

NEC TIMEDE
NEC TUMIDE
H.N. fecit
van Leyden

Afkomstig v/d
Bibl. v/h huis te Warmond

UITLEGGING.

De *Faam*, hier zweevende op haar uitgeſpreide Vlerken,
Kroont *Haarlems* fiere *Maagd* met Lauren om het Hoofd,
En blaaſt op haar Bazuin de grootsheid haarer Werken,
Haar Deugden, Lof en Eer, noch nimmer uitgedoofd.
Zy, die op 't Zaagſchip nu gelauwerd zit te pryken,
Gehelmt, in 't Harnas, met een Spies en Wapenſchild,
Verbeeld een Vrederuſt; doch waakt, als Zegenryke,
Met 's Hemels Borſtſieraad beſchonken, ryk en mild.
Op haare voetſchabel vertoonen twee Stads Wondren:
Als *Koſter*, die in 't Hout zyn eerſte Letren ſneed;
En *Kenau Haſſelaar*, die tegen 't Spaanſche dondren,
Als eene Krygsheldin, zich dapper wreeken deed.
Daar achter zyn geſchetſt den Hout en Bleekeryen.
Wat laager Bloemen, van haar minnaars hoog geſchat.
En laat g' uw greetig oog weêr opwaards ſpeelemeyen,
Dan ziet gy in 't verſchiet *Oud-Haarlems* ſchoone *Stad*;
En drie paar Rondjes met zes Poorten,* afgetékent
Na 't leeven, als zy ſtaan ter ſterking van haar Wal.
Groei, groei, myn Vaderſtad! dat gy geen einde rékent,
Voor al het ondermaanſch tot eenen Chaos val!

* *Zynde de Kleine en Groote Hout-Poort, Schalkwyker-, Nieuwe- of Kennnemer-, Zyl- en Sparwonder-Poort.*

Jako Pelgersma inv. J. Folkema sculp.

THEOD: SCHREVELI,

HARLEMIAS,

of Eerste Stichting der STAD

HAARLEM;

haar Toeneemen en Vergrooten; zeldzaame avontuur in Vrede, Oorlog en Belegeringen; harde beginzelen van de eerste Reformatie; Politieque Raadslagen; Scheuringe in de Kerke; de tyden van Lycester;

Oude Keuren; gunstige Privilegien van Graaven; Regeeringe in de Politie, zo hooge als laage, in 't Kerkelyke, Militaire, en Scholastique; de Oeffeningen der Ingezetenen, in alle Weetenschappen, Kunsten en Geleertheid, Neeringen en Handteeringen, enz.

Vermeerdert met Historiesche Aantekeningen tot den jaare 1750.

Tweden Druk, met Figuuren.

TE HAARLEM,
Gedrukt by JOANNES MARSHOORN, Boekverkooper,
MDCCLIV.

Jacob Folkema inv. et Sculp.

Aan den HEERE

ARON DE PINTO,

JOSEPHS ZOON,

Uitneemend Liefhebber van nutte Kunſten en Weetenſchappen.

Onze Drukpers zedert eenige jaaren arbeids zwanger gegaan hebbende, myn *Heer*, baart eindelyk deze Vrugt,

dat op het Voorhoofd getekent is: *Eerste Stichting der Stad Haarlem*, enz. Dit Boek verkreeg dien naam weleer van zynen eersten Vader, den Heere *Dirk Schrevel*, Haarlemmer, eertyds aldaar Rector der Latynsche Schoole, en wel bekend by de Geletterde Waereld. Wy dachten 't zelve was te merkwaardig van Inhoud, om in vergetelheid te vallen, of geheel uit de Waereld te raaken; derhalven vonden wy goed het niet alleen wat sierlyker hedendaagsche Spraak te doen voeren, maar het Historieele verder met Aantekeningen aan te vullen. De verhandeling der Schryver begint als van Haarlems Wieg af, verhaalende Stads eersten Aanleg, Opbouw, Volwassenheid, Regeering, Huishouding, en Geschiedenissen, als aan eenen keten geschakelt: dat nu met aanmerkelyke

Gebeurteniſſen in dezen Druk na waarheid aangevuld en vermeerdert is.

Wy neemen de vryheid, myn *Heer*, UEd. deze Uitgaave aan te bieden; en dewyl wy van goederhand bewuſt zyn, dat UEd. een uitneemend Liefhebber zyt van nutte Kunſten en Weetenſchappen, daar eene Hiſtorieſche Stads-Beſchryving (welke Plaats nu verheven, en dan geſolt door omwentelingen van Voor- en Tegenſpoeden, en vol aanmerkelyke Geſchiedeniſſen) geene van de minſte Aandagt verdienen, en altoos nuttigheden behelzen, vonden wy ons geneigt, uit hoogachting voor UEd. Perzoon, u dezelve aan te bieden en nederig op te draagen.

Ontvang dan, Ed. *Heer*, dit Werk met een gunſtig oog, en verſchoon onze vermeetelheid; terwyl wy UEd.

en geheele luisterryke Familie toewenschen, een lang en gezegend Leven, en namaals de Eeuwige Ruste by de God Abrahams!

Ed. HEER,

Blyve, met alle hoogachting,

UEd. gehoorzaamen Dienaar,

J. MARSHOORN.

Haarlem, uit myn Boekwinkel, den
1754.

DE

DE
DRUKKER
aan den
LEEZER.

Zie hier, Geëerde Leezer, een nieuwe Uitgave van de Beſchryving der Stad HAARLEM, *voor ruim hondert jaaren uitgegeven door den Heere* DIRK SCHREVEL; *doch nu wat verkleed, van eenige misſtellingen gezuivert, door Byvoegzelen vermeerdert, en met Hiſtorieſche Aantekeningen van Stads Geſchiedeniſſen vervolgt, loopende tot den jaare* 1750.

Wy bevonden dezen Schryver ruim zo naauwkeurig, als Sam. Ampzing, *die de*

Stad voor hondertvyfentwintig jaaren beschreven heeft in Vaerzen, en meest om zyne Printverbeeldingen gekogt word. Om welke reden, op aanraading van voornaame Vaderlandsche Liefhebbers en Stadgenooten, hier mede ter versiering eenige Printverbeeldingen zyn bygevoegt; die dezen Druk, boven de voorgaande, een luister zullen byzetten.

Ontvang dan, Geëerde Leezer, deze Beschryving der Stad HAARLEM, *als een Gedenkschrift van Stads Gebeurtenissen, ten minsten van die ons zyn voorgekomen, tot onze tyd; terwyl wy hoopen door deze Uitgave niemand beledigt te hebben; en dat het debiet, ter voldoening van gemaakte Koste en langduurigen Arbeid, zal beantwoorden, dat wy die zullen betaalt vinden.*

DE

DE
SCHRYVER
aan den goedwilligen
LEEZER.

Alle voornaame Burgers en Getrouwe Patriotten dezer Stad, mitsgaders de Ingezetenen van dien, wenscht D. SCHREVEL, Mede-burger en Oud-Rector dezer Stad, Heil van boven en Zaligheid!

Hebbe voorleden jaare [zynde 1647] (even als een zoone zyn moeder, zonder mirakel) aan het licht gebragt, in een ongemeene Taal, OUD-HAARLEM, met de Beschryving van dien, van de eerste kindsheid af, en wasdom der zelve, tot deze onze eeuwe, vervattende de Historie en Geschiedenissen dezer Stad. En hebbe dit Werk, om te betuigen myne genegentheid en ongemeene liefde voor myne Geboorte-stad, aan den dag gebragt, en met den druk gemeen gemaakt; en 't zelve, om myn schuldige dankbaarheid te bewyzen, opgeöffert en toegeëigent de Vaderen des Vaderlands, myne gebiedende Heeren. En als ik vernomen hebbe,

 dat

dat myn poogen in deze ſmaakelyk en aangenaam is geweeſt by de geleerde en voornaame Lieden, zo is my te binnen gekomen, dat het niet vreemd waare, dat ik OUD-HAARLEM in onze Moedertaale ook deed ſpreeken; alzo ik dikwerf en ernſtelyk daar toe verzogt zy van veele en voornaame Burgers dezer Stad. Hebbe my eindelyk laaten beweegen, en 't zelve met luſt en iever by der hand genomen, en in 't licht gebragt, in deze myne hooge ouderdom, gelyk by dit Werk te zien is. Deze myne geringe arbeid zal ik niet hoog achten, of met eenige Dedicatie of Toeëigening aan de Grooten aanzienlyk maaken; alleen dat verzoeken, dat alle goede Patriotten en Ingezetenen dezer Stad, van wat qualiteit of gezindheid zy mogen wezen, dit ons Maakzel voor lief willen aanneemen: en als Gevaders en Getuigen over dit Kind van Wonder gelieven te ſtaan, op dat UE. de Autheur van dit Werk, die een Haarlems Kind is, na zyn overlyden, zyner by deze moogt gedenken. Hier op my verlaatende, wil ik U alle te zamen, zo Burgeren als Ingezetenen, beveelen onder de hoede en beſchuttinge des Alderhoogſten!

VOOR-

VOORREDEN,

op de zes Boeken van de oude

GESCHIEDENISSEN

der STAD

HAARLEM.

Hoe krachtig daar zy in de harten der menſchen de toegenegenheid en zucht tot het Vaderland, geeft *Ovidius* te kennen, als hy zyn onweetenheid bekent, waar van daan dat het komt, dat zo een kracht 's menſchen harte is ingebooren, dat zy hunne Geboorteplaatzen, en 't Land daar in zy opgevoed zyn, niet alleen beminnen, maar ook eeren, als eene algemeene Moeder; en dat zy, als 'er maar gewach gemaakt word van het zelve, van vreugde zich ontzetten, en groot vermaak daar uit ſcheppen; alzo zeer (al wilden zy) de geheugenis van dien, niet zouden kunnen uit hunne zinnen zetten, als de welke met zo eene aangenaame zoetigheid 's menſchen harten ſtreelt, (zo men *Homerus*, de grootſte der Poëeten, mag gelooven) dat 'er niets zoeter, niets vriendelyker is dan de geheugenis van 't Vaderland en Ouderen, als hy zegt in zyne Taal:

Ter waereld is 'er niet zo zoet,
Ook onder alle 's menſchen goedt,
Als Vaderlands gewag en eer,
En Ouders roem. Dit was zyn leer.

Hier-

Hierom is 't dat *Mæonides* de voorgemelde verhaalt, dat *Ulysses* by *Calypso* 't Vaderland gestelt heeft voor de Onsterffelykheid. Zo heeft *M. Tullius Cicero*, op dat hy zyne Burgers de liefde tot het Vaderland zoude inscherpen, en daar van in de harten van zyn Volk een angel laaten, ook hun voorgestelt tot een exempel de Zoon van *Laërtius*, van welke hy getuigt, dat hy Ithaca, maar een nestje, (hangende aan 't gebergte) gestelt heeft voor de Gelukzaligheid der onsterffelyke Goden. Van dezelve maakt ook *Ovidius* gewag, dat hy, na langduurige doolinge, als hy te land en te water lang gezworven had, uit *Homerus*, dat hy maar een ding gewenscht heeft met deze woorden:

Hy was alleen hier meé begaan,
Dat hy mogt zien de rook opgaan
Van Ithaca, zyn Vaders Stadt:
Dit was 't geen hy zeer vierig badt.

Wat reden kunnen wy hier anders van geven, dan, dat dit alle onredelyke Creatuuren uit de natuur is ingestort, dat zy hunne nesten en holen lief hebben, en daar na trachten. 't Is zeker, dat 't grove Wild in de Bosschen ook van natuure gegeven is te zoeken 't Land en de Bosschagie daar zy geteeld zyn. Ja, 't Gevogelte zelve, by dag in de lucht vliegende, en zwervende onder den Hemel, daar zy hunne eigen nesten beminnen en weeten te vinden; en als zy aas genoeg bekomen hebben, keeren weder tot hunne groene kamers. Hier en boven de Beesten ook, die wildweijend loopen, keeren schielyk tot hunne legerstede in de wildernisse. Eindelyk, alle 't Vee en Gedierte, die weeten hun daar meest t'onthouden, daar zy 't langst kunnen duuren.

Dat

Dat de Natuur de Beesten heeft ingestort, heeft de redelykheid en 't vernuft des menschen geleert, dat ieder een zyn Vaders Stad boven al bemint, alwaar hy eerst gewonnen en gebooren is; daar hy eerst het levenslicht aanschouwt heeft. En dit is de oorzaak, waarom de Mensch zyn Vaders Huisgenooten innerlyk bemint. Zo dat een vroom Man alle kragten zal inspannen, om zyn Vaders Stad voor te staan, te verdedigen, en bewaaren tegen alle geweld en overlast. Waar uit wy dan dit willen besluiten, dat wy ons Vaderland en Ouderen veel schuldig zyn, als dewelke wy ons leven en ziel schuldig zyn, niet machtig om te betaalen. In die meeninge heeft de Orateur *M. T. Cicero* willen zeggen, dat het leven, dat wy de dood schuldig zyn voor de behoudenis en heil van ons Vaderland, voornamentlyk opgeöffert worde. Hier van daan is 't, dat zo veele Helden voor 't Vaderland hun leven te pande gezet hebben, tot een eeuwige eere en roem, in de Schoole der Orateuren wel bekent. Ja, dat meer is, hebben die voor Godsdienstige uitgeroepen,

Die ooit gebleven voor het land,
Hun leven gaven tot een pand
Van ware liefde en Vaders zucht,
Daar in zy schepten hun genucht.

't Waar niet om op te haalen, alle de exempelen van ouds van den tyd af van *Erichteus*, Koningk van die van Athenen. Wie weet niet van de Godsdienstige iever van *Codrus*, *Hermodius*, en *Aristogiton?* zyn noch ten huidigen dage in de mond van ieder een. De geheugenis van *Leonidas*, van Lacedemon, en *Epaminondas*, van Theben, is als noch onsterffelyk. Van *M. Curtius*,

tius, die zich opgeöffert heeft, tot behoudenis van 't Roomſche Volk, om de Peſt te ſtillen, zal geen eeuwe kunnen verzwygen. Wat wil ik wyders verhaalen? 't Geheele Geſlacht van *Fabius*, die alle Ridders, tot 306 toe, in de ſlag tegen de Vejentes gebleven zyn, voor 't Gemeenebeſt. Wat wil ik ophaalen? *P. Æmilius*, die als rukeloos zyn leven liet, zyn bloed geſtort heeft in de ſlag van Canna, een verſchrikkelyke nederlaag. Onnoodig hier ontelbaare andere Liefhebbers en Voorſtanders van 't Vaderland te verhaalen, die dat diep in 't harte gewikkelt was, dat voor alle die geenen, die hun Vaderland met lyf en ziel bewaart, geholpen en vermeerdert had, zekere plaats in den Hemel beſcheiden en verordonneert was.

Daar is ook geene andere oorzaak geweeſt, die my bewogen heeft, om te beſchryven de Hiſtorie van myn Vaderlyke Stad, dan die liefde, nevens 't Vaderland, dien ik niet zal afleggen dan met dit leven; want van die tyd af dat ik myn voeten binnen Haarlem gezet heb, nu ontſlagen van dienſt, is my terſtond in gedagten dit voor gekomen, en wenſchende, dat ik in d'eere van 't Vaderland te beſchryven mogte ſterven, en daar door het Eeuwige Leven beërven.

LOF

L O F

der Stad

HAARLEM,

ter eere van den Geleerden Heer

DIRK SCHREVEL,

Oud Rector en Burger der zelve Stad.

Vermaarde Haarlems Stad, daar af men weet te ſpreeken,
Van veele jaaren lang voor dezen al verſtreeken;
De Stichter van uw grond was neeve van *Dibbalt*,
Of *Arundulis* Zoon, *Heer Lem*, die heeft bewalt
Van 't Spaaren, langs de Beek, het Zand, tot aan het weſten,
Daar Koning *Willems* Huis, of Prinſenhof, ten leſten
Het moedig dak en ſpits tot in de lucht vertoond,
Waar onder nu met recht de Maagd *Aſtrea* woond.
Schuins over *Bavo's* Kerk, daar in het zedig leeven
Geſticht word door Gods Geeſt: waar van elk een moet geeven
Getuignis in 't Gemoed: op dat het recht beklyft,
En Haarlems Burgery altyd eendragtig blyft.
Zo draagt de vlugge Faam, de roem van uwe werken
Tot boven Atlas kruin, op haar' ſneeuwitte vlerken,
En bralt door al de lucht: hier is 't dat Jupyns hoofdt,
Door vond van Drukkers Kunſt, by *Koſter* wierd geklooft,
Daar Pallas eerſt uit ſproot, onder de Batavieren:
Welk' Ments daar na beſtond door oeffening te ſieren.
Hier woont het vaarend Volk, die d'Haven aan den Nyl,
Met hun verſtaalden Hulk doorkerfde, als met een vyl.
Waar van uw Schild getuigd, daar in vier Sterren lichten,
Verzilvert, nevens 't Zwaard, bekomen door 't herſtichten

Van 't heilzaam Kruis, welks beeld daar op in 't Roode Velt
De Patriarch heeft tot gedachtenis geſtelt.
De Deugd verwint het al: ja zelf d'onruſte vlaagen,
Waar door het twiſtend volk malkanderen ſteeds plaagen.
Dan Hoeks en Kabeljauws, of Kaas en Broods geſchreeuw
Der Kennemers, die 't hart verdeelden van den Leeuw.
Ten laatſten heeft de moed der Burgeren gebleeken,
Die, door 't beleg vermand, hun dood eerſt wilden wreeken,
Tot 's Lands behoudenis, zo dat de Kaſtiljaan
Verdween, gelyk één By, die d'angel had verdaan.
En hoewel 't ongeluk, 't geluk zomtyds te boven
Ging, ja dat ook tot aſch veel daken zyn verſtoven:
Zo ziet men even digt de huizen weêr gebouwt,
Voorby het *Gangolfs* vlak, bykans tot aan den Hout.
Het ſchynt, wat met veel ramps kan d'overhand bekomen,
Dat blyft te vaſter ſtaan, gelyk de ſchorre Boomen,
Die in het open veld, bevochten van den wind,
Men altyd vaſter in de grond geworteld vind.
Dit is miſſchien waarom het Wapen in voortyden,
Dat van uw opkomſt roemd, een Yken Stronk verblyden,
Staande in een donkre lucht, en zegt, dat het geweld
Haar gruwlyk heeft beſtreên, maar nimmer heeft geveld.
Hoe dikmaals beurden 't dat de Stad haar Wall' liet ſlegten,
Aan d'een of d'andre hoek, om verder op te regten,
Door aanwaſch van het Volk, en meenig handwerks geeſt,
Zo datze in Holland is van ouds zeer groot geweeſt;
En hier en daar verrykt met veelerlei Gebouwen,
Zo voor de Weezen, als om d'Armen t'onderhouwen.
Ook om medoogen zyn veel Hofjes hier te zien:
Wyl niemand voor zyn dood weet wat hem kan geſchiên.
Maar dat de meeſte tocht veroorzaakt door het Spaaren,
Tot Neering van deez' Stad, zyn Dammen, die het vaaren
Na herwaards dwingen op, door Graaven van dit Land
Weleer vergunt, en ook beveſtigt naderhand.
Dan 't zoete Nimphje, dat de Duinen af komt zygen,
Om aan het Rook-autaar uit Ceres ſchoot te krygen
Haar geurig blos, of dat Arachnes webb' verquikt,
Terwyl dat Phœbus glans haar vuiligheid verſtikt,
Dat is haar eigen pand, en voedſter van uw zegen,
Is oorzaak, dat deez' Stad aan 't Spaaren is gelegen.

En

En zo een vuile boel haar zuiverheid verkracht,
Al waar 't maar quaad vermoên, zo is zy ſtraks veracht:
En dreigt uwe ondergang, ô Haarlem! mee te ſleepen,
Door neeringloosheid en verdwynen van de Scheepen.
Dat God verhoede! want hier 't Volk heeft goed verſtand
Tot kunſt en weetenſchap, als ergens in het Land.
Waar onder SCHREVEL ook zyn penne heeft verſneeden
Op Parnas rots, zo wel, als andre Burgers deeden:
En dompelt in het nat van d'Hipocreenen vloedt;
Daar meê hy afmaald wat zyn Vaderland ontmoet.
Of wat 'er immermeer geſchied mag zyn voor dezen;
Dat kan men in zyn Boek, als een Tydſpiegel, leezen.
Volhart dan in uw doen, vermaakelyke Stad,
Die nimmer geen gebrek van Schryvers heeft gehad.

C. WESTERLOUS.

OP HET HEERLYK WERK,

tot lof der Stad

HAARLEM,

in 't licht gebragt door den Hooggeleerden HEER

THEOD. SCHREVELIUS,

Oud Rector en Burger der voorsz. Stad.

Hoe Haarlem, hoog beroemd, beginzel heeft gekregen,
En voorts van tyd tot tyd is hooger opgestegen;
Door Burgren lydzaamheid, met tegenspoed bezwaart,
En weêr door dapperheid hoogdraavende en vermaart;
Hoe door haar wys beleid de ysre Raaxen kraakte,
Wanneer gy Damiaat de Haven open maakte:
En hoe den Sarazyn voor uwe machten beeft,
Als gy in 't Heilig Land hem uit zyn Forten dreeft.
Hoe om dit stout bedryf en andre heldendaaden,
Onz' Stad begunstigt is door Vorstlyke genade,
Met meenig Handvest. En wat last gy hebt geleên,
Doen Hoeks en Kabeljauws hier om het Raadhuis streên;
Hoe 't Kaas en Broods spel volgt, dat alles stelt in roeren,
En wat voor zaaken meer den Oorlog heeft doen voeren.
Hoe wyders noch de moed van uwe Dapperheidt,
Door 't wyd beroemd Beleg, de grondvest heeft geleit
Van onzen vryen Staat, doe al die Spaansche Machten
De Steden van ons Land vernielden en verkrachten;
Waar dat den Spanjaard zelf van uwen moed getuigt,
Voor wiens geweld gy niet, maar voor den Honger buigt.
Hoe voorts het Hoog Gezach op alles wel doet letten,
En tot het minste deel verzorgt met vaste Wetten,
En zo ordentelyk een goeden regel baard,

Waar

Waar door onze eenigheid en Neering werd bewaard,
Hoe hier den Edeldom heeft hoflyk toegenomen,
En voorts met Vorften gunft is heerlyk opgekomen.
En wie door dapperheid en wysheid was beroemd,
Dit hooggeleerde Werk ook met de Naamen noemd.
Hoe onze waarde Stad, ver' boven andre Landen,
In Kunftenaars uitmundt, en treflyke Verftanden.
En al wat waardig ooit by iemand is verricht
Van Haarlems Burgery, dat brengt gy ons in 't licht:
ô Hooggeleerde Man SCHREVELI! die uw dagen
En ouderdom vermoeid, uw Stad dit op te draagen;
Diens yver, wat tot lof en Haarlems eere ftrekt,
Met zuivre waarheids ftyl, getrouwelyk ontdekt;
En zo onze Oudren moed bekranft met eer en glorie,
En heiligt hunne Daên aan d'eeuwige memorie.
Wy heilgen u hier voor geweide Lauwerblaên,
En Lof, met Haarlems Lof, zo lang dit Rond zal ftaan.

C. van KITTENSTEYN.

KOR-

KORTE
INHOUD
van 't geheele Werk, vervat in zes Boeken.

Eerste Boek.

't Begryp en gebouw van de Stad in de eerste Stichting; de groote Huizen, zo Stads als Burger-huizen; geheiligde Huizen, als daar zyn Kerken, Kloosters en Monniken-huizen; het opbouwen van St. *Bavo*'s Kerk; de stichting van Godshuizen, tot troost van zieke, kranke en arme menschen; als Gasthuizen; Herbergen voor de vreemden; Schoolen; Markten; de stichtinge van het Oude-Mannenhuis, met den aankleeve van dien. Verscheide gevaar en avontuur van die van Haarlem. De tocht na Egypte, in 't Heilige Land; de factie van Hoeks en Kabeljauws. De zamenrottinge van de Kennemerlanders, en Kaas en Broods Spel. En de peremptoire en strenge bevelen van den Hertog van Saxen.

Twede Boek.

Een korte en bondige beschryvinge van 't zwaare Beleg van Haarlem; van 't geene wat daar gepasseert is voor 't Beleg, en voornamentlyk geduurende 't Beleg; voor eerst de onheilen; komste van den Hertog van *Alva*; vriendelyke Brieven van die van Amsterdam tot waarschouwinge. Gezanten aan Don *Frederico*; Harange van *Ripperda* tot de Burgery. Spaarendam van den Spanjaard ingenomen; de Kerk van St. *Bavo* geplundert. 't Begin van 't Beleg. De ongelukkige tocht van de Graaf van Lumey; Scheepsslag op de Meer. Gebrek aan Vivres, Kruit en Lood; de uitterste benaauwdheid en hongersnood; disperaate raadslagen; en Conditien gemaakt, om de Stad over te geven in handen van de Vyanden.

Derde Boek.

Na 't Beleg, als de Stad bemachtigt is, voornaame Burgers gevangen; wreedheid over de Soldaaten; het muitineeren van Soldaaten; de Groote Kerk geweid; de Graaf van Bossu gevangen op de Zuiderzee. De Gevangenen gelost; Pacificatie van Gent; de zwaare Brand in den jaare 1576, in October. De *Prins van Oranje* als Gouverneur aangenomen; Beeldestormen; de Kerk gepileert; de moord van de *Prins*. De tyden van *Lycester*. Bestand en Treves met de Aarts-hertogen. De vyf Articulen tusschen de Remonstranten en Contra-remonstranten. Oneenigheid ontstaan tusschen de Kerklyke en Politieke in Haarlem; Synodus te Dordrecht gehouden. Reformatie van de Schoolen. De Boter-kryg; het opkomen en ondergang van Flora in Pesttyden.

Vierde Boek.

Vervat de Ordonnantien, Privilegien, Handvesten, en Geschenken van de Graaven. De Stad Haarlem, 't Hof van Vorsten en Graaven; de Stammen van Adel, zo oude als nieuwe.

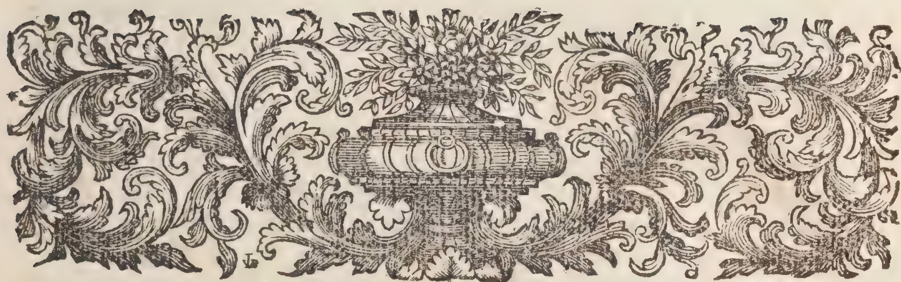
Vyfde Boek.

De Politie van Haarlem, eerstelyk de regeeringe van de Magistrature; de Kerkelyke van Leeraars, Ouderlingen en Diaconen; van de Subalterne Magistraaten, als Huishouders; Militaire; en eindelyk van de regeeringe der Stads Schoole, als Scholastiek.

Zesde Boek.

Beschryving van die geene die vermaard of uitsteekende geweest zyn in weetenschap en kunst; wat Geleerden 'er geweest en noch zyn, zo Godsgeleerde, Rechtsgeleerde, Doctoren in de Medicynen, ervaaren in de Taalen, Kunstenaars van alle zoorten, Koopluiden, groote en kleene; Ambagtsluiden, Kraamers, Winkelhouders, en Jan-kemanes-volk, zonder welke geen Republyk kan bestaan. Uit deze Leden bestaet het lichaam van een Burgery.

EER-

EERSTE BOEK.

Van de Oorſprong, Oudheid en eerſte Stichtinge der STAD HAARLEM.

Dat *Haarlem* een zeer oude en wydberoemde Stad is, daar van melden de oude Chronyken, in 't leven van *Odibaldus*, Biſſchop van Utrecht, by *Heda:* en zulks betuigt ook, dat die van Haarlem in de Vergaderinge van de Heeren Staaten, als de Dagvaarden geleit worden, de naaſte plaats aan die van Dordrecht hebben. Dat deze Stad gebouwd is over veele honderde jaaren, moeten wy alle bekennen; maar op wat juiſte tyd, is niet genoeg bekent. Hier van zyn verſcheide beraamingen: de onpartydige Leezer mag daar van oordeelen: ik hebbe in 't zin myn oordeel daar van op te ſchorten, als zynde aan niemand verpligt. Oudheid en Oorſprong van Haarlem.

 Haar-

Haarlem of *Haralemum*, (dat zommige voor best houden) voor dat het binnen zyn wallen en vesten besloten was, was maar een Gehugt en Boere Dorp, van de Stam van Haarlem; waar van daan ook de naam komt. De gissing van zommige is, dat de Stad is gebouwd, na de geboorte van onzen Heere Jezus Christus, in den jaare 506; alzo zulks betuigt de oude Chronyk van Holland. Maar voor het eerste bouwen dezer Stede, (zo men zegt) heeft eenen *Lem* of *Willem*, om wel bewaard te wezen, een sterk en machtig Kasteel gebouwd, met eene muur bewalt, met toorens verheven, met gragten bewaart tegen 't geboefte en struikroovers, die hy met 'er tyd onder zyn geweld gebragt heeft door fortse van wapenen, een schrik zyner vyanden, alzo dat de faam en luister van zyn dapperheid en manhafte kloekheid, tot die daar omtrent en verre gezeten waren, gekomen is. Als hy nu de struikroovers en geweldenaars, die geheel West-Vriesland plaagden, onder contributie verdreven en geslagen hadde, in zyn Barony en heerlyke plaats een Gehugt geleidt heeft, huis aan huis, en nu bezig was om de plaats met een wal te besluiten, en een Stad daar van te maaken: zo heeft hy met een de Plaats genoemt na zyn naam, *Heer-Lem*, als wezende de Heerlykheid van *Lem*. Naderhand is by ieder een de Stad genoemt Haarlem, en deze naam is gebleven door alle eeuwen, tot dezen huidigen dag toe. Terstond uit de nabuurige Plaatzen is kragt van volk gekomen, als tot de Vryheid. *Heer Lem*, die uit een Doorluchtig Huis van de Vriesen gesproten was, heeft van alle wegen byeen doen brengen alles dat tot den Bouw scheen dienstig te wezen: en heeft geboden, dat alle Matriaalen daar gevoert zouden worden, om de Stad te bouwen, en waar hy groot geld aan te kosten geleit heeft, niet om te waardeeren. 't Is ongelooffelyk om te zeggen, met wat een vaardigheid en yver de gragten rondom geschooten, en hoe schielyk de Stads wallen, huizen en kerken om hoog gestygert zyn: want zommige van 't volk schooten de gragten, zommige sterkten de vesten, andere haalden de wallen op met een borstweeringe; even als *Virgilius Maro* verhaalt van nieuw *Carthago*. Alzo was by ieder dezelve lust en yver om de Stad te bouwen. Andere die houden 't daar voor, dat *Heer Lem*, zoone van *Dibbaldus*, de Stichter is geweest van onze Stad en Kasteel; daarom, zo ik denke, om dat hy de eerste stichtinge dies te heerlyker zoude maaken; die daar na, Koning van de Vriesen, eene Huisvrouw getrouwt heeft, meer als gemeen van lengte,

Stichting van de Stad.

te, die een gang had als *Juno*, Koninginne der Goden, uit dewelke hy gewonnen heeft een Zoone, die de naam gegeven is van zyn Grootvader *H. Lem*, een uitsteekend Man, van Ridderlyke ordre; dat het die geweest is, die in zandige en Bosch-plaatzen een sterk Kasteel gebouwt heeft, omtrent den jaare na onzes Heeren geboorte 506; en dat hy daar na van 't Kasteel een Stad gebouwt heeft, die hy *Heerlem* genoemt heeft, als een Barony van de Stichter *Heer Lem*; en van die tyd af is de naam van Haarlem gebleven tot dezen dag: en dit alles na het gevoelen van de vermaarde en hooggeleerde *Hadrianus Junius*, een man zonder wederga. Daar zyn ook zommige oude Schryvers, die de oorsprong van Haarlem afleiden en trekken uit de Familie van de oude Haarlemmers, wien 'er Adel uit de Chronyken van Holland, en de orgineele Schriften van Egmond, in lange Registers, van den jaare 1124 verhaalt worden; want wie weet niet te spreeken van de oude *Willemen*, *Branden*, *Sibranden*, *Simons*, *Diderikken*, *Florissen* en ontallyke andere Ridders en Baronnen van de voornaamste Adel. Van de Heer *Boudewyn* van Haarlem, word ook gewag gemaakt in de oude Chronyken, die in den oorlog tegen de Vriesen verslagen is. Onder deze zult gy ook vinden den *Abt* van Egmond, en *Symon*, beide van 't Haarlems Geslacht; van welke de rest het Carmeliten Klooster gesticht heeft in den jaare 1249, als de andere Abt gestorven is. Noch vind men van eenen *Johannes* van Haarlem, die in den Haag Raadsheer geweest is in den Hoogen Raad. Ik ga voorby, dat die van Haarlem met de Familien van de grootste Adel van 't Land geallieert zyn door huwelyksband, als met die van Assendelft, van Brederode, en Berkenrode, welks Nakomelingen by ons gedenken noch geleeft hebben, en nu op heden uitgeleeft, en daar zo oude en edele Stam met hunne Wapenen begraven is. En zo men *Hadrianus Junius* mag geloven, zo is 't dat die Stam van Haarlem zyn oorsprongk heeft van de Vriesche Koningen, waar van de oude Wapenen noch in wezen zyn in een oud Zegel.

Haarlemmers van Adel.

Twaalf Meerlen in het rood, bek, pooten afgesmeeten,
Met noch een zilver Kruis, daar Ridder opgezeten
Te paarde zich vertoont, valjant en onvertzaagt,
Met degen in de vuist zyn vyand heeft verjaagt.

Dit Wapen, na dat de Stad eerſt gebouwd is, hebben de Ingezetenen van de Stad Haarlem, zo in vrede als oorlog, altyd gevoerd ter eeren van die Stam. Naderhand is ingevoerd 't Wapen van een dorre Boom, met een Zilvere glans, in een Zwart velt. Waar van daan 't Wapen van een dorre Boom ons is toegekomen, zoude het zelve niet derven zeggen. Dit is zeker, dat deze dorre Boom veele honderde jaaren van te vooren in eere gehouden is, tot deze huidigen dag, en dat dezelve noch voor 't Stadhuis, op de Markt, voor de Kerken en Poortalen, en Stads Poorten geduurig vertoont is geweeſt, 't zy dan tot geheugenis van 't oude Boſch, of tot uitbeeldinge van de veroude eeuwen. Dit is het geene dat ik van 't Kaſteel en de Stad van *Heer Lem* te zeggen hadde, 't zy of men voor geeft, dat die gebouwd zoude zyn van *Heer Lem*, of (dat my min geloofelyk dunkt) van de Nakomelingen van 't Geſlacht van die van Haarlem. Hier en boven, (dat ik niet overſlaa) is 'er noch geweeſt een ander Kaſteel van Haarlem, omtrent de derde Steen of Mylpaal van Haarlem, op de Rivier, digt aan Heemskerk; het is gebouwt van gebakke ſteen, van twee voeten in de lengte: dat het uitgeroeit en tot de aarde geſlegt is, ('t zy dan of dit geſchied is door onmachtige of onverdraagelyke heerſchappye eens tyrans, of by openbaare oproer van onſtuimig volk) daar van zyn ſterke geruchten geweeſt; 't geen *Hadrianus Junius* ook bekent in zyn *Batavia*. Dit zal ons doen gelooven, een uitmuntend exempel van zonderlinge trouwe en liefde van een Vrouwe tegen haar getrouwde Man: want als de Heer van die gemelde Plaats, om kragt en geweld, die hy pleegde, met tyrannie tegen de nabuurige Huislieden en Vaſalen, de haat van alle menſchen op zyn hals gehaalt hadde, zo is het eindelyk daar toe gekomen, dat al het volk gaande geworden is, en dat zy dat Slot van Haarlem zeer ſterk benaauwt en belegert hebben: en als die van 't Slot in de uitterſte benaauwdheid waaren, door gebrek van Vivres en Mondkoſten, is 't Heerſchap eindelyk gedrongen om 't Slot over te geeven. De Huisvrouw, door zonderlinge Godsdienſtigheid en genegentheid, meer als gemeen, tegen haar wettelyken Man, is veraccordeerd met de Vyand, om het Slot over te geven, met dit beding, dat haar zoude vergunt worden, om daar uit te mogen brengen, 't geen zy het alderliefſt had: zy al haar Juweelen, Kleinodien en Schatten verlaatende, heeft haar Man in een Bolk op den hals geſchort, en met hulp van de maagd buiten het Slot gebragt. Een nota-

De RUINE van het HUIS OUD-HAARLEM,
achter Asſemberg.

G

tabel exempel, 't geen ook nagevolgt heeft de Huisvrouw van den Hertog van Beyeren, met name *Guelphes.* Wat daar van zy, of 't Slot van *Haarlem* in den jaare 506, na de geboorte onzes Heeren, of eenige honderde jaaren daar na geſticht is, wil ik daar laaten. Dit gaat wel zo vaſt, dat dit Slot in de Boſſchagie (dat ik zo mag ſpreeken) geboren en opgequeekt is. Dit geeft ook te kennen 't woord *Bakenes*, *Oud Haarlem.* Zommige willen met gewelt, dat dit geweeſt is *Bachus Boſch*, met veele Olmboomen beplant, weleer de Heidenſche Afgod *Bachus* toegeweid: derhalven, de Inwoonders van *Bakenes* zyn weleer genaamt *Bachiades*, als van *Bachus* afkomſtig. Van *Bakenes* dan komen de *Bachiades*, zo men zegt, die naderhand *Haarlemmers* genoemt zyn, als Inwoonders in de Contreye van *Oud Haarlem.* Dit geeft men noch een glimp van waarheid, met de meenigte van Olmboomen onder de aarde, (daar de Wyngaarden plachten op te ruſten) en de wortelen van dien uitneemende dik, in 't bouwen van de huizen opgedolven, bevonden zyn, (zo men zegt:) andere wederom hebben verdicht, een andere geheimeniſſe van benaamingen, die wat nader ſchynt te komen aan de eigenſchap van onze Taal, en alzo meenen zy, dat *Bakenes* benoemt is geweeſt van een Baken in moeraſſige plaatzen, om dat daar weleer de gebuurte van Viſſchers geweeſt is, die, welke (zo ik giſſe) uit viſſchen gevaren zyn, tot de Tooren van *Bakenes*, als tot een Bake hun cours genomen hebben. Maar de Heer *P. Schriverius*, die de Hollandſche Chronyk wel doorſnuffelt heeft, geeft klugtig te kennen, dat dit geweeſt is Zwynen-land, en zegt, maar by raaminge, dat *Bakenes* daar van benoemt is, dat Baak, in onze oude Taal beduid een Zwyn, en dat Nes betekent moeraſſige plaatzen. En dit ſchynt zo vreemd niet gezegt, om dat in de Boſſchen en onder de Akerboomen de vette Zwynen weiden: doch de regte waarheid daar van is noch in 't duiſter onbekent. Maar dat is zeker en gewis, dat dit een plaats is geweeſt van luiſter by onze Voorouderen, al voor 200 jaaren en meer, dat de oude naamen noch te kennen geven zo van Mannen als Vrouwen, alle van voornaame Adel; dewelke onze Broeder *S. Ampſing* zal: verhaalt in zyn Beſchryving der Stad Haarlem. Onder deze brengt hy voor aan *Nikolaas van Bakenes*, Schepen van Haarlem, in den jaare 1358, in een lang Regiſter, tot *Bartholdus Bakenes*, Hofmeeſter van de Graaf van Egmond: benevens deze word ook gewag gemaakt in de oude geſchreven Chronyk, van eenen *Dirk*

Oud Bakenes.

van Bakenes, in den jaare 1391. Insgelyks van eenen *Johan Bakenes*. *Barthout* nu had een Huisvrouw getrouwt, *Sonke* genaamt, van Delft, die geſtorven is in den jaare 1513. Maar, op dat ik weder mag keeren tot myn voorige reden, zo zegge ik, dat de Stad van *Heer Lem* gebouwt en uitgebreid is onder de Eike Boſſchen en ſtruwellen; 't welk ook kan blyken uit het geene nu gezegt is. Nu komt hier noch by, dat het Stads Gaſthuis in 't Boſch gefondeert was, gelyk als zulks betuigen de Bezegelde Brieven van Graaf *Floris*, vereert in het jaar onzes Heeren 1284, daags voor St. Nicolaas avond. Daar en boven blykt het hier ook uit, dat ſteegen en ſtraaten van de Bosſchen den naam gegeven is, als de Kleine en Groote Houtſtraat en de Poorten. Hier door is 't dat de zoetigheid van de Lucht, en gelegentheid van plaats, veele Ridderen, ja Graaven, die in de Jacht hun vermaak hadden, in deze onze quartieren gelokt en getroont hebben, om Kaſteelen en Hofſteden te bouwen, bequaam tot de Jacht. Omtrent den jaare 1280 heeft Graaf *Floris*, de zevende van die naam, een Huis doen bouwen ter eere van *Diana*, Godinne van de Jacht, na Hoofs wyze. Hier van daan is 't Huis van Weelden, dat men noemde de Vogelezang, van het queelen der Vogelen, alwaar alle vermaak was dat men konde bedenken: Hoven by 't Boſch, groene plaizante Duinen en Dalen, zeer vrugtbaar van allerhande Wild: daar was weelig Land, en tuſſchen beide moeraſſen, bequaam om Vogelkooyen te houden: hier waren ook Zandbergen, om Konynen en Haazen te jaagen, die daar in meenigte geteelt worden: hier is de Meer, ryk van Viſch: hier zyn ook Duin-wateren, om zomers te verkoelen en te verfriſſen: hier zyn alle zoorten van Nimphen tot vermaak; in de Boſſchen zyn de *Driades* en *Hamadriades*; in 't Gebergte de *Oreades*; in de Wateren de *Najades*, die aan 't Sparen haar onthouden; alzo wy, nakomelingen van *Heer Lem*, wel mogen tarten de Baay van Campanie, in Italien. Hoe veele Kaſteelen rondom de Stad geweeſt zyn, geven de Ruïnen op heden noch te kennen, onder welke *Aalbertsberg* niet van de minſte is geweeſt; alwaar van ouds geweeſt is 't Hof en Schatkamer van de Graaf. In dezelve Contreye, aan wederzyde, waren veele Slooten en Kaſteelen van een zwaar gebouw: en naby de Stad zyn heden noch te zien de Ruïnen en vervallen Muuren van 't Huis ter Kleef. Daar zyn noch andere Huizen geweeſt, als Velzen, Heemskerk en Renichom, Beverwyk, Gaſtercom, Poelenburg, en andere meer; onder de welke

Overblyffel van het HUIS ALBRECHTSBERG
op de rechter fyde uyt de Bogaard te fien.

J. S. f.

Het HUIS te VELSEN;
op haar slinker syde te sien.

RUINE van het HUIS te KLEEF,
ſiende op de KLEVER LAAN.

Het HUIS te BREDERODE;
van achteren, op de rechter ſyde.

't HUIS te BREDERODE,
ten deele nog in welſtand.

Het HUIS te BREDERODE;
van vooren, op de rechter ſyde.

Het HUIS te BERKENRODE;
van achteren, by de Leydſe vaart.

Het HUIS te HEEMSTEDE, buiten HAARLEM; op de rechter ſyde te ſien.

ke in oudheid en Adel uitsteekt 't Kasteel van die van Brederode, op 't scheiden van den Ryn, daar van noch vervallen Muuren staan; alle welke, hoewel zy op diepe Fondamenten gegrond zyn, zo heeft echter ten deele de oudheid, ten deele de brand, en eindelyk de verderffelyke wreedheid der Spanjaarden, dezelve gedistrueert. En dit is ten naasten by de eerste Stichtinge van onze Stad, voor de distructie en uitroeying van Huizen en Kasteelen, die omtrent de Stad gelegen waren; dewelke door verscheiden ongelukken en krygsverderf gedistrueert, en wedeom opgebouwt zyn, daar noch eenin hun Ruïnen staan. Verder, wat voor Lieden de *Heer Lem* of zyn Nazaaten tot Regeerders gestelt heeft, over deze nieuw gebouwde Stad, de Naamen van dien hebben wy niet, dewelke ten deele door rukelooze tyden, ten deele door inval en verwoestinge der Vyanden en Struikroovers vermist en verwoest zyn. Nochtans, daar is niet aan te twyffelen, of de eerste Stichter dezer Stad heeft order in de Politie gegeven, Magistratuure gestelt, na het exempel van *Romulus*, die Romen gesticht heeft; die daar vooral mede bezig is geweest, dat hy zyn volk eerst verdeelt heeft, onderscheiden in standen, dat de jonge manschap altyd op de wacht waren te paard en te voet, altyd in de wapenen tegen alle inbreuk en geweld, zo binnen als buiten: de Raad op alle voorvallende zaaken was by de Oud-raaden, die de wysheid pleegden, dewelke, om de aanzienlykheids wille, Vaderen des Vaderlands genoemt wierden, en van hun bedaagde jaaren oude Wethouders genaamt: 't waar anders onmooglyk geweest, dat zo schoone Stad, maar klein in 't begin, zo zou de hebben toegenomen in groote en macht, dat deze onder andere Steden van Holland 't hoofd opgesteeken heeft:

Als Cypers boom om hooge stygt,
En 't laage hout daar onder nygt.

Want deze Stad is altyd van geheel Kennemerland de Hoofdstad gehouden geweest: en dat meer is, als 's Lands Vierschaar, om allerlei zaaken te bepleiten, en partyen van een te scheiden, nadien de Graaven, Souverainen van Holland, zulks geordineert en gewilt hadden, dat daar de plaatze van 't Gerecht zoude wezen, alwaar de Justitie best bedient was geweest. Hier van daan is 't, dat die van Haarlem 't recht behouden hebben van een Scherprechter te stellen;

daar-

dat de oude Bulle van *Graaf Willem* te kennen geeft, in den jaare 1345. Wat daar van is, laat ik daar; dat is zeker, en buiten alle twyffel, dat, na het bouwen van de Stad, ook Wetten ingeſtelt zyn, en dat 'er, van de Hooge Machten beſchreven, is een zegel en manier van gebieden, maar ook van te gehoorzaamen, en de Oppermachten te erkennen; en dat alzo de Societeit en onderlinge gemeenſchap der Burgeren te zamen vereenigt is, in Wetten te geven, en te ontvangen, zonder de welke noch huis, noch hof, noch ſteden, noch landen, kunnen beſtaan, en zonder de welke de natuur zelve van alle geſchapene dingen zoude moeten bezwyken: alzo 'er niet aan is te twyffelen, of daar is eenige ſtaat gemaakt van een nieuwe ordre tot welſtant van de Gemeente; hoedanige wy ook in alle andere ſteden noch hebben, gelyk daar geweeſt zyn Collegien van de Raaden, onderſcheiden van de gemeene Burger, van welker getal en ordre niet altyd een en dezelve geweeſt is. De verkiezinge van Magiſtraaten is altyd geweeſt uit de Burgerye, van die geene die in dapperheid, wysheid en middelen, en andere qualiteiten andere overtroffen. De Steden hebben haar Collegien van Burgemeeſteren, Schepenen en Raaden, onderſcheiden in getale: want zommige onzer Steden hebben in den breeden Raad van Vroedſchap 40, 36, 32, 28, en die van de minſte 24 en 20 Hoofden: welke gemelde Collegien zo oud zyn, als de Steden zelve, die noch vermeerdert, noch vermindert konnen worden, als van hooger Macht. De Perzoonen eens verkoozen in den breeden Raad, die men Vroedſchappen noemt, wierden niet ligt afgezet, bleven geduurig in hun ſtaat zo lang zy leefden: in plaats, van die aflyvig waren, of uit de Stad vertrokken, plachten van ouds by dezelve Collegien andere gekozen te worden, met vrye ſtemmen, uit het geheele corpus van de Burgerye, die de plaats van de aflyvige bekleeden. By dit Collegie van Vroedſchap was de opperſte gezach en macht, om van alle publyke Stads zaaken, als ook van Lands zaaken te ordonneeren en bepaalen: en al het geene van hen gearreſteert en beſloten was, wierd zonder reproche van alle Burgeren vaſtgeſteld en onverbreekelyk. In dit zelve Collegie is de oude coſtume, dat alle jaaren Burgemeeſteren en Schepenen gekozen worden. In zommige Steden is maar enkele verkiezinge; in andere de nominatie met dubbeld getal, uit welke de verkiezinge gedaan word by de Prins of Gouverneur, of by de Provinciaale Hove. De Burgemeeſteren word de Politie vertrouwt, en

de

de zorge dat de Stads Goederen wel gemenageert worden en bewaart. Schepenen word de Justitie bevolen, en 't Gerecht, zo in Crimineele als Civiele Burgerlyke zaaken, als die de hoogste macht aan haar neemen, van halszaaken, en over de Goederen der Burgeren hebben te disponeeren en condemneeren, volgens hunne Instructie, en na de Wetten van 't Land.

Dit is nu ten naastenby de Politieke Regeeringe van de Steden van Holland, by onze Voorouderen ingestelt, en ons van hand tot hand nagelaaten, van welke de Wetten en Costumen noch ten huidigen dage in 't gebruik zyn; daar van wy naderhand wat breeder zullen spreeken. Als nu de fondamenten en gronden van de Stad, en de Politie van dien wel gelegt zyn, en de Regeeringe stand gegrepen heeft en vast gestelt is, zo is het ongelooffelyk, hoe zeer des Stads welvaaren, door de merkelyke zegen van God, toegenomen heeft. Maar doe ter tyd is die meest opgekomen en vermaard geworden, als *Willem*, achttiende Graaf van Holland, te Haarlem gewonnen en gebooren, en van kindsbeen af opgequeekt en opgevoed, dewelke in 't jaar onzes Heeren 1245, door de gratie Gods, Koningk van Romen gekoren is. Deze nu machtig geworden zynde, en tot den hoogsten top van Majesteit gekomen, heeft de liefde van zyn Geboorteplaats niet kunnen afleggen, noch die vergeeten: maar heeft die Stad, daar hy eerst des Hemels licht aanschouwt hadde, met zeer treffelyke Privilegien en Vryheden begiftigt en vereert, en gewilt dat zy boven alle andere, die maar Ingezetenen van Holland waren, Burgers van Haarlem genoemt zoude worden, als met een Eertytel, van de oude en Edele Geslagte van die van Haarlem. Dit is het geene ik te zeggen had van de oorsprong onzer Stede; voorts zullen wy spreken van 't uitzetten en vergrooten der Stad, zo God de Heere ons kragt en gezondheid daar toe verleenen zal.

Het toeneemen van de Stad.

Derhalven dan als de meenigte en 't getal der Burgeren en Ingezetenen hoe langs hoe meer toe nam, en als in korten tyd de macht en rykdom van den Burger vermeerderde, door gunst en weldaadigheid van *Graaf Willem*, hier boven gemeld, zo is 't, dat onze Stad, geen van de nabuurige steden in macht of grootheid van alle geweken heeft op die tyd. Doe heeft men in ernst beginnen te spreeken in volle Vroedschap van de Stad te vergrooten, en Stads vesten uit te leggen. Na lange deliberatie is eindelyk gerezolveert en beraamt, dat men aan de zuidzyde, op het scheiden van de Rivier, (de Beek

genaamt) 't werk zoude beginnen, welke de Landpaale van de Kennemerlanders bereikten, en dewelke aan de oude Stads wallen ſpoelde; maar nu paſſeert ze door de Stad, digt aan de Markt, en voorby de Groote Kerk, looptze in 't Spaaren. Derhalven de Veſten van de oude Stad, die ſcheide van den anderen de grenzen en landpaalen van Kennemerland. Van 't uitleggen en vergrooten der Stad zyn noch in wezen Brieven van Octroy, (hoewel noch andere veel ouder) die in de orgineele Schriften gevonden zyn, vergunt van *Philippus de twede*, Koning van Spanje, en Graaf van Holland, die gewag maaken andermaal van dat de Stad vergroot is; van welke de eerſte vergrootinge gehouden word zyn begin genomen te hebben van de Kraan, aan 't Spaaren, (bequaam om de Schepen te ontlaaden) ſtrekkende alzo voort tot de Oude Gragt, die in 't rond loopt door de Bakeneſſer Gragt tot het Spaaren. Maar alzo 't begrip van de Stad noch te klein viel, is nochmaals gerezolveert de Stad te vergrooten, en een groot plein in de ronte af te ſteeken. Derhalven hebben zy de ploeg dieper in de aarde geſlagen, plaatze afgeſtoken en een Gragt gemaakt, en nieuwe woonſteden met bruggen aan den anderen gebragt, en met een Wal beſloten. En dit niet alleen, maar hebben ook de aanzienlykheid van den Raad met meerder getal willen vermeerderen en voorzien, tot groote verſterkinge en beveſtinge van de Stad, in het jaar 1333, als 'er noch geen huizen waaren over 't Spaaren, of weinige. Door deze Vergrootinge van de Stad, hebben onze Burgers noch al verder gepeurt, en moed ſcheppende door zo een voorſpoedige aanvang, hebben nochmaals hunne paalen verder uitgebreid; gelyk te zien is uit eene publyke Acte van Schepenen, met het Zegel daar aan, in het jaar onzes Heeren 1380, op het Feeſt van *Valencyn*, zynde den 14 van February. Van voor die tyden hebben ook de Ingezetenen hun woonſteden over 't Spaaren gebragt, huizen gebouwt van zwaare timmeragie, en bruggen over 't Spaaren geſlagen, aan beiden de oevers, en daar buiten noch wegen gemaakt. Hier van daan is 't, dat de Agterſtraat geleid is, de Dyk van 't Spaaren met aarde gevult, om de aanperſing van de Rivier, als het hoog water is uit de Meer, die daar niet wyd van daan is. Over 't Spaaren is noch de Hage-ſtraat, buiten met Tuinen en doornen bezet, daar de Burgwal al voorby loopt. Voor deze Gragt is noch een ſtraat, die daar loopt na de Raamen, alwaar de Volders en Laken-bereiders hunne Lakens plagten op te hangen, om te luchten en droogen. En al-

HET STAD-HUYS.

alzo zyn de Stads muuren en veſten, die als noch de Stad omcingelen, ten uiterſte. Van de andere zyde, na 't ooſten, is de Dyk tegen 't Spaaren, ook binnen de muuren, daar men plagt zwaare Schepen te maaken, ingehaalt, Scheepmaakers Dyk genaamt, nu geleden omtrent 200 jaaren. Verders, in den jaare 1524 is de Stad verdeeld in 24 Quartieren of Hoofdmanſchappen, by zekere limieten van ſteegen en ſtraaten. Wyders, in den jaare 1610, als de Wevery en Redery zeer toenam, en de prys van de Webben dagelyks rees, omtrent nu vyftig jaaren geleden, dat ons noch heel wel heugt, zyn de Stads veſten niet uitgeleit, maar om plaats te winnen, is de Ramen buiten de Stad geleit, buiten de Raam-Poort, tot geryf van Kooplieden en Volders, die daar met meenigte van ouds altyd geweeſt zyn; ten dien einde heeft de Magiſtraat die plaatze verordineert om nieuwe Huizen te bouwen, en gelegentheid vergunt tot timmeragie en 't opbouwen der Stad: alwaar terſtond de St. Anna Kerk is herbouwt, en bequaam gemaakt ter Godsdienſt, en tot Huizen en Erven is de plaatze uitgegeven, na behoorlyke afmeeting; men heeft ook de Gragt geſchooten, en Bruggen gemaakt, alzo dat in korten tyd met alle ſpoed te weege gebragt is, dat die plaatze, die verordineert was tot gebruik van Trapeniers en Volders, fatzoen kreeg van een nieuwe Stad. Eindelyk, als om de meenigte van Inwoonders, geene Huizen nochmaals genoeg waaren, en noch Wooningen ontbraken, bequaam tot Neering, heeft de Ed. Magiſtraat en die van de Vroedſchap, de geheele grond en 't Hof van St. Jan verordineert tot Huizen te bouwen, daar zy Straaten door en weer door geleit hebben, bequaam tot burgerlyke handel en wandel; alwaar de Koopers van die grond en erven noch op heden van kant aan bouwen, elk om ſtryd, zo dat nu byna alle de Erven met ſchoone Huizen betimmert ſtaan (God zy lof) in goede welvaaren en neeringe. En dit zyn byna de voornaamſte ſtukken, die ik beſchreven vinde; ten deele na de oude Chronyk, en ten deele dat ons noch gedenkt, en voorgekomen is.

Op wat tyd de Stad Haarlem eerſt gebouwt en geſticht is geweeſt, en de eerſte fondamenten gelegt zyn, hebben wy in 't begin gezegt, hier nevens de vergrooting en toeneeming van de Stad, die ongeloofſelyk is. Alzo dat het begrip van de Stad in het ronde op dezen huidigen dag noch is 639 Stads Roeden, gemeeten van de Blinde Tooren af, tot de *St. Catharina*'s Brugge, na het noorden: gelyk wy ook

De Stad in het ronde.

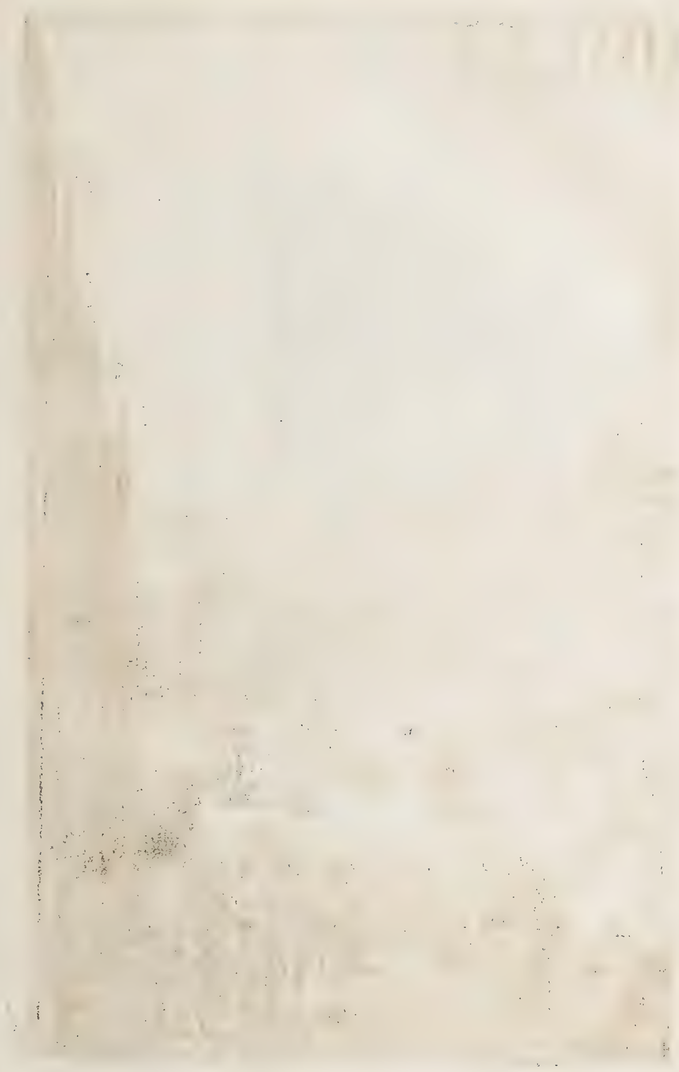
ook verscheide gevallen en geschiedenissen verhaalt hebben, omtrent die tyden gebeurt. Nu gaan wy over tot Huizen en Erven, dewelke of publyk tot de Stad behooren, of den Burger eigen zyn: noch de Heilige Plaatzen, tot de Godsdienst verordent, als daar zyn Kerken, Kapellen, Kloosters van Mannen en Vrouwen, of Huizen tot troost van de Armen en Kranken, als ook verscheiden Godshuizen en Gasthuizen binnen de Stads Vesten. Voor eerst vertoont zich het Koningklyk Huis, en Paleis van Graaven, daar de Graaven van Holland en Zeeland en de voornaamste Heeren van 't Ryk hun Hof gehouden hebben, van de tyden van *Graaf Floris*, de vyfde van die naam, af, van den jaare 1291, tot *Philippus*, de eerste van die naam, de Goede genaamt, die de 29ste Graaf van Holland is geweest. Dit kan ook ligtelyk voor waarheid aangenomen worden, om dat in de Gevel van dit Koningklyk Paleis veeler Graaven Beelden, in hartsteen gehouwen, opgerecht zyn, cierlyk verguld, tot een eeuwige gedachtenis onzer Graaven. Daar omtrent is noch de Koningkstraat, door welke *Willem*, de twede van die naam, Koningk van Romen, en in rang de 18de Graaf van Holland, na de Kerk van *Gangolf* tot zyn devotie pleeg te gaan; daar van daan is noch bekent de Paarlesteeg, digt aan 't Hof, daar Juweliers, die met Paarlen en Gesteente hun geneerden in te koopen en te verkoopen, tot geryf van 't Hof, omtrent het jaar na de geboorte onzes Heeren 1250. Daar na heeft *Floris*, de vyfde van die naam, en in rang de 19de Graaf, een gedeelte van 't Koningks Hof, aan de westzyde, daar af genomen, tot de Godsdienst geschikt, en de grond vereert aan de Predikheeren van *St. Dominicus*: en hier komt van daan de Jacobine steeg. De *Jacobinen* hebben hun naam gekreegen, om dat zy binnen Parys weleer gewoont hadden, in de St. Jacobs straat. De voorgemelde *Floris*, de vyfde van die naam, als die schielyk door een geweldige dood weggerukt was, zo heeft *Jan*, de eerste van die naam, en andere Edelen en Hovelingen zich na den Haag begeven, na 't oude Hof van de Graaven, 's Gravenhage. Zommige ook zyn derwaarts getrokken om de Dagvaarden, die daar geleit zyn; en andere ook bewogen zynde, om daar te komen door de glans van 't hooge Hof, dat daar altyd geweest is. Alzo is 't Hof eindelyk getransporteert na 's Gravenhage. 't Hof van de Graaf is verordent tot Stads Raadhuis; de Graaf had daar niet tegen, die daar in bewilligde. Voor die tyd had de Magistraat hun Raadhuis digt aan de Markt, aan 't Zant; welk Stadhuis naderhand bewoont heeft

't Gebouw van Huizen.

't Paleis der Graaven.

Dominicaanen Klooster.

Raadhuis.

VLEESCH-HAL

heeft *Mr. Johan van Zuyren*, een voornaam Man en Oud Burgemeester, op de hoek van de Smeestraat, daar men gaat na 't Weeshuis. Alzo is 't Hof der Graaven van de Politieke Magistraat ingenomen; die daar gebragt hebben alle de Stads Kisten, origineele Schriften, Handvesten, Blaffarden, Registerboeken, en verder alle de Secreeten der Republyk; alwaar onze Voorouderen plagten Recht te wyzen en Vierschaar te spannen, en Stads Gerechtigheid te mainteneeren en te bewaaren, tot op huiden dezen dag. Maar alzo de Republyk meer en meer begon te floreeren, schenen de bepalingen van 't Raadhuis veels te naauw en te eng, om dat ze geen Gevangenis hadden binnen de muuren van 't Stadhuis. Alzo is het Stadhuis merkelyk vergroot, welks Gebouw treffelyker geweest en noch is, dan het oude Gebouw van de Graaven.

In oudheid, meen ik, dat naast komt Stads Schoole, over veele honderde jaaren gesticht, afgezondert van alle straat gewoel, en daar geen wagens voorby konden passeeren; de School-steegen noch op huiden wyzen dat uit, die ter wederzyden rondom loopen, is gelegen naby het oude Stadhuis, digt aan de Markt. Dat dit een oud Gebouw is, blykt daar uit, dat *Albrecht*, Hertog van Oostenryk, in den jaare 1389 't recht aan die van Haarlem verleent heeft, om aldaar een Schoole te stichten, om de jonge Jeugd op te trekken in alle weetenschap en goede zeden. In deze Schoole ben ik ook onderwezen, en hebbe de fondamenten gelegt van de Latynsche en Grieksche Taalen. Daar na, (weet niet met wat inzicht) is de Schoole verleit in de Jacobine-straat, alwaar weleer geweest is het Cellebroers Klooster; daar ik ook eenige jaaren gewoont hebbe by de Rector *Schoneus*. Stads Schoole.

Tot de Schoole behoort aldernaast de Bibliotheek, die ik meene dat van ouds by de Schoole geweest is; deze is ook verplaatst en getransporteert in 't Klooster van de Jacobinen, naby de Schoole, boven in 't inkomen van 't Princen-hof, alwaar een zeer treffelyke Bibliotheek is, voorzien van alle zoorten van Boeken, in allerhande faculteiten en weetenschappen, en Orientaalsche Taalen: hier en boven zyn 'er ook veele Manuscripten, op Perkament geschreven, en van groote waarde. De opzicht van deze Bibliotheek hebben tegenwoordig de Heeren *Johan Crucius* en *Diderik van Wykenburg*, Bedienaars van het Heilig Evangelium alhier te Haarlem. Daar zyn ook Hallen, oude en nieuwe, en andere Stadshuizen meer, die gebouwt zyn tot lyftocht; als eerst, de Vleeshalle, zo oude als nieuwe. De ou- Bibliotheek. Vleeshal.

oude is gebouwt al in den jaare 1385, begonnen op St. Maartens dag, staande in de Warmoesstraat, digt aan de Kerk van *St. Bavo*, daar een Brug was om over te gaan, van gemelde Hal na de Kerk, gefundeert met goede ordre en Keuren voorzien, alle welke de *Hertog van Beyeren* ook bevestigt heeft by speciaale Privilegie, daar toe vergunt.

Ordonnantie op de Vleeshal.

Ordonnantie op de Vleeshal.

Albrecht, deur Gods genade Palens grave op den Rhyn, Hartog van Bayeren, Drossart van Hannou, van Hollandt, Zeeland en Vrieslandt, doen kondt allen en yeder, voor ons en onse Naekomelingen, dat wy voor goet en vast houden, alle de Keuren en Ordonnantien die onse Stad van Haerlem bedacht hebben en doen Publiceeren tot gemeene beste van de Ingeseten en Vleeshouwers en stallinge in de Hal, en van 't slachten van de Beesten en 't Vlees te venten in de Hal, waer in wy beloven dat wy niet sullen manqueren, noch niet in gebreken blyven om de Ordonnantien, die de Raden van de stad by Mandament gepubliceert hebben te maintineren; daer toe verleenende onse brieven van hooger hant, daer aen wy ook willen en gebieden datmen onse Zegel sal aenhangen, dat namentlyk die van de Gerechte onser Stede haer recht bewaeren, en de voorgemelte Statuten en Ordonnantie sullen voorstaen en maintineren, sonder eenige conniventie, of oogluykinge of exceptie, en dat sy altyd bereyt zyn, om de boeten af te eyschen die sy schuldig zyn, so menigmael als sy voor 't Gericht sullen verschynen, en vermaent zynde, van die gene, die daar toe last hebben en gestelt zyn, en dit voor altyd, behouden onser Domeynen en heerlykheyt. En om alle dese vast en bondig te maken, hebben wy ons Zegel hier doen aenhangen, gedateert in 't jaer 1388, *op Saterdag den* 25 *Januarij, na de bekeeringe van den H. Paulus.*

De twede nieuwe Hal is begonnen in den jaare 1600, digt aan de Markt, aan 't westen van de Groote Kerk, zeer treffelyk van Gebouw, en zo men de zwaarte van 't Gebouw wil aanzien, strekt het meer na een Paleis, dan na een Hal. Alzo is 'er ook een Stads Huis, de Waag genaamt, om een ieder zyn gewigt in allerhande Waaren te geven. De oude Waag is eerst geweest laag en klein van

De Waage, oude, nieuwe.

DE WAEGH.

DE OUDE DOELEN.

HEEREN LOGEMENT

BAKENESSE KERCK.

van begrip, oud en vervallen, niet na proportie van de Stad. Naderhand, na genomene resolutie, heeft men beginnen te bouwen een nieuwe Waag, zeer massief uit Blaauwe Arduin-steen, een werk duurzaamer als yzer of staal. Noch zyn 'er twee Doelens of Schutters Huizen, tot vermaak en byeenkomst van de Burgers, die 't Geweer draagen, tot oeffening van de Wapenen en militaire plichten; van welke d'eene Doelen gestaan heeft naby de *Gangolfs* Kerk, daar ten huidigen dage de Ossemarkt is: de andere is in de Houtstraat, niet verre van de Hout-poort, in 't Klooster van *St. Michiel:* beide de Doelens hebben treffelyke Zaalen, Kamers en Vertrekken, voornaamentlyk de Oude Doelen, met een Koningklyke Zaal en schoon Plein en Hof: beide deze Plaatzen zyn tot vermaak en uitspanninge van de Burgery, die de Wapenen draagen, tot bewaring van de Stad. Hier en boven zyn ook de Markten, daar alles te koop komt; van welke de eerste en grootste is midden in de Stad tot Burgerlyke Handel, deze word het Zant genaamt; welk Marktveld *Floris*, Graave van Holland, ten meesten deele geschonken heeft en ter hand gestelt aan *Albrecht van Velsen*, in den jaare 1266. Hier nevens is de Vischmarkt, gewulft en overdekt, met Pilaaren onderstut, en met Vischbanken bezet, tot gerief van Koopers en Verkoopers. Noch onder de blaauwen Hemel is weleer geweest de Ossemarkt; en daar na buiten de Kruispoort in den jaare 1572: na de verschrikkelyke Brand te Haarlem, is de Ossemarkt gebragt op de ledige Erf en Kerkhof van *St. Gangolfs* Kerk. De Varkenmarkt is op de Krocht geleit, omtrent het Weeshuis: alwaar ook de Korenmarkt is des Maandags. Boven alle deze is 'er noch de Melkmarkt op 't Spaaren, by de Vischbrugge, en andere meer.

Doelens.

Markten.

De oudste Kerk van deze Stad is geweest in Bakenes; want dit quartier van de Stad word Oud-Bakenes genaamt; de Kerk is veele tyd in zyn geheel en ongeschonden gebleven, behoudens dat een gedeelte daar van tot Huizen gemaakt is, en de oude fondamenten van de Kerk zyn in haar geheel gebleven. Naderhand, als de Gemeente van de Gereformeerde Kerk merkelyk dagelyks toenam, de binnen-muuren afgebroken zynde, is de Kerk wederom herbouwt, en toegestelt tot Godsdienst, alwaar men wederom begonnen heeft het Evangelium en Gods Woord te prediken, zuiver en met geene Pauselyke superstitie bezoedelt. 't Naast in oudheid is geweest de Kerk van *St. Gangolf*, daar nu de Ossemarkt is, alwaar ordinair te Kerke quamen de Graa-

Kerke in Bakenes.

St. Gangolfs Kerk.

Graaven en Heeren van 't Land, voornamentlyk met groote devotie *Willem de tweede*, Koningk van Romen, en in ordre de 18de Graave van Holland; daar van daan noch de Koningkstraat haar naam heeft. „ Wanneer *St. Gangolf* geleeft heeft, die deze Kerk geconsacreert „ is, daar van melden de oude Chronyken, dat *Gangolf*, doorluch- „ tig door vroome Daaden in de Krygshandel, heeft onder Puppinus „ gedient, tegen de Saraceenen: hy word ook geprezen over een „ heilige wandel van Leven. Deze word ook 't Mirakel toegeschre- „ ven, dat hy een Fontein doen springen heeft, na dat hy zyn Staf „ in de aarde gesteken had. Die Mirakelen, die *S. Ampsing* verhaalt, zyn meer belagchelyk, dan gelooffelyk: dat is zeker, dat hy een Man geweest is van goede naam en faam, waar door hy gestelt en verheven is onder 't getal der Heiligen, als de superstitie 's menschen hart had ingenomen. Op wat tyd de *Gangolfs* Kerk gebouwt is, zoude ik niet durven zeggen. Dat is altyd zeker, dat het Kloo-

Carmeliten Klooster. Ao. 1249.

ster der Carmeliten is gesticht en gebouwt van eenen *Simon van Haarlem*, een Man van Adel en Ridderlyke afkomst, die zyn eigen Huis verlaaten hebbende, de Grond geschonken heeft aan de Geestelyke Perzoonen, en 't Klooster verrykt met veele Goederen en Inkomsten; die gestorven is in den jaare 1280, en aldaar op zyn eigen grond begraaven, voor het hooge Altaar. In dit Klooster is een groot stuk Schildery geweest, in welke alle de Graaven van Holland geschildert zyn, van *Diderik* de eerste van 't Geslacht af, die afkomstig is (zo men mag staan op de oude Chronyken en Jaarboeken) van 't bloed der Trojaanen en Koningen van Vrankryk, zo in Geslachte als Krygshandel doorluchtig, tot *Maximiliaan*, Hertog van Oostenryk, dewelke getrouwt had *Maria*, Hertoginne van Bourgondie, en Graavinne van Holland en Zeeland; gelyk noch te zien is hier op het Stadhuis in de Geslachtregister op een rei van de Graaven van Holland en West-Vriesland. Dit Klooster is gansch uitgeroeit en afgebroken tot de grond toe, noch by onze tyd. De Schildery en Tafereel van de Graaven is bewaart, en op 't Stadhuis gebragt,

St. Jans Kerk.

in 't oude Hof, ter eere van onze Graaven. Hier nevens komt de Kerk van *St. Jan Baptist*; zo vermaard als oud. d'Ordre van *St. Jan* heeft al begonnen in den jaare 1110; na dat zy het Eiland Rhodus ingenoomen en vermeestert hadden, zynze eerst gekomen te Haarlem, op Maria Magdalena's H. Dag, omtrent den avond, in hun eigen Klooster van *St. Jan*, 't welk Johan van Denemark, Bisschop van Suden,

St JANS KERCK.

den, gesprooten uit Edelen Huize van Utrecht, en Commandeur van 't Huis van St Catharyn, hem nagelaaten van Heer *Gerard van Tetrode*, Kanunnik te Utrecht, gefondeert en gesticht hadde, ter eere Gods, de Maagd Maria, en St. Jan de Dooper, de Voorlooper van Christus. By na op die tyd, als de Ordre van de Tempeliers in alle gewesten der waereld op een dag omgebragt en gedempt is, zo men zegt: immers de oude Chronyken melden, dat de Ordre van de Tempeliers op een dag uitgeroeit en vernietigt is; en dat in Vrankryk de Heeren van die Ordre op een dag gevangen genomen zyn, en de Generaal en Overste van die Ordre, en de naaste aan hem te Parys met den vuure verbrand zyn: of zulks geschied is door nydigheid van *Philips*, doe Koning van Vrankryk, of door hun ongebonden leven, laat ik daar: 't schynt dat 't spreekwoord niet te vergeefs is, dat men zegt: *Hy drinkt als een Tempelier:* dat is altyd duidelyk in de oude Chronyken bekent, dat alle hunne Goederen gebragt zyn tot inkomen van de Heeren van *St. Jan Baptist*, van de Ordre van Rhodus. De naam van Tempeliers is hun toegekomen, zo de oude Chronyken melden, van wegen dat zy gedurig de wacht hadden in de Poortaalen der Kerken, tegen de Saraceenen en Turken, die de Christenen aldaar op 't lyf vielen, en zogten te verjaagen; deze, om datze hun tegen 't geweld van de godlooze Turken mannelyk gedragen hadden, zyn een Geestelyke Ordre geworden, en Gekanoniseert van Paus *Eugenius*, de twede van die naam. Maar de Tempeliers, die omtrent Haarlem woonden in 't Bosch, door ingeven en raad van *Willem van Egmond*, van Edelen huize, zyn opgebrooken en verhuist met alle hunne Goederen en Inkomen in 't Huis van *St. Jan*, in den jaare 1313. Een wyl daar na, in den jaare 1316, heeft de voornoemde Bisschop van Suden een Koningklyke Zaal te Haarlem gebouwt: in 't volgende jaar de schoone Kerk gesticht en de hooge Tooren, en in 't naaste jaar voltrokken: op welke tyd *Diderik van Brederode*, tot de dienst geschonken en vereert heeft een kostelyke Goude Kelk. En dit zyn te naastenby de eerste beginzelen geweest van St. Jans Gasthuis, dat in korte tyd zeer toegenomen heeft. De eerste Commandeur van 't Huis van St. Jan is geweest de Heer *Jacob Suden*, Bisschop van Utrecht, die verordineert en gestelt heeft Broeder *Arnold*, tot Vice-commandeur en Stedehouder van 't Huis van St. Jan, met volle macht om de Goederen en Inkomen te transporteeren, te besteden, op renten uit te zetten, en te verkoopen

alle de Goederen, in wat Parochie die mogten leggen. En eindelyk, de voornoemde *Jacob van Suden* heeft de Commandeur, en de Broeders van St. Jans Hoſpitaal-huis erfgenaamen gemaakt van alle zyne Goederen, roerende en onroerende, waardig gerekent 800000 Ponden. En na hem heeft ook de Heer *Klaas Eggeſtyn*, Kappellaan, alle zyne Goederen, geene uitgezondert, die hy tegenwoordig heeft of noch bekomen mocht, geconſacreert en vereert Gode, de zalige Maria, en St. Jan de Dooper, en verder de Heer Commandeur en de Broederen van St. Jans Gaſthuis, in den jaare 1326. En alzo zy by de Grooten wel gezien waren, en wel ten Hove ſtonden, zo zyn met 'er tyd de Heeren van St. Jan machtig geworden, en hebben het Huis verrykt. Voor eerſt munt uit de milddaadigheid van *Graaf Willem*, die in een Veldſlag tegen de Vrieſen gebleven is, by welke hy de Heer Commandeur, en andere Broederen van St. Jan, alle Heere gewaden, Leenen en Leen-goederen, die in het Graafſchap van Holland tegenwoordig of toekomende zyn, macht gegeven om die te verzoeken en in te maanen, daar toe verleent, tot meer zekerheid, Bezegelde Brieven, en die met voorwaarde en conditie, dat die voorgemelde Graaf, en zyne Nakomelingen, 't recht van herberge zouden genieten, en hun logys hebben in 't Hoſpitaal-huis van St. Jan. En eenige tyd daar na, *Albrecht*, Paltsgraaf op den Ryn, en Hertog van Beyeren, om meerder gewigt te brengen tot deze beloften, heeft de Uiterſte Wil van zynen Oom van Moeders wegen met zyn Brieven en Zegelen vaſt gemaakt, in den jaare 1433. Alzo heeft ook *Philippus*, Hertog van Bourgondien, in den jaare 1447, veele Geſchenken gedaan aan het Hoſpitaal-huis van St. Jan, Tienden, jaarlykſche Renten en andere Prerogativen, met deze voorwaarde, dat zyne Nakomelingen, zo Graaven als Graavinnen, in 't Huis van St. Jan zouden logement neemen. De Heer *Diderik van Waſſenaar*, om zyn gunſt mede te betuigen, heeft gelegateert aan de Commandeur en Broeders van dit H. Huis veele Landeryen en Morgentaalen. Ik ſla voorby veele andere Heeren en Vorſten, die met een zeer goede genegentheid en iever van Godvruchtigheid een groot deel van hunne patrimoniaale Goederen aan 't Hoſpitaal-huis van St. Jan beſteed hebben. Deze Ordre van die van St. Jan, by geduurige ſucceſſie van Commandeurs, heeft al begonnen voor 300 jaaren en meer; dat noch te zien is in 't Prinſenhof, daar een Tafereel hangt van alle de Commandeurs, die profeſſie gedaan hebben van St. Jan de Dooper, van

Ar-

GROOTE KERCK.

Arend, de eerfte, die geweeft is in den jaare 1310, tot *Mr. Andries van Souwen*, de laatfte Commandeur, in den jaare 1618, en daar mede was 't uit. Maar boven alle andere Kerken fteekt uit de Kerk van *St. Bavo*, een Werkftuk van zeer treffelyk gebouw, waar van naauwelyks haars gelyke in Nederland is; die niet wykt voor de Kerk van Diana, noch in kunft, fchoonheid, of treffelyk Gebouw. Een Kerk, zo *Hadr. Junius* verhaalt, van Keizerlyk Gebouw, en na het oordeel van alle Architekken en Bouwmeefters, de allervermaardfte en fchoonfte, ruftende op zeer vafte Kolommen, en met een fchoon Verwulft van binnen. Op wat tyd den Bouw van deze Kerk eerft begonnen is, of wanneer de eerfte fondamenten van zo een groot Werk gelegt zyn, weet men niet zeker, de waarheid hier van is duifter; behalven dat *Petrus Montanus* verhaalt, dat 't Gebouw van deze Kerk voltrokken is omtrent den jaare 1472. Zy is eerft begonnen gebouwt te worden, als de Stad floreerde en zeer toenam in Rykdom, in getal en meenigte van Burgeren en Ingezetenen, die ieverden in een heiligen wandel. Op deze tyd omtrent zyn de Fondamenten gelegt van de Groote Kerk, een ftout beftaan, en hebben die *St. Bavo* toegeëigent en geheiligt; daar toe *Albert*, Hertog van Beyeren, geholpen, en 't Werk van zo een groot gewigt gevordert heeft; die van Paus Bonifacius de negende, Paufelyke Aflaaten verworven had, om den Bouw van dat Heilige Huis te bevorderen en te voltrekken. Aanftonds uit alle geweften van de waereld, uit alle Landen is veel volk gekomen, om de Bulle van de Paus te verdienen, tot vergevinge van hunne zonden. Alzo hebben de luiden jaar op jaar, op de eerfte Zondag na 't Pinxterfeeft, veel Gelds mildelyk toegebragt tot opbouw van de Kerk, en de Schatkiften met groote Schatten verrykt. Gelyke Aflaaten heeft ook Paus *Clemens*, de vyfde van die naam, vergunt tot opbouwen van de Kerk, die de H. Man *Bavo* toegeheiligt was; zo ruim, dat zy alle het gevonden, geroofde en geftoole Goederen, en alle daar men niet rechtvaardig aangekomen was, na 't overtuigen van confientie, zonder eenige reftitutie van goederen, zo de naafte Erfgenaamen niet bekent waren. Paus *Sixtus*, in den jaare 1472, heeft de voorige Bullen en Paufelyke Aflaaten met een loode Zegel daar aan vernieuwt, verfterkt en beveftigt, met toedoen van alle fauten en gebreken, daar iemand in kon vervallen. En na deze ook Paus *Innocentius* de achtfte van gelyke, in den jaare 1490; want die arme menfchen, die in

De Groote Kerk.

de duisternis van het Pausdom doen leefden, hebben dat geloove gehad van de Pauselyke Bullen, zo meenig als 'er Brieven van Aflaat gekogt hadden, dat zy van de eeuwige Zaligheid hun verzekert hielden, en voor een orakel gehouden: ja zyn zo verblind geweest, dat zy voor vast hielden, dat zo haast als de Penningen in de Offerkist gesteeken, klank gaven, dat terstond de ziele uit het Vagevuur na den Hemel opgenomen wierd. Hier en boven hadden die blinde menschen dit geloove, dat 'er geen zonden zo groot was, die niet konde gezuivert worden door Brieven van Aflaat. Eindelyk, het was zo verre gekomen, dat de arme luiden hun zelven diets of wys gemaakt hadden en daar voor hielden, dat zy daar door Pardon hadden van alle booze daaden en schelmstukken. Dit zy genoeg gezegt van de Aflaaten, by de Pausen vergunt, tot opbouwinge van de Groote Kerk. Wie nu de Opperste Werkbaazen van dit Gebouw geweest zyn, de Naamen van dien zyn ons onbekent; dat is zeker en ontwyffelbaar, dat 'er twee geweest zyn, niet op eene tyd, die dit Werk aangenomen hebben als Opperste Bouwmeesters. Dit zelve is af te meeten uit de byzondere styl van gebouw, en de verscheidentheid van Kolommen, of Pilaaren; want de Kolommen na het westen tot het steene Verwulft trekken zeer na de Toskaansche, met dubdelde Capiteelen: maar de Kolommen die van 't Choor in 't oosten beginnen tot het steene Verwulft toe, schynen te trekken na de Jonische kunst. 't Is wel gelooffelyk dat deze Architekken en Bouwmeesters om stryd 't Werk aangelegt hebben, om elk zyne kunst te toonen, en dat zy meer gelet hebben om eere in te leggen, dan op dagloon of winst: en hoewel onder groote Kunstenaars alle vergelykingene odieux en haatelyk is, zo is 't nochtans dat 'er merkelyk onderscheid in 't Werk te bespeuren is, dat het voorste Gebouw van de Kerk, na 't oosten, volgens het oordeel van de alderbeste Bouwmeesters, in proportie, glans en nettigheid schynt uit te steeken; men gelooft het ook, daar de Capiteelen zoetjes na de Pilaaren zakken en verdwynen. Wat voor Bouwmeesters die geweest zyn, dezelve zyn waardig dat men hun in eeuwige gedachtenisse houde, en dat hunne Naamen op de Kolommen, die zy gemaakt hebben, geschreven worden. Behalven de Kolommen ter wederzyden, is 'er noch een zwaar Gebouw om hoog te zien, in 't midden met een steene Verwulft, heel cierlyk getrokken en beschildert in den jaare 1483, voor 't Sacraments-huis, en naderhand 't Poortaal in 't zuiden, in den jaare

re 1490. Alzo nam de iever van de Bouwmeesters dagelyks meer en meer toe. Hier en boven de Verwulften van hout in 't midden van 't oosten tot het westen, zeer kunstig gedaan, met verwulfde Stylen te zamen gebragt, een wonder om te zien, hoe de Stylen na beneden zakken, ondervangen op steene Pilaaren, en in de muur gehegt: van welke het eerste deel, namentlyk van 't westen, is begonnen in den jaare 1518, het andere houte Verwulft is begonnen van 't oosten in den jaare 1532, en volmaakt in den jaare 1538, en doen ter tyd zyner tweemaal Beden gedaan door de geheele Stad. De Bouwmeester van dit Werk is geweest eenen *Pieter Bagyn:* maar het steene Verwulft, midden in de Kerk, is ook omtrent deze tyd voltrokken in den jaare 1535, daar op de onuitspreekbaare zwaarte van den Tooren gebouwt is, onderstut met 16 Pilaaren, die vier aan vier gebouwt in malkander gewrocht zyn, als of zy in malkander gewasschen waren. Daar is ook een Tooren geweest boven op de Kerk niet zeer zwaar; maar alzo 'er geen proportie scheen te wezen, na het zwaar Gebouw van die Kerk, zo zyn de Kerkmeesters te rade geworden en hebben gerezolveert een Tooren te bouwen van Hartsteen. Dit Werk was al begonnen in den jaare 1502, met groote kosten; maar te vergeefs en kosten verlooren, want geduurende de timmeratie van den Tooren nu drie jaaren lang, hebben ze daar aan te kosten gehangen 1186 guldens: maar de Fondamenten begonnen te zinken, en de Kolommen te bezwyken, waar op hy gebouwt was, dus staaktenze hunne resolutie, en wierden genoodzaakt deze zwaare Tooren wederom af te breeken, en de Hartsteenen na beneden te laaten komen. Doch, nadien 't Gebouw van zulk een Werk wel een hooge Tooren evenwel vereischte, hebbenze in 't volgende jaar een Tooren van hout beginnen te bouwen, hoog in de lucht; met verscheide Ommegangen en Trappen na boven om hoog, tot den Appel, doorluchtig van kunstig yzerwerk. Hier aan is gegaan veel hout, en is begroot tot 30 Ponden Vlaams op die tyd. Als nu deze Tooren zyn behoorlyke hoogte had, hebben de Meesters van 't Werk tot cieraad dezelve met Lood overtrokken; en niet lang daar na is 'er op de top van den Tooren een Yzer Kruis opgemaakt, weegende 162 ponden zwaar, dat gekost heeft twee Ponden Zilver en zes Schellingen, kunstig gesmeed door *Jacob Simonsz. van Edam*, in den jaare 1519. Het Kruis op den Tooren gesteld zynde, is de naaste zorge om de Klokken: de Heeren van de Magistraat hebben daar toe ge-

contribueert uit de gemeene Beurs 200 Guldens. Maar alzo de Stads Kaſſe niet wel voorzien was, hebben de Kerkmeeſters met de Geeſtelyke en Kapellaanen ingeſtelt een generaale Collecte over de geheele Stad, en van huis tot huis ſubſidie verzogt: en als de Burgery milde handreikinge gedaan hadde in het jaar 1503, den 26 September, is de Brandklok te Haarlem gegooten, door toedoen van *Mr. Gerrit van Campen*; een ſtuk van zwaar gewigt, weegende 11000 Ponden. Deze Klok is de naam gegeven in een belagchelyke doop van *Roeland*. Weinige jaaren daar na zyn 'er noch 8 opgehangen tot het Voorſlag van de Uuren, die 'er gebragt zyn van een Burger van Mechelen, welke ze aanbeſteed waren; voor ieder van dezelve hebben Kerkmeeſteren betaalt 100 Ponden en 35 Stuivers. En nadien wy nu hier gewag maaken van Klokken, zo vind men ook een groot Klokhuis aangelegt op zig zelve, ſterk gebouwt en met Binten aan malkander gehegt, een wonder om te zien, gemaakt by eenen *Gerrit van Ry*; alwaar ook alle de Klokken, na de wyze van 't Pausdom en de oude ſuperſtitie, gedoopt zyn, met deze naamen, als, *Jezus*, *Maria*, *Jeronimus*, *Lambertus*, *Blaſius*, *Catharina*, *Veronica*, *Anna*, en de laatſte van die Santen onzen *Bavo*, Patroon der Kerk. Deze heeft men, op 't verzoek van een Burger, alle te gelyk geluit, waar uit ontſtaan is een geluid als van Donderſlagen. Wy hebben nu onze beſchouwing genomen in de beſchryving van de Kerk om hoog, nu zullenwe zagtjes nederdaalen tot het geene dat beneden is, zo van 't geene dat ſtrekt tot de dienſt en gebruik, als tot cieraad: onder alle dezen is niet het minſte de Vond, daar de jonge Kinderen in gedoopt worden, gemaakt van koſtelyk Koper, te Mechelen, in den jaare 1422: hier benevens een Geſtoelte van de Vond; en rondom Traliewerk van yzer, zeer kunſtig gemaakt op de fatzoen van een Hek. Zo haaſt het gebouw van de Kerk eenig fatzoen kreeg, en de Vloeren nu gelegt waren, is 'er een Predikſtoel om hoog opgeregt, vol werk en kunſt, in den jaare 1432; de naam word niet verſwegen van de Meeſter, was genaamt *Jacob de Beeldſnyder*. Op welk Geſtoelte de eerſte Predicatie gedaan heeft, over 't Lyden onzes Heeren, een moedige Monnik van Amſterdam, uit het Klooſter van de Minnebroeders, in den 1461. Op de Choor ſtond de Sacriſti, als 't Heilige der Heiligen, dat niemand mogt genaken dan de Prieſters. Het Heiligdom ſtond beſloten binnen Glas-venſteren: dit werk is geſticht en volmaakt in den jaare 1452. Tot den dienſt en zamen tot

cie-

cieraad strekken de Altaaren van 't Heilige Kruis, en zalige Maria, in den jaare 1435. En in 't zelve jaar heeft men ter eere van *St. Bavo*, een Beeld van massief Zilver opgerecht, zeer kunstig gewrogt, dat negen ponden zwaar was, Keuls gewigt: En alzo die geene die over 't Heiligdom gestelt waren, de Reliquie van *St. Bavo* zeer religieus bewaarden en in eere hielden, zo hebben zy beslooten, dat zy de Beenderen van *St. Bavo* in een Zilver Koffertje zouden leggen: alzo, na gedaane Collecte uit den Burger, is het Koffertje gemaakt, en geconsacreert met groote eerbiedinge, in den jaare 1472. Tien jaaren omtrent daar na is 'er ook een Zilver Kruis opgeregt, weegende vyf en een half pond zwaar. Voorts, om dat 'er niets zoude ontbreeken tot Beeldendienst, hebbenze ook gehegt aan het Verwulft en laaten zakken 't Beeld van *St. Maria*, de Moeder Gods, in den jaare 1506. En zo voort, hebbenze ook andere Ornamenten en Kleinodien tot cieraad van de Kerk bygebragt, om alle de oogen van de menschen te begochelen en te verblinden. Alzo is 't ook dat de Pelikaan, van 't beste Koper, in groote devotie gehouden word, door een verborgendheid op de Afbeelding van Christus. De Schilders hebben verdicht, dat de Pelikaan een Egyptische Vogel was; doch de Historieschryvers van alle natuurlyke dingen, die verhaalen met styve kaaken, dat zodanige Vogel in de natuur niet te vinden is: maar, dat de Schilders verdicht hebben van de Pelikaan: dat zelve byna hebben de Egyptenaaren by geschrift nagelaaten van de Gier, die 'er is, dat het deze is, die zich zelve een wonde opent onder de buik, waar mede hy zyne Jongen aast, op dat ze van honger niet zouden vergaan. Nochtans zo is 't, dat beide *Hieronimus* en *Augustinus*, gewag maaken van de Pelikaan; deze, hoewel zy een weinig in woorden verschillen, zo is 't nochtans dat zy in de geheimenis van de Vogel over een komen, beide erkennen zy een Vogel die Jongen heeft aan de borst, en die zy met bloed laaft. Behoudens de waarheid, zal volgen 't gemeene gevoelen, dat hier een Pelikaan staat in de Groote Kerk, in 't koper alzo uitgebeeld, dat zy haar Jongen dood met haar bek, en dat zy drie dagen daar over treurt, en als het treuren ophoud, dat als dan de Moeder haar zelve quetst en bloed laat uit de borst, en stort het over haare Jongen, die aan de borst hangen; waar door zy wederom levendig worden. Dit is alle tyd gehouden voor een wonder in de Natuur. Deze Pelikaan, hier staande in de Kerk, is uitgebeeld zeer kunstig van Meester *Johan Feris*, en is op 't

Choor gezet op *St. Crispyns* dag. Verder, tot cieraad van de Kerk zyn de Kopere Tralien voor 't Choor ingebragt, van een schoone glans, te Mechelen gemaakt, in den jaare 1510; de Model daar van had *Diderik Sybrandsz.* gepraktiseert en geïnventeert. Eindelyk zyn daar in den jaare 1509 gebouwt en gestelt 't groote Poortaal van hout, is noch in weezen aan 't westen, en noch twee anderen, beide mede van hout, aan de noord en zuidzyde; deze zyn vernieuwt, en de witte quast daar over gehaalt. Tot cieraad van de Kerk, komen ook ter wederzyden de Kapellen; aan de eene zyde, na 't noorden, is een groote Kapel, alwaar, benevens andere Lyken, daar begraven, ook 't Graf is van *Maarten van Heemskerk*, een twede *Apelles*, en Phenix in de Schilderkunst; die ter eeren van de Schilderkunst, besproken en gelegateert heeft een zekere zomma Gelds, voor schamele doch eerlyke jonge Echte Lieden, die op zyn Graf zouden trouwen door verband van Huwelyk. Daar naast is de Kapel, verordent voor de afgestorven van den Huize van Schagen. Daar regt over, aan de andere zyde, na 't zuiden, is de Brouwers Kapel; alwaar ook de Deken en Vinders van 't Brouwers Gilde hun Comptoir hebben. Hier en boven zyn 'er sekreete plaatzen, als de Kamer van de Heeren Kerkmeesteren, de Consistorie, 't Comptoir van de Diaconen en Leproosvaders, en de groote Zaal van de Classicaale Vergadering. Dit zyn meest alle de voornaamste Kerken. Ik kome nu tot de Kloosters, die ook haare Kerken gehad hebben, geproportioneert na haare Conventen en Collegien, zo van Broeders als Zusters, die tot de maagdelyke staat hen begeven hadden. Hier komen my eerst te vooren, door een voorrecht van oudheid, de Kloosters van de *Dominicaanen* en *Carmeliten*, van de welke de eerste (als gezegt is) door gunst en indulgentie van *Graaf Floris*, de vyfde van die naam, gebouwt en gesticht is; die een groot deel van 's Koningks Hof, na 't westen, tot Godsdienst geschikt heeft, en Gode geconsacreert. Het twede, dat van de Carmeliten, is gesticht van de Heer *Simon van Haarlem*, van Ridderlyk Geslacht; waar van wy ook hier boven gewag gemaakt hebben. Digt aan Haarlem is een Klooster gebouwt met de naam van de *Visitatie van Maria*, omtrent den jaare 1406, door beleid van de Heer *Simon Golsmit*, Priester. 't Klooster van de *Augustynen*, is gesticht in den jaare 1490, en begonnen den 20 October. d'Ordre van de Franciskaner Minnebroeders, is ingestelt by 't Collegie, in den jaare 1455. 't Klooster van *St. Antonis*, is ingenomen van den Abt van 't

Dominicaanen en Carmeliten Klooster.

Augustynen Klooster.

Ei-

Eiland van Maria in de Betue, in 't Landschap van Culenburg, behoudende de zelve naam; waar van gewag gemaakt word in de Stads origineele Brieven, in Augustus in den jaare 1470. Wederom 't Collegie van de Witte Heeren Broers, 't Collegie dat van de Abt *Marianus* gesticht, en eerst gefondeert is by de *Regulieren*, omtrent 70 jaaren van te vooren. Dat Klooster is naderhand genaamt een Proostdy van *St. Anthonis*: de Monniken daar van zyn, na haar Gewaad, *Witte Heeren* genoemt; waar van noch de straat haar naam heeft. Deze Monniken, alzo zy in 't Klooster mooyweer speelden, en een ongebonden leven leiden, tot schandale van de H. Kerk, zyn alle gelyk uit het Klooster gezet, en hunne Goederen en Inkomsten aangeslagen, met consent van den Paus, en geschikt en getransporteert tot onderhoud van *St. Elisabeths* Gasthuis, den 9 Maart in den jaare 1541. Daar is ook binnen Haarlem geweest 't Collegie van de Kanoniken, 't welk bestond uit een Deken en 14 Kanoniken, afkomstig van 't oude Collegie Kanoniken, van den jaare 1307, van *Niclaas Puttens* en *Alytha van Stryen*. Dit Collegie is verplaatst en te Haarlem gebragt, als de Stoel van de Bisschop te Haarlem geplant is aan de Groote Kerk, in den jaare 1561. Daar zyn ook niet minder in getal geweest Vrouwe Kloosters, van welke de voornaamste deze volgende waren, die voor eenige jaaren gesticht zyn, dewyl 'er veele Jongkvrouwen geweest zyn, zo Edele als gemeene Burgers Dochters, die haar tot de Maagdelyke staat begeven hadden; hier toe heeft de Heer van *Sassenheim* de Maagden daar toe aangeleid en vermaand, die uit liefde en iever van de Maagdelyke kuischheid, 't Bagynhof zo 't een als 't ander gesticht, en verrykt met veele Inkomens; 't is ongelooflelyk, hoe veele Landen en Hofsteden en jaarlyksche Renten en Inkomen zy gehad hebben; dit is een bekende plaats, 't Groote Bagyngof genaamt. 't Zelve is begonnen gesticht en gebouwt te worden in den jaare 1262; daar nu tegenwoordig de Fransche Kerk is, van den jaare 1590. Hier na komen de Maagden van *St. Magdalena*, digt gelegen aan de Stads Vesten; daar nu het Pesthuis is. De memorie van dit Klooster is vry oud, waar van gewag gemaakt word in de oude Schepens Brieven, gezegelt van *Wolter van Bekesteyn*, en *Johan Pietersz. Hals*, den 30 May, in den jaare 1475. 't Convent van de Zusters van *St. Michiel*, is weleer geweest op de driesprong van de Houtstraat, niet verre van de Poort, daar nu tegenwoordig is het Schutters Hof, de Nieuwe Doele: 't

Witte Heeren.

Kanoniken.

Vrouwe Kloosters.

Groote Bagynhof.

St. Michiels Klooster.

Convent is geſticht den 8^{ſten} April, in den jaare 1488. En niet verre van hier is 't daar de Maagden van *St. Anne* haar Religieus Convent van devotie gehad hebben. Alzo is 'er naauwlyks een quartier van de Stad geweeſt, daar geen Collegien geweeſt zyn van Geeſtelyke Maagden. Omtrent de *Gangolſs Kerk*, by de Volders Gragt, zyn ook *Barrevoete-Zuſters* geweeſt. Aan de Oude Gragt, by de *Jacobyne Brug*, waren de *Zwarte Zuſters*. En niet verre daar van daan, de *Zuſters van 't Zylklooſter*, die Devotariſſen waren, en zeer naarſtig om 't Klooſter te verryken met ſpinnen, weven, en die haare Prooſt in alles gedienſtig waren: hier van daan heeft de Zylſtraat haar naam. Op de Krocht, daar nu de Varkenmarkt is, tot de Soetemelks-Wittebroods ſteeg, de *Maagden van St. Catharina*. En digt daar by zyn de *Maagden van St. Urſel* geweeſt; daar van ook de ſtraat de naame heeft. Digt by de Kruis-poort was 't Convent van *St. Margriet*. En niet verre van St. Jans-poort, onze *Lieve Vrouwe Kerk*. Eindelyk, de Maagden van *St. Cecilia*; daar van de ſtraat haar naam behoud. Alzo hebben onze Voorouders, onervaaren in de Goddelyke Schriften, door iever gedreven zynde om de Pauſelyke Religie voort te planten, daar toe gearbeid, dat zy het botte en ſlegte volk tot heiligheid des levens zouden brengen, als zy veele Collegien en Kloosters van Monniken en Bagynen geſticht hebben, die onder malkander ieverde om ſtryd, door een ſtreng en ingetogen leven. Maar myns bedunkens zyn onze Voorzaaten hier in te pryzen, dat zy voor de Nakomelingen als de Banier opgeſteeken hebben, om hunne karitaaten aan de armen te bewyzen, nadien zy zo veele Godshuizen voor de arme oude ongevallige menſchen geſticht, en groot Inkomen beſprooken hebben, zo by Teſtament als Legaten: gelyk daar is 't Collegie van over veele honderd jaaren, omtrent na de geboorte onzes Heeren Jezus Chriſtus 1300, te Haarlem geſticht, van de Opzienders, die hun naam ongetwyffelt voerden van den *H. Geeſt*; die de zorge bevolen was van de armen en kranken, van 't ryke Inkomen van Teſtamentaire Diſpoſitie, die hun plagten te houden in de Kerk van *St. Bavo:* alwaar op huiden noch de Vaders van 't Sieken hun Comptoir houden; alwaar de *H. Geeſt*, in de gedaante eener Duive, in hartſteen uitgehouwen is. En daar is ook nooit getwyffelt geweeſt aan de Stichter van dit Heilige Geeſthuis, nadien 't genoeg bekent is uit oude Boeken, daar van gehouden, dat eenen *Coene van Ooſterwyk*, by Legaat gemaakt en geſchonken heeft aan de Stad Haarlem, een Huis en

H. Geeſthuis.

Er-

Erve, tot onderhoud en troost van behoeftige en zieke zwakke menschen, staande aan de *Albf-straat*, alwaar aan de zyde de Krocht legt, aan de andere zyde staat de Zaal van *Wouter van Rolland*, en heeft gewild, dat het voorschreven Huis den H. Geest toegeëigent zoude worden; daar van daan is de naam Heilige Geesthuis, of by gemeene lieden, *Coenens Huis*. En wel te recht, want hy heeft daar en boven tot behoef van de armen eenige morgen Lands, en jaarlyksche Renten en Inkomen op dit Huis mildelyk toegebragt. En dit zyn byna van de eerste stichtingen de Beginzelen geweest. In volgende jaaren heeft dit Huis, door de liberaalheid van machtige en gequalificeerde Burgeren, zeer toegenomen, en niet tegenstaande 't Huis zeer verrykt en gebenificeert was, heeft 't de oude naam behouden noch op den huidigen dag, en word het Heilige Geesthuis genaamt. In dit Huis is eerst geweest een zeker getal van arme en behoeftige menschen, zo Mannen als Vrouwen, die onderscheidene woonsteden en eetzaalen hadden, en alle weeken hunne bepaalde Provens; hebben daar en boven de eerste Fondateurs van dit Huis gewilt, dat men arme schamele Ambagts Jongens, om hun te lokken tot de kennisse van de Letteren, hun Proven zouden hebben met brooden uit te deelen, hoofd voor hoofd, na ouder gewoonte. Ten laatsten, zyn ook in dit Huis arme vaderlooze en moederlooze Kinderen, die men Weezen noemt, die daar wel en eerlyk gehouden en getracteert worden, en niets ontbreeken van kost en kleeren. Op de opvoeding en onderwyzing word voornamentlyk gelet. Die gewoonte van de arme Weezen te houden, is begonnen in den jaare 1425. Maar als dag aan dag 't getal van arme en ongevallige toenam en grooter wierd, en diensvolgens de last van de lystocht en onderhoud, zo hebben de Opzienders van 't Huis en Regenten van die tyd af zeer nauw gelet, om de last van 't Huis wat te verligten; want zo haast als 't Oude Manhuis gesticht en gebouwt is, tot onderhoud voor arme en stokoude Mannen, zo zyn de Proveniers van 't voorsz. Huis geordonneert, over te gaan tot het Oude Manhuis, in den jaare 1610. Noch verder, als ondertusschen 't getal van de Weezen grooter wierd, en geene plaatze meer was om te slaapen, zo hebben Burgemeesteren en Raaden, de zaake wel en met rype raad overwogen hebbende, met eenpaarige Stemmen gerezolveert, dat de oude Vrouwen en Proveniers zouden verhuizen in 't Gasthuis van *St. Jan*, en dat zy daar haar woonstede zouden hebben, zonder verkorting van haare or-

ordinaire Proven. En zo is eindelyk 't Huis van den H. Geeſt geheel gebleven tot gebruik en tucht van Weeskinderen, al over eenige jaaren. De verdere Gaſthuizen zyn ook geſticht en gebouwt tot trooſt en onderhoud van de arme en gebrekkelyke Menſchen. En voor eerſt *St. Elizabeths* Gaſthuis; op wat tyd 't zelve gebouwt is, weet men niet wel, 't is een oude vermaarde ſtichtinge, uitwyzende de oude Memorieboeken, die hier van gewag maken omtrent 300 jaaren voor dezen, van 't jaar 1348. Dit is zeker, dat in den jaare 1456, 't *St. Elizabeths* Gaſthuis heel cierlyk en aanzienlyk in de Houtſtraat is geſticht, daarby een Kerk, die zich uitſtrekte van de Koningſtraat tot de Houtbrugge toe: maar als door de verſchrikkelyke Brand van den jaare 1576 dit Gaſthuis verbrande, en tot de grond geraſeert wierd, zo is 't Klooſter der Minnebroeders tot een Gaſthuis gemaakt, op het Heilige Landt ſtaande, in den jaare 1578. Daar nevens, in de zelve ſtraat, is het Oude Mannenhuis; dat niet zo zeer kan geprezen worden van haar oudheid, als om de treffelykheid van 't Gebouw: de voornaamſte Stichters van dit Huis zyn geweeſt *Gerard van Schooterboſch*, *Arent Meynaerdſz. Fabritius*, *Johan de Wael*, en *Hendrik Vegterſz.*, Burgemeeſteren: deze, als zy beraadſlaagden van 't Oude Manhuis te bouwen, waren Stads Middelen heel bekrompen, eensdeels door 't zwaare Beleg, en anderdeels door de verſchrikkelyke en ſchadelyke Brand, hebben daarom goedgevonden, met advys van de Vroedſchap, een Lotery op te regten. En als men begaan was om de Grond en Erve, om 't Huis te bouwen, zo heeft de Heer *Bekeſtyn*, uit mededogenheid van de oude Manſchap, ten meeſtendeele de Grond en Erve daar toe geſchonken, en benevens die een plechtelyke en vrolyke Maaltyd alle jaaren, op Zondag in October, de vierde van die Maand; tot gedachtenis van dien, als by Teſtament, doen ſchryven met goude letteren dusdaanig opſchrift:

Oude Mannenhuis geſticht.

FRANCISCUS á BEKESTEIN, THEODOR. F. Begifter ten meeſtendeele van de Erve en Grond van 't Oude Manhuis, en van een jaarlykſche Maaltyd op den 4 October. Fundi gerotrophij magna exparte donator, annuique Epuli ad 4 Octobris fundator.

Als nu de Grond en Erve afgemeeten was tot opbouwen van 't *Oude Manhuis*, is men terſtond getreden tot de Lotery, die de Heeren Burgemeeſteren en Raaden goedgevonden hebben, dat men zoude inſtellen op een ſolemneele wyze. Derhalven heeft men Kaarten gezonden.

den aan de nabuurige Landen en Steden en naastgelegen Dorpen, in de welke, om de milddaadigheid te begiftigen, allerley zoorten van Vergulde en Zilvere Koppen, Schaalen en Juweelen, kunstig gewrogt, gesneden en gedreven, in grooten getale, voor 't Stadhuis in Kasten opgehangen, voor elks oogen. En nadien Burgemeesteren, de Heeren van 't Gerecht, mitsgaders de geheele Raad, wel en wijsselyk geoordeelt had, dat het botte volk, meer door levendige Exempelen van deugden, dan door stom maakzel van kostelyke Pryzen, tot milddaadigheid, en werken van barmhartigheid konde beweegt worden, en een afschrik krygen van de heilige Gierigheid, zo hebben de voorsz. Heeren verordineert Toneelspelen, niet na de wyze van de oude Romeinen, in wulpsheid en dartelheid, niet schimpig of bits, of onkuisch in de oogen van eerlyke lieden, hoedanig daar geweest zyn de geile Speelen van *Flora*; maar zedig van inhoud, kuisch en stichtelyk, en kragtig om 's menschen harte te bewegen tot milddaadigheid. Ten dien einde heeft de Ed. Magistraat goedgevonden byeen te roepen alle de Kamers van de Rethorykers van aanzien, als tot een vrye markt, van de uiterste paalen van Holland, door hunne Bodens, dewelke het volk ook gaande gegemaakt hebben, met vertooninge van Goude en Zilvere Pryzen. Alzo zyn 'er te Haarlem Stellagies opgeregt, Speeltoneelen gemaakt, met Tapyten bekleed en Gordynen behangen: daar is ook vergunt een solemneel en staatelyk inhaalen en defroyeren in Stads Herberg. Deze last de Broeders van de Oude Kamer alhier gekregen hebbende, is daar de solemneele vergadering van alle de Kamers, belast by publyke Kaarten, en verwittigt om op de bestemde dag te verschynen: en het leed niet lang, of de Oude Kamer, welks Blazoen is, *Trouw moet blyken*, heeft Brieven van Geloofbaarheid gezonden aan alle de Kamers van Holland, en dezelve vriendelyk genodigt, tot de solemneele Spelen, die zy voorhadden te vertoonen, Vraagen uitgevende, met de Pryzen van dien. De eerste Vraage was, *Wat voor een Deugd het was, die in de mensch krachtdaadig werkt de goede genegentheid van Barmhartigheid? En wat voor Quaad het zy, dat een mensch onrustig maakt?* De twede Vraage, *Wat belooninge die te verwagten hebben, die de Armen en Nooddruftigen uit liefde te hulpe komen? En wat straffen die te verwagten hebben, die de Behoeftigen zonder eenige troost laaten heenen gaan?* Hier by zyn ook voorgestelt Pryzen, voor die geene, die de voorgestelde Vraagen 't best zouden uitleggen, en

grondig berigt daar van doen; gelyk ook deze, die in de Vertooningen de Perzoonagien op 't aartigſt en cierlykſt toegemaakt hadden; als mede de Spelers en Zangers, die 't beſte zouden ſpelen en zingen; en voor die 't allerkunſtigſte Blazoen zouden inbrengen. De ruſtigheid van Burgemeeſteren is zodanig geweeſt, dat die uit de verſte quartieren van Holland zoude komen, niet verſteken zouden zyn van Prys. Eindelyk, is die ook Prys toegelegt van den Raad, die 't meeſte inbragten en inleiden, tot onderſtand van de ſchamele Oude Man. Alzo hebben de 12 Kamers, beneden beſchreven, belooft by miſſiven, om de iever van de kunſt *Rhetorica* op te wekken, dat zy zouden komen tot zo ſolemneele Spelen, op de beſtemde tyd, den 10den van Auguſtus. Na datze aangekomen zyn, zo is ieder Kamer van logement voorzien, en elk zyne plaats aangewezen in de nieuwe Plantagie van 't Boſch, daar zy ook vernagt hebben. Daags daar aan is by lootinge ordre gegeven, die zy zouden volgen in hun Gewaad, byna op deze wyze, de eerſte in ordre is geweeſt:

1. *De Vlaamſche Kamer van Leyden.*
2. *Die van Schiedam.*
3. *Van Katwyk op den Rijn.*
4. *Die van Haſerwoude.*
5. *Leyden, in Holland.*
6. *Die van Vlaardinge.*
7. *Die van Amſterdam.*
8. *Die van Noordwyk.*
9. *Die van Haaſtrecht.*
10. *Die van Gouda.*
11. *Die van 's Gravenhage.*
12. *Die van de Ketel.*

Op welke dag eene ontelbaare meenigte van menſchen als op een Jaarmarkt vergadert zyn, van alle quartieren zo van Zuyd- als Noord-Holland, allerhande zoorten van menſchen, zo Edelen, als Onedelen, Wethouders, Kinderen, Gemeene Lieden, groote Juffrouwen, in haare Koetzen zittende, Maagden en huuwbaare Dochters, mannen, vrouwen en kinderen: hier en boven veele Amſterdamſche wittebroods-kinderen, die te paard zittende, op de Baan in de groene weide met geduld verwagten de ſolemneele Pompe en

Staat.

Staatsie van alle de Kamers *Rhetorica*, tot dat zy eindelyk in hun Gewaad, na de ordre der lootinge, in de Stad gekomen zyn. Zo dra zy in de Stad gekomen waren, wierden hun de Vertooninge gedaan. Voor eerst voor de Doele van de Schutterye, 't Schutters Hof, een Triumphant Toneel, alwaar de Maagd van Haarlem haar vertoonde met de Wapenen van Damiaten, vergezelschapt rondom met schoone Maagden, dewelke aan alle de geenen die hunne intrede deden haare reverentie deed, en vriendelyk en feestelyk welkom hetede. Van die plaats zyn alle die Kamers, door de oudste Kamer dezer Stad, volgens de ordre, in hun Logiment gebragt. Des anderen daags zyn die zelve, de eene voor, en de andere na, wederom gekomen tot het Toneel, om verklaaringe te doen van hun intentie en meeninge, van die Spelen, die zy in hun vol Gewaad vertoonen zouden. Dat Toneel was zeer treffelyk en aanzienlyk toegemaakt, behangen met kostelyke Tapyten, behalven andere Schilderyen, daar *Rethorica* zat als een Godin, in Koningklyk Gewaad, en gecouleurde Satyne Tabbaart, verheven op een Throon, en alwaar de Zanggodinnen op iedere Acte zongen: zy, na datze de Kamers verwelkomt hadde, heeft door haare welsprekentheid en bevallige mynen gemaakt, dat alle oogen op haar geslagen waren. Daar na, alles verrigt zynde, tot inleidinge van het werk, zyn hun eenige vierdagen vergunt, om hun Spelen op 't Toneel te brengen, met alle de toebehoorte; waar van de Exemplaaren gedrukt zyn, en in 't licht gegeven, ter eeuwiger gedachtenis. Dit zyn de dingen, die vooraf gepasseert zyn, voor de fundatie van het Oude Manhuis, daar op gevolgt is het bouwen van 't Huis: de Architekken en oppperste Bouwmeesters zyn geweest de *Heer van Kampen*, en Meester *Lieven de Kay*, Stads Fabryk. En dit zyn byna de Gasthuizen onzer Stad, tot troost voor de arme en ongevallige Menschen, zo mannen als vrouwen. Tot ontzach voor de moedwillgen is het *Tuchthuis* gesticht, digt by het Kerkhof van St. Gangolf, dat nu de Ossemarkt is, in den jaare 1609. Daar nu het Tucht- of Werkhuis is, daar is welcer 't Pesthuis geweest, en gebouwd in den jaare 1566. Naderhand is 't *Pesthuis* verleit in 't Klooster van St. Magalena, digt aan de Vesten van de oude Stad. Het *Leproos-huis*, tot de schouw en gerief van Melaatschen, is al over eenige honderde jaaren buiten gesticht: Hier van is een Bul van 't Hospitaal der *H. Lazarus*. De Kapel van *St. Jacob*, is al gesticht in den jaare 1319; dat de Giftbrieven betuigen van *Ger-*

Tucht-huis.

Pesthuis.

Leproos-huis.

Gerrit van Haren, te Egmond gebooren; die ook Voorſchrift vergunt is van de Graave van Holland, in dezen zin:

Wy Schout, Schepenen, en Raden van de Stad Haerlem, doen een yeder, en elk beſonder, kundt, dat onſe wettelyke Heere, Grave van Hollandt, geſchonken en vereert heeft het Voor-recht, dat alle die met Melaetsheidt beſmet zyn, uit alle de Provincien van Hollandt en Zeelandt ſullen komen tot 't Capel van St. Jacob in de ſtreke van Dykendam, om gheſchouwen en geneſen te worden: En om de waerheit daer van te betuygen, hebben deſe onſe Brieven in't licht gegeven, met aen-hangen van ons Zegel, in 't jaer 1413, *op Vrydach nae St. Jacobs dagh.*

Hier van is noch een Bulle, dat 't Hoſpitaal van St. Lazarus geſundeert is. Op dezelve plaatze is ook het *Dolhuis*, alwaar de dolle en krankzinnige Lieden bewaart en opgeſloten gehouden worden, van den jaare 1564. Daar zyn noch andere heele oude Godshuizen, als die van *St. Jan*, en van *Coenen*. Het Gaſthuis van *Coenen* is geſticht voor de Weezen, in den jaare 1394. Maar is eindelyk afgeſchaft, als 't getal der Weezen zeer toenam; doch het Gaſthuis van die van *St. Jan* is noch in wezen. Hier en boven zyn 'er noch andere mindere Gaſthuizen, alleen tot behulp van eenige arme Lieden; hoedaanig daar zyn, 't Gaſthuis van *St. Jacob*, *Remigius*, *Anthonius*, en *Martinus*, gelyk ook onze Lieve Vrouwe *Maria* en *St. Barbera* Gaſthuizen, die byna op eene tyd geſticht zyn, van den jaare 1430, en eenige volgende. *St. Jacobs* Gaſthuis is by Teſtament van *Symon Gysbertſz. Coman* beſproken en geſticht; maar van *Elizabeth*, weduwe van *Johan Bette*, verrykt met Huis en Hof, in den jaare 1436. De Kapelle van *St. Remigius*, is bekent uit Giftbrieven, bezegelt in den jaare 1431, op *St. Pontiaans* dag; in welke zeven Vrouwen geſpyſt worden: gelyk in *St. Barbera* Gaſthuis twaalf. De Kapel van *St. Anthonis*, heeft *Jan Klaaſz. van Diertſen* doen maken, buiten de Schalkwyker Poort, dat hy gelegateert heeft de Deken en gezworen Broeders en Zuſters, tegenwoordige of toekomende, van 't Kruis-Gild; dat de Brieven vermelden, bezegelt van *Symon de Jonge van Adrichem* en *Gerrit van Noordwyk*, beide Schepenen van Haarlem, in den jaare 1440. In 't zelve jaar, op *St. Valens* dag, is ter eere van onze Lieve Vrouw een Hoſpitaal geſticht van *Nicolaas*, de Zoon van *Brenſons*;

Dolhuis.

Gaſthuizen.

sons; daar van noch Brieven zyn, bezegelt van *Johan van Bekesteyn* en *Symon de Jonge van Adrichem*, beide Schepenen van Haarlem. *St. Maartens* Gasthuis, is over 't oude Pesthuis, daar nu het Tuchthuis is; van de Brouwers gesticht in den jaare 1472, voor oude of zwakke Vrouwen, en Dienstboden. Dit Gasthuis is in de zwaare Brand in de asch geraakt, gedistrueert en geraseert, en tot de grond afgebroken in den jaare 1576; maar twee jaaren daar na, is 't wederom herbouwt en opgetimmert door de voornaamste Brouwers van die tyd. 't *St. Pieters* Huis, is gesticht uit enkele devotie van *Pieter Uitenhage* en *Lubbertje van Heussen*, Echte Lieden, in den jaare 1558. In dit Huis worden twaalf Jongens gehouden, meest Ambagtsgezellen; hoewel uit dit Huis gekomen zyn destige en geleerde Mannen, als daar zyn geweest *Egbert Verhoeven* en *Hendrik Geesteranus*, Bedienaars des H. Evangeliums binnen Haarlem; noch is uit dit Huis gekomen *Cornelis Jacobsz.*, tegenwoordig Predikant te Kampen. 't Waar te lang om te verhaalen en op te haalen, van alle de Gildens, die men Kamers of Hofjes noemt. De oudste Kamer is op Bakenes, die *Diderik van Bakenes* op zyn eigen grond gesticht heeft, in den jaare 1395. Deze Kamer is naderhand gebragt in de Appelaars-steeg. Op Bakenes is noch een Kamer geweest, gebouwt van *Pieter Uitenhage* en *Lubbertje van Heussen*, gesticht in den jaare 1558. Deze Kamer is ook verplaatst in de Cicilie-steeg, in den jaare 1600. In de Minnebroers-steeg zyn ook ettelyke Kamers geweest, gebouwt van Landryke Lieden, die lang met goede naamen Vaders van 't *St. Elizabeths* Gasthuis geweest zyn. Noch de Kamer van *Cornelis Wy*. Boven alle zyn 'er noch andere Wooningen, die men Hofjes noemt, van wegen dat ze vermaaklyk zyn om te bewoonen. Onder deze is wel 't aanzienlykste het Hofje dat afkomstig is van 't oude Geslacht van *Van Loo* gesticht, wel eer van *Simon van Loo* en *Gooltje Willems*, zyne Huisvrouw, in de straat van de Barrevoete-Zusters; 't Inkomen van dit Hofje word bezorgt door de Vaders van *St. Elizabeths* Gasthuis. Naast hier aan volgt het Hofje van *Van Heussen*, Oud-Burgemeester, gesticht in den jaare 1538. En na deze 't Hofje van Gratie, Huisjes met haar Erffenis, gebouwt voor twaalf Perzoonen, zo Mannen als Vrouwen, van *Gysbert van der Meulen*, en *Willem Diert*, staande in de Jacobine-straat, naast de groote Schoole, gesticht in den jaare 1554; dat de Brieven vermelden, by welke zy 't verkogte Goed gecedeert hebben in handen van Burgemeesteren, ten overstaan van *Johan van Zuyren* en *Jo-*

St. Pieters Huis.

Hofjes.

ban Gaal. Benevens alle deze is 'er noch 't Hofje van *Pieter Frederiksz. Deyman*, gesticht in den jaare 1565. Alzo is 'er noch 't Hofje van *Griet Claase Lotsens*, gesticht op 't Heilige-land, in den jaare 1585. En de volgende eeuwe heeft niet stil gestaan van diergelyke Hofjes te stichten; want in den jaare 1600, heeft *Frans Loenen* al zyn Goed gemaakt aan de arme Menschen, en daar over tot Voogd gestelt de Heer *Cornelius Schoneus*, Rector van de groote Latynsche Schoole, die de Goederen zoude administreeren: *Loenius* is overleden in den jaare 1605; en om dat hy zyn beloste zoude nakomen, heeft hy in de Witte Heeren steeg een Erve gekogt, en Huis gebouwt voor elf schamele Vrouwsperzoonen, die 'er in gebragt zyn in den jaare 1607. *Jacobus Zaffius* heeft ook vyf Kamers doen bouwen, voor arme en oude Lieden, in den jaare 1609. Gelyk ook *Geertruid Barrits*, devotaresse, deze heeft ook willen nalaaten een Pand van milddaadigheid voor den Armen, en in de naauwe Appelaars-steeg een Hofje gesticht. Eindelyk is 'er noch een Hofje van 't Koopmans-Gilde, in de Witte Heeren-steeg gesticht, in den jaare 1613. En andere meer, die mynen Landsman *Ampsing* wydloopig ophaalt. Ik sla voorby veele andere gequalificeerde Matronen, die by haar leven wel voor gehad hebben Hofjes te stichten; onder alle deze heb ik gekent *Agatha Hermans*, de Zuster van *Wolphart Hermans*, Admiraal, die voor Bantam zich mannelyk gedragen heeft, en uitsteekende is geweest in Aalmoessen te geven aan den Armen.

Tot noch toe hebben wy gesproken van publyke Huizen, zo die tot welstand van de Stad als sieraad zoude kunnen dienen, en burgerlyke Handel; zo tot Godsdienst, als daar zyn Kerken, Kloosters, Kapellen, Conventen, en Monniken-Kloosters, de voornaamste en oudste; zo tot troost van de armen en gebrekkelyke Menschen, als mannen en vrouwen, jong en oud, zo ingezetenen als vreemde. Nu resteert noch, dat wy van de voornaame en oude Burger-huizen spreken, die uitsteeken in hoogte en magnificentie, hoedanige binnen Leuven, Utrecht, en Aken zyn, die veele noch ongeschonden in haar geheel staan. Voor eerst, vooraan in de St. Jansstaat, die daar leid na de Kerk van St. Jan, is geweest een hoog Gebouw, een Huis als een Kasteel, bewoont van die van *Brederode*, daar zy ook hun Hof gehouden hebben. Naderhand is dit Gebouw tot meer Wooningen gemaakt; 't voorste gedeelte, na de Kerk toe, heeft *Jonker van Nuyzenburg* lang bewoont, en na hem *Mr. Thomas Blommert*,

Groote Burger Huizen.

RUINE van het HUIS te BREDERODE;
van achteren op de slinker syde.

J. S. F.

N

mert, een eerlyk Koopman, en wel geleerd; het agterste gedeelte van die Wooning bewoonde *Jonkheer van Alkemade*, die tot een Huisvrouwe getrouwt heeft *Goedelam van Oud Berkenrode*. Niet wyd daar van daan staat de oude Burgt, daar zyn woonplaats gehad heeft *Gerrit Stuyver*, in een nieuw Gebouw; en naderhand de Rentmeester *Coltermans*, beide Vader en Zoon. Niet verre daar van daan is noch het oude Huis van de *Bekesteynen*. En in dezelve Straat is ook een Heeren-huis geweest, daar boven op de muur Beelden stonden, die als een verschrikking waren voor de kinderen, die 'er voorby quamen. In de Smeestraat is een Burgt geweest en noch, hoog en vierkant, 't welk weleer bewoont heeft *Gerrit de Jonge*, en zyn Zoonen; in de Nederlandsche oorlog wel bekent, de Vader als Gouverneur, en de Zoonen als Kapiteins voor 't Vaderland gestorven. In dezelve Straat staat ook een Huis gebouwt op fatzoen van een Burgt, daar die van *Rolland* weleer plachten te woonen, en noch bewoont word van de *Heer Ramp*, die noch in 't leven is. Dat 'er veele zodaanige Huizen geweest zyn, die zeer na quamen 't Gebouw van Kasteelen, denke dat dit de oorzaak geweest is, de schrik van Struikroovers en Vrybuiters, doen de Stad noch niet bewaart was tegen den inval der vyanden en roovers. Hier en boven in een ander quartier van de Stad is geweest 't Huis van de Heeren van *Schagen*, treffelyk in 't aanzien, en magnifiek in Gebouw, een Paleis in der daad; naderhand by veele treffelyke Kooplieden bewoont, als noch van de *Heer Hofman*: maar de huizen van *Berkenrode* steeken uit onder andere machtige Burgers Huizen, drie op eene tyd byna gebouwt, verheven om hoog, en sierlyk van Gebouw, het eene staat noch tegenwoordig aan de Markt op 't Zant, het andere in de Zylstraat, en het derde is buiten de Stad gebouwt, 't Huis Berkenrode genaamt; daar de Jonkers van Berkenrode en Nakomelingen hun plachten te onthouden in de zomertyd, of by tyde van heete ziekte of pest. Men zegt van deze *Berkenrode*, die deze Huizen gebouwt heeft, dat hy wel 40 a 50 Bastaarden gehad heeft, zo Zoonen als Dochters, deze als die quamen te trouwen, gaf hy ten huwelyk ieder hondert Ponden. Behalven de Huizen en Wooningen, zo publyk als eigen, en zo Geestelyk als waereldlyk. Daar zyn noch andere dingen die de Stad een luister geven van wegen haar vermaak die zy hebben, als daar zyn 't Spaaren en 't Bosch. 't Spaaren loopt midden door de Stad, daar altyd een geduurige doortocht van Schepen is. Deze 't Spaaren.

ze Rivier heeft ongetwyfelt zyn oorſprongk van den Ryn; hoewel dat zommige meenen, datze uit de Meer zyn begin en aanwas genomen heeft. Deze Stroom is zeer vermaaklyk door de Scheepvaart en geduurige doortocht, d'eene na 't zuiden en d'andere na 't noorden, waar door alle de geene die aan 't Spaaren woonen, hunne oogen weiden en vermaaken. Aan de eene zyde is Spaarendam, naby gelegen aan Haarlem, daar het Verlaat is van 't Spaaren, een Sluis die op 't Y uitloopt, door verſcheide loozingen van 't water. Wederom aan de andere zyde van de Stad loopt het Spaaren los met volle ſtroom in de Haarlemmer-meer. Na het zuiden is wederom plaizierig vermaak van 't Boſch; welke in 't Beleg, van wegen de onverdraagelyke koude, geheel uitgeroeit en vernielt is. Maar in den jaare 1585 hebben Burgemeeſteren, Schepenen en Regeerders der Stad Haarlem reſolutie genomen, om een nieuwe Boſſchagie te planten, en tot dien einde 't Land doen omſpitten en de wortelen van de oude boomen daar uit gehaalt, en opgedolven, 't Land gezuivert en geëffent: daar op is terſtond gevolgt de nieuwe plantagie. *Johan van Schooterboſch*, wiens Vader dien tyd Burgemeeſter was, heeft de eerſte Boom geplant, ter eere van *Silvanus*, met deze wenſch: dat God den wasdom tot dit werk wilde geven!

Den Hout.

Oude Geſchiedeniſſen.

Maar ik zal 't nu hier by laaten, en ſpreeken van die dingen die gebeurt zyn by oude tyden, in de oude Chronyk wel bekent. Voor eerſt, dit is gedenkens waardig, en recommandeert zich zelve, dat de Vriezen te vuur en te zwaard het geheele Noorder Quartier van Holland en Weſt-Vriesland geplaagt en geplundert hebben, en zich niet ontzien alle ſchenderyen te begaan, als zy 't Klooſter van Egmond aan brand geſtoken hebben, niet paſſende op 't gebod van Graaf *Diderik*, en die zy door hunne moedwilligheid niet hebben willen hulden tot hunnen Graaf. Na dat de Graaf dit qualyk nam, is hy met een Heyrleger na Vriesland getrokken, en heeft met macht van Krygsvolk hunne Landen en Steden verwoeſt en bedorven, eindelyk der rebelleerende Vriezen onder zyn gewelt gebragt, en dien trotſchen en moedwilligen hoop door zyne Wapenen doen buigen: maar niet lang daar na, bragten zy alle hunne Macht te zamen, hebben wederom gerebelleert, en alles in roere geſtelt, zyn Weſt-Vriesland ingetrokken met branden en blaaken: ook binnen Alkmaar, en rondom Haarlem brand geſticht en alarm gemaakt, de Molens afgebrand, en geroofd zonder onderſcheid, zo 't Geheiligde als

On

De RUINE van de ABDYE van EGMOND;
van achteren op de slinker syde.

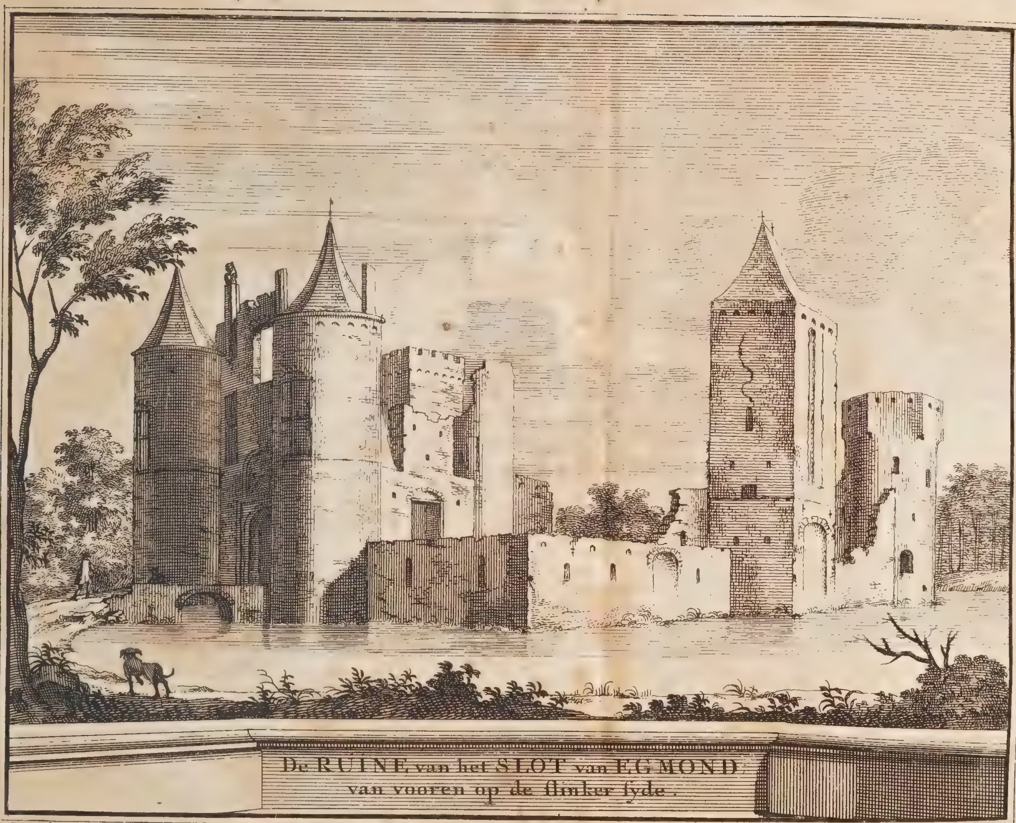
J. S F.

B

Het SLOT te EGMOND; in haar welstand;
van de wagenwegh te sien.

J.S.F.

De RUÏNE van het SLOT van EGMOND
van vooren op de flinker fyde.
J. S. E.

Ongeheiligde. 't Is niet te zeggen, hoe veele andere en veel zwaarder rampen deze onze Stad geleden en uitgestaan heeft, schadelyke verwoestingen, grouwelyke invallen in 't Land, rooven, plunderen van vrybuiters uit Kennemerland, en eindelyk 't Beleg, waar van de eerste deze is geweest, in den jaare 1132. De Vriezen, als *Floris* de Zwarte, (Broeder van Graaf Diderik) Veltheer over 't Leger was, hebben al hun Macht by een gebragt, en met geweld en kragt van Volk alle het Land afgeloopen en verwoest, de Hoeven en Huizen van plaizier geplundert, en de oude Graafelyke Kasteelen in brand gestoken tot Haarlem voor de Poort; ten spyt van zynen Broeder Graaf *Diderik*, en tot bederf van zyn Land en Heerlyke Goederen. Den welken die van Haarlem dapper gestuit en wederstaan hebben, door schermutzinge en uitvallen.

Maar onder alle dappere en loffelyke daaden van die van Haarlem, is voornamentlyk dit gedenkwaardig, dat door het inneemen en veroveren van *Damiate*, gelegen op de Nyl, de Bataviers van Haarlem een eeuwige en onsterffelyke naam bekomen hebben, by volgende gelegenheid:

Tocht na Egypten.

Als Paus *Alexander*, de derde van die naam, en *Frederik*, Keizer van Romen, die, door iever aangedreven van de Pauselyke Religie, ingestelt hebben by publyk Edict, een generaale Scheepvaart ter eere van het Kruis, om Jeruzalem wederom te veroveren en te bemachtigen. Daar is ook een Ambassadeur van groot aanzien gezonden na Ments op den Ryn; die in Duitschland een groot Leger zoude werven. Van deze tocht zyn de voornaamste Hoofden geweest groote Meesters, en doorluchtige Mannen van het geheele Christendom, onder welke wel de voornaamste is geweest *Fredericus*, de eerste Keizer van die naam; de naaste aan deze *Philippus*, Koningk van Vrankryk, en *Richardus* van Engeland. Benevens deze ook Hertogen, als van Saxen, Oostenryk, Lotharinge, en Braband. Hier en boven Graaven, als van Vlaanderen, Holland en Kleef. Die van Haarlem hebben ook hun op dien tocht begeven, en zyn *Floris*, de dertiende Graaf van Holland, gevolgt; nevens veele andere Prinsen en Vorsten meer, die in den jaare 1188 zyn t'Scheep gegaan, op hoop van de Heilige Stad te veroveren. In *Calabria* gearriveert zynde, aan de linker zyde van Italien, zo was Keizer *Fredericus* ongerust, en als hem iets quaads op de leden lag, zwaarmoedig, heeft hy eindelyk den Abt, die mede t'Scheep was, een uitlegger van de Heilige

Schriften, en vol van een Profeetische Geest, gevraagt: „ Wat einde
„ de en wat uitkomst deze Scheepvaart en tocht zoude hebben? Den Abt over deze Vraag een wyle tyds zittende in diep gepeins, heeft eindelyk daar op dus geantwoord: „ Op deze tocht, daar byna alle
„ Prinsen en Monarchen van 't geheele Christendom, door zonderlin-
„ ge iever gedreven, byeen gekomen zyn, en met ons in eene Vloot
„ zyn, zal niets goeds verricht worden; alles laat zich vreemd aan-
„ zien; ik kan niet bespeuren eenig geluk; alles schynd my tegen
„ wind en stroom; 't is al vergeefsche moeite, dat zy na 't Heilige
„ Land hun koers neemen; want de schikkinge Gods zulks niet ge-
„ hengt; zo anders myne Geest de waarheid betuigt: meer hier van
„ te zeggen, verschrikt myn gemoed. Hier zweeg hy. Maar de Keizer zich hier niet mede vergenoegt houdende, heeft den Abt geboden, dat hy verdere uitspraak zoude doen, van 't geene hun noch zoude overkomen, zo voor- als tegenspoed, en dat hy niets voor hem zoude verbergen. Doen heeft den Abt, niet zonder zwaar gezugt, voorzegt, wat hem wedervaaren zoude: „ God geve dat ik
„ een valsch Propheet mag wezen! en zo het my vry staat te spree-
„ ken, onze Keizer zal op deze tocht schipbreuk lyden en blyven,
„ en zal nimmer weder tot de zyne komen. De Keizer dit gehoort hebbende, wierd vry verslagen in zyn gemoed; des niet tegenstaande vertoonde hy 't gelaat van goedsmoeds te zyn, en alles in de wind te slaan, bedekkende in zyn harte droefheid en angst; en zyn volk ernstig vermaand hebbende, neemt zyn koers door Bulgarien, en trekt regt op 't Heilige Land aan, neemende in met macht van Volk veele Steden en Kasteelen, tot de woestyne van Sur; doch heeft Jeruzalem niet kunnen bemachtigen. Maar, op dat hy niets onbestaan zoude laaten, hebben de geconfedereerde Prinsen met gemeen advys voorgenomen, hun reis verder te begrypen, en zyn eindelyk met groot gevaar geland aan *Pelusia*, (deze Stad word *Damiata* genoemt) alwaar de Vloot een weinig tyd zich ophielt; en men was zeer verlegen, om dat zy daar de Haven gesloten vonden met staal-yzere Ketenen, op dat 'er geen Schip zoude aankomen; het krygsvolk barste van boosheid; hier waar goede raad duur; men lag een ruime tyd voor de Haven, en dreven op anker: en als dit Beleg vry lang duurde, dat het de Soldaaten begon te verdrieten, hebben de Haarlemsche Bataviers een vond gepractizeert, om hun daar door te redden; en een zwaar Schip toegerust hebbende, hebbenze hun aanslag geopenbaart,

baart, en getoont, dat zy nu een Schip gereed hadden, wel gemonteert ten stryde, van vooren en van achteren, en onder beslagen met yzere Zaagen. En een sterke wind waargenomen hebbende, zyn daar op t'zeil gegaan na de Haven, en hebben door de straffe vaart de yzere Ketenen verbroken, 't zy door de zwaarte van 't Schip, of door de scherpte van de yzere Zaag, de weg geopent na de Stad, en zyn alzo tot binnen in de boezem van de Nyl ingeborsten, niet tegenstaande de Turken en Saraceenen gruuwelyk hun te weere stelden, om de Kasteelen aan beide de zyden te bewaaren. Hier door is ontstaan een jammerlyk geschreeuw van den Vyand, en een gejuich en blydschap van de Christenen, zo Soldaaten als Bootsvolk: en alzo de Ketenen verbroken zynde, de Haven geopent, hebben de Haarlemsche Bataviers voor de geheele Vloot der Christenen de Banier opgestoken, om deze hunne tocht wel en gelukkig uit te voeren, en hebben alzo gelegentheid gegeven om de stad *Damiata* te vermeesteren en te overweldigen. Dus de Stad ingenomen zynde, de Vyanden verslagen en verjaagt, hebben de Prinsen en Vorsten der Christenen hunne belofte aan God betaalt, en hem de eere gegeven van de Overwinninge, en toegezongen, *Te Deum Laudamus.* Na deze Christelyke Dankzegginge, heeft de Keizer, met naame *Barbarossa*, alle de Prinsen en Vorsten byeen doen komen, en heeft *Floris*, Graave van Holland, ter eere van de Hollandsche Bataviers, beschonken met zeer loffelyke Pryzen en Ridderlyke Vereeringen, en de Haarlemsche Bataviers een schild geschonken met het Wapen, ter eeuwiger gedachtenisse van de tocht na Damiaten, *een bloote Degen, met vier Sterren in 't vierkant:* boven dien heeft de Patriarch van Jeruzalem, tot bewys van gunst en zegen, daar boven gezet, *een Wit Kruis.* Alzo zyn die van Haarlem, onze Burgers, gelukkig t'huis gekomen in 't Vaderland, en hebben van een ander gedeelte der Waereld hunne Schilden en Wapenen, tekenen van Victorie en Overwinning, mede gebragt, en met hunne Baniere getriumpheert over *Pelusium*, Damiaten verovert. Tot geheugenis van deze Victorie, hebben de jonge Jeugd, de kinderen van die van Haarlem, de maniere onderhouden, dat zy geduurig van over eenige honderde jaaren, op de eerste dag van Januarius, de Banier opgestoken hebben van de Victorie van Damiaten, draagende op hunne handen Scheepjes, onder met scherp yzer beslagen, en gewapende Mannekens op staven gehegt, in processie. Deze manier van doen is on-

't Wapen van Haarlem.

onderhouden tot alle eeuwen; my gedenkt noch, dat de Kinderen op de ſtraat de mine daar van maakten; waar van noch dit ſpreekwoord is: *'t Is een Manneken om op een Praauw te zetten.* Dit word by zommigen voor een verdichtzel gehouden; maar de Klokjes van Damiate, die hier boven in den Tooren hangen, beveſtigen zulks waarheid te zyn, en neemen alle twyffeling weg, die door een ſchel geluid van het allerbeſte Metaal, en haare lieffelyke weerklank, noch op huiden te kennen geven de Victorie van Damiate; en worden noch geluit tot een teken van blydſchap, als de Brand gebluſcht is, of eenig gevaar geweeſt of verhoed is. *

Op deze Triumph van Damiate heeft *S. Ampſing*, in zyn Leven Leeraar van Chriſtus Gemeente te Haarlem, en Beſchryver der Stad in Vaerzen, dus gezongen:

Als Keizer Frederik, voor meenig hondert jaaren,
Een groot en machtig heir te zamen deed vergaaren,
Op 't ongeloovig Volk, den Turk en Saraceen,
Rukt Floris, Hollands Graaf, ook al zyn Macht byeen,

Met

* Verre de meeſte Schryvers geven geloof aan deze Geſchiedenis; zie, behalven onze *Schryver*, ook *S. Ampſing*, bl. 149. *Oudenhoven*, *Haarl. Wieg*, XXIII. Bedenk. bl. 81. en veele anderen. Men ziet zelfs Scheepjes, gelyk ze de Jongens jaarlyks op den eerſten January, door de Stad plagten te draagen, noch, zo men meent, ter gedagtenis dezer overwinning, in de Groote Kerk hangen. Hoewel anderen, met meer grond, uit de gedaante der Scheepjes, die nieuwerwets is, opmaaken, dat zy wel eer voor een Altaar van 't Scheepmaakers Gild geſchikt zyn geweeſt. De Klokjes, die 's avonds van negen tot half tien uuren te Haarlem geluid worden, draagen den naam ook van *Damiaatjes*. Ondertuſſchen hebben verſcheiden Geleerden de echtheid dezer geſchiedenis, welke men by geene oude Schryvers verhaald vindt, in twyffel getrokken. Zie *M. Alting Notit. Germ. inf.* Part. II. p. 81. en vooral *van Leeuwen Beſchr. van Leiden*, bl. 332. 't Blykt klaar genoeg, dat men de overwinning der Syriſche Stad Akkon of Ptolomais, in 't jaar 1191 voorgevallen, met die van Egiptiſch Damiate verward heeft. Zie *J. Flud a Ghilde's Aantek. over Kluverius van de Rynmonden*, II. Deel, bladz. 188 enz. Immers de inneeming van Damiate word, van de oudſte Schryvers, op het jaar 1219, geplaatſt, zonder dat zy van de Haarlemmers of Zaagſchepen gewag maaken. Zie *Goudhoeven Kronyk*, bl. 300. Van de verovering van Akkon vind men een verhaal van een Ooggetuigen, in *Emonis Chronicon* apud *Matth. Analect.* Tom. II. p. 26 &c.; doch hier zyn de Vriezen, onder Graaf Willem den I, en juiſt niet de Haarlemmers in 't byzonder oorzaak der overwinninge geweeſt. En in *Eggerik Beninga's Hiſtorie van Ooſtfriesland*, p. m. 110. word het bemagtigen van Damiate, of, gelyk hy ſchryft, *Damita*, onder anderen, toegeſchreven aan 't beſtieren van *een ſterk Coggen-Schip*, van vooren met Staal voorzien, en *horende tho Doccum in Weſtfreeslant*, zonder dat hy van de Haarlemmers een eenig woord gewaagt. Hy plaatſt het geval op 't jaar 1229; doch getuigt tevens, dat anderen het op 't jaar 1219 ſtellen. Alle deze Aanmerkingen brengen ons, omtrent de verovering van Damiate, in merklyke onzekerheid. Ondertuſſchen ſchynt men der oude overlevering nog eenige achting ſchuldig te zyn. Wat *Schriverius* gezeid hebbe, om de geloofwaardigheid der Haarlemſche dapperheid goed te maaken, kan in zyn *Oud Batavien*, in 't Leven van Willem den I, gezien worden.

Met Willem, zynen Zoon, byzonder uitgelezen,
Van onze Burgery, en wat hier puik mogt wezen,
De bloem van onze Jeugd. Zo zyn zy t'zeil gegaan.
En doen in Palestyn de eerste haven aan:
En zetten voet op 't land; en hebben steên met hoopen,
En sterkten met geweld en stormen afgeloopen.
Wat leit 'er menig Turk en Saraceen in 't zand
Geveld en omgebragt door onzer mannen hand?
En zo nu 't moedig Heir vast alles had gekregen
Naar wil in 't Heilig Land, door Godes ryken zegen,
Rukt wederom ter Scheep en dryft in d'oude Vloot,
Daar Damiate legt, aan Zee, in Nilus schoot.
Maar hier scheen 't ongeluk hun voor het hoofd te stooten,
Alzo de Haven was met ketens toegeslooten.
En toorens vast bezet; ten waare ons volk alleen
Met hun getande Schip het tuig had afgesneên.
En zo den weg gebaant; daar op zy met hun allen
Van al de Vloot gevolgt, op Damiate vallen,
Met uittersten geweld, en neemen in 't begin
En hitte van den storm de Stad met vechten in.
Myn Stad, hier is dyn roem! Myn Stad, gy die het open
Al 't Leger hebt gemaakt de Haven in te loopen.
Gy die de gantsche Vloot geleid hebt tot die Stad,
Die niemand zonder dy veel licht gewonnen had.
De Turken zagen dy op hunne ketens dringen
En voor hun oogen die aan duizent stukken springen,
En konden voor dyn macht en kloekheid niet bestaan;
Myn Stad, hier is dyn roem, die nimmer zal vergaan!
Hier volgt nu krygsgebruik, die hun party verachten,
En 't uiterste geweld tot hun perykel wachten.
Verkrachten hunnen staat en brengen Kind en Vrouw,
En zich en al hun volk in ongeval en rouw.
Dit is, ô Damiaat! ook over dy gekomen,
Dy, zeg ik, die dyn heil niet wel hebt waargenomen:
Zo treed het moedig Heir, dyn leven en dyn bloedt,
Dyn Kroon, dyn eer en roem en Schatten met de voet.
Zo zyt gy jammerlyk geplondert en geschonden,
Zo heeft het bloedig Zwaard dyn manschap gantsch verslonden;

Zo heeft men dynen ftaat verdorven en verheert,
En in der afch geleit, en grondig omgekeert;
Zo heeft men dy van Have en Goed voor dyne oogen,
ô Jammerlyke Stad! beroofd en uitgetogen.
En prys en buit gemaakt. Zo is dyn roem en macht,
Dyn pracht, en praal, en trots, geheel tot niet gebragt.
Maar gy, ô Bataviers! ô Helden! ô Landzaaten!
Wat hebt gy ons een eer en prikkel nagelaaten!
Wat hebt gy u en ons, door uwe dapperheid,
Wat hebt gy onze Stad een naam en roem bereid!
Zo, Fama! laat niet af ons lofbazuin te fteken,
En doet zo onze naam hoog door de wolken breken.
En kroond ons gulden hoofd met Lauren om dit feit,
En laat dat over al en wyd zyn uitgebreidt.
Ons klinkende Metaal zal ook dit dapper teken
Van onze vroomigheid met helle ftemmen fpreeken,
En 't nieuwe Wapenfchild zal onzen waarden prys
Verheffen voort en voort, ook 't opfchrift en devys.
De Moed verwind de Macht, het Veld en Zwaard getuigen,
Dat Damiaat voor ons den hals heeft moeten buigen;
De Sterren, dat ons naam fteil tot de fterren gaat,
En 't Kruis vermeld het eind en oorzaak van de daadt;
De zekerheid hier van behoeft men uit geen boeken,
Noch fchimmelig papier zorgvuldig op te zoeken;
Getuigenis genoeg. Dit tuigt ook even zeer,
Zo meenig Wapenfchild van meenig Baanderheer.
Van meenig dapper Held; de Wapens die zy voeren,
De Wapens zyn 't die hier veel duizend tongen roeren.
Die roepen luidkeels uit, die zy van deze tocht,
Tot hunne eerenkroon mee hebben t'huis gebrogt.
Getuig' dit, Moftaart-ftam, met dyne Zwaarde knuiften,
Die gy zo moedig vat in dyne fterke vuiften;
En gy, die dynen arm uit 's Hemels wolken fteekt,
En eenen Ridders Helm met macht aan ftukken breekt;
Getuigt dit desgelyks, tot dyn en onzer eeren,
Vuifthamer, met dyn vuift van het Geflacht verweeren;
Gy Knotzen, tuigt dit ook, van uwe Koddens-ftam,
En Koggefchip, waar mee der Kogmans Vader quam.

't Spin-

't Spinrokken van 't Geslacht en Stamme van de knaapen,
En laat ook dezen lof der Haarlemmers niet slaapen.
Dyn Pylen alle drie en Sterren, huis van Hals,
En maaken ook dit feit en myn bewys niet vals.
Ook kan der Wissens Stam, met hun drie Bogeschichten,
En d'oude roem der Beets, ons grondig onderrichten:
Zo met de witte Leeuw van Loo in blaauwe veld;
En meenig ander schild, van meenig ander Held.
Te recht dan plagten zich weleer in oude tyden,
De Burgers onzer Stad hier over te verblyden.
En tuigden deze zaak door teek'nen openbaar,
Met uiterlyk Triumph den eersten dag van 't jaar.
Als onze Schutters hier uit last van onze Heeren,
In hunne monstering de Wapenen hanteeren:
Zo kon het ook als dan wel staatlyk zyn gedaan;
Laat die gedachtenis doch nimmer ondergaan.
Zo dan, myn Haarlemmers, gy vroome Batavieren,
Zet op uw jeugdig hoofd een kroon van Lauwerieren.
Iö Tiumph! Iö! En gy myn Vaderstad,
Verzegelt deze daad voor dynen besten schat.

En op Stads Wapen:

Wil iemand in zyn huis Stads Wapen plaatze geven?
Laat deze Verzen dus daar onder zyn geschreven:
Waar by men leeren mag, tot eere van dit feit,
Tot eere van de Stad, wat al ons Wapen zeit:
De Moed verwint de Macht, het Veld en Zwaard getuigen,
Dat Damiaat voor ons den hals heeft moeten buigen;
De Sterren, dat ons naam steil tot de sterren gaat,
En 't Kruis, vermeld het eind en oorzaak van de daadt.

Verder, die van Haarlem hebben meest altyd vreemd avontuur gehad, nu voor- en dan tegenspoed, zo het God gaf, maar hebben zich kloekelyk altoos gered. En voor eerst, als de Stad nu in zyn fleur was, en de Republyk stand gegreepen had, is 'er lang rust en vrede binnen de Stad geweest, dat gelegentheid gegeven heeft om de Stad te vergrooten; daar was zo grooten welvaaren in de Stad,

 en

en de Burgers waren vermaard voor ryke en machtige Lieden, zo dat Haarlem voor geene Stad week, en de Hoofdstad was van geheel Kennemerland. Maar 't is haast verandert, de kans is verkeert, op dat die van Haarlem meerder luister zoude krygen, en doorluchtiger worden. Als hier op zyn gevolgt zeer zwaare Oorlogen, Brandstichtingen, Invallen, Plunderingen, Verwoestingen, en meer diergelyke plaagen: want daar is geweest noch een andere tocht van die van Kennemerland, in den jaare 1268, waar by zy gerebelleert hebben tegen de Edelen, als zy hun ontslagen hadden van 't Gebied van Graaf *Floris*, om dat hy minderjaarig was, en hebben veel volk byeen gebragt; en al het Gebied gebragt hebbende tot de militaire tucht en ontzach, hebben zy met groote fortse, geweld en godlooze ongebondenheid, de voornaame Kasteelen en Sloten, en de voornaamste Huizen van de Edelen verbrand, geplundert, en te gronde uitgeroeit. Waar door ontstaan is groote elende en verslagentheid, zo dat de Edelen, en die van grooten Huize waren, en Ridderlyk Geslacht, ontbloot van alle hunne Goederen en Middelen, gedwongen en genoodzaakt zyn, om zich binnen de Stad Haarlem te begeven, daar te onthouden, en de gelegentheid waar te neemen, om in weerwraak hun afbreuk te doen. Naderhand de moed en trotsch allengskens hen begevende, als zy nu gereed stonden om te vertrekken, de plaats te verlaaten, en hun wederom na huis te begeven, zo is 't dat eenen *Mr. Gysbrecht van Amstel*, die hun Raadsheer was, een Man van aanzien en voortreffelykheid, zulks afgeraden heeft, en moed gegeven om dit stuk te hervatten. Daar op hebben de Soldaaten nieuwe moed en couragie genomen, en van stonden aan 't Krygsvolk en al hun Macht byeen gebragt, zyn wederom na Kennemerland gekeert, na de Stad Haarlem getrokken, bestaan zo een sterke Plaats te belegeren, en met Krygsvolk te bezetten; alzo zy nu trotsch en moedig waren, door den roof en buit. Daar zynde, als zy nu begonnen heet te worden, door iever van vechten, en wagten op het teken, dat de Storm zoude aangaan, zyn de Trompetten gestoken, en de Trommels geslagen: waar door zy terstond met alle geweld op de Stad aangevallen zyn, en hebben stormenderhand de Stads muuren beklommen, daar het meeste volk was, met alle fortse en geweld van Wapenen, als Muurbreekers, Houweelen, Geschut, Pylen, Staale Boogen, en wat dies meer is, Keyen en Baksteenen waren 'er ook geen gebrek, 't scheen of 't Steenen hagelde; alwaar veel volks bleef

De twede tocht van de Kennemerlanders.

Beleg van Haarlem.

op

op de Wal, die hun keerden en onvertzaagt affloegen: hier viel eene bloedige ſlag of ſtorm; alzo die van de Stad hun mannelyk weerden, en 't geweld van de Vyand ſtuiten, zo met Pieken, Haaken, Bylen, Voetboogen, en wat dies meer is. De Edelen, die zich in de Stad begeven hadden, en gevlucht waren, hebben niemand van de Burgers geweeken in vroome daaden en manhaftigheid, ieverig tot wraake, en onvertzaagt in alle gevaar. Maar, als die van Kennemerland het uitterſte gevaar en perykel uitgeſtaan hadden, en 'er geen hoope was om de Stad te dwingen en te veroveren, hebben 't Leger opgebroken, en zyn afgeweken na huis: waar door de Ingezetenen eindelyk hun adem weder hebben geſchept, zyn verquikt geworden, en in ſtilte geraakt.

Omtrent deze tyd is 'er ook een Veldſlag geſlagen buiten Hillegom, omtrent het Mannepad, daar de *Heer van Heemſtede* de Victorie had tegen de moedwillige Vlaamingen, in den jaare 1304. Maar niet lang daar na, zyn hun verſcheide zwaarigheden over gekomen; onder anderen zo hebben de Gelderſche Vriezen met 4 a 5000 Mannen Medenblik ingenomen, in brand geſtoken en tot de grond bedorven. En in de zelve tocht, op de bodem van Weſt-Vriesland zynde geraakt, moedig door hunne Victorie, hebben zy de Stad Alkmaar ingenomen en vermeeſtert, zo verre, dat zy eenige Burgers gevangen en mede geſleept hebben, tot ſpyt en hoon van die van Alkmaar; het Land doortrekkende, hebben zy alomme gebrand en geblaakt, de Heeren Huizen en Huismans Wooningen geplundert en verwoeſt tot de Stad Haarlem toe; alwaar zy op de Poorten als Vyanden ook geweld gedaan hebben: maar zyn afgeſlagen en verjaagt.

Eenige jaaren daar na, als den Oorlog ophield, en de troublen geſtild waren, zyn 'er op gevolgt verſcheide nooden van Brand; die deze onze Stad veeltyds onderworpen is geweeſt, tot een merkelyke plaag voor de Ingezetenen. Eerſtelyk in den jaare 1328, als de Stads Poorten door den Vyand aan brand geſtoken waren, is de Brand Steewaards ingeſlagen, zo dat 'er veele Huizen van Ryken en Armen in de aſſche gelegt zyn, en tot de grond toe verbrand; 't is daar niet by gebleven, de Brand nam ook eenige Kerken en Kapellen weg, insgelyks Gaſthuizen verdiſtrueert, behalven de Kapel van onze Lieve Vrouw; dat men voor een mirakel gehouden heeft; behalven dat ik niet ſpreke van de Menſchen, die in deze Brand mede gebleven zyn.

Verſcheide Branden ontſtaan.

zyn. 't Is daar noch niet by gebleven, want weinig jaaren daar na, in den jaare 1347, is binnen de Stad Haarlem een verschrikkelyke Brand ontstaan boven alle Daken, zo dat 'er byna geen gedeelte van de stad vry was van 't vuur; daar ook de Stads Poort, en Voorstede in koolen gelegt zyn: de Kerken, ook Kapellen, en eenige Gasthuizen zyn verbrand, als met den Blixem geslagen. Insgelyks in den jaare 1351, is 'er een gevaarlyke en schadelyke Brand ontstaan, dat byna de helft der Stad door 't vuur vergaan is.

Haarlem belegert van Vrouw Jacoba.

Na dat deze Brand gebluscht is, zyn terstond daar aan weer nieuwe branden van Oorlog ontstoken, als *Jacoba*, in ordre de 28ste Graavinne van Holland, niet tegenstaande dat die van Haarlem, de eerste van alle de steden, de Vader van *Jacoba*, zyn Dochter aan te neemen voor Graavinne en Gouvernante van Holland, met eede bebelooft had. Deze Vrouw *Jacoba*, alle Macht van Volk byeen gebragt hebbende uit het Sticht van Utrecht, Gouda, Schoonhoven, en Oudewater, maakt een Leger uit, dat terstond, zo te land als te water, na Heemstede gemarcheert is, aldaar, zonder lang te vertoeven, even op de zelve dag als alle het Krygsvolk en Krygs-gereedschap gearriveert was, zyn terstond voor de Stad Haarlem getrokken, en hebben, onder 't beleid van de Heer *Willem van Brederode*, de Stad belegert; by welke hun gevoegt hebben die van Kennemerland en Alkmaar: deze te zamen al hunne Macht byeen gebragt hebbende, hebben de Stad naauw belegert. Die van Haarlem, die dit Beleg lang voorzien hadden, niet vertzaagt geworden zynde door alle deze train van Oorlog, grypen moed en couragie, en byeen geroepen hebbende de Heer *Jacobus Gaasbeek*, Gouverneur der Stad, benevens *Roeland Uitkerken*, en eenige andere militaire Perzoonen, ervaaren in den oorlog, hebben hun gezamentlyk begeven en gestelt onder eede, om de Stad te bewaaren, Goed en Bloed daar by op te zetten. Derhalven de Burgers dezer Stad, om alle verhindering van defensie weg te neemen, hebben met Bylen en Houweelen alle het Geboomte en Hoven afgehouwen en omverre gesmeten. Daar op zyn de Poorten gesloten en toegebolwerkt. De Burgers en Ingezetenen van de Stad, met de Soldaaten die daar in lagen, de Wapenen opgevat hebbende, hebben hun vaardig gemaakt, om de Stad te bewaren, den Vyand te stuiten, en alles uit te staan voor Vrouw, Kinderen, en behoudenis der Stad. De Vyand aan de andere zyde, die de Stad belegerde, dreigde de uiterste rui-

ruïne, zo ze zich niet wilden overgeven; derhalven begonnen zy aan de eene zyde van de Stad te branden en te blaaken, Huizen, Hofsteden, en Molens in brand te steeken; aan de andere zyde hebben de Kennemerlanders de geheele Voorstad van St. Jans- en Kruispoort met vuur en vlam geplaagt, en alles verjaagt en verwoest. Dit is de eerste aantocht en schermutsinge geweest; doch hebben 't 'er niet by gelaaten, alzo zy met meerder force en geweld op de Stad aangevallen zyn: by dag noch nagt is 'er geen ruste geweest, alzo zy de Wallen of Stads Vesten geduuriglyk beschoten en bestormden met Geschut, Pieken, Pylen en Houweelen, Vuurballen, en wat dies meer is. Maar als de Burgers gestadige wacht aan en op de Wallen hielden, en tegenstand deeden aan hunne Vyanden met Spietzen, Polzen van naby, en Schigten van verre, en verder met allerhande Gereedschap dienstig ten oorlog, ontbreekende hun ook geene couragie, kloekmoedigheid en onvertzaagtheid: waar door den Vyand allengskens begon te verflaauwen en te bezwyken: zo dat zy eindelyk, de moed verlooren gevende, opgebroken zyn, en de Stad hebben verlaaten.

Factie van Hoeks en Kabeljauws.

Maar al voor deze tyd, in den jaare 1350, is de factie van *Hoeks* en *Kabeljauws* ontstooken; gelyk die naamen groote zwaarigheid beduiden, zo zynze ook schadelyk geweest voor 't Gemeenebest, en aangenomen tot verderf van de oude Bataviers. Want de eene Party nam de naam van Kabeljauws aan, en hield die als een Krygseed; en de andere Party de naam van Hoeks, met gelyk voorneemen, om malkander te beschadigen en afbreuk te doen; want gelyk de Kabeljauw inslokt de kleine Visschen in zee, alzo dreigden zy 't bederf aan hunne Party; daar en tegen, de Party die de naam van Hoeks aangenomen had, daar de Kabeljauw mede gevangen word, bliezen vuur en vlam. Waar van daan deze factie 't eerste ontstaan is, kan men niet met zekerheid verhaalen. Ter wederzyden zyn 'er groote Hansen geweest, Aanstookers van deze factie. Aan de Kabeljauwsche zyde stonden Heer *Johan van Arkel*, Vader van de Bisschop van Utrecht dier tyd; *Johan van Egmond*, *Gerrit van Heemskerk*, en veele andere Edelen en voornaame Lieden; nevens eenige Steden, als Dordrecht, Haarlem, Delft, Gorcum, en andere meer, die aan deze factie vast waren. Aan de Hoeksche zyde waren de voornaamste Voorgangers *Diederik van Brederode*, *Philips*, *Burggraave van Leyden*, *de Heer van Wassenaar*, *Johan van de Lek en Polaanen*,

Ja-

Jacob van Binkhorſt, en véele andere Edelen en Schildknaapen, daar 't ook andere Steden mede hielden, en wel voornamentlyk die van Leyden. Deze factie is eerſt onder gemeene Burgers, daar na onder de Grooten en Edelen, tuſſchen Leeken en Geeſtelyken, met zo een verbittertheid der gemoederen, dat niet in eene Stad, maar in de meeſte Steden van Holland dit quaad, als een Suurdeezem van de Zatan, doorgekropen is: alzo dat in ieder Stad en Stam, en (zo men 't mag zeggen) in ieder Familie en Huisgezin, moorddaadige oneenigheid was. Dit was de regte Yzere Eeuw, daar de Poëten van ſchryven:

Het was dier tyd alzo geſteld,
Dat d'eene vriend en d'ander meê,
Niet veilig was voor hun geweld,
De Broeders hadden ook geen vreê.

Wat 'er van is, laat ik daar, dat is kennelyk, dat dit eene vervloekte en Duivelſche factie is geweeſt, die 't eerſt ontſtaan is met groot gevaar in den jaare 1350. Dit is de regte ſtof en materie geweeſt van alle onheil en booze daaden, die geheel Holland beroerd heeft, en in groot gevaar gebragt: want dit fenyn heeft zich alomme verſpreit door alle de Leden en Steden van Holland, als de Duivel geſtadig 't houtje daar onder ſtak. En deze factie en oneenigheden van haat en nyd hebben dagelyks meer en meer toegenomen; die verbitteringe en dolligheid, die niet te ſtillen was, heeft de gemoederen van hooge en laage, van Overheden en Onderdaanen, alzo verbittert en verwoeſt, dat de eene Burger, de eene Broeder tegen d'ander, was ingenomen met zo een haat en vyandſchap, dat zy verbaſtert ſchenen van alle redelykheid, de beeſten meer gelyk, dan de redelyke menſchen. Alzo dat de Partyen malkanderen uit haare Huizen en Goed geſtooten hebben, uit Landen verjaagt, en Steden verbannen. Maar binnen Leyden zyn wel de meeſte onheilen en zwaarigheden geweeſt, niet tegenſtaande eenige van de Grooten dit ſpel zogten te verhinderen. En alzo wy de oorzaaken van deze factie wat hooger begeeren op te haalen, wy zullen bekennen dat dezelve beuzelachtig en ongerymt geweeſt zyn, en moeten ons zelven ſchaamen over zo eene opſtinaate oproer en oneenigheid. Een Exempel van zo ongebonde reukeloosheid, (ik gaa voorby de Groote

te Naamen) dat hier ter Stede gebeurt is, op 't Paasch-feest, als by geval *Adriaan Kroningen*, en *Hendrik*, een Bastaartzoon van de *Heer van Brederode*, met eenige andere Edelen, om hun wat te vermaaken en uit lust vande Jagt, te Haarlem gekomen waren. En als zy in hunne Herberg twee a drie dagen gelogeert waaren met den anderen, en meer voornaame Burgers van de Stad goede chier maakten, niet denkende op eenig gevaar, en gansch zorgeloos. Deze, tegen de nacht, als zy hun wilde begeven tot de rust, en nu al op hunne Bedden lagen, zo zyn 'er schielyk met een groot geschreeuw en rumoer een hoop Boeven en Rabouwen in 't Logement gevallen, die anders niet quamen als om die Lieden daar te vermoorden. Maar de Waard en zyne Huisvrouw, nevens de Huisknegten, alle onvertzaagt, hebben het geweld afgeslagen; en die geene die de plaats moesten ruimen dreigde d'uiterste ruine: alzo zyn de Gasten genoodzaakt uit hunne Bedden op te staan, en te begeven op de vlugt, om zich te salveeren; terwyl de Belhamels van deze oproerigheid woeden, en onverhindert de pypen stelden. En daar na, die met de ontloopene Gasten aan de Tafel geweest waren, en gekomen om 't Gezelschap te vermaaken, ('t stond niet te lyden) wierden alle gebannen uit de Stad, als mede noch veele andere eerlyke Lieden, die dat stuk en zodaanige moedwille verfoeit hadden. Welke de eerste beginzelen geweest zyn van zulke dolligheid en beroerte, zullen de nakomelingen van Leyden weeten te verhaalen; de Chronyken van Holland zulks mede betuigen. Dat de beginzelen beuzelachtig geweest zyn, verhaalt ook *Johan Orlers*, Oud-Burgemeester, ter goeder trouwe, in de Beschryving van de Stad Leyden, en uit gemeene oneenigheid het toeneemen en aanwasch van zo grouwelyke factie zyn ongelooffelyk, d'uitkomst twyffelachtig en dangereus. Dikwyls heeft men verbond van vrede gemaakt, maar te vergeefs, en wederom verbroken, daar de Duivel, die Duizent-konstenaar, altyd in til was, en nieuwe moeite en oneenigheid brouwde. Deze dingen te heelen scheen geen menschen werk, maar moest van God komen: die eindelyk zich erbarmt heeft over zyn volk, als Keizer *Maximiliaan* met ontzach daar tusschen gekomen is, en als de Gravinne *Margriet* heeft komen verbidden de Gevangens, die al verwezen waren om aan den lyve gestraft te worden. Als nu eindelyk de Partyen bevredigt en verzoent waren, zyn 'er Bededagen verordineert, om Gods toorn te stillen.

Daar waren omtrent de hondert jaaren gepaſſeert, als nu alles ſcheen bevredigt en vergeeten, wierden weer de vonken van de oude factie en oneenigheid opgehaalt, daar de Duivel dit vuur weder aanblies. In den jaare 1438 is de factie van *Hoeks* en *Kabeljauws* noch heviger als voorheen uitgebarſten, en dat peſtilentiaal vergif verder gekroopen door geheel Holland. De Chronyken betuigen, dat de Stad Haarlem nochmaals daar niet vry van geweeſt is. *Reinier Snoy* maakt ook daar van gewag in zyne Hiſtorie: te weeten, dat de Heer *Hugo van der Heilige*, van *Philips*, Hertog van Bourgondien, Preſident over Holland geſtelt zynde, beide Partyen van deze factie, door 't gewigt van zyn Authoriteit, aanzienlykheid, en zonderlinge beſcheidenheid, in dwang gehouden heeft; zo dat niemand, zo lang hy leefde, daar omtrent eenig woord derfde uiten. De vonken van deze Duivelſche factie waren noch niet geſmoord, als 'er binnen Haarlem een nieuwe factie wederom ontſtaan is, tot verderf van 't Gemeenebeſt, het volk gaande gemaakt was en rebelleerde tegen hunne wettelyke Overheid, als *Hugo Albout*, *Pont Uitenbroek*, *Gerard Hoen*, en *Jacob Dirkſz.* Burgemeeſteren waren, in den jaare 1444. Want als *Symon de Lalein* in zyn plaats gekomen was, heeft dit quaad van nieuws aan wederom beginnen in te breeken. Dus is men in het eerſte jaar wederom tot de Wapenen gekomen. Op die tyd, zegt men, dat eene van de Burgemeeſteren, die by geval de Schout te gemoet quam, met deze woorden aangeſproken heeft: *De Burgers dezer Stede zyn zeer verbittert tegen den anderen, en met haat ingenomen die onverzoenlyk is, laaten wy daar toe arbeiden, dat tuſſchen ons, en tuſſchen u en my eendragt is.* Maar hy heeft daar op gezegt: *Gy weet niet wat d'avond zal mede brengen.* Bedektelyk te kennen gevende, dat men noch eenmaal het harnas moeſt aantrekken, en zien wiens haan dat Koning zoude wezen. Dit trotſche antwoord was zodanig, dat 't een Officier niet betaamde: hy wilde zeggen, dat de Hoekſche behendig beſtelt hadde, dat de Klok, geſchort zynde, geen geluit zoude geven; om de Kabeljauwſche te verſchalken, dat zy geene Vergadering zoude maaken; alzo meende hy, datze te ligter overvallen konde worden. Maar hy heeft niet verſtaan de regte zin, want de Kabeljauwſche hadden heimelyk 't gebruik van de Klok in hun geweld; dewelke, zo haaſt als de Klok klepte, uit alle hoeken gewapent byeen gekomen zyn: met immers zo grooten iever quamen de Hoekſche ook te zaamen, ſtonden in

Twede Factie van Hoeks en Kabeljauws.

de

de Wapenen op 't Marktveld twee geheele dagen, ja nacht en dag, aan weerzyden even opſtinaat. Ondertuſſchen waren daar menigmaal goede Lieden, die tuſſchen beide gingen, om de peis te maaken; maar telkens te vergeefs, zy richten niets uit; ja dat meer is, zoude malkander vyandlyk aangetaſt hebben, ten waare de Prieſter onder de verbitterde, die malkanderen reeds op 't lyf vielen, met de Hoſtie of 't Sakrament tuſſchen beide gekomen was. En als het dien tyd zeer ſterk regende, zo heeft nochtans de zwaare regen, van den Hemel gevallen, hun niet kunnen ſcheiden: want daar was zo een hevige furie ontſtooken ter wederzyden, dat zy liever wilden ſterven, dan hun gelit verlaaten, of van hun plaats te wyken; de eene Buur d'ander by de hand vattende, zeiden malkander voor eeuwig adieu; zettende wel aan de eene zyde de Burgerhaat, behoudens de partyſchap daar zy by bleven, bereid om hun leven op te zetten voor de goede zaak; zo ſpraken zy. Eindelyk, zyn de Hoekſche van de Markt geweken, konden 't daar niet langer houden, hebben de vlugt genomen na de Koningkſtraat, en hun begeven in het Huis van *Nicolaas van Adrichem*: daar word *Nicolaas* met zyn Vrinden bezet, en als belegert. Ter tyd toe, dat 'er gezonden wierd *Madame Izabella*, Gemalin van den Hertog; die de vrede zoude maaken: en heeft de zaak dus bygeleit en Paryen vereenigt, dat de Hoekſche voor zonneſchyn de Stad zoude ruimen; mits hun in 't geheim belofte doende, dat zy binnen drie dagen hun wederom in de Stad zoude brengen; en heeft hun daar toe bewilligt. Zo zyn zy dan byeen vergadert buiten op de Baan, digt onder 't Boſch; alwaar *Iſabella* ook gekomen is, om hun geleide te doen. En, niet tegenſtaande dat het regenachtig weêr was, zo is de Hertoginne evenwel genoodzaakt na Amſterdam met haare Uitgebannene te vertrekken: daar gekomen zynde, zo zyn de Hoekſche, die te Amſterdam waren, de Kabeljauwſche tot ſchrik geweeſt, om datze daar nu de ſterkſte Party zoude wezen: die, na de raad en 't verzoek van *Iſabella*, te zamen na Haarlem getrokken zyn. En als Mevrouw aan wederzyden haar belofte niet konden nakomen, tot vermindering van haar Authoriteit en krenking van Gezach, zo is zy onverrichter zaake vertrokken, met deze recommandatie: „ Dat de Magiſtraat en Over-
„ heden goede acht zoude neemen op hun Volk, wel toezien,
„ dat het Gemeenebeſt geen ſchade quam te lyden, en ieder zyne
„ Stad zoude zoeken te bewaren. En dus is zy met haar geheel

Gevolg van Volk na Brussel vertrokken. Deze Raad was tegen geen dooven gezegt. Want die van Amsterdam, die daar het opperste Gezach hadden, hebben van stonden aan ontboden en in de Stad genomen *Reynolt van Brederode*, *Willem van Langerak*, die Opperste Diaken was, mitsgaders *Emilius van Muiden*, en andere meer van de zelfde factie; met die intentie, datze alle geweld en overlast op die wyze zoude weeren. Als de zaak dus stond, heeft Hertog *Philips* (de nood hem daar toe dringende) zich eindelyk na Holland begeven, van zyne Guarde gevolgt. Derhalven, te Haarlem een weinig vertoeft hebbende, heeft hy na Amsterdam gezonden de Prelaat en Bisschop van Luik, dien hy des anderen daags gevolgt is, en aldaar verricht 't geene noodig was, en heeft bevonden dat hy 't daar toe voornamelyk moest aanleggen, dat zy de Partyen ter wederzyden zoude bevredigen; en de gemoederen gestilt hebbende, wederom zoude brengen tot eendragt, die God aangenaam is; en dat ieder een na zyne Stad en Goederen zoude keeren. Daar na, in Braband wederom gekomen zynde, heeft hy de voornaamste Brandstookers en Belhamels door een Mandament gedagvaart, dat zy metten eersten te Brussel zouden komen. Men is aan wederzyden daar heen getrokken; daar was zo een grooten confidentie en vrymoedigheid, dat zy daar hun presenteerden tot 't beweeren van hun zaak. Als men de zaak ter naauwer examen had gebragt, en Partyen ter wederzyden gehoort, hebben de Rechters aldus geoordeelt: Dat in de plaats van *Symon Lalein*, een ander gestelt zoude worden: des is hy zonder blame afgezet: in welks plaats gestelt is *Mr. Gosuinus*; die zo zeer niet van Adel was, als wel uitsteekende geleerd in de Rechten, en ervaaren in allerlye zaaken.

Op deze plaats, dunkt my, dat ik in deze Beschryving ook niet onvoegelyk kan melden van de factie der Cleregie, die in den jaare 1457, als de Heeren Burgemeesteren en Raaden dezer Stad, met een nieuw Edict voor hadden, nieuwe Last en Impost te stellen op de Geestelyken, eischende van hen, even als van de Leeken, Schattinge; waar van zy alle tyd vry en exempt geweest waren. Hier op is protestatie gedaan voor de Bisschop van Utrecht: en als de Geestelyke Priesters, nevens alle de Cleregie, met het oordeel van de Bisschop niet te vreden waren, zo is 'er geresolveert in den Raad, dat men eenige Gedeputeerden aan de Bisschop zoude zenden. Alzo, volgens Resolutie, zyn 'er afgezonden *Niklaas Yperen*, Burgemeester,

de Factie van de Cleregie.

ster, *Gerrit van Noordwyk*, Schepen, en *Willem Raads*, Secretaris, die aan de Bisschop zoude verzoeken, om een Mandament te ligten tegen de Cleregie en Geestelykheid; waar door zy zouden gedwongen worden, om Impost nevens andere te betaalen. En by geval, als zy noch op de wagen zaten, digt by Utrecht, zo komt hun daar te gemoed de *Bastaartzoon* van de Heer van *Brederode*, met zyn gevolg; die met geweld op de wagen zyn aangevallen, en hebben beide de Burgemeester en Schepen deerlyk vermoord, buiten weeten van zyn Vader. Zy hadden anders geene reden, dan dat deze twee van Schout *Albert van Raaphorst*, deze *Walraven* vry wat trotsch en spytig bejegent had op 't Dorp Zantvoort, aan Zee, in zaaken van zyn Heer Vader: dat hy zo qualyk genomen had, dat hy de spyt niet konde verzetten, ja zo verre, dat hy in de zelve furie ook de Schout zoude afgemaakt hebben, zo hy daar by geweest was. Om welke oorzaak die Bastaartzoon van *Brederode* in zo groote ongena by de Vader is gekomen, die zich dat zo aantrok, dat hy ziek van hartzeer wierd, dat hy Zoon in veele tyd onder de oogen van zynen Vader niet derfde verschynen. Als dit gerugt van deze moord te Haarlem is gekomen, wierd 'er van hunne Vrienden, en veele Burgers droefheid en gekerm gehoort. Om die oorzaak, hebben andere van den Raad en Wethouders de zaak daar by laaten blyven, en berusten; en die van de Cleregie, om vrede wille, vryheid vergunt als vooren, op de oude manier. Alle deze dingen zyn geschied in 't voorgemelde jaar, op den 20sten van April; en tien jaaren daar na is die schandelyke moord eerst verzoent.

Walraven.

Maar, na deze, als 'er nu eenige jaaren gepasseert waren, is 'er wederom nieuwe zwaarigheid ontstaan, zwaarder Oorlog uit het Noorder Quartier, als die van Alkmaar, mitsgaders de Kennemerlanders en Noorder Huislieden eene tocht deeden, en nu al op de been waren, als de Overste van onze Stad 'er tusschen beide gekomen is, hun ten besten geraden heeft, tot vrede trachte te brengen, en die verbitterde gemoederen weder poogde te stillen: maar hy had naauwlyks zyn hielen uit de landstreek van Alkmaar geligt, of daar is terstond een meenigte van Volk uit alle quartieren en van alle kanten te hoop gekomen, op een nieuwen Krygs-eed van *Kaas en Brood:* deze naam heeft hun alle wel bevallen: daar op hebben zy de Baniere met groote stoutigheid opgestoken; hier op zyn zy moedig en trotsch geweest, en hebben 't Leger geslagen voor onze Stad.

Factie van de Kennemerlanders.

Maar, als zy vreesden voor laagen in 't open veld, hebben zy verzogt, dat zy in de Stad mogten logeeren en toegelaaten worden. Hier op is de Magiſtraat en Wethouders vergadert geweeſt, en beraadſlaagt, daar by ook geroepen hebbende de oudſte en meeſt Vermogende Burgers; alwaar met gemeen advys beſloten en gereſolveert is, dat men de Kennemerlanders buiten de Stad zouden houden, op dat de Gemeente en Republiek geen ſchade zoude lyden uit de oneenigheid van den Burger, en oproerigheid van zo een Volk, die eer en oneer, ſchaamte en ſchande evenveel achten, en die 't Recht voerden in den Degen; verbiedende by publiek Edict, dat zy niet ingelaaten zoude worden. Men is nochtans gekomen als tot onderhandelinge by geſprek voor de Poorten; maar zyn onverrichter zaake geſcheiden. Zo haaſt waren de Gedeputeerden niet in de Stad gekomen, die de Poorten bevolen hadden te ſluiten, met Wacht bezetten en wel te bewaaren, of daar is terſtond een oploop van moedwillige Burgers ontſtaan, die Sloten en Grendels met geweld opgeſlagen hebbende, voor iedereen de Poorten wyd open gezet hebben: hier uit is ontſtaan een groot geſchreeuw en geroep, van welkom! welkom! van die geene, die aan de zyde van de Kennemerlanders, als Verraaders, gekomen waren. Deze in ſlagorder geſtelt zynde, vallen met geweld en troupen gewapent in de Stad, tot op de Markt; daar liet het zich deerlyk aanzien, alwaar Baanderheeren, Edelen, en Overheden, in meenigte ſtonden voor 't Stadhuis, verſlagen en ten einde raad, en verlaaten van hunne Burgery, hebbenze de Stad in de hoede van God moeten beveelen: hier op volgde verbaaſtheid en vluchten, waar van eenige na hunne Huizen, andere na Kerken en Heilige Plaatzen; andere begaven hun, uit vreeze van gevaar, na 't Stadhuis, dewelke de Deuren toegeſloten hebbende, en de yzere Grendels en Sloten daar voor en op, hebben hun aldaar voor eenige tyd onthouden binnen de muuren van 't Stadhuis. Maar als de dolheid en furie van Burgers en Soldaaten verſchrikkelyk toenam, zo hebben eenige van hun de Deur van 't Stadhuis beſtormt, geweld daar op gedaan met Bylen en Houweelen, om door te breeken: andere wederom hebben met Voetboogen, en Steenen te werpen, op 't Stadhuis geſtormt, dat 'er niemand zo ſtout was die zyn Hoofd derfde uitſteeken. Maar, nadien 'er niet meer dan 40 Burger-mannen op 't Stadhuis waren, ongewapend, verlaaten van alle hulpe, en geen hoope van ontzet, hebben zy voor 't beſte ge-

De Kennemerlanders komen in de Stad.

acht, met de Vyand te accordeeren, dan het uiterſte gevaar af te wagten: en verlof gekregen hebbende, om den anderen te ſpreeken, zonder eenige hoſtiliteit te plegen, met voorgaande belofte van niemand te quetzen, hebben die van binnen de Deur geopent; dewelke die van buiten met troupen en geweld ingenomen hebben, die in hunne quaadaartigheid niet te ſtillen waren, even als raazende en uitzinnige, dreigende alles te vermoorden dat 'er was; zommige, de Degen op de borſt gezet hebbende, hebben zy evenwel laaten gaan; maar *Willem van Ruiven*, Officier der Stad, *Pieter Thomaſz.* 1492.
Schepen, en zynen Broeder *Andries Thomaſz.*, na zy hun geplaagt en geſchonden hadden, zyn zeer deerlyk tegen den avond vermoord: en noch is den Burger geen ruſte gegunt, want op middernacht, om dat zy te vryer hunne perzoonagie zoude kunnen ſpelen, hebben zommige Burgers ook van de Stad, nevens Ingezetenen van dien, ſtraatgebaar gemaakt, even of de Stad verraaden was, de Huizen van Voornaame Burgers opgeloopen, overweldigt en beroofd van Zilverwerk, daar en boven Kiſten en Kaſten opgebroken hebbende, Handveſten, Rekenboeken, en Bezegelde Brieven ontzegelt, tot groote ſchade, die niet te vergoeden is, voor den Burger. Hier mede noch niet te vrede zynde, zynze weder gekeert na de Markt, en quamen als gevlogen op 't Stadhuis, alwaar zy Stads Sloten en Schatkiſten opgebroken hebben; en op de Weeskamer de Kaſten geopent, publyke Acten, Inventariſſen van Goederen, en Schuldbrieven geſcheurt, en dat van die geene die het 't minſt betaamde, en alle geweld hadden moeten weeren, door Uitheemſche begaan. Zo dat 'er geen aanzienlyk Burger binnen 's huis zich vertrouwde; want de gemoederen van Soldaaten en gemeene Burgers waren zo verbittert, datze noch einde noch maate hielden van rebellie en ſtoutheid, even of zy dol waren. Waarom de Voornaamſte Burgers, die 't meeſt te verliezen hadden, zich verſteken en ſtil gehouden hebben, tot dat de furie van de Straatſchenders en Moordenaars ophield. 's Anderendaags zyn 'er vier Bevelhebbers gekoren, die ieder dertig Mannen onder zich hadden, tot bewaaring der Stad; die met gewapender hand zouden ſtuiten de ſchadelyke muitery en plunderingen. Als nu deze furie geſtilt was, zo is by een Edict van 't Stadhuis afgelezen, dat alle die geene, die zich verſteken hadden, wederom voor den dag zouden komen, en hun op de ſtraat laaten zien. Ten anderen, dat alle die geene, die den Burger of Burgers-huizen beroofd had-

hadden, en de Goederen geroofd door de punt van den Degen, dat zy dezelve zoude op 't Stadhuis, en in 't geheel ter goeder trouwe wederom brengen; op verbeurte, dat die anders deed, aan den hals zoude geſtraft worden. En om dat 't Edict meerder gewigt zoude hebben, zo is 'er op de Markt een Galg opgeregt, om te ſtuiten de ſtoutheid en onvertzaagtheid van de moedwilligen hoop. Als de zaaken nu dus in 't uiterſte gevaar ſtonden; de vroome Burgers, die niet derſde ſpreeken, beklaagde den elendigen ſtand onzer Stede; want dagelyks quam 'er uit het Noorder Quartier veel Volk, zo Huislieden als Stedelingen, die nieuwsgierig waren, hoe de zaaken zoude afloopen; zo dat te dier tyd te Haarlem by meenigte gekomen zyn die het met die van Kennnemerland hielden. En deze maakten ook nieuwe toeruſting van Oorlog, en met gemeener hand alle hunne Macht byeen gebragt hebbende, hadden in 't zin een nieuwe tocht na 't Zuider Quartier. Dit niet alleen, maar hebben ook de beſte Burgers met geweld, en gewapenderhand, aan hun zyde getrokken, en gedwongen de Stad te verlaaten, en hunne Vendels te volgen. Niet lang daar na, als zy hun Volk gemonſtert hadden, verzamelden zy een Leger van ruim 3000 Mannen; die alle tegen den avond, omtrent ten vyf uuren, de Stad uitgetrokken en gekomen zyn te Noordwyk, alwaar zy vernacht hebben. Daar niet lang vertoeft hebbende, zyn des anderen daags omtrent de middag te Leyden gekomen; daar zy hun met vliegende Vendels in poſtuur ſtelden, om 't hoofd te bieden en te vegten; zy hevig aanvallende, hebben met geweld het Bolwerk ingenomen; niet tegenſtaande dat die van binnen hun dapper geweerd hadden. 't Is niet om uit te ſpreeken, wat geweld en overdaad zy daar bedreven hebben, moedig zynde op hunne Victorie. Terwyl hebben die van Haarlem hun adem gehaalt. De Kennemerlanders, en die van Alkmaar, die 't met malkanderen eens waren, wierden geboden de Stad te ruimen by publyk Edict. Zy daar en tegen maaken nieuw ſtraatgerucht en muitineeringe, komen in de Wapenen, en ſtellen hun daar tegen; opentlyk proteſteerende, dat zy de Stad niet wilden ruimen, uit vreeze, zo zy de Stad quamen te verlaaten, dat zy voor altyd zoude uitgeſloten wezen. Ondertuſſchen hebben die van Haarlem veele zwaarigheid en onheilen (te ſchandelyk om te verhaalen) uitgeſtaan. Daar is naauwlyks eenige ruſt geweeſt, geduurige Plaagen, de een op d'ander; want voor eerſt *Albrecht*, Hertog van Saxen, die 'er ten

Eerſte nieuwe tocht van de Kennemerlanders.

hoog-

hoogſten aan gelegen was, heeft na Holland (dat met geſtadige Oorlogen geplaagt was) een groote Macht van Krygsvolk gezonden, die te Noordwyk eerſt hun Leger geſlagen hebben, daar zy alles vernielden en verjaagden; van daar na Zantvoort, alwaarze mede niets ongeſchonden lieten, noch Geeſtelyk of Waereldlyk, Kerken en Huizen aan brand ſtaken, de Beeſten uit de weiden, en alle het Vee weg dreven, niets laatende dan zwaarigheid, en zonder eenige tegenweer. Hier door de Soldaaten moedig zynde, neemen de ſtoutigheid om verder te marcheeren, en quamen de Lieden ſtroopen tot Haarlem toe, zonder eenige ſtraf. Alzo leefden zy op den roof, dreven weg alle het Vee dat daar omtrent was; ook namen zy veele Huislieden gevangen. Zy nu met Buit geladen, waar mede zy verlegen waren, zyn te Beverwyk gekomen, met voorneemen om die Plaats te overweldigen: maar de Inwoonders, en die daar omtrent woonden, hebben hun kloekelyk te weer geſtelt, en poogden hun te doen vertrekken; doch te vergeefs. Want, alzo die Party ſterker was, en zy gewoon te ſtryden, ja trotſch op hunne Victorie, hebbenze eindelyk de overhand gekregen, en die Plaats mede vermeeſtert. Alzo dat de Inwoonders van die Plaats de vlucht hebben genomen, zyn verjaagt, geſlagen, en in 't uitterſte gevaar gebragt; daar op is gevolgt 't verkragten van Vrouwen en Maagden, Kerkſchendery, Roovery, en wat dies meer is; tot de Plaats in de grond bedorven, het onderſte boven, en zodaanig uitroovende, dat zy Man noch Vrouw, jong noch oud ſpaarden of verſchoonden. Eindelyk, als zy de Inwoonders van de Plaats niets overgelaaten hadden, hebbenze alle de Mannen, behalven die 't ontvlucht waren, gevangen genomen, weggevoert, en niet los gelaaten, dan voor zwaar Rantſoen, en verder onder contributie gehouden. Dus is de floreerende Stede Beverwyk bedurven en uitgeput. En dit niet alleen, maar hebben ook om die Plaats een Bolwerk gemaakt, om te overwinteren. Ondertuſſchen die van Haarlem, in zo een beroerte der gemoederen, beangſt en verbyſtert zynde, niet weetende wat men doen zoude, dewyl zy geen gemeenſchap van Oorlog met hun hadden, en liever begeerende zich neutraal en onpartydig te houden, ten waare daar zommige geweeſt waren, die hun dienſt gepreſenteert hadden tot Rebellie, die de Sloten en Grendels van de Poorten hadden opgebroken, en geraakt zyn tot een burgerlyke Oorlog, dat de Gouverneur trachte te verhinderen. Eindelyk is het

De Beverwyk geplundert.

daar toe gekomen, dat 'er eenige waren die hard aandrongen, dat men vreemde Garnisoenen zoude inneemen. Terstond daar op zyn Soldaaten gekomen, die de Vyand te gemoet zouden trekken, op den inval van vreemde Soldaaten, en die de elendige bedorven Burgers van de Beverwyk tot hulpe mogte komen, hun Bolwerken inneemen, en zy die Vrybuiters en Landverdervers mogten verslaan en verjaagen. Als nu de Huislieden en Boeren dus geplaagt wierden, komt 'er tyding, dat de Hertog van *Saxen* zelve van zin was na Holland te komen; dat hy al op weg was met een groot Gevolg van Guarde en Soldaaten, en in den Haag reeds verwagt wierd. Die van Haarlem blyde zynde over de komst van den Hertog, hebben terstond eenige uit de hunne gedeputeert, Mannen van aanzien en fatzoen; die verzogten en verkregen hebben Sauvegarde, en zyn eindelyk ter audientie gekomen. En nu in 's Gravenhage gekomen zynde, en verlof om te spreken kregen van 't geene zy te zeggen hadden, zyn met den Hertog versproken, dat hy die van Haarlem, die nu *Crime læsæ Majestatis* begaan hadden, voor Vyanden verklaart, in genade wilde aanneemen; dit was hun verzoek: waar in zyn Hoogheid bewilligt had, behoudens dat hy aan zich behield, dat hy van meening was die van Haarlem te bezoeken, en daar voor een tyd met zyn Hofgezin wilde blyven, ter bescherming van de vroome Burgers, en straf der Rebellen; en heeft hun daar op de hand gegeven, met deze belofte: „ Dat hy tot hun als Vrind „ zoude komen, meer genegen tot gunst en genade, dan wraake. Maar dit hebben de Kennemerlanders, ook die van Alkmaar, qualyk genomen, uit vreeze van meerder quaad, als die bewust waren van alle onheilen en zwaarigheden. Ondertusschen heeft de moedwille van de Struikroovers niet opgehouden, deze, als zy niets overgelaaten hadden, zo hebben zy hunne Schanskorven verlaaten, en hun Volk op de naaste Dorpen gebragt, de Land- en Huislieden alomme verjaagt, en het oude Dorp Velzen geplundert; die van Schooten zyn ook niet vry geweest; ja tot digt onder Haarlem hebben zy moedwillig Huizen, Hoven en Wooningen aan brand gestoken, en namen mede Koeyen, Schaapen, Paarden, en al wat hunne gading was van Huisraad en Meubilen, en droegen 't te koop, overladen met Buit. Die van Haarlem, het spel nu moede zynde, en verdriet hebbende in alle de zwaarigheden, die hun overgekomen waren, zyn behendig en bedekt daar mede bezig geweest, dat zy 't Jok van de

Ken-

Kennemerlanders afgeschut hebbende, zich weder in hunne oude vryheid zoude begeven. Derhalven zyn 'er vroome en wyze Lieden mede bezig geweest, dat zy 't Vaderland mogten verlossen uit alle deze verderffelyke onheilen. En niet lang daar na, om zulks te bevorderen, is by publyk Edict van 't Stadhuis afgeleezen, dat alle Vreemde en Uitheemsche, gelyk als die van Kennemerland, met al hun Krygsvolk, Ruiters en Ruiterjongens, uit de Stad zoude vertrekken, en weer na huis gaan, van waar zy gekomen waren. Waar over de Kennemerlanders byna van spyt meenden te barsten; doch moesten evenwel vertrekken. Hier en boven waren 'er troupen Krygsvolk voor de Stad, uit het Land van Kleef, en Gelderland, die daar gekomen waren om die van de Stad te dienen voor Soldaaten, om de inlandsche Oorlogen, die ontstaan waren, en verzogten om ingelaten te worden in de Stad; maar 't wierd hun door de Overste der Stad plat afgeslagen, om dat 'er goede hoope voor handen was van Vrede, op de komst van den Hertog. Want niet lang daar na is zyn Doorluchtige Hoogheid, nevens een groote Suite van Edelen en Militaire Perzoonen schielyk na Haarlem getrokken. Als de Hertog noch maar naderende op weg was, zyn onderwyle alle Burgers ontwapent, en is alzo in de Stad gereden, en wierd staatelyk onthaalt: daar alle Geestelyke en Kanoniken vooraan gingen, waar van wel de eerste de Dominikaanen in processie waren; na deze volgde de voornaamste Burgers der Stad, nedrig in zwart habyt en in den rouw gekleed, den Hertog te voet vallende, hebben zy de Sleutels van de Poorten demoedig gepresenteert in alle ootmoedigheid. Daar was by de Burgers zo eene verslagentheid, reverentie en eerbiedigheid, dat zy hun niet laager konden vernederen. Maar, de Boosdaadigen, qualyk bewust zynde, die de yzere Sloten en Grendels met geweld opgebroken hadden, en de Vyand de weg gebaant om de Stad in te neemen, en ontelbaare andere quaade stukken bedreven; die de Goederen van den Burger berooft hadden, in alle moedwilligheid; die de Huizen der Grooten gevioleert en geschonden, en by nacht oproer aangeregt hadden, zyn, door de komste van zyn Hoogheid, als vrywillige Ballingen uit de Stad geweken. Den Hertog van Saxen was nauwlyks gezeten, of daar wierd aanstonds op het Zand of Marktveld een Schavot en Galg opgeregt, op dat de Boosdaadigen en Oproermaakers daar mogten gestraft worden. Maar nadien 'er veele Burgers uit de Stad geweken waren, uit vreeze van gevaar,

De Kennemerlanders zyn geboden de Stad te ruimen.

Komst van den Hertog.

alzo de oneenigheid der Burgers dagelyks toenam, wierdenze alle gelyk geboden wederom te keeren, op confiscatie van alle hunne Goederen: dies quamen de meeste wederom t'huis. Maar de voornaamste Belhamels van de Factie en Muitemaakers, die de Sloten van de Poorten opgebroken, die by nacht de geheele Stad in roere gestelt, en de Huizen van vermogende Burgers geplundert hadden, hebben hun op de vlucht begeven; want alle de geene die in de Stad niet wilden blyven, uit vreeze van straffe, was vryheid gegunt om uit de Stad te gaan, onder Sauvegarde, voor de Hertog van Saxen in de Stad is gekomen. Als zyn Hoogheid zulks verstaan had, heeft 't hem zeer gespeeten, en qualyk genomen; en die van Haarlem in groote zwaarigheid gebragt. Nadien zy van stonden aan, zonder eenige uitstel, geboden zyn op te brengen, 27000 Guldens, in *St. Andries* Goude munt: waar door de gemoederen van de Burgers niet weinig onstelt en verslagen zyn, als die door de geduurige Oorlog en beroovinge, door plunderen uitgeput waren, daar nu alle Handel en Traffyque stil stonden, als noch de gemeene Luidjes aan de kost niet konden komen, noch den Ambagtsman te werken had, om de kost te winnen, noch de Ryken hun jaarlyksche Inkomen kregen, daar de Landen alom dres lagen, het Beestiaal weggehaald was, de Hofsteden en Boere-Wooningen verbrand, de Huislieden beroofd van alle hun Goed, en vluchtig waren; waar door zulk een schaarsheid en gebrek van Geld was, dat de Burgers niet in staat waren om te betaalen. Dus zag het 'er deerlyk met de Stad of deszelfs Burgers uit, die nu gebragt waren tot de uitterste desperatie en benaauwtheid. Wat zouden de arme Burgers doen? zy hebben alle hunne Juweelen, Goude en Zivere Vaten, gedrevene en gesnedene Schaalen en overdekte Koppen, ja al wat hun lief en waard was, uit de kasten gehaalt, en op het Stadhuis gebragt, na datze hoofd voor hoofd geschat waren. En dat noch het allerzwaarste was, heeft de Hertog van Saxen geboden, na het Gebied dat hy had, dat de voornaame Burgers by hem zouden komen, en met hun brengen niet alleen alle de Vendelen en Banieren, maar ook alle hunne Privilegien, Statuten en Handvesten; die hy voor hem in bewaaringe gehouden heeft, en hun onwaardig verklaart, dat zy Vendels van 't Vaderland zouden opsteeken, en zulke Privilegien zoude houden, als die verbastert waren van hunner Voorzaaten vroom- en dapperheid. Deze en diergelyke dingen heeft onze Vaderlyke Stad moeten lyden, en op die

tyd

tyd voornamentlyk uitstaan, even of die van de Vyand ingenomen en overweldigt was. En om dat alle deze ongerymtheden eenige schyn van recht zoude vertoonen, is 'er op die tyd Vergadering gehouden, waar toe uit meest alle de Hollandsche Steden Leden gedagvaart zyn; welke met die van Haarlem geen medelyden hadden, maar meest hunne party waren, uit oude haat; 't welk men veeltyds ziet gebeuren, dat de menschen zich verblyden over 't qualyk vaaren van anderen, door een verkeerden iever. Eindelyk en ten laatsten, op dat de Hertog zyn Volk in dwang en ontzach zoude houden, om alle rebellie voor te komen, heeft hy een Bolwerk van aarde in de Schutters Doele doen opwerpen, om de trotsheid der Burgery te stuiten, zy te meer hem ook zoude ontzien, en onder hem buigen. En om dat hy verder de Republiek in goede stand zoude brengen, zo heeft hy noch in die zelve maand, op de laatsten dag van May, een Stads Schout gekoren, nevens Burgemeesteren, Schepenen, Raaden, en Thesauriers, die Stads Inkomen vertrouwt zyn; als mede noch andere Officieren en Subalterne Magistraaten; die hy alle te zamen den Eed van getrouwigheid heeft afgenomen; om dat die van Haarlem van hunne Privilegien en Handvesten, met het Zegel, beroofd waren. Als nu de Republiek in goede stand en ordre gebragt was, is hy te raade geworden, dat de Justitie mogt gehandhaaft worden, en dat men tot een exempel straf zoude doen over de moedwillige Muitemaakers, die Stads Poorten gevioleert, en in de Groote Huizen van de Goede Ingezetenen gevallen waren, en by nacht oproer in de Stad gemaakt hadden. 't Welk ook alzo is geschied; hier door is de schrik tot allen gekomen, maar de straffe tot weinige. De Republiek in goede stand en stilte gebragt zynde, zo heeft de Hertog van Saxen afscheid genomen, en is in de maand Juny van Haarlem vertrokken; en op de zelve nacht zyn alle Roers en Musquetten, Krygstoerustinge, grof Geschut, zo Metaal als Yzer, insgelyks kleine Veltstukjes, en Mink-yzers, die in de Toorens en Stads Vesten geplant waren tot krygsgebruik, van hun plaats na 't Stadhuis, daar op na 't Bolwerk, en eindelyk uit de Stad gebragt. Maar nadien de Hertog van Saxen 't allerquaadst genomen had de dood van *Willem van Ruiven*, gewezene Officier van Haarlem, en hielde 't daar voor, dat men noch zwaarder straffe behoorden te doen over zulke Moordenaars, zo heeft hy, als Gouverneur Generaal, vergunt Brieven van Pardon, in schyn van gratie, aan die van Haarlem, Alkmaar, West-Vries-

land, Kennemerland, en Dorpen van dien dependeerende, dat zy zouden aan de Bloedvrinden, Vrouw en Kinderen van *Willem van Ruiven*, gewezene Schout van Haarlem, die als de Stad Haarlem van 't geboefte overweldigt was, zeer deerlyk mishandelt en vermoord is, tot een amende en boete zullen opbrengen en betaalen, na 't voorschrift van den Hertog aldus ingestelt:

I*k Albrecht, Hertog van Saxen, hebbe verordineert en verklaert, verklare en verordineere by dese tegenwoordige, dat die van Haerlem voorgemeldt, midsgaders die van Vriesland, Kennerland en hare Dorpen sullen opbrengen en betalen tot verquikkinge van de zalige Ziele van* Willem van Ruyven, 400 *Andries Guldens, yeder tot* 24 *Stuyvers gerekent, om in 't Casteel van Saxen een Capelle in te wijen tot Haerlem, met een Tafereel: waar in hy gewilt heeft dat het Conterfytsel van* Willem van Ruyven *soude geschildert worden, in de welke uytgebeeld sou worden, hoe deerlyk hy geschent en vermoord is geweest. Hier en boven* 800 *Andries Gout-Guldens, by de welke sy de Capelrye sullen heyligen en in-wyen in de selfde Capelle, en noch* 40 *Gout-Guldens, dat op die onkoste, alle dagen de Misse-diensten gehouden moeten worden, deur gedurige observantie, uytgesondert datse op Donderdag, de Misse van 't Cruys met gesang sullen houden, en dese sal alle daags gehouden worden in 't Capel van Saxen, voor gemelt. En de Gifter van dese Capelry is geweest Philips, de Sone van den Coning van Spangien en alle syne Nakomelingen, so Graven als Gravinnen van Holland. En so het misschien den Hertog van Saxen sou gelieven het Casteel te doen afbreken, dat in sulken geval een Misse sal gedurig blyven, d'andere Mis-diensten sullen met alle devotie op de selfde wyse als nu geseyt is, op den Autaer in de groote Kerk van* St. Bavo *onderhouden worden, in welke de voor gemelte* Willem van Ruyven *begraven leydt. En dit Capel sal in-gewydt worden tot suyveringe van 't Moorddadig Schelm-stuk, binnen de ses Maenden, daer over gestelt syn vrome en Godsalige Mannen met dese last en ordre, dat op die tyd als men besig is met dat Capel te bouwen, datter als dan dagelyksche Misse gedaen worde op den Autaer van 't Casteel van Saxen. Hier en boven die van Haerlem en Alkmaer, en die van de platte Landen, sullen aen de nagelatene Weduwe, en de Erfgenamen van den Bloede van harent wegen binnen drie Maenden eerst komende, op brengen en betalen* 200 *Guldens, alleen tot dien eynde, tot geheugenis van de begane Moort, twee Glazen, een in de Kerk van Haerlem, d'andere in de Kerk van Alkmaer,*

maer, met het opschrift van de Moort begaen aen de Persoon van Willem van Ruyven, *saliger gedachten, op wat jaer en op wat dag sulks geschied is. Voorder sullen die van Haerlem en die van Alkmaer, mitsgaders die van de platte Landen daer onder sorterende, tot verquikking van de Ziele, van stonden aen een heylige Bevaert doen doen, en bevorderen tot Romen toe, en sullen bevelen, dat sy aldaer* Petrum, Paulum, *en andere Heyligen soude besoeken, om dat de voor gemelte* van Ruyven *van een heylige Bevaert belofte gedaen had by syn leven. En dat die Bevaert aengenomen worde van een Religieus Man en devotaris, die de naeste Erfgenamen en Bloed-verwanten oordeelen zouden daer toe bequaem te wesen, en wie dat sou mogen wesen, binnen tyd van de eerste toekomende Maend, aen te vangen en in 't werk te stellen. Hier-en-boven sullen die van Haerlem vrydom geven, van Bier, Wyn, Greynen, en wat dies meer is, dat daer strekt tot mond-kost en andere behoeften. En dit alles voor de Weduwe van* Willem van Ruyven *met haer gantsche Familie, so lang als sy leest: en na haer overlyden, de Dochter en de oudste Sonen van de voornoemde* van Ruyven, *so veele als daer in 's Vaders huis, staende op 't Zant, sullen woonen. Noch vorder, die van Haerlem en die van Alkmaer voornoemt, mitsgaders de Dorpen daer onder sorterende, sullen aen de voorschreve Weduwe en aen hare Kinderen, mitsgaders d'Erfgenamen en Bloed-verwanten van harent wegen,* 1000 *Andries Guldens, tot volle reparatie en opbouwing van 't selfde huys, in soodanige stant als* Willem van Ruyven *Sal: by syn leven bewoont hadde, van welker onkosten sy, d'eene gedeelte sullen betalen op d'eerste dag van October, d'ander gedeelte op d'eerste dag van January vrywillig en sonder eenig tegenstreven. Aldus gedaen op den 6 Juny,* 1492, *in de tegenwoordigheyd van Graaf* Adolph, *Cancelier, Grave van Egmond, Gouverneur Generaal van Holland; de Heer Berssel, Proost van de Kerk van Mastricht; item, de Deken van* Myssen; *Doctor* Weysleben, *en* Lowys Carree, *beyde Raden; my ook present, die dit ondertekent,* Barry.

Alzo Haarlem, in Holland, en Kennemerland in 't noorden verlaaten hebbende, is de Hertog eindelyk gearriveert in Zeeland.

Na 't afscheid van den Hertog, hebben de Burgers hunne Wapenen en Geweer wederom geëischt, tot bewaaringe en securiteit van de Stad. Dus heeft onze Vaderlyke Stad wederom eenige tyd haar adem gehaalt. 't Waar te lang om alles in 't byzonder te verhaalen, al-

le die onheilen en tegenſpoeden, die hier geſchied zyn, derhalven zal ik 't hier by laaten beruſten, en niet meer van ſpreeken: nu zal ik komen tot het allerzwaarſte, en dat 't meeſt gedenkwaardigſt is, namentlyk, het zwaare en gevaarlyke Beleg van onze Stad.

TWE-

TWEEDE BOEK.

Waare en levendige Beſchryving van het zwaar Beleg der STAD

HAARLEM.

u kome ik tot het allerzwaarſte dat die van Haarlem uitgeſtaan hebben, namentlyk tot de Belegering van onze Vaderlyke Stad, welkers geruchte de waereld vervult heeft, van welke geene eeuwen zullen zwygen, en wiens geheugenis eeuwig zal duuren. Maar op dat wy in goede ordre mogen gaan, dient hier op gelet, voor eerſt wat voor de Belegering gepaſſeert is, ten anderen 't geen gepaſſeert is geduurende 't Beleg: en eindelyk wat 'er omgegaan is in het einde van 't Beleg, namentlyk de uiterſte miſerie en elendigheid. En op dat ik de zaak hooger op neeme als van 't begin, is de zelve dus toegegaan: Als nu door zonderlinge genade en barmhertigheid Gods de waare Gereformeerde Religie, tot bevordering van de zuivere Godsdienſt die in de Heere Jezus Chriſtus is, en afbreuk van de Pausgezinde, dagelyks in de Nederlanden meer en meer toenam; en 't Licht des H. Evangeliums als de Zonneſtraalen doorbrak en de wolken van die diepe duiſternis verdweenen, en als een Blixem alomme uitberſte; ja als 't geweld van de bloedige vervolging dagelyks verzwaarde, niet tegenſtaande dat Keizer *Karel de vyfde* en *Philippus de twede*, Koning van Spanje, deze Kettery zogten te dempen. Want na dat in den jaare 1550 tot Bruſſel een Placcaat was uitgegaan op den 9 April, en vyf jaaren daar na in December; 't welk van den Koningk niet meer uigeregt heeft, als of hy pik in 't vuur geſtoken had. Omtrent deze tyd is 'er in 't Land een Kapitein geweeſt, van geboorte een Italiaan, *Vitellus* genaamt, die met zyn Volk te dier tyd te Haarlem

Wat 'et voor 't Beleg gepasſeert is.

 was,

was, die gepeilt heeft de diepte van Stads Gragten, de zwaarte en hoogte der Forten, de breedte van de Poorten, en alle de Limiten van de Stad afgemeeten, als een Spion van de Spanjaard. Deze is ook kort daar aan na Teſſel getrokken, om de gelegentheid van 't Land te verſpieden, in den jaare 1559. Eenige tyd daar na heeft de Hertoginne van Parma, Gouvernante van Nederland, met vernieuwinge van Placcaaten, haar uiterſte devoir gedaan, dat zy haare Onderdaanen en Ingezetenen van deze Landen zouden brengen onder gehoorzaamheid, ten deele door vleijen, ten deele door dreigen, en dat noch meer is, heeft ook het zelfde gepoogt met alle praktyken en behendigheden die zy konde bedenken; door welke der menſchen harten plachten bewogen en geäaſt te worden, maar 't was alles verlooren moeiten: als het nu deſperaat werk was, en alle de raadſlagen ydel waren: en als de Heeren van de Landen niets konde te wege brengen met alle hunne Placcaaten: zo is eindelyk *Ferdinand d'Alva*, Hertog van *Alva*, gekoren tot die tocht in den jaare 1566, die geen gelimiteerde, maar volle macht gegeven is, met 's Konings Zegel bekrachtigt, dat hy de vervallene zaaken in Nederland zoude herſtellen, en wederom te recht brengen. Hier op is de voornoemde Hertog met veel Krygsvolk, en groote Macht van Soldaaten vertrokken zynde, in Nederland gekomen; als tot een plaag over de Landen, om wraak te doen over alle de ſchelmſtukken, en boosheden, de *Crimina læſæ Majeſtatis*, dat is, ſchending van de Koninglyke Majeſteit, Kerkſchendery, noch onlangs begaan, en waar door de Kerken ontheiligt zyn, de Beelden ter neder geworpen, de Autaaren 't onderſte boven gekeert; de Kapellen tot de grond toe afgebroken; en dit alles niet in een Quartier, maar over de geheele Provintie, ja 't geheele Land door, even of alle die dingen als door eene plaag van boven vervallen en ter neder gevelt waren. Insgelyks ook was den Hertog van Alva gezonden, om alle Ketters en Ketterye uit te roeijen en te verdelgen, om dat de oude Wetten en Privilegien afgeſchaft en vernietigt zoude worden: eindelyk, om te verdrukken de oude Vryheid van onze Voorvaderen: en met een om de ongebonde oproerigheid van 't volk in den teugel en breidel te houden. Hier op oogende en op alles lettende, heeft hy de allerſterkſte Plaatzen in Nederland ingenomen, en de Ingezetenen daar toe gedwongen, dat zy vreemde en uitheemſche Guarniſoenen moeſten in nemen: heeft ook verſcheide nieuwe Kaſtee-

De Hertog van Alva komt in 't Land.

len

103

Les cruautez du Duc d'Albe dans les Païs-bas, l'an 1567. | Erschreckliche grausamkeiten durch Duc d'Alba in die Niederlanden, A°. 1567

len en Forten, met Wallen bezet, doen bouwen. Ook de voornaamste Lieden het Land uitgejaagt, of om hals gebragt: als mede veele duizende Menschen, om hunne Kettery in 't stuk van Religie, doen ombrengen. Heeft ook de *Prins van Oranje* voor vyand verklaart; *Lodewyk*, en zynen Broeder, Graaven van Bergen, zyn gedagvaart, als mede de Graave van Kuilenburg, en de Heer van Brederode. Eindelyk heeft hy alle de Ingezetenen van Nederland, vyanden van de Inquizitie, voor Ketters verklaart. Hier uit is ontstaan desperatie en twyffelmoedigheid van de Burgers, haat tegen den Tyran *Hertog van Alva*, en liefde voor de *Prins*. Dier tyd heeft de *Prins* in druk uitgegeven een Apologie van zyn onschuld, waar door hy gepoogt heeft zich te zuiveren by den Koningk; maar 't was voor een doof mans deur geklopt. De Prins van alle menschelyke hulp verlaaten, na hy de naam des Heeren aangeroepen had, heeft hulp verzogt aan de Prinsen van Duitschland, die hem in Maagschap bestonden; die hem ook niet verlegen lieten. Terstond hier op heeft men Soldaaten geworven en gemonstert, en het geld daar toe overgemaakt door Wissel; hier door is Oorlog ontstaan tusschen den *Hertog van Alva*, en de *Prins van Oranje* en zyne Bondgenooten. Daar op de Prins ten Lande uitgebannen, mitsgaders de Edelen, die uit hun welvaaren gezet zyn, ontbloot van hunne Middelen, en zommige ook verwezen tot de dood. De *Graaf van Egmond*, Admiraal der Zee, nevens de *Graaf van Hoorn*, zyn onthalst, uitwyzende de Brief van onschuld, geschreven aan de Majesteit van Spanje, byna van dezen inhoud:

Genadigste Heer Koningk!

Dat het uwe Majesteit belieft heeft, in 't gerichte aen den hals my te condemneren, en sententie van de dood over my te vellen, daer over ben ik ten hoogsten bedroeft, en hebbe 't selfde dese nacht verstaen met hart leetwesen, hier over hebbe ik voorgenomen my gerust te stellen, en my te begeven tot lydsaemheid en geduldigheid, bereyt om al het gunt te dragen dat de Heere onse God sal toesenden: Nochtans wilde ik wel dat syn Majesteit dit voor seker en gewis hielde, (betuige 't selfde by de getrouwigheit van Gode en Menschen) dat ik noyt yets voor gehad hebbe, en dat my noyt anders in den sin gekomen is, dan dat uwe Majesteit of onze beroepinge waerdig was tot de minste quetsing van 't Catholyque

Geloof, ſoo myne daden en werken by ſommige geſchenen hebben elders toe te ſtrekken, dat ſyn Majéſteit dat geloove, dat ſulks den eyſch van de tyd en tyds gelegentheyd moet geweten worden, maer niet d'ontrouw of meyneedigheyt, veel min eenige wrevel of rebelly. Derhalven (nadien 't de eenige weg is voor myn behoudenis) ſoo kome ik nedrig en ootmoedig tot uwe Majeſteyt, en roepe om uwe goedertierentheyt, en ſoo ik iewers in my beſondigd hebbe, bidde om vergiffenis, dat uwe Majeſteyt believe om eeniger myner dienſten ſich t'erbarmen over myn huysvrouw en onnooſele kinderen, myne waerdſte panden, mitsgaders myne getrouwe dienaeren. Dit is myn laetſte verſoek, dit ſyn myne uytterſte gebeden, ſoo haer Majeſteyt deſe onſe beden believe te verhooren, ſal my ten hoogſten obligeren voor altoos. Hier op my verlatende, bevele ik my in de hoede des Alderhoogſten: geſchreven tot Bruſſel op den 5 November anno 1568. Onder ſtond geſchreven,

Van uwe Majeſteyts ſeer humble en getrouwe Dienaer en onderdaen, vaerdig tot alle dienſten tot der dood,

EGMOND, ADMIRAAL.

Maar alle de verzoeken en ootmoedige gebeden hebben by den Koningk, of zyne Dienaars niets uitgevoert, en alzo zyn de Graaven van Egmond en Hoorn aan den halſe geſtraft. En niet anders hadden die ook te verwagten, die gevlucht, en voor vyanden verklaart waren. De Burgers in dit gevaar geſtelt zynde, doolden hier en daar zonder Hoofd, mismoedig, niet weetende wat zy zouden beginnen. Eindelyk heeft de *Prins van Oranje* de Banier opgeſtoken, ruſt een Leger toe, verzamelt Krygsvolk van alle geweſten uit Duitsland, uit Vrankryk, en is over de Maas getrokken met zyn Volk. Ondertuſſchen was de Hertog bezig met het Volk te ſchatten en te plaagen, en de Lieden 't Geld af te perſſen, eiſchende de Tiende en Twintigſte Penning, meer bezig met vervolging, dan met de Wapenen, dagt op geene zwaarigheid, en was zonder zorge. Hier uit ontſtond het opmerken van de Staaten, en klachten van de Ingezetenen. Ondertuſſchen, de *Prins van Oranje* heeft geene gelegentheid voorby laaten gaan, om zyne zaak wel uit te voeren. Daar en tegen, de *Hertog van Alva* die woede alomme, als een Wolf om de ſchaapskooyen. Dus was 'er een deerlyke en jammerlyke ſtand aller dingen. De Heeren Staaten dan worden gedagvaart, en verklaart by de Bloedraad als Vyanden van 't Land. Maar de Heeren Regeerders

IVNGELINGI OPVS EX ÆRE CAPTIVO

FERDINANDO ALVAR.
A TOLEDO ALBÆ DVC.
PHILIPPI II. HISP. APVD
BELGAS PRÆFEC. QVOD
EXTINCTA SEDIT RE:
BELLIB. PVLSIS RELIG:
PROCVR. IVSTIT. CVL:
TA PROVINC. PACEM
FIRMAR. REGIS OPT.
MINISTRO FIDELISS.
POSITVM.

ΑΛΕΧΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ

PIETAS

ders van Holland, en die van Utrecht, die verdriet hadden in de Alvasche tiranny, hebben onderstaan hun beklag te doen aan den Koningk. De *Hertog van Alva* daar niet op passende, vernieuwt wederom de Placcaten en Wetten van de Tiende en Twintigste Penning. Maar de Heeren Staaten hebben hun opentlyk en moedig daar tegen gestelt, en geweigert 't Placcaat te doen publiceeren. Die van Amsterdam hevig daar tegen op alle manieren, zo wierd hun een boete opgelegt van 20000 Guldens.

Omtrent deze tyd is'er een gevaarlyk Hoogwater geweest, door welk tempeest de Meer zeer verbolgen was. Anno 1570.

Eindelyk, op dat ik weer mag komen tot myn voorige verhaal, zo heeft de *Hertog van Alva*, die als op zyn vertrek stond, op dat hy eenige schyn van goedertierentheid en mededogen zoude toonen, by publyk Mandament en Placcaat in den jaare 1570 binnen Antwerpen laaten uitgeven, by welke hy, die hun bekeerlyk zoude toonen, en niet vreemd van de waare Catholyke Religie waren, genade en pardon wilde vergunnen. Heeft ook alle afeisching van de Tiende en Twintigste Penningen geremitteert en afgeschaft. 't Kasteel van Utrecht by de Spaansche ingenomen, is wederom voor die tyd van de Spanjaarden verlost. Alzo alles gelukkelyk uitgevoert hebbende, zo hy zich liet voorstaan, en inbeelde dat het geheele Nederland onder zyn geweld gebragt was, nadien de Republick nu herfteld, en de Religie in zyn voorige stand gebragt waare, en daar nu ontzach was gemaakt onder het volk, heeft van zyne Koningk verzogt en verkregen zyn demissie, en afscheid genomen. Anno 1571. Op deze zelve tyd is te Haarlem een Vendel Spanjaarden gekomen, en kort daar na noch een ander Vendel Soldaaten, die baldadig aangingen, de Burger-huizen beroofden, en dreigden de uiterste ruine; en als zy 't hier niet langer konden houden, zynze den 7 November na Utrecht vertrokken. En op dat den Hertog een teken van eeuwige Gedachtenis zoude nalaaten, heeft hy op 't Kasteel van Antwerpen een Beeld opgeregt, zo groot als 't leven, met dit volgende Opschrift: *Ter eere van de Gouverneur van Philippus de twede, Koningk van Spanje, in de Nederlanden, dat hy alle oproerigheid gestilt hebbende, de Rebellen verdreven, de Religie in haar voorige stand gebragt, de Justitie gemaintineert, die nu vrede in de Provintien te wege gebragt hadde, dienaar van zo goeden en genadigen Koningk opgeregt.* Dus zong de Hertog het Triumph lied voor de Victorie, meenende dat het al gewonnen spel was; maar het is ge-

heel anders uitgevallen: want als hy nu bezig was om na Spanje wederom te gaan, en blyde over zyn vertrek, ziet wat vreemds! daar komt een gerucht, dat den Briel van Zeeroovers ingenomen was. Door welke tyding hy eenigermaate verſlagen zynde, verandert van raad en voorneemen, hy ſchort zyn vertrek op, en niet lang wagtende, gebied daadelyk de Graave van *Boſſu*, die hy na den Briel zend, dat hy die van de Stad te hulpe zoude komen; maar te vergeefs.

Anno 1572, den 1 April.

Op die zelve tyd ontſtond ook te Utrecht muitineeringe van de Soldaaten; die aanſtonds geordonneert wierden, uit Utrecht te vertrekken. De graaf van *Boſſu* ſtond ook niet ſtil, maar heeft met behendigheid of verraad de Stad Rotterdam ingenomen; die maar verzogt had, met zyn volk door de Stad te trekken. Hier uit is ontſtaan oploop van 't Volk binnen Gouda.

Beroerte in het Land.

Als alle nadeelige geruchten hem ter ooren quamen, was hy bekommert en begaan met deze ſchielyke verandering; daar was geen nader noch beter raad, dan dat hy zyne Koningk de zaak bekent maakte, verzocht derhalven proviſie van geld; dat hem ook ingewilligt en gevolgt is. Daar op neemt hy wederom de Wapenen aan, blaaſt vuur en vlam, en vervloekt de Rebellen voor den Duivel.

Te dier tyd is 'er ook te Enkhuizen onder den Burger oproer en oneenigheid geweeſt: de Prinſe Party verkreeg de overhand, die de geheele Wet verzetten, en deeden den Eed aan de *Prins van Oranje:* en *Sonoy*, Gouverneur van 't Noorder Quartier, deed mede zyn beſt, maakten de Lieden gaande, en ontſtak de harten en gemoederen van de Ingezetenen, om 's Lands Vryheid voor te ſtaan en te bewaaren.

Hier tegen de *Hertog van Alva*, heeft al zyn Macht met groot gegewoel byeen gebragt, ten einde raad zynde, niet weetende wat te doen, en waar hy zich wenden of keeren zoude, als die van Medenblik, Hoorn, en andere Steden meer in 't Noorder Quartier, hun Eed gedaan hebben aan *Prins Willem van Naſſau.* Ook waren 'er die de Stad Alkmaar ingenomen hebben, uit iever van de Vryheid te bewaaren, en daar voor hun leven te laaten. Als de zaaken van het Land dus geheel verward ſtonden, en als deſperaat, zo is de *Hertog van Medina* in Nederland gekomen, om al dit quaad weg te neemen. Die van Vliſſingen begonnen hun ook ter zee op roof te begeven, en veroverden groote Buit. Die van Oudewater en Gouda begaven zich mede aan de zyde van den *Prins.* Verder

Anno 1572, in Juny.

die

die van Leyden, Dordrecht en Gorcum hebben hun zelve gepresenteert en overgegeven, uit iever voor de Vryheid. Hier en boven is Bommel ingenomen, en Buuren erkende ook haar wettelyken Heer de *Prins van Oranje.* Anno 1672, 3 July.

Die van Haarlem hebben zich ook bedektelyk beraaden, om hun mede te redden uit de Alvaasche slaaverny; weinige waren 'er in de Stad die 't met den *Prins* hielden, als daar waren *Gerard van Berkenrode*, *Johan Kolterman* en *Pieter Kies*, die met voorweeten van de *Prins*, poogden den stand van de Republiek te veranderen en te vernieuwen, zo het konde geschieden zonder oproer. Deze, als zy hier mede bezig waren, hebben hun eindelyk op 't vertrouwen van een goede zaak, hun raadslagen de Magistraat bekent gemaakt; die de meeste niet bevielen, zwaarigheid daar in vonden, en namen 't op hun beraad; maar, als zy daar na geopenbaart hadden, de doodelyke haat van de Burgers en Ingezetenen tegen den *Hertog van Alva*, en daar en tegen de liefde voor den *Prins*; zo is 't dat zy, hun slag waarneemende, *Berkenrode* en *Kolterman* voor de volle Raad verschenen zyn, die Brieven van den *Prins* hebben vertoont, en begeerden daar op kort antwoord: waar op zy malkanderen dus verstaan hebben, namentlyk: „ Dat men den Eed aan de Koningk gedaan, zou-„ de houden, en zyn Gouverneur den *Prinse* eeren; dat men nie-„ mand van den Raad zoude afzetten voor de komst van den *Prins*, „ en den Hertog voor Vyand houden: maar dat men 't Katholyk Ge-„ loof en oude Religie van onze Voorvaderen zoude behouden, „ nevens de Cleregie en Geestelyke zoude beschutten en beschermen. Maar de ongetoomde vryheid van de Soldaaten heeft de overhand genomen. Alzo zyn byna alle de Steden aan de zyde van de *Prins van Oranje* gekomen, en hebben aan hem den eed gedaan. Die van Amsterdam, even hardnekkig blyvende, zyn gebleven by den eed die zy *Koningk Philips* gedaan hadden, en zyn ook niet van den Hertog afgeweeken. De *Graaf van den Berg* nam veele Steden in 't Hertogdom van Gelderland: Ook scheen Vriesland te hellen aan de zyde van den *Prins.* Alzo zyn 'er eindelyk verbonden van vrede en eenigheid gemaakt. Die van Holland hebben dagvaart van de Heeren Staaten te Dordrecht gehouden, en de Republiek is gefatzoeneert met Wetten en Ordonnantien. 't Geen strekte tot vrede en eendragt, hebben zy wel bezorgt en bezwagtelt, met afzweeringe van den Koningk, vervloeking der tiranny van de *Hertog van Alva*, en toelaatinge van Religions vryheid. On-

Ondertuſſchen ſliep de Vyand niet, nu meer verbittert zynde, en haakende na die van Haarlem, eerſt in het heimelyk en bedektelyk, daar na met openbaare Oorlog. Hier op is gevolgt, het voorſpe van zwaare Oorlog, als Spaarendam aan brand geſtoken is, en tot de grond uitgeroeit en verdelgt. Zantvoort ook, een Zeedorp, is me vuur aangeſtooken, geplundert en in koolen gelegt. *Chriſtiaan van Sonneviel*, nam het Huis ter Kleef in, de Huislieden verjaagt, en de Molens in brand geſtoken hebbende, verwoeſte hy al wat 'er voorquam. Hier na de Soldaaten ontboden hebbende, die te Rotterdam noch in guarniſoen lagen, met zich neemende eenig Geſchut van oorlog en andere Amunitie, paſſeerden voorby Delft onder de Stads Veſten, en marcheerende na den Haag. Maar die van den Haag welke van den aanſlag wiſten, niet eens vervaart zynde door de ſchielyke komſt van Soldaaten, zyn wel geruſt geweeſt, ja de Raadsheeren van den Hoogen Raad, Koningks Rentmeeſters en Ontvangers die 's Koningks Bullen en origineele Schriften bewaarden, en meer andere, naamen, zo men meende, de vlucht. De Soldaaten, laatende die van den Haag onbeſchadigt, als zy daar vernacht hadden, namen hun cours langs ſtrand aan zee tot Haarlem toe, ſloegen hun Leger in 't Boſch; alwaar de Hertog van *Sapeda* de Voorſtede plaagden, en de Molens, buiten de Stad ſtaande, aan brand heeft geſtoken.

Anno 1572, in July.

Hier uit is ontſtaan groote verſlagentheid en ſchrik by den Burger, en verbittering by de Soldaaten, die aanvielen op 't Minnebroers Klooſter, en dat plunderde. En als de Vyand nader aan de Stad quam, en eenige ſchooten op de zelve deed, zo is 'er groot geloop van Burgers en Soldaaten geweeſt, en alle Burgers Kinderen, jong en oud, zonder onderſcheid van jaaren, geboden aan Stads Veſten te komen, om te pionneeren en aarde te kruijen. Maar aan de andere zyde, *Baldeus*, Veldoverſte van de Spaanſche, Utrecht verlaaten hebbende, en vergunt zynde vrye pas van die van Amſterdam, om met zyn Volk door de Stad te trekken, heeft in 't gemoet van de andere 't Leger geleit met vyf Vendelen Soldaaten, op 't punt van de beſtemde uur, met hoop om de Stad te veroveren.

Omtrent deze tyd is dit voornamentlyk gedenkwaardig, dat *Adriaan Janſz. van Dordrecht*, Schout van Haarlem, een maaltyd toebereid had 's avonds op een Zondag, wezende den 20 July, op welke maaltyd hy genodigt had de voornaamſte Raaden en Burgers van de Stad, en met dezen ook *Johan Kolterman*, Gedeputeerde van den

Prins

Prins van Oranje, om hem te believen; maar dezen Heer zich zelve excuseerende: doch als de Dienaar van den Schout nader aanhield, en hem zeer hartig nodigde, is hy eindelyk mede ter maaltyd gekomen. Daar wezende midden onder de vreugde, en de gezondheden van d'een en den ander gedronken werdende, is 'er een Stads Bode ingekomen, die boodschapte, dat 'er een Edelman op een Brabandsche overdekte Wagen gekomen was, die voor de Poort stond, en verzogt om ingelaaten te mogen worden binnen Stads Vesten. *Mr. Dirk Ramp*, Burgemeester, die daar mede aan tafel was, gebied: „ Dat hy op 't Stadhuis zoude gaan, en eischen de Sleutels „ daar van daan, die onder een Kussen lagen, en dat hy de Poort „ zou laaten open doen, en dezen Edelman van buiten inlaaten. *Kolterman*, als of zyn geest hem dat in gaf, achterdenken krygende, of 'er wat achter mogt schuilen, is van tafel opgestaan, en heeft rond uit gezegt, als of hy daar te gebieden hadde: „ Dat hy niet begeer- „ de dat de Poort zoude geopent worden, dan in zyne tegenwoor- „ digheid. Daar de andere tegen waren, en op hem verzogten, ja baden, dat hy daar wilde blyven: des niet tegenstaande, is hy na 't Stadhuis gegaan met de Stads Bode, en de Sleutels van de Poorten daar gevonden hebbende, heeft dien Edelman van den Graaf ingelaaten en gebragt aan zyn herberge. Hier by heeft hy 't noch niet laaten berusten, alzo zyn hart en gemoed als van een Goddelyke kracht uit den Hemel geraakt zynde, bewust was van 't quaad: hy deed op die tyd zelve de ronde: en als hy aan de Spaarwouder Poort gekomen was, vond hy aldaar op de Wacht niemand meer dan een jong knegt, noch ongebaart: en verder gegaan zynde na de Schalkwyker Poort, heeft noch een man gevonden, wiens naam was *Mathys Florisz.*, die daar midden in de nacht op de Valbrug stond, gekeert zynde na den Dyk van Spaarendam; deze gevraagt zynde: „ Waar de andere van de Wacht waren? Zeide: „ zulks niet te wee- „ ten; maar dat hy daar gekomen was, om de Boerinnen, die te mel- „ ken zouden gaan, uit te laaten. *Kolterman*, gelet hebbende, dat hy eenige maalen na den Dyk omzag, heeft ook derwaards zyne oogen gewend, en denkende meerder en meerder Schepen te zien, vraagde eindelyk: „ Wat die Schepen onder den Dyk met volle zei- „ len beduiden? Gaf hy wel spytig ten antwoord: „ Dat het Soldaaten „ waren. *Kolterman*, doe verschrikt zynde, door zo een nieuwe zaak die hem voor quam, en door gramschap ontstelt, roept luid-

keels: „ ô Gy Schelm! Verrader van 't Vaderland, en Booswigt! hebt „ gy alzo in 't zin gehad uwe Burgers en Ingezetenen dezer Stad op „ een vleesbank te brengen? Fluks van hier, zeide hy, dat u de Ra- „ vens aan de galg eeten, gy uitgeſchudde Boef: willende hem met een doorſteeken: maar den ander nam met alle ſpoed de vlucht. *Kolterman* merkende, dat hy van alle menſchen verlaaten was, wekte de Buuren daar rondom, en haalde de Brug van de Poort weder op: en gebood aan die geenen, die hy op zyn hand had, en daar omtrent waren, metter haaſt om hulp te loopen, en dat zy Kapitein *Ruychaver* zouden verzoeken, die den 13 July met 200 Soldaaten te Haarlem was gekomen, dat hy met zyn Volk de Wapenen zoude aanneemen, alzo 'er prykel was in lang uitſtel; en deed ook de Burgers in de Wapenen komen. Ondertuſſchen zo naderde de Vyand, lieten hen voorſtaan dat de Poort voor hun open ſtond. Maar heel onverwagt quamen daar onze Soldaaten, de Kapitein vooraan, (den welken tot noch toe was toegelaaten de Wachten aan de Poorten te houden) zyn gewapent uitgevallen, en aanval op de Vyand gedaan hebbende, hebben met malkanderen geſchermutzeert; de ſlag ging aan in de velden, digt onder de Stad, by de Hofſtede van *Johan Pietaamſz.:* de onze hebben daar de pas belet, waar door de digte ſlagordre van de Vyand niet konde paſſeeren (die op dit exploot door de *Graaf van Boſſu* gezonden waren) en *Ruſtenburg* niet konden genaaken. Deze, als zy derwaarts trokken, hadden dat voor, dat zy de Schalkwyker Poort zouden inneemen, en alzo in de Stad vallen. Als deze aanſlag onverrichter zaake ontdekt was, zyn ze wederom na Spaarendam gekeert.

Omtrent ten 9 uuren op de zelve dag is te Haarlem Vroedſchap gehouden; alwaar de voorgemelde Gedeputeerden, die 'er meeſt aan gelegen waren, als daar waren *Kolterman*, de Behoeder, met de Heer van *Berkenrode* en *Pieter Kies*, die gelykelyk voor den Raad verſchenen, om de Burgers te ſtillen, en wederom in ordre te brengen; die door deze vreemde handel verbittert zynde, tot factie en oneenigheid ligt zouden geraakt hebben. Op de zelve tyd quam een Spaanſch Vendel en andere Troepen uit den Haag te Haarlem, onder 't geleide van *Don Rodrigo de Sapeda*; deze heeft zyn Leger in 't Boſch aan de zuidzyde geſlagen. In deze gelegentheid is 'er eindelyk by die van de Stad, met gemeen advys, beſloten, dat de voornoemde *Kolterman*, met Brieven van geloof voorzien zynde, zoude trekken

ken na de Gouverneur en Staaten van Noordholland, om in alle ootmoedigheid hulp en byſtand voor de Stad Haarlem te verzoeken, die nu in groot gevaar was, en dat het hun geliefde zo veel volk te zenden als zy konden miſſen. Deze volgden ook *Robert*, Luitenant van Kapitein *Cabeljauw*, en met hun *Jan Michielſz.*, die terſtond de Zylpoort uitgetrokken zyn, onder 't geleide van Soldaaten. En getrokken zynde door de Duinen, zyn voorby 't Huis Brederode gepaſſeert. Noch is 't Volk niet geruſt geweeſt, maar *Berkenrode* wierd van hooger hand belaſt, dat hy Brieven zoude gereed maaken aan de *Heer van Zwieten*, Gouverneur van Gouda, dat hy een Vendel of twee van zyn Volk te hulp wilde zenden; 't geen ook geſchied is.

Kolterman ondertuſſchen t'Enkhuizen gearriveert zynde, is in alle ootmoedigheid gekomen by *Sonoy*, Gouverneur van 't geheele Noorder Quartier, mitsgaders de Heeren Staaten aldaar, om hulp en byſtand te verzoeken. En zonder verder bidden of ſmeeken heeft hy dit verkregen, dat de Overſte *Lazarus Muller*, met twee Vendelen, ieder van 150 Mannen ſterk, die van Haarlem te hulpe zoude komen, welke nu benaauwd en zeer verlegen waren. Als zy nu gemonſtert en gereed tot die tocht waren, zynze terſtond voortgetrokken; en met deze ook veele Burgers van Hoorn, en Volontariſſen van Alkmaar, uit iever voor de Religie, en liefde tot de oude Vryheid, onder 't geleide van *Nicolaas Rop*. Dus te zamen uitgetrokken zynde, en in de Beverwyk gekomen, zo loopt het gerucht, dat alle de Spanjaards, die in 's Gravenhage in Guarniſoen gelegen hadden, te Haarlem gekomen waren, en met hun de Raaden en Ontvangers van den Koningk, mitsgaders andere Hovelingen, en hun Leger neergeſlagen in 't naaſte Boſch van Haarlem. Derhalven hebben die van Haarlem niet ongeraaden gedacht, by expreſſe Miſſive andermaal hulpe te verzoeken van de Gouverneur van Noordholland. Hy terſtond vaardig zynde, heeft aan hun billyk verzoek genoegen gegeven; en het Krygsvolk, dat van Overyſſel eerſt gekomen was, tot hulpe gezonden, voorts geordonneert, dat alle Huislieden in die ſtreek het Prinſe Leger zoude voorzien met Proviant en andere Nooddruft, om de dierte voor te komen. *Muller* is terſtond in de weer geweeſt, en des anderen daags, 's morgens voor den dageraat, tot aan de Zantpoort gekomen, als hy te vooren die van Haarlem van zyne komſt verwittigt had, tot dien einde, na vermogen trachten

met al zyn kracht, om de gemeene goede zaak te helpen handhaven: als zy nu daar waren, hebben zy van verre gezien de Troupen van de Vyand komen aan marcheeren, in ordre van 't Huis ter Kleef, en trekkende na Spaarendam, de onze te gemoet, digt by de Kapel van de Zantpoort; alwaar zy malkander hevig bejegent hebben in een slag. Eindelyk zyn de Spaansche Troupen op de Vlucht geslagen, en te rugge geweken na Spaarendam. Op die plaats gelaaten hebbende meer als hondert mannen, en kleen verlies van Volk aan *Mullers* zyde. Maar men heeft hier met 'er daad bevonden, hoe aertig dat de Afgod *Mars* van de Grieksche Poëten met deze tytel beschreven word, van 't een op 't ander, over en weer over: want niet lang daar na, heeft de Fortuin haar anders laaten aanzien: als alle de Spaansche, die van den Haag gekomen waren, met al hun gevolg, verwittigt zynde dat hun Volk verslagen en op de vlucht gedreven was, zo zyn zy op staande voet uit het Leger getrokken, en hebben in aller haast een bloedige slag gelevert, als dol op *Mullers* volk. Nadien de Spaansche meest alle oude wel geoeffende Soldaaten waren, hebben zy ligt het Krygsvolk van *Muller* op de vlucht gedreven, en verstrooit, waar van by Velzen wel 5 a 600 in de vlucht verslagen zyn. *Muller* had niet gemanqueert, die zich zelve midden onder de Vyanden begeven had, ook met groot gevaar van zyn leven. Maar als hy gewaar wierd, dat de slagordre in confusie, en zyn Volk op de vlucht was, is hy ook te rugge geweken; op dat zyn Volk zoude ophouden van zo eene schandaleuze vlucht. In deze Slag, behalven gemeene Soldaaten, zyn 'er twee Vendrigs gebleven, doch niet ongewroken; en is voorgevallen den 27 July 1572. De Spaansche zyn met hun geheele Leger, als mede die van den Hoogen Raad, uit Holland na Utrecht vertrokken: maar alzo die van Utrecht Duitsch Guarnisoen binnen haar Stad hadden, hebben zy geweigert dit Spaansch Volk in te neemen; alzo zy voor dezen ondervonden hadden de onverdraagelyke moedwil en wreedheid van de Spanjaarden. Dus hebben de Spaansche, zonder dat eenige nood hen drong, doe de grenzen van Holland weder verlaaten. Die van Haarlem, welke over 't verlies van hun Volk treurden, en een weinig verquikt door 't vertrek van de Spaansche, droomde nu van rust en vrede.

Anno 1572.

Maar, helaas! hun zyn noch andere en zwaardere plaagen overgekomen. Want de *Hertog van Alva* heeft Bergen in Henegouwe belegert, en de *Prins van Oranje*, nevens zyn Leger geslagen, die aanquam om de Stad te ontzetten.

Op

Op die zelve tyd, in Augustus, zyn 'er binnen Haarlem Dagvaarden en Vergadering van de Heeren Staaten gehouden, om te overwegen, wat raad zy zouden neemen, tot behoudenis van de Republiek en 't Gemeenebest, ter bescherming van 't Vaderland, tegen de tiranny van de *Hertog van Alva* en Spaansche. Maar voornamentlyk, raadzaam achtende hier op te letten, dat de Ingezetenen Geld mogten verschaffen, en middelen bedenken, by de welke zy 't geweld van den Vyand zouden tegen gaan, en dat zy de Stad Amsterdam, om die, na gelegendheid, zouden belegeren; daar op de *Grave van Marque* hevig drong, en deze reden van raad gaf: „ Dat 't meeste „ gedeelte van de Burgers (dit was 't gemeen gevoelen) het met den „ *Prins* hielden; dat zy niet liever wenschten, dan dat de Heeren „ Staaten 't Beleg zouden bevorderen; en dat dan openbaar zoude „ worden, wie 'er van de Burgers waren liefhebbers van 't Vader„ land, en voorstanders van de Vryheid.

Maar als de *Hertog van Alva* Bergen in Henegouwe met geweld had ingenomen: de *Prins van Oranje* zyn Krygsvolk, door gebrek van geld, had afgedankt en ontslagen van hun eedt: als Mechelen ingenomen en verovert was, dat een roof is geweest voor de Soldaaten: en als de Soldaaten, die in dienst van de *Prins* waren, genoodzaakt wierden, de veroverde Steden te verlaaten. Hier en boven, als Zutphen door de Zoon van den *Hertog van Alva* stormenderhand ingenomen was, en zeer deerlyk geplaagt en geplundert: als die van Naarden overvallen en verwoest zyn, de Burgers zeer jammerlyk vermoord, daar zy afgryslelyke schelmstukken bedreven, Kerkschendery begaan, en Vrouwen geschoffeert hadden: ja als nu geheel Holland beefde, is *Don Frederik*, trotsch en moedig door overwinning, met al zyn macht van Krygsvolk, en met zyn geheel Heyrleger door Amsterdam na Haarlem getrokken. Ondertusschen als alles gereed gemaakt wierd, dat tot zo een train van oorlog noodig was, zo heeft *Maximiliaan*, *Graave van Bossu*, Gouverneur van Holland, Westvriesland en Utrecht, Brieven gezonden aan die van Haarlem, by welke hy in schyn van mededoogentheid, en betuiging van zyn gunst over den Burger te verliezen, heeft willen als van te vooren waarschouwen en verwittigen, van hunne totale ruïne en verderf, ten waare zy hun bekeerden en beter bedachten. De inhoud van de Brieven waren byna dus luidende:

Brieven van Maximiliaan, Graave van Bossu, aan die van Haarlem.

Erentfeste, Wyze, Voorsichtige Heeren Burgemeesters en Raden, en Wel-geliefde Burgers.

Hoewel ik in myn conscientie wel bewust ben, en my selve vastelyk laet voorstaen, (neeme God en menschen tot getuigen) dat ul. ten vollen genoeg gedaen is, als ik ul. noch onlangs verwittigt hebbe van 't gevaer, onheyl en swarigheyt, ja van totale ruïne die UE. nakende was, en dat myn gemoet my betuygt, dat u alle over 't hooft hangt, dewyl gy-lieden zo heyligen Eede van gehoorsaemheyt hebt durven breken, dien gy-lieden aen uwen Coning schuldig zyt, na de Goddelyke en menschelyke wetten, die dat gebieden, dat de Onderdanen, haren Prins, en opperste macht sullen gehoorsamen. En hoewel ik een groote hope van ul. by my selven genomen hadde, dat gy-lieden deur aen-manen van onse beleeftheit, tot beter sinnen soude gebracht worden, deur eygen confessie, en leetwesen van voorgaende misdaden, dat de Onderdanen wel gepast zou hebben: nochtans so weet ik niet met wat quade Geest dat gy-lieden verleyt zynde, en met ydele hoop verlokt, in een labirinth getreden zynde, hebt niet gewilt af-stant doen van uw obstinate voornemen: niet tegenstaende, dat de nederlage van den Burger, en verderf van de Stad nu na by is, als geseyt is. Dese dingen gebiede ik dat gy-lieden wel ter herten wilt nemen: Om dese quaden te verhoeden, hebbe ik niet kunnen nalaten, na myne goetwillige en sonderlinge toe-genegentheyt tegen gants Holland, en voornamelyk tegen de Stad Haerlem, welke gunst ik ook op andere tyden (so daer noch eenige geheugenis is van 't gunt dat ik ul. goetgedaen) betoont en bewesen hebbe, en ben als noch bereyt om sulx te betonen, dewyl ik niet heb kunnen na-laten UE. voor de twede mael deur dese myne Missive te vermanen van de merkelyke ruïne, en ondergang van den Burger eerlang. So gy nu met obstinate sinnen, niet en wilt gedogen, dat ik ul. op 't rechte padt brenge, daer ik ul. bidde en smeeke, dat gy doch wilt daer ter degen op letten en overwegen, in hoe groot gevaer uwer aller welvaeren staet: Dat ik niet en sie, hoe ul. daer sult uyt redderen. Derhalven wild' ik wel, dat ul. dit wel bedacht en overleydet, hoe gevaerlyk en schadelyke verwisseling dat sou wesen, te verstoten een natuurlyk en erf Prins, *deur recht van Successie, en in plaets*

van dien aen te hangen een Vasal en Onderdaen, die schuldig is aen rebellye, ik segge, in plaets van so vermogen Prins, *die syns gelyk niet en heeft, een Veld-overste te volgen, die achter lant swerft, naekt en beroyt, die ul. self op 's lants kosten moet voeden, tot grote schade van de Gemeynte, en interesse van ul. aller goederen, ('t is dulle luye werk) te verlaten, so goedertieren* Prince, *en so een aenhangen, die hem selven in 't bederf gebracht heeft, niet anders soekende, dan dat hy met liegen en bedriegen dat botte en onbesinde volk mocht verleyden, gebruykende t'onrecht de tytel van Gouverneur van syn Coninklyke Majesteyt in de Nederlanden; hier na trachtende, dat hy de arme Burgers met syn praktyke in swarigheyt met hen soude trekken, en brengen in de uiterste misery en ellendigheyt, daer hy hem heeft ingesteken, nergens op passende. Soo alle dese by ul. niet mogen gelden, laet u dan bewegen de swarigheden van Mechelen, Dermond, Zutphen, noch onlangs gepasseert; ik wil nu voorby gaen andere Steden, die hy selfs geplundert, verwoest, en te gronde toe verdelgt heeft. En ul. hebt niet anders te verwachten van die gene, die syn geluk soekt uyt uwer aller ongeluk. Eindelyk als een ontrouwe Stuurman sal ul. eyndelyk verlaten, midden onder de tempeeste, dat ik soo sprecke. En na dien dese alle niet tegenstaende die nu geseyt zyn, soo houde ik dat voor seker en gewis, en soude ook daer voor wel borge durven blyven, (en wilde ook wel, dat ul. daer aen geen twyffel sloegt) dat de gewoonlyke goedertierentheyt en mede-dogentheyt van syn Coninklyke Majesteyt noch openstaat voor ul. soo gy maer kunt vernederen tot de bekentenis van de begane misdaden, en bewaerdigt leetwesen te toonen van alle uwe doen, eer dat ul. meer geweld, die ul. niet sult konnen ontgaen, en Godes ongena schielyk overkomen: Ik belove ul. en wil daer borge voor blyven, dat ul. al te samen in genaden sult aengenomen worden. Deur welke middel ul. kunt behouden en hier metter woon blyven, en uwe goederen in vrede besitten met wyf en kinderen. Nadien ter contrary, sult gewaer worden, so ul. van meening zyt de groote macht die nu al reede over den hals komt, daer voor ul. niet een dag soude konnen bestaen te verwachten, soo sal ul. 't selfde ongeluk overkomen, dat die van Zutphen, die deur schoone beloften van den* Prince van Orangien, *verlokt zynde, zyn so obstinaet gebleven, dat haer beter dochte het uyterste te verwachten, dan haer over te geven in handen van de vyanden; also dat de voornoemde stad, deur uytsinnigheyt van Soldaten deur 't geweld van 't geschut om verre geschoten is, en tot de gront niet alleen uytgeroeyt, maar ook zyn de Burgers meest al en de Soldaten,*

som-

ſommige met den ſwaerde omgekomen en gewurgt. 't Is een oud ſpreekwoord: Hy ſpiegelt hem ſacht die aen 't gevaer van een ander ſpiegelt. *De ſelfde ſwarigheyt zyn ul. nakende, en hebben alreede de wacht voor uwe poorten. En hoewel ik niet daer aen en twyffel dat wel ſommige onder u zyn, die voor 't Vaderland gewillig ſoude leven en ſterven, en haer begeven in de uyterſte gevaer, even de ſelfde, die nu tegenwoordig gebracht zyn in dit gevaer, ſouden licht veranderen van opinien en obſtinate ſinnen, dies te meer, om dat de ſack, om de welke ſy in haer bederf ſoude gaen, en niet ſoude ſchreumen voor 't Vaderland te ſterven, evenwel ſoodanig is, dat niemant die wel by ſyn ſinnen is, hem ſoude willen begeven in ſulken gevaer. Want ik kan niet gelooven, dat ul. alſoo verblint en betovert zyt, dat ul. niet ſoud verſtaen, dat ul. tegen God, tegen uwe natuurlyke Prins, en tegen uwe eygen welvaert gezondigt hebt, waer uyt niet anders kan volgen, dan ſchending van Religie, en confuſie van Juſtitie, en al de Politie, het onderſte boven te brengen. En dat op die wyſe, de verknolde en bedurve ſaek niet te rechte kan gebracht worden, of ſtand grypen. Maar nu ſo gy-lieden ſoud willen vergelyken uwe macht, met de macht van ſyn Coninklyke Majeſteyt, of van die van Orangien, of der ver-eenigde Staeten: wie en ſiet niet, hoe ongelyke vergelykinge dat ſulks zy, nadien (ſoo anders ul. noch eenig verſtand of redelykheyt over is) d'ongelykheyt van deſe ſoude konnen bemerken. Hier beneffens ul. kunt ook voor uwe oogen ſien, de benautheyt van 't volk, en de uyterſte gebrek daer toe ſy vervallen zyn, voornamelyk de gemene Burger, daer alle handel en trafycqne ſtil ſtaen, ſonder de welke Hollant als dres legt, waer deur ſy eyndelyk ſullen genootſaekt zyn haer te keeren tot deſperaete raetſlagen, dat ul. niet ſult kunnen ontgaen, ten zy dat ul. haer keert tot het auther van gehoorſaemheyt, en genade van den Prins, den welken de natuur ul. gegeven heeft, deur wettelyke ſucceſſie. En ſo het gemene volk in die benautheyt blyft, dat de Neeringe en alle hant-werk komt op te houden, dat in ſulken geval niet anders te verwachten ſtaet, dan dat ſy deur dieren-tyd, en de nood haer daer toe dringende, de ryke en vermogende Burger ſullen op 't lyf vallen, en dat ſy noch ſullen overig hebben, met gewelt ſullen benemen. En dit zyn de vruchten die ul. te verwachten hebt (myne Vrunden) van uwe rebellye en trotsheyt, die ul. noch ſoud kunnen ontgaen, ſo ul. wel bedacht zyt. De tyd die op 't eynde loopt, die gebiet u deſe heylſame raed te volgen, dat ik wel wilde dat ul. ook na quaemt op deſe beloften; ſoo ul. als noch op my begeerden, dat ik voor ul. ſou intercederen en bidden, by den Coning myn genadige*

Heer,

Heer, dat ik 't ſeer gaern ſal doen, en ſult bevinden metter daet, dat myne voorbiddinge vry van gewichte ſal zyn. En nadien ul. ſaken nu ſoo ſtaen, dat die geen langer uytſtel ſoude kunnen lyden, ſo ſullen ul. wel beraden moeten zyn, omme ul. te redderen uyt dit aenſtaende gevaer, het Crygsvolk is al gemonſtert, het heyr-leger is al gereet, de Soldaten beginnen al te marcheeren regel recht na Hollant toe. En dat ik eyndelyk een eynde make, ſult alle devoir daer toe doen (ſoo ul. anders wel wilt geraden zyn) my te verwittigen deur brieven ſonder vordere uytſtel, wat ul. eyndelyk in 't ſin hebt te doen of te laten, van welke antwoort hangt uwer aller heyl en welvaren, of totale ondergang en verderf. Ul. moet haer niet laten voorſtaen, dat ik naer deſe meer ietwes deur brieven ſal laten weten, of deur andere doen waerſchouwen. Derhalven Erentfeſte, wyſe, voorſienige, myn welbeminde en beſinde Vrunden, d'Heere God wil ul. byſtaen met ſyn H. Geeſt, die uwe Zielen verſterke met ware en heylſaeme kenniſſe, dat ul. met uwen Prince en aldergoedertierenſte Heere, deur natuurlyke recht van ſucceſſie, meugt verſoenen. Dit is de ſomma van myn wenſch. Geſchreven tot Utrecht op den 25 November in het jaer onſes Heeren 1572. met deſe ondertekening,

Uwer aller dienſtwillige Vrund,

MAXIMILIAEN DE BOSSU.

De *Graaf van Boſſu* heeft het hier by noch niet gelaten, maar meer andere Brieven aan die van Haarlem gezonden, byna van den zelven inhoud, den 2 December 1572. Omtrent deze tyd hebben die van Amſterdam, door mededogentheid voor hun naaſt gelegene en welbeminde Stad, ook heimelyk Brieven geſchreven aan die van Haarlem, by welke zy niet duiſter hebben laaten weeten, dat 's Koningks Heirleger, die 't op Haarlem gemunt had, naby was, en zy geresolveert waren de Stad te belegeren. Maar dat de zaak zo ſtond, byaldien zy noch in tyds opwaakten, voor het Leger de Stad quam bezetten, en ootmoedig om vergiffenis baden, dat zy genade zouden verkrygen; en verzekert waren, dat 't zelfde aangenaam zoude wezen; dat zy om de nabuurigheid van de Stad, en de onderlinge Koophandel, bereid en overbodig waren, voor de Burgers tuſſchen beiden te gaan, en hun beſt zouden doen, dat zy zouden geraaken om een Accoord aan te gaan, zonder de welke zy niet behouden konden blyven; met een hun vermaanende, dat zy deze gelegentheid

Brieven van die van Amſterdam, aan die van Haarlem.

heid van hun te ſalveeren, niet zouden verzuimen, dat het anderzints nu geſchapen ſtond, dat zy alle zouden omkomen.

De Magiſtraat deze dingen verſtaan hebbende, waren t'einde raad, bekommert, beangſt, en wiſten niet wat zy doen zouden. Derhalven is de Raad ettelyke maalen vergadert geweeſt, om te beraatſlaan wat noodig was te doen. Maar, nadien de advyſen niet overeen quamen, de ſtemmen heel contrarie liepen, en de opinien van malkanderen vreemd waren, liep het ſlegt af, en elk ſtond de zyne voor. Daar waren zommigen van dit advys, en drongen daar zeer op aan, dat men de *Prins van Oranje* hier van zoude adverteeren, en hielden ſtyf aan, dat men van hem hulpe zoude verzoeken. Andere waren van dat advys, dat men om genade zoude bidden, en dat om deze reden: vermits 'er geen Steden belegert, van de *Prins van Oranje* ontzet waren, maar in handen van de Vyand gekomen, en onder 't jok gebragt zyn. Daar tegen, dat de Macht van de Koningk onverwinnelyk, en dat het boven onze kragt was die te wederſtaan; want het hart is tegen den prikkel te ſtooten. Noch anderen, die wenden voor, dat dit niet was het gebod van den Koningk, maar dat de *Hertog van Alva* alle dingen onderſtond zonder laſt van den Koningk, en drongen daar op aan, dat men behoorde te appelleeren aan de hoogſte Machten. En die hun advys gegeven hadden, dat men vergiffenis zoude verzoeken, meenden anderen, dat zy 't zelve te verwagten hadden, als die van *Zutphen*, *Mechelen* en *Naarden* overgekomen was. Wederom anderen, die 't meeſt na de Vrede helden, zeiden, dat het hoog ſpreeken hier niet mogt gelden. En die drongen op vrede, meenden, dat men op ſtaande voet, en zonder eenige uitſtel, het hoofd in de ſchoot moeſt leggen, voor dat het Krygsvolk hen op den hals quam, om de Stad te belegeren. Om deze opinie te beveſtigen, zyn voortgebragt de Brieven van *Jacob Wy*, Paſtoor van 't groote Bagynhof te Haarlem, geſchreven aan zynen Broeder, byna van dezen inhoud:

WELGELIEFDE BROEDER,

Na myne Gebiedenis. Ik twyffel niet of gy ſult wel verſtaen hebben in wat ſwarigheyt en gevaer uwer aller welvaren is, en ten zy daer promptelyk in voorſien werde en 't quaed geſtuyt, (want daer is perykel in 't uytſtel) ſo ſal 't te doen weſen om uwer aller leven. De wreetheyt

van

van den Spanjaert en die bloetdorſtigheyt van den Hertog van Alba, *heeft hun alle verſchrikt, ſo dat de meeſte van de vergadering liever hadde in de uytterſte gevaer haer te begeven, dan te komen onder de macht en gewelt van dien Tyran. Ik, op dat ik uit de herten van deſe luyden deſe opinie en waen mach wech nemen, ſoo advertere ik u by deſe tegenwoordige, (men behoort immers ſyn broeder te gelooven) dat men geenſins moet twyffelen van de ſachtmoedigheyt en genade van uwen Coning, als ſy maer tot beter ſinnen haer keeren, en met alle ootmoet komen, en haer vernederen onder de macht van den* Hertog van Alba, *daer ſal geen perikel of ſwarigheyt weſen, ik belove en verſeker ul. dat gy alle ſult vry weſen van de ſtraf, en datter een generael pardoen ſal weſen van alle voorgaende misdaden en wrevel: En op dat gy meugt gelooven, ſoo beveel ik ul. dat gy wilt te rugge ſien na andere ſteden die door den oorlog overwonnen en verovert zyn, de welke niets quaeds geleden of uytgeſtaen hebben, die haer ſelven overgegeven hebben onder de macht van hare Conink, men heeft alleen tegen de moedwillige en rebellen hart geprocedeert, en tegen die gene die haer hebben durven verſetten tegens 's Conings krygs-volk. Derhalven ſoude ik ul. raden als een vrient, dat gy niet laet voorby gaen van pardoen en genade te bekomen. Derhalven ſullen Burgemeeſters en Wethouders wel doen, dat ſy haer humble en nederig vertoonen en geheel haer overgeven onder de macht van de Coninglyke Majeſteyt, dewyl ul. niet machtig zyt die te wederſtaen, ongelyk in krachten. En wilde wel dat ul. wel en ter deegen mocht overwegen, hoe qualyk de ſake ſou uytvallen, ſo de Burgers van Haerlem halſtarrig blyven in haer voornemen, en dat ſy liever wilden beſoeken de macht van de Coning, en uytterſte gevaer te beſtaen, dan te gehoorſamen.*

Deze Brieven, als die in den vollen Raad gelezen zyn, is de eerſte propoſitie geweeſt, of het niet geraden zoude wezen, dat 'er twee Perzoonen uit den Raad, by lotinge, na Amſterdam gezonden wierden, om met *Frederik van Toledo* t'accordeeren; of dat men verzoeken zoude, uitſtel van eenige dagen, op dat zy middelertyd de *Prins van Oranje* verwittigen mogten, hoe de zaak met de Burgerye ſtond? Alwaar zommigen in den Raad, die op de Spaanſche weinig vertrouwen hadden, vermoedende dat alle deze dingen gemoveert en opgehaalt wierden tot nadeel van de *Prins*, zyn van dat gevoelen geweeſt, dat men zodanige bezendinge niet zoude onderſtaan. Alzo zyn die van den Raad onverrigter zaake geſcheiden.

Maar op den 3de December, 's morgens voor 7 uuren, is de Raad wederom vergadert, als de zelve questie nochmaals voorgestelt is; meest alle waren zy daar gelogeert, inzonderheid die Brieven hadden, welke melden van zwaarigheid en door Vrinden gewaarschouwt, dat 'er aan *Don Frederik van Toledo* Gecommitteerden zouden gezonden worden: de stemme van deze hebben geprevaleert, die gewild hebben, dat men Bezendinge by lotinge zoude doen. 't Lot heeft *Dirk de Vries*, en *Johan Verwer* gemeld. Maar als deze laatste wat aarselde, en zich geheel onwillig toonden om die Bezending aan te neemen, zo heeft *Christoffel van Schagen* zyn dienst gepresenteert, en heeft die Bezendinge aangenomen, met hem neemende de Heer Pensionaris *Adriaan van Assendelft:* die noch dien zelven dag, voormiddags, met een Ysleede na Amsterdam vertrokken zyn. Ondertusschen dit geruchte onder de man komende, dat *Dirk de Vries* en *Christoffel van Schagen*, beide Burgemeesters, geconvojeert met de Pensionaris, na Amsterdam getrokken zyn, en gezonden waren aan *Don Frederico de Toledo*; daar de anderen van den Raad tegen geweest waren: hier uit is nadenken ontstaan, dat 'er verraad onder school, en maakte, by zich zelve zwaarhoofdig zynde, deze gissinge, dat de Stad haast zoude komen in handen van de vyanden. Deze en diergelyke propoosten strooyden men onder 't volk. Door deze geruchten is *Wybold Ripperda* in zyn gemoed zeer ontsteld geweest: want als hy zulks verstaan had, nu beter onderricht, zo heeft hy, door ongedult des harten ontsteld zynde, op die zelve dag, 's namiddags, doen vergaderen alle de Schutters of Burgers, die voor de Godsdienst, Vrouw en Kinderen altoos bereid zyn hun leven te zetten, in de Schutters Doele. De eerste in deze Vergadering is geweest *Wybold Ripperda*, en met hem *Lancelot van Bredero*; noch *Adriaan Jansz.* Schout der Stad, en *Gerrit Stuiver*, voorts alle Kapiteinen en Bevelhebbers; alwaar hy, audientie verzocht hebbende, dusdanige reden gehouden heeft:

Aanspraak van Ripperda.

Vroome een manhaftige Burgers deser Stede, die door uwe manhaftigheyt en vroome daden vermaert en geroemt syt geweest al over veele hondert jaren met het inneemen van Pelusium *of* Damiaten! *d'oorsake waerom ik ul. hier hebbe doen vergaderen, (om ront met u te gaen) is dese, namentlyk: Dat ik u al-te-saem bekent sou maeken, (want uwer alle is daer aen ten hoogsten gelegen) dat* Don Frederico, *Soone van den* Hertog

tog van Alba, *van Amsterdam soude komen, en dat hy ons al na by quam met syn gantsch Heyr-leger, om dese onze Stad, gehaet by de Spaensche, en voor rebellen verklaert, sou komen te beleggen en benauwen. En 't is kennelyk datter Brieven aen den Raed gekomen zyn, die vermelden, dat men noch genade konde bekomen, soo die van Haerlem van stonden aen, en sonder eenig uytstel, met ootmoet om vergiffenis quamen bidden. En om dies wille hebben Burgemeesters, mitsgaders de Raden tegen recht en alle billykheyt, ongeacht den eedt, waar by sy haer verplicht hebben aen de* Prince van Orangien, *sonder ons advys en buyten weten van voorname Burgers, Overste en bevelhebbers, met de vyand handelen en verding te maken: En tot dien eynde gesonden hebben na Amsterdam hare gedeputeerde met secreete last, namelyk,* Dirk de Vries, *en andere gedeputeerde met hem, om genade en pardoen te versoeken. Maer, (soo 't u belieft) vroome Burgers, te overwegen, wat genade ul. te verwachten hebt van den* Hertog van Alba, *soo gebiede ik ul. wat te rugge te sien en uwe oogen eens te slaen op die van* Mechelen, Zutphen, *en laetst aen die van* Naerden, *hoe die gevaren zyn, wat hoop van vrede of genade haer gegeven is en vergunt. Hier-en-boven, soo wilde ik dit wel dat ul. ter degen bedacht, met hoe diere en Heyligen eedt wy al-te-samen aen den* Prince van Orangien *verplicht en verbonden zyn. Ik twyffel niet (soo gy-lieden alle dese voor oogen wilt stellen) of gy-lieden sult wel letten en regart nemen op den eedt die ul. so heyliglyk gedaen hebt, ook om uwe eer te betrachten, na myn exempel. Want ik neem God en menschen tot getuygen, dat ik voor my genomen hebbe, myn bloed tot de laetste druppel toe uyt te storten voor de Burgery, en dat ik myn leven wil op setten voor de vryheyt en behoudenis deser stede, by de uyterste adem! Maer wat ul. in 't sin hebt te doen of te laten, dat wilde ik dat ul. 't selve vrymoedig en onversaegt te doen of te laten, te seggen en te verklaren. Want wy verhopen met de hulpe Godes, ons uytterste devoir te sullen doen, met sulken fatsoen, dat onse Vyanden, de welke ons pogen en dreygen tot de uytterste benautheyt te brengen, weynig eer daer van sullen behalen.*

Door welke reden en aanmaaninge de Burgers, meest alle opgewekt zynde, met luider stemmen hebben uitgeroepen: „ Dat zy lyf „ en goed voor 't Vaderland wilden opzetten! Alzo door onderlinge courage en toestemmen versterkt zynde om het gemeene te bevorderen en maintineeren, zynze alle vertrokken; die nu al lang van te vooren geleerd hadden, dat het zoet en betamelyk is voor het Va-

derland te ſterven. *Ripperda* zich verwondert hebbende over de ſtandvaſtigheid der Burgers, en getrouwheid van zyn Volk, grypt moed en courage. Derhalven zonder uitſtel, na hy die toegenegentheid van de Burgers beproeft had, heeft hy aan den *Prins van Oranje* Brieven gezonden, en verwittigt hoe de zaaken van de Stad ſtonden. Op de zelve wyze zyn 'er Brieven afgevaardigt aan den Overſten *Lazarus*, dat die van zyn Krygsvolk eenige Vendels tot byſtand zoude zenden: dat hy ook gedaan heeft; want op den 4de van December zyn 'er 4 Vendels in de Stad gekomen tot ſecours, daar Overſten van waren *Jacob Steenbach*, en zyn Luitenant *Chriſtoffel Vader*, noch *Lambert van Wittenberg* en *Maarten Pruys*; dit waren Mannen als Blixems in den Oorlog. Door de komſt van deze, zyn de Burgers verquikt en hebben courage genomen, hoopende dat die de Goederen van den Burger en de Stad zouden bewaaren en beſchermen voor alle geweld. Hoewel 'er ook veele Burgers in groote vreeze waren, dien het niet geraden noch veilig was, hen zelven te melden en te openbaaren, om het quaad vermoeden te ontgaan. Meeſt alle de Burgers waren genegen tot den oorlog, en de Overſten van de Stad verzuimde daar toe geene toeruſting; zy hielden 't daar voor, dat men moeſt aanwenden alle mogelyke devoir, dat zy de Stad mogten bewaren en *Don Frederico* tegen te ſtaan, zo hy de Stad zou komen belegeren; daar toe zy wederom Soldaaten ingenomen hebben tot meerdere geruſtheid. *Ripperda*, Groot-Commandeur over alle de Soldaaten, (daar de Burgers niet op dachten, en niets quaads vermoeden) is in de Groote Kerk gevallen, (een ſtout beſtaan) en na de Afgoden en Heiligen om verre geſtooten en te ſchande gemaakt te hebben, heeft hy met zyn Volk de Kerk geplundert, en als een *Janus*, die ſluit en open doet, dezelve voor de Gereformeerde geopent; dat veele Burgers geſpeten heeft, en van harten wee deed.

De Groote Kerk geplundert.

Ondertuſſchen de afgezondene Gedeputeerden binnen gelaaten zynde; hebben audientie verzogt en verkregen. Als zy die dingen, daar zy laſt van hadden, bekent gemaakt hadden, zynze met een blyd wezen en vriendelyk aangezicht van *Don Frederico* bejegent, en kregen dusdaanig antwoord: „ dat hy verklaarde blyde en „ verheugd te zyn over 't leedwezen der Burgeren; beloovende „ zyn Vader, den *Hertog van Alva*, Brieven te zenden, dat hy „ deze Burgeren, om hun ootmoed en vernedering, in genade wilde „ aanneemen: maar dat zy ondertuſſchen wilden vertrekken, en

„ al-

„ alle devoir aanwenden, om de Soldaaten hun kwyt te maaken. Maar *Dirk de Vries*, niet zeer vertrouwende op zo een koel en flaauw antwoord, en lettende op de oorlogs toerusting, heeft zich te Amsterdam onthouden, veinzende of hy wilde afwagten gunstiger en beter antwoord. De twee andere Gedeputeerden den 5de December wederom te Haarlem gekomen zynde, en vernomen hebbende, dat de Beelden omverre gestooten waren, dat de dienst van de Pauselyke Religie afgeschaft was, dat de Kerken van Afgoderye gezuivert waren, en verslagen zynde door zo een vreemde zaak, hadden daar over quaad nadenken, en waren naauwelyks over den drempel van hun Huis getreden, of men heeft terstond de hand aan hen gelegt, zyn in verzekering gebragt, en overgegeven in bewaaring van de Soldaaten; die hen gevankelyk na de *Prins* te Delft gevoert hebben. Men zeide dier tyd, *Christoffel*, van Edelen Huize, als zy te Leyden een weinig vertoefde, om hun wat te ververschen, en men de vermoeide 't voer gaf, dat hy ligt had kunnen ontkomen; maar op de gerechtigheid van zyn zaak hem verlaatende, en wel gerust zynde op 't advys van den Raad, dat hy alle gevaar zeer ligt geacht en in de wind geslagen heeft. Maar als de *Prins van Oranje* de zaak wat nader ingezien heeft, is 'er zwaarhoofdig in geweest; want hy verstond 't alzo, dat 'er de Heeren Staaten ten hoogsten aan gelegen was, nadien hy de zaak dus begreep, dat niemand vermogt volle macht aan te neemen, van 't geene dat strydig waar tegen den eedt, en streed met het officie van die zulks beveelden. Derhalven wierdenze te recht gesteld, en zyn ter dood verwezen: de *Pensioris* is de kop afgeslagen; en *Christoffel* is in de gevankenisse gestorven; doch men weet niet of door ongeduld van droefheid of door pyniging. Alzo heeft de *Prins*, nevens de Heeren Staaten, met gelyke zorge en toegenegentheid, gezamentlyk goedgedagt, hier toe te arbeiden en alle devoir aan te wenden, dat zy de benaauwde Burgers Brieven zouden toezenden, tot troost van de Ingezetenen, om hen een moed in 't harte te spreeken en met alle macht te helpen, beloovende, dat zy alle onkosten van oorlog en betaalinge van Soldaaten zouden opbrengen en betaalen uit 's Lands Middelen, en alle schade vergoeden. Byna op de zelve tyd heeft het de *Prins* goed gedacht, de Magistraat van Haarlem ook te veranderen. Derhalven is ten dien einde de Heer van *St. Aldegonde* derwaards gezonden, dewelke als hy te Haarlem gekomen is, hebben eerst de Officieren

Anno 1572, den 10 December, nieuwe verkie-

van

zing van Magi-ftraat. van de Schuttery by dubbel getal genomineert 8 Burgemeesteren en 14 Schepenen: uit welke 4 Burgemeesteren gekozen zyn, namentlyk:

Johan van Vliet, *Gerard Stuyver*,
Niclaas van der Laan, *Pieter Kies.*

En tot Schepenen:

Willem Adriaansz., *Niclaas Matheusz.*,
Jacob van Heussen, *Adriaan van Berkenrode*,
Cornelis Ryken, *Matheus Aug. Steyn.*
Pieter Bal,

In den breeden Raad zyn 'er 10 gekozen, en 10 afgezet, van welke zommige, die 'er in bewilligt hadden, dat men met den Vyand zoude accorderen en om genade bidden, die wierden voor eenige tyd in hun eigen Huizen bewaard; welks naamen wel bekend waren, wyze en verstandige Lieden, die 't wel meenden, als daar zyn geweest,

Dirk ramp, *Dirk Jacobsz. Wy*,
Johan van Zuren, *Jan Jansz. Verwer*,
Hugo Bol, *Steven Dirksz. Brouwer*,
Sybrand van Berkenroo, *Arent Piet. van Hoorn*,
Cornelis van Berkenroo, *Thesaurier.* *Cornelis Duyk*, *Rector van de Schole.*

Nauwelyks was de Republiek in ordre gebragt, als daar van Amsterdam brieven gekomen zyn, ondertekent by *Dirk de Vries*, en eenige anderen, die vluchtig waren, by welke zy dreigden de uiterste benaauwtheid, om de harten van de Burgers kleinmoedig te maaken; en waar by zy bezwaarden en grooter maakten alle de zwaarigheden die hun zouden overkomen, door 't aanstaande Beleg. De Brenger dezes had zyn Brieven een slegte Boer in de handen gestoken, om die te bestellen; die, daar na verraaden zynde, het met den hals moest betaalen. Derhalven *Don Frederik* bemerkende, dat noch gebeden, noch dreigementen by die obstinate Lieden iets vermogten, heeft goedgedacht niet langer te wagten om met het Leger voort te trekken, en maakte zich vaardig tot dien tocht, voorheen afgezonden hebbende eenige Waaghalzen, en met die een gedeel-

Tocht van Don Frederik.

te

te van het Leger. Deze, als zy te Spaarendam gearriveert zyn, alwaar de Dyk byna doorgestoken was, en van beide zyden bevonden hadden met de schop doorgraven, en naauwlyks een Man konde gaan; daar men in 't midden een Scheid-dyk gelaaten had, en 't niet veel scheelde of de naaste Weilanden zouden in 't hoogwater hebben gestaan. En voorts gepasseert zynde over een klein Bruggetje, hebben zy van verre, aan beide zyden, twee Bolwerken gezien, wel versterkt van Soldaaten en Geschut, die de verdere passen verhinderden: het welk zy door Boden aan *Don Fredrik* bekent maakten. Die, op dat hy volkomen kennis hier van mogte hebben, heeft ten spoedigsten *Rodrigo de Sapata*, met 300 Soldaaten, aan gezonden, om de plaats te verspieden: maar die in den aantocht met veel geweld wierden afgeslagen; zo dat eindelyk *de Sapata* met een Kogel getroffen is, die een gedeelte van zyn arm tot aan de elleboog weggenomen heeft. Dus weerom gekeert zynde, heeft *Don Frederik* verhaalt, dat het Bolwerk niet te genaaken was, door de trotsheid van de Soldaaten. Des niet tegenstaande, trekt de Veldoverste op met het Leger, en peurt met weinig Stukken Geschut na 't Fort, zonder eenig raadplegen of bedenken, die op staandevoet resolutie zoude neemen. Ondertusschen *Julianus Romero*, wel regard neemende op de behoudenis van zyn Volk, is by geval onder eenige Paapsche Huislieden geraakt; die hen de weg wezen na 't westen, alwaar een open was over 't ys. Men heeft de Huislieden geloof gegeven: van stonden aan heeft *Julianus* zyn Volk geboden, door het Fort te breeken, aan de zyde daar ze 't zwakste was. De volgende nacht is 'er meerder koude geweest, dat *Julianus* meer verzekeringe heeft gegeven om over 't ys te komen. En derhalven niet lang gewagt hebbende, heeft hy op de tienden dag den Dyk trachten in te neemen; komende van achteren op de Schans aanvallen, op den Aanslag, daar geen Borstweering was, heeft hy dezelve, met zwaar verlies van Volk, ingenomen en overvallen. Die van Haarlem van verre ziende, dat dit Bolwerk in groote benauwtheid was, hebben hun toegezonden ter hulpe eenige Vendels Volk: maar, alzo 't geweld van den Vyand sterker was, en tegen hun niet konden bestaan, daar 300 Soldaaten op de plaats gebleven waren, (onder dewelke ook *Marten Pruis* is geweest) zyn de rest op de vlucht gedreven; doch, door behulp van 't ys, zyn zy 'er door geslagen; en, van de slag vermoeit zynde, hebben hun begeven binnen Stads Vesten.

Spaarendam ingenomen.

Als nu Spaarendam verovert was, zyn 'er twee Vendelen Waalen in garniſoen gelegt, ter bewaring van de Schans. Dit zyn byna de zaaken die gepaſſeert zyn voor 't Beleg. Nu zullen wy verhaalen 't géen gebeurt is geduurende 't Beleg; 't hart ſchrikt my noch en beeſt!

Want wie zou kunnen dit met woorden al bepaalen,
En treuren naar behoor', met traanen al verhaalen?

Goedwillige Lezer, houd my dit ten beſten, zo de woorden niet accordeeren met zo hooge en gewigtige zaaken.

Eerſte Aantocht op Haarlem.

Don Frederik, nu moediger door zyne Victorie, achte niet raadzaam langer te vertoeven, heeft 's anderen daags, den 11 December, 's morgens vroeg, *Don Digo de Carvaja* vooruit gezonden; dewelke met 500 Spanjaards, alle Musquettiers, aan de Stad naderde; en is gekomen binnen ſchoots van 't Geſchut. De Soldaaten der Stad, ontſteken door iever om te vegten, zyn uitgevallen, trachtende den Vyand te verdryven; maar met vergeefſche moeite, en ongelyke macht van Volk, hebben hun wederom binnen Stads muuren begeven. Op de zelve tyd, als de wind gekeert, wat zoeter lucht en weder, en dat de koude vry vermindert was, heeft den Veldoverſte goedgedagt, zonder lang uitſtel, dat men het Leger uit de moeraſſige plaatzen zoude brengen, op dat zy op 't drooge en vaſte land hen konden houden. Derhalven zo verdeelden hy zyn Krygsvolk, 36 Vendels van de Spaanſche Soldaaten, die onder het noorder klimaat niet gewent zyn, hebben hun leger geſlagen voor de Kruispoort; en 18 Vendels van de Hoogduitſchen moeſten de wacht houden voor de Hout-poort, waar van Overſte was de *Graaf van Overſteyn:* De Waalen hadden beſlagen de Zand-duinen na 't weſten, onder de Kapiteinen *Noircarmes*, *Capres* en *Liques*. De Troepen van de Ruitery beſloten de naby gelegen Strand, en de weg die na Alkmaar legt; met deze order, dat zy 't Noorder Quartier van Holland, van 't zuiden zouden afſcheiden. Als nu 't Krygsvolk in ordre ieder op zyn Quartier gebragt was, heeft *Don Frederik* die van de Stad doen verzoeken, om hun goeds moeds over te geven. Zonder eenig nader bedenken of uitſtel, hebben ze voor antwoord gegeven: „ Dat
„ men de Spaanſche niet mogt geloven; beter achtende hun in 't ui-
„ terſte gevaar te begeven voor Vrouw en Kinderen, en voor de
„ Godsdienſt alles uit te ſtaan, dan Preuve te neemen van de Spaan-

„ ſche

Belegering der Spaensen. VICIT CONSTANTIA FATUM *van 1572 en 1573.*

„ ſche trouwe. Ondertuſſchen zyn 'er van Amſterdam veele Stukken Geſchut gezonden, van welke eenige 36, andere 40 ponden en meer Kogels ſchooten. Onder de toeruſtinge van oorlog zyn 'er ook toegezonden yzere Schaatzen, om 't ys te betreden. Hier op heeft de *Hertog van Alva*, Vader van *Frederik*, ook hun noch 3000 Luiker Waalen toegezonden, om de Mynen te maaken en Loopgraven onder de aarde; doch die meeſt alle in de Loopgraven en omtrent de Wallen gebleven zyn; zo die voorgeven, die op dezelve hebben acht gegeven. Op den 12de, en eenige volgende dagen, is 'er een zwaare nevel gevallen, die duiſternis verwekte, en waar door de uitzicht over Stads muuren wierd belet; dat de Vyand gelegentheid heeft gegeven, om met de ſchop in de aarde te werken, hoogtens aan te leggen en 't Geſchut aan alle kanten te planten; dat de Wacht van binnen niet was gewaar geworden, noch die van de Stad hadden kunnen merken. Die van de Stad hebben deze gelegentheid niet verzuimt, als zy hun volk hebben beginnen te voorzien van Proviant, Kooren, Geſchut, Wapenen en meer Krygsvolk; dus hebbenze, voor de toevoer belet wierd, zo van Duitſche, Franſche, Waalen, Engelſche als Schotten, 4000 Soldaaten in Garniſoen gehad, waar over de volgende dappere en braave Kapiteinen gecommandeert hebben, welkers Naamen noch by ons bekent zyn, namentlyk: *Wybold Ripperda*, *Jacob Steenbach*, *Chriſtoffel Vader*, *Lambert van Wirtenberg*, *Mathys Pruis*, *Chriſtoffel Gunter*, *Schram van Brunswyk*, *Kurey*, *Vehemy Margottin*, *Ardenne*, *Sohey Paris*, *Seminado*, *Jasper Balfour*, *Mautenault*, *Mandoris en Michiel*. Hier by zyn ook gekomen eenige benden Ruiters, daar eenen *Gualter van Enkhuizen*, van Delft gebooren, Overſte over was. Daar en boven waren 'er noch 600 gewapende Burgers, die in krygshandel de andere Soldaaten, in garniſoen leggende, niet weeken. Noch waren 'er wel 1000 Pioniers, van alle zoorten, om de Stad te bewaren. Ook heeft men de kloekmoedigheid niet gemiſt in 't Vrouwvolk, waar van 300 geordonneert wierden, om de breuke van Stads Veſten te boeten en aan te vullen. Onder welke wel de voornaamſte geweeſt is, eene Vrouw van mannelyke onvertzaagtheid en courage, *Kenau Simons Dochter*, uit de Familie der *Haſſelaaren*, die mannen dorſte braveeren; een twede *Andromache*, die 't onverſchillig was, de Vyand te gemoed te gaan met een Spies, Lans, Roer, of dat haar in de hand quam. Ook was de Stad in Quartieren afgedeeld, om elk zyn werk te doen: daar zy al-

Krygsvolk ingenomen in January.

alles bezorgde, dat tot versterking der Stad mogte dienen: maar voornamentlyk namen zy regard op 't Bolwerk aan de Kruis-poort, na 't noorden en 't Huis ter Kleef, dat de Veldoverste tot zyn Logement verkoren had.

De ongelukkige tocht van de Graaf van Lumey.

's Koningks Volk had naauwlyks de voeten op 's Vyands land gezet, voor zy een wal hadden opgeworpen, of de *Prins van Oranje* zond de *Graaf van Lumey* met 4 Benden Ruiters en 15 Vendelen Voetvolk, die hy te Leyden als ter vlucht had aangenomen, en heeft hem geboden den Vyand te gemoet te trekken, dat hy nergens in moest verzuimen, alle gelegentheid waarneemen, de plaatzen wel gade slaan, en 't Bosch voor af neemen. Aldus *Lumey* gelast zynde, trekt met zyn Volk na Haarlem, en heeft zyn Leger te Sassem gebragt. Terstond zyn door Spions daar van daan de geruchten gekomen. Daar op is aanstonds van de Vyand vooruit te gemoet gezonden 't Krygsvolk onder *Bossu*, waar over dat Kapiteinen waren *Noircarmes* en *Romero*, met 70 Musquettiers, en 80 Karabyns of ligte Ruiters. Deze, als zy aan den Weeligen Berg gekomen waren, hielden stil, en verborgen zich aan wederzyden onder het geboomte en struellen. Op die zelve tyd viel 'er een dikke sneeuw, die 't gezicht benam: *Lumey* in een Valei, alom bezet zynde, aan de eene zyde met Kogels, aan de andere zyde met de Ruitery aangeranst zynde, en daar over stonden in slagordre de oude Soldaaten; die met zo een vaardigheid en geweld op de onze zyn aangevallen, dat zy de *Graaf van Lumey* geene tyd gaven om zyn Volk in ordre te brengen. Hier uit is ontstaan groote vertzaagtheid en noodwendig vluchten. *Lumey*, dat een Veldoverste wel betaamde, als de slagordre te rugge deinsde, gaf de moed noch niet verlooren, maar heeft zich midden onder de Vyanden geworpen, daar twee Paarden onder hem dood bleeven. Eenige Vaandragers waren van geene mindere courage; onder welke eenen *Jacob Maartensz.*, Zoon van een Raadsheer uit Vlaanderen, als hy van zyn Volk was verlaaten, heeft liever in 't Vaandel willen sterven, dan te vlieden. Hier uit is ontstaan een zwaare nederlaag; van de vluchtende zyn 'er meer als 600 verslagen, en men pleegde veele wreetheid aan de gevangenen: *Baptist van Trier* en *Johan Kellenaar*, zyn beide opgehangen aan de voeten, met de hoofden om laag; niet tegenstaande *Lumey* tot Rantsoen 200 Kroonen presenteerde. In deze slag zyn achter gebleven 4 stukken Geschut, de meeste Vendels en veele Proviand-wagens. Aan de Spaansche zyde waren 'er maar 12 verslagen.

Anno 1572, 13 Decemb.

Hier

Hier door is te Haarlem een groote verslagentheid en verbaastheid der gemoederen ontstaan. By de Spanjaarden, als zy weder gekomen waren, hoorden men Triumphliederen en Victorie-gezang. Dit was waarlyk voor de Stad een deerlyke nederlaag; en die *Don Frederik* meer courage gaf, om grooter dingen te bestaan. Want voor eerst heeft hy zyne wreedheid betoont aan de Gevangens. Na de nederlaag van *Lumey*, als 'er een in 's Vyands handen gevallen was, hebben zy die het Hoofd afgehouwen, en in de Stad gezonden, met dit Opschrift: *Dit is het Hoofd van Phlips de Koning, die ongelukkige, die ongelukkige aanleider van zyn Soldaaten, om de Stad te ontzetten.*

Die van de Stad, door deze spyt en hoon verbittert zynde, en om dat zy zouden betoonen, dat hun het harte door deze wreedheid noch niet ontzonken was, hebben de naaste nacht daar aan 12 Gevangenen opgehangen, en 11 Koppen afgehakt, in een vat gekuipt, en de zelve van boven neer de Wal afrollende, in 's Vyands Leger gestuurt, met deze Spotreden of Opschrift: *De Hertog van Alba heeft voor deze al de Tiende Penning geëischt, nu geven wy, als een Penning te winst, het elfde Hoofd.*

Dit zo bitter verwyt heeft den Veldoverste zeer gespeten: want op den 15den van December, als de Vyand nu had begonnen een Sterkte te leggen, en zyn Geschut te planten, om de Wallen van de Stad te beschieten, nam hy groote courage en beloofde zich zelve al de Overwinning; ja maakte deze giffinge, dat het Garnisoen van de Stad tegen zo een groote Macht, als de zyne was, niet zoude kunnen bestaan: meenden, dat men met de Burgers niet veel bekommert behoefden te wezen, die noch wel konden geheugen 't overgaan van *Sutphen*, en de zwaarigheid van *Naarden*; waar door zy, verschrikt zynde, niet twyffelde of zy zouden van zelve hun overgeven. Dit was 't geen hy zich zelve door zotte verwaandheid had ingebeeld. Derhalven heeft hy terstond doen gereed maaken 14 stukken Geschut, die ze te gelyk tevens afbranden; zo dat het als een verschrikkelyke Donder van den Hemel liet hooren, en dus op eene dag 680 Schooten met zwaare yzere Kogels geschoten zyn. Men zegt, dat, als de Spaansche de slag begonnen, dat 'er eenige fugitive en uitgebanne Burgers, tot spyt en spot van die van binnen, als een blyde maar, en tot Lofzang zoude gezongen hebben:

Eerste Storm op den 18 Decemb.

Chriſtus is opgeſtanden, de Victorie is nu bekomen,
En zullen wel haaſt in ootmoed de handen opſteeken;
Zo zal Haarlem ons haaſt tot een buit zyn.
Chriſtus erbermt u.

Dus hebben zy de Victory voor de Triumph gezongen; maar de uiterſte dag van verderf was noch niet gekomen. Midden onder 't gevegt en ſtormen is 't geſchied, zo gedenkwaardig als klugtig, dat een jonge Maagd, die aarde aandroeg, om de Stads Veſten te vullen, haare klederen met een yzer ſtuk van 't Geſchut weg genomen is, als of zy afgeſchoren waren, boven haare achterſte quartieren. Dit Vrouwsperzoon, als zy dus daar half naakt ſtond, niet weetende waar zy van ſchaamte zoude blyven, tot een ſpectakel van andere, zegt men, dat in deze ongelegentheid *Johan van Vliet*, Oud-burgemeeſter, uit compaſſie van de Maagd, en om haare naaktheid te bedekken, een Mantel toegeworpen heeft: zy een weinig ontzet en verſlagen zynde, heeft haar daar mede na huis begeven. De meeſte force en geweld deed den Vyand op de Kruis- en St. Jans-poort: omtrent de middag waren de Poorten bres geſchoten, en de Veſten om verre gevallen. Hier door ontſtond een t'zamen loopen van Soldaaten, waar onder ook veele Burgers, die kloekelyk hun geweert hadden, geen gevaar of perykel ontziende; alle welke de vervallene Stads Veſten geboet hebben, met puin daar aan te brengen, voornamentlyk by nacht, als zy de breuken en breſſen met groote Wolzakken, uitgewortelde Boomen, en alle andere Matriaalen ſtopten. Æn dit waren de werken niet van eene dag; maar dag aan dag maakte de Vyand nieuw alarm, ſchermutſeerden dagelyks tegen die van de Stad, deden alle afbreuk die zy konden, en tegen den avond hun Geſchut loſſende, geſtadig aan, zonder ophouden.

20 December. Dus was 'er geen einde of maat van alarm te maaken met Trommels of Trompetten, zo by nacht als dag rammelde de Wapenen, en waar in 's Vyands leger geen ruſt. Daar en tegen, die van de Stad bleven even moedig en onvertzaagd, alle geweld afſlaande, met grof Geſchut, Kogels en Pylen bewaarden zy de Stad; ook hebbenze veel Volk van de Vyand afgemaakt, miſten eenige weinige van de hunne, namentlyk 16 à 17, dat ongelooffelyk was: zy hadden zulk een vertrouwen op hunne Wapenen, dat zy dikmaalen hun begaven over de Veſten van de Stad na beneden, tot om laag, alzo dat

dat zy de dooden beroofden, en 't Gewaad van de Spaansche tot buit mede bragten; ook zomtyds een Gevangen kregen; die zy aanstonds aan de galg verwezen: dat hy, *Romero*, al te vooren mede gedaan had. Als deze Storm ophield, zyn de Burgers moediger geworden en vol van courage, alzo dat zo jonge als oude lieden, mannen als vrouwen, getrouwde en ongetrouwde, zonder onderscheid, die aan de Stads Vesten, om die te versterken, met gezang en vreugde wrochten, en om de Borstweeringe te verzwaaren, hun repten: ook warenze daar mede bezig, datze deze Wal zoude brengen tot de St. Catharina Brug toe, onder begunstiging van de nacht.

Als den Vyand ondervond, dat hy met geweld van Geschut, en verdere stormen, zeer weinig of geen voordeel deed; zo heeft *Don Frederik* het een en andere bedacht. Derhalven heeft hy *Francisco de Vargas* last gegeven, dat hy een Brug over de Stads Vesten zoude slaan, op ledige Tonnen rustende, met hem neemende een Vendel Spanjaards: dewyl hy met dit werk bezig was, en schoon door een loode Kogel geschoten, heeft hy nochtans niet nagelaaten de Brug over te brengen aan de andere zyde van 't water: daar op stonden voor en achter drie aan drie in het gelit, en namen de courage en stoutheid om tegen de Wal aan te gaan, en die te bestormen: maar als het aankomen hoog en styl was, zo zyn 'er weinig daar toe gekomen, dat zy boven om hoog konden geraaken; daar die van de Stad hun in 't gemoet quamen en trachten te stuiten: een van hun, te weeten, *Alphonso Galeasso*, vergezelschapt met eenige Piekeniers en gezwinde Soldaaten, zyn 'er gekomen; dewelke van den Overste *Steenbach* en zyn Volk alzo bejegent zyn, dat zy geen kans zagen om voort te rukken, doch evenwel stand hielden, en schermutseerden onder malkanderen: ondertusschen *Alphonso* en de overste *Steenbach* raakten handgemeen tegen malkanderen, even of zy in duël geraakt waren, en voet by 't stuk gezet hadden: middelertyd zo luide de Klok alarm! alarm! Die van de Stad geraakten op de been, 't liep al na de Wal toe; daar ontstond doe een schrikkelyke slag, 't Geschut wierd gelost, men schoot met geketende Kogels, yzer Schroot en loode Kogels in meenigte, tegen de Vyanden, die hun bestormden. En dat de Spaansche Soldaaten 't meest plaagden, was het werpen van vuurige brandende Kolen, Vonken van de Asch, daar Oly in gezoden was, benevens gepikte en brandende Hoepen, en wat dies meer is, dat het vernuft der Vrouwen meest bedacht en gepractizeert had.

De twede Storm.

had. *Don Frederik*, bemerkende, dat dit een ongelukkige ſlag was, en zo een zwaare nederlaag, des niet tegenſtaande, heeft hy, even obſtinaat blyvende, geboden, ja gedwongen, dat wederom verſch Volk d'aanſlag zoude hervatten: die ook zulks beſtaan hebben met groot gevaar; doch alles te vergeeſſch. Maar als de Overſte van de Soldaaten, nevens de Bevelhebbers, zulks afraaden, heeft *Don Frederik*, door Trompetgeklank zyn Volk te rugge doen komen: *Romero*, die by na de prinſipaalſte Autheur was van deze Storm, was 'er ongelukkig geweeſt, dewyl hem het eene Oog wierd uitgeſchoten. Die van de Stad, zo Burgers als Soldaaten, haakende na den Buit, vervolgden neerwaards na beneden die geenen, die in den Storm gebleven waren, niet eens lettende op 't Geſchut van den Vyand, dat niet ſtil ſtond. Aldaar zyn gevonden en geraapt een meenigte van Wapenen, Spieſen, Schilden, Degens, en alle zoorten van Geweer. Daar was ook een groote hoop van dooden, tot 150 die daar lagen: en onder deze zyn veele Bevelhebberen geweeſt, en Edelen van grooten Huize; het waare te lang alle deze te verhaalen. Ook zyn 'er 300 zieken en gequetſten na Amſterdam gezonden. *Vargas* is aan de Stads Veſten van een wonde geſturven; en daags daar aan van 's Vyands volk gehaalt, met uitermaaten rouw en droefheid. Daar tegen, die de Stad bewaart hadden, zo Burgers als Soldaaten, miſten maar 10 à 12 Mannen, dat naauwlyks geloofbaar is: maar daar waren 'er meer gequetſt; onder de welke de Overſte *Steenbach* was, die met een kogel door zyn regter arm geſchoten was; een onvertzaagd Held, die, als zyn Volk hem beklaagden over dit ongeluk, deze kloekmoedige woorden uitboezemde: *Mannen, Krygsbroeders, daar is geen zwaarigheid of perykel, zo lang 't harte noch kloek en ongequetſt is, zal ik UL. niet begeven of verlaaten, ja zo lang ik myn adem kan haalen!*

Die zelve avond hebben die van de Stad eene onder de dooden gevonden, die te ſcherper examen gebracht is: deze, als hy 't geheim van de Vyand geopenbaard had, is aan de Galg opgehangen. Dit is de droevige uitkomſt geweeſt van die deerlyke harde Storm, van welke de aanval meermaal hervat is: alzo dat 'er een groote iever en ſtryd geweeſt is van dapperheid en eere in te leggen; als de Spaanſche aan de eene zyde alles gaande maakte met vegten, en de Stad met courage te beſpringen; daar aan de andere zyde die van de Stad zich dapper met een onverwinnelyk harte verweerden. Alzo heeft

het

het Leger van den Groot Machtigen Koningk, die de waereld vervuld had met de roem van zyn macht, en voor wiens dapperheid niets heeft kunnen beſtaan, daar 't al voor moeſt zwigten, moeten lyden, dat het afgeſlagen wierd, en uitgeſloten uit 's Vorſten eigen erffelyke Domeinen. Derhalven, de Belegerde hun zaake alzo verricht hebbende, zyn met blydſchap bevangen, God alleen toeſchryvende de deerlyke nederlaag van den Vyand, hebben eene Bede- en Vaſtendag verordineert. Anno 1572, 25 Decemb.

Dit is ook remarkabel, en myns bedunkens behoort men 't met ſtilzwygen niet voorby te gaan, als de Memorien en Journaalen van onze Burgers melden, dat de Overſte *Steenbach*, als hy ſlaags aan den Vyand zoude gaan, met zyn Volk vooraf den Heere op hunne knien te voet vielen, en om de hulpe van de machtige en ſtrydbaare God baden; na 't exempel van de Koningklyke Propheet David. Op deze gemelde nederlaag der vyanden heeft *Adrianus Junius*, ter eeuwiger gedachteniſſe nagelaaten:

De trotſe Spek en Spanjaard fel,
Bloedgierig, als in treurig ſpel,
Legt hier geſtopt in d'aarde vaſt,
Dit is Gods wraak, en hooge laſt.

De derde Storm.

Daar waren naauwlyks 6 dagen gepaſſeert, als de Vyand een nieuwe aanſlag had gepraktizeert; zy, midden in de nacht, met loosheid en behendigheid, peurden over 't ys na de Stads Veſten, alwaar aan de St. Jans-poort een bres geſchooten was: die van de Wacht daar geen acht op neemende, en geen achterdenken hebbende; waren de Vyanden ſtillekens en met een ſtille trom op de Veſten; op de Wal gekomen, en aangedaan met witte Hemden, om die van de Stad ſchrik aan te jaagen, hebben zy de Stad aangerand en beſprongen, ja beſtormt; en 't ſtond dus of zo, of zy hadden de overwinninge gehad. Nooit is de Stad in meer gevaar geweeſt, geduurende het Beleg, en niet zonder perykel en gevaar van de zelve te veroveren: maar als de laagen van den Vyand ontdekt waren, is 'er terſtond een groot geſchreeuw opgegaan; de Klok ſloeg alarm! alarm! daar waren maar 60 Mannen op ſchildwacht; deze, al waren zy weinige in getal, hebben met zo een grooten yver en geweld aangegaan, dat zy de Vyanden ſtuiten: die nu, verſteken van hunne Victo-

torie, te rugge weeken. Hier op ontſtond een groote toeloop van Burgers en Soldaaten, dewelke met zo een hevigheid daar op aangevallen zyn, dat zy den Vyand uit het Bolwerk geſlagen hebben, op de vlucht gedreven, en hun vervolgt tot aan de Kruis-poort toe; alwaar zy noch een ander Bolwerk ingenomen hadden, dat ondermynt was; het welk die van de Stad by deze gelegentheid tot de grond toe met vuur en pulver hebben laaten ſpringen, daar de vonken, armen en beenen, gezengt van 't vuur, in de lucht vloogen. Na dus getracteert te zyn, is de reſt door de vlucht verdwenen. 't Is onbegrypelyk, hoe kloek en dapper, zo wel Burgers als Soldaaten, zy zich hier gedraagen hebben, met wat een geweld zy hun gezet hebben tegen hunnen Vyand, en geen perykel ontziende. Ook heeft het aan de dapperheid der Vrouwen niet gemanqueert, die met Steenen, Toortſen, en Hoepen met pek beſmeert, de Vyanden onthaalden. Onder deze is wel de Kapitein geweeſt eene Vrouw, die een mans harte in 't lyf had, boven genoemde *Kenau Simons Dochter*, oud omtrent 46 jaaren, die door 't rammelen van de Wapenen, of het verſchrikkelyk geluit van 't Geſchut, niet vervaart of verſlagen was, en ſtond dikwerf vooraan in ſlagordre; deze was een Vrouw met mannelyke courage, die de Vyand wel derfde uitdaagen met de Degen, Spies of Roer. Maar, op dat ik ook iets melde van de nederlaag der Vyanden; voor eerſt was 'er eene ſchandelyke vlucht en deerlyke nederlaag in deze ſlag onder 't vegten van Soldaaten, en bleven veele voornaame Hoofden, Edele en Doorluchtige Mannen, uit alle Natien: hierenboven zyn 'er wel 300 oude Soldaaten verſlagen, behalven zeer veele gequetſten: daar die van de Stad, by na ongelooffelyk, boven 10 Mannen van hun Volk niet miſten; onder welke geweeſt is een Overſte van Soldaaten, *Lambert van Wirtenberg*, die, door een kogel getroffen, niet lang daar na is overleden, zyn getrouwheid noch betoonende voor de Burgers, met de laatſte adem, als hy de geeſt gaf.

En nadien men ook de heldhaftigheid in zynen Vyand behoort te pryzen, zo is het volgende gedenkens waardig, om in onze Beſchryving gebragt te worden, dienende tot een exempel voor de Nakomelingſchap; eenen *Ferdinando d' Avolos de Guadalafara*, uit de ſlag gekomen zynde, tot de binnenſte Borſtweeringe, by geval rondom ziende, heeft hy zynen Broeder, *Johan van Zuniga*, gemiſt, waar op hy terſtond zyn Schild genomen hebbende, met onvertzaagdheid

is

't Beleg van HAARLEM.
1 Afgeschoten St. Jans poort.
2 ----Kruis poort.
3 Overveen.
4 Waalen onder Carpres.
5 Eerste wacht.
6 't Huis te Kleef, Legerplaats van don Frederik.
7 Spaansche onder Noircarmes.
8 ---onder Bossu.
9 Leprosen.
10 Reguliers.
11 en 16 's vyands brugge over 't Spaarne.
12 De Lie.
13 De Fuik.
14 Scheepstryd op de Meer.
15 Rustenburg.
17 Heemstede.
18 Duitschen onder Overstein, en Waalen onder Liques.
19 Noch Duitschen.
20 Spanjaards de St. Liga.
21 Santvoort.
22 's Pruisen Schansen.
23 's Vyands Schansen.
24 Schutters toren.

is te rug gekeert, niet vreezende het ſchieten van Musquetten of loode Kogels, keerde hy om en om de Dooden, die daar verſlagen waren, en vond eindelyk die hy zogt; welke noch leefde en adem haalde, maar zwaarlyk door een kogel gequetſt, en in de Myn van 't Boskruit geſchonden: na hy zyn Wapentuig uitgeſchud had, ſchorte hy hem op zyn ſchouderen, en draagende zyn lieve Pand, begaf zich wederom ten ſpoedigſte na zyn Volk; en alhoewel hy onderwege met een loode kogel geſchooten wierd, heeft nochtans niet geruſt, voor aleer hy zynen Broeder buiten 't gevaar gebragt had. *Don Frederik*, zich verwondert hebbende over de vroom- en getrouwheid van deze Broederen, heeft zorge voor hun gedraagen, en laaten geneezen, zonder koſten daar aan te ſpaaren.

Geduurende dezen Storm, zyn door de Schalkwyker-poort gekomen 170 Sleden met allerhande Voorraad en Proviand, onder 't geleide van 300 Musquettiers, omtrent 70 Ruiters, en den Ritmeeſter *Gualther Enkhuyſer*, van Delft.

De Spaanſche zyn vry wat verſlagen geweeſt over deze nederlaag; en beraadſlaagden wat hen te doen ſtond. Veele van hunne Grooten waren van gevoelen, dat men met het Leger zoude opbreeken, en 't Beleg ſtaaken, dat zeer moeijelyk en elendig was, om de bittere winter-koude, dat men naauwlyks in 't Veld konde duuren; ook om de dapperheid van de ſtrydbaare Mannen en kloeke Soldaaten, die zy tegen hadden, die, onverwinnelyk van gemoed, en na eer trachtende, bewaarde en beſchermde ongelooffelyk Stads Veſten. En zy gaven voor, dat dit zeer te verwonderen was, dat die van de Stad, met zo weinig Volk, zo een machtig Leger had kunnen tegen ſtaan, daar men zo dikwerf de ſlag hervatten. Want daar waren 'er veele (die de meeſte Stemmen waren) van die gedachten, dat de Stad onverwinnelyk was, zo lang aan de zuidzyde de Meer open waar voor de Schipvaart, in 't zenden van alle Provianden, als Kooren, Behoeftens, en Krygs-toeruſting, alle 't welke het Beleg verhinderde en vertraagde; hier nevens, dat de ongemakken van den Winter, de koude nachten en ſtrenge lucht, in welke de Soldaaten in hun winter-leger in Hutjes, onder den blaauwen Hemel de wacht houdende, op ſchildwacht moeten ſtaan, en verkleumen van ſtil te ſtaan, en eindelyk bezwyken. Hier op hebben zy meeſt alle met volle keelen gekonſenteeert, en hunne ſtemmen daar by gegeven. Maar *Don Frederik* was zo niet gezint; die zich daar tegen met ge-

weld gezet heeft, ongeacht hunner aller advyzen, verklaarende dat hy heele andere laſt van zynen Vader, den *Hertog van Alva*, had: met eenen te kennen gevende, dat dit geen eere voor de Spaanſche Natie zoude wezen, diė door glorie van macht en dapperheid d'aardbodem vervult hadde. Zeide ook hier by, dat het ook niet zonder perykel zoude wezen, of andere Steden, ook die afgevallen waren, dat exempel ligt zouden volgen, en tot meerder ſtoutigheid hier namaals uitbarſten.

De *Hertog* ondertuſſchen wel onderricht zynde van de intentie en meening van zyn Volk en Soldaaten, heeft terſtond Brieven gedepecheert door *Don Bernardin de Mendoza*, aan zynen Zoon *Don Frederik*, by dewelke hy hem in ernſt vermaande, dat hy de Stad niet zoude verlaaten, voor hy die met geweld zoude hebben ingenomen; en verder hem dreigende, zo hy anders dede, dat hy hem dan niet meer voor zynen Zoon zoude erkennen. En zo ondertuſſchen zyn Zoon *Frederik* iets mogte overkomen, (dat God verhoede) hy in zo een geval zelve zoude komen in Perzoon, en dat hy in 't Beleg zou volharden, ter tyd toe, dat hy de Stad onder zyn geweld zou gebragt hebben. Met toezegging en belofte, dat hy nieuw Volk tot hulpe zoude zenden en Spaanſch Garniſoen. Derhalven zo is 'er by de geheele Krygsraad eindelyk met volle en eenpaarige ſtemmen gereſolveert en beſlooten, dat men in dit Beleg zoude volharden, en niet ontzien noch armoede, noch gevaar, noch 's Legers ongemak, als mede de moeijelykheid van koude, ſneeuw, hagel en onweder, ja alle tegenſpoed en onheilen zouden verdraagen, op hoope van eer en dank te behaalen by hunnen Koningk.

Als nu *Don Frederik* dus zyn Volk moed in 't lyf geſproken, en door hoope van eer in te leggen, opgewekt had, zo heeft hy zynen Vader, *Duc d'Alva*, verwittigt van de mannelyke reſolutie der Soldaaten, die zy genomen hadden over de ſtaat van den Oorlog, en Belegering der Stad. En heeft ook aanſtonds, zonder eenige uitſtel, *Don Bernardin*, een Man daar hy op kon vertrouwen, na Spanje gezonden, dat hy *Philippus*, Koningk van Spanje, de ſtaat van de Nederlandſche Oorlog zoude boodſchappen: die, na 6 weeken, te poſt weerom gekomen is, medebrengende een groote zomma Geld, en boodſchapte, dat 'er 25 Vendelen Spanjaarden in de Nederlanden tot adſiſtentie zoude komen, dewelke de *Viceroy van Kaſtilien*, dier tyd Gouverneur van Milanen, door laſt van den Koningk, zoude zenden.

Don Bernardin na Spanje gezonden.

On-

Ondertusschen van doe af had hy al in de zin, en dat best geraden dacht, de toestand van den Oorlog en manier van Belegering te veranderen, nadien op die manier van oorlogen geen kans noch geen hoope was om de Stad te vermeesteren. Derhalven had hy wat anders in de zin, namentlyk, dat hy door gebrek van Proviand, hun, uitgeput zynde, zoude brengen tot de uitterste benaauwtheid, en eindelyk onder zyn geweld, de noodwendigheid daar toe dwingende. Tot dien einde heeft hy alle zyn raadslagen en poogen daar na gewent, dat hy de Haarlemmer Meer zoude sluiten, en alle toegangen beneemen, zich verzekerende, dat dan de Stad van zelve in zyne macht zoude komen. Des niet tegenstaande heeft *Don Frederik* niet nagelaaten de Stads Vesten te bespringen, dat, zo die aan eenige kant vervallen was, dat de Soldaaten daar op geweld zouden doen. Maar deze storm meermaalen hervat zynde zonder geluk, heeft de gemoederen der Burgers minder verslagen, en 't donderen van 't Geschut konde weinig voordeel doen tegen de onvertzaagden.

Ondertusschen nam de stoutheid der Ingezetenen dagelyks toe. Hier uit zyn ontstaan verscheidene Uitvallen op 's Vyands Leger, of opentlyk voor de vuist, of by laagen te leggen zo dag als nacht. De Soldaaten nu gewoon zynde uitvallen te doen, haakende na den Buit, leefden op den Roof, nimmer rustende, nu buiten de Zyl-, dan buiten de Schalkwyker-Poort, en te met buiten de Spaarwouder-Poort, met een stille trom uitgegaan zynde, hunnen Vyand buiten de Wal verslagen en verjaagt hebbende, met vuur en zwaard, zonder weerstand doordringende, hebben niet alleen gemeene Soldaaten, maar ook Voortreffelyke, zo Officieren als Vendrigs, gevangen weg gesleept: hier en boven, met Buit en Wapenen, Degens, Pantsers, en allerhande Krygs-toerusting geladen zynde, bragten met hun de Victorie; waar door de gemoederen der Vyanden zeer verbittert wierden, en ontsteken tot lust na wraak. Daar ontbraken ook geene die de Stads Soldaaten opwekten tot mannelyke courage en dapperheid, voornamentlyk de *Heer van St. Aldegonde*; die in het begin van het jaar, zynde den eerste January, als hy zich nu een geruime tyd te Haarlem onthouden had, in 't aanzien van den Vyand, die 't vergeefs trachte te verhinderen, geconvojeert met een uitgelezen troep Walsche Soldaaten, vertrokken is na Leyden. Even op dezen dag, dat by eenige verfoeijelyk en vervloekt scheen te wezen, is 'er voor de Gereformeerde een Predikatie in de Groote Kerk gedaan.

Het uitvallen van die van de Stad.

daan. Zo dat die van de Stad, voornamentlyk de Soldaaten, die 'er in garniſoen lagen, alles onteffens ſcheen te wezen, zo 't geheiligde als ongeheiligde. Op welke tyd ook die van de Burgery van de Wachten verſchoont zyn; die van de eerſte tyd van 't Beleg af de wacht geduurig gehouden hadden, met een merkelyk betoog van ſorgeloosheid. Waar door den Vyand, ontſtelt zynde, wederom op nieuw met vuur en vlam dreigde. Dus is des Spanjaards wreedheid wederom verbittert en ontſteken, dat zy de eene tyd looze alarm maakten, de Stad met grof Geſchut fel beſchooten, en die van binnen door hunne kogels ſchrik zogten aan te jaagen: op een andere tyd de Trompetten bliezen, de Trommels roerden, en in ſlagordre in de Wapenen ſtonden, even of zy zo aanſtonds met hunne Vyanden aan de ſlag zouden gaan. Ook zomwylen, even of zy met groot geweld voor hadden Stads Veſten in te neemen.

Maar doe hebben de Spaanſche wel de meeſte kans gehad, als zy een aanval onvoorziens op 't Bolwerk deeden, met vliegende Vendels Stads Veſten beklommen, en zy niemand gewaar wierden die op ſchildwacht ſtonden of de wacht hielden. Waar door den Vyand niet alleen zichzelven de overwinning beloofde, maar al Victorie! Victorie! zong. Maar de onze, zo haaſt als zy gewaar wierden het deſſyn van den Vyand, als de Soldaaten, die op ſchildwacht ſtonden, uitgevallen zyn, zyn zy terſtond verſlagen en verſtrooit, dat zy naauwlyks wiſten waar zy hun bergen zouden: dat de Spaanſche deerlyk geſpeeten heeft. Daar en tegen kreegen onze Soldaaten meer courage, en wierden moediger, als 't geluk hun diende, dat zy dagelyks verſche toevoer hadden van alle het geene dat zy benodigt waren, eerſt met Sleden, daar na, als 't ys uit het water was, met Schepen, overvloed van Proviand, Vivres, Kooren, en wat dies meer is, verder alle Amonutie van Oorlog, Geſchut, Kogels en Boskruit, in grooten overvloed. Hier benevens altyd verſch Volk, nieuwe Vendels Soldaaten met hunne Officiers, die de *Prins van Oranje*, *Vader des Vaderlands*, geduurig ons toezond, des noods zynde, alle kloeke en dappere Krygsmannen.

Van den 3, 5, 9 en 10den January.

Naauwlyks paſſeerden 'er een week, of daar is ter aſſiſtentie nieuw Krygsvolk in de Stad gekomen, als onze Journaalen melden; gelyk den 5den van January is binnen gekomen een Vendel Soldaaten, onder Kapitein *Mandarys*. Wederom korts daar na noch een Vendel Waalen van 112 koppen, waar over kommandeerde eenen *Gaspar*, die,

die, vluchtig zynde voor de *Hertog van Alva*, aan de zyde der *Prins* overgekomen was. Als mede den 10den van January, zyn 'er van de *Baron van Batenburg* (die te Saſſem zyn Leger had) ter hulpe toegezonden eenige Krygsvolkeren, beſtaande in Engelſche, Schotten, Hoogduitſchers en Waalen; doch ongelukkig, alzo dezelve door de duiſterheid der nacht zyn verdwaalt, eenige in de Duinen, andere quamen te Amſterdam, en noch andere aan het Leger van den Vyand. Als die van binnen zulks vernomen hadden, hebben zy terſtond eene Toorts voor een Baake doen ophangen, en aan de naaſte Poort een Klok doen luijen; waar door 'er noch veele behouden binnen Stads Veſten zyn gekomen. Den 11den van January is 'er noch een Vendel gezonden, onder Kapitein *Caspar*.

Omtrent deze tyd zyn onze Soldaaten op den 14den van January uitgevallen buiten de Schalkwyker-Poort, tegen de Duitſchers, die in Ruſtenburg hun leger hadden; alwaar zy die meeſt geſlagen hebben, mede neemende een Vendel en twee Trommels. Deze dagelykſche ſchermutſingen en uitvallen bragten mede veele nederlaagen en verlies van 's Vyands Volk. Eenige weinige van de Gevangenen ontquamen de Galg, maar wierden meeſt alle opgehangen. Den 15den van January zyn 'er weder 600 Soldaaten toegezonden; maar deze, als zy onverhoeds aan 's Vyands Leger quamen, zyn alle verjaagt en verſtrooit, elk zyns weegs. En hoe 'er dagelyks meer zwaarigheid en nederlaagen gebeurden, zo veel te meer de Spaanſche devoir deeden om het uitterſte gevaar te beſtaan, of door openbaar geweld, of door bedrog, of door Mynen onder de aarde: in welke die van de Stad hun alzo te keer gingen, dat zy dikwerf voor den Vyand gereed en vaardig waren, als zy 't vuur daar in ſtaken, waar door zy een verſchrikkelyk ſpektakel maakten, als armen en beenen in de lucht vloogen. Maar als de wederparty bemerkte, dat zy niet veel voordeel deeden door de Dwarswerken, hebbenze eindelyk dit werk geſtaakt; hun Raadsman was eenen *Bartholomeus Campocaſſe*, die raadzaam vond, dat men regelregt na de Wal zoude peuren; derhalven hebben de Pioniers hunne Galleryen met Balken aan malkanderen gehegt, hier over bragten zy Zakken, met Zand gevuld, op die hoogte, dat zy 'er veilig onder konden gaan, als onder eene zolder. Als zy nu de Stad door 't graaven genaakten, hebben zy de Gallery in tweën geſplitſt, op dat zy met meerder geweld tegen 't Bolwerk zoude aankomen en benaauwen, in 't planten van dubbeld

Ge-

Geschut. Alzo waren de werken en praktyken van de Krygslieden dag aan dag heviger en vinniger. En de zaak is zo verre gekomen, dat zy niet alleen met Roers en Musquetten van verre, maar met Spiesen en Degens onder malkanderen vochten, om een treedje lands te veroveren.

Die van de Stad, als zy bemerkten, dat het voornaamste Bolwerk in gevaar stond, en dat het zelve niet konde gesalveert worden, zyn te rade geworden, te rugge binnen de Vesten een halve Maan van allerhande Matriaalen te leggen, van 't westen omtrent de Krayenhorster-gragt, na 't oosten tot de St. Jans-poort toe, daar in geslotten hebbende de oude Stads Vesten, met het werk te besluiten in de rondte ten halven aan wederzyden. Hier en boven hebben zy van onder de Kruis-poort opgehaalt een zwaar Werk om hoog, als een Tooren te zamen gebragt, met Horden, Aarde en Vuilnis, met Balken versspart en gehegt, na 't fatzoen van een Horde. Hier mede waren zy alle te zamen bezig, zo menig als 'er was, zonder onderscheid van man of vrouw, oud of jong, ook van wat qualiteit zy mogten wezen, ryk of arm, als wel weetende hoe veel daar aan gelegen waar, om het begonnen Werk te voltrekken. Daarom wierd 'er niemand verschoont, Kinderen, Meisjes, Jongens, Ouden, Burgers, Soldaaten, Oversten, Magistraatsperzoonen, ja Burgemeesters waren niet vry voor die tyd. Als nu deze Schans sterk genoeg scheen te wezen, zo hebben de onze het Fort verlaaten; de Spaansche ingenomen, en eindelyk de Victorie behouden. Daar na, als nu de weg gebaant was om verder te gaan, zo staken zy terstond de schop in de aarde, en zogten na de Fondamenten van de Kruis-poort. Die van de Stad daar over niet weinig verslagen zynde, waren t'einde raad, dewyl zy de Pioniers noch van achteren, noch van ter zyde konden beletten, begeerden ook niet dat de Stads Vesten, door ondergraaven, zouden verzwakt worden: zo hebben zy door eene nieuwe vond bedacht, dat zy de Loopgraaven en Mynen zouden laaten instorten door zwaar Gewigt van Lood, Steen en Keijen, om alzo de Pioniers te verdelgen en onder de aarde te bedelven. Deze stand in die tyd was dangereus en gevaarlyk voor onze Stad, waarom ook de Krygsoverste en Magistraaten goedgevonden hebben, de *Prins van Oranje* hier van te verwittigen: hebben derhalven de Heer *Adriaan van Berkenro*, dier tyd Schepen, daar toe gelast zynde, na den *Prins* gezonden; die, uit de Schalkwyker-poort getrokken zynde,

Brieven aan de Prins.

de, onder 't geleide van 600 Musquettiers en eenige Ruitery, den Vyand onderweg ontmoet hebben; welke meerder in getal, met groote hevigheid op die van de Stad aanvielen: doch niet tegenstaande, zo hebben zy zich gered en genoegzaam gesalveert, zo door bequaamheid van de plaats, als dapperheid der Soldaaten; die 'er omtrent 200 van den Vyand verslagen hebben, met weinig verlies van die der Stad.

Niet lang hier na, 's morgens voor den dageraat, hebben de Hoogduitschers eene uitval gedaan, 600 in getal, met dat voorneemen, dat zy op 't Leger van de Spaansche onvoorziens dachten aan te vallen, en 't gebruik van hun Geschut te beneemen, en zo mogelyk waar te vernagelen. Aan de andere zyde, buiten de St. Catharinapoort, waren de Waalen ook op de been; die van de aanslag mede wisten, en waren daar bezig om de Spaansche van achteren op het lyf te vallen; maar alzo 'er een donkere mist en nevel was, die hun 't gezicht benam, en zy niet van hen konden zien, zynze te rugge gekeert, na binnen gekomen, en hebben een verlooren tocht gedaan.

Aan de andere zyde, den Vyand ruste ook niet, maar bezig zynde met een nieuwe vond, waren daar op uit, dat die van de Stad 't geweld van 't grof Geschut te beter zoude gewaar worden, wierpen zy op 't Bolwerk een Kat, dat van de onze verlaaten was, een breed Plein, daar onder brengende Zakken met Aard, waar op zy, als op een hoog Toneel, gesteld hebben maar een stuk Geschut, waar mede zy niet alleen het naaste Bolwerk zoude verzwakken, maar alle aankomst beneemen, Huizen en Kerken schenden, als of ze van de Blixem geslagen waren. De Tooren van *St. Jans* Kerk was reeds zo doorboord, dat dezelve dreigde te vallen. Die van de Stad, hier voor bevreest zynde, hebben dezelve afgebroken. Hier en boven wierd het Nieuwe Werk ook zeer hard aangetast en verschrikkelyk bestormt; ook hadden zy voor, Mynen onder de aarde te leiden en t'ondergraaven, en zo de nood zulks mogt vereischen, om door Boskruit 't geheele Nieuw Werk te doen springen. Als de zaak dus stond, zyn 'er wederom binnen gekomen een meenigte van Sleden, tot 80 stuks toe, tot troost van Burgers en Soldaaten, geladen met allerhande Proviand en voorraad van Boskruit en Amonutie, benevens 400 oude en kloeke Soldaaten, zo Engelsche, Schotten, als Waalen, onder 't geleide van *Seminado*, *Balfour* en *Margottin*, die Kapitein van de Guarde was; waar door de harten der Burgers en

Ingezetenen vry wat verquikt zyn. Op deze tyd is *St. Gangolfs* Kerk tot een Stal geordonneert, om Paarden te ſtallen.

Nu waren de geruchten al gekomen tot de nabuurige en vereenigde Steden, wat die van Haarlem alrede uitgeſtaan en geleden hadden. Derhalven die van Delft, Leyden, en Gouda, hebben uit mededogen, door Brieven laaten weeten, dat zy ten hoogſten bedroeft en aangedaan waren, met de droevige ſtand van hunne Vrienden en Bontgenooten, en zy uit grond hunnes harten beducht waren, hoe het noch met hen zoude afloopen; dat zy derhalven in deze gelegentheid zich zelven quamen preſenteeren, dat zy overbodig waren om tot hunne laſt te neemen, en te alimenteeren de onweerbaare, als Kinderen, en ſtokoude Lieden, zo Mannen als Vrouwen, belovende, dat zy hun wilden houden en onderhouden. Maar die van Haarlem, zich verwonderende over deze hunne zo vriendelyke preſentatie en toegenegentheid, en zonderlinge hartstocht tegens hunne Ingezetenen en onvermogen, ſchaamrood zynde, hebben zulks geweigert en beleefdelyk afgeſlagen; of om datze noch eenige hulp en byſtand konde doen; of dat het al te hard ſcheen te wezen, dat zy hunne oude Vaders en Grootvaders, en verlaatene Grootmoeders en Weeskinderen zoude verlaaten; dat zy liever hadden een Wet te ſtellen op 't Kooren, tot ſpaarzaamheid, ('t welk ook geſchied is) en hunne nooddruft wat t' onthouden, dan te leven van de milde hand hunner nabuurige Bondgenooten. Niet lang daar na heeft de Magiſtraat een Kooren-wet ingeſtelt, mids de prys van 't Vlees ſtellende in alle redelykheid. En om dat de Burgers niet geheel de moed zouden verlooren geven, zo zyn 'er noch andere 700 Soldaaten t'ſcheep gekomen, onder 't geleide van *Chriſtoffel Gunter*: en daar na noch twee Engelſche en drie Franſche Vendels; die niet lang daar na wederom vertrokken zyn, welks hulp men niet van doen had, alzo 'er Soldaaten genoeg binnen waren, maar de Vivres en Lyfbehoefte ſchaars.

Aan de zyde der Vyand was geen gebrek, geduurende tot hier toe het Beleg, om dat de Koorenſchuur en Amonutiehuis zo naby was. Ook waren in 's Vyands Leger aangekomen de beloofde Troepen van Soldaaten, in 't begin van Maart, eerſt 10 Schepen met verſch Volk, en daar na noch andere meer, die Spaanſche Soldaaten in meenigte geladen hadden; waar over het geheele Leger hun welkom heete, en hoopte nu de Stad wel haaſt te veroveren. En niet

lang

lang daar na, de Spaansche nu machtiger en moediger zynde, maakten wederom stoutmoedig alarm en gebaar om te stormen; de slagordre omtrent het Sieken gemaakt hebbende, stelden ze hun in postuur om te vegten: daar stonden gereed 24 Vendels, die, zo het scheen, de Stad zouden bestormen, en 't Bolwerk van de Stad met Boskruit doen springen; dat ook geschied is, byna zonder eenige schade of verlies van Volk, uitgenomen een Trommelslager, die als met de Blixem geslagen was. Maar als 't grof Geschut en alle Krygsgereedschap, als mede het graaven onder de aarde in de Mynen, weinig voordeel deeden, zynze te rade geworden, om de Meer te bemachtigen. Tot dit dessyn is gecommitteert de *Graaf van Bossu:* en voor eerst hebben die van Amsterdam vooruit gezonden een kleine Galei, nevens 5 andere Schepen, door een Sluis aan 't Spaaren; daar hebben zy gepoogt de laage Weg, die moerassig was, omtrent Pennings-Veer, door te graaven, om alzo aan de Meer te komen: maar een Galei, mitsgaders eenige Schepen van Haarlem, hebbenze in hun vaarwater geweest. Niet lang daar na wederom gekomen zynde, beter gemonteert, en de aanslag hervat hebbende, peurden zy na de Meer; maar zyn door een Galei en eenige Ponten verjaagt en verstrooit; daar zy een Damlooper moesten achter laaten; in welke het vuur gestoken werd; de Soldaaten, die 'er op waren, zyn meest gebleven, en de rest aan de moerasse van de Fuik opgehangen.

De Graaf van Bossu op de Meer gezonden.

Als alle deze aanslagen niet wel gelukten, die zy dikwerf ondernomen hadden, heeft den Vyand een ander middel en praktyk bedacht: want als *Maximiliaan*, *Graaf van Bossu*, een Vaart gegraaven had by het Heilige Land, zo hebben eenige bezylde Schepen hun kours genomen digt aan de Meer; deze, als zy aldaar gekomen waren, hebben die van Haarlem in hun vaarwater geweest, dewelke niet te wel op hun hoede zynde, en op ordre van de Vloot van Schepen geen acht sloegen, zyn geraakt onder de handen van de Vyanden, die een groote Galei, wel van 80 Voeten, daar 3 a 4 Schepen omtrent lagen, eindelyk hebben genomen. Alwaar *Gerard de Jong*, Admiraal van de groote Galei, zwaarlyk gequetst zynde, met een Jacht ontkomen is. Maar als daar omtrent quam, doch wat te laat, *Jacob Anthonisz.*, die de rest van de Vloot met zich bragt, heeft hy die van Amsterdam op de vlucht gejaagt, en doen spatten, de Galei wederom verovert, en 't Veerschip stormenderhand overwonnen;

alwaar zy alle de Bootsgezellen en Soldaaten hebben doodgeslagen, behalven eenige weinige, namentlyk, eenen *Roscoti*, een Leuvens Edelman, en noch twee anderen, die zy gevangen namen. Alzo is op de Meer wederom de weg geopent, en overvloed van Proviant en Amonutie van Oorlog in de Stad gekomen, eerst met Sleden, en naderhand met Schepen, alles vol op. Zo dikwyls als die van Amsterdam zulks wilde verhinderen, zynze qualyk onthaalt. En deze weg is gereeder voor die van de Stad geweest, als te land, om de meenigte van Schansen onderweg.

Ondertusschen de *Hertog van Alva*, door dien de zaak van de Meer nadeelig ware afgeloopen, was half desperaat, zeer begaan en bekommert, ja byna van alle hoop van de Stad met geweld te veroveren, versteken; en wierd gewaar, dat 'er nochmaals Krygsvolk gebrek was, nadien zy alle de wegen en passen, zo te water als te land, niet konden bewaaren en bezetten. Derhalven zo heeft hy aan zyn Zoon *Don Frederik* het Regiment van *Polwyler* gezonden, nevens noch andere Vendels, ter hulpe. Daar en boven aan *Mandragon* gelast, dat hy ook 4 Vendelen Soldaaten derwaards zoude zenden.

Die van Haarlem bezweken ook niet, wezende niet minder van courage, als die van den Vyand in het Leger, alzo zy dagelyks uitvallen op hen deeden; ja zodanig, dat zy zomwylen op 5 a 6 plaatzen te gelyk schermutseerden, en looze alarm maakten, met een bloedige stryd. De Hoogduitschers, die in 't Bosch lagen, (dat zy byna door de harde koude verbrand en geconsumeert hadden) wierden 't meeste bestookt en geplaagt, alzo zy minder in getal waren, en die hun Legerplaats 't verste van de Spaansche hadden. Onder andere uitvallen van de onze, is die meest gedenkwaardig geweest, in dewelke die van de Stad, zo Burgers als Soldaaten, om den Vyand te bespringen, wel over de 1000 Mannen uitgevallen zyn, tegen 't grof Geschut aan, onvertzaagt; dat hun ontweldigt hebbende, zyn die van het Leger op de vlucht gedreven, en de Schans geslegt; hebbende wel 300 Soldaaten-Hutten in de brand gestoken. Daar wierden 'er wel 800 dien dag van den Vyand verslagen; waar tegen die van binnen maar 4 van hun Volk verlooren hebben, onder welke eenen *Derdindeus*, Nederlander, dat een dapper Kapitein en Overste geweest is. Dit is een uitmuntende Victorie geweest, daar zy een voortreffelyke Buit veroverden, als 't ligte Geschut, kopere

Uitval van de onze op den 20ste Maart.

Draa-

Draaken, een groote quantiteit Boskruit, en 9 Vendels; hier en boven Wapentuigen, Krygskasakken, 30 Paarden, en eene meenigte van Beesten; hier nevens eene ryke Buit van Vergulde en Zilvere Schaalen, Ringen, Kroezen, en wat dies meer is. Maar die van de Stad hebben deze onwaardig genomen en misbruikt, dewylze nu trotscher en moediger zynde, nadien ('t is byna ongelooffelyk) de Burgers zo belegert en benaauwd wezende, 's Vyands Geschut gehaalt hadden, hebben boven op Stads Vesten aarde gebragt, na 't fatzoen van een Graf, en daar de Vendels op geplant, die ze den Vyand hadden ontnomen; trotseerende de geene, die de Stad belegert hadde, met een spytig verwyt, dat de Stad Haarlem een graf zoude wezen voor de Spaansche Natie.

Onder deze wederzydsche stryd, heeft de dapperheid van de Overste *Curey* boven anderen uitgestoken; dezelve was van afkomst een Fransman, van zeer goeden aart, een zagtzinnig Man, maar ontstoken door de wraakgierigheid over de Spaansche tiranny, heeft de Kryg gevolgt, heel contrarie zyn naturel. Deze, als hy zyn Volk aan den Vyand bragt, had voor een manier, zonder andere Wapenen, (uitgezondert zyn Helmet) een Slagzwaard te voeren, waar mede hy wyd en zyd verschrikkelyk ging weiden, en eene groote neêrlaag onder de Vyanden maakten. t'Huis gekomen zynde, uit de bloedige slag, nu wat bedaart en gestilt zynde van de furie, is terstond op 't bedde gevallen, en ziek van hartzeer; als hy eenige dagen te bed gelegen had, zegt men, dat hy zich beklaagt had over de deerlyke toestand van 't menschdom, als hy by zichzelve overdacht, het elendig bloedvergieten van 's menschen geslacht.

De dapperheid van Curey.

Hier op is gevolgt, dat de *Graaf van Bossu*, in de maand Maart, als gezegt is, na dat hy den Dyk omtrent 't Huis ter Hart doorgestoken had, 33 Schepen en 7 Galeijen op de Meer gebragt heeft; en als hy een Fort had beginnen op te werpen by de moerassige plaats van de Fuik, om daar hun wyk te houden: zo heeft *Pieter Dirksz. Hasselaar*, 18 jaaren oud, (een Zoon van de Broeder van *Kenau*) met een ouder Broeder, *Nicolaas Hasselaar*, en meer andere gequalificeerde en dappere Burgers gepoogt, en daar mede doende geweest, om den Vyand met een Galei te gemoet te trekken, en met geweld de plaats van de Fuik weer in te neemen. Maar als zy bevonden, dat het Fort al begonnen was en byna in defensie, ook verhindert te rugge te wyken, daar de Schepen van den Vyand van achteren volg-

den, zo zynze gedwongen 't zeil te wenden, en hun koers na de Kaag te neemen, alwaar 's Prinsen Schepen ten anker lagen.

Hier en boven had den Vyand noch andere Forten en Reduiten; alzo dat zy nu hunne Schildwachten hadden in alle Velden, daar omtrent gelegen, daar 't water om liep; zo dat 'er niemand konde voorby passeeren, dan met gevaar van zyn leven. Des niet tegenstaande, onder de bescherminge van hunne Schanssen en Forten, hebben ze evenwel noch hunne Koeijen in de weiden gehouden, zo buiten de Spaarwouder-, Zyl-, als Schalkwyker-Poort, byna tot het einde van 't Beleg, ja tot de hongersnood begon. En als de Spaansche, haakende na Buit, de Beesten uit de weiden wilden haalen van byna onder de Stad, hebben ze dat niet kunnen doen zonder bloedstortinge, nadien zy dikwerf meer Menschen lieten, dan zy Beesten weg haalden. En als de Vyanden twee Bruggen over het Spaaren geslagen hadden, de eene na Spaarendam, en de andere omtrent het Bosch, op dat hier door de pas benomen zynde, hun open zoude hebben na de Meer. Hier tegen maakten die van de Stad, den 11 den van April, een vierde Galei en 12 andere Schepen gereed; de Oversten van deze Schepen waren de Heeren *Binkhorst* en *Mauteginald*. Maar als zy door tegenwind, en door de zwaarte der Galei belet zynde, die om de engte van 't water niet konde wenden of keeren, of ook niet laveeren; want het was een gedekte Galei, die zeer zwaar en groot was, 108 voeten lang, is dezelve eindelyk aan de grond geraakt. Hierom (de nood hen daar toe dringende) hebben zy hunne Schepen verlaaten, en de Soldaaten en Bootsvolk namen de vlucht na Stads Vesten. Als deze in dit gevaar geraakt waren, is hun dit geluk toegevallen, dat de Macht van den Vyand gestuit is, door de hulpe van 200 Soldaaten, die hen in 't gemoet uitgevallen waren, zo dat zy uit de handen der Vyand verlost zyn geworden, en meest gesalveert, behouden t'huis gekomen zyn.

Nederlaag van de onze op de Meer.

Het scheen dat het nu wilde benaauwt worden, en alles de kreeftegang ging, alzo zy nu ook de honger meer, dan den Vyand begonnen te vreezen. Na dat de Meer gesloten was, is 'er groote dierte en schaarsheid van Vivres geweest. Hier door heeft de nood geleert (die vernuftig is tot alle practyken te bedenken) een nieuwe vond, waar by zy de Duiven tot Boden zouden maaken; van alle oudheid gepraktizeert door *D. Brutus*, in 't beleg van Mutina; en dit met die voorraad, dat zy hunne Boden zouden verschoonen van

weer-

weerom te komen. Maar, nadien het zomtyds gebeurden, dat de Duiven, vliegende in de lucht, door een kogel geschooten, op de aarde neêr vielen, zo heeft het de *Prins* nadenken gegeven, hoe zorgelyk het was, de geheimen van 't Land, en zaaken van de grootste importantie, een Vogel, die in de lucht konde geschoten worden, en neêrvallen, te vertrouwen: alzo dat hy zeer bekommert was over getrouwe Boden.

Als *Hasselaar* juist op die tyd te Leyden was, zeer begeerig na zyne wooning, en Bloedvrienden, die te Haarlem woonden, en hy geen raad wist om teer-geld; verlaaten van de hulp eenes Leeraars, die zyne Moeder veel goeds gedaan, en dikwerf in haar huis gelogeert en getrakteert had. Wat gaat hy doen? Hy heeft aan de Gedeputeerde van de *Prins* zyne dienst gepresenteert, met styve kaaken en een onvertzaagd wezen, en verklaarde, niet vreemd te zyn van zo eene Brief te draagen. Maar dewyl dat zulks zeer gevaarlyk en dangereus was, dat hy misschien in handen van den Vyand mogt geraaken, (dat God wil verhoeden) wierd hem belast, dat hy de mede-neemende Brieven, in een blikke Doosje gesloten, in de Moeras zoude versteeken, en daar na zichzelve om hals brengen, voor dat den Vyand door pynigingen zoude uitparssen, waar hy de Brieven geborgen had. Alhoewel deze zaak zeer dangereus waar om aan te gaan, en ook de allerdapperste Man zoude doen vertzaagen, heeft hy, niet tegenstaande zo eene harde conditie, dezelve evenwel aangenomen, en zich reisvaardig gemaakt; en hy is ten deele over land, ten deele zwemmende door 't water, door de Wachten der Vyanden, gelukkig, onder Gods geleide, ontkomen, en heeft de Boodschap, hem aanbevoolen, uitgevoert. De Brieven waren omtrent van dezen inhoud:

WILLEM, Prince van Orangien, Grave van Nassou, Heer en Baron van Breda, Diest, &c.

Edele en Erentveste.

Als onse Soldaeten, die te Buren in guarnisoen lagen, ontmoeten een Bode, komende uyt 's Vyands Leger met Brieven gelaen, uyt-geschudt en berooft hadden, docht my te pynewaert te wesen, copie van de Brieven aen Tseraes *te senden, met dese last, dat hy deselve met UE. wilde communiceeren, dat gy daer uyt sou mogen verstaen, wat d'aen-*

sta-

ſlagen en deſſeyn van de Vyant zyn, en hoe veel ſy houden van uwe heroique vromigheyt, ſoo dat ik niet en twyffel, of dat alle die gene, die met u in den oorloge dienen, ſullen moediger en couragieuſer zyn, ſo gy haer een hart in 't lyf ſpreekt. Ik vertrouwe, dat UE. hier in niet ſult manqueren. Wy ſullen ons uyterſte devoir en naerſtigheyt doen, ſo veel als in ons is, dat UE. eerlang overvloet van Proviande, Boskruyt, en ander behoeften ſult hebben; alſo beminne en helpe my Godt, in wiens heylige beſchuttinge ik u, en al het uwe, bevele. Gedateert te Delft, in den jare 1573.

En niet lang daar na zyn de Schepen van de Prins, regt over Schalkwyk, in 't gezicht gekomen: en als die van de Stad dezelve zeilende Schepen in 't oog kregen, zo zyn 'er wel 800 Soldaaten, nevens eenige Burgers, uitgevallen, op datze den Vyand van achteren zouden ſlaan, zo zy 's Prinſen Schepen van 't land wilden afhouden: maar, nadien den Vyand een Gragt uit het Spaaren geleit had tot de moeraſſige plaats aan de Fuik, en daar omtrent veel Volk had, hebben zy ligt kunnen afneemen, dat het ontzet van de Stad aan die zyde niet te zoeken was: nochtans, niet lang daar na, hun Macht wederom boven Heemſtede byeen gebragt hebbende, hebben zy 2000 welgemonteerde Mannen op 't land gezet: maar 't is ongelukkig uitgevallen, nadien die van de Stad niet tydelyk uitgetrokken waren; derhalven vergeefſche moeite.

De moeijelykheid van dit ongeluk of misſlag knaagden 't gemoed van de Overſte *Balfour*, die nu al voorgenomen had, de ſchade door een betere tocht te repareeren en te boeten: en niet lang vertoeft hebbende, is hy de volgende nacht met zyn Volk, alle met witte Hemden boven hunne klederen, op een tocht getogen; de Schalkwyker-Poort uitbarſtende, zynze aangevallen op Ruſtenburg, daar zy alles vermoorden wat 'er was; en daar laatende eenig Volk in garniſoen, bragtenze binnen 4 Vendelen van den Vyand. De Spaanſche waren des anderen daags zeer ieverig om Ruſtenburg weer te herwinnen; maar zyn met zwaar verlies van Volk afgeſlagen. Na dat 'er twee dagen gepaſſeert waren, hebbenze die Sterkte nochmaals beſtormt; doch weder vergeefch.

Byna op die zelve tyd hebben die van de Stad een Loopgraaf doen ſpringen ter grond toe, met Pulver, tot afbreuk der Spaanſche: waar over zy zo verbittert wierden, datze 18 van de zwaarſte ſtuk-

ken

ken Geschut op die van de Stad teffens losten; doch met gering verlies van ons Volk, alzo 'er maar een a twee gebleven zyn. Maar daags daar aan is *Margottin*, Kapitein van 's *Prinsen* Guarde, eenen Blixem in den Oorlog, tot groote droefheid van zyn Volk, in een slag gebleven.

Onder deze aanslag en schermutsinge ter wederzyden, en andere benaauwtheden, zyn die van Haarlem gebragt tot gebrek van Geld: derhalven, alhoewel zy 't recht niet hadden om Geldmunt te slaan, hebben evenwel Penningen van Zilver geslagen boven de waarde; aan de eene zyde stond het Haarlems Wapen, en aan de andere, de oude Spreuk, *Vicit vim Virtus*. Gebrek van Geld in April.

Ondertusschen *Don Frederik* nu verwittigt zynde van 't Verbond, dat de Koningin van Engeland met den Koningk van Spanje gemaakt had, heeft hy in 't begin van de maand May 't zelve laaten uitroepen door het geheele Leger; op dat hy daar door zyn Volk moed zoude geven, en die van de Stad een schrik aanjaagen; ook om bekent te maaken, dat die van de Stad nu geen secours te verwagten hadden. Echter die van de Stad gaven de moed niet verlooren: maar begonnen nader te denken op bequaame middelen, by welke zy de duurte van Eetbaare Waaren zoude verligten, voornamentlyk van 't Kooren; daar van zy ook onderzoek gedaan hebben, en by geschrifte bepaalt, als, voor ieder Man daags, hoofd voor hoofd, een pond Brood, de Vrouwen een half pond, de Kinderen ten huize drie onssen, en de Jongens en Maagden een pond Garste-brood. Men heeft ook de prys van 't Bier bepaalt op eene Gulden de Ton. Gebrek van Eetbaare Waaren.

Middelerwyle heeft het gebrek der noodige Behoeftens dagelyks toegenomen. En als de nood dagelyks grooter wierd, en voornamentlyk het Boskruit, zo gebruikte men de dienst van eenige Waaghalzen en onvertzaagde Lieden, die een kleine quantiteit van Kooren of Boskruit op hunne halzen namen, en maar een Linnen Kiel aan hadden, een Zak aan den hals hing, en twee Sinkroers aan een Riem, met een Polsstok op schouder; en alzo raakten zy door springen en zwemmen over 't gebroken Land, midden door de Vyanden, hoe sterke wacht dat zy hielden; deze wisten zy of te myden, of zomtyds op het lyf te vallen en te vermoorden.

De Spaansche waren op hunne beurt ook geduurig daar op uit om hunne Vyanden te verschalken, met laagen te leggen en te verrassen; die zy kreegen, wierden aan een Galg opgehangen, zommige met

 de

de ſtrop om den hals, andere by de voeten, met het hoofd om laag, alzo zy ten exempel op eene verhevene plaats was opgericht; dat deerlyk om te zien was. 't Geen die van de Stad euvel neemende, ten deele verbittert door de geduurige zwaarigheden, ten andere door de ongerymtheid van zaaken, en van ſpyt en ongeduld ontſtelt zynde, lieten zich voorſtaan, dat deze tergingen hun niet ſtonden te lyden, zyn ontſteken tot een vervloekte weerwraak; en mede een Galg op Stads Veſte opgeregt hebbende, neemen een ſchielyke loop, en rukken na de wal *Quiryn Dirkſz.* en *Mr. Lambert Jacobſz.*, Oud-Burgemeeſteren, die in den jaare 1570, alleen uit quaad vermoeden, in de Gevangkenis gebragt waren, en hangenze beide aan die dieffche Galg op: daar en boven noch eenen *Adriaan van Groeneveen*, Burger van Haarlem, gevangen in een ſlag, om dat hy aan de Spaanſche zyde overgeloopen was: 't was vergeeffch, dat 'er voornaame Burgeren, Raaden, ja een Burgemeeſter, die zich daar tegen wilden zetten, hun in hunne drift konden weerhouden; alles was voor een doof mans deur geklopt, alzo dat zy noch de gerechtigheid, noch de billikheid plaats gaven, en datze noch de redelykheid, noch op de menſchelyke mededogentheid acht namen, ja nergens op paſten. Des niet tegenſtaande gaan zy met hun werk voort, om tirannye te plegen: benevens deze, hebben zy noch 4 Soldaaten, een Prieſter, en een aankomend Jongkman t'zamen opgehangen. En, dat noch 't allermeeſt te beklaagen is, daar omtrent was de Huisvrouw en Dochter van *Quiryn Dirkſz.*, die een Geeſtelyke Maagd was; deze beide, zo Moeder als Dochter, zyn raazende en uitzinnig geworden, loopende over de ſtraaten met 't hair om 't hoofd, kloppende op de borſt met vuiſten, en de oogen ten Hemel ſlaande, vervloekten zo afgryſſelyke tiranny en wreedheid, en riepen tot God in den Hemel om wraak. Als deze Moeder en Dochter van lamenteeren en vloeken geen einde maakten, hebbenze haar beide met Steenen overvallen, en van boven neder in de Gragt geſtooten en vermoord; terwyl de ongelukkige te vergeefſch God en menſchen om hulpe riepen; dat deerlyk om aan te horen en te zien was. Die dolligheid der Soldaaten is zo verre ontſteken, dat zy geheilige en ongeheiligde dinzen onverſchillig aanranden, alles onder malkanderen, hol over bol: ze zyn ook zo verre gekomen, dat zy de Beelden en 't Heilige uit de Kerk namen en wierpen 't voor 't Kanon, om Stads Veſten te ſterken. Dus tergden de Partyen malkander, en ſcholden malkanderen

van

van boven neder: nimmer waren zy geruſt, de eene tyd daagden zy malkander uit om te vegten, de andere tyd waren zy bezig met praktyk en mineeren onder de aarde, en Loopgraaven in brand te ſteeken; en alzo trachten zy dagelyks wederzyds om malkanderen te ruïneeren en te bederven.

Ondertuſſchen, dewyl den Vyand die van de Stad dagelyks groote moeite maakte, is 'er een zwaare ſtryd geweeſt om de Meer te vermeeſteren. Want als de Spaanſche dikwerf gepoogt hadden de Meer te ſluiten, onder 't beleit van *Boſſu:* alzo hebben onze Overſten niet onbeſtaan gelaaten dezelve Meer wederom te openen. Want van de eene zyde had *Sonoy* altyd zyn oogmerk om den Dyk door te ſteeken, en Schanſen te leggen, op dat hy zich een weg mogt openen na de Meer: aan de andere zyde de *Baron van Batenburg*, die, na eenige ſchermutſinge, de zaak zo verre gebragt had, dat hy een Schans te Ouwerkerk leide: maar die van Amſterdam, met 5 Galeijen en veele Schepen, waren daar alle tyd met geweld tegen; doch met vergeefſche moeite. Ondertuſſchen wierd de benaauwtheid in de Stad van dag tot dag grooter, en dat noch meer is, daar was niet als alles gebrek van Mondkoſt, Boskruit en Geld. Waarom 'er Opzienders geſtelt wierden over alle de Conſumtie, die wetten maakten over de Eetbaare Waren; en is beſloten, dat men 't Kooren voor de Soldaaten zoude houden, en voor de onweerbaare en gemeene Lieden Mout en Garſt; die hun vertoonden met een blyd gelaat, maar benaauwt van harten.

Stryd om de Meer te vermeeſteren.

Deze geruchten quamen in 's Vyands Leger; die de Belegerde beſpotten en verweeten hun gebrek van alles, als dat zy noch Bier, noch Wyn hadden. Die van de Stad, vol van moed en courage, zonden een Ontbyt in 's Vyands Leger, buiten de Zyl-poort. Echter de Beſoldinge der Soldaaten manqueerde. Alzo is voor de twede maal Zilvere Munt van 20 en 10 Stuivers geſlagen, doch hooger als waardig waren.

Omtrent deze tyd wierden de Ingezetenen der Stad geteld, en men bevond dezelve in getal, zo Vrouwen, Kinderen, als Meisjes en Knegtjes 15865; ſtrydbaare Mannen, die de Wapenen konden voeren, 1836; Franſchen, Waalen, Engelſchen, Schotten en Uitheemſche, 1215; Duitſchers, Nederlanders, en Ooſterſche, 1856; zynde te zamen 20772.

Als nu de Proviand, Vivres en Geld noch meer manqueerde, zo

 heeft

heeft het geſpuis van Volk beginnen te muiten en moeite te maaken. Maar de Voornaame van de Stad, die 't meeſte gezach hadden, ryk in beloften, hebben hun de Brieven van de *Prins* voorgeleezen; die niet als alles goeds melden: waar door zy wederom een weinig gepaait en geſtilt wierden. En op dat zy 't te beter zouden aanneemen en gelooven, is de Magiſtraat hun te gemoet gekomen, en heeft den Burger belooft en toegeſtaan, dat zy zelve 6 *Tribunos* of Voorſtanders van 't Volk zoude verkiezen, die men toelaaten zoude tot de geheime Raad der Gemeente, en van Brieven of Miſſiven: en op dat zy de gemoederen der Burgers noch meer zouden ter neder zetten, hebbenze gezegt en bekent gemaakt, dat in 't Leger van den Vyand groote ſchaarsheid was, dikwyls ook groot gebrek hadden, vermids zy alle Proviande van Utrecht moeſten haalen, en dit met groote moeite en gevaar, om de Dyken, die bezet waren, en de omwegen; ja dat de Soetelaars niet veilig genoeg waren voor de Vrybuiters;* behalven de onſtuimigheid van 't weder, de koude van den Winter, beſmettelyke ziekte, en andere quaalen meer; hier en boven de dagelykſche uitvallen van die van de Stad, die ook zwaar vallen voor die in 't Leger zyn.

Oproer van 't Volk.

On-

* P. C. *Hoofd*, in zyne Nederlandſche Hiſtorien, tekent aan, ten tyde dezer Belegering, de volgende Heldendaad van eenen Vrybuiter *'t Hoen*; hy zegt: Ter dezer tyd hield zich op het Y een Vrybuiter der Geuzen, geheten *'t Hoen*, die ſchalk in 't overleggen, ſtout in 't uitvoeren, met onvoorziene aanſlagen de wateren onveilig maakte. Deez', verſpied hebbende hoe een bende Speerruiteren van Amſterdam na Haarlem trok, liet zich voorſtaan datze zyne waren, indien hy hen, op een rak dyks, daar ter zyde geen uitvlucht was, betrappen konde. Twee Roeijachten had hy by zich, en boven achtien mannen niet: en wilde het echter wagen, met dus een vuiſt vol Volks. Ziende hen ter gewenſchte plaatze, ſpreiden zy zich, en komen, ten deele van vooren, ten deele van achteren opklimmen. 't Weeke weder had ook den dyk geweekt; en de paarden het noch quaad genoeg, zonder andere belemmering; alzo zy dikwyls door de korſt heen ſtapten, en ten buik toe in de modder ſchooten. Verſmaadende nochtans de weinigte die hun 't hoofd boed, vorderden zy hunnen weg: maar konden geen vaart maaken. Toen leggen de Vrybuiters aan: en naauwlyks een ſcheut of ze deed eenen man ſneuvelen. Voort vellen de voorſte hunne ſpietſen, zonder ſchroomte voor de ſpeeren, die daar by in lengte niet haalen mogten; en dryven hen den achterſten toe. Daar worden zy even euvel gegroet, en echter gedwongen, toom te wenden. Binnen wyle hadden de voorſte herlaaden, en gingen hunnen eerſten gang. 't Hel, gekneed van de hoefyzers, werd hoe langer hoe murwer: en 't eene ros by 't ander bleef ſtecken in 't klamme ſlyk: of ſlibberd op het gladde, in zyn eigen en zyns meeſters bloed, en ſchudde hem uit de zadel. Dit vallen en opſtaan, gins en weder jaagen, duurde tot dat de ganſche Kornet, geſchat op 150 koppen, ter neer geworpen was. Door welke, en dergelyke ſtukken, d'aanrechter zulk een naam won, dat de *Baron van Liques*, daar door bekoort, hem zien wilde, en te dien einde vry gelei toeſchikte. *'t Hoen* verſcheen; en bevonden maar een ſlegt Huisman te zyn, baarde des te meer verwondering. Eenige ſchenkaadien, hem van den Baron aangeboden, ſloeg hy af; niet zyn gunſt, zo de tyd quam, om dezelve van doen te hebben. Ook quam ze naderhand; en *'t Hoen*, gevangen zynde, wierd, op voorſpreken van *Liques*, zonder rantſoen vry gelaaten.

Ondertusschen, als de benaauwtheid dagelyks noch grooter wierd, gelyk weleer binnen *Saguntum*, 't Kooren gekonsumeert, 't Voeder van de Beesten (geslagt van enden af aan) een spys voor Menschen wierd, en heeft moeten gedyen tot derzelver voedzel; heeft men te met Brood van Kennip beginnen te maaken, en Raapzaad te kooken; de toespyze was 't Vlees van Paarden, Katten en Honden, ter verzading van zo een scherpen honger. Veele Burgers en Soldaaten liepen over na 's Vyands Leger; die dan daar bekent maakten de deerlyke toestand der Burgerye. Op die tyd, namentlyk den 30sten van Juny, is 't gebeurd, (zo beschreven is) dat eene Moeder van veele Kinderen, zwart van honger, lagen aan de kniën van de Moeder, schreijende om eeten: en als zy niets had om hen te geven voor den bitteren honger, zy uit disperatie haar zelve dacht te verhangen; maar wierd verhindert.

Eindelyk en ten laatsten, als zy nu ten einde raad waren, is 'er besloten, dat 'er getrouwe Lieden na den *Prins* zouden gezonden worden, die hem levendig zouden afmaalen, in hoe eene groote zwaarigheid en benaauwtheid die van Haarlem staken, dat het nu met de Burgers gedaan was, ten ware dat God uit den Hemel hunner erbarmde en uit de nood hielp. Derhalven hebben die van de Stad terstond *Tseraas* en *Gontinus* na de *Prins van Oranje* gezonden: deze, waarneemende eene heel duistere nacht, een paar Duiven mede neemende, en veilig voor 't gezicht van den Vyand, hebben hun op de reize begeven, en zyn in een Jacht getreden, wel voorzien van Roeijers en Musquettiers; alwaar zy eerst een dol geschreeuw maakten, en met 't slaan van Trommelen, luijen van Klokken, en gedonder van grof Geschut, neemen zy hun koers na de Vloot van den Vyand: door welk gedruis en gebaar, een groote vertzaagtheid in 't geheele Leger was, als mede over de geheele Vloot van den Vyand, niet weetende wat 'er gaande was; ieder een was bezig in de Wapenen te komen, en hadden 't vermoeden, dat die van de Stad van alle zyden zouden uitvallen met geweld, door de uitterste desperatie. Door welk rumoer en gebaar, als behulp der duistere nacht, die de Vyanden 't hooren en zien benam, is het Jacht doorgebroken en ontkomen, en geraakte tot aan de Fuik, midden door de Vyandlyke Vloot; dien de *Graaf van Bossu* op de Ree had leggen, met het sluiten van de Meer. Als nu de gemelde Oversten te Leyden gekomen waren, hebbenze terstond de Belegerde verwittigt, alzo

zy een Duive lieten vliegen: „ Dat men niet moeſt bezwyken, of „ de moed verloren geven van 't ontzetten der Stad, nadien de „ Prins van gedachten was na Leyden te trekken, om te bevorderen „ het ontzet der Stad.

En voorwaar, de zorg van de *Prins* heeft niet gemanqueert, die geduurig bezig was met Krygshandel: maar als nu de Meer beſloten was, en alle plaatzen bezet waren, zo verſtond de *Prins* wel hoe bezwaarlyk en dangereus het wezen zoude, en wat werk 'er aan vaſt was, door de Sterkte te breeken, die te vermeeſteren en te overweldigen.

Nochtans de Ingezetenen van 't Land, die Patriotten wilden wezen, en ieveraars by 't gemeene Volk, door blinde drift gedreven zynde, riepen luidkeels, dat men liever 't uitterſte behoorden uit te ſtaan, dan dat men die van Haarlem zoude verlaaten; die de voornaamſte Voorvegters waren van de Nederlandſche Vryheid: en lieten 't daar niet by beruſten, maar voeren ook uit tegen de Heeren Staaten, Edelen, en voornaamſte van het Land, lieten hen voorſtaan dat het onbehoorlyk was, dat men voor de behoudenis van zo eene benaauwde Stad niet meer devoir deed, daar die Patriotten en Liefhebbers van het Vaderland altyd gewillig en overbodig zyn geweeſt om Schattinge te betaalen: en dat noch meer is, die noch op dezen dag gaarne hen zouden in 't uitterſte gevaar begeeven voor 't welvaaren van 't Vaderland, hun beroemende dat men noch veele zodanige Burgeren zoude vinden, voornamentlyk onder die van Delft, Leyden, Rotterdam, en meer andere Steden. Deze en diergelyke dingen ſtrooide men onder 't Volk.

De *Prins van Oranje*, door zulke hooge en moedige woorden overwonnen zynde, heeft eindelyk, of 't hem lief of leed was, hun hier in te geval moeten wezen, en daar toe alle devoir te beloven, met een te kennen gevende, dat hy 't zoude doen en nakomen, dat de vroome Burgers begeerden en verlangden, en dat om alle quade ſuſpitie te weeren. Want de *Prins* verſtond wel, van hoe zwaar een gewigte die Tocht zoude wezen, en wat een hangyzer om aan te gaan, waar toe hy ook de oude Soldaaten niet ſuffiſant genoeg kende. Wat derhalven te verwagten ſtond van jonge en onbedrevene Soldaaten, gaf andere vryheid, om daar van zyn oordeel te geven. Des niettegenſtaande, wierf hy Volk; daar zyn ook eenige Vendels ontboden uit de Garniſoenen; brengt een geheel Leger byeen;

een, dat alle de Volontariſſen van Burgers uit alle Steden volgden; deze alle hebben te Saſſem hun Leger ter neder geſlagen. Digt aan de Kaag was een Vloot van ettelyke Schepen gereed, dewelke het zeil opgehaalt hebbende, zyn gekomen onder het gezicht van de Belegerde, en hebben hoope gegeven van de Stad te ontzetten: maar 's Scheeps Kapiteinen ettelyke maalen hunne hoofden geſtooten hebbende, en afgeſlagen, daar *Boſſu* hen achter was en te rugge dreef; en de Burgers al vaardig ſtaande, tot de uitval gereed, bezwykt ieder een de moed, als die nu door iedele hoope zo dikmaalen bedrogen waren geweeſt.

Derhalven hebben Burgemeeſteren, Raaden en Overſten van Soldaaten, voorgenomen de Vyand te verzoeken tot een t'zamenſpreken. Dit is 't eerſt beſtaan van *Pellikaan* en *Cornelis Matthyſz.*, beide Kapiteinen van de Schuttery, en dit onder pretext van een vrindelyk verzoek, te weeten, dat de Huisvrouwen van zommige Vendrigs de vryheid vergunt wierd, om met haare gevangene Mannen te ſpreken. Maar die van buiten in 't Leger hebben terſtond geroken wat zy voor hadden met zo een heus en eerlyk verzoek; gaven voor antwoord, dat zy de Gouverneur van de Stad conſent gaven, om in het Leger te komen; dat zy zouden hooren wat hy wilde zeggen. Wederzyds zyn 'er Oſtagiers gegeven, en tegen den avond zyn zy in het Leger gekomen, aan de eene zyde de *Heer van Vliet*, Burgemeeſter en eerſte Deken van Haarlem, d'Overſte *Steenbach* en *Pellikaan*, en, die minder gehaat was, *Roſignie:* aan de andere zyde zyn gekomen de *Graaf van Overſtein*, en noch vier andere. Over en weer geredeneert hebbende, zonder eenige hoſtiliteit, en in alle vriendelykheid, omtrent 's avonds ten 5 uuren, hebben malkanderen niet kunnen verſtaan, en zyn onverrichter zaake geſcheiden; of om dat de Vyand met onbillyke conditien en voorwaarden, het uiterſte aangedrongen heeft; of dat het die van de Stad geene ernſt was te handelen, en alleen met die intentie, dat het Grauw van 't Volk zoude geſtilt worden, en met ydele hoop in devotie gehouden, ter tyd toe dat de *Prins van Oranje* zyn Macht en Volk gereed zoude hebben. De Spaanſche miſſchien daar uit vermoedende, dat 'er noch middelen overig waren, om het overgeven der Stad uit te ſtellen, zo hebben zy 's anderen daags al hunne Macht byeen gebragt, en geboden, dat men alle het Geſchut van alle zyden, op het Bolwerk byeen zoude brengen; waar op zy de oude Pyn-tooren van *St. Catha-*

Parlementeeren met de Vyand.

tha-

tharina ter neer hebben geschoten, met een groot gedeelte van de Muur. Hier en boven hebben zy Bruggen over de Gragt gebragt, en de Soldaaten stonden nu gereed om te stormen, verwagtende door tromslag de leuze: maar als die van de Stad hun moediger toonden als zy gewaant hadden, lietenze 't daar by blyven, en hielden zich stil; of meenden dat men daarom moest stilstaan, om dat 'er een Overlooper van de Schotsche Natie den Vyand had bekent gemaakt, dat die van de Stad voor geen 6 dagen provisie van Mondkost meer hadden, en reeds binnen de Stad groote hongersnood was.

Uiterste benauwtheid. De Belegerde, nu tot de desperatie, en t'einde gebragt zynde, hebben van den Tooren uitgesteken een zwart Laken, waar door zy te kennen gaven de uitterste benaauwtheid en hongersnood. Dit heeft de Vyand doen geloven, dat 'er niet als ledige vaten waren, en dat de Lieden, nu uitgehongert zynde, ligtelyk zoude moeten bezwyken, en zy de Stad met kleine moeite vermeesteren. Derhalven heeft *Don Frederik* nogmaals, 's anderendaags, 's morgens vroeg, geboden, dat men alle het Geschut zoude lossen met een ongewoone furie en hevigheid.

Parlementeeren den 3 July. Tegen den avond hervatte men weer de t'zamenspraak; maar nochmaals onverrichter zaake gescheiden. 's Anderendaags wierd wederom een Zwart Laken van den Tooren uitgestoken, als de Duive, als Bode, tot zyn slag t'huis gekomen was, met belofte van Vivres te verschaffen. Maar als dat onmooglyk scheen te wezen, die de zaak wat nader in zagen, zo zyn ze ten derdenmaale wederom tot t'zamenspraaken of parlementeeren gekomen: daar toe zyn gecommitteert aan de eene zyde de *Graaf van Overstein*, en de *Graaf van Bossu*, nevens noch vier andere van 's Vyands zyde: aan de zyde van de Stad zyn gecommitteert de *Heer van Vliet*, *Steenbach*, *Rosogny*, *Sobey*, *Pellikaan*, en *Cornelis Mattheusz.*: maar deze onderhandeling is ook niet gelukt, om dat de Belegerde verklaarden, en opentlyk met wrevelmoedige zinnen zeiden, dat zy niet van meeninge waren, als Soldaaten zonder Geweer uit de Stad te trekken, dat hun zulks tot schande en oneer zoude gerekent worden, en een goed Soldaat niet staat te leiden. Ondertusschen is 'er wat ontzet van Vivres gekomen, men weet niet wel aan wat kant, waar door de Belegerde een weinig verquikt zynde, hebben hun Vlagge verandert, en voor de Zwarte een Witte uitgestoken; om te kennen te geven, dat 'er wat ingekomen was, doch weinig ter verzadiging.

Al-

Alzo wierd de hongersnood hoe langer hoe grooter, en gebrek van allerhande gewoonelyke en gebruikelyke Spyze, zo dat zy allerlei Gewas, Wortelen van Kruiden en Koolſtruiken in hunne hongerige buiken geſtopt hebben. En 't is eindelyk daar toe gekomen, (als ik myn Vader dikmaalen heb hooren verhaalen) dat zy gekookte Oſſenhuiden met hunne tanden van malkander ſcheurden, dat de maag niet konde verteeren. Dus zyn die Lieden gantſch uitgehongert, ſtierven op ſtraat by de weg, zommige binnens huis, zy waren weg eer men 't wiſte, vielen ter aarde half dood, en gaven de geeſt onder de handen: die noch gingen en ſtonden, hadden de dood op hunne lippen, zy dwaalden als ſchimmen of geeſten, even of hun de lendenen aan ſtukken geſlagen waren. Derhalven tot de uitterſte benaauwtheid nu gebragt zynde, gaan weer nieuwe raadſlagen voorwenden, neemen nieuwe courage, en ruſten toe nochmaals een ander Jacht, en daar zy eenen *Nikolaas Barnard*, Kapitein van de Schuttery, over ſtelden; die den *Prins* ootmoedig zoude bidden, dat hy op de naaſte dag Vivres geliefde te zenden, nadien de uitterſte benaauwtheid geen langer uitſtel konde lyden, en hy overvloed van Mondkoſt aan de mond van het Spaaren wilde zenden.

De *Prins van Oranje*, tot aan zyn binnenſte ingewanden ontroerd zynde, heeft een Duif met een Briefje laaten vliegen, ondertekend by gemelde *Nikolaas Barnard*, begeerende en biddende, dat de Belegerde, na zo veele moeite en arbeid, honger en kommer, noch voor een dag a twee patientie wilde neemen, beloovende, dat hy zyn beſte en uitterſte devoir zoude doen, na alle vermogen en kraggen, dat met de hulpe van God de Stad mogt ontzet worden, en verloſt van zo een langduurig en zwaar beleg.

Ondertuſſchen wierden de Soldaaten wederom gaande, en als dol en uitgelaaten in ongebondentheid, nergens op paſſende, noch op ſtraf, noch op militaire tucht, en begonnen op de roof te leeven. En voor eerſt hebben zy de Bank van Leening, anders de Lombert, opgeſlagen en geplundert, mitsgaders ook andere Winkels, met grooten hoon. Door deze ongebondentheid en wrevel der Soldaaten, is de *Prins van Oranje* gedwongen geweeſt de teerlings-kans van den Oorlog te waagen, en preuve te doen met de Wapenen, wat God wilde geven. En als men zeer begaan en verlegen was, om een Veldoverſte te bekomen tot zo eene Tocht, niet weetende wie zy daar toe zoude verkiezen, die zich daar toe zoude willen

laaten gebruiken, 't zy dan uit liefde voor het bedrukte of benaauwde Vaderland, of om eere in te leggen: zo heeft de Heer *Baron van Batenburg* zynen dienſt geoffereert en gepreſenteert, om te repareeren zyn eere en reputatie, waar aan hy ſchade geleden had op de Meer; voor zich beter achtende, met eere te ſterven, dan in ſchande te leeven.

De *Prins van Oranje*, een Vorſt van genereus gemoed en vol van courage, daar 't Land in zo een parquet ſtond, en uit liefde voor 't Vaderland ontſtoken zynde, zeide meermaalen, als de zaak zo ſtond, „ Dat hy bereid wás zichzelve op te offeren voor 't welvaaren van 't „ Vaderland; na 't exempel van *Decius*, te Romen. Maar de Heeren Staaten, de Ridderſchap, en Gedeputeerden van de Steden, die de Regeeringe aan zich hadden, zyn op alle manieren daar tegen geweeſt. Derhalven is de opperſte Commando de *Baron van Batenburg* toegebragt; die hy ook vrywillig aangenomen heeft, met deze laſt, dat hy poogen zoude aan de Boſchzyde met geweld door te breeken; en dat andere Soldaaten eene aanſlag zouden maaken op die geene, die de wacht by de Fuik in 't laage hadden. En als nu de Veldoverſte, die van de Stad Duiven met Brieven toegezonden, en van hun komſte op den 8ſten van July tegen den avond verwittigt had, zo is hy van Saſſem na Noordwykerhout getrokken met 4000 Soldaaten, behalven de volontaire Burgers. Hier op volgden noch 600 Ruiters; de Overſte Ritmeeſter der Ruitery was de Heer *Karloo*; hier boven 7 ſtukken Geſchut, en andere Veldſtukken; noch 400 Wagens, geladen met allerhande Proviande en toeruſting van Oorlog; onder welke veele Schanskorven en Borſtweeringen op wielen gezet, waren, daar onder de Soldaaten konden ſchuilen, als zy aan de ſlag zouden gaan. Te Noordwykerhout heeft hy zyn Volk opentlyk tot den gebede doen komen, en daar na ter ruſte begeven tot middernacht.

De tocht van Batenburg.

Na de middernacht is het Leger opgetrokken, en heeft zich op reis begeven; die voor hadden het Duitſche Leger te beſtooken, behoudens deze ordre, dat de eerſte ſlagordre zou beſtaan uit de helft van de Ruitery, dien volgden de Vendels van Holland en Zeeland, met hun Geſchut en Schanskorven, die de Franſchen, Engelſchen en Schotten volgden: onder de laatſte van 't Voetvolk was de troep van Soetelaars, en 400 Wagens, geladen met Proviande, en alle Behoeftens van Mondkoſt en Amonutie; de reſt van de Ruitery beſloot het

het Leger en alle de train van Oorlog. Behalven dat die tocht van zo een gewoel niet konde verholen blyven, zo is 'er dit nadeel noch by gekomen, dat 'er twee Duiven, die na de Stad gezonden waren, van de Vyanden door kogels geſchoten, op de aarde gevallen waren.

Don Frederik nu bericht zynde van 's Vyands komſt, heeft de Trompetten doen blaazen, de Trommels doen roeren, en bezorgt, dat zyn Volk in de Wapenen zoude wezen, ook dat men eenige boſſen nat Stroo zoude ontſteeken, dat de Belegerde het gezicht zoude beneemen, en in confuſie brengen, als zy uit zouden vallen. Daar na heeft hy zyn Volk in ſlagordre gebragt, achter 't rookende Stroo, en heeft vooraan gezonden 5000 uitgelezene Soldaaten, met 300 Paarden, nevens noch veele andere Vendels; behalven deze, noch 500 Ruiters, onder 't beleit van *Johan Baptiſt van den Berg*, en andere Bevelhebbers meer. Deze heeft geboden, dat men het Volk aan de Duinen, na 't weſten, zoude voeren. Aan de andere zyde *Romero*, *Montedoca*, *Liques*, *Capres*, en ander meer, die met de hunne aan de linker zyde zyn geweken, buiten de ordinaire weg, om dat zy de gelegentheid zouden waar neemen, om *Batenburg* onvoorziens ter zyde op 't lyf te vallen. De reſt van 't Leger bleven ſtil in ſlagordre ſtaan binnen hun voordeel.

's Morgens vroeg voor den dageraat, te 3 uuren, als de *Baron van Batenburg* gekomen was in 't Mannepat, en nu bezig waar in het opregten van de houte Borſtweering, en eene Wagenburg te maaken ter wederzyden: zeer onvoorziens is het Geſchut geloſt, ter verſchrikkinge van de onze. Waar door de Veldoverſte, niet vertzaagt zynde, ſpoed zyn weg, en peurt regt na de Stad; aan 't Boſch gekomen, en daar gevonden hebbende een verlaaten Schans, en vorder gepaſſeert zynde met zyn Volk, tot dat hy tegen had al het Vyands Volk, die aldaar by het ſmookende Stroo gelaaten waren: alwaar een hevige ſlag is geweeſt, en hy veele aanſtoot had: maar als de Ruitery zich niet konde redderen, om 't geboomte en ſtruellen, zynze gedwongen geweeſt te retireeren en te rugge te trekken.

Die van de Stad, rykhalzende met begeerte na ontzet, hoorden wel een gerammel van Wapenen, maar zagen niet dat 'er tekenen gegeven wierden van aankomſt en ontzet; en nadien de rook van 't natte Stroo hun de uitzicht benam, dachten die, dat 't gemaakte krygsliſt was. De Heer van *Batenburg* ondertuſſchen, en *Karloo*, de

Paarden 't spoor gegeven hebbende, zyn met geweld gevallen op de Spaansche Troepen, ongelyk minder van macht en getal, als met disperaate zinnen. In deze slag is eerst geslagen *Karloo*, en nevens hem *Balthasar van Lurk*, broeder van *Gaspar*, die weleer *Studler* genoemt wierd, nu als Volontair de kryg volgde, en diende met 3 Paarden. Byna op 't zelve moment, heeft de rest van de Spaansche Ruitery, met ruime toomen en volle galoppen, een geweldige aanval op de *Baron van Batenburg* gedaan. De Nassousche Krygslieden alzo besprongen zynde, wenden hunne toomen en Paarden, zyn te rug gekeert na de Wagenburg; daar 's Vyands Ruitery hen op de hielen was, en onder 't Voetvolk van hun eigen Volk geraakte; die, door de inval verstrooit, en door 't Voetvolk van de Spaansche bestreden, alle te zamen gelyk te rugge weken, elk zyns weegs, met groote nederlaag en verlies van Volk. Op deze plaats en op de vlucht zyn 'er wel 700 verslagen; onder welke ook de Veldoverste *Batenburg* geweest is, met veele andere Kapiteinen van de Heeren Staaten. Boven dien zyn 'er noch gebleven 76 Burgers van Delft, 50 van Gouda, 300 van Rotterdam, 40 van den Briel, en meer andere uit andere Steden, welkers naamen de Heer *Bor* aangetekent heeft. Deze nederlaag zoude vry grooter geweest zyn, ten ware de nacht de Partyen gescheiden had; veele zyn 'er geborgen in diepe en moerassige plaatzen; andere hadden zich begeven na de Staatsche Schepen, en gevlucht wyd en zyds. *Tseraas*, gewond zynde, is miraculeus te Leyden geraakt. De Voerlieden van de Wagens, de Toomen afgehakt hebbende, zyn op hunne Paarden gesprongen, en alzo ontkomen. Maar alle de Wagens, Provianden, 13 a 14 stukken Geschut, en veele Vendels zyn alle tot 's Vyands Buit gebleven.

Batenburg geslagen.

Des anderen daags, de Spaansche trotsch en moedig door deze Victorie, hebben van verre getoont de stukken Geschut, die ze verovert hadden, en dezelve ettelyke maalen gelost, tot spyt van de belegerde en benaauwde Burgers. Hier en boven hebben zy een Gevangene, na ze die neus en ooren afgesneden hadden, los gelaaten, en gedwongen aan die van de Stad de tyding te brengen, van de deerlyke nederlaag van 't Staaten Volk. En op dat zy het te beter moggen gelooven, hebben zy over de Stads Veste eenige Hoofden gerolt van Burgers, als met een slinger, die in de slag gebleven waren.

Als men deze nederlaag alomme verstaan had, zo heeft byna geheel

heel Holland gebeeft, een fchrikkelyke en ongemeene vreeze hadden alle Steden ingenomen, en voornamentlyk die van Alkmaar, die geweigert hadden Garnifoen in te neemen. 't Leger, dat te Saffem noch lag, is opgebroken, en de Soldaaten zyn in garnifoen gelegt.

Als men nu tot de uitterfte difperatie gekomen was, zonder lang uitftel, heeft de *Prins van Oranje* de Belegerde door Brieven laaten weeten, dat zy wel zouden doen de Stad en 't Vaderland in de hoede van God te beveelen; na de raad en 't exempel van *Themiftocles*; en alle devoir aanwenden om hun te redden, zo zy beft konden.

Deze en meer andere zwaarigheden zyn de arme Burgers van Haarlem overgekomen. Na zo veele moeitens en arbeid uitgeftaan, na zo een zwaar Beleg van 7 maanden, na zo veele donderflagen van Gefchut, (daar aantekening van gehouden is, zynde 10400 fchoten) en eindelyk na zo eene hongersnood, 't was om raazende te worden, zy eindelyk moeften bezwyken, en gedwongen te komen in de handen van zo wreede Vyanden, als nu de nood door Gods fchikking hen drong. En als 'er nu geen hoop van behoudenis overig was, zo hebben zy hun moeten keeren tot difperaate raadflagen.

Dit zyn die tyden geweeft, daar *Johannes* van geprophetéert heeft in zyne *Openbaaringe*, zeggende: *Als de menfchen de dood zullen najaagen, en niet vinden, en zullen verlangen te fterven, maar de dood zal van hen vlieden.* Zo is 'er eindelyk befloten, dat alle die geene, die de Wapenen konden voeren van wegens hunne jaaren, midden door des Vyands Leger, gewapender hand, een weg zouden zoeken, om zich te falveeren, met die meening, dat zy in de Stad zouden laaten ftokoude Lieden en Vrouwen, die hen niet konnen verweeren; vermids dat zy vertrouwden, dat de Veldoverfte *Don Frederik* deze oude en ongevallige Lieden en onweerbaare Vrouwen zoude fpaaren, en op dat de reft niet ongewroken zoude fterven. Dit ging 'er al om; maar als by geval Vrouwen en Matroonen zulks vernomen hadden, help God! wat is daar een gehuil en gekerm ontftaan, alle ftraaten en wegen weergalmden van 't naare en lamentabele gehuil der Vrouwen: zy, als uitgelaatene en raazende menfchen, vloogen onder malkanderen over de ftraaten, als Bachanten, of die 't in 't hoofd fcheelden, en riepen te vergeefs de Naame Gods aan; de gehuwde riepen, dat zy wel ongelukkig waren, en fcholden haare Mannen voor Echtbreekers en weg loopers. Kortom, hier is een ftemme gehoort, als die in Rama, doe *Rachel* haare kin-

deren beweende, die niet begeerde te luiſteren na vèrtrooſtinge, door ongeduld van ſmerte; noch de arme Burgers konden niet zien hoe dat deze te paaijen of te ſtillen waren: want het ſcheen dat zy byna uitzinnig waren.

In deze zo deerlyke en deſolaate ſtand, verlaaten van alle hulpe van God en menſchen, zo zyn 'er eenige geweeſt die de Heer *Gregorius Geervliet*, Deken van de Kanoniken, met eenige andere Pausgezinde, die in het Leger van den Vyand waren, uit mededogentheid van hunne Landslieden, verzogten tot zamenſpraak, om te parlementeeren; maar zyn niet van die van de Stad aangenomen. Alzo ook, als des anderen daags, een van de Walſche Soldaaten, aan de Vyands zyde geboden te gaan na Ruſtenburg, daar toe gelaſt, om met de Overſte van die plaats te accordeeren tot een ſtilſtand van wapenen; is ook afgeſlagen. Derhalven een nieuwe raad bedacht hebbende, is 'er eindelyk beſloten tot den uittrek, dat 'er 700 Musquettiers de voortocht zouden hebben, om de weg te baanen midden door de Vyanden heen. Maar de Magiſtraat en Officieren van de Schuttery, nevens andere gequalificeerde en voornaame Lieden, des beter verſtaande, hoe gevaarlyk en dangereus het zoude wezen met Vrouwen, Kinderen, en zo onweerbaare troepen te volgen achter de 7 Vendels, 't laatſte gedeelte van 't Leger hebben zy gewilt dat beſtaan zoude uit 9 Vendels, en dat men middelertyd hulpe zou verzoeken aan den *Prins*, en alzo hun bevelen onder de hoede en beſchuttinge van God. Hier op zyn ook de Bruggen, die binnen de Stad over 't Spaaren lagen, eenige opgehaalt, en andere afgebroken. De Schepen die 'er lagen, boorden zy eenige in den grond, andere bragtenze van de hand, ooſtwaard aan, om den Vyand te beletten van niet te kunnen volgen; en 't Geſchut ſtond al gereed, om het onder water te laaten zinken.

De geruchten van zo diſperaate voorſlagen en raadſlagen heeft *Don Frederik* vry beangſt gemaakt, als dit bedenken hem in de zin quam, wat een geweld en force 'er is by diſperaate en overgeven Lieden: hy wiſt ook wel, dat het byten van wilde en nu ſtervende beeſten allerfelſt waren: en dat dit het krachtigſte geweld was, die de uitterſte nood iemand uitperſte: hy verſtond ook wel, hoe groote diſtantie 'er was van de Legers, om hulpe te bieden, die in nood mogten komen: en dat het zeer zwaar was om te raaden aan wat quartier van de Stad zy zouden uitval poogen te doen, en een open zoe-

ken,

ken, om hen te ſalveeren. En zo zy miſſchien afgeſlagen wierden, zo dacht hy, dat zy tot de uitterſte gruwelen zoude vervallen; na 't exempel van die van *Saganthus*; ja datze miſſchien na die eere ſtonden, om in de aſſche van hun Vaderland begraven te leggen. Deze en diergelyke dingen by zichzelve overdacht zynde, quam 't hem niet ongeraden voor, die van de Stad te verlokken met de hoop van Pardon. Derhalven *Don Frederik*, afleggende het Leeuwenvel, heeft dat van de Vos aangetrokken, daar toe gebruikt hebbende de naam van de *Graaf van Overſteyn*; die Brieven in de Stad gezonden heeft, omtrent van dezen inhoud:

Dat de goedertierentheid van Don Frederik *noch open ſtond, en dat 'er noch genade overig was voor de benaauwden, zo ze maar hun konden ſchikken om over te geven; belovende dat 'er niemand zoude geſtraft worden, dan die 't na hun eigen oordeel wel verdient zouden hebben.*

Deze Brieven van 't Stadhuis afgelezen zynde, zo helden de Hoogduitſchers aanſtonds na vrede, en weigerden de gevaarlyke Tocht, boven gemeld, aan te vangen. Des niet tegenſtaande, zo hebben de Walſche Vendels, die weinig vertrouwen op deze beloften ſtelden, zich gereed gehouden op de reize, en nu buiten de Schalkwyker-Poort gemarcheert zynde, een groote troep Burgers hen geleidende, met deze intentie en meening, dat zy Schepen op de Meer bekomen hebbende, zouden peuren na de Vloot van de *Prins*. Hier uit is ontſtaan in de Stad groote confuſie en Burgerlyke beroerte, de Wachten ſtonden ſtil, daar die van de Stad in groot gevaar waren, dat zy ligt hadden kunnen overrompelt worden. Ook was 'er geen mindere confuſie in 't Leger van de Waalen en Burgers, die met groot gewoel alle weder binnen gekomen zyn, doch zonder verlies van volk, om dat zy geen Timmerlieden noch gereedſchap hadden, om Bruggen hier en daar te ſlaan. Greepen nochtans weder nieuwe moed met een twede tocht, die zy hervatten. Maar als zy tot de zaak zelve quamen, hebbenze bevonden dat de weg alomme geſloten en als vernagelt was, en alle plaatzen bezet waren. Derhalven, nadien 'er geen hulp of byſtand te verwagten was in de Wapenen, daar alle menſchelyke hulpe ſtil ſtond, en daar de hongersnood dagelyks toenam, ja de Burgers tot de uitterſte diſperatie gebragt zynde,

de, en 't gebod van de *Prins*, om 't Vaderland in de hoede van God te beveelen; zo ſchikten zy zich eindelyk om de Stad over te geven; daar toe committeerende *Johan van Zuyren* en *Hieronymus Verlenius*, Vicaris van den Biſſchop; na eerſt geroepen te hebben de Kapiteinen en Bevelhebberen van de Schuttery, om met hun raad te pleegen; die daar by gevoegt hebben *Steenbach*, *Chriſtoffel Vader*, en *Roſogny*. Deze zyn op den 12den van July buiten de Stad gegaan, om met den Vyand te accordeeren.

Na korte diſcoerſen en propooſten ter wederzyden, is eindelyk het Accoord gemaakt; ter wederzyden zyn de Conditien geſtelt, zo als die gemeenelyk plachten te wezen tuſſchen Overwinnaars en Overwonnene; die *Roſogny* niet konde toeſtaan, en hy alleen konde daar toe niet verſtaan: die van dat gevoelen was, dat men liever het uiterſte tot den laatſten druppel bloeds zoude uitſtaan, dan dat men zulke Conditien zoude inwilligen. Deze heeft zich met groot misnoegen wederom na de Stad begeven, en zyn Soldaaten te kennen gegeven, wat van de zaak was, aangaande het Accoord, verhaalende en beſchuldigende de onbillikheid van de Conditie. Deze dit hoorende, als raazende Lieden, loopen na de Poort, en de Valbrug opgehaalt hebbende, wilden met geweld, dat men die Gedeputeerden zoude afzetten, en buiten de Stad ſluiten: maar, als die furie en onſteltenis wat ophield, zyn de Gedeputeerden eindelyk ingelaaten; die, om de harten van de Soldaaten wat te paaijen en te ſtillen, alles goeds beloofden, en verklaarden dat *Don Frederik* meerder goedertierendheid zoude betoonen tegen de Burger en Ingezeten, dan iemand zou derven preſumeeren of denken.

Des anderendaags, 's morgens vroeg, de Soldaaten door Tromſlag te zamen geroepen zynde, wierd het in hun keuze gegeven, of te verwagten hoope van genade en pardon, of af te ſlaan; of zonder Geweer uit de Stad te gaan. Als de hoop van genade van 't Stadhuis afgelezen was, zo hebben de Hoogduitſchers en Schotten liever in de Stad willen blyven, op genade van den *Hertog van Alva*, om dat het wel zo eerlyk ſcheen te wezen, dan hunne Wapenen af te leggen, of ongewapent uit de Stad te trekken. Deze redelykheid en beleeftheid van de Hoogduitſchers en Schotten, hebben den Veldoverſte wel aangeſtaan en bevallen, daar hy van ſtonden aan heeft afgekondigt, dat de Schotten en Hoogduitſchers genade en pardon hadden, en dat de reſt mogt afwagten, wat hy vorder zoude gebieden.

den. Alle de andere Soldaaten, zo meenig als 'er waaren, zyn van contrarie advys geweest, dewyl hun niet geraden scheen te wezen, vertrouwen te stellen op de belofte van den Vyand.

Onder deze discoursen en beraden van Soldaaten, zo heeft de heroïque dapperheid van *Bordet*, een Fransch Edelman, en Collonel van onverwinnelyk gemoed, (die beter fortuin waard was) met luister gebleeken; die dikmaalen zyn Soldaaten met woorden en daaden gecourageert had, om de uiterste perykelen uit te staan. Deze, als hy bemerkte dat de moed van zyn Volk bezweek, en Vrouwen geschrei en geween hoorden, door ongeduld van honger en gebrek; hy dit qualyk neemende, heeft zyn Volk verweeten, dat zy Vrouwen harten in 't lyf droegen: en heeft door zyn exempel geleert, dat 'er niet zo zwaar, niet zo moeijelyk was, dat een vroom man zoude kunnen bewegen, om de regte Dapperheid eene scheibrief te geven: en dat voor een gewillige en geresolveerde niets zo zwaar is, dat een vroom gemoed niet behoorde te lyden. En met een geëischt hebbende een brandende Kaars; „ Wat zou my letten of hinderen, „ zeide hy, dat ik myn hand niet zou steeken in de vlam van de Kaars? en met een zyn hand in de Vlam gestoken hebbende, harden 't zo lang uit, dat de stank van de gebrande Hand de omstaanders uit de kamer dreef. Een twede *Scævola*, waar van de Poëet *Martialis* gewag maakt:

> *De Hand die* Mucius *in 't vuur heeft durven steeken,*
> *Die heeft de* Porsena *van zien het hart doen breeken.*

Deze, als hy by zich zelve overdacht en overwoog de uitkomst van 't gemaakt accoord, en wat hy te verwagten had, nu wel voorzag, die voor Bergen in Henegouwe gedwongen was geworden de *Prins* af te zweeren, en onder den eedt van *Duc d'Alva* te komen, roept zynen Dienaar, een van de getrouwste die hy had, en gebied hem: „ Dat hy een Pistool met scherp zoude laaden, om hem daar „ mede te doorschieten. En dit gesprooken hebbende, zeide hy daar by: „ Haast u en verlost my van dit sterffelyke leven, dat ik nu niet „ mag ontgaan. Als de Dienaar zulks weigerde, en vallende op zyn knien, ootmoedig bad, dat hy hem daar van wilde verschoonen: zeide hy daar op: „ Wat sammelt gy doch? ik heb myn leven tot „ hier toe doorgebragt eerlyk en onberispelyk, altyd meer lettende

Heroïque daaden van Bordet.

„ op de eer, dan op 't geld: geen quaad is my verſchrikkelyker „ geweeſt, dan ſchande en oneer, dat zal ik betuigen met de laatſte „ adem; ik hebbe vaſtelyk voorgenomen, van myn oude en mannelyke Dapperheid geen afſtand te doen, en daar van te verbaſteren; „ heb 't altyd daar voor gehouden, dat het beter en loffelyker is eerlyk te ſterven, dan ſchandelyk te leven. Hier na op zyn knien vallende, heeft zich in een deken van 't bed gewonden, waar op hy lag; alzo een weinig vertoefd hebbende, doet zyn Gebed, en op de barmhertigheid van God hem verlaatende, heeft gebeden om vergeving van zyne zonden, en in zyn uiterſte zich bevelende in de genade des Heeren van hier boven. Als hy zyn Gebed dus Chriſtelyk gedaan had, heeft hy de ſchoot afgewagt, met een onvertzaagt harte; wordende terſtond door 't Hoofd geſchoten, dat 't Brein de bedſtede door verſpreide, en heeft alzo den geeſt gegeven. Men zegt, dat *Don Frederik*, verſtaan hebbende deze zo heroique dapperheid, ten hoogſten daar over verwondert is geweeſt, als voor deze ongehoort.

Die zelve dag, voormiddags omtrent 9 uuren, is het Contract voltrokken, en 't geen by geſchrifte is geſtelt en ondertekend aan wederzyden, tot een eeuwige ſlaverny. De Artikelen zyn ten naaſten by deze geweeſt:

I. *Dat men de Stad zoude overgeven, na 't gevallen van de Spaanſche, behoudens 't recht van genade en ongenade, om te vergeven of te ſtraffen na gelegentheid.*

II. *Dat men voor de Veldoverſte zoude opbrengen* 240000 *guldens, waar van* 100000 *gl: binnen twaalf dagen, en dat zy de reſt zouden opbrengen binnen 't half jaar; om te verhoeden de plundering van Soldaaten, en voor te komen de buit en geweld van hongerige Krygsluiden.*

Als die van de Stad hier in bewilligt hadden, zo is 'er een teken gegeven met de groote Klok, dat alle Burgers, of die Burgers Recht hadden, insgelyks de Soldaaten, hunne Wapenen op het Stadhuis zouden brengen, en daar laaten; de Hoogduitſchers en Schotten uitgezondert, die uit laſt en bevel van den Overſten Veldheer Stads Veſten zouden bewaaren, en de Wacht aan de Poorten houden: misſchien met voorbedachte raad, op dat zy de Spaanſche, die haakten na den roof, in dwang zouden houden, en verhinderen van dezelve. En voor eerſt zyn de Burgers geordonneert zich te begeven na de

Zyl-

Zylkerk; *St. Bavo*, de Groote Kerk, is geordineert voor de Vrouwen en onnozele Kinderen, die geen weer konden bieden; en de Soldaaten, nevens de Overften van dien, zyn gelaft, dat zy de Bakeneffer Kerk zoude inneemen. Alzo zyn eindelyk die van Haarlem overheert, onder 't jok gebragt en dienftbaar geworden: waarom de Raad getreurt heeft, en de Hoofden laaten hangen; de Burgers binnen 's monds gemord; en de Soldaaten van boosheid op hunne tanden geknerft. Dit alles is gefchied den 13den van July, des jaars 1573. En dit zyn byna die dingen, die ik bevinde gefchiet te zyn geduurende het Beleg. Nu ga ik befchryven 't geene na de Belegering of overgave der Stad gebeurt is, vreemde en remarkabele zaaken.

DERDE BOEK.

Vervattende het geene na de BELEGERING der Stad gepasseert is.

Als de zaaken der Stad zo stonden, gelyk nu verhaalt is, scheen het mooi weder, en alles in stilte te zyn, daar het woelen van Soldaaten, en 't donderen van grof Geschut ophield, en stil stond. Even op die tyd zo heeft hem 't eerst gepresenteert de Heer *Philip van der Maas*, Oud-Burgemeester, een Man van aanzien, die uit vreeze voor belegering, (die daar op gevolgt is) zich aan de zyde der Vyanden heeft begeven, Raad van zyn Koningklyke Majesteit in Holland, Zeeland en Vriesland, en dien volgende Raad van *Don Ferdinandus*. Deze in de Groote Kerk gekomen zynde, daar een meenigte Vrouwen, Dochteren, Zoonen en zuigende Kinderen waren, die haar voor 't Autaar neder geworpen hadden, heeft hy eerst beginnen te troosten, daar na vermaant, dat zy immers wilden gedenken aan 't Accoord, onlangs gemaakt, dat zy alle het Goud en Zilver dat zy hadden, zouden verzamelen, en zo zy eenige Juweelen of Klenodiën hadden, datze die voor den dag zouden brengen, en haar kwyten als na behooren. En met een zo gebied hy haar, dat zy goeds moeds zouden zyn, haar verlof gevende om na huis te gaan, en gerust te slaapen; maar belaste ook, dat zy 's anderendaags wederom zoude komen met haar gevolg. Daar van daan gescheiden zynde, heeft hy gelyke vermaaninge gedaan aan de Burgers, die geboden waren te gaan in 't Zylklooster, alwaar aan elke zes Mannen een Brood is omgedeelt, om de verhongerde Burgers te spyzigen.

Des anderendaags is de Heer *Philip van der Maas*, nevens *Juliaan Romero*, en andere Krygsoverstens meer, alle Gewapent, wederom in

in de Kerk gekomen; dat de Vrouwen en kinderen zo een schrik aanjaagden, dat zy niet wisten waar zy haar bergen zouden, en alzo verslagen waren van geest, dat zy op malkanderen overhoop vielen; ja de Kinderen die op 't Choor zaten, waren half dood van vreeze. Maar *van der Maas*, en die by hem waren, heeft haar geboden, goeds moeds te zyn, dat 'er geen zwaarigheid ter waereld was; haar met een te kennen gevende, dat het Pardon al verkregen was, als zy maar devoir deeden, dat de beloofde zomma van Penningen opgebragt wierd. 't Welk ook is geschied, want den 15den van July hebben zy opgebragt alle Zilvere Munt, te Haarlem in tyd van nood geslagen, die zy ten huize van *Sybrand van Berkenrode* gebragt hebben.

Hier op is gevolgt, dat 'er alle eetbaare Spyzen in overvloed waren en goede koop. Alzo hebben zy alle haar afscheid gekregen, om te gaan waar 't haar geliefde. Met gelyke troost zyn de Burger-mannen ook wat verquikt, en als zy noch waren in de Kerk van 't Zylklooster, zyn de Spaansche Troepen met vliegende Vendels in de Stad gemarcheert. Waar op eindelyk de Schotten en Hoogduitschers geboden zyn, de Wapenen neer te leggen, en te gaan ten deele in 't Klooster van *St. Catharyn*, en andere in dat van *St. Ursel*.

Als deze ontwapent waren, zyn de arme Burgers dat gewaar geworden, en voelden een slang in hunne boezem, dewyl de Spanjaarden op den Buit loerden, en 't accoord niet eenen dag is gehouden, door de moedwille van de Spaansche, die, trotsch zynde door hunne Victorie, spotsgewyse de Burger-huizen hier en daar beroofden, en de Lieden het hunne ontnamen; deze overdadigheid en stoutheid nam dagelyks meer en meer toe, nadien de hoop van ongestraft te blyven, is de meeste bekooring tot zondigen.

Daar op is gevolgt *Don Frederik*, en terstond na hem de *Graaf van Bossu*, en gevolg van veele Edelen; die noch het lyden zagen uit de aangezichten der Ingezetenen, verzwakte manhaftigheid, en een deerlyke Hongersnood uit de holle en ingevallene buiken. *Don Frederik*, de Veldoverste, heeft in bewaringe genomen alle Bevelhebbers van de Burgers, zo Collonellen, Kapiteinen, Vaandraagers, als wat dies meer is, en heeftze aanstonds doen brengen na 't Huis ter Kleef. Don Frederik komt in de Stad.

Daags daar aan is de *Hertog van Alva* zelve in perzoon gekomen, en zittende te paard, heeft hy alle de Schanssen en Forten beschouwt; maar is niet in de Stad gekomen, die met zo veel Bloed van dappere Helden zo diere gekocht was en verovert. Tegen den avond is

hy weder na Amſterdam vertrokken, zonder eenig gewag van 'Triumph: want den *Hertog van Alva* verſtond wel, dat dit de Victorie van *Cadmus* was, met verlies van zyn Volk.

Op deze zelve dag van zyn komſt, als of zy den Hertog Sacrificie wilde doen, zyn 'er 300, zo Waalen, Engelſchen, als Nederlanders opgehangen, en de Strot met een baſt toegebonden. Des anderen daags, na de Stad ingenomen en verovert was, zyn 'er veele Gevangenen in naauwer bewaringe gebragt, die driederhande onderſcheiden zyn geweeſt. Vooreerſt zyn 'er geweeſt die uit de Stad geweken waren, en Huis en Hof verlaaten hadden, uitlandig, en dat voor eenige jaaren: onder deze is geweeſt *Pieter Kies*, Oud-Burgemeeſter; *Jacob Gerritſz. de Jong*, Rentmeeſter van Stads Comptoir; *Arnold Dirkſz.*, Moutmaker; *Floris Hendrikſz. Loenen*; *Arent Dirkſz.*, Factoor; *Ysbrand Staats Hageman*, Kerkmeeſter; *Adriaan Boogardt*, Pottebakker; die van *Schagen*, Konſtapel over 't Geſchut; en *Jan Michielſz. de Waal.* De twee laatſten van deze, dewyl zy gevangen waren door abuis in de naam, zyn wederom los gelaaten. In de twede Lyſt zyn gerekent voornaame Burgers, die ook gevangen genomen zyn, als *Arnout Janſz. van Dordrecht*, Schout; *Johan van Vliet*, en *Gerrit Stuiver*, beide Burgemeeſters; *Johan Aalbertſz.*, Raad en Secretaris; *Johan van Duvenvoorde*, Collonel; *Pieter Willemſz. Bal*, Schepen; *Jacob Bartholomieſz. Pellikaan*, Kapitein; *Johan Adriaanſz. de Jonge*, Luitenant; *Johan Dirkſz. Schatter*, en *Pieter Haſſelaar*, Vaandraagers; *Johan Corneliſz. Zaal*, Onderſchout; en eindelyk *Johan Kies*, van Amſterdam.

Gevangenburg.

In de volgende Maand, zynde den 19den van Auguſtus, zyn noch gevangen genomen deze volgende, als *Loeven Bartholtſz.*, *Barthold van den Nyenburg*, *Pieter van Paanderen*, *Johan Gerritſz. Witſz*, en zynen Broeder *Cornelis Witſz*, *Johan de Wael*, *Marten Apotheker*, en *Laurens Wynandſz.*, alle Raaden en Vroedſchappen der Stad Haarlem: onder deze is ook geweeſt eenen *Laurens Wynantſz.*, een Stoeldraaijer: drie van dezelve zyn in de Gevangkeniſſe geſtorven, en in vrede geruſt. Verder wat de reſt aangaat, die van 't Pardon uitgeſloten waren, bleven noch 27 in 't getal; die hun alle verſteken hadden.

Daar op is gevolgt, dat 'er opentlyk is afgelezen, na 't ſlaan van 4 Trommels, dat hem niemand bevorderen zoude eenige van die geene, die uitlandig of vluchtig ooit geweeſt waren, te herbergen of in

huis

huis te neemen, op pœne van Confiscatie van alle zyne Goederen, en aan den lyve gestraft te worden; ja dat men zodanige, tot een exempel, in zyn eigen deur zoude ophangen, die zulks deede.

Op die zelve tyd is *Pieter Hasselaar* een exemplaar geweest van de oude dapperheid, en Godsdienstigheid, bewezen aan zynen Broeder. Deze, als hy zag dat het op zynen Broeder *Nicolaas* gemunt was, daar zy met den anderen aan Tafel zaten, van de Soldaaten gezogt wierd, en dat hy door verbaastheid en kleinmoedigheid uitbarstende tot traanen, melde zichzelve, zeggende: „ Mannen, zo „ gy de Vaandraager *Hasselaar* zoekt, behoeft gy niet verre te gaan, „ ik ben de Man; laat deze in vrede gaan.

De verdere Soldaaten, die 'er in garnisoen gelegen hadden, gerekent op 3 a 4000 Mannen, zyn bevonden overgebleven op omtrent 1800; van welke wel de helft door Beuls handen zyn omgebragt, zo met den Zwaarde, de Galg, als geboeit in 't water gestooten, om te verdrinken. Over deze Victorie hadden de Spaansche hen niet zeer te beroemen, alzo die veel bloeds aan hunne zyde gekost had: want van die deze dingen wat naauwer doorsnuffelt en onderstaan hebben, word bevonden, dat 'er geduurende het Beleg, zo door den Degen en scherpte des Zwaards, als door Kogels en grof Geschut, over de 5000 Mannen gebleven zyn; waar onder ook geweest zyn Graaven en Baronnen van hoogen Adel, en ongemeene Krygsoverstens. Daar is naauwlyks in 't Leger van de Vyand iemand vry geweest, ook van de Raaden, die niet gewond zyn geweest: ja de Veldheer zelve, is niet vry geweest van dit gevaar, die, met een kogel getroffen zynde, in een slagordre zoude gebleven zyn, ten ware de Gesp van zyn Rapier-Gordel, met yzer beslagen, den slag belet had. Het getal van die geene, die door ziekte, gebrek, en strenge koude gebleven zyn, is byna ongelooffelyk.

't Is aan de andere zyde ook ongelooffelyk, (hoewel de Aantekeningen zulks betuigen) wat schade en interessen door Brand, of Bressen, geduurende het Beleg, de Stad geleden heeft, die niet te boeten was. Hier by is ook gekomen de wreedheid der Spaansche, die aangingen als grypende Wolven, daar was geen plaats voor genade of mededogentheid, ze hebben gewoed als dolle menschen tegen den Burger, die vluchtig geweest waren, en de overwonnene Soldaaten, die meer als 700 teffens om hals gebragt zyn. Zy konden hunne vervloekte lust tot wreedheid niet verzadigen, maar verleng-

de de Justitie dag aan dag, op dat zy te langer die bloedige vreugd zouden genieten, daar Tirannen zich in verheugen en roemen. Die de Biegt toelieten, zyn met den Zwaarde omgebragt; maar, die van andere gedachten waren, zyn aan een Galg opgehangen. De Beuls waren vyf in getal, nevens hunne helpers; die, vermoeit zynde van hangen en worgen, in hun leven verdriet kreegen, alzo hunne armen eerder moede wierden, dan de wreedheid van de Veldoverste gestild was. En op dat hy 't kort zoude maaken met het Gerichte, en de minste moeite, heeft hy 'er over de 300, rugge aan rugge gebonden, aan de mond van de Meer, trotselyk doen verdrenken, en om 't leven brengen, dat deerlyk om te zien was. Onder anderen, die aan de Galg opgehangen zyn, is ook geweest een Pastoor van de Luthersche Confessie, die de Overste *Steenbach* ten dienste stond, om voor hem te prediken. Op deze tyd is ook *Ripperda*, Gouverneur der Stad, met een onvertzaagd aangezicht, geleid om onthalst te worden; nevens zyn Luitenant *Lodewyk van Gent*. En met deze ook *Simon Simonsz.*, Predikant der Gereformeerden: noch een Bastaartzoon van de Kardinaal *Granvelle*; deze was afgeweken van de Pauselyke Religie, en overzulks zynde in ongenade van de Vader, heeft hy zich in den kryg begeven, de *Prins* gedient en gezworen eedt van getrouwigheid; die liever heeft willen sterven, dan zyn Afkomst of Geslachte te bekennen. In dezelve zwaarigheid en gevaarlykheid zyn ook geweest *Ladislaus van Brederode*, de *Heer van Veenhuysen*, *Rosogny*, en *Johan van Duvenvoorde*, die op den 18den van Augustus, buiten de Stad, te Schooten, onthalst zyn. Boven deze noch *Symon Boreel*, Collonel der Schuttery, die van zyn mede-vryer was verraaden. Hier en boven, op dat de maat van wreedheid zoude vervult worden, heeft men ook tiranny gepleegt over de Gequetsten, Zieken en Kranken; want op den 19den van Augustus, (ô ongehoorde en Barbarische wreedheid!) heeft men dezelve op de plaats en 't plein van 't Huis te Sieken met den zwaarde doen vallen: Kapitein *Balfourt*, die met eede beloofde, dat hy de *Prins van Oranje* zoude vermoorden, is in genade aangenomen, en alzo ontkomen; waar van hy de *Prins* verwittigt heeft, pardon verkregen, en zo lang als hy leefde aan zynen eedt is getrouw gebleven.

Verder, de Hoogduitsche Soldaaten, die zy wel vermogten en gunstig schenen te wezen, zyn geboden, den eedt, die zy aan den

Prins

Prins gedaan hadden, te herroepen en vervloecken; dewelke in Gelderland gebragt wierden, onder het geleide van eenige Benden Spaansche Ruiters. Als dit *Sonoy* vernam, die te dier tyd de Diemerdyk noch in had, zond terstond daar na toe drie Galeijen, welgemonteert met Musquettiers en macht van Krygsvolk, onder 't beleid van *Wouter Hegeman:* deze, hun schielyk onderhaalt hebbende, digt by Nieuwkerke, zyn op eenige Spaansche aangevallen; de andere laaten de Ongewapende loopen: maar de Spaansche, door deze schielyke aanval, midden in de nacht, verbaast zynde, en niet vaardig om te slaan, verkozen de vlucht, zo zy best konden. De Hoogduitschers, nu door *Sonoy* verlost zynde, om goede gunst te krygen, gelieten hun geveinsdelyk of zy de Wapenen weder wilden aanneemen, ter wraake van 't ongelyk en de schande hen aangedaan. Maar *Don Frederik* hier van verwittigt zynde, dreigde de uiterste tormenten (zo zy zulks deeden) aan hunne Kapiteinen; deze waren *Steenbach*, *Vader*, *Schram* en *Gunther*. Eindelyk heeft hy zich laaten verbidden, tyd gegunt hebbende van uitstel, zo verre, dat zy eenige, die met hun gevangen waren, zouden committeeren by bezendinge, dat de bovengemelde Soldaaten zouden betrachten den eedt die zy gedaan hadden, om met een te bevryden hunne Overstens van het gevaar des doods, en alle onheil. Waar door de Duitschers bewogen zynde, en Pardon van de *Prins* verworven hebbende, dat zy hun zouden laaten ontslaan van den Eedt. Duitsche Soldaaten gecasseert.

En dit is ten naastenby het avontuur en wedervaaren van die van Haarlem geweest, met zo een deerlyke en jammerlyke neêrlaag van Burgers en Soldaaten. Merkt hier de bestieringe Gods over die van Haarlem, die door hunne manhaftigheid en kloeke daaden, zo vermaard waren, datze met een loffelyke naam byna de geheele waereld vervult hadden; dat zy *Damiate*, aan de mond van de Nyl t'onder gebragt, en stormenderhand met geweld ingenomen hadden, nu gebragt waren onder 't jok van die van Spanje, door hongersnood. Alzo is 'er een geduurige verandering aller dingen.

Boven deze zyn 'er noch veele zwaarigheden de arme Burgers overgekomen, dewyl 't kragtigste geweld van *Don Frederik* noch niet gestild was, die, nu moedig en trotsch door Overwinning, noch verder peurde, neemt aan een nieuw Heirleger, zend vooruit na Alkmaar een Trompetter, die de Ingezetenen gebood de Stad over te geven; dat zy wygerden, hen verlaatende op hulpe van de *Prins*

van Oranje; en voor eerſt ſchikt hy derwaarts 'er na toe 2000 Soldaaten te voet, en 300 Ruiters: alwaar ontſtaan is groote verſlagentheid en verbaaſtheid van den Burger.

Daar was ook oneenigheid onder de Burgemeeſters, van Garniſoenen in de Stad te laaten; de *Prins* zulks raadende. Na veele debatten is Kapitein *Ruychaver*, met andere Bevelhebbers, conſent hebbende gekregen, in de Stad gekomen, dat zy met de Magiſtraat mogten ſpreken van die dingen, die de welſtand van de Stad ten hoogſten betroffen. En als de meeſte ſtemmen daar op liepen, dat men geen Krygsvolk zoude inlaaten; en Kapitein *Ruychaver* daar door ontſtelt zynde en moeijelyk, ſcheide onverrichter zaake van de Heeren Burgemeeſteren en Raaden: maar *Floris van Teylingen* is opgeſtaan, hem begeevende na de Kennemer-Poort, daar hem volgde een groote meenigte van voornaame Burger-mannen; die 't Prinſen Volk hebben ingelaaten, ter meerder verzekeringe van de Stad. Ondertuſſchen de Spaanſche, die voor hadden een nieuwe Belegeringe, geladen met groote Buit van Vee en Beeſten, van Egmond gehaalt, zyn wederom na Haarlem gekeert, na 't Leger, op den 18den van July. Alwaar ontſtaan is groote oneenigheid en misnoegen onder de Spaanſche, voornamentlyk klaagender wyze; eindelyk de klagt uitbarſtende tot muiterye en oproer, als zy bezoldinge eiſchten van 28 Maanden, boven de Vereeringe, als de Stad zoude overgaan. De Soldaaten, die noch in de Stad waren, omtrent 400 ſterk, zyn buiten de Poort gegaan, om 't grof Geſchut in de Stad te brengen.

Muitinatie van Soldaaten.

Don Frederik, hier over zeer ontſtelt zynde, heeft zich ten hoogſten gebelgt, dat men zyne Hoogheid en ontzach zo veracht ten toon ſtelde. Derhalven de voornaamſte van 't Leger byeen geroepen hebbende, gebood *Don Lopa de Acuna* met een troep van 1000 Mannen op deze Muitelingen aan te vallen: maar deze, als zy binnen ſchoots gekomen waren, zyn neder gaan zitten: als de Bevelhebbers hun aanporden en drongen, dat zy 't bevel van den Veldheer zouden nakomen, was 't of zy voor een doof mans deur zongen. Als hy bemerkte de trotsheid zyns Volks, doet hy *Robles* by zich komen, en gebood die op nieuw, dat hy met de Walſche Troepen op de quaadwillige hoop zoude aanvallen; doch al weder te vergeefſch; nadien zy beſpottede die geene, die daar op drongen; zy vulden hunne Roers met loos Kruit, en deeden de Lonten uit. Derhalven die 400 gingen voort, als zy begonnen hadden, brengende

13 a 14 ſtukken Geſchut in de Stad. De Burgers hier door verſchrikt zynde, wiſten niet wat dat te zeggen was, vermoede dat het hun ten verderve zoude gelden.

Omtrent deze tyd, zegt men, dat 'er 10 a 12 gebooren Spanjaards, in Koopmans Kleederen, te Leyden by de *Prins van Oranje* gekomen zyn, en hebbende hun bekent gemaakt, de oorzaak, en waarom zy gekomen waren, en betuigende hunne genegentheid, gunſt en mededogen over de tegenwoordige ſtaat van 't Land, hebben hun dienſt gepreſenteert, om de Stad Haarlem aan de *Prins* over te geven voor een zomma van 40000 Guldens. De *Prins* niet verſmaad hebbende hunne gepreſenteerde dienſt, heeft hun bedankt; maar, dewyl hy geen voorraad van Geld had, en benaauwd van 's Lands Middelen, heeft in zo een gelegentheid hen met alle beleeftheid laaten gaan in vrede.

Ondertuſſchen, omtrent den 15den van Auguſtus, als *Chapyn Vitellius*, die zeer lieftalig was by de Soldaaten, ten beſte ſprak, en 't misnoegen der Soldaaten te gemoet gekomen is door prompte betaaling, heeft hy ieder hoofd voor hoofd 30 Goude Kroonen, als 16 tot vereeringe, en 14 ter proviſioneele betaalinge van hunne bezoldinge, doen ontfangen.

Middelertyd geduurende het klaagen en muitineeren der Soldaaten, zyn de Burgers gedwongen 4000 Soldaaten op hunne koſten te houden en de koſt te geven. Maar na de betaalinge van 100000 Guldens, die nu opgebragt waren, zo aan gereed Geld, als leverantie van Waaren of Kienodien, hebben de Spaanſche geene verdere inſtantie gedaan om de beloofde Zomma op te brengen; miſſchien uit mededogentheid, om dat de Burgers door zo een lang en zwaar Beleg nu uitgeput waren, of dat zy 't daar voor hielden, dat 'er niet meer te haalen was.

Als nu de Soldaaten, voornamentlyk de Spaanſche, gepaait en geſtilt waren, is *Don Frederik*, op een Triumphwagen gezeten zynde, in de Stad gevoert, en met groote eere en gewoel van de zyne ingehaalt en ontfangen. En terſtond daar aan, in de Groote Kerk gekomen zynde, heeft hy vooral betracht de Godsdienſt; en voor eerſt hebben de Geeſtelyken de Tempel van *St. Bavo* geweid en geheiligt door de Biſſchop *Mierlo*; die de Miſſe deed voor den *Hertog van Toledo*; en daar op is het Heilig Evangelium gelezen; 't Sacrament daar op genomen hebbende, om te onderhouden en te maintineeren

Muitineringe geſtilt.

De Kerk geweid.

de vryheid en 't voordeel der Catholyke Kerk. Des niet tegenstaande, op deze dag is wederom de vreeze van wreedheid vernieuwt, en hervat met strengheid, als men zes Burgers, hoewel gemeene Lieden, nochtans Burgers, misschien om dat zy wat te vry gesproken hadden, of men wist niet waarom, met den Zwaarde heeft onthoofd; hunne naamen zyn dus in de Chronyken bekent, als *Dirk Arentsz.*, Schrynwerker; *Jan van Zanen*, Koster van de Kerk; *Johan van den Bosch*, Wever; *Jan Hendriksz.*, Lynwaattier; *Klaas Pietersz. Groen*, Bouwmeester; en *Pieter Govertsz. de Hooge*, Werkman.

Na dit bedryf, om verder te maintineeren zyn macht en ontzach, die hy wilde bewaart hebben, heeft hy gewilt, dat hy zoude schynen zulks voor te hebben, als de Poëet *Maro zegt:*

Te spaaren goedertierentlyk,
Die klein van geest, en nedrig zyn;
De trotsche en hoogmoed vierelyk
Te dempen, is als medicyn.

En dit, om de quaaddoeners een schrik aan te jaagen, en de vroome te beschermen.

Op deze tyd, als de Dooden noch onbegraven lagen, en die Lyken, tot bewys van tiranny, in 't gezicht van ieder op straat lagen, zo is 'er een Pardon-brief of Mandament afgelezen, dat te Utrecht gemaakt en gedateert was; by welke hy de Burgers en Ingezetenen van Haarlem, die nu 't Geld tot hunne verlossinge, zo verre als boven gezegt is, opgebragt hadden, heeft vry gesproken, en Pardon belooft; waar van de Copie hier volgt, om een proeve te verstrekken van de *Alvasche* goedertierentheid.

Brief van Pardon.

FERDINANDUS van Alvares van Toledo, *Hertog van Alva, Marschalk van Coria, Grave van 't behoude Land, Ridder van 't Gulde Vlies, Generael Overste, en Gouverneur van syn Coningklyke Majesteyt in Nederland, &c. Alle de geene die dese tegenwoordige Brieve sullen sien of lesen, wensche hy geluk en saligheyt. Hoewel die*

van

van Haerlem, in 't Graeffchap van Holland, geenfins de minfte, tot fulke extremiteyten vervallen zyn, foo verre gekomen, dat fy de Prince van Orangien (*die by fyn Coningklyke Majefteyt verklaert is als Rebelle*) *eedt gedaen hebben, en gecommitteert hebben in de hoogfte graet* crimen læfæ Majeftatis, *en menigmael tegen haren Coningk, en deur recht van fucceffie haer natuurlyke Heer en Prins, kleyn achtende, en gants niet paffende op de getrouwigheyt, gehoorfaemheyt, en dat meer is, op d'eede en verplichtinge, die fy hare Coningklyke Majefteyt (wiens Onderfaten fy ook waren) fchuldig waren, aengaende ongeoorloofde verbonden, heymelyke raetflagen, voorhebbende alle nieuwigheden, en heymelyke machinatie en practyque, hier beneffens ook confpiratie tegen de Catholyke Religie, en als de banier oprechtende voor andere Steden, tot gelyke ftoutigheyt en overdadigheyt aen te rechten. Tot dien eynde ook de Wapenen nu aengenomen hadden, en Coningks Guarnifoenen geweygert hadden binnen hare Stad in te nemen. En daer-en-tegen* Prince *volk uyt vreemde, van Schotfche, Duytfche, Walen, in te laten, beneffens die ook d'Onderfaten en Rebellen, met de welke fy haer vervoegt hebben, en haer hebben durven fetten, tegen de generaele Veldoverfte, en Gouverneur van fyn Coningklyke Majefteyt, en meeft fyne Krygs-overften, onder de welke ook voorname Dienaren zyn van fyne Coningklyke Majefteyt, die fy van kant geholpen hebben. Hier-en-boven dat fy vyandfchappen aen-genomen hebben by openbare Oorloge, en veele andere hoftiliteyt bedreven hebben. Soo verre, dat wy, om de Coningklyke Majefteyt te maintineren, eyndelyk gedrongen en genootfaekt zyn, haer te belegeren en te benouwen met een fwaer beleg, en te matteren door hongers-noot, en met de wapenen te plagen, en eyndelyk onder ons geweld te brengen, 't welk ook gefchied is in geheele feven Maenden herwaerts, dat fy eyndelyk met de hulpe Gods, en de uytterfte nood haer dringende, foo verre gebragt zyn, dat nu de naefte weg tot haer behoudenis docht te wefen, haer toevlucht te nemen tot de genade van fyn Coningklyke Majefteyt, en hem te voet te vallen, en bidden om genade, en verbidden de ftraffe. En hoewel uyt 't voorgaende genoegfaem blykt, dat de Burgers en Ingezetenen hier voor gemeld, Vrouwen ook en Kinderen, die tegenwoordig te Haerlem zyn, fwaerder ftraffe wel verdient hadden. Nochtans gelyk genoeg gebleken is, de goede wil en aen-gebooren goedertierentheyt van fyn Coningklyke Majefteyt tegen fyn Onderfaten. Die dat ook voor een gebruyk heeft in gelyke faeke, dat hy niet en fiet op fyn particuliere, maer dat hy privee ergernis ter zyde ftelt, en dat hy in die deelen na-volgt de goeder-*

dertierne Vaders, en dat hy hem gedraegt als een goedertieren Prince, *die licht te verbidden is, die de bedurven Onderdaenen, en die op een dool-weg zyn, lichtelyk aen-neemt in syn Goedertierentheyt en genade, die hy altyt voor de harde tucht en discipline gestelt heeft. Willende hier-en-boven de goede wil en genegentheyt tegen den Burger van Haerlem (hoewel sy tot beter verstand en behoorlyke onderdanigheyt van't selfs niet gekomen zyn) voor alle de werelt betuygen, en dat uit kracht van dit Mandament, wat wy hebben van syne Coningklyke Majesteyt, tegen de Burger en Ingeseten deser stede, soo mans als vrouwen, soo hubare en onhubare, soo Heeren als Knechts, na de welke wy vergeven en pardonneren in 't generael volkomelyk uyt bysondere gratie en goedertierentheyt, deur dese tegenwoordige alle hare ergernissen, en abuysen, misdaden en wrevel, en alle de ongerymtheden die sy begaen hebben, dat sy de* Prince van Orangien *gevolgt, en hem aen-gehangen hadden, en dat sy van haer natuurlyke Heer een scheyt-brief gesonden, en wat dies meer is, begaen hadden. Hier-en-boven vergeven wy alle de straffen soo crimineel als civyl, boeten en satisfactie, in de welke sy ter saeke van de voornoemde trots en hoon, en misdaden en rebellye aen de Prince zyde geweken zyn, de wapenen ook tegen haar Erf-heer, haren Coningk aengenomen hebbende, vervallen zyn. Eyndelyk al het geen dat tegen syn Coningklyke Majesteyt begaen of bedreven sou mogen wesen, op wat manier ook 't mocht geschied zyn, vergeven en pardonneren wy. En om dese genade noch breeder uit te meeten, soo stellen wy alle de voor-gemelte Burgers, en yder een in haer geheel by dese tegenwoordige, behoudens eer en goed, op de selfde wyse als sy waren voor de komst van Coningks Krygs-macht. Hier-en-boven soo willen en begeeren wy, dat alle en yder van de Burgers van Haerlem bevryt zyn van alle blame en schandaele, daer mede sy voor desen beticht zyn, om reden hier voor verhaelt. Derhalven wy ook de Procureur Generael, en andere Rechteren, die de Justitie administreren, wie het soude mogen zyn, een eeuwig stil-swygen hebben opgeleyt, en geen gewach te eeniger tyd daer van te maken. Behoudens dat, en die voorwaerde, dat sy de Penningen van de beloofde somme voor haer Rantsoen souden op-brengen, en betalen, omme voor te komen de plunderinge van de Stad. Alleen dit uyt-gesondert, dat wy aen ons houden, dat in dit genadig Pardon niet begrepen zyn 57 Burgers, en Inwoonders deser Stede, die wy daer uyt willen gehouden hebben, tot benaminge van ons wel-gevallen, dat sy in de gevangkenis gehouden, en tot nader examen gebragt worden, dat men mach sien hoe sy voortaen*

haer

haer gedragen sullen. Hier-en-boven noch gebiedende en beveelende allen en een yder in 't bysonder, soo Presidenten als Raden van Holland, Rechteren, en alle die Justitie administreren, Officieren, en alle Oversten, dat sy na den eysch van haer ampt, de voor-gemelte Burgers en Inwoonders, soo Vrouwen als Mans, en hare Kinderen, onder 't beneficie van dese genade en pardon, en van alle 't geen dat in dit Instrument begrepen is, gedogen en toe-laten, dat sy op dese fatsoen en manier mogen geneeren, als nu geseyt is, dat sy vry en vrank in vrede mogen leven, en dat sy sulks gedurig mogen gebruyken en genieten, sonder eenig belet of moeijelykheyt, en voor nu, en voor toe-komende. En dit alles sonder eenige, van 't leven, van eere of goederen verkortinge. Alles conform na de wille en meyninge van onse Deurluchtige Coningk: om alle dese vast en bondig te maeken, hebben wy onse naem hier onder geschreven, en in de Secreet-kamer van syn Coningklyke Majesteyt, het groote Zegel daer aen-gehangen.

Aldus gedaan binnen Uytrecht den 27 July 1573.

FERDINANDUS, *Duc d'Alva.*

Maar de geene die *Duc d'Alva* uit het genade Pardon heeft willen uitmonsteren, hebben vreemd avontuur gehad; 29 van dien zyn 'er maar in 's Vyands handen gekomen, van welke 'er 6 met den Zwaarde op de Markt onthalst zyn; die wy voorheen al gemeld hebben: meest alle van de resteerende zyn in de gevangkenis overleden, waar van de volgende wel de voornaamste zyn geweest, als, *Adriaan Jansz. van Dordrecht*, Schout; *Johan van Duvenvoorde*, Collonel van de Schuttery; *Jacob Bartholomiesz. Pellikaan*, en *Jacob Barentsz.*, beide Kapiteinen; *Johan Gerritsz.*, *Jan de Waal*, *Louris Wynandsz.*, *Loeven Barthoutsz.* en *Marten Apotheker*, Raaden; *Johan Dirksz. Schatter* en *Pieter Dirksz. Hasselaar*, beide Vaandraagers; *Jan Cornelisz. Saal*, Onderschout; *Arent Dirksz.*, Factoor of Kramer, en *Arnold Moutmaker.* De Burgemeester *Johan van Vliet*, edel, zo van Geslacht als door dappere Krygsdaaden, op belofte, dat hy wederom zoude komen, heeft aangetrokken Molenaars kleederen, en afgelegt het Gewaad van Burgemeester, en is alzo ontkomen. De Zoon van *Klaas Verlaan*, door verwisseling van de Dochters van *Kraanhals*, is uit- en vry gelaaten. De rest, die hun tot schuldbekentenis niet hebben kunnen submitteeren door een gene-

nereus gemoed, zyn in de Gevangkenis gehouden, door ſtank en vuiligheid daar in geſtikt, of in ſchaduwe des doods van hartzeer geſtorven.

Daar zyn ook noch andere geweeſt, die met geduld afwagtede de uure des doods, welke omtrent den eerſte November, met yzere Ketenen geboeit, om na Amſterdam gevoert te worden, en van den *Hertog van Alva* de ſententie des doods al hadden; de Soldaaten, die hen geleid zouden hebben, waren al gereed, om geſlagt en onthalſt te worden: ten zy dat God uit den hoogen Hemel hunner erbarmt hadden, die hun uit het gevaar verloſt heeft, als de *Graaf van Boſſu* in een Schipſlag te water gevangen is.

De Graaf van Boſſu gevangen.

De Muitinatien, daar van ik geſproken heb, en 't Beuls gerichte tegen den Burger, gelyk die voor die van Haarlem verſchrikkelyk was, en vol van angſt en benaauwtheid, zo is die heilzaam geweeſt voor de andere geconfedereerde Steden, tydig om allengskens alle ſchrik bezyden te ſtellen, en wederom tot zichzelve te komen.

De *Prins* heeft ook niet ſtil gezeten, geen tyd verzuimt, of gelegentheid voorby laaten gaan. Tegenwoordig abſent, door Brieven de verſlagene harten der Burgers gepoogt aan te moedigen. Ondertuſſchen die van de naby gelegene Steden hebben de Wallen hunner Steden geſterkt en voorzien, inzonderheid Alkmaar en Leyden.

Maar, helaas! *Don Frederik* praktiſeerde van nieuws aan nieuwe raadſlagen en aanſlagen tot verderf en ondergang der Ingezetenen, als hy ſchielyk voornam eene tocht te doen op het Noorder Quartier van Holland; en als hy alles gereed had, dienende ter belegering van de Stad Alkmaar, heeft hy geordonneert, dat 2 a 300, by lotinge, uit de geheele Burgery, zouden gaan als Pioniers, tot het maken van Schanſen: waar door de harten der Burgers zeer verbittert wierden, achtende het onbehoorlyk te zyn, dat, na zo veele zwaarigheid en benaauwtheden, de arme Burgers noch weggevoert zouden worden, om als op een ſlagtbank, en hen ten proye geven, om door hunne Vrienden met het grof Geſchut geſchoten te worden. Maar hier heeft niets mogen gelden, of onwaardigheid en betuigen, of proteſtatie der Burgers; die hun beriepen op 't Accoord van Pardon. Waar op hen voort ten antwoord is gegeven: „ Dat „ 'er van den Burger geen ſtraf geëiſcht wierd, maar eene gedienſti- „ ge behulpzaamheid zoude betoont worden, die zy den Koningk „ ſchuldig waren, ja leven, ziel en al wat zy in de waereld hadden.

By deze gelegentheid zal ik hier verhaalen, dat mynen Vader, *Cornelis Schrevel*, zaliger gedachtenis, wedervaaren is; die by lotinge ook na Alkmaar moest gaan voor Pionier: op den weg zynde, heeft hy door Geld omgekogt een Ruiter, die hem geleide; dewelke hem daar op los liet; zo dat hy gaan konde werwaards hy begeerde. Maar, myn Vader t'huis gekomen zynde, is aanstonds by de Schout verklikt en aangebragt, en wierd voor een korte tyd in bewaaring gebragt: eindelyk wierd hy ter examen gesiteert. Voor eerst wierd hem geboden, die meineedigen Ruiter te melden. Daar op hy antwoorde, denzelve niet te kennen; maar zyn Paard wel. Terstond is hy geleid in de groote Stal; daar dat Paard niet te vinden was; maar was in een andere Kamer gebragt, afgezondert van de andere Paarden, en dat een goed Vriend onverhoeds verhaalt had: zo verzogt myn Vader derhalven, datze zouden gaan in een Kamer daar omtrent, waar van hy verwittigt waar, om te zien wat van de zaake was. Als daar 't Paard gevonden wierd, is de Ruiter, die hem geleid en losgelaaten had, in 't aanzien van myn Vader, tot straffe aanstonds opgehangen. Aldus is myn Vader verlost van het gevaar des doods, die, voor een korte tyd in bewaarige gehouden, eindelyk is ontkomen.

Die van Alkmaar ondertusschen, als zy niet beter konden, de uitterste nood hen dringende, hebben verscheide Sluizen geöpent: waar op de Spaansche gedwongen zyn met het Leger op te breeken, de Stad Alkmaar verlaatende met vloeken en zweeren. Maar, na de *Hertog van Medina* na Spanje getrokken was, zo heeft de *Graaf van Bossu* het geheele Noorder Quartier geplaagt en geplundert. Hier uit is ontstaan een Scheeps-oorlog op de Zuiderzee. Als de *Graaf van Bossu*, overwonnen, in handen van de onze gekomen is, maakt hy accoord voor zyn eigen en zyns Volks behoudenis en leven met behoorlyk Rantsoen, bedingende vooral een eerlyke Gevangkenis, als een Graaf toekomt. Daar na is hy van den Admiraal *Cornelis Dirksz.*, en Kapitein *Ruychaver*, Oversten over halszaaken, te Hoorn gebragt.

Deze geruchten waren eerst gekomen tot de Gevangene Burgers van Haarlem, die in de boeijen zaten; die, door deze tyding verheugd zynde, hebben daar op de Psalm gezongen: *God zy geprezen in den hoogen Hemel*, enz. Als nu de Vrienden van de *Graaf van Bossu*, en zyne Bloedverwanten zulks vernomen hadden, gaan zy

tot den Overste, om te spreken over de verwisseling van de Gevangenen. By deze gelegentheid, is de Heer Burgemeester *Pieter Kies*, boven gemeld, geboden na Amsterdam te gaan, onder belofte van weerom te komen, en dat hy met *Verdugo* zoude handelen over de Gevangenen. In deze zaak heeft hy een harde party gehad; want de meeste Goederen van hem, en der andere Gevangenen, waren nu al vervreemd en getransporteert op d'eigendom van *Don Fredrik*, *Noircarmes*, *Barlemont*, *Del Rio*, en andere meer; en de *Hertog van Alva* was niet zeer begaan met het leven en behoudenis van de *Graaf van Bossu*; en geen regard neemende in hoe groot gevaar al zyn Volk was, begeerende parfors, dat alle die van Haarlem, die hy gevangen had, om hals geraakte, en die alrede tot de Galg verwezen waren: waar over de Oversten van de Spanjaards heel ontstelt en geërgert waren: derhalven is de Sententie des doods verlengt en uitgestelt. Eindelyk zyn de Gevangenen gelost by wisselinge ter wederzyden: eerstelyk *Pieter Kies*, Oud-Burgemeester, met eenen *Weldam van Hoogenhuyse*, Brouwer, een Edelman, enz. *

Als

* *Hoofd*, verhaalt hebbende de neêrlaag en 't gevangen neemen van de *Graaf van Bossu*, tekent dit geval met de volgende omstandigheden aan, hoe de gevangene Burgers van Haarlem, die buiten 't Pardon van *Duc d'Alva* waren, en alle dagen de dood voor oogen zagen, de tyding daar af in 't geheim en onverwagt kregen: hy zegt: Hoe 't met hem afgeloopen was, vernamen de Burgers, tot Haarlem in hechtenis zittende, by zeker Briefje, verborgen in een pypje en kop Boters: zeggende de bode hen aan, zy zouden de Boter wel proeven, op dat m'er hun meer af bestelde, indien z'er smaak in vonden. Dies ontgon men ze daatelyk: en Burgemeester *Kies*, het briefje gelezen hebbende, zeide tot de anderen: daar was een Kabbeljauw gevangen, en zyn rob wel 100000 guldens waart. Met een gaat het op een aanheffen van Psalmen en Lofzangen, tot groote verwondering der Spaanschen, die noch geen tyding hadden. Onlangs daar na, alzo 's Graaven vrinden zich pynden, den Landvoogd tot wisseling van gevangenen te beweegen, werd de zelve Burgemeester op zyn trouwe geslaakt, om *Verdugo*, daar af, t'Amsterdam te gaan spreeken. Een strenge geest stak 'er in *Kies*, te recht gepartuurt met een Vrouw van gelyke hartvogtigheid, die verdient heeft haaren Man uit het graf der vergeetelheid te houden. Zy hiet dan *Brecht Engberts Proosten*, en had, voor den afval der Stad, haaren Man, die grootelyks in 't oog, en nagetracht was, niet alleen binnen's huis verholen gehouden, maar hem ook heimelyk een kind geteelt. 't Welk, mits de Schout naast haarent woonde, met des te meer gevaars gemengt was. Ook gebeurd het, terwyl zy droeg, dat de Schout *Kies* quam zoeken, haar overstrydende, tot blyk zyner tegenwoordigheid, dat zy zwanger gingk. Waar op zy, zonder zich anders t'ontzetten, om 't hinken zyner bewysrede aan te wyzen, koelmoedelyk antwoorde, dat de weg voorby de deur lag. Ja gingk zy in de zelve staan, des anderen daags na 't baaren; nabootzende in eere, 't geen uit vreeze voor schande, somtyds de geene doen, die haar eer qualyk te raade gehouden hebben. Na zodanige proeven van aankleevende trouwe, wilde zy ook den reisvaardigen, naar Amsterdam, vergezelschappen. In 't afvaaren met een open schuite, werden, by zekere Hoogduitschen, eenige quansuis eerschooten gedaan; een der welke ('t zy onverhoeds of willens) met een loot haaren arm trof, dat het in de schenkel steeken bleef. Zy, kennende haaren Man voor fors, als hy was, en oploopende, verbeet zich, zonder

hag-

Als de Stad zo overgegaan was, en de Burgers, die uit de Stad geweken waren, wederom t'huis gekomen zyn, zo is 'er voor een geruime tyd een zwaare Peſt ontſtaan, die veele Menſchen wegge-ſleept heeft; zo dat de Pater van de Cellebroers, of Overſte van de Lykdraagers, door een zwak vertrouwen op God, zyn Klooſter verlaaten heeft, en uit de Stad is getrokken, als 'er reeds begraven waren 3335 Menſchen, door Peſtziekte meeſt alle geſtorven, in den jaare 1574.

Omtrent deze tyd verfoeide de meeſte Lieden den bloedigen Oorlog, ja vervloektenze, en haakten daar en tegen na de Vrede. Daar zyn van Grooten noch Brieven in wezen, over en weer over geſchreven, die tot de vrede genegen waren, en ieverden om dezelve, voornamentlyk van *Marnix*, Heer van St. Aldegonde, die te Utrecht gevangen zat. Deze, uit bevel van *Noircarmes*, heeft op verſcheide tyden aan de *Prins van Oranje* Brieven geſchreven, en te bedenken gegeven, of men niet eenige middelen zouden kunnen beraamen, om tot vrede te geraaken; daar op terſtond gevolgt zyn vriendelyke byeenkomſten en conferentien, dat door deze middelen een einde mocht gemaakt worden van de tegenwoordige oorlogen. Deze zaak is ook daar toe gebragt, ook na 't overlyden van *Noircarmes*, dat 'er Perzoonen genomineert zyn, die zy tot de handeling zouden gebruiken.

Maar, als omtrent te dier tyd, Graaf *Lodewyk van Naſſau*, op de Mooker-heide de nederlaag had, en daar geſlagen wierd, zo is daar na in de handeling van vrede niets gedaan, de gedachten daar van by hen is verdwenen, en dit met een glimp en ſchoon pretext, om 't recht en de eer van de Koningklyke Majeſteit wel te bewaaren. Daar tegen ſtreevende de Opperſte Commandeur, die geraadzaamer achte, zo de Heeren Staaten van Holland, Zeeland en Weſt-Vriesland, een Requeſt zouden preſenteeren aan zyne Koningklyke Majeſteit, met alle eerbiedinge en nedrigheid, dat zy zo vriendelyke verbonden van vrede en eendragt, de genadige gunſt van den Ko-

T 2 ningk

hag of wag te zeggen, uit zorge dat hy opſnuiven, en zich aan de ſchieter vergrypende, in zyn gewiſſe dood zou ſtreeven. En werd niemand de wonde gewaar, voor dat haar 't bloed by de kleederen quam neder vlieten. Wel ontſtak toen zyn gramſchap, willende met geweld aan land. *Maar* midlertyd was men voortgevaaren, de queſſer verre, en de hevigheid liet zich allengskens nederzetten. In 't verrichten zyner boodſchap bejegende hem veele zwaarigheden. Hunne Goederen waren reeds al aangeſlagen en verdeelt. En *Alva* eiſchten hunne halzen. Eindelyk wierden de Vonniſſen opgeſchort, en men raakte aan 't wiſſelen. *Voſſu* bleef gevangen; de Haarlemſche Verwezene wierden tegen andere, en *Kies* tegen *Weldam* uitgewiſſelt.

ningk mogt toegeschreven worden. En dit is de oorzaak geweest, waarom 't accoord van vrede is achter gebleven en vernietigt voor die tyd; tot dat de *Heer van Champigny*, Brieven gezonden hebbende aan *Karel Boysot*, Gouverneur van Middelburg, de geheugenis van vrede vernieuwt heeft met *Marnix*, Heer van St. Aldegonde, die dier tyd noch gevangen zat. En *Marnix* bemerkende, dat hy in ernst na vrede trachte, heeft zyne iever geprezen, en beloofd, dat het noch aan de *Prins van Oranje*, noch aan de Heeren Staaten van Holland en Zeeland zouden manqueeren: datze liever wilden laaten vallen van hunne Privilegien en oude Herkomen, dan datze in het minste zoude willen verkort hebben van 't Recht van zyn Koningklyke Majesteit, tegen dat recht of billyk is. Derhalven heeft de *Heer van Champigny* niet ongeraden gedacht, dat men in deze zaak tot hulpe zoude neemen de *Heer van St. Aldegonde*; en heeft hem deze last gegeven: „ Dat hy na Rotterdam zoude trekken, en by den „ *Prins* gaan, om te spreeken over 't lossen der Gevangenen, en „ die by deze gelegentheid fondeeren zoude, wat hy in de zaak van „ vrede konde te weege brengen. Maar twee dingen moest hy voor- „ namentlyk gerecommandeert en in achtinge neemen, namentlyk, „ dat men de luister van de Koningklyke Majesteit en het Opperste „ gezach en aanzienlykheid wel zoude bewaaren, en dat zy van hun „ Voorvaderen Religie geen gewag zouden maaken.

Omtrent de komst van *Marnix* te Rotterdam, (met bewilliging van de *Heer van Champigny*) zo zyn daar ook gearriveert de Heer *Johan van Mathenes*, en de *Heere Ambachts*, *Heer van de Riviere*, en de Heer *Johan van Treslong*, oud Advocaat voor den Hove van Holland; alle welke met de Gedeputeerden van de Staaten over en weer over geconfereert hebben, van 't geene dat tot vrede en eendragt diende. En verstaan hebbende de meening en intentie van de Heeren Staaten, als mede gehoort hebbende hun antwoord, en 't zelve niet onbillyk verklaart, hebben gewilt, dat die by Geschriften zoude gestelt worden, op dat die vertoogt en geëxamineert mochte worden van woord tot woord. Als zulks de *Heer van Champigny* vernomen en verstaan had, zo heeft hy aan *Marnix*, Heer van St. Aldegonde, over die zaak Brieven gezonden, in de welke hy, zonder eenige bewimpeling, opentlyk zyne meeninge verklaart, zyn verstand geopenbaart heeft, en vreemd van 't antwoord der Heeren Staaten. Des niet tegenstaande, heeft de *Heer van St. Aldegonde*,

met

met de Heeren Staaten breeder en wydloopiger gehandelt: „ Dat „ zy nu te vreden waren, 't verzoek van de *Heer van Champigny* na „ te komen, en verklaarden, dat zy bereid waren, hun verzoek te „ doen met alle ootmoedigheid by Requeſte, aan hunne Koningk te „ preſenteeren, zonder eenig gewag te maaken van de Religie hun- „ ner Voorvaderen: dit alleen ootmoedig verzoekende, dat de Ko- „ ningklyke Majeſteit believe, door zyne authoriteit, en met een- „ paarige ſtemmen van de Heeren Staaten Generaal, de Republyk „ vaſt te ſtellen, mids dat de Uitheemſche gebooden wierden uit 't „ Land te vertrekken, dewyl zy de Provintie ſchadelyk en over de „ hand zyn, ja gehaat als de peſt; voor de reſt hun ſubmitteeren „ onder de bevelen van zyn Koningklyke Majeſteit, en ordonnantie „ van de Heeren Staaten. Dit Requeſt beleefdelyk en ootmoedig ingeſtelt, heeft de *Heer van St. Aldegonde*, na de ſtryd van Vredehandeling verſtreken was, binnen Montfoort zelve gepreſenteert; en waar na hy wederom naar Utrecht, de plaats zyner gevangkenis, getrokken is.

Maar niet lang daar na, heeft de voorgemelde *Heer van Champigny*, van Bruſſel gekomen, de Requeſte aan *Junius*, *de jonge*, gezonden, Gouverneur binnen Ter Veere, die tot vrede genegen was; de welke met de *Heer Carnes* te Montfoort in bewaaring gehouden was, in plaats van *Marnix*, zo lang die te Rotterdam was.

Naderhand zyn 'er meer Brieven over en weer over gezonden van de Grooten, tot handeling van vrede, als van *Junius*, *de jonge*, en *Peronot*, aan *Karel van Boyſot*, *Lowys van Boyſot*, en de *Heer van Champigny*; als mede Brieven van *Johan Peronot*, aan *Marnix*, Heer van St. Aldegonde, en andere meer, van die geene die de voornaame Autheuren waren van de Vredehandeling te bevorderen. Maar als de Heeren Staaten Generaal hun niet meer konden ſubmitteeren, en meenden nu voldaan te hebben in alle gehoorzaamheid, hebben eindelyk goed gevonden, vertrouwende op de gerechtigheid van hunne zaak, hun hulp en beſcherminge in de Wapenen te zoeken, en liever gewilt te verwagten wraake uit den Hemel, dan te komen onder 't jok van den Spaanſchen Tiran. Ondertuſſchen is men heel verlegen en bekommert geweeſt met de *Graaf van Boſſu*; dewelke drie geheele jaaren in hegtenis geweeſt is, tot de Pacificatie van Gent.

Middelertyd was ons Vaderland in groote benaauwtheid, nadien de moedwilligheid van de Spaanſche (die al 't recht in den Degen

voerden) hoe langer hoe onverdraagelyker heeft geſchenen. Hier uit zyn ontſtaan klagten van den Burger, Brieven gezonden hebbende aan de edele *Heer Hierges*, Gouverneur van Holland, en andere Brieven, byna van dezelve inhoud, geſchreven aan *Dirk van Bekeſteyn*, Burgemeeſter van de Stad, by de welke zy te kennen gaven: „ Dat zy t'einde waren in de uitterſte benaauwtheid, dat de „ Burgers uitgeput waren, en dat Stads Comptoir uitgeplundert was; „ ja dat alles in bordel liep, en zy nu als zieltoogden. En ten waa- „ re zy niet eenmaal verligt wierden van de overlaſt der Soldaaten, „ dat zy door armoede moeſten vergaan, of dat zy genoodzaakt zou- „ den wezen 't Vaderland te verlaaten, na 't exempel van de *Pho-* „ *cenſes*; dat God wil verhoeden!

Eindelyk heeft men met ernſt van Vredehandel wederom gewag gemaakt, waar van deze gelegentheid 'er toe opdeed: nadien de Spaanſche overal de meeſter maakten, overal beroerte aanrichten en overlaſt deeden waar zy quamen, en by conſpiratie malkander gezworen hadden, de Nederlanden in brand te zetten, en geheel te bederven, als mede hunne muiteryen dagelyks noch toenamen, en daar geen einde aan te verwagten was, hebben zy Aalſt met geweld ingenomen; en om die oorzaake zyn zy verklaart, door 's Koningks Edikt, Vyanden des Vaderlands, Rebellen van zyn Koningklyke Majeſteit; en, als de Hoogduitſche Soldaaten, verſteken van hunne Bezoldinge, by conſpiratie en zamenrottinge, aan de zyde van de gemuitineerde Spanjaards gekomen zyn; en de Staaten van de Provintien hun daar tegen ſtelden, zo veel als zy konden, en geweld tegen geweld zetten. Zo heeft middelertyd de ongebondene vryheid en ſtoutheid van de Spaanſche meer dag aan dag toegenomen. Tot dat eindelyk de Staaten van Braband en Vlaanderen gedwongen zyn, met de Staaten van Holland en Zeeland, te vernieuwen en te hervatten de Articulen van Vredehandeling van Breda. Ondertuſſchen plunderen de Spaanſche de Stad Maſtricht. Antwerpen is ook onvoorziens overvallen, geplundert, en in brand geſtoken; als de Hoogduitſchers hen te hulpe quamen, en de hand boden, niet zonder groote nederlaag en verderf der Burgers.

Middelertyd is Keizer *Maximiliaan*, de welke de deugden, goedertientheid, en de iever tot vrede recommandeerde, overleden, en opgenomen tot de Hemelſche vreugde, den 12den van October, in den jaare 1576.

Des

Des niet tegenstaande, de staat van de Landen en Provintien zulks vereischende, zo heeft men Dagvaart te Gent gehouden, daar toe deputeerende de Allervoortreffelykste van 't Ryk, zo Geestelyke als Waereldlyke, met bewilliging van de Heeren Staaten van Braband, Vlaanderen en Artoys, insgelyks ook die van Holland en Zeeland, die hunne Gedeputeerden ook gehad hebben, zo Edelen, als Lieden van Staat, en voornaame Burgers, doorluchtig door hunne Dapperheid, Geleertheid en Welspreekentheid. Alwaar eindelyk een Accoord gemaakt, en de Vrede getroffen is, voorheen gaande de Amnestie, om alle ongelyk, schade en interesse te vergeeten en vergeven. Alzo zyn de Artikelen van Vrede by geschrifte gestelt: de korte inhoud van dien is ten naastenby zodanig geweest, als volgt: Pacificatie van Gent.

I. *Dat men de Spaansche te lande zoude uitboenen.*

II. *Dat alle Handel alomme vry zoude wezen.*

III. *Dat men de zuiverheid van de Catholyken wel zoude bewaaren.*

IV. *Dat men geen geweld zoude doen aan de Conscientie der Menschen.*

V. *Dat alle Triumftekenen, Beelden en Opschriften te niet zouden gedaan worden en uitgewist.*

VI. *Dat men de* Prins van Oranje *voor Admiraal van de Zee, insgelyks Gouverneur van Holland en Zeeland zou maaken.*

Alzo is het accoord van Vrede getroffen, met bewilliging van zyne Koningklyke Majesteit *Philippus*, de twede van die naam, Koningk van Spanje. Hier door is ontstaan groote vreugde by de Ingezetenen, 't jok van slaavernye afgesmeten en van den hals geworpen; de Kasteelen te Gent, Valencyn, Groeningen, Lamerak en Utrecht ingenomen hebbende, zommige tot de grond ook afgebroken en geslegt.

Maar, eenige jaaren daar na, omtrent de komst van *Don Jan van Oostenryk*, (hoewel de meeste Provintien daar met geweld tegen waren) zyn de banden van eendragt gebroken, en de condities van vrede weder vernietigt.

Omtrent deze tyd, ja 't zelve jaar als deze dingen gebeurt zyn, is te Haarlem ontstaan een grouwelyke Brand, byna onuitblusselyk, als de Hoogduitsche Soldaaten, die daar in garnisoen lagen, de wacht hadden na gewoonte, op het Spaaren, by de Kraan, en tegens een Schrikkelyke Brand Ao. 1576.

sta-

ſtapel Turf aangelegt hadden, (men weet niet zeker of het onverhoeds of moedwillig geſchied is) en glimmende koolen daar in gebragt op den Haart, waar door een ſchielyken Brand ontſtaan is ten dake uit: terwyl de geruchten van Brand loopen door de Stad, en de Brandklok ſlaande, verſchrikkelyk om aan te hooren, zo neemt de vlam toe, onuitbluſſelyk: en terſtond ſtygt zy op boven alle daken en de toppen van 't Huis, en de naaſte Gebuur-huizen zyn onbeſchadigt gebleven, zo ſlaat de Brand over (als door de hand Gods) gevallen in de Lange Veerſtraat na 't zuidweſten, zuidweſtwaard aan. Daar is een groote verbaaſtheid en droefheid in de Stad geweeſt, en gekerm van Vrouwen, voornamentlyk van die geene die naaſt aan de Brand waren, die niet wiſten haare Goederen te bergen, waar zy Huisraad, Meubilen en Juweelen zouden brengen: de vlam verſlond alles dat haar voor quam; de Noordooſte wind was als de blaasbalk, die 't vuur en vlam ontſtak met zulke ſnelheid, dat binnen de tyd van weinige uuren, het derdedeel der Stad verbrand is, en in de aſſche gelegt. Dit liet zich van de Stad aanzien, of *Troye* in brand ſtond; ik heb dezelve met myne oogen gezien, noch jongk zynde. Ook heugt my noch wel, en ik ſchrikke als ik daar aan denke: dat myn Vader, zynde een Architek, hoe hy met zyn Gereedſchap en Huisraad, nevens verdere Meubilen, bezig was, in een ſchoone Kelder te bergen onder 't Huis, (myn Moeder hem helpende) dat ik ſtillekens op ſtraat quam, en ſtond op eene drieſprong voor den Aanegang, daar men na 't Spaaren gaat, my dachte als ik de Brand zag, dat Hemel en Aarde in brand ſtond, en de Elementen ſmolten door de hitte van 't vuur. Maar dat het allerdeerlykſte was, in de Houtſtraat, in onze buurt, ſtond *St. Elizabeths Gaſthuis* in lichte brand, dat men niet konde genaaken aan het Dak, dat met Schalien gedekt was, die gloeijende waren van 't vuur. Help God! wat was daar eene verſlagentheid en gekerm van oude en ongevallige Menſchen, Vrouwen en Mannen, die daar ziek te bed lagen, of op krukken ſprongen, die gaan noch ſtaan konden; waar van eenige op de ſchouderen geſchort, en alzo uitgebragt, andere op matten gedragen, andere kruipende op de aarde, zyn alzo, onder 't geleide van God, de Brand ontkomen. Ondertuſſchen de kragt van 't Vuur verſlond alles wat haar voor quam, de brand waare niet te bluſſchen, 't wierd ook niet ondernomen, zo lang de Vlam voedzel had. Daar zyn verbrand omtrent 500 Huizen, behalven de Kerken, Klooſters en

en Gasthuizen. Want het Gasthuis van *St. Elizabeth*, *St. Gangolfs* Kerk, en niet verre van daar *St. Maartens* Hofje, en *Barvoete-susters* Klooster zyn in de assche gelegt.

Omtrent die tyd, de Soldaaten, die noch te Haarlem in garnisoen lagen, (gelyk versproken was) geboden zynde te vertrekken; zo is op het Stadhuis gekomen een Gouverneur en Collonel van de Waalen, genaamt *Damerselle*, en uitgeborsten tot zodanige stoutheid, dat hy in de binnenste Kamer van Burgemeesteren gekomen is, daar hy de Burgemeester *Gysbert van Nes*, die op die tyd Burgemeester gedeputeert was geweest met den Bisschop, om satisfactie te bevorderen, met een vuistslag ter aarde gevelt heeft, en 't scheelde niet veel of ook met voeten getreden; om geene andere reden, als om dat hy als Gedeputeerde met den Bisschop ware geweest. Daar op is aanstonds gevolgt een andere Kapitein van de Soldaaten, *Jan Simeon* genaamt, die met gelyke stoutmoedigheid in den Raad quam instuiven, en luidkeels alle de Raaden en Vroedschappen voor Verraaders uitschold, ja zo menig als 'er op 't Stadhuis waren; en dreigden daar en boven, dat zy noch voor hadden, voor zy met hun Volk vertrokken, de Magistraat de keel af te snyden en te vermoorden, en de Burgers te plunderen. En op dat zy de Magistraat een meerdere schrik zouden aanjaagen, heeft men ter hulpe eenige gewapende zo Officieren als Soldaaten daar doen komen, die vuur en vlam bliesen, en tot moorden vaardig stonden. In zo een gevaar en verslagentheid der gemoederen, moest de Magistraat zich stil houden, (nadien zy al voorlang geleert hadden, dat de Wetten zwygen onder de Wapenen) achtende veel beter den tyd wat toe te geven, dan eenige uitterstens by de hand te neemen. De Burgemeesteren van dit jaar waren *Mr. Dirk van Bekesteyn*, *Mr. Gysbert van Nes*, *Gualther van Rollant*, en *Nicolaas Jansz.*, in 't Gulden Hoofd.

'T Jaar daar aan is 'er een wonderbaare verandering ontstaan in de Republyk, en in de Kerk, want op den eerste Maart is het Opperste Gebied aan de *Prins van Oranje* gekomen, uit kragt van 't Accoord, begrepen in de Pacificatie van Gent. De *Prins van Oranje* bekomen hebbende het Opperste Gebied, heeft den geheele Raad afgezet, en tot Burgemeesteren verkooren, *Gysbert van Duvenvoorde*, Heer van Opdam, *Pieter Jansz. Kies*, *Nicolaas Jansz. Verwer*, en *Adriaan van Berkenrode*; ook nieuwe Schepenen en Raadsperzoonen, onder den eedt van beide de Religien te handhaven en te mainti-

De Prins van Oranje Gouverneur Ao. 1577.

tineren. En met deze heeft de Reformatie begonnen, als de waare en onvervalste Religie eerst ingevoert en aangenomen is, met bewilliging van den Bisschop; die op den 20sten van Maart, uit last van Burgemeesteren, boven gemeld, de Kosters belast heeft, de Bakenesser Kerk, binnen drie dagen van alle de Ornamenten en Klenodien der Pausgezinden, na hun te neemen, en alle het kerkelyke Huisraad op te ruimen: en dat zy alle de Deuren der Kerk voor de Gereformeerde Gemeente zoude open zetten. Dat alzo is geschied, hebbende nagekomen dat hen belast waar.

Hier uit is ontstaan by de Gereformeerde een iever en zonderlinge lust, om de waare Religie, die 'er is in Christus Jezus, uit te breiden en te handhaven: derhalven, zonder eenige verhindering of tegenstand, zo is op de naaste Dag des Heeren, den 24sten van Maart, Predikatie gedaan door *Thomas Tielt*, die een Godzalig en Geleerd Man was, en zeer ervaaren in de Heilige Schriften; deze is weleer Abt geweest van 't Klooster *St. Bernard*, leggende op de Schelde, digt by Antwerpen. En op dat hunne Godsdienstigheid meer luister zoude hebben, is verordineert dat op den 7den van April het Heilige Avondmaal des Heeren zoude gehouden worden, na de inzettinge van de Heere Christus; en is bedient aan de Ledemaaten van de Gemeente met Duitsche woorden: *Neemt*, *dit is myn Lichaam*, enz. Deze *Tielt*, was van Delft gekomen, als by leening voor een tyd, is bevonden een getrouw Uitdeelder van Gods Heilig Woord, en een getrouw Uitlegger van dien; die te Delft wederom gekomen zynde, heeft volhard in de dienst van 't Heilige Evangelium, tot de uiterste adem zyns levens.

Eerste Reformatie.

Alle deze dingen hebben hen alzo toegedragen in vrede, met onderlinge bewilliging en consent van beide de Politique Magistraat en Bisschop: alzo dat op dit jaar geen beroerte, geene ontheiliging in de Kerk gevolgt is.

Ondertusschen die van Amsterdam, staande tusschen vreeze en hoop, de nood hen dringende om met de Bondgenooten vrede aan te gaan, zo zyn zy op den 8sten van February, in den jaare 1578, gekomen aan de zyde van de *Prins van Oranje*. Maar als zy bevonden wierden noch te hellen na den Vyand, zo hielden 't de Heeren Staaten daar voor, dat dit een zaak was van groot gewigt en vol gevaar; zo misschien *Don Jan van Oostenryk* mogt heimelyk verstand of correspondentie hebben met die van de Stad, en dat in zulk een

ge-

geval de Stad ligtelyk en zonder moeite zou verovert worden. Zo hebben de Heeren Staaten door hunne Gecommitteerden, en Burgers, die de Gereformeerde Religie toegedaan waren, de Stad onder hun gezach gebragt. De hekken nu verhangen zynde, en de oude Magistraat afgedankt, zynze alzo in de Regeering van de Republiek gevallen, en hebben Soldaaten voor hun Garnisoen ingelaaten; dat een ongebonden Volk was, die Kerken en Kloosters berooft hebben. Maar die als Magistraat afgezet, waren oproerige Burgers, benevens Monniken, Leken, en verdere Pausgezinden; deze wierden geboden, alle te zamen de Stad uit te gaan. Deze dingen zyn meest gebeurt in May, en daar na in Augustus, en dit meest alles ongestraft.

't Exempel van onze nabuurige Stad, heeft de Soldaaten, die te Haarlem lagen, ook gaande gemaakt, om diergelyke dingen te bedryven. En de drie Vendelen, die hier in garnisoen lagen, hebben hun niet kunnen bedwingen. De Overste van de Soldaaten was *Arent van Duvenvoorde*; *van Teylingen* en *Reynald* Kapiteiten. Want vier dagen na dat te Amsterdam die rebellie van Soldaaten geweest was, zo heeft de oproer der Soldaaten op Sacraments-dag, die de Catholyken heiliglyk vieren, het noch slimmer gemaakt; en heeft een bloedige uitkomst gehad: want als de Groote Kerk, door de meenigte van Volk, zo Mannen, Vrouwen als Kinderen, te naauw was, ja onder deze noch wel 200 Burgers met Toortsen, die voor de geconsacreerde Hostie gingen; nadien zy niet dersde bestaan buiten de Kerk te gaan, zo dat zy zich hielden binnen de Kerk, daar zy hunne Processie maakten en in 't ronde gingen, bezig zynde om zulks, na hunne meening, stichtelyk te verrichten, word de Gemeente aangezegt, dat de Soldaaten in de Wapenen waren, dat zy de Poortaalen van de Kerk bezet hadden, en nu gereed waren als Kerkroovers, 't Geheiligde weg te neemen. Door welke tyding de harten dier Lieden zeer verslagen wierden, en de eenigste toevlucht was, dat ieder om een goed heenkomen zou zoeken. De Soldaaten dreigden niet lang, maar vielen als uitgelaatene in de Kerk, omtrent ten 10 uuren, als de Sacrificie van de Misse gedaan was, de Toortsen ontsteken waren, en de Priesters en Clercsie nu gereed stonden om de Processie te houden. Ziet, daar ging schielyk een gedruis en geschreeuw op uit de Poortaalen van de Kerk, om de Lieden een schrik aan te jaagen; doe bersten zy uit tot alle geweld

Kerk-roof.

en overdaad, vielen de Lieden op 't lyf zo ze quamen, zo dat de Vrouwen en Kinderen voornamentlyk van ſchrik en vreeze overhoop vielen, niet weetende waar zy haar verbergen zouden, en ſprongen van boven neder den Altaar; andere die wat ſtouter waren namen de vlucht. Ik heb het zelve voor myne oogen gezien, dat de Schoolkinderen en jonge Lieden op 't Choor, met hunne witte Choor-kleederen, van 't hooge Altaar af na beneden ſprongen, dat neus en mond bloeden. Ik, als noch onnozel en teder kind daar mede, en alleen gelaaten, verlaaten van alle, gedenkt my noch, dat 'er eene Soldaat met een bloote Degen in quam, tot in de binnenſte Sacriſtie van de Kerk, en dat hy zyne moedwille bedreef aan de Wierooksvaten, dezelve tegen de aarde ſmytende, en met voeten tredende, maar ſpaarde het Kind van zes jaaren, dat zich verſteken had. Met een is myne Moeder op ſlag gekomen, die haar Zoon gewaar wierd, en hem gevat hebbende, is zonder omzien met hem door gegaan, alzo de vrees haar deed loopen, en als vleugelen aan haare voeten maakten: en dit maakte haare vreeze noch grooter, ziende dat eenige Prieſters en Burgers mishandelt waren, en een halve innocente Prieſter vermoord. Hier en boven is eenen *Maarten Michielſz.*, die de *Heer van Opdam* onderhoud gaf, een ſtomme en halfzalig knegt, in zyne zyde geſtoken door en door; doch daar evenwel niet van geſtorven. Andere Prieſters wierden hunne Caſuifels en Geeſtelyk Gewaad ontnomen, en hunne Beurzen geſtroopt. De Vrouwen gingen ook niet vry, die poogden door den drang met geweld uit te komen, trokkenze de Huik van 't hoofd, en de Ringen van de vingers; dat ik mede getuige gezien te hebben. De Biſſchop *Godefridus a Mierlo*, die voormiddags noch de Predicatie gedaan had, was ook in groot gevaar, die door de Provooſt mirakuleus geſalveert is, hem verſteekende in een geheime Kelder; dien hy, nevens eenige andere getrouwe Soldaaten, een vereeringe gedaan heeft van ieder omtrent 50 Gl. tot rantſoen. En als op die wyze de arme Burgers, zo Geeſtelyke als Waereldlyke, uit de Groote Kerk gedreven en verjaagt waren, en de Soldaaten nu dezelve in hadden, noch niet te vrede zynde, hebben daar en boven noch de Fluweele en Geborduurde Caſuifels, alle het Prieſterlyk Gewaad, en Ornamenten geroofd, nevens alles dat in kaſten en kiſten opgeſloten was, voor Buit genomen; maar min geweld gedaan op de Beelden en Altaaren.

Ondertuſſchen *Nicolaas Ruychaver*, Schout der Stad Haarlem, en

de

de Burgemeester *Pieter Jansz. Kies*, zyn ten laatsten in de Kerk gekomen; dewelke de Vrouwen, die verlegen waren, uit de nood geholpen hebben en verlost uit de handen der Soldaaten, die haar noch plaagden; en, na dat zy de Soldaaten hadden doen vertrekken, zyn de Deuren van de Kerk gesloten.

Doe hebben 't de Soldaaten daar noch niet by laaten blyven, die door den Buit verlokt zynde, terstond hen begaven na de Minnebroers; die noch aan tafel zaten en 't middagmaal hielden: maar als de Monniken zeer verschrikten, dat zy Soldaaten zagen in komen, hebbenze hen van daar gemaakt, en de vlucht genomen: de Soldaaten geen tegenstand vindende, hebben mede het geheele Klooster berooft, en zelfs hen van het Heilige niet onthouden. Na de middag, als zy noch heet waren van Kerkschendery, omtrent drie uuren, hebben zy ook 't Klooster van de Dominikaanen met Houweelen en geweld opgebroken en geplundert. Andere Kerken en Kloosters hebben zy onbeschadigt gelaaten, behalven dat zy 't Collegie van de Maagden en Devotarissen bezogt hebben, alleen regart neemende op de Buit van Linnen en Wollen, als mede voorraad van Lyftocht, dat zy hadden leggen, dat alles hebben zy na zich genomen, als met verlof.

De Soldaaten deze dingen bedreven hebbende, zyn eindelyk tot zichzelve gekomen, en de conscientie hen wroegende, hebben de Trommel doen slaan, hun Volk byeen doen roepen, en gewilt dat zy hun alle in de Wapenen op de Markt zouden laaten vinden. In de volgende nacht was 'er rust in de Stad, alles was suspect en verdacht, als de Burgers barsten van quaadheid, en zagen op wraak; doch alles te vergeefs. Dat deze dingen alzo geschied zyn, hebben wy van goederhand verstaan. En of zulks geschied is door de ongebondene moedwil van de Soldaaten, of door oogluikinge van de Magistraat, of door het rechtvaardig oordeel van God, dat de Nederlanders het jok van den hals afgesmeeten en hen vry gemaakt hebben, dat laat ik daar, zonder het myne daar toe te zeggen.

'tIs alzo, dat de Burgers, Ingezetenen, en Heeren Staaten, beweerders van de oude Vryheid, als de Republick eenigermaate in goede stand was, en de Religie nu vast gestelt, hebben by publyke Edikte de Ingezetenen bekent gemaakt, dat de Koningk van Spanje, om dat hy zyne beloften niet gehouden had, vervallen was van de Majesteit zyns gebied: en dat derhalven d'Onderdaanen ontslagen waren van

de plicht zyner gehoorzaamheid, hebben daarom 't Zegel en de Wapenen van de Koningk van Spanje verbroken en verworpen, ook 't Formulier van den Eed in 't licht gegeven, waar by hy zich verpligt had aan de Staaten van den Lande, voor eerſt aan de Ridderſchap en Edelen, Vaderen des Vaderlands, en verder alle de Regenten en Overſten van Holland en Zeeland, die aan 't Roer van de Republiek gezeten hebben. 't Formulier van den Eed is dusdaanig aan zyne zyde geweeſt:

Eed van de Prins van Spangien.

Ik door Gods gratie, Prince van Spangien, van beyde Sicilien, Jeruſalem, Aertshertog van Ooſtenryk, Hertoge van Bourgondien, Grave van Salsburen, Vlaenderen, &c. Sweere en belove, dat ik in myn Domeyne en ſucceſſie van de Nederlanden, en van 't Graefſchap van de Provincie van Holland en Weſt-Vrieſland, insgelyks ook, dat ik aen de Stad van Haerlem, en de Ingeſetenen van dien, my ſal gedragen als een goede en rechtvaerdige Heer en Prins toekomt. Hier-en-boven, dat ik alle Privilegien, Hand-veſten, Statuten en Vryheden, eertyds van onſe voorſaten, Graven en Gravinnen van Holland, gegeven of vergunt; na vermogen ſal handhaven en maintineren; insgelyks ook, dat ik loffelyke en oude koſtume, en de gewoonte van ouds, wel en getrouwelyk ſal onderhouden en doen onderhouden. Vorder dat ik ſal doen, dat een goet, rechtvaerdig en goedertieren Prins toeſtaet te doen tegen ſyn Onderſaten: Alſoo moet my God helpen en beminnen, en alle Santen! Amen.

Dit Formulier van Eed heeft de Prins gepronuncieert met Latynſche woorden, houdende 't Boek van 't Heilige Evangelium in zyn hand. Na dat deze Ceremonie gehouden was, is de Burger en Ingezeten van de Stad tot onderlinge verbintenis ook voorgehouden een Formulier van Eed, ten naaſten by in deze zin:

Eed van Burgemeeſteren.

Wy Burgemeeſteren, Schepenen, Raden, en andere Burgers en Ingeſetenen deſer Stede, beloven en ſweeren, dat wy na 't overlyden van haer Keyſerlyke Majeſteyt onſer alder genadigſte Heer (de welke dat hy lang geluk ſalig t'onſer baten in 't leven mach blyven hier op der aerden,

den, dat is ons aller wenschen en erlangen) doen onse Eedt aen onse Doorluchtige Prins van Spangien, van beyde Sicilien, van Jerusalem, Aerts-hertog van Oostenryk, Hertoge van Bourgondien, Grave van Salsburen, Vlaenderen &c. En die nu by Eede verklaert en gehuld is Grave van Holland en West-Vriesland, dat wy goede en getrouwe ondersaten sullen wesen van syn Hoogheyt, en syn Domeynen onderworpen: En dat wy alle de Rechten en Leenen, getrouwelyk sullen bewaren, en in eere houden, en dat wy de Gouverneur, de President van Holland, mitsgaders de Raden, ja alle bedienaers van de Justitie, Officieren, die haer ampt Wettelyk en na behooren sullen bedienen, dat wy die sullen gehoorsamen en respecteren: Wyders dat wy getrouw, goedertiern en gedienstig sullen wesen tot bescherming van uw alder-eelste Persoon, en alder-goedertierenste Hoogheyt, en alle de Domeynen tegen yder een even schoon, gelyk ook de reden sulks vereyscht, en wy ook schuldig zyn te doen. En boven dese, dat sy alles sullen doen alle 't gene dat goede en getrouwe onderdanen, aen hare Wettelyke Heeren gehouden zyn te doen, alsoo beminne en helpe ons God en alle zyne Heyligen!

Van alle dese hebben die van Haerlem voor gemelt, verzocht dat haer hier van publyke acte mochte gegeven werden; dat syn Hoogheyt in conformité van dese gewillig vergunt heeft.

Aldus gedaen te Haerlem, in 't jaer en dage als beschreven is, in presentie van de Prince van Piemont, Hertog van Alba, *de voornaeme Overste van 't Keyserlyke Majesteyts Hof; de* Heer van Beveren, *Admiraal van de Zee, en Gouverneur van Holland en Utrecht; item, de* Heer van Molenbais; *Ridders van 't Gulden Vlies; de* Grave van Hoorn en Megæ; *de Heer* Anthonis van Toledo, *Opperste Stalmeester van syn Hoogheyt de Prince; de Heer* Viglius, *Docter in de Rechten; van* Suchem, *Ridder, die 't hooft was en President van de Secreete Raden van syn Keyserlyke Raed, en andere meer. Onder was geschreven,*

PHILIPPUS.

En noch lager, my present, VERLAEN.

Ondertusschen de Heeren Staaten poogden voor al de Justitie te maintineeren; want een van de Soldaaten, die een Priester vermoord had, is daar over aan den hals gestraft. En op dat men de Kerkschendery niet ongestraft zoude laaten passeeren, zo hebben zy de drie Vendels, daar ik hier boven gewag af gemaakt heb, verplaatst; waar

waar over de Overſten geweeſt zyn de *Heer van Duvenvoorde*, en *Reinoy*; de eene is met zyn Volk gezonden na Delft, de andere na Leyden, en Kapitein *van Teylingen* na den Haag, op den 17den van Juny. Deze heeft men geboden, met Tromſlag en gelui van Klokken, dat zy de Buit en Roof wederom zouden brengen, op verbeurte, dat wie zulks niet deed, als infaam zoude worden afgedankt. In plaats van deze Soldaaten is 'er een nieuw Vendel in de Stad gekomen. Doe is de Kerk geſloten, de Lyken daar uit gehouden, en de eere van Begravenis ſtond ſtil.

Ondertuſſchen, als de Soldaaten van Amſterdam wederom keerden tot hunne voorige Kerk-ſchendery, gelyk de hond tot zyn uitbraakzel: zo hebben ook de Soldaaten van Haarlem, na 't exempel van die van Amſterdam, gelyke moedwille beſtaan, liepen met voeten op de Deuren van de Kerk, poogden om in te breeken, hadden in 't zin het Geheiligde te ſchenden, de Altaaren af te breeken, en alles tot een Buit weg te ſleepen: maar de Luitenant van de Soldaaten zulks voorkomende, zynze in hun voorneemen verhindert, doch niet gepaait. Derhalven, nadien de zorge van gemeene ruſte tot de Magiſtraat behoorden, heeft men eindelyk in volle Vroedſchap beſloten, dat ook van 't Stadhuis is afgelezen: „ Dat de Kerk met or„ dre zoude gezuivert en ledig gemaakt worden, dat een ieder, al„ le het geene hy in de Kerk of eigen, of aangeërft had, 't zy Beel„ den of Grafdichten, dienende tot ſieraad van Graven, of alle het „ geene dat zy in waarden hielden, na hun zouden neemen, en „ t'huis haalen. Hier en boven is wel expres gelaſt by Edikte: „ Dat „ 'er niets in de Kerk zoude gelaaten worden, dat na afgoderye „ ſmaakte. Overzulks is ook, uit laſt van de Magiſtraat, de Sacriſtie, of Heiligdoms-plaats, die niet lang geſtaan had, kunſtig geſneden, en met Beeldwerk verſiert, afgebroken; waar van noch op heden eenige Reliquien, om de uitneementheid van kunſt, in het Prinſenhof bewaart worden, en in waarde gehouden ter gedagteniſſe.

Begin van de Reformatie.

Alzo is de Kerk gezuivert van Beelden der Heiligen, ja van alle veroude ſuperſtitie, verordent tot de Godsdienſt der Gereformeerde Religie, en geheiligt tot den dienſt van de Leere des H. Evangeliums; die in de Naame des Heeren aangevangen heeft zalige *Johannes Damius*, dewelke onlangs uit de Paits gekomen was, om de Gereformeerde Religie voort te planten, die wy noch ten huidigen dage door Gods genade zuiver en onbezoetelt behouden. Hier uit zo ontſtond de

de klagten der Pausgezinden, voorwendende dat het Verbond van de Pacificatie van Gent, by welke Religions-vrede vergunt en geapprobeert waar met 's Koningks Zegel, gevioleert en gebroken was. En dit moet ons zo vreemd niet dunken, nadien de eendragt onder de Staaten niet lang gehouden is, alzo zy oneenig geworden zyn, als *Don Jan van Oostenryk* 't spel gaande maakte. Hier uit zyn ontstaan heimelyke raadslagen, om de Spaansche wederom in te roepen. Alzo 't Verbond van Vrede gebroken zynde, is de Oorlog wederom schielyk ontsteken. En hier uit zyn 'er klagten ontstaan van de Catholyken, of om beter te zeggen van de Pausgezinde, eerst in 't geheim onder de Burgers, en daar na by Request te presenteeren.

Want als t'Amsterdam Dagvaart en Vergadering daar over gehouden wierden, hebbenze derven bestaan den *Prins van Oranje* een Request te presenteeren, waar by zy verzogten, Vryheid van Religie, als van ouds. Dit Request (noteert) was ondertekent by veele andere voornaame Burgers, onder welke ook geweest zyn eenige van de Gereformeerden, zo men zegt, uit iever van vrede. Hier toe zyn 'er drie gedeputeert, met deze last, dat zy dit Request in alle ootmoedigheid en eerbiedigheid aan de *Prins van Oranje* zouden presenteeren; dat zy ook gedaan hebben: welke daar op mondeling is aangezegt, niet schriftelyk, dat de Heeren Staaten in 's Gravenhage antwoord zouden geven; en met belofte, dat zy by Missive hen zouden ontbieden; dat ook geschied is: maar hebben niets opgedaan; zyn plotzelyk afgeslagen, om dat zy in hun Requeste van lastering niet onthouden hadden, de Authoriteit van de Heeren Staaten schenen te smaaden, en al te gering te achten; over zulks wierden zy geboden te vertrekken, zich gerust te houden, en hoopende dat het God zoude voorzien. Nadien alles noch op riemen dreef, als in een woeste zee, zo dat de haat en nyd van de Pausgezinde en Gereformeerden dagelyks heviger wierd.

Als nu de Pacificatie van Gent te niet was, en de eendragt van de Heeren Staaten in geveinstheid verandert waar, zo zyn 'er bedriegelyke quaadstookingen van de Grooten, en periculeuse Factien van de Burgers ontstaan. De Republick en gemeene stand is tot partyschap en oneenigheid vervallen, en dat meer is, alles scheen nu als in verwarring te loopen. Daar zyn lagen geleit, om de *Prins van Oranje* aan kant te helpen, eerst te Antwerpen, den 26sten van July 1581, als *Johan Jauregni*, een Moordenaar uit Spanje, op de *Prins*

van Oranje een Sinkroer gelost heeft, doch dat niet doodelyk getroffen is. Maar het moordjaar van de *Prins* is geweest in den jaare 1584, als hy van de Verraader *Balthazar Gerards*, van Burgundie, deerlyk is vermoord. Alzo is alles in roere en verwarringe gekomen.

Vadermoord van de Prins.

En als de Heeren Staaten niet vertrouwden op hunne kragten, hebbenze beginnen te denken op hulpe van buiten. Derhalven heeft men terstond, na 't overlyden van de *Hertog van Anjou*, aan *Henderik*, Koningk van Vrankryk, het Opperste Gezach van de Nederlanden door hunne Gezanten geprezenteert. Deze Vorst, tyd van beraad hier op genomen hebbende, heeft eindelyk zeer beleefdelyk zyn excus gedaan, en voor antwoord gegeven, dat zo eene honorable presentatie hem ten hoogsten aangenaam was, maar dat het voor hem niet geraden was oorlog te voeren tegen de Spaanschen, om de Inlandsche beroerte tegen de Guisen. Doch zo de Heeren deze zaak wilden gerecommandeert hebben aan de Koninginne van Engeland, beloofde hy daar in zyn beste te doen, dat zy daar in geen zwaarigheid zoude maaken. Als de Gezanten van de Heeren Staaten wederom in 't Vaderland quamen, hebben zy raport gedaan, dat zy niets hebben kunnen opdoen.

Terstond daar aan, zonder uitstel, Dagvaart gehouden hebbende en Vergadering van Staaten aangeleit, is besloten en gerezolveert, dat men de Koninginne *Elizabeth* ook zoude presenteeren alle het Recht van de Hoogste Macht, en dat op billyke en wettige Condition. Of zo men daar toe niet konde komen, dat zy haare Majesteit dan zoude gelieven d'elendige Nederlanders onder haare protectie en beschermingе te neemen, of Krygsvolk tot hulpe zenden, tegen 't geweld van de Spaansche Macht. Haare Majesteit van Engeland des verwittigt zynde, en uit mededogentheid bewoogen, heeft 't verzoek van de Gezanten uit Nederland beleefdelyk aangehoort, en zo eene liberaale en honorable presentatie aangenomen. Doch als men tot de zaak zelve gekomen is, heeft zy, zonder eenige bewimpeling, of een lang geteem van woorden te gebruiken, 't Hoogste Recht van de Opperste Macht beleefdelyk afgeslagen; maar belooft en toegezeit alle hulpe, zo zy Vlissingen en den Briel in pande had, twee Zeesteden. Onze Gezanten hebben deze Conditie dankelyk aangenomen; en terstond zyn 'er Brieven gemaakt en gezegelt van 't onderling Accoort. Alzo zyn de Gezanten naar wensch wederom t'huis gekomen, met groot genoegen, bekomen hebbende

de dat zy wenſchten. De Koninginne heeft ook niet gemanqueert, en is niet in gebreke gebleven, als zy *Robbert Dudley*, Hertog van Nordhumberland, en Graave van Lyceſter, Overſte van de Militie gemaakt heeft, en gewilt, dat hy de Opperſte Commando zoude hebben over het Krygsvolk, en ter onderſteuning gezonden. Wat *Lyceſter* gedaan en uitgevoert heeft in Nederland, zal ik kortelyk verhaalen, na 't vermelden van de Hiſtorie onzer tyden.

Derhalven, *Robbert Dudley* is uit Engeland vertrokken, met den tytel van Veldoverſte, op den 19den van December, in den jaare 1585. Deze, als hy te Vliſſingen wel gearriveert is, nevens de *Graaf van Eſſex*, en een groote Suite van Baronnen en Edelen, die hem geleiden, is met al zyn Volk treffelyk onthaalt, het Geſchut wierd geloſt, met veele vreugde en gelukbiedinge van de Ingezetenen. Maar heeft daar niet lang gebleven, is datelyk na Holland gereiſt en te Dordrecht aangekomen, op den laatſten van December. Terſtond zyn de Magiſtraaten in 't gemoet getrokken, om hem met zyn Suite welkom te heeten; de Burgery was in de Wapenen; van welke hy zeer treffelyk ingehaalt is, met welkom te heeten, gejuich, onder 't blaazen van Trompetten, en in 't Hof van de *Prins* gebragt; aldaar met een triumphante Maaltyd onthaalt, en ook vernacht heeft. Des anderen daags is zyne *Excellentie* na den Haag getrokken; onderwege is hy van andere Steden, daar hy door moeſt paſſeeren, met de grootſte pracht, en de Burgery in 't volle Geweer, ingehaalt en verwellekomt, en eindelyk in den Haag gekomen; daar veele Koetzen hem ontmoetede, van de welke hy met hoofſche beleeftheid ontfangen is, en geleid in 't Hof van den *Prins*, met ſtaatelyke triumphen en geſchal van trompetten; tegen den avond zyn Vreugdevieren aangeſtoken, ten teken van blydſchap, en is onthaalt met een Koningklyke Maaltyd.

De komſt van Lyceſter.

Daags daar aan, zynde den 7den van January, heeft *Albertus Leoninus*, Kantſelier, uit naame van de Heeren Staaten Generaal, eene treffelyke Harange gedaan, vloeijende van alle beleeftheid, waar by dat zyn Hoogheid gepreſenteert is, volkomen Macht en Authoriteit dezer Landen, behoudens hunne Privilegien; hier en boven het abſoluut Gebied over de Militie en Militaire Perzoonen, zo te water als te land; en te gelyk hebbenze hem verklaart Gouverneur, en geoffereert alzo eene Macht, als *Keizer Karel* nooit gehad heeft, wel verſtaande, behoudens de Privilegien, Contracten,

Anno 1586.

en oude Costumen. Maar hy, ook zyn Eed gedaan hebbende, liet zich voorstaan, dat hem volle macht gegeven was, om alles te doen na zyn welgevallen, zonder de Staaten te erkennen, ongeächt de Privilegien. Want daar na heeft hy geen besnoeide Limitatien willen toestaan: dat ook de Koninginne van Engeland hem qualyk afgenomen heeft, en bestraft zyne verwaant- en trotsheid, als haare Vasal. Deze beginzelen van zyn Gouvernement zyn ongerymd en ongelukkig geweest.

Des niet tegenstaande, die van Haarlem verwittigt zynde van de komst van den *Graave van Lycester*, hebben zy op alle manieren daar na getracht, dat zy met de meeste eere, reputatie en luister hunne nieuwe Gouverneur mogten onthaalen. Derhalven ontboden hebbende Bouw- of Werkmeesters, Schilders, en alle die van de Kunst waren de voornaamste, hebbenze die opening van hun voorneemen gegeven: namentlyk, dat zy voor hadden, tegen de komst van den *Graaf van Lycester*, op te regten Theaters en verhevene Toneelen, Boogswyze Triumphpoorten, en Piramiden, op 't Marktveld, ter eere van *Koningin Elizabeth*. Deze alle waren vaardig, om het bevel van de Heeren Magistraaten na te komen; onder welke ook geweest is *Cornelis Jansz. Schrevel*, myn zalige Vader, als Fabryk. Van stonden aan zynze alle te werk gekomen, en hebben hunne last spoedig volbragt.

De Graaf van Lycester komt te Haarlem.

Als nu alles gereed was, dat diende tot eere van de Stad, komt 'er tyding, dat de nieuwe Gouverneur, den *Graave van Leycester*, met alle zyne Suite en Gevolg aan quam. Daar op quam 'er toeloop van Volk, klappende de Burgerlieden in de handen, en de zorge by de Magistraat, om de eere der Stad te bewaaren. Deze en diergelyke dingen, die ik met myne oogen gezien heb, hebbe ik noch lust te verhaalen. Derhalven, als nu de *Graaf van Lycester* aan quam ryden, en digt aan de Stad was genadert, zo stonden voor de Poort, de Heeren Burgemeesteren en Raaden met hun Gewaad, aanzienlyk van jaaren, benevens hunne Pensionaris, die het woord zoude doen, om den nieuwen Gouverneur welkom te heeten. De Burgery stond in de Wapenen, ter wederzyden van de Groote Houtstraat, die het gewoel van 't Volk stuiten en ophielden. Voor de Nieuwe Schutters Doele, in 't inkomen van de Stad, was een Toneel opgeregt, op welke de Kamerspeelders representeerden de *Tiranny* van den *Hertog van Alva*. Op het twede Toneel, by de Brug

over

over de Oude Gragt, wierd vertoont, *Belgica* of *Nederland*, in 't habyt van een jonge Maagd, verlaaten van haaren Gouverneur. Deze dingen alzo te vooren bereid zynde tot pracht, is de *Graaf van Lycester*, de Behoeder, in de Stad gekomen, onder 't blaazen van Trompetten; vooraf ging een bende Ruiters, hy zelve zat op een wit Paard, om van ieder gezien te worden, en aan weerzyden waren Hellebaardiers; hy vertoonde aan alle die hem ontmoeten, een vriendelyk aangezicht en verblyd wezen: achter hem volgde Baronnen en Edelen van grooten huize, zittende in verheven Koetzen. Alzo passeerden zy midden door de Burgers na de Markt; al waar een groot en ruim *Amphiteater* of Toneel om hoog gebouwd was, op welke zy vertoonden het Beeld van de Doorluchtige *Koninginne Elizabeth*, met uitgestrekte handen, na de ootmoedige Nederlanders. Noch was op de Markt opgeregt een Piramide, die tamelyk hoog was, waar op geschildert waren de Wapenen van Engeland; en de Uitbeeldingen van de geheele afkomste van *Lycester*; benevens Lofgedichten, ter eere van die *Graaf*. Op deze wyze is hy met zyn geheele Suite in 't Prinsenhof gebragt, met groote pracht, en aldaar onthaalt met een zeer treffelyke ja Koningklyke Maaltyd, hoedanig te dier Stede noch nooit was aangeregt geweest. Te Haarlem heeft hy zich eenige tyd onthouden, Dagvaart beschreven en gehouden. Of dat geschied is, om de schoone Landsdouwen omtrent de Stad, of om de beleeftheid en vriendelykheid, kan men niet zeggen.

Naderhand is de *Graaf* met zyn geheele Hof na Amsterdam vertrokken, en heeft met een alle de Steden van Noord-Holland bezien; overal, waar hy quam of door trok, wierd hy met veele pracht en staatsie bejegent. Den eerste April is hy te Utrecht gekomen; daar hy ook een geruime tyd zyn residentie gehouden heeft.

Als hy nu alles doorsnuffelt had, de Steden en alle Contreijen bezien, en alle het geene, dat tot zyn Gouvernement scheen te behooren, wel overwogen had, heeft hy zich groote dingen laaten voorstaan, dat 't hem vry stond Wetten te maaken en te breeken, op 't vertrouwen van zyn Authoriteit en Macht. Voor eerst heeft hy de Militaire discipline en tucht vernieuwt en herstelt: heeft ook by publick Placcaat verboden heimelyke handeling met den Vyand, (ik denk) dat dies te veiliger zyn Volk iets nieuws zouden voorneemen: en om den oorlog met fatzoen aan te vangen, heeft hy de Stad

Graaf ingenomen en vermeestert; alwaar de *Heer van Hemert* onthoofd is. Hy heeft Apelen ingenomen, en Doesburg met de Wapenen onder zyn geweld gebragt: met de *Hertog van Parma* omtrent Sutphen geschermutseert, en den Vyand getrotseert; en het sterke Fort van Sutphen ingenomen.

Ondertusschen, als 'er in Engeland onraad was, en oproer opstond, is hy na dat Ryk overgevaaren, zonder Reglement of ordre in het Land te maaken of te stellen. Middelertyd is 'er tusschen de *Graaf van Hohenlo*, en de Heer *Eduard Norrits* eene afgunstigheid ontstaan, gelyk ook tusschen de onze en uitheemsche Soldaaten; hier over zyn ontstaan rechtvaardige klagten van de Heeren Staaten. Te Utrecht was ook groote tweedragt en oneenigheid, die men meende dat by de *Graave van Lycester* gevoed wierd, nadien men die tyd eenige Burgers uit de Stad boende, die goede diensten aan het Land gedaan hadden, en vroome Lieden waren.

Hier uit zyn ontstaan nadeelige vermoedens, dat genomen wierd uit 't verraaderlyk overgeven van Deventer, by de Collonel *Willem Stanley*. Hier is noch by gekomen, immers zo zwaar van gewigt, dat het Fort van Sutphen, de Beschermplaats van de geheele Veluw, zich ook overgegeven heeft in handen van de *Prins van Parma*. Wyders, de muitinatie van de Engelsche Ruitery, heeft de spyt en hoon vermeerdert: Waar door de gemoederen van de Staaten en Soldaaten alzo verbittert zyn, dat zy de *Prins van Oranje* d'eer hebben aangedaan, dat zy hem het Gouvernement van Holland en Zeeland toegelegt en toegebragt hebben. Wat de Heeren Staaten bewoogen heeft zulks te doen, hebben zy met klaagende Brieven genoegzaam te kennen gegeven.

En als nu de Heeren Staaten raadsloegen en bezig waren, om een Leger in 't veld te brengen, is middelertyd de *Graaf van Lycester*, als Gouverneur, wederom in 't Land gekomen; zeer onvergenoegt zynde, dat zyn Gezach en Authoriteit zo ten toon gestelt wierd; gevende in druk uit, Redenen van ongelyk, dat hy meende hem was aangedaan. Waar op de Heeren Staaten, die het toekomt d'Authoriteit en de Eer van ons Nederland te maintineeren, bondig Antwoord gegeven hebben. Maar als eindelyk te Leyden heimelyk verraad ontdekt was, heeft men *Robbert Dudly* geen geloof meer gegeven: hy kreegze alle tegen, en wierd by alle gehaat, zo groote, als kleene. Derhalven, als hy by zichzelve overdacht, niet gera-

raden te zyn in Nederland langer te blyven, zo is hy met al zyne Bagagie wederom na Engeland vertrokken, laatende weinige eere na. Denwelke na drie maanden eerst zyn Gouvernement heeft opgezegt; om dat hy alle die geene, die hem eed gedaan hadden, aan hem zoude verplicht houden.

't Vertrek van Lycester.

Als nu de Staat van 't Land in vryheid was, en verlaaten van de Gouverneur, hebben de Heeren Staaten, zonder uitstel, aan *Prins Maurits*, Zoon van *Willem*, *Prins van Oranje*, een Beeld zyns Vaders, en de naaste Erfgenaam van de Hoogheid zyns Geslachts, d'eere van d'Opperste Macht toegebragt. Alzo is hy Gouverneur verklaart van Holland, Zeeland, Vriesland, en West-Vriesland, en hem is vereert het Opperste Gebied te water en te land over alle de Geunieerde Provintien; daar in dat ook alle Steden en Provintien bewilligt hebben met gelyke toestemminge. Onder 't beleid van deze, en gelukkig succes, zyn de gemoederen van de Ingezetenen vry wat gestiid en eens geworden, alzo de eendragt van de Ingezetenen dagelyks toenam.

Prins Maurits Gouverneur.

Als nu de Gemeente in rust was, begon 's Lands Welvaaren toe te neemen. En als men met 'er tyd de paalen van ons Land wyder uitbreiden, zomtyds den Vyand onder de oogen zag, en versloeg, zwaare Belegeringen deed en Steden in nam, en die ook zelve uitstond, zo hebben de uitheemsche Prinsen en Potentaaten zich ten hoogsten verwondert over de kloekheid en voorzichtigheid der Heeren Staaten, als mede hunne singuliere vroomheid en beleid in de bestieringe van de Regeering. En als *Maurits*, *Prins van Oranje*, nu groote eere ingeleit, gevaarlyke oorlogen gelukkig gevoert, en naauwlyks zyns gelyk had in 't verstand van Militaire zaaken; als mede de naam verkreeg, dat hy voor de beste Veldheer gehouden wierd van de geheele waereld. Hier van daan is 't gekomen, dat uitheemsche Koningen en Potentaaten Aliantien met deze Landen gemaakt hebben. In den jaare 1597 is 'er een Unie gemaakt en Verbond getroffen tusschen den Koningk van Vrankryk, Koninginne van Engeland, en de Staaten van de Vereenigde Provintien.

En als 't vermogen dagelyks toenam en grooter wierd, zo hebben, door 't vertrouwen van de Wapenen, de Heeren Staaten hunnen Handel gebragt in Indiën, en gedreven. By deze gelegentheid hebben zy vriendschap en alliantien gemaakt met vreemde Koningen, en verre gelegene Natien buiten 't Christendom. Daar van daan komt

het

het, dat 'er zo veele Gezanten en Ambaſſadeurs uit de andere Waereld hier te Lande dagelyks arriveerden; ook om de Heeren Staaten geluk te wenſchen; die hun ten hoogſten verwondert hebben over de onverwinnelyke vroom- en manhaftigheid van onze Nederlanders, als de welke met den *Koningk van Spanje*, de machtigſte Potentaat van de geheele Waereld, oorlog gevoert hebben, en altyd gelukkiger. Maar voornamentlyk, als 'er een gelukkige Sterre aan den Hemel over Holland en Nederland geſchenen heeft, als niet alleen de *Aarts-Hertog Albertus* en *Izabella*, maar ook zelve de Koningk van Spanje, *Philippus de derde*, Zoon van *Philippus de twede*, betoont en verklaart hebben, dat zy bereid waren de Vryheid van de Heeren Staaten t'erkennen, en de Ingezetenen voor een vry Volk te houden.

Treves.

De naam van Vryheid, heeft de gemoederen van de onze (die nu al over veele jaaren voor Rebellen geſcholden zyn, en verklaart begaan te hebben *crime læſæ Majeſtatis*) beroert en beweegt: zo is de zaak zo verre beleit, dat door tuſſchenſpreken van drie Koningen, als van Vrankryk, Engeland en Denemarken, insgelyks van andere Prinſen en Vorſten, Gezanten ter wederzyden bewilligt hebben tot Vredehandeling. En men is eindelyk tot geſprek gekomen. De Dagvaart en Vergadering van de Staaten zyn te Bergen op Zoom gehouden, op de naaſte plaats ter wederzyden; alwaar, na genomen advys, beſloten is, dat 'er 10 Mannen zouden gekozen worden, met laſt van hunne Principaalen, en met volle macht om te handelen, en t'accordeeren over 't Beſtand van lange tyd, na dat zy het zouden goed vinden, ten beſte van de ſtaat van 't Land. Om malkander te hooren ſpreeken, is Antwerpen gekeurt en verordent, het puikje en Juweel van alle de Nederlandſche Steden. Daar zyn voor eerſt geweeſt de Gedeputeerden van de *Aarts-Hertogen*, en met hun *Pater Ney*, die een weinig van te vooren uit Spanje was gekomen, en Brieven van geloof, uit laſt van den *Koningk*, mede gebragt had, tot bevordering van de Vrede. Men vergaderde ettelyke maalen op het Stadhuis, en na dat ter wederzyden beraadſlaagt en voorgeſlagen was dat ter zaake diende, hebbenze malkanderen met eede verplicht, om geheim te houden alle het geene dat daar geproponeert en voorgeſtelt zoude worden: zyn derhalven in den jaare 1609 tot zamenſpraak en vriendelyke handeling van Vrede te zamen gekomen; in welke, als 'er aan weerzyden veele en gewigtige zwaarigheden gemaakt

maakt wierden, die de Vrede ſchenen te verhinderen, zyn 'er de Gezanten der Koningen tuſſchen beide gekomen, hebben ten beſte geſproken, en de verdere verwyderingen getracht weg te neemen. En als de Gedeputeerden van de Heeren Staaten daar in bewilligden, is het verbond van Vrede en Treves voor 12 jaaren gemaakt, met voorgaande declaratie en conteſtatie van de *Aarts-Hertogen*, zo van hunnent wegen, als van Koningk *Philippus*; van welke zy volle macht en Procuratie hadden, om met de Heeren Staaten Treves aan te gaan; als met een vry Volk, die na hunne eigene Wetten en Coſtumen leefden en reguleerden, en dat zy derhalven van alle hun Recht en pretenſie zouden deſiſteeren.

Hier op is gevolgt, dat al het gedenken van ongelyk en hoſtiliteit zoude ceſſeeren. Daar op de Artikelen van Vrede by geſchrifte geſtelt, dezelve bekent gemaakt, en afgekondigt in alle de Steden van de Geunieerde Provintien, daar toe gebruikende expres een Heraut. Help God! wat is daar een gejuich en triumph by 't Volk geweeſt! Wat voor blydſchap en geſchal van vreugde! Terſtond heeft men God Dankzegginge in alle de Kerken gedaan. Onze Magiſtraats-perzoonen hebben in hun beſte Gewaad op een Toneel voor 't Raadhuis gezeten, dat met koſtelyke Tapyten behangen was. Alle deze dingen heb ik met de hoogſte verwondering gezien, en met dankzegginge aangenomen.

Hier op zyn gevolgt vrye Handeling over en weder over, en vriendelyke bejegening onder malkander, en de vyandlyke ſtukken Geſchut hebben gedient tot triumph. De Artikelen van 't Beſtand zyn deze geweeſt:

Artykelen van 't Beſtand.

I. *In den eerſten, de voorſeyde Heeren Eerts-Hertogen verklaren ſoo wel in hunne naem als in den naem des voorſeyden Heeren Coningks, dat ſy te vreden zyn te handelen met de voorſeyde Heeren Staten Generael van de vereenigde Provintien, in qualiteyt, en als de ſelve houdende voor vrye Landen, Provintien, en Staten, op dewelke ſy niet en pretenderen; en met hun in de voorſeyde namen en qualiteyten te maeken (gelyk ſy maeken by deſe tegenwoordige) een Beſtand op de conditien hier na beſchreven en verklaert.*

II. *Te weten, dat het felve Beftand fal wefen goet, vaft, getrouw, en onverbrekelyk, en dat voor den tyd van twaelf jaren, binnen de welke fal wefen Stil-ftant van alle acten van vyantfchap, hoedanige die fouden mogen wefen, tuffchen de voorfeyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen en Staten Generael, fo ter Zee en andere wateren, als te lande, in alle hunne Koningkryken, Landen en Heerlykheden, en voor alle hunne onderfaten en Inwoonders, van wat qualiteyt en conditien die zyn mogen, fonder uytfonderinge van plaetfen of perfoonen.*

III. *Een yegelyk fal blyven befitten en datelyk genieten de Landen, Steden, Plaetfen en Heerlykheden die hy tegenwoordiglyk heeft en befit, fonder daer in gequelt of verftoort te worden, in wat manieren dat het foude mogen wefen, binnen den tyd van dit Beftand: Waer in men verftaet te begrypen de Vlecken, Dorpen, Gehuchten, en plat Land daer van dependerende.*

IV. *De Onderfaten en Inwoonders van de Landen van de voorfeyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen, en Staten, fullen geduerende dit voorfeydt Beftand alle goede correfpondentie en vriendfchap t'famen houden, fonder eenigfins te gedenken de offenfien en fchaden die fy-lieden hier vooren hebben geleden. Ook fullen fy mogen frequenteren, handelen, en verkeeren in malkanders Landen, en aldaer hunnen handel en traffyke dryven in alle verfeekertheyd, foo ter Zee en andere Wateren als te Lande. Het welk nochtans de Coningklyke Majefteyt verftaet te wefen gereftringeert en gelimiteert aan de Coningkryken, Landfchappen, en Heerlykheden die hy heeft en befit in Europa, en andere Plaetfen en Zeen, daer de Onderfaten van de Coningen en Princen die fyne Vrienden en Bondgenooten zyn, den voorfeyden handel dryven by onderlinge bewillinge: en aengaende de Plaetfen, Steden, en de Havens die hy buyten de voorfyde Limiten heeft, dat de voorfeyde Heeren Staten of hunne Onderfaten daer niet en fullen vermogen eenigen handel te dryven, fonder expres confent des voorfeyden Heeren Coningks: Doch fullen fy mogen traffiqueren (foo 't hun goed dunkt) in de Landen van alle andere Princen, Potentaten, en lieden die 't hun fullen willen toe laten, ook buyten de voorfeyde Limiten, fonder dat den voorfeyden Coningk, of fyne Officiers en Onderfaten, die van hem dependeren, uyt dier oorfake eenige behinderinge doen fullen aen de voorfeyde Princen, Potentaten, en lieden die hun fulkx toegelaten hebben, of toelaten fullen, noch ook aen hun, of aen de particuliere met de welke fy den voorfeyden handel gedreven hebben, of dryven fullen.*

V. *En om dat men redelyken langen tyd behoeft om te waerfchouwen*

den

den genen die buyten de voorseyde Limiten met macht en Schepen zyn, dat sy ophouden van alle acten van vyantschap, ist geaccordeert dat het Bestand daer niet beginnen en sal dan van heden over een jaer: Welverstaende, indien het advys van 't voorseyde Bestand daer eer komen kan, dat van als dan de vyantschap daer sal cesseren: Maar soo na den voorseyden tyd daer eenige vyantschap geschied, sal daer van de schade sonder uytstel opgerecht en gerepareert worden.

VI. *De Ondersaten en Inwoonders van de Landen van de voorseyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen, en Staten, dryvende eenigen handel in malkanders Landen, en sullen niet gehouden wesen te betalen meerdere rechten en impositien als de Ondersaten der selver, en hunne Vrienden en Bontgenooten, die alderminst sullen beswaert zyn.*

VII. *Ook sullen de Ondersaten en Inwoonders van de Landen der Heeren Staten de selve verseckertheyt en vryheyt hebben in de Landen van de voorseyde Heeren Coningk en Eerts-Hertogen, die men toegelaten heeft den Ondersaten des Coningks van Groot Bretaingien by het laetste Tractaet van Peys, en de secrete Artykelen gemaekt metten Connestabel van Castilien.*

VIII. *Desgelyks en sullen de Kooplieden, Schippers, Piloten, Bootsgesellen, hunne Schepen, Koopmanschappen, Waren, en andere Goederen hun toebehoorende, niet mogen aengeslagen noch gearresteert worden, 't zy uyt kracht van eenig generael of particulier gebod, en om wat oorsacke dat het soude mogen wesen, van Oorloge of andersins, ja ook niet onder het deksel van hem daer mede te willen behelpen tot behoudenisse en bescherminge des Lands. Nochtans en verstaet men niet daer onder te begrypen de aenslagen en arresten van Justitie by ordinarise wegen ter oorsake van eygene schulden, obligatien, en bondige contracten van de gene op de welke de voorseyde aenslagingen en arresten sullen zyn gedaen geweest, daer men in procederen sal gelyk gebrykelyk is na recht en redene.*

IX. *En ten opsien van den koop-handel des Nederlands, en d'impositien en lasten die men op de Koopmanschap lichten sal: Indien men naderhand bevind dat daer in exces is, en dat den voorseyden Koophandel daer door geincommodeert wort, sal men ten eersten aensoecke en requisitie die van d'een of van d'andere zyde gedaen sal worden, Commissarissen deputeren, om die te modereren en te matigen by gemeyn advys, indien het kan geschieden; Sonder dat het Bestand daerom gebroken sal zyn, soo sy niet en konnen accorderen.*

X. *Indien daer eenige sententien en vonnissen gegeven waren geweest tusschen persoonen van verscheyden partyen niet gedefendeert, 't zy in civi-*

le of criminele saeken, die en sullen niet mogen ge-executeert werden tegen de gecondemneerde persoonen, noch ook op hunne goeden, geduurende het voorseyde Bestand.

XI. *Brieven van marque en van repressaille en sullen niet geoctroyeert worden binnen den voorseyden tyd, ten zy met kennisse van sake, en in dingen daer 't selve is toe-gelaten by de Keyserlyke wetten en constitutien, en na de orden gestelt by de selve.*

XII. *Men en sal niet mogen aen of in komen noch stil blyven in de Havens, Bayen, Playen, of strangen van de Landen d'een van d'andere met Schepen en volk van Oorloge in getal 't welk soude mogen suspitie geven, sonder consent en permissie van de gene onder de welke de voorseyde Havens, Bayen, Playen, of strangen zyn, ten waer men aldaer gedreven wierd door Tempeest, of ook daer toe gedwongen door nood, en om eenige perykelen der Zee t'ontgaen.*

XIII. *De gene op de welke de goeden zyn aengeslagen of geconfiskeert ter oorsake van de Oorloge, of hunne erfgenamen, en actie daer toe hebbende, sullen de selve goeden genieten geduurende dit Bestand, en de possessie daer van aen-nemen uyt hunne eygene authoriteyt, en uyt kracht van het tegenwoordig Tractaet, sonder dat hun van noode zal zyn te hebben recours aen de Justitie: Niet tegenstaende alle incorporatien voor de Fisque, verpandingen, giften daer van gedaen, Tractaten, Accoorden, en transactien, en wat renunciatien souden mogen gestelt zyn in de selve transactien, om uyt een gedeelte van de voorseyde goeden te sluyten de gene dien sy behooren toe te komen: Met last nochtans, dat sy van de selve niet en sullen mogen disponeren, noch die belasten noch verminderen binnen den tyd van 't selve geniet en gebruyk, ten ware sy daer van verkregen hadden consent van de voorseyde Heeren Eerts-Hertogen of Staten.*

XIV. *Het welk ook stede grypen sal ten profyte der erfgenamen van wylen den Heere Prince van Orangien, sonderling ten respecte van het recht dat sy hebben in de Salinen des Graefschaps van Bourgoingne, die hun sullen weder gegeven worden, met de Bosschen daer aen klevende. En aengaende het proces van Chastelbelin, 't welk begonst is in 't leven van wylen den voorseyden Heere Prince van Orangien in 't Parlement van Mechelen, tegen den Procureur Generael van den Catholyken Coningk, beloven de voorseyde Heeren Eerts-Hertogen ter goeder trouwen, hun daer te doen recht doen binnen een jaer na 't vervolg dat by hun sal wesen gedaen, sonder eenig uytstel, en dat in alle gerechtigheyt en rechtsinnigheyt.*

XV.

XV. *Indien de Fisque eenige geconfiskeerde goeden heeft doen verkoopen van d'eene of d'andere zyde, de gene dien sy behooren toe te komen uyt kracht van dit tegenwoordig Tractact, sullen gehouden zyn hun te contenteren met den intereſt van den prys tegen den penningk ſestien om betaelt te worden alle jaren geduurende dit Bestand, ter besorginge en sollicitatie van de gene die de voorseyde goeden besitten: Andersins sal 't hun geoorloft zyn sulks op den verkochten gront of erve te verhalen.*

XVI. *Maer soo de verkoopingen by Justitie geschiet waren, om goede en wettige schulden der gener dien de voorseyde goeden plegen toe te hooren voor de confiscatie, sal 't hun geoorloft wesen, of hunne erfgenamen, en actie daer toe hebbende, de selve wederom t'hunwaerts te nemen, mids betalende den prys binnen een jaer, te rekenen van den dag van 't tegenwoordig Tractaet, na welken tyd sy daer toe niet meer ontfangen en sullen worden: En de voorseyde weder-neminge en herkoopinge by hun gedaen wesende, sullen sy daer mede mogen doen wat hun goed dunken sal, sonder daerom eenig ander consent te moeten verwerven.*

XVII. *Nochtans en verstaet men niet dat dese weder-neminge plaetse sal hebben ten respecte van de huysen gelegen in de Steden, en tot deser oorsake verkocht om het groot ongemak en merkelyke schade die de verkrygers daer af souden hebben door de veranderingen en reparatien die sy in de voorseyde Huysen mochten gedaen hebben, waer af de liquidatie te lang en te swaer soude wesen.*

XVIII. *En aengaende de reparatien en verbeteringen, gedaen aen andere verkochte goeden, van de welke de herkoopinge geoorloft is: Indien sy ge-eyscht worden, soo sullen de ordinarise Rechters daer recht in doen met kennisse van saeke, blyvende den grond en erve verbonden voor de somme daer op de verbeteringen sullen geliquideert worden; Sonder dat het nochtans den kooperen geoorloft sal wesen te gebruyken het recht van retentie, om daer van betaelt en voldaen te zyn.*

XIX. *Indien daer eenige fortificatien en publyke werken gemaekt zyn over d'eene of d'andere zyde met consent en autoriteyt der Overheyd in plaetsen die men wederom leveren moet door het tegenwoordige Tractaet, sullen de eygenaers gehouden zyn hun te vreden te houden met de schattinge die gedaen sal worden by de ordinarise Rechters, soo wel van de selve plaetsen als van de Jurisdictie die sy daer hadden, ten zy dat de partyen daer in t'samen accorderen met onderlinge bewillinge.*

XX. *Aengaende de goeden van Kerken, Collegien, en andere devote en pieuse plaetsen gelegen in de vereenigde Provincien, de welke waren*

Leden dependerende van de Kerken, Beneficien, en Collegien die onder de gehoorsaemheyt der Eerts-Hertogen zyn, het gene dat niet verkocht en is voor date van den eersten dag January 1607, *sal hun wederom gegeven worden, en sullen daer ook wederom in komen uyt hunne eygene autoriteyt, sonder behulp van Justitie, om de selve te genieten binnen den tyd des Bestands, sonder daer af te mogen disponeren, gelyk hier boven geseyt is: Maer belangende de gene die verkocht zyn voor den voorseyden tyd, of in betalinge gegeven door de Staten van eenige van de Provincien, sal hun de rente van den prys tegen den penningk sestien jaerlyx betaelt worden van de Provincie die de voorseyde verkoopinge gedaen, of de voorseyde goeden in betalinge gegeven sal hebben; En ook alsogeassigneert worden, dat sy daer af mogen versekert wesen. Het selve sal ook gedaen en onderhouden worden over de zyde van de voorseyde Heeren Eerts-Hertogen.*

XXI. *De gene dien men de geconfiskeerde goeden moet wederom geven, en sullen niet gehouden wesen te betalen den achterstel van de renten, lasten, en devoiren, specialyk geaffecteert en geassigneert op de selve goeden voor den tyd dat sy die niet genoten en hebben: En indien sy des halven vervolgt of gequelt worden van d'eene of d'andere zyde, sullen sy daer af vry en geabsolveert wederom gesonden worden.*

XXII. *Men en sal ook niet mogen pretenderen voor de goeden die verkocht of geaccordeert zyn om gedykt of herdykt te worden, dan alleenlyk de belastingen daer in de besitters hun verbonden hebben by de Tractaten daer op gemaekt met de interesten van de eerste penningen, soo daer eenige gegeven zyn, ook tegen den penningk sestien, als boven.*

XXIII. *De vonnissen die gegeven zyn ten respecte van de geconfiskeerde goeden en rechten tegen partyen die de Rechters erkent hebben, en Wettelyk gedefendeert geweest zyn, sullen stand grypen: En de gecondemneerde en sullen niet ontfangen worden om daer tegen te seggen, dan by ordinarise middelen.*

XXIV. *De voorseyde Heeren Eerts-Hertogen en Staten sullen committeren elk in hunnen regarde de Officiers en Magistraten tot administratie van Justitie en Policie in de Steden en sterke plaetsen die door het tegenwoordig Tractaet den eygenaeren wederom gegeven moeten worden, om die te genieten binnen den tyd des Bestands.*

XXV. *De geconfiskeerde Meubilen en vruchten die gevallen zyn voor 't besluyt van 't tegenwoordig Tractaet, en sullen der restitutie niet onderworpen wesen.*

XXVI. *De ongerealiseerde actien die by de voorseyde Heeren Eerts-Her-*

Hertogen of Staten zyn quyt gescholden geweest ten profyte van de particuliere schuldenaers voor date van den eersten January 1607 *blyven geextingueert van d'eene en van d'andere zyde.*

XXVII. *Den tyd die geloopen heeft geduurende de Oorloge, te beginnen sedert het jaer van* 1567 *tot nu toe, en sal niet gerekent worden om te causeren prescriptien tusschen de gene die geweest zyn van verscheyden partyen.*

XXVIII. *Die hun hebben vertrokken gehad in neutrale Landen geduurende de Oorloge, sullen d'effect van dit Bestand ook genieten, en mogen nederslaen daer 't hun goed dunken sal, ook in hunne oude woon-plaetsen, om aldaer in alle sekerheyt te woonen, onderhoudende de Wetten van 't Land: sonder dat uyt oorsaeke van hunne wooninge die sy nemen sullen, in wat plaetse dat het zy, hunne goeden sullen mogen aengeslagen of hun-lieden 't gebruyk van dien benomen worden.*

XXIX. *Gene nieuwe Sterkten en sullen geduurende dit Bestand in dese Nederlanden mogen gemaekt worden van d'eene of van d'andere zyde.*

XXX. *De Heeren van 't Huys van Nassauwe en sullen niet mogen vervolgt noch gemolesteert worden geduurende dit Bestand in hunne persoonen of goeden, 't zy voor de schulden gemaekt by wylen den Heere Prince van Orangien zedert het jaer* 1567 *tot syn overlyden, of ook voor de verloopen gevallen duurende d'aenslaginge en annotatie van de goeden die daer mede belast waren.*

XXXI. *Soo verre eenige overtredinge van het Bestand gedaen word by eenige particuliere, sonder bevel van de voorseyde Heeren Coningk, Erts-Hertogen, of Staten, sal de schade gerepareert worden ter selver plaetse daer de overtredinge geschiet sal zyn, in gevalle dat sy daer gekregen worden; Of wel ter plaetsen van hunne woonsteden: Sonder dat sy elders sullen mogen vervolgt worden aen hun lyf of goed, in wat maniere dat het ook weer. Noch en sal ock toe-gelaten wesen te komen tot de Wapenen, en daerom het Bestand te breken: Maer sal wel geoorloft zyn in gevalle van openbare weygeringe van Justitie daer in te versien, gelyk men gewoon is, by brieven van marque of represaille.*

XXXII. *Alle ont-ervingen en dispositien gedaen in haet van d'Oorloge, zyn verklaert nul, en als niet gebeurt.*

XXXIII. *d'Ondersaten en Inwoonders van de Landen der voorseyder Heeren Erts-Hertogen en Staten, van wat qualiteyt of conditie die mogen wesen, zyn verklaert bequaem om t'erven d'eene aen d'andere, soo uyt kracht van Testament, als* ab inteſtato, *volgende de costuymen van*

de plaetsen. En soo eenige erffenisse hier te vooren waer gevallen op yemanden van hun-lieden, die sullen daer in gemaintineert en geconserveert worden.

XXXIV. *Alle gevangene van Oorloge sullen ontslagen worden van d'eene en d'andere zyde, sonder ransoen te betalen.*

XXXV. *En ten eynde het tegenwoordig Tractaet te beter onderhouden worde, beloven respectivelyk de voorseyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen, en Staten de goede hand aen te houden, en te werk te stellen hun-lieden machten en middelen, elk in 't zyn, om te bevryen de passagien, en de Zeen en de Rivieren navigabel, seker, en gebruykelyk te maken tegen alle incursien van gemuytineerde, Zee-roovers, piraten en geboefte; En indien men die kan vangen, de selve scherpelyk te doen straffen.*

XXXVI. *Daer-en-boven beloven sy niet te doen tegen en tot nadeel van dit tegenwoordig Tractaet, noch te gedoogen dat daer tegen yet geschiede directelyk of indirectelyk: En soo sulx gebeurde, 't selve te doen repareren sonder eenige swarigheyt of uytstel: Verbindende hun tot onderhoud van alle 't gene voorseyt is respectivelyk, selfs de voorseyde Heeren Coningk en Eerts-Hertogen hunne nakomelingen, en tot bondigheyt van de selve verbintenisse renunceeren alle wetten, costuymen, en andere dingen daer tegen strydende.*

XXXVII. *Dit tegenwoordig Tractaet sal geratificeert en geapprobeert worden by de voorseyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen, en Staten, en 't bescheet van de ratificatien der voorseyder Eerts-Hertogen en Staten by d'eene aen d'andere over-gelevert worden in goede en behoorlyke vorme binnen vier dagen: en aengaende de ratificatie van den voorseyden Heer Coningk, de voorseyde Eerts-Hertogen hebben belooft en sullen gehouden wesen die te leveren in goede en behoorlyke vorme binnen drie maenden, ten eynde de voorseyde Heeren Staten, hunne Ondersaten en Inwoonders, mogen metter daed in alle versekertheyt genieten de vruchten van dit tegenwoordig Tractaet.*

XXXVIII. *Het voorseyde Tractaet sal gepubliceert worden al-om daer 't behoort, strax na de ratificatie van de voorseyde Eerts-Hertogen en Staten, cesserende van nu af alle acten van vyantschap.*

En dit zyn de Conditien en Voorwaarden aangenomen ter wederzyden over de Treves van 12 jaaren, tusschen *Philippus*, Koningk van Spanje, en de geconfedereerde Staaten van de Nederlanden, na zo een langduurige Oorlog gevoert te hebben met de machtigste Koningk

ningk

ningk van de Waereld, die zyn Gebied verder ſtrekte, als ooit de Roomſche Macht zich uitgebreid heeft.

Na dat de Treves van 12 jaaren afgelezen, en de Ingezetenen bekent gemaakt was; als alle hoſtiliteiten quamen te ceſſeren, alles in ſtilte, en 't ſcheen 'er een nieuwe Ster aan den Hemel ſtond, die nu alle heil beloofden, nadien 'er ruſt en ſtilſtand van wapenen was; maar noch niet van de gemoederen der Ingezetenen: want als nu de beroerte en vreeze van den Oorlog weggenomen was, zo is 'er terſtond ontſtaan eene oneenigheid tuſſchen de Kerkelyke Perzoonen, die malkanderen niet wel konden verſtaan; want als de Kerken, van de Beelden gezuivert zynde, 't Licht van het Heilig Evangelium den Nederlanders eerſt verſchenen is, en als de heldere Waarheid, die in Chriſtus is, heeft begonnen in 't openbaar gepredikt te worden, en voortgeplant is: zo hebben de Herders en Dienaaren des Goddelyken Woords, die van alle kanten van de Gereformeerde Waereld, als door ingevinge van God, en uit iever van de Gereformeerde Godsdienſt, by den anderen gekomen waren, verjaagd uit hun Vaderland, gedreven uit Duitſchland, Sileſien, Zwitzerland, de Palts, Embden en Groningerland, nevens noch andere quartieren van de Waereld: zo is het Corpus van de Chriſtelyke Gemeente, als uit verſcheide Elementen, te zamen gekomen; die nu al van 't eerſte begin der Reformatie eenige differenten en verſchil onder den anderen hadden, niet in de Artikelen van 't Geloof, maar in de Kerkelyke Regeering, behoudens nochtans de Chriſtelyke Liefde. En als de Broeders noch geen ordre hadden van de Hooge Overigheid, en onder malkanderen niet eendragtig waren; zo is de ongeduld van eenige tot de zenuwen uitgebarſten. 't Vuur van oneenigheid is lang onder de aſſche van liefde begraven geweeſt, en verborgen gebleven onder ſtoelen en banken van de Kerkeraad-kamer. Eindelyk, zo is 'er een groote vlamme van oneenigheid ontſtoken, die men niet heeft kunnen bluſſchen, dan door heilzaame verkoelinge van de Heeren Staaten. Ondertuſſchen als ieder een vrye ſtem had, en de hevigheid van partyſchap dagelyks toenam; en eenige ook ſchenen een weinig af te wyken van de Leere die na de Godzaligheid is, en dat zy begonnen te raazen en uit te vaaren om trent eenige nodelooze queſtien, en woordenſtryd: waar uit eindelyk ontſtaan zyn de volgende ongerymtheden, als, haat en nyd, jalouzy, quaade ſuſpitien en achterdenken; geduurig zeggende en

Begin der Reformatie.

ophaalende: *Daar schuilt wat*, (als men zegt) *daar is een slang in 't gras:* en dat 'er meerder gebreken, als men wel meent, noch verborgen zyn, voor de welstand van 't Vaderland en de Kerke schadelyk: want voor eerst, zeiden zy, is 'er een questie ontstaan, vol van haat en nyd, en afgunstigheid van 't Recht en Macht, die de Hooge Overigheid toekomt omtrent het Geheiligde en Godsdienst; hier uit zyn veele dispuuten ontstaan.

Daar zyn ook noch meer andere questien behendig ingeslopen, namentlyk te Gouda, Hoorn, Medenblik, en op andere plaatzen meer: van de eeuwige Predestinatie Gods, en van de Menschen te roepen tot de Zaligheid, in den jaare 1597. Hier en boven altyd nieuwe *Gravamina*, van de eerste tyd der Reformatie af. En wat men houden moet van de Catechismus en Confessie, en diergelyke Schriften meer, in de Gereformeerde Kerk goedgekeurt, die de Heilige Schriftuur voor 't Fondament houd, als eenige Regel des Geloofs.

Alle deze dingen zyn ter wederzyden bedisputeert en geredenzift in de Classicaale Vergadering, in de Synode Provintiaal, eerst in 't Noorder-, en daar na in 't Zuider-Quartier van Holland. Alzo zyn 'er veele jaaren verloopen met deze verschillen, die noch maat, noch einde hadden. Tegen deze Kerkelyke ongerymtheden zyn dikmaalen remedien voorgeslagen, en meermaalen geprotesteert; maar alles te vergeefs en vrugteloos. De eene Party maintineerden de Authoriteit van de Hoogmogende Heeren Staaten, en de andere de Kerkelyke Macht: alzo zyn 'er voornamentlyk twee Artikelen in Nederland in verschil gebleven, van welke de eerste tusschen de Heeren Staaten en Oppermachten, en Kerkelyke Perzoonen, is deze geweest: „ Of het een Wettige en Christelyke Magistraat toekomt, „ in Kerkelyke Zaaken ordre voor te schryven, in de dingen die de „ Religie of Leere, of ook de Regeering der Kerke raaken, dat de „ ware en Christelyke Religie, de Onderdaanen en Litmaaten van „ de Gemeente, in alle waarheid en zuiverheid die met de H. Schrift „ overeen komt, zou mogen geleert worden, en dat in Kerkelyke „ zaaken na ordre tot stichtinge zou mogen verricht worden, om alle „ scheuring en ergernisse te weeren? De twede Artikel: „ Of het gevoelen van de Predestinatie, met den aankleeve van dien, alrede „ aangenomen, zou kunnen getollereert of geleden worden?

Dit gaf te kennen de Provintiaale Synode, te Haarlem gehouden

in

in den jaar 1582; in welke onder anderen voorgeſteld en gevraagt is: „ Hoe verre de zwaarigheid, die eenige Kerken-Dienaars mo-„ veerden en voorwenden, konde of behoorde getollereert te wor-„ den? Hier uit is ontſtaan eenige moderatie, en een geruime tyd vrede. Maar daar zyn noch eenige andere dingen tuſſchen beide gekomen, dat 's menſchen vernuft en curieusheid gepraktizeert en bedacht heeft, door een ongemaatigde iever van de Religie voor te ſtaan. Alzo is 't gebeurt, als de vrede en vriendelyke eendragt van de Broeders quam op houden en te ceſſeren, zo zyn zy eindelyk tot de partyſchap gekomen, en ſtrydende iever, die profeſſie deeden van de waare Gereformeerde Religie.

Om deze onheilen te weeren, is voor de beſte remedie gehouden het *Synodus*. Derhalven zyn in 't begin der Reformatie veele Synoden gehouden, als eerſt te Embden, in den jaare 1571; drie jaaren daar na te Dordrecht; en de volgende jaaren te Rotterdam, Middelburg, en andere plaatzen meer; en is met gemeene toeſtemminge beſlooten, dat meeſt tot eendragt en vereeniging ſcheen te ſtrekken, dat men de Confeſſie van de Nederlandſche Gemeente voor een Formulier zoude aanneemen van 't regte Geloof en gezonde Leere, en de eenigheid in die alle Herders en Kerken-Dienaars: en dat men in deze ordre zoude houden Ouderlingen, Diakonen, en Schoolmeeſters: dit is ten beſte hun beſluit geweeſt. En hier by hebben 't de Broeders in Chriſtus niet gelaaten, noch by laaten beruſten, maar aangehouden, dat ook de Profeſſoren van de Heilige Godsgeleertheid 't zelfde zouden doen, om te betuigen de eendragt tot de gezonde Leere, in den jaare 1586.

Twee jaaren daar na, is in 's Gravenhage Synode Nationaal gehouden, en dit onder 't Gouvernement van *Lyceſter*; alwaar wel eenige zwaarigheden zyn in ſlaap gewiegt; maar naderhand wederom wakker gemaakt; als, dat alle Herders en Kerken-Dienaars, nevens de Profeſſoren, geboden zyn t'ondertekenen, op verbeurte van afgezet te worden en ontſlagen van hunnen dienſt: daar 'er veele tegen ſtelden, en weigerden zulks te doen. In de Claſſis van Leyden, hebben eenige daar toe ook niet willen verſtaan. En daar te vooren die van Delft, hebben hier toe hun beſte gedaan, dat de Ondertekening overal ſtand zoude mogen grypen; doch alles te vergeefs.

Eindelyk, als de Broeders van de Heeren Staaten verlof hadden, om een Synode te beroepen, hebben de Gedeputeerden heiliglyk be-

beſlooten, dat de Confeſſie en Catechismus zoude overzien en gekeurt worden. Daar van is ook een Synodaal Beſluit; by welke de Profeſſoren van de Heilige Godsgeleertheid, en verder alle Herders en Kerken-Dienaars belaſt en bevolen word, dat zy in de vreeze Gods, in de Confeſſie en Catechismus wel zouden letten, of 'er ook iets ongerymds, of niet Schriftmaatigs waar, dat zy het zelve aan de reſpective Claſſen zouden zenden: 't welk door verbod van de Heeren Staaten verhindert is, uit vreeze, dat 'er tuſſchen de Godsgeleerden en Kerken-Dienaars, de hevigheid en hitte tot een vlam mogt uitbarſten. Alzo 't vertoef en uitſtel van de *Synode Nationaal* is oorzaak geweeſt van veele zwaarigheden, die belooft was in den jaare 1597, eindelyk gehouden is in den jaare 1618.

Ondertuſſchen waren de Heeren Staaten zeer bekommert, en begaan met die dingen die tot de Vrede ſtrekten, en konden niet zien wat raad of remedie de beſte was, om de gemoederen te vereenigen, behoudens de Vrede. Daar waren nochtans dier tyd, (als de zaaken van onze Gemeente vry onſtuimig waren) die met heilzaame raad poogden alle onheil voor te komen: op dat 'er geen heviger ontmoetingen van de gemoederen zouden ontſtaan, die dag aan dag noch toenamen; waar door 't geſchapen ſtond, dat eindelyk de Gemeente, en zo een bloeijende Republiek, als 'er in geheel Europa geen was, niet zoude geraaken in het uitterſte gevaar, en deeden alle devoir om alle onheil voor te komen. Want het dacht de Heeren van den Lande zeer bezwaarlyk, als in 't ſpel van den teerling, te bewaaren de hoogſte Authoriteit van de Heeren Staaten, en de Kerkelyke Vrede te maintineeren.

Daar zyn derhalven geordonneert geheime en vriendelyke Conferentien of t'Zamenſpreekingen, (want men begeerde niet dat deze dingen zouden uitlekken) als in den jaare 1611, is 'er in alle ſtilheid Conferentie gehouden tuſſchen *Gomarus* en *Arminus*, daar ook andere voornaame Godsgeleerden tegenwoordig waren, ten huize van *Douſa*, Heer van Noordwyk; dat een Man was van groot aanzien, en een gaauw oordeel, als mede voornaamſte Curator van onze Academie.

Naderhand is de twede Conferentie gehouden in de Vergadering van de Heeren Staaten, tuſſchen *Arminus* en *Gomarus*, zonder dat daar iemand by was, noch van de eene, noch van de andere zyde; in de welke de Remonſtranten hun gevoelen en meening verklaart hebben.

Ein-

Eindelyk, de derde Conferentie is gehouden, als daar ter wederzyden zes Perzoonen, geduurende eenige weeken, in de Vergadering der zelve Staaten waren, die disputeerden uit de Heilige Schrift van de Leere en Pointen staande in verschil, alwaar zy het gewigte van bescheiden reden overwoogen hebben, en de ontwerpen van Disputen by geschrifte gestelt, in handen van de Heeren Staaten gelaaten. De Colloquenten aan de zyde der Contra-Remonstranten zyn geweest, *Ruardus Acronius*, *Johannes Bogardus*, *Lubertus Fraxinus*, *Petrus Plancius*, *Johannes Becius*, en *Festus Hommius:* en aan de zyde der Remonstranten zyn geweest, *Johannes Uyttenbogaard*, *Johannes Arnoldi*, *Adrianus van der Borre*, *Nicolaas Grevinkhovius*, *Eduardus Poppius*, en *Simon Episcopius*.

Deze Schriften van de Haagsche Conferentie, die in verschil stonden van de Predestinatie en aankleven van dien, zyn door last en authorisatie van de Groot Mogende Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland in 't licht gegeven, en door den druk gemeen gemaakt, zo in de Latynsche als Nederduitsche Taale, in den jaare 1611.

Als dit Geschrift eerst uitgegeven was, meenden zommige, dat men 't daar by behoorde te laaten rusten, aanraadende tot onderlinge tolerantie en verdraagzaamheid in de Artikelen, die in verschil stonden, en die het vernuft en verstand van menschen (dus spraken-ze) te boven ging. Ook was van dit gevoelen de *Koningk van Grootbrittanje* niet vreemd, die by verscheide Brieven de tolerantie gerecommandeert heeft. Dat ook een groot en wys Man gepoogt heeft de Lieden diets te maaken, in een zekere Oratie, die hy t'Amsterdam in den Raad heeft gedaan, uit last van de Heeren Staaten, waar toe gedeputeert waren de voornaamste Heeren, als, de Heer *Adriaen van Mathenes*, Heere van Rivir, Opmeer, Donze, enz.; de Heer *Hugo Musius van Holy*, Schout van Dordrecht; de Heer *Gerardus ab Eyk*, Burgemeester van Delft; de Heer *Hugo de Groot*, Persionaris van Rotterdam, (welke de Spreeker was van de Gedeputeerden;) en de Heer *Willem Pietersz. Hases*, Burgemeester van Hoorn.

't Besluit van de Heeren Staaten was, dat niemand afgeperst of gedrongen zou worden boven zyn gevoelen, en dat ieder een wysheid zoude plegen na de maate zyns Geloofs. Andere, ook van de Grootste van het Land, dewyl dit verschil zo onder Politieke als Kerkelyke Perzoonen gedreven wierd, dat 'er ook uit beide ordre van Po-

litieke en Kerkelyke Gedeputeerden zouden genoemt worden, dewelke d'Authoriteit en volle Macht gegeven wierd, om dit verschil, deze twist neer te leggen. Noch waren 'er andere, die uit Gods Woord de iever tot vrede recommandeerden: en dat meest scheen te dienen om de gemoederen te stillen, hebben gewilt, dat de Dienaaren van Jezus Christus eens bedachten, en by zichzelve overwogen, hoe ernstiglyk de Heilige Geest alle Christenen en Geloovigen afmaand van twist en oneenigheid. Dit is byna 't geene dat die voor d'allerwyste gehouden worden, die 't daar voor hielden, dat men zodanige remedien behoorde te gebruiken, in de hedendaagsche geschillen.

Maar deze remedie was noch niet sterk genoeg tegen deze quaalen en onheilen; vermids de Remonstranten al hun vertrouwen schenen te stellen, en hun te verlaaten op de Authoriteit van de Oppermacht der Hooge Overigheid; en beriepen zich op de Heeren Staaten. Daar en tegen, de Contra-Remonstranten, hadden hun vertrouwen op hunne goede Zaaken, en beriepen zich op 't Synode. Eindelyk is het zo verre gekomen, dat de Remonstranten genoodzaakt zyn hunne zaaken in handen te geven van de Aardsche Goden. De Contra-Remonstranten, beriepen hun op God, als Richter, door tusschen komen van een Synode Nationaal.

Ondertusschen is te Haarlem eenige beroerte in de Gemeente ontstaan, tusschen de Kerkelyke Perzoonen, en voornaame Litmaaten van de Gemeente. Van de Artikelen des Geloofs is zonderling geen verschil geweest, en daar was één verstand in de zuiverheid van de Leere; maar daar is eenige zwaarigheid geweest over 't Beroepen van Kerke-Dienaars, en verkiezinge van Ouderlingen; namentlyk, als *Johannes Bogaard*, zaliger gedachtenis, overleden was, die, helaas! te vroeg gesturven en beklaagt is; en *Wilhelmus de Haas* beroerd, uit zyn dienst gescheiden, en als burgerlyk van de waereld. En als nu de Gemeente des Heeren van die getrouwe Herders verlaaten was, zo hebben de Heeren Burgemeesteren, als Voedsterheeren van de Kerke Gods, hun laaten voorstaan, en het daar voor gehouden, dat de zorge hen toequam, dat noch Republiek, noch 't Kerkelyk eenige schade zoude lyden; zo hebben zy 'er twee uit hen gedeputeert, die zich voor de Kerkenraad gepresenteert hebben, namentlyk, (zo ik het wel heb) *Hendrik Vechtersz.* en *Jacob Jansz.*, die Kerkmeester geweest is van de eerste Reformatie af, en

Ont-

Ontvanger van de Geestelyke Goederen; deze gemelde Heeren hadden last, om de Broederen aan te dienen, dat de Heeren Burgemeesteren al voor eenige weeken daar op gelet hadden, dat de last van de Kerkelyke Bedieninge de Broederen Predikanten te zwaar viel, dat derhalven Burgemeesteren bewogen zynde uit mededogentheid, de Broeders zouden vermaanen en indachtig maaken, dat zy in volle vergadering van Kerkenraad, daar toe alle devoir wilden doen, dat zy eenige Kerken-Dienaars beroepen, en in de plaats van de afgestorven, andere verkiezen zouden, Godzalige en Geleerde Mannen; en dat zy meest recommandeerde, vreedzaame en bescheide Luiden, die rekkelyk waren.

Terstond daar op de Kerkenraad vergadert zynde, is men gekomen tot stemmen, en als 'er veele Perzoonen voorgeslagen waren, heeft men eindelyk een dubbel getal van vier gekooren, en de Magistraat door hunne Gedeputeerden voorgedraagen: waar uit de Magistraat maar twee gekoozen heeft; en gebeden, dat de Broeders dat niet qualyk wilden neemen, en ten beste duiden, zeggende, dat zy gewigtige reden hadden, waarom zy zulks deeden. Zy daar en tegen deeden groote instantie, en drongen hard aan, dat de Heeren, die genomineert waren, die wilden aanneemen, en voor de beste keuren, en zeiden, dat *Acronius* een Geleerd Man, en Professor geweest was in de Theologie, een deftig Leeraar, en heel ervaaren in Kerkelyke Zaaken. Maar de Magistraat bleef by hun propoost, en lieten zich niet verbidden. En alzo zyn de Broeders van de Kerkenraad, geheel ontstelt, weder heen gegaan; dit geval aanziende, als merkelyk tot nadeel van de Kerk.

De Gedeputeerden van de Kerkenraad tot hun voorneemen niet kunnende komen, zo beriep de Kerkenraad zich aan de Classis. Maar als de Magistraat met geweld daar tegen was, en het Recht, dat zy gehad en onderhouden heeft van 't begin der Reformatie, voorstond, zo is het eindelyk zo verre gekomen, dat de Ouderlingen de Kerk als een scheibrief gezonden hebben, en hen afgezondert van alle gemeenschap.

Hier over is de Magistraat geheel ontstelt geweest, dewyl hun zulks onverwagt voor quam, waren heel begaan met deze zaak, niet weetende hoe zy 't aanleggen, of in wat vaten zy 't gieten zouden; hebben hen eindelyk gewend tot dangereuse raadslagen, als zy bevolen hebben, een nieuwe Kerkenraad op te regten. Alzo zyn 'er

nieuwe Ouderlingen gekozen; die ook na 't oude gebruik der Kerk bevestigt zyn. Hier uit is wederom ontstaan andere zwaarigheid. Want als de Kerkenraad herstelt was, is de eerste propositie geweest van Kerke-Dienaars te beroepen, op dat zy de Gemeente Gods, die benaauwd was, zouden helpen, en de hand bieden. En als de ordinaire beroepinge niet wilde gelukken, gaan zy te rade met vlees en bloed, leggen 't aan op een nieuw fatzoen van beroepinge, na de ordre van den jaare 1591, die wel in de Synodaale Vergadering beraamt, maar niet aangenomen was; by alle deze heeft hun 't best bevallen, dat acht Mannen zouden gekozen worden, als vier Politieken, alle Litmaaten van de Gemeente, en zo veele Kerkelyke Perzoonen, behoudens de Kerkelyke Ceremonien. Na 't aanroepen van de Naame des Heeren, zynze na gewoonte te zamen gekomen tot de verkiezinge, en hebben daar na gaan beroepen, die verkooren waren, met de meeste stemmen. Op deze wyze is de beroepinge van onze Broeder *Dionisius Sprankhuysen* toegegaan. Deze als party, zeiden, dat hy niet wettelyk beroepen was, heeft byna de gunst meest van alle de Litmaaten verlooren, en met tegenspoed gemartelt; daar over hy ook by veele beklaagt wierd. Ondertusschen is 'er noch zeer gearbeid tot de vrede, om de Gemeente te stillen, en tot eenheid te brengen, voornamentlyk by die van de Classis, blykende by de Acte, hier volgende:

Extract uyt het Classicaal-Boek, berustende in de Groote Kerk der Stad Haarlem, gebonden in hoorn parkament, in quarto.

Des anderen daegs wederom by den anderen komende om te beantwoorden de Vrage, of de Broederen des Classis geen middel en weten (pendente lite) *om de sake daer toe te brengen, dat de Gemeente binnen Haerlem met goede vrede en eendrachtigheyd het Avondmael met malkanderen mochten houden? hebben goed gevonden (naer sekere voorslagen gedaen) dat voor eerst versocht sal worden van de E. Magistraet van Haerlem in de beroepinge* Sprankhusii, *by haer E. verklaert, dat hare E. gedeputeerden neffens de gedeputeerden van den Kerken-raed, om de nominatie te doen van de Dienaeren des Woords, Ouderlingen, en Diaconen naer desen te beroepen, sullen wesen, 1. Litmaten der Gemeente. 2. Hande-*

delen in qualite als Litmaten. 3. Datse ook niet en sullen doen dan met eendrachtig accoort en toe-stemminge des Kerken-raeds, by de welke voor de eerste mael, soo de heele Kerken-raed wort verandert, maer soo alleen de helft, ook ten tweden-mael, *sal gevoegt werden den Ouden Kerken-raed, om ook haer genoegen te verklaeren over de Genomineerde persoonen*, alsoo dat de selfde aen de E. H. Burgemeesteren niet en sullen overgelevert werden, dan by approbatie van beyde Oude en Nieuwe Kerken-raed.* *Wel verstaende, dat daer van versocht werde Acte tot versekeringe van desen.*

En daer naer dat de Broederen deser Stede eensamentlyk haer sullen verbinden, niet te sullen in-voeren of laten in-voeren eenige Predicanten of Dienaeren der Kerke, over de welke by de Gemeente ongenoegen soude vallen in Leere of leven, ten zy de selve eerst door vaste Fundamenten werde te vreden gestelt.

En dit by provisie, tot dat het stuk ten principale Wettelyk sal wesen gedecideert, een yegelyk hen verbindende te onderwerpen de eerste Kerkelyke vergaderinge, welke hier van sal behoorlyke kennisse nemen. „Houdende mede, dat in de Leere geen verschil en is, of sal op staen: Soo „ by yemand anders werde bevonden, dat hem de selve het Classe belooft „ te onderwerpen. Als ook daer-en-boven dat hier mede de andere Kerken niet en sullen werden geprejudicieert: maer dat het verstaen werde alleen geschied te zyn, om meerder en swaerder scheuringe in de Kerke te Haerlem te voor-komen.

't Welk aen wederzyden ingewilligt en in oprechtigheyd belooft te volbrengen, sal 't Avondmael by de gantsche Gemeente mogen gehouden werden, en de Broederen in goede vrede converseren, als Herders van een Kerke behooren.

Naer het aengewesen middel om de Gemeente binnen Haerlem te vereenigen en te bevredigen: is goed gevonden dat men den Ouden en Nieuwen Kerken-raed t'samen Ouderlingen, en Diaconen 't selve middel of concept tot vrede dienende sal voor houden en ook schriftelyk overleveren, om te beproeven of men door dusdanig en middel, de langgewenschte vrede eenmaal soude mogen treffen.

't Welk gedaen zynde, heeft Adrianus *met den Ouden Kerken-raed verklaert, 't selve concept of middel tot vrede geheel aen te nemen, en* be-

* De Woorden in den Text met Romeynsche Letteren gedrukt, zyn in de originele Cedulle (de Heeren Burgemeesteren overgelevert) by de hand D. Adriani Jacobi op de kant gestelt, daer toe de navolgende restrictie haer is refererende,

belooven te onderhouden, alleen met die restrictie en verklaringe hier vooren als blykt in margine aengetekent. 't Selve hebben ook gedaen en aengenomen d'andere Broederen met den Nieuwen Kerken-raed, belovende metten eersten de gemelde Acte van de Magistraten te bevorderen.

Aldus ge-extraheert en naer collatie bevonden te accorderen met het voorsz. Classe-Boek, op Saterdag naer middags ten twee uuren, op den 29 *Aprilis Anno* 1617. *By my der Stad Haerlem Secretaris, en was ondertekent,*

H. STEYN.

Copie.

Burgemeesteren en Regeerders der Stad Haerlem, hebben verklaert en verklaren by desen (also questie en geschil aldaer in de Kerke en Gemeente was ontstaen, en geresen over de beroepinge Dionysii Sprankhuysen, *Predicant, en de laetste verkiesinge en veranderinge van den Ouderlingen en Diaconen, alles behoorlyken gedaen, volgens de Resolutien van den Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, na in-houd van den Kerken-ordere van den jare* 1591, *en by den Heeren Magistraet en Vroetschappe der selver Stad goed gevonden, dat aldaer achter-volgt en na-gekomen soude werden) dat hare E. E. verstaen, dat de persoonen by haer E. E. ook als noch voortaen te deputeren volgens de voorsz. Kerken-ordre, om te procederen neffens de gedeputeerdens des Kerken-raeds, tot nominatie en verkiesinge van Kerkelyke persoonen, sullen wesen Litmaten van de Gereformeerde Kerke en Gemeente, en als mede-Litmaten voorsz. neffens de Gedeputeerdens des Kerken-raeds, t'samen procederen tot de voorsz. nominatie en verkiesing, na voorgaende onderlinge communicatie, deliberatie en toestemminge mette andere van den Kerken-raed, om daer na volgens de voorsz. Kerken-ordre by den voorsz. Gedeputeerdens het Collegie van Burgemeesteren en Regeerders voorgedragen, en by den selven Heeren Burgemeesteren voorts geadmitteert of gerefuseert te mogen werden na gelegentheyt. En dat voor de twee eerste reysen de laetst afgegane Kerken-raed, op haer versoek, mede geadmitteert sullen werden, om goede consideratien en redenen, op de voorsz. communicatie en deliberatie, om haer genoegen te mogen verklaren, over de selve nominatie.*

Aldus gedaen en geaccordeert by Burgemeesteren voornoemt den 12 *Marty Anno* 1616. *en ter ordonnantie van den selven by haren Secretario getekent. En was onder-tekent,* H. STEYN.

An-

Andere Copie.

Adriaen Jacobsz. en Egbertus Verhoeven, Predicanten deser Stad, als gedeputeerdens van den Kerken-raed der selver Stede, voor de Heeren Burgemeesteren van der Nyenburg en Deyman, mitsgaders Vechtersz. ende Schout, oud Burgemeesteren, op haerlieder Kamer verschynende, hebben verklaert dat sy de voorsz. Acte hebben ontfangen, gesien, en bevindende des Kerken-raeds meeninge daer in genoegsaem geëxprimeert, 't selve alsoo aen te nemen en dien volgende onder malkanderen mede hebben versproken en belooft, de selve in goede sinceriteyt te onderhouden en te achtervolgen by provisie, en dat de Broederen daer op in goeder eendrachtigheyt en oprechtigheyt met malkanderen sullen converseeren, communiceren, en als Herders laboreren en arbeyden tot ruste, vrede en eenigheyd van de goede Gemeente binnen deser Stad.

Aldus gedaen, verklaert, aengenomen en gepasseert op der E. Burgemeesteren Kamere, den 14 *Marty Anno* 1616. *Onder stond, my tegenwoordig en ondertekent,*

H. STEYN.

Copie van het Billiet, 't welk op de Predik-stoelen binnen Haerlem is voor de Gemeente af-gekondigt, op Sondag den 20 Marty 1716, by *D. Adrianus Jacobi, D. Danielem Souterium* en *D. Isaacum Junium.*

Eer wy ons begeven tot den Gebede, werd de Christelyke Gemeente aengedient, hoe dat (God zy dank) het verschil in de Gemeente opgestaen, door de beroepinge Dionisii Sprankhuysen, *en de laetste verkiesinge van Ouderlingen en Diaconen, door tusschen spreken van de Classe, is verdragen en geaccordeert met toestemminge des Ouden en Nieuwen Kerken-raeds, volgens de Acte van den Classe en verklaringe van den E. Heeren Burgemeesteren deser Stad, vermogens d'Acte by haer E. daer van gepasseert en verleent. En dit word by desen de Gemeente voorgestelt, op dat die aen yemandt in 't staende verschil ge-ergert zyn geweest, 't selfde willen ten besten houden, en dat hem een yegelyk met gerustigheyt des gemoeds tot den Tafel des Heeren mag bereyden en vervoegen,*

wel-

welke gehouden sal worden over veertien dagen op Paesdag, *en om malkanderen te betoonen in alle Christelyke Liefde en eenigheyd als den waren Lit-maten Jesu Christi betaemt. Eyndelyk de goede God geve, dat alles mag gedyen tot syns Naems eere en tot aenwas syner Gemeente in gehoorsaemheyt des waren geloofs en oprechtigheyt des wandels, welke ons mede wil behoeden voor meerder onrust en oneenigheyt.*

Gecollationeert tegen het origineel Billiet, en bevonden te accorderen by my, en was ondertekent,

H. STEYN.

Ander Extract uit het voorsz. Classe-Boek.

En in de Classicale vergaderinge daer aen volgende den laetsten May 1616. Scriba Adriano, *in plaetse van* Scriba *absent*, *is goedgevonden tot meerder versekeringe om de voornoemde formulier van vereeninge oprechtelyk te achtervolgen, dat de Dienaren des Woorts van Haerlem haer naem met haer eygen hand sullen onderschryven. En was ondertekent*, Hadrianus Jacobi Tetrode, Henricus Geesteranus, Daniel Souterius, Egbertus Verhoeven, Isaacus Junius, D. Sprankhuysen.

Aldus ge-extraheert en naer collatie bevonden te accorderen by my, en was ondertekent,

H. STEYN.

Alzo met den anderen bevredigt zynde, hebben de Broeders met gelyke toestemminge tot gemeene stichtinge gehouden het Heilige Avondmaal des Heeren, en de geheele Gemeente met hun. Als nu alle onrust en onlust quam te cesseren, en alle partyschap, haat en nyd aan een zyde gezet was, hadden die geene, die na vrede trachten en ruste zogten, alles goeds te verhoopen van de Gemeente en van de Politieke stand en Regeeringe. Maar, helaas! 't is een korte vreugd geweest. Want als de oude verschillen en verbitteringen wederom opgehaalt wierden, zo zyn de gemoederen van eenige zeer ontstelt en verbittert, hunne onwaardigheid en oneenigheid is verandert in onbezonnenheid. Hier uit zyn ontstaan klachten van de Politieke Magistraat, Apologien en geschriften van hunne verant-

woor-

woordinge, en wederom beklag van de Kerkelyke; die hen beriepen op de Hooge Machten van het Hof; in zomma, nooit zo quaad, dat te beklaagen was.

Om alle deze zwaarigheden tegen te gaan en te ſtuiten, zo heeft *Maurits*, *Prins van Oranje*, zich in 't gevaar geſteld, dat hy zelve in Perzoon te Haarlem is gekomen, met een groote Suite van Edelen, en Krygsoverſten vooruit gezonden hebbende, als zyne Lyfgarde, nevens drie andere Compagnien, namentlyk, van *Graaf Ernſt*, *Johan van Naſſau*, en *Chatillon*, onder 't beleid van de Heer *Fama*, om alle onheil en gevaar voor te komen. De Doorluchtige *Prins van Oranje*, hoogloffelyker memorie, heeft des anderen daags de geheele Raad en Magiſtraat op het Stadhuis ontboden, 's morgens ten 8 uuren. Na groetenis en toewenſching van geluk, heil en zaligheid, en verklaart te hebben de oorzaak van zyn komſt van zwaar gewigte, (my geheugende en daar by zynde) deed hy aan hen dusdaanige Aanſpraak:

De komſt van den Prins te Haarlem.

Myne Heeren, Heeren Burgemeeſteren, Raeden en Regeerders der Stad Haerlem! daer is niemand van u allen, of hy weet wel (want het is kennelyk voor ieder) hoe dangereus en deerlyk de ſtaet zy van ons Vaderland, waer in, zo men niet promptelyk met goede raed en remedie die voorziet, dat het geſchapen is, dat het gantſche Corpus van onze Republyk, en byna de gantſche Staet van Nederland, in vuur en vlam geraekt en ruïne, die niet te boeten zal wezen. Derhalven de Opper-macht van de Heeren Staeten, heeft my deze zwaere en hoogwigtige laſt bevolen en geboden, dat ik de onheilen en zwaerigheden, die dagelyks noch toeneemen, zoude ſtuiten en verhinderen, zo ik beſt konde, na de middelen die ik hadde. En wat my belangt, ik geef UE. alle te bedenken, hoe ongaern ik deze laſt heb aengenomen, en dat wilde ik wel dat deze Vergaderinge geloofde, dat ik met geen ander gemoed hier gekomen ben, dan met goede gunſt en genegentheid t'uwaerts; en daer is geen reden dat de Wapenen, en Krygsvolk UE. tot ſchrik zouden weſen, 't is daer verre van daen, houd u voorzeker datze gekomen zyn, niet om overlaſt te doen, maer tot bewaring van de Stad in tyden van nood. 't Is nu al langen tyd geleden, dat ik ten hoogſten bekommert was met de welſtand van ons Land: en hebbe my qualyk konnen redderen, hebbe geen nader noch bequaemer remedie kunnen bedenken, dan dat de Magiſtraet dezer Stede, die veele jaeren in bedieninge geweeſt is, ontſlagen werde van haren dienſt,

en dat 'er in hare plaets nieuwe gekozen worden, op dat alle partyſchap aen een zyde geſtelt zynde, de vrede in 't Politick en Kerkelyk mocht behouden worden; daer toe dat God zyne zegen verleene! in wiens bewaring ik u al te zamen bevele.

En, na groetenis, gebied hy hun alle te vertrekken. Zy, heen gaande, en nu ontſlagen van hun dienſt, zyn in 't minſte niet verkort van hun goede naam en faam, en behoudende alle eere en reputatie. Terſtond daar na heeft zyn *Excellentie* andere Magiſtraatsperzoonen ontboden, en op ſtaandevoet een nieuwe Vroedſchap aangeſtelt; verkoor Burgemeeſteren, Schepenen en Raaden, zo van oude als nieuwe Leden, die wel 't meeſt in getal waren, die de Stads Regeeringe wederom aanvaarden: en na dat zyn *Excellentie* dezelve verkozen had, heeft hy hun geauthoriſeert en beëdigt.

De nieuwe Vroedſchap der Stad Haarlem beſtond uit de volgende Heeren Raaden:

Barthout van der Nieuwburg.
Hendrik van Berkenrode.
Johan van Napels.
Arent Meyndertſz.
Adriaen Adriaenſz. van Berkenrode.
Pieter Adriaenſz. Verbeek.
Vechter Janſz.
Cornelis Bas.
Nicolaes Wouterſz. van der Meer.
Aernout Janſz. Druyveſteyn.
Willem Claeſz. Voogd.
Gerrit Willemſz. van Teylingen.
Jacob Cornelis Thomaſz.
Pieter Jacobſz. Olycan.
Reyer Willemſz. Buys.
Jan Janſz. Teyts.
Auguſtyn Jacobſz. Steyn.
Jan Corneliſz. Ham.
Cornelis Corneliſz. Out.
Jan Claeſz. Loo.
Jan van der Camer.
Auwel Ariſz. Akerſloot.
Jan Harkſz. Schatter.
Dr. Nicolaes le Febure.
Jan de Wael, de jonge.
Dirk Dirkſz. Dikx.
Matthys Barentſz. Haeswindius.
Albert Willemſz. van der Meyde.
Pieter Quirynſz. Aker.
Mr. Hans Damius.
Willem Schatter.
Lubbert Claeſz. van der Weyde.

Uit deze gemelde Heeren Wethouders verkoos en ordinineerde zyn Hooggemelde *Excellentie* ten zelven dage tot Burgemeeſteren: *Arent Meyndertſz.*, *Adriaen Adriaenſz. van Berkenrode*, *Nicolaes Wouterſz. van der Meer*, en *Willem Claeſz. Voogd.* En tot Schepe-

penen: *Johan van Napels*, *Vechter Janſz.*, *Gerrit Willemſz. van Teylingen*, *Aernout Janſz. Druyveſteyn*, *Pieter Jacobſz. Olycan*, *Jan Janſz. Teyts*, en *Reynier Willemſz. Buys.* *

Insgelyks op deze dag, als de Magiſtraat verandert is, heeft zyn *Excellentie* doen aflezen, een Edict, om de gemoederen van eenige Burgers te ſtillen, byna van dezen inhoud:

N*adien zyn Excellentie* Prins Maurits, *te Haerlem gekomen, en op 't Stadhuys in de Raed in perzoon verſchenen is, en dit uit laſt van de Heeren Staeten Generael, op dat hy de Burgers, die met malkander overhoop lagen, en oneens waren, wederom zoude brengen tot vrede en onderlinge eendragt, heeft hy aen alle en ieder, by dit tegenwoordig Edict wel ſcherpelyk verboden, dat 'er niemand door 't gedenken, van 't geen dat gepaſſeert is, bega eenig geweld of inſolentie of oneerbiedelykheid, tegen Burgers dezer Stede, noch iemand te injurieren, ſchelden, naroepen, of in 't minſte te beſchadigen zyn perzoon, huizen of goederen, om wat zaeke 't zelfde ook zou mogen wezen, maer hem op ſtraet te gedraegen in alle modeſtie, zulks des behoort, op pœne dat die geenen die ter contrarie zullen bevonden worden, iets tot iemands oneere, ſchade en letzel te doen, of attenteren met woorden of werken, dat zy daer over ten exempel van anderen, na gelegentheid, aen lyve of anderzins met 'er daed zonder eenige conniventie zullen geſtraft worden.*

Actum en afgelezen te Haerlem, den 25 *October* 1618, *in preſentie van zyn* Prinſelyke Excellentie, *en andere Heeren en Magiſtraeten der Stad Haerlem.*

Zyne *Prinſelyke Excellentie* heeft ook alle Officieren van de Schuttery ten zelven dage, tegen 's avonds ten 5 uuren, voor zich gedagvaart en ontboden, en hun, in tegenwoordigheid van de nieuwe Burgemeeſteren, afgevraagt: „ Of zy hunnen Eed, die zy aan de Staa„ten en de Stad gedaan hadden, ook begeerden te houden, en na „ te komen? En als zy daar op alle te zamen ja geantwoord, en zulks zyne *Excellentie* met handtaſtinge belooft hadden; en zyne *Excellentie*

 hun

* *Frand*, in zyn Reformatie zegt: De bedankte Heeren waren, Gerard Ruychaver, Jacob Janſzoon, Burgemeeſteren; Laurens van Grol, Reinier van Hoogſteyn, Pieter Frederikſz. Deyman, Gillis Klaaſzoon, Schepenen; Jacob Huygens, Dirk Steffens Zoutman, Gerard van der Laan, Oud-burgemeeſter; Maarten Ruychaver, Oud-burgemeeſter; Pieter Schout, Hendrik Vechters, Jacob Lauwers, Aurgeet Pieterſz., Cornelis Ysbrandtſz., Johan Schoterboſch, Theodorus Schrevelius, Job Klaaſz., en Pieter Willemſz.

hun de vrede en eensgezindheid op 't hoogste aangeprezen en bevolen had, zo zynze gescheiden en weer heen gegaan.

Na dat nu alles tot de hoogste vreugde der getrouwe Patriotten en Religions-verwanten in goede ordre en rust gebragt, en na wensch verricht was, zo is zyn *Prinselyke Excellentie* op den 26sten van October, omtrent de middag, weder na 's Gravenhage vertrokken, nevens alle de Soldaaten, die ter verzekeringe van zyn Perzoon en bewaaringe van de Stad mede gekomen waren, en t'scheep gegaan.

Na 't vertrek van zyn *Excellentie*, waren de gemoederen van de Broederen noch niet gestilt, en zy waren 't noch niet eens. De haat en ongunst onder eenige Burgers namen noch dagelyks toe; hier uit ontstonden weer scherpe Schriften, en injurieuse Boekjes, Pasquillen, en wat dies meer is: onder deze, alzo 'er veele schimpery in 't geheim geweest is, die weinig tot stichtinge scheenen te strekken, hebbe voorgenomen die voorby te gaan. In 't gemeen de iever van Partyen ter wederzyden wierden dag aan dag heviger, en de vrede en eendragt der Broederen die helden na haat en afgunst. Eenige waren op nieuws zo stout, dat zy opentlyk op de Markt en in de Kerk zeiden, dat de beroepinge van *Dionisius Sprankhuysen* onwettelyk was; als andere hen daar tegen kantede met schelden en ongerymde propoosten, die na scheuringe smaakten. Eindelyk, als 'er geene hoop van verzoeninge was, vooral eer de zaak in 't Synode gebragt wierd, zo hebben de gedaagde Broeders, *Dionisius* en *Junius*, zonder eenige wrevel of tegenspreecken, hun gesubmitteert onder 't oordeel van 't Synode, dat op die tyd te Enkhuizen vergadert was: welk Synode over dit verschil van oneenigheid de volgende uitspraak heeft gedaan:

D*e Synodale vergaderinge in de sake van Haerlem, lang en breed partyen geboort, stukken gesien, en op alles in de vreese des Heeren rypelyk gelet hebbende, heeft bevonden hares Ampts te zyn, in desen uytspraeck en verklaringe te doen. Derhalven spreekt uyt en verklaert by desen; Dat sy hare oogen geslagen houdende boven alle dingen, naest de eere Godes, op de stichtinge van de Gemeynte, en verbreydinge van 't Coningkryke Jesu Christi; En siende ook oordeelende, dat de gewenschte ruste en vrede van de Kerke van Haerlem, door den weg der Accomodatie (die by alle mogelyke middelen wel getenteert was, maer niet heeft konnen succederen) niet en is te treffen geweest; Dat dan tot dienste van*

de voorsz. Kerke, de twee Predicanten D. Isaacus Junius, *en* D. Dionysius Sprankhuysius, *dewyle men bevind, dat de selve aldaer niet langer met stichtingè souden konnen blyven; Uyt oorsaeke* van de ongenesselyke *vervreemdinge van de gemoederen der Gemeynte van haer, die onder anderen principalyken ontstaen is door het uyt-geven van hare Boekskens; Op de eerlykste maniere en door de gevoeglykste middelen, na voorgaende versoeninge met de Kerke, sullen werden verplaetst; Mids conditie dat zy haer ondertusschen stil en gerust houden; En datmen besorge dat haer niet te min haer behoorlyk tractement volge, ten tyde en wylen, dat sy elders souden mogen beroepen werden, waer toe dese vergaderinge en een yder Lid van de selve haer behoorlyk sal bevorderen: Te meer also men uyt alle de beschuldingen tegens haer in-gebracht*, niet heeft konnen bemerken, datse in eenig Poinct *der Leere souden staen in een ander gevoelen, als [conform Godes Woort] de Gereformeecede Kerke hier te Lande heeft. En overwegende, dat de oorsaeke van de vervreemdinge der gemoederen tegens* D. Henricum Geisteranum, *niet soo groot en is, als tegen de twee Predicanten voorschreven. Ook datter hope is, dat de selve* Geisteranus *door behoorlyke* satis factie *met de Gemeente soude konnen versoent werden, soo is by den* Synodum *goed gevonden, dat hy, in den Kerken-dienst tot Haerlem, beneffens* D. Danielem Souterium, *sal gecontinueert werden, mids eerst en alvooren doende behoorlyke schult-bekenninge aan de Gemeente, als dat hy van de selve sal begeeren, dat sy hem ten goeden houdè, dat hy haer voor desen met syne proceduuren en handelingen genoegsame oorsacke van vervreemdinge gegeven heeft, en voorts beloovende hem in Leere en Regeeringe als een getrouw en oprecht Herder te dragen: En dit volgende het formulier van Schult-bekenninge, dat, na den in-houd deses, sal werden gestelt en de Gemeente voorgedragen.*

En gemerct in de Kerke van Haerlem onder anderen geen kleyne swarigheyt ontstaen is door het in-voeren van de nieuwe Kerken-raed en Diaconen, en ook geen ruste noch stichtinge in de selve Kerke te verhopen is, soo lange de selve blyven: Soo heeft het Synodus *met eenen goet gevonden, dat door het beleyd van eenige uyt dese vergaderinge daer toe te deputeren, den Ouden Kerken-raed en Diaconen voor haren getrouwen dienst sullen bedankt en de nieuwe ontslagen werden: En voorts, dat uyt het gantsche corpus van de Gemeente andere Ouderlingen en Diaconen na de discretie van die gene, die daer van het beleyt sullen hebben, sullen werden verkoren en ingestelt.*

En aengaende D. Souterium, *verklaert de* Synodus, *dat hy, blyvende in syn H. bedieninge tot Haerlem, over syne mis-slagen, die in de judicature, nopende syn sake geoordeelt zyn, voor dese vergaderinge syne schult bekennen, en also de selve genoeg doen sal.*

Aldus besloten en uyt-gesproken in de Synodale vergaderinge tot Enkhuysen, desen 2 *November* 1618.

Onder stond, in kennisse van my,

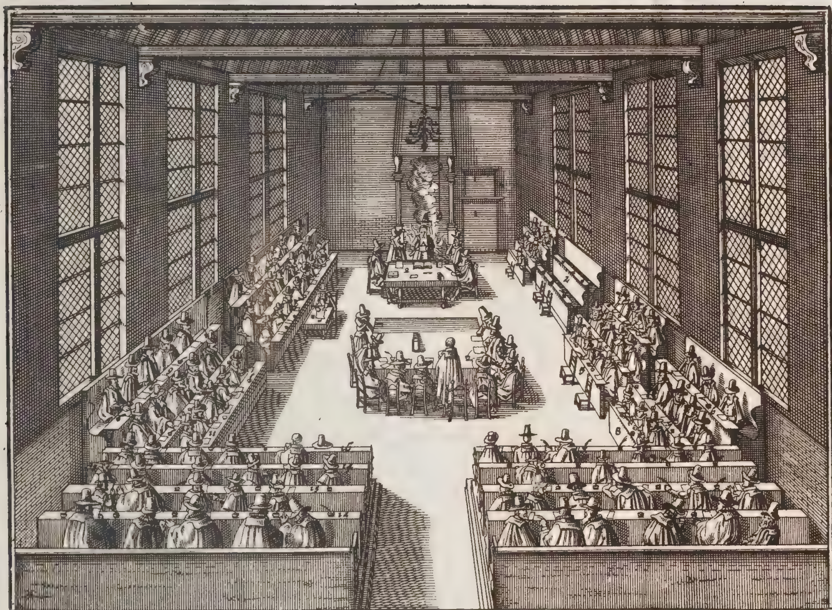
ABRAHAMUS a DORESLAER,

Scriba Synodi.

Als het alzo stond met het Land en de Republiek, die in groote benaauwtheid was, nadien de Kerkelingen noch niet rustede, en altyd wat nieuws voor hadden, daar nu alle menschelyke middelen en remedien stil stonden, zo zyn de Heeren Staaten eindelyk genoodzaakt geweest hun toevlucht te neemen tot de *Synode Nationaal*, als een Plechtanker. Derhalven, na dat de *Synode Nationaal* ingewilligt was om die te houden, zo heeft men zonder verdere dispuut, zonder vertoeven gehandelt van de maniere van Synode te houden, plaats, waar, tyd, en wanneer. Ten dien einde heeft men ten spoedigste byeen geroepen en genodigt buiten de Provintie de allervermaardste Professoren, en Geleerdste Herders en Kerken-Dienaars van de geheele Christen Waereld. Eindelyk, na alle preparatien, is Dordrecht, de oudste Stad in Holland, in den jaare 1618 en 1619, daar toe verkooren. Op die Synode zyn geweest veele uitmuntende Godsgeleerden van alle Gereformeerde Kerken, als van Engeland *Georgius*, Bisschop van Landavien, uit het Keurvorstendom van de Palts, uit het Land van Hessen, en Zwitserland, van Geneven, en Bremen, uit Embderland, en andere plaatzen meer: alwaar, om kort te wezen, het gevoelen van beide de Partyen overwogen, en gebalanceert is, als in een weegschaal; zo dat eindelyk het gevoelen van de Remonstranten is gecondemneert, en onzuiver gekeurt. Ondertusschen, als zekere Poëet zegt:

Die zaake, die te boven quam, heeft God behaagt;
De zaake, die verslagen lag, is by Cato beklaagt.

Terstond zyn alle de Remonstranten afgezet, en van hunne dienst ont-

Afbeeldinghe des **SYNODI NATIONAEL**. *Gehouden in Dordrecht inden Iare 1618 en 19.*

1. Theologanten uyt Engelandt.
2. Voor die uyt Vrancryck verwacht werden.
3. Voor die uyt de Paltz.
4. Wt't Landt van Hessen.
5. De vier Republyc. van Switzerl.
6. Wt't Graefschap Nassou.
7. Wt de Stadt Geneve.
8. Wt de Stadt van Bremen.
9. de Proffesoren.
10. Predic. en Ouderl. uyt Gelderl.
11. Wt Zuyd Hollandt.
12. Wt Noort Hollant. 13. Wt Zeeland.
14. Wt het Sticht van Wtrecht C. Remō
15. Van wegen de Remonstranten
16. Wt Vrieslant. A. Proffesoor

ontſlagen; alle de geene, die zich ſtil hielden, en hen ſubmitteerden onder de Cenſure van 't *Synodus* en 't oordeel der Kerk, wierden weder in genade aangenomen; dewelke ook vergunt is, dat hun Salaris ten meeſten deele zoude volgen. Maar, die obſtinaat en overhoorig halſtarrig bleven, zyn uit den Lande gebannen. Hier op is gevolgt perſecutie tegen de moedwillige, als perturbateurs van de gemeene ruſt. Hier uit zyn onheilen en zwaarigheden ontſtaan in de Burgerlyke en Kerkelyke Regeeringen: hier uit zyn ontſtaan onder Burgeren, inzonderheid Broederen, vinnige haat en nyd, raadſlagen die diſperaat waren, en allezins ſcheuringen, verbannen en excommunicatie. Maar, dat 't meeſt te verdoemen is, een conſpiratie, om de *Prins van Oranje* het leven te beneemen, in weerwraake, als *Johan van Oldenbarnevelt* met den zwaarde geëxecuteert was. Alzo hebben de Heeren Staaten eindelyk hun Kerke en Gemeente geſticht, en hunne Religie met de tytel van Reformatie een luiſter gegeven en vaſtgeſtelt, en vermaard gemaakt, byna over de geheele Waereld, by veele verachtelyk, maar ſchoon voor de oogen van God. De Synodaale Acten, zo van de Contra-Remonſtranten, als Remonſtranten, zyn door den druk gemeen gemaakt, die ieder kan leezen; derhalven zal ik daar van niet wydloopiger ſpreeken.

Als de Synode gehouden is, zo is de naaſte zorge van Reformatie over de Schoolen geweeſt. Derhalven de Gedeputeerden van de Synode hebben de Kerken-Dienaars en de Broeders gerecommandeert, de Reformatie van alle de Schoolen. De Broeders van de Claſſe, geauthoriſeert by de Synode, mitsgaders de Ouderlingen, die te Haarlem waren, achtende dat zy met alle naarſtigheid daar na behooren te trachten, dat zy zouden nakomen de bevelen van 't *Synodus*; hebben van ſtonden aan van Burgemeeſteren conſent verzogt, om na alle Schoolen van de Stad te verneemen, de Schoolmeeſters t'ontbieden, en met een te fondeeren hun gevoelen van de Artikelen des Geloofs, en of zy zuiver genoeg waren in de aangenomene Leere, goed gekeurt by de Authoriteit van 't Synode: wyders, om alles te verrigten, dat ſcheen te ſtrekken tot Reformatie van de onderwyzinge in de Letteren, voornamentlyk in de dingen die dienden tot ſtichtinge van de Kerk.

Reformatie van de Schoolen.

Ten dien einde hebben de Heeren Burgemeeſteren in den jaare 1620, op den 21ſten van January, door een Stads Bode ontboden, eerſt de Schoolmeeſters van de Latynſche Schoole, de Rector, neyens

vens alle zyne Collega's, dat zy voor de Classe zouden compareren, 's namiddags ten drie uuren. De voorgemelde Schoolmeesters zyn, uit last van Burgemeesteren, in 't Prinsenhof voor de Classikaale Vergaderinge verschenen; de welke voorgehouden en voorgelezen is, 't Formulier, dat gemaakt en ingestelt was tot eenigheid en eendragt van de aangenomene Leere. Dit Formulier voorgelezen zynde, zo heeft eene van 't Collegie vraagsgewyze voorgestelt en afgevraagt: „ Of de Rector, en zyn Collega's, met goede gewisse, en vrye on- „ gedwongen wille, zouden kunnen ondertekenen de aangenomen „ Formulier? Die omtrent dus luide:

Wy Rectoren en Schoolmeesteren, verklaeren en betuigen ter goeder trouwe voor den Heere met dese ondertekening, dat wy met volkomen sekerheyt des Gemoeds gelooven, en dat alle d' Artikelen en Canones van de regtsinnige Leere, die in de Confessie en Catechismus van de Gereformeerde Kerke hier in de Nederlanden bekent, begrepen zyn, en alle 't geene dat daer dient tot verklaeringe sommiger Artikelen van de voornoemde Leere, by de Synode Nationael aengenomen, voor goed gekeurt, in den jaere 1619, *in alles t'accordeeren met Gods Woord. Dat wy derhalven toeseggen en beloven, dat wy de Hoofdstukken van de voorseyde Leere sullen voorstaen, en helpen maintineren, en dat wy die de jonge Jeugd na hunne capaciteyt en klein begrip de selfde sullen inscherpen, na 't voorschrift van onse beroepinge, onder pœne, die anders sou doen, sal versteken wesen van syn Scholastyke dienst.*

Als nu de Rector van de School tyd verzogt, om zich daar op te bedenken, (dewyl hy noch geen gelegentheid gehad had om de *Canones Synodi* te lezen;) die van zo een advys was, dat het beter waar, de verborgentheid der Predestinatie met den aankleve van dien in groote achtinge te houden, dan curieuselyk die te onderzoeken, of met ongewasschen handen aan te neemen: als mede, dat eene nederige onweetenheid beter was, dan rukelooze weetenschap. Zo als hy dit antwoord had gegeven, is hy terstond in verdachtheid gekomen van onzuiverheid in de Leere; daar hy geen schuld aan had, als deweike al zyn leven van der jeugd af professie van de Gereformeerde Religie gedaan had: doch, alzo dit verzoek billyk scheen te zyn in de oogen van de Broeders zo is hem de tyd van zes weeken gegeven, om zich nader te bedenken. Eindelyk is hy voor de Classe

ſe verſchenen, bereid om rekenſchap van zyn Geloof te geven, en te ondertekenen de Synodaale Acten. Maar de Broeders van 't Synode, eenige onder hen vermoedende (denk ik) dat 'er wat ſchuilde, zo hebben zy de zaak de Kerkenraad bevolen, die by de hand waren. Drie dagen daar na, als Burgemeeſteren verſtaan hadden, dat de Kerkenraad geen genoegzaame ſatisfactie gedaan was, is hy op het Stadhuis voor de Heeren Burgemeeſteren ontboden, en ontſlagen van zynen dienſt; die zo veele jaaren *Rector* geweeſt was, en goede dienſt gedaan had aan de Republick en Kerk: 't is zo verre daar van, dat de *Rector* zyne Betaalsheeren dit qualyk zoude afgenomen hebben, als die zyne demiſſie meermaalen verzocht had, dat hy dit vrymoedig genoemt heeft, een begin van nieuwe Vryheid. De *Conrector*, die ook Predikant geweeſt was, is onverhoord, als van Kettery beticht, veroordeelt. Eindelyk, de Meeſter *in nulla*, een gering Perzoon, die na 't Pausdom helde, is uit de Synagoge geworpen. Alzo heeft men te werk gegaan met de Schoolmeeſters op de Dorpen, tot dewelke de Reformatie van de Schoolen ook behoorden. Hier vereiſcht de zaak, dat ik noch een weinig ſpreke van de zamenzweering, om na 't leven van de Prins te ſtaan.

Als nu *Johan van Oldenbarnevelt* het Hooft was afgeſlagen, zo zyn daar door de gemoederen veeler Burgeren ontſtelt en verbittert, en die om wraake riepen: daar op is gevolgt de zamenzweering, om de *Prins* het leven te beneemen. De voornaamſte Hoofden en belhamels van deze vervloekte voorneeming, waren de Zoonen van *Oldenbarnevelt*, en wel voornamentlyk *Willem*, die door eene overgeven ſtoutheid, zynen Broeder *Reinier* in de gemeenſchap bragt van Prinſe-moord. Als deze dingen ontdekt zyn, en aan den dag quamen, hebben alle, die zich ſchuldig kenden, de vlucht genomen; maar *Reinier* is in handen gekomen en onthalſt. De naaſte hier aan, die van de conſpiratie wiſten, en heimelyk verſtand hadden, zyn geweeſt *David Korenwinder*, en *Adriaan van Eyk*; van welke de eene te Blyswyk, en de andere te Berkel Secretaris was; die beide in den Hage door het Gerecht verwezen zyn, en met den zwaarde geſtraft, den 29ſten van Maart, in den jaare 1623. En in May daar aan, zynde den 5den, is *Slatius Blyswyk*, die een overgeven Schelm was, een praktizyn van alle boosheid, een Verrader van 't Vaderland, en van zyne eigene Broeders; die zeer veel van hem hielden, als daar waren de gebroeders *Johan* en *Abraham Blanſart*, Wevers van hun

 hand-

handwerk; benevens deze, *Willem Party*, van Atrecht geboortig; *Cornelis van Woerden*, een Schrynwerker; *Herman Hermansz.*, te Embden gebooren; *Dirk Leenartsz.*, te Katwyk op den Ryn geboren, beide Bootsgezellen, die ter zee gevaren hadden: deze alle zyn in den Hage by 't Gerichte verwezen, om met den zwaarde gestraft te worden, dat 'er de dood na volgt. Daar en boven zyn 'er noch eenige bekende naamen van Burgers van Leyden, *Jan Pietersz. Lyndraaijer*; *Samuel de Plekker*, Boratwerker; *Gerrit Cornelisz.*, Kleermaker, en een Vries van geboorte; deze zyn te Leyden gesiteert, die beticht waren van dit schelmstuk, en overtuigt; zyn daarom mede aan den hals verwezen, en hebben hunne straf ontfangen den 21sten van Juny 1623. Alzo is de straf van moorddaadigheid over weinige gekomen, maar vreeze tot alle die daar schuldig aan waren. Te Haarlem is geen Verraader bevonden, die tot de Prinse-moord gestemt had.

Prins Maurits Gouverneur.

Nochtans is onze Stad niet vry geweest van merkelyke zwaarigheden. Want, als de Heeren Staaten in hunne Vergadering geordonneert en goedgevonden hadden, dat men Excyns op de Boter zoude zetten; en als de tyding daar van op straat quam, veele daar van niet gestigt waren, en 't daar voor hielden, dat het zeer lastig, ja onverdraagelyk voor de Ingezetenen ware, voornamentlyk voor Huis- en Landlieden; die eerst stillekens by zichzelve morden, en daar na met vloeken en schelden de Overigheid uitluiden. Ondertusschen zo nam de dolheid van de Burgers en Landlieden dagelyks toe, door de voornaamste Steden in Holland, en Vlekken, en voornamentlyk binnen Haarlem; daar de oproerige Menschen en eenige moedwillige Burgers 't Volk gaande maakte. Maar de Heeren Burgemeesteren, en Kapiteinen van de Schuttery, hebben daar op niet geslaapen, die deze zorge toequam, en bevolen was, om de Stad te bewaaren, als het Vaderland in gevaar was. Des niet tegenstaande, zyn de Excynsen over de Boter ingevoert; waar over het Volk meenden te barsten van spyt, alzo 'er Pachters alom in de Steden wierden aangestelt. Te Haarlem had de Boter pacht eenen *Cornelis Luyten*, een oude Pachter, en derhalven by veelen gehaat. Als dit ruchtbaar waar, dat *Luyten* Pachter was, zo heeft hy de haat van alle de Burgers op zyn hals gehaalt; ja zelve de Vrouwen onthielden zich niet hem te vloeken en te schelden. Onder deze is 'er een Boerin geweest, uit het naaste Dorp, by de Visbrug opentlyk andere voor gegaan,

Boterkryg, den 4den van Juny '24.

gaan, die een Vendel opgestoken heeft van moedwille en stoutheid, uitvaarende tegen de Heeren Staaten van Holland, Burgemeesteren en Raaden dezer Stad, spaarde niemand, onvertzaagd overluid roepende, dat zy de Comptoiren beroofden, en Uitzuipers waren van de gemeene Middelen; en vol van boosheid en dreigementen, heeft zy alle het Volk gaande gemaakt. De geruchten liepen over de geheele Stad, ja tot de Raamen toe; hier van daan quamen terstond veele Wevers en andere Ambachtslieden van alle kanten, uit alle hoeken, die dreigden alles het onderste boven te keeren, meenende en lieten hun voorstaan, dat dit ongelyk hen niet te lyden stond; zweerende t'zamen die Pachter te plaagen, en te verdelgen; derhalven hebben zy zyn Huis bezet, en stonden gereed om het zelve te rasceren en plunderen, werpende eerst met keyen uit de straat de Glazen uit.

Kapiteinen en Bevelhebbers van de Schuttery, achtende het noodige en hoognoodige tyd was, om hier in te voorzien, hebben eerst de Wacht versterkt, en daags daar aan door hunne Tromslagers de Schutters met een stille trom bekent gemaakt, wat 'er gaans was, en in hoe groot een gevaar 't welvaaren van de geheele Stad stond: die, qualyk bejegent zynde, hebben rapport gedaan, dat men de Lieden kragt en geweld aandeeden. Ondertusschen zyn de Poorten gesloten, als mede de Deuren van de Kerk.

Maar op Maandag daar aan, als de Burgers noch niet sterk genoeg waren, en de Alarmklok sloeg, quamen terstond de Burgers in de Wapenen, elk een na zyn wyk loopende door de geheele Stad. Die hun rendevous op 't Stadhuis hadden, stelden order en elk in zyn gelit: hier is wel de voornaamste geweest, een Collonel van de Schutters, zynde Oud-Burgemeester, een vroom Man, voorzichtig in beleid, marcheerende over 't Zand of Marktveld, is geraakt onder de moedwilligste van al den hoop; die voor hen een Schans van opgehoopte steenen uit de straat hadden gemaakt; waar voor de Burgers niet vervaart waren, maar zyn onvertzaagd en met geweld op hen aangetrokken; doch konden hen uit hunne Verschansing niet dryven, tot 'er tyd toe, dat 'er een Belhamel uit den hoop met een Kogel geschoten, en gequetst in zyn dye, ter aarde gevallen en neergestort is; waar door de rest van de oproerige Loop het op een loopen stelden, neemende de vlucht na 't Klokhuis ten oosten, brengende aldaar alle hunne krachten wederom byeen, met noch meerdere dol-

 heid.

heid. Maar, nadien 'er eenige Schutters in de Groote Kerk gesloten waren, die door een Venster aan 't oosten gemerkt hadden, als een verspie-gat, waar de Stookebranden en Roervinken stonden; en door een Venstertje een Kogel geschoten wierd, die een Kuiper zwaar quetste, en neêrvallende, de geest gaf: daar op volgde by die Muitelingen eene groote verbaastheid en verslagentheid, begevende hen ten spoedigste op de vlucht, verstrooijende zich door de geheele Stad, en zyn alzo verdwenen, dat men byna niet wist waar zy meer waren.

Aan de andere zyde der Stad was ook op zyn hoede Kapitein *Johannes Damius*, die met zyn Volk na de Bartel-Jorisstraat trok; daar zy een Wagenburg met geweld vermeesterde, de plaats innamen, en de moedwillige hoop op de vlucht bragten en verjaagden. En van de Krogt af quam Kapitein *Van der Mey* met zyn Volk marcheeren: als 't Geboefte en Straatschenders die gewaar wierden, liep elk zyns weegs; maar als zy de Poorten gesloten vonden, voor de Kruispoort met groote hoopen stonden, en geene kans ziende, zo hebben zy als verdwaalde Schaapen, hier en daar zich op de Vesten begeven; door 't wroegen van hunne Conscientie, wistenze niet werwaards zy zich zouden bergen. Dus is eindelyk het woeden en de dolheid van 't Volk gestilt en gestuit, daar de militaire dapperheid der Burgeren de overhand hadden. Hier door is de Stad en Gemeente in haare voorige rust gebragt, en men wist van geene zwarigheid meer.

Omtrent deze tyd, op Zondag, den 12den van Maart 1628, 's avonds ten vyf uuren, is wederom nieuwe zwaarigheid ontstaan, alzo te Schalkwyk, niet verre buiten die Poort, een hevige Brand ontstond, die door een noordwesten wind ontstoken, alles in vuur en vlam zetten, niet om te blusschen. Dit geheele Dorp, zo na by de Stad, is in korten tyd afgebrand, zynde omtrent 90 Wooningen in de assche gelegt: dat deerlyk om te zien was.

Pesttyd. Maar eenige jaaren daar na, in October 1635, is 'er eene zwaardere plaag ontstaan, als de Pestilentie begon te wakkeren, en die besmettelyke Ziekte dagelyks toenam, in den beginne behendig inkroop, en daar na heviger en opentlyk: want men bevond in die eerste maand door de Pest overleden te zyn 107 Perzoonen, in November 189, en noch meer maand op maand. Als men bemerkte, dat die heete Ziekte dagelyks toenam, hebben de Magistraats-per-

zoonen, die de zorge toe quam, hier in, zo veel mogelyk was, willen voorzien, en Keuren en Ordonnantien gemaakt, als volgt:

Keure en Ordonnantie op 't ſtuk van de beſmettelyke Siekte.

Alſoo de Gave-Gods en beſmettelyke Siekte van de Peſt begint te ontſteeken en te verſpreyden, over deſe Stad Haerlem en Vryheyd van dien, mitsgaders eenige omleggende Steden en Plaetſen, waer door noodig bevonden werd, dat eenige poſitique ordre (hoewel de Hand Gods niet t'ontgaen is) daer over geſtelt behoort te werden. Soo is 't, *dat den Heeren Schout en Gerechte der voorſz. Stad, naer reſumptie van voorgaende Ordonnantien en Keuren, op 't ſelve ſtuk voor deſen alhier geëmaneert, gekeurt, geordonneert, en geboden hebben, keuren, ordonneren, en gebieden mids deſen:*

I. *Eerſtelyk, dat alle Huyſen daer in yemant aen de voorſz. Gave-Gods en heete ſiekte alrede overleden is, of noch overlyden ſal, den tyd van ſes weeken lang van den dag des leſt-overledens te rekenen, toe-geſloten ſullen werden gehouden, ſonder aen de ſtraet eenige Deuren of Veynſteren van dien te openen, anders dan met uyt en in gaen binnen den voorſz. tyd, op de boete van twaelf Ponden Heeren Gelts.*

II. *Dat men geene Dooden die aen de voorſz. Siekte ſullen zyn geſtorven, ſal mogen uyten huyſe halen noch ter Begraeffeniſſe doen dragen by eenige Gebuuren, of yemand anders, dan alleen by den Dood-dragers daer toe geſtelt, op de boete van drie Ponden.*

III. *Dat mede alle Dooden aen de voorſz. Siekte overleden, begraven ſullen moeten werden des Dynsdaegs en Vrydaegs voor ſeven, en de vordere dagen voor acht uuren voor den middag, ſonder anders op den dag de Begravingen te mogen doen, op de boete van gelyke tien Ponden. Doch indien eenige ſoodanige Begravingen ſouden moeten geſchieden op een Sondag, ſal daer in by den Heere Officier, of Burgemeeſteren werden gediſpenſeert na gelegentheyt.*

IV. *Sal mede niemand eenig Stroo, Bedden, Dekens, of anderen Inboel, Klederen, Linnen, noch Wollen mogen brengen, noch doen brengen, binnen ſes weeken na de leſt geſtorven aen de voorſz. Siekte, buyten ſynen Huyſe op de gemeene ſtraten voor ſyn eygen, of yemands Huyſe, of anders om te verſonnen, of te verluchten, op de boete van tien Ponden.*

V. *Dat mede geen Stroo, komende na de ses weeken uyt eenige Pest-huysen, sal mogen werden gebracht in Vuynis-kuylen, op straet, of elders binnen de Stad, maer sal 't selve gebragt moeten werden, in sakken beslooten, buyten de Stad in de gemeene Vuylnis-kuylen, om aldaer datelyk verbrant te werden, op de boete van ses Ponden.*

VI. *Werd mede verboden dat gene Secreten in Huysen daer de heete Siekte is, gereynigt sullen mogen werden, anders dan na de ses weeken van de lest gestorven, en daer binnen niet, op de boete van tien Ponden te verbeuren, soo wel by den verlater als den genen die het doet doen.*

VII. *Dat ook niemand eenige Waren verkoopende, Winkel houdende, of Neering doende, mette voorsz. Siekte besocht werdende, hen vervorderen sal binnen ses weeken na 't afsterven van den lesten eenige Goederen, of Waren, binnen of buytens huys te verkoopen, op gelyke boete van tien Ponden.*

VIII. *Soo mede yemand in een besmet Huys woonachtig niet en sal vermogen te komen, of te gaen in andere Huysen om Waren, of andere dingen te koopen, maer sal blyven staen buytens huys op de straet en sal alsoo de luyden syn wille en begeerte verklaren, op de boete van drie Ponden.*

IX. *Gelykerwys mede gene Kinderen uyt eenige besmette Huysen komende, binnen ses weeken na de lest gestorven sullen mogen komen in eenige Schoolen, of op eenige Winkels om aldaer te werken, op gelyke boete, die by de Ouders, of Vrienden, 't opsicht op de selve Kinderen hebbende, voldaen sal werden.*

X. *Werd voorts geordonneert, dat geene persoonen, 't zy jongk, of oud, woonende in Huysen mette voorsz. Siekte besmet, hen vervorderen sullen binnen ses weken na den lest gestorven te komen ter begraeffenisse van eenige Dooden, op de boete van ses Ponden Heeren Gelt als vooren.*

XI. *Dat ook alsulke Persoonen tot gene tyden van den dage op de openbare Markten van Visch, Vleysch, en anders sullen mogen komen, anders dan des Morgens tusschen elf en twaelf uren, en des Avonts tusschen ses en seven uren, op gelyke boete van ses Ponden.*

XII. *Wyders sullen de voorsz. Doode-dragers, mitsgaders alle Reeuwers, Reeuwsters, Visitateurs, Pest-meesters, en andere Persoonen, die professie maeken van besmette Huysen dagelyks te frequenteren, hen onthouden buyten alle by-een-komste, en publyke vergaderingen, en ook de predicatien die binnen dese Stad in de Kerken gedaen werden, op de boete van ses Ponden, soo mede de voorsz. persoonen, mitsgaders de Gravemaekers binnen dese Stad, niet en sullen mogen komen in eenige publyke Herbergen, om aldaer te drinken, of te vertoeven, op gelyke boete.* XIII.

XIII. *En ten eynde de Huysen, mette voorsz. heete Siekte besmet, souden mogen gekent werden, soo sal aen de Post van de Voor-deur van een Huys, daer in yemant van de voorsz. Siekte overleden is, gespykert werden een* P, *gemaekt van Blik, die daer sal blyven den tyd van ses weeken, na dat de leste sal syn gestorven, op een boete van twaelf Ponden.*

XIV. *Niemand en sal mede hem vervorderen eenige Panden, of Goederen, komende uyt eenige besmette Huysen, te brengen in de Tafel van Leeninge binnen dese Stad, om aldaer te beleenen, ten zy de zes weeken na de lest gestorven zyn ge-expireert, en de goederen behoorlyk verlucht en gereynigt, op de boete van twaelf gelyke Ponden.*

XV. *Alsoo mede gesien en bevonden werd dat de Land-luyden, die alhier ter Stede begraven werden, veeltyds gevolgt werden van Vrouws-persoonen, tegens de intentie en meyninge van voorgaende Keuren. Soo werd als noch gekeurt en geordonneert, dat voortaen geene Vrouws-persoonen, 't zy van den Vrienden, Gebuuren, of anderen met eenige Dooden, hoe of aen wat Siekte de selve gestorven sullen wesen, ter begraeffenisse sullen mogen gaen, op de boete van ses Ponden, by yder Vrouws-persoon te verbeuren.*

XVI. *Verbieden voorts de voorsz. Heeren en Gerechte provisionelyken voor desen tyd, dat niemand hem voortaen en sal vervorderen over eenige Dooden, 't zy jongk of oud, ook of die aen de voorsz. heete Siekte gestorven zyn of niet, te maeken, of doen maeken eenige Hoetjes van Cruyd, Bloemen, Loveren, of ander Cieraet, om 't selve over, of aen de Doodkiste, of Dood-kleed, 't zy binnen, of buyten den Huyse, ten tyde van de begraeffenisse, of andersints te hangen in eeniger manieren, op de boete van ses Ponden.*

XVII. *Soo mede werd geïnterdiceert en verboden, dat voortaen geene Doode Lichamen van eenige deser Stads Burgeren, of Ingesetenen, die buyten de selve Stad aen de voorsz. heete Siekte overleden sullen zyn, binnen dese Stad gebragt sullen mogen werden, soo wanneer de selve Lichamen 48 uren dood geweest sullen hebben, maer daer buyten moeten blyven, op de boete van 25 Ponden. En soo eenige doode Lichamen van Burgeren, of Ingesetenen deser Stad, buyten de selve Stad aen de heete Siekte gestorven zynde, binnen den voorsz. tyd van 48 uren, na 't overlyden der selver alhier binnen Haerlem werden gebracht, sullen de selve terstond daer na uyt de Schuyt, of Wagen, daer mede die gevoert zyn, ter Aerden gedragen werden, sonder in eenig Huys te komen, op gelyke boete van 25 Ponden.*

XVIII.

XVIII. *Dat voorts niemand, van wat conditie of qualiteyt hy zy, sich en sal vervorderen eenig Huysraet, Inboel, Kleederen, of eenige andere Goederen uyt eenige besmette Huysen binnen dese Stad, of Vryheyt van dien gestaen, die in manier als vooren is verhaelt, niet behoorlyk verlucht en zyn, of uyt huysen en plaetsen buyten dese Stad gelegen, daer de Pest, en andere besmettelyke Siekten regneren, of geweest hebben, binnen dese Stad te koop brengen, verkoopen noch te koopen, in 't heymelyk, of in 't openbaer, op de verbeurte van de selve Goederen, soo wel by den Verkooper, of Brenger, als by den Kooper te verbeuren.*

XIX. *En om alle occasien der voorsz. Siekten die door vuyle stank en quade luchten hen te meer in desen tyd souden mogen verbreyden te voorkomen en verhoeden: soo werd als noch geboden, dat eenen yegelyk syn Goote, Heule, Straet en Wateringe voor syne Huysinge sal schikken te reynigen, volgens voorgaende Keuren en Publicatien daer op gedaen, op de boete daer in begrepen.*

XX. *Dat mede niemand eenige doode Honden, Catten, Ingewand, of diergelyke en werpe op de Straeten, in 't Water, of elders, maer de selve bedelve op syn Erve, of buyten dese Stad, ten minsten drie voeten diep onder de Aerde, op een boete van drie Ponden.*

XXI. *Sullen mede geene Schippers, Veerluyden, noch Voerluyden, eenige Sieken, alhier ter Stede niet t'huys hoorende, van buyten dese Stad, uyt eenige andere Steden, Dorpen, of plaetsen binnen dese Stad, of Vrydom van dien, veel min in 't Pest-huys deser Stad mogen brengen, op peyne van datelyk verlaten te zyn van hun Veer, of admissie van op dese Stad te mogen varen, en voorts arbitrale correctie.*

XXII. *Werd noch by provisie, en tot dat anders sal zyn geordonneert, verboden en geïnterdiceert, dat niemand met eenige lange Rou-mantels ter begraeffenisse sal mogen gaen, of de Lyken daer mede dragen, noch ook eenige Lyk-huysen met Lakenen, Bay, of andere Kleederen behangen, op een boete van 25 Ponden.*

XXIII. *En sullen alle de voorsz. Boeten genomen in Ponden tot 40 Grooten 't stuk, geappliceert werden aen drien, als den Heere, de Stad, en den Aenbrenger, elk een derdepart.*

Een yeder zy gewaerschouwt, en verhoede hem voor schade.

Aldus gedaen, gekeurt en geordonneert, den 23 April 1636, by den Heeren Cornelis van Teylingen, *Schout*; Nicolaes van der Meer,

Meer, Geraert van Teylingen, Bartholomeus Veer, *Burgemeesteren*; Johan Damius, Johan Colterman, Cornelis Guldewagen, Andries van der Horn, en Aernout Fabritius, *Schepenen*; *en van den Raed-huyse deser Stad gepubliceert, den 26 April 1636 daer aen volgende, ter presentie van* . . . .

By my,

J. van BOSCHVELT.

Hier en boven heeft de Magistraat en Overigheid gewilt, dat in 't uitdraagen van de Lyken deze ordre gehouden zoude worden, dat de Cellebroers die Lyken zouden uitdraagen, die aan de Pest overleden waren, maar de onbesmette doode Lichamen de Gebuuren. Ondertusschen de heete Ziekte nam fel toe over de geheele Stad, ze nam al weg wat haar voorquam, daar was geen onderscheid van jongk of oud, Mannen, Vrouwen, bedaagde Lieden, Kinderen, Ryk of Arm, Heer of Knegt, alle wierdenze weggerukt.

Zo ziet men klaar, dat 't lot van sterven,
Moet ieder een, zo klein als groot,
In 't levens eind de dood beërven,
Die alle naam brengt in haar schoot.

Maar in den jaare 1636 zyn de voornaamste Pest-maanden geweest Augustus, September, October en November, als 'er in de tyd van vier maanden 5723 Menschen aan de Pest overleden zyn, zo dat 'er geene Kerkhoven genoeg waren om de Lyken te begraven. Op dat ik nu niet spreeke van de gemeene Lieden, ook zyn 'er noch veele andere weggerukt, als voor eerst de Zieketroosters, die alle Huizen frequenteerden, daar de heete Ziekte was; in deze ordre waren wel de voornaamste *Jan* en *Klaas*, beide Zoonen van *Arnold*, die te zamen veele jaaren in dienst geweest waren: in wiens plaats gekomen zyn *Jan Jansz. Doorn*, wel eer Diaken geweest, en *Henderik de Hoest*, die noch in leven is. Als *Jan Doorn* overleden en begraven was, op 't einde van April, in den jaare 1636, is in zyn plaats gekomen *Lieve Laurensz. Verbeek*, en nevens hem *Izaak Willemsz. Verbeek*, by provisie eerst voor 2 a 3 maanden, en daar na in July voor twee jaaren. Op die tyd is *D. Damius* voor Stads Doctor, en

Symon Reynierſz. als Chirurgyn aangenomen, om de Zieken en Kranken te geneezen, tot trooſt en verkoelinge van de benaauwde menſchen. Benevens deze, des noods zynde, is noch aangenomen *Jan Janſz. ter Keuſe*, om de krankheid van *Lieve Laurenſz. Verbeek*, boven gemeld, voor eene tyd van drie maanden. Wederom, als *Lieve Laurenſz. Verbeek*, en *Jan Janſz. Verbeek* aan de Peſt lagen, zo zyn verkozen, om de plaats te ſuppleeren, den 18den van Auguſtus, *Salomon Colvenier*, *Jacob Cool*, en *Jan Carre*; die niet lang daar na door de Peſt mede weggerukt zyn: in wiens plaats, tot trooſt der Zieken, wederom aangenomen is *Gerard Evertſz.*; die, zich op God verlaatende, met een couragie de dienſt heeft aangenomen. Maar, als de Peſtziekte van dag tot dag toenam, zich verhefte, en alle de Remedien van menſchen niets vermochten, ja gantſch krachteloos waren, zo hebben eindelyk, in July 1636, de Magiſtraaten, zo Burgemeeſteren, Schepenen, als Raaden, hunne oogen geſlagen op de conſtellatie van den Hemel, voornamentlyk op de Almachtige God, die de Hemelen beweegt en doet omgaan, (die deze zorge bevolen is) dat de Stad en Gemeente geene ſchade lyd, met gemeen advys, en voorgaande raad geordonneert, voortaan een Vaſt- en Biddag, den geheelen dag. Daar na, dat op 's Woensdags avonds, geduurende de Zwaarigheid, de Gebeden onderhouden, en Predicatie gedaan zoude worden, bequaam om de toorn van God te ſtillen en af te bidden, in de *Groote*, *St. Jans*, en *St. Anna's* Kerken; dit wierd beſloten den 5den van Auguſtus.

Des niet tegenſtaande, zo zyn 'er alle dagen zeer veele Lyken uitgedraagen, en ter aarde gebragt. Hier door is ontſtaan zuchten en weenen, in ſtraaten en ſteegen. Hoe veele dat 'er van gemeene Lieden aan de Peſtziekte overleden zyn, zou men qualyk kunnen zeggen; zuigende Kinderen zyn van 's Moeders borſten afgerukt, en jonge Mannen, in de fleur van hun leven, uit de armen van hunne Bruids, waar mede zy ondertrouwt waren. De Gemeente van Chriſtus is beroofd van haare Herders. In de Franſche Gemeente is overleden *Johan de Seins*, nevens zyne Huisvrouwe *Magdalena de Kay*, die haar Man korts volgde. De Duitſche Gemeente is beroofd van haare getrouwe Leeraar *Nicolaas de Planques*. *Boveritius Sibema* is in de Peſttyd ook weggerukt, maar niet aan de Beſmetting, op Kersdag, den 25ſten van December, zynde een vrolyk Herder geweeſt. *Mr. Jan van Teylingen*, Prieſter, mede overleden. Noch

de

de Koster van de Kerk, *Cornelis van der Schalk.* Zommige Lieden meenden, dat 'er van de Magistraat niemand aan de Pestziekte overleden was; doch daar na is bevonden, dat *Cam. Gravesteyn*, en *Johan Beeld*, aan de heete Ziekte mede overleden zyn.

Alzo was het alle tyd deerlyk gesteld in de Stad, als de Pest dag aan dag zich verhief; daar zo veele Mannen weggerukt waren, die bequaam zyn geweest om de benaauwde Menschen te troosten, die lagen te zieltoogen, en hadden noch hulp, noch troost. En, dat noch het allerzwaarste was, zwangere Vrouwen, die in arbeid gingen, hadden geene Vroedvrouwen in den nood. Daar van zal ik een exempel verhaalen, dat gedenkwaardig is, te Haarlem gebeurt, ten tyde der Pest. Als by geval een Dienaar van de Duitsche Gemeente uitgegaan was met een goed Vriend, die hem geleide en gezeldschap hield, zo is hy buiten de St. Jans-poort geraakt onder een hoop Volks, zo van Mannen als Vrouwen, die zeer lamenteerden en groot gekerm maakten, die hulp en bystand verzogten, met gevouwen handen van de Gebuurvrouwen. Als de Dienaar hen vraagde: „ Wat dit Volk en gekerm beduiden? Gavenze tot antwoord: dat daar omtrent een schamel Vrouwtje was, die de arbeid op den hals had, en by haar ook een Kind had, dat aan de Pestziekte lag; zy, verlaaten zynde van alle menschelyke hulpe en bystand, als disperaat van zinnen, riep om de hulpe Gods. Daar was zo een schrik en angst, dat 'er niemand van de nabuurige Vrouwen tot de Zwangere dersden in huis gaan. De Kerken-Dienaar, om zich te kwyten in zo een groote benaauwtheid en verbaastheid, heeft de nabuurige Vrouwen, als ook van den Bloede, met ernst vermaand: „ Dat zy „ in huis zouden gaan, en die benaauwde Vrouw helpen, en haar „ troosten in de nood. Maar 't was te vergeefsch. Eindelyk, op dat hy de beschroomde Vrouwen moed zoude geven, is zelve in getreden, op 't vertrouwen van Gods bewaaringe; alwaar hy gevonden heeft een zieke en benaauwde Vrouw in barensnood, en by haar zittende haare Man; die hy beide vertroost heeft uit Gods Heilige Woord: „ Dat zy goeds moeds zouden wezen; hen belooft, „ dat het God de Heer zou voorzien, en uitkomst geven tot hun „ beider zaligheid. Alzo is hy wederom gekeert tot de troep van 't Volk, die buiten de deur stonden, en verzogt andermaal met bidden en smeeken: „ Dat zy die benaauwde Vrouw in 't barensnood „ hulpe wilde toebrengen, die God en de menschen zoude aange-

„ naam wezen. Maar, als hy voor een doof mans deur scheen te zingen, en geen voordeel deed met vermaanen en bidden, protesteerende by God en Menschen, zo komt daar t'alle geluk uit de Poort de Heer Burgemeester *Willem van Teylingen*, gaande na zyn Tuin. Hy onder dien hoop geraakt, en verstaan hebbende de zorge, devoir en vrymoedigheid van de Kerken-Dienaar, als mede de benaauwtheid van de zieke Vrouw in barensnood; heeft aanstonds doen roepen een Stads Vroedvrouw, de eerste de beste. Als deze gekomen was, heeft zich gequeten in haar ampt, als na behooren. Maar des anderen daags is de Kraamvrouw, met het jong gebooren Kind, en de Jonge, aan een doodelyke Pest overleden, en verlost van hun pyn; als ook niet lang daar na haare Man.

Deze, en diergelyke vreemde dingen meer, zyn hier gebeurt, geduurende de Pesttyd en heete Ziekte, die 't eerst begonnen heeft in October 1635, en door Gods genade een einde nam in July 1637. In welke twee jaaren tyd door de Pest weggenomen zyn ruim 8000 Menschen. Eindelyk, als door de barmhartigheid Gods, de pestilentiaale Ziekte allengskens af nam en minderde, zo hebben de Achtbaare Heeren van de Magistraat, op 't verzoek van de Kerkenraad, een solemneele Dankzegginge verordent, en datelyk ingestelt; dat men in alle de Kerken Dankzegginge zoude doen, en loven en danken God, hun Verlosser en Behoeder Izraëls, en aller Geloovigen; alleen na de middag, om dat eenige Kerken-Dienaars in den Heere ontslaapen waren.

Dus verre zy gesproken van de Pesttyd; ik zal het daar by laaten blyven. Tot hier toe hebben wy verhaalt droevige en treurige Geschiedenissen; volgt nu dat ik *Flora* in 't spel breng, als in een Zottekluit, die haar hoofd heeft opgestoken, als de Pest op 't felste woede; doe was de Handel van Bloemen en Tulpen ongeloosfelyk in kracht; de Nakomelingen zullen 't daar voor houden, dat het verdichte dingen zyn. Vreeze ook, dat het geene ik hier van zeggen zal, geen geloof zal vinden. Want de uitzinnigheid van de Lieden, die zich daar mee geneerden, is zo groot geweest, datze schenen betovert te wezen in de oogen van die geene, die wel by hun zinnen en verstand waren. En dat dit mag blyken, heb ik voorgenomen van *Flora's* opkomen en ondergang ter goeder trouwe te spreeken.

Op- en ondergang van Flora.

By onze en onzer Voorouderen tyden waren de uitheemsche Tulipaas slegte en wilde Bloemen, die eerst in de Bosschen en Wilder-

nis-

nissen gegroeit zyn tusschen Distelen en Doornen. Alzo, ik weet niet hoe het by gekomen is, zyn eerst d'uitheemsche Bloemen (die men Tulpen noemt) uit Langedok, in Vrankryk, hier in 't Land gebragt. En als de zotheid van 't Volk allengskens toenam, zyn die Bloemen in eere gehouden, uit aanmerking van de verscheidene koleuren. My gedenkt noch heel wel, hoe dat *Carolus Clusius*, van Atrecht, Botanicus, dat is, zeer ervaaren in kennisse van alle Kruiden, heeft hier te lande van de Tulpen begonnen veel te houden, dezelve te queeken en te zaaijen geheel Nederland door; waar door andere Bloemen terstond quamen in kleinachting. De Roos was niet geacht, de Kroon Imperiaal moest voor de Tulp zwichten, en de Violetten waren slegter als Wier. De Tulpen alleen, Bloemen van vruchtbaar Zaad, zyn voortgeteeld zonder einde; die gingen nu de Sterren te boven in getal, en 't Gras op den velde. En dat 'er noch meer luister zoude wezen omtrent de Tulp; ik weet niet wat voor eene quaade geest uit de Hel is opgewekt, die met zyn vergif de Waereld bezwalkt, en veeler Lieden harten betovert heeft, die met liefde van *Flora* bevangen zynde, veel hielden van de Tulpen; gaven haar naamen en eertytelen, en als men niet hooger koude, die van *Semper Augustus*.

Deze dingen waren te verdraagen van de Grooten en Machtigen dezer Waereld, dat zy Tulpen zaaiden, queekten, planten, in waarde hielden, op prys zetten, wat ze gelden mochten, maar tot hun vermaak, zonder vuil gewin, en tot roem; dat zy daar uit een glorie haalden, met eene kluchtige en zoete volgyver. Maar als het vermaak van Bloemen en Planten tot vuile winst begon getrokken te worden, zo zyn de Bloemisten allengskens van de eerbaarheid afgeweken, lettende alleen op winst. Want als de geruchten eerst liepen, men wist niet van wien dat de Tulpen in andere Landen en Provintien getrokken wierden, en dat de Liefhebbers van Tulpen groote conquesten deeden. Terstond zyn 'er veele Lieden bevangen met liefde van Tulpen; de eene kogt, de ander huurde een Tuin, handelde sterk in de koopmanschap van de Bloemen; zy zaaiden, teelden en planten Bloemen elk om stryd. Hier uit is ontstaan een groot en overvloedig gewas van Tulpen. Hier by is gekomen eene curieusheid, datze met den anderen begonnen te stryden elk om 't zeerst; eerst de Ryken en Vermogende, daar na Tuinlieden en Hoveniers, en terstond daar aan de Wevers, die Getouw

en Spoel verlaatende, zich begaven om *Flora* mede te dienen. En meer andere gemeene Lieden. Hier en boven Kramers, Snyders, Schoenlappers, en wat dies meer is, zyn in dit Gilde gekomen. En dat te beftraffen is, die kaal en berooit waren, die hun Gereetfchap, daar zy hun brood mede moeften winnen, verkogt hadden, gaan wandelen over de ftraaten, komen op de Markt tot de nieuwe Koopmanfchap, in Kroegen en andere Winkels, leeren de jonge Bloemiften de prys en waarde van de Bloemen; zy frequenteeren ook Collegie in de Herberg; zy koopen, en verkoopen, dat zy niet hebben, ten overftaen van een Secretaris, die alles te boek zet; daar word ook Geld in 't Gelag gemaakt, na dat de Bloemen gegolden hadden, in getal en gewigt; daar is men vrolyk geweeft; daar fcherft, fchimpt, en lacht men geduurig, klappende in de handen; en dan meent men *Flora* wel gedient te hebben, en zich wel gequeeten, als zy ondertuffchen groote volle Roemers Wyn ledig dronken.

Deze Negotianten namen dagelyks zo toe, dat eene Herberg niet genoeg was, en zy quamen by malkanderen uit alle quartieren; derhalven veele Collegien verordineert, en ook veele Comparitien gehouden; en dit ten gevalle van de Herbergiers, en op dat de Handel en Koopmanfchap mogt wakkeren. Daar zat men op hooge Stoelen als Raadsheeren, die gefteld waren over 't koopen en verkoopen van Bloem-waaren; die ook op hun manier Wetten maakten en braken, na hun welgevallen. Anderen daagden malkander uit als om ftryd, uit iever van te handelen, verwiffelen, en de Pryzen der Bloemen op te jaagen, en te verhoogen; ftoutheid wierd daar gehouden voor een bolwerk. Deze Handeling der Bloemen ging zeldzaam toe; de Bloemen die datelyk gekogt waren, wierden weer verkogt; en de Actie die zy hadden, tranfporteerden zy weer op anderen, en altyd met winft, zo zy zich inbeelden. Hier was het dat een arme bloed hoornen aannam; en zo meenig als in de Kroeg waren, ftygen op na den Hemel, door dwaasheid en laatdunkenheid. En als zy hier mede bezig waren, 't is niet te zeggen, hoe hoog dat de waarde van de Tulpen gerezen zyn; terwyl de dolheid van de Koopers en Verkoopers dag aan dag toenam. Ieder beloofde zichzelve Goude Bergen, en begonnen meer als ordinair hun fortuin te maaken, zo dat zy dagelyks groote beloften ter eere van *Flora* deeden. En als zommige begonnen ryk en weeldrig te worden, door deze Bloemwinft, lieten zy zich voorftaan, dat zy jonge Graafjes

wa-

waren, en zo ryk als een Keizer. De overdaad nam dagelyks toe.

Hier uit is ontſtaan zwaarigheid en de ondergang van *Flora*. Ondertuſſchen zyn 'er Bedriegers en Schalken heimelyk ingekroopen, die als Spions dagelyks by 't Volk verkeerden, gingen op alle Collegien, hoorden wat daar omging, en die Blaazoneerders ſtelden de Prys van de handel der Bloemen. Daar zyn 'er ook geweeſt, die uitgezonden waren, en als nergens van weetende, zich hielden of zy ſlegt waren, maar lettende naauwkeurig op alles dat geſproken wierd, en wat daar om ging. Ook quamen 'er, die zich behendig en argliſtig wiſten t'inſinueeren in de gunſt der Bloemiſten, daar men geen vermoeden op had van bedrog; die by de nieuwe Bloemiſten crediet hadden; die de Handel van de Bloemiſten wiſten te verheffen, groot te maaken, en de Pryzen van de Bloemen ongelooſſelyk deeden ryzen. Hier door wierden de Bloemiſten, nieuw aangekomen en onbedreven, gaande gemaakt, brandende van begeerte na de Bloemen, als uitgelaatene Menſchen, of die niet wel by de zinnen waren. Nu was het ook niet meer te pynewaard, Tulpbollen ſtuk voor ſtuk te veilen, maar 't was in gebruik gebragt de zelve by Ponden te verkoopen, en altyd tot hooger prys. De Tulpen van de beſte zoort, die uitſteekende waren van afkomſt, waren niet om te waardeeren, naauwlyks voor Geld te koop, en niet afſtaande. Ja 't is zo verre gekomen, dat men by 't gewigt en getal van Greinen die dierbaare Bloemen als Diamanten kogt en verkogt; al na de markt, zo als die geſtelt wierd door die het hoogſte gezach hadden, na hun welgevallen: welke koopmanſchap van Bloemen zo toegenomen heeft, dat een Bol van 20 Greinen zwaar voor 700 Guldens, en een andere voor vier of meer Duizend Guldens gepryzeert of verkogt is. * Wie, zou men zeggen, kan dit gelooven? Evenwel 't is voor autentyk gehouden.

On-

* Deze Tulpnegotie ging zo grof, dat men beſteede, volgens Aantekeningen van dien tyd, voor een *Admiraal Liefkenshoek* 4400 Guldens, een *Admiraal van Enkhuizen* 5400 Guldens, een *Bruine Purper* 2025 Guldens, een *Brabandſche Spoor* 1500 Guldens, een *Grebber* 1485 Guldens, een *Jory Catelyn* 2160 Guldens, een *Paragon Schilder* 1615 Guldens, enz. En voor een Pond *Audenaarders* 5700 Guldens, een Pond *Centen* 4300 Guldens, een Pond *Coorenaarts* 4800 Guldens, een Pond *Witte Kroonen* 3600 Guldens, een Pond *Geele Kroonen* 1200 Guldens, enz. En *A. Munting* tekent aan in zyn Oeffening der Planten, dat een *Semper Auguſtus*, weegende 193 Aazen, verkogt is voor een zomma vna 4600 Guldens, daar en boven noch een nieuwe wel toegemaakte Karoſſe, en twee Appelgraauwe Paarden, en alles wat daar toe behoort, welke in de tyd van vier weeken zouden gelevert, en het Geld datelyk in Banko afgeſchreven worden. Is ook gekogt van N. N. een *Gouda*, van 111 Aazen, voor 700 Guldens, met de leverantie te betaalen.

Onze Nakomelingen ongetwyffelt zullen belachen de uitzinnigheid onzer eeuwe, dat by onze tyden de Tulpen in zo een achtinge zyn

len, gereed vier Rosenobels, met een Ysslede, Zadel, Toom, en 't geen dat tot een Paard behoort. Ook is ons in deze tyd getoond, uit de Aantekeninge van een Liefhebber en geloofwaardige Getuigen, dat engeëischt voor een Tulpbol geboden is 12 Morgen Land, gelegen in de Schermer. Als van gelyken, dat zeker treffelyk Man t'Amsterdam, aan iemand te Haarlem de *Semper Augustus* verhandelt had, met die verbintenisse, dat niemand van hun beide dezelve zonder elkanders kennisse zoude mogen verhandelen; zo wierd nochtans den eersten zwak gemaakt, door het aan presenteeren van een zeker zindelyk Spaansch Kabinet, daar hy lang om gevryd had, en gaarne 10000 Guldens voor gegeven zou hebben, welk hem gegeven wierd met 3000 Guldens daar boven, voor een *Semper Augustus*. De andere zulks hoorende, neemt ook zyn slag waar, en verhandelt drie Bollen van den *Semper Augustus*, voor de zomma van 30000 Guldens, in Banko te trekken. Dien zelven Heer, t'Amsterdam, wierd aangeboden, 15000 Guldens jaarlyks voor zyn Tuin te Huur, tot zeven aan malkander volgende jaaren, (bedraagende in dien tyd de zomma van 115000 Guldens) onder verbintenisse, de qualiteit en quantiteit daar in te laaten; zo dat de voordeelen alleen zouden bestaan in de Aanwas. Hier door wierd niet alleen dezen wonderbaarlyken koophandel (waar aan een iegelyk behaagen had, vermids alleen een Perzoon, verzwyge veele andere, wiens naame ik hier, om redenen, niet en verhaale, by de zelve in den tyd van vier maanden gewonnen had 60000 Guldens) door Edelluiden, Burgerlyke Staaten, Boeren, Schippers, Voerluiden, Wevers, Turf-draagers, Schoorsteen-veegers, en andere; maar ook door Vrouwen en Dienstmeiden van dag tot dag, op hoope van in 't kort ryk te worden, vermeerdert, en hun Collegie sterker gemaakt. Zo dat eindelyk eenige der voornaamste dezen Handel voor geen oprechte koopmanschap langer houdende, vermids zy daar uit meerder schade voor zommige, als eenige reeds profyt daar uit getrokken hadden, en meer andere inconvenienten onfeilbaar te gemoet zagen. Want eenige in hunne op te brengene Penningen begonnen te tarderen, zommige ter contrarie eenig voordeel gedaan hebbende, die in hun eigen Huis voorheen Klein-bier, en Meelen-brei naauwlyks krygen konden, wisten nu niet hoe zy zich zouden aanstellen; want Wyn was hun naauwlyks genoeg, men moest Wyn Brullé, of heete Wyn met Suiker daar in, of ten minsten Spaansche Wyn, een Hoentje gelaarst en gespoort, of andere Delicatessen hebben, alzo in veele de natuurlyke regel of manier van leeven te buiten gaande. Zy kogten Wagens, Kalessen, Paarden, en leefden heerlyk; niemand wist hoe hoog hy zyne staat zetten wilde, de een was grooter Meester dan den ander, en niemand wilde malkander wyken, of iets toegeven. Hebben daarom de Floristen den 24sten van February 1637, van alle Hollandsche Steden, binnen Amsterdam vergadert zynde, een accoord gesloten: dat alle koopen van Tulpen, die gedaan zyn tot ultimo November 1636 toe inkluis, nieuwe styl, gehouden zullen moeten worden, en de koopen die daar na zyn geschied, zal den Kooper mogen nalaaten, mids geevende aan den Verkooper 10 percento, en in de maand van Maart 1637, nieuwe styl, den Verkooper aanzeggende, of hy de koop wilde houden of niet. Dit alzo gedaan, bleven noch zommige in groot bedenken, met vreeze, dit Accommodament, niet tegenstaande getekent by eenige, evenwel in 't heimelyk, en ook wel openbaar (wyl die van Amsterdam hun consent hier in niet gedragen hadden) noch mogte te buiten gegaan worden, hebben dieswegen tot meerder bevesting van het zelve, eenige Requesten aan hun Edele Groot Mogende, de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, in den Haag gepresenteert. Dewelke om meerder inconvenienten in dezen razenden Koophandel te vermyden, en tot meerder ruste en welvaaren hunner Ingezetenen te bevorderen, hebben den 27sten van April 1637, een Placaat in alle Steden van Holland en West-Vriesland doen publiceeren, en opentlyk aanslaan; in het welke zy de Planters van Tulpen authoriseerden, hun verkogte Tulpen, tot last van hunne Koopers, die, hun gekogte Tulpen t'ontfangn, in gebreken bleven, na voorgaande behoorlyke insinuatie te behouden, of verkoopen, om hun kort daar na op de zelve Koopers te verhaalen, in gevalle verstaan zoude mogen werden, dat die voorsz. koopen haar effect behoorden te sorteeren. Blyvende middelertyd alle verdere contracten van

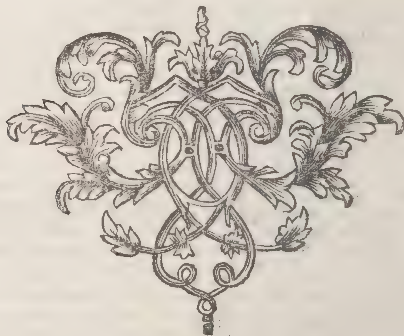
Tul-

zyn geweeſt. Hooger kon de eer van *Flora* niet opſtygen, dewelke, niet tegenſtaande zy naby haar val was, evenwel het hoofd noch na den Hemel opgeſtoken heeft; als zy nu trachten na den Hemel, om onder de Sterren geſtelt te worden, zo is zy te met verheven hooger en hooger, om dat zy te zwaarder val zoude hebben. Dus is het gebeurd dat *Flora* hier te lande ſchielyk gevallen is, en als met een Blixem uit den Hemel geſlagen. Daar mede is alle de glorie van *Flora* verdwenen, en die brooſche Moeder van de Bloemen, zó hoog geächt, is ter aarde gevallen: en als zy op haar uitterſte 't een en 't ander aan haare Liefhebbers bevolen had, zegt men, dat zy de geeſt gegeven heeft, en niet als armoede nagelaaten hebbende, heeft ze afſcheid van haar Volk genomen, en geboden haar te beweenen.

Deze zo ſchielyke val en onverwagte zwaarigheid, heeft veele

Tulpen in ſurpens en ongeprejudiceert. Hier door kreeg dezen ongehoorden Koophandel zo een haaſtigen val en ondergang, dat men korts daar na een Bol voor 50 Guldens kogt, die weeken te vooren over de 5000 Guldens gekoſt had. Waar door men overal een gemeene ontſteltenis der gemoederen dezer Koopluiden merkelyk vernam, vermids de eene de ander met deerniſſe en groote mededogentheid aanzag, niet dervende wederom met hunne Waren te voorſchyn komen; zo dat eenige na dien tyd geruſt in ſtilheid hun leven aanſtelden, daar by ryk geworden zynde; eenige ter contrarie onnozel en ſlegt daar af komende, konden dit Eclyptiſch Schrikkeljaar in de donkerheid hunner beurzen niet verdraagen, keerden daarom onvergenoegt wederom tot hunne gewoonlyke Wevers Spoel, of voorige Hanteering, met een bedroeft gezigt. En indien deze Tulp- of Zotten handel langer in ſtand gebleven had, zou geheel Holland daar door in haar Koophandel bedorven geworden zyn, want men kon voor de allerſlegtſte Bol, die men voor dezen en noch op de Meſthoop werpt, bekomen al wat men begeerde; de betaalinge zou mede voortaan niet meer met Geld, maar alleen met deze Bloemen geſchied zyn. Heb ook van verſcheidene geloofwaardige Mannen gehoort, die daar af Aantekening gehouden hadden, dat in een eenige Stad van Holland, in de tyd van drie jaaren, meer dan 10 Millioenen Guldens aan deze Bloemen verhandelt geworden zyn. Myn Vader had ook in den jaare 1636, aan een van Alkmaar geboortig, eenige weinige Bollen verkogt, voor de zomme van 7000 Guldens, met die conditie, dat zo verre in de tyd van zes maanden geen afſlag quam voor te vallen, als dan de koop vaſt verblyven, maar indien zy binnen dien tyd geſchiede, 10 percent zou geven; het welk ook gebeurde: want de afſlag binnen dien tyd geſchiede, ontfing derhalven 700 Guldens voor niets, en behield zyne Bollen, die hy liever gelevert zou hebben. Dit alles, waarde Leezer, heb ik aangetekent, op dat onze Nakomelingen als in eene Spiegel kunnen zien, en tot waarſchouwinge hier aan gedenken zouden, wy ook zelve hier door vermaand mochten worden, tot zo een onbehoorlyken handel niet wederom te vervallen. Die, myns oordeels, uit Vrankryk zyn oorſprongk eerſt genomen ſchynt te hebben; want de Grooten aldaar, inzonderheid binnen Parys, een weinig voor, en op dien zelven tyd dezer razernyen, voor ſlegts een afgebroken Tulp, eenige 100 ja 1000 Guldens gaven, na zy ſchoon van Couleuren was, die zy aan hunne Matreſſen, en andere Dames vereerden, om haare gunſt te gewinnen. Welke van haar aangenomen zynde, aan de linker zyde des Lichaams, daar het Harte onder verborgen legt, gehegt en vaſt gemaakt wierd, en waar mede zy praalden; de zelve meerder als de ſchoonſte Diamant of Paarl des waerelds achtende. Doch den Hollandſchen afſlag dezer Bloemen by hen vernomen, wierd ook deze groote achtinge, met haare haaſt vervallene ſchoonheid verminderd, en verdwenen te zamen als rook.

geheel verſlagen, die hier door gantſch bedorven waren: waar men zich wenden of keerden, daar was groote verſlagentheid, treuren en droefheid; van de Hoven en Bloemen ſprak men niet meer; de Steden lagen dres; op de Markt was niet te doen; en daar was ſtilte in de Herbergen, alzo de Koopmanſchap van Bloemen t'eenemaal ophield. Hier ſtonden nu veele als voor 't hoofd geſlagen, verlegen, wiſten niet wat zy beginnen zouden, en die nu kaal en berooid waren. En die nu niet meer ten beſten hadden, dan een naakte ziel, die ze ook ſchuldig waren, die beklaagde d'elendige ſtand in 't gemeen, en nadien daar geen kans was om hun toevlucht te neemen tot de Wetten, of d'Autaaren, dewyl dit quaad grooter was als alle remedien, zo hebben zy hunne zielen moeten bezitten in lydzaamheid en geduldigheid: en daar mede was het Spel van *Flora* uit.

VIER-

VIERDE BOEK.

Vervattende de
Statuten, Ordonnantien, Rechten, en Privilegien, oudtyds gegeven van de
GRAAVEN VAN HOLLAND,
aan de Stad
HAARLEM.

Na verhaalt te hebben, 't geen ik bevonden heb geschied te zyn, van die tyd af dat de Stad eerst gesticht en gebouwt is, tot onze dagen, zo binnen als buiten's lands, zo in vrede als oorlog, zo in voor- als tegenspoed, zo in Geestelyke als Waereldlyke zaaken; daar altyd bespeurd is, dat de Fortuin en manhafte Dapperheid geduurig tegen malkander gestreden en gekampt hebben, dan de eene en dan de andere boven. Zo ben ik verder van meeninge te spreeken (dat onze Stad Haarlem meer luister en aanzienlykheid zal toebrengen) van Wetten, Ordonnantien, Voorrechten, en Privilegien, uit enkele gunst van Vorsten en Graaven, die de Ingezetenen om hunne merite en ongelooffelyke getrouwheid zyn toegebragt. Verder wat Costumen daar zyn, in 't verkiezen van Magistraaten en Overheden, hooge en laage, en wat Policie daar zy. In de volgende Boeken, wat Geslacht-Stammen daar geweest zyn: wie daar vermaard zyn geweest door dappere Daaden, zo te water als te land. Eindelyk wat voor handel en Traffyque daar zyn, daar de Ingezetenen zich mede geneeren. Als mede de zonderlinge vernuftigheid, daar de Burgers

en Ingezetenen in uitmunten. Kunſten en Weetenſchappen in alle wysheid; allerlei Handwerken, en wat dies meer is. Daarom is 't, dat alle Vorſten, Hertogen en Graaven, byna van 't geheele Chriſtendom, hebben het Volk van Haarlem, om hunne dappere Daaden, kloekelyk uitgevoert, zo te water als te land, hunne treffelyke dienſten bewezen aan de ſtaat van 't Land: voornamentlyk om hunne uitneemende getrouwheid, in eere gehouden hebben, betuigen onze oude Chronyken: inzonderheid de Graaven van Holland, die ze altyd bemind en als Troetel-Kinderen gehouden hebben, nadien zy tot alle tyden zo veele ſchoone Privilegien en Voordeelen vergunt hebben, als wy hier volgende zullen zien. Dat der Statuten, en Ordonnantien altyd vernieuwt en verandert zyn geweeſt, na 't believen en welgevallen van Vorſten en Graaven. Wy zullen hier voor eerſt de Statuten en Ordonnantien van Graaf *Willem*, de tweden, Roomſch Koningk, en van andere diergelyke, alleen eenige weinige, opgeven, uit de Papieren van Jonker *Jan van Teylingen*, onzen Neef.

HAND-

HANDVESTEN
EN
PRIVILEGIEN,
Oudtyds door de
GRAAVEN van HOLLAND
Gegeven aan de STAD
HAARLEM.

Dit ſijn alſulcke Handt-veſten ende Privilegien als die Graven van Hollandt, die een nae den anderen komende, der goeder Stede van Haerlem mit horen openen Brieven bezegelt, gegeven ende geconformeert hebben. Ende ten eerſten van Grave Willem.

Inden naem der Heyliger ende onverſcheydenre Drievoudigheydt, Amen. Die wilke dingen gedaen werden in der tijdt, op dat ſy niet en gliden mit der tijdt, mit gehoechniſſen der ſchriften, ende mit getuchniſſen doegender manne plegen ſy eeuwigh worden ghemaeckt.

1. *Van dat alle Poirters van Haerlem vry ſullen varen mit hoeren goede voor die tollen te Water ende te Lande.*

Hieromme ſoo ſie cond den jegenwoordigen luden ende den naekomenden luden, dat ick WILLEM, Grave van Hollandt om die lieſſte der ſtede van Haerlem, hebbe my vernedert ter Inwoeninghers bede der ſelver Poirter van Haerlem, ende hebſe vry gelaten van

alre tollen ende van alre beſchattinge der tolre, after water ende after lande, over al in mijnre macht.

Voert ſoo heb ic deſen voorſeyde poirteren dusdanige vryhede ghegheven, alſe waer dat enige menſche yet mishagede yegen enigen Borgher van Haerlem, hy en ſelre niet of hebben dan oordel der Schepenen, noch ic en ſalre oec niet af eyſchen anders noch mine nacomelingen.

2. *Van dat die Schout mitter* alinger *gemeenten van Haerlem uyt trecken ſal, of men enigen poiter verourechten woude an ſijnen goede, dat hy ruſtelic beſeten had ſonder clage.*

Waer dat ſaecke dat yemandt van den omtrent-woonders der poirte van Haerlem enich der Burghers van Haerlem onrecht of cracht dade van ſinen goede, dat hy beſeten hadde rechtelijck ende ſonder klage, die Schoute van Haerlem ſoude metter meente alſo wel mitten armen als mitte rijken darwaert varen, ende dat onrecht ſal hy berechten ende corrigeren, ende dat ſonder mijnen toern of der mijnre.

3. *Van die poirter werden wil.*

Voert meer heb ic by mijn ſelfs ráde ende by rade mijnre luden my waerdigh te gheven, dat die poirte van Haerlem des rechts hoer verblide dat in deſen jegenwoerdigen letteren gehouden wort. Als ſo wie van wat ſide dat hy quame in der voorſeyder ſtede, ende wilde poirter werden, die poirte ende die in-gange ſullen hem open zijn: Jae dat hy ſweren ſal mit ende mijnen erfnamen trouwe te doen ende der poirte, ende hy ſal dan geven den Scoute vier penningen, en den bode een penningh, ende den gemenen ſcepenen drie ſchellinghen, ende als hy dat gedaen heeft ſoe ſal hy gebruken voirt meer der poirte recht.

4. *Van dat een poirter* XL. *dagen mach weſen uyt der ſtede ſonder ſijn poirterſcip te verlieſen.*

Elc poirter is dattet noet is mach XL. dagen ſitten uyter poirte te weſen in die Hoey-maente in die Oeſt-maente XL. dagen ſijn hoey ende ſijn coern te vergaderen, ende alſo menigen dach in den Herfte

te ſayen, alſoe als die voerſeyde tijt voirleden is dat hy weder come ter poirte al daer te blyven ende te wonen.

5. Van eenen poirter die nuwelic poirter gemaect wort, XL. daghen buten der ſtede mach weſen, buten verbeurniſſe ſijn dinc in toe brenghen.

Elck poirter nuwelijck poirter gemaect, heeft XL. dagen vry ſijn dinc in die ſtede toe brengen.

6. Van eenigen poirter die men voor 't Gerecht trecken wil.

Als men enighen poirter voirt 't Gerechte trecken ſal ſoe ſal men bieden mitten rechter of mit ſinen boede te rechte te comen over twie weken nae dien dage dat hy gedaget was.

7. Van dat een poirter die gedaget is, ſijnen dagh mach corten.

Een poirter gedaecht, mach corten dien dach der daginghe mer van recht ſoe heeft hy nae dien dach dat hy ghedaecht is, twie weken verſte, deſe maniere te dagen is allene tuſſchen poirters die men daghen ſal voirt 't gherechte.

8. Van eenen Gaſt die eenen Poirter voir 't Gerechte daeghden.

Waer dat ſake dat een van buten gheen Poirter, een Poirter voirt 't Gherechte treckede, die Rechter ſoude den vreemden Man recht doen, binnen den derden daghe, om die vorderinghe der vreemden.

9. Van eenen Poirter of eenen Gaſt ſinen onſcoude doen mitter handt voir 't Gherechte.

Wanneer ſoe een Poirter of een Gaſt, hem ſal ontſculdighen van eenre ſake daer hy of ghetrecht is voir 't Gerechte, hy ſal zijn onſcoude doen mit zijn een handt, ende te handt ſal hy ſijn onſcoude doen in 't Gherechte.

10. *Van onſculde te doen mit tuge voir 't Gherechte.*

Is dat ſake dat yemandt mit oerconde hem ſal ontſculdighen, hy ſal hebben verſte van twien weken hem te beraden, alſoe nochtans dat allene een Poirter ſal moghen oerconde draghen, yeghens eenen Poirter of op eenen Poirter. Een ſimpel Poirter die oerconde draghen ſal, ſal ſweren recht ende die waerheydt te oerconden: Mer een Scepen of Gheſworen, mach ſonder ſweren oerconde draghen.

11. *Van yemant te dagen van penninckke dingen, dat ſal weſen in jegenwoordigheydt van twie Poirteren.*

Alſmen ook yemandt daghen ſal van penninckker dinck, ſoe ſalmen dagen by den Rechter of by den Boede jegenwoerdigh, ten minſten twie Poirteren, ende in dier daginghe ſalmen noemen die ſomme der penningh, ende quame die ghedaeghde voir 't gerechte niet tot ſijnen beſceyden daghe, ſoe wonne die klagher op hem dat geldt, daer hy hem om dagen dede, alſoe groet als hy 't in der daginge gheſeydt of ghenoemt hadde, yeghen dien die hy daghen dede. Ende die ghedaeghde, want hy niet voirt en quam, ſoude de Scoute drie ſchellinghen betalen tot ſijnre banne, ende den klagher twie ſchellinghen, om hem ghenoegh te doen.

12. *Van dat een Ambochts-Heere, ſijn luden van den recht leiden mach.*

Voert, waert dat enighe *ſcot-baer Lude* eens anders heren van my of van mynen Schoute gedaget worde te rechte, hoer ſonderlinge Heer ſoudſe nemen moghen van den rechte, alſoe dat hy lonen ſoude mit ſekerre trouwen binnen viertien nachten vol rechte te doene, van den ghenen die hy aldus wech leyde, waer oec dat hijs niet en dede, ſoe en mocht hyſe voert meer niet nemen vut der Poirte rechte.

13. *Van dat ſich een Poirter onſchuldigen mach van pennincks ſchulde.*

Waer eenigh Poirter voir 't Gerecht gheboden van wien hy waer, in eenre ſake van penninckker dinc, ſi en waer mitter handt ghe-

gheloeft, die ghemeenlijck wedde handt hiet, ende daer op dien poirter beclaghede, die Poirter mochte hem onſculdighen mit eenre handt, ten waer dat hy hem mit Scepenen verwinnen mochte.

14. *Van yemandt die op erfniſſe recht ſpreken, ende antwoerden wil.*

Alſmen yemandt van eenigher erfniſſe voir rechte biet, ende coemt hy ten eerſten daghe niet voert, men ſal hem anderwerven daghen, ende comt hy den ten anderen daghe niet, derde werven ſalmen hem daghen, comt hy oec ten derden daghe niet, hy ſal den Scout van elliker miſdaet twie ſcellinghen ghelden: Ende coem hy oec derde werven niet, hy verlieſt die ſake, daer hy of ghedaghet is ſalmen hem ondeylen, waer oec dat ſake dat die clagher in eenighen dage van dien drien daghen niet voert en quame, hy verloer al-te-mael ſine claghe ſake.

15. *Van dat een ſijne recht verlieſen mach mit qualiken, die woirde na toe-ſegghen als hy ſweren ſal.*

Wannier yemandt ſweren ſal van penninckker dinghen, mach vallen van ſijnre ſake ende verlieſen, miſſeit hy nae te ſpreken als die Rechter voerſeyde, of quame hy teghen die maniere van ſweren in den eerſten ende in den anderen eden, en ſal hy niet moghen vallen, maer in den derden ſwoer hy niet wel of quame hy jeghen die maniere van ſweren, hy verloere ſine ſake, ende men ſoude hem die erfniſſe ontwiſen daer hy omme ghetrecket was ten rechte, ende dien clagher toewiſen, ende alſo ducke als hy qualike ſwoer of gheſworen hadde, alſoe ducke ſoude hy den Rechter twie ſcellinghen Hollandts ghelden.

16. *Van drien Iaerlixen recht-daghen die men ſal bieden in die Kercke.*

Voert in der ſelver Poirte zijn gheſet drie Iaerlike rechten, Dat eerſte des naeſten manendages na dertienen dach, Dat ander na der octave van Paeſſchen des manendagh, Dat derde des naeſten manendages na ſinte Jans Miſſe Baptiſte, die dair toe-gheſet zijn dat elc poirter die in beſittinghe van erve is, in elcken van den drien rechten ſelve voert

ſal comen van ſinen erve, ende iſt dat hem niemandt aen en ſpreket, ſoe beſit hy 't voerwaert meer ruſteliken bi der Scepen oerdel, Oec ſal men deſe rechten bieden in die Kercke ruſtelike beſittinghe van erve en mach niet gheveſt noch geproeft werden, dan by Scepenen of gheſwoeren.

17. *Van vrede toe ghebieden ende van verboerniſſen die den weygherden.*

Waer datter kijf reſe in der ſtede, ende die Scoute dan quame ende bode des Graven vrede te houden te viertien nachten ende echter viertien nacht, ende derde werve viertien nacht, en de vierde werve tot eenen Iaer ende een dach, ende vijfite werve tot een Iaer en eenen dach, ende ſeſte werve tot eenen Iaer ende eenen dach, die Rechter des Graven vrede bode te houden, Ende een van den vechters of beyde den vrede weygherden, ſy ſouden den Grave tien pont gelden.

18. *Van die vrede braken, ende van boete die dair toe-ſtaet.*

Elc menſche die vrede breect ſal den Grave gelden tien pont, den gequetſten tien pont, of hy ſal ſijn handt verlieſen iſt dat hy verwonnen wort mit twien Scepen of meer.

19. *Die boete van dat yemant den anderen mit ſcarpen wapenen quetſede.*

Soo wie den anderen mit eenen ſcarpen wapen wonde, ende wordt hy dair op verwonnen van twie Scepen of van meer hy ſal den Grave gelden tien pont ende den ghequetſten tien pont of men ſal hem die hant of ſlaen.

20. *Van die ghene die den anderen in ſijns ſelfs huus ſochte ende hun dair in doot ſloeghe of quetſede of dat hy eenen vreemden in eens mans huus ſochte.*

Voert ſoo wie den anderen binnen ſijnre woninge alleen ofte mit meer luden ſochte ende hem doot ſloege, die overdader ſoude mit al ſinen gheſellen (mocht men hem verwinnen mit Scepenen) in mijnre mach-

machte wesen of in mijnre nacomelinghers die die heerschappie mijns gherechts besaten. Waer ooc dat sake dat die weldighe vechter yemant wonde binnen sijnre woninghe selve of mit meer luden mar niet ter doot ende daer op verwonnen worde mit Scepenen, die overdader soude gelden tien pont ende ellic sijnre gesellen xlv. scellinghen hollants, my of minen nacomelingen, den ghequetsten soude hyt beteren na oordel der Scepenen, Soe wie in eenigen huyse den huys-heer socht hy salt hem beteren mit tien pont ende my tien pont. Soecht hy ooc yemant mit vechtender hant tot eens anders mans huyse, die huis soeker salt beteren den heere van den huyse mit tien pont den genen die hy sochte mit tien pont en my mit tien pont wort hy daer of verwonnen mit Scepenen.

21. *Van eenighen gast die* scoude *versekerde voer Scepenen.*

Soe wat gast voor Scepenen scoude versekerde ende daer op gemaent werde niet gelden en woude, men souden daghen voir 't gherechte van Haerlem van viertien daghen tot viertien daghen als drien viertien daghen, en hy dan te rechte niet en quame men souden bannen en niet uyt den banne doen ter tijt toe dat hy my ghegouden had drie pont den genen die hy schuldich was sijn gelt ende sinen schade verbetert by rade des Rechts. Quaem oec die bande binnen der poirte die rechter mit den Scepenen ende mit anders die poirters souden dien ghebanden arresteeren voir die scoude voir die schade ende voir dien ban, ende in vaster hoede houden tot dier tijt dat hy die scoude ende die scade ende my minen banne vergouden hadde al gheheelijc.

22. *Van die van scoude uyt der stede ghebannet waer ende daer en boven in die stede quame.*

Voert waer dat sake dat die ghebande versmadende in die poirte quame die rechter mitten poirters waer hy machtich ghenoech soude van den goede des verbaends betalen scoud, scade, en banne, waer hy oec niet machtich ghenoech dair toe ende hyt niet betalen en mochte by sijnre onmoghentheide, Ic salt doen betalen tot mijne naester coemste scoude, scade, en beteringe.

23. *Van als men die clocke slaet elcke te comen.*

Soo wie niet en quame als men die clocke sloeghe hy soude my ghelden twintich schellinghen.

24.

24. *Van die yemant wonde als men die clocke ſlaet.*

Wie ſoe binnen der vrihede van Haerlem yemant wonde als men die clocke ſlaet om ghemeenen oerbaer der poirte of binnen drien daghen dair na dat die clocke gheſleghen is ſal my gelden tien pont den ghequetſten tien pont, wort hy verwonnen mit twien Scepenen.

25. *Van die eenen poirter of eenen Scepen binnen ſijnen huſe of buten ſinen huſe doet ſloeghe.*

Een poirter die doot geſlagen wort ſal men gelden XXXII. pont van den magen ſijns die hem ſloegen, ende al des handadigen goedt ſal mijn weſen, wort hy oec in ſijn eygen huus geſocht ende doodt geſlagen men ſel hem gelden LXIV. pont, worde een Scepen verſlegen men ſouden gelden XLII. pont, waer hy in ſijn huus geſocht, ende daer in verſlagen men ſouden ghelden LXXXIV. pont.

26. *Van die binnen Haerlem vecht ſal daer beteren of men ſal hem bannen.*

Soo wie vochte binnen der vrihede ſoude werden ghedwongen aldaer te beteren of men ſouden bannen.

27. *Van den genen die in ſijns ſelfs huus verſocht worde en hem dan manliken weerde ende daer inne dootſlach dede.*

Waer oec dat die ghene die in ſijnre eyghene woninghe gheſocht worde manliken hem verweerde, ende dien huus-ſoecker ende alle ſine mede geſellen die daer waren doot ſloeghe, hy ſoude my gelden van elcken doden vier penninghen of mijnen nacomelinghers, ende ic of mine nacomelinghen ſullen ſchuldigh weſen daer op te beſchermen ende verſoenen 't geen des doden of der doden maghen ende hem vaſten vrede gheven.

28. *Van ellic weldelic overdader ſal gelden lit voor lidt van ſinen lieve hoeft om hooft.*

Elck weldelic quaet doenre, wort hy van ſijnen weldelic quaet doen verwonnen mit Scepenen hy ſal verlieſen hoeft om hoeft, oge om

oge

oge ende ghelike lit voor ghelike lit van ſijnen eyghen lichaam ſal hy ſchuldich weſen te verlieſen.

29. *Van eenen die een knijf droege of die met erren moede dat uut toege, of die yemant daer mede wonde, of die yemant daer mede doot ſloeghe.*

Soo wie een Knijf droeghe ſal my ghelden x. pont diene 'trechten in arren moede ſal my gelden xv. pont, Soo wie yemandt daer mede wonde ſal die handt verlieſen, wie yemandt daer mede doede wort hy ghevangen hy ſal werden gedoet.

30. *Van diefte van brande, van rove, van fenijn toe gheven off van eniger doodtlicher dinc.*

Voert meer ſoo wie enigher hande ſwaer ende grote dootlike quaetheide dede, het waer in diefte, of in brande, of in roeve, of in venijn te geven, of in eenigherhande doetliker dinck ende daer in begreepen worde ende van Scepenen verwonnen, ſal aen gaen dat oerdel der doot. Waer oec yemandt van duſdanigen ſtucken gewroeget ende niet verwonnen van Scepenen hy ſal hem ontſculdigen mogen mit eenre hant te ſweren.

31. *Van die eenen dief begrepe in ſinen huuſe.*

Soo wie eenen dief in ſinen huſe begreep, hy ſallen houden mach hy, ende zeven van ſinen bueren ſal hy aen-ſpreecken ende dien dief ghebonden houden mit ſinen bueren alſoe langhe dat hy hem des ſchoenen daghes den rechter mach leveren met den dinghe des hy gheſtolen heeft op ſijn regge gebonden, Ende daer ſal de rechter den dief aenſpreken ende handelen na den oordeel der Schepenen.

32. *Vanden genen die mit recht verwonnen wort van ſcoude ende der niet betalen en mach, hoemen daer mede omme gaen ſal.*

Soe wie den anderen ſcoude ſchuldich is ende en mach hy ſinen ſcoude niet gelden, ende wordt hy van dier ſcoude voir den rechter

verwonnen, die rechter ſallen den bode bevelen onder ſine hoede by twie weken te houden alle die tijt te voedene van den boede, ende na dien twie weken ſallen den rechter den ſcoude noer gheven in der macht des gheens die hy ſchuldich is, alſoe dat hy ſinen ſcoude noer voeden ſal ſijn lichaem niet te moyen ende ſallen houden alſoe langhe dat hy tgheghen hem over een coemt of ſijne ſcoude betaelt, of quite laet.

33. *Van den ghenen daer den rechter boete op verſcijnt ende dat hy die boete niet gelden en mach.*

Soe wie int gherechte voor den rechter coemt ende den rechter yet rechts ofte boeten op dien vallet, die rechter ſal eyſſchen borghe van dien eerſte werve, anderwerve en derde werve, ende die gene ſeyt dat hy gene borge en heeft hem te ſetten, deſe en is niet ſchuldich den rechter yet toe gelden van ſinen bannen, waert dat hy ſweghe, ende ghene borghe en boede, die rechter ſouden vanghen mit Scepenen ende den bode bevelen in een ſeker ſtede, ende die boede ſouden houden ende van hem den rechter antwoerden.

34. *Van eenen poirter borghe te ſetten van boeten.*

Waer oec dat een poirter in 't gherechte beclaghet worde ende den rechter yet rechts ofte boeten aen hem ghevielen ende die poirter alſoe veel goeds int poert-recht beſate alſoe goet als des rechters boete die hem gevallen waer deſe poirter mach ſonder borghe van den rechte gaen, mar waert dat deſe poirter niet alſoe veel goets en hadde beſeten in der voirſeider manieren hy moſte borghe ſetten.

35. *Van die int gherechte den Scepenen weder ſpreket ende hoir oerdel weder ſeit.*

Soe wie int gerechte den Scepenen weder ſpreket of hoer oordel dat ſy mit ghemenen rade int gherecht gegeven hebben na gerechte der poirte t' onrecht ende ſmadelike weder ſeit, hy ſal mi ofte mine nacomelingen tien pont gelden hollants, ende elke Scepene een pont.

36. *Van die den anderen an ſijn kinnebach ſmeet.*

Soo wie eene Kinnebach ſmeete gave in eenichs mans aenſicht iſt dat hy verwonnen wort mit twien Scepenen ſal den rechter gelden een pont

pont ten waer dattet den ghemenen ſcepenen goet dochte dat hy meer verboert hadde.

37. *Van die in een tavaerne quame drinken ende ſijn lach en woude niet betalen.*

Soe wie in eene tavaerne quame om daer te drincken die wijn tapper ſal hem wijn brenghen na gherechte ſchuldiger mate, ende als dan die geene is hy poirter genoech gedroncken heeft ende gerekent heeft, is dat hy te hans niet betalen en mach hy gae en wech tent morghen, alſoe dat hy den tapper betael ſijn wijn eer des anderen daghes te middage, waer oec voer die voor genoemde tijt die tapper ſinen wijn niet en betaelt ende daer claghe over quame tot den rechter die ſchuldenaer ſoude den wijntapper ſijnen wijn gelden ende den rechter drie ſcellinghen ende den tapper twie ſcellinghen om hem ghenoech te doen.

38. *Die van valſcher mate ghewroghet wordt.*

Soo wie van valſcher mate gewroeget waer en mit twie Scepenen verwonnen ſal den Rechter ghelden drie pont.

39. *Van erfniſſe tot Haerlem hoe dattet erven ſal.*

Van der erflichede tot Haerlem tuſſchen poirters ſal men die ghewoente of houden als hier toe aldaer ghehouden is, Mar dit daer toe gedaen dat die erfniſſe der poirters weder dat ſy buten of binnen der vrihede leit ſal op den naeſten erfnaem comen ſijnre maeſſchap weder dattet zoen is of dochter.

40. *Van die binnen der vrihede van Haerlem lant heeft in Iaerliker huer.*

Soo wie binnen der vrihede van Haerlem heeft lant legghen in Iaerliker huere des hy Jaerlicx de huere gelt hy ſalt behouden alſoe langhe als hy leeft, Ende hy macht ooc vry vercopen des hy den Heer van dien lande twievoudighe huer gevet, Waer oec dat een man of een wijf die een huer lant beſate ſtorve hy ofte ſy hoer naeſte eerfnaem ſouder erflic behouden, des hy den waren Heer des lants twivoudighe huere gave, ende aldus van ſlachte te geſlachten ende ewelic.

41. *Van die den Rechter yet ontdroeghe weldeliken van den rechte.*

Soo wie den rechter yet rechts dat den rechter toe-behoort weldelijke van den rechte ontdroege, Iſt dat hy daer op verwonnen wort van twien Scepenen, hy ſal ghelden om genoech te doen minen rechter xv. pont of mijnre eerſnamen.

42. *Van dat een wijf die te backen ende te brouwen pleecht buten gheheite hoirs mans niet meer borghen ende verlieſen en mach dan een backte broets of een broute biers.*

Enich poirter die een wijf heeft die te backen ofte brouwen pleecht, die mach verlieſen een bacte broots, ende alſoe een broute biers alſoo dat hoer man dat niet keren en kan, Oec in der ſelver manieren mach een wijf die mit wollen of met linnen gaern omme gaet een ſtiene gaerns verlieſen, waer oec dat ſake dat eenichs mans wijf gheene coopmanſchap openbaer en plaghe te doen hoer man en mochtet niet meer ſcaden van hoer coemanſchap dan vier penninc.

43. *Van eenich dieflic dinc dies rechts ſcoudich waer worde begrepen.*

Waer oec eenich dieflic dinc van yemant dies recht ſcoudich waer te begripen, Ende die waer-beſitter behelde mit oerconde dat dinc aen wien ſy ghevonden worde mochten hem aldaer ontſchuldighen op mit hem derden, alſoe nochtans dat die man voirwaert meer geen oirconde noch ſweringhe in gheenige ſaken doen en ſal moghen. Ende die ſijn goet vinnet ſal gheven den bode twie ſcellinghen ende vier penninghen.

44. *Van dat ghien man eenighen poirter van Haerlem toe campe roepen of aen ſpreken ſal moghen.*

Voert meer heb ic deſen voorſeiden burghers duſdanich recht ghegheven dat gien gaſt noch buer, Ridder noch eenich ander menſche eenigen burger van Haerlem in enigherhande reden te campe roepen,

pen, of aen fpreken fal mogen binnen de voirfeider ftede of ouwer in mijnre nacomelinghers, noch die eene burgher den anderen.

45. *Van die yemant mit eenen fcarpen wapen verfloeghe ende dat wapen dan en wech worpe.*

Ift dat yemant ymande binnen der vryhede der voirfeider poirter mit eenen fcarpen wapen of mit een ander dinc verflaet ende dat wapen ofte dat dinc wech worpe hy mach hem ontfchuldighen ten waer dat hy verwonnen worde mit twien Scepenen, quaemen oec oever defen clage men fouden drie viertien daghen ende drie daghen voert eiffchen voir 't gherechte, ende quame hy dus tot dien termine niet voert men fouden verwifen ende ballinc maecken, Mar waert dat defe overdader binnen den tormijn daer hy toe geroepen waer quame ende gheleyde begheerde van den rechter ende men hem gheen gheleyde en gave men mochts niet verwifen.

46. *Van dat een gaft gheen oirconde en mach draghen 't gheghen eenen Poirter.*

Een gaft en mach gien orconde dragen 't ghehens eenen poirter.

47. *Van dat een maeght vercraft ware ende dat clagede.*

Waer een maeght vercraft ende dat clachede, fy en mochte gheenen voert ganck hebben in hoire claghe fy en hadde feven tughe mannen ofte wiven eerfamige luden ende waerachtich.

48. *Van dat yemandt goedt befeten hadde als een pandt fonder wederroepen een Iaer.*

Waer dat yemand goedt befeten hadde als een pant fonder weder roepen een Iaer ofte meer ende yemandt hem woude onrecht doen daer aan hy mach mit eenre handt houden ten heilighen foe wat hy in dien goede rechts hevet.

49. *Van twie die voer den rechter ghedaghet worden ende een faecke hantierden.*

Waer dat twie voer den rechter ghedaghet een fake hantierden die gheene die fijn fake verloer foude den anderen die wonne

 fijn.

ſijn coſt ghelden, alſoe dat die gene die wonne ſoude mit ſijnen ede ende mit den rade der Scepenen dien coſt ſetten.

50. *Van dat die boede ghenen poirter daghen en ſal dan tot ſinen huyſe.*

Die boede en ſal gheenen burgher daghen voir 't gerecht dan tot ſijnen huſe voer twie poirters of voer meer.

51. *Van dat niemant inder Scepenen raedt gaen en ſal.*

Tot den raedt der Scepenen en ſal niemandt gaen hy en zy van hem gheroepen.

52. *Van dat niemant der Scepen oerdel te niet maken en mach.*

Eens Scepens ordel gemaect ende geveſt mitten raden der ander Scepenen en ſal niemant mogen te niete maken.

53. *Van dat Papen-zoenen ende die van geenen witachtigen bedde en zijn, orconde dragen en mogen.*

Voert iſt te weten dat Papen-zoenen ofte yemandt die van enighen wittachtighen bedde ghewonnen en waren noch en ſullen noch ſculdich ſijn orconde te dragen in lachter van goede of van live enichs poirter.

54. *Van dat een maghet eenen man van crafte verwonnen mit zeven Orconden.*

Waer dat eene maget enighen man van hoer te vercraften verwonne mit ſeven orconden, dat waren mannen ofte wiven warachtich ende gheproeft inden gerechte men ſouden dien vercrafter dat hoeft of ſlaen.

55. *Van die lant of erve gecoft hadde, ende dat beſeten een Iaer ſonder krot of weder roepen.*

Soo wie vaderlic landt of erve ghecoft hadde, ende dat beſeten hadde een Jaer of meer ſonder krot of weder roepen die beſitter des er-

erves of des vaderlicke lants en ſal na dien termijn niemant dair of antwoerden al worde hy daer op aengeſproken.

56. *Van die beſet waer ende ſonder oerlof uyt den beſettinghe ginghe.*

Soo wie beſet waer van den Schouten of van den bode in die poirte voir twie poirters ende ſonder oerlof des rechters uyt der poirte ginghe, ende daer op verwonnen worde mit Scepenen, hy ſal geven den rechter XLV. ſcellingen te beteringhe.

57. *Van die den anderen van ſcoude aen-ſpreket ende daer tuge op heeft.*

Soo wie yemandt van ſcoude in 't gherechte aen-ſpreket ende daer goede tughe of hevet, die tughe ſijn ſchuldich mit horen ede orconde te draghen mar die clager en ſal niet ſchuldich weſen te ſweren.

58. *Van die poirter gemaeckt is niet ſchuldich en is yemants dienſt man te weſen.*

Na dien dat yemandt poirter is gemaeckt en is hy niet ſchuldich yemandts dienſt man te weſen, maer hy ſal ghebruken die vrihede der poirte nae den poirt-recht.

59. *Dat ellic poirter den anderen ſijn recht ſal helpen houden.*

Ick hebbe gegeven ende geboden den voirſeiden poirters dat ſy mit horen eede verſekeren dat ellikerlijc ſal den anderen ſijn recht helpen houden.

60. *Van eenen poirter die in ſijnre herbergen eenen man ontfenge die eenen poirter geldt ſculdich waer.*

Waer enich burger die in ſijnre herberghe ontfonge eenen man die ſinen mede burger gheldt ſchuldich waer of onder ſcoude 't ghegene des geenen mede burgers wille of weder-ſeggen, die waert dien
„ die

„ die manne in-name ſal ſchuldich weſen ſinen mede Burgher te ant-
„ woerden van dier ſcoude die hem de gaſt ſcoudich waer.

61. *Van allen goeden die in pant-waer geſet ſijn, hoe men die houden ſal.*

Alle pande ende goedt in pant-waer geſet, iſt in natten iſt in drogen, of in tienden of in anderen goeden, ic ſal trouwelijc den voorſeiden Burghers houden na der gewoenten der poirte van Haerlem, ende ellic ſal ſinen mede burger trouweliken byſtaen inder houdinghe der voorſeider geſetter goede te pande gheſet die hy nu beſit tot dier tijdt dat ſy gheloeft ſijn tot ſijnen wille die ſy onder heeft te pande, ende dat ſellen die voirſeiden borghers verſekeren mit horen eede.

62. *Van een die ſijn ſcoude niet gelden en woude ende wittelijc gemaent waer.*

Voert ſoe wie van den omme woeninghen wittelick gemaent eenen Burger van Haerlem ſine ſcoud niet gelden en woude die ſcout mitten poirters ſal van ſine goede alſoe voele nemen dat hy den geenen die men die ſcoud ſculdich is, redelijck genoech mach doen.

63. *Van enigen poirter die ſijn goet beſet waer van enigen Edelen man.*

Waer oec enich Burgher van Haerlem gebannet of ſijn goet beſet van eenichs edels mans of dienſt mans wegen, ick ſal deſen alſoe goedt hebben dat ic den burger ende ſijn goedt ſal doen quite ſcelden, of ic ſal van den ſinen alſoe veel nemen dat hy minen Burger vol mach doen.

64. *Van enigen poirter die die gemeente niet en hulpe 't gegen yemande van-buten.*

Soo wat poirter niet en hulpe die meente jeghen die van buten op dat ſy hem niet en pijnde te doen 't gheghen der ſtede recht, die ſal my ghelden een pont ende die poirte een jaer verlieſen.

65. Van dat die poirters van Haerlem der Graeflicheit alle Iaers ſullen gelden twintich pont.

Die poirters van Haerlem ſullen mi ghelden of den rechten eerſnaem van Hollandt ewelic tien pont tot kerſavont ende tien pont tot ſinte Ians miſſe Baptiſt Iaerlicx.

66. Offt geviel dat die Graeflicheit tot des Keyſers hove varen ſoude, of een wijf nemen ſoude ſoe ſullen die poirters ghelden XX. pont.

Voert meer, waer dat ſake dat mi of den waren Heer van Hollandt velle te varen tot des Keyſers hove, of een wijf te nemen of ridder te werden tot elcken van deſen ſullen mi ghelden die Poirters van Haerlem xx. pont oock waert dat enich mijnre ſuſteren of des waren Heer van Hollandt huwelic dede, die voerſeide poerters van Haerlem ſullen mi ghelden xv. pont voert meer, waert dat mijn broeder of des waren Heer van Hollandt broeder ridder worde gemaect of een wijf name die poirters van Haerlem ſullen ghelden tot elcken van deſen xv. pont.

67. Van dat die poirters van Haerlem die Graeflicheyt dienen ſullen in Heervaert mit LXIV. *mannen.*

Die poirters van Haerlem ſullen mi dienen in mijnre Heervaert of den waren Heer van Hollant in ſijne Heervaert met LXIV. mannen.

68. Van dat die Scepenen mit rade des Scouten nuwe gheboden ende ſtatuten maken mogen.

Hier-en-boven heb ic oerlof ghegeven den Scepenen van Haerlem nuwe gheboden ende ſtatuten te maecken mit den rade mijns Scouten, tot eenen halven Iaer, of tot eenen helen, durende by horen eede dat der meente of der meere mony oerbaerlic is, gehouden my daer in mijns rechts.

Ende op dat de vryheit die in deſe tegenwoerdige letter ſtaet van mi Willem Grave van Hollant willichlic ende by rade mijnre edelre lude

ende ghetrouwer den Burgers van Haerlem ghegeven, ewelike durende ende macht behouden, ende van niemant te vergeefs weder mach werden gheroepen. Soe heb ic deſen jegenwoerdigen letter den voerſeiden burgers ghegeven mitter bewaringe mijns ſegels geveſt.

Tuge ſijn Heer Lubbrecht Abt van Egmond, Heer Nicolaes Perſijn, Heer Dideric, Borgh-Grave van Leyden, Meiſter Daniel, Heer Dideric van Teylingen, Symon van Haerlem, in 't Iaer ons Heeren MCCXLV. op ſinte Clementen dagh.

Van de

Dijck-graven en Heymeraden.

I.

NAedien ons Landt, dat van natuere poelachtigh is, ende de uytwateringe onderhavigh, ſoo wordt de Ingeſeten gedwonghen, met Dijcken en Dammen haer landt te bevryden van alle inbreuck van water. Derhalven zijnder al over eenige 100 jaren voor deſen Dijck-graven en Heymeraden geſtelt, die deſe ſorghe bevolen is van de Dijcken t'onderhouden en repareren, die daer dwars door Kermerlant komen van Amſterdam na 't Dorp van Velſen. Die gene die tot dit ampt plachten gekoren te worden, waren voornamer luyden, mannen van groot aenſien en hooge afkomſt, die oock met ſchoone Privilegien beſchoncken en vereert zijn geweeſt, voornamelick van *Willem* Coning van Romen, ende andere Princen en Graven van Hollandt mede, het geſagh van deſe mannen is on-weder-roepelick geweeſt, haer aenſienlickeyt is als heyligh geweeſt in d'oogen van de menſchen, bekrachtight en geſterckt met menighte van zegelen by welcke hy hem ſelven ende de naekomelingen beneemt 't geſagh, van ſijne wille of ſententie, te herroepen, ofte retracteren. Deſe zijn eerſt in-geſtelt in 't ghatal van ſeven. De Præſident van dit Collegie was de Dijckgraef, die neffens hem ſaten als Rade Heimraden van gelijcke macht. Om dat ick dit mach doen gelooven ſal ick een Vorſtelijcke bezegelde Brief met deſe woorden, hier by brengen.

II.

II.

Gulielmus *door Godes ghenade Coningh van Romen, alle die dese teghenwoordighen sullen sien of lesen doet hy groeten ende presenteert haer syne gunst.*

Wy die altijdt sorge hebben ghehadt, dat wy 't profijt en 't ghemeene besten van onser Ondersaten, soo veel in ons is, bevorderen, bewaren en beschermen naer onse waerdigheydt, soo hebben wy geordonneert, ende ordonneren by desen, nae de teneur ende inhoudt deser tegenwoordige bezegelde Brief, betuygende en beloovende, dat wy niet en sullen gedoogen, dat eenige uytwateringh of Sluysen, behalven die van Sparendam sullen gegrondt of verleydt worden, sonder advijs en consent van de Heeren Heymraden, soo teghenwoordigh, oft toekomende. Om dit te doen gelooven, en tot eeuwige ghedachtenis van dese saeke, dat alle dese dingen moghen vast en bondigh blijven, hebben wy dese tegenwoordige Brieven, doen schrijven ende verzegelen. Geschreven tot Leyden den 9. Octob. op de 14. Indictie. Anno 1255.

Dese selfde macht is oock ghgheven ende vergunt aen de Heeren Heymraden van *Floris* Grave van Hollandt in den jare 1282, in 's Gravenhaghe, op den 16. May.

Wederom in den jare 1407 van *Willem* deur Goodts ghenade Palsgraef op den Rijn, Hartog van Bayeren, oock Grave van Hannou, van Hollandt, Zeelandt, Heere van Vrieslandt.

Dit is oock bevesticht by Carel Hartoghe van Burgundie, in den jare 1462.

III. *Van 't ghene dat aengaet om crackeel ter neer te legghen, 't recht hier van is oock aen ghemeene burghers, doch eerlijck en wel gheboren mannen ghegheven.*

Floris Grave van Hollandt doen kondt, allen en een yder die dese teghenwoordige brief sullen sien of lesen doen wy groeten om de waerheyt te verclaren en te betuyghen, dat wy vaerdich en ghereet sijn, om alle ghediensticheyt te bewijsen, de welcke de wel geliefde burgers van Haerlem ons bewesen hebben, en vertrouwen dat sy als noch ten huydighen daghe sullen bewijsen of haer best daer toe sullen doen, als wy vertrouwen. Alsoo beloven wy dat wy sullen onderhouden en doen onderhouden brieven end' hantyesten van wettelijcke vry-

heyt van onfe eerwaerdige vader Heer WILLEM Roomfch Coning aen de Stadt van Haerlem vergunt, en willen behalven de volle end' ordinaire gunfte dit oock haer te geval doen, dat foo daer mifchien eenig verfchil of krackeel mocht ontftaen onder d'Ingefetenen 't zy binnen of buyten de ftadts poorten, dat in fulcken geval twee of meer burgerluy, wiender oprechticheyt ende vromicheyt bekent is en die voor vroome luyden gaen, en wel gebore mannen zijn, hoe wel daer geen Schepens omtrent zijn, fullen daer toe gherechticht zijn omme die krackeelers die malckander niet keunen verftaen t'overtuyghen ende t'overredenen by eede in fulcke geval. Maer die daer over getuygenis fullen geven, fullen ten minften rijck wefen tien hollantfche ponden van aygen goedt. Maer die getuyghenis fal geven van 't ghevecht, of handadicheyt of quetfure fal ten minften ghegoet wefen en rijck xl. pont hollants. Om dit te doen blijcken, hebben wy defe teghenwoordige brieven doen zegelen met onfe zegel, ghegeven t'Alberts-berch des anderen daeghs nae Ste. Denijs, Anno 1273.

IV. *Van dat de ghemeene luytjens die buyten de Stadt woonachticgh zijn, evenwel ftadts recht fullen behouden.*

JOHANNES Grave van Hollandt, Zeelant, en Heer van Vrieflandt doen condt allen en yder, die defe brieven fullen fien of lefen nae toe wenfchen van heyl en zalicheyt, dat wy onfe burgheren end' inghefetenen van de ftadt Haerlem omme haer oude ende ghetrouwe dienften die fy aen onfe voorouderen hebben bewefen, ende vertrouwe dat fy noch aen ons end' onfe fullen bewijfen, dat wy haer fchencken en volmachtich maken, dat oock gemeene luytjens die buyten ftadt woonen in Rijnfevort alleen met een brug afgefcheyden int noorden nae Schoten toe; ende aen d'andere fijde nae 't zuyden die buyten int boffch woonen onder de ftadt 'trecht van ftadts burgerfchap fullen hebben en behouden, die wy oock willen, dat onder 't ghetal van burghers ghehouden en gherekent fullen worden, tot dat contrary edict fal ghepubliceert worden, om dit te doen gelooven, hebben wy defe tegenwoordighe brief gefterckt met het aenhangen van onfe zeghel. Gegeven te Zierickzee in groenen was op 't feeft van Sinte Valencijn in den jare 1296.

V. *Van de Houtvesterschop.*

Wy hebben hier een weynich te voren gesproken van Dijckgrave en Heemraden, hier dient by dat wy een weynich ghewach maken van Houtvesters ende opsienders van 't wout, dat d'Heer professor *Buxhornius* gheremarqueert heeft in de origineele schriften vant Graefschap van Zeelandt, namentlijck, dat het bosch dicht onder de stadt Haerlem ghelegen, in sulcken achtinghe gheweest is, datter bysondere bewaerders ende hooge opsienders geweest zijn van die bosschagie die men heeten Houtvesters alle mannen die gekosen worden uyt de treffelickste Adel. Van outs zijn die van Teylingen meest met dit ampt vereert ghelijck noch te sien is (volghens de ghetuyghenisse *D. Boxhorn*) in d'outste brieven vant Graefschap van Zeelandt, die noch bewaert worden in 's landts kisten. Noopende hare macht en Iurisdictie is altijt ghelimiteert en bepaelt geweest. Ende de Rechters vant wout, hebben noyt vermoghen eenich burger voor haer vierschare citeren of verdachvaerden, niet tegenstaende dat d'Heer van *Brederoode* sulx versochte, ende d'Heer *Adriaen van Treslong* daer teghen was met gheweit, in den jare 1556. Op de selfde wijse is oock de *Baljou van Kennemerlandt*, dat hy gheen burgher voor sijn vierschaer mach roepen, of te rechte setten noch int jaer 1557. Matt. 8.

I. *Hantvesten van Grave Floris, dat alle Poirteren van Haerlem Tol-vry varen sullen.*

Florys Grave van Hollant die gruet al sine tolnere van mijnen lande, Wy ontbieden u ende ghebieden dat ghy onsen lieven poirteren van Haerlem ghemeenlic laet varen voer onse tollen mit sulcken recht als sy plaghen te varen by ons vaders tijden ende by ons oudenaers tijden, In orconde van desen brieve besegelt mit onsen segel, Gegheven int jaer ons Heeren M. cc. ende xc. des saterdages acht dagen na Paesschen, tot Dordrect.

2. *Handt-veſten van Grave* Willem, *dat Scepenen van Haerlem mit den Scoute koern maken mogen op den poirteren.*

Wy *Willem* Grave van Henegou van Hollant van Zeelant en Heer van Vrieſlant, maken kond allen luden, dat wy om bede onſer gemeenre poirte van Haerlem geoerloft hebben en willen ſo wat koern dat die Scepen en die raet van onſer poirte van Haerlem mit onſe Scoute van Haerlem leggen of maken op horen poirters of poiterſen of op poirters Kinderen van Haerlem die nu poirters zijn te Haerlem of hier na weſen ſullen, en over hoer alre goede, dat wy Koeren vaſte ende gheſtade houden ſullen ende doen houden van ons ende onſe nacomelinghen ghelijc of wy ſie ſelve geleit ende ghemaect hadden, behouden ons onſen Heerlichheyde, In orconde deſen brief beſeghelt mit onſen ſegele, ghegheven in den Haghe des ſaterdaghs na ſinte Pontiaens dach, int Jaer ons Heeren M. ccc. ende xv.

3. *Van eenen Iaer-marcte als Sinte Lucas avont ingaende die die Graeflicheit der ſtede van Haerlem ghegheven heeft.*

Hertoge Willem van Beyeren Grave van Hollant van Zeelandt, Heer van Vrieſlant, en verbeyder der Graefſchap van Henegou, Doen kond allen luden, dat wy ghegheven hebben ende gheven ewelicken durende onſer getrouwer ſtede van Haerlem om menigen trouwen dienſt, die onſer goede luden van onſer ſtede voirſz. ons gedaen hebben ende ons en onſe naecomelingen noch doen ſullen een Iaermarcte binnen onſer ſtede van Haerlem voirſz. dair ment cruus in rechten ſal alle Iaers op ſinte Lucas avont mit allen toe behoren als onſe Iaermarcten zijn in onſe ſteden ende landen, Behoudelijck ons des ghelijcs van rechte van tolne ende van allen anderen vervalle als wy hebben in anderе Iaermarcten van ſteden ende van dorpen, In orconde deſen Brief beſeghelt mit onſen ſegele, Ghegheven in den Haghe opten elfſten dach in Septemb. Int Iaer ons Heeren M. ccc. lv.

4.

4. Van eenen poirter van Haerlem die ſijn lijf mit recht verboert daer mede niet meer verboren en mach dan half ſijn eyghelike goede. Item of die ſtede van Haerlem eenighe hantveſten by eenighe ongheval quijt worden of verouden die ghelooven wy hem buten horen coſt weder te vernuwen.

Hertoghe Willem van Beyeren Grave van Hollant van Zeelant, Heere van Vrieſlant, ende verbeyder der Graeſſchap van Henegou doen conden ende kenlic allen luden dat wy voer ons onnenſe nacomelinghen onſen lieven ende ghetrouwen poirteren ghemeenlic van Haerlem alſulcke gracie gedaen hebben als hier na geſcreven ſtaet. Inden eerſten ſoe hebben wy gegeven onſen goede luden voirſz. Soe wat poirter van Haerlem ſijn lijf mit recht verboert die en mach tgegens ons niet meer verboeren dan half ſijn eighelike goedt en die ander helft ſal bliven ſinen wive ende ſinen wittaftigen kinderen of ſinen rechten eerfnaem. Voert waer dat ſaecke dat onſe lieve ſtede voirnoemt enighe handt-veſten hadden die verout of verdroncken waren of by ongheval verloren worden dat ſy betoghen mochten mit uyt ſcriften bezegelt mit wittaftighen luden die ſouden hem vervollen ende ſeghelen buten horen coſte.

Voert ſoe hebben wy gegeven en geven onſen lieven poirteren voirſz. alſodanighe vrihede als ſy nu ter tijdt begraven ende beveſt hebben mit horen poiteren behouden dat ſy een ygeliken vol doen ſullen die daer goet of recht in hebben ende hoir conſent daer of crighen ende ghene vrihede en ſullen ſy hebben buten den uterſten cant van horen veſten of graften. Voert ſoe nemen wy op ons ontheffen onſe goede luden van Haerlem ghemeenlic alle doetſlage, rove, brande, ſcattinghe, rechteniſſe van live, vangeniſſe, brekinge van huſen ende veſten dat in deſen oerloghe ende om des oerloigs wil geſchiet is, ende dat geweeſt
„ tuſſchen onſer liever vrouwen en moeder ende horen hulperen ende
„ ons ende onſen hulperen ſonder ons of yemant eenige beteringe dair
„ of te doen.

Voert ſoe hebben wy ghegheven ende gheſworen onſen lieven getrouwen poirteren van Haerlem gemeenlic alle hoir recht dat ſy hebben van Grave Willem onſen lieven oem die totten Vrieſen bleef daer Godt die ziel of hebben moet ende van ſinen voirvaderen, Graven te Hollandt

landt handt-veften ende vriheiden alfoo verre als fy betoghen moghen vaft ende geftade te houden hem ende horen nacomelinghen, voer ons ende onfen naecomelinghen. Ende om dat wy willen dat alle defe voirfz. punten onfen poirteren voirfz. ewelic vafte ende gheftade ghehouden worden voir ons ende onfen nacomelinghen. Soe hebben wy defen Brief ende handtveften open befeghelt mit onfen feghele. Gegheven in den Haghe opten elfften dagh van Meye, in 't Iaer ons Heeren M. CCC. LV.

5. *Gheloeften die Hertoge Aelbrecht dede den Steden van Hollandt doe hy Ruwaert van den lande wart.*

Hertoghe Aelbrecht bider Godts ghenade Palenfgrave opten Rijn Hertoge in Beyeren. Doen kond ende kenlic allen luden, dat wy om kenlike noetfaecke van fiecheiden ons liefs broeders Willem van Beyeren, Grave van Henegou, van Hollandt van Zeelandt ende Heere van Vrieflandt dien Godt gheftarcken moedt, en om ghemenen oerbaer rufte ende prophyt fijns landts ende luden ende om verfoec ende om bede ons liefs broeders onfer liever fufter Vrouwe Machtelt van Lanckarften Gravinne van den felven lande ende hoirs raedts inden lande van Hollandt ghecomen zijn, ende hebben ons aengenomen ende overnemen Ruwaert te fijne ende befchermer te wefen van al ons broeders landen en luden van Henegou van Hollant van Zeelant ende van Vrieflandt in manieren ende voirwaerden als hier na gefchreven ftaet.

In den eerften, dat wy geloeft hebben ende gheloven mit goeden trouwen fchermen ons liefs broeders landt en luden voirfz. te regieren, te bedriven ende te befchermen yegens eenen yghelijcken bider fteden van finen lande, ende by rade der gheenre die wy mitten goeden fteden voirfz. daer toe nemen fullen tot fijnre eeren ende totter meefter nutfchap ende oerbaer fijns ghemeens landts, ende elcken man den armen als den riken recht en vonneffe, redene ende befceit te doen op fulcke goede cuftume ende recht, als onfe lieve Ouders voertijdt dat landt gheregiert ende beleit hebben ende recht is in den lande, ende mene des alinge by Ridderen, knapen, fteden en gemenen landen voirnoemt te bliven mit al onfen vermoyghen.

Voert geloven wy by raede ons Raedts ende den goeden fteden voirfz. ons liefs broeders fchoud buten lants en binnen lants te verleggen ende te betalen nae allen onfen vermoyghen, foe dat die coepluden van fijnen lande mit ganffer veylicheyde varen ende keeren mogen. Voert

Voert van alle twiſtelike ſaken of van allen geſchillen die in den lande weſen moghen van heren van ſteden van enighen goeden luden of van goede, die gheloven wy in goeden trouwe by Rade ons Raedts ende den goeden ſteden nae al onſer macht in ruſten ende in goeden punten te brenghen ſonder partie als een recht middelaer, ende een Ruwaert van den lande, ende al deſe punten en voirwaerden voirſz. ſullen weſen behoudelijck onſen lieven broeder Hertoch Willem voirnoemt al ſine heerlichede, ende Vrouwe Machtelden van Lanckaſten onſer liever ſuſter hoirs ſtaets ende rechts Ridderen knapen ſteden ende eenen ygheliken ſijns rechts durende alſo langhe als onſe lieve Broeder voirſz. in crancken ſtaet is van ſijn live, dit was ghedaen binnen der ſtede van Haerlem in tegenwoordigheyt ons liefs neven, Engelbrechts Grave van der Marcke, ende onſer liever ende ghetrouwer Heeren Gadevaert Heere van Brunegen, Heeren Everaert Stoynke Heeren van eenre pach, Heeren Coenraedt den Cracſelaer van volle ſtem, in kenniſſe hier ofhebben wy Hertogh Aelbrecht voirnoemt doen hanghen onſen ſeghel aen deſen teghenwoerdighen Brief opten neghenſten dagh in Maerte, in 't Iaer ons Heeren M. CCC. LVII.

6. *Van dat men gien* Dobbel-ſcoel, Quacebort *noch makelerdi in Haerlem doen en moet, noch houden.*

Aelbrecht by der Godts ghenaden, Palenſgrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren, Ruwaert van Henegou van Hollant van Zeelant ende van Vrieſlandt, doen cond, allen luden den poirteren ende den ghemeen ſtede van Haerlem, om menighen trouwen dienſt, die ſy onſer voirvaderen ende ons duewile gedaen hebben ende noch doen ſullen, alſulke gracie ghedaen hebben ende beloeft dat wy noch onſe nacomelingen gheen dobbel-ſcole quaecbort noch makelredie gheven ſullen te hantieren of te nemen binnen onſer ſtede voirſz. noch buten binnen eenre halver milen nae der ſtede tot ghenen dagen toe comende, oec en ſullen onſe goede luden van Haerlem die dobbel-ſcole ende quaecbort niet geven noch hantieren laten, ende waert dat ſy 't deden ſoe ſouden wy die dobbel-ſcole ende quaecbert weder ghegeven moigen als te voren, mar ſy moghen ghehenghen dat goede luden in verſcheiden herbergen zedeliken dobbelen, of als die ſcutte horen tijdt hebben te tappen ſoe mogen goede luden dair ſedeliken dobbelen als cuſtumelic placht te weſen ende onſe Scout ende Gerechte van Haerlem nutte duncken ſal.

Voert

Voert hebben wy quyt geſcouden alle die ghene die mede waren daer Ian baert zoen onſe brieve of gedwongen worden, die tot ghenen ghelde geſet en ſijn ende binnen onſer ſtede voirſz. gebleven ſijn, ende want wy die gracie onſer ſtede voirſz. gaern ghedaen hebben om hoirs trouwen dienſt willen alſt voirſz. is, ſoo hebben wy deſen brief beſeghelt mit onſen ſeghele tot eenre oirconde, gegeven inden Hage des dondre dagen na ſinte Maertyns dagh inden Somer in 't Iaer ons Heeren M. CCC. LXXIV.

7. Van dat die Heere van den lande ſelve Scout ende Scepen ſetten ſal, ende hy mach binnens Iaers die Scepen verſetten ende outſetten alſoo ducke als hy wil, Mar die Scepen en mogen niet langer Scepen weſen dan dat een Iaer durende daer ſy in geſet ſijn.

Aelbrecht by Godts ghenade Palenſgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Ruwaert van Henegou, van Hollandt van Zeelandt, ende van Vrieſlandt, doen cond allen luden, dat wy om menighen trouwen dienſt die ons onſe lieve ende ghetrouwe ſtede en poirters van Haerlem ducwile ghedaen hebben, ende noch doen ſullen ende om goedt geſtandt dat daer of in onſer goeder ſteden voirſz. comen mach als wy hopen hem ghegheven hebben alſulcke punten van recht als hier na geſchreven ſtaet.

Inden eerſten dat wy onſe Scout ende Scepen te ſetten binnen Haerlem niemant bevelen noch machtich maken ſullen, mar ſullen die macht altoes an ons ſelven houden ende an onſe nacomelingen.

Voert ſoe mogen wy Schout ende Schepen verſetten ende vernuwen alſoo ducke als ons ghenoeget, mar ſoe wie wy daer Scepen kieſen of ſetten die en ſal niet langer Schepen weſen dan een Iaer te ſamen durende, maer wy mogen hem eer ontſetten of wy willen.

Item, ſoo wie wy Scepen maken ende dan of gheſet wort als voirſz. is, die en ſullen wy binnen een Iaer daer na ghien Scepen maken mogen mar 't ende dien Iare moghen wy hem weder Scepen maecken of ons ghenoeghet, ende al waert dat wy buten Hollandt waren. Soo moeghen wy die Schepen ende Scoute vernuwen als voirſz. is, ende die ſullen wy onſen Scoute overſcriven ende te wet doen wie ſy ſijn die wy ten Scependoem gecoren hebben, ende die ſal onſe Scout eeden en-

ende daer mede recht plegen ghelijck of wy ſie ſelven tegenwoerdich ge-eedt hadden.

Voert ſoe hebben wy quyt geſcouden alle die poirters van Haerlem die onder der ſtede bannier niet en quamen doe dat opſet was vaer Symons huus van zaenden van ſulcke boeten als die ſtede ende onſe gherecht daer of ghekoert had, utghenomen die ghene die als partien ſelve vechters waren ende daer of van der eenre ſijde of van der ander beſculdicht of bedraghen ſijn, ende om dat wy willen dat dit vaſte ende gheſtade ghehouden werde voer ons ende onſe nacomelinghen onſer ſtede ende poirten van Haerlem ende horen nacomelinghen ſoe hebben wy deſen brief open bezegelt mit onſen zegele, gegeven inden Haghe des ſonnendages na ſinte Aechten dagh in 't Iaer ons Heeren M. ccc. LXXX.

8. *Van dat ghien poirter die lant gelegen heeft onder die ſcouwe van Sparendam niet gelden en ſellen van enigher dyckaedſen tuſſchen Petten ende den Oghe.*

Aelbrecht bider Godts ghenade Palenſgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Ruwaert van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende van Vrieſlandt, doen cond allen luden dat wy gheloeft hebben ende gheloven in goeder trouwen voer ons ende voer onſen nacomelinghen onſer ſtede van Haerlem alle hoer landt ſoo waer dattet gheleghen is in Noert Hollandt dat ſy in Scielandt in Deelflant ende in Rijn-landt dat onder die ſchouwe van Sparendam gheleghen is, ende voer deſe tijdt om onſer beden willen ghedijet ende gegouden hebben van heren morgentael op die Zijp dat onſe ſtede voirſz. noch hoer nacomelinghen nimmermeer voert aen die voirſz. dijcken noch maken en ſullen, die gelegen is tuſſchen Petten ende den Oge, ende die men noch dijcken ſal tuſſchen den Ooghe ende daer *baynſe* die gheleghen is aen Schagherdijck.

Voert aen ſoe en ſullen wy onſer ſtede van Haerlem bidden noch ghebieden om deſer dijckaedſe voirſz. en ſullen verdraeghen weſen van alle werck waer die op dijckaedſe te doen comen mach tot ewighen daghen ende voert ſullen alle onſe poirters landt quyt weſen dat buten Sparendam gheleghen is en binnen in Sparendam niet en water, mar IX. gulden van der morghen die ſy ons ghegeven hebben, in orconde deſen Brief bezeghelt mit onſen zegele, ghegeven in den Hage des Donredages nae onſer Vrouwen dagh Aſſup. in 't Jaer ons Heeren M. ccc. ende LXXXVIII.

9. *Van dat die Baen die buten der Houtpoert leyt der stede van Haerlem toe behoert te houden tot eenen spoelvelde, ende dat die Graeflicheydt ghien Scout setten en sal tot Haerlem hy en sal den dienst selve bewaren ende altijdt tot weder seggen.*

Aelbrecht by Godts ghenade Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollandt van Zeelant ende Heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wy aenghesien hebben menighen trouwen dienst die ons onse lieve ende ghetrouwe stede van Haerlem ghedaen hebben ende noch doen sullen, ende hem gracie ghedaen ende ghegheven die baen die leydt buten der hout poerten ten hout-waert, dat die blyven sal leggende tot eenen spoel-velde sonder enich ander oerbaer daer op te doen tot ewigen dagen alsoe groet ende alsoe cleyn als sy nu ter tijdt daer leydt.

Voert soe hebben wy onser Stede voirschreven ghegheven dat wy ghiene Scoute setten en sullen binnen onser Stede voirschreven hy en selt selve mit sijns selfs lijf bewaren, ende oeck gheene bevelinghe vorder toe gheven dan tot onsen weder segghen, Ende om dat wy willen dat dese voirsz. punten alle gehouden worden onser stede van Haerlem van ons ende van onsen nacomelinghen tot ewigen dagen toe, Soe hebben wy desen Brief bezegelt mit onsen zeghele, Ghegeven in den Haghe opten twintichsten dach in Februar: In 't Jaer ons Heeren M. ccc. ende LXXXIX. na den lope van onsen hove.

10. *Van die gebannen wort uut der stede van Haerlem die en sal binnen iijC. Roeden nae der stede niet comen, ende buten der stede en sal niemant timmeren op XL. Roeden naa te lande, ende te water op C. Roeden nae, Item dat die Scole der stede ghegheven is te doen rigieren.*

Aelbrecht by Gods ghenade Palensgrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren, Grave van Henegou van Hollant van Zeelant en Heer van Vrieslant, Doen cond allen luden, dat wy aen gesien hebben menighen trouwen dienst die ons onse lieve ende ghetrouwe stede van Haerlem ghedaen hebben ende noch doen sullen, Ende hebben hem ghegeven sulcke punten van recht als hier nae beschreven staet:

In-

Inden eersten, Soo wie wart uyt Haerlem ghebannet dat hy niet comen en sal binnen drie hondert Roeden na der stede voirsz. op sijn lijf ende op sijn goet.

Voert soe en sullen wy niemant vriheide geven binnen xl. Roeden te lande waert, ende binnen hondert roeden te water waert, na der vriheyt van Haerlem, ende niemant en sal binnen dese mereken voirsz. husen timmeren noch wonen, Mar die huysen die nu ter tijt op Arent Ians erve staen die moghen daer blyven staen onbelet van yemanden, ten waer offe onse stede voirsz. of hebben woude ende dan souden syse gelden tot ons raets seggen die wy daer toe voeghen sullen.

Voert soe hebben wy ghegheven die Scoel binnen Haerlem als dat onse stede mit onsen persoenre aldaer die nu is of namaels komen sal eenen clerc die Scoel gheven sal daer hem duncket dat onse stede voirsz. mede bewaert is, Ende die sal selve die Scoele regieren ende niemant voor hem, Ende altoes een half Iaer nae wederseggen ende niet langer, of dat sake waer dat hy dan daer toe niet nut en waer, dat men dan eenen anderen clerc setten mochte die daer toe nutte waer, Ende alle dese voirsz. punten hebben wy gheloeft te houden ende te doen houden sonder verbreken voir ons ende van onsen nacomelingen onser stede van Haerlem ende horen nacomelinghen ende alle dinc sonder arghelist, In orconde desen brief besegelt mit onsen segele, Ghegheven in den Hage op *St. Nichalaus* dach int Iaer ons Heren M. ccc. lxxxix.

11. *Van dat die Molen-wint der stede van Haerlem ende ghemeynen poirteren toebehoert sonder eenich ongelt daer of te gheven.*

AELBRECHT by Gods ghenaden Palensgrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren, Grave van Henegou, van Hollant, van Zeelant ende Heer van Vrieslandt, doen cond allen luden, dat wy ghegheven hebben ende gheven voer ons ende voer onse nacomelinghen tot ewighen daghen onser stede ende onsen ghemeynen poirteren van Haerlem om menigen trouwen dienst die sy ons ghedaen hebben ende noch doen sullen den molenwint ander zuytsijde van onser stede voorsz. tot Hemstede, wart uyt tusschen den vried-sloet ende der Spaern sonder yement daer eenich ongeldt daer of te gheven hoe dattet ghenoemt mach wesen, In oirconde desen brief beseghelt mit onsen seghele, Ghegheven in den Hage opten sesten dach in Februarij in 't Iaer onses Heeren M. ccc. xciv. na den lope van onsen hove.

12. *Van dat een poirter of poirterſſe verboren mach ſijn lijf ende niet ſijn goet meer dan LX. pont, Mar ſoe wat poirter of poirtarſſe eenen doot ſlach deden die ſoude verboeren ſijn lijf ende niet ſijn goet meer dan LXXX. pont. Item ſoe wie Scout Scepen ende Raet weſen ſal, die ſal tot Haerlem woenachtich weſen X. Iaer lanc onder een ende ghegoet tot C. ponden toe an huyſe ende an erve ende die ſcot ghegheven heefd XI. Iaer lanc. Item alle broeken die ghe- ſcien ſalmen berichten binnen ſiaers of men ſal daer of quijt weſen.*

AELBRECHT by Gods ghenaden Palenſgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollant van Zeelandt, ende Heer van Vrieſlant, doen cond allen luden dat wy onſen getrouwen poirteren van onſen ſtede van Haerlem om menighen getrouwen dienſt die ſy ende hoer voervaderen tot menighen tijden onſen voirvaderen ende ons gedaen hebben, Ende ſy ende hoer nacomelingen ons ende onſen nacomelingen of God wil noch wel doen ſellen, dat wy hem ghegheven hebben ende geven mit deſen Brief voer ons ende voer onſen nacomelinghen tot ewighen daghen alſulcke privilegien ende vriheden als hier nae gheſcreven ſtaet, Dat is toe weten: Eerſt dat een ygelijc poirter of poirterſſe binnen onſen ſtede voirſz. jeghens ons verboren mach ſijn lijf ende niet ſijn goet meer dan lx. pont in geenre manieren, Mar ſoe wat poirter of poirterſſe een Doetſlach dede binnen onſen ſtede voirſz. die ſoude verboren ſijn lijf ende niet ſijn goet meer dan LXXX. pont, Ende daer mede ſuilen alle ſijn ander goeden vry weſen ende hem volgen ſoe waer hy vaert worde hy verwonnen als recht is, Ende dan en ſal die poirter of poirterſſe nimmermeer in onſen lande comen noch in onſer ſtede voirſz. ten ſy by onſen ghemoede ende wille by des doden maghen, behoudelijc onſer ſtede voirſz. anders hoer rechts.

Voert ſoe hebben wy onſen poirteren voirſz. gegeven, Soe wie Scout, Scepen, of Raet weſen ſal binnen onſer ſtede voirſz., die ſal aldaer woenachtich weſen tien Iaer lanc onder een, ende ghegoet binnen onſer ſtede voirſz. tot hondert ponden toe an huſe of an erve eer hy Scout,

Sce-

Scepen, of Raed werden mach, ende oec ſcot ende ſcoude ende al ongelt ghegeven heeft, xj. Iaer lanc mitter ſtede als een poirter ſculdich is te gheven.

Voert ſoe hebben wy onſe poirteren voirſz. ghegheven dat alle broeken die binnen onſer ſtede voirſz. voir deſen dach geſchiet zijn, die ſal onſen Scout berechten binnen een Jaer na datum van deſen Brieve, ende alle broeken die binnen onſen ſtede voirſz. noch verſchinen ſullen die ſal onſe Scoute van onſer ſtede voirſz. die nu is of naemaels weſen ſal berichten binnen ſiaers na dat die broeke gheſcien, of die ghene die die broeke dede of ghedaen hadde, ſoude daer of quijt weſen, Ende om dat wy deſe voerſeide punten van privilegien ende vriheiden onſen poirteren voirſchreven, ende hoer alre nacomelinghen voer ons ende onſen nacomelinghen tot ewighen daghen ghehouden willen hebben, in alre manieren als hier gheſcreven ſtaet, Soe hebben wy deſen brief open beſeghelt mit onſen zeghele. Ghegheven in den Haghe opten ſeſtienden dach in Iunio, in 't Iaer ons Heren M. ccc. xciv.

13. *Van dat die ſtede van Haerlem ſal geven die Coſterie van der Kercken ſonder yement enich ſegghen daer in toe hebben, Voert dat die Heymrad's van Rijnlant gien morghengelt gaderen en ſullen ten ſy mede by rade van der ſtede van Haerlem.*

Aelbrecht by Gods ghenaden Palenſgrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollant van Zeelant, ende Heer van Vrieſlandt, Doen cond allen luden, dat wy voer ons ende onſen nacomelinghen onſer ghetrouwer ſtede van Haerlem om menigher trouwen dienſt, die ſy ons ende onſen voer-vaderen tot menighen tijden ghedaen hebben over ons ende onſen nacomelinghen of Godt wil noch doen ſullen der ſelver onſer ſtede van Haerlem alſulke gratie ghedaen als hier na gheſcreven ſtaet.

Inden eerſten hebben wy onſer ſtede van Haerlem ghegheven ende gheven die coſterrie van onſer ſtede voirſcreven (na des ghenen doot die ſy nu ter tijt toebehoert, overmits onſen giften in ſulcker manieren) dat onſe ſtede voernoemt mitten perſoenre die nu ter tijt aldaer is alſoe langhe als hy levet, die voirſcreven Coſterie gheven ſullen den ghenen die

die hem nutte duncket wefen die felve Cofterie bewaren, Ende waert dat die cofters hem alfoe regierden dat fy niet nut aldaer toe en waren, foe moghen onfe ftede ende die perfoenre voirfcreven die cofters vernuwen ende verfetten alfoe ducke als hem des ghenoeghen fal, Ende na des perfoens doet voirfcreven foe fal die ftede voirfcreven allene die cofterie gheven in fulcker manieren als voirfcreven is fonder den perfoenre die dan wefen fal enich toe fegghen dan daer in toe hebben. Voert foe hebben wy onfe ftede voirfcreven ghegheven als dat onfe Heymraet van Rijnlant die nu fijn of hier namaels wefen fullen gheen morghengelt gaderen noch fetten en fullen, ten fy by een of twie van onfen Rade die wy daer toe voeghen fullen, Ende by onfer ftede van Haerlem ende van Leyden, ende daer fullen onfe Heymraders voirfcreven goede rekeninghe of bewifen of doen, eer fy enighe morghengelt gaderen of fetten moghen, ten fy dat die felve Heymraders mit anderen brieven bewifen moghen dat des billiken niet wefen en fal, Ende want wy gheloeft hebben ende gheloeven voor ons ende onfen nacomelinghen allen die punten voirfcreven ghelijc die voirfcreven ftaen onfer ghetrouwer ftede van Haerlem voirfcreven te houden ende te doen houden onverbrekelic tot ewighen daghen. Soe hebben wy defen brief befeghelt mit onfen feghele hier an ghehanghen, Gegheven in den Hage op finte Lamberts dach in 't Iaer ons Heeren M. ccc. xcvj.

14. *Van dat* Hertoghe Aelbrecht *die fteden van Hollant quijt ghewijft heeft van den ftapel-recht te Dordrecht te houden.*

Aelbrecht by Gods ghenaden Palenfgrave opten Rijn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegou van Hollant van Zeelant ende Heer van Vrieflandt, Doen cond allen luden, Want een ghefcille ende een ghetwilanghe tijt gheftaen ende geweeft heeft tuffchen onfen fteden, als Haerlem, Leyden, Deelf, Alcmer, Amfterdam, Rotterdam, Sciedam, Sinte Geerdenberghe, Oudewater, Vlaerdinghe, Gravenfande, ende Naerden, Medenblic, Enchuyfen, Briele, Ende onfen lieven neve Otte Here van Arckel mit fijnre ftede ende poirteren van Gorichem, Ende onfen dorpen, Als Akerfloet, Wtgeeft, ende Wormer aen die eene fijde, Ende die ftede van Dordrecht aen die ander fijde, roerende van ftapelinghe en ongheelde die onfe ftede van Dordrecht voirfcreven onfen fteden en onfen neve den Here van Arkel finen poirteren

van

van Gorichem ende onſen Dorpen voirſcreven eyſſchende hebben gheweeſt, Ende ſy onſen ſteden onſen neve den Here van Arkel ſinen poirteren van Gorichem, ende onſen dorpen voirſcreven duewile omme op ghehouden hebben binnen onſer ſtede van Dordrecht ende buten op onſen ſtroem aenghehaelt, Wilc ghelcil ende twy wy niet langher lijden en willen, Mar ſijn des overdraghen dat wy dat ſceyden wi len mit onſen Rade na den beſten rechten ende betoen an allen ſijden, Soe hadden wy onſen ſteden voirſcreven onſen neve den Here van Arckel mit ſijnre ſtede van Gorichem ende onſen Dorpen aen die een ſijde ende onſen ſtede van Dordrecht voirſcreven aen die ander ſijde, Eenen naemcondigen dach gheſet ende beſceiden, Dat is te weten opten ſunnendach na ſinte Nicolaus dach leſt gheleden voer ons ende onſen Rade te comen in den Haghe elcx mit ſinen betoghe ende recht of brieve daer ſy hem mede helpen willen. Op wilcken dach onſe ſtede van Dordrecht voirſcreven by ons ende by onſen Rade niement en ſenden van horen weghen mit eenighen betoen recht of brieve daer ſy hem mede behelpen wilden, als vander ſtapelinghe ende onghelt voirſcreven, Daer aen die ander ſijde onſe ſteden onſe neve die Here van Arkel ſijn ſtede van Gorichem ende onſe Dorpen voirſcreven quamen mit horen brieven betoen ende recht daer ſy hem mede behelpen wilden, Ende bewiſen dat ſy totter ſtapelinghe ende onghelde voirſcreven niet ghehouden noch ſchuldich en waren te ſtaen, Ende want onſe ſtede van Dordrecht den voirnoemden dach die wy hem beſcheiden hadden verſaten ende ons ghebots overhorich waren, Soe hebben wy mit onſen Rade ende mit goeder verſinicheit beſien ende ghehoert onſe boecken ende Regiſteren daer wy in ghevonden hebben alſulcke brieven als onſe ſtede van Dordrecht hebben mach van onſen voirvaderen vander ſtapelinghe ende onghelde voirſcreven, Ende oec aen die ander ſijde alſulcke brieven betoen ende hantveſten als onſe ſteden onſe neve die Heere van Arckel ſijn ſtede van Gorichem ende onſe Dorpen voirſcreven van ons ende van onſen voervaderen hebben, Ende hebben ghevonden mit onſen Rade dat onſe ſteden onſe neve den Here van Arkel ſijn ſtede van Gorichem ende onſe dorpen alle voirnoemde, die ouſte ende die beſte brieven ende hantveſten hebben die men mit onſe ſtede brieve van Dordrecht die ſy hebben van der ſtapelinghe ende onghelde voirſz. mit recht niet doen en mach, waerom wy van onſer wetenheyt ende by goedt duncken ons Raets gewijſt hebben ende wijſen mit deſen brieve voir dat beſte recht, alſoo ons dat toe behoert van onſer heerlicheydt wegen, dat onſe ſteden

ende hoer mede poirteren, onfe neve die Heer van Arkel fijn ftede van Gorichem ende hoer mede poirteren ende onfe Dorpen voirfz. tot ewighen daghen vry ende quyt fullen wefen van der ftapelinge voirfz. ende van allen ongelde, hoet ghenoemt mach wefen, of tot ewigen daghen ghenoemt mach worden van onfer ftede van Dordrecht voirfz.

Voert foe fullen die van Monikedame defe voirfz. vryhede genieten nae inhout hoere hantveften, ende geloven voir ons ende onfen nacomelingen onfen fteden horen mede poirteren, onfen neve den Heere van Arkel fijnre ftede ende hoere mede poirteren onfen dorpen voirfz. ende horen nacomelingen te houden ende te ftercken in hoere vriheide voirfz. tot ewigen daghen jegen onfer ftede van Dordrecht voirfz. ende jeghen eenen ygelijcken die hem daer in deren woude, ende waer dat fake dat onfe ftede van Dordrecht voirfz. onfen fteden ende horen mede poirteren, onfen neve den Heere van Arkel fijnre ftede van Gorichem ende hoer mede poirteren, ende onfe dorpen voirfz. hier en boven in enigher wijs mifdeden of moyden.

Soo gheven wy voer ons ende onfe nacomelinghen oirlof ende macht onfen fteden horen mede poirteren ende onfen dorpen al voirfz. dat fy dat mit alre hoere macht, mit hoeren hulperen verhalen moghen fonder mifdoen of broke tegens ons ende onfer heerlicheyt an onfer ftede van Dordrecht voirfz. horen mede poirteren ende goeden ende op alle die gene die hem te bate comen. Ende wes fy daer in doen, fullen wy hem by ftandigh ende ghehulpich in wefen ende dat helpen uyt dragen.

Ende want wy alle defe voirfz. punten onverbrokelic gehouden willen hebben, foe hebben wy geloeft, ende geloven mit defen brief voir ons ende voir onfen nacomelinghen onfen fteden horen mede poirteren, onfen neve den Heere van Arkel fijnre ftede van Gorichem horen mede poirteren onfen dorpen voirfz. ende horen nacomelingen te houden ende te ftercken inder voerfeider vriheide tot ewigen dagen in alre manieren als voirfz. is, in orconde defen brief bezegelt mit onfen fegele, gedaen ende ghegeven in den Hage opten vridach nae Jaers dach in 't Jaer ons Heeren M. ccc. xciii. na den loope van onfen hove.

15. *Confirmatie van Hertoge Willem gegeven den ſteden op ſijns vaders brief voorſz. rorende van den ſtapelrecht tot Dordrecht.*

WILLEM van Beyeren van Henegou ende van Hollant by der genaden Godts, Grave van Oeſteruant, doen cond allen luden dat wy om rechts wille ende om goeder gunſte die wy hebben ende draghen tot ons liefs Heere ende Vaders Hertogh Aelbrecht van Beyeren Grave van Henegou ende van Hollandt lande ſteden ende luden ſulcke ſcidinge van geſtille ende twy als onſe lieve Heere ende vader voirſz. gedaen ende gewijſt heeft twiſſchen ſinen ſteden, als Haerlem, Leyden, Deelf, Alcmar, Aemſterdam, Rotterdam, Sciedam, Sunte Geerdenberge, Oudewater, Vlaerdingen, Sgravenſande, Naerden, Medenblic, Enchuyſen, Briele, ende ſinen dorpen. Als Akerſloet, Wtgeeſt, ende Wormer ende onſen Neve den Here van Arkel ende ſijn ſtede van Gorichem aen die een zijde, ende ons liefs Heere voorſz. ſtede van Dordrecht, Wael beraden mit goeden voirſien van onſer rechter wetenheyt geconfirmeert ende geveſticht hebben, confirmeren ende veſtighen mit deſen brieve gelikerwijls als ons liefs Heere ende vaders voirſz. brieve daer onſe jeghenwoerdighe brieve doerſteken ſijn inhouden ende begripen, ende geloven in goede trouwes voir ons ende voir onſe nacomelinghen den ſteden dorpen, ende onſen neve den Heere van Arkel ende ſijnre ſtede van Gorichem, ende hoer alre nacomelinghen te houden ende te ſtarcken in ſulcker vriheden rechten ende ſcheydinghe als onſe lieve Here ende Vader voirſz. ghevonden ende ghewijſt hevet jeghen den ſtede van Dordrecht voirſz. Ende niet te ghedogen dat ſy of eenich van hem luden vercort of belaſt worden in der vriheide of ſcheidinghe voirſz. vander voerſz. ſtede van Dordrecht horen mede poirteren of yemant anders die des mit hem bewinden willen.

Ende waert ſake dat die ſteden dorpen ende onſe neve die Here van Arkel ſine ſtede van Gorichem of eenich van hore mede poirteren tot eenigher tijt vercort worde van der ſtede van Dordrecht of horen mede poirteren hulperen in der voerſz. ſcheidinge ende vryheide boven ons liefs Heren ende Vaders Brieve ende onſen jeghenwoordighe confirmatie doerſteken, Soo mogen ſy ende elcx van hem luden hem verhalen ander ſtede van Dordrecht horen mede poirteren hulperen ende horen goeden voerſeyt ſonder miſdoen of broeke jeghens ons in eenigher wijs.

Voert ſoe geloven wy den ſteden ende Dorpen voerſeit ende elcken by-

byſonder ende hoer alre mede poirteren, ende elcken byſonder ende onſen neve den Here van Arkel ſijnre ſtede van Gorichem ende al horen mede poirteren ende ilken byſonder alle hantveſten ende brieven die al deſe voirnoemde hebben van onſen lieven Heer ende Vader zedert die tijt dat hy Ruwaert ende Lanthere van Hollant wort vaſte ende gheſtade te houden ende in ghenen ſtucken te verminderen die ſy ghehadt hebben tot deſer tijt toe voir ons ende voir onſen nacomelinghen hem ende horen nacomelingen eweliken durende, Ende confirmieren ende veſtighen mit onſen jegenwoordighen brief, In kenniſſe der waerheyt hebben wy deſen brief beſeghelt mit onſen ſegele. Ghegeven in den Haghe des dinxdagh nae ſinte Victoers dach, Int Jaer ons Heren M. ccc. xciii.

16. *Van datmen allen vrede diemen mitter hant of opten dorpel plach te beveſten mitter clocke mach beveſten.*

AELBRECHT by Gods ghenaden Palenſgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollandt van Zeelant ende Heer van Vrieſlandt, Doen cond allen luden, want wy aenghefien hebben grooten oncoſt ende arbeidt die onſe ſtede ende onſe gherecht van Haerlem langhe tijdt ghehadt hebben om alle vrede ſtaende binnen Haerlem tot vier tijden van ilken Iare te bewaren ende te beveſten, Soe hebben wy om een beter Ordinancie daer op te maken ende te verhoeden manſlacht ende vechtelijck datter by verſumeniſſe in gheſcien mochte, ghegheven ende geven mit deſen brieve tot ewigen daghen durende onſen gherechte van Haerlem die nu ſijn of namaels weſen ſullen oirlof ende machte, ende hebben hem gheconſenteert als dat ſy beveſten ſullen mogen mitter clocke alle vrede die in onſer ſtede boeke voirſz. gheſcreven ſtaen of hier na daer in gheſcreven ſullen werden, Ende die men mitter handt plach te beveſten of opten dorpel plach te leggen tot ilken vierdel Iaers, Dat is te verſtaen, opten meyen avondt, op ſinte Jacobs avondt, op alre heiligen avont, op onſer Vrouwen avont purificacio, Ende dat die vrede die alſo mitter clocke gecondicht alſo vaſte ende gheſtade houden ſullen werden ende weſen binnen onſer ſtede voirſz. ende daer buten gelijc of die vrede ghegheven waer mit hande ende mit monde, ende ſoe wie die uyt ghelude vrede braecken of daer over deden, dat waer op ſijn lijf ende LX. pont na inhout onſer hantveſten die onſe ſtede voirnoemt van ons heeft, in orconde deſen brief

be-

bezeghelt mit onſen zeghele, ghegheven inden Hage opten xxiv. dach in October in 't Iaer ons Heren M. cccc. ende vier.

Hertoghe Aelbrecht *ſtarf op ſunte Lucien avont in 't Iaer ons Heeren Duſent vier hondert ende vier, Bidt Godt voir die ziele.*

Van 't ghene dat ſoo 't konde gebeuren datter een Burgherlijcke beroerten mocht ontſtaen, dat in ſulcke gheval om de ghemoederen der Burgheren te vereenigen, Aelbrecht Pals-Grave *verkooſen heeft vrome ende goede luyden, die het opperſte gebiet ſoude hebben, en in 't gerechte 't meeſte geſagh om de bevigheyt der Burgeren te ſtillen.*

Aelbrecht door Godes ghenade *Pals-Grave op den Rijn, Hertogh van Beyeren, Grave van Anholt, Hollandt, Zeelandt, Heer van Vrieſlandt*, doen alle en een yeder kondt, dat na dien wy verſtaen hebben en metter daedt oock bevonden, datter groote afgunſtigheydt, tweedracht en oneenigheyt ontſtaen ſijn onder de Burgers onſer ſtede van Haerlem, die ic altijt plach te recommenderen van wegen hare getrouwigheyt, uyt het relaes ende ſeggen van vrome en goede Burgeren en Ingeſetenen die de vrede lief hebben, die om die oorſake ons gevolgt ſijn. Om dit quaet te weeren, na dien wy altijt die moderatie gebruyct hebben, daer enige ſwarigheyt voorgevalle was, dat wy altijt helde na vrede ende altijt ons devoir en uyterſte beſte daer toe deden, op dat wy onſe Onderſaten door alle de provincien en Steden in ruſte en vrede mochte behouden. Alſoo de ſaecke met rijpe deliberatie overwoeghe zijnde 't ſelfde met onſen Raden overleydt, met toeſtemminghe van den Raet onſer lieve en getrouwer ſtede, om veele getrouwe en treffelijcke dienſten aen ons en onſe vooronderen, ſo dickmaels en ſo merckelyck beweſen, en ſo Godt wil noch ſullen bewijſen. Aloo dat wy om te verhoeden meeninge neerlagen

 Straet-

Straetſchendery, en diergelijcke ongelucken meer, die uyt de voorgenoemde gevecht, en oneenigheyt mochten ontſtaen hebben wy gegeven en geve by deſe brieven en ſtatuten voor altijdt ſulcke articulen als hier onder geſchreven ſtaen.

En voor eerſt uyt deſe XXXIII. wel de voornaemſte ende aenſienelyxt deſer Stede in deſe onſe brieven begrepen ende hier onder by geſchrifte gheſtelt by naem en toenaem.

Symon van Saenden.
Gijſbrecht van Rietvelt.
Willem van Schooten.
Iohan van Spaerwou.
Ioh. Wouterſz. Symons.
Iohan Lotſz.
Gerard Albout.
Albert Salomon.
Iohan Brouwer.
Willem van Saenden.
Diderick van Bakenes.
Iohan van Heuſſen.
Niclaes van Aſſendelft.
Ian Willemſz. Ianſon.
Huych van Diemen.
Gerard Baech.
Meynard Claeſſz.
Huych van Rietwijck.
Pieter van Saenden.
Phlips van Cralingen.
Floris Scoddi.
Willem van Woude.
Iohan van Foreeſt.
Willem van Aſſendelft.
Iohan Rilard.
Niclaes Hoen.
Gerard Buyſe.
Willem van Grebber.
Hendrick Dirckſz.
Niclaes Zeuwe.
Hendrick van Berckenrode.
Willem van Adrichem Diet.
Willem Doeven.

Wt de welcke jaer op jaer verkoſen moeten worden op *St. Geertruyts* dagh, 7 Schepens, deſe nu geſeyde Schepenen uyt de reſte 26 mannen die alle Jaers verkieſen 4 Raden daegs voor *Mariæ Bootſchap*, ende hare namen ſullen te Haerlem in de Parochi-Kerck opentlick van 't Stoel afgeleſen worden op de Feeſtdagh van *Mariæ Bootſchap.* Ende deſe 7 Schepenen ende 4 Raden ſullen preſideren in ons gerichte alleen voor een jaer, en ſullen binnens jaers niet mogen afgeſet worden. En op die wijſe en manier ſullen in onſer Stede voernoemt alle jaers Schepens en Raden gekoſen worden. Wt deſe 33 ſo Edele als voornaemſte. Ende vorder de Schepen ofte Raden eens geweeſt zijn, en ſullen niet eer komen in 't gerichte van ons in-geſtelt voor aleer dat d'andere oock in ordre van Schepenen en Raden gekomen zijn, niet minder in digniteyt en

en waerdigheyt dan d'andere, die of op huyden noch in wesen zijn, of die noch komen sullen. Vorder so misschien yemant van de haren quame te sterven, of sijn Burger-recht op seyde, of out worde en ongevallig, of door verlies van sijn goet tot armoed verviel, of so verswacte, dat de Vroetschappen bestaende in Collegie van 33 oordeelen soude en verklaren dat hy een onnut Burger en tot stadts dienste waer inhabijl ende onbequaam. In sulcken geval sullen d'andere xxxiij. voernoemt, by voorgaende eede by geschrifte overleveren iiij. mannen soo van Adel als van aensien, die daer staen ter goeder naem ende faem, oprecht van leven van de beste slach luyden met eere, die gherustich ende sonder krackeel hare goederen besitten, binnen de provincie van Hollandt, 't zy of bewoonde plaetsen in de stadt, of wooninghe op 't landt of jaerlijcxse inkomen tot de somme van DC. Schilden, even alleens als onse jaerlijcxse renten. Ende op die tijt oock sal hy een gerechte derde part van sijn goederen moeten hebben binnen stadt muyren. Ende uyt de vier nu ghemelt, sullen wy dan eener verkiesen, in plaetse van d'overledene of onghevallige, die wy in de plaetse sullen brenghen, vier-daghen, nae dat de namen van de vier mannen by gheschrifte over-ghegheven sullen worden. Maer soo het mocht ghebeuren by d'een of d'ander ongelegentheyt, dat wy binnen acht dagen niet en sullen nomineren of verkiesen een persoon, in plaetse van de af-gestorven, of die onbequaem tot stadts dienste, dat wy in sulcke gheval vergunnen ende ghedogen sullen, die dan noch in 't leven sullen wesen, dat sy uyt de voorgenoemde drie-en-dertich een persoon sullen kiesen, in plaets van de af-lijvighe of onghevallighe, ende sal even soo veel ghelden, als of de verkiesinge by ons ghedaen ware, behoudens dit als sy daer een ghekosen sullen hebben of daer toe verordent, dat dan by de meeste stemmen moet gaen.

Wijders, alle 't gheen dat de drie-en-dertigh mannen voornoemt, sullen ordonneren ende resolveren, sal voor vast ghehouden worden en bondigh, met voorgaende eede in den Raedt, ende teghenwoordigheyt van de Schout onser Stede, tot behoudenis van de Gemeene rust ende vrede. Ende alle dese willen wy dat vast en bondich zijn voor altijdt, even alleens of die by ons gheconfirmeert ende bevesticht waren. Ende alle dese alsoo gheordonneert ende inghestelt ende eens aenghenomen, en mogen nimmermeer herroepen of af-gheschaft worden, dan van de Schout, en by meerdere stemmen, soo sijt anders verstaen, dat men moet volghen.

Wij-

Wijders ſoo wy of onſe Voorouders, onſe lieve en getrouwe Stede voornoemt, eenighe Hantveſten, Brieven, of Privilegien van outs gegeven hebben, in de welcke eenige articulen begrepen zijn, ende bevonden worden eenichſins met dien contrarieren, tot prejudicie van onſe ſtadt van Haerlem, hier in willen wy oock, dat noch van de Hantveſten, noch van brieven noch van articulen, oock teghenwoordigh yets ſoude of gaen, behoudens ontſag ende aenſienlijckheyt. Maer dit Handtſchrift, ende meer anderen, hier neffens bezeghelde brieven, die wy onſe Stede ghegheven ende gheſchoncken hebben, ſoo hebben wy belooft, ende belooven by deſen voor ons ende onſe nae-komelinghen, onſe trouwe ende wel-gheliefde ſtede van Haerlem, ende hare nae-ſaſaten, voor altijdts ſullen onderhouden ende vaſt maecken, en niet toe laten, dat de voor-gemelte giften ſoude verbroken of vermindert worden. Tot ghetuyghenis hier van, hebben wy aen deſe brieve het Zeghel ghehanghen, ende omme te beter dit te doen ghelooven, naediender niet ſoo aenghenaem kan weſen, dan dat wy konden ſien dat daer pais en vrede wederom ghemaeckt ware, en dat de goede burgers wederom met den andere in onderlinghe eendracht verſoent waren. Soo hebbe ick oock by onſe welgheliefde zoon Heere *Willem*, Hertog van Beyeren, Grave van Ooſterwoude, verſocht, ende in ernſt gherecommandeert, jae gebeden als Vader aen mijn Soon, dat hy dit ons Handtſchrift, te ſamen met ons verzegelt worden met dit formulier:

Ende wy *Willem*, Hertoch van Beyeren ende Hannou, deur Godts ghenade, Grave van Ooſterwou, verſocht ende gebeden van mijn Heer Vader, wiens verſoeck ende bede als Soone van de ſelfde noch moet noch mach of te ſlaen, eenſdeels oock omme de byſondere toeghenegentheyt ende enckele liefde, die wy onſe wel-beminde ende goede Stadt voorſchreven toedraghen. Ende om dat het ſou blijcken, dat alle de voorſz. articulen met onſe wil en toeſtemmingh voor goedt ghekeurt zijn, ſoo hebben wy deſe brieven geſterckt met onſe Zegel. Beloven hier neffens, dat wy alle de ſtucken in deſe begrepen, voor vaſt ende ongheſchendt houden ſullen, voor ons ende onſe naekomelinghen aen onſe wel-beminde ende ghetrouwe Stadt, en hare Naekomelinghen, in conformiteyt van deſe voorgaende, hebben deſe teghenwoordighe vergunt ende vergheven in 's Gravenhage op den vierde Martij, in den Jare ons Heeren 1402. na de courſe van ons Hof.

18.

18. *Van dat Hertoghe* WILLEM *ghecon firmiert heeft der Stede van Haerlem al ſijne Vaders brieven Hertoge* AELBRECHT *voirſz. ende der ſtede voirſz. gegeven.*

WILLEM by der genade Gods Palenſgrave opten Rijn Hertoge in Beyeren Grave van Henegou van Hollant, van Zeelant ende Here van Vrieſlant, Doen cond allen luden. Want die Heerlicheyt van der Graefſchap van Hollant ende anderen onſen landen aen ons ghecomen ende verſtorven is by dode ons liefs Heren ende vader Hertog Aelbrechts dien Godt ſalich gedencken moet, ende ons onſe ghetrouwe ſtede ende poirters van Haerlem vrientliken ontfanghen hebben, ende ghehult tot horen rechten Heer als daer toe behoert, Soe hebben wy daerom ende om goeder gunſte die wy hebben ende draghen tot onſe ghetrouwer ſtede van Haerlem der ſelver onſer ſtede ende poirters van Haerlem aldaer confirmeert ende gheveſticht, confirmieren ende veſtighen mit deſen brieve alle ſulcke Privilegien, vriheden hantveſten ende rechten als ſy van onſen voirvaderen Graven tot Hollant van onſen lieven Here ende vader Hertog Aelbrecht voirſz. van ons bezeghelt hebben, Ende gheloven voer ons ende onſen nacomelingen onſer ghetrouwer ſtede ende poirteren van Haerlem voirſz. daer in te houden ende te ſtercken na Inhouden der brieven die daer of bezeghelt zijn, in oirconde deſen brief beſegelt met onſen ſeghele, Gegeven in den Hage op ſinte Agnieten dach, Int Iaer ons Heren M. cccc. ende vier, na den lope van onſen hove.

19. *Van ſoe wat poirter van Haerlem die ghelandt is bider wilderniſſe, oft gheviel dat hoer bieſten inder wilderniſſe quamen ende daer in geſcut worden, datmen dat ilke ſcaer beeſten loſſen ſal mit achte penningen Hollants payment, ſonder meer daer of te gheven.*

Willem bider genaden Gods Palens-Grave opten Rijn Hertoge in Beyeren Grave van Henegou van Hollant, van Zeelant ende Heer van Vrieſlandt, doen cond allen luden, dat wy onſen ſtede van Haerlem gegeven hebben en geven mit deſen brief ende allen onſen

poirteren van Haerlem die gelant fien aen onfe wilderniffe of daer ontrent, of den dien dien fijt verhueren, waert dat hoer beeften uut dien lande in onfen wilderniffe quame in wat manieren dattet toe quame ende fy gefcut worden, datmen dan ilken fcaer beeften loffen fal mogen mit achte penningen Hollants payment fonder meer daer of te geven. In orconde defen brief bezeghelt mit onfen zeghele, gegeven inden Hage op den derde dach in Iunio, in 't Jaer ons Heeren M. cccc. ende fes.

20. *Van dat gien fteden van Hollant of van Zeelant, meer koeren maken fullen op die ftede van Haerlem of den poirteren meer dan fy op haers felfs goeden koeren of fetten. Item, foe wie een poirter of poirterffe van Haerlem doet floege of die mit recht, ende vonneffe ballinc geleit worde, die en fal gien lantwinninge hebben voer die tijdt dat hy mit des doden magen vrient foene gefoent hebbe. Item, foe wie wijt der ftede van Haerlem ruymde van broeken, die mach die Scout aen taften binnen IIIC. roeden nae der ftede vrihede.*

Willem bider genaden Godts Palens-Grave opten Rijn Hertoge in Beyeren Grave van Henegou van Hollant van Zeelant, ende Heer van Vrieflant, doen cond allen luden, dat wy om liefte ende gonfte die wy hebben ende dragen tot onfer getrouwer ftede van Haerlem, ende om dat fy ons guetelijck ende ghewiiliglic ghegeven hebben fulcke bede als wy op hem luden begeert hebben, Soe hebben wy der felver onfer getrouwer ftede ende poirteren voirfz. gegeven ende geven mit defen brieve fulcke punten van recht hantveften ende vriheiden als hier na gefchreven ftaen.

Inden eerften dat gien van onfe fteden van Hollant of van Zeelant meer koeren fullen maken of fetten op onfer getruwer ftede ende poirteren van Haerlem voirfz. dan fy op hoers felfs gueden koeren of fetten, ende waert fake dat enich van onfen fteden van Hollant of van Zeelant meer koeren fetten of maken op onfer getruwer ftede ende poirteren voirnoemt die gheloven wy hem of te doen ende van gienre waerde te wefen.

Item,

Item, soe wie een poirter of poirtersse van Haerlem doet sloege binnen onsen lande van Hollandt, of wie dat ballinge binnen der selver onser stede mit recht ende mit vonnisse gheleit worde van doet slage, die en sullen wy ghene landtwinninge geven noch in onsen lande van Hollant, of van Zeelandt niet woenen voir die tijt dat sy mit des doden magen vrient soene, gesoent hebben.

Item, waert saecke dat yemande van onser stede van Haerlem verwonnen worde mit recht van eenighen broeken, ende daer voer wijt der selver onser stede ruymde, die sal onse Schout van Haerlem die nu is of hier namaels wesen sal aen tasten ende vangen mogen binnen drie hondert roeden naer voirsz. onsen stede vrihede, ende dan die sake daer of berichten in allen schijn of hy hem binnen onser stede voirnoemt ghevangen hadde.

Item, soe wat bastaerde binnen onser voornoemde stede wijf of man aflivig worde sonder witastige geboerte after hem te laten, Ende drie Iaer lanck aldaer poirter geweest waren die soude syn naeste bloedt van sijnre moeder gekomen sulcke eerfnisse als hy after laten sel van hem of hoer nemen, behoudelick dat die vader, sijn bastaert kinde zoene of dochter eenige goede (hoe sy genoemt zijn) gemaeckt hadde, dat die selve goede weder komen ende eerven sullen op hem off op sijn recht eerfnamen, Ende want wy immer onser ghetruwer stede van Haerlem ende allen horen poirteren dese voorsz. punte vast ende gestade houden willen, Soe hebben wy hier of in kennisse voir ons ende onsen nakomelingen desen brief doen bezegelen mit onsen zeghele hier aen gehangen. Ghegeven in onser stede van Middelborch opten derden dagh in Novemb. in 't Iaer ons Heeren M. cccc. ende elve.

21. *Van die gene die buten der stede van Haerlem woonen binnen drie hondert Roeden gelden ende geven sullen excijs.*

Willem bider ghenaden Godts Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegouw van Hollandt van Zeelandt ende Heer van Vrieslandt, Doen kond allen luden, Want onse goede stede van Haerlem ons toegeseit ende gunstelic ghegeven heeft die somme van ses duysent ouder scilden, die sy ons wyt reycken ende betalen sullen tot drien Iaren, Dat is te weten tot ilken jare twie dusent der schilden voirsz. Ende overmits dat sy dat voorsz. gelt ordineeren setten en-

de ons betalen moeten uut excijſe die ſy binnen onſer ſtede voorſz. ſetten moeten, Soe hebben wy hem gheoorlooft geconſentiert oirloven ende gezonſentieren mit deſen brieve, Ende willen dat alle die gene die buyten onſer ſtede van Haerlem woonen binnen drie hondert roeden na de ſtede voorſz. vriheit den voorſz. excijs diemen binnen onſer ſtede voorſz. ſetten ſal mede betalen ghelijc ende in allen manieren of ſy binnen der voorſz. onſer ſtede woenden, Ende iſt dat yemandt van dien onwilligh is den voorſz. excijs te betalen, Soo willen wy ende bevelen onſen Schout ende den ghemeenen gerechte van onſer ſtede voirſz. die nu zijn of hier namaels weſen ſullen, dat ſy dat berichten ende corrigieren mit ſulcken koeren ende rechten als onſe goede luden van den gerechte dair op maecken ende ordinieren ſullen, Dit ſal gedueren drie jaer lanc ende niet langher, In orconde deſen brief bezegelt mit onſen zegele, Ghegeven tot Middelborch op Sinte Wilboerts dagh, In 't Iaer ons Heeren duſent vier hondert ende elve.

Hertoge Willem, *Hertoge* Aelbrechts *zoen voorſz. ſtarf des naeſten dages nae Pinxter-dagh in 't Iaer ons Heeren duſent vier hondert ende ſoeventien, Bidt Godt voor die Ziele.*

22. *Van dat Hertoghe Ian, Hertoghe van Lothringhen van Brabant, &c. Ende Vrouwe Iacop van Beyeren, die een enighe Dochter was, Hertoghe Willems van Beyeren Grave van Henegou &c. voirſchreven: Ende Hertoghe Ian voirſz. die lande van Hollandt ende van Zeelandt gheconformiert hebben alle Handt-veſten die ſy van den Graeflicheyt hebben.*

Ian byder gracien Godts Hertoge van Lothringen van Brabant ende van Limborch, Marck Grave des heilighen Rijcs, Grave van Henegou van Hollandt van Zeelant ende Heer van Vrieſlandt, ende Iacop bider ſelver gracien Hertoginne Marck-Gravinne ende Vrouwe

we der selver lande doen kond allen luden dat wy onser ghetrouwer stat van Haerlem ende allen horen poirteren gheconfirmeert ende gevestight hebben geconfirmieren ende gevestigen mit desen brieve allsulcke privilegien, vriheden, hantvesten ende rechten als sy van onsen voervaderen Graven of Gravinnen van Hollandt ende van Zeelant bezegelt hebben. Ende geloven voer ons ende voir onsen nakomelinghen onser ghetrouwer stede ende poirteren van Haerlem voorsz. ende horen nakomelinghen daer in te houden ende te stercken tot ewighen dagen na inhout der brieven die daer of bezegelt zijn, in oirconde dezen brief bezegelt mit onsen zegelen, gegeven tot *Hoendricken* opten xxiv. dagh in Ianuarius in 't Jaer ons Heeren M. cccc. ende achtien.

23. *Van dat Hertoghe Ian ende vrouwe Iacop voirsz. der stede van Haerlem een hantvesten gegeven hebben eerst dat sy alle Iaers VII. Scepens ende vier Burgermeesters alles setten sullen op sinte Ambrosius dagh, ende die sullen oudt wesen XXVI. Iaer of daer boven, ende sullen niet naere van maeschap wesen dan after suster kindt, of der onder, Item, dat men koeren maken en stellen ten sy biden Scout ende den ghemenen gherechte ende by der meester meningen, Item, dat Balju ende Schout der stede van Haerlem eerst eenen eet doen sullen eer sy horen dienst aen vangen eenen ygeliken recht ende vonnesse te doen.*

Ian by der gracien Godts Hertoge van Lothringen van Brabant, Marck-Grave des Heiligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende Heer van Vrieslandt, ende Iacob bider selver gracien Godts Hertoginne ende Marck-Gravinne, Gravinne ende Vrouwe der selver lande, Doen kond allen luden dat wy om den getrouwen dienst die ons onse getruwe stede van Haerlem duewil ghedaen heeft ende daghelickx doet ende of Godt wil noch doen sal, der selver onser stede horen poirteren ende nacomelingen ghegheven ende verlient hebben geven ende verlienen mit desen brief voir ons ende onsen nacomelingen alsulcke hantvesten ende previlegien als hier nae beschreven staet.

 In-

Inden eerften dat wy alle Iaers op finte Ambrofius dagh in onfer Stede voirfz. fetten fullen of doen fetten foeven goeder mannen tot Scepen die een Iaer lanck fonder verfetten daer Schepen bliven fullen, dat en waer dat enich binnen fijnre tijdt aflivich worde daer voer fullen wy dan eenen anderen fetten of doen fetten dien tijdt uut blijvende en des gelijck fullen wy hen oec Burgermeefters fetten die een Iaer lanck bliven fullen fonder verfetten, Ende wy en fullen niement aldaer tot Scepen fetten hy en fal out wefen XXVI. Jaer of daer boven, Ende dat niement naere van Maeffcap toe famen fitten en fal dan after Sufter kinder of daer bineden, dit fal dueren alfoe langhe ende totter tijdt toe dat dat lefte payment verfcenen fal fijn van hondert en fes nobelen die wy nu onfen Oem Hertoghe Jan van Beyeren gheloeft hebben te betalen.

Voert aen want in onfer ftede voirfz. een wijl tijdts herwaerts ghewoenlich is gheweeft dat onfe Scout mit twien of mit drien Scepen aldaer nuwe ghebode koeren ende ftatuten ghemaeckt hebben een half of een heel Iaer durende, die willike als wy claerliken onder wijft fijn grotelic ghedragen hebben in achter deel ende fcaden onfer voirnoemde ftede ende horen poirteren ende ghemeenten foe ift dat wy begherende der felver onfen ftede daer op te verfien, hebben wy die voerfz. gewoente ende handtveften die fy daer of hebben weder roepen ende te niete ghedaen, Ende hen ghegheven ende verlient, Als dat onfe Scouten Scepenen ende Rade onfer voirfz. ftede by confent Raedt ende toe doen van der meefter meninge die in onfen gherecht van Haerlem gheweeft hebben voert aen nuwe ghebode koeren ende Statuten maken moghen tot eenen halve Iare of tot eenen helen durende by horen eeden datter meenten of der meefter meninghe oerbaerlick is, behoudelijck ons daer in onfer Heerlicheydt ende Rechts. Ende alfoe verre als die felve geboden koeren ende ftatuten 't ghegen onfe heerlicheydt ende recht niet en draghen, Ende foe wat ghebode koeren of Statuten gemaect worden anders dan by der meefter meninghe ghelijck voirfz. is die en fullen gien ftant houden noch van gienre waerde wefen.

Voert meer hebben wy onfer voirfz. ftede verlient tot ewighen daghen dat onfe Baljuw rechter of Dienaer onfer voirfz. ftede fal ten heilighen fweren eer hy den dienft aen taften of bewinden fal te regieren dat hy eenen yegheliken dies begheert recht ende vonneffe doen fal wilke voirnoemde punten wy hebben gheloeft voir ons ende onfe naekomelinghen onfer voirfz. ftede van Haerlem ende horen nakomelinghen vaft en ghestade te houden inder maten die boven ghefcreven ftaen,

En-

Ende des 't orconde hebben wy onſe zeghelen aen deſen brief doen hangen, ghegheven tot Wondrichem opten XXIV. dagh in Ianuarius in 't Iaer ons Heeren M. CCCC. en XVIII. na den lope van onſen hove.

24. *Van dat Hertoghe Ian van Brabandt voirſcreven gheloeft heeft baenroedſen Ridderen knapen ende ſteden van Hollant ende van Zeelant te houden allen hantveſten privilegien ende rechten die ſy hebben moghen van ſinen voerſaten Graven te Hollant, ende ſonderlinghe van Hertoge Ian ſinen Oem van Beyeren, voert dat hy die lande voirſcreven niet verſetten noch vervreemden en ſal buten conſent der voergenoemde noch binnen den lande niement dienſt voeren laten dan Hollanders of Zeelanders.*

(*Nota. Deſe volgende bladen ſtaen in de Latijnſche Text niet al*)

IAN by der ghenaden Gods Hertog van Lothringhe van Brabant ende van Limborch, Marcgrave des Heyligen Rijcx Grave van Henegou van Hollant van Zeelant ende Heer van Vrieſlant, Doen cond allen luden. Alſoe die lande van Hollant van Zeelandt by dode ons liefs Oems Hertogh Ian van Beyeren ſaligher gedachten die wy hem voirtijts in handen gheſet hadden ghelijc die brieve daer op ghemaeckt dat Inhouden ende begripen weder an ons ghecomen ende beſtorven zijn, Ende onſe lieve ghetruwe ende gheminde baenroedſen Ridderen ende knapen ende ſteden van Hollant ende van Zeelandt die op deſe tijt in den lande ſijn ende by ons liefs Oems voirſcreven tijden die gheregiert ende bewaert hebben by ons om die lande voirſcreven aen ons ende in onſen handen te brenghen ghelijc wy daer in gherechticht zijn van horen mede gheſellen ende vrienden gheſciet ende gheſent hebben daer ſy hem ſoe trouwelijc ende eerlijc in bewijſt hebben ende ſoe wel ghequijt dat wys hem vrienlic dancken, Soe hebben wy daer om den ſelven onſen ghetruwen ende gheminden Baenroedſen Ridderen Knapen ſteden landen ende luden voirſcreven gheloeft ende gheloeven mit deſen onſen brieve, dat wy hem alle alſulcke brieven hantveſten privilegien ende rechten als ſy in voirtyden van onſen voorſaten Graven en Gravinnen te Hollant ende mede van onſen lieven Oem van Beyeren voirnoemt des

hy

hy machtich mochte ſijn verworven ghecoft of in eenigher wijs vercreghen moghen hebben confirmieren ſullen ende daer hem in ſtiven ſtercken houden ende veſtighen als behoerlijc is.

Voert hebben wy gheloeft ende gheloven onſen getruwen ende gheminden Baenroedſen Ridderen Knapen ſteden ende Landen voirſcreven, dat wy die lande van Hollant ende van Zeelant voirſcreven mit horen toe behoren in niemants handen verſetten noch brenghen en ſullen, noch gheene ſtede renten ende goeden die der Graeſlicheyt toe behoeren of namaels aen comen moghen vercopen verminderen of vervreemden noch mit geenrehande dadinghe over gheven noch dier weerloes werden, ten ſy by wille, wete, ende goet duncken onſer ghetruwer ende gheminden baenroedſen Ridderen Knapen ende ſteden voirſcreven.

Mede hebben wy onſen ghetruwen ende gheminden baenroedſen Ridderen knapen ſteden landen ende luden voirſcreven gheloeft ende gheloven dat wy die ſelve Landen van Hollant ende van Zeelant van niemande en ſullen laten noch doen regieren noch eenighe treſorieren Rentmeyſteren Caſtelevnen Droſſaten Baljuwen Scouten noch geenrehande amptluden noch dienaers in den lande ende ſtede voirſcreven ſetten noch doen ſetten, noch maken dan Hollanders of Zeelanders die in den landen of ſteden voirſz. gheſeten ende ghetruwelic by onſen lieven Oem voirſcreven ghebleven ſijn, Ende want wy Johan Hertogh van Lothringhe van Brabant &c. voirnoemt, Alle deſe voirſcreven punten ende elc byſonder gheloeft hebben ende gheloven by onſer trouwen ende Vorſtelijker eeren onſen goeden luden voirſcreven volcomelic te houden ende van een yeghelic te doen houden ſonder eenighe inbreke ende argheliſt uut geſceiden, Soe hebben wy hem noch vorder gheloeft in der manieren voirſchreven, Soe wanneer wy onſe Lande ende ſtede voirſchreven een eet doen als behoerlijck ſijn ſal, dat wy dan deſe ſelve punten ende gheloeften in dien onſen eede mede begripen ſullen ſonder yet anders daer in toe trecken, Ende des te oirconde ſoe hebben wy van onſer rechter wetenheyt onſe ſeghel hier aen ghehanghen, Ghegheven in den Haghe opten achtenden dach in Februario Int Iaer ons Heren M. cccc. xxiv. naden lope van onſen Hove.

25. *Van dat* Hertoge Ian van Brabant van Lothringe, &c. *geloeft heeft te betalen alle wittaftighe fcult die fijn Oem Hertoghe Ian van Beyeren achter mochte laten.*

Iohan bider ghenaden Gods Hertogh van Lothringe van Brabant ende van Limborch, Marcgrave des Heiligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollant, &c. Doen cond allen luden, dat wy geloeft hebben ende gheloven mit defen brieven onfen ghetruwen ende geminden baenroedfen Ridderen Knapen poirteren ende onderfaten onfer lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieflant dat wy hem betalen fullen alle bekende ende wittaftige fchulde die onfe lieve Oem Hertgh Ian van Beyeren faligher ghedachten fculdich mach gheweeft hebben in brieven of daer buten daer wy in ghehouden moghen fijn dat van der Graeflicheyt, ende oec mede 't gebreck van den xc^{m}. cronen des daer noch onbetaelt is die wy fculdich waren onfen lieven neven ende ghetruwen, *Iacop van Gaefbeec*, Heer tapconde tot putte ende tot ftreyn, Heren Hupreĉt Heer tot Culenburch, Heren Floris van Berfel, Heren Aernt van Leynburch, Ende Heer Gerrijt van Hemfkerck, ende bewijft hadden opte boeren ende te ontfangen an onfen lieven Oem voirfcreven, In wilken fculden onfen lant van Brabant ende andere onfe landen vry ende onghelaft fullen bliven, Mar die voirfcreven fculden wy hem bewifen fullen op te boeren ende in toe nemen van allen onfe renten boden broeken opcominghen ende vervallen die ons in onfe lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieflant verfcenen zijn ende noch verfcinen ende op comen fullen ter tijt toe dat fy volcomelic vol ende al betaelt fullen wefen, Ende fullen oec hem ende eenen ygheliс byfonder van finen fculden die fy wittelic bewifen moghen dat men hem fculdich is fonderlinghe brieve van betalinghe ende bewifinge daer of gheven daer fy wael ende volcomelic mede bewaert fullen wefen, Des te orconde foe hebben wy van onfer Rechter wetenheyt onfe zeghele aen defen brief doen hanghen, Ghegheven in den Hage opten achten dach in Februario int Iaer ons Heren M. cccc. ende xxiv.

26. *Van dat* Hertogh Jan van Lothringe *van Brabant &c. geloeft heeft dat die ballingen die uut den lande ende stede van Hollant geweken zijn by tijden sijns Oems Hertogh* Jan van Beyeren *niet weder in comen en sal laten buten weten ende wil der Ridderscap ende steden der lande voirsz.*

Iohan bider ghenaden Gods Hertogh van Lothring van Brabandt ende van Limborch, Maregrave des Heylighen Rijcx, Grave van Henegou van Hollandt &c. Want onse lieve getruwe ende ghemeinde baenroedsen Ridderen ende Knapen steden ende goede luden van Hollant van Zeelant en van Vrieslandt die nu in den landen sijn nae doede ons liefs Oems Hertogh Iohans van Beyeren saliger gedachten ons gunstelic ende onderdaenlic inden voirsz. landen ghehaelt ende tot horen rechten Heer soe wy daer in gerecht sijn mit betaemliker waerdicheyt ontfangen hebben als behoerliken ende gewoenliken is, Soe hebben wy den selven onsen goeden luden voirsz. gheloeft ende gheloven by onse trouwen ende eeren, dat alle die ghene die nu ter tijt ballinghe of voervluchtich sijn der lande van Hollant ende van Zeelandt nimmermeer in die selve lande voirsz. weder comen en sullen noch hoeren goede gebruken ten sy by onse consente ende wille ende goet duncken, onser ghetruwer mannen die inder tijt onse Thresorier ende rade wesen sullen van Hollant ende van Zeelant, ende biden steden daer die Ballinghen uut gheweken sijn, Ende soe wes recht vorderinghe dat van onsen Scouten Scepenen of Dienaren tot desen dage toe ghedaen mogen hebben geweest binnen steden of daer buten zeer dat onse lieve Oem van Beyeren saliger gedachten voirsz. aflivich geworden is die ghenoeghen ons wael ende kennen dat sy by onsen wille ende consent gheschiet sijn, In orconde desen brief beseghelt mit onsen segel hier aen ghehanghen, Ghegheven in onser stede van Haerlem opten elfsten dach in Februario Int Iaer ons Heren M. cccc. xxiv.

27. *Van dat* Hertoghe Ian van Lothringe *van Brabant &c. geloeft dat hy ghene dienaren van horen dienst ontsetten en sal sy en sullen eerst vernoecht ende betaelt wesen van allen dat sy met seghele ende brieven of met bescheydenre rekeninghe bewisen moghen.*

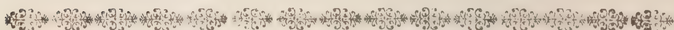
Iohan by der genaden Gods Hertog van Lothringen van Brabant ende van Limborch Marcgrave des Heyligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollant &c. Doen cond allen luden, Alsoe onse ghetruwe ende gheminde Baenroedsen Ridderen Knapen steden en goede luden ons na dode ons liefs Oems Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten gunstelic ende onderdaenlic ontfanghen ende ghehult hebben in onse Lande van Hollant tot horen rechten Heer ende voicht der lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslandt, Soe hebben wy desen selven onsen goeden luden voirsz. gheloeft ende gheloven mit desen brief dat wy die Ampt-luden ende Dienaren die nu in den lande van Hollandt sijn ende tot hair toe gedient hebben uut horen diensten niet setten en sullen noch laten setten voir die tijt, dat wy hem ende elke van hem voldaen ende betaelt sullen hebben, sulc gelt als sy mit goeden brieven of mit bescheidenre rekeninghe bewisen sullen moghen dat wy hem sculdich moghen sijn op die dienste voirsz. Ende des te ghetughe soe hebben wy onse seghel hier aenghehanghen, Gegheven in onser stede van Haerlem op ten elfsten dach in Februario, Int Jaer ons Heren M. cccc. ende xxiv. na den loop van onsen hove.

28. *Van dat Hertogh* Ian van Lothringen *van Brabant, &c. genen luden buten den palen van Hollant of van Zeelant ghereten eenige vriheide van tollen gheven sal noch gheen munte en sal doen slaen binnen de palen van Hollant of van Zeelant, ten sy by consente der Ridderschap ende der steden den lande voirsz.*

Iohan bider ghenaden Gods Hertog van Lothringe van Brabant, ende van Limborch, Marcgrave des Heyligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollant &c. Want onse ghetrouwe ende gheminde Baenroedsen Ridderen Knapen steden ende guede luden van Hollant, van Zee-

landt ende van Vrieſlant die nu in den voirſz. lande ſijn na doden ons lieſs Oems Hertog Jan van Beyeren ſaligher ghedachten ons gunſtelic ende onderdaenlic in den voirſz. landen gehaelt, ende tot horen rechten Heer ſoe wy daer in gerecht ſijn mit betaemliker waerdicheyt ontfanghen hebben als behoerliken ende ghewoenliken is, Soe hebben wy daerom den ſelven onſen goeden luden voirſz. gheloeſt ende gheloeven mit deſen brieve, dat wy gene ſteden, landen noch luden die buten den palen van den lande van Hollant ende van Zeelant geleghen ende geſeten ſijn eenighe vriheden van tollen gheven conſentieren noch verlienen en ſullen noch munte doen ſlaen van goude of van ſilvere binnen den lande van Hollant of van Zeelant voirſz. ten ſy by conſente ende goet duncken van onſen Rade ende ſteden der lande voirſz. In orconde deſen brief beſeghelt mit onſen ſeghel hier aen ghehanghen, Ghegheven in onſer ſtede van Haerlem opten elſten dach in Februario int Jaer ons Heeren M. cccc. ende xxiv. na den lope van onſen hove.

Hertoghe Ian van Beyeren *voornoemt ſtarff op ten heilighen dertienen dach in't Iaer ons Heeren M. CCCC. ende XXIV. Bidt Godt voir die ziele.*

29. *Van dat* Hertogh Philips, *Hertogh van Borgondien, &c. Regent der lande van Hollandt &c. gheconfirmiert heeft den Baenroedſen Ridderen knapen ende ſteden der lande van Hollant van Zeelandt &c. Alle Hantveſten Privilegien ende rechten die ſy vercreghen hebben van Hertoghe* Iohan van Lothringen *van Brabant, &c. van Hertogh* Ian van Beyeren *ende van horen voirſaten.*

Philips by der genaden Gods Hertog van Burgondien, &c. Doen cond en kenlic allen luden dat wy om rechte lieſte ende gunſte die wy draghen en hebben tot onſen lieven en gheminden prelaten, baenroetſen Ridderen knapen ſteden ende goeden luden der

der lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant, om sulcke onderdanicheyt ende trouwe als wy an hem luden in onsen vervolgen van den Regiment der lande voirscreven wael bevonden hebben den selven Prelaten Baenroedsen Ridderen Knapen steden ende goeden luden die ons ghetrouwe ende bystandich daer in ghevallen zijn, gheloeft hebben ende gheloven mit desen brieve alle alsulcke privilegien hantvesten rechten heercomen ende brieven als sy van onsen lieven neve den Hertogh van Brabant van onsen lieven Oem Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten ende van horen voersaten, Graven ende Gravinnen te Hollant gheworven ghecoft of vercreghen moghen hebben, Soe dat wy sie daer in houden stiven ende stercken sullen nae inhout hoire brieven ende hantvesten voirscreven der tijt durende van onsen Regimente, Ende gheloeven voert hem allen voirscreven ende eenen yghelije lande stede Ridderschap ende persoenre bysonder, die ons willichliken hulden sullen onse speciale brieve daer of te gheven achter dien dat wy inder overdrachte dier tusschen onsen lieven neve van Brabant ende ons daer of gemaeckt is inden voirscreven Lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant ontfangher ende gehult sullen zijn wanneer sijt dan an ons versoeken of eenich van hem allen arghelist wijt ghesevt, In oreonden desen brief beseghelt mit onsen seghele, Gegheven tot Denremonde dertien daghe in Augusto, Int Jaer ons Heeren M. cccc. ende xxv.

30. *Van dat Hertoghe Philips van Bourgondien &c. gheconfirmeert heeft der stede van Haerlem alle privilegien, rechten, hantvesten haercomen ende brieven, die sijn neve Hertogh Ian van Brabant ende sijnen Oem Hertogh Ian van Beyeren voirscreven ende der stede voirscreven ghegheven.*

Philips Hertoge van Bourgondien Grave van Vlaenderen van Artoys ende van Bourgondien, Palatijn Heer van *Salvys* ende van Machelen, Ruwaert ende oir der lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant, Doen cond allen luden, Dat wy om rechter lieft, ende gunst die wy draghen ende hebben tot onsen lieven ende ghetruwen der goeder stede van Haerlem, Ende om alsulcke trouwe ende onderdanicheyt als sy ons bewijst hebben in onser ontfanghenisse ende huldinghe in Hollant der selver stede van Haerlem ende allen horen ghemeynen poorteren

ren die nu zijn of namaels wefen fullen gheconfirmeert ende ghevefticht hebben confirmeren ende veftighen mit defen brieve alfulcke privilegien hantveften rechten haercomen ende brieven als fy van onfen lieven neve den Hertogh van Brabant van onfen lieven Oem Hertogh Ian van Beyeren falighet ghedachten ende van horen voerfaten, Graven en Gravinnen te Hollant geworven gecoft of gecregen mogen hebben, Soe dat wyfe dair in houden ftiven ende ftercken fullen na Inhout houre brieve ende hantveften voirfz. den tijt gedurende dat wy 't Regiment der lande van Hollant ende van Zeelandt in onfen handen hebben fullen. In orconde defen brieve bezeghelt mit onfen zeghele hier aen-ghehanghen, ghegheven tot Leyden op finte Thomas dach Apoftel, in 't Iaer ons Heeren M. cccc. ende xxv.

31.

Philips Hertoge van Burgondien Grave van Vlaenderen van Artoys ende van Burgondien, Palatijn Heere van Salijnis ende van Machelen, Ruwaert ende oir der lande van Hollant van Zeelandt ende van Vrieflant, doen cond allen luden dat om fonderlinge gunft ende liefte die wy hebben ende dragen tot onfen lieven ende ghetruwen der goeder ftadt van Haerlem, overmidts vele goede truwe dienften die fy ons hier voertijdts ghedaen hebben, ende in toecomenden tijden doen moghen, ende namelike om fulcke geloeflike trouwen ende onderdanigheydt die fy mitter daet bewijft hebben inder tijdt doe onfe nichte van Brabandt mitten ghemenen kermaren ende andren horen vrienden nu left dair voiren laghen, wy hebben der felver ftadt ghegeven ende gheven mit defen brieve alfulke vriheden ende rechten als hier nae gefcreven ftaen.

Inden eerften hebben wy der goeder ftede van Haerlem ghegheven ende ghegonnet, confentieren ende gonnen hair ftede richt ende vrihede uut te recken ende te meeren al omme ende omme der felver ftede van der vriheidt die fy nu ter tijdt heeft hondert ende tachtich roeden te lande wairt in, foo dat fy binnen defer nuwer vriheit alle previlegien ende rechten hebben ende ghebruken fullen als fy tot hair toe binnen hoire vriheidt ghehadt ende ghehantiert hebben, Ende binnen defer voirfz. nuwer vriheydt van den uterften cante van der vefte die fy nu ter tijdt begraven hebben uut waert en fal niement mogen hufen tijmmeren tot genen dage.

Item, foe en fal men binnen der ftede vriheydt voirfchreven gien Beghijn-

ghijn-hove, Suster-huse noch gheenrehande vergaderinghe voirt aen maecken noch begripen van Mannen of van vrouwen persoonen in gheenre wijs meer dan der nu ter tijdt zijn, Ende die Beginen ende Susteren die jeghenwoirdelijck binnen Haerlem sijn en sullen nae deser tijdt gheen Beginen Susteren noch Vrouwen personen in-nemen noch ontfaen dan nu ter tijdt poirters of poirtarssen kinderen zijn, of die hier naemaels poirterssen ofte poirters kinderen gheweest sullen hebben twintigh Jaer langh achter een.

Item, dat alle wairlike lande ende goede daer men nu ter tijdt ons af sculdich is te dienen of die scotbaer ende bede sculdich sijn sullen, scotbaer ende bede sculdich bliven dienen ende ghelden als sy tot hair toe ghedaen hebben, Al waert oeck dat die voirschreven lande ende goede mit cope mit bespreck of anders in wat manieren dattet wesen mochte in gheesteliker handt quamen, ten wair dat die by ons ghedoet ende gemortificiert waren ende wy onsen dienst dair of quyt seulden.

Item, hebben wy gheconsentiert ende ghemachticht, consentieren ende ghemachtighen onsen Gherechte van Haerlem die nu sijn ofte naemaels wesen sullen, dat sy voirt-aen sullen moghen bannen uyter Balliuwschap van Kermerlant ende van Rijnlandt geliker wijs dat sy tot hair toe uter stede ende Perochie van Haerlem ghedaen hebben, Behoudelick dat wy die banninghen altoes tot onsen wille sullen moghen weder roepen en die gebannen persoenen die voirsz. landen weder gheven totter vriheidt toe van Haerlem voirsz. alle arghelist ut ghesteecken, Ende want wy die goede stede van Haerlem ende hoire ghemene poirteren die nu sijn of naemaels wesen sullen in allen den voirsz. punten ende vriheden ghehouden willen hebben van ons ende van een ygheliken ghestade ende onverbroeken. Soe hebben wy des te oreonde onsen zeghel hier aen doen hanghen, Ghegheven tot Amstelredamme den achtienden daghe in Augusto in 't Iaer ons Heeren M. cccc. ende xxvi.

32. *Van dat Hertoge Philips van Burgondien voirnoemde gheoerloft heeft der Kermeren te hantieren ende te gebruyken hoir oude rechten tot sinen weder-segghen.*

Philips Hertoghe van Burgondien, Grave van Vlaenderen van Artoys ende van Burgondien Palatijn Heere van Salijnis ende van Machelen, Ruwaert ende oir der lande van Hollandt van Zeelandt ende van Vrieslandt, doen cond allen luden al ist dat wy den ghemenen kermaren

ren ende horen mede pleghende nu laeste in onsen segghen overmidts hoire brueken wille overghesciedt hebben dat sy voirt meer gheenre hande versameninghe Scependoem noch rechten hebben noch voeren en sullen gelijc onse voirsz. segghen dair afclaerliken uutwiset, Soe hebben wy om alles besten wille den voirsz. kermaren mit horen toe behoeren ende ghevolghe van speciaelre gracien gheoerloft ende geconsentiert oerloven ende consentieren mit desen brieve dat sy hem behelpen sullen mogen mit sulcken Scependoem rechten ende kueren als sy plagen te hebben eer sy breuckich 't ghegens ons worden die te hantieren te pleghen ende te ghebruycken ter tijdt toe dat wyse hem mit onsen brieven doen weder segghen, in orconde desen brief bezeghelt mit onsen zegele hier an ghehangen, gegeven tot Amstelredamme opten neghentienden dagh in Augusto, in 't Iaer ons Heeren M. cccc. ende xxvi.

33.

Philips bider gracie Godts Hertoghe van Burgondien van Lothringen van Brabant ende van Limborch, Grave van Vlaenderen van Artoys van Burgondien Palatyn van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende van Namen Marck-Grave des heilighen rijcx, Heere van Vrieslandt van Salijnis ende van Machelen, allen onsen baenroedsen Ridderen knapen goeden steden ende Ondersaten ons landts van Hollandt ende van Vrieslandt saluyt. Want dicke ende menich warf groet onghenoeghte ende vechtelike ghescien midts dat wanneer als onse ondersaten vechtelie ende ghescil hebben dair doet slaghen leemten of quetsinghe ghebeuren dat dair of wrake ghedaen wort anden maghen van der eener zijde oft van der anderen die niet mede in vairde noch in velde en sijn als dat vechtelick ghesciedt ende die oock leedt is totten vechtelick dattet gheschiedt is. Welcke een onbehoerlijck dinck is, ende hebben dair om by rade ende goedt duncken van onsen ghemeenen Ridderschap steden ende luden onser landen van Hollant ende van Vrieslandt gheordineert overdraghen ende ghesloten dat soo wanneer in onsen voirschreven landen van Hollandt ende Vrieslandt tusschen enighen persoonen van wat state of condicie dat sy sijn enich vechtelick gheschiedt daer doetslaghe leemten of quetsinghe of comen dat die maghen van beide pertien die niet mede in vaerde noch in velde gheweest en hebben in den selven vechtelijck terstondt nae den vechtelick voirschreven eenen goeden vasten vrede hebben sullen ses Weecken langh op dat binnen dier tijdt een yghelick aen beiden sijden (die vrede begheert) eenen vrede mo-

ghen

ghen doen ſoeken ende maecken als hem noet duncken ſal. Ende wairt dat yemant binnen den voirſchreven ſes weken miſdaen worde van der eenre zijde of van der andere dat ſal gherekent worden ghedaen te weſen boven vrede gelijck of boven eenen goeden handt vrede gedaen wair, ende datmen in al onſen ſteden in onſen landen van Hollandt ende van Vrieſlandt, dair men ghewoenlick is koeren te maken van der voirſz. ordinancie ende overdrachte koeren maecken ſal om die te bet gehouden te werden.

Voert want tot ſommighe plaetſen in onſen voirſchreven landen voel ſubtylheden ende uytweghen gheſocht worden in recht vorderinghe die onſe Onderſaten 't ghegen malcanderen hantieren in aenſprake van lande die ſy malcanderen doen mitten ſeventuych dat een oude coſtume van recht is die ſy miſbruken, Soe hebben wy by Rade ende goet duncken van onſen ghemenen Ridderſchap ſteden ende notabelen verſtandeliken perſonen van onſen voirſchreven landen geordineert overdraghen ende geſloten eenre maniere hoe ende in wat voeghen men voirt aen dat recht van ſeventuych gebruken ſal ende ghehantieren, ende niet anders, Ende ſoe wie ende wair dat anders gebruyct ende ghepleghen worde dat en ſal van gheenre waerde weſen, Dats te weten dat die ſeven naeſte Ackeren die daer an ende winnen noch verlieſen an beyden ſijden gheleghen nae ouder coſtumen den achten Acker beheeren ſal ſonder ban ende ſonder boete, Dats te verſtaen dat uut elcke ſtucke landts tuſſchen twie heyn ſloten niet dan een twijch weſen en ſal, ende dat ſtucke landts ſal ten minſten groet weſen een morghen Landts of ſes hondert roeden Landts, Ende ofter meer dan een perſoen eyghendoem hadde in dat ſtucke Landts, ſoo ſoude die gheene daer uut tuyghen dier meeſt Landts in heeſt, en waren dair meer dan een ghelijck Inghelandt ſoe ſullen ſy dairom cavelen wie die tuygh weſen ſal, Ende ſoo wie in den onrechte viel die ſal den ſeven horen coſt betalen, te weten elck van den ſeven van ſinen coſt van elcken recht dagh twie goede groten, Ende wair enich van den ſeven die verrer ſate dan een mile ſoe ſullen ſy daer af gheven van elcken mile twie goede groedt, Des en ſullen die Schouwten niemandt dagh van recht legghen van eenighen ſeven-tuygh ſy en ſullen eerſt borghe nemen voir der ſeven coſt, ende deſghelijcks van den verwerre, oick ſoe ende ſal niemandt ſeven tuygh weſen van enighen lande hy en ſal Iaer ende dagh in den beſitte van den lande gheweeſt hebben eer hy dair of tuyghen ſal, ende als van lande ghelegen op gheeſten of anders wair dair gheen heyn ſloten an en ſijn.

is mede te verftaen dat elck ftucke landts dair men uut tugen fal groet fal wefen een morghen ten minften als voirfz. ftaet ende op dat een ygelic van wat Stacte dat hy fy defe voirfz. ordinancie ende overdrachtich condich wefen mogen ende hem weten mogen dair na te rechten.

Soe ift dat wy alle onfen Onderfaten, ende byfonder alle onfen Officieren gerechten ende dienaren over al in onfen Lande van Hollant ende van Vrieflant binnen fteden ende dair buten dat fy defen onfen brief openbaerlic condighen ende ghebieden te houden ende te volkomen fonder in eniger wijs die voirfz. ordinancie te breken of te mencken of in eniger wijs dair 't gheghen te doen. In orconde defen brieve ende onze zegele hier aen ghehangen, ghegeven opten negenden dagh in Augufto, in 't Iaer ons Heeren dufent vier hondert ende fes-en-viertich.

Gecollationeert met IOHAN HOFMAN *van woordt tot woordt alleens luydende nae 't Origineel. Anno* 1644. 20. *April.*

Hantveften ende Privilegien, van Vrouwe MARIA. *Aengaende Hollandt, Zeelandt, ende Vrieflandt, in 't gemeyn. Den* 14. *Maert* 1476.

MARIA, by der gratien Godts, Hartoginne van Bourgondien, van Lothrijcke, van Brabandt, van Limborg, van Lutfenborg, ende van Gelren, Gravinne van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgoennien, Palatijn van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, van Naemen, ende van Zutphen, Marck-Gravinne des Heyligen Rijcx, Vrouwe van Vrieflandt, van Salins, ende van Mechelen. *Doen te weten*, allen den genen die nu fijn of naemaels wefen fullen: Alfoo nae der aflijvigheydt van wylen (hooger memorien) onfen lieven Heere, ende Vader Hertoge Carel, Heere in fijnder tijt, vanden Landen, ende Heerlijckheden voorfz., tot onfer begeerte, ende verfoecke gekomen fijn by ons in defe onfe Stede van Gent, die Gecommitteerde van onfen Landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieflandt, metten Staten van onfen anderen Landen van herwaerts

waerts over, die welcken wy in presentien van de Mogende Heeren, den Hertoge van Cleve, ende van der Marcke, onsen Neve, Heere Lodewijck van Bourbon, Bisschop van Ludicke, Hertoge van Beullioen, ende Grave van Loon, onsen Oom. Ende Adolph van Cleve, ende van den Marcken, Heere tot Ravesteyn, Stedehouder Generael, ende Gouverneur van onsen voorsz. Landen, oock onse neve, die onse naeste Magen sijn van onsen Bloede, ende by advijs ende goetduncken der selver, hebben doen op doen den grooten last, daer wy ende onse Landen gemeenlijck in steeken, mits der vyantschap ende quaetwilligheyt van den Coninck van Vranckrijck, die hy alsoo vooren neemt, tot ons ende onse Landen waert, vordert ende voort keert, met diversche plaetsen van onsen voorsz. Landen in te nemen, ende die tot sijnder obedientie te trecken, totten welcken alsoo wy nochtans ontwijfelijk houden, hy geen reden noch saeken en heeft: Begeerende uyt grooten betrouwen, ende toeverlaet die wy hebben totten goeden Luyden onsen Ondersaeten van den voorsz. Landen, dat sy ons daer inne by raedt, ende daet te helpen, ende te baete komen willen, op dat die selve onse Landen, ende Ondersaten van lasten ende schaden mochten werden verhoet, daer op die Gecommitteerde van onse voornoemde, sonderlinge van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt voorsz. Lande bewijsende, ende vertoonende den goeden wille, ende den grooten gunst, die sy als onse getrouwe Ondersaten t'onswaerts hadden. Ons hebben gepresenteert nae alle haeren vermogen hulpe ende bystandt te doen, des wy hen grootelijcx dancken. Ende om dies wille dat die van onsen voorsz. Landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, hebben ons op gedaen den grooten last, ende onverwinnelicke schade die de selve onse Landen, in haeren leden hebben gehadt, mits der Oorlogen die onse voorsz. lieve Heere, ende Vader totten eynde van sijnen leven heeft geachtervolgt, alsoo dat die selve Ondersaten van den selven onsen Landen, seer bearmt, ontgoet, ende t'onder gegaen sijn, ende dat meer is sijn de selve onsen Landen, ende Steden grootelijckx afgenomen ende ingebroocken in diversche manieren, die Rechten, Privilegien, Costumen, ende Usantien van den selven, ende yegelijck van hen, sonder van den welcken wederomme gerecht, ende gerestitueert te wesen, de selve onse Landen in haren Rechten, Privilegien, Costumen, ende Usantien in 't onderhouden vander Justitien, niet staende soude mogen blijven, noch geregeert worden. Overgevende mits dien in onsen handen by manieren van geschriften, seeckere puncten,

ende Articulen, dienende ter welvaert van onſen voorſz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, hebben ons gebeden, dat wy als Hartoginne, ende Princeſſe der Landen voorſz. henluyden dieſelve punčten van onſer ſpeciaelder gratien, gonnen, geven, ende verleenen wouden voor ons, onſe oors, ende naekomelingen, ende Graven, Gravinnen, Princen, ende Princeſſen der Landen voornoemt, henluyden haeren erven, ende naekomelingen. Welcke punčten wy bevonden hebben by advyſe vanden ſelven onſen Neven, ende Oom, ende oock by onſen Raede grootelijcx dienende, noodelijck ende profijtelijck ſijnde, voor ons, onſen erven, ende onſer voornoemde Landen, ende den Inwoonenden der ſelver.

Ende hebben daerom by onſen rechter wetenheyt, ende by advyſe, ende raede als vooren uyt ſpecialer gratien, den ſelven onſen landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlant, gegeven, geconſenteert, ende verleent, geeven, conſenteren, ende verleenen voor ons, onſen erven ende naekomelingen henluyden ende haren nacomelingen, generalijck ende particulierlijck; elcken van den landen byſonder, in forme van een eeuwige Privilegie, die punčten ende Articulen hier nae verklaert tot eeuwigen dagen te gebruycken, ende onderhouden te werden ſonder in breken.

I. *Van niet te Huylijcken dan met advys, &c.*

Inden eerſten, dat wy Huylijcken ſullen, ende eenen Voocht ende Man kieſen by advys, ende goetduncken vanden Heeren van onſen bloede, ende van den Staten onſen voorſz. landen.

II. *Quijtſcheldinge van eenige beloofde penningen.*

Item, dat wy quijtſchelden die van onſen voorſz. lande van Hollandt, ende Vrieſlandt, die penningen die ſy conſenteerden, ende geloofden onſen voorſz. wylen Heere, ende Vader inden Jare van Lxxv. leſtleden ter cauſe van den Regimente ende wetten der lande van Hollandt, ende Vrieſlandt voorſz. voor welcke Penningen, die vijf groote Steden van Hollandt, te weten, Dordrecht, Delft, Leyden, Amſtelredam, ende Goude, ende elck voor een ſeſtendeel haere Obligatien, ende Verbant-brieven gegeven hebben, die henluyden weder gegeven worden, omme gecaſſeert ende geſcheurt te worden, quijtſcheldende voort

den

den voorſz. Steden, ende Landen vanden ſelven haerluyden portie, ende aendeel vanden grooten beede, van vijf hondert duyſent Croonen Jaerlijckx geconſenteert, onſen voorſz. wylen Heere ende Vader, by den drien Staten van onſer voorſz. landen van herwaerts over, ende daer toe alle die achterſtallen, ende gebreecke van den ſelve Penningen, Subventien, Giften, ende Dienſten of hoe die genoemt mochten weſen, indien daer eenigen waeren, die hier voortijts by onſen voorſz. Landen ende Steden of eenigen van dien in voorleden tijden geconſenteert, ofte niet geconſenteert te hebben geweeſt, en daermen in eeniger manieren in toekomende tijden penningen vande voorſz. Landen ende Steden, of van eenigen van dien ſoude mogen eyſſchen, of tot haeren laſte komen, in wat manieren dat het waere.

III. *Quijtſcheldinge van ſes duyſent Klinkaerts.*

Item, deſgelijckx hebben wy quijtgeſcholden, ende ſchelden quijt met deſen voor ons, ende onſen naekomelingen, die van onſe Stede van Dordrecht, metten lande van Zuyt-Hollant, ende haeren naekomelingen, die ſes duyſent Klinckaerts, die ſy erffelijck geconſenteert ende by manieren van Domeynen in die Steden van allen voorleden, ende toekomende beden Jaerlijckx gelooft hadden te betaelen, in den Tractate gemaeckt tuſſchen onſen voorſz. wylen Heere ende Vader, ende die voornoemde Stede ende Lande van Zuyt-Hollandt, inden Jaere van Lxviij. leſtleden, metten welcken ſy blijven ſouden vry, exempt ende ontlaſt van allen beden, die in toekomende tijden by den Staten, ende goede Steden der voorſz. landen geconſenteert ſoude mogen worden, daer af de voorſz. Stede van Dordrecht, haer Obligatie ende Verbant-brieven, den ſelven wylen onſen Heere, ende Vader gegeven heeft, die oock hen lieden weder gegeven worden, omme te mogen caſſeren, ende te niet te doen, ende ſal dat voorſz. Tractaet niet, ende van geenre waerden ſijn ende blijven tot eeuwigen daegen.

IV. *Geen uytheemſche Perſoonen eenige groote Officien te geven.*

Item, dat wy niemandt Raedt, noch Hooft vanden Rade, Griffier, Rentmeeſter, Droſſaert, Caſteleyn, Treſorier, Dijck-Grave, Bailiu, ofte Schout, maecken noch ordineren en ſullen, noch geenrehande an-

der Officien, noch dienſten kleyn of groot hoedanig die weſen mogen, in den voorſz. lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, geven noch conſenteren en ſullen, noch doen noch laeten bedienen, *dan die vanden voorſz. lande gebooren ſullen weſen*, *ende niet van vreemde landen*, ende indien eenige giften van de voorſz. Officien of Dienſten, by ons ofte onſe voorſaten contrary van deſer Ordonnantie gegeven waren, of by ons of onſe nacomelingen, in toekomende tijden gegeven mochte werden, die en ſullen nu als dan, ende dan als nu, doot ende van geenre waerden ſijn, ende blijven, des ſoo en ſal niemant inden voorſz. lande, meer dan twee officien mogen hebben of gebruycken.

V. *Van een Stedehouder te ſetten.*

Item, dat wy ſtellen ſullen in onſen Raedt van Hollandt, eenen Stedehouder, ende acht Raedtſluyden, daer af twe Edele ſullen zijn, die andere notabile Klerken ofte Cuſtimiers, te weten, ſes uyt Hollandt, ende twee uyt Zeelandt gebooren, die wy daer toe nemen, ordineren ende onderhouden ſullen, met behoorlijcke wedden, ende boven die acht ſullen wy daer toe noch ſtellen, ende ordineren op dat ons gelieſt, twee goede notabile Mannen oock vanden lande gebooren, die geen wedden hebben en ſullen, die welcke van onſe Raede henluyden niet en ſullen onderwinden kenniſſe te nemen, in die eerſte inſtantie van eenige ſaecken, die tot kenniſſe van der Steden of Dorpen der voorſz. lande behoorende ſijn, welcke ſaken hier na verklaert ſullen worden, maer ſullen terſtont ſonder eenich Proces, tot begeerten van partyen, de ſaecken die ter eerſter inſtantien aldaer betoogen werden, renvoyeren, ende wederſenden ter plecken daer ſy van ouden hercomen behooren, om kenniſſe daer af te nemen, ten waer datter groote ende merckelijcke ſaecken ter contrarie waren, van welcken die ſelve Raedt gehouden ſal ſijn ſommierlijck te kennen, ſonder partyen t'appoincteren ofte te ſchrijven.

VI. *Van den Raedtſluyden.*

Item, dat onſe voorſz. Raedtſluyden, naevolgende die oude manieren diemen over veel jaren in den ſelven Raet te gebruycken plach, *de ſimplici & plano*, in allen ſaecken tot haren kenniſſe behoorende, ende komende, voort varen ende procederen ſullen, ten eynde toe uyt, aldaer

daer elck dien belieft fijn felfs woorden op fijn plichte, ende boeten fal mogen voeren ende fpreecken, of by eenen Procureur indient partye belieft, doen feggen, fonder oock productie rapport of Specie-gelt van partyen te nemen, maer fal elck vanden voorfz. Raedtfluyden met fijnen wedden, fonder meer genot van partyen te nemen, te vreden fijn, ende indient tot eenigen tijden vernomen worde, dat eenige van de voorfz. Stedehouder, ofte Raedtfluyden, eenige corruptie namen, ende ontfingen, die fouden van hare Officie af geftelt worden, ende daer toe gecorrigeert, als nae gelegentheyt vanden facken nae recht ende redene daer toe behooren foude.

VII. *Van de Deurwaerders.*

Item, dat uyt onfe voorfz. Raedt, ende Hove en fullen geen Deurwaerders meer uytgaen, maer fullen alle verdachvaerdinge, ende exploicten gefchieden by feeckere gefwooren Boden van den Hove, die acht fullen fijn in getaele fonderlinge daer toe geëedt, ende hen daer op verftaende. Ende dat op feeckere dach-gelden, te weten xvj. grooten Vlaems daechs, des foo fullen fy gehouden wefen met een Mandament alleen uyt te gaen, ende te reyfen, foo dick ende menigwerven fy des van partyen verfocht worden, op verbeurteniffe van hare Officien, indien aen den voorfz. Raedt eenige klachten daer af quamen, ende foo wanneer eenige van den gefwooren Boden eenich exploict, of executie, in Steden of Dorpen der voorfz. lande doen fal, die fal gehouden fijn den Heere, ofte overfte Officiere van der plecken daer over te roepen, die welcke daer toe gehouden fal fijn over te ftaen, fonder profijt daer over te nemen, ende by advyfe ende goetduncken van den felven Officiere, dat exploict, ofte executie te werck te ftellen, ende als vanden anderen gebreecken, of mefufen, die by den voorfz. gefwooren luyden in toekomende tijden, haer exploict, ofte executie doende geperpetreert mogten worden, fal by onfen voorfz. Raedt ter begeerten van Staten of Steden der voorfz. landen of eenige van dien, ende by advyfe vanden felven geremedieert ende daer inne voorfien worden, gelijck dat behooren ende ten beften dienen fal. Des en fal niemandt van den voorfz. Raedtfluyden, geen van den gefwooren Boden, ten exploicten binnen fijnen huyfe, ende in fijnen kofte mogen houden.

VIII. *Van den Griffier.*

Item, dat die Griffier van Hollandt, van allen Acten, Sententien, Mandamenten, Executien, ende anders totter felver Officien behoorende, fijn Salaris ende Loon nemen, ende hebben fal, als onfe voorfz. Raedt, by advyfe van den Staten onfer voorfz. landen, ramen ende ordineren fal, ende niet meer, ende en fal die felve Officie, tot geenen toekomende tijden, in geenre manieren verpacht worden.

IX. *Van Erffelijcke faeken.*

Item, dat alle Erffelijcke faecken, ter eerfter inftantie nae ouden herkomen berecht worden, binnen den Ambacht ofte Plecke daer 't Erf gelegen is, ende fullen die Ingefetene van eenre Stede, malkander ter eerfter inftantie, om wat waerlijcke faecken dattet fy, betrecken voor den Gerechte der felver Stede, ende niet vorder, noch oock tot geenen anderen Gerechten noch Plecken, uytgenomen van Leen-goeden die gaen fullen ter eerfter kenniffe, daer die nae den Leen-rechte, ende oude herkomen behooren te wefen, defgelijckx fullen alle Geeftelijcke faecken tuffchen partyen geëyndt ende getermineert worden, voor den Promforen, ende Landtdeeckenen der voorfz. Landen ende Steden, fonder vorder malkanderen te betrecken, welke Promfoors ende Landt-deeckenen hen niet voorder onderwinden en fullen dan van Geeftelijcke faecken.

X. *Van reformatien van Vonniffen.*

Item, indien eenige partyen, die Vonniffe gegeven by den gerechte of gefwooren vanden Steden of Dorpen der voorfz. landen, tegens gegaen of gewijft waren, in fin worde, dat felve Vonniffe by den Hove van Hollandt te doen reformeren, die en foude totter felver reformatie niet toe ghelaten worden, ten waren dat fy voor allen 't Gerechte, of gefworen, wiens Vonniffe fy wilden doen reformeren, cautien met borghen ftellen van xxx. Rijns guldens, van xl. grooten Vlaems 't ftuck, omme indien zy winder worden, ende die Sententie vander reformatie voor hen ghekregen, contrarie der geender die eerft by den voorfz. gherechten, of gefwooren, ware ghegeven vander voorfz. cautie ontlagen te wefen, ende indien fy t'onder ginghen die felve xxx.

Rijns

Rijns guldens op te leggen, ende verbeurt te hebben, tot profijt van onſen Erven ende naekomelinghen, dies ſoo en ſullen die voorſz. gerechten, of geſworen, niet ghehouden weſen haer Vonniſſen ſuſtineren voor den Raedt ter Dach-vaerdinghe te compareren, noch koſt, moeyte of vervolgh te doen in wat manieren dattet ſy, ten waer oft hemluyden beliefde dat te ſuſtineren, 't welck aen hemluyden ende aen haer electie, ende niet aen den Heeren van onſen Raede ſtaen ende blyven ſal, maer ſalmen ter eerſter dach-vaerdinghe, die voorſz. gegerechten, oft geſworen, alleenlijk inthimeren ende compareren ten dage, indient hem goet dunckt, die nochtans niet ghehouden en ſullen ſijn te verſchynen het en ſy dat hem belieft, ten waere of yemant wilde doen blijcken dat die voorſz. eerſte jugen by corruptie oft openbaerlijk, ende klaerlijck tegens den Privilegien, van der plecken haer Vonniſſe ghegheven hadden, indien gevalle ſouden ſy ghehouden weſen, haer Vonniſſe alſoo gegeven te ſuſtineren, ende anders niet, ende ſoo wanneer eenige ſaecken by appellatien uyt onſen Raedt voorſz. van Hollant getogen worde, aen onſen grooten Raedt, die ſullen geeyndt, ende getermineert worden, *ex eiiſdem actis*, alſoomen die alre eerſt ſal moghen ſonder die Schriftueren te doen tranſlateren, of yedt nieuws daer in trecken.

XI. *Van Evocatien.*

Item, als van den Evocatien, dat die voorſz. Staten, ende Landen daer of blyven, aen haer oude Privilegien.

XII. *Van Gerechten te ſetten, in enige Hollandſche Steden.*

Item, omme alle partyen, ende tweedracht die in onſen voorſz. Landen, ende Steden omme die vernieuwinghe, ende vermakinge van den Wetten tot grooten achterdeele van den ſelven geweeſt, ende gereſen is, ende noch werden, ende ryſen mochte, doot ende te niet te brengen, ende te blyven tot eeuwigen dagen, ſoo conſenteeren wy dat die goede Steden van Hollandt, te weten Haerlem, Leyden, Delft, Amſterdam, Goude, Rotterdam, ende Schiedamme, ende elck byſonder van nu voortaen hebben, ende houden ſullen alſulke manieren van Wetten, ende Gerechten te ſetten, ende ordineren, als ſy langhe Jaeren by wylen (Zaliger gedachten) onſen oude Vader Hertoge Philips, ende ſekeren tijt daer nae gehadt, ende gebruyckt hebben.

XIII. *Van den Steden van Dordrecht, ende Briele.*

Item, dat die van Dordrecht, vanden Briele, ende ook die van Middelburgh in Zeelandt, ſoo ſy inder ſettinghe van der Gerechte, in die Steden van anderen natueren, ende conditien zijn, ſal elck een Ordonnantie overleveren, omme naevolghende die ſelve 't Gerecht aldaer gheſet te mogen werden, welcke manier en Ordonnantien van Wetten, of gerechte van den voorſz. Steden, ende van elken byſonder, wy voor ons, onſen ooren, ende naekomelingen toegelaten, geloven, ende bezegelen ſullen, die alſoo te houden, ende doen onderhouden, eeuwelijck duerende, ende daer toe elcken van de voornoemde Steden, byſonder te doen expedieren brieven in behoorlijcker forme.

XIV. *Van de Univerſiteyt tot Loeven.*

Item, op dat die van onſe Univerſiteyt van Leuven, haer Privilegie alſoo niet en miſ-bruycken, ende ſonder onderſcheyt een yegelijck in rechte aldaer niet te trecken, tot begeerte van allen haeren ſuppooſten, gelijck ſy dat tot hier toe ghepijnſt hebben te uſeren, maer willen wy ende ordineren dat een goede Ordinantien by onſen Raede, ende by goetduncken van onſen voorſz. Landen, daer op ghemaeckt zy, daer by onſe Onderſaten der ſelver Landen, alſoo by onredelijcken weghen, met onbehoorlijcken koſten niet meer gemoleſteert, noch getogen en worden.

XV. *Dat de Steden dachvaerden mogen houden.*

Item, dat onſe voorſz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, of die Steden van den ſelven landen onder malkanderen, ende ook metten Staten van onſen anderen landen, ſullen moghen ſoo dicke ende menighwerven hen dat believen ſal, die een den anderen beſchrijven, met malkanderen in dachvaerden ende anders vergaderen, ter plecken daer 't henluyden goetduncken ſal, omme aldaer te ſpreecken van ſaecken der voornoemde Landen, of Steden of eenigh van dien aengaende, ſonder daer op te mogen verwerven, voorder conſent of oorlof van ons, of van onſen nakomelingen, of ook teghens ons daer omme te miſdoen, of tot begrijp geſteldt te worden, in eeniger manieren.

XVI.

XVI. *Dat men geen Officien ſal moghen verpachten.*

Item, datmen voort meer tot geenen tijden geen Officien in onſen voorſz. landen, hoedanigh ſy zijn, Verpachten noch Verhueren en ſal: maer ſullen alle Officieren wie ſy zijn, die geen ghegeven Officie en hebben, dienen op Rekeninghe nae ouden herkomen, ende midts deſen hebben wy alle die officien ende dienſten, van onſen landen voorſz. aan ons genomen, quytſcheldende den Pachters haere Pachten, nae dat die ſelve betaelt ſullen hebben, nae advenant vanden tijt, dat ſy die Officien bedient hebben, uyt-genomen die Schout-ambachten, in die Steden van onſen voorſz. Landen, van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, die wy believen, ende conſenteren ſullen, tot begeerte van den ſelven Steden, eenige notabile, ende bequame mannen, tot eenen redelijcken pachte van nu voortaen aen te begheven, ende te doen bedienen, ende ſullen onſen voornoemden Steden, deſer tegenwoordighen Pacht van der Schout-ambachten ſelve mogen houden, indient hen goet dunckt oft quytſchelden nae-volghende dat voorſz. is. Sullen voort die Officien van de platten landen doen bedienen, by goede bequame Mannen, ende notabile perſoonen op Reeckeninghe gelijck voorſz. is betalende, ende voldoende alle oude receſſen op die voorſz. Officien daer ſtaende, daer van men goede bewijſinghe brenghen ſal moghen, op die Officien der ſelver landen, die oude receſſen daer op hebben, ende naer uytwijſingh haren Brieve laten bedienen, ende gebruycken.

XVII. *Dat men geen nieuwe Tollen, noch beſwaerniſſen, van den ſelven op ſetten ſal.*

Item, dat men geen nieuwe Tolle, Wacht van Tolle, noch beſwaerniſſe van den ſelven, voortaen op ſtellen en ſal, dan by goetduncken vanden Staten der voorſz. Landen, ende dat alle nieuwe Tollen, nieuwe Wachten, of Ankeragie in Zeelandt ende andere nieuwigheyt, ende beſwaerniſſe, ſonder conſent van den landen, ſedert die huldinge van wylen onſen ouden Vader Hertoge Philips voorſz. opgeſet is, af ende te niet gedaen worden ende blijve.

XVIII. *Dat den landen in haren Coopmanſchappen ſullen blijven.*

Item, voort gelooven wy den voorſz. landen, ende Ingeſetenen van

dien, in haere Coopmanſchap, Neeringe, ende oude Coſtuymen, Vryheden, ende Handteringe van dien, dat ſy dus lange gehadt hebben, te houden, te ſtyven, ende te ſtercken, tegens eenen ygelijcken, die hen daer inne eenig hinder, belet, verminderheyt, of ongebruyck ſouden wille doen, ende waert ſaecke dat henluyden daer inne, van eenigen lande, of luyden, wie die ſijn of weſen mogen, naemaels eenig beſet, verminderheydt, of ongebruyck geſchiede ende aengedaen worde, dat te wederſtaen ende henluyden af te doen, nae onſer macht, ende mogentheydt.

XIX. *Van Oorlogen aen te nemen.*

Item, dat wy noch onſe nacomelingen, geenderhande Oorloge aenleggende, noch verwerende tegens niemant aennemen en ſullen, dan by goetduncken vande Staten onſe voornoemde landen, ende alſdan, te weten, alſt Oorloge by goetduncken der voorſz. landen aengenomen is, ſoo ſullen die Edelen, ende Leen-mannen van onſer Graeflijckheyt, der ſelver landen de Leenhoudende, tot dienſten van napende van ouden tijden, ſtaende uyt ſaecke van haren voorſz. Leenen, gehouden weſen te dienen, ofte doen dienen, op die palen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, ende niet voorder, ende dat op redelijcken wedden, koſten, van ons ende onſen nakomelingen, ende ſoo en ſullen die Onderſaten van onſen wederpartye, in onſen voorſz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, nae de publicatie van den ſelven Oorloge, geen geleyde voorder hebben, dan by goetduncken der voorſz. landen geſloten, ende geraemt ſal werden, niet tegenſtaende alſulcke Ordinantie van geleyde van xl. dagen, als by den Staten alle onſer landen, contrarie van deſen van ons verkregen is. Ende indien wy of onſe naecomelingen tot eenigen tijden Oorloge aennamen, ſonder goetduncken ende raet van den Staten der voorſz. landen, ſoo ſouden die voorſz. Edelen, ende Leen-mannen, Mans-mannen, Steden, ende platten Landen voorſz. alle te ſamen ende elck byſonder, ongebonden ende onbelaſt blijven ende ſijn van eenige dienſten, met lijf ofte goedt inden ſelven Oorloge te doen, ofte doen doen, niet tegenſtaende eenige Ordinantien, noch oock Uſantie by den levendigen lijf, van onſen voorſz. Heer ende Vader Hertoge Carel, of ſijnen Voorſaten gemaeckt, ende onderhouden, contrarie van deſen, ende ſouden daer toe die geene die wy of onſe nakomelingen ſonder goetduncken

der

der voorſz. landen, Oorlog tegens aengenomen hadden, vry, veylig, ongeveſt ende ongehouden mogen vaeren, merren ende keeren.

XX. *Van de duytſche Tale.*

Item, dat wy van nu voortaen, geen brieven open, noch beſloten, inden voorſz. landen ſenden en ſullen, dan in de duytſche Tale, ende en ſullen geen laſten daer op ſtellen, dan by conſent van den ſelven landen.

XXI. *Van geboden, ende verboden.*

Item, alſt gebeurt dat by ons, of by onſen nacomelingen, of by onſen hoogen of particulieren Rade, eenige bevelen geboden of verboden uytgeſonden worden, gedragende ſonder middel tegens generale, of particuliere Privilegien van den voorſz. landen, of Steden van den ſelven, dat die bevelen, geboden of verboden, geen ſtant en ſullen grijpen, noch hebben, maer ſullen van onwaerde ſijn ende blijven, ende niet aſtringeren, noch bedwingen den geenen die daer inne gequetſt mogen weſen.

XXII. *Van de Kamer van rekeninge.*

Item, dat die Kamer van reeckeninge, die altans tot Mechelen leggen ſoo verre den voorſz. lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt aengaet, in Hollandt geleyt worde, ende blijven tot eeuwigen dagen, daer gebracht ſullen worden alle die Regenten, Munimenten, Brieven, ende alle andere beſcheyt, dat totter voorſz. Kamer van reeckeninge der voorſz. lande behoorende is, omme aldaer te ſijn ende te blijven, ſonder weder uytten lande mogen voeren, in wat manieren dattet waer. Des ſullen wy of onſe nacomelingen, Graven of Gravinnen van Hollandt, in onſe voorſz. lande weſende, die reeckeninge mogen doen hooren, daer 't binnen den ſelven lande ons believen ſal, voor ſulcke gecommitteerde, ſijnde van den ſelven lande, als ons goetduncken ſal.

XXIII. *Van Leengoederen.*

Item, dat alle Leensleenen, diemen hout van eenige particuliere

Heeren ofte Leen-mannen, aen de felve inmediate Leen-heeren, ende niemant anders fijn ende blijven, ende tot haeren dienften ftaen fullen, foo dat van ouds gewoonlijck is te gefchien, ende anders niet, fonder in confequentie te trecken, ende oock niet tegenftaende die Ordinantie, ende Ufantie by tijden van onfe voornoemden wylen Heere ende Vader Hertoge Karel gemaeckt ende gebruyckt contrarie van defen, van welcke Ordinantie van der voorfz. Leensleenen, of Mans-mannen, een regifter gemaeckt is, leggende onder den Regifter-Meefter van Hollandt, 't welck wy ordonneren overgebracht te wefen, ende te blyven onder die voorfz. particuliere Leen-mannen.

XXIV. *Dat elck fijn Zeedriftige goederen mach aenvaerden mits betalende redelijck bergloon.*

Item, foo wanneer eenige Schepen, by wat faecken dattet fy, ter Zee verdorven wierde, dat een yegelijck fijn goet daer uyt komende by der Zee, of aender ftrandt drijvende, of oock by andere luyden gebercht wefende, fal mogen vry aentaften, ende fijn profijt daer mede doen, in wat plaetfen, of landen in die onderdanigheyt, ende Heerlijckheyt van ons, ende onfen nakomelingen die voorfz. goederen gevonden mochten werden, betalende redelijck bergloon, den genen die 't gevonden of gehouden hebben.

XXV. *Van Makelaerdye ende excijfen, &c.*

Item, dat alle Makelaerdyen, die de Steden van outs toebehoort hebben, ende van onfe Domeynen niet en fijn, Excijfen, ende andere ongelden, hoe die genoemt moge wefen, of worden, by de Steden onfen voorfz. landen, omme haren laft te vervallen op die Ingefeten der felver Steden opgeftelt, of noch in toekomende tijden op ftellen aen den felven Steden, ende elckx in haren blijven, ende toebehooren fullen, foo fy van outs geweeft, ende toebehoort hebben, ende haren laft, ende renten daer mede te mogen vervallen, ende betalen, ende en fullen wy, noch onfen naekomelingen tot geenen dagen, Recht, Actie, noch toefeggen daer in hebben, noch behouden.

XXVI. *Van Cofteryen ende Klercken-ambachten, &c.*

Item, alle die Cofteryen, Clerck-ambachten, Scholafteryen, Bood-

am-

ambachten, Camerwaerders, ende alderhande kleyne Officien, hoedanig die wesen mogen inden voorsz. Landen ende Steden, van den selven wesen staen, ende blijven sullen eeuwigiijck, ter gifte ende dispofite van den genen, het sy van den Ridderschap, of Steden der voorsz. landen daer sy de naeste vijftig Jaren voorleden af gegeven, ende uyt krachte vander selver gifte beseten ende gebruyckt sijn geweest, sonder te trecken in consequentie 't gene dat by Hertoge Philips, of onse lieve Vader voorsz. by tijden vander gifte, ende dispositie der voorsz. officien geschiet mach sijn, dat voor haren tijdt, eer sy Heeren der voorsz. landen geworden waren, niet te wesen en placht, welcke giften contrarie deser ordonnantie by den voorsz Philips, of Carels tijden gegeven, doot ende te niet wesen, en blijven sullen. Ende indien in toekomende tijden by inadvertentie, of anders, hoe dattet sy, eenige giften van ons of onse nakomelingen vanden voorsz. Steden goederen inden lesten voorsz. puncten begrepen, of oock vanden voorsz. kleyne officien, contrarie deser ordonnantie gedaen, ende gegeven worde, soo sal die selve gifte, nu als dan, ende dan als nu, niet ende van geender waerden sijn, ende blijven tot eeuwigen dagen.

XXVII. *Van Stalen, ende Visschen.*

Item, dat een yegelijck vanden Steden onser voorsz. lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, alle die Stalen die inde wateren sijn, ende Rivieren der voorsz. landen om Visschen te vangen geset worden, wien dat sy toebehooren, uyt ende op sonder verbeuren sullen mogen trecken, ende te niet doen, navolgende sekere Privilegien, die eenigen vanden voorsz. Steden daer af hebben, soo by der selver Stalen het voetsel vande voorsz. Visschen grootelijckx ende veel versmoort, ende niemandt te goet en wordt, daer by die voorsz. wateren ende Rivieren sonder Visschen worden, ende blijven, ende oock den Coopman, door die stroom voor by die Tollen leydende dickwils in vreesen van sijnen lijf is.

XXVIII. *Van nieuwe Munte te slaen.*

Item, datmen voortaen nieuwe Munten slaen, ende ordineren sal, ende oock die penningen hoogen, ende lagen, by advyse van onsen lande, ende by goetduncken vande Staten onser landen, op alsulcke ver-

verbeurtenisse, ende pene als in Brabandt ende in Vlaenderen daer op gestelt ende geordineert sal worden, ende sal die Munte van Hollandt na ouder herkomen te Dordrecht gehouden worden.

XXIX. *Van Schrijf-gelt ende Zegel-gelt.*

Item, datmen van geen Schrijf-gelt, noch Zegel-gelt alsmen eenigen leenen ontfangt, noch oock vander Zegel van sententien, of acten gegeven by den voorsz. Raedt van Hollandt, geven, ontfangen noch betalen en sal, dan by ordonnantie van den selven Raedt, ende goetduncken der voorsz. landen.

XXX. *Van Brieven gegeven by Hertoge Philips.*

Item, dat alsulcke Brieven als wylen Hertoge Philips voornoemt gegeven heeft, het sy van Officien, hoedanig die wesen mogen in recompensatie van eenige diensten van recessen, of anders, ende die daer in possessie, ende gebruyck hebben geweest, tot overlijden van wylen Hertoge Philips, ende naderhant verandert ende ontvremt sijn geweest, by wylen onsen voorsz. Heere ende Vader, dat die selve Brieven van waerden sullen wesen, ende dat die gene die de selve Brieven daer af hebben, of hare Erfgenamen, het sy te lijve, of andersints de volkomen possessie ende gebruyck daer af hebben sullen, gelijck sy hadden by levende lijve van de voorsz. Hertoge Philips, of ten minsten van ons weder hebben sullen alsulcke penningen of renten, als nae uytwysinge haerer Brieven, die sy op die selve Officien staende hebben.

XXXI. *Van Reeckeninge te sluyten.*

Item, dat alle die Reeckeningen van inkomen, ende uytgeven van den Steden goederen der voorsz. landen gedaen, gelooft ende gesloten na ouden herkomen, of die noch in toekomende tijden, gedaen, gelooft ende gesloten sullen werden, na der selver ouder herkomen blijven sullen, vast ende gestade, ende sullen wy noch onse nakomelingen tot geenen tijden eenig seggen daer in hebben noch houden, noch die selve reeckeninge alsoo gedaen mogen doen retracteren of wederleggen, noch ten lasten setten den genen diese na der manieren voorsz. gedaen sullen hebben, of haeren Erven ende Nakomelingen, maer sullen daer af onbelast blijven en sijn tot eeuwigen dagen.

XXXII.

XXXII. *Van Prælatueren.*

Item, datmen geen Prælatueren, of Beneficien in toekomende tijden voortaen geven ſal.

XXXIII. *Van het landt van Stryen.*

Item, dat het landt van Stryen ſal altoos ſijn ende blijven een Lidt vande landen van Hollandt, ende metten ſelven nae de manieren als die gewoonlijck ſijn te betalen, ende anders niet nae haren advenant, in allen Beden, Koſten, Laſten ende Dienſten, Gelden ende Contribueren, niet tegenſtaende dat in voorleden tijden, van Beden, ende anders, contrarie van deſen geſchiet mach ſijn.

XXXIV. *Van Beden vanden landen.*

Item, indien eenige Beden ons of onſe nakomelingen in toekomende tijden by eenigen vande voorſz. landen of Steden vanden ſelven geconſenteert ende belieft worden, ſoo ſouden nochtans die andere platten landen ende Steden die inden ſelven Bede niet geconſenteert noch belieft en hadden, ongehouden ende onverbonden ſijn te betalen, ende yet daer in te gelden of te contribueren, niet tegenſtaende oock dat die meerendeel der voorſz. Landen ende Steden daer inne geconſenteert, ende belieft hadden.

XXXV. *Dat die Heere als hy eenige Beden verſoeckt, ſelfs in perſoon komen ſal.*

Item, indien wy of onſe nakomelingen in toekomende tijden, eenige Beden, of andere ſaecken, komende tot laſten der voorſz. landen begeeren ſouden willen, dat wy, of onſe Oor, alsdan gehouden ſullen ſijn ſelve in perſoon te komen, ende te verſchijnen, ten behoorlijcken ende gewoonlijcken plecken binnen den voorſz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, elcx inden haeren, omme aldaer onſen eyſſche ende begeert te openen ende te doen openen ende antwoorden te ontfaan, ſonder die voorſz. landen of haren Gedeputeerden buyten 's landts te beſchrijven, ende te doen komen.

XXXVI. *Vanden Dijck van West-vrieslandt, ende Kermerlandt.*

Item, omme dies wille dat die bewaernisse vanden lande van West-Vrieslandt ende Kermerlandt, legget ende hanget aen den Vriesen Dijck, ende aende bewaernisse van dien, ende alsoo inden genen die het regiment op den voorsz. Dijck tot desen tijdt gehadt hebben, veel versuymenisse ende gebreken gevallen sijn, daer by dat die voorsz. landen in grooten vreese geweest sijn, ende noch meer doen souden dat daer inne niet voorsien en wierde: Soo consenteren ende wille-keuren wy, dat die Stedehouder ende den Raedt die wy stellen in onsen lande van Hollandt, macht hebben sullen een ordinantie te maecken opten voorsz. Dijck, by rade ende advyse vanden Dijckgrave ende Heemraden van Rijnlandt, ende vanden Steden van Haerlem, Leyden, Amstelredam, Alckmaer, Hoorn, Medenblick, ende Enchuysen, dragende tot behoudenisse vanden voorsz. Dijck ende van den landen daer onder gelegen, ende dat onse voornoemden Stedehouder ende Rade van Hollandt, altijdt die Dijckgrave ende Heemraden opten voorsz. Dijck stellen, ende verstellen sullen by rade, advyse ende goetduncken, ende tot vermaninge vande voorsz. drie Steden, als Hoorn, Enchuysen, ende Medenblick, als die voorsz. Steden dat aen onse voorsz. Stedehouder ende Rade van Hollandt versoecken ende vermanen sullen, ende dat die voorsz. Dijckgrave gehouden sal wesen, om die haestige periculen die dagelijckx by tempeeste ende onweder aen den voorsz. Dijck vallen ende gebeuren, inden voorsz. Stede van Medenblick woonachtig te sijn, ende wes onse Stedehouder ende Rade van Hollandt, by rade ende advyse hier inne doen, inder manieren als voorsz. is stant houden, ende van waerden sal wesen, gelijck of dat by ons of onse nacomelingen gedaen waer.

XXXVII. *Van Luyden te vangen in Zeelandt.*

Item, dat onse Rentmeesters, Baljuwen, noch niemant anders van onsen 't wegen eenige Poorters, Poorteressen, of Ingeseten van Zeelandt sullen mogen vangen, noch doen vangen van Civile saecken ende breuken, ten sy dat die Persoonen eerst verwonnen sijn ter Vierschaeren nae den rechte van den Plecke, alsoo dat behoort, uytgenomen van onsen Domeynen, noch desgelijckx oock Luyden van buyten, die bor-

borge ende feekerheyt ftellen mogen, daer die Heere ende partyen aen bewaert fijn, ende foo wie gevangen gebracht wort in 's Gravefteen van Middelburg, of elders van Crijmen, die fal die Heer gehouden wefen 't recht te geven binnen den derden dag na dat hy gevangen is, of by gebreecke van dien de Burgermeefteren metten Schepenen, ende metten meeften menichte van henluyden die dat eynden fullen mogen, ende ontflaen uytter voornoemden gevangeniffe fonder verbeuren.

XXXVIII. *Van Beftellen.*

Item, dat foo wat beftellen vromen, of berijden gedaen worden by Balliou, Burgermeefteren, ende Schepenen over al Zeelandt elck in 't fijn, aen eenigerhande goederen, het fy vruchten, of andere, uyt verfoecke van Perfoonen, ende yemant die goeden ontweldigden ende wech voerden boven rechte, fonder confent of wille van den klager, datmen die Perfoonen of Perfoone, wie fy fijn, fal mogen halen over al Zeelandt, daer 't van noode wefen fal, ende brengen gevangen in 't 's Gravenfteen, tot haren koften by den Rentmeefter, Baljou of haren Stedehouders ofte Dienaers, ende fy fullen aldaer gevangen blijven ter tijd toe dat fy partyen voldaen, ende vernoegt hebben, behouden allen Steden, ende Vryheeren haers rechts.

XXXIX. *Van yemants Leen ter Tafel te brengen.*

Item, dat wy of onfe naekomelingen niemants goet Leen noch Erve binnen onfen voorfz. lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieflandt tot onfer Tafel leggen en fullen, noch niemant by provifie uyt fijn Posfeffie ftellen en fullen, maer fullen nae dat die natuere ende conditie vanden goeden fijn, eerft verwonnen fijn, ende daer nae geëxecuteert worden, navolgende die Rechten ende Coftumen vanden Landen, Steden, ende Plecken, daer die fententie, of condemnatie gegeven, of gedaen fal worden.

XL. *Van de Rentmeefteren in Zeelandt.*

Item, dat voortaen in onfe lande van Zeelandt, twee Rentmeefters wefen fullen, daer af den eenen refideren fal in Middelburg Beweſterfchelt, ende den anderen tot Zierickzee Beoofterfchelt, behouden die van der Tholen, daer af haer Ufantien ende Couftumen.

XLI. *Van Zel te delven.*

Item, dat wy voortaen geen Brieven, noch oorlof geven en ſullen meer te delven om Zel daer af te bernen uyt den erven, die inden voorſz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, binnen die bedijckte lande leggende ſijn, ende alle Octroyen contrarie deſer ordonnantie verleent, ſullen ſijn doot ende te niet.

XLII. *Vanden landen in haren oude grooten te houden.*

Item, datmen die voorſz. landen in haren oude grooten ende Palen ſal houden ende doen houden.

XLIII. *Van Dootſlagen.*

Item, dat alle Dootſlagen die geſchieden binnen ende buyten den lande van Zeelandt, die ontſchuldige Magen ſullen terſtont bevrijt ſijn, ende dat voor Edele, Onedele, ende Baſtaerden, te weten dat alle ontſchuldige Magen die niet in velde ende in vaerde geweeſt ſijn, bevrijdt ſullen weſen ſes weken lang, ende wie hier over misdede dat ſal men aen hem verhalen, of hy die vrede ſelver metter handt gebroken hadde, ende t'eynden die voorſz. ſes weken, ſoo ſullen die ontſchuldige mogen eeuwelijck verſoent ende bevrijt blijven, nae alle manieren, gelijck de Privilegien onſer landen van Hollandt, ende Vrieſlandt, van Hertoge Philips voornoemt daer af verkregen hebben, inhout ende begrijpt.

XLIV. *Dat elck ſijn goed dat hem ontſtolen is, aentaſten mach.*

Item, dat alle die Ingeſetenen der voorſz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, ſullen mette Heeren van die Plaetſen mogen aenveerden haere goederen, henluyden ontſtolen, ontdragen of anders ontvreemt, tot allen Plaetſen daer ſy die betrappen, achterhalen, ende bevinden ſullen mogen, ſonder verbeuren.

XLV. *Van die haer ſelven verdoen, ende Drinckelingen.*

Item, geene Beraders, noch andere Officiers in onſen voorſz. landen hoe-

hoedanig ſy ſijn, en ſullen mogen yemant moleſteren van lijf ofte van goederen, daer men yemant doot vint onder dexſel vandien dat de doode hem ſelver verdaan ende gedoot ſoude hebben, ten ware dat men eerſt wettelijck bevonden dat die perſoon hem ſelven met opgeſetten wille, ende met boosheyt verdaen hadde, ende men ſal een yegelijck uyt het water mogen trecken diemen daer inne vint, hy ſy levende of doot, ſonder verbeuren, maer indien dat hy doot bevonden wort, ſoo ſal men hem weder metten voeten in 't waeter leggen.

XLVI. *Dat die Ambachts-heere verbooden mogen maken.*

Item, dat alle die Ambachts-heeren van Zeelandt ſullen mogen verboden maken binnen haren Parochien, ende Vryheden by Schepenen aldaer, tot nutſchap, orboor ende profijt vander ſelver Parochien, bedragende tot thien pondt ſwaerten of daer beneden, indien daer yemant tegen gebruyckte, of dede, daer af ſoude hebben van dier verbeurteniſſe, te weten die Grave dat derdendeel, d'Ambachts-heeren een derdendeel, ende die Bailju, Schout, Schepenen aldaer een derdendeel, behoudens die Steden haeren Rechten, Keuren, ende Privilegien, ende voor deſe boete ſal die Ambagts-heer, of ſijn Dienaers die breuckigen mogen aentaſten ende vangen.

XLVII. *Datmen niemant beſetten en mach voor eenige Tollen dan voor ſijn rechte.*

Item, dat men niemant vande Onderſaten van onſer voorſz. landen binnen Steden, ende daer buyten houden noch beſetten ſal voor eenigen Tol, van eenigerhande ſaecken, dan voor ſijnen gerechte Tolle, of voor die boeten daer aen klevende.

XLVIII. *Vanden geenen die van hare erffelijcke goederen vervreemt ſijn geweeſt.*

Item, alſoo de Ingeſetenen der voorſz. landen van haren Leenen ende Erffelijcke goederen vervreemt ſijn geweeſt, by inbreken van den lande, ofte Oorloge van Vyanden, ende anders, ſoo ſullen ſy die goederen gebruycken, daer ſy den tijdt van een derdendeel van hondert Jaren, of langer in beſitte oft poſſeſſie geweeſt ſullen hebben, tot dien

tijt dat fy met recht daer uyt verwonnen fullen worden ter plaetfen, ende foo dat behoort.

XLIX. *Van Dootflagen, quade feyten, Vredebrake, &c.*

Item, om te beletten alle quade feyten van Dootflagen, Vrede-breecke, Kraft van goederen, troffinge ende anders, die dagelijckx vele in den landen en fommige Steden van Zeelandt gebeuren, mitsdien dat men van Dootflagen, Vredebraeck, Kraft van goederen, Trofferinge, ende anders, niet en plegen te berechten, dan ter hooger vierfchare van Zeelandt, die dicke feer lange vertoefde eer die gehouden wert, daeromme die Dootflagers, Vrede-brekers, Kraft-doenders, ende andere, te houwelijcker misdoen, op hope, alwaert dat fy gevangen worden, dat fy by uytbreken van gevangeniffe, by borge te ftellen of anders uytkomen mochten: Soo fullen voortaen alle goede Steden, namelijcke Remmerswale, Tholen, Goes, Cortkene, Vliffingen, Brouwershaven, ende andere die begeeren ende van nooden fijn, binnen haeren Vryheyt mogen Recht ende Juftitie doen, van Dootflagen, Vredebraken, Kraft van goede, ende van Straffeneringe, gelijck fy van allen anderen quaden feyten gewoonlijck fijn van doen, ende of gelijcke feyten ende misdaden van dootflagen, vredebraken, ende anders als voorfz. ftaet, op platte landen of in Dorpen van Zeelandt gefchieden, foo fullen die Rentmeefters van Beweﬅerfchelt, ende van Beooﬅerfchelt haren Stedehouders, ofte haeren Dienaers elcx in fijnen bedrijve gehouden fijn, dien voorfz. Misdadige te vangen, ende te brengen in den Steen, te weten die gevangen worden Beweﬅerfchelt, in Middelburg, ende die gevangen worden Beooﬅerfchelt, tot Ziericxzee, omme die aldaer gerecht te werden by den Burch-grave van Zeelandt, van hare misdaet als voorfz. is, by Wijsdom ende Vonniffe van gefworen Mannen van den voorfz. lande, als voorfz. is, ende omme defe Juftitie te volkomen, foo fal men by den Rade van Hollandt, ende by de Staten van Zeelandt daer toe ordineren twaelf gefwooren Mannen, te weten feven Beweﬅerfchelt, en vijf Beooﬅerfchelt, den welken Burchgrave ende Mannen men by den Rade ende Staten ordineren fal, foo redelijcken wedden als daer toe dienen fullen, tot kofte van den voorfz. landen van Zeelandt, indien de Misdadigen niet goets genoech en hadden omme die voorfz. wedden te betalen, behouden die Steden van Middelburch, Ziericxzee, ende alle Vryheden in 't voorfz. landt, haers Rechts, Keuren, Handtveften, ende Privilegien. L.

L. *Van duysteren Puncten in de Keuren van Zeelandt.*

Item, alsoo veel puncten staen in den Keure van Zeelandt die seer out ende duyster te verstaen sijn, soo sullen wy ten versoecke van de Staten van Zeelandt ordineren twee Persoonen van onsen Rade van Hollandt, omme by den selven Staten die voorsz. puncten die duyster sijn te helpen vermaken, ende tot beteren verstande te stellen, om die gemeene oorbaer van den voorsz. landen.

LI. *Van vonnisse in Zeelandt.*

Item, dat alle Vonnisse die in toekomende tijden by Mannen van Zeelandt gewijst sullen worden, dat die haren voortganck hebben sullen, by den meesten gevolge van stemmen van den voorsz. Mannen.

LII. *Van Lossinge van Tienden in Zeelandt.*

Item, dat men voortaan voor die Lossinge of Verheffinge van den Tienden van Zeelandt die men van den Grave hout, niet meer betalen en sal dan voor elcx pont swaerten xx. grooten Vlaems, nae ouder Costume.

LIII. *Van Heerlijkheden die versterven in Zeelandt.*

Item, als eenig Ambacht of Heerlijckheyt van Zeelandt versterft van den Vader op den Soon of Sonen, die sullen 't ontfangen binnen den Jare van den Grave, of van sijnen Rentmeester daer 't onder gelegen is, ende die Rentmeester sal 't op dien oversetten ten Boeck, elck Gemet om een halve groot, en vielder gebreck in der verlinge van 's Heeren wegen, soo sal die gene daer 't goet aengestorven is, gaen ter plaetsen daer men plecht die Vierschare te houden, in kennisse van drie 's Graven Mannen, ende van hem Brieven nemen dat sy bereydt sijn haer Leen te ontfangen, ende alle te doen dat sy van rechts wegen schuldig sijn te doen: Ende hier mede sullen sy haer goederen besitten sonder eenige schaden daer af te lijden, ter tijdt toe dat ment hem verleenen wil, ende dan sullen sy 't ontfangen als recht is.

LIV. *Van lossinge van Heerlijkheden in Zeelandt.*

Item, alle Ambachten of Heerlijckheden van Zeelandt, die versterven

ven aen den Grave, heeft die gene daer die goederen of verfterven, genen Sonen noch Dochteren achtergelaten, foo fullen die Dochteren dat Ambacht of Heerlijckheyt met fijne gevolge mogen loffen tegens den Grave, of yemant anders, ende en heeft hy geen Dochteren gelaten, foo fal 't mogen loffen den oudfte ende naafte Man-hooft vander Maechfchap vander Zwaerts fijde, ende iffer niemant vander Zwaert fijde die dat loffen wil, foo fal 't mogen loffen die oudfte ende naefte Man-hooft vander Moeders fijde, van grade tot grade, alft vander Zwaert fijde voorfz. ftaet, ende men fal voor elck gemet Ambachts met fijne gevolge, dat tot heelen Schote ftaet, ende te Boecke het derde Gemet vry ftaet, den Graven betalen anderhalf pont fwaerten, ende voort foo fal men van elck gemet, dat ten halven Schote ftaat, nae loope ende advenant den Grave alfoo veel betaelen, ende dat half Schote heeft, en 't derde gemet ten Boecke vry ftaet, daer af fal men den Grave geven voor elck gemet xv. Penningen groot, ende alfoo voort na den advenant, nae dattet vry heeft, ende ten Boecke ftaet, ende en heeft dat Ambacht geen vry, foo fal men elck gemet mogen loffen om tien Schellingen, indien dat men wille, ende foo wat Ambacht dat men loffen wil dat fal men loffen binnen een half Jaer nae dattet verftorven is, quaemt oock alfoo dat een Weeskint defe goederen loffen foude, foo falfe des Weeskints Voocht voor hem loffen, binnen der voorfz. half Jare, alzo voorfz. is, alfoo verre als het Weeskindt Reeder-Haven, ende Renten genoeg heeft, dat Ambacht mede te loffen, doet die Voocht dat niet, foo fal dat Weeskindt fijn fchaden mogen verhalen op fijnen Voocht, alft fijn Jaren hebben fal.

LV. *Van verkoopinge van Leen-goederen.*

Item, foo wanneer een Man fijn Leen-goederen, Ambacht, of Thienden in Zeelandt verkoopen wil, of moefte, by kennelijck laft of armoede, daer op hy eerft fal mogen werven ende verkrijgen confent van ons of van onfen nakomelingen, of van onfer Officieren, foo fal die Rentmeefter indien gevalle gehouden fijn dat Ambacht over te fetten, om twee grooten van der gemeten ten halven Schoten, en fonder meer daer af te nemen, ende van Thienden, ende Leenmannen, Leenlanden, fes Schellingen grooten van dien geniete, &c.

LVI.

LVI. *Dat dese Puncten onverbroken gehouden sullen werden.*

Item, indien eenich van den voorſz. Articulen of Punčten, in eenigen Steden der voorſz. landen ingebroken worden, dat des niet tegenſtaende die ſelve Privilegien alle ſijn Articulen ende Punčten, in alle den anderen Steden ende Dorpen der voorſz. landen onverbroken gehouden ſal worden.

LVII. *Dat dese Puncten ende Privilegien, ende Coustumen niet sullen prejudiceren*

Item, dat men alle die voorſz. Articulen ende Punčten ende elcx byſonder verſtaen ſal behouden die voorſz. Landen, Ridderſchap, ende Steden, ende elcx Steden byſonder in allen haren Rechten, Privilegien, Couſtumen, Keuren ende Oude-heercomen, niet tegenſtaende dat die ſelve by tijden van onſen voorſz. wylen Heere ende Vader ingebroken mogen weſen, die welcke wy in onſer Huldinge beloven ende ſweeren ſullen den voornoemden Landen ende Steden in 't Generael, ende elck in 't ſijne, in Particulier wel te onderhouden, ende doen onderhouden ſonder eenigh inbreck, mitsgaders oock ſulcke redelijcke proviſie als elcke Stede in den ſijnen behoeven ende verſoecken ſal.

LVIII. *Dat den Cancelier ende die van den grooten Rade sullen Eedt doen.*

Item, ſoo ſullen onſe Cancelier, mitsgaders ook die van den grooten Rade, van ons ende onſe nakomelingen Graven of Gravinnen der voorſz. landen van Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt, als ſy totten voorſz. Officien ontfangen ſullen worden, haeren behoorlijcken Eed doen, ende elck van henluyden byſonder belooven ende ſweeren dat ſy onſe Hoogheyt ende Heerlijckheyt, bewaren ſullen, ende elx alle die voorſz. Punčten, Articulen, mitsgaders oock alle die voorſz. Steden ende Landen Rechten, oud ende nieuwe Privilegien, Couſtumen ende Heerkomen, den ſelven Landen ende Steden onverbrekelijck ſullen onderhouden, ende doen onderhouden.

LIX. *Dat den Stadthouder ende Raden sullen Eedt doen.*

Item, in gelijcke ſullen onſe Stedehouder of overſte Officier die by

tijden weſen ſal in den voorſz. landen, mitsgaders onſe Raedtsluyden der ſelver, ende elcx byſonder in 't ontfangen van haeren Officien, ſullen even gelijcken Eedt doen als voorſz. is.

LX. *Van den Briele, ende van den landen van Voorne.*

Item, alſoo van der Steden van den Briele, ende landen van Voorne contentie, ende geſchil is tuſſchen den landen van Hollandt aen die een ſijde, ende den lande van Zeelandt aen den anderen ſijden, welcke van den voorſz. landen dat toebehoorende is, ſoo ſal die Stede van den Briele, metten lande van Voorne voornoemt, in den voorſz. Proviſien, Articulen ende Punċten mede begrepen ſijn, omme die ſelve te dienen voor hem, als toebehoorende een van der voorſz. lande: Welcke Punċten ende Articulen voorſz. ende elcx byſonder wy by advyſe ende goetduncken van onſen Neven ende Oom voorſz. mitsgaders oock van onſen grooten Raden, om die welvaert, ruſt, vrede, ende neeringe van onſen voornoemde lande, ende om menigen trouwen dienſt die de Ingeſeten van den ſelven onſe Onderſaten dickwils gedaen hebben, ende hopen ſy ons, onſen erven ende nakomelingen noch doen ſullen, gelooft hebben met deſe tegenwoordige Brieven, ende gelooven in goeden trouwen voor ons, onſe Oors, ende Nakomelingen, onſen voornoemden landen van Hollandt, Zeelandt, Vrieſlandt ende den Onderſaten der ſelver, ende haren nakomelingen, ende elcx van hem byſonder tot eeuwigen dagen, goet, vaſt, ende geſtade te houden ſonder verbreken, ende ſonder daer nae tegens te komen, ende te doen, ofte te doen doen, of oock te laten geſchien in eeniger manieren, willende ende conſenterende indien by inadvertentie, of anders, hoe, ende in wat manieren dat het waren eenige Brieven op of beſloten, hoe dat weſen mochte contrarie van deſen in toekomende tijden gegeven worden (of dat Godt verbieden moet) contrarie van deſen gedaen, ofte in gebroocken worde, dat dan als nu, ende nu als dan, niet, ende van geender waerden ſy ende blijven tot eeuwigen dagen, ende niet aſtringeren den genen die daer inne gequetſt ſoude mogen ſijn. Ende want men in diverſche Plecken deſe voorſz. Privilegien, ende Brieven te doen ſal hebben, ſoo willen wy dat totten *Vidimus* van deſen gemaeckt onder 't Zegel Autentijck, of totter Copye hier af gecollationeert, ende geteyckent metter hant van eenigen onſen Secretariſſen, ſulke geloven gegeven ſy, als deſe principale ende originele Brieven. Des te geven,

en-

ende tot eeuwigen vaſtigheyt, hebben wy uyt rechter wetenheyt onſe Zegel hier aen doen hangen, ende tot meerder ſeeckerheyt, approbatien, ende authoriſatie der dingen ende ſaecken voorſz. hebben gebeden onſen lieven Neve van Cleve, onſen Oom van Ludicke, ende onſen Neve den Heere van Raveſteyn voornoemt, dat ſy haer Zegelen by den onſen aen deſen Brief hangen willen. Ende wy Jan Hertoge van Cleve, ende van der Marcken, Lodewijck van Bourbon Biſſchop van Ludich, Hertoge van Buillion, ende Grave van Loon. Ende Adolph van Cleve, ende van der Marcken, Heere van Raveſteyn boven genoemt, hebben ter begeerte van onſer Nichten den Hertoginne geern dat alſoo gedaen. Gegeven in onſen Stede van Gent, op den xiiij. dach in Maert, in 't Jaer ons Heeren 1476.

Kort Vertooch van 't Recht van de Ridderſchap, Edelen, ende Steden van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, van allen ouden tijden in den voorſz. Lande gebruyckt, tot behoudeniſſe van de Vryheden, Gerechtigheden, Privilegien, ende Loffelijcke gebruycken van den ſelven Landen.

De Ridderſchap, Edelen, ende Steden van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, Repreſenterende den Staten van den ſelven Lande, wel ende rijpelijcken, naer voorgaende communicatie, deliberatie, ende rapport, onder den Edelen ende in de Vroetſchappen van de Steden gehouden ende gedaen, op den jegenwoordigen ſtaet deſer landen. Hebben volgende haren Eedt ende plicht, noodich geacht den wettigen ſtaet der landen, van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt by deſen te openen, op vaſt betrouwen dat een yegelijck die deſen ſal ſien, daer van ſal oordeelen ſoo onpartijdelijcken ende vreedſamelijcken, als den bedroefden ſtaet deſer landen is vereyſchende.

I. Het is kennelijck dat de landen van Hollandt met Weſt-Vrieſlandt ende Zeelandt ſijn tſedert den tijdt van 800. Jaren herwaerts geregeert ende bericht geweeſt by Graven ende Gravinnen, den welcken by den Ridderſchap, Edelen ende Steden, repreſenterende de Staten van den

felven lande, de Heerfchappye ende de Souverainiteyt der felver landen wettelijck is opgedragen ende gedefereert geweeft, die oock met fulcke difcretie ende matigheyt hen gedragen hebben in haere regeeringe, dat de felve noyt hebben gedifponeert van Oorloge aen te nemen ofte Pays te maecken, fchattinge oft contributien over den landen te heffen, ofte van eenige andere faecken den Staet van den lande betreffende (hoewel de felve nochtans van goeden Raedt van den Edelen ende Ingeborenen van den lande ordinare ware voorfien) fonder advijs ende confent van den Edelen ende Steden van den lande, die t'elcken daer op werden befchreven ende vergadert voor 't Hof van Hollandt, ende hebben boven de voorfz. Raedt, d'Edelen ende Steden van den landen t'allen tijden ende in allen faecken gegeven favorabele audientie, volkomen geloof, ende goede Refolutie, op alle 't gene de felve immermeer hadden te verthoonen, den ftaet ende welvaren van den landen eenigfints betreffende.

II. 't Welck als geweeft fijnde een gantfch wettige Regeringe, foo feer als oyt eenige andere is bevonden. Heeft voort gebracht vruchten die merckelijck, ende fonderlinge tot eere ende reputatie van den voorfz. Graven, mitsgaders welvaert der voorfz. landen, ende van de Ingefetenen der felver hebben geftreckt, als boven alle anderen, dat de Graven van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieflandt op de Heerfchappye van foo kleyne begrijp, fijn geweeft by alle Princen en Potentaten van 't Chriftenrijck niet alleen in fonderlinge refpect, eere ende reputatie, als blijckt by de hooge alliantien van Houwelijcken die fy hebben gemaeckt by na met alle de machtigfte Koningen ende Potentaten van Chriftenrijck, ende dat in den Jare XII^c. Xlvij. Coninck Willem de tweede van dien Name, is gekoren geweeft Roomfch Keyfer, maer oock dat defelve by na altijd fijn geweeft victorieus over haere Vyanden, de palen van de felve landen feeckerlijck tegen alle haere Vyanden (hoe machtig die waren) hebben befchermt, waer door de felve niet weynig fijn gerefpecteert ende ontfien geweeft by hare Naegebueren, immers mogen wy mette waerheyt feggen, dat den ftaet der landen van Hollandt ende Zeelandt binnen den tijdt van acht hondert Jaren noyt metten fwaerde en is geconqueftcert of t'ondergebracht geweeft, noch by uytheemfche, noch by inlantfche Oorlogen, 't welck wy niet en weten oft van eenige andere Rijcken (ten waere van de Republijke van Venetien) tegenwoordelick fouden mogen worden gefeyt, fonder dat men hier van eenige andere redenen foude konnen geven, dan dat altijdt goede eendracht, lief-

liefde ende verſtant is geweeſt tuſſchen den Prince ende Staten van den ſelven Lande, dewijle doch den Princen (die by hen ſelven geen macht en hadden) ſonder den Edelen ende Steden van den Landen gantſch niet en vermochten, als ordinare geen middelen hebbende dan het inkomen van de Domeynen, tot vervallinge van de koſten haerder Hof-houdinge, ende betalinge van de ordinaris Officiers.

III. Men bevint oock wat Authoriteyt den Staten van den ſelven lande hebben gehadt omme den Princen (als ſy door quaden raedt waren tot nadeel van den lande miſleyt) te brengen tot recht ende redelijckheyt, niet alleen met remonſtrantien ende verſoecken, maer oock, als hier op niet en werde behoorlijck verſien, metter daet procederende, oock ſtrengelijck tot ſtraffe van den genen die der Princen authoriteyt hadden miſleyt, mishandelt ofte onbehoorlijck misbruyckt, gelijck daer van d'exempelen ſijn veele ende menichvuldig.

IV. Oock mede bevint men klaerlijck dat der Staten van de voorſz. Landen officie is geweeſt, den minderjarigen Princen te voorſien van wettige Voochden, Mombaers ende Gardenobels, gelijck oock is geſchiet aen Grave Willem de vijffte van dien Name, tot kranckſinnigheyt gekomen ſijnde.

V. Eyntelijck is buyten twijfel dat de adminiſtratie van de Souverainiteyt van de landen t'allen tijden wettelijck is aengenomen geweeſt by den Staten der ſelver, ſoo wanneer door aflijvigheyt, minderjarigheyt, kranckſinnigheyt, misverſtant ofte eenige andere inconvenienten de landen verlaten ſijn geweeſt van de wettelijcke bedieninge der Princen, die over ſulcks dickmaels een Hooft hebben gekoren, die men Voocht oft Ruwaert noemde. 't Welck oock noch ſulcks is geobſerveert geweeſt ten tijde van den huyſe van Bourgongien, als nae 't overlijden van Hertoge Caerle ende Hertoginne Marie, ſijn Dochter, ten welcken tijde Hertoge Maximiliaen willende met gewelt, contrarie invoeren, tegen die Authoriteyt van de Staten, den geheelen ſtaet van den landen bracht in 't uyterſte gevaer ende perijckel, ende Keyſer Caerl ſelve is geduerende ſijne minderjarigheyt door d'authoriteyt van den Staten verſien van Voochden, ende 't landt van behoorlijcke Regeerders, die altijdt de Staten van den lande (hoewel in veele ſaecken de Vryheyt, geduerende de Heerſchappye van den Huyſe van Bourgongien, ſeer is vermindert) grootelijck heeft gereſpecteert, als lichtelijck bemerckende ſijnen ſtaet door geen ander middel verſeeckert te konnen weſen, heeft over ſulckx ſijnen Sone den Koninck van Spangien met verſcheyde ver-

maningen, tot gelijcke confideratie ende difcretie gefocht te bewegen, met expreffe verklaringe, dat hy fijnen ftaet foude fien in perijckel, foo haeft als hy de Staten van defen Lande foude hebben in kleynachtinge, gelijck hy oock metter daet bevint, grootelijckx tot fijne ende der landen fchade, fonder dat men den oorfpronck der Oorloge andere oorfaeck fouden konnen geven (wat men daer van difcoureert) dan dat hy defe landen met gewelt, van Spaenfch ende ander uytheemfch Krijgfchvolk heeft willen dwingen te doen 't gene fyluyden Staetsgewijfe, niet en hebben goet gevonden, in faecken betreffende den ftaet van den lande.

VI. Alle 't welck hoewel wy feecker achten genoeg buyten difpuyt te wefen, hebben nochtans noodich gevonden hier te verhalen, overmits vele Perfoonen hier van feer onfeeckerlijck ende verfcheydelijck gevoelen, de Vergaderinge van den Staten anders niet refpecterende, dan na dat hen goet dunckt de qualiteyt van de Perfoonen op de Vergaderinge comparerende te meriteren, ende van alle faecken die aldaer worden gehandelt, oordelende in allen fchijne of de voorfz. Perfoonen die uyten Edelen ende by den Steden worden gedeputeert op de Vergaderinge van den Staten, hen felven waren dragende als fijnde de Staten, ende over fulcks als hebbende de Souverainiteyt in de hoogfte macht van den lande, naer haren welgevalle van alle faecken, den ftaet van den lande betreffende waren difponerende, retorquerende over fulcks alle de handelinge der felver tot haren particulieren lafte, haet ende nijdt, maer de gene die naerder infiet 't geene vooren verhaelt is, ende andere groote faecken by den Prince van den lande met hulpe van den Staten te wege gebracht, ende infonderheyt 't gene tfedert den tijdt van vijfthien Jaren herwaerts in de landen van Hollandt met Weft-Vrieflandt ende Zeelandt is gepaffeert, kan lichtelijck bemercken, dat d'authoriteyt van den Staten niet en beftaet in 't beleyt, authoriteyt ofte macht van XXX. ofte XL. Perfoonen min of meer, die op haer Vergaderinge fijn comparerende, ende de Agenten van den Coninck van Spangien felfs, die met dusdanige argumenten tegen onfe faecken altijdt hebben gemineert, ende gefocht te brengen in kleynachtinge d'Autoriteyt van den Staten, hebben metter daet nu wel bevonden hoe grootelijck fy in alfulcken opinie fijn geabufeert ende miffeyt geweeft.

VII. Omme dan te ontdecken waer uyt de authoriteyt van den Staten is fpruytende, foo ftaet te confidereren dat de Princen die ooyt wettelijcken hebben geregeert, niet alleen hare regeeringe met delatie, confent

fent ende believen van de Lantfaten hebben begonnen, maer oock fulcks vervolcht, dat alle de leden van de lighamen, daer van fy tot Hooft fijn geftelt, fijn gebleven ongevioleert, onverkort ende onvermindert, 't welck niet heeft konnen worden verhaelt (dewijle de Princen by fchalcke ende ambitieufe luyden lichtelick worden gecircumvenieert) ten ware de Lantfaten middel hadden om hen met goede ordre ende beleyt t'allen tijden tegen alle quade practijken te oppoferen, ende de Prince, van de behoudenifle haerder Vryheyt ende welvaren, uyten name van alle de Leden, niet alleen t'allen tijden te vermanen, maer oock, om foo wanneer de felve hen tot tyrannie foude laten mifleyden, met de middelen van den lande hen daer tegens t'oppoferen. Tot defen eynde fijn de Lantfaten van den voorfz. landen gedeelt in tweederley Staten, te weten, d'Edelen ende Steden.

VIII. d'Edelen worden gehouden voor een Lidt, ten opfiene van de digniteyt haerder afkomfte, die fonder beroemen wel fulcke is, ende foo oudt (als men in eenige andere landen foude vinden) ende van de Heerlijckheden die de felve binnen defe landen fijn befittende, van welcke Heerlijckheden fyluyden meeft al hebben ende gebruycken hooge middelen ende lage jurisdictien, dewelcke op alle occurentien met malkanderen delibereren op den Staet van den Lande, ende ter Vergaderinge comparerende, advif eren op alles neffens de Gedeputeerde van de Steden.

IX. De Steden hebben meeft al een form van regeeringe, te weten, een Collegie van Raede ofte Vroetfchappen, geconftitueert fijnde van de notabelfte uyten midden van de gantfche Burgerye, defe fijn in fommige Steden van XL. In andere van XXXVI. In andere XXXII. XXVIII. XXIV. ofte XX. Perfoonen, ende fijn de Collegien van de felve foo oudt als de Steden, ofte immers dat geen Memorie en is van haere beginfelen, de Perfoonen eens verkooren fijnde, dienen haer leven ofte Poorterfchap lange geduyrende, in plaetfe van den genen die fterven, ofte haer Poorterfchappen verlaeten, worden by 't felve Collegie tot haren gelieven gekooren, andere Perfoonen uyt 't midden der Burgeren, tot vervullinge van 't getal. By defe Collegien alleen is de magt omme te advif eren, refolveren ende difponeren van alle faecken concernerende den ftaet van den Lande ende der Stede refpective: Ende wat 't felve Collegie advifeert, refolveert ende difponeert, wert by de gantfche Burgerye gevolcht, daer tegen noyt eenige inbreuck ofte oppofitie van de Burgeren is gevallen.

X.

X. By defe Collegien worden Jaerlijckx gekoren de ordinarife Magiftraten, te weten, vier, drie ofte twee Burgemeefters, ende feven ofte meer Schepenen, omme te dienen voor een Jaer. In fommige Steden gefchieden defe electien abfolutelijck, in de fommige by nominatie van dobbel getal, daer uyt by den Stadthouder de verkiefinge van 't gewoonlijck getal wert gedaen.

XI. Der Burgermeefters officie is bevolen het ordinaris beleyt ende gebiedt in alle politijcque faecken, foo wel de adminiftratie van Stadsgoederen ende innekomen, als den welftant ende bewaringe der Steden betreffende.

XII. De Collegien van den Schepen vaceren ordinare tot d'adminiftratie van de Juftitie, foo in alle Criminele als Civile faecken, ende hebben, ende exerceren alle hooge middelen, ende lage Jurisdictien.

XIII. By defe Collegien van Magiftraten worden abfolutelijck bericht de regeeringe der Steden van Hollandt, Weft-Vrieflandt, ende Zeelandt, meeft al genoech op eenen voet, fonder dat de Princen van den landen hen de regeeringe van de Steden eenichfins hebben onderwonden, anders dan in 't ftellen van eenen Officier, die op heuren name de Juftitie heeft gevordert. Dit is in 't korte de waerachtige gelegentheyt van de regeeringe der Steden van Hollandt ende Zeelandt.

XIV. Waer uyt goet te verftaen is, dat defe Collegien van de Magiftraten ende Raden van den Steden gevoecht by de Vergaderinge van den Edelen ontwijffelijcken reprefenteren den gantfchen Staet ende 't geheele Lighaem van den Lantfaten, ende en kan niet bedacht werden eenige forme van regeeringe, die met feeckerder kenniffe van alle gelegentheden van den lande foude konnen refolveren, ofte hare refolutien met meerder Eendracht, Autoriteyt, ofte Gevolg fouden konnen executeren: over fulcx en is niet te verwonderen, dat den Staet defer landen is geweeft onveranderlijck, ende foo geduerigh als eenich Staet ter werelt foude mogen wefen. Omme nu de Collegien van den Edelen ende Steden te brengen in eene Vergaderinge, en kan niet gefchieden dan by Gedeputeerde van de felve, overfulckx als omme eenige merckelijcke faecken te beraetflagen, van noode is de felve te vergaderen, foo worden die befchreven, met infertie van de principaelfte pointen die by den Collegien in deliberatie geleyt, ende daer op gerefolveert fijnde, worden afgefonden alfulcke Gecommitteerde als fy vertrouwen, en met alfulcke laft ende refolutie als fy bevinden ten dienfte van den lande te behooren. d'Edelen compareren in competenten getale, ende

de de Steden ſenden een Burgemeeſter met eenige Raden, al tot ſulken getale als ſyluyden goet vinden, nae de importantie van der ſaeken, en-de boven dien ſijn de Gecommitteerde geduerende 't Oorloge (overmits de menichvuldigheyt van de occurentien) altijdt generalijck gelaſt geweeſt, omme alle ſaecken de welvaert ende conſervatie van den ſtaet van de landen betreffende te adviſeren ende reſolveren, ſulcks ſyluyden ten meeſten dienſt van den lande bevinden te behooren, ende byſonder om de Rechten, Vryheden ende Privilegien van den lande te maintene-ren, ende alle inbreecken te weeren ende wederſtaen, ende deſe Gecommitteerde alſulcks by den anderen vergaderende, repreſenteren de Staten van den ſelven Landen, niet dat ſyluyden in hare perſoonen, ofte uyt hare Autoriteyt de Staten ſijn, maer alleen uyt kracht van de Commiſſie van haere Principalen, ſonder dat te preſumeren ſtaet, dat yemandt ſich ſelven uyt ambitie ſoude avanceren tot deſe Commiſſien, want boven dien de natuere van deſen Volcke een afkeer is hebbende van alſulcke ambitie, ende Vyandt is van alle ambitieuſen, ſoo en ſtaet 't ſelve niet te preſumeren in ſoo vrye electie, ende veel min dat yemandt in deſen tegenſpoet, die Godt almachtig den lande geliefſt te over ſenden, ſoude begerich weſen omme de ſaecken van den lande te handelen, daer niet dan ſwarigheyt is in te ſien, niet dan vyantſchap ende misgunſt van den Vyanden onſer ſaecken (die oock de gequaliſiceerſte ende veele getrouwe Perſoonen met valſch aengeven abuſerende, dickwils quade opinien van veele goede Dienaers van den lande hebben verweckt) ſtaet te wachten, ſonder eenig profijt, overſulcks heeſt men het aennemen van de voorſz. Commiſſien moeten redigeren *Inter muner a neceſſaria*, ende alle die geenen die eenig beleyt deſer landen hebben geſien, konnen getuygen wat ſwarigheden ende conſtrinctien ſijn gevallen ende gebruyckt, omme de Gecommitteerde, verſochte ende gebruyckte perſoonen tot de opgeleyde laſten te bewilligen.

XV. Ende ſijn de ſelve Gecommitteerden gehoude wederkerende hare principale te doen van alles getrou rapport.

XVI. Dit is 't fundament van de regeringe deſer landen van Hollandt met Weſt-Vrieſlandt ende Zeelandt, daer op den ſtaet der ſelver Landen den tijdt van vijf, ſes, ſeven hondert Jaren, ende ſoo lange als de outſte Monumenten ſtreckende ſijn, heeft beruſt. Dit is oock (naeſt de hulpe van Godt almachtigh) 't gene dat de ſelve in deſe gevaerlijcke Oorlog tegen ſoo machtigen Vyandt heeft gehouden in goede kloeckmoedigheyt ende eendracht, ſulckx dat geduyrende deſe Oorlege, noyt

M Lidt

Lidt van de voorſz. Lande anders dan met 't uyterſte gewelt, van ons is geſcheurt, noyt Burgerye oproerig, noyt gemuytineerde Soldaten in den Landen van Hollandt ofte Zeelandt ſijn bevonden, daer van wy, naeſt Gods machtige hant, geen andere redenen ſouden konnen geven, dan dat in alles oprechtelijck, vrymoedelijck, rijpelijck, ende met open deuren is gehandelt, tot welcken eynde is gebeurt, dat veele van de kleyne Steden, oock die men van ouden tijden ter Vergaderinge van de Staten niet en placht te beſchrijven (immers alle de gene die ſulcks begeert hebben) in de Vergaderinge van de Staten vrye ceſſie ende ſtemme is gegunt, op dat een yegelijck 't beleyt der gemeene Landt-ſaecken kennelijck ſijnde, de laſten (die anders onverdraechlijck ſchijnen) met goetwilligheyt gedragen, ende de eenigheyt onverbreeckelijck onderhouden ſoude werden, tot welcken eynde d'Edelen ende Steden oock vry geſtaen heeft met ſulcken getale ende Perſonen, van het lighaem van de Vroetſchappen weſende, te compareren als hen goet dochte, behoudelijck dat de Perſonen by de Privilegien van den lande niet en worden uytgeſloten.

XVII. Ingevalle nu yemant ſoude konnen bewijſen, dat onder den Edelen ofte onder den genen die als Gedeputeerde van den Steden op de Vergaderinge van de Staten ſijn beſchreven, yemandt yet ſoude gehandelt hebben (des wy niet en weten) anders dan in der voegen als voorſz. is, ende in conformité van ſijnen laſt ende commiſſie, den ſelven ſoude gehouden ſijn t'allen tijden daer van voor ſijne principaelen te verantwoorden, ende by gebreecke van dien ſtrafbaer ſijn als naer rechten, ende de geene die ter goeder trouwen arbeyden om ſulcks te openbaren, achten wy voor goede Liefhebbers des Vaderlandts.

XVIII. Maer de gene die de Staten van den landen verachtende ende beſchimpende, hare actien calumnieren, abuſeren hen grootelijcks, indien ſy verſtaen te doen te hebben mette Perſoonen van de Edelen ende de Gecommitteerde van de Steden in haer particulier, ingevalle ſy niet met eenen en bewyſen, dat yemant van de ſelve yet ſonder laſt ſoude hebben gedaen, ofte ſijne commiſſie geëxcedeert. Ende hoewel veele Perſoonen ſulcks uyt onwetenheyt ende ſimpelheyt doende, 't ſelfde niet op 't ſwaerſte en wort afgenomen: Soo is nochtans ſeecker, dat de gene die ſulcks doen met goede kenniſſe ende wetenſchap, ſijn Vyanden van den Staet ende Republijcke deſer Landen, ende dat de ſelve daer mede niet anders konnen voor hebben, dan te ondergraven de Fundamenten van den huyſe, omme 't ſelve te doen ſtorten, en ver-

val-

vallen. Soo wel ten opſiene van den Prince, als van de Gemeente. Want wat is de macht van een Prince, ſonder goede Correſpondentie van ſijne Onderſaten: Wat Correſpondentie ſal hy met hen houden, wat onderſtant ſal hy van hen trecken, indien hy hem daer toe laet brengen, dat hy partyſchap aenneemt tegen de Staten, die de Gemeenten repreſenteeren, ofte om eygentlijcker te ſpreecken tegen ſijn eygen Volck ſelver: Ten anderen hoe kan den ſtaet van den Lande beſtaen, indien het geſchieden konde, dat de Gemeente ſoo verre werden gebracht dat de ſelve partyſchap aennamen tegen den Staten, dat is, tegen de Edelen, Magiſtraten ende Vroetſchappen van den Steden, die haer Voorſtanders ende wettelijcke Magiſtraten ſijn, die tot voorſtant van de Gemeente, oock den ondanck van den Princen ende Gouverneurs dickwils in 't particulier moeten dragen.

XIX. Daeromme ſullen alle redelijcke menſchen klaerlijck verſtaen, dat den Gemeenen Staet van den Landen geen ſwaerder, ſchadelijcker, noch dootlijcker Vyanden ſouden mogen hebben, dan de genen die ſich ſouden formaliſeren tegen den Staten van den Landen in 't generael. Maer ſulckx en verſtaen wy niet te weſen die geenen die ſoude konnen bewijſen tegen yemanden particulierlijcken dat hy de commiſſie van ſijnen principalen, op de Vergaderinge van den Staten comparerende, ſouden hebben geëxcedeert, als voorſz. is, ofte oock anderſins hen ſouden hebben ontgaen.

XX. Hieromme ſal een yegelijck gelieven te verſtaen, dat die gene die verklaeren de Souverainiteyt der Landen te weſen by den Staten, ſy niet en verſtaen daer mede te ſpreecken van eenige particuliere Perſonen ofte Gecommitteerden in 't particulier, maer van haere principalen, te weten, die Edelen ende Steden van den Lande, die ſy uyt krachte van hare Commiſſien repreſenteren, 't welck verſcheyden Princen ende Potentaten, ende oock haere Majeſteyt van Engelandt mette Generale Staten tracterende, ende ſijne Ex. de Commiſſie als Gouverneur Generael van den ſelven ontfangende, ſulcks hebben verſtaen, ende by niemanden ter Werelde geconroverteert mach werden.

XXI. Sonder dat wy konnen gelooven, dat yemant meent met goet Fundament anders als nu te kunnen ſuſtineren, ofte ſoude moeten volgen, dat d'Edelen, Magiſtraten ende Vroetſchappen van den Steden, nu niet de ſelve macht en hadden op de exercitie van de Souverainiteyt, die de ſelve hebben gehadt in voorleden tijden, als voren beweſen is, ende oock hadden in 't tracteren met hare Majeſteyt ende conſtitueren

van 't Gouvernement van ſijn Excellentie, ofte anderſints ſoude moeten in controverſie getrocken worden, niet alleen de beſtendigheyt van de tractaten met hare Majeſteyt, Commiſſie ende Gouvernement van ſijn Excell., maer alle 't gene de Staten 't ſedert den tijdt van vijfthien Jaren tot hare defenſie hebben gedaen, 't welck alleen 't werck is van der Landen Vyanden.

XXII. Mits allen 't welcke wy klaerlijck ende genoegſaem achten beweſen te ſijn, hoe noodig de Authoriteyt van den Staten dient geconſerveert, als weſende het Fondament daer op den gemeenen ſtant van den Lande is beruſtende, 't welck ſonder de ruine van de gemeene ſaeke niet en mach werden gekrenckt, ende dat de Souverainiteyt van den Lande is by den Staten in alle ſaecken, niet min als die geweeſt is by de voorgaende Princen deſer Landen.

Aldus gearreſteert in den Hage, den xvj. July, Ende is als noch geresolveert, dat daer overleveringe ſal worden gedaen. Gedaen tot Haerlem, den xvj. Octobris 1587.

E Y N D E.

AANHANGSEL
van
REQUESTEN,
enz.

Request, door eenige Burgeren der Stad Haerlem, welkers Huysen in 't Beleg tot de Fortificatie waren gebruykt of anders geruïneert, aen de Staeten van Holland gepresenteert; met het Appointement daer op verleent den 23sten van May 1577.

Aen de Staeten 's Lands van Holland.

Vertoonen in alle reverentie de arme schamele desolate Burgers der Stad Haerlem, wiens Huysen mits den belegge van den Vyand in der Stads wallen tot resistentie van dien gebragt zyn geweest, mede mits 't schieten gantschelyk geruïneert, by den Soldaaten en anderen tot brand omgehaelt, en ten lesten, God betert, metten grooten Brand vernielt en te niete gekomen, hoe dat henluyden respective Huysen en Erven eensdeels met Kustingen, Renten en andere Lasten gechargeert zynde, deselve by hun Supplianten mits den belegge, overgifte in handen van den Vyand, groote continueele Belastingen, Extorsien en Exhauratien der Soldaaten, niet mogelyk en is geweest deselve op syne behoorlyke tyd (t'haere leetwesen) te betaelen, sulks dat als nu heurluyden voorschreve Huysen en Erven in respective als boven grootelyks met swaere accumulatien en arrerages belast zyn, en alsoo sy Supplianten niet en vermogen deselve als nu in promptis te furneeren, en dat sy luyden nochtans gaerne heurluyder Crediteurs souden begeeren te betaelen, versoeken sy Supplian-

 ten

ten seer ootmoedig, dat Uwer E. in insich van heurluyder geallegeerde hen gelieven wille te octoyeren en behoorlyk octroy te verleenen, uyt krachte van dewelke alsulke Pachten, Renten, Kustingen, als heurluyder Suppliansten Huysen en Erven eenigsints souden mogen mede belast wesen gesurcheert sullen werden en blyven den tyd van tien jaeren, ingaende respective sedert de laetste betaelinge van deselve Kustingen, Renten, Pachten, ens. mits de expiratie van de voorschreve tyd omgekomen zynde, by henluyden respective betaelt te worden jaerlyks dobbele Pachten, Renten en Kustingen, ter tyd de voorschreve gesurcheerde jaeren geheelyk en al ten vollen betaelt en gequeten sullen wesen, om sulks alle onbehoorlyke executien en discussien te eviteren. Dit doende, &c.

(*In margine stond*,)

De Staeten van Holland en Zeeland, aenmerkende de groote schade, destructie, en ruïne die binnen de Stad Haerlem geduurende die voorleden Oorlog is gevallen en geleden, om te voorsien voor soo veel doenlyk zy, ten solaigemente van de Ingesetenen van dien, op de restauratie van deselve Huysinge, hebben denselven Supplianten van alle onbetaelde Pachten, Kustingen, Grond-renten en andere Lasten, staende op eenige Huysingen en Erven binnen Haerlem voornoemt, die door den belegge der Vyanden, staende die voorleden Oorloge, in de Walle der voorschreve Stede van Haerlem tot resistentie derselver Vyanden syn gebruykt en gewrocht, ook by den Soldaaten en andere tot brand omgehaalt en gedemolieert of met geschut ganschelyk syn geruïneert, of ook die ten laetsten metten grooten Brand mogen syn vernielt en te niete gekomen, en alrede verschenen en onbetaelt mogen wesen, gegunt en geaccordeert, gunnen en accorderen by desen uytstel en atterminatie van betaelinge voor den tyd van acht jaeren eerstkomende, mitsgaders van allen Pachten, Kustingen, Renten, en andere gelyke Lasten, die binnen den selven tyd vallen en verschynen sullen, sulks dat daer voor niemand binnen den voorschreven tyd in rechten of daer buiten sal mogen worden aengesproken of gemolesteert, houdende oversulks mede middelertyd in surcheantie alle proceduren, condemnatien en executien die uyt sake van den verschenen Kustingen, Pachten of Renten als vooren aangeheven of verleent souden mogen wesen; wel-

ver-

verftaende, dat na de expiratie van de voornoemde acht eerftkomende jaeren, de voorfchreve verloopen Renten, Pachten en andere Laften by fmaldeelinge en verdubbleringe op de navolgende jaeren betaelt fullen moeten worden, en foo verre eenige Kuftingen geduurende die voornoemde acht jaeren geene loop en hadden, dat na de expiratie van de voorfchreve acht jaeren dubbelde Kuftingen van de voorfchreve Huyfen en Erven over 't verloop van dien jaerlyks by fmaldeelinge mede fullen moeten werden betaelt, ter volle betalinge toe; behoudelyk ook, dat die geene die binnen de vier eerftkomende jaeren haerluyder Huyfen niet aengevaert en weder opgetimmert fullen hebben, van de geene die opgebouwt mogen worden, die felfde na de expiratie van dien den effecte van defen niet en fullen mogen genieten, daer op behoorlyke Brieven van Octroy fullen worden verleent. Gedaen tot Haerlem den 23 May 1577.

(Onder ftond,) Ter Ordonnantie van de Staeten.

By my, (was getekent)

C. de RECHTERE.

Ampliatie van het Appointement van den 23 May 1577, door de Staeten van Holland verleent den 4 Januarius 1579.

Aan myne Heeren den Staeten van Holland.

Vertoonen in alle reverentie den Burgemeefteren, Schepenen en Regeerders der Stad Haerlem, hoe dat voor henluyden onlanks queftie gerefen is ter faecke van Huys-Kuftingen van eenen verbranden Huyfe in den grooten Brand defer Stad anno 76 mede vernielt en te niete gebrogt, toekomende 't felve verbrande Huys eene Poorters Dochter, dewelke met haeren Man ettelyke jaeren voor den oorlog haere Poorterfchap verwoont heeft, en nu wederom binnen defe Stad na de Pacificatie is komen woonen, doende fuftineeren dat mits 't voorfchreve Huys als andere mede verbrand is, fy behoort te genieten defelve gratie en atterminatie van den Kuftingen, als by Uwer

E. den 23 May anno 77 den schamelen Burgeren van Haerlem gegunt is voor den tyd van acht doen eerstkomende jaeren, volgende d'origineele Apostille gestelt op de Requeste hier aen gehegt; en soo sy Supplianten daer in swaerigheyt bevinden, versoeken ootmoedelyk dat Uwer E. dien deselve Apostille verleent hebben, believe by forme van interpretatie op de marge van desen verklaeringe te doen, of den Buytenluyden, geen Poorters van Haerlem wesende, en nochtans haeren Huysen binnen derselver Stad in den grooten brande of andersins, sulks 't selve Octroy vermelt, verlooren hebben, mede de voorschreve gratie sullen genieten in allen schyne als den Burgeren van Haerlem, dan niet, ook mede of den geenen die naer dato van 't voorschreve Octroy haere woonplaetse weder binnen der voorschreve Stad hebben genomen, daer door in de voorschreve gratie souden syn begrepen. Dit doende, &c.

(*In margine stond*,)

Die Staeten van Holland verklaeren, dat alle die geene die eenige ledige Erven hebben binnen der Stad Haerlem, daer af die Huysen syn verbrand, het Octroy sullen mogen genieten by den Staeten daer op verleent. Gedaen tot Haerlem den 4 January 1579.

(Onder stond,) Ter ordonnantie van de Staeten.

By my, (was getekent,)

C. de RECHTERE.

Request door den Schout, Burgemeesters en Regeerders der Stad Haerlem, aen syne Excellentie en de Staeten van Holland gepresenteert, om Vergoeding der Schade, geduurende het Beleg geleden.

Aen syne Excellentie en de Staeten van Holland.

Geven in alle ootmoed te kennen de Schout, Burgemeesters en Regeerders der Stad Haerlem, soo voor hun selve, als uyt den aen-

naeme en van wegen de Gemeente, Burgeren der selver Stede, dat sy in Juny 1572 hoorende, dat uwe Excellentie met een heirkragt opgeseten was, om de Nederlanden te bevryden van de oppressie en tyrannie der Spanjaerden, en deselve weder te stellen in heure oude Vryheyt, Privilegien en Coustumen, hen terstond met andere Steden begeven hebben onder 't Gouvernement van uwe Excellentie, als Stadhouder des Lands van Holland, ten welken tyde sy terstond ingenomen hebben garnisoen, die de Burgeren de Kost hebben moeten geven; daer na de Vyand het hoofd naer Holland keerende, hebben, boven 't Garnisoen daer in leggende, noch ingenomen vier Vendelen Oostersche knegten van den Regimente des Oversten Lasarus Muller, om den Vyand 't hoofd te bieden; en na de Vyand, de Stad met groote heirkrachte belegert, beschoten, ondergraven, en eenen groote bequaame bresse gemaekt hebbende, deselve ook geweldelyk bestormt hadden, en de Knegten met de Burgeren door Gods genade den storm wederstaen hadden, heeft uwe Excellentie, tot versekeringe derselver Stede en bevrydinge van 't geheele Land, daer soo veel Krygsvolk in gesonden, dat daer verre boven de 3000 Soldaeten binnen waren, die de Burgeren op de toeseggings van uwer Excellentie en de Staeten, inhoudende, dat alle de kosten, die de Knegten daer binnen op de Burgers en anderen teerende, en 't gunt hen aen Geld en Waeren verstrekt soude worden, by 't gemeen Land voldaen en betaelt soude worden, op welke toeseggingc syluyden deselve Knegten geduurende den tyd van omtrent seven Maenden, sonder eenig wederseggen, onderhouden hebben, en voorts tot defensie derselver Stad verstrekt hebben, alle 't gunt sy hadden of wisten te bekomen, niet twyffelende, of souden de Stad met de hulpe Gods wel behouden, en 't geheele Land bevryd hebben, als sy ook sonder twyffel wel gedaen souden hebben, en hadde henluyden die Victuailles niet ontbroken, door welk gebrek (na dat sy alle de Paerden, Honden, Katten, gesouten Huyden, en andere ongewoone Spysen geconsumeert hadden) syn sy genootsackt geweest hen in de genade en ongenade van den Vyand op te geven, (en dit noch naer voorgaende schryvens van uwer Excellentie hebbende) en denselven ook moeten beloven, voor de redemptie van der plunderinge van heure overgebleven Goederen de somma van 240000 Ponden van 40 Grooten, waer van sy soo in Gelde, Wolle en Linde-laken, als andere Waeren gereed opgebragt hebben boven de 90000

N 3 Pon-

Ponden; ſyn daer en boven veel van heure Burgeren als Slaeven voor Alkmaer gevoert, te pioneeren, alwaer veele van henluyden geſchoten en geſtorven zyn; ook daer benevens ſedert dien tyd altoos belaſt gebleven met groote garniſoenen, ſoo van Spanjaerden als anderen, die ſy de Koſt of groote Service hebben moeten geven, weſende genoeg 't Gaſthuys der Spanjaarden en Soldaeten; boven alle deſen, ſoo is onlangs door eenen afgryſſelyken brand het derde part van de Stad wel afgebrand, ſoo dat de helft van deſelve Stad genoeg geruïneert en in der aſſche legt, ſoo door den voorſchreven brand, als door 't ſchieten van den Vyand, en demolitien van de Huyſen, ſoo door de moetwillige Soldaeten, als tot de Fortificatien in den beleggе gedaen, ſoo datſe ontwyffelyk geſchapen is nimmermeer te verkomen noch opgebouwd te werden, ten ſy dat uwe Excellentie met de Staeten de hand daer aen houden, en deſelve voorſien met eenige vryheden of preëminentie, daer door de lieden verwekt mogen worden, aldaer te komen reſideeren, en weder te bouwen; ſoo de Burgeren, ter oorſaeke hier vooren verhaelt, in den uytterſten nood, calamiteyt, miſerie en armoede gekomen zyn, die macht niet hebben 't ſelve te doen. Waerom de Supplianten haer keeren tot uwer Excellentie en de Staeten van Holland, verſoeken ſeer ootmoedelyk, om de paſſie onſes Heeren, en in reſpecte, dat de Burgeren van Haerlem met haer lyf, bloed en goed tot heure onverwinnelyke ſchade en grondige bederffeniſſe den Vyand gereſiſteert, en 't Land van Holland gepreſerveert hebben, eenige uyt de Staeten te willen committeeren, die met uwer Excellentie en den Supplianten eenige Middelen willen ramen, waer deur de Stad, als een van de voorbaerigſte litmaeten des Lands, weder opgebouwt en tot eenig welvaeren gebragt mag worden, en dat ook de Burgeren van heure Koſten en andere gedebourſſeerde Penningen, daer in 't Land bevonden ſal worden naer alle equiteit gehouden te zyn, met de minſte quetſe van den Lande betaelt mogen worden naer billikheyt en redenen vereyſſchen ſullen. 't Welk doende, &c.

Accord tusschen syne Excellentie en de Staeten van Holland ter eenre, en Burgemeesters en Regeerders van Haerlem ter andere zyde, aengegaen, ter vergoedinge van de schaden en verschotten door de Stad, geduurende het Beleg, geleden en gedaen; getekent en bezegelt den 24 April 1581.

ALsoo de Burgemeesteren en Regeerders der Stad Haerlem seer ernstelyk vervolgden en aanhielden, om van de Staeten van Holland te hebben rembourfement en betaalinge, soo van 't gunt uyt des voorschreven Stads Beurse, op de Soldie van eenige Kapiteynen, Officieren en Soldaaten, item van Arbeytsloonen, om die Stad en Bresse, by den Vyand geschoten, weder te restaureeren, en jegens den Vyand te fortifieren, verschoten en betaalt is geweest, als ook van 't gunt haere Burgeren, Inwoonderen en andere particulieren noch ten achteren zyn, soo wel voor 't onderhoud van de Soldaaten, die in den belegge geduurende omtrent seven Maenden in groot getale binnen derselve Stede waren, en op de toeseggingе van betalinge, by de Staeten die van Haerlem gedaen, daer binnen ontfangen syn geweest, als van verschoten Penningen en geleverde Waren, die sy tot 'er voorschreven onderhoud, fortificatie, en tot redemptie van heur lyf en goed, (als de Vyand de Stad door hongersnood bekomen had) hebben moeten leveren en opbrengen; en voorts generaelyk van alle andere kosten, by deselve Burgeren, Inwoonderen en andere binnen de voorschreve Stede ten selven tyde daer voor en na, tot deselve Stad weder onder 't gebied en gouvernement van syne Prinselyke Excellentie gekomen is, gesupporteert; en om te verhoeden, dat, ter cause van de satisfactie by die van Haerlem van syne Excellentie en de Staeten verkregen, geene twist of onverstand tusschen deselve Staeten en Regeerders van Haerlem namaels soude mogen opreysen, en oversulks die satisfactie geannulleert en te niete gedaen worden, sonder voortaen van eeniger waerde of kracht van d'eene of d'andere syde gehouden te worden; soo hebben de voorschreve Staeten, ten overstaen en met advys van syne Prinselyke Excellentie, met die van Haerlem onderlinge geaccordeert en verdragen, en denselven van Haerlem, ter oorsaeke voorschreven en in vol-

voldoeninge van heure gepretendeerde en voorgewende achterwesen, in volle betaelinge van alle 't gunt voorschreven is gegeven, en ten vryen eygen opgedraegen, geven en opdraegen ten vryen eygen mits desen den voorschreven Burgemeesteren en Regeerders, ten behoeve derselver Stede, heure Burgeren, Inwoonderen en andere als boven, de partyen van Goederen, hier na verklaert.

Eerst alle die Goederen, toebehoorende de Conventen, Geestelyke Collegien en Gilden, die binnen de Stad Haerlem en Parochie van dien, ten tyde van de Satisfactie, gestaen of geweest zyn.

En daer en boven de Goederen van de Kanoniken, eertyds Monniken te Amsteldam en Heylo geweest zynde, mitsgaders ook de helft van de Goederen, toebehoorende de twee Conventen, in de Beverwyk gestaen hebbende, daer van de Staeten de andere helft tot henwaarts behouden, om by henluyden ad pios usus geëmplojeert te worden; mits dat de lasten, daer op staende, mitsgaders de alimentatien van de Conventualen, den Predicant en Schoolmeester van die plaetse, ook half en half gedraegen sullen worden; van welke Goederen eensdeels by sekere Gecommitteerden van de Staeten Inventaris en Staet gemaekt is; en sullen de voorschreven Burgemeesteren en Regeerders van Haerlem, van wegen en uyt den naeme der voorschreve Staeten, den Conventualen, Collegien en Gilden, die als noch geene Inventaris of Staet overgelevert hebben, behoorlyken Staet afeysschen, en doen overleveren van alle de Goederen, die ten tyde van de voorschreve satisfactie henluyden toequamen, en van alle de voorschreven Conventualen, Collegien en Gilden overneemen de Brieven en Munimenten, die sy van deselve heure Goederen hebben; tot alle 't welk sy ook den onwilligen sullen mogen bedwingen by gyselinge en apprehensie van heure Persoonen, die daer in weigerig bevonden sullen worden, is 't nood; waer toe de voorschreve Staeten deselve Burgemeesteren en Regeerders geauthoriseert en volkomen last gegeven hebben, authoriseeren en volkomen last geven by desen onwederroepelyk, om alle de voorschreven Goederen by henluyden geäenvaert en gepossideert te worden, als andere Stads Goederen, en deselve te mogen verkoopen ten behoeve en profyte als boven: welverstaende, dat die van Haerlem die Conventualen en andere Geestelyke Persoonen, wesende wettige Litmaeten van deselve Conventen en Collegien voor dato van de satisfactie aengenomen, naer behooren, eerlyk en wel sullen alimenteeren en onder-

derhouden, naer 't vermogen derselver Goederen, in conformité van de Pacificatie van Gent; en sullen alle die Conventualen, heure residentie in den belegge en daer voor binnen Haerlem gehad hebbende, hen by den anderen mogen versamelen in een bequaeme plaets of Convent, dat hen de Burgemeesteren en Regeerders daer toe sullen laeten volgen en toeëvgenen, om heur leven lang, of soo lang hen dat gelieft, by den anderen te woonen, om de andere Kloosteren en Conventen by de voorschreven Burgemeesteren ten behoeve als vooren geäanvaert te worden; alle welke Goederen van de voorschreve Conventen, Collegien en Gilden die voorschreve Staeten belooft hebben en beloven by desen de voorschreve Burgemeesteren en Regeerders, ten behoeve als vooren, te laeten ten vryen eygen, met alsulke lasten, als die by de jegenwoordige Conventualen, Gildebroederen en Geestelyke Persoonen, en heure voorsaeten mede belast en beswaert zyn, sonder meer; en ook dese alienatie en opdragt, by alle contracten van payse, bestand en anders staende te houden, en te doen valideeren: welverstaende, dat, indien namaels die van Amsteldam, of eenige andere Steden, by bewilinge van de Staeten, of anders dan by transactie of eenige andere onerose titule, de Goederen van de Conventen en Collegien, binnen heure Stede gelegen, quamen te behouden, dat de voorschreve Staeten, in sulken gevalle, die van Haerlem in geld betaelen sullen de somme van 20000 Ponden, van 40 Grooten 't Pond, op vier als dan eerstkomende jaeren; laetende henluiden niet te min de voorschreven Goederen behouden, sulks en in dier voegen, als andere Steden dat toegelaeten sal zyn.

Boven dien sullen die van Haerlem, ten eeuwigen dagen, vry behouden het Klerk- en Bode-ampten; de Markt en Hamburger Biertollen; het Veer, in de Leede leggende, dat by die van Haerlem gestopt is geweest, waar voor sy jaerlyks ten Comptoire van Kennemerland plagten te betaelen de somma van 158 Ponden 10 Schellingen, munte als vooren; met noch 17 gelyke Ponden 10 Schellingen, voor de recognitie van dat die van Haerlem heuren Vlees-exchys verhoogt en 't Besterf-geld afgestelt hebben; en dat men in 't Haerlemmer-bosch niet soude tappen; daer van sy voortaen exempt sullen blyven; item sullen mede ten eeuwigen dagen ontlast en bevryt zyn van 120 gelyke Ponden, die sy jaerlyks aen handen van den Tollenaer van Spaerendam moesten uytkeeren en betaelen, voor dat alle Waeren, uyt het noorden binnen Haerlem komende, en daer niet

O ver-

verkogt worden, weder vry van de Tollen naer het noorden geſcheept mogen worden; en dat ook de Schuyten, ſonder Denne deur Haerlem vaerende, vry ſyn van de Roer-tolle; bedraegende alle de voorſchreve partyen 296 gelyke Ponden; die voortaen uyt de Rekeningen van Kennemerland en van de voorſchreve Tollen gelaeten ſullen worden; en van de reſteerende onbetaelde jaeren ontlaſt blyven; en die van Haerlem ten eeuwigen dagen blyven genietende de voorſchreve vryheyd in de Tollen van de Goederen, die uyt het noorden komende, en niet verkogt zynde, weder na het noorden geſcheept werden, als ook de Schuyten ſonder Denne vry ſullen weſen van de Roer-tolle.

Voorts ſullen die van Haerlem t'heuren profyte hebben en genieten de weydinge van de Duynen en Wilderniſſen, noch aen de Domeynen weſende, beginnende van het zuyden, royende van den Dorpe van Voorhout op Noordwyk naer zee gaende, en van daer noordwaerts tot de Duynen van Arenbergen, leggende in Heemskerk; des ſullen die van Haerlem, op de weydinge, hen reguleeren naer de Ordonnantie daer op gemaekt, of noch te maeken: welverſtaende, dat hier onder niet begrepen is de weydinge in de Duynen van Brederode, en andere, daer van eenige particulieren, voor den jaere 1580, 't recht van weydinge verkregen hebben: welverſtaende, dat de voorſchreve Staeten die voorſchreve weydinge, t'heuren believen, tot allen tyden ſullen mogen redimeren, en aen hen loſſen met een ſomme van 6000 Ponden, munte als vooren, te betaelen op ſes vervolgende termynen van jaeren, als t'elken termyn 1000 derſelver Ponden; en die van Haerlem, ontfangen hebbende den eerſten Termyn, ſullen de facto van deſelve weydinge afſtand doen, en de voorſchreve Staeten daer mede laeten geworden.

Boven al deſen, ſoo hebben de voorſchreve Staeten belooft en belooven by deſen den voorſchreven Burgemeeſteren en Regeerders van Haerlem, ten behoeve als vooren, noch te betaelen, ſonder eenige afſlag, de ſomme van 200000 Ponden, munte als vooren, op 13 vervolgende jaeren, te weeten, 20000 Ponden binnen 's jaers, naer de generaele Middelen binnen de voorſchreve Stad in train gebragt en geheven ſullen worden by verpachtinge of collectatie; om 't welk te mogen geſchieden, ſoo hebben de voorſchreve Burgemeeſteren en Regeerders, uit naeme van de geheele Burgerye en Gemeente, belooft en beloven by deſen, dat ſonder eenige verhinderin-

ringe of letsel een Commissaris van de Staeten deselve Middelen, als in andere Steden, mede aldaer binnen Haerlem sal mogen verpachten of doen collecteeren, om den eersten May aldaer mede geheven en ontfangen te worden; en voorts de resteerende 180000 Ponden, op 12 daer aen volgende jaeren, als t'elken jaere 15000 gelyke Ponden; tot versekeringe van de voorschreve 200000 Ponden, hebben de voorschreve Staeten die van Haerlem in handen gestelt en verbonden, stellen en verbinden by desen alle 't gunt van de generaele Middelen binnen derselver Stede en Parochie van dien komen sal, om op den voorschreven termyn te ontfangen; en, ingevalle deselve Middelen soo veel niet uyt en bragten, soo hebben de voorschreve Staeten henluyden belooft en belooven by desen, in sulken gevalle, het kort of den geheelen termyn (in cas deselve Middelen over Holland in de Steden geheel quamen te cesseeren) uyt andere des gemeene Lands Penningen te doen betaelen, en daer voor speciaelyk verbonden en in handen gestelt alle de Contributien en Subventien, soo wel ordinaris als extraordinaris, hoe men deselve soude mogen noemen, die over Kennemerland en Kennemer-gevolg geheven sullen worden; ordonneerende onwederroepelyk by desen den Ontfanger of Ontfangers derselver Middelen, Contributien en Subventien, dan in der tyd wesende, den voorschreve Burgemeesteren en Regeerders van Haerlem daer uyt hen soo veele t'heuren contentemente te assigneren, om daer uyt den geheelen termyn of 't kort te mogen ontfangen; en mits voor de eerste reyse overbrengende Copie autentyk van desen, met behoorlyke Quitantie daer op dienende, sullen den Ontfangers de somme in uytgeven gepasseert en geleden worden. En beloven de voorschreve Staeten deselve Burgemeesteren en Regeerders noch te betaelen, uyt de eerste Penningen, die van de generaele Middelen binnen Haerlem geheven en ontfangen sullen worden, de somme van 2000 gelyke Ponden, tot hulpe en assistentie van de kosten der reparatien, die aen de groote Sluys te Spaerendam gedaen, en by die van Haerlem verschoten zyn, die den Ontfanger derselver Middelen, mits overleverende hier van extract en behoorlyke Quitantie, geleden sullen worden in Rekeninge; en sal de Stad van Haerlem vry en exempt wesen in de Omslagen van de Contributien, die men doen sal, om de andere Steden van heurluyder groote Rekeninge te betaelen.

Voorts soo hebben syne Prinselyke Excellentie en de Staeten be-

looft en belooven by desen, die van Haerlem de facto wederom te stellen in de possessie van alle heure Preëminentien over de Dorpen van Kennemerland en Kennemer-gevolg, als sy over 20, 30, 40 en 50 jaeren gehad hebben, sonder dat hen sal obsteren de verandering, die sedert 20 jaeren herwaerts daer in gepleegt is geweest.

Des soo hebben de voorschreve Burgemeesteren en Regeerders, van wegen de voorschreve Stad, belooft en belooven by desen, tot vorderinge en opbouwinge derselver Stad, te betaelen, uyt de naem en van wegen de voorschreve Staeten van Holland, het hard Dak, dat men behoeft tot de optimmeringe van de Huysen, die by den brand, en de Soldaeten vernielt en gedemolieert zyn geweest, soo wel die alrede, naer dato van de satisfactie, opgetimmert syn met hard Dak, als die geene die binnen acht toekomende jaeren weder opgetimmert sullen werden. En, dat sy daer benevens ook drie Jongens, die men bevinden sal kloek en vernuftig van verstand, en de Ouders van dien niet van vermogen te zyn, om deselve ter schoole te houden, soo binnen de Stad van Haerlem, als binnen de Universiteyt van Leyden, in Studies sullen onderhouden. Van gelyken hebben sy belooft en belooven by desen, uyt die voorschreve Goederen, soo veele te verstrekken tot onderhoud van den Armen binnen de voorschreve Stad wesende, als de lasten van de Stad eenigsints sullen mogen lyden.

En sullen hier mede alle vordere actien van achterheyt, schade, of hoedanig 't selve genaemt soude mogen worden, af, dood en te niete wesen, mitsgaders de satisfactie, die syne Excellentie en de Staeten van Holland den Burgemeesteren van Haerlem gegeven hebben; en oversulks die van Haerlem in alles hen sullen hebben te gedraegen als de andere Steden van Holland.

Dan alsoo syne Excellentie en de Staeten van Holland niemand in syne conscientie willen dwingen, sal een iegelyk vry na syne conscientie mogen leven, sonder gerechergeert of achterhaelt te worden, dan alsoo veele simple luyden by menschelyke insettingen, bekleed met een uyterlyke schyn, verleyt worden van God, 't welk in 't nakomen van Gods Woord niet geschieden kan, soo hebben de voorschreve Staeten, ten overstaen en met advys van syne Princelyke Excellentie, verstaen en goedgevonden, dat ook binnen de Stad Haerlem, in conformité van de overkomste van de Unie tusschen den Lande van Holland en Zeeland, in den jaare 1576 gemaekt, als in alle de andere Ste-

den

den van Holland, geene andere exercitie van Religie ſal worden geëxerceert, dan van de Gereformeerde Religie; en dies aengaende hen reguleeren na de laetſte Reſolutie, Staetsgewys by die van Hol- en Zeeland onlangs, als in Maert laetſtleden alhier tot Amſterdam, genomen.

Alle 't welk de Staeten en de Burgemeeſteren en Regeerders van Haerlem aen wederſyden elkanderen belooft hebben en toegeſeyt, belooven en toeſeggen by deſen, in allen pointen vaſt en onverbreekelyk te onderhouden en na te komen.

Bevelen en belaſten daerom ſyne Prinſelyke Excellentie en de voorſchreve Staeten dien van den Raede Provinciael van Holland, en alle andere Juſticieren en Officieren derſelver Landen, alle 't gunt voorſchreven is na te doen komen, en geene proviſie hier tegens te verleenen, of te gedoogen dat de voorſchreve Burgemeeſteren en Regeerders hier in eenige hinder of letſel gedaen worde; maer veel eer alle behulp, addreſſe en vorderinge den ſelven te doen, om 't inhouden van deſe volkomentlyk, na ſyn form en inhouden, te mogen genieten.

En tot verſekertheyd van alle 't gunt voorſchreven is, hebben ſy aen wederſyden gebeden ſyne Prinſelyke Excellentie, deſe twee alleens luydende, daer van ſy elks een hebben, als Hooge Overigheid, over henluyden te willen tekenen, en uythangende doen bezegelen; en tot meerder kenniſſe en vaſtigheyd, ſoo hebben de Staeten van Holland voornoemt deſelve mede, by heuren Secretaris van heuren 't wegen, doen ondertekenen, en daer benevens met 'er Staeten Zegel, ſulks ſy tegenwoordig gebruyken, uythangende bezegelen; als ook die van Haerlem voor hun ſelven die alle beyde met heure Stads Zegel uythangende bezegelt hebben. Aldus gedaen binnen de Stad Amſteldam, op den vierentwintigſten April, in 't jaer onſes Heeren 1581, naer Paſcha.

(Was ondertekent,)

GUILLEAUME DE NASSAU.

(Lager ſtond,) Ter ordonnantie van de Staeten.

By my, (was getekent,)

C. DE RECHTERE.

HAARLEM,
't Hof van
GRAAVEN, VORSTEN
en
VORSTINNEN.

Verhaalt hebbende, de Statuten, Privilegien, Vrydommen en Vereeringen, dewelke de Graaven van Holland en Zeeland, en Zoonen van Graaven, die niet verbastert waren van de vroomheid hunner Voorouderen, aan die van Haarlem, volhardende in hunne oude getrouwheid, bewezen hebben; zal 't niet onvoeglyk wezen, zo ik hier inbreng de Hoofden en Souverainen van 't Land, en de Grooten van de Provintien, die men Graaven noemde, en hun Hof of Paleis te Haarlem veel gehouden hebben. Daar van daan komt het Huis van Weelde, in de Vogelezangk, verordineert om te jaagen, van Graaf *Floris*, de vyfde van die naam, in den jaare 1280. Hier van daan quam 't dat 'er meer andere Vorsten en Heeren de Stad Haarlem verkozen hadden, om daar hun woonplaats te neemen, ten deele om de plaats van plaizier en gezonde lucht, en ten deele om de getrouwheid van de Burgers, en vriendelykheid der Ingezetenen. Waar van 't ook komt, dat de Stad Haarlem weleer genoemt is 't Hof van Holland; als de oude Historien ons getuigen.

Graaf Floris, de twede van die naam, gebynaamt de Vette, en in ordere de elfde Graaf, heeft deze onze Stad mede luister gegeven: en die na hem geweest zyn hun Hof te Haarlem gehouden van den jaare 1291. Maar deze bovengemelde *Graaf Floris* had eene Huisvrouw getrouwt, *Petronella* genaamt, de Zuster van Keizer *Lotharius*; uit welke gebooren zyn *Diderik*, de naaste Erfgenaam; *Floris*, Prins van Kennemerland; en *Hadewig*, een uitermaate schoone Maagd; die te Haarlem ook gestorven, en begraven is in de Groo-

te

WILLEM de I.

WILLEM de II.

te Kerk, onder een marmore Zark. En als op die tyd voorgeval-was een Leen van 't Ryk, is die ook te Haarlem afgedaan, ten overstaan van *Graaf Floris*; die dit stuk heeft bevordert en uitgewrocht, den eerste Maart, op het begeeren van zyn wettelyke Gemalinne *Petronella*.

Diderik, de zevende van die naam, en 14de Graaf, heeft binnen Haarlem een tocht toegerust op de Vriesen, die veel volk aannam, en Keizer *Henderik* de vierde hem de hand daar toe biedende. Alzo ook van voor die tyd, in den jaare 1195, is te Haarlem een Accoord gemaakt tusschen *Diderik* en *Willem*, Gebroeders, noopende eenig verschil onder hen.

Ada, de 15de Gravinne, in den jaare 1203, als zy in 't Gouvernement gekomen is, en getrouwt was aan *Lodewyk van Loon*, buiten weeten van de Heeren Staaten; en *Willem*, haar Oom, ook tegen had; heeft haar begeven na Haarlem, als tot een vrye en geweide plaats, met alle de geene, die haar party gekozen had en gevolgt waren, ter tyd toe dat zy alle verstrooit zyn, om de vreeze en beroerte van Oorlog.

Ook is 'er niet aan te twyffelen, dat *Willem* de eerste, de 16de Graaf in ordre, de tocht gedaan heeft met onze Burgers na 't Heilige Land, als hy Damiate met force ingenomen, en tot triumph mede gebragt heeft de loffelyke Wapenen en Klokken van Damiate, die te Haerlem noch te zien zyn.

Maar onder alle de Graaven heeft de naam van *Willem*, de tweeden van die naam, en 18de Graaf van Holland, wel de meeste luister gehad, die te Haarlem gewonnen en gebooren is, en van kindsbeen (zo men zegt) opgevoed. Deze is gekozen Roomsch Koningk in den jaare 1245; hy nu machtig geworden zynde, en tot de hoogste Majesteit verheven, zo heeft hy de liefde van zyne Vaderlyke Stad niet kunnen afleggen; maar dezelve, daar hy eerst ter waereld gekomen was, met zeer treffelyke Privilegien en Vereeringen bedacht; die wy boven hebben opgegeven: en heeft dezelve, boven anderen, die of Ingelanden, of Inwoonders en Ingezetenen van Holland waren, zyn Burgerye met een byzondere prerogative en voordeel, *Burgers van Haerlem* laaten noemen; ter eere van de oude en genereuse Stam van die van Haarlem. Ook heeft hy een Koningklyk Hof te Haarlem gehouden; daar van daan voerd de Koningkstraat noch haare naam, en daar by de Paarlestraat, alwaar men Paarlen en Juweelen voor 't Hof verkogt, in den jaare 1250: daar ook noch

Graaf Willem de tweede.

de

de Schilden en Wapenen, boven aan 't Stadhuis gezet zynde, genoegzaam te kennen gaven, dat daar het Paleis der Graaven altyd geweeſt is.

Floris, de vyfde van die naam, en in ordre de 19de Graaf, heeft ook met zyn gantſche Suite en Hovelingen eenige jaaren hier geleeft. Deze is 't, die in de Stad Haarlem, de Broeders van de ordre der Predikers, die men *Jacobynen* noemde, de grond om een Klooſter te bouwen, heeft gegeven, en verordineert ten behoeve van de voorſz. Broeders, om aldaar hunnen Dienſt te pleegen; * daar van, als ook van *Willem de Procurator*, maakt *P. Schriverius* gewag, in zyne geſchrevene Chronyk.

Na deze is gevolgt *Jan*, de eerſte van die naam, en 20ſte Graaf van Holland: deze, als de Onderzaaten tegen hem opſtonden en rebelleerden, eensdeels om de moedwil van de Vader, als ook om de booze ſtukken van *Wolfert*, en neerlaag van dien, heeft hy zyne Gezanten aan *Jan van Henegouwe* gezonden, die vermaard was en de naam had van byzondere voorzichtigheid en goed beleid, om ootmoediglyk te verzoeken, dat 't hem gelieven zou weder in Holland te komen, en dat hy van de hand zyner Neef, (die God wil zegenen) onder de naam van Voogd, 't Gouvernement van de Graaflykheid wilde aanneemen. Deze, als hy te Dordrecht gekomen was, na zyne jaaren wakker, is hem te gemoet getrokken, en hem opgedraagen hebbende het Gouvernement van 't Graafſchap, heeft zich weer na Haarlem begeven, om zyn plaizier aldaar met de Jacht te neemen. De opſtand of rebellie door *Jan van Henegouwe* geſtild zynde, binnen vier jaaren, is *Jan* wederom tot de zyne gekomen, om het Gouvernement te aanvaarden. Maar, niet lang daar na, als hy

* In dit geweezene Klooſter, en nu het Pard genaamt, word noch een Grafſchrift gevonden, op een kopere Plaat gegraveert, dus luidende:

Hier legt begraven, Leſer,
Den ouden † Dirk Janſen Bleſer,
Hondert en elf jaeren
Was hy oud, na ſyn verklaeren,
Doe hy eerſt ſoude trouwen
Ter Echt een jonge Vrouwe.
Den Paſtoor ſeyde hem bout:
Gy Dirk ſyt ſeker veel te out,
En komt waerlyk veel te laet,
Om te voldoen den Echten-ſtaet.

Hy ſprak: Heer, ſet ter ſy
Die hondert jaeren vry,
En die elf alleen behoud,
Soo en ben ik niet te oud.
Dit Hawlyk is aldus volbracht
Met Liefde, ſonder klacht,
En ſoo hebben geleeſt dees twee
Twintig jaeren, met vree,
En een Dochter gewonnen,
Geeſtlyk geſtorven een Nonne.

† Deze Man (indien een Vreemdeling hier ongeloovig in mogte zyn) is by onze Vooroudereu gekent geweeſt, gelyk zulks als noch door oude en levendige Getuigen kan blyken. Zie *Leegwater*, in zyn kort Chronykje van Haarlem.

hy aan de koorts en buikloop geraakte, (men zegt door fenyn vergeven) is hy op den eerste December, in den jaare 1299, overleden.

In zyn plaats is gekomen *Jan*, de twede van die naam, Graave van Henegouwe en Holland, enz.: deze, als hy te Haarlem was, en daar in weelde leefde, trachte het Gouvernement van 't Graaffchap op zyn Neef *Johan* (die nu met zyn Bruid uit Engeland gekomen was) te doen transporteeren; met hem veraccordeert zynde in 't Hof, dat te Haarlem was, als alle de Grooten daar in bewilligden. Maar, na 't Gebied over 't Graaffchap Holland en Zeeland vier jaaren bezeten te hebben, is in November daar na overleden. 't Is ongelooffelyk dat de Historien betuigen van Graaf *Willem*, die de naam had van *Willem de Goede*, om zyne goedaertigheid aan den Armen; was onveranderlyk en rechtmaatig in 't Gerichte; had tot zyne Huisvrouwe genomen de Zuster van *Philip*, Koningk van Vrankryk: deze, als hy zyn Gouvernement eerst zoude aanvangen, heeft alle de Hovelingen te Haarlem genodigt, en eene kostelyke en Koningklyke Maaltyd gehouden, in den jaare 1311, maar voor een korte tyd van acht dagen: op deze Maaltyd zyn gekomen 20 Graaven, 100 Baronnen, 1000 Ridders, met ontelbaare Vorstinnen, Vrouwen en groote Madames, nevens veele Edele Staatjuffers; hier waren ook alle de Schildknaapen, Edelen, en Welgeboorene Mannen in groote meenigte. Alle deze folemniteiten van Hoofsche Pracht duurde acht dagen, die gehouden zyn met uitneemende kosten en Koningklyke Parade; men hield hier Tournoyspelen, zo te paard als te voet, Hoffelyke Banquetten, en allerhande vreugde.

Keizer *Hendrik*, ten tyde van Vrouw *Jacoba*, Hertoginne van Beyeren, heeft ook zich onthouden te Haarlem, als zy Krygsvolk aan liet neemen tegen de Vriesen.

Doe de Factie van Hoeks en Kabeljauws hier hevig was, is de Hertoginne *Isabella* te Haarlem gekomen, met haare Hovelingen, om de Partyen te vereenigen, en dit daags voor St. *Willebrorts* Feest, omtrent den jaare 1404.

Niet zeer lang daar na heeft *Maximiliaan*, Keizer van Romen, als de zaaken in Nederland heel qualyk stonden, te Haarlem Dagvaart gehouden, en een ruime tyd zich daar onthouden.

Maar, wat is 't noodig alle de Graaven op te haalen, die hun vermaak te Haarlem genomen hebben, als Liefhebbers van de Jacht.

De Koningk van *Bohemen*, by onze tyd, zegt men, (en 't is ook

waarheid) dat hy in 't geweest van Haarlem meermaalen zich quam vermaaken, rondom in de Bosschagie en Duinen.

Hier en boven de Heeren van *Brederode*, niet tegenstaande dat zy naby hadden 't Huis van Brederode, en dat van Kleef, zo na gelegen aan de Stad, door gunst van de Graaf, hebben nochtans hunne Wooning en Hof te Haarlem gehouden.

Dat ieder van Vorstelyke Afkomst niet mogt gebeuren, zyne Residentie te Haarlem te neemen. 't Is de Keurvorst van Keulen geweigert, te Haarlem zyn Logement te houden, en zich daar ter neêr te zetten; dit geschiede in November, in den jaare 1584.

Amelia, door Gods genade, Paltsgraavinne op den Ryn, Hertoginne van Beyeren, Weduwe van de Heer van Brederode, Vianen, Ameyden en Bergen, heeft te Haarlem haar Hof gehouden, en eenige jaaren haare Residentie gehad in 't Zyl-klooster; die wederom, in May 1613, na de Palts is vertrokken.

Insgelyks de Baron *Siddenisci*, Ritmeester-Collonel, vermaard in Krygszaaken van Nederland; deze heeft veele tyd gewoond in de Bagyne-straat; daar zyne Huisvrouw ook gestorven is, en begraven op 't Choor in de Groote Kerk. Als ook de Hofmeester van de Paltsgraavinne, *Werner van Batenburg*, is, na het vertrek van de Graavinne *Amelia*, mede te Haarlem gebleven; zo om de zoete en aangenaame lucht, als beleeft- en vriendelykheid van de Ingezetenen; hy was Bailjuw van Brederode, en heeft zyn wooning gehad in de Wyde Appelaar-steeg, alwaar hy oud geworden en overleden is, den 28sten van Augusty, in den jaare 1625, en in de Groote Kerk begraven. De oudste Zoon, *Nicolaas van Batenburg*, is Bailjuw in zyns Vaders plaats geworden, doch ontydig overleden: maar de andere Zoon, *Philip van Batenburg*, Rechtsgeleerde, heeft geen zekere woonplaats, en is noch ongehuwt.

Het dunkt my ook, dat ik dit niet behoore voorby te gaan, als strekkende tot reputatie en eere van onze Stad, dat door de gunst van de Paltsgraaf op den Ryn, Graaf van Holland, Zeeland, en Hertog van Beyeren, die van Hoorn toegelaaten en vergunt is, hunne Burgemeesteren en Schepenen te Haarlem te verkiezen, met vrye verkiezinge en keure. Alzo de Stad Haarlem van alle oude geheugenisse de Hoofdstad is geweest van geheel Kennemerland, om de Stoel van de Justitie te maintineeren en handhaven: te meer, om dat deze in macht en rykdom geene van alle de Steden geweken heeft.

Want

Want als Hertog *Philips* eene tocht met al zyn Volk voor had op Vlaanderen, en by deze gelegentheid aan de meeste Steden van Holland om 20000 Schilden, a 15 Stuivers 't stuk waardig, verzogt, om de Soldaaten, die rondom in hunne Garnisoenen lagen, hun Besoldinge te betaalen, zo bragt Haarlem dier tyd op 4622; Amsterdam, heden de machtigste Koopstad, 2832; Delft 3305; Leyden mede 3305; Rotterdam maar 853; en eindelyk de Stad Enkhuizen 100 Schilden.

Dat hier ook Doorluchtige Familien en Huizen geweest zyn, geven zo veele Heeren-huizen en Kasteelen te kennen, als daar zyn die van *Adrichem*, *Alkemade*, *Assendelft*, *Foreest*, *Heemskerk*, *Meresteyn*, *Oosterwyk*, *Poelenburg*, *Polaanen*, *Schooten*, en meer anderen.

Behalven deze Heeren-huizen, zyn 'er ook geweest veele oude Stammen van Adel; die ik goed gedacht hebbe, mede op te noemen, om de eere der Stad, daar my op te letten staat.

Hoe veele Doorluchtige Mannen, en uit Ridderlyke Ordre gesproten, 'er geweest zyn, afkomstig van de oudste en Edelste Geslachten der Haarlemmers, heb ik in 't begin van myne Beschryving der Stad verhaalt; die mynen Landsman *Ampsing* wydluchtig beschryft van den jaare 1124, aanvangende van *Wermbold* en *Folbert*, tot *Johan van Haarlem*, de geene die Raadsheer in den Hoogen Raad geweest is. Onder deze is noch een andere *Johan van Haarlem* geweest, een Edele Schildknaap, die, om eenige gedenkwaardige diensten, van Graaf *Floris* beschonken is met een vereeringe van eenige Morgens Weiland, gelegen naby Haarlem, genaamt *Berkenrode*. Hier van komt eerst de Adel en Heerlykheid *Berkenrode*. Dit Geslacht van *Berkenrode* is vervallen en t'einde gekomen by ons leven. De laatste van dit Geslacht zyn geweest, *Diderik*, uit Haarlem, *van Berkenrode*, die geleeft heeft op het Huis te Berkenrode, en zyn leven aldaar voleind, zo lang het God behaagde, en is zonder Nazaaten overleden: en noch eenen *Hendrik van Berkenrode*, die nagelaaten heeft eene natuurlyke Dochter. Omtrent den jaare 1440 heeft 'er geleeft eene noble Bazinne uit het Geslacht van Haarlem; deze (zo men zegt, en zulks mag gelooven) is gehuwt met *Gerard van Assendelft*; die te dier tyd niemand van Adel week, een voornaam Man van de Ridderschap. Alzo zyn 'er twee Geslachten van de Edelste Stammen door Huwelyk vergadert en geallieert. Want dien

Gerard van Assendelft, als 'er geen mannelyk oir was, heeft het Huis van Assendelft, de naam verandert zynde, in zyn Familie gebragt de Stam van Haarlem, en heeft deze, midsgaders de Schilden, Wapenen en alle erffelyke successie gebragt in zyn Huis, en uit het Recht van 't Huwelyk, voert hy noch de Wapenen tot op dezen huidigen dag. Op zyn Kasteel, dat een van de oudste is, zegt men, heeft hy Vierschaar gehouden, als de vrydom van geheel Kennemerland. Het Geslacht van *Assendelft* heeft zyn naam eerst gekregen van de Heerlykheid Assendelft, een machtig en ryk Dorp; de Ruïnen en vervallene muuren zyn noch aldaar te zien. De naaste Stam hier aan, is 't Huis van *Renes*, dewelke verlaaten van mans oir, heeft de Domeinen van 't Huis opgehouden.

Maar daar zyn noch ouder Stammen dan deze, en van meerder luister, als daar zyn die van *Brederode*; die ook Ingezetenen van onze Stad geweest zyn, als boven verhaalt is. De naaste Stam daar aan zyn geweest die van *van Teylingen*; die hun Geslacht voeren van eenen Vader: want de Historien die melden, dat *Arnold*, de derde Graaf van Holland, drie Zoonen gehad heeft, de oudste van dien was *Diderik*, die in zyn Vaders plaats gekomen is, als Graaf: de naaste daar aan heete *Sifridus*; als de Vader deze geschonken had eenige Morgentalen, wel ruim gemeeten, heeft de naam gekregen van *Brederode*, in den jaare 990: en de jongste van deze was genaamt *Symon*, die de Heerlykheid van 't Huis van Teylingen te beurt viel, gelegen naby Warmond. Hier van daan komt het Geslacht van *van Teylingen*; dat zeer vermeenigvuldigt, tot de nakomelingen voortgeteeld is, een vrugtbaar Geslacht, welks Geslachtregister ik hier niet zal bybrengen, dat zyn begin neemt van den jaare 1063, en die door voortteelinge geduurt heeft tot dezen huidigen dag.

Uit deze Edele Stamme (dat ik zonder opspraake alzo mag spreeken) is myne Huisvrouwe ook gesprooten, eene Moeder van veele Kinderen, *Maria van Teylingen*; de Dochter van *Augustyn*, en Dochters Dochter van *Josina van Nyenburg*, die 20 Kinderen gewonnen heeft, zo Zoonen als Dochters, van de gemelde *Augustyn*, haar Grootvader; van welke de jongste geweest is de Vader van myne Huisvrouw, een Oud-Burgemeester. Te Haarlem hebben ook van 't zelve Geslacht eenige weinige geweest by onze tyd, als, *Adriaan* en *Augustyn van Teylingen*, van twee Gebroeders Zoonen, beide Doctors in de Medicynen; wat Kinderen deze nagelaaten hebben, zullen wy naderhand zeggen, zo het God behaagt. De

De Stam van *Duvenvoorde* komt naaſt aan deze; waar van die hun naam en Geſlacht hebben, geven ons de oude Chronyken te verſtaan. De eerſte van deze Stam is geweeſt *Philips van Waſſenaar*, de Broeder van de Edele Heer van Waſſenaar, die onder de patrimoniale Goederen Landen gehad heeft, die hy zonder onderſcheid noemde, de Landen van Duvenvoorde en Polaanen: deze heeft twee Zoonen gewonnen uit de Dochter van de Heer van *Stryen*; de jongſte heete *Jan*, maar de oudſte *Arnold van Duvenvoorde*, een der Ridderſchap, die getrouwt heeft *Mevrouw van Kraayenhorſt*, en leefde in den jaare 1258. En *Dirk van Waſſenaar*, zyn Moeders Broeder, die een Leen-hofſtede tranſporteerde op *Floris*, Heer van Duvenvoorde, die uit zyne Huisvrouw won een Zoon, levende in den jaare 1302. Byna op die zelve tyd heeft *Agnies van Duvenvoorde* geleeft, die gehuwt was aan *Gerard van Raaphorſt*, Ridder; deze Vrouwe is geſtorven in den jaare 1335, en heeft een Kind nagelaaten. Op die zelve tyd leefde ook *Machtild van Duvenvoorde*, Abdiſſe te Rynsburg; die overleden is in den jaare 1349. In dat zelve jaar heeft de voorgemelde *Floris* een Broeder gehad, genaamt *Willem van Duvenvoorde*, Ridder; van deze word gezegt, dat hy een Man geweeſt is van zeer gaauw verſtand, om dat hy veele Domeinen, Dorpen en Landeryen kogt, die belaſt waren, voor eene kleine prys; waar door hy zichzelve veel verrykt heeft, en die altyd raad wiſt om Geld te krygen: hy huwde te Viaanen *Heilwig*, een ongelukkig Portuur, om dat hy was een natuurlyke Zoon; is overleden in den jaare 1353. Ik ga voorby d'eene en d'andere naamen, die afkomſtig zyn van 't Geſlacht van *Duvenvoorde*: en kome wat nader; want in deze Stam, *Jacob*, Heer van Duvenvoorde, die van *Philips*, Koningk van Spanje, te Dordrecht Ridder geſlagen is, op den 26ſten van September, in den jaare 1549, is de eerſte Heer geweeſt van Obdam en Heemsbroek; deze is te Haarlem overleden, omtrent 60 jaaren oud, in den jaare 1558, eerſt in het Jacobinen Klooſter, en daar na zonder ſtatie in de Groote Kerk gebragt, en begraven op het Choor, in een Grafſtede aan een Pilaar; daar de Wapenen van 't Edele Geſlacht noch hangen. Deze heeft een Zoon nagelaaten, *Gysbrecht* genaamt, die goede dienſten aan onze Staat gedaan heeft, als hy van de *Prins van Oranje* Burgemeeſter gekozen is in den jaare 1577; daar na Gouverneur van Woerden geworden zynde, is hy overleden in den jaare 1580, en begraven te Haarlem,

in de Groote Kerk, op 't Choor, in 't Graf zyner Voorouderen. De tweede Zoon van *Jacob*, is geweest *Silvanus*, Dykgraaf van Delfland, en Schildknaap van Holland; is overleden in den jaare 1627. En de derde Zoon van *Jacob*, is geweest *Arnold van Duvenvoorde*, Bailjuw van Rynland en Dykgraaf; die te Leyden overleden is den 18den van July 1610. Na deze zyn gevolgt *Jacob van Duvenvoorde*, Zoon van *Gysbrecht*, Heer van Obdam en Heemsbroek, mynen Landsman, en van myne jaaren, lieftaalig by de *Prins van Oranje*; deze is op den 7den van September 1623, in den Haag, Admiraal van Holland gemaakt. Voor dezen is ook geweest *Johan van Duvenvoorde*, Collonel, en Voorstander van de Burgers, ten tyde van het Beleg, die getrouwt had *Cornelia*, uit 't Edele Geslacht van de *Forcesten*; deze Edele Ziel, als de tyrannie van den *Hertog van Alva* op 't meeste woede, de Stad nu ingenomen en vermeestert, is in de gevangkenis met andere Burgers, die van 't Pardon uitgesloten waren, door stank van de kerker, aan de teering geraakt en gestorven. De Zoon van deze, die als zynen Vader genaamt was, is verslagen in het veld, op de Heide van Hardenberg. Deze Stam van *Duvenvoorde*, heeft ook de tytel aangenomen van *Wassenaar*, door gebrek van mans oir. Hier en boven zyn 'er ook geweest en noch van 't Geslacht van *Duvenvoorde* te Warmond; want daar is eenen *Johan van Duvenvoorde* geweest, Ridder, die getrouwt heeft *Maria van Mathenes*, Dochter van *Philips* en *Maria*, Mevrouwe van Woude en Warmond; die van zynen Vader, door 't Erfrecht van zyne Huisvrouw, van beide deze Domeinen Hals-heer gemaakt is, in den jaare 1525. Een is 'er noch van in het leven, namentlyk, *Jacob van Duvenvoorde*, Heere van Obdam en Heemsbroek; die de Vader my bevolen had, om onder onze discipline geleert en gefatzoeneert te worden, en by my al eenige jaaren te Leyden gewoont heeft. Naderhand, in Vrankryk gereist hebbende, om die Taal en de Fransche en Hoofsche beleeftheden te leeren, is wederom in 't Vaderland gekomen; daar hy terstond zich geinsinueert heeft in de goede gunst van Prins *Frederik Hendrik*; en zichzelve geheel overgegeven tot dienst van 't Vaderland, volgde 't Hof en de *Prins* op alle tochten als Volontaris; deze heeft hem alzo gedraagen in vrede en oorlog, dat hy veele proeven gegeven heeft van de oude en vroome Adel; hy is als de eerste onder de Dubbel-soldenaars en Kapiteins gehouden van ons Volk, en daar na wierd hy Ritmeester; eindelyk, of na gunst of merite, is hy verheven tot Gouverneur van Heusden. De

De Familie van *Schooten*, die zyn naam mede brengt van een vermaard Dorp, gelegen in 't geweest van Haarlem, digt aan de Stad; deze wykt byna niemand in oudheid. Want in de oude Chronyk word gewag gemaakt van eenen *Dirk van Schooten*, een Edele Schildknaap, in den jaare 1163. In deze Familie word bevonden, dat 'er meer Geestelyke dan Militaire Mannen geweest zyn. Want onder de Commandeurs van de *St. Jans* Heeren, in den jaare 1405, is *Willem van Schooten* Commandeur geweest, de eerste van dat Geslacht: en na hem *Gerard van Schooten*, in den jaare 1428. En 10 jaaren na deze *Nicolaas van Schooten*: en meer andere, zo Priesters als Kanoniken, zyn 'er van dit Geslacht geweest. Maar *Ysbrand van Schooten*, is Bailjuw van Kennemerland geweest, die overleden is in den jaare 1525. In zyn plaats is gekomen *Gerard van Schooten*. Daar is ook geweest in dit Geslacht *Johan van Schooten*, die ten Vrouwe getrouwt had *Cornelia van Egmond*, Zuster van de Heer van Reenenberg; die zyn Woonstede te Haarlem gehouden heeft, en is overleden en begraven in de *St. Jans* Kerk; en niet lang daar na zynen Zoon *Jacob van Schooten*, in den jaare 1616. Uit dezelve Stam is ook geweest *Gerard van Schooten*, Vaandraager van de Schuttery, zonder Kinderen na te laaten, is Weduwenaar gestorven, en met hem zyn begraven de Wapenen van dat oude en Edele Geslacht. Hier en boven, uit de zelve Stam zyn 'er ook Edele Juffers geweest, als *Magdalena* en *Maria van Schooten*, van welke de eene (dat gedenkwaardig is) in 't Beleg van Haarlem met een yzere Kogel geschooten is, zo als zy in de yzere Tralie lag, om door nieuwsgierigheid uit te zien. Deze Familie, hoewel die zeer oud is, verlaaten van mans oir, is ook vervallen; hun Huis en wooning hebben zy gehad in de Soetemelks-Wittebroods-straat.

In de Familie van die van *Bronkhorst*, komt vooraan *Otto van Bronkhorst*, Baander-heer; dewelke *Jacob Jacobsz.* hield afkomstig te zyn uit de Familie van Bronkhorst, heeft hem gehouden voor zynen Neef, en zyn hand daar op gegeven, in den jaare 1446. De naaste Successeur aan deze is geweest *Willem van Bronkhorst*, een uit de Ridderschap, Bailjuw van Putten, in den jaare 1508; heeft tot eene Huisvrouwe gehad *Ewalda van Mourmond*, waar uit hy gewonnen heeft, *Andries* en *Joost*, die Schout geweest is in den jaare 1519, zo men de Jaarboeken mag gelooven. In deze Stam is geweest een groot Register van Kinderen en Kinds-kinderen, tot *Laurens van*

Bronk-

Bronkhorst toe, Ridder en Heer van Werkendam; die getrouwt heeft *Anna Zegers van Wassenhoven*; en daar na in zyn twede Huwelyk, *Anna van Chamay*. En noch by onze tyden *Lambert van Bronkhorst*, Heer in Schoot, (een Dorp in de moeras gelegen) die overleden is in den jaare 1628. Deze heeft nagelaaten, als naaste Erfgenaam, *Gysbert van Bronkhorst*, Heer in Schoot; die begraven is in een treffelyk Graf van zyne Voorouderen, te Haarlem, in het oosten van de Groote Kerk. Na welke gevolgt is zyn Zoon *Willem*, Heer in Ouddorp; die noch leeft.

Het Huis van *Schagen* is ook doorluchtig; want dat heeft zyn oorsprongk van Heer *Willem*, natuurlyke Zoon van *Aalbrecht*, Hertog van Beyeren, en Graaf van Holland, die hy uit *Maria van Bronkhorst* gewonnen had. Dit is de eerste Heer van *Schagen* geweest, dewelke in 't Land van Vroonen een Kasteel gebouwd heeft, in den jaare 1440: deze was vermaard en beroemd door zyne dappere Daaden; want hy is Ridder geslagen in den oorlog tegen de Vriesen, ook geweest Admiraal van Holland, en Overste op het Kasteel van Medenblik; ook Kamerling van Hertog *Philips*, die hem (dat ik zo mag spreeken) gelegittimeert en als een echte Zoon erkent heeft: hy is ook tweemaalen te Jerusalem geweest, tot hooge jaaren gekomen, en overleden in den jaare 1473. Deze had beleeft vyf Graaven, en getrouwd tot zyne Huisvrouw *Alitha*, Dochter van de Heer *Johan van Hodenpyl*; uit welke hy gewonnen heeft de Heer *Albert van Schagen*, naaste Successeur, en de Heer *Johan van Schagen*: ook heeft hy noch een andere Vrouw gehad, *Maria van Polaanen*; uit deze zyn veele Kinderen en Kinds-kinderen geteelt, vervolgens op een lange streek. Deze alle hebben vreemd avontuur gehad. Onder deze zyn *Johan* en *Ysbrand van Schagen*, Stads Schouten en Officieren geweest, omtrent den jaare 1511, die in vrede geleeft hebben. Maar *Christoffel van Schagen*, scheen onder een ongelukkige Planeet gebooren, die, ten tyde van het Beleg, in zyn Voorvaders Huis aanzienlyk in de Koningkstraat woonde, een ongelukkig Gezant, als die van de Vroetschappen alhier (daar andere tegen waren) gecommitteert is, om na Amsterdam te gaan by *Don Frederik*. En als hy weinig danks behaalt had, wierd terstond na zyn te rugkomst gevangen gezet, en des anderen daags na Delft gebragt, by den *Prins van Oranje*; alwaar hy in de gevankenis de geest heeft gegeven; men twyffelt of door ziekte, of door fenyn. Deze heeft nage-

gelaaten drie Zoonen, *Johan*, *Ysbrand* en *Floris van Schagen*, eigen Broeders: van welke de eerste, Kapitein, in den oorlog gebleven is; die tot zyne Huisvrouw genomen had *Maria van Mathenes:* de twede heeft eene Huisvrouw getrouwt uit het Huis van *Duvenvoorde*; eene gaauwe Baasin; waar uit hy gewonnen heeft *Christoffel van Schagen*, die overleden is zonder Kinderen: de derde is *Floris* geweest, die zich in geen Huwelyk begeven heeft; hebbende de Heeren Staaten gedient als Vaandrig en Kapitein. Maar *Gerard van Schagen*, is ten tyde van het Beleg van Haarlem door een Kanonkogel gebleven; deze heeft het mogen gebeuren onder de hooge Wallen van Haarlem te sterven voor 't Vaderland; alwaar hy begraven is in de Capel van die van Schagen. En eindelyk uit de zelve Familie de Heer van *Sperge*, die zyn Huis had staan in de Wyngaard-straat, is insgelyks in de Groote Kerk begraven, en in zyn Voorvaders Graf gelegt, in den jaare 1601. Onder de Edelen moet ook niet vergeten zyn de Heer van *Veenhuyzen*, President van 't Hof van Holland, te Haarlem gebooren.

Dat de Familie van die *van Vliet*, onder de Edele Stammen van Haarlem van ouds geweest zyn, betuigen ons de oude Chronyken van den jaare 1204. Die *van Vliet* rekenen hun Geslacht van de Heer *Herman*, Fondateur van deze Stam, dewelke kennisse had van de moord van *Graaf Floris*; hy had een Broeder, Heer *Gerard van Woerden*, die, door vreeze van zyn Broeder, mede gevlucht was, en hem verborgen had. Deze genoemde *Gerard* bezat het Land van Vlieten by erffenisse; waar van daan de naam komt van die *van Vliet*. Daar na, zich verlaatende op zyn onschuld, en goede conscientie, is hy met den Graave in den jaare 1302 verzoent. Daar is een groot Geslacht van gekomen, een lang Register van Kinds-kinderen en Nakomelingen. Maar onder alle dezen heeft uitgemunt de heroïque deugd van de Heer *Johan van Vliet*, die in het Beleg van Haarlem zich manhaftig gedraagen heeft; is daarom by de Burgers in groot aanzien geweest; die aan 't Roer van de Republiek zat, zynde regeerend Burgemeester; deze deed zeer goede dienst aan 't Vaderland met raad en daad, en voornamentlyk, was hy door zyne vroome Daaden tegens het geweld van Spanje zeer vermaard, een schrik voor den Vyand, en een bolwerk voor den Burger; deze was ook een van de 57, daar wy voorheen van gesproken hebben, die van 't generaale Pardon uitgesloten, gehouden wierden in de gevangkenis,

nis, als begaan hebbende de misdaad van gequetste Majesteit: deze is wonderbaarlyk geraakt uit zyne banden; afgelegt hebbende de kleeding van een Burgemeester, en aangetrokken hebbende het bestoven gewaad van een Molenaar. Deze heeft een Broeder gehad, *Anthonis van Vliet*, die niet verbastert was van de vroomheid zyner Voorouderen; dezelve had zyn wooninge in de Smee-straat; maar is overleden zonder Kinderen, en begraven te Haarlem, nevens alle de Wapenen van Adel met hem.

De *Bloys*, zo Vader als Zoon, moeten ook niet uitgesloten worden van de bende der Edelen; want *Caspar van Bloys*, die Officier geweest is, en daar na Bailjuw, is ook Dykgraaf geweest in den Briel. De oudste Zoon, *Johan van Bloys*, als de tyrannie van *Duc d'Alva* meest woede, is met den zwaarde het hoofd afgehouwen, nevens de Broeders van *Batenburg*, om dat zy hunne naamen mede verleent hadden tot de unie van de geconfedereerde Edelen. Hier en boven heeft hy noch een Zoon gehad, *Willem van Bloys*, Admiraal van Holland en Zeeland, en naderhand Houtvester in Holland; die getrouwt heeft *Otto's* Dochter van *Egmond*, Heer van Kenenberg; die onder andere Kinderen nagelaaten heeft *Casper van Bloys*, en die om zyn getrouwe diensten, aan 't Vaderland betoont, gemaakt is Gouverneur van den Briel. Het waare lang werk, om alle de oude Stammen van de Edelen in hunne Geslachten voortgeteelt, naauw te onderzoeken, en te bevryden van de roest der oudheid.

Maar wie weet niet van de Geslachten en Familie van die van *Spaarwoude*; die hun Huis gehad hebben in de Moerinne-steeg; *Ysbrand van Spaarwoude*, was te Haarlem Burgemeester, als de Stad aan den Vyand over ging. Onder de *Beekesteynen*, die uit een Familie van een zonderlinge luister gebooren zyn, is wel de voornaamste geweest *Johan van Beekesteyn*, dien de deugd, vroomheid en geleertheid verheven heeft tot te opperste trap van eere, als die veele jaaren Thesaurier geweest is, daar na Officier, en eindelyk Burgemeester, als een Vader des Vaderlands. Ik ga (om de kortheid) noch voorby de Gebroeders *van Alkemade*, mitsgaders de Zoonen, die noch leven. Als mede de *van Duynen*, *Cornelis* en *Hendrik van Wamelen*, met de geheele Familie; die wy verstaan hebben altyd gehouden te zyn onder 't getal van de Edelen.

Dit zyn byna de Familien onzer Stads Edelen; van welke veele vervallen zyn, versteeken van mans oir, zommige door verdrietige

ty-

tyden, andere door verwoesting van oorlog; maar meest alle die of Hoofs gezint waren, of de dienst onder de Militie beter aanstonden: als 't gewoel en Koopmans Handel hen begon te verveelen, zyn zommige na den Haag, en andere na Leyden vertrokken: zo dat 'er hedendaags in onze Stad weinig Edelen meer te vinden zyn. In de Familie van *van Teylingen* zyn 'er noch twee Broeders in 't leven, *Johan* en *Cornelis van Teylingen*, de derde is geweest *Jacob van Teylingen*, onlangs overleden, zynde geweest een Pilaar van 't Huis. Deze zyn wel de Edelen van de oude Stamme van *van Teylingen*; maar zyn nederige Zielen, en niet begaan met eergierigheid. *Willem van Bronkhorst*, die noch leeft; maar niet veel onder menschen komt, houdende zich veel binnens huis, gedenkende aan 't oude spreekwoord: „ Die wel geschoolen heeft, die heeft ook wel geleeft. „ Een vergeeten Burger is 'er best aan. *Floris van Alkemade*, die *Goedela* tot zyne Huisvrouw genomen heeft, welke gesproten is uit het oude Geslacht van *Haarlem*; die noch een Zoon heeft, *Henderik van Alkemade*, zynde de hoop van 't Geslacht van *Alkemade*. En noch andere Edelen, die van wegen de oudheid hen zelve recommandeeren, en ook vermaard in Krygshandel; ik spreek van die, die in de tocht van Damiate geweest zyn met *Graaf Willem*, en hunne Wapenen t'huis gebragt hebben, na dat zy zich in den oorlog kloek en dapper gedraagen hadden. Hier van daan komt de Stam van de *Mostarden*, die in hun Schild voeren drie Knotzen, in een drygende Hand. Hier van daan zyn noch ten huidigen dage de *Helmbreekers*, die met opgeheven Handen de Helm breeken. Hier van daan is van de heroique dapperheid de Stam *Verweeren*, dreigende met een Vuisthamer. Hier van daan de Stam van de *Coddes*, die de Byl van de Amazones in hun Schild voeren. Hier van daan is het Schip, waar in dat Vader *Cogmans* gevoert is. Het Spinrokken moet ook niet verzwegen worden, die de Schildknaapen Adeldom toegebragt hebben: noch ook de drie Pylen met zo veele Sterren, die de Familie van de *Halsen* een luister geven. Alzo is 't Geslacht van de *Wissemens* bekent geworden: en de oude Familie van de *Beetsen*, is Edel geworden door de *Beedt*. Eindelyk, de witte en zilvere Leeuw, in een blaauw Veld, beduit 't Geslacht van *van Loo*, die *Jacob van Loo* een luister gegeven heeft in de tocht van Damiate: en de naamen van die *van Loo* zyn niet vervallen door de oudheid van tyden. Want in den jaare 1349 word gewag gemaakt in de oude Chronyken van

Jacob van Loo; en in den jaare 1416 van *Pieter van Loo*; wiens Zoon was *Simon van Loo*, die Schepen geweest is, gelyk de oude Brieven melden, in den jaare 1475; die getrouwt heeft *Agatha van Wissen*; welks Voorvaders ook geweest zyn op de tocht van Damiate: en zo meenig 'er geweest zyn van dit Geslacht, zyn alle Raadsheers Kinderen geweest dezer Stad, voornamentlyk, die de naam van *Simon* droegen, en hunne Kinderen; die van den jaare 1475, of Schepens, of Burgemeesters, of Thesauriers geweest zyn, tot den jaare 1500. Hier van daan komen alle die *Willem van Loo* geheeten, en Schepens geweest zyn, en een van hun Burgemeester, in den jaare 1510. En in den jaare 1528, heeft *Jacob van Loo* geleeft, een van de Vroedschap, die getrouwt was met *Anna van der Laan*; uit welke hy gewonnen heeft *Nicolaas van Loo*, Licentiaat in de Rechten, die tot zyne Huisvrouw heeft genomen *Cornelia Velserman*, in den jaare 1558. Alzo is het Geslacht van *van Loo* voortgeteelt door een vrugtbaare aanqueek, tot op dezen huidigen dag; in welke noch overig is de laate posteriteit van der Voorvaderen Deugd, de Heer *Johan van Loo*, Oud-Burgemeester, met zyn Zoon, Licentiaat in de Rechten, die noch Secretaris van Schepenen, en in goed aanzien is.

Maar ik kom weder tot myn voorneemen, 't zou te lang vallen op 't naauwkeurigst te verhaalen alle de Wapenen en Schilden, die uit het Oosten mede gebragt zyn, tot een eeuwig gedenkwaardig stuk van dapperheid van die van Haarlem. Daar zyn zommige die 't geloof van deze Historie in twyffel trekken, die nochtans van onze Voorouderen van hand tot hand overgegeven is; wiens gedachtenis ook niet zal versterven. My gedenkt, noch een Jongen zynde, dat hier van geheugenis wierd gehouden, als de Kinderen en jonge Jeugd van Haarlem Praauwen droegen met het Schip van Damiate, met gewapende Mannekens, en elk op 't beste pronkte: hier van daan is het spreekwoord gebleven op die nette polite Lieden: „ 't Is een „ Manneke om op een Praauw te zetten! Dit zyn noch de kentekenen van de Victorie voor Damiate, die alle jaaren op den eerste January feestelyk vertoond wierden; welke manier zeer oud is, onderhouden en geviert van verscheidene Eeuwen herwaards; doch eindelyk afgeschaft, om superstitie te ontgaan.

Tot noch toe heb ik verhaalt, die van eerlyke en Adelyke Stam geweest zyn. De naamen van die geene, die door hunne manhaftigheid en dappere daaden in dat zwaare Beleg zich wel gequeten heb-

hebben, zo Overſten als Kapiteinen, zo Burgerlyke als Militaire Perzoonen, moeten ook niet verzwegen worden. Onder deze komt vooraan *Johan van Duvenvoorde*, boven gemeld, en zynen Luitenant *Arent de Jong*. Daar is noch een andere *Gerard de Jong* geweeſt, die in het Beleg Overſte gemaakt is van een Galei, om de Meer te bevryden tegen *Boſſu*; maar heeft ongelukkig zyn Vyand bejegent, en is geſlagen in zyn eerſte militaire proeve. Maar daar na heeft hem de fortuin beter gedient, en is tot de hoogſte Krygseere verheven, als hy Gouverneur gemaakt is van de Stad Lochum, Knotſenburg, en eindelyk van Schenkenſchans; daar hy ook loffelyk overleden is, den 27ſten van September 1595. Insgelyks ook de Kapiteinen *Schatter*, van welke de eene, *Diderik* genaamt, in de tocht van *Batenburg*, in 't veld geſlagen en gebleven is. Noch *Hendrik Janſz. Tyſſen*, die onder de Wal van de Stad met een Kanonkogel getroffen is, en dood gebleven. Hier nevens *Jacob Barentſz.*, *Jacob Bartholomeuſz. Peilikaan*, zyn in de ſtank van de Gevangkenis verſtikt en omgekomen. En *Michiel de Waal*, die, na hy uitgeſtaan had het uitterſte gevaar in 't Beleg tegens de Spaanſche, is geraakt in ſuſpitie van Ketterye; is aangerand en gevat van Schout *Foppen*; doch door de Burgers, die hem ontmoeten, weer ontzet; en ontweldigt zynde uit zyn handen, is hy 't bezwaarlyk ontkomen, als een Lam uit de kaaken van een Wolf. Behalven deze is 'er noch geweeſt *Pieter Vlasman*, die met een kogel geraakt en geſtorven is, den 27ſten van January 1573. Maar *Gerard van Schooten*, een Burger van Adel, *Pieter Janſz. Raad*, *Pieter Janſz.* Fabryk, en *Dirk Braſeman*, zyn alle een dood geſtorven, door grof Geſchut geſchoten. *Gerard van der Laan* moet ook niet uitgeſloten worden uit de bende van de dapperſte Burgers; dewelke, Spaarendam verlaaten hebbende, en by de Spaanſche door geweld ingenomen, met Kapitein *Michel*, zyn Adjunkt, in groot gevaar van 't leven, onder de hoede van God, ontkomen zyn; als *Maarten Pruys*, en zyn Luitenant *Nicolaas Berkhout*, daar dood bleven. Ook wil ik niet voorby gaan de goede Heer *Lancelot van Brederode*, die te Schooten onthalſt is, als een Edele ſlagting. En die geene ook, die de andere de Banier opgeſtoken hebben tot krygs-dapperheid, als daar zyn *Frans Cornelis Kouſſeband*, *Gerard Pieterſz. Ruychaver*, *Johan Dirkſz. Schatter*, en *Nicolaas Dirkſz. Haſſelaar*, deze zyn alle voor 't Vaderland geſtorven.

Dees wel gelukkig zyn, die Maro drie en vier
Wel gelukzalig noemt, gelyk 't geschied is hier;
Die dat gebeuren mag, te sterven in 't aanzien
Van Ouders, wel bejaart, voor 't Vaderland misschien.

En noch veele andere gemeene Burgers. Noch de uitheemsche Kapiteinen, van vreemde Garnisoenen, moeten niet versteeken worden van de eere, die hen toekomt. Onder deze is wel de voornaamste de Heer *Wybaldus Ripperda*, Gouverneur van de Stad, een dapper Soldaat, een Held van onverwinnelyk gemoed, en een luister van de Vriesche Adel; nevens zyn Luitenant, *Lodewyk van Gent*; die te zamen onthoofd zyn den 16den van July 1573. Naast deze in militaire dapperheid en Krygs-ervaarentheid is geweest *Jeronimus Tseraas*, Gezant van de *Prins*, en een voornaam Overste van het Krygsvolk. Als mede *Nicolaas Houttyn*, Gouverneur van Vlissingen. Insgelyks *Nicolaas Beaufort*, onder de Krygsoversten gehouden voor een dapper en voorzichtig Man; die met de Heer *van Vliet*, *Steenbach*, *Pellikaan*, en *Cornelis Matheusz.*, als Gevolmachtigde gezonden is, om accoord van Vrede te maaken. Op die tyd, als *Bordet*, een Fransch Edelman, en Collonel van de Soldaaten, onvertzaagd, op dat hy niet zoude komen in handen van de Vyanden, zynen Dienaar heeft geboden, (die een schrik had van zo een Vadermoord) dat hy hem zou doorschieten; welke, na hy Gods Naam aangeroepen had, en bevolen in zyn barmhartigheid, en zich in een Deken gewonden had, op 't bedde doorschoten is, en de geest heeft gegeven. Maar die in de slag gebleven zyn, niet ongewroken, zyn 'er gelukkiger aan geweest. Hoedanig *Nicolaas Derdeyn* geweest is met de zyne, die in een zeer gevaarlyke en scherpe uitval in 's Vyands Leger geslagen is, op den 25sten van Maart 1573.

De Hoogduitschers zyn ook niet verbastert geweest van de dapperheid hunner Voorvaderen; onder welke wel de voornaamste geweest zyn *Christoffel Gunter*, en *Christoffel Vader*, die vermaard zyn door hunne dappere daaden in den oorlog, en de laatste eene Edele Juffer van Haarlem getrouwt had, *Maria van Schooten*. Hier komt noch by *Jacob Steenbach*, en *Lambert van Wirtenberg*, in de laatste Storm van de Spaansche geschooten met een Lood, en niet lang daar na de geest heeft gegeven. *Margottin*, Kapitein van de Garde, bestaande een uitval te doen op 's Vyands Leger, is ook met een Lood doorschoo-

schooten. Insgelyks *Maarten Pruys*, *Schram van Brunswyk*, en *Johan Bebekot*; deze alle van Duitsche Natie, hebben goede diensten aan ons Vaderland gedaan. Onder de Waalen zyn de voornaamste Voorvechters geweest, eerst *Nicolaas Rosigny*; die te Schooten onthalst is, op den 18den van Augustus 1573. Als op die zelve dag noch meer andere Kapiteinen en Vaandrigs met den zwaarde omgebragt zyn, een bloedig spectakel. En noch andere Kapiteinen en Oversten meer, als *Summado*, een Engelsman; *Johan Kumgam*, een Schotsman; en andere meer, welkers naamen in de Jaarboeken de Nakomelingen zullen lezen.

Noch meer, als het Beleg nu over was, en de Republiek in stilte, zo heeft het vuurig gemoed van *Herman Helling* niet kunnen rusten; hy, Gouverneur van Haarlem zynde, een kloek Held, heeft eene looze aanslag gehad op de Stad Amsterdam, en had alomme lagen gelegt; daar *Ruychaver*, en *Frans Circourt* kennisse van hadden. Maar deze aanslag is ongelukkig uitgevallen.

Alzo is 'er byna geene eeuw geweest, die niet gehad heeft haare Burgers, vermaard en verheven door Krygshandel: onder deze is eerst geweest *Nicolaas*, noch van de oude Adel van Haarlem; die met weinig Volk Hasselt ingenomen heeft. Oostende insgelyks, Ao. 158?.
spreekt noch ten huidigen dage van twee andere, die de regte naam van *Klaas* voerden, (dat is, Overwinnaars van 't volk) van welke de eene was *Nicolaas de Leur*, en de andere *Nicolaas van Dyk*, die beide eerst slegte Soldaaten geweest zyn; gepasseert zynde door alle Militaire ordre, hebben eindelyk verdient om 't Bevel over andere te hebben, en voor Kapiteinen te dienen: dat wy kunnen leezen in een Grafdicht op de eene, in de Groote Kerk, in de Brouwers Capel; dat ik ook zelve gemaakt heb, op 't verzoek van de Vrinden, en dus luid:

Van kindsbeen aan heb ik de Wapenen gevoert,
Als slegt Soldaat in 't eerst, maar naderhand geloert
Op eer en vroomigheid; waar door ik ben verheven,
En d'Overste geweest in 't beste van myn leven,
Tot vyftig jaaren toe, doen wierd ik grooter Man;
Als Collonel geëert, maar stierf t'Oostende dan.

Onder de Militaire Perzoonen is ook niet de laatste geweest *Jacob Augustynsz. Steyn*, vermaard door zyne dappere daaden en goed be-

beleid; die eindelyk in de slag van Steenwyk geschooten en gebleven is. Ik ga nu voorby *Willem* en *Jeroen van Paanderen*, Vader en Zoon, beide dappere en strydbaare Mannen, en veeler andere Helden meer.

Hier en boven, 't waar te lang om te verhaalen van d'Admiraalen, Scheeps-oversten, en Kapiteinen ter Zee; onder welke vooraan komt de Heer *Heemskerk*, dewelke, hoewel hy t'Amsterdam en niet te Haarlem gebooren is, heb ik nochtans goed gedacht hem te zetten onder de Kapiteinen onzer Stad, om dat hy eene Huisvrouw getrouwt had, die te Haarlem was gewonnen en gebooren, ook aldaar opgevoed en onderwezen, van de loffelyke Stam van die van *Kolterman*; die waardig was zo een Edele Held; die, na verscheidene tochten ter Zee, de Aardkloot om gezeilt heeft, en bekent gemaakt Landen die onder een andere Zonne gelegen zyn; als hy in den jaare 1597 de weg geöpent heeft na het Noorden, tot *Nova Sembla*, alwaar geene menschen voetstappen stonden; als hy door iever het Land China nafpeurde, *Willem Bernardszoon* hem tot gezelschap gelaaten; na dat hy den Hemel afgemeeten had tot 80 en eindelyk tot 76 Graden, heeft hy zich begeven na 't Land, en aldaar een Hut gebouwt, en met zyn Volk overwintert, zynde versteken van zonneschyn en lichten dag geheele drie maanden. Daar na is hy na Oostindien gezeilt, met de Eertytel als Admiraal, trachtende eere in te leggen, en een Onderzoeker van de Waereld, die onbewoont is. Ten laatsten, de gelegentheid waargenomen hebbende, om iets zonderlings te verrigten, en zyn Oversten in Spanje te zamen geroepen hebbende, om met hen te spreeken, heeft hy zyn geheim voorneemen hen bekent gemaakt, en te gelyk op den 25sten van April zyn Zeilen gewend, en cours neemende op Gibralter; alwaar de Vloot der Vyand lag, daar Overste van was *Don Jan Alvares d'Avila*, Admiraal, een dapper Held, en op de Scheepsvaart zeer bedreven. Maar *Heemskerk*, zonder eenig uitstel, doet de Trompet blaazen, en met een de Vendels en Voorstevens van zyn Schepen keert hy om, wendze na den Vyand, en die hy ook uitdaagt om te slaan; de slag aangevangen hebbende, verwekt hy de couragie van zyn Volk, en valt met een aan op 't Schip van de Admiraal: waar op de Kapitein, *Lambert de Schoone*, terstond gevolgt is, en andere meer op ordre; dewelke aan weerzyden, met een verschrikkelyk gedonder van 't grof Geschut, daar men niet van zich konde zien door de opgaande rook,

een

een zwaare neerlaag te wege gebragt hebben. In deze ſlag is den Admiraal *Heemskerk* zelve gebleven, gequetſt aan zyn linker Been, niet tegenſtaande de zyne vermaand hebbende, dat zy zich zouden gedraagen als oude Batavieren: daar na de Naam des Heeren aangeroepen, en zyn Ziele in de hand zynes Gods bevolen hebbende, heeft hy de geeſt in de Wapenen gegeven. Des niet tegenſtaande, hebben Scheeps-Kapiteinen, Soldaaten en Bootsgezellen de Vloot van den Vyand met brandende Toortſen alzo benaauwt en benard, dat zy niet wiſten waar zy hun bergen zouden. Eindelyk, de Victorie verkregen hebbende door veel bloeds, en afgemat door ſtormen, hebben zy hun tot ruſt begeven, en hunne beloften betaalt aan de machtigen en ſtrydbaaren God. Dit Grafdicht van deze onze Held, ter eeuwige gedachteniſſe, ſtaat t'Amſterdam in de Oude Kerk: In May 1618.

Heemskerk, die dwers door 't ys, en 't yſer darde ſtreeven,
Liet d'eer aen 't Landt, hier 't lyf, voor Gibralter het leeven.

Hy heeft geleeft 40 jaaren, 2 maanden, en 12 dagen.

Na deze zyn gevolgt d'een en d'ander van dezelve ordre: want in den jaare 1611, in de maand December, heeft *Jacob Arentſz. Clant* van de Heeren Staaten verkreegen, daar toe ook verleent zyn Brieven van Prins *Maurits*, met het Zegel, daar in bewilligende d'Admiraaliteit van Amſterdam, dat hy een tocht zoude doen na Guinea, met de Tytel van Generaal; dat hy eenige Schepen zoude toeruſten, als een Schip van Oorlog, twee Jachten, benevens noch een Schip om de Victualie en andere Behoeftens, insgelyks ook Scheepsvolk en Bootsgezellen; alzo is hy geboden te vertrekken na Guinea, de Goudkuſt; en tot dien einde, dat hy alle geweld zoude weeren van onze Schepen, die daar handelen en Koopmanſchap dreven met koopen en verkoopen, en waaren te verwiſſelen; dat hy zoude trekken na de Plaats Del More, en aldaar zich zoude inſinueeren in de goede gratie van de *Sabou*, en aan dien bekent maaken de oorzaak zyner komſte; dat hy de vrede zoude aandienen, en zeggen: „Dat „ hy gezonden was met Bezegelde Brieven, ter meerdere verzeke- „ ring, om te beſchermen de Nederlandſche Schepen, die gewoon „ zyn in die Geweſten hun Koopmanſchap te dryven; als mede, dat „ hy laſt had van de Heeren Staaten, als Vaderen van 't Vaderland, „ daar de Vorſt *Sabou* niet tegen had, een Fort te bouwen, ter be-

„ waaringe van de onze, tegen de inval van Vyanden en Wilden. Alzo verlof gekregen hebbende van die Vorst, om een Fort te mogen bouwen, heeft hy verzogt aan de Koopvaarders Schepen, elk in 't byzonder, eenige Bootsgezellen en Scheepsvolk: dit was een dangereus werk, en vol gevaar; des niet tegenstaande, zo heeft de Generaal *Clant* dit werk onvertzaagd by de hand genomen. Van stonden aan zo heeft *Jacob Clant*, Zoon van de Generaal, zyn Vader hem aanmoedigende, voor de andere, als de Banier opgestoken, en de hand aan 't werk geslagen; daar de andere Bootsgezellen niet stil stonden. 't Is niet te zeggen, met wat een vaardigheid en couragie zy dit werk begonnen, en zo een Bolwerk voltrokken hebben; dat de naam kreeg van 't *Fort van Nassau*. Als dit Fort in gereedheid was, zo is 'er vrye Handel geweest, en de Scheepvaart minder periculeus, daar de Kooplieden over en weer voeren. Zo een geiukkig exploot, ja boven hoop, heeft op nieuws gelegentheid gegeven, om de tocht na de Goudkust te hervatten. Alzo is hy, na eenige jaaren, met gelyke ontzach en waardigheid, als boven, wederom na Guinea getrokken, met gelyke Commissie, op den 6den van November 1616. En als hy daar een ruime tyd zich onthouden had met eere en reputatie, is hy behouden wederom t'huis gekomen, en heeft het Vaderland verrykt met groote Schatten; hebbende een eeuwige memorie van zyn naam nagelaaten by de posteriteit.

De fortuin van *Jacob Ruychaver* is ook waardig om verhaalt te worden, die met een conditie niet te vreden zynde, na hooger trachten, geen nederige Ziel, die gestadig op den Hemel het oog had, en altyd zag op God, die den Hemel beweegt, deze is eerst ingenomen met lust en begeerte om te reizen in vreemde Landen; hier door heeft hy zich vernedert, dat hy als Boekhouder, hem geheel begeven heeft tot de Koopmanschap, en veele preuven gegeven van de dingen die tot de Koopmanschap diende, by de welke hy zich zelve geïnsinueert heeft in de goede gratie van die geene, die in 't Collegie van 19 over de Zeevaart gestelt zyn, die de naamen hebben van de Admiraaliteit, dat hem gepresenteert is, zo honorabile als profitable Conditie, om uit de naam van de Admiraaliteit na Guinea te gaan. Hy zo een Commissie niet versmaad hebbende, maakt zich gereed tot de reis, aangenomen onder 't getal van Kooplieden, en is verklaart, Directeur van 't Schip en Koophandel. Alzo is hy in den jaare 1639, in 't laatst van de Zomer, tegen den Herfst, te

ſcheep gegaan op 't Schip de Kameel, en na Guinea vertrokken, dat Goudryke Land; alwaar hy ook eindelyk gearriveert is, en, na de Inſtructie van hooger Macht, den 5den van Maart t'zeil gegaan na de Myne van *St. Joris*, alwaar hy den 19den van December is aangekomen: en waar hy ook eenige maanden met zyn Bootsvolk zich onthouden heeft; ondertuſſchen wel lettende op zyn profyt, en heeft goede Conqueſten gedaan. Ondertuſſchen, *Arent Jacobſz.*, van Amſterdam, Generaal van de Vloot, door Inlandſche Ziekte bezogt zynde, heeft eenige weeken ziek te bed gelegen, en leggende alzo noch 26 dagen in zwaare krankheid, is eindelyk op Zondag den 5den van January overleden: waar over het Bootsvolk zeer treurden en bedroeft waren. Deze, als zy de uitvaart en eerlyke begravinge van hunnen Generaal gehouden hadden, na behooren, zo heeft men Raad gehouden, en die van den Raad doen vergaderen, die *Don Anthonio Florada* geleit heeft; deze, na hy eene Lykoratie gedaan had over de dood van *Arent Jacobſz.*, boven gemeld, heeft voorgehouden en geraden, dat in plaats van de Overledene, een ander in zyn plaats gekozen en geſtelt mogt worden, met bewilliging van de 19; de nood zulks vereiſſchende, dewyl de plaats niet lang konde vacant blyven, om 't gewigte van Negotie, en andere zwaarigheden, die dagelyks konden voorvallen. Die van de Raad, na afgelegden Eed, dat zy niets zouden doen of beſluiten tegen het geene zy beloofd hadden, of tegen 't gemeene beſte, zo is men gekomen tot ſtemmen; die op Briefjes geſchreven en opgerold wierden. De Stemmen verzameld en geöpent zynde, is bevonden dat de Heer *Jacob Ruychaver*, met de meeſte Stemmen, waardig geöordeelt is als Generaal te commandeeren over de zaake ter Zee, en alle Negotie en Handel; dat beſloten is den 18den van January 1641. Deze heeft die Dienſt gewillig aangenomen, en zichzelve zo gedraagen, als een Overſte en Batavier betaamt; die met zo een diſcretie en voorzichtigheid zyn Ampt bedient, en alzo gequeten heeft, dat hy aangenaam by ieder was, en niemand laſtig viel. De eerſte zorge die hy had, was om de Koophandel te doen avanceeren, daar aan om de Militaire Zaaken in ordre te houden, als hy op den 8ſten van January 1642 gemonſtert heeft, zo Schepen, Scheepsvolk, als Bootsgezellen; de Schepen uitzendende na alle Kuſten en Geweſten van Guinea, die na 't Fort Naſſau, andere na de Myne van St. Joris; wederom op een andere tyd na Axem of Chama, daar de Commieſen der Kooplieden

hunne Koopmanschap dreven; zomwylen ook na de Kust van Africa, alwaar zy met allerhande Waaren van Coraal, Caneel, Suiker in overvloed, Brasilien-hout, en Manufactuuren, hunnen Handel dreven. Hier en boven kregen zy in Vaten een groote menigte Goud en Elpenbeen; want in den jaare 1643 heeft een Scheeps-Kapitein geladen 806 Ponden Goud, en 29501 Ponden Ivoor of Elpenbeen, behalven noch andere kostelyke Waaren, die van waarde gehouden wierden. Alzo heeft gemelde *Jacob Ruychaver* niets onverzogt gelaaten, maar alles ten voordeele ondernomen, geduurende alle de tyd dat hy in Guinea Generaal geweest is. Als 'er nu 7 jaaren verloopen waren, en alles wel en gelukkig verrigt had, begon hy te denken op zyn vertrek, bewogen door een verlangen na 't Vaderland, Vrouw en Kinderen. Alzo is hy eindelyk, verlof gekregen hebbende van de Bewindhebbers, Mannen van 19, in Zeeland gearriveert; daar hy met groote blydschap en gelukwenschingen ontfangen is, en op de Kamer gebragt van die geene, die hem aangenomen had deze reize te doen; en met hem zyn ook aangekomen de Schepen met Goud geladen, uit het Goudryke Guinea, den 21sten van Maart 1646. Hier wierd de Generaal van zyne hooge Meesters gebooden, de ryk geladene Schepen met Goud te lossen, en aan land te brengen alle de Waaren; dat belast wierd eenen *Kok* en *Fullo*, getrouwe Dienaars van de Generaal; die eenige Millioenen Gouds in gebragt hebben: hier en boven veele Kisten en Kasten met Suiker, en Brasilien-hout. Na dat de Generaal *Jacob Ruychaver* deze Reize gedaan had, en zyne order volbragt, zo profytelyk als eerlyk, is hy behouden in het Vaderland tot de zyne gekomen; daar de Huisvrouw haare Man om den hals viel, de Kinderen omhelsden hun Vader, en alle de Vrinden heeten hem welkom met veele vreugde en blydschap.

VYF-

THEOD: SCHREVELI,

H A R L E M I A S,

of Eerste Stichting der STAD

H A A R L E M;

haar Toeneemen en Vergrooten; zeldzaame avontuur in Vrede, Oorlog en Belegeringen; harde beginzelen van de eerste Reformatie; Politieque Raadslagen; Scheuringe in de Kerke; de tyden van Lycester;

Oude Keuren; gunstige Privilegien van Graaven; Regeeringe in de Politie, zo hooge als laage, in 't Kerkelyke, Militaire, en Scholastique; de Oeffeningen der Ingezetenen, in alle Weetenschappen, Kunsten en Geleertheid, Neeringen en Handteeringen, enz.

Vermeerdert met Historiesche Aantekeningen tot den jaare 1750.

Twede Deel.

TE HAARLEM,

Gedrukt by JOANNES MARSHOORN, Boekverkooper,

MDCCLIV.

Deze Tytel te plaatzen voor Bladzyde 345.

VYFDE BOEK.

Van alle de POLITIE der STAD HAARLEM.

oedanige Politie te Haarlem geweeſt is, van dat de Stad eerſt gebouwt was, als in haare kindsheid, (dat ik zo ſpreeke) dat die noch ruw en teêr geweeſt zy, heb ik boven in het eerſte Boek aangeroert: maar hoe dat die geſtelt is ten huidigen dage, en voor eenige honderde jaaren herwaards, daar van zal ik nu ſpreeken.

Holland is in Steden en Dorpen verdeelt; de zorge van iedere Stad is altyd geweeſt by de Magiſtraaten en Raaden, dien deze macht gegeven is elk in zyn Diſtrict en Jurisdictie, Ordonnantien en Statuten, na de Wetten en Coſtume, te maaken en te breeken. Want *Cicero* heeft zeer wel gezegt: „ Dat dit het Ampt is van een Magiſtraat, „ dat hy wel verſtaan moet, dat hy draagt de Perzoon van een Stad, „ en dat hy de waardigheid en eere van dien moet voorſtaan en main- „ tineeren, de Wetten onderhouden, de Rechten te beſchryven; „ en te gedenken dat deze hem vertrouwt zyn. Want de Magiſtraatsperzoonen zyn zodanige Lieden, die geſteld zyn in Burgerlyke aanzienlykheid, en bediening van de Republiek, die met Eertytelen van God zelve in de Heilige Schriftuur beſchreven zyn, daar zy Goden genaamt worden hier op aarde; en by de Heidenen zelve van gelykheid van zorge, Vaders, en van wegen hunne beſcherminge, Herders des Volks genaamt zyn. In de welke dit meeſt te wenſchen

is, dat de Magistraaten staan onder de Wetten, en d'Onderdaanen onder de Overigheid. Van onze Magistraat is een Edict uitgegaan van *Graaf Aalbrecht*, dat niemand na 't Magistraats-ampt mocht staan, dan die 10 jaaren Burger geweest was, en die aan Goed had 100 Ponden 's jaars. De Magistraat is altyd bedient geweest, zo by Burgemeesteren als Schepenen, en met deze de Raad van Vroedschap, die altyd in dienst continueeren, zonder eenige Salaris, of met zeer gering profyt. Onder deze hebben de Burgemeesteren het Opperste Gezach over de Burgers, dien het voornamentlyk bevolen is, wel toe te zien en zorge te draagen, dat de Republiek geen schade lyd: en dat de Justitie wel bedient mag worden, zo wel in Civiele als Crimineele zaaken. Hier komen by de Officieren, zo buiten als binnen de Stad, die 'er gesteld zyn ten deele over Stads Zaaken, en ten deele over de Zaak van de Provintien: deze zyn 't die bedienen het Ampt publyk van Beschuldigers en Aanklaagers; ieder een van deze hebben hunne Byzitters: benevens deze zyn 'er noch Dykgraaven, en Houtvesters, gesteld over 't Woud.

Hier en boven is 'er noch het Hof in den Haag, zo de hooge als laage Raad; aan wie het vry staat te appelleeren. Gelyk ook de Heeren Staaten, zo generaal als particulier, by welke de Opperste Macht is; en 't Hoofd van alle deze is de Gouverneur van Holland en Zeeland, die altyd vertrouwt is geweest de Militaire discipline, verkiezinge van Burgemeesteren en Schepenen, by voorgaande nominatie van Vroedschappen: by hem is ook remissie van Halszaaken om Pardon te geven; dat tekenen zyn van Oppermacht; hoedanig ook geweest is de macht van de Graaven, doe de Republiek in haare fleur en kragt was.

Maar ten tyde van de Graaven, was 'er geen eenerlei practyk van Magistraaten te verkiezen. Want als *Margriet*, Graavinne van Holland, met *Lodewyk*, Hertog van Beyeren; en als *Willem*, de Zoon van *Margriet*, Hertog van Beyeren en Graaf van Holland, door recht van successie, in den jaare 1355, van die tyd af zyn Burgemeesteren en Schepenen gekozen, met toestemming van den Graaf: maar daar na, in den jaare 1430, zo zyn zo wel Burgemeesteren als Schepenen gekozen, zonder advys te neemen van de Graaf, even of de verkiezinge van de Magistraaten die van de Vroedschap vry stond.

Op dat dan de Politie van onze Stad meerder mag blyken en klaarder voor oogen gestelt worden, zo zal ik 't geheele Corpus in tweën

af-

afdeelen, in Magiſtraaten en Onderzaaten, d'eene zoort van die geene, die over de Regeering van de Burgery en Ingezetenen geſtelt zyn en het hoogſte Gebied hebben, en d'andere, die als Onderdaanen onder de gehoorzaamheid moeten ſtaan. Maar daar is geen een Regiment, van de geene die over de Regeeringe geſtelt zyn, zo hoog als laag. Want daar is voor eerſt een Regiment dat Politiek is, het ander Eccleſiaſtiek of Kerkelyk, het derde Militair van Schuttery, en het vierde beſtaande in Oeconomie van de Godshuizen. Eindelyk, 't Regiment dat Scholaſtiek is, beſtaande in de regeeringe van de jonge Jeugd, die opgetrokken worden in hoope, dat zy daar na ten dienſte der Stad mogten bequaam wezen. Tot het Politiek Regiment komen Schout, Burgemeeſteren, Schepenen, Raaden en Vroedſchappen. Onder deze ſteekt uit de aanzienlykheid en waardigheid van de Schout, en der Burgemeeſteren macht.

Maar, voor dat ik kome tot de beſchryvinge van deze Ampten, zal ik hier ook van de Kennemers gewag maaken, hoe dat zy mede hunne Rechters en Bailjuwen gehad hebben, (dewyl Haarlem de Hoofdſtad is van Kennemerland) die *Graaf Floris* vergunt heeft, uitwyzende de Privilegie, gegeven te Aalbrechtsberg, in den jaare 1290, met deze woorden: *Wy ſullen haer ſetten een Baljou, die wy haer met eeren ſetten mogen, en die geen Keves-kind is. Onſe Schout en Schepenen ſullen binnen 't Graef-gedinge des Maendaegs, des Dingsdaegs, des Woensdaegs na St. Pontiaens dage te Haerlem; of t' Egmond te rechte ſtaen des Donderdaegs en des Vrydaegs, en des Saterdaegs, na den banne.* Alzo nochtans, dat de Bailjuw van Kennemerland niet vermogt eenig Burger voor de Vierſchaar, die hy binnen de Stad Haarlem had, te roepen, of te recht te zetten. Even alzo, als de Jurisdictie van 't Woud, ook gelimiteert en bepaald is geweeſt, die geen Burger voor hun Vierſchaar mogt roepen. Wie de eerſte Bailjuw by *Graaf Floris* geſteld is, zou ik niet kunnen zeggen;* maar dat is zeker, dat ze-

* Volgens 't *Naamregiſter* der Heeren van de Regeering der Stad Haarlem, zyn 'er al Bailjuwen van Kennemerland bekent geweeſt, ten tyde van *Koning Willem*, Graave van Holland, als in den jaare 1246, Heer *Gerrit van Heemskerk*, Ridder; 1272 *Wouter de Vrieſe*; in of voor 1291, *Philips van Duvenvoorde*; 1306, *Gerrit van Raaphorſt*; 1332, *Willem Cuſer*; 1346, *Jan van Arkel*; 1354, *Jan van Bloemeſtyn*; 1361, *Herman van den Boſſche*, Knaape; 1367, *Gysbert van Nyenrode*, Ridder; .... *Reynout van Brederode*; 1380, *Frank van Borſelen*; 1384, *Splinter van Loenreſlocte*; 1393, *Dirk van Santhorſt*; 1398, *Floris van Alkemade, Hendriksz.*; 1400, *Bartholomeus van Raaphorſt*; 1432, *Jan van Alkemade*; 1440, *Jan van Heemſtede*; .... *Otto van Egmond*; 1471, *Claas van Ruyven*; 1477, *Jan van Heemſtede Gerritſz.*; 1479, *Jan van Egmond de jonge*; 1486, *Claas van Aſſendelſt Gerritſz.*; 1493, *Willem van Crompvliet*;

zedert den jaare 1440, by ſucceſſie altyd Bailjuwen geweeſt zyn. Want, na dat *Philippus*, de laatſte Graaf van Holland en Zeeland, de Nederlanden ging verlaaten, en na Spanje zich begaf, zo is't dat hy een Gouverneur geſteld heeft over de Nederlanden, Richters en Bailjuwen, ook in 't Graafs-geding van Kennemerland, Lieden van grooten Huize en hoogen Adel: de eerſte zedert den jaare 1440, is geweeſt Heer *Jan van Heemſtede*, in wiens plaats gekomen is, *Otto*, Heere van Egmond en Yſſelſteyn; daar na *Nicolaas van Aſſendelft*, van Edelen Huize en oud Geſlacht, Bailjuw van Kennemerland en Vriesland: na deze zyn gevolgt *Gerrit van Schooten*, *Jooſt van Bronkhorſt*, *Johan van Dompſelaar*, *Paulus van der Laan*, en *David van der Hoeve:* noch na deze *Chriſtoffel d'Aſſonville*, Bailjuw niet alleen van Kennemerland, maar ook van Brederode en Tooge: by onze tyden zyn deze navolgende geweeſt, *Gerard van Berkenrode*, een regte Israëliet; en na deze *David Colterman*, een Bailjuw zonder wedergade, die de Juſtitie handhaafde met eere, andere ten exemple. Na deze heeft de Heer *Damius*, zyn Stedehouder, het Bailjuwſchap lang bedient; tot dat *Albert*, Heer van Schagen, in deszelfs plaats gekomen is; maar heeft niet lang daar na geleeft. Na deze, als *Damius* noch leefde, is tot het Bailjuwſchap geraakt *Lodewyk van Alteren van Jaarsveld*, Ridder, noch tegenwoordig in dienſt, vind groote moeite en rencontre; maar zal 'er zich met 'er tyd wel door redderen: de Heere wil hem wysheid en mannelyke dapperheid geven! Dus verre van de Bailjuwen van Kennemerland; nu komen wy tot Schout en Burgemeeſteren.

De waardigheid van 't Schouts-ampt.

Dat het Schouts-ampt by de onze altyd in eere gehouden is, betuigen de Jaarboeken en Hiſtorien: deze is by de Romeinen in zo een eere geweeſt, dat zy alle de geene, dien 't Magiſtraats-ampt bediende, om de eere Scholten, of in hunne taal *Prætores*, en daar na Vaders noemden: maar naderhand, als *L. Sextus*, eerſte Burgemeeſter, uit het gemeene en ſlegte volk, en *Furius Camillus*, de eerſte Stads Schout (die in de Stad te recht zat) gekozen is, 't gebied da-

vliet; 1499, *Jan Oem van Wyngaarden*; 1505, *Ysbrand van Wyngaarden*; 1507, *Pieter van Alphen*; 1511, *Gerrit van Schooten*, 1513, *Jan van Alkemade*; 1514, *Gerrit van Ruyven Gerritſz.*; 1517, *Jan van Alkemade*; 1520, *Cybert van Schooten*, Schildknaap; 1524, *Ysbrand van Schooten*; 1529, *Herbert van Ruyven*; 1537, *Jooſt van Bronkhorſt*, Ridder, enz.; 1549, *Johan van Dompſelaar*; 1551, *Paulus van der Laan*, *Dirksz.*; 1562, *David van der Hoeve*; 1570, *Chriſtoffel d'Aſſonville*; 1575, Mr. *Gerard van Berkenrode*; 1596, *David Colterman*; 1636, *Jonker Aalbrecht van Schagen*, enz.; 1640, *Lodewyk van Alteren van Jaarsveld*, enz. Zie ook van *Zanten* Handveſten van Kennemerland.

dagelyks toeneemende; en als *Sardinie* ingenomen en overheert was; midsgaders noch andere Provintien, zyn 'er ook gekozen die 't Recht uitspraken, by de vreemde en uitheemsche. En naderhand zyn 'er zo veele Schouten geweest, als 'er veroverde Provintien waren: zo dat het ontzach van de Schouten groot geweest is, ook van gelyke Macht, die veel vermochten: deze, meent *Livius*, dat genoemt zyn *Prætores*, in 't voorzitten van het Gerichte: maar *Varro* meent, dat die zo genoemt worden als Voorgangers, dat zy voor gingen in het Gerichte in 't Leger. By deze was alle de Macht en Gezach om nieuwe Wetten te maaken, en de oude af te keuren; dit vermogen word genaamt het Recht van Eere, daar de Poëet op gezien heeft. als hy zegt:

De Schout, die d'eer toekomt, heeft zyne vrye stem.

Maar hier te Land is 't heel wat anders, want alhoewel zy in groot aanzien zyn by het volk, zo is 't nochtans zo, dat hunne macht altyd gelimiteert en bepaalt is geweest; want de Schout vermag niet iemand van de Burgers voor 't Recht te roepen, noch in Civiele, noch in Crimineele zaaken, zonder kennisse van Burgemeesteren; hy vermag ook niet eenig Delict kwytschelden, noch loslaaten eenen Misdaadigen, noch met iemand composeren, geduurende de Plaidoy; maar moet ten einde uitwagten, tot dat Schepenen Sententie en Vonnis wyzen. Dat 'er Schouten en Officieren geweest zyn al voor eenige honderde jaaren, is kennelyk. Maar wie die geweest zyn met naam en toenaam, die de hooge macht met het Schoutschap vereert is, kan men niet zeggen, dewyl de Stads Boeken daar van niet melden; * behalven dat 'er gewag gemaakt word van een Schout, die zo een ontzach had, dat hy een Substituit verzogt, en ook verkreeg, in den jaare 1476. Maar dit is remarcabel en waardig om te verhaalen, ja ook wat nieuws en ongehoort, dat in den jaare 1479, vier Burgemeesters in getal, welkers naamen wy hebben, die als Schout gespeelt hebben, met verdeelinge van 't Gebied; ieder van hen bediende 't Schouts-ampt voor drie maanden, aanvangende van de eerste Burgemeester, die was *Gerrit de Visscher*, de twede *Jan van* Schouten.

 Schoo-

* Bovengemelde *Naamregister*, geeft ons al een Schout op van den jaare 1381, *Jan Boudewynsz. zoons zoon*; 1422, *Gerrit van Heussen*; 1436, *Albert van Raaphorst, Dirksz.*; 1476, *Gerrit van Berkenrode*; 1477, *Tyman Barwouts*; 1478, *Jan van Schagen*, enz.

Schooten, de derde *Jan Pietersz. Hals*, en de vierde *Jan van Schagen.* Alzo in den jaare 1484, *Jacob van Assendelft*, is van Burgemeester Schout gemaakt; die den 10den van July 1492, in de Vierschaar te recht gezeten heeft. Op welke tyd Hertog *Aalbregt* van Beyeren en Saxen, de Raad verandert hebbende, en de Burgers in boete beslagen, heeft ook een Stads Officier gemaakt, op den laatsten van May, op dat hy de Misdaadigen zoude straffen, en voor 't Gerichte roepen, die beticht waren van conspiratie; daar wy boven van gesproken hebben. *Dirk Spyker*, Thesaurier wezende, is Schout gemaakt, en heeft in de Vierschaar te recht gezeten den 27sten van July 1511. Insgelyks, *Ysbrand van Schooten*, is Schout geweest; en na die *Johan van Schagen*, weinig tyd daar na; die verzogt gereleveert te worden van het geene hy jaarlyks moest opbrengen; dat hy ook verkreeg. *Joost van Bronkhorst*, is Schout geweest in April 1519. *Frans van Hoogstraaten*, den 3den van September 1521. *Jan van Alkemade*, op den 2den van October 1524. Wederom in den jaare 1527, den 2den van October, *Jasper van Treslong*, 't Schoutsampt bedienende, uit last van den Hoogen Raad, de Raadspersoonen onzer Stede, en den Eed afgenomen na gewoonte. In absentie van de Schout, placht den Eed gedaan te worden voor de Heer van *Assendelft*, op 't Huis te Assumburg, in den jaare 1538. Na dezen is *Wouter van Beekesteyn*, als hy veele jaaren Thesaurier geweest was, Schout gemaakt; deze had wel gaarne in de Vroedschap gecompareert, en tot de geheimen van Landzaaken geadmitteert geworden, maar heeft daar toe niet kunnen geraaken, dewyl dat streed tegen de Privilegie der Stad: deze heeft ook een Substituit verzogt; maar wierd hem afgeslagen, in July 1552: en als hy het Schoutschap moede was, is hy eindelyk tot Burgemeester verheven in den jaare 1558; daar in hy gerust was. Noch is *Meynard van Heussen* Schout geweest; die de Boetens scherp invorderde, tegen de geene die de Excynsen gefraudeert hadden, en 's Lands Middelen verkort. Wyders is *Augustyn de Witte*, van Swol, de waardigheid van 't Schouts-ampt aangeboden, met toestemming van den geheele Raad; maar dat hy niet aangenomen heeft, en de Heeren ook bedankt; zynde een Man zonder ambitie, in den jaare 1555. Na dezen is gevolgt *Pieter van Souteland*, den 10den van July, in 't zelve jaar. *Gerrit Pietersz. Berkhout*, is ook Schout gekozen; by accoord verplicht zynde, dat hy alleen het derdendeel zou mogen genieten van de Boetens, de rest

zou

zou hy moeten geven aan den Armen; aangenomen op deze conditie den 4den van Maart 1559.

Na deze is gevolgt *Jacob Foppensz.*; dewelke omtrent de eerste Reformatie, ten tyde van de persecutie des *Hertogs van Alva*, onder pretext van de Catholyke Religie te maintineeren, was een scherpe Vervolger van Ketters en Ketterye, en over zulks by den Burger gehaat, ook met gevaar van zyn leven: hier van hebben wy een notabel Exempel van *Michiel de Waal*, en zyne Huisvrouw *Geertruid Egberts*, die al voor twee jaaren in suspitie van Kettery gekomen waren, by de geene die met een ongemaatigde iever van de Catholyke Religie ingenomen waren. Als *Michiel de Waal*, getrouwde Man van *Geertruid Egberts*, Schout *Foppensz.* op de straat ontmoete, op het Spaarne, by de Vischbrug; en hy, de Schout ziende, vermoedende dat het op hem gemunt was, en vreezende dat hy hem op 't lyf zoude vallen, word gezegt, dat hy, zyn Mantel opslaande, de Schout gedreigt zoude hebben met een Pistool. Nadien hy al voordezen verstaan had, dat hy by de Schout verklikt was, dat hy onder voornaame Hoofden van rebellie, en nieuwe Consistorie gehouden in de huizinge van *Dirk de Moutmaker*, voor een van die wierd gehouden. Daarom heeft Schout *Foppensz.* de hand aan hem geslagen en gevangen genomen, en hem alzo geleid door de Veerstraat, digt aan 't Spaarne, midden onder de Schouts Dienaars. En als daar een groote toeloop van Burgers was, die hem volgden, als Zakkedraagers, Kuipers, en diergelyke meer; en alle deze troepen de Schout bezetten, die voor 't Huis van eenen *Hendrik Appel* een weinig stil staande, heeft hem onverwagt binnen gerukt, dat hy op de Zolder zoude gaan: waarom het Volk, dat daar omtrent was, meenden te barsten van spyt. En als dit gewoel schielyk meer en meer toenam, zo liep het gerucht, dat *Michiel de Waal*, de Man van *Geertruid*, geraakt was onder eenige oproerige Menschen, en zichzelve alzo geweerd had tegen 't geweld, dat hy in perykel van zyn leven was, ten waare eenige Burgers, zyne Vrienden, hem te hulp gekomen waren, om dat zy hem alzo onthaalden, als of zy hem hadden willen vernielen: door welke tyding, de Huisvrouw alzo verslagen en verschrikt is, dat zy schielyk ten huize uitliep, en met alle spoed na die plaatze, daar men zeide, dat haar Man was vastgehouden: zy nu aan de Vischbrug gekomen zynde, vraagde: Wat 'er te doen was? Men gaf haar ten antwoord: Dat *Michiel de Waal*, als een Mis-

Jacob Foppensz. Schout.

Misdaadige, gevangen genomen was; dat hy in de naaste Buurt in een Huis gebragt, en boven op een Zolder gesleept was, om aldaar gestraft te worden. Dit deed haar geloven een zeker Burger, die daar ter loops uit een Huis quam, en voor God en menschen betuigden, dat *Michiel de Waal* kragt en geweld geschiede, die zy gevangen genomen hadden, om gestraft te worden. *Geertruid Egberts*, hoorende de naam van haar Man, is zo ontsteld en verschrikt geweest, dat zy, vergeeten hebbende d'eerbaare schaamte van eene Vrouw, als een onbezinde al haar best is geloopen na 't Huis van haar Broeder, die daar digt by woonde; zy eene Leer gevat hebbende, met hulp van anderen, en om hoog aan de Gevel by 't Venster gebragt, peurden zy na 't Dak; maar met vergeessche moeite. Want de Schouts Dienaars hebben de Leer ettelyke maalen opgeregt, afgestooten, verschoven, en eindelyk na boven opgehaalt. En als zy haar Man geen hulpe konde toebrengen, is ze zo verbittert en ontsteld geweest, ten deele door spyt, ten deele door wederwaardigheid, dat zy van haar zelve ter aarde is gevallen, als of zy de geest had willen geven. Maar eindelyk weder tot haar zelve gekomen, is allengskens wat bedaard; daar de Vrinden haar getroost hebben, en mede brengende, dat haar Man verlost was uit de handen van de Schout: hier door is zy gestild, greep moed en couragie.

Maar, om dat Schout *Foppensz.* revengie wilde neemen, niet lang daar na zyn 'er twee van de oproerige Burgers aan den hals gestraft. Daar na dagvaart hy ook *Geertruid*, als een misdaadige, om dat zy haare Man voorgestaan had, tegen alle recht, als een zaak van quaad gevolg, en heeft haar boven doen komen op 't Stadhuis: als zy aldaar compareerde, heeft hy geboden, dat zy ter goeder trouwe rekenschap zoude geven, hoe veel Zaad of Koren zy op zolder had; roemende ook trotselyk en verwaand, dat hy de macht had om alle haare Goederen te confisceeren; om dat haar Man, *Michiel de Waal*, by publyke Acte met geweld de Schout aangerand had, als hy een Pistool uit zyn zak trok, om hem een Loot te schenken. *Geertruid* had naauwlyks haar voeten over de drempel van 't Stadhuis gezet, of hy gebood dat men haar in verzekering zoude neemen, en op de Keuken gebragt worden, daar men de Misdadigen brengt. Niet lang hier na, is de Schout met een Schepen na 't Huis van de gevangene Vrouw gegaan, en heeft zyn Dienaars geboden, dat zy in het Goed

zou-

zouden zitten, possessie neemen van de geheele Boedel, en goede chier maaken: des niet tegenstaande, dat *Adriaan Klaasz.*, haar Zusterling, gewezene Thesaurier der Stad, Borge geworden was: en dat noch veel arger is, gebied, dat men alle Kasten zoude openen, en 't Comptoir tegen de vloer aan stukken smyten. De Borg heeft zyn beklag gedaan voor de Heeren, en geprotesteert van kragt en geweld, sustineerende, dat de Schout geen recht had om zo te procedeeren, nadien zy een Burgers Dochter was; die in geen hooger boete konde vervallen, dan van 80 Guldens; waar voor hy ook presenteerde Borg te wezen. En hier op de Schepenen advys gevraagt zynde, hebben staande gehouden, dat men 't daar by zoude laaten blyven, en desisteeren van 't voorneemen, om dat deze dingen moesten gebragt worden voor den Raad: maar 't was als voor een doof mans deur geklopt. Want de Schout, als een raazend Mensch, zeide: Dat hy 't Comptoir op smeet op zyn perykel: alzo zyn de Laadjes over de vloer verstrooit, daar hy hygde onbehoorlyk na den Buit, die hy zichzelve ingebeeld had, dat 'er veel Geld in het Comptoir moest wezen, om dat hy een Koopman en Moutmaaker was. Maar hier mede heeft hy noch niet kunnen stil en zyne verbolgentheid en wreedheid, haar dreigende ook in een Gat te smyten, daar men Zon noch Maan ziet, en daar men Schelmen en Dieven gewoon is te zetten, geen eerlyke Lieden, en veel minder Vrouwen van fatzoen. Als deze en diergelyke dingen de Vrinden voorwenden, en eerlyke Mannen voor haar spraken, dat zy een zwakke Vrouw was, en behebt met zwakheid van hersenen, ook staande hielden, dat zy behoorde of uit de Gevangkenis verlost, of voor 't Gerichte gestelt te worden, onder Borgtogt: maar hebben hem niet kunnen verbidden of beweegen: hy gaf dit alleen tot antwoord: „ Dat hy zyne Informatie ten vollen niet gereed had, en dat „ hy deze gevangene Vrouw niet konde los laaten, zonder de Hoo„ ge Machten daar van gesproken te hebben, om advys van hen te „ haalen. Dit is de eerste vertooning van dit treurspel.

Daar na heeft de Schout actie geinstitueert tegen *Geertruid Egberts*, waar by hy instantelyk begeerde, dat men haar ter Torture zoude brengen. Die van den Gerechte gehoort hebbende de conclusie van den Schout, op dat daar meer blyk zoude wezen van de waarheid, hebben goedgevonden hun oordeel uit te stellen tot Vrydag eerstkomende. Alzo de Burgemeesteren daar op gehoort heb-

bende, hebben den eisch van de Schout afgeslagen, met dit bevel: „ Dat hy de gevangene Vrouw voor 't Gerichte zou brengen, en „ dat de zaak daar zou dienen na behooren, en recht. Maar de Schout maakte de zaak noch dagelyks zwaarder; als *Adriaan Klaasz.*, regte Zusterling van haar, en andere Vrinden, buiten raad zynde, hen gekeert hebben tot de aardsche Goden, de Heeren Staaten, en andere Raadsheeren van 't Hof van Holland, presenteerende een of twee Requesten. Op de eerste hebben zy dit verkregen, dat de President van 't Hof van den Hoogen Raad zoude Brieven depecheeren aan de Schout van Haarlem, ten einde dat hy *Geertruid* zoude los laaten, of haar te recht stellen. 't Was zo verre daar van daan, dat hy zoude nakomen 't bevel van den Hoogen Raad, dat hy zyn Gevangene in tegendeel verbannen heeft tot een fameuse Kerker aan de St. Jans-poort; daar niemand by mogt komen, noch Zuster of Broeders, of Broeders Kinderen, en geen regard neemende, dat zy zwak, ziek en ongevallig was. En als 't pynigen en geschreeuw, deerlyk om aan te hooren, tot haare ooren quam, liep het groot perykel van in meerdere zwaarigheid te geraaken, als gewend zynde alle gemak van Dienstmaagden binnen haar huis, niet kunnende verdraagen zo schandelyke en ongerymde Gevangkenis, te meer als die niet bewust was van eenige booze daaden; dan alleen, dat zy met billyke droefheid, en uit Godzalige affectie en genegentheid van de Echtenstaat, haar Man in zo een gevaar te hulpe gekomen was.

Maar, als 'er eenige dagen gepasseert waren, dat de Schout zyn ampt niet deed, zo hebben de Vrinden van de Gevangene nochmaals geappelleert voor den Troon van Justitie, aan den Hoogen Raad, en by Requeft verzogt: „ Dat zy de gevangene Vrouw of „ los zoude maaken, of haar te recht stellen. Dit verzoek, als billyk, is ook aangenomen. Maar de Schout wist het eene en 't andere voor te wenden, alles tot verhindering, en zogt het liedje van verlangen; ter tyd toe, dat 'er Brieven van de *Graaf van Bossu*, Gouverneur Generaal, gekomen waren, die ook door authorisatie van de Koningklyke Majesteit versterkt waren; een Deurwaarder van 't Hof bragt de Brieven van dezen inhoud: „ Dat, zo de be- „ gaane misdaad van *Geertruid* Crimineel waar, dat de Schout in zo „ een geval haar te recht zoude stellen; en zo die Civiel was, dat „ hy haar op Borgtogt zoude ontslaan. Dit verkregen hebbende tot haar voordeel, zo hebben *Adriaan Klaasz.*, gewezene Thesaurier,

en

en *Klaas Jansz. Guldenhoofd*, naaste Vrinden van *Geertruid*, de zaak zo verre gebragt, dat de Officier *Foppensz*, de Raad zulks toestemmende, *Geertruid* te recht zoude stellen. Doe heeft de Schout aldaar de zaak zeer zwaar voorgesteld, ja zo verre, dat hy wilde staande houden, dat zy aan den hals moest gestraft worden, volgens de Placcaaten van zyn Koningklyke Majesteit: hy beschuldigde haar ook van Ketterye; verzoekende dat zy zelve haar woord mogt doen, zonder voorspraak van de Advocaat. Den Raad de zaak gehoort hebbende, en in advys genomen by omvraage van Stemmen, hebben eindelyk de Sententie uitgesproken in deze zin: „ Dat het verzoek van de Schout onbillyk, onredelyk en ongefondeert was; en „ dat het verzoek van de Vrinden in alle billykheid bestond. Niettegenstaande, de zaak heeft noch ettelyke maalen op Burgemeesters Kamer gedient, daar present geweest zyn *Roosveld* en *vander Matte*, Burgemeesteren, alle de Schepenen, alle haare Vrinden en Bloedverwanten, voornamendlyk *Adriaan Klaasz.*, Oud-Thesaurier, en *Klaas Jansz. Guldenhoofd*, die hun als Borgen presenteerden. Nochmaals is de zaak wederom uitgesteld, als of 'er wat zwaarder achter schuilde, niet met uitstel van eenige dagen, maar van maanden: als de zaak hervat wierd, de Vrinden van *Geertruid* zulks verzoekende, is de Schout belast, dat hy zyne eisch by geschrifte zoude stellen; en dat haar op *Geertruid Egberts* peremptoir zoude antwoorden: daar de Burgemeesteren, die tegenwoordig waren, niets tegen hadden, behalven *Mr. Quiryn Dirkszoon*, President-Burgemeester, nevens *van Schagen* en *Roland*, Schepenen, op den 26sten van October. Derhalven de Schout geboden zynde, dat hy de zaak ten principaale zoude voorstellen, heeft hy zyne Actie geinstitueert, en zyzen Eisch by geschrifte over gegeven met volle informatien, maakende deze Conclusie: „ Dat zy verdient had, met den zwaarde ge„ straft te worden, uitwyzende het Placcaat, geëmaneert tegen de „ Ketters; en dat men tegen haar zou procedeeren, tot confiscatie „ van alle haare Goederen, of Crimineele correctie, of Civiele boe„ te, zonder te admitteeren een Advocaat of Voorspraak. Hier op heeft *Auwel Loevensz.*, *Adriaan Klaasz.*, *Klaas Jansz.*, en *Johan de Waal*, Vrinden en Bloedverwanten, daar op gedrongen en instantie gedaan, dat het haar geöorloft mogt zyn voor 't Gerecht haar zaake te verantwoorden door Advocaaten, na 't welgevallen van de Vrinden. De Rechters en Schepenen de zaak gehoort hebbende, zyn hier in

eens-

eens geworden, dat de Schout zyn Eisch zou proponceeren, de gevangene Vrouw present, en dat zy een of meer Advocaaten zoude verkiezen, om haar te verantwoorden en te verdedigen. *Auwel*, nevens de andere Vrinden, verzoeken ootmoedig, by provisie, ontslag van de gevangene Vrouw; en presenteerden nochmaals daar Borg voor te blyven, na 't believen en welgevallen van de Rechters. Op dit verzoek, is de Uitspraak gevolgt, byna in deze zin: „ De Heeren Burgemeesteren en Raaden, de informatie gezien hebbende, „ en andere munimenten van bewys, als Acte Notariaal, hebben „ voor goed gekeurt, dat men de gevangene Vrouw by manier van „ provisie zoude ontslaan en los laaten, en dit onder 't beneficie van „ Borgtogt; dat zy daar de hand op zoude geven, dat zy tot alle „ tyden, geciteert zynde, perzoonlyk zou compareeren, op de „ straffe *Confessi & convicti*. Hier en boven zal zy noch Borg stellen van 100 Ponden Vlaams. Boven alle deze zal *Geertruid* voornoemt, die noch in hegtenis is, *pendente lite*, belooven, dat zy „ buiten de Stad geen voet zal zetten, en dat zy de Stad zal houden „ voor haare gevangkenis, onder dezelve boete. De Schout geboden dag te zetten, heeft het daar by laaten berusten. *Adriaan Klaasz.*, en *Nicolaas Jansz. Guldenhoofd* zyn Borgen geworden, als geaccordeert was, voor *Geertruid Egberts*, en hebben daar op den Schout de hand gegeven; en op deze zelve dag is zy eindelyk los gelaaten, en uit de Banden verlost. Deze Vrouw, na lange afwezendheid van de Vrinden, is wederom tot de haare gekomen; na veele tegenheid geleden, en veel onheils uitgestaan te hebben, daar de Schout altyd wat nieuws ophaalde, heeft haar begeven tot geduldigheid, met een goede conscientie: hoewel zy acht dagen daar na wederom geciteert is; maar niet overtuigt zynde, roept zy de Naam van God aan, als een Getuige van haare onschuld en onnozelheid; die wel gedenkt aan 't booze en onschuld, een Wreeker en Vergelder van alle boosheid.

Van *Aagt Jassjens*, dat de oude Burgers verhaalen, die dingen zyn niet meer te verwonderen, als wel verschrikkelyk; ik storte daar traanen over, en geve het andere te bedenken. *

Als

* De gruwelyke handel van deze Schout *Jacob Foppenszoon*, verhaalt *P. C. Hoofd* aan 't einde van zyn 6de Boek, aldus: Maar 't zal niet vergeefs, noch vremd van ons voorneemen wezen, de reden zyner vlucht en eenen handel t'ontdekken, waar uit men de wreedheid en wildernis dier tyden bezeffen kan. Tot het Schoutampt van Haarlem, dan,

Als de Stad noch niet over gegaan was, is 't recht van 't Schouts-

W W ampt

dan, gewoon by luiden van adel of achtbaarheid bekleed te worden, was, uit bitterheid van partyschap, voor 't aanspannen der Burgerye met den Prins, een Londensvaarder gevordert, met naame *Jacob Foppenszoon*. Deez', Haveloos te vooren, en brengende een' hollen honger na baat, aan den dienst, vervolgden niet alleen d'Onroomschen, daar eenig bewys tegen te vinden was; maar, verlekkert door 't genot, zocht, by middel van snoode treeken, ook andere een' anxt aan te jaagen, die hun raaden mogte, in der yl, de Stad te verlaaten, op dat hy vat aan hunne Goederen vond. En men hield hem niet zuiver, van eenige onnozelen in valsche betichtinge verstrikt, en in de laatste elende geholpen te hebben. Hy bezigde om der goede luiden deuren en huizen te beluisteren, of hen door de glazen te beloeren, en anderzins, tot spiede een wyf geheeten *Aagt Jasiens*, stokhoudster van de St. Jans Poort; en bequam op haar aanbrengen, Tanneke Ogiers, een' plateelbakster, in hechtenis, die om 't Geloof verdronken werd. Dezelve terwyl zy gevangen lag, had hy, tot schriftelyke waarschuwing, en vervaartmaaken van verscheide perzoonen, die hy zeide Doopsgezind te zyn, doen beweegen, door de Stokhoudster. Dewelke, ziende den Schout zo graag, en even veel werks maaken van Overtuigden en Onovertuigden te bewaaren, hem opening van eenen aanslag deed, waar aan, zo haar dacht, geringe moeite en groot voordeel aan vast was. Daar woonde, in de Koningkstraat, een Arts, een man op zyn dagen, en ongehuwt; die somtyds een reis na Delft zyn Geboorteplaats deed, laatende 't huis zonder meer gezins, in bewaaring van een oude Dienstmaagd. Met deze had *Aagt* eenige kennis gemaakt, door 't haalen van zalve, tot behoef der gevangenen: en neemende haaren slag waar, dat de Meester uit de stad was, komt zy, op eenen laaten avond, quansuis om de oude boodschap, tot zynent aankloppen. Na 't ontsluiten, zy en de Schout stryken in, neemen de Maagd het leven, de planken van haar slaapplaats uit, en stoppen haar daar onder. In den Buit vonden zy zich bedrogen, en nergens na 't baar geld hunner gierigheid ingebeelt. Arme tweehondert Guldens, met een Kop en zes Lepelen van Zilver, waren 't loon van zo een hachgelyk en heilloos bestaan. Ook werd van *Foppenszoon*, aan *Aagt* niet meer dan 't enkel vierendeel der Penningen toegelegt. Des anderen daags bleven deur en vensters digt toe, de gebuuren verwondert, wat aan 't Jongkwyf mogt overgekomen zyn. 't Werd eindlyk der Wet aangegeven; en de Schout, plechtelyk verzelschapt, gaat het huis openen. Men speurt 'er alles op gewoonlyken stel; haar bed ongerommelt. Hy zocht van plaats tot plaats, doet verzetten, verleggen, en speelt den onweetende: vollen looslyk nochtans, en zulks dat het nadenken geven mogt. Van het bed, daar niemand iets vermoedde wil hy af, en d'onderlaagen opgeligt hebben. Daar werd men 't Lyk gewaar, en bekende dat hy gaauw was. De schelmstukken hangen, als schakels eener keten, t'zamen; en liet hy 't daar zelden by, dien 't eerste ongestraft verging: temin, *Jacob Foppenszoon*, die, hebbende reeds te vooren (zo men zeide) 't eerwaardig Gerecht door valsche getuigenissen verraaden, en de heilige Vierschaar tot een moordkuil gemaakt, nu tot het bezoedelen zyner eigene handen, met zo vervloekt een werk, was voortgeschreden. Hy, of om van elders vol te maaken, 't geen aan den voorigen roof gebrak, of om zich beter uit het ooge te houden, poogt daar in te helpen zekeren Namaag der deerne, met voorwenden, hoe die haar Erfgenaam was, en niemand het zondigen ligter stond, dan die de zwaarste bekooring lyden. Thans grypt hy hem by den hals, bevordert dat hy ter scherpe vraage gedoemt word, en de misdaad, uit pyne, bekent. Terwyl de onschuldige in deze zwaarigheid steekt, het aanzeggen der dood verwagtende, begint 'er een straaltje van de waarheid der zaake te flikkeren. Namelyk, eenige Vlassers, die, bezig met haar handwerk, op dien avond, als de moord geschiede, de Stokhoudster aan de deur van den Arts gehoort hadden, werden daar op maalende, dat zy daar laatst in en uit gegaan moest zyn, en quamen 't, by deze gelegentheid des Gevangens, aan de Huisvrouw van een Schepen voordraagen. De Vrouw dient het haaren Man aan: dewelke, daar in ontrust, ook voort het meeste deel zyner Stoelbroederen zwaarhoofdig maakt. De dingen aldus staande; gevalt het omslaan van Haarlem, ten Prinsewaarts. Waar over *Jacob Foppenszoon* na Amsterdam vlood, daar hy Hopman op een Galei wierd: de Stokhoudster na den Haag. De twee geraakten echter wederom te gader; en liet zy zich van hem uitmaaken, om wel een groover schennis aan te rechten; en Haarlem,

ampt opgedraagen aan *Arent Jansz. van Dordrecht*, den 25sten van April 1571; op beding, van geen compositie met Misdaadigen aan te gaan, en geene gunst of genade mogt plaats hebben.

Na 't overgaan der Stad, is *Vincent Jacobszoon* Schout geworden; zeer gehaat by den Burger, als Schout *Foppensz.*, doe de Spaansche tiranny op 't heetste was: deze Schout, *Cent* in de wandeling genaamt, is doodelyk gequetst van de Soldaaten, en in dat zelve jaar 1573 overleden.

Seb. Craanhals Schout.

Na deze is gevolgt *Sebastiaan Craanhals van Hottinga*, van Edelen Huize; deze is opgeleit, door bevel van de Heeren Staaten, het Ampt van een Drost, op die tyd als de wreedheid der Soldaaten op 't hoogst was in 't noorder quartier van Holland, dat voor een Drost zeer gevaarlyk was; hy zoude waarneemen alle vluchtende Soldaaten, die als schelmen uit hunne Vendelen geloopen waren, mitsgaders alle Landloopers, die de Huislieden knevelen, en straffe daar over doen. Deze, uit kragt van zyn Commissie, is met 12 Knegten op 't einde van July na buiten getrokken, en gepasseert zynde voorby Velzen, Beverwyk, en andere Dorpen meer, is tegen den avond te Bergen gekomen, eene myl van Alkmaar, alwaar hy op zyn Hofstede, na gewoonte, vernachte, by *Pieter Jansz.*, zyn Pachter. 's Anderen daags, 's morgens vroeg, vertrok hy van Schorel met zyn Gevolg, twee alleen laatende op zyn Wooning, die de Paarden zouden gadeslaan. Daar hem verscheiden op den weg ontmoet zyn, nu twee, dan drie, ook wel vier en meer; van welke alle en ieder in 't byzonder, na krygsgebruik, hy de Paspoort afgeëischt heeft. Kort daar aan weer andere, die hy mede behandelde als de voorige; en die

lem, tot zeven plaatzen in brand te zetten, by hulp van eenen *Kornelis Lubbertszoon*, die pek, teer, zwavel, en buskruit, tot de poppen, te verzorgen had. En moest de brand, dien zelven nacht, opgaan, als de Spanjaards in 't Voorhout, onder de Stad verschenen. Niettemin terwyl zy of uit vreeze sukkelt, of zwaarlyk onbekent ter poort in ziet te raaken, liep de bestemde tyd om, de toeleg te loor. Voorts bespotte haar 't onheil, dat zy de Burgery gebrouwen had. Want weinig dagen daar na werd zy gekregen op de Meer, en te rechte gestelt, als gevangene van Oorlog, voor 's Prinsen gemagtigden; die, op den tweden van Oogstmaand, na 't bekennen der gemelde gruwelen, haar levendig ten vuure verwezen. In 't ontfangen dier straffe, op het Zand, aan een paal, weerde zy met haar voorschoot, en handen, die los waren, zo lang zy mogt, de Vlam uit het aangezigt, onder een roepen met nare stem: *ô Jacob Foppenszoon! Jacob Foppenszoon! waar hebt gy my toe gebragt?* En worstelde met dus eenen weedom en banggigheid, tot dat haar de smook en vonken versmachten. Haar medepleeger had, al een wyle daar na, wat eerlyker, doch anderzins immers zo yslelyk een uitgangk; en werd van een kogel getroffen, die hem de wervels van 't ruggebeen aan splinters spatten, en d'allergevoelykste pynen eener langduurige dood deed. 't Welk tot geen laafsenis der wraakdorst vertelt zy, maar tot indacht dat de peene, hoewel niet altyds hier op aarde, nochtans doorgaans de boosheid past in te volgen.

die geen Paspoort van hunne Kapiteinen hadden, gebood hy te rugge na hunne Garnisoenen te keeren. Van welke zommige gewillig heenen gingen, andere gedwongen, met ontwaardigheid en schelden, loopende waar zy wilden; doch altyd met dit bevel: „ Dat zy „ de Huisluiden zouden spaaren, en hen onthouden van straatschen- „ dery op de wegen. Als hy te Schorel wat vertoeft had, zo keert hy weder na zyn Hofstede, omtrent de middag, niet denkende op gevaar. Hy nu aan tafel gezeten zynde, ziet op 't onvoorzienste eene groote troep Soldaaten van 80 of meer, die met een verschrikkelyk geroep aanquamen, en hebben eerst in de Glazen als met Hagel geschooten, en een leus gegeven om te vermoorden, roepende: „ Slaa dood! slaa dood! waar is de Schelm, die ons plaagt en ver- „ volgt? Als dit zyne Dienaars hoorden, verbaast zynde, hebbenze zich na binnen begeven, de boodschap brengende van groote zwaarigheid en gevaar, om alle gemassacreert te worden. Als den Drost zulks gewaar wierd, nam hy de vlucht door een achter-deur, om zich te salveeren: die de Soldaaten terstond, als onbezinde, met een ysselyk geschreeuw vervolgt hebben, op 't lyf gevallen, en doorsteken, hem gevende noch verscheidene wonden na zyn dood. Deze, na dat hy de Naame Gods had aangeroepen, zyn geest in zyne handen bevolen, en zyne oogen na den Hemel opslaande, gaf de geest. Als men daar na het doode Lichaam visiteerde, bevond men 'er 32 steeken in: alzo word gezegt, dat *Julius Cæsar* op diergelyke wyze in den Raad van Romen omgekomen is. Dit schelmstuk en Vadermoord bedreven zynde, wenden zy hun tot den Buit, smeeten af de Sloten van Kasten en Kisten, en lieten niets ongeschonden; alle Meubilen en Huisraad sleepten zy met hen; ook het Geld, dat hy by zich gestoken had, om Paarden te koopen, schudden zy uit zyne Broek: daar en boven stroopten zy eenige Klenodien van Goud, en oude en raare Medailjes, die hy gewoon was by zich te draagen, tot zyn vermaak. Dus is de uitgangk geweest van Schout *Sebastiaan Craanhals van Hottinga*, gantsch treurig, als een tragedie; welks Lichaam en doode Ledemaaten zyn aan stukken gehouwen, en als tot hutspot gekapt, en alzo na Haarlem gevoert.

Na deze Schout is *Albert van Raaphorst* gevolgt: en na hem *Caspar van Bloys*. Na die, by ons geheugen, en met beter geluk, *Nicolaas Ruychaver*, die lang in Schouts Bedieninge is geweest. En na deze is gekomen *Nicolaas Suyker*; die men zeide, dat de Paus-

gezinde te veel toe gaf, en overzulks afgezet van 't Schouts-ampt. Op welke tyd *Blok* na 't Schouts-ampt stond: maar *Cornelis Willemsz. van Teylingen*, die de Burger aangenaam was, wierd 'er mede vereert. Eindelyk, is *Johan Schatter*, die noch leeft, van Burgemeester Schout geworden. En dit is 't geene dat tot de waardigheid van 't Schouts-ampt dient, en dat men vind in de oude Chronyken beschreven, van den jaare 1479, by geduurige successie, tot deze onze tyd.

Burgemeesteren. Volgt nu de Macht van Burgemeesteren, naast het Hoogste Gebied. Daarom is 't ook dat de verkiezing van Burgemeesteren altyd by de Prins, of Gouverneur, of in absentie van de Prins, by de Hoogen Raad, by welke Burgemeesteren de ordinaire directie en 't Hoogste gebied is, in alle Politieke zaaken; boven deze de administratie van Stads Goederen en Inkomen, deweike het gemeene welvaaren, de behoudenis van de Stad en bescherming van den Burger bevolen is; hier van daan komt dat formulier van spreeken, als de Stad in gevaar of zwaarigheid was: „ Dat Burgemeesteren wel zouden toezien, „ dat de Republiek geen schade lyde. Derhalven, het Ampt en plichten van de Burgemeesteren zyn, 't Recht van de Burgery en Ingezetenen te beschermen en maintineeren, de Handvesten, Privilegien, Rechten en Voorrechten te handhaven: de Schout, als hy verlegen is, in alle zaaken, die de Domeinen van de Graaflykheid aangaan, te hulp komen met raad en daad; de Schepenen doen vergaderen, en de nood zulks vereisschende, de geheele Vroedschap; in delibereeren de maat stellen, advys te vraagen, de Stemmen van Vroedschappen in te zamelen, en uit deze een besluit maaken; dezelve op de Kamer te pronuncieeren, of de Pensionaris geven om te pronuncieeren, en zaaken van de Vierschaar publiek doen afleezen. Hier staat ook wel te noteeren, dat 'er van ouds tot het Burgemeesterschap niemand toegelaaten is, dan die zes jaaren in 't Register van Burgers aangeschreven waren.

Schepenen. Dat 'er Burgemeesteren en Schepenen voor veele honderde jaaren geweest zyn, blykt uit 't voorgaande verhaal, betuigen ook zulks de publyke Acten, by Schepenen ondertekent; maar de naamen van die zyn veele verlooren, en door ongeluk van tyd, niet tot onze geheugenis gekomen. De Burgemeesteren en Schepenen dezer Stad, behalven de solemneelen Eed, worden genoodzaakt, dat zy alle Wetten en Costumen, voor dezen gemaakt, of die noch te maaken

zyn,

zyn, op alle manieren voor te ſtaan, hun uitterſte beſt ook moeten doen, dat dezelve vaſt geſteld en onderhouden worden; die dat zoude weigeren, dat dezelve in de boete zoude vervallen van 60 Heeren Ponden. Tot de Schepenen behoord alle kenniſſe van zaaken, Burgemeeſteren zulks toeſtaande; hier nevens de Documenten, en gewezene zaaken, die van de Burgers of hunne Goederen gepronuntieert zyn. Als mede de correctie en ſtraf van alle Delicten, begaan binnen de Stads Veſten. Tot de Schout behoort d'executie, de Graaf of Hooge Overigheid de authoriteit daar toe gevende. Hier en boven is de macht en 't ontzach van Schepenen zodanig, dat zy gezamentlyk de Statuten mogen maaken en breeken, ten beſte van 't Gemeen. Wie die geene zyn die de Magiſtraats-ampten bedient hebben van al voor den jaare 1430, en daar aan volgende, tot dezen huidigen dag, dat geven de Stads Regiſters te kennen; in welke ik geremarkeert en waargenomen heb, dat in 't begin van ouds vier Burgemeeſteren en zeven Schepenen plachten gekooren te worden. In deze tyd komen vooraan als Burgemeeſteren *Meynard Claaszoon*, *Jan van der Laan*, *Claas Pelgrimszoon*, en *Ysbrant van Schooten:* en de zeven Schepenen, namentlyk, *Jan Jacobſz. Pudt*, *Barthout van Aſſendelft*, *Pieter Gerritſz. van Bennebroek*, *Jan Claaſz. van Damme*, *Jan Dirk Thymanszoon*, *Jan Willem Claaszoonszoon*, en *Floris Martynszoon.* * Op dezelve ordre en getal zyn Schepenen gedurig gekozen.

In den jaare 1447, behalven die voorheen daar toe verkooren waren, zyn 'er vier Theſauriers aangeſtelt, om Stads Comptoir waar te neemen, en deze waren jonge *Claas Janſz. van Hillegom*, *Wiſſe Pieterszoon*, *Claas de Vrieſe*, en *Bartholomeus Goudenaerts*; blyvende alle tyd by een getal tot den jaare 1501, als 'er maar twee Theſauriers gekozen zyn, namentlyk, *Frederik Jacobſz. Deyman*, en *Pieter Janſz. Raet.* Eindelyk heeft men zich nader bedacht, en maar een verkozen en geſtelt over Stads Inkomen, de bovengemelde *Deyman*, in den jaare 1510: in wiens plaats gekomen is *Wouter van Beekeſteyn*, zonder iemand nevens hem. Deze is veele jaaren Theſauriers.

 The-

* Volgens bovengemelde *Naamregiſter*, zyn noch bekent Burgemeeſteren van den jaare 1420, als *Herpert van Foreeſt*, *Gysbert van Noortigh*, *Jan van Bakenes*, en *Claas Selander:* en van Schepenen, zedert 1422, *Jan Jacobszoon*, *Doene van Rietwyk*, *Jan van Beekeſteyn*, *Ysbrand van Schooten*, *Dirk van Heuſſen*. *Gerrit van Santvoort*, en *Jan Dirk Thymanszoon.* Ook zeven Schepenen van 1426, 1427 en 1428; waar onder LAURENS JANSZ., eerſten Uitvinder der loſtelyke Drukkunſt, en Haarlems eeuwige Eer; die ook in den jaare 1426 Preſident-Theſaurier is geweeſt.

Thesaurier geweest; maar heeft eindelyk verzogt, van die dienst ontslagen te mogen wezen, in den jaare 1542. Daar na zyn d'een en d'ander Thesauriers geweest, als daar waren *Claas Pieterszoon*, *Willem Harmensz. Ramp*, *Hendrik van Berkenrode*, *Mr. Gerrit Hendrikszoon*, *Mr. Gerrit van der Goude*, *Adriaan Claaszoon*, en *Cornelis van Berkenrode*, die overleden is in den jaare 1583. Alle deze zyn maar alleen geweest in hun bedieninge; maar allerlangst by onze tyd *Gerard Ruychaver*, in welke Man was de deftigheid van *Cato*, en de deugd van *Scipio*, die van den Raad van Romen de allerbeste gekeurt is. In deszelfs plaats is gekomen *Adriaan van Berkenrode:* daar na *Mr. Reynier Willemsz. Buys:* welks Successeur is geweest *Gerard van Teylingen.* Na 't overlyden van deze zyn 'er twee Thesauriers gemaakt, namentlyk, *Willem Buys*, en *Cornelis Guldewagen*, beide Oud Schepenen.

't Getal van Burgemeesteren verandert.

Dat 'er eerst vier Burgemeesteren geweest zyn, is reeds gezegt. Maar in den jaare 1501 zyn 'er d'eerstemaal maar twee gekozen, als *Dirk Potter*, en *Gerrit van Schooten*; daar toe Brieven verleent door d'authoriteit van den Koningk, aan de President van de Raad van Holland, daar de Burgemeesteren tot een tyd toe bleven in hun dienst. Maar vier jaaren daar na, zyn 'er drie Burgemeesteren gekozen, als *Gerrit van Schooten*, *Frans Gerritszoon*, en *Pieter Jansz. Raet:* en wederom, in den jaare 1510, zyn 'er andere drie Burgemeesteren gekozen, als *Willem van Loo*, *Harman Echbertsz. Ramp*, en *Gerrit Adamszoon.* Derhalven, om dat zulks de oudheid dient, staat hier alleen te letten, dat 'er in 't begin, zo de Jaarboeken melden, van den jaare 1430, tot op dezen huidigen dag, meest altyd vier geweest zyn, en daar na twee en drie voor een kleine tyd. Maar 't getal van vier is honderde jaaren gebleven, en blyft noch byna over alle de Steden van Holland; Dordrecht uitgezondert, daar maar een Burgemeester is, die Helbaardiers voor zich heeft, met uitbeelding van 't Roomsch Gebied. 't Getal van Schepenen is altyd eenpaarig geweest, zynde zeven, en alle jaaren nieuwe verkiezing, na 't welgevallen van de Prins of Gouverneur, enz.

Raaden en Vroedschappen.

Van Raaden en Vroedschappen word geen gewag gemaakt in Stads Boeken voor den jaare 1560, de naamen hebben wy noch, en zyn deze, *Willem Harmansz. Ramp*, *Dirk de Vries*, *Bartholomies Jacobsz.*, *Pieter van Dorp*, *Cornelis van Beresteyn*, *Johan Andriesz.*, *Cornelis Timansz.*, *Johan Adriaan Loh*, *Wouter van Rolland*, *Pieter*

ter Frederiksz. Deyman, *Dirk Claasz.*, *Steven Dirksz.*, *Henderik van Wamelen*, *Ysbrand van Berkenrode*, *Frans Jansz. Kies*, en *Jan Jansz. Verwer.* In den jaare 1571, waren Burgemeesteren, *Mr. Dirk Ramp*, *Henderik van Wamelen*, *Ysbrand van Spaarwoude*, en *Johan van Vliet.* Maar in den jaare 1572, in die gevaarlyke tyd, zyn Burgemeesteren geweest, *Dirk Jacobsz. de Vries*, *Nicolaas van der Laan*, *Johan van Vliet*, en *Gerrit Hendriksz. Stuyver.* Maar deze zyn afgezet in dat zelve jaar door de *Heer van St. Aldegonde*, te Haarlem gekomen; en door 't bevel van de *Prins van Oranje*, de volgende verkozen, als, *Nicolaas van der Laan*, *Johan van Vliet*, *Gerrit Hendriksz. Stuyver*, en *Pieter Jansz. Kies:* benevens noch zeven Schepenen. In den jaare 1573, den 9den van December, als de Stad overgegaan was, zyn Burgemeesteren geweest, *Mr. Jan van Zuyren*, *Mr. Philips van der Mathe*, *Henderik van Wamelen*, en *Ysbrand van Sparwoude.* In den jaare 1580 is 'er ook verandering geweest, als 'er tot Raaden gekozen zyn voor altoos 30, alle voornaame Burgers Kinderen en Wethouders. Ten laatsten heeft de Magistraat van Haarlem by Requeste verzogt aan de *Prins van Oranje*, dat hy den Raad in getal wilde vermeerderen, en zy in plaats van 24 Raaden, 'er 32 mogten hebben: dat zy ook verkregen den 21sten van October 1583, en wierden verkooren de volgende Heeren, *Dirk de Vries*, *Nicolaas van der Laan*, *Mr. Johan van Zuyren*, *Pieter Kies Jansz.*, *Adriaan van Berkenrode*, *Mattheus Steyn Augustynsz.*, *Willem Dirksz. Deyman*, *Cornelis Rykesz.*, *Thomas Thomaszoon*, *Mr. Hugo Bol van Zanen*, *Pieter Bal Willemsz.*, *Johan Claas Lots Gaal*, *Arent Deyman Pietersz.*, *Jacob Ysbrandszoon*, *Pieter Ysbrandsz. Oly*, *Gerard Ruychaver*, *Willem Wiggertsz. van Paenderen*, *Mr. Pieter van Blankenoort*, *Ysbrand Hageman*, *Jan Bartholomeeuszoon*, *Simon Schoetgen Jansz.*, *Cornelis Gerrit Jan Eefs*, *Willem* Joosten (*van Huysduynen*,) *Engbert Gerritsz. de jonge*, *Pieter Willemszoon*, *Mr. Engbert Hendrikszoon*, Jan *Marcuszoon*, Jan *Schatter*, *Arent Meynartszoon*, *Cornelis Vechtersz.*, Jan *Mattheuszoon*, en *Gerrit Willemsz. Schoterbosch.* Waar uit 'er vier tot Burgemeesteren gekozen wierden, als, *Nicolaas van der Laan*, *Adriaan van Berkenrode*, *Willem Dirksz. Deyman*, en *Thomas Thomaszoon:* benevens deze zeven Schepenen, als, *Mr.* Jan *van Zuyren*, *Mattheus Steyn Augustynsz.*, *Cornelis Rykesz.*, (die overleden is in den jaare 1595, zynde tot hooge ouderdom gekomen) Johan *Claas Lotsz. Gaal*, *Gerard Ruychaver*, *Willem Wiggertsz. van Paenderen*, en *Mr. Pieter van Blankenoort.* De

De Raaden van 24, die altyd blyven, zyn geweest deze, *Dirk de Vries*, die overleden is, en in zyn plaats gekomen *Gerrit van der Laan Cornelisz.*; hier na is ook geweest *Pieter Jansz. Kies*, die ook overleden is den 5den van February 1594; *Mr. Hugo Bol van Zanen*, in 't zelve jaar overleden; *Pieter Bal Willemsz.*; *Arent Deyman Pietersz.*; *Jacob Ysbrandszoon*; *Pieter Ysbrandsz. Oly*, overleden; *Ysbrand Hageman*; *Jan Bartholomeuszoon*, welke plaats maakte voor zyn Zoon *Jacob Jansz. Guldewagen*; *Simon Schootgen Jansz.*, die om zyn hooge jaaren verschoont is geworden; *Cornelis Gerrit Jan Eefs*; *Willem Joosten (van Huysduynen;)* *Engbert Gerritsz. de jonge*; *Pieter Willemszoon*, Brouwer; *Mr. Engbert Hendrikszoon*; *Jan Marcuszoon*; *Jan Schatter*; *Arent Meynartszoon*; *Cornelis Vechtersz.*; *Jan Mattheuszoon*; *Gerrit Willemsz. Schoterbosch*, die schielyk in den Haag overleden is; *Hendrik Vechters*; en *Johan Colterman*, Rentmeester van Kennemerland, die dier tyd de laatste inde Vroedschap was. Van die af, is deze wet gesteld, dat op den 7den van September, in 't verkiezen van Burgemeesteren, acht genomineert wierden, uit welke de Gouverneur, of *Prins van Oranje*, gewoon was vier te verkiezen, of in zyn absentie, of buiten de Provintie zynde, van den Hoogen Raad; en dat zy op den 10den der zelve maand moesten met Eede bevestigt worden. Van gelyke in 't verkiezen van Schepenen, zouden 'er mede een dubbel getal van 14 genomineert worden, uit welke zeven moesten gekozen worden, die hun Eed moeten doen op den 14den van September. De verkiezinge van Schepenen staat vry, die gekozen kunnen worden uit den Raad, Vroedschap, of Burgery, die of Kinderen van den oude Raad, of Lieden met eeren en welgebooren, en onstraffelyk van leven zyn. En dit zyn byna die geene, die gewoon zyn over de Regeeringe der Stad te staan.

Pensionarissen.

Tot behulp van dien komen de Pensionarissen en Secretarissen; van welke de Pensionarissen in groot aanzien zyn, om dat zy in wysheid en voorzichtigheid, ook in welspreekenheid andere overtreffen; die (dat ik zo spreeke) voor Orakelen van de Stad gehouden worden; en met Burgemeesteren en Schepenen in 't Gerichte uitspraak doen van Recht; dat de naam in 't Griex mede brengt, om dat zy *Syndici* genoemt worden, als Mede-Rechters; het ampt en plichten van deze zyn, te raaden, of te ontraaden, dat vorderlyk is voor 't Gemeenebest, of schynt te wezen; de Raaden, als Vaderen des Vaderlands,

die

die ten einde raad zyn, met raad en advys te helpen, en te regt te brengen. De Pensionarissen zyn alle macht benomen van Wetten te maaken, de gemaakte af te schaffen, en vermag ook niet iemand van de Ingezetenen voor 't Recht te roepen, noch hier, noch elders. Des niet tegenstaande dat zy in alle Steden in groot aanzien zyn, is ieder een bekent. Maar wie de eerste Pensionaris in onze Stad geweest is, zou ik niet derven bepaalen. Dat gaat echter vast en zeker, dat 'er Pensionarissen geweest zyn al over veele tyd. Want de Stads Registers geven ons te kennen, dat *Steffen Pieterszoon* Pensionaris is geweest in den jaare 1478: na die *Mr. Jacob Bondius*, Stads Doctor, in den jaare 1484: daar na *Mr. Thomas van Medenblik*, in den jaare 1492: na die *Mr. Symon Aelbrechtsz. van Assendelft*, in den jaare 1497: daar na *Mr. Johan van den Briel*, in den jaare 1510: na die *Bainard Say*, in den jaare 1524: daar na *Mr. Quiryn Dirkszoon*, in den jaare 1531: na die *Mr. Lambert Jacobszoon*, in den jaare 1535. Daar na is *Mr. Cornelis van Alkemade* tot het Ampt van Pensionaris geroepen, in October 1559; welke zeven jaaren daar na overleden is, in den jaare 1566; als zyn Weduwe na deszelfs overlyden verzogt de helft van zyn Gagie, die hy voor zyn Salaris gehad had, 150 Ponden Vlaams: en als Burgemeesteren of Raaden na de Dagvaart trokken, haddenze 6 Stuivers, behalven hun Reisgeld. Na deze is gevolgt *Mr. Adriaan van Assendelft*, den 3den van November 1568. Als deze overleden was, is het Pensionaris-ampt (dat ik zo mag spreeken) 30 jaaren vacant geweest, namentlyk, van den jaare 1573 tot den jaare 1603. Op welke tyd *Mr. Johan de Haan* Pensionaris wierd; die al eenige jaaren Secretaris van 't Collegie van de Admiraliteit te Rotterdam geweest was; de welke, 15 jaaren daar na, als hier de hekken verhangen wierden en verandering in Regeering quam, afgedankt zynde, heeft hy zich in 't verborgen gehouden, en als een privaat Man noch eenige tyd geleeft. Dit is gebeurt in dat dangereuse jaar 1618. In wiens plaats gekomen is een dapper Man, *Mr. Gilles de Glarges*, Heere in Eslems, die ook geweest is Curator van de Universiteit te Leyden: en noch by zyn leven, als hy te met tot hooge ouderdom quam, en de kragten zyns lichaams hem begaven, alzo hy in zyn 80ste jaar overleden is, zo hebben de Heeren Burgemeesteren en Raad onzer Stad de Heer *Mr. Albert Ruyl*, Advocaat voor den Hove, geleerd en zeer ervaaren in de Rechten, een groot Practizyn, die door wysheid en voorzichtigheid, en voorna-

mentlyk in welsprekentheid andere overtrof, met alle beleeftheid verzogt, dat hy zich wlde laaten gebruiken voor Pensionaris van Haarlem; 't welk hy aannam, in den jaare 1637, en welks gaven wy noch met vreugde genieten.

Secretarissen. Naast aan de Pensionaris komen de Secretarissen, dewelke toegelaaten worden tot de Secreeten van 't Stadhuis, en Stads Privilegien, als tot de geheimenis van *Ceres*, en die alle publyke Acten te boek zetten, die de Stemmen in de Vroedschap aantekenen, Rekeningen opneemen, en publyke Brieven ondertekenen. Deze zyn vier in getal, en ieder weet wat hy doen moet. Eerst is 'er een Secretaris by Burgemeesteren, die te boek stelt derzelver Besoignes: de twede is Secretaris van die van den Gerechte, en by Schepenen zit, die alle Plaidoyen en gewezene Vonnissen te boek zet: de derde en vierde Secretarissen, zyn gewoonlyk ter Secretarye present, bewaaren de Boeken van Verkoopingen van Huizen en Erven, Boelhuizen, en wat daar meer te verrichten is.

Benevens deze, is 'er noch een Secretaris van de Weeskamer, die met de Weesmeesteren besoigneert, en alles waar neemt, dat strekt tot voorstand van de Weezen. Dat deze geweest zyn voor veele honderde jaaren, en noch zyn, weet ieder. De oudste van de Klerken, (zo wierden de Secretarissen genoemt) als de oude Stads Boeken melden, tot onze eeuw toe, zyn altyd drie geweest, die op die tyd 30 Guldens Salaris hadden, tot den jaare 1503. En na deze heeft *Mr. Lambert Muyteling Jacobsz.* een Salaris gehad niet meer als van 16 Guldens, en voor zyn Tabbert, jaarlyks geld, dat daar toe stond. Maar in den jaare 1525, heeft *Jan van Eyk Jacobsz.* tot een Salaris gehad de zomma van 70 Guldens, bedienende twee Kamers, zo van Burgemeesteren als Weeskamer: alzo zyn de Weddens van Secretarissen met 'er tyd verbetert en vermeerdert, maar voornamentlyk in den jaare 1558, ten tyde van *Adriaan van Steynoort*, en *Dirk Volkertsz. Coornhart*, een Man van kloek verstand; deze heeft zyn Ampt verlaaten vier jaaren voor 't Beleg, verdacht zynde van Kettery, nevens den Raad, en andere meer. Maar dit is gedenkwaardig, dat 'er drie Secretarissen omtrent 36 jaaren aan den anderen te zamen in een Collegie in dienst geweest zyn, als drie Gebroeders; van welke de eerste geweest is *Michiel van Woerden*, die dikmaalen met Burgemeesteren of Schepenen op de Dagvaart reisde als Pensionaris: de twede was *Adriaan Willemszoon*, die Secretaris wierd

in

in den jaare 1573; een zeer oprecht Man, zonder ambitie, en een uitgedrukt beeld van der Grootvaderen nederigheid: de derde is geweest *Dirk Spyker*; een exemplaar van deugd en vroomheid. Deze hebben, als drie Broeders van eene dragt, zo veele jaaren geleeft, zonder eenige klagten of misnoegen. Voor deze is geweest *Jan van Weerdt*, in wiens plaats gekomen is *Michiel van Woerden*, boven gemeld. Maar veele jaaren hier na, is *Hugo Steyn Mattheusz.*, van Vroedschap Secretaris gemaakt; die in den jaare 1618, met de verandering van de Magistraat, ook Secretaris gebleven is: nevens hem is ook geweest *Bartholomeus Jacobszoon*, *Meynard Arentsz. Fabricius*, en *Wouter Croese*. Maar de voornaamste onder deze is geweest *Mr. Jan van Bosveld*, Secretaris van Burgemeesteren; die naderhand Raadsheer in 't Hof van Holland geworden is; daar hy niet wel mede gedient was. Nu zal ik opnoemen Secretarissen die noch in leven zyn; als *Jan Benning*, Secretaris van Burgemeesteren; *Mr. Cornelis van Loo*, Rechtsgeleerde, Secretaris van Schepenen; *Jacob Steyn*, Zoon van de Burgemeester *Steyn*, die ook in Vroedschap (dat ongemeen is) stem heeft; en *Mr. Willem van der Horn*; die Fiscaal is geweest in Indiën, Advocaat en Leenman van de Heer van Brederode. Voor deze is ook Secretaris geweest *Jacob van Bosveld*; wiens Vader 50 jaaren op de Weeskamer gedient heeft, en 190 Weesmeesteren overleeft; van welke noch eenige leven in goede gezondheid: in wiens plaats gekomen is *Hillebrand Willemsz. Warmont*, de Zoon van Burgemeester *Warmond*, en hem bygevoegt *Nicolaas van Bosveld*.

Hier moet men ook niet voorby gaan de Commissarissen van kleine Zaaken; die gestelt zyn over geringe Zaaken van kleine importantie, die niet excederen de waardy van 150 Guldens; om te verligten de lasten van Burgemeesteren en Schepenen: dit Collegie is opgeregt in den jaare 1613. Eerst van drie, daar na van vier, en eindelyk van vyf Mannen. De eerste drie Mannen zyn geweest *Pieter Nicolaasz. van Hoorn*, *Johan van Napels*, en *Nicolaas Symonsz. van Krabbemors*, voor twee jaaren. In den jaare 1618, als de Besoignes zwaarder wierden, en de last grooter, zyn 'er vier Mannen gekozen ter beslegtinge van zaaken, alle bequaam tot die dienst, als, *Gerrit Jacobsz. Hulst*, *Symon Fransz. van den Bogaart*, *Pieter van Dorp*, en *Johan van der Camer*. Deze order van vier is vervolgens gebleven tot den jaare 1645. Daar na, als de Gemeente en Stads Zaaken merke-

Commissarissen.

kelyk toenamen, zo zyn 'er eindelyk vyf gekozen, namentlyk, *Mr. Johan Everswyn*, *Willem Fabricius*, *Dirk Dirksz. Del*, *Pieter Pietersz. de Jong*, en *Egbert Warmont*, tot op dezen dag. De eerste Secretaris van dit Collegie is geweest *Pieter Ruychaver Nicolaasz.*, Zoon van de Schout *Ruychaver*, die in deze Kamer 16 jaaren Secretaris is geweest. In wiens plaats gekomen is *Jacob Benning*, in den jaare 1628: deze, als hy 't Secretaris-ampt eenige tyd met eere bedient had, is waardig geächt om geävanceert te worden, en is Secretaris van Burgemeesteren gemaakt. In zyn plaats is gekomen als Secretaris *Michiel van Limmen*, in den jaare 1632. En ten laatsten, als de plaats wederom vacant was, zo is *Salomon Coesaart* gevordert tot Secretaris van kleine Zaaken; die waardig is om hooger staat te bedienen. En dit zyn byna die tot de Politie en Burgerlyke Regeeringe behooren.

Ik kome nu tot de Kerkelyke Regeering; zonder de welke geen Republick lang heeft kunnen bestaan, dewyl 'er niet beter is om een Ryk of Republiek te stabileeren, en vast te maaken, dan dat men de harten der menschen besoedelt met eenige Religie, en met de vreeze der Goden: dat *Numa Pompilius*, de twede Koningk van Romen, wel verstond; die op de aanvang van zyn Ryk dacht noodig te wezen, dat hy hier op moest acht neemen, dit betrachten, dat hy zyn Volk zoude leeren de Sacrificien, Ceremonien, en alle dienst van de onsterffelyke Goden, als hy de Hoogepriesters, Waarzeggers, Dans-priesters, en Prelaaten gestelt heeft over de Godsdienst: hier op oogende en acht neemende, dat hy de Nakomelingen van *Romulus*, die moedig en als door den oorlog verwildert waren, zoude brengen tot een tammer en gezet leven; en dit alles door ingeven van de Godin *Egeria*; op dat de woeste menschen dit te beter zouden aanneemen: want daar de Justitie eens vast gesteld is, (die wel gezegt word, als d'oorzaak aller Deugden) zo is de naaste zorge de Religie en Godsdienst. Zo gaa ik dan over tot het Ecclesiastyk en Kerkelyke Regeering, en kome tot die geene die over de Godsdienst gestelt zyn, die de naaste eere toekomt na de Magistraat, als die 't beste verdienen aan 't menschelyk geslacht. Die over de Godsdienst gestelt zyn als Prelaaten in 't Kerkelyke, worden met een gemeene naam genaamt Ouderlingen. Maar in de eerste Apostolische Kerk waren 'er twee zoorten van Ouderlingen, waar van zommige worden gezegt meest te arbeiden in het Woord en Leere, die de Apostel

Kerkelyke Regeering.

ſtel Prieſters noemt, en dubbele eere waardig houd, als die 't Evangelium predikten, Uitleggers van de Goddelyke Verborgentheid, en Sacramenten bediende; met een onderſcheiden Ampt van bedieninge, die niet arbeiden in de woorden, alleen als Noodhulpers met raad en daad t'aſſiſteeren, als de Gemeente des Heeren ten einde raad en verlegen is. Het Ampt van deze in 't byzonder is dit, dat zy de zorge over de Gemeente hebben, en dat zy dezelve regeeren en gouverneeren met de Dienaars des Goddelyken Woords: waar uit wy kunnen afneemen en beſluiten, dat de Ouderlingen van de twede ordre, met de Dienaars des Goddelyken Woords een Collegie maaken, op de manier van Kerkenraad; deze repreſenteert de geheele Gemeente. Alzo dat het Ampt van Ouderlingen dit voornamentlyk zy, met de Dienaaren des Woords zorge te draagen, dat de Gemeente Gods geen ſchade lyd, en daar wel op te letten, hoe zy hen draagen, die in Chriſtus Gemeente ingelyft zyn; hier nevens, of zy hun leven aanſtellen conform hunne Chriſtelyke profeſſie; ook uit het Woord van God te vermaanen, die geene die ongebonden leven, op dat zy hen beter draagen, ſchikken, en bekeeren. Hier en boven brengt hun Ampt dit mede, wel toe te zien dat de Sacramenten, van Chriſtus ingeſtelt, niet geprofaneert of ontheiligt worden: noch zorge te draagen, dat de Kerkelyke tucht en diſcipline wel onderhouden word; en dat zy hier toe hun uiterſte devoir zien te doen, dat zy die geene, die op een dwaalweg zyn, te regt brengen; en dat zy, die obſtinaat blyven in al hun doen, deze ſlaan met den zwaarde des Geeſtes, als met een blixem; en d'overhoorige uit het Ryk der Hemelen ſluiten, voor zo verre zy zodanige blyven; maar de boetvaardigen wederom aanneemen in de ſchoot der Kerke: na 't exempel van *Janus*, den Hemel te ſluiten en te openen, door macht der Sleutelen. Maar dit zyn d'eige plichten, dat de Ouderlingen in ordre onder de Leeraars, hier toe hun beſt doen, dat alles betaamelyk en ordentelyk mogt toegaan, en op die dingen wel letten, die 'er zouden mogen voorvallen, en niet ſtichtelyk zyn. Hier en boven, gelyk nu gezegt is, dat zy de Dienaaren des Woords, die zomtyds t'einde raad zyn, met goede raad aſſiſteeren; ja dat meer is, alle Broeders in Chriſtus, die verlegen zyn, te trooſten, hun dienſt preſenteeren en de hand bieden ter hulpe en byſtand. Ten derden, is voornamentlyk hun plicht, hier toe alle devoir te doen, dat zy wel letten en ook regard neemen op Leere en Leven der Dienaaren die

op Stoel komen; zorge draagen, dat alles gericht word tot ftichtinge van de Gemeente; dat zy ook alle tyd waaken dat 'er geen wolven in de Schaapsftal van Chriftus in dringen: en op dat zy betoonen mogten, om 't Ampt van Ouderlingfchap wel te betrachten, zullen daar toe alle devoir ook aanwenden, dat zy het Woord Gods, in de Heilige Schriften vervat, aandachtig leezen en overleggen, en dat zy hun in geduurige meditatie van de verborgentheid des Geloofs mochten oeffenen. 't Derde Ampt in de Kerke Gods, is de zorge voor den Armen, dat de nood geleert heeft. Want als in de eerfte Kerk, de zorge van de Aalmoeffen en 't heilig Comptoir by de Apoftelen geweeft was, als die laft merkelyk toenam, door dien de Gemeente Gods grooter in getal wierd, en benevens dien dat 'er ontftaan was een gemor en misnoegen tuffchen de Grieken en Hebreen, dat hunne weduwen in de dagelykfche dienft niet veel geacht wierden: en dat de Broederen ettelyke maalen geklaagt hadden over de laft van hunne dienft, alzo de zorge der Armen dagelyks zwaarder wierd: by deze gelegentheid hebben de Apoftelen, (by welke het opperfte gezag was) te zamen geroepen de geheele Gemeente der Difcipelen, en geraden, dat zy zouden uitzien na gefchikte en bequaame Mannen, die over de Aalmoeffen zouden geftelt worden, en de zorge zouden hebben over de Armen: alzo zyn 'er op eene folemneele wyze Diaconen gekozen.

Diaconen.

Maar, nadien in de Heilige Schrift ook gewag gemaakt word van Biffchoppen, zo zal ik ook een weinig hier na fpreeken van de Bisfchoppen; dewyl de Biffchops-ftoel in de laatfte eeuwe te Haarlem geweeft is; dat ook fcheen te ftrekken tot eere van onze Stad. De naam van een Biffchop is cierlyk in de oogen der menfchen, en vol van waardigheid; dat de Heilige *Paulus* ook bekent, 1 *Tim.* 3: 1. *Dit is een getrouw woord, zo iemand tot een Opfienders-ampt luft heeft, die begeert een treffelyk werk.* Daar mede te kennen gevende, dat het Bisdom of de dienft van Gods Woord, geen iedele eere is, maar een werk zo treffelyk, als zwaar. Maar de naam van Biffchop, zo gy 't woord inziet, breid zich wyd uit, dat ook 't oorfpronkelyke van 't woord te kennen geeft. Want wat beduid het woord Biffchop anders in zyn origineele Taal, dan Opfiender, of Toefiender, of Verfpieder? Waar op de Heilige *Paulus* ook fchynt te zien, als hy de Kerke-dienaars, en dienaars van God gebied wel te letten op hun zelve, en de geheele Gemeente, in welke de Heilige Geeft de Biffchoppen

Biffchoppen.

pen gestelt heeft. De Rechtsgeleerden noemen Bisschoppen, Keurmeesters van Brood en andere eetbaare Waaren. *Arrianus* maakt ook gewag van Bisschoppen, welks Ampt was toe te zien, en waar te neemen wat 'er omging in iedere Provintie, op dat zy kennis van alles neemende, rapport zouden doen aan hunne Souverainen en Magistraaten. Daar is ook Magistraat van Athenen, als Schout-Bisschop geweest, die gezonden wierden tot alle Steden, die onder 't gebied van Athenen waren, om te verspieden, als men te recht zat. Zo verhaalt *Plutarchus*, dat *Phidias* een Toesiender zou wezen, om alles te verrichten en te besleggen. Alzo worden ook de Goden zelve Bisschoppen (dat is toesienders) gezegt, van alle het geene goed en quaad is, voor wien dat niets verborgen is, die op alles toe zien en merken. Maar de naam van Bisschop is tot de Heilige en Kerkelyke Bedieninge ook gepast, met de zelve betekening van opzicht. *Paulus* de Apostel, spreekt zeer eerbiedig van 't Bisschops-ampt, en geeft te kennen: *Dat zy gegeven zyn om de Gemeente des Heeren, die onze Zaligmaaker met zyn eigen Bloed verkregen heeft:* als hy spreekt tot de *Philipensen*, in het eerste Hoofdstuk. Alle de Dienstknegten Gods, Herders van die gezegende Kudde, Dienaaren van Christus, en alle Uitleggers van de Goddelyke Geheimenis, alle deze, is gelyke Macht met de Bisschoppen en andere Dienstknegten Gods, tot stichtinge, en niet tot onderdrukking. Uit deze dan blykt klaar, dat Priesters, Herders en Leeraars van Gods Woord, Ouderlingen, die arbeiden in de kracht des Goddelyken Woords en Leere, dat zy een en de zelve naam onder malkanderen hebben met de Bisschoppen. Want de Apostolische Kerke kent geen gemyterde Bisschoppen, of in Purper gewaad. De Heilige *Paulus* vereischt niet in een Bisschop die uiterlyke dingen; maar andere deugden, die hy in 't breede verhaalt, 1 *Tim.* 3: 2. enz. Want hy wil, en het behoort ook zo, dat een Bisschop een goed en vroom Man zy, (dat ik zo spreke) volmaakt, onstraffelyk, en als een uitdeeler van God; een Man van eene Huisvrouw, dat is, kuisch en eerbaar, wakker, sober, geschikt, gaarne herbergende, en dat wel het voornaamste is, bequaam om te leeren, vast blyvende by het Woord, dat tot onderwyzinge dient: hy wil ook, dat hy goede acht neemt op zyn Huis en Familie, met ontzach, zyne Kinderen onder onderwerping houd met alle eerbaarheid. Hier en boven, dat hy bemind de vroomen, dat hy gemaatigt zy, oprecht, Godsdienstig, en dat noch meer is, met alle deug-

den-

den begaaft, die op een Christen Mensch kunnen vallen. En gelyk de Apostel *Paulus* wil, dat een Bisschop begaaft zy met alle deugden, alzo wil hy ook, dat hy zuiver zy van alle grove gebreken. Want hy versoeit alle doodslagers, twistmaakers, gierigaarts, hoogmoedige, tot toorn genegen, wynzuipers en vloekers. En, gelykerwys hy recommandeert de deugden in een Bisschop, alzo bestraft hy vrymoedig de gebreken in hun met een Apostolische authoriteit en ontzach, met vrye berisping, zonder eens te denken op ondank te behaalen: en dat alle laatdunkentheid en glorie verre zy van dit werk, van die macht, die hun vergunt is van den Heere tot stichtinge, zo wil hy, dat de Priesters en Leeraars de Gemeente zullen dienen in alle nedrigheid en zedigheid.

Nu zal ik van de Bisschoppen van Haarlem een weinig laaten volgen: Na dat by raadsbesluit verordent en gearresteert was, dat men de Bisschoppen zoude inruimen met een tytel van eere, zo is de eerste Bisschop verordineert by den Paus *Pius de vierde*, *Nicolaas van Nieuwland*; die Vicarus geweest was van de Bisschop van Utrecht; deze hebben die van Haarlem ingehult in den jaare 1562. Een weinig tyd voor hem, is 't Collegie van de Kanoniken te Haarlem in de Kerk van *St. Bavo* gebragt, in den jaare 1560; dat ingestelt is in den jaare 1307, met 12 Kanoniken. Maar de voorgemelde Bisschop, niet lang daar na zyn Bisdom als te koop had, heeft zyn Bisdom opgezegt, stellende in zyn plaats *Godefroy van Mierlo*; die Prior geweest was van de order der *Dominicaanen*; deze is te Haarlem ingehaalt, en ingebragt als tot de Stoel van *St. Pieter*, nevens alle de Clerisie, op de eerste Zondag van Vastenavond, zynde den 4den van Maart 1571, met groote Staatsie en verwelkoming van groot en kleen. In 't Beleg voor Haarlem was hy eenige tyd in het Leger van de Vyand, zeer gezien by de Veldoverste, om zyne welsprekentheid, en waar by hy veel vermogt. Als nu de Stad overging en verwonnen was, wederom gekomen zynde heeft hy de Kerk geweid, en de Misse gecelebreert na ouder gewoonte, met alle Ceremonie, in den jaare 1573. Maar dit was een korte vreugd: want in den jaare 1578, als de Evangelische Waarheid krachtiger was, en de Afgodery omverre gehaalt, is hy qualyk kunnen ontkomen uit de handen der helsche Soldaaten; alzo is hy gedwongen de Stad te verlaaten, in 't zelve jaar, en dat hem het meeste speet, op den dag van 't H. Sacrament. Dus verre van de Geestelyke Ordre.

Nu ga ik over tot de huishoudende ordre, dewelke bestaat als in domestieke Oeconomie: hier in komen de Subalterne Magistraaten, die ingestelt zyn, om de hooge Magistraat te verligten. Want als de Republiek en het getal der Burgeren dagelyks toenam, zo is't dat de Magistraat verlegen zynde, door de last en zwaarte van besoigne en handel, om hen te verligten, dat zy een groot gedeelte van hunne last gelegt hebben op eenige gesubordineerde Burgers, die vroome en eerlyke Lieden waren, Mannen met eere, die zyn met de de tytel van macht, Magistraaten genoemt, doch Subalterne, als die dependeeren van Hooger Magistraat: want hen is een gelimiteerde en gesubordineerde macht gegeven, dat zy niet vermogen Landen of Hoven te vervreemden of te verkoopen, dan met bewilliging van de Heeren Burgemeesteren, alzo zynze in trappen en waardigheid onderscheiden. Onder de Subalterne Magistraaten hebben de Weesmeesteren de eerste plaats; de naaste daar aan zyn Kerkmeesteren, welkers waardigheid en aansienelykheid meer is als van anderen; want de meeste daar van zyn of Oud-Burgemeesteren, of Rechtsgeleerden, voornamentlyk op de Weeskamer, of van de Vroedschap, die tot zulke diensten gekozen worden. Onder de Subalterne Magistraaten zyn geenzints de laatste, Wardyns van de Wolle-lakenen en Keurmeesters van de Wolle, by alle geheugenis van menschen; die alle jaaren met een byzonder voorrecht in de Kerk, t'einde de Predikatie, in de Groote Kerk, op goede Vrydag voor Pascha, de Gemeente voorgestelt worden, en doen daar na hun eedt opentlyk voor de Vierschaar. De andere Magistraaten, die een trapje laager zyn, deze van gelykheid van zorge, worden in onze Taal Vaders genoemt. Alzo is 'er geen Huis of Logement, 't zy Gasthuis of Hofje, dat niet haare Vaders en Huishoudende Moeders heeft, dat ik zo spreeke, op wien de zorge van de geheele Huishoudinge rust. Op deze wyze hebben alle Gasthuizen, als dat van *St. Elizabeth* en *St. Barbara*, gelyk ook het *Heilige Geesthuis*, 't *Oude Mannen-huis*, en ook de Gasthuizen van *St. Remigius* en *St. Anthonis*, haare Regenten en Opzienders: Gelyk het *Tuchthuis*, dat gesticht is in den jaare 1610: Ook het *Leproos-huis*; als mede het *Pesthuis*; en, dat wel onder de minste gerekent word, *St. Pieters-huis*, is niet verlaaten van haare Regenten. De Hofjes daarenboven, van Ryke Lieden gesticht, als daar zyn die van *Van Loo*, *Pieter Uittenhage*, 't *Hofje van Gratie*, en *St. Maarten*; insgelyks de *Kamer op Bakenes*,

Subalterne Magistraaten.

Godshuizen.

hebben haare Toeſienders en Bezorgers. En eindelyk, zo veel e Huizen als 'er gebouwt zyn, tot onderſchraaging der Armen, als dat van *Nicolaas van Heuſſen*, *Pieter Deyman*, *Jacob Jacobſz. de jonge*, *Cornelis van Wy*, *Frans Loenen*, *Jacob Zaffius*, *Gysbert van Nes*, *Catharina Velſerman*, en *Geertruid de Waal*, alle wordenze geregeert na 't voorſchrift van haare Stichters. Ook is 'er noch het *Komes-gild*; dat mede haar Deken en Vinders heeft, en wetten waar na zy hun reguleeren en gedraagen; na wiens Ordonnantie men leeft, met goedvinden der Heeren van de Magiſtraat. En laatſtelyk, daar ik mede beſluite, tot de Subalterne Magiſtraat behooren ook de *Bezorgers van den Armen*, de *Schaalvaders*, zynde 12, die ook hunne Theſaurier hebben, tegenwoordig *Frans Bogaert*.

Brood-wegers. Noch Toeſienders van de Bakkers, die over 't Koren gezach hebben, regeeren de dierte en afſlag van Graanen, en maaken 't zwaarder of ligter na gelegentheid; zy weegen ook 't Brood ten huize der Bakkers; zy ſtellen de prys na de zettinge van die van Amſterdam, en houden in den teugel de begeerlykheid van overwinſt der verkoopers. Eindelyk, de Toeſienders van Spys en Eetbaare Waaren, zo van Vleeſch als Viſch. En dit is byna de ordre van die geenen, die met gelimiteerde macht Subalterne Magiſtraaten genoemt worden; die noch ten huidigen dage onderhouden word: hier by te voegen de naamen van hun alle, dunkt my overtollig te zyn.

Maar dit is aanmerkens waardig, dat 'er meer Officieren, zo van de eene als andere, in voorige tyden geweeſt zyn, die op heden in geen uſantie zyn. Voor eerſt, dat 'er behalven de Kerkmeeſteren, ook Vrouwen geweeſt zyn in de zelve Bediening, ter eere van *St. Bavo*; eerſt zyn 'er maar twee geweeſt, als *Baafje Keyzer*, *Dirks Dochter*, en de Edele Jongkvrouwe *Maria van Schooten*, in den jaare 1573. Daar na drie, tot den jaare 1577; alzo die manier van Kerkvrouwen te verkiezen veroudert is, juiſt op die tyd, als de morgenſtond der eerſte Reformatie begon door te breken en te ſchynen. Onder de Subalterne Magiſtraaten zyn te dier tyd ook gehouden, die letten op de Gebeden en Getyen, en daar de wet en maat ſtelden, hoe lang en breed.

Hier moet men ook byvoegen Architekken, Bouwmeeſters en Onder-Theſauriers; want in den jaare 1570, is *Johan Raat* Penningmeeſter geweeſt van de Fabryk. Eindelyk, deze eer van Subalterne Magiſtraat is ook gegeven de Haven-meeſters: alzo is *Rembrant*

Ba-

Barentsz. gestelt als Toesiender over de Schepen, die binnen de Stad leggen, in den jaare 1570.

Onder de voornaame Burgers van de Stad moeten ook gerekent worden, die gesteld zyn over de Militaire zaaken; welks Regeeringe is afgezondert van de anderen; een Regeering die meer luister heeft, als die over de Oeconomie of Subalterne regeeringe en onderwyzinge van de Jeugd gestelt zyn; deweike toegelaaten is de macht om 't volk voor te staan, en 't Burger-recht te bewaren, als *Tribuni* en Voorstanders des Volks, en te intercederen voor verlaate Burgers: hier van daan komt het, dat die over de Militaire zaaken gestelt zyn, zo Collonellen, als Kapiteinen en Luitenanten, meest al de gequaliticeerste zyn, zo Burgemeesters als Oud Burgemeesters of Schepenen, die de Militaire Discipline voor verscheide honderde jaaren al in eere gehouden hebben; want de Jaarboeken en Historien getuigen, dat het Haarlems Geslacht, en 't Volk onzer Stad aan den Oorlog gewent is geweest van den jaare 1132, als zy eerst Oorlog gevoert hebben tegen de Vriesen, als *Diderik*, Graaf van Holland, zulks verzogt, en hebben tegen de Rebellen de Wapenen aangenomen, hen kloekelyk te weer gestelt, met groot verlies van Volk, tegen die geene, die met branden, blaakeren, rooven en plunderen, alles verwoesten; tot dat zy, overwonnen zynde, en onder hun geweld gebragt, de Vriesen gedwongen zyn hun Wettelyken Heer te erkennen. Wie en weet niet van die tocht die die van Haarlem na Egypten gedaan hebben, die hun Vaderland verlaatende, *Floris*, de 13de Graaf van Holland, met uitgelezen Volk gevolgt zyn na 't Heilige Land Palestina? die, aldaar een goede wind waargenomen hebbende, met een Schip, beslagen met Yzer, doorzaagt hebben de Sloten van de Nyl, en alzo gelegentheid gegeven van Overwinning, als zy *Pelusia* of Damiate bemachtigt hadden, en stormenderhand ingenomen; en daar van daan gebragt hebben eeuwige kentekenen van zo eene gedenkwaardige Victorie, van welke geen eeuwen zullen zwygen, daar de geheele Waereld van zal spreken. Daar na hebben die van Haarlem ook gedurige Oorlogen gevoert tegen de Kennemerlanders, als die geheel Kennemerland plaagden met rooven, plunderen, Kasteelen en Heeren-huizen aan brand staken, en verdelgden; als zy de Edelen, uit al hun Goed en Have gestooten hebbende, bragten tot de uitterste disperatie; alle deweike onze Burgers uit erbarming binnen de Stads Poorten in genomen, en hebben met gelyke kloek-

Militaire Regeering.

moedigheid het geweld van die wilde en woeſte menſchen geſtuit, de Victorie behouden en de overhand gehad in den ſtryd. De Scheepsſlag by Teſſel en Wieringen, is ook waardig dat zy in deze onze Beſchryvinge ingelaſt word, als die van Haarlem een Vloot op Zee hadden, en met hen ook andere Steden van Noord-Holland, tegen *Willem van Brederode*, en de zynen; die Zeevoogd en Admiraal was onder *Jacoba*, Hertoginne en Gravinne van Holland, alwaar eene hardnekkige Zeeſlag was: hier, als de Voorſtevens malkander aan boord quamen, zo heeft men yzere handen over boord geworpen, om de Schepen aan te haalen; waar door eenige Schepen genomen en bemachtigt zyn, andere wederom op de droogte geraakt, en op de vlucht gejaagt: alzo is de geheele Vloot van *Willem van Brederode* verjaagt en verſtrooit, met groot verlies van zyn Volk; want behalven dien die in de Slag gebleven zyn, hebben zy veele met troepen buiten boord geſtooten en de voeten geſpoelt: hier en boven hebben zy de gevangene Soldaaten geboeit, en groote Buit mede gebragt: door deze Victorie de onze verheugd zynde, en noch eenige gevangene Soldaaten bewaard hebbende tot zwaarder ſtraf, zyn die alle met den zwaarde onthalſt; vry laatende de Admiraal *van Brederode*, om de Edelheid van zyn Geſlacht; die, als de Stemmen der Rechters vremd liepen, het bezwaarlyk is ontkomen, even of hem God uit de hoogte was verſchenen. Noch is 'er een andere Factie geweeſt van de Kennemerlanders, veel zwaarder en gevaarlyker, dewelke, de Sloten van de Poorten opgeſlagen zynde, tegen wil van de Magiſtraat in de Stad gelaaten wierden, alle moedwille en booze ſtukken bedreven hebben; dat ik boven wydloopiger verhaalt heb. In de Gelderſche Oorlog is de getrouwheid en Batavierſche Dapperheid bekent geweeſt, als in den jaare 1522 die van de Stad by lootinge ten oorlog uitgetrokken zyn. Op dit zelve jaar is het Collegie van de Schutters ingeſtelt; een treffelyk Huis, met ruime Zaalen, als een Paleis, gebouwd, en verciert met ſchoone Boomen. Als 't getal der Schutters dagelyks toenam, en de Vendels vermeerdert wierden, is 'er noch een Collegie of Schutters-Hof gebouwt op een Geeſtelyke Grond, digt by de Groote Houtpoort, daar ook een vermaakelyke Tuin, en Doelwit voor de Schutters is: in de ingang aan de Straat, boven de Poort, ſtaat *St. Joris* te paard, ſteekende met de Speer tegen de Draak. Alzo heeft men de Burgers, die de Wapenen draagen, alle tyd eer bewezen; dewelke, gelyk zy vaardig

Ao. 1522

dig

dig en gereed geweest zyn, alzo zynze vrywillig geweest, als zy na Gelderland getrokken zyn, de Kapitein hen voorgaande. Deze wederom tot de zyne gekomen zynde, als hy zich wel en dapper gequeten had, en zyne Vyanden geslagen en verjaagt, heeft hy verzogt, na krygsgebruik, een goede Vereering; hy een kleine erkentenis ontfangen hebbende, is echter daar mede te vrede geweest, meer achtende op eere en reputatie, dan belooninge. Eenige jaaren daar na, als de Gelderfche tegen de komst van den Vyand hier hulp verzogten, zo zyn daar heenen gezonden ter assistentie eenig Volk; die daags tot Soldye vier Stuivers beloofd wierden. Alzo dat die van Haarlem vermaard zyn door hunne dappere daaden, zo te water als te land, en befaamt door hunne Wapenen over de geheele Waereld; alle tyd de Militaire Discipline in eere gehouden, tot heden dezen dag: want de Burgers noch heden, die, voor 't gebruik van Vuurroers en Geschut, zyn met een oud woord Schut-broeders genoemt, die met Pylen en Boogen hen geoeffent hebben. Deze zelve zyn als noch bereid voor Vrouw en Kinderen, Religie, en hun Stad, des noods zynde, mannelyk te vegten en te staan. Deze voorgemelde Schutters zyn verdeelt in Vendels, en Troepen van 100 of 10, maar niet altyd op eene manier; want voor eenige jaaren is 'er eene andere Discipline en Regeeringe der Schutters geweest, als wy heden hebben; daar zyn ook andere naamen en benaamingen geweest; die ik een weinig hooger zal opneemen en verhaalen, getrokken uit de oude Registers van de Schuttery. *

d'Ordre van de Schutters, *St. Joris* toegeheiligt, heeft haare Overheden en Commandeurs gehad, die over Militaire Zaaken en Kryghandel gestelt zyn; die rekening hielden van de ontvang en uitgaaf alle jaaren; en deze Overheden van Krygs-zamenkomst waren in ordre onderscheiden, de President van de Vergadering, die Rotsgezellen waren, wierd Deken genaamt, en benevens hem vier, als Raaden; by welke de geheele Regeering en Gezach was, daar de eene voor en de andere na in plaats quamen, met gelyke toestemming. En dit is de Vergadering geweest, *St. Joris* toegeheiligt, 't Collegie der oude Schut-broeders, tot op deze tyd onderhouden, by geduurige successie, en in eere gehouden. De Dekens waren meest Lieden van Adel, hoedanig de Heer *Gerrit van Spaarwoude*

 ge-

* Die van de Cluveniers vinden wy al, in het gemelde *Naamregister*, zedert den jaare 1531.

geweest is, in den jaare 1548. In wiens plaats gestelt is *Jacob van Duvenvoorde*, Heere van Obdam, in den jaare 1549: en na deze *Jan van Schooten*. En wederom, in den jaare 1556, de Heer *Joost van Bronkhorst*, Ridder: en na deze *Jan Jansz. Mostert*, in den jaare 1557: en andere Edelen meer. De Raaden, daar naast gezeten, zyn in 't begin maar vier geweest, alle voornaame Burgers, die ter wederzyden gekozen zyn uit de Vendels van de Schutters, den 12 den van January 1548. Deze ordre is lang onderhouden. Als *Gerrit van Spaarwoude* Deken was, zo zyn de Raaden geweest, *Jan Gerritsz. van Alkmaar*, *Mr. Frans Lakeman*, *Claas van der Laan Pietersz.*, en *Florens Jansz. Brouwer.* In wiens plaatzen gekomen zyn, *Jacob van Duvenvoorde*, als Deken, *Jan Jansz. Verwer*, *Luyt Gysbertsz. Binder*, *Arent Symonszoon*, en *Dirk Joost Claaszoon.* Alzo zyn 'er alle jaaren nieuwe Dekens en Raaden gekozen. En nadien de Voetboog altyd in eere gehouden is, zo zyn dikmaalen boven de Molens Papegaayen aan Sparren opgeregt, daar de Boogschutters met geweldige schooten ieder om stryd na schooten; die de Papegaay afschoot, wierd begroet met de tytel van Koningk, en vereert met Koningklyk Gewaad. In deze ordre heeft de naam van *Ludolf Gysbertsz.* de meeste luister, die onder de Schut-broeders Koningk geweest is, vermaard door ervaarentheid van schieten, in den jaare 1559, als de Heer *Joost van Bronkhorst* Deken was, en *Mr. Hugo Bol van Zanen*, *Dirk van Heussen*, *Cornelis Thymanszoon*, en *Claas van Hoogendorp*, Raaden waren; daar zyn kosten gedaan, als voor eenen Koningk, als gemelde *Ludolf Gysbertsz.*, op den 31sten van July, de Papegaay afgeschoten hebbende, Koningk verklaart is, door 't stampen met de voeten en geklap der handen, en geluk wenschen van alle de Schutters; waar voor hy ook wierd begiftigt met een treffelyke Zilvere Kop, van 32 Loot; daar na staatig ter Maaltyd onthaalt, en verder na Heemstede gereden, als in een Wagen van Triumf, met een gevolg van Schutters en Burgers, onder 't geblaas van Trompet en Tromslag: hier en boven zyn 'er in 't Bosch Boomen afgehouwen, geplant voor 't Stadhuis, en voor 't Hof van den Koningk; en wat dies meer is, dat diende tot luister van zo een Koningk in 't spel. Van die tyd af heeft de naam van de Koningk geprevaleert, en in 't Collegie van *St. Joris* heeft de Koningk altyd gepresideert; die Dekens en Raaden, mitsgaders de Fiscaal deed vergaderen, zo dikmaalen als de Rekening gedaan moest worden van

ont-

ontvang en uitgave, of zo 'er iets beraamt zoude worden, aangaande de Militaire Discipline. Naderhand zyn 'er meer Schut-broeders in getale toegelaaten tot de Militaire Regeering. Want, behalven de Koningk, die President was van 't Collegie, Dekens, en Raaden, zyn daar by gekomen Provoosten, en Fiscaalen, zo genoemt, om te handhaven de Militaire Discipline.

Tot hier toe hebben wy gesproken van Dekens, Raaden, en Rotmeesters, die onder de Schutters over andere gestelt waren. Naderhand, na krygsgebruik, zyn in de Schuttery gekomen Collonellen, Kapiteinen, Luitenanten, en Vendrigs, van den jaare 1615, tot heden ten dage; die op zekere jaaren verkooren worden; benevens de Sergeanten, die de Schutters in ordre houden in 't optrekken. De Vendrigs plachten te blyven zo lang zy ongehuwt bleven, of voor hun leven. De Schutters in 't generaal zyn onderscheiden door hunne Vendels, die zes in getal zyn, ieder in ordre; deze hebben tot hunne Oversten Collonellen, Provoosten, Kapiteinen, en Vendrigs, deze staan over kapitaale zaaken; Sergeanten, benevens deze zyn 'er noch Corporaals, Rotmeesters, Adelborsten, Piekeniers, en wat dies meer is. Als het ommegang is en Wapenschouwing, zo is de geheele Schuttery verdeelt in Compagnien en Vendels, die dan marcheeren door de Stad, in 't volle Geweer en Harnas, en eindelyk te zamen komen op het Zant of Marktveld; daar maakenze een Slagordre, twee a driemaalen te gelyk schietende, dat een donderend geluid maakt: na de Slagordre door Tromslag weder geschaart is, trekken zy na de Doelens en Schutters Hoven, Huizen van plaizier; daar zy dan met malkanderen lustig omdrinken, de Officieren met Trommelen geleide doen, en Wyn drinkende uit vol geschonkene glazen. Deze dingen zyn meest gedaan tot vermaak van de oogen; maar het Gilde van de Schuttery en Collegie van de Burgers, die de Wapenen draagen, zyn meest ingestelt tot bewaaring van de Steden; zy bewaaren de Stad in vrede en oorlog, en by dag en nacht waaken zy. Na 't ondergaan van de Zon sluiten zy de Poorten, en des morgens vroeg doen zy dezelve weder open. By nacht houden zy de wacht, stellen Schildwachten, en doen gewapend de Ronden, weeren alle insolentien, verspieden de straaten, en bezoeken de Wachthuisjes. Als by dag of nacht de Brandklok slaat, komenze terstond in de Wapenen, ieder in zyn wyk bezettenze de wegen, stuiten het woedende Volk, en met een Vendel

Bur-

Burgers bewaren zy het Stadhuis; om de Privilegien van de Stad, en de Geheimen van de Weeskamer te bewaaren. In schielyke oproer of zwaarigheid, zyn terstond Burgemeesteren vaardig, om de Burgers in de Wapenen te doen komen: dan spreekt men na de wyze van die van Romen: „ Die de behoudenis wenscht van de Repu„ bliek, die volg my na, ik ga u voor.

Zodanig is geweest de beroerte van de Huislieden, niet lang geleden; als de Burgers, na 't slaan der Klok en Tromslag, in de Wapenen quamen na 't Stadhuis, trokken op de straaten in ordre, gereed om zich op te offeren voor 't welvaaren van de Ingezetenen. En als 't Vaderland in gevaar is door beroerte van Oorlog, als den Vyand ons met een Heirleger op den hals komt, of als men eenig perykel ziet aankomen, en Volk ter hulpe aanneemt. Hoedanig geweest is de tocht onzer Burgeren, als die in September 1622 gewapent na Hasselt getrokken zyn; en daar na naar Heusden; terwyl men de oude Soldaaten uit hun Garnisoenen na 't Leger gezonden heeft. Van deze maakt *Adriaan Junius, de jonge*, gewag, in zyn *Batavia*, in het 16de Kapittel, met deze woorden: „ Dit is te py„ newaart ook te weeten, dat ieder Stad van Holland, na vermo„ gen, en na de gelegentheid van plaats, de Bende van 100 Gequa„ lificeerde, ook die van redelyke Middelen zyn, in zekere Troe„ pen verdeelt houden, die men wel mag noemen, de Kragt en „ Zenuwen van de Republiek. Deze noemen wy met een gemee„ ne naam Schutters, 't zy dan of zy met Muurbrekers schieten, of „ met Staale Voetboogen, of Handboogen hun Pylen schieten, of „ zo zy met Vuurbussen uit de hand, of Musquetten, met Lood of „ Scherp schieten; hier en boven, zo de nood zulks vereischt, om „ alle oproer en seditie te stillen, en om invasie van den Vyand te „ weeren, stelt men terstond de gewapende Burgers te werk; of zo „ men een Prins moet inhaalen, dat zy by zo een gelegentheid te „ pas komen voor eene *Guarde met fatzoen.* Dus verre 't verhaal van *A. Junius, de jonge.*

Scholastieke Regeering.

Hier en boven, en ten laatsten, is 'er noch eene Scholastieke Regeering over de jonge Jeugd; een Ampt dat naast komt aan een Koningklyke Regeering, in welke de Meesters, over de jonge leerzaame Jeugd gestelt, door roeden en houte scepters die zy voeren, in 't aanzien verschrikkelyk zyn; tot deze behoort de opvoeding der Kinderen, en onderwyzing der zelve: de welke, na de leere van *Lycur-*

curgus, door 't exempel van twee Honden, geenzints moet verzuimt worden: want als hy op eene tyd de Lacedemoniers by een had doen roepen, als tot eene vergadering, zo heeft hy op de Markt gebragt twee Honden van een geslacht en eene Moer; maar van verscheide opvoeding, van welke de eene met lekkere beetjes van 't een en 't ander opgequeekt zynde, viel op de Schotel met eeten, die daar stond; de andere, op de jacht gewent en geleerd, valt op de Haas, die daar ook omtrent was, en hy los gelaaten heeft: de Lacedemoniers hen daar over verwonderende, wat hy voor had door zo een kluchtig spectakel; zo geeft hy te kennen, dat hy die van Sparta dit tot een lesse wilde geven, die hunne Kinderen dartel opvoeden, dat de opvoedinge en onderwyzinge van de Kinderen geenzints moest verzuimt worden, nadien d'allergelukkigste Verstanden dikmaal bedorven worden, door verzuiminge van opvoeding, en onervaarentheid van de Onderwyzers of Leermeesters, die (dat ik zo mag spreken) Paarden veranderen in Ezels, als verbastert van de deugd hunner Ouderen, met groote schade en intresse van de Republiek en 't Gemeenebest. En dit is niet alleen het doen van *Lycurgus* geweest, maar alle Wethouders en Magistraaten hebben daar na alle tyd getracht, dat zy bequaame Leermeesters stelden, om hunne Kinderen te onderwyzen, die bequaam en geschikt van leven waren en wel gemaniert, en dat zy altyd daar voor zorge droegen, dat zy publyke Schoolen, en die vermaard, mochten hebben, om de verstanden van de Kinderen te fatzoeneeren, inzonderheid van die geene die tot hoope en voorstand van 't Vaderland gebooren zyn; want hy wilde, dat de Magistraaten en d'Overheid, niet zo zeer bekommert zouden wezen, van Wetten en Ordonnantien te maaken, als wel om de wettelyke onderwyzing en discipline van hunne Kinderen; want gelet en waargenomen hebbende de conditie van dit leven, dat het zelve zeer elendig zoude wezen, zo dat verlaaten waar van de zorge van onderwyzing: derhalven is dit de eerste zorge, en de hoogste Wet by hen geweest, dat de jonge Jeugd wel mogt onderwezen, en gefatzoeneert worden; deze Wet is onverbreekelyk gebleven by alle Volkeren, ook Barbaaren. En de Magistraat dezer Stad heeft niet verzuimt in dat gedeelte de welstand van hunne Gemeente. Want dat hier ter plaatze Schoolen geweest zyn tot onderwyzinge en tucht van de Jeugd over eenige honderde jaaren, dat is zeker, al van de tyd van Hertog *Aalbrecht* van Oostenryk, in den

jaare 1389, als de Magiſtraat dezer Stad met de Clerifie 't recht van Schoolen te bouwen, Oppermeeſters te beſtellen, die men Rectors noemde, en andere Ondermeeſters, bequaam om de jonge Jeugd te leeren en te fatzoeneeren. Maar van ouds is 'er maar een publiek Stads School geweeſt, daar men de Taalen leerde, zo Latyn als Grieks, als ook alle Inſtrumentaale Kunſten, zo men die noemt, die behulpzaam zyn tot alle Faculteiten en Weetenſchappen. Maar wie die geene geweeſt zyn, die de Magiſtraat eerſt over de Schoole geſtelt hebben, dat kan ik niet zeggen, dewyl hunne naamen in 't duiſter en onbekent zyn. De oudſte waren van die bekent zyn, *Lambert Ruſeveld*, en *Mr. Jacob Meyſter*; van welke de eene, van Leuven t'huis gekomen zynde, heeft de Rectors plaats bedient, Overſte over de Schoole gemaakt; daar zyne Vrinden hem veel geluks wenſchten in 't aanvangen van zynen dienſt, in den jaare 1519. Daar is ook geweeſt Rector *Helico*, een Man van groot aanzien en geleertheid, meer als gemeen. Na deze zyn gevolgt d'eene en d'andere Meeſters, wel van leven en goede zeden: onder de welke eenen *Doccomius*, een Vries van geboorte, zynde een deftig en geleerd Man: en noch by geheugenis van onze Ouderen, *Mr. Cornelis Duyk*: als de Biſſchop hem beſchuldigt, en verdagt gemaakt had van Kettery, word gezegt, afgezet geweeſt te zyn, en verlaaten van zyn dienſt, in den jaare 1568: dit is de zelve die in den Raad zyn advys gegeven had, om genade te bidden aan *Duc d'Alva*: ik vermoede dat hy zulks gedaan heeft, om de ſuſpitie van Kettery te dempen. Onder de Rectors is *Adrianus Junius* wel de eerſte geweeſt in weetenſchap en Geleertheid, niet in beleid; een glans en luiſter van ons Batavia. En na dezen is *Jacob Yperen* hier Rector geweeſt; dewelke de zyne geleerd heeft, de beveelen des Levens niet alleen op te zeggen, als een Papegaay, maar ook te doen en brengen tot de praktyk. Na deze is gevolgt *Mr. Cornelis Hagius*; die overleed twee weeken voor de Stad overging. In wiens plaats gekomen is *Mr. Cornelis Ketel*; by dewelke was groot ontzach, met de ſtemmigheid van *Cato*; zynde op eenen tyd Rector, als alles in gevaar was door den Oorlog, en de Spaanſche Soldaaten de meeſte overlaſt deeden aan den Burger. Niet lang daar na, als *Ketel* overleden was, is d'eere van de Scholaſticke Bediening toegebragt van de Magiſtraat aan *Mr. Cornelis Schoon*, van Gouda; die gedient heeft over de 36 jaaren; eindelyk is hy verſchoont om zyn hooge ouderdom, behoudens

zyn

zyn Wedden. Na deze is *Dirk Schrevelius*, de naaste aan den Rector, als hy lang Noodhelper geweest was voor de oude Man, ook Rector gekozen, uit last van Burgemeesteren, en ten genoegen der Burgeren. Deze met eere en goede vrugt Regent van het groote Latynsche Schoole nu 24 jaaren geweest zynde, als de hekken hier verhangen wierden, was genoodzaakt het Rectors-ampt te verlaaten; maar door de ontferminge Gods is hem een beter Dienst, het Rectoraatschap van Leyden, als t'huis gebragt, met groote eere en aanbieding van gunst; welke dienst, na 18 jaaren, hy wederom verlaaten heeft, zyn afscheid neemende met dankzegginge en erkentenis van alle weldaaden; gaf ook een Afscheid-maal aan de Vrinden, en nu oud zynde 70 jaaren. Als nu 't Rectoraatschap te Haarlem open stond, zo ging men regelregt na *Jan van Middelhoven*, Predikant te Lis; die zich liet beroepen tot den Schooldienst, geworden (dat ik zo mag spreeken) van Burgemeester een Leermeester: omtrent zeven jaaren daar na heeft hy zyn paspoort gekregen; zo men zeide, verdacht van onkuischheid. Deze, tot troost van zyn demissie, is na Leyden getrokken, zyn oude Logement. Daar op volgde *Willem Nyenhuysen* tot Rector; deze was een geschikt en geleerd Man, voornamentlyk in de Grieksche Taal, alzo dat hy eene is geweest van de Overzetters van 't Nieuwe Testament, niet zonder intresse en nadeel van ons School: deze goede Man ef uitgeteert zynde door eenige moeijelykheid, of met een Pestilentiaale lucht geraakt, is overleden, te Haarlem uitgedraagen, en te Enkhuizen begraven. In wiens plaatze gezet is de Conrector, *Mr. Joost Duyst van Voorhout*; een aanzienlyk Man, en geen ongelukkig Poëet; weleer mynen Discipel, ook met my in dienst: die de School haast moede was, en trachte na wat hooger, geen humble Ziel: daar hy eindelyk ook toe gekomen is, en na zyn wensch, een van de Raaden der Admiraaliteit geworden. Ondertusschen de Schoole leed last, als de Rector *Mr. Joost Duyst van Voorhout* die begaf. Alzo heeft men met ernst gedacht om een ander Regent voor de Schoole te beroepen. De Scholarchen, die de hoogste zorge van de Schoole door hooger hand bevolen is, zagen om, verspieden alle plaatzen en gelegentheden, om een goed Rector en Leermeester van goede Discipline en alle tucht te bekomen, poogden ook met beloste van goed Tractament of groot Salaris hen te lokken; zonden ook hunne Gecommitteerden een en andermaal uit, nu aan de eene, en dan aan andere vermaar-

de Rectors: deze, alzo zy verbonden waren, hebben bedankt, en hun verzoek niet ingewilligt. Ondertusschen, *Mr. Ursinus*, Conrector, gewaar wordende dat de last van zo een moeijelyk Ampt dagelyks verzwaarde, heeft niet nagelaaten zyn dienst ten beste aan te bieden, bad ook de Scholarchen, dat zy zyner mede wilde gedenken, die nu al eenige jaaren als Conrector gedient had, en merkelyke preuve gegeven van naarstigheid en devoir. Door welke aanspraak, Burgemeesteren en Scholarchen bewogen zynde, hebben hem gestelt over 't Gouvernement van de Schoole, en Rector gemaakt: waar op hy met een solemneele Oratie zyn dienst aangevangen heeft, en goede hoop gegeven van zyn devoir te zullen doen.

En, na dien wy hier ook gewag gemaakt hebben van de Scholarchen, by welke wy nu gezegt hebben, dat het Opperste Gezach is in Scholastieke zaaken, om alles te statueeren dat tot nut van de Schoole is, zal het waardig wezen hier aan te merken, wanneer die Hooge Opzienders van de Schoolen eerst ingestelt zyn. By onze en onzer Ouders gedenken was 't opperste Recht en Regeeringe geweest (doch onder Burgemeesteren) by de Rectoren, om de jonge Jeugd te leeren en fatzoeneeren, en zulke ordre te stellen als het hen goed dacht. Maar, als nu de Reformatie aangenomen en vastgestelt was, zo zyn 'er Scholarchen en hooge Opzienders van de Schoolen by de Magistraat gestelt, die 't meeste gezach hadden om de Schoolen te formeeren en reformeeren; die meest alle in 't begin Kerkelyke Perzoonen zyn geweest, als daar waren *Abraham Gallus*, *Johan Damius*, *Johan Mathisius*, *Hendrik Geesteranus*, en andere meer, die na hen geweest zyn. Naderhand zyn 'er ook Politieke en Burgers verkozen, als daar waren *Mr. Pieter Klaasz. van Hoorn*, *Nicolaas Crabbemos*; als mede *Mr. Paulus van Beresteyn*; en onder de Politieke de Pensionarissen *de Haan* en *de Glarges*. De Scholarchen die noch in leven zyn, zyn deze, *Jacob Campius*, *Henricus Swalmius*, *Mr. Ysbrand Olycan*, en *Cornelis van Loo*, Secretaris. *J. Campius* is middelertyd overleden, en in zyn plaats gekomen *Johan Deswatyn*, Doctor in de Medicynen: en in plaats van deze, Doctor *Mahu*.

Hier en boven zyn 'er ook byzondere Schoolen, die veele zyn, die geen Salaris van de Magistraat ontvangen, dewelke hun werk daar van maaken, dat zy de Kinderen leeren de Letteren, Spelden, Leezen, en volwassener de kunst van Schryven, insgelyks de Fransche Taal, Boekhouden, Mathematische Weetenschap, en dat tot vermaak

maak dient, de Muziekkunſt; met welke de Jeugd onderwezen zynde, bequaam is tot alle conditie van leven, ten voordeele der Republiek, der Koopmanſchap, en alle Negotie, ja behoudenis der Republiek. De voornaamſte Franſche Meeſters, uitneemende Schryvers, en Boekhouders, die of geweeſt, of noch zyn, zyn ten naaſtenby deze, als Meeſter *Mathys*, ook een kunſtig Mathematicus; *Jan van de Velde*, de Phenix in 't Schryven; Meeſter *Thomas van Breugel*; *Pieter Ketelaar*; *Johan Ballot*; *Goſwyn Heuvelman*, en *Johan de la Chambre*. Meeſters van de Muziek, als Organiſten, Meeſter *Philips*, Meeſter *Cornelis Helmbreker*, en *Cornelis Padbruè*, en niet van de minſte, Pater *Ban*, een groot en ongemeen Practizyn in de Muziek met hooge ſpeculatie, en andere, als Meeſter *Arnoldus*, Meeſter *Steven*, en Meeſter *Quiryn*.

ZESDE BOEK.

Van de HISTORIEN der Stad HAARLEM,

Vervattende de naamen van die geene, die vermaard zyn geweeſt door hunne Geleertheid in alle Faculteiten, of doorluchte Weetenſchap, of uitſteekend in Kunſt, die ooit te Haarlem geweeſt zyn. Verder andere handel, daar de Lieden zich mede geneeren.

Tot noch toe hebben wy van Magiſtraaten en hooge Ampten geſproken, nu komen wy tot de Onderdaanen, die ik ook wil dat onderſcheiden zyn. En voor eerſt die vermaard zyn door hunne Geleertheid; ik zal ze in vier Claſſen onderſcheiden: eenige van deze noeme ik Godsgeleerden, Rechtsgeleerden, Doctoren in de Medicynen, en de laatſte Liefhebbers van alle Kunſten en Weetenſchappen. De Godsgeleerde Uitleggers van Gods geheimenis en miſterien komen hier vooraan in ordre. En dat ik van hooger hand moog aanvangen en van ouds ophaalen, zo komt my eerſt voor *Hugo van Haarlem*, die Abt was te Egmond, de eerſte van die naam, en 23ſten der Prelaaten, die daar ook geſtorven en begraven is, en met een Grafdicht vereert na de oude wet, in alle eenvoudigheid, in Latynſche Poëzy, met de jaar-letters L. O. I. M. C. V.

Theologie.

Hugo van Haarlem.

Voor

Voor deze heeft *Jan Olout van Haarlem* niet geweeken, die na Romen getrokken is, om zyne Studie te bevorderen, en zo geavanceert is, dat hy publyk Doctor van de Pausselyke Decreeten geworden is, met gejuich en gelukbiedinge van alle de geene die daar tegenwoordig waren. Derhalven is hy t'huis ontboden, en tot Abt van Egmond geroepen, met groote eere en reputatie, in October van den jaare 1351: hy is de 25sten in rang onder de Abten geweest, en heeft eenige *Lessen* en geleerde *Brieven* aan zyne bekende geschreven. Jan Olout van Haarlem.

In den jaare 1452 is 'er ook geweest eenen *Gerard Sprong van Haarlem*, Baccalaris in de Godsgeleertheid, en Rector Magnificus in de Universiteit te Leuven. Gerard Sprong.

Alzo is 'er ook geweest eenen *Diderik Balling*, oudste Broeder van de Burgemeester *Pieter Balling*; deze is binnen de Stad Parys van de Universiteit Rector geweest; een Man die uitsteekende was in alle Geleertheid en Godzaligheid. Diderik Balling.

Ook is 'er geweest eenen *Symon Hermans*, die een geleerde Monnik was, in 't Carmeliter Klooster, en ook vermaard door zyn schryven en Boeken *Copulata*, enz. Symon Hermans.

Ook is 'er bekent geweest eenen *Albert van Haarlem*, in het zelve Klooster, Doctor in de Godsgeleertheid, daar van hy te Leuven ook Professor was geweest; die doorluchtig is geweest door zyne Boeken en Geschriften: hy heeft geschreven vier Boeken, als, *Vraagen op de Meester van de Sententie* genaamt; *'t Lezen op Ecclesiasticus*, in een Boek; een Boek op de *eerste Canonyke Brief van Johannis*; noch twee Boeken van *Sermoenen en Lessen*; en meer andere Stukken, die in druk niet uitgekomen zyn. Albert van Haarlem.

Na deze is 'er ook geweest eenen *Nicolaas Symonsz.*, onder de Carmeliten wel de voornaamste van die ooit geweest zyn, ook by die van Haarlem; hy was Prior en Provinciaal, en heeft veele Boeken van Geleertheid in het licht gegeven, als daar zyn, *Van den Tyd en Heiligen*; *een Chronyk*; *verscheide Disputatien*; *van de Macht der Paus, Keizer, en Concilien*, vervat in twee Boeken; *van de Decreeten*; *van de Vierschaar tegen de Clerisie*; *'t Leven der Heilige Vaders*; *van de Heilige Vrouwen*; *'t Leven van St. Anna*; en *van Cyrillus*, ieder in een Boek vervat; *Historie van de Ordre der Carmeliten*; *twee Boeken van de Concilien*; en wat dies meer is. Nicolaas Symonsz.

Op boven gemelde is gevolgt *Jan Gerbrandsz. van Leyden*, die ook Jan Gerbrandsz.

van Leyden. ook een Carmeliet is geweeſt, en niet ongeleerd; deze is d'Autheur van de *Chronyk van Holland*, die hy in het Latyn geſchreven heeft; waar in hy op eenige plaatzen inlaſt verdichtzelen van Monniken en beuzelingen van Mirakelen: Deze heeft ook uit de Schriften van verſcheide Hiſtorieſchryvers by een gebragt de *Chronyk van de Bisſchoppen van Utrecht, en de Graaven van Holland*, van de tyd van *St. Willebrord* af, tot den jaare 1480: over dit Werk is hy meer als 10 jaaren bezig geweeſt: hier en boven heeft hy noch geſchreven, de *Hiſtorie van zyn Ordre*, vervat in 10 Boeken; *van de vergelykinge der Heiligen*; *van de Feeſtdagen*; *van de Moeder Gods en haare ſmerten*; *Sermoenen van de tyden*; *van de Heiligen*; en wat dies meer is.

Diderik van Haarlem. *Diderik van Haarlem*, is ook Licentiaat geweeſt in de Godsgeleertheid te Parys; heeft ook eenige *Sermoenen* nagelaaten; mitsgaders *een Brief van Eenzaamheid en ſtilte:* zyn Manuſcript word noch te Keulen bewaard: hy heeft geleeft omtrent den jaare 1508.

Floris van Haarlem. *Floris van Haarlem*, is ook wel bekent, als Prior van de Cathuiſers te Leuven, en niet ongeleerd; hy heeft geſchreven vyf Boeken *van 't Chriſtelyk Leven*, in 't Nederduitſch.

Vincent van Haarlem. *Vincent van Haarlem*, ervaaren in de Heilige Schrift, en zeer genegen tot de goede Letteren en Kunſten; deze heeft uitgegeven vier Boeken van *Sententien*, van een oud Leeraar, genaamt *Pieter van den Poele*, die overleden is omtrent den jaare 1300; en deze heeft hy zeer naauwkeurig met de Venetiaanſche Editie geconfronteert, en in veele plaatzen verbetert en verlicht, in den jaare 1514.

Johannes van Heemſtede. *Johannes van Heemſtede*, gebooren te Haarlem, van ordre eenen Cathuiſer te Leuven: dat hy een Geleerd Man geweeſt is, blykt uit de gemeenſchap van geleerde Lieden: aan deze heeft de groote *Erasmus* eenige Brieven geſchreven, van den jaare 1525 tot den jaare 1533, als te zien is in het groote Boek zyner *Brieven:* van zyne Schriften en overlyden weet men niets.

Johan Willemſz. *Johan Willemſz. van Haarlem*, Jeſuiet en Rector van die Societeit te Leuven, een Godsgeleerde meer als gemeen, en Licentiaat in de Heilige Theologie, ervaaren in veele Taalen; Profeſſor van de Hebreeuwſche Taal, en Uitlegger van de Heilige Schriften by die van Leuven, in het Collegie van *Buſſidius:* een Man, die in de Bybelſche Boeken, by *Plantyn* uitgegeven in 's Koningks Drukkerye, zeer goede dienſt gedaan heeft, na 't getuigenis van veele Geleerden dier tyd: in de Voorreden van *Arias Montanus van den Bergen*, word

loffelyk gewag van hem gemaakt, alwaar geredeneert word van vooren aan op ordre van 't gebruik, waardigheid, zamenstelling en toebereiding van 't geheele Werk. Als mede de Heer *Gysbert Schook*, Rector van de Universiteit te Leuven, geeft hem zeer loffelyke getuigenis na. Gelyk ook andere uitsteekende en eerwaardige Geleerden, als daar zyn geweest *Augustyn Hunneus*, 's Koningks Vertaalder, en *Cornelis Reinierſz. van der Gou*, ordinair Professor in de Universiteit van Leuven: dewelke, op dat zy hunne last te beter en vaardiger zouden volbrengen, en de Editie van 's Koningks Bybel voltrekken, zo hebben zy tot hunne hulpe genomen den eerwaardigen en deftigen Heer *Mr. Johan Willemſz. van Haarlem*, ervaaren in de Orientaalſche Taalen: deze heeft een *Register* op de Bybel gemaakt, die alle de pointen, in de Heilige Schriften vermeld, kortelyk vervat na de Letteren van 't Alphabet: als mede noch verſcheidene *Opmerkingen* op de Latynſche Bybel, en uit de alleroudste geſchrevene Exemplaaren, zo Hebreeuwſche, Chaldeeuwſche, Griekſche als Syrierſche de Texten getoetst, en uitgegeven: hy is overleden te Leuven, in den jaare 1578. Gysbert Schook.

De Biſſchoppen onzer eeuwe hier ter Stede kan ik ook niet voorby gaan, onder de welke, om vast te stellen de Kerkelyke Oppermacht, de eerste geweest is *Nicolaas van Nieuwland*; (van welke ik boven al gewag gemaakt heb) is Vicaris geweest van de Aardsbiſſchop van Utrecht. De twede is geweest *Godefroy van Mierlo*, Prior van de Dominicaanen te Utrecht: die niet lang op de Biſſchops Stoel gezeten heeft. *Anthonis van Duyk*, Zoon van Burgemeester *Caucius*, is Raad geweest van de Biſſchop *Mierlo*. Want in 't zevende jaar van zyn Bisdom, als de Beeldenstormery was, is hy ter naauwernood uit de handen der Soldaaten geraakt. Alzo heeft de Reformatie van de gezonde Leere eindelyk zyn begin genomen. Nicolaas van Nieuwland. Godefroý van Mierlo.

De eerste die zich hier geprezenteert hebben tot den Kerkdienst, met de loffelyke tytel van Reformatie, zyn geweest *Abraham Gallus*, een oud bedaagt en Godzalig Man; en met hem *Johan Damius*, een Dienaar Gods, die de eerste Predicatie gedaan heeft, (zo hy uit de Palts gekomen was) na dat de Kerk van Afgodery gezuivert waar, daar 't Orgel ſpeelde den 135 *Pſalm*, *Looft nu vry onzes Gods Naam, alle gy Dienaars des Heeren.* Na deze zyn gevolgt, alle wettelyk beroepen, *Henricus Geesteranus*, van Naaldwyk; *Gerardus Blokhoven*; *Lucas Heſp*, beroepen van Leyden; en *Gillis Stroo*: die mynes wee-

tens geen Geſchriften hebben nagelaaten. Omtrent deze tyd is ook Predikant geweeſt *Johannes Ampſingius*, krachtig in 't prediken, dien de welſpreekentheid haat en nyd veroorzaakt heeft: hy was niet alleen een Godsgeleerde, maar ook Doctor in de Medicynen, en vermaard door zyne Schriften: hy heeft eenige Stukken uitgegeven *tegen de Wederdoopers*; van *de inſtellinge van beide de Teſtamenten*, zo oud als nieuw; van *de Menſchwordinge van Jezus Chriſtus*; van *de Kerkelyke Tucht en Diſcipline*; en daar en boven eenige *Oratien* en *Tractaatjes* in de Medicynen.

Na hem is gevolgt *Johannes Bogardus*; een Man van een goed oordeel, en groot Godsgeleerde, die ook eene geweeſt is van die Contra-Remonſtranten, in de Conferentie gehouden in den Haag 1611; die ook in 't licht gegeven heeft eenige *uitgelezene Leeringen*, zo die daar dienen tot geduldigheid, om alle ongemakken in dit leven te verdraagen; als die daar ſtrekken ten eeuwigen Leven, en de heilzaame Leere ter Zaligheid, die is in Chriſtus Jezus.

Met *Bogardus* is *Willem de Haſe*, beroepen van Rynsburg, in dienſt geweeſt; die een Herder was van geene diepe Geleertheid; doch geen ongelukkig Prediker. En byna op eene tyd is ook in dienſt gekomen *Antonius Tyſius*; die voor een korte tyd hier tot Predikant is aangenomen; doch niet lang daar na, om zyne Geleertheid, na Harderwyk, en daar na te Leyden tot Profeſſor der Heilige Theologie beroepen. Na deze is gevolgt *Johannes Matthiſius*, van Antwerpen, voorzien met een welbeſpraakte tong, zeer beleefd en bevallig in zyn ommegang, wel ervaaren in de Goddelyke Schriften, en in 't lezen van de Oudvaderen gedurig bezig. Na deze is gevolgt *Adrianus Jacobi a Tethrode*, Haarlemmer, beroepen van Asſendelft; een groot Yveraar en Voorvechter van de zuivere Leere, tegen de Remonſtrants-gezinde. Na deze *Henricus Geeſteranus*, *Henricus Fil:*, beroepen van Aſſendelft: die in zyne jongkheid, door de hardheid van zyn Stiefvader, de Schapen gehoed heeft. De Voogden van dit Kind, gelet hebbende op de gaauwheid van zyn verſtand, hebben hem verordent om te Studeeren, en eerſt in de Latynſche Schoole beſtelt onder de diſcipline van de Rector *Schrevelius*; daar na is hy geraakt na Leyden in 't Collegie van de Heeren Staaten, alwaar hy ook *Magiſter Artium* gepromoveert is: hy is een diepzinnig geleerd Predikant geworden, uitwyzende het Boek dat hy gemaakt heeft ter verklaaringe van 't *Hooglied van Salomon*. Na hem is ge-

ko-

komen *Egbertus Verhoeven*, beroepen van Hillegom. En *Izaak Junius*, *Franc: Fil:*, beroepen van Warmond; die in raad en daad, in wysheid en voorzichtigheid andere overtrof, en zonderling in advys: deze heeft tegen *Socinus* zeer geleerd geschreven. Na hem volgde *Daniel Souterius*, een Vlaming van geboorte, en beroepen van Campen: die, behalven eenige Stukjes, die hy in 't Nederduitsch in 't licht gegeven heeft, ook geschreven heeft *van 't Ampt der Kooplieden*; *van de Banqueroetiers*, of die gefailjeert zyn: hier nevens een Boek genaamt *Palamedes*, of van den *Teerling*, en noch drie Boeken van verscheide *Tuischspelen:* boven dezen *een Drankje voor een benaauwde Ziel*; welke stoffe een Theologant beter paste: noch heeft hy geschreven *de Pedagoog, of Leermeester van de Ryken, van 't regte gebruik of misbruik der Rykdom*; en of 'er ook noch wat aan schorte, heeft hy eindelyk *de Uitvaart van de Koningk van Grootbrittanje* geschreven, en andere Schriften zonder naam meer.

Na hem is gekomen *Dionisius Sprankhuysen*, beroepen van Pietershoek; een getrouw Uitlegger van de Heilige Schriften en Verborgentheden van het Oude en Nieuwe Testament, en strenge Voorvechter van de gezonde Leere tegen de Remonstranten; een Man, die onbestraffelyk was van leven, nochtans ongelukkig in zynen dienst, als die ongelooffelyk veele Tegenpartyders had: maar de Heere God heeft zich over hem erbarmt, en gezegent in de twede beroepinge. Na hem volgde *Jacobus Campius*, beroepen van Koedyk. Na die *Johannes Acronius*, gewezene Predikant te Wezel, een Vries van geboorte; in welke te zien was de strafheid van *Cato*, die alles berichte en berispte; een Man die diep Geleerd was, maar ongerust, en heeft veele Boeken nagelaaten en geschreven; als eerst, *een Apologie, voor 't Placcaat van Groningen*; een Tractaat *van 't Recht van 't Patroonschap*; over *de geheele Theologie*; *een Register van de Pauselyke Religie, getoetst aan de Leere der Reformatie*; *een algemeene Voorstelling over de naam Elohim*; een *hoe men de Studien in de Theologie wel moet aanleggen*; en ook *een Formulier, om een Predikatie wel te formeeren.* Daar op volgde *Samuel Ampsing*, beroepen van Rysoort; die men zegt, dat in 't Nederduitsch en Fransch predikte: deze heeft verscheide Tractaaten gemaakt in Rym, als, *de Bootzen van Pub: Syrus*; *de Zede-rymen van Cato*; en meer andere diergelyke in Nederduitsch, aartig en net berymt: maar die dingen die hy geschreven heeft ter eere van de Stad *Haarlem*, zo in Prosa als Vaersen, daar in

tracht hy na de Onſterflelykheid, om eeuwig geroemd te worden.

Nu komen wy aan de noch levende, ten minſte de meeſte. Op laatſtgemelde volgde *Joſephus Roſarius*, beroepen van Woerden; een Man van goeden aart en verſtand, beleefd, gemeenzaam by ieder; die vriendelyk is, en de allergeringſte te ſpraak ſtaat, en dat het voornaamſte is, een goed Herder en Leeraar. Daar na *Henricus Swalmius*, beroepen van Delft, die de oudſte in dienſt was van alle de Predikanten in Holland; in wiens wezen eene deftigheid beſpeurt wierd, van welks lippen zoetigheid en vriendelykheid vloeit, als de welke in welſpreekentheid, en vleijende reden boven andere uitſteekt; en is ook niet ledig geweeſt in 't ſchryven, hebbende uitgegeven een *Lykoratie* over de dood van de doorluchtige Vrouwe *Sabina*, Graavinne van Egmond, en Prinſeſſe van Gaveren. Daar na *Johannes Crucius*, beroepen van Saanredam; myn Commeſaal wel eer geweeſt, die onder onze diſcipline en onderwyzinge geſtudeert heeft, wel geoeffent in de Philoſophie en Heilige Theologie, in de Latynſche, Hebreeuwſche en Griekſche Taalen wel ervaaren, en niet vremd van de Poëzy; een Man die zedig is, zonder ambitie; die zyne Predikatien weet te richten na 't begrip van 't Volk; die hy luiſter weet by te zetten door aartige ſpreekwoorden, na gelegentheid van zaaken; zo dat hy beſcheidelyk volgt de Heilige Poëeten, daar *Horatius* van gewag maakt, die leeren willen tot ſtichtinge, of vermaakinge, of tot beide zamen. Na deze is gevolgt *Nicolaus la Plaucque*, beroepen van Campen; deze was een Man van uitneemende bevalligheid in 't ſpreeken en prediken. Na deze volgde *Bouritius Sibema*, beroepen van Schiedam, een Vries van geboorte: deze had de Gemeente naauwlyks anderhalf jaar gedient, of wierd door eene ontydige dood van haar afgeſcheurt, zynde een vroom en Godzalig Man, onverdrietig in 't prediken. Na deze volgde *Petrus Busgerius*, beroepen van Duſſen; een Licht en Pilaar van de Kerke en Gemeente Gods, een Voorvechter van de Waarheid die in Chriſtus is, Beſchermer van het waare en alleen zaligmaakende Geloof, een geduurige party van Kettery, die niemand flatteerden of ſpaarden: en om de etterbuil der zonden te geneezen, gebruikte hy meer Cauterien en Brandyzers, dan Plaiſters, na de wyze der Doctoren in de Medicynen, als een Arts der Zielen betaamde: en gelyk hy de toorn Gods verklaarde de wrevelige en onboetvaardige Zondaaren, alzo beloofde hy de Boetvaardige de genade Gods door rechtvaardige vergel-

gelding, de verslagene in hun conscientie door de prikkel der zonden, rechtede hy op door vertroostinge, d'afgedwaalden bragt hy wederom op de regte weg; en om 't met een woord te zeggen, deed alle de plichten van een getrouw Herder: deze is overleden in den jaare 1645. Daar na volgde *Theodorus Wykenburgius*, beroepen van Alphen; die niemand van zyn voorgaande Mede-dienaaren wykt; en waar in uitmunten Gaaven des verstands, die in alle deelen zich vertoonen als met luister: in deze is de aanzienlykheid van *Cato*, en de bescheidenheid van *Socrates*, die een Majesteit heeft in zyn wezen, en Vriendelykheid in al zyn doen. Na deze *Adrianus Tegularius*, beroepen van Purmerent, een Amsterdammer van geboorte; die in zyne Predikatien, (dat ik zo moog spreeken zonder opspraak) om de harten der menschen te beweegen, naauwlyks onder zyne Mede-dienaaren zyns gelyken heeft, die door kracht des Goddelyken Woords, als met een Blixem, tot in het binnenste van de Ziele doordringt, stort als van boven neêr de stroomen van zyne welspreekentheid; de regte *Theofrastus*, die als Gods Tolk, door 't krachtig geluid dat hy maakt, de Lieden leid waar hy wil. Na deze *Salomon Echtenius*, beroepen van Weesp; een Exemplaar van zedigheid en nedrigheid, en getrouw Uitlegger der Heilige Schriften, leerzaam en stichtelyk; die de Menschen onderwyst met leere en leven, na 't exempel van *Phenix*, daar *Homerus* gewag van maakt. Na deze is gekomen *Johannes Rulæus*, beroepen van Rotterdam; die byzondere bevallige gaaven heeft van Welspreekentheid, Vriendelykheid, en die machtig is om de harten der Menschen te streelen; deweike een twede Fransche *Hercules* is, die met zeer subtiele draaden van zyn tong d'Ingezetenen van zyn Volk trekt tot gehoor, en hen brengt tot Christus; als die een diepzinnig Uitlegger is van de Heilige Schriften, dewelke met een superficieele leeringe, (dat ik zo moog spreeken) de vyfde Essentie uit de Helige Schriften trekt, door het Vuur des Geestes: dat deze de Heere onze God noch lang gezond wil bewaaren! is de gemeene bede van ons Vaderland, Kerke en Gemeente. En de laatste, die onlangs gekomen is, en nu de jongste in dienst, is *Jacobus Clerq*, beroepen van Alkmaar, met groote droefheid voor die Gemeente; een Man, die naauwlyks weergade heeft, (niemand te na gesproken) zo begaafd, dat hy tot verwondering van veele, is een geestelyke *Amphion*, die steene harten kan beweegen, en leiden waar hy wil, op den weg der Zaligheid.

Beminde en Eerwaarde Broeders, neemt my ten besten af, dat ik de eene minder, de andere meerdere Gaven toeschryf; want daar zyn verscheidene Bedeelingen van Bedieninge en krachten, ieder na de maate van de Heilige Geest gegeven; want den eenen is gegeven de spraak van Wysheid; andere de onderscheidinge der Geesten, andere vreemde tongen, en andere vertaalinge van spraaken. Deze alle, hoewel die ongelyke gaven zyn, zo worden die nochtans wysselyk verdeelt door een byzondere dispensatie van de Heilige Geest, niet even gelyk, maar genoegzaam. Dit is het geene dat de Apostel der Heidenen ons leert, 1 *Cor.* 12, by gelykenis genomen van 's menschen lichaam: Want gelykerwys in een lichaam veele leden zyn, onderscheiden in plaatsen, gelegentheid, schoonheid, bevalligheid en plichten, alzo om dat Corpus van de Gemeente van Christus te stellen, zo is 't van noode dat 'er veele leden te zamen komen, om 't werk des Heeren te voltrekken. 1 *Cor.* 16: 10.

Wyders moeten hier niet uitgesloten worden de naamen van die geene, die te Haarlem geboren en opgevoed zyn, in verscheide Steden en nagelegen Dorpen het Predikampt bedienen. Onder welke de voornaamste is *Johan Hoornbeck*, die ik zou kunnen noemen een wonder onzer eeuw; als die noch een Jongkman zynde, in zyn bloeijende jaaren tot Doctor gepromoveert is in de Heilige Theologie, Professor op d'Academie van Utrecht, en Predikant der Gemeente van Jezus Christus aldaar, ervaaren in de Orientaalsche Taalen, en voornamentlyk in 't Hebreeuws. * Hier aan komen 't naast *Johan Derra-*

* *Johannes Hoornbeek*, Hoogleeraar in de Godgeleertheid in de Hooge Schoole eerst van Utrecht, en daar na in die van Leyden, is een van de doorluchtigste Godgeleerden geweest, die 'er in de zeventiende eeuwe in Holland geleeft hebben. Hy wierd in den jaare 1617 te Haarlem gebooren, werwaards *Johannes Hoornbeek*, zyn Grootvader, geweken was met zyne Huisvrouwe, in den jaare 1548, hebbende Vlaanderen, zyn Vaderland, ter oorzaake van den Godsdienst verlaaten. Hy studeerde in zyne Geboorteplaats tot den ouderdom van 15 a 16 jaaren, waar na hy naar Leyden gezonden wierd, alwaar hy groot licht kreeg onder de geleerde Professoren, waar mede de Hooge School voorzien was. Na dat hy twee jaaren in deze Stad gestudeerd had, ging hy zyne Studien te Utrecht vervolgen in den jaare 1635, waar van hy in het jaar daar aan volgende te rug keerde. Hy wierd tot Predikant aangenomen in den jaare 1639, ging zyne bediening heimelyk te Keulen waarneemen, voldeed zyn plicht met groote Godsdienstigheid en voorzichtigheid, en was nooit verschrikt voor het gevaar, het welk hy liep in die Stad onder zo veel Roomsche. Hy quam weder in Holland in den jaare 1643, en wierd in de Hooge School van Utrecht tot Hoogleeraar in de Theologie aangestelt, met eene algemeene toejuiching, op den 21sten van wintermaand des zelven jaars. De blyken die hy van zyne bequaamheid gaf, waren oorzaak, dat men hem verkoos tot het vervullen van het Hoogleeraars-ampt in de Godgeleertheid, dat te Utrecht door de dood van *Schotanus* open stond. Hy nam dit beroep veel liever aan, dan alle de andere Bedieningen, die men hem in andere Steden aanbood; want in Sprokkelmaand des jaars 1644 wilde de Kerk van

ramout, en *Jacob Sylvius*, die beide te Leyden in dienst zyn. *Cornelis Jacobi Petrejus* staat te Campen in goede achtinge. *Hendrik van der Schalke*, is welgezien by die van Edam. Hier nevens *Ysbrand van Os*, Hofprediker by de Ambassadeurs van d'Allerchristelykste Koningk van Vrankryk. Doet hier noch by *Jacob Verhoeven*, die om zyn zwakheid uitgediend heeft. Boven deze zyn 'er noch andere Dienaars meer, als, *Ysbrand Teunisz. Fabricius*, die uitsteekt in geleertheid, vloeijende in welspreekentheid; *Hendrik Bruning*, *Jacob van Tetrode*, en *Pieter Albertsz. Kuyk*, die wel eer myn Discipelen geweest zyn. En noch meer Broeders van de Classe, als, *Johan Polanus*, *Johan Ampsing*, *Hen-*

van Mastricht hem tot haren Prediker hebben. Die van Graft, in Noordholland, beriepen hem in Lentemaand des zelven jaars; en hem wierd het Ampt van Professor in de Theologie in de Illustre Schoole van Harderwyk, eene Stad in Gelderland, in Bloeimaand daar aan volgende aangebooden. Hy wierd in Hooymaand des jaars 1644 tot Hoogleeraar in de Godgeleertheid te Utrecht aangestelt, en het jaar daar aan volgende tot gewoonelyke Predikant der gemelde Stad. Onaangezien de groote moeite, die hy had in het waarneemen van deze twee Ampten, was hy echter zeer stip in zyne Bediening, en was door zyne bequaamheid zo nut voor het gemeen, dat hy de achting en genegentheid van de gantsche waereld verkreeg; want hy bezocht dikmaalen de Lidmaaten der Kerke, moedigde de Godsdienstige aan, onderwees de onkundigen, bestrafte de quaaden, wederleide de Ketters, vertrooste de bedrukten, verquikte de kranken, versterkte de zwakken, wekte de moedeloozen op, ondersteunde de armen, en quam alle menschen, ieder na zynen staat en gelegentheid, te hulp. Doch de Regeering verschoonde hem voor een gedeelte van den zwaaren last zyner Bedieningen, ten einde hy onder zulk een moeyelyken arbeid niet mogt bezwyken. Hy wierd van daar na Leyden beroepen, om 'er het zelve Ampt, dat hy te Utrecht had bekleed, waar te neemen; welk beroep hy aannam in den jaare 1654, en verstrekte deze beruchte Hooge School, tot zonderlingen luister tot zynen sterfdag toe, die voorviel den eersten van Herfstmaand 1666. Hy was een vry langer leven waard; maar het is meer te verwonderen, dat zo een werkzaam Man, als hy was, omtrent 49 jaaren geleeft heeft, dan hem langer te zien leven. Het groot getal Boeken, die hy heeft uitgegeven, dienen tot een overtuigend bewys van zyne werkzaamheid en uitgestrekte geleertheid, bestaande zo in Latynsche als Nederduitsche weldoorwrochte Werken, alle wel bekent. Hy verstond zeer veele Taalen, als de Latynsche, Grieksche, Hebreeuwsche, Chaldeeuwsche, Syrische, Rabbynsche, Neder- en Hoogduitsche, Engelsche, Fransche, Italiaansche, kende de grondregelen van de Arabische en Spaansche Taalen, en hield vriendschap met de voortreffelykste Godgeleerden van zyne eeuw. Hy week nooit van de allerstrengste rechtzinnigheid af, en blonk niet min uit door de hoedanigheid van zyn vroom en heerlyk gemoed, als door de begaafdheden van zynen geest, gelyk in 't kort te zien is in zyn levens bedryf, getrokken uit zyn Tractaat, *De conversione Indorum & Gentilium*, en geschreeven door *David Stuart*. Hy heeft Kinderen, zulk een roemryken Vader, nagelaaten, het welk niet weinig tot zynen lof strekt. Hy trouwde in den jaare 1650 binnen Utrecht met *Anna Bernard*; welk Huwelyk hem met doorluchtige Mannen vermaagschapte, als met *Constantyn l'Empereur*, Professor in de Theologie; want de Grootmoeder van de vaderlyke zyde van deze *Anna Bernard* was *Jaqueline l'Empereur* genaamt, en was de Moeye van *Constantyn l'Empereur*, en *Jan l'Empereur*, Predikant in 's Gravenhage; en met *Jodocus Hondius*, een zeer vermaard Landbeschryver, Grootvader van Moeders zyde van *Anna Bernard*, als mede van *Hendrik Hondius*, gesneuvelt in een zeegevegt, kloekmoedig voor het Vaderland strydende, op het Schip van den Admiraal Tromp, waar op hy het gebied voerde. *Johannes Hoornbeek* liet twee Zoonen na: *Izaak Hoornbeek*, voormaals een berucht Advocaat in 's Gravenhage, vervolgens Raadpensionaris van Rotterdam, en eindelyk Raadpensionaris van Holland; en *Hendrik Emilius Hoornbeek*, Commies-fiscaal der Imposten van de Provintie van Holland. Zie *Bayle Dictionaire Critique*.

Hendrik van Loon, *Johan Nyenhuyzen*, en andere, te veel om alle op te noemen, en die ook genoeg bekent zyn. *

Na dat de Reformatie in train was, en de Gemeente des Heeren dagelyks ongelooffelyk toenam, zo is 't dat by deze gelegentheid, de uitlandſche Franſchen en Waalen, door iever van Godsdienſt gedreven, eene Gemeente in Nederland vergadert hebben, en, met toeſtemming van de Magiſtraat, ook alhier te Haarlem, beroepende *Johan Taſſin*, die 't heilzaam Geloof in Chriſtus, en de orthodoxe en rechtzinnige Waarheid verkondigt heeft, en 't gevoelen dat daar tegen ſtryd verworpen: deze heeft verſcheide Tractaaten geſchreven, als, *van 't waare berouw en leetwezen des zondigen Levens*; hy leerde wat de waare Merktekenen waren van de Kinderen Gods; ook voorgedraagen de Trooſt in alle aanvechting en bekommernis: noch *een korte Onderwyzing van de dwaaling der Wederdoopers*; *van de Menſchwording van Jezus Chriſtus, de waare God en Menſch*; *van de Kinderdoop*; *van 't Ampt*, *Ontzach en Authoriteit der wettelyke Eedt*. In plaats van deze is gekomen *Johan Crucius*, de oude, van Overyſſel; die gedeputeert is geweeſt op het Synode te Dordrecht; die ge-

* *Jacobus Trigland*, een vermaard Hoogleeraar in de Godgeleertheid en Joodſche Oudheden te Leyden, was de Zoon van *Jacobus Trigland*, Predikant te Amſterdam, en van *Johanna de Marees*, Dochter van een aanzienlyk en ryk Koopman aldaar. Zyn Overgrootvader van Vaders zyde was insgelyks een geacht Hoogleeraar en Predikant te Leyden, en liet verſcheide Schriften na. *Jacobus*, van wien wy hier ſpreeken, wierd alhier te Haarlem gebooren op den 8ſten van Bloeimaand 1652, alzo zyn Vader als Leeraar dien tyd hier ſtond. Hy verloor beide zyne Ouders in een en dezelve maand, doe hy noch maar 11 jaaren oud was. De gronden zyner Studien heeft hy eerſt te Haarlem, en daar na te Amſterdam gelegt. Van daar vertrok hy na Harderwyk, en vervolgde aldaar zich in de Letterkunde en Philoſophie te oeffenen. Eindelyk begaf hy zich na Leyden, alwaar hy zich geheel aan de Ooſterſche Taalen en Godgeleertheid overgaf, in welke beide hy boven zyne medeleerlingen uitblonk. Te Leiden waren ter zelver tyd drie vermaarde Profeſſoren in de Theologie, namentlyk *Abraham Heidanus*, *Chriſtophorus Wittichius*, en *Frederik Spanheim*. Hoewel hy van alle deze drie groote Lichten der Geleerden veel vorderde, hield hy zich nochtans voornamentlyk aan den laatſtgenoemden. In den Jaare 1676 wierd hy tot Proponent in de H. Godgeleertheid verklaart. Een korte tyd daar op een Dorp, en naderhand te Breda en Utrecht den Predikdienſt waargenomen hebbende, nam hy eindelyk, na dat hy veele andere Beroepen had afgeſlagen, dat van Leyden aan in den jaare 1681. Zes jaaren daar na wierd hy in de zelve Stad tot Hoogleeraar in de plaats van *Anthonius Hulſius* verkooren. In deze aanzienlyke Bediening trok hy veele Studenten van alle kanten tot zich. In den jaare 1702 wierd hem ook het Hoogleeraarſchap in de Hebreeuwſche Oudheden opgedraagen. De Prins van Oranje, naderhand Koning van Engeland, *Willem de derde*, was hem zeer genegen, en verklaarde hem tweemaal tot Rector Magnificus, namentlyk in de jaaren 1689 en 1699. Hy overleed den 22ſten van Herfſtmaand 1705, oud 54 jaaren: nalaatende een Zoon, die naderhand in de Regeering van Leyden gevordert wierd, en drie Dochteren. Hy heeft verſcheide fraaye Werken in 't licht gegeven, als *De Dodone*; *de Karaeis*; *Scripturæ Vindiciæ*; behalven verſcheide Redenvoeringen en Diſputen over Keurſtoffen, alle wel bekent. Ook heeft hy de Lykreden over den beroemden *Frederik Spanheim* gehouden. Zie *Joh. à Mark Orat. Funebr.*

gepredikt heeft, na 't exempel van de Heilige *Paulus*, Christus en die gekruist; die zyn voornaamste roem had in het kruis van onzen Heere Jezus Christus; die niet getracht heeft te weeten dan Christus, en die gekruist; die zyn eenige plecht-anker gezet heeft in het kruis van Jezus Christus; en geleerd heeft, dat 'er geen andere weg na den Hemel was, dan zyn kruis te draagen, en Christus na te volgen; de regte *Crucius*, Leermeester van 't kruis: daar zyn ook noch eenige overgezette *Schriften* van hem in wezen, die meest alle dienen tot stichtinge, als een Tractaat van *Taffyn*, dat hy uit het Fransch in 't Nederduitsch overgezet heeft; een Tractaat van *Wallæi*, dat hy uit het Latyn in 't Fransch overgezet heeft, noopende *het Recht en Macht van de Overigheid*; hier nevens, *'t begin en voortgang van de Kerkelyke beroerte in Holland*, uitgegeven door *Frederik de Vry*, uit het Nederlandsch in 't Fransch overgezet; en *de Koningklyke Weg*, uit het Latyn in 't Fransch vertaalt: deze is overleden, en in den Heere gerust op den 7den van February 1625. In zyn plaats is gekomen *Johan de Seins*; die met gelyke getrouwheid de weg der Zaligheid aan zyne Toehoorders geopenbaart heeft, en veele Zielen Christus toegebragt in een vetten oogst: overleidende, beval hy zyn ziele aan God: hebbe niets van eenige zyner Schriften vernomen. Na deze is gevolgt *Pieter de Bontemps*, Bedienaar van de Fransche Gemeente, die noch leeft; waard en aangenaam by zyn Gemeente; een scherpe Bestraffer van Kettery, voornamentlyk der Herdoopers, die hy band, en verklaart begaan te hebben Crime læsæ Majestatis, zo tegen God als menschen, met een straffe vrymoedigheid, als eenen Roomsche *Cato*; die in de wandeling *Censorius* genaamt word.

Nu ga ik over tot de twede Classe van de Geleerden van Haarlem, die verordent is voor de Rechtsgeleerden. Dat de Stad Haarlem een Voedster altyd geweest is van braave en uitneemende Verstanden, betuigen ons de Jaarboeken en Historien. Dit word ook bewezen met zo veele naamen van Godsgeleerden, meer als gemeen, die over 't Heilige gestaan, en de Kerke geregeert hebben. Dat 'er niet minder geweest zyn in de Politie, die over de Politieke Regeering gestaan hebben, betuigen ons de Stads Register-boeken, van eenige honderde jaaren herwaards. In deze ordre komt my voor *Mr. Nicolaas de Vries*, (dus noemde zy alle Rechtsgeleerden, een naam die noch heden in gebruik is) die in den jaare 1475, om de eere wille, gestelt is over de Schatkamer der Stad. Noch eenen Mr. *Jacob Jansz.*, Rechtsgeleerden.

in den jaare 1489. Na hem de een en ander, als Mr. *Dirk Balling*, Mr. *Nicolaas van Schooten*, Mr. *Gerrit Hendrikszoon*, alle Rechtsgeleerden, en Bewaarders van Stads Kaſſe, en zo vervolgens. De Rechtsgeleerden zyn ook veeltyds geavanceert tot Schepenen; want van den jaare 1474 bevinde ik al Schepenen die Rechtsgeleerden waren, welkers naamen ik zal voorby gaan: maar de voornaamſte zyn wel geweeſt Mr. *Quiryn Dirkſz. Taleſius*, Mr. *Nicolaas van Schooten*, Mr. *Pieter Foreeſt*, Mr. *Hugo Bol van Zanen*, Mr. *Gualter Prins*, Mr. *Johan van Zuyren*, Mr. *Lottyn Claaſz. Gaal*, Mr. *Dirk Ramp*, en Mr. *Philips van der Mathe*, die alle voornaame en meer als gemeene Burgers geweeſt zyn, ryk van middelen en goeden huize. Ik heb nu geſproken van eenige in 't byzonder, die alle Schepenen geweeſt zyn. In de meeſte Steden is dit gebruikelyk, dat in de Bank van Schepenen een a twee Rechtsgeleerden zitten. Maar dit is wat zeldzaams, dat in den jaare 1563, in 't Collegie van Schepenen, vyf Rechtsgeleerden de Juſtitie adminiſtreerden, als Mr. *Quiryn Dirkszoon*, Mr. *Gerrit van Ravensbergen*, Mr. *Dirk Ramp*, Mr. *Jan van Zuyren*, en Mr. *Philips van der Mathe*. In den jaare 1569, zyn 'er vier Schepenen geweeſt op eene tyd, alle Rechtsgeleerden, als Mr. *Gerrit van Ravensbergen*, Mr. *Lambregt Jacobſz. van Roosveld*, Mr. *Hugo Bol van Zanen*, en Mr. *Gysbrecht van Neſſe*. Hier en boven zyn 'er ook veele Rechtsgeleerden tot 't Burgemeeſterſchap verheven, al van den jaare 1491, en volgende jaaren, als Mr. *Jacob Boudewynszoon*, Mr. *Pieter Balling*, Mr. *Jacob Janszoon*, en Mr. *Pieter van Foreeſt*. Mr. *Quiryn Dirkszoon*, is wel zeven maal Burgemeeſter geweeſt; een twede *Marius*, die voor zyne getrouwe dienſt qualyk beloont is, als reeds boven verhaalt is. En deze zyn Burgemeeſteren geweeſt de eene voor en de andere na; maar dat zeer zeldzaam is, ook in een welgeſtelde Republiek, hebben wy uit de oude Regiſters van Stads Boeken, dat 'er in 't Collegie van Burgemeeſteren op eene tyd drie Rechtsgeleerden geweeſt zyn in den jaare 1560, als Mr. *Quiryn Dirkszoon*, Mr. *Gerrit van Ravensbergen*, en Mr. *Dirk Ramp*: wederom in 't volgende jaar, Mr. *Dirk Ramp*, Mr. *Jan van Zuyren*, en Mr. *Lambrecht Jacobſz. van Roosveld*. Eindelyk en ten laatſten, voor 't Beleg is Mr. *Quiryn Dirkszoon*, tot zyn groot ongeluk, Burgemeeſter geweeſt, welks uitgang droevig geweeſt is, als meermaalen is gezegt, en met hem Mr. *Jan van Zuyren*, en Mr. *Philips van der Mathe*, die in groot aanzien by de Spaanſche geweeſt

zyn.

zyn. Maar die manier van Burgemeesteren te verkiezen, dat Rechtsgeleerden waren, heeft met 'er tyd opgehouden, als alles door den oorlog in brand stond, en de lieden als verwilderd wierden. Hoewel 'er noch wel andere geweest zyn, die door eigen deugd en kloekheid gekomen zyn tot groote eere, 't geluk hen dienende. Onder deze stelle ik Mr. *Jacob van Dyk*, Mr. *Floris van Schooterbosch*, Mr. *Willem Ruychaver*, Zoon van *Maarten Ruychaver*, Burgem: Mr. *Anthonis de Waal*, en Mr. *Johan van Bosveld:* van de welke Mr. *Jacob van Dyk*, te Haarlem is gebooren in den jaare 1567: deze, na hy een geruime tyd als Advocaat ten Hove in 's Gravenhage gestaan had, is door eenige Burger-lieden na Zweden gezonden aan Koningk *Gustavus* de tweden, om hunne affairen: deze heeft den Koningk zo wel bevallen, dat hy hem voor zynen Ambassadeur verklaarde, en afzond na de Staaten Generaal van de vereenigde Provintien in Nederland; alwaar hy een geruime tyd als Ambassadeur zyne residentie gehouden hebbende, is wederom na Zweden ontboden: en in de Ridderschap aangenomen zynde, is verklaart Burggraaf van Ottenburg, en van die geheele Landstreek; daar hy op een Kasteel, digt aan Zee, in vrede en rust gewoont heeft, en overleden is op den 14den van April 1616. Ook is 'er eenen Mr. *Johan Baptist Hansenius* geweest, te Haarlem gebooren en opgevoed; die zyn Meesterschap bekomen hebbende in de Rechtsgeleertheid, te Thoulouse Professor in de Rechten is geweest, voornamentlyk wel ervaaren in de Roomsche Antiquiteiten; heeft ook te Romen eenige jaaren gewoont, alwaar hy kennisse en vrindschap gehouden heeft met de Grooten, en onder anderen ook met de Kardinaal *Baronius:* deze heeft eene grooten naam nagelaaten, door een *Chronyk*, die hy geschreven heeft, *van Eed te doen na de oude styl*; dat een Capittel is op zich zelve: hy is te Thoulouse gerust, in den jaare 1614. Eenige onzer Rechtsgeleerden zyn ook tot Raadsheeren in den Haag verheven, als daar zyn Mr. *Floris van Schooterbosch*, Mr. *Anthonis de Waal*, en Mr. *Willem Ruychaver*, beide Burgemeesters Zoonen: en na deze Mr. *Johan van Bosveld*, die lang Secretaris te Haarlem geweest was.

Onder de Geleerden van Haarlem is ook geweest Mr. *Pieter van Montvoort*; een Man van eene groote naam: dewelke, behalven dat hy een groot Liefhebber was van alle Geleertheid in de Letteren, is ook geweest Licentiaat in beide Rechten, en geen ongelukkig Poëet; die een deftig Gedicht gemaakt heeft ter eere van *Cornelis van*

Bergen, President van Luyk, en Baron van Sevenbergen, omtrent den jaare 1538.

Mr. *Nicolaas van der Hoog*, of *ab Alta* genaamt, heeft te Leuven in de Rechten gestudeert, zyn promotie in Vrankryk gehaalt, en te Mechelen voor de Nederlandsche Raad gepleyt: uit zyn Comptoir zyn aan den dag gekomen verscheide *gedenkwaardige Spreuken van Rechten en Rechtsgeleerden*, gedrukt te Antwerpen, in den jaare 1620: is te Haarlem overleden, zyne geboorte Stad, in October 1624. Noch heb ik ze niet alle genoemt, die kloek van verstand, door hunne Schriften vermaard zyn. Want Mr. *Johannes Gaal*, op dat hy zou betoonen een ievrig Rechtsgeleerde te zyn, heeft onder andere geschreven van de *Testamenten* en *'t recht der Codicillen*; maar zinneloos geworden, is Jongman gestorven, den 3den van Juny 1621. Daar zyn noch meer andere van deze Faculteit, die, niet tegenstaande zy geene Boeken in de Rechten uitgegeven hebben, evenwel in ervaarenheid in de Rechten vermaard zyn geweest, en als Orakelen waren van onze Stad; waar onder wel de voornaamste geweest zyn, Mr. *Harpart van der Wielen*; Mr. *Willem Heda*, die naderhand na Alkmaar vertrokken is, op hoop van meer Practyk; en Mr. *Hendrik Spoorwater*, een groot Rechtsgeleerde. Behalven deze zyn 'er noch geweest Mr. *Pieter Klaasz. van Hoorn*, Mr. *Pieter Verhoog*, Mr. *Jacob van Medenblik*, Mr. *Jacob van den Broek*, Mr. *Paulus van Beresteyn*, en zynen Broeder Mr. *Johan van Beresteyn*, van welke d'eene een Advocaat was, en d'ander Secretaris van Kennemerland, en Brederode. Deze meest alle zyn overleden en zalige Zielen. Zommige van dien, die noch in leven zyn, doen professie van de Practyk in de Rechten, van welke de voornaamste nu wel zyn Mr. *Frans Valk*, Mr. *Dirk Boorten*, Mr. *Beukel van Zanten*, Mr. *Simon van den Broek*, de Zoon van Mr. *Jacob van den Broek*, en Mr. *Willem Hulst*. Maar Mr. *Willem van der Horn*, die Fiscaal geweest is te *Fernabuco*, in de Westindien, is tegenwoordig Secretaris van Haarlem. Daar zyn ook eenige van de Rechtsgeleerden, die hen laaten gebruiken, om misverstand en krakeelen te beslechten als Arbiters; die van de Magistraat dikwerf daar toe verkozen worden, om onvermogende Burgers te helpen; als daar zyn (hen ter eere) Mr. *Ysbrand Olycan*, Mr. *Joris van de Velde*, en andere. Eindelyk zyn 'er die wel de Tytel hebben van Advocaat, maar geen Consulten of Advysen geven, aan niemand gehouden, als, Mr. *Dirk Ramp van Rollen*, en zynen Broeder Mr. *Egbert*

Ramp; Mr. *Adriaan* en *Frans Kies*, gebroeders, die ryke en vermogende Lieden zyn: noch van de zelve conditie, Mr. *Adriaan van Dorp*, Mr. *Johan Verwer*, Mr. *Dirk Schout*, Mr. *Johan Laignier*, Mr. *Cornelis Dobbius*, Mr. *Gysbert Appelman*, en noch andere meer, die op zich zelve leven, aan niemand gehouden, leidende een ſtil burger leven, na de ſpreuk van *Epicurus*; die 't wel leven noemde te wezen by een vergeeten Burger. Alzo zyn 'er weinig Rechtsgeleerden geweeſt, die toegelaaten zyn tot de Regeering van de Republiek; of zulks geſchied by de bedorvene eeuw, of door echtſcheidinge van Religie, laat ik daar. Ten huidigen dage zyn 'er maar twee Rechtsgeleerden in den Raad, als Mr. *Jacob Druyveſteyn*, en Mr. *Jacob Steyn*.

Nu ga ik over tot Doctoren in de Medicynen, en dat Geſlacht van *Æſculapius*; deze breng ik in de derde Claſſe van de Geleerden; weinige van deze hebben geſtaan over de Regeeringe van de Politie, zo de Jaarboeken ter goeder trouwe geſchreven zyn: want in den jaare 1482 is *Pieter Balling* Schepen, en daar na Burgemeeſter geweeſt; en na hem *Jacob Boudewynszoon*. In den jaare 1531 is 'er geweeſt Mr. *Hendrik Arentſz.*, Profeſſor in natuurlyke Beſchouwing, Stads Doctor, en over 't Gaſthuis, buiten alle verdere ſtaat, wiens Weddens gering waren, gelyk ook onder anderen zyn Tabbaart laken van 9 Guldens, behalven de vryheid van Stads Excyns, tot erkentenis. Meerder vinde ik niet in Stads Boeken, dan die twee gemelde Doctoren in de Medicynen, die gezeten hebben als Magiſtraaten in de Regeering: behoudens dat by onze tyd *Nicolaas le Febre*, Doctor in de Medicynen, na hy alle ordre van Eer, en allerhande Staaten bedient had in onze Stad, eindelyk tot het Burgemeeſterſchap geraakt, en gecommitteert in 't Collegie van de Heeren Staaten, drie jaaren heeft geleeft. Doctoren in de Medicynen.

Dat 'er Doctoren in de Medicynen by alle geheugenis geweeſt zyn, ja zo lang als de Stad geſtaan heeft, daar is niet aan te twyffelen; nadien 's menſchen gebrek en zwakheid, die veele ziektens en krankheden onderworpen is, de heilzaame hulpe van Doctoren in de Medicynen verzoekt ja aanbid, als Genees-goden en Hoeders van het quaad. Wie 'er gelukkig in de Practyk geweeſt zyn voor eenige jaaren voor dezen, (behalven die ik genoemt heb) zou ik niet derven zeggen. Derhalven heb ik voorgenomen alleen van die te verhaalen, die by onze en onzer Voorouderen eeuwe geleeft hebben.

ben. Dat 'er een vermaard Doctor en goed Practizyn geweest is in de Geneeskunst, hebben wy verstaan van onze Ouderen; en na hem, *Hadrianus Junius*, een overvlieger onder alle de Doctoren in de Medicynen, uitsteekende in alle Geleerdheid, een wonder van onze eeuw; dit heb ik verstaan van Meester *Willem Bol*; die Prior geweest is van 't Klooster der Regulieren; met welke hy ook groote vrindschap hield: van deze zal ik hier na spreeken. Na deze is *Johan Duvius* geweest, een twede *Æsculapius*; die op dien tyd naauwlyks zyns gelyk had in de Geneeskunst; ja wierd dikwerf van de Grooten uit de Stad ontboden: deze heeft alle zyne *Observatien* en *Opmerkingen in de Medicynen*, die hy in groote Boeken byeen gestelt had uit zyn geduurige Praktyk, de jonge Doctoren (dat zyne Vrinden waren) tot een Testament nagelaaten, ten troost der Zieken. Omtrent deze tyd is 'er ook geweest *Adriaan van Teylingen*, die in Italien lang verkeerd had, en in de Medicynen te Haarlem veele tyd gepraktiseert heeft; die, om de ervarentheid in de Geneeskunst, dikmaalen in Vriesland by *Graaf Ernst* ontboden is: hy heeft geschreven, doch niet uitgegeven, over de *Vrouwe-ziekte*. *Augustyn van Teylingen*, zyn Bloedverwand, zynde Broeders Kinderen, die in een Apothecars winkel gestaan hadde, heeft zich ook tot de Praktyk begeven van de Medicynen; daar in hy niet ongelukkig gebesoigneert heeft. De recommandatie van Doctor *Duvius*, heeft *Gregorius van der Plas*, die noch Jongkman was, en eerst t'huis gekomen uit vreemde Landen, gepromoveert, en by ieder gerecommandeert, waar door hy in korten tyd groote Praktyk kreeg: deze is overleden in 't beste van zyn leven; daar veele Patienten droevig om waren, en zyne dood beklaagden. Meester *Marten*, ook van de *Pelaanen*, is op de zelve tyd Stads Doctor geweest; die te Padua gepromoveert was. En met hem *Mathias Damius*, die tot de Heilige Theologie gedestineert zynde, zich begeven heeft tot de Medicynen, en te Caan, in Vrankryk, gepromoveert: daar na, als hy zyn *Gradum* in de Medicynen had, word gezegt, dat hy in Poolen lang verkeert en gezworven heeft, zynde ervaaren in veele Taalen: derhalven is hy geraakt onder de Suite van eens Koningks Ambassadeur; te Constantinopolen gearriveert zynde, heeft hy den Grooten Heer begroet, vereerd zynde met een Goude Lakense Rok, na de wyze van 't Land. Wederom in 't Vaderland gekomen zynde, heeft hy zich geheel begeven tot de Praktyk in de Medicynen; die uit iever om de Lieden

te

te helpen, en zonder schroom de Zieken de hand te bieden, is door de Pest weggerukt, noch ongehuwt zynde, in den jaare 1636. Op deze tyd heeft *Johan Deswatyn* dag aan dag grootere Proeven gegeven van zyne Praktyk in de Medicynen, en heeft crediet gekregen by de voornaamste Burgers en Ingezetenen; die nu de voornaamste Stads Doctor is, ervaaren in de Mathematica, Physica, en alle deelen van de Philosophie: hy heeft geschreven eenige *Moraale Stukken en Leeringen*, met een ongemeene styl, en andere Schriften meer, wel waardig om het licht te zien. In de Classe van Doctoren in de Medicynen is ook niet de laatste te stellen *Willem Breuwer*; die te Bononien gepromoveert zynde, is in eene groote verwagting geweest by de zyne, die hy ook voldeed, een groot Praktizyn, voornamentlyk onder de Grooten en Edelen. Daar en tegen, *Cornelis Westerloo*, neemt zyn vermaak meest in de speculative Medicynen; een Man van gezwind oordeel, een treffelyk Politiek, en geen ongelukkig Poëet, daar in hy nu tegenwoordig zyn lust schept. Hier komt noch by Doctor *Carolus*; die uit Amsterdam gezet zynde, om dat hy wat te veel ieverde in 't Stuk van Religie, en materie van staat te na quam; deze heeft ook te Haarlem gelukkig gepraktiseert en goede conquesten gedaan, als ook door zyne Apothecars-winkel; deze, zegt men, dat in de kracht zyns levens aan een Colyk overleden is. En meer andere, (het waare te lang alle de naamen op te haalen, en de gaven van genezing breed uit te meeten) als *Johan Bisschop*, *Simon Roderys*, en *Hieronimus de Klerk*, die tegenwoordig goede Praktyk hebben. Benevens deze is 'er noch geweest *Hendrik Braber*; die door een vroege dood is weggerukt, tot leetwezen van den Burger. Omtrent deze tyd heeft ook mynen Zoon *Cornelis Schrevelius* gepraktizeert; tegenwoordig *Rector* te Leyden. By en naast deze komen noch eenige jonge Medicynmeesters, als Doctor *Zantius*, die ook een goed Philosooph en Naturalist is; *Philips de Glarges*, Zoon van de Heer Pensionaris *de Glarges*; Doctor *Werkhorst*, Zoon van de groote Medicus, die te Leyden zo veele jaaren herwaards de Praktyk geoeffent heeft met groote eer en profyt; *Jacobus Akersloot*, een Man zonder eenige ambitie, heeft mede zyn Praktyk beginnen aan te leggen; *Mahu le Fevre*, Zoon van de Burgemeester *le Fevre*, Stads Doctor van 't Gasthuis; Doctor *van Veen*, *Gaalter van Leent*, *Willem van Tesselen*, *Denys Bellens*, en andere meer, welks naamen noch meerder zullen bekent worden, na hunne Praktyk dagelyks zal toeneemen.

De

De Chirurgyns zyn onderscheiden van d'ordre der Doctoren in de Medicynen, die gaauw en vernuftig ter hand zynde, geneezen etterbuilen en wonden, en als 't de nood vereischt, zo snyden en kerven zy, en branden ook met het yzer, na 't bevel der Doctoren. Onder deze zyn wel meest vermaard geweest, en uitsteekende in hun kunst, by onze en onzer Ouderen geheugenis, Meester *Lambert*, die te dier tyd een overvlieger was in de kunst der Chirurgie. Na hem Meester *Johan Damius*; die de Chirurgyns-winkel verlaaten hebbende, zich wende na de Politie, alwaar hy eerst tot Schepen, en daar na tot Burgemeester verheven is. Na deze volgt Meester *Willem Brouwer*; een van de oudste en getrouwste Chirurgyns; nu tot zyn jaaren gekomen, en Geld gewonnen, leeft in stilte, en is voor zich zelve als uitgedient. Voor deze zyn ook geweest, Meester *Volcard*, de Vader van Doctor *Pelanius*, Meester *Gerbrand*, weleer Stads Chirurgyn; en Meester *Gerrit Schonen*; noch Meester *Jan Wat*, een Duitscher van geboorte, die eenige tyd het Leger volgde, en de gequetste Soldaaten verbond en genas; naderhand heeft hy zyn Praktyk te Haarlem geoeffent met eere en verstand: en Meester *Floris van Adrichem* heeft ook niemand geweeken van zyn tyd. Ook kan ik niet voorby gaan, om de Praktyk die zy hebben in de Chirurgie, door de veele jaaren, uitwyzende hunne gryze hairen, Meester *Gellinkhuizen*, Stads Chirurgyn van 't Gasthuis, met veele reputatie: benevens Meester *Cornelis Koper*, die, behalven dat hy een ervaaren Chirurgyn is, ook veele Landen en Steden heeft doorwandelt, veele Menschen beäamt, en hunne manieren gezien, ja heeft de voornaame deelen van de bewoonde Waereld verspied; want als hy te Genua, de Hoofdstad van de Ligures, gearriveert was, is hy na Livorno getrokken; en de Adriaatische Zee gepasseert zynde, na Venetien gereist; ook heeft hy Alexandrette en Aleppo gezien, tot zyn vermaak; als mede Cypres, en Rhodes, in de Adriaatische Zee: naderhand, na dat hy veele tyd zo te water als te land gesworven had, is geraakt in handen van den Turk, en binnen Antiochien gebragt zynde, en een wyle tyds zich onthouden hebbende, is hy by den Viceroy in Algiers zeer gezien geweest, om zyne ervarentheid in de Chirurgie, en in groote eere gehouden by de Turken: op dezelve plaats is hy ook Chirurgyn geweest in een Vloot, daar over eenen *Wynand* commandeerde: eindelyk, vry gelaaten zynde, heeft hy drie Nederlandsche Christenen, op zyn verzoek ontslagen,

me-

mede behouden in het Vaderland gebragt. Maar dit is notabel, dat deze gemelde Meester *Cornelis* geraakt is by een Wilde uit Tartarien, wiens naam was *Carbada*, die hem een singuliere Remedie geleert heeft, waar mede hy de Vrouwen in barensnood, als miraculeus, geholpen heeft in deze onze Stad. Onder de Chirurgyns, daar na in 't Gilde gekomen, zyn wel de voornaamste Meester *Cornelis van Suchten*; die zeer gelukkig de Scheursels weet te cureeren, van die in Banden gaan, en niet ongeleerd. Meester *Caspar van der Buscher*, dient ook niet voorby gegaan, als zynde een deftig Medicus en Chirurgyn. Meester *Maarten Eversdyk*, die de voorgemelde niet wykt. Meester *Jacob*, een zeer vernuftig Man, handig, zo links als regts. Zodanig is ook Meester *Johan Tritsom*. Ik sla nu over Meester *Timan* en zynen Broeder, nevens andere meer, die de Kunst ook wel verstaan; en zal het hier by laaten.

Noch is 'er eene Classe over, die ik alle Leerzuchtige toegeschikt heb, en die zich wyd en breed uitbreid, als dewelke onder haare baniere aanneemt Philosophen, Mathematiquen, Sterrekykers, Landmeeters, Historieschryvers, Oratoren en Poëeten; als mede Boekhouders, Reken-kunstenaaren, Muziekanten, en dat noch meer is, alle die professie maaken van de vrye Kunsten; eindelyk, alle die veel houden van de Letteren en Geleertheid, die groot in getal zyn, doch weinige vermaard. Onder deze is wel de voornaamste *Hadrianus Junius*, van Hoorn wel van geboorte, maar te Haarlem opgevoed en geleerd van zyne jeugd af. Geen vermaarder Mannen heeft Nederland ooit gehad, dan *Erasmus* van Rotterdam, en *Hadrianus Junius* van Hoorn; maar Haarlem is voor hem geweest zyn twede Vaderland, die een Voedster geweest is van zyne jeugd, alwaar zyn Meesters Ouders geweest zyn van 't verstand. *Cicero* verhaalt, dat *Zenon* 't hoofd is genoemt van alle de Epicureen, en van *Philo*, van die van Athenen. Ik zou ook niet schroomen op dezelve wyze te spreeken van onzen *Hadrianus Junius*, 't hoofd van alle naauwkeurige Geleerden in kennisse van Letteren en Taalen; van welke *Theod. Velius*, zyn Landsman, Doctor in de Medicynen, alzo betuigt, in 't vierde Boek zyner Hoornsche Chronyk: „ *Hadrianus Junius*, is te „ Hoorn gebooren, op den eerste July 1512; die van kindsbeen af „ opgequeekt is in alle Disciplinen, eerst te Haarlem aangelegt, al- „ waar dier tyd een vermaarde School was, en wel gestelt, als hy „ ter School ging en hem oeffende in alle Letteren van wysheid,

„ waar in terſtond de ſcherpzinnigheid van 't verſtand, en gaauw-
„ heid in 't antwoorden, in die eeuwe alzo bekent gemaakt, dat
„ men hem hield voor een Licht in de Schoole, en dat hy genoemt
„ wierd, de Phœnix van de Haarlemſche Jeugd. En daar na, na
„ Leuven gezonden zynde, tot hooger Studien, heeft hy in korten
„ tyd in alle Weetenſchappen zo toegenomen, dat hy als een Won-
„ der by die van Leuven gehouden wierd: waar over die van Haar-
„ lem bewogen zynde, hem, door zyn goede naam en faam, te
„ Haarlem geroepen hebben, en gelokt door treffelyke Conditie en
„ Weddens, en geſteld over de Regeeringe van de groote Schoole
„ aldaar; in welke hy profeſſie gedaan heeft van de Latynſche en
„ Griekſche Taalen. *Wouter van Gouthoeven*, verhaald ook van de-
zen, dat hy Zoonen van groote Heeren, en machtige Burgers Kin-
deren Griekſch en Latyn geleert heeft, ook afgezondert; miſſchien
dat hy 't gewoel van de Schoole al moede geweeſt is. Maar, voor
de tyden van 't Beleg, verhaalt hy, dat hy na Delft verhuiſt is, en
dat hy, na 't overgaan der Stad Haarlem, groote ſchade geleden heeft
aan zyn Bibliotheek, die uitneemende groot en wel geſtoffeert was
van allerhande Autheuren. En dit door moedwil en ongebondent-
heid van de Soldaaten. Onder andere zyner Werken, heeft hy ge-
miſt, zyne Bedenkingen op *Plinius*, *Flaccus*, en andere Autheuren
meer, tot zyn groot leetwezen. Daar na is hy vertrokken na Zee-
land, daar hy moeſt ſterven; want aldaar is hy te Armuyden overleden
en begraven, in 't moordjaar zynes levens 1575. Dezelve *Velius*
verhaald verder, dat deze *Hadrianus Junius*, van Hoorn, was Doc-
tor in de Medicynen, Hiſtorieſchryver, Poëet in alle Hiſtorien, zo
oude als nieuwe, zo Latynſche als Griekſche, en had niemand zyns
gelyk, 't twede Licht van Holland, na *Erasmus*. Een Man, in wel-
ke alle Gaaven uitſteekende waren, als van de Medicynen, Hiſto-
rien, en verder d'ervaarenheid in alle Antiquiteiten. Zyn Verſtand
was gebooren tot de Poëzy; hy kende zeven Taalen, behalven die
van zyne Moeder, te weeten, Griekſch, Latyn, Franſch, Italiaanſch,
Spaanſch, Hoogduitſch en Engels. Hy heeft verſcheidene Tractaa-
ten geſchreven, als een Man van groot verſtand, als *Philippiades*,
een heroïk Gedicht op de Bruiloft van *Philips*, Koningk van Spanje,
en *Maria*, Koninginne van Engeland, in den jaare 1554: ook een
Boek van 't *Jaar* en *Maanden*: een Boek van *Jaar-geſchiedeniſſen*,
gedrukt te Baſel in den jaare 1556: van de *Campernoelje* of *Duivels-*

brood,

brood, dat in de Duinen van Holland waſcht, in den jaare 1564: nevens noch andere, als de *Nomenclator*, by *Plantyn* gedrukt: zes Boeken van *Opmerkingen:* van 't *Hair*; en andere ſchoone Tractaaten van diverſe materien: noch een Boekje van *Emblemata's* en de vertooningen als *Raadzelen*, by *Plantyn* gedrukt: noch acht *Centurias van Spreekwoorden*, na 't exempel van *Erasmus:* een groot Boek van alle zyne *Brieven:* de *Herkruiſiging van Chriſtus:* noch *Batavie*; dat na zyn dood in 't licht gekomen is: noch *Heilige en Waereldlyke Poëzy*; die ook na zyn overlyden voor den dag zyn gekomen, gedrukt by *Plantyn* in den jaare 1599: noch *Euſtachius* op *Homerus*, ingetrokken en beknopt gemaakt voor den Lezer: noch *korte Verklaaring over 't Spel van Keizer Claudius*, by *L. Anneus Seneca:* noch *korte Opmerkingen op de Comedien van Plautus:* noch de *Gaſteryen van Plutarchus*, heeft hy in 't Latyn overgezet, en met *korte Verklaaringen* opgeheldert: noch eenige *Voorſtellingen*, vraagsgewys, van *Caſſius Sophiſta*, met de Latynſche Verklaaringe en verbetering van den Hebreeuwſchen Text: noch heeft hy uitgegeven *Heſichius van Mileſen*, van de *vermaarde Philoſophen*, met de Overzetting in 't Latyn, en eenige *Aanmerkingen:* hier nevens ook *Eunapius*, *van 't Leven der vermaarde Philoſophen*, met de Latynſche Overzetting: noch *Non: Marcellus*, *Fulguntius Placides*, *van de oude Taale*, *door hulpe van de oude Boeken te regt gebragt*, by *Plantyn* gedrukt in den jaare 1565: hy heeft ook het Griekſche en Latynſche *Lexicon* met veele Woorden verrykt, te Baſel gedrukt in den jaare 1548: en noch heeft hy de *Breviarium*, of kort begrip van *d'Epitheta Raviſii Texteris* overzien, verbetert en vermeerdert. Na dat hy overleden is, heeft de Zoon dit *Epitaphium* of Grafſchrift geſtelt:

HADRIANUS JUNIUS, *van Hoorn*, *Philoſoopb*, *Medicine Doctor*, *Poëet*, *zeer vermaard en getrouw Hiſtorieſchryver van Batavie*, *wiens geleertheid in alle diſcipline naauwkeurig is*, *en byzondere vernuft*, *en uitneementheid van wel belezen te zyn*, *veelvoudige kenniſſe van Taalen*, *met bygaande vriendelykheid*, *waar door hy verdient heeft verwondering en eere van ieder een: na verſcheide Werken van zyn verſtand gedenkwaardig*, *door de welke hy eeuwigduurende geheugenis alrede verkregen heeft*, *die onder deze Zark begraven legt*, *myn weigeliefde Vader*, *die my veel goeds gedaan heeft*, *hebbe ik*, PETRUS JUNIUS, *zeer bedroefde Zoone*,

uit plicht van vroomheid en Godsdienstigheid P. C. *dit Werk tot erkentenis geconsacreert.*

Heeft geleeft 63 jaaren, en is overleden den 16den van Juny 1575.

Op deszelfs Afbeeldinge leest men:
De Luister van ons Land, de Phenix van zyn tyd,
De hoogberoemde Man, nu boven alle nyd:
In Lemi *Stad legt hy in d'aarde wel bewaart,*
De Ziele tracht om hoog, en ziet nu opperwaart,
En tracht na d'eere Gods, en zyn onsterflykheid,
Die hy bekomen had in zyn verderflykheid.

Naast na deze stelle ik *P. Scriverius*, die wel verdient heeft, om de Historie van ons *Batavie*, ja dat meer is, van alle Geleertheid, die ongemeen is; Historieschryver van de Heeren Staaten; en hoedanig een Man hy zy, wyzen zyne Schriften uit: van welke onze *S. Ampsing* dus getuigt: „ *P. Scriverius*, te Haarlem gebooren in „ den jaare 1576, heeft de Fondamenten van de Latiniteit te Haar„ lem gelegt. *Mr. Cornelis Schoneus*, die vermaarde Comedie-schryver, is zyn Rector geweest, onder wiens discipline hy is opgequeekt; en als hy nu zich na Leyden begeven had, in meininge dat hy in de Keizerlyke Rechten zoude studeeren, zo hebben hem best bevallen de vermaakelyke ongemeene Weetenschappen. Derhalven, vremd van Playdoyen en Rechtsgedingen, heeft hy zich geschikt tot een stil en onbekommert leven; een Man, waardig de vriendschap van vroome en Geleerde Lieden, een uitneemend Historieschryver, en Poëet, weinig van wedergade, een dappere en scherpziende Criticus: hy heeft uitgegeven *Vegetius*, *Jul: Frontinus*, en andere Autheuren meer, die van den Krygshandel geschreven hebben, verbetert uit de Manuscripten te Leyden, in den jaare 1607. *Æquilii Gelriæ Chronicon*, met de Observatien van dien, in den jaare 1609. *Oud Batavia*, met de Graaven van Holland, te Arnhem gedrukt in den jaare 1612. *Opmerkingen op Martialis*, te Leyden gedrukt in den jaare 1619: en verbetert in den jaare 1621. Hier en boven heeft hy een *Reccolte* uitgegeven op *Seneca* de Philosooph, in den jaare 1619. Noch eene *Reccolte* gedaan van de oude *Tragediesche Schryvers*; mitsgaders van *Seneca*, met eenige Aanmerkingen, in den jaare 1620.

L. Apulejus heeft hy naauwkeurig aangetaſt, by de eerſte en twede Druk, in de jaaren 1622 en 1624. Heeft ook in drie byzondere Boeken uitgegeven de *Poëmata* van *Johan Secundus*, *Janus Douſa*, en *Joſephus Scaliger*. Noch een *Bloementros* van de zelve, op de *Griekſche Epigrammata* van *Martialis*. Heeft ook noch meer andere Stukken in het licht gegeven, zonder de Autheuren te noemen; als ook eenige mengelmoes van Tractaatjes, en een nieuwe Editie van zyn *Martialis* en *Seneca*. Hier benevens ook de oudſte *Schryvers der Hollandſche Geſchiedeniſſen*, met de *Aanmerkingen* van dien. Noch *Hollandſche Chronyken* of *Jaartyd-boeken van Holland*, zyn Vaderland. *Mandamenten* van ouds, van Utrecht, Holland en Zeeland: heeft ook *Heda* en *Beca* verbetert, en in druk uitgegeven, enz. Zyn *Poëmata* of Gedichten, wyd en zyds verſpreid, zyn waardig datze verzamelt mogten worden en byeen gebragt, om in 't licht te geven. Op zyne Afbeelding leeſt men:

Die hoogheroemde Man, in 't koper afgebeeld,
Heeft hier zyn wezen wel, 't verſtand is misgedeeld;
Wat is deez' koopre Plaat, die deez' begrypen wil?
't Is moeite te vergeeſſch, des waerelds rond ſtaat ſtil.

Nu volgt *Joh. Pontanus*, die *S. Ampſing* ook aanneemt in de Familie van de Geleerden van Haarlem; om dat zyn Vader te Haarlem gewonnen en gebooren is, met deze woorden: „ *Iſaacus Pontanus*, „ alzo genoemd, om dat hy in Ponto Danico, dat in de Sont legt, „ gebooren is; die van wegen de Heeren Staaten van Holland en „ Weſtvriesland, ook voor Ambaſſadeur in die geweſte getrokken „ is, een zeer geleerd en vermaard Man, deweike verſcheide Ry- „ ken en Landen, als Duitſchland, Vrankryk, Italien (waar van „ daan hy de Tytel van Doctor in de Medicynen heeft mede ge- „ bragt) doorreiſt heeft, en de Bibliotheeken van de Geleerden al- „ daar doorſnuffelt, met aandacht en opmerking. Heeft ook te Leyden zich een geruime tyd onthouden, alwaar hy *Lipſius* heeft hooren leezen. Naderhand wederom tot de Univerſiteit van Leyden gekomen zynde, zo heeft hy *Macrobius* vermeerdert, uitgegeven, en gedrukt by *Raphalingius*. Naderhand geroepen zynde van de Heeren Staaten van Gelderland, tot de Illuſtre Schoole van Harderwyk, als Profeſſor *Phyſices & Mathematices*: daar wezende, is hy

niet ledig geweeſt, maar heeft geſchreven een *Itinerarium* of *Voyage door Langedok*, in Vrankryk, met de Verklaaring daar op ſtaande, mitsgaders van de oude Franſche Taal, gedrukt by *Commelyn*, in den jaare 1606: heeft noch geſchreven de *Hiſtorie van Amſterdam*, zo van de oude Geſchiedeniſſen, als Stichtinge en Vergrootinge van de Stad, vervat in drie Boeken, in den jaare 1611: noch van de *Franſche Afkomſt*, gedrukt te Harderwyk, in den jaare 1616: noch heeft hy geſchreven *eenige Bewyzing van Landſtreeken van de Mond der Ryn*, tegen *Philippus Cluverius*, gedrukt t'Amſterdam, in den jaare 1614: noch een *nieuwe collecte van Landſtreeken en Geweſten*, tegen de zelve, gedrukt te Harderwyk, in den jaare 1617: noch verſcheide *Opmerkingen*, noopende de verſchillen op *Seneca*, gezonden aan *P. Scriverius*, zo van de eene als de andere: noch op de ſtukken en brokken van de oude *Latynſche Hiſtorieſchryvers*, by *Commelyn*, in den jaare 1622. De Annotatien op *Apulejus* van *P. Scriverius*, die noch niet in 't licht gegeven zyn, beruſten by hem. Deze *Iſaacus Pontanus* woont noch te Harderwyk, en is bezig om te beſchryven de *Chronyk en Jaarboeken van Gelderland*, en met het uitgeven van *Deenſche gedenkwaardige Gebouwen*, alzo hy nu Hiſtorieſchryver van den Koningk is.

Georg: Benedictus à Werteloos, moet ik niet voorby gaan, zynde een aartig en gelukkig Dichter; deze heeft in Vaerzen uitgegeven, de *Vroome Daaden van de Doorluchtige Prins Willem*, Graaf van Naſſau, vervat in twee Boeken: *Epigrammata Epitaphia*, of Grafdichten, gedrukt te Leyden, in den jaare 1586: hy is overleden, 25 jaaren oud zynde, in den jaare 1589. Daar zyn noch veele Gedichten van hem in wezen by de Heer *P. Scriverius*, die hy van Heidelberg gekregen heeft, en noch niet gedrukt.

Van de Hiſtorie onzer eeuwe heeft niemand, na myn oordeel, beter gemeriteert dan *Pieter Bor*, van Utrecht; want hy beſchreven en in 't licht gegeven heeft, *d'Oorſprongk, oorzaak, en continuatie van den Oorlog in Nederland*, tot den jaare 1590, en volgende jaaren, in verſcheide zwaare Boeken. Dezelve materie heeft hy ook vervat in Liederen, ter eeuwige gedachtenis, tot den jaare 1574. Boven deze de continuatie en 't vervolg van de Chronyk van *Carion*, de Geſchiedenis onder *Rudolph de twede* en *Mathias*, beide Keizers, en andere diergelyke meer, in 't licht gegeven. En of hy noch ledige tyd te veel had, heeft hy noch geſchreven de *Tragico-comedias* in pro-

ſa,

ſa, d'eene van *Apollonius*, Prins van Tyros, d'andere van de zelfde en zyne Dochter *Tarſia*. Deze *Bor* heeft te Haarlem veele jaaren gewoont, en zyn leven ook geëindigt.

De *Rectors*, die profeſſie doen van de goede Letteren en vrye Kunſten, neemen ook hier hun plaats, die hier geauthoriſeert zyn van die tyd af, dat Hertog *Aalbrecht* van Ooſtenryk de Magiſtraat vergunt heeft de Latynſche Schoole op te regten, Regenten te ſtellen na hun believen, omtrent den jaare 1389; welkers naamen door de oudheid, als verroeſt zynde, in 't verborgen zyn. De oudſte van de Rectors, daar men gewag van maakt, zyn wel deze, *Lambert Rooſeveld*, en Mr. *Jacob Meyſter*. Die geleeft hebben ten tyde van onze Ouders, en onzer geheuchenis, en dat ons gedenkt, zyn geweeſt vermaarde en Geleerde Mannen. In deze ordre komt my eerſt voor *Helicon Schagen*, die na 't Rectorſchap van de Schoole geſtaan en verkregen heeft, de vervalle Schoole gereformeert en de jonge Jeugd in goede tucht gehouden, en hen geleert wys te zyn, na de diſcipline van de Oude; is geweeſt in den jaare 1519.

Dezen is gevolgt Mr. *Gualter Hendrikſz.*, die de Griekſche en Hebreeuwſche Taalen publyk in de Schoole geprofiteert heeft en geleert, en tot Salaris jaarlyks toegevoegt is de zomma van 24 Ponden Vlaams, in den jaare 1527.

In plaats van deze is gekomen *Doccomius Friſius*, die zeer bequaam was om Kinderen op te queeken en te onderwyzen; dat *Erato* van Lamſpacus van *Diogenes* betuigt. Dat deze geweeſt is de Meeſter van *Hadrianus Junius*, een Man zonder wedergade, kan ik beſpeuren uit de omſtandigheden dier tyden.

Na deze is gevolgt *Jacob Iperen*, die zyne Diſcipelen en Jongeren niet alleen geleert heeft het zeggen, dat is de Welſpreekentheid, maar ook het doen; na 't exempel van *Phænix*, de Leermeeſter van *Homerus:* des niet tegenſtaande, is hy in den haat gekomen van veele, en verdacht geworden by den Biſſchop, als de raadſlagen van de nieuwe Inquiſitie begonnen de overhand te krygen.

Na deze quam *Cornelis Duyk*, die op dien tyd in de Vroedſchap was: van deze is ook S. C. Schepens beſluit, op 't verzoek van de Biſſchop, dat men *Duyk* uit de Schoole zoude zetten, en een ander in zyn plaats. En om dat hy in den vollen Raad bewilligt had, dat men vergiffenis van *Ferdinand* verzoeken zoude, is hy uit den Raad gezet en afgedankt.

In plaats van deze, is aangeſtelt *Cornelis Hagius*, die van wegen de treffelykheid van ſpreken en zingen, een donderende ſtem had, daarom verdient genaamt te worden, Olympius; deze ook, nadien die tyden vol gevaar waren, is geraakt in ſuſpitie van Ketterye, en daarom gekomen in een quaad gerucht: maar de dood is voorgekomen, aleer hy voor 't Geeſtelyk Gerichte geroepen wierd, is overleden twee weeken te vooren dat de Stad over ging; aldus heeft hy geene Biſſchop tot een Richter gehad, maar God in de hoogſte Hemelen.

Hier op wierd *Cornelis Schoneus*, die de naaſte in dienſt was met *Hagius*, tot Rector gekozen, midden onder 't gerammel van Wapenen, als de meeſte Schoolieren verſtrooit en verwoeſt waren; deze heeft hy allengskens (als de ongebondenheid van Soldaaten wat ophield) *ad jube* gebragt, en in hun oude plooi en ſtand. Deze gemelde *Schoneus* heeft met een groote kloekmoedigheid die moeijelyke dienſt en zwaare laſt in zo een dangereuſe tyd aangenomen, die over de Regeering van 't School alhier geſtaan heeft 36 jaaren; een wonderbaarlyk Bouwman van kloeke Verſtanden: deze is myn Meeſter geweeſt, welks geheugenis ik niet zal afleggen, dan met dit leven. Deze *Cornelis Schoneus*, geboortig van Gouda, was een wel Geleerd Man, een zeer vermaarde Comedie-Schryver, en navolger van *Terentius*, die de naam verdient en gekregen heeft van de *Chriſten Terentius*; want zyne Comedien, die hy geſchreven heeft, zyn meeſt uit de Heilige Schrift; ook heeft hy Kluchten en Zotte Kluiten op 't Toneel gebragt: heeft ook in het licht gegeven verſcheide geleerde en beknopte Gedichten; hier nevens de *Rudimenta* van de *Latynſche Grammatica* of Letterkunſt, na de ſtyl van *Cornelis Valerius*, uit laſt van de Heeren Staaten van Holland en Weſtvriesland: maar deze zyn by alle Schoolen niet aangenomen, door de neuswysheid van zommige onzer Rectoren.

Dirk Schrevel, is in de plaats van *Schoneus* al geſuccedeert voor zyn dood; want als hy nu tot hooge ouderdom gekomen was, en de kragten in hem bezweken, zo heeft de voorgemelde *Schrevelius* de zwakheid van de oude Man ondervangen eenige jaaren. Eindelyk, de Heeren Burgemeeſteren, uit mededogentheid van de oude en uitgeteerde Rector, hebben van veele jaaren goedgevonden en geresolveert, dat men die oude en afgeſloofde Rector zoude ontſlaan van zynen dienſt, en hem laaten volgen zyn volle Tractament. 't Is

ook

ook zo geſchied. En alzo is *Schrevelius*, by 't leven en toeſtemming van *Schoneus*, in de plaats gekomen. Deze, na dat hy ter inleidinge een Oratie gedaan had, is publyk Rector verklaart; die naderhand een floriſant School gehad heeft, daar men van wiſt te ſpreeken; uit de welke, gelyk uit het Trojaanſche Paard, de voornaamſte van Griekenland herkomen zyn, alzo zyn uit zyn Schoole en Gymnaſii voornaame Lieden gekomen, dienſtig voor de Republiek en Kerk. *Schoneus* is overleden den 23ſten van November 1611, in den ouderdom van 61 jaaren. Ter eeren zyns Meeſters heeft *Schrevel* dit Grafſchrift gemaakt:

Hier legg' ik nu in 't Graf, betemmer van de Jeugd,
Schoneus *eer genaamt, die 't ſpel weleer met vreugd*
Begon, maar nu volbragt; dit 's 't laatſte levensend;
'k Ga uit het ſpel, adieu! nu kommer en elend.

Wat voor een Man *Schrevel* geweeſt is, dat betuigen ten deele zyne Schriften. Eerſt heeft hy in zyne groene jaaren uitgegeven, *Triumph van Damiaten*, als die van Haarlem eene tocht gedaan hebben na Egypte: vier Boeken van de *Patientie*, te Leyden gedrukt, in den jaare 1623: noch *Scholaſtieke Oeffeningen* of *Oratien*, vervattende voornamentlyk die dingen die ſtrekken tot lof en recommandatie van de Schoolen, verder alles wat dienſtig is tot welſtand en goede ordre van de Schoole: drie *Oratien van de Achterklap:* een *Oratie*, als hy zynen dienſt neerlei, nu ontſlagen zynde; en meer andere van verſcheide materien: hier nevens noch een ſtuk werk byeen gebragt van eenige uitgelezene *Oratien*, van inhoud meeſt genomen uit de Heilige Schriften, andere uit de Moraale Philoſophie der Zeden, en geheimenis der Poëzy, meeſt alle in de Schoole publiek gedaan, onder de Tytel, *Scholaſticæ Diatribæ:* en eindelyk ook *Harlemum*, of *Beſchryving van de Stad Haarlem.* Ook noch verſcheide Dichtwerkjes, als *Jambi Morales*, na der Zeden aart: op 't *Beleg van den Boſch en overgaan:* op de gruwelyk *Peſt te Leyden*, in den jaare 1635, enz. Eindelyk heeft hy noch veele andere Gedichten, die te zyner tyd aan den dag zullen komen. Rector *Schrevelius*, na zyn getrouwe dienſt van 24 jaaren, (als de hekken hier verhangen wierden) zyn afſcheid ook gekregen hebbende, heeft zich begeven na Leyden, om zyn Zoons wille. Daar zynde, is zo aangenaam by de Magiſtraat van Leyden geweeſt, dat zy hem het Rectorſchap van hun School,

zonder verzoek, geſchonken hebben, alles door de gunſt van God.

Daar na is *Johan Middelhoven*, om dat hy een Latynſch School en eenige Schoolieren op een Dorp had, van de Magiſtraat bequaam geächt, zonder de Kerkenraad daar in te kennen, om de Schoole van Haarlem te bedienen; hebben derhalven eenige uit de hunne gedeputeert, die hem geroepen hebben tot het Rectoraatſchap. Hy terſtond gereed zynde, heeft afgelegt de perzoon van een Herder, en aangenomen het Ampt van een Rector. Hy was geen ongeleerd Godgeleerde: in de goede Letteren heeft hy niet byzonders gedaan, dat gedenkens waardig is; zeven jaaren is hy in de Schoole als Rector geweeſt: maar, als hem eenige quaade geruchten na gingen, is hy afgezet.

In wiens plaats gekomen is, *Gulielmus Nyenhuyſen*; dewelke, volgens de oude coſtume, een *Oratie* gedaan heeft, tot welſtand van zyn dienſt, die hy ook in het licht gegeven heeft: hy had geſtudeert in de Medicynen, en in de Griekſche Taal was hy zeer ervaaren, dat hy met eere daar van Profeſſie had kunnen doen in de Univerſiteit. Dit bragt zyn Perzoon in achting, ook dat hy gekozen was onder de Uitleggers van het Nieuwe Teſtament. Maar heeft niet lang geleeft; is in 't beſte van zyn leven geſtorven, te Haarlem uitgedraagen, en te Enkhuizen, daar hy t'huis hoorde, begraven.

Na deze is gevolgt *Juſtus Duyſt van Voorhout*; die, eenige jaaren het Conrectorſchap bedient hebbende, is waardig geächt om tot hooger gepromoveert te worden, en eindelyk tot Rector verkoren; en niet lang daar na Vroedſchap gemaakt; die al eenige preuven gegeven had van zyne Geleertheid; en vertrouwe dat hy diergelyke meer zal geven, waardig zyne beroepinge. Maar naderhand beroepen zynde tot hooger ſtaat en meerder digniteit, en nu in 't Collegie van d'Admiraaliteit gekozen, heeft de Scholaſtyke Dienſt afgelegt, als nu wel gezegent zynde.

Na deze, is de Conrector *Urſinus* in de plaats gekomen; die het toequam, om dat hy de naaſte Collega aan den Rector was: een Theologant, en gepromoveert in de Philoſophie. Eindelyk, noch Mr. *Artius*, in Taalen ook wel ervaaren; die tegenwoordig goede dienſt doet, en van wien alles goeds te verwagten ſtaat, door de Zegen des Heeren.

En dit zyn byna die geene, die te Haarlem woonachtig of gebooren, uitſteekende in Geleertheid, geoeffent in alle Faculteiten en

Wee-

Weetenſchap, ervaaren in Kunſten, en geduurige Liefhebbers van goede Letteren. In de laatſte ordre van deze, is de laatſte niet geweeſt *Symon Janſz. van Tetbrede*, een vernuſtig Man, en geen gering Poëet; weleer myn Con-diſcipel, die zich geneerde met Percament te maaken, uit te venten en koopmanſchap te dryven.

Onder de Bende der Geleerden, is myns bedunkens, *Laurens Janſz. Koſter* wel waardig dat hy gerekent word, de Inventeur of Uitvinder der Drukkunſt; een vernuſtig Praktizyn van zo eene Goddelyke Kunſt: van deze word verhaalt: Dat de *Typographia*, of Kunſt van Boekdrukken, te Haarlem gevonden is; hier heeft niemand van de oudſte onzer Stad ooit aan getwyffelt; alhoewel eenige ſtaande willen houden, dat deze Kunſt te Ments eerſt gepraktizeert is, een voornaame Stad in Duitſchland, verheven door de Biſſchops-ſtoel. Dat deze Kunſt van Drukkery behendig en diefsgewyze daar gebragt is, dat ſtaan wy toe: maar dat die te Haarlem gevonden is, zeggen wy met ſtyve kaaken, nevens onzen Landsman *P. Scriverius:*

Wat roemt gy te vergeefs de Letterkunſt van Ments?
Een Parſe daar gemaakt, dit dunkt ons vry wat vremts:
Deez' Kunſt heeft Koſter *ons te Haarlem eerſt geplant;*
Dit is de Man alleen die God gaf dit verſtand.

Hoe meenig Burger van Haarlem, daar gewonnen en gebooren, geloofwaardige Lieden, betuigen eendragtig, dat zy van hand tot hand van hunne Voorzaaten ontvangen en verſtaan hebben, dat 'er al voor 208 jaaren een voornaam Burger van Haarlem geweeſt is, die daar woonde in een treffelyk Huis, tegen over het Stadhuis, *Laurens Janſz.*, *Sacriſteyn*, dat *Koſter* betekent; dit was de naam van die Familie; want dit een Erfampt en by ſucceſſie was in die Stam: alzo dat deze eer hem alleen toekomt, die van veele benyd word. Deze *Koſter* (dat ik de gelegentheid mag verhaalen) had voor een manier, te gaan wandelen in 't Boſch; en als hy by geval peinzende neder gezeten was, om tydkorting, komt hem in den zin Letteren te ſnyden in een Boeken-ſchorſe; daar na zyn eigen Naam te ſnyden, die drukkende op de rug van zyn hand, laatende evenveel Letteren op het vel. Terſtond daar na, heeft hy een Regel a twee om de kortswyl in de Schors geſneden, en maakte Letter aan Letter op eene linie, beſtreek die met zwarte Inkt, en drukte dat kunſtig op

ſchoon Papier. Dit is de eerſte proeve geweeſt van zo een groote Kunſt: en wel gelukt zynde, heeft hy zyne gedachten tot hoogere dingen aangelegt. Voor eerſt praktizeerde hy een klevende Ink, die vaſt hield; en deze vond beviel hem wel: eindelyk heeft hy de zaak in beraadſlaging gelegt met zynen Zwager *Thomas Pieterſz.*; die vier Zoonen nagelaaten heeft, die alle d'een voor en d'ander na Burgemeeſters geweeſt zyn; zo dat niemand meene, dat het geringe Lieden geweeſt zyn, die zo een treffelyke Kunſt gevonden hebben; neen, 't is Gods inventie geweeſt. Daar na hebben zy geheele bladeren met Letteren gevult; doch alleen maar aan eene zyde. Daar zyn noch ten huidigen dage eenige Tractaatjes in wezen, aan eene zyde maar gedrukt, rug aan rug geplakt, maakt een blad. Uit deze Drukkery is een Boek in 't licht gekomen, in het Nederduitſch geſchreven, met de Tytel, *Spiegel der Behoudenis*. Dit is de eerſte kindsheid geweeſt van deze Kunſt; die door den tyd haar wasdom gekregen en toegenomen heeft. Want nadien d'Autheur van dit werk met groot verſtand begaaft was, zo heeft hy voor eerſt de Boeke-houtjes verworpen en verandert, en Letteren van Lood gemaakt. Daar na heeft hy ook Letteren, zeer aartig, van Tin gegooten, die beter tegen de Pers mogten. Welke *Gerrit Thomaſz.* bewaart heeft, om by de Nakomelingen zulks te doen gelooven. En als deze Lieden dag aan dag hoe langer hoe meer avanceerden in de Kunſt, ook profyt daar van trokken; en nu alles na wenſch wel gelukten, en goede Conqueſten maakten, zo is *Koſter*, d'Autheur, d'arbeid van 't drukken niet wel machtig geweeſt, daar door genoodzaakt hulpe te gebruiken van Knegts, die hy hun Dagloon gaf; doch, met deze voorzichtigheid, dat hy niemand in zyn Winkel aangenomen heeft, dan die eerſt eed van getrouwheid had gedaan, dat zy niet zouden op ſtraat brengen de geheimen van de Drukkunſt, of anderen leeren op eenigerlei wyze. Des niet tegenſtaande, zo is 'er eenen *Jan*, of zo men vermoed, eenen *Fauſtus* geweeſt, die zyn Heer en Meeſter ontrouw is geweeſt, van dewelke hy de geheele Kunſt geleerd had; deze heeft op Kersnacht de Kaſten van de Letteren aangetaſt en beroofd, en heeftze eerſt na Amſterdam gebragt, daar na te Keulen op den Ryn, en eindelyk na 't Bisdom van Ments; alwaar deze fameuſe Dief, zichzelve toepaſſende de eere van deze nieuwe Inventie, heeft binnen 's jaars, omtrent den jaare 1442, in 't licht gegeven het *Doctrinaal van Alex-*

an-

ander, met eenige Tractaatjes van *Pieter de Spanjaard*, met dezelve Letteren, die hy van zyn Meester gestolen had. Hier uit ontstond het gerucht, dat te Ments de Kunst van Drukken gevonden was, tot nadeel van *Laurens Jansz. Koster*. Wy kunnen dit wel toestaan, dat de Kunst van Drukken in Duitschland in eere gehouden is; maar te Haarlem eerst gevonden.* Niet tegenstaande, dat *Polidorus Virgi-*

* *J. C. Seiz*, in zyn *derde Jubeljaar der Boekdrukkunst*, tekent aan, ten deele uit *H. Junius* en *P. Scriverius:* Te Haarlem heeft tusschen de Jaaren 1420 en 1450 geleefd en gewoond op de Markt, tegen over de Groote Kerk, in een ruim, maar nu in drien verdeeld Huis, eenen *Laurens Jansz.*, [wat de Afbeelding van *Laurens Jansz. Kosters* Huis betreft, by hem in Print, in drie Gevels verdeelt, is niet wel aanneemelyk, en geloove dat het 'er maar twee moeten zyn; want de Scheidsmuuren tusschen No. 2 en 3 zulks klaar bewyzen, als mede de Kelder, die van No. 1. en 2. gemeen is; doch achter No. 2. zo breed als die Erf is, zal 'er denkelyk aanhooren, en nu aan de Herberg het Vergulde Vlies getrokken, om dat 't 'er achter loopt, zo breed als No. 2. is] een eerlyk en welgegoed Burger van die Stad, die den Toenaam van *Koster* voerde, om dat het Kosters ampt, zynde een Kerkelyke Bediening, in deszelfs Geslacht, dat al in den jaare 1300 bekend is geweest, van ouds erflyk was: zyn deftigheid heeft hem ook te weege gebragt, dat hy Schepen van de Stad Haarlem geworden is, welk Ampt men uit Gezegelde Brieven bevind, dat hy in den jaare 1431 bekleed heeft. Deze *Laurens Jansz.* heeft zyn liefhebbery gehad met allerlei Figuren in hout te snyden, en omtrent den jaare 1428 in den Haarlemmer Hout, buiten de Groote Houtpoort van Haarlem gelegen, een wandeling doende, vond hy eenige Beuke-takken en Schorsen leggen, die door den wind afgewaaid waren; hy raapten 'er een op en sneed tot tydkorting eenige Letteren daar in, windende vervolgens een papier daar om, en zynde neêrgezeten, viel hy in slaap; daar ondertusschen het papier van de vochtige lucht, of van eenig gevallen regen nat geworden was: hy wakker wordende, bezag het papier en hout, en vond, dat de Letteren met eenige verwe uit het hout op het papier verkeerd uitgedrukt stonden: hier op ging hy, de zaaken dieper nadenkende, na huis, en sneed in een ander stuk hout eenige Letteren, of een Regel Schrift verkeerd in, vervolgens nam hy papier, en drukkende het zelve op het hout, zag hy de Letteren en woorden regt staan, datze konden gelezen worden: hy ging hier op in geheele houte Plaaten allerlei Figuren met eenige Spreuken daar by snyden, en met een vaale of feuillemorte coleurde Inkt dezelve bestryken, en ze daar na afdrukken; als 41 Figuren, verbeeldende eenige *Historien van het Oude en Nieuwe Testament*, met eenige daar by geschrevene Latynsche Spreuken. Een twede, van de 7 *Temtatien van een Kranke*, in 7 Figuren, met een Latynsche Verklaaring; staande vooraan een laater gedrukte Tytel, waar in gezegt word, dat dit 1428 door *Laurens Jansz. Koster* uitgegeven is. Een derde, van 16 Figuren, met *Latynsche Spreuken* uit het *Canticum Canticorum*, op Banderollen in de Printen ingevoegt, staande voor aan, dat het 1430 door *Laurens Jansz. Koster* is gedrukt. Een vierde, vervattende *allerlei Figuren uit de Openbaringe van Johannes*, ten getale van 48 stuks, met *Latynsche Spreuken*, ook op de Banderollen ingevoegt: met Couleuren afgezet, na den smaak van die tyd. Het eerste betuigt *Scriverius*, nevens eenige andere, gezien te hebben: maar de drie laatst genoemde worden noch op het Stadhuis te Haarlem bewaard, en zyn aldaar te zien. *Koster* hier op noch verder gaande, begon eenige Boeken in houte Vormen te snyden, en op het Papier alleen op de eene zyde te drukken, onder anderen een *Donatus*, of *Gramatica Donati*, voornamentlyk ten dienste van zyn Zwager *Thomas Pietersz.* Kinderen; en die hy ook ten beste van het Gemeen uitgaf. Hy bedacht ondertusschen noch een beter vond, en sneed enkele Letteren, eerst van Hout, en daar na van Lood en Tin, en begon die in woorden te zamen te zetten, en dus iets weinigs te drukken; doch dit noch te moeyelyk vindende, begon hy ze uit die Metalen in Vormen te gieten, en daar mede den *Spiegel der Behoudenisse* omtrent den jaare 1440, als het eerste met enkele gegoote Letteren gedrukte Boek, te drukken. 't Is niet te denken, dat *Koster* alle deze dingen niet alleen heeft kunnen bewerken en verrichten, maar dat hy daar toe verscheide Perzoonen van nooden heeft ge-

gilius, in zyn Boek dat hy geſchreven heeft van de Vinding aller Dingen, deze eere toeſchryft *Johan van Guttenberg*, een Duitſch Edelman.

gehad, aan die hy d'eene dit, d'ander dat toebetrouwen en zich van hunne handen, hulp en arbeid bedienen moeſt, om alles in ſtand en aan den gang te brengen: maar om dat alles hier by zo gewigtig was, en dus geheimhouding vereiſchte, zo verplichtede hy ook alle zyne Werklieden daar toe. Doch hy had nauwlyks den eerſten Druk van zyn *Spiegel der Behoudenis* afgedrukt, of een van zyne Knegten, een Duitſcher van Geboorte, die nu alle de Werktuigen, handgreepen en behandelingen van de Kunſt, voor zo verre ze *Koſter* doe bedagt had, geleerd hebbende, en ziende wat voordeel men daar mede maken konde, eens op een Kers-avond, in den jaare 1440, wanneer al het Volk van den arbeid uitgeſcheiden en in de Kerk was, op den Drukkery-winkel ging, eenige Gereedſchappen en Letters, waar van *Koſter* weinig meer als voor twee bladzyden van klein folio had, in een zak ſtak, en zich daar mede zoek maakte; zynde naderhand bekend geworden, dat hy zich over Amſteldam en Keulen na Ments geretireert, en reeds in den jaare 1442 een Boek, zynde een *Grammatica*, *Alexandri Galli Doctrinale* genaamd, benevens *Petri Hiſpani Tractatibus Logicis*, gedrukt en uitgegeven had, en wel met even diergelyke Letteren, als *Koſter* zich van bediend had by den *Spiegel der Behoudenis*. *Koſter* was niet weinig verſlagen en verlegen, dat hem zyn Knegt zulk een pots geſpeelt, zyn Drukkery berooft en geruïneert, en zyn Kunſt na elders over gebragt had, en ze nu zelfs, als zyn eige Uitvinding, oeffende. Doch daar was niet anders aan te doen, als maar wederom zyn Drukkery in ſtaat te ſtellen: hy goot dan wederom andere Letteren, niet van Lood, maar van Tin, die wat beter uitvielen dan d'eerſte, en drukte daar mede den *Spiegel der Behoudenis* op nieuw; gevende daar na ook uit dit zelve Boek in 't Latyn of Latynſche Rymvaerſen, onder den Titel, *Speculum Humanæ Salvationes*, met de eigenſte Letteren van het Duitſche gedrukt. Hoe het verder met *Laurens Janſz. Koſter* en zyne Boekdrukkery gegaan is, daar van vind men geene narichten; zynde in de binnenlandſche Beroertens van het zogenaamde Kaas- en Broodsvolk, als het overblyfzel der Hoekſe en Kabeljauwſe Partyen, die de Nederlanden van den jaare 1350 tot 1492, en dus 142 jaaren achtereen, in vuur en vlam gezet hebben, en beide Landen en Luiden bedorven, en in de Plondering der Stad, doe voorgevallen; als mede door de Spaanſche harde Belegering en eindelyke inneeming en wreede moedwillige behandeling der Spaanſche Soldaaten in den jaare 1573, in de Stad meeſt alle Documenten verlooren gegaan: alleen is zo veel bekend, dat omtrent het midden van de volgende Eeuw, dat is omtrent den jaare 1550, noch *Wynkannen* in het Huis van den gemelden *Laurens Janſz. Koſter*, doe by zynen Naneef *Gerard Thomaſz.* bewoond, te zien geweeſt zyn, dewelke men wiſt, dat uit de verſmoltene Letteren van de Boekdrukkery van *Koſter* gemaakt waren: en dat de *Houtſneden*, van hem in den *Spiegel der Behoudenis* gebruikt, van Haarlem na Culenburg, in handen van *Johan Veldenaer* gekomen zyn; die dezelve, om datze in het midden door een Pilaar onderſcheiden waren, van malkander gezaagt, en in den *Spiegel der Behoudenis*, aldaar op nieuw in quarto met een andere Letter in den jaare 1483 gedrukt, gebruikt heeft; want dat het die zelve *Houtſneden* van *Laurens Janſz. Koſter* moeten geweeſt zyn, kan men uit de vergelyking van die beide *Spiegelen* zien; zynde in d'een zelfs niet een trek of ſtreepje meer of min, of anders, dan in de andere te vinden; gelyk my zelve, by het onderzoek gebleken is; want ik heb in eenige zelfs de ſtreepjes, die bladeren op Boomen verbeelden, geteld, en bevonden, dat hun getal, geſtalte en plaats in beide eveneens waren, enz. [*Van deze laatſte* Culenburgſche Spiegel, *die* Seiz *t' Amſterdam by de Heer* J. Marcus *zelve zo naauwkeurig heeft nagezien, is den Drukker dezer tegenwoordig bezitter.*]

Den Factor *Pieter Langendyk*, in zyn Vaers, voor de Redenkamer der *Pellikaaniſten*, opgezongen den eerſte January 1740, gedenkt ook dus 's Mans Kunſt:

Toen wierd, ô Haarlem! in uw vindingryke ſtadt,
Door Laurens Koſter, wiens geſlacht op 't kuſſen zat,
De kunſt gevonden, waar door alle kunſten leeven.
Hy wandlende in den Hout door Beukeboomen dreeven,
Snyd letters uit een ſchors, en of 't de hemel gaf,

Drukt

man. En dit is geen wonder, want als de Zoonen en Erfgenaamen van *Laurens Jansz. Koster* gevoelden en gewaar wierden, dat zy van die eere versteken waren, en ook droevig daar over treurden, zo is de liefde en iever t'eenemaal verkoud, om die Kunst in eere te houden; en hebben ook naderhand geen lust gehad om dezelve te hervatten en in 't werk te stellen: nadien 'er nu al andere waren die de Kunst van Drukken in eere gehouden hebben. Want in den jaare 1458, heeft *Conradus*, eenen Duitscher, de Kunst te Romen beginnen te praktizeeren. Na hem, eenen *Klaas Jansz.*, gebooren Franschman, heeft deze Kunst van Drukken zeer verciert en verbetert. Maar boven alle heeft *Aldus Manutius*, van Romen, wel ervaaren in de Griecksche en Latynsche Taalen, deze Kunst met groote naarstigheid en arbeid tot de uitterste perfectie gebragt; heeft ook geene kosten gespaard, andere ten exempel; en dat noch meer is, heeft getracht in dit Werk eere in te leggen: zo dat de Druk van *Aldus* (om datze wel de correktste was) meer gewild en begeert is geweest. Hy is de eerste die de Pers gesteld heeft, om met Grieksche Letteren te drukken. Van deze zaak, waar by wy nu bewezen hebben, dat de Drukkunst te Haarlem gevonden is, staat noch het Opschrift in de Gevel van 't Huis, ter eeuwige gedachtenis, dus luidende:

ME-

Drukt hy die op 't papier met inkt al speelende af.
Dat bracht hem in den zin of 't mooglyk mocht gelukken,
Een schrift dat leesbaar was op deeze wys te drukken.
De hemel zegende 's mans yver wonderbaar,
Hy goot de letters nu, en voegde ze dan elkaâr,
En vind een drukpers uit. Toen zag het edel Spaaren
Het eerste en wettig kind der nutte drukkunst baaren,
Genaamd de Spiegel der Behoudenis; *een werk*
Dat 's vaders grooten naam verheft tot aan het zwerk.
De wysheid wellekoomt dien eerstgebooren zoone,
En wil dat Kerk en School Laurens, den vader, kroone
Met eenen lauwerkrans van eer en achtbaarheid.
Sinds is de boekdrukkunst de waereld door verbreid.
Toen zag men 't Godtlyk licht weer op het aardryk schynen,
En alle nevels der onweetenheid verdwynen,
Wyl 't Evangelieboek in Hollands oude spraak
In yders handen quam, en strekte tot een baak
Der zielen, om den weg der waarheid recht te vinden,
En blindlings niet te treên op 't voetspoor van de blinden.
De Penningwysheid heeft nu na drie eeuwen tyd,
Met zinnebeeldwerk hem aan de eeuwigheid gewyd,
Hem, door wiens nutte vond ontelbre letterhelden
Vereeuwigd zyn, wiens deugd alle eeuwen zullen melden.
Hy maakt zyn vaderstadt de waereld door vermaard.

MEMORIÆ SACRUM.

TYPOGRAPHIA

ARS ARTIUM, OMNIUM SCIENTIARUM CONSERVATRIX,

HIC PRIMUM INVENTA

ANNO M. CCCCXXIIX.

Dat is:

Een Kunst aller Kunsten, Bewaardster van alle Weetenschappen, is hier ter plaatze eerst gevonden, in den jaare 1428.

Na de Classe der Geleerden, komt het my voor, dat die geene, die in kunst uitmuntende zyn, behooren gesteld te worden, en dat met recht, want 'er groote gemeenschap is tusschen de Schilderkunst en Poëzy; gelyk *Simonides* weleer gezegt heeft, dat de Schildery is een stille Poëzy, en de Poëzy een spreekende Schildery. Op die zin schynt *Horatius* ook gesproken te hebben, als hy zegt: „ De „ Poëzy zal zyn als Schildery, enz. Beide deze Faculteiten hebben iets gemeens; want gelyk de Poëeten macht is vergunt, om alles te verdichten en bestaan, alzo is de Schilders gelyke vryheid gelaaten: wederom, gelyk eenige Schilderyen van naby willen gezien worden, andere van verre; die in het duister, en noch andere in 't licht best oog hebben: alzo ook het eene Gedicht wil wat ruwtjes overgeloopen wezen, het andere tracht om wel en met opmerkinge gelezen te worden, dat niet vreest de scherpzinnigheid van den aandachtigen Lezer. Maar, daar is geen een zoort, van die geene, die in de Kunst uitsteekende zyn. De Kunst van Schilderen is zeer oud: want wy leezen, dat eerst binnen Sicyon, daar na door geheel Griekenland, de manier is geweest, dat de Welgeboorne Kinderen voor alle dingen leerden de Kunst van Malen in Boeken-hout: gelyk de Kinderen van Romen leerden, een Pond Gewigts met veel Cyfferen en Zommen te maaken, en te divideeren in 100 deelen. Maar de waardigheid der Maalkunst is zodanig geweest al van ouds, dat die

ge-

gerekent is onder de Vrye Kunsten. Alle tyd heeft ze de eere gehad, dat niemand dezelve mocht leeren dan Welgebooren Kinderen, ook die eerlyk waren, en dat met een geduurig mandement en verbod, dat de Slaaven en Slaaven Kinderen die Kunst niet mochten geleerd worden. Uit de Kunst hebben de *Fabii*, van 't allertreffelykste Geslachte van Romen, de toenaam gevoerd van de Schilders. Van *Q. Fabius* hebben wy dit vernomen, die Naneef was van de Burgemeester, en een triumphant Man; als zyn Neefje stom was, heeft de Orateur *Messala* goed gedacht, dat men hem zoude Schilderen leeren: waar toe ook de Keizer *Augustus* geraaden heeft; als de Historien melden. Derhalven, vertrouw ik, dat de Schilders naast aan de Geleerden gesteld worden; dit zal niemand van Kunstenaars benyden. Maar deze noem ik Schilders, die met aansmeeren van Verwe en Penceel Beelden maaken, niet anders of zy leefden, en die met een kunstig Penceel (na dat het hun lust of in den zin komt) Goden en Menschen stellen in postuur, en na 't leven uitdrukken. Verder, alle die Landschappen, 't storten van Rivieren, Bosschagien, Bergen en Dalen, en Ebbe en Vloed van de Zee asmaalen: als mede Zeemonsters, Klippen in Zee, gelyk de Scylla en Charybdis. Hier en boven de *Driades*, de Bosch-godinnen, Berg-godinnen, Rivier- en Fontein-godinnen; de God der Zee, en den speienden *Orpheus* in de Bosschen, met zyn gevolg. Hier en boven die verschrikkelyke Monsters vercieren en schilderen, als daar zyn het drievoudig Monster *Chimæra*, de driehoofdige *Cerberus*, de *Hydra* van *Lerna*, en diergelyke meer, die zy uit hunne harssenen vercieren en verdichten, en in hunne Tafereelen brengen, met een stout Penceel. Deze Kunst breid zich zo breed uit, als 't begryp aller dingen, dat men met oogen kan beschouwen. Van de Schilderkunst kan niet uitgesloten worden 't Bootzeeren; die *Plinius* genoemd heeft, de Moeder van Beeldsnyden, Steenhouwen, en de Kunst van Snyden en Graveeren. En gelyk weleer *Sycionia* by de Grieken, *Florentia* by de Italiaanen, door de Schilders en Kunstenaars vermaard is geweest, alzo is *Haarlem*, een oude Stad in Nederland, door Schildery met Olyverw van alle zoorten alzo beroemd geweest, dat dezelve scheen te wezen een Minne en Voedster van alle Verstanden, die in alle Kunsten uitsteekende geweest zyn. En dit is noch ten huidigen dage by ieder een bekent, dat d'allerbeste Schilders, voor eenige honderde jaaren herwaards, hier opgequeekt zyn, alzo dat Haar-

 lem

lem altyd gehouden is als de Academie van de Schilders. Dit betuigen ons zo veele voortreffelyke Verſtanden in de Schilderkunſt, die te Haarlem gebooren, en opgequeekt zyn: onder dewelke van oudheids wegen wel meeſt te recommandeeren is *Johan van Hemſen*, van Haarlem, die voor een manier had, meer de Oude Schilders te volgen, dan de Moderne, zo men die noemt, en dat in groote Poſtuuren, en zinryk. Deze heeft een Tafereel geſchildert, in dewelke *Chriſtus* midden onder zyne Diſcipelen uitgebeeld is, en Jeruzalem in 't verſchiet. Dit Tafereel is noch in wezen, en hangt te Middelburg ten huize van *Cornelis Monix*, een groot Liefhebber der Schilderkunſt.

Omtrent dien tyd is 'er ook geweeſt een vermaard Schilder, *Johan Mandin*, dewelke navolgde de manier van *Hieronimus Baſch*, in 't afbeelden van Bullebakken, Nachtvogels in de lucht, Nachtgeeſten, Weerwolven, en diverſche maakzelen van Duivelen te ſchilderen, verſchrikkelyk om te zien, met een aartig en vercierlyk Penceel, na den aart der Poëeten. Deze is te Antwerpen in zo een eere gehouden om zyne Kunſt, dat hy van de Stad beſchonken is met een honorabel Salaris, en groote eer van zyn naam: hy is ook aldaar overleden.

Albert van Oudewater; wanneer hy geleeft heeft, daar word aan getwyffelt. Eenige maaken giſſing, dat hy met *Jan van Eyk* op eene tyd geleeft heeft, dit afmeetende uit de omſtandigheid des tyds: dat is kennelyk, dat hy geweeſt is voor *Gerrit St. Jans*, die zyn Diſcipel geweeſt is, en niet van de minſte, maar meer als gemeen. Dit is althans zeker en gewis, dat de gemelde *Albert* te Haarlem een Schilder geweeſt is, die Verwe en Couleuren zamen met Oly getempert, gebruikte, en geen andere. Daar is weleer in de Groote Kerk een Tafereel geweeſt van hooge waarde, op 't Roomſche Autaar, aan de zuidzyde, dat hem aanbeſteld was door Pelgroms, die Bêvaarden belooft hadden, om te viſiteeren de Reliquen van *St. Bavo*, die van Romen gekomen waren. Hier nevens heeft hy twee Stukken na 't leven geſchildert, 't eene 't Beeld van *St. Pieter*, en 't ander van *St. Paulus*; aan de Voet van 't Autaar had hy aartig geſchildert Landſchappen, Boſſchen en Plantagie, 't ſcheiden van de Wegen, en op de Wegen verſcheide Paſſagiers, eenige wandelende, andere gezeten om te plaiſteren, eenige zittende om te ruſten, andere die zich vermaakten met Spys en Drank, daar by ook ſtond

een

een Boutelje met Wyn. Hy munten uit in de Omtrek van 't Aangezicht, in Handen en Voeten na 't leven uit te beelden, en af te maalen, gelyk ook in 't los Lywaad, en veele vouwen. Ook heeft hy een Beeld geschildert van *Lazarus*, uit de dood verwekt; welk Tafereel, als de Stad overgegaan was, met behendigheid na Spanje is gevoert, zonder eenen Penning daar voor te geven. Men zegt, dat *Maarten van Heemskerk*, dit Stuk met zo eene verwondering beschouwd heeft, dat hy door de speculatie van zo een Goddelyk Werk, zich niet kon verzadigen, en gezegt zou hebben, als in den geest opgetrokken: „ Ik geloof, dat zommige Kunstenaars met Hemels „ Brood en Drank gevoed zyn, die door ingeven van hun Geest zo „ een Goddelyke uitbeeldinge in hunne harten begrypen.

Gerard van St. Jan, is een Discipel geweest van *Albert van Oudewater*, die zynen Meester aartig volgde, en de Schilderkunst zo een luister heeft gegeven, dat hy zynen Meester niet heeft geweken; ja dat meer is, in veele overtroffen, ten deele in 't vernuft van zyn Verstand, en geestige Ordonnantie, ten deele in 't leeven van de Beelden, in 't uitdrukken van de Affecten, en bewaaren van de Welstand. Deze *Gerard van St. Jan* heeft te Haarlem geleeft by de Heer *van St. Jan*; daar van daan ook hem de naam gegeven is; hoewel hy onder de ordre van *St. Jan* niet aangenomen is. Zyne Werken zyn om geheel te verwonderen, en vol devotie. Onder andere Tafereelen, heeft hy een Stuk geschildert, grooter dan 't leven, opgeregt op het hooge Autaar, *Christus* aan het Kruis genagelt, aan wederzyden behangen met Deuren, en ook binnen en buiten met Olyverwe gecoloreert. 't Voornaamste deel van dit Werk is verdistrueert en geschonden in 't Kerkschenden van Soldaaten: het andere, *Christus* van het Kruis afgenomen, met de uitgedrukte Nagels, om in het Graf gelegt te worden, daar eenige van zyne Discipelen en Apostelen by stonden, en Moeder *Maria* daar omtrent, in wiens Wezen hy alle de affectie van droefheid had uitgedrukt. *Albert Durer* heeft zich zo verwondert over zyne Kunst, dat hy luidkeels uitgeroepen heeft: „ Voorwaar, deze is in 's Moeders lichaam geformeert „ en gebooren Schilder!

Onder de vermaarde Schilders is ook geweest *Volcart Claaszoon*, van Haarlem, die geestig en vaardig was; welks Werken noch ten huidigen dage in wezen zyn alhier op Schepens-kamer; die, met een stout Penceel gedaan zynde, meer komen na de oude als mo-

derne Schilders: een Man, die zeer geryffelyk was om 't poogen van gemeene Schilders te helpen, alzo hy veele Schetzen, Emblema's, en getekende Historien, voor een geringe Prys getrokken heeft, en op 't Papier gebragt, ten gebruike van de Glasschryvers.

Maar *Dirk van Haarlem* is noch meer geächt geweest in die oude en slegte tyden; die zo treffelyke Stukken heeft gemaakt, als niemand van die eeuwe. Deze, wat hy voor een Meester gehad heeft, weet men niet: maar 't is zeker, dat hy te Haarlem lang gewoont heeft in de Kruisstraat, niet verre van het Weeshuis. Hoedanig dat hy geweest is, spreken zyne Schilderyen, voornamentlyk dat Tafereel, dat hy na de kunst en regel van Schilderye gemaakt heeft, in den jaare 1462; alwaar hy in 't midden van dien een Pourtrait van onze Zaligmaaker geschildert had, daar de Straalen van een Goddelyke Majesteit zich vertoonden; ter wederzyden waren 'er Deuren, in de eene was het Beeld van de Heilige *Paulus*, en in de andere de Heilige *Petrus*, die beide na 't leven quamen, zeer aartig geschildert, met schoon Hair en gekrulde Baard. Dat deze geweest is voor de tyden van *Albert Durer*, geeft de Schildery te kennen, die zo vermaard is geweest in zyne kunst, als Edel van Geslacht.

Nu volgt *Johan Sinapius Mostart*, die van kindsbeen af zeer genegen was tot de Schilderkunst, en zyn eerste beginzelen gelegt had onder eenen Meester *Jacob van Haarlem*, die een middelmaatig Schilder was, en niet om te versmaaden. Dat deze van Edel Geslachte was, is nu verhaalt, om dat hy van de dapperheid zyner Voorvaderen de naam had van de aloude *Mostarden*; van die geene, die in de tocht na Damiate, leggende op de Nyl, Keizer *Frederik* en Graaf *Floris* in Egypte gevolgt was, aan 't Heilige Land, na dat zy Pelusia of Damiate vermeestert hadden, is hy van de Keizer om zyn vroome daaden vereert geweest, met een Wapen van drie Geveesten in een Rood Veld, afgerukt van de Degens in de slag. Deze *Sinapius* heeft zyn naam gekregen van de scherpte van Mostart, en zyn Geslacht heeft hy een luister gegeven door de Kunst en goed leven; was een Hoveling, en recommandeerde zyn Perzoon, was bevallig en schoon van Lichaam, begaafd met Welsprekendheid, milddaadig tegen den Armen, beleefd tegen een ieder, en meewaardig in het groeten. Waar door hy by de Grooten in groot aanzien geraakte, alzo dat hy voor Hofschilder aangenomen wierd van Mevrouw *Margareta*, Zuster van Hertog *Philips*, en die geene die Koningk van

Span-

Spanje geweest is, d'eerste van die naam. Deze heeft een geruime tyd ten Hove verkeert, liefta!ig by ieder, en veele gedenkwaardige Stukken nagelaaten, daar mede hy met de Ouden zou kunnen stryden. Groote Vorsten en Heeren, zo Mannen als Vrouwen, heeft hy na 't leven geconterfait, zodanig, dat zyne Afbeeldingen scheenen te leeven. Na 18 jaaren gepasseert waren, is hy wederom te Haarlem op zyn rust gekomen; alwaar hy zeer treffelyk heeft geleeft; dagelyks quamen t'zynen huize Ridders van 't Gulde Vlies, en andere Edelen: onder andere ook is de Graaf van *Buren* heel familiaar met hem geweest. Nergens zyn 'er meer Stukken van hem te zien geweest op eene plaats dan te Haarlem, in 't huis van zynen Neef, de Heer *Nicolaas Suyker*, die, niet lang geleden, by onze tyd noch geleeft heeft. Daar is noch een Tafereel in wezen, dat hangt in 't Prinsenhof, zynde een Landschap in Bosschagie, waar in te pas gebragt word *St. Hubert*, Patroon van de Jacht, op zyn knien leggende voor een Hert, dat tusschen zyn Hoornen draagt het Beeld van de gekruiste *Christus*, staande onder de strueelen: en andere diergelyke Stukken meer heeft hy gemaakt. Want t'Amsterdam heeft lang berust een stuk van 't Geslacht van *St. Anna*: ook by *Florentius van Schoterbosch*, die Raadsheer geweest is in den Hoogen Raad, dat noch in wezen is, waar in *Abraham*, *Sara*, *Hagar* en *Ismaël* geschildert staan. En op andere plaatzen meer zyn noch verscheide Stukken geweest, die door de groote brand vergaan zyn. Deze Man is van een goed oordeel geweest, en een uitneemend Schilder, na de getuigenis van Meester *Maarten Heemskerk*, en *Johan van Mabuse*: van de welke de eene gevraagt zynde, wat hy hield van zyn Kunst? Heeft vrypostig geantwoord, zonder pluimstrykery: „ Dat „ hy byna alle de Schilders van de voorgaande eeuwe overtrof. Deze, zegt men ook, dat hy zyn hulp verzogt had, om 't Werk te voltrekken, dat hy in de Abdy van Middelburg begonnen had: hy is overleden in hoogen ouderdom, in den jaare 1556.

Johan Schorel; hoewel hy te Haarlem niet gebooren is, maar in een Dorp by Alkmaar, waar van daan hy de naam voert; des niet tegenstaande, heeft het my evenwel goed gedacht, dat ik hem zoude stellen onder de Schilders onzer Stad, dewyl dat Haarlem eene vrugtbaare Voedster is van veele voortreffelyke Schilders. Deze, als hy eerst te Alkmaar de fundamenten van de Letteren gelegt had, en eenige avance gedaan in de Latynsche Taal, zo begon hy

ondertusschen de Schilderkunst te beminnen, daar hy zo groote lust toe kreeg, dat hy by alle gelegentheid zich bezig hield met maalen en schilderen, dat hy de Kunst niet uit zyn zinnen konde zetten noch vergeeten. Als zyn Voogden gemerkt hadden, (alzo hy een Wees was zonder Ouderen) dat zy de geest in hem niet moesten uitblussen, hebben hem te Haarlem gebragt, en besteed by *Willem Cornelisz.*, Schilder, verding met hem maakende voor eenige jaaren. Maar als hy vernuft en verstand te baat had, is hy voor zynen tyd van zyn Meester gegaan, en heeft by zichzelve gepraktizeert, en een luister aan de Kunst gegeven. Als hy op Heiligedagen 's namiddags het Bosch frequenteerde, zo schilderde hy na 't leven 't Geboomte en Eiken-bosschen, op een ongewoone manier. Hy is wel onder de eerste geweest van d'onze, die Italien bezogt, en de Kunst met uitheemsche fraaiheid een luister gegeven heeft; en derhalven word van *Frans Florentyn*, en andere onze Schilders gezegt, dat hy de eerste in Nederland de Schilders eene Lantaarn voorgedraagen heeft, en de weg gebaand tot de geheimen van de Schilderkunst. Als hy, nu 25 jaaren oud, zich niet kon tot rust begeven, is hy na Jerusalem getrokken, in 't Heilige Land: wederom in 't Vaderland t'huis gekomen zynde, heeft hy geschildert een Tafereel van Beloften, waar in hy zichzelve en andere Ridders van Jeruzalem, met Palmtakken in de hand, aartig geschildert heeft na 't leven: dat noch te zien is op 't Prinsenhof. *Schorel*, nu als van verre t'huis gekomen zynde, is van *Simon van Zanen*, Commandeur van de St. *Jansheeren*, in 't Huis van de Commandery ontvangen: om die te believen, heeft hy eenige Stukken gemaakt binnens Huis. Hier en boven is hy zeer gemeenzaam geweest en aangenaam by de Grooten van Nederland; die hem dikmaalen quamen bezoeken, en zyne vriendschap zogten, om de uitsteekende gaven van zyn verstand: want hy was een goed Muziekant en Poëet, een goed Schutter, wel ervaaren in de Latynsche, Italiaansche, Fransche en Hoogduitsche Taalen. Hy had ook zwakheden op 't einde zyn levens; men zegt, dat hy met fleresyn en graveel gequelt was, welke quaalen zynen ouderdom te vroeger heeft doen komen. Na zyne dood zyn zyne Werken in waarde gehouden. In 't Huis van *Willem van Schoterbosch*, Oud-Burgemeester van Haarlem, is noch een Tafereel, in de welke de Maagd *Maria Christus* offert aan *Simeon* in de Kerk; die om hoog een schoon Verwulft had, daar hy ook verscheide Beeldjes, fraai om aan te zien, te pas

had

had gebragt. *Anthonis de Moor*, Schilder van de Koningk, die in zyne jeugd zyn Discipel geweest is, in teken van dankbaarheid, heeft het Pourtrait van *Schorel* geschildert, twee jaaren voor zyn dood; waar onder dit zo korte als geleerde Grafdicht gevoegd is:

Dees heeft de Maalkonst eenen glans gebragt en eer:
En wederom de Kunst hem luister en wat meer.
Als deez' gestorven is, zo scheen de Kunst te sterven,
En t'eenemaal de geest het sterffelyk beërven.

Hy is overleden in den jaare 1562, op den 6den van December, oud zynde 67 jaaren.

In wat gedeelte van de Waereld word Heemskerk niet geroemd, een Dorp in Holland, daar deze Schilder, kloek van geest en verstand, die volgen zal, het licht aanschouwt heeft? *Maarten van Heemskerk*, een zeer vermaard Schilder, is gebooren in den jaare 1498; zyn Vader is geweest *Jacob Willemsz. van Veen*, een Huisman en in de Bouwery opgevoed: maar zyn Zoon *Maarten* had eene natuurlyke afkeer van Landbouwery en Beestiaal. Deze heeft vremd avontuur gehad, voor hy zich geheel tot de Schilderkunst begaf. De eerste beginzelen van deze Kunst heeft hy te Haarlem geleert, onder *Cornelis Willemsz.* en *Floris*, die beide goede Schilders waren, meer als gemeen; die Italien, Romen, Florence gezien hadden, en andere quartieren van de geleerde Waereld. De Vader van *Maarten*, achtende na zyn Boere verstand, dat de Schilderkunst een broodelooze kunst was, en daar de keuken niet af kon rooken, roept zyn Zoon wederom t'huis, dat hy hem meende te werk te stellen in Landen te bouwen en mesten; tot groot hartzeer en leedwezen van de jonge Knegt, om dat hy in de Kunst, die hy had begonnen, niet mogte voort gaan. En als hy het Landwerk, als beesten te melken, ploegen, eggen, tegen zyn zin deed, en alles tegen de borst, is hy eindelyk in de ongenade van zynen Vader geraakt; des, uit vreeze van 's Vaders toorn en straffe, daar mede hy hem gedreigt had, heeft hy zich eenen tyd in de Hooischuur onthouden. Eindelyk is hy, door mededogentheid van de Moeder, voorzien van Reisgeld, en Haarlem passeerende, na Delft vertrokken, alwaar hy zich geheel begeven heeft tot de Schilderkunst, by *Johan Lucasz.*, geen onbevallig Schilder. Van die tyd af is hy wonderbaarlyk, ja ongelooffe-

lyk geavanceert in de Schilderkunft. Nochtans kon hy zichzelve nimmer voldoen, altyd trachtende na hooger dingen, op 't vertrouwen van zyn geeft. Alzo, als byna op de zelve tyd *Johan van Schorel*, die een wyd vermaard Schilder was, om dat hy een ongemeene ftyl en handeling van fchilderen had, uit Italien in Nederland gebragt, zo heeft deze *Maarten*, brandende van kunftliefde na hem, niet konnen ruften, voor aleer hy onder zyne onderwyzing gekomen is. Deze gelegentheid heeft *Maarten* niet verzuimt, maar alles aangewend om in de Schilderkunft hoe langs hoe meer toe te neemen. Zo dat hy van nieuws aan alle zyne krachten van verftand ingefpannen heeft, vol van meditatie nacht en dag. En niet ruftende, voor hy vaft in zyne Kunft was, zynen Meefter zo gelukkig in zyne Kunft volgende, dat hunne Werken d'een voor d'ander naauwlyks onderfcheiden konde worden: dat zynen Meefter ftilzwygende heeft gefpeeten, vreezende voor zyn goede naam; en daarom, of uit haat, of jalouzy, oorzaak gezogt en gevonden heeft om hem te laaten gaan. Maar hy daar door niet ontzet zynde, heeft te Haarlem een Huis gehuurt, dat *Cornelis van Berefteyn* weleer bewoont had. In dit Huis, als een Schilders Winkel, heeft hy verfcheide Stukken gefchildert, en wel eerft afgebeeld de Zon en Maan, treffelyk en na 't leven: als mede *Adam* en *Eva*, onze eerfte Voorouderen, naakt gefchildert. Hier van daan is hy verhuift, en komen woonen by *Joost Cornelifz*, Goudfmit; daar hy ook niet ledig is geweeft, maar met dezelve iever veele preuven gegeven van volmaakte Kunft, die onder de Burgers getrokken zyn. Onder andere Werken die hy dier tyd gemaakt heeft, is meeft te verwonderen het Autaar van St. *Lucas*; dat hy de Schilders aangeboden en vereert heeft, die te Haarlem waren, als hy van meenige was na Romen te vertrekken; een ftuk Werks, dat hy ter eeuwige gedachtenis te Haarlem gelaaten heeft; dit Tafereel heeft hy in de Kerk doen op hangen: in dit Werk heeft hy zyn eigen Afbeelding te pas gebragt, met een Penceel in de hand, fchilderende het Beeld van *Maria*, regt tegen hem over, die het kindje *Jezus* op haare fchoot had; en 't Portrait van *Lucas* was na een Bakker gedaan, fraai van poftuur: achter *Lucas* ftond een gelaurierd Poëet, die Meefter *Maarten* reprefenteerde; waar door hy aartig heeft willen te kennen geven, de vriendelyke verwandfchap van de Schilderkunft en Poëzy: daar quam ook een Engel in, die een toorts voor hem droeg, met zonderlinge bedui-

duidenis. Noch heeft hy gemaakt veele andere Stukken, ieder om 't kunstigst. Hier van hebben wy noch eenige stukken en brokken in 't Prinsenhof, die bewaard worden ter eeuwiger gedachtenisse van zo een groot Schilder, van den jaare 1532. Van dit Tafereel heeft Meester *Hendrik Goltius* zo veel gehouden, dat hy meermaalen na deze Schildery met eene ladder geklommen is, en dezelve gekust, ter verwondering van de Kunst; door welks aanschouwen hy niet kon verzadigt worden. Dit Werk had hy begonnen en voltrokken doe hy 34 jaaren oud was. Niet lang daar na heeft hy de reize na Romen aangenomen, daar hy al voor veele tyd na verlangt had, op dat hy aldaar de oude Statuen en verdere Antyquen, mitsgaders de Schilderyen van de grootste Italiaansche Meesters zoude kunnen zien, en bestudeeren. Na dat hy zyne lust geboet had, en nu verzadigt van alles te zien; en wederom in 't Vaderland t'huis gekomen zynde, heeft hy zyne handeling vry wat verandert, en van de Kunst van *Schorel* veel afgeweken; zo men volgt het oordeel der beste Schilders. En als een Leerjongen by geval verhaalt had, wat de grootste Meesters der Schilderkunst van hem gevoelde, heeft hy daar op geantwoord: „Dat zyne oogen, door de nevel van ons Nederland ver„ duistert zynde, hem te Romen geopent waren. Het onderscheid van dien geeft dat Tafereel te kennen, dat van het Autaar van de Vleeshouwers op 't Prinsenhof gebragt is, aan de welke twee Deuren ter zyde hangen; in d'eene was de Geboorte van onzen Heere *Jezus Christus* uitgebeeld, en drie Wyzen uit het Oosten, die hunne ryke Gaven en Schatten offerden: in welke Historie hy te pas gebragt had verscheide Pourtraiten van die arm van geest zyn, en ook niet overgeslagen de slegte en innocente: op het buitenste van die Deuren stonden aan de eene zyde de Maagd *Maria*, en aan de andere zyde een Bode uit den Hemel aan *Maria* gezonden, aangedaan met een Purper Gewaad, zynde een Engel, met blinkende Vleugelen. Het ware te lang om van alle zyne Werken op te haalen, als Tafels, Tafereelen op Grafdichten, verscheide Afbeeldingen van Pourtraiten na 't leven, en wat dies meer is. En dit is geen wonder, dewyl hy uit de natuur zeer naarstig studeerde; nimmmer had hy zyn hand van een Tafereel, gestadig in zyn doen, was ook zeer vaardig en habiel in zyn werk. Onder andere Tafereelen die hy geschildert had, was 'er eene dat uitmunten boven andere, een kloek stuk Werks, en daar veele arbeid in stak: te weeten, de vier Uittersten,

als, de Benaauwtheid van de Dood, de jongften Dag des Oordeels, het Eeuwige Leven, en de Poorten der Helle; waar in te pas gebragt wierden veele Naakten van verfcheide actien en affecten, de tormenten des Doods, Hemelfche blydfchappen, de pyne der Helle, en de fchrik van 't laatfte Oordeel. Dit Tafereel had doen maaken *Jacob Ravaart*, zonder eenig verding: maar als 't Werk voltrokken was, heeft hy hem zo veele Goude Ducaaten aangetelt, tot hy zelve zeide: ,, 't Is genoeg, ik houde my voldaan.. By *Arent van Berefteyn* was te zien het hooge Choor, zeer net gefchildert, met zyn Perfpectief, waar in ftond het Beeld van St. *Chriftoffel*, in groot poftuur. Ook by Mr. *Paulus van Berefteyn*, was te zien het Pourtrait van *Johan van Zuyren*, Oud Burgemeefter; die *Goltzius* in Plaat gefneden, en tot een eeuwige gedachtenis geheiligt had. Om kort te gaan, deze *Maarten van Heemskerk* was univerfeel in zyne Kunft, in geen deel ging hy mank, was overal t'huis, verftond hem op de Naakten grondig, was daar op afgericht, als eenen *Prometheus*, Menfchen-beelden te formeeren. Hier en boven was hy zeer gelukkig in alle materie te inventeeren, en te fchikken, met zo een aartigheid, dat hy byna de geheele Waereld vervuld heeft met zyne inventie. Is ook geweeft een goed Architek, dat hy met de werken betoont heeft; want hy is de Inventeur geweeft van 't gebouw der Kleine Houtpoort. Men zou het naauwlyks kunnen gelooven, zo iemand wilde optellen alle de Hiftorien, in Plaaten gefneden na zyne inventie, die hy in 't licht gegeven heeft, vol van fcherpzinnigheid en aartigheid: daar altyd *Dirk Volkertfz. Koornhart* nieuwe ftoffe gaf. Meefter *Maarten* is ook in eere gehouden, alzo hy 22 maalen Kerkmeefter of Bewaarder van de Sacriftie is geweeft, tot het einde zyns levens. Ten tyde van 't Beleg, heeft hy zich t'Amfterdam onthouden, met bewilliging van den Raad; want hy was een Man van geringe couragie, tot vrede en ftilheid gebooren. Als nu de Stad Haarlem ingenomen was, zo zyn meeft alle zyn Werken na Spanje vervoert, zonder eenen Penningk daar voor te betaalen. Eindelyk, Meefter *Maarten van Heemskerk*, zonder Kinderen, en machtig van Middelen, is zeer milddaadig geweeft aan den Armen, en vermaard door Aalmoes. Hy heeft ook de Inkomfte van eenige Morgen Lands gemaakt aan jonge en behoeftige Dochters, die te Huwelyk verzogt worden, te Haarlem, of te Heemskerk gebooren, tot onderhoud van haar aanftaande Huwelyk; dewelke, op dat zy 't zelfde zouden

er-

erkennen, heeft hy gewilt in zyn Uitterste Wille, dat zy op zyn Grafstede zouden trouwen, zonder eenige superstitie: dat ook noch op huiden onderhouden word. Alzo is Meester *Maarten* overleden, een Wonder van zyn tyd, als hy 76 jaaren geleeft had, den eerste October 1574. Zyn doode Lichaam rust in de groote Kapel, na het noorden: maar de faam van zyn Naam zal nimmer versterven, zo lang als de Schilderkunst in eere zal blyven.

Daar is noch geweest eenen *Rykart Arentsz.*, die ook aan de Schilderkunst miraculeus geraakt is; die op een Zeedorp, een myl a twee van de Stad, eenen Vader had, dat een Visscher was: deze, als hy noch heel jongk was, is in 't vuur gevallen, en brande zyn eene Been; wierd te Haarlem in een Bakermat gebragt by een Chirurgyn; en als aan de Scheen het vuur quam, wierd het Been eindelyk afgezet: deze, alzo hy by den haart geduurig moest zitten, ledig, zonder zyne zinnen iewers mede bezig te houden, ziet, de Geest hem dat ingevende, en de natuur en aangebooren zucht hem daar toe lokkende, begeeft zich tot de Schilderkunst; en eenige Houtskoolen van den Haart verzamelt hebbende, en gescherpt, zo heeft hy de witte Muuren van de Schoorsteen betekent met diverse Figuuren. Als de Domestieken zulks gewaar wierden, zo vraagden ze hem: „ Of hy lust had tot de Schilderkunst? Waar op hy ten antwoord gaf: „ Dat hy gantsch daar toe genegen was. Ter verligting van zyn gebrek en manquement van het eene Been, zo hebben zyn Vrinden hem aanstonds gerecommandeert aan *Johan Mostart*, en by denzelven hem voor een zekere zomma Gelds aanbesteed. Deze, om dat hy op een Houten Been gong en stond, is genoemt, *Rykart met het Houte Been.* In deze Kunst heeft hy groot devoir gedaan, en al zyn arbeid daar aan besteed, ook met goede avantagie. Hy is een fraay Kunstenaar geworden, meer als gemeen, heus van mond, vredelievend, en zyne vroomheid kon men uit zyn aangezicht lezen; ook had hy lief de Heilige Schriften, en de heilzaame vrede der ziele. Hy heeft eenige tyd te Antwerpen zyn woonplaats gehad; daar na heeft hy zich na Haarlem getransporteert; alwaar hy om de gerustheids wille, in daghuur Tafereelen en Beelden voor andere schilderde. Deze is lieftaalig by ieder een geweest, niemand viel hy lastig; was ook kluchtig in propoosten; en placht in Nederduitsch te roemen: „ Ik ben Ryk en wel Gestelt; met zinspeling op zyn Naam, *Rykart de Steltenaar.* Hy is overleden, in May 1577, oud zynde 95 jaaren.

In het gemeen ſtelt men, wegens de dingen die zeldzaam gebeuren, dat men onder 100000 naauwlyks een exempel zoude kunnen vinden, in welke de Natuur, onzer aller Moeder, twee of meerder Menſchen voortbrengt, die in wezen, ſtatuur, en couleur malkander zo gelyk zyn, dat zy in geenen deele onderſcheiden konnen worden. Het tegendeel heeft ons geleerd twee Gebroeders, Tweelingen van eene Moeder, die malkander zo gelyk waren, dat zy, noch van de Minne, noch van de Ouders konden onderſcheiden worden: en dit zyn geweeſt de Gebroeders *Frans* en *Jelis Moſtart:* deze zyn gebooren te Hulſt, in Vlaanderen, en woonden te Antwerpen met hun Vader, die een gemeen Schilder was, maar ook een groot Kender en Liefhebber van de Schilderkunſt; die van het Geſlacht was van *Jan Moſtart*, van Haarlem. Beide deze Kinderen leerden ſchilderen, na 't bevel van hunnen Vader. *Jelis* heeft de Kunſt geleerd onder *Mandinus*, die kluchtige en vreemde Schilder; van wien ik boven gewag gemaakt hebbe. Maar *Frans*, de andere Zoon, heeft tot zynen Meeſter gehad *Hendrik*, die de naam kreeg, van wegens zyn kaal Voorhoofd, Kaalkop; die een hard en ſtraf Meeſter was. Beide deze Tweelingen hebben zo toegenomen in de Kunſt van ſchilderen, dat zy noch tot op dezen dag verdienen gerekent te worden onder de voornoemde Schilders, die ooit luiſter in de Schilderkunſt gehad hebben. *Frans Moſtart*, die munten uit in Landſchappen en Boſſchagien te ſchilderen. Zynen Broeder *Jelis*, die ſtak uit in kleene Beeldjes te ſchilderen. Deze Gebroeders zyn in 't Schilders Gild hier aangenomen in den jaare 1555. *Frans*, is door een ontydige dood vroeg geſtorven. *Jelis*, was een groot Kunſtenaar, geeſtig en vernuftig in 't uitdrukken van Hiſtorien, gemeenzaam in zyn omgang, niemand viel hy laſtig, en in discoerſen zoet en kluchtig. Als hy op zyn ſterven lag, heeft hy tot zyne Kinderen gezegt: „ Dat zy zich zouden vergenoegen in dit tydelyke, om dat „ hy hen na liet alle de Schatten van de Waereld, daar van hy hun „ Erfgenaamen maakten; en hen toezeggende, dat hun niets zoude „ ontbreeken, als zy maar de handen aan de ploeg ſloegen. Hy is overleden in hooge ouderdom, in den jaare 1601.

Nu volgt *Cornelis Corneliſz.*; die, na 't oordeel van de voornaamſte Schilders, wel onder de treffelykſte mag geſteld worden: een Man, die waardig is, dat hy aangenomen wierd in de voortreffelyke Familie van *Cornelius van Romen*, dewelke, gelyk zy in deugd uitſtee-

ſteekende waren, alzo vermaard in Geleertheid; onder welke ook geweeſt is de Poëet *Cornelius Gallus Eliegraphus*, en noch eenen *Cornelius Severus*, die by de oude mede gerekent is onder de hoogdraavende en geleerde Poëeten. *Cornelis*, een oud Batavier, te Haarlem gebooren, kon met zyn Kunſt trotſeeren die van Romen. Hy is ook van zeer eerlyke Ouderen geſprooten, de beſte onzer Stad, in den jaare 1562. Deze, ten tyde van 't Beleg, uit vreeze van den Oorlog, hun Zoon t'huis gelaaten hebbende, namen de vlucht om hen te ſalveeren, en is daar in huis gebleven; die de Vader verhuurt had aan Meeſter *Pieter*, Schilder, en Zoon van *Lange Pier*, doe *Cornelis Corneliſz*. 10 jaaren oud was. Deze, als hy zag dat binnens huis de Schilderkunſt geoeffent wierd, daar van hy niet vreemd was, als die uit Roode Bakſteenen Beeldjes formeerden, met een Yzer, daar toe gemaakt, of met een Mesje. Alzo heeft *Cornelis Corneliſz*. zyn Kunſt-fundamenten gelegt by *Lange Pier de jonge*, die uitſtak in zyn Kunſt in alle deelen, en in 't temperen van de Coleuren, meer als gemeen; was ook niet ongeleerd en wel beleezen. Deze heeft zyn Leerjongen zo verre gebragt, dat hy binnen weinig jaaren zyn Meeſter overtrof. Hier van daan is hem de naam gegeven van Meeſter *Cornelis de Schilder*; die hem ook by gebleven is tot het einde zyns levens. Als hy nu begon aan te komen, 17 jaaren oud geworden, en een goed Schilder was, is hy na Rougne, in Vrankryk, getrokken: maar is daar niet lang gebleven, om de Peſt, die daar grasſeerde: vertrekkende van daar na Antwerpen; welke Plaats eene Voedſter was van alle kunſten en leeringen. Alwaar by hem de eerſte zorge was, dat hy zich mogt inſinueren in de gunſt en vriendſchap van die geene, die de voornaamſte in de Schilderkunſt waren. En eerſt is hy gaan begroeten *Frans Poerbus*; daar na *Jillis Coignet*; die hy verzogt, dat hy hem geliefde in zyn hoede en Winkel te neemen: by de welke hy in een jaar tyds zyne handeling heel verandert heeft, zo dat hy eene plaizanter en vloeijender manier van ſchilderen aangenomen heeft, en daar ook aan gewent: terſtond gaf hy een proef van zyne Kunſt; want hy aldaar op doek ſchilderde eenige Vrouwe Beeldjes, ſchoon om aan te zien, en aartig beſchaduwt. Noch een antyque Kan, met Bloemen van allerhande couleuren, die zo naauwkeurig geſchildert waren, dat dezelve door haare levende Couleuren zeer aartig na de Natuur quamen; die *Coignet* in zo eene groote eere gehouden heeft, dat hy die by zich in huis lang bewaard

heeft, tot roem der Kunst, en dezelve niet heeft willen verkoopen. Alzo heeft hy groote eere en dank behaalt by zynen Meester, en was wel gezien by alle Liefhebbers van de Schilderkunst. Wederom in 't Vaderland t'huis gekomen zynde, vry geleerder en ervaarener in de Schilderkunst, heeft door zyn ieverige geest niet kunnen stil wezen. Het eerste Tafereel van importantie, dat hy gemaakt heeft binnen Haarlem, is geweest een Corporaalschap van de Schuttery, die hy na 't leven uitgebeeld had, na de verscheide conditien van de Lieden, op alles dat betaamlyk was wel lettende, na de genegentheid en doen van die Lieden, schikte hy ieder een toe zyn wezen, mienen, gebaar, kleeding, enz. Dit was een voortreffelyk stuk Werk, en dat van my moet gezegt worden zonder zucht, of zonder prejuditie van anderen, dat niet wykt voor een Schildery van de laatste Eeuw. Hy is die geene die de Kunst een luister heeft gegeven, door geduurige meditatie van afbeeldinge, en waarneemen van schoone Aangezichten, Musculen, en Leden, die hy op 't papier zette. Hy nam waar de allerschoonste en bevalligste dingen, die allernaast quamen na de oudheid. Alzo is hy eindelyk geworden een groot Kunstenaar, en heeft geblonken als een Kunstlicht van 't Vaderland. Onder zyne Werken, die veel zyn, is noch een Tafereel in 't Prinsenhof, dat verwonderlyk is, waar in hy heeft uitgebeeld de Kindermoord van *Herodes*; daar de wreedheid der Soldaaten gaande is, die op 't lyf vallen de verbaasde troepen, daar men hoorden het lamenteeren van de Vrouwen over 't verlies van haare Kinderen: welk Stuk naauwlyks zonder traanen kan beschouwt worden. Alzo heeft hy ook afgebeeld onze eerste Ouderen, *Adam* en *Eva*, levensgroote, daar de Duivel van den boom in 't Paradys vleit en verleid met den Appel. En, op dat wy niet elders gaan, aldaar, in de binnenste Kamer, hangt noch een groot Stuk, dat een gedeelte der muur beslaat, namentlyk, een Banquet der Goden, op de Bruiloft van *Peleus* en *Thetis*, daar geworpen is de twist-appel; een edel Werk, en Goddelyk na 't subject en inhoud. Hy heeft noch meer andere Stukken gemaakt en geschildert, die alle getrokken zyn. En onder my beruft noch de Fabel van *Acteon*, die ongelukkig op de jacht geraakte onder *Diana*, Jachtgodinne, en haare Maagden.

Op deze zelve tyd heeft geleeft en in fleur van zyn leven geweest *Karel Vermander*, uit Vlaanderen, gebooren te Molenbeek, die beschreven heeft, *De Levens*, *Oeffeningen en Werken van de allervermaard-*

maardste Schilders: hy was een nedrig Man, die zynen lof niet geroemd heeft, maar met stilzwygen voorby gegaan; die nochtans waardig is, om in de Registers der Kunstenaars gebragt te worden, als de welke de Schilderkunst van zyne jeugd bemind, en in dezelve zichzelve gelukkig geoeffent heeft. Deze heeft veel buiten 's Lands gereist, en uit liefde tot de Schilderkunst geheel Italien doorwandelt; te Romen heeft hy zich eenige tyd onthouden: wederom t'huis gekomen zynde in 't Vaderland, heeft hy te Haarlem huis gehouden; en gehuwt zynde aan een Vlaamsche Mokke, een huis vol Kinderen gekregen, woonende in de Kleine Houtstraat. Hy heeft zeer gemeenzaam geleeft met *H. Goltzius*; die veel van hem hield, om de ervaarenheid van de Schilderkunst, en zyne vaardigheid, die hy naauwlyks zyns gelyke had in zyne inventie op staande voet. Hy heeft verscheide dingen geschildert uit zyne Poëetische Geest. Daar is noch van hem een Stuk in wezen in ons Huis, het Oordeel van *Paris*, in de groente van een bosschagie, daar hy in te passe brengt, behalven de drie Godinnen, die quamen onder 't oordeel van *Paris*, Bosch-, Berg-, Rivier- en Fontyn-Godinnen, als Toeziensters, zittende in het ronde; daar *Xanthus* zelve, de Rivier van Troja, lag, en meer andere diergelyke dingen, gehaalt uit de Fabelen der Poëeten. Ontelbaare andere dingen meer heeft deze Kunstenaar nagelaaten, een gelukkig Inventeur, een Poëet die de Lauwer verdient had; hy was ook ervaaren en belezen in de Heilige Schriftuur, uit de welke hy Stoffe nam om *Geestelyke Liederen* te maaken. Hy heeft ook geschreven van de *Fundamenten der Schilderkunst*, 14 Capittelen, in poëzy. Ook *Uitleggingen* op de *Herscheppingen van Ovidius*. Noch drie Boeken *van de Statuen der Heidensche Goden en Godinnen.* Om kort te gaan, *Vermander* is een gezwind en wys Man geweest: en overleden in den jaare 1606, oud 58 jaaren.

Ik trede eens over van de Schilderkunst tot de Plaatsnyders kunst, als van eene maagschap. Deze Kunsten zyn onderscheiden in haar Gereetschap en Instrumenten; want gelykerwys de Schilders de Penceelen handelen, alzo de Plaatsnyders het Graveer-yzer. Op dit toneel vertoonen zich eerst *Dirk Volkertsz. Koornhart*, en *Philips Gallus:* beide deze recommandeert *Hadrianus Junius*, in zyn Batavia, die hy noemt, Lichten van de Kunst, niet een caustice daar het vuur by quam, maar daar in kopere Plaaten averegts met een Graveer-yzer gesneden word, en snyden allerhande Beeldjes en Historien.

rien. Deze *Koornhart* was van Amsterdam, een Man van groot verstand en couragie; maar ongelukkig in zyn doen: het was hem al tegen.* Dit was de Meester van *Philips Gallus:* maar deze was haast bo-

* *Dirk Volkertsz. Koornhart*, te Amsterdam gebooren, is in zyn jeugd een Schilder geweest, en Leerling van *Maarten Heemskerk* te Haarlem. Ook heeft hy zich aldaar nedergezet, en de kunst van Schilderen en Plaatsnyden met lof geoeffent. Doch alzo zyn levenstyd is ingevallen in zeer verwarde tyden, en hy een Man was van een zeer levend verstand, heeft hy zich niet kunnen onthouden van deel te neemen in de doe zweevende zaaken en verschillen. Ten opzichte van den Godsdienst was hy voor zekere Vryheid, welke hy begeerde dat iedereen gelaaten zou worden, en had daar door veel ommegang met zommige wargeesten, welke veeltyds door hem wederlegd wierden; hoewel hy zelf tot geene der doe bekende Gemeentens behoorde. Ondertusschen leerde hy de Latynsche Taale by zich zelf, om gebruik van de Boeken, welke in dezelve geschreven wierden, te kunnen maaken, zynde doe reeds 30 jaaren oud: en dat gelukte hem zeer wel. Hy wierd dus bekend en zeer geächt. De Burgemeesteren van Haarlem maakten hem hunnen Geheimschryver; welk ampt eenigen tyd waargenomen hebbende, wierd hy beschuldigt over te groote stoutheid van spreeken, aangaande de Regeering van Holland, en is daarom na den Haage gevangen gevoert. Daar heeft hy lang gezeten, en in de gevangkenisse, zonder behulp van eenige Boeken, verscheide Werken geschreven. Zyne Verantwoording vry wel gedaan hebbende, is hem den Haage tot een gevangkenisse gegeven; maar alzo kort daar na eenige nieuwe bezwaarnissen tegen hem van Brussel wierden overgeschreven, en hy vreesde andermaal opgesloten te worden, week hy uit den Haage, en verder ten lande uit. De zaaken naderhand veranderende, quam hy niet alleen weder in het Land, maar wierd ook aangesteld tot Geheimschryver der Staaten van Holland; hebbende, na het zeggen van zommigen, kort te vooren het bekende Liedje, Wilhelmus van Nassouwe, gemaakt; het welk van andere met meerder recht aan *Marnix* word toegeschreven. Hy moest evenwel eerlang wederom ten lande uitwyken, om dat hy, daar het te pas quam, toonde den Roomsgezinden ook wel te willen verdraagen, en zomtyds wat stout voor hen spreekende. Doe schreef hy van de toelaatinge en Decreeten Gods, in drie Boeken, waar in hy tegen *Calvinus* en *Beza* ernstig over dat stuk uitvaart. Ook schreef hy tegen het Ketterdooden, en tegen *Lipsius*, die op verscheide plaatzen geschreven had, dat in ieder Land maar een eenige Godsdienst moest geduld worden, en de Ketters vervolgt. *Koornhart* hield het tegendeel staande; maar *Lipsius* antwoorde hem, dat hy te vroeg op was geweest in zyn schryven, alzo zyn gevoelen was, niet dat men de Ketters, als Ketters, moest vervolgen, maar als oproermaakers, zo zy het waren, doch dat men andere, die vreedzaam waren, wel mogt verdraagen. Hoe gehaat hy by den Spanjaarden geweest is, blykt daar uit, dat, doe de Koning van Spanje een algemeene vergiffenisse den Nederlanderen liet aanbieden, *Koornhart* wel duidelyk daar buiten wierd geslooten. Naderhand de verwydering nu te groot geworden om te kunnen geheelt worden, quam *Koornhart* weder in Holland, en hield zich eenigen tyd stil, tot dat, hy weder eenige zaaken tegen de Leere van *Calvinus* gezegt hebbende, hem toegelaaten wierd in eene openbaare zamenkomst zyn gevoelen te verdedigen. Die zamenspraak gescheurd zynde, raasden de Predikanten geweldig op hem, zeggende dat hy een Vrygeest was; maar aan de andere kant beloofden de Staaten hem hunne bescherminge, mids dat hy zich stil hield. Doe ging hy weder te Haarlem woonen, en wierd daar Beampt-schryver, (Notaris) doch hield zich niet volkomen stil, zo als hy beloofd had. Des wegen Haarlem hebbende moeten ruimen, is hy te Delft gaan woonen; maar niet lang daar geweest zynde, wierd hem ook daar die Stad ontzegt, en geen andere reden gegeven, dan dat hy geen Burger was. Des wegens wilde hy zich verdedigen, trok na Gouda, en schreef daar een Naamscherm. Dat woelen was van dit gevolg, dat zommige hem in eene eeuwige gevangkenisse wilden doen opsluiten; maar de Staaten, noch de Prins van Oranje begeerden hunne toestemmingen daar toe te geeven. Zedert hield *Koornhart* zich te Gouda op, schryvende daar noch al verscheide Boekjes, en wel inzonderheid zyn schryven tegen *Lipsius* op nieuw verdedigende.
Ein-

boven zyn Meester, en met groot verschil; dat ook geen wonder waar, dewyl de eene de Kunst, die hy met eere aangevangen had, liet vaaren, daar de andere dagelyks toenam in de Kunst, als in wasdom: deze heeft verscheide Afbeeldzels gesneden: dat *Douza* ook erkent, wiens Afbeeldinge van *Philips Gallus*, in koper gesneden, d'onsterfselykheid dus toegeheiligt heeft:

De Graaven van het Land, die zo beroemde Man,
Gebroeit uit Rotterdam, en Juni *treffen kan;*
Deez' heeft my ook gesneên; 't is Gallus *die 't my deedt,*
Die Douza *heeft gebeeld: ik wil dat gy het weet.*

Ontelbaare Werken zyn 'er van hem noch in wezen, over allerhande materien; die een Discipel van *Koornhart* is geweest, welks gelyke Batavia niet gehad heeft.

Omtrent deze tyd was ook *Hendrik Goltzius*, van welke ik een weinig zal spreeken: deze is gebooren van eerlyke en vroome Ouders, te Mulbracht, een Dorp gelegen in 't Hertogdom van Gulik, in February 1558; een welgefatzoeneerde Jonge en aanvallig, die, na hy een jaar oud was, niemand scheen van nooden te hebben om hem te leiden, en vast op zyne voeten stond; derhalven sloeg men op hem geene naauwe acht; waar door hy by ongeluk eens in het vuur viel, zyn Hoofd stootende tegen een Plateel, die schuimde van ziedende Oly: zyne Moeder daar omtrent zynde, rukte hem aanstonds uit het vuur: hy aan beide zyne Handen gebrand zynde, heeft zy ter verkoelinge en remedie gebruikt Plaatjes, en zyne Handen daar in gespalkt; waar over het Kind zeer lamenteerde: dit heeft een Vrouw van kennis niet kunnen zien, die de eene gespalkte Hand heeft ontbonden, en alleen met de doek bewonden: waar door terstond de Zenuwen, los gelaaten zynde, zyn met de Hand opgekrompen, die hy daar na niet heeft kunnen uitstrekken. Des niet tegenstaande, als hy nu een Kind van acht jaaren was, zo is 't dat zyn geest, die tot de Schilderkunst hem aangebooren was, niet langer konde verborgen blyven, nadien hy binnens huis en buitens huis Tafels en Wanden, na zyn begrip, met Tekeningen gevuld heeft. Alzo heeft hy zich van zyne kindsheid af in de Kunst geoeffent. En dit vuurig

Eindelyk is hy te Gouda overleden, en aldaar begraven. Zyne Werken zyn by malkander verzamelt, en in drie folio stukken gedrukt. Zie *G. Sniker*, in zyn Geleerde Mannen.

verſtand heeft niet kunnen ruſten, als hy in 's Vaders Winkel Glazen maakte, en daar na ſchreef uit zyn eigen geeſt. Alzo beſtond hy 't een en 't ander met hooger en vlytiger concepten; want eerſt heeft hy zich begeven tot het Etzen, daar na tot het Plaatſnyden, niet tegenſtaande zyn mismaakte Hand. Alzo eindelyk Figuuren beginnen te ſnyden, met zo een vlugheid en geluk, dat hy *Koornhart* (die zich in die Plaats daar toe onthiel) tot groote verwondering was; welks dienſt en hulpe hy ook gebruikte. En hebbende nu verſcheide Zinnebeelden gemaakt, heeft hy *Goltzius* geraaden, dat hy zich geheel tot het Plaatſnyden zoude begeven, met toezegging, dat hem niets zoude ontbreken. Verlof van zyne Ouderen verworven hebbende, heeft hy zich na Holland begeven, en is zynen Meeſter gevolgt. *Hendrik Goltzius* heeft zich te Haarlem neêrgezet, korts na de verſchrikkelyke Brand, omtrent het Feeſt van St. *Jan.* *Koornhart* zyn vermaak neemende uit de converſatie van zyn Diſcipel, die zo leerzaam en vernuftig was, heeft niets voor hem verborgen gehouden, dat eenigzints mogt dienen om zyne oeffening in de Kunſt te avanceeren of bevorderen. Eindelyk, *Hendrik Goltzius* uitgeleert, zyn eigen Meeſter, en nu een vry Man zynde, zo heeft hy voor *Koornhart* en *Philips Gallus* Plaaten geſneden, na hun Voorſchrift. Ondertuſſchen, als zyne Ouders na Duitſchland getrokken waren, hy alleen te Haarlem was, en hem zo een eenzaam leven niet aanſtond, heeft hy zyne zinnen tot huwen geſtelt, zynde een Jongkman van 20 jaaren, krygende tot zyn Echtgenoot eene Weduwe, *Griet Jansdochter*, zeer wel bekent; die een eenige Zoon had, *Jacob Matham* genaamt: van welke wy hier na ook zullen ſpreeken. Staande Huwelyk was hy altyd ziekelyk; 't geleek dat hy de teering had, en ging kwynen; ook ſcheen 'er geen hoop van betering; derhalven is hy, op 't goedvinden van Doctoren, na Italien getrokken, om de aangenaamheid van de lucht aldaar, en na Romen, dat Vaderland der allervermaardſte Schilders. Op de reis heeft hy zich aan geene van de Kunſt bekent gemaakt, op dat hy het oordeel van hen zoude verneemen en duidelyk verſtaan, wat gevoelen zy van *Hendrik Goltzius* hadden; die nu al vermaard was door zyne Werken en Plaatſnyden. Op de weerom reis maakte hy zich alomme bekent, en inſinueerde zich in de gunſt van ieder die van de Kunſt waren, veinzende niet meer met zynen naam. 't Is niet benoodigt, en het komt hier ook niet te pas, van alle zyne Werken verhaal te doen, die

die ontelbaar zyn in handen van ieder een; als alle zyne gesnedene Plaaten, de Inventie van zo een gelukkig Verstand, en Schilderyen. Alle de Werken die in koper gesneden zyn, betuigen van zyn kloeke geest in de Schilderkunst. En dit is ook een tak aan zyn Eerekroon, dat, behalven hy van jongs op 't cieraad van de Natuur, en de verscheidentheid van schoone Aangezichten deun waargenomen, heeft hy zich ook gewend de hand van de allerbeste Schilders en Kunstenaars te volgen, en na te bootzen; waar over die geene, die 't zagen, ten hoogsten verwondert waren, en verdwaalden in de gelykheid der Beelden. Als hy de eene tyd *Heemskerk* en *Frans Floris*; op een andere tyd *Blokland*, *Frederik*, en *Spranger*, als een Aap navolgde; welkers Kunst, zo edel als bevallig, hy levendig uitgedrukt heeft, dat hy hen niet nader konde komen. Ook heeft hy *Lucas van Leyden*, en *Albert Durer* zo na 't leven gevolgt, dat hy de Beschouwers een schrik aan bragt; alzo zy dwaalden die 't zagen; zo dat 'er dikwerf stryd ontstaan is onder de Liefhebbers, wat het Prinsipaal was, of het Werk van *Goltzius*, of van *Lucas van Leyden*, of van *Albert Durer*. En dat ik eindelyk ga besluiten, onze *Goltzius* is geweest een *Protheus* in zyne Kunst, die zich wende in allerleije gedaantens, door een wonderbaarlyke verandering. Wat nu bovengemelde *Goltzius* al vermogt met het Graveer-yzer, en Pen, daar van laat ik hen oordeelen die zich op de Kunst verstaan: dat is zeker, dat de laatere eeuwe haar zal verwonderen over dien Kunstenaar. Dit is 't gemeene gevoelen byna van alle Schilders, dat zy zyns gelyke nooit gezien hebben, noch ook zullen komen te zien. Want hoe meenig is 'er doch van zo een gezwind oordeel, die op staande voet, zonder eenige meditatie of voorbedenken, die of een enkeld Beeld, of een geheele Historie met de Pen zoude trekken, zonder eenige misstreek of faut, met zo een perfectie of zuiverheid, dat 'er niet eene linie afweek van de grond? Alle deze dingen heeft hy meest in 't Vaderland gedaan. Als *Goltzius* uit Italien gekomen is, heeft hy in 't licht gegeven eenige oude Statuen en Beelden, in 't koper gesneden, als van Keizer *Commodus*, *Apollo Phytius* en *Hercules*, de Overwinnaar; nevens de Afbeeldingen der 12 eerste Keizers, in Keizerlyk Gewaad; die hy uit Italien mede gebragt heeft: want hy de allerschoonste Schilderyen der Italiaanen in zyne gedachten had geprent, dat ze geduurig als voor zyne oogen quamen, gelyk in eene spiegel: de eene tyd vermaakte hy zich met de gratieuse en bevalli-

ge Beelden van *Raphaël d'Urbyn*; op een andere tyd met de incarnatie van *Coregius*; en dan weer met de verdwynende en verschietende Schaduwe van *Titiaan:* zomtyds kon hy zich niet genoeg verwonderen over de Zywerken en vloeijende Behangzelen van *Veronesius:* insgelyks de Werken van anderen, die hy te Venetien gezien had, om te verwonderen. Als hy deze dingen verhaalden by onze Schilders, zo namen zy dit qualyk, en waren daar niet wel over gesticht. Naderhand, als hy iets met de Pen tekende, dat wat te beduiden had, voornamentlyk als het naakte Beelden waren, deze Coloreerde hy met rood Kryt, of Houtskool. Eindelyk heeft hy zich begeven tot het Schilderen met Couleuren, en heeft het Penceel in de hand genomen, als hy 42 jaaren oud was geworden. Daar zyn veele Tafereelen, met Olyverwe geschildert, noch van hem in wezen, van diverse inhoud; onder welke uitsteekt, de Afbeelding van de Historie, die hy geschildert heeft ter liefde van *Pieter Bor*, Historieschryver onzer eeuw. Als mede noch een ander, namentlyk, de Fabel van *Danaë*. Daar en boven heeft hy my ten gevalle een Schildery gemaakt, waar in hy een stuk Werks gebragt heeft, Mevrouw de *Schilderkunst*, in een Kleed van verscheide couleuren; en de *Poëzy*, tot zingen genegen; daar tusschen beide komt de *Phantasie*, die met haare gedachten, zo 't schynt, na den Hemel stygt, haare oogen geduurig slaande na de lucht, en na God, die de Hemel doet beweegen. En op dat hy niets onbeproeft zoude laaten, op de zelve tyd brande hy door iever na de Alchimie, als eene Onderzoeker van de Natuur. Waar door hy veele benyders kreeg; die hy niet meer achte als jonge keffers; alzo hy al over lang geleerd had, dat het zeer zwaar is om alle menschen te behaagen; dat ook God niet kan doen: die nu gewoon was 't oordeel van andere niet te achten, om dat hy zichzelve nooit heeft kunnen behaagen; een hard berisper van zichzelve; dat hy altyd iets in zichzelve erlangde; en hem liet voorstaan, dat hy van de volmaakte regel der Kunst af week. De *Pigmalions*, die hunne eigen werken pryzen, kon hy niet verdraagen. Gelyk hy een nedrig Man was, zo was hy ook geen wraakgierig Mensch; die voor een Spreuk had: *Eer voor Goud*, zinspeelende op zyn Naam: een Liefhebber van zyne vryheid; een Onderzoeker der Oudheid, en niet onervaaren in de weetenschappen der Natuur. Deze heb ik byna van alle Weetenschappen hooren redeneeren, behalven van de Muzyk; daar in hy zelve moest be-

bekennen onbedreven te wezen. En dit moet ons niet vremd dunken, dewyl wy alle niet alles vermogen. Dit zyn byna die dingen, die tot lof van *Goltzius* behooren, wiens goede naam en faam in eeuwige gedachtenis moet blyven. Hy is overleden in January 1617, in den ouderdom van 59 jaaren: op wien ik dit Grafdicht hebbe gemaakt:

Een ſmaader van het Goud, een vraat van Lof en Eer,
Lyſippus *in zyn aart, maar* Goltzius *noch meer;*
Is hier in ruſt gelegt, dat 't koper u vermeld,
In 't leven en de dood, dat zulks ook klaar verteld.

Onder de Diſcipelen van *Goltzius*, zal ik met verlof vooraan ſtellen zyn Stiefzoon *Jacob Matham*; die hy opgevoed en geleert heeft, na de plichten van een Vader; deze, als hy in de Kunſt wel toegenomen had, heeft hem gezonden na Italien, tot nieuwe handeling van de Kunſt: al waar hy, door recommandatie van zynen Stiefvader, tot alle Werken van Antiquiteiten toegelaaten zynde, zeer veele notable dingen uitgetekent heeft. t'Huis gekomen zynde, heeft hy veele proeven van Kunſt gegeven en uitgegeven; dat hy onder de vermaarde Plaatſnyders wel meriteert geſteld te worden: hy heeft ook in 't licht gegeven, *Cebes* Tafereel, en de Bruiloft te Cana, in Galilea, waar in te zien is een emulatie tuſſchen de Stiefzoon en Stiefvader, en andere ontelbaare dingen; daar hy goede aanwinſt by gedaan heeft. Naderhand heeft hy, na 't exempel van zynen Stiefvader, Stukken met de pen gedaan.

Na de Vader, zyn gevolgt *Adriaan* en *Dirk Matham*: dat zy de Vader zeer na gekomen zyn, geven hunne Werken genoeg te kennen; en geen ander gevoelen hebben die geene, die van 't Plaatſnyden hun werk maaken.

Maar, op dat ik verder ga, *Jacob de Geyn*, heeft het hoofd opgeſtooken onder alle de Diſcipelen van *Goltzius*; een Jongkman van een genereus gemoed en vuurige geeſt; die niet wel iemand konde dulden dewelken hem in kunſt te boven ging: hy heeft veele dingen geſneden en uitgegeven door eigen vernuft en boven zyne jaaren, zo dat 'er altyd tuſſchen Diſcipel en Meeſter eene emulatie is geweeſt.

Maar die zediger is geweeſt, was *Johan van Zaanredam*; deze heeft geduurig geſneden, Stukken by *Goltzius* geïnventeert en op

 't Pa-

't Papier gebragt; die hy zeer aartig wift te volgen. Dit ftrekt ook tot eere van *Zaanredam*, dat *Goltzius* hem 't meefte gebruikte in Beelden te fnyden, die by hem gepraktizeert waren; alhoewel hy veele Stukken heeft in 't licht gegeven door zyn eigen vernuft, voornamentlyk de Stukken van de Dwaaze en Wyze Maagden, *Matth.* 25. Hy zou wel meerder Stukken in 't licht gegeven hebben, ten waare hy zo vroeg niet overleden waare geweeft: men geeft hem na, dat hy de teeringe gehad heeft, uit al te grooten iever voor de Kunft: hy is geruft den 6den van April 1607, oud zynde 40 jaaren.

Deze heeft eenen Zoon nagelaaten, genaamt *Pieter van Zaanredam*, gebooren te Affendelft, in den jaare 1597, die in de Schilderkunft van de Perfpectieven hier zyns gelyken niet heeft; dat zyne Werken, die veele zyn, genoeg te kennen geven.

Johan van de Velden, Zoon van dien grooten Schryver, heeft naaulyks iemand van zyns gelyke geweeken, die meer de Kunft van Etfen, dan van 't Snyden oeffende; evenwel heeft hy veele Stukken uitgegeven, waar by hy wel verdient heeft om geroemd te worden. Daar zyn 'er ook noch meer andere geweeft, uitfteekende in de Kunft, die 't Graveer-yzer verlaaten hebbende, hebben getracht na hoogere dingen.

Ik koom weder tot de Schilders onzer eeuwe, die ook onderfcheiden zyn, na de verfcheidenheid van Subjecten daar zy mede omgaan. Want zommige fchilderen allerley Beelden; andere Schepen, dryvende op Zee, met de Schuim daar om heen; andere wederom Landfchappen; andere de Circulen des Hemels, nevens 't Firmament, daar de Sterren ftaan; andere Boffchen en Strueelen; andere Lufthoven, Stammen en Planten, 't Wild in de Boffchagien, en 't Gevogelte in Boomen; verfcheidene uitbeeldingen van Wandelaars te land, van het eene Dorp na het ander, met Ezels en Karren; daar zommige gaan Viffchen of Vogelen vangen, of 't Wild jaagen; en andere die in de Wyngaard werken: wederom zyn 'er Kunftenaars, die Banquet, Fruiten, of Bloemen fchilderen: eindelyk, zyn 'er ook die Glazen befchilderen, en met Verwe opcieren; en verder, daar ieder zyne genegentheid toe ftrekt. Van alle deze zal ik van ieder in 't byzonder iets fpreeken, aanvangende van dien, die veeler Schilders Vaders zyn, als, *Frans de Grebber*, en *Cornelis Engelfz. Sprong*, die omtrent van een jaaren zyn; doch 't Penceel niet meer gebruiken, en zich tot ruft hebben begeven. Deze beiden

zyn

zyn gelukkig geweeſt in 't Conterfeiten na 't leeven, beide hebben ze daar van proefſtukken gedaan, alsze, in de kracht van hun leven zynde, verſcheide Corporaalſchappen van de Schuttery, loffelyk en met eere in te leggen, geſchildert hebben; en die noch in de Doelens ten toon hangen.

Maar *Pieter de Grebber* heeft zynen Vader verre overtroffen: dit heeft den Vader niet ſchaamrood gemaakt, maar verheugd, om dat hy *Goltzius* ook tot eenen Meeſter gehad heeft: want deze *Pieter de Grebber* is zo gelukkig in inventie als zuiver in 't ſchilderen, dat hy by de beſte Schilders onzer eeuwe verdient geſteld te worden. Veele Stukken heeft hy gemaakt, zo hier als elders, eensdeels in Denemarken, anderdeels in ons Nederland getrokken. Te Haarlem zyn 'er noch eenige te zien; van welke 't voornaamſte is dat van *Jubalcaïn*, tot lof van de Muziek gemaakt, ten huize van de Heer Burgemeeſter *Guldewagen*, die zelve een goed Muziekant is.

De Zoon van *Cornelis Engelſz.*, die nu de naam van *Gerard Sprong* heeft aangenomen, is met een luchtige ſprong, die hy in de Kunſt gedaan heeft, zynen Vader voorby gepaſſeert; die 'er uitgeſcheiden is, en nu in ruſt leeft.

Alle deze noch overtreft *Jacob van Kampen*, zo edel Schilder, als gezwinde Mathematicus, en Architek van de *Prins van Oranje*, zyne Hoogheid; zelve een Man van groote Middelen, en die uit de Kunſt geen winſt gezogt heeft, maar eene naam.

Hier kan ik ook met ſtilzwygen niet voorby gaan *Frans* en *Dirk Hals*, Gebroeders; van de welke d'eene, die door een ongemeene manier van ſchilderen, die hem eigen is, byna alle overtreft; want daar is in zyne Schilderkunſt zo een force en leven, dat hy de Natuur ſchynt te braveeren met het Penceel; dat ſpreeken alle zyne Conterfeitzels, die hy gemaakt heeft, en ongelooffelyk veele, die zo gecoloreert zyn, datze ſchynen adem van zich te geven, en te leven. Daar zyn noch verſcheide Stukken in de Oude Schutters Doele, in de welke hy na 't leven geſchildert heeft Collonels, Kapiteins, Fiſcaals, Vendrigs, en Sergeanten, in hunne volle Wapenen. En wederom in een ander Tafereel Schutbroeders, zittende aan Tafel, malkanders gezondheid toedrinkende. De andere *Hals*, is ook een goede hals, die in kleine Stukken en Beelden te maaken, zeer aartig en zuiver is; vertoont ook in deze zyne Kunſt.

Hendrik Pot, is ook een voornaam Schilder; een zoet Man om by

te

te wezen; die het geluk gehad heeft, dat hy de Doorluchtige Koningk van Groot Brittanje, nevens zyne Gemaalinne, geconterfeit heeft, als mede andere Vorsten en Heeren van 't Ryk. Te Haarlem zyn noch in wezen eenige uitneemende Stukken, als een in 't Prinsenhof, welks inhoud is, een triomphante Wagen van de groote *Willem*, *Prins van Oranje*, met alle de Staatsie en Gevolg. Noch een Tafereel, hangende op de Schutters Doele, daar in hy een geheel Corporaalschap geschildert heeft; als *Zoutman*, en andere meer. En noch heeft hy geschildert de Historie van *Judith* en *Holophernus*, een Juweel van de Kunst; dat te zien is in 't Huis van de Heer *Hofman*; in welk Stuk de Meester hooger schynt te gaan dan hy vermag, en waar in hy zo een scherp Penceel gebruikt heeft, dat het gezicht 't naauwlyks kan naspeuren.

Petrus Zoutman, daar van moet ook verhaalt worden, dat hy een Schilder geweest is van de Koningk van Poolen; dat eene tak aan zyn Eerkroon is. En als hy wederom in het Vaderland t'huis gekomen was, en eene Huisvrouw getrouwt had, waren veele Burgers, zo mannen als vrouwen, begeerig om van hem geschildert te worden: hy had het te dier tyd zo volhandig, dat hy ze alle niet konde geryven. Alzo heeft hy zich ingewikkelt in de gunst van de Schuttery, dat hy een geheel Corporaalschap ook heeft geschildert, tot een eeuwige gedachtenis.

Jacob Pynas, is wel te Haarlem niet gebooren, maar heeft zyne fundamenten van de Kunst hier gelegt; gantsch geen gemeen Schilder, en daar hy ook voor vermaard is geweest.

Maar *Petrus à Laar*, en zynen Broeder *Roeland*, hebben niemand van de voornoemde Kunstenaars geweken in handeling en weetenschap; dit zyn van een bedde Broeders geweest, te Haarlem gebooren, en van kindsbeen af in de Schilderkunst wel geoeffent; die in Italien eenige jaaren geleeft hebben: van welke de oudste te Genua, in Italien, en in de fleur van zyn leven, overleden is. De jongste, *Pieter à Laar*, t'huis gekomen zynde, heeft zich eenige tyd te Haarlem onthouden; doch kon Italien niet vergeeten, dat altyd een Voedster is geweest van de doorluchtige Schilders, derhalven is hy wederom te rade geworden op nieuws te reizen: des heeft hy van de Vrinden zyn afscheid genomen: zo dat men niet weet waar hy is. Deze beide waren gewoon te schilderen Bosschen, Bergen en Dalen, Ossen en Schapen, Wagens en Paarden, uitgespannen voor de Herberge,

ge, die gevoert wierden met Hooy en Haver: in welke de voornaamste Schilders betuigen, dat zo een kunst en fraaiheid te zien is, dat alle die het zien, door verwondering als opgetrokken zyn, en branden van liefde tot die Kunst. Veele hunner Werken zyn noch in wezen, zo te Haarlem, Amsterdam, als elders; die altyd in hooge waarde gehouden zyn, tot dezen huidigen dag toe.

Philip Wouwerman, ook te Haarlem gebooren, heeft in zyne jonge tyd uitgestoken in de Schilderkunst, dat hy naauwlyks zyns gelyke had. Alzo zyn 'er meer geweest, als *Jacob de Wit*, van Haarlem, en eenen *Verbeek*. Nu sla ik noch veele voorby, zynde gemeene Schilders.

Daar zyn ook verscheide Vrouwen geweest in de Schilderkunst wel ervaaren, die voornamentlyk in onze tyd noch vermaard zyn, en die men zou kunnen stellen met de Mannen egaal in kunst: van welke eene inzonderheid uitmunt, *Judith Leyster*, wel eer genaamt; de regte Leyster in de kunst, en daar zy ook de naam van draagt, zynde de Huisvrouwe van *Molenaar*; die ook een vermaard Schilder is, van Haarlem gebooren, en t'Amsterdam wel bekent.

Noch is 'er een ander Vrouwsperzoon, die *Timareta*, de Dochter van den Schilder *Mycon*; of *Irena*, de Dochter van *Cratinus*, zeer na komt, ik meene *Maria de Grebber*; die niet alleen geestig geschildert heeft, maar was ook in de Perspectieve zeer vast en bedreven.

Johannes Torrentius, is ook onder de Schilders de minste niet geweest, maar infaam: hy was een twede *Apelles*, als hy naakte Vrouwen mogt schilderen, die haar ten toon stelden als Hoeren; dat men hem na geeft. Dat *Johannes Torrentius* van Amsterdam te Haarlem gekomen is, denke ik, dat het zoete Haarlems dal hem gelokt heeft, en dat hy aldaar in de Huizing van de oude *Koltermans* gewoont heeft; wist zichzelve te insinueeren in de gunst van voornaame Burgers, die veel van hem hielden, alle mans Vriend, en het Vrouwvolk wonderbaarlyk te believen en liefkoozen, die dagelyks zyn Huis frequenteerden, en konden daar niet van daan blyven, ten spyt hunner Mannen. Deze *Torrentius* hield zich heel staatelyk, als hy op straat quam, was altyd Gelaarst en Gespoort, en in Fluweel gekleed; als hy wandelde op de Markt, hadden alle de oogen op hem geslagen, groetende ieder een, met een minnelyke aanspraak, en mêwaard wezen. Binnens Huis maakte hy dagelyks goede chier. Hy zwoer

onder 't drinken en zwelgen by de naam van *Epicurus*, en had geen geloof in Hemel of Hel: dit wierd hem nagegeven; en was een gevaarlyk Mensch, een Verleider van den Burger, Bedrieger van het Volk, een Pest voor de Jeugd, Schoffeerder van Vrouwen, Verquister van zyn eigen en eens anders Geld, en dat 't meest te verwonderen was, het manqueerde hem nooit aan Geld, alle tyd had hy de overvloed van Penningen; gelyk ten tyde van *Danaë*, doe het Goud uit den Hemel regende. Eindelyk is zyne stoutheid uitgeborsten tot alle godloosheid; zyne onkuischheid in naakte Vrouwen te schilderen, nam dagelyks toe, hy leide een *Epicureus* leven; waar in veele Burgers geërgert waren, daar de vreeze Gods by was: men riep hem uit voor een godloos Mensch, dat hy onwaardig was dat hem de aarde droeg, en behoorde uit de Stad gebannen te worden. Eindelyk, de Magistraat op 't geroep van 't Volk gelet hebbende, en de zaak ter harte genomen, hebben Amptshalven niet kunnen stil zyn, te meer om dat het hen toe quam zorge te draagen, dat het Gemeenebest geen schade leed: zo is 'er eindelyk geresolveert en besloten, boven gemelde *Torrentius* in verzekering te neemen, en in 't Gevangenhuis te zetten, hem ter scherpe examen te stellen, en de Republiek van zo een monstreus Mensch te zuiveren. Hier op heeft de Magistraat, zo Burgemeesteren als Schepenen, die deze zorge bevolen is, met groote vlyt, naarstigheid, en naauw onderzoek zich wel geinformeert op zyne omgangen, conversatien in de Kroegen, daar hy dagelyks quam, op zyn woorden, werken, zamenspraaken; en dat meer is, hebben zeer naauw onderzogt zyne geheimen, daar zy achter konden komen. Daar na is hy te recht gesteld, en ter scherpe examen gebragt. Doch heeft niets willen bekennen, schoon zy 't examen herhaalden: als noch bidden, noch smeeken by hem iets vermogt, is hy aan de Pynbank gebragt; alwaar hy met zwaare tormenten is gepynigt. Maar hy, als onbeweeglyk, heeft de torture uitgestaan, en als eenen anderen *Socrates*, zich gehouden onverwinnelyk van gemoed: zo dat zyn Rechters 'er niets hebben kunnen uitpersen, van 't geene daar zy hem mede betichten. Zyne Rechters, die over hem zaten, moede zynde van zo eene strenge torture, hebben hem op den 25sten van July 1630 gecondemneert, in het Tuchthuis te zitten voor 20 jaaren. Als hy daar een geruime tyd gezeten had, is hy eindelyk weer uit het Tuchthuis verlost, door tusschenspreeken van groote Lieden, onder welke ook geweest is de

Am-

Ambaſſadeur van Engeland; derhalven is hy na den Haag gereiſt, en te ſcheep over gevaaren na Engeland; als hem zyne Vrienden en Borgen geluk wenſchte: daar hy zich eenige tyd onthouden heeft. Eindelyk, uit Engeland is hy te Amſterdam wederom t'huis gekomen: alwaar hy geſtorven en begraven is.

Hendrik Vroom, komt hier ook in 't ſpel; maar met een andere tytel, gelyk wy zullen verhaalen. Deze *Hendrik Vroom* is te Haarlem gebooren, in den jaare 1566; zyn Vaders naam was *Cornelis Hendrikſz.*, die zyn werk maakte in Potaarde, was zeer voornuſtig van die aarde Vaten en Drinkbekers te maaken, in ongemeen fatzoen. Zyn Oom was eenen *Frederik Hendrikſz.*, een kunſtig Beeldhouwer, Landmeeter, en Stads Architek binnen Danſig. En zyn Grootvader, daar hy na genoemd was, een Beeldſnyder en Bootſeerder in Potaarde, meer als gemeen. Alzo dat *Hendrik Vroom*, een Zoons Zoon van *Hendrik*, zyn afkomſt heeft van kloeke Geeſten en Kunſtenaars, die alle zyn Voorouders van de Kunſt waren, en zelve een Kunſtenaar. Deze heeft vreemd avontuur gehad; want zyne Moeder, na haar twede Huwelyk, heeſt haar Zoon gelegentheid gegeven, om zyn Vaderland te verlaaten, en zyn fortuin te zoeken. Alzo heeft hy buiten 's Lands veele jaaren gezworven, en om de koſt te winnen, heeft hy zich begeven in een Pottebakkers Winkel. Deze heeft, zo hoog als laag, veel avontuurs in de Nederlanden eerſt gehad: daar na is hy na Spanje gevaaren, en niet lang daar na op Italien, om na Romen te gaan; daar hy eenige tyd gewoont heeft by een Spaanſche Kanonik, alwaar hy ſchilderde en de Bufon ſpeelde, tot vermaak van 't Heerſchap. Hier van daan is hy verhuiſt, en gaan woonen by de Kardinaal de *Medicis*; twee jaaren woonden hy hier, doch heeft niet ledig zyne tyd doorgebragt: hier was *Paulus Bril*, die hem vermaande, dat hy zich begeven zoude tot de Schilderkunſt. Daar van daan vertrok *Vroom* na Venetien. Dus heeft hy zich verder noch van de eene na de andere Plaats begeven, zo te water als te land, alleen vertrouwende op zyne Kunſt. Eindelyk, te Parys geraakt zynde, is hy daar eenige tyd geweeſt by een Schilder van Leyden: maar daar ook niet lang gebleven, om de dieren tyd; en is alzo te Rouane gekomen, alwaar hy in een zwaare ziekte gevallen is, ja doodelyk; doch evenwel door de hulpe van Doctoren, door gekomen, God dankende voor zyne genade: en begon nu weder na 't Vaderland te verlangen; wind en

weder waargenomen hebbende, trok weer te rug na Holland, daar hy geboren was, en arriveerende eindelyk te Haarlem. Hy vernam dat zyne Ouders overleden waren, en miften ook eenige zyner Bloedvrinden. Hier huuwde hy ook eene Huisvrouw, *Joosje Cornelisse*, een Burger Dochter: doe begon hy eerft Beeldjes, in 't koper gefneden, met het Penceel na te bootzen, en verder Scheepjes, Bootjes, en Jachten, daar na ook groote Schepen, na 't exempel van *Protogenes*. Na een jaar tyds, is hy met zyn nieuw getrouwde Vrouw na zynen Oom zyn Vaders Broeder, getrokken, die te Danfig woonde. Daar zynde, heeft hy voor de Paters Jezuiten van Poolen een Tafereel gefchildert. Ondertuffchen onderwees hem zyn Oom in de Perfpectief, en andere weetenfchappen, die tot de Schilderkunft behoorden. Deze alzo wyzer t'huis komende met zyne Huisvrouw van Danfig, heeft eenige Stukjes beginnen te Schilderen van devotie, als Heilige Maagden en Martelaaren, die hy na Spanje om te verkoopen zond. Maar als deze Koopmanfchap niet naar wenfch gelukken wilde, zo heeft hy ftil by zich zelve, op allerhande Maakzels van Schepen, als Vracht-fchepen, Vrybuiters-fchepen, Galeyen, Buizen, Oorlogfchepen, en wat dies meer is, gepraktizeert: hier en boven gedeeltens van Schepen, als Kiel, Scheepsbodem, het Ruim, de Gang, Voorfteven, 't Achterkafteel, de Compagne, Snuit, Maft, Spriet, 't Blad, de Riemen en 't Roer, Touw en Takels, Kabels, Ankers, Zeilen, en wyders alle Scheepstuig en Gereedfchap. Derhalven, als hy nu wederom kloek en gezond t'huis gekomen was, heeft alle zyne fpeculatie op Schepen en Scheepstuig geloopen, en zich gezet om Schepen te fchilderen; waar in hy zich gedurig oeffende, en dat gelukkig. Alzo hebben 'er eenige van zyne Vrinden, dat Schilders waren, hem geraden, dat hy al zyn werk wilde maaken, om Scheepjes af te beelden op Doek of Paneel; dat hy ook gedaan heeft: en dagelyks toeneemende in deze Kunft, zo begon hy eindelyk in achtinge te komen, en men hield zyn Schilderyen op geld. De winft gaf hem moed, en was vaardig in zyne Kunft, want hy fchilderde meeft alle de Schepen over een Horizon, en heeft zeer veele Stukjes gefchildert, dag aan dag kunftiger. Daar en boven fchilderde hy Zeen, Stranden, Vifchers, Vifchen, Bootsgezellen en Schippers, om de verandering en de Kunft een luifter te geven, met een net en vaardig Penceel. Dus is hy fchielyk ryk geworden. Allengskens door zyne Kunft berucht zynde geworden, heeft hy zich ingedrongen in

de

de gunst en vrindschap der Grooten; gelyk 't blykt, dat hy in Braband van de Aarts-Hertog vereerd is met een Goude Keten. Hy was ook by onze *Prins* wel gezien; en alle die van de Admiraliteit waren, hielden mede veel van hem, om zyne Kunst: heeft ook Taferelen gepresenteert, die op hunne Kamer wel passen. Eindelyk, op dat ik het kort maak, deze *Vroom*, heeft alle de Schilders van zyne eeuw in Scheeps-schilderkunst te boven gegaan. Want hy schilderde niet alleen alle zoorten van Schepen, Touw en Takel, maar ook de wind in 't Zeyl, en wyders alle Scheepstuig, dienende tot de vaart. Hy schilderde ook Hoeven op 't Water, Klippen in Zee, en Landschappen in 't verschiet; als mede Schepen die op de Reede leggen, hooge Baaren in Zee, Zee-visschen, Scheeps-Beeldjes, en meer andere dingen, die de Schepen vercieren; alle deze Afbeeldzels begon hy aartig en levendig te schilderen. Daar is van hem te Alkmaar in wezen, ten huize van de Heer *Bardesius*, in de groote Zaal, een Scheepsslag, verschrikkelyk om te zien, en voor groot geld betaalt. Te Haarlem is ook een Tafereel op doek in 't Prinsenhof, verbeeldende een Onweêr, dat na 't oordeel van Kunstschilders gehouden word voor het alleruitneemenste dat hy ooit gemaakt heeft.

Cornelis Wieringen, quam naast aan *Vroom*, die de Zee verlaaten hebbende, en 't schuimen der zelve, heeft allengskens begonnen, door ingeven van de natuur, uit te beelden Schepen en Scheepstuig, Touwen, Kabels, Masten, Sprieten, en 't ophaalen van Zeilen; waar in hy Meester *Vroom* niet geweeken heeft: Daar zyn noch veele van zyne Werken in wezen, voornamentlyk het Schip van Damiate, dat in 't Hof van de Schutters opgehangen is, ter eeuwige gedachtenis.

Naderhand is 'er eenen *Johannes Poiccilus* geweest, die de voorgemelde de loef afgestoken heeft, na 't oordeel van alle ervaaren Schilders. Noch zyn 'er andere geweest, die ook niet vreemd waren van dezelve Kunst, als *Cornelis Verbeek*, en *Johan Goderis*. Onder de Landschap-Schilders is noch in 't leven *Cornelis Vroom*, die zyn Vader niet wykt in zyne Kunst; men houd het daar voor, dat hy alzo uitsteekt, en naauwlyks zyns gelyke heeft van die noch leven: hoewel *Pieter de Moulyn*, na 't oordeel van veele, hem zeer na komt, ja in gelyke graad. Na deze volgen *Johan Jacobsz.*, die Italien gezien heeft; en andere Landschap-Schilders meer, als *Reyer*, *Nicolaas Suyker*, *Gerard Bleyker*, *Salomon Ruslendaal*, en meer andere.

Onder de banier van de Schilders komen ook de Glasschryvers, die 't Penceel gebruiken, en de Glazen met Verwe bestryken. Onder deze is wel hier de voornaamste geweest *Willem Tybout*; die weleer onze Buurman is geweest, wiens Werken blinken op 't Glas zonder einde; onder deze munten uit de Afbeeldingen van de Graaven van Holland, die noch te Leyden op den Doele in wezen zyn. Noch andere diergelyke Werken, als de Historie van *St. Jan* de Dooper, in de Galery van de Heer van *St. Jan*: in de Groote Kerk, op het hoogste Glas, na het oosten, de Afbeeldzels van de Hertog van Beyeren en zyne Huisvrouw: en in dezelve Kerk, in 't zuiden, de Afbeeldzels van *Sebastiaan Craanhals*, met zyne Vrouw, leggende op hun knien in devotie. Hy overleed den 24sten van May 1618, in den ouderdom van 73 jaaren.

Aan deze komt het allernaast *Cornelis Ysbrandsz. Russeus*, die Glazen beschreven heeft met een geestig Penceel, een groot Kunstenaar; die voor de andere de banier opgestoken heeft, om de Kunst van Glasschryven een luister by te zetten: hy is overleden den 24sten van May 1618.

Na deze is gevolgt *Johan Boekhorst*; die in 't Zalet van de Heer Burgemeester *van Loo*, op de Glazen aldaar, na 't leven geschildert heeft, de timmeragie, stichtinge en gebouw van den Hertog van Beyeren, die hy daar mede byvoegt, als Stichter en Fondateur van de Kerk van *St. Bavo*; om dat hy van Paus *Bonifacius* eerst de Aflaaten verworven had.

In deze ordre moet ook gestelt worden *Petrus Holstein*; en andere diergelyke meer, niet vreemd in de Kunst van Glasschryven; die ligter om te leeren is.

Alzo is 'er nauwlyks eenige Kunst, die by de Ouden in eere en waarde gehouden zyn, die te Haarlem niet is geoeffend en gehandhaast. Zo gy een Schilder zoekt van Vrugten, of allerhande snuistery, dan is 'er *Floris van Dyk*, die met zyn Penceel de beluste Vrouwtjes, ja 't Gevogelte zou kunnen lokken en verschalken: gelyk 'er ook geweest is van dezelve Kunst *Willem Heda*. Zo gy Bloemschilders zoekt, dan hebt gy *Johan Bolangier*. Of zo gy Architekken of Opper-Bouwmeesters zoekt, dan hebt gy *Frederik Vroom*, *Jacob van Kampen*, *Salomon de Bray*, en niet van de minste, *Lieve de Kaay*, Fabryk van de Stad; en die op heden 't meest vermaard en wel gezien is by de Prins, *Pieter Post*. Zo gy vraagt na Beeldsnyders of

Steen-

Steenhouwers, dan hebt gy *Hendrik Vroom*, *Andries Klaasz.*, en die noch in leven is, *Johan de Vos*, Bode; die, behalven andere Stukken, noch onlangs gemaakt heeft twee Beelden, uit steen gehouwen, verbeeldende de Heer van *Somerdyk* en zyne Huisvrouw in devotie, met een Tafel tusschen beide; daar ieder zich over verwondert. En *Jacob Teunisz. Ram* moet ook niet uitgesloten worden uit het gezelschap van Kunstenaaren, die in de Smeekunst ervaren, en boven alle uitsteekt, dat hy alle in verwondering brengt, als wanneer hy een Yzer Hek opregt, zeer kunstig geboogen, voor het Huis van *Sr. Offipce*, die een treffelyk Koopman is, en andere meer,

BYVOEGZEL.

Alzo onze Schryver van de Haarlemſche Kunſtſchilders, tot zynen tyd, zo van hunne Kunſt als Levens, heeft aangetekent; zo vonden we niet ongeraaden, een vervolg op die Stoffe en van laatere Haarlemſche Kunſthelden, uit zekere Levensbeſchryver, daar op te laaten volgen, tot hunne dood toe. En beginnen met den reeds gemelden

Frans Hals, die groote Kunſtſchilder, was een gebooren Mechelaar, alwaar hy het eerſte daglicht zag op het jaar 1584. Wy weeten niet by wien hy heeft leeren tekenen en ſchilderen; doch dat hy een van de verdienſtigſte Conterfyters is geweeſt, weet de gantſche waereld. Het ongemeen voorval dat hy heeft gehad met den grooten *A. van Dyk*, is zo gemeen niet, of het is de moeite waard om het alhier te verhaalen.

Op die tyd dat *A. van Dyk* gezint was om over te ſteeken na Engeland, op het verzoek van *Karel* den eerſten, begaf hy zich eerſt na Haarlem, om *Frans* en zyne Kunſt te bezoeken; maar *Frans* vond hy niet t'huis; want die was te vinden in zyne wooning, als een Snoek op te loopen is op den zolder, een Familieziekte onder veele Beleiders van *St. Lukas*. Eindelyk wierd hy natuurlyker wyze ontdekt in een Herberg, en *Frans* ſlenderde ſchoorvoetende na zyn Logement, na alvoorens zyn Pintje te hebben geleegt. *A. van Dyk* ſtond hem inmiddels te wagten met een Officiers gedult, tot dat hy *Frans Hals* ten laatſten zag komen oplaveeren; voor wien hy zich bedekt hield, voorgevende een Vreemdeling te zyn, die zich gaarne wilde doen Conterfyten, en maar een paar uuren tyd kon uitſpaaren om te zitten: waar in *Frans* aanſtonds bewilligde. Hy nam dan den eerſten doek die hem voor den boeg quam, en na dat hy omtrent zo veel tyd had beſteed in het toeſtellen van zyn Palet, als een Gaskon verſpilt om zyn ſnuifdoos te openen, viel hy aan 't werk, onderwyl dat *A. van Dyk* zich zo ſtil hield als een muis, om niet bekent te worden. Het Conterfytſel groeide al immers zo ſchielyk onder de hand, als een Proces uitdeit onder de pen van een Advocaat, en na een kor-

korte tyd verzocht *Frans Hals*, of *A. van Dyk* wilde opſtaan en eens kyken. *A. van Dyk* betuigde voldaan te zyn wegens 't Conterfytzel, en ontgon doe een vriendelyk praatje met *Frans*, doch zonder zich te bedienen van eenige Kunſttermen, zo dat die niet wiſt wie hy voor had, of had geconterfyt. Doch dewyl den aap altoos uit de mouw moet ſpringen by de Schilders, zei *Van Dyk* al lachende: „ Wel „ gaat het Schilderen zo toe, dan moet ik eens beproeven of ik 'er „ ook iets van zou kunnen maaken. Dat gezegt hebbende, greep hy een Doek aan, zette die op den Ezel, en verzocht aan *Frans*, om op zyn beurt te gaan zitten; die wel haaſt aan het grypen van het Palet kon zien, hoe laat het was op *Pictura's* Zonnewyzer, zonder dat hy echter eenig bedenken nam op *A. van Dyk*. Die Fenix ſpeelde meê voor geen dagdief, zo min als *Frans Hals* had gedaan; maar hy beval hem eens op te reizen, en te zien hoe hy dat had behandelt: die zo dra dat meeſterlyk Conterfytzel niet had beſchouwt, of hy gilde uit: „ Gy zyt *Van Dyk*, myn Heer! want geen ſterflyk „ menſch kan zulks nadoen, ik laat ſtaan verbeteren. Dat gezegt, of liever uitgeſchreeuwt hebbende, greep hy *Van Dyk* by 't hoofd, en kuſte hem met een dronkaarts gemeenzaamheid, dat het klapte.

A. van Dyk liet het Conterfytzel na zyn Logement brengen, en vergulde de handen van *F. Hals* kinders met eenige Guines; die *Frans* wederom van die knaapen opwiſſelde tegen eenige Zoetekoek en Haarlemmer Halletjes, en ſluks na de Herberg ſnorde, om aldaar op de goede reis van dien Weldoender te gaan zitten drinken.

Daar is gezegt geworden, dat *Van Dyk* veele beweegredenen gebruikte, om hem over te troonen na Engeland; maar dat *Frans* daar niet na wilde luiſteren, zynde die reeds zodanig op die ſlegte levenswyze verſlingert, dat hem de weelde tot een laſt zou hebben verſtrekt; zo wel, als die naderhand tot een laſt verſtrekte aan zyn Leerling *A. Brouwer*. Ook zegt men, dat *A. van Dyk* dikmaals zou gezegt hebben: „ Dat *Hals* een van de aldereerſte Conterfyters zou „ zyn geweeſt, by aldien zyn Coloriet wat teerder was geweeſt, de- „ wyl hy niemand kende, die het Penceel zo meeſter was als hy. En dat was waar, want als hy een Tronie had aangelegt, kon hy daar op de vaſte gelykenis toetſen, de hoogſels en de diepſels geven met het Penceel, zonder zich te bedienen van Viſch penceelen of Daſſenhaire borſtels. Gemeenlyk lei hy Conterfytzels zagt en mals aan, en naderhand brogt hy daar op de meeſterlyke toetſen, zeg-

gende: „ Nu moet 'er iets gedaan worden om de meester te doen
„ spreeken.

Hoe krachtig, hoe natuurlyk, en hoe stout het Penceel van dien braaven Kunstschilder is geweest, kan de Stad Haarlem bewyzen met honderde weergalooze Conterfytzels. Ook ziet men een Stuk van *F. Hals* in de Kolveniers Doelen te Delf, waar op eenige Bevelhebbers staan geconterfyt, levensgroote, alle zo krachtiglyk en natuurlyk geschildert, dat zy schynen de Kykers te willen aanspreeken.

F. Hals had ook een Broeder, genaamt *Dirk Hals*, een fraai Schilder in kleene Gezelschapjes van Menschen en Dieren. *Samuel Ampzing*, in zyne Lof-Beschryving van Haarlem, gedenkt die beide Broeders met deze Vaersjes:

Hoe wakker schildert Frans *de Luiden naar het leven?*
Wat zuivre Beeldekens weet Dirk *ons niet te geven?*

Frans Hals was een losse knaap, die liever een volgeschonken Fluit in de rechterhand, als een ledig hafvat op de linker schouder voerde; doch in de achting, die zyne Leerlingen voor hem betuigden, was hy gelyk met den dronken gryzaart *Frans Floris*. De oudste Leerlingen namen *F. Hals* by beurten waar, haalden hem uit de herberg, geleiden hem na huis, trokken zyne kouffen en schoenen uit, dekten hem behoorlyk te bed, en vertrokken dan ieder zyns weegs, met een groote eerbiedigheid.

Als *Frans*, nu te bed leggende, docht dat hy alleen op de kamer was, dreef de dronke godvruchtigheid boven; want hoe beschonken hy ook mogt wezen, echter besloot hy meestentyds zyn stamerend Gebed met deze wensch: „ Lieven Heer, haal my doch vroeg in den hoogen Hemel! Zommige Leerlingen, die hem dien laatsten wensch dag voor dag, of liever nacht aan nacht hoorden herhaalen, besllooten om eens te beproeven, of het hun Meester ook ernst was, en *A. Brouwer*, dien Aap des Menschdoms, ondernam om die klucht uit te voeren. *A. Brouwer*, verzelt met een twede Leerling, genaamt *D. van Delen*, boorden vier gaten in de Zolder, vlak boven de bedstede van *Frans*, waar door zy sterke koorden lieten daalen, die zy aan de vier hoeken van de slaapstede vast knoopten, en gingen toen op de t'huiskomst van hun Meester met verlangen zitten loeren. *F. Hals* reverteerde tegens de nacht vol en zoet, en de Leer-

lin-

lingen hielpen hem te bed, na ouder gewoonte, namen het licht weg, en sloopen doe stil na boven, om hun rol te gaan ontginnen, zo dra als *Frans* zou gekomen zyn ter gemelder wensch van: „ ô Heer! „ haal my doch vroeg in uwen hoogen Hemel. Zo dra had hy die woorden niet geuit, of zy haalden hem gelykerhand na boven: waar op *Hals*, half in de maaling en tot over de grootste helft beschonken, zich verbeelde dat zyn gebed was verhoort, des veranderde hy van toon, en ontgon een luider gebed, als het voorgaande, roepende: „ Noch „ zo schielyk niet, ô Heer! noch zo schielyk niet, enz. Waar op zy hem zagtjes lieten daalen, zonder dat hy eens merkte, dat het maar een klucht en geen ernst was, en ging gerust leggen ronken. Daar op ontknoopten de Leerlingen de touwen behendiglyk, en *Frans* ontdekten die pots niet dan veele jaaren daar na, alhoewel hy zedert dat spel, zyn wyze van bidden veranderde. Zo weinig moeite kost het, om een Schilder den Hemel te doen vergeeten.

Die groote *Frans* stierf op zyn 85ste jaar, en wierd begraven in het Koor van de Groote Kerk te Haarlem, op den 29sten van Augustus des jaars 1666; na dat alvorens zyn Broeder *Dirk* hem den weg had gewezen, in het jaar 1656. Op de lyst van *Sint Lucas* Gildeboek staan verscheide Zoonen geboekt van *Frans Hals*, die alle de Schilderkunst hebben geoeffent, en meest alle vrolyke Baazen zyn geweest; volgens de authentyke getuigenis van *J. Wieland*, een Oud Kunstbeminnaar, die meest alle de Zoonen van *Frans* gemeenzaamlyk heeft gekent en behandelt.

Adriaan Brouwer, dien Democriet der Schilders, was een voornaam Discipel van *Frans Hals*, is te Haarlem (doch andere zeggen te Oudenaarden) geboren op het jaar 1608. Die knaap was een kind van zeer arme en gemeene Ouders, als blykt uit zyn opvoeding en beroep, zynde dat laatste het trekken van een Tulp, of van een Vogeltje met inkt op een lapje Lynwaad, dat zyn Moeder dan met de naald overstikte, en daar uit borstlappen en mutsen naaide voor de Boerinnen. Het gebeurde eens dat *Frans Hals* gevalliglyk daar voorby ging, en den jongen *Adriaan* zag zitten tekenen, die dat zo losjes en bevalliglyk behandelde, dat *Frans* 'er zin in kreeg, en hem vroeg: „ Of hy ook wel zin had om een Schilder te worden? Waar op die fluks antwoorde: „ Ja, indien zyn Moeder hem daar toe ver- „ lof wilde geven. Den Schilder vroeg het aan de Moeder, die zulks toestond, mits dat hy den Jongen de kost zou geven; welk artykel hy armelyk voldee, alhoewel rykelyk beloofde. Iii 2 *Adri.*

Adriaan Brouwer nam zo wonderlyk toe, onder het opzicht van *Frans Hals*, dat het nauwelyks was te gelooven, des den Meester hem alleen op een zoldertje plaatste, afgescheiden van de andere Leerlingen. De Leerlingen wierden nieuwsgierig om den waarom te weeten van die afzondering, derhalven klommen zy zomtyds steelswyze na boven, om te zien wat dat hy daar toverde, als wanneer zy met de uitterste verwondering zagen, dat dien ongeächte Jongen een aartig Schilder was geworden, die zo geestryk alles schilderde, dat zy nauwlyks hunne oogen durfden betrouwen. Een van de Leerlingen bestede hem ter sluik de Vyf Zinnen, a 2 stuivers per stuk, die hy zo kluchtig ordonneerde en uitvoerde, dat een twede Discipel hem de twaalf Maanden aanbestede voor de zelve zomme, dewelke zo gelukkig uitvielen, dat zy hem porden om 'er wat langer over te zitten, met een belofte van het loon te zullen verbeteren.

Doch den armen *Brouwer* wierd zo onophoudelyk op de hakken gezeten van *Frans Hals*, dat hy niet veel tyd kon uitvinden om te schilderen voor zyne andere Heeren en Meesters; en daar by voerde zyn Meesters Huisvrouw hem zo schraal, dat men de ribben van den verhongerden Leerling kon tellen dwars door zyn greine vacht, des begon hem het hoofd om te loopen, en aangezet door zyne Mede discipelen, waar onder dat *Adriaan van Ostade* wel de voornaamste aanraader was, om den honger te ontvluchten, en elders zyn fortuin te gaan zoeken, ging hy aan 't rekken. Hy doorkruiste in den beginne de Stad Haarlem, zonder zich veel te bekreunen wat weg hy nam. Na dat *Brouwer* nu een tyd lang had gevagebondeerd, en niet wist wat hy zou aanvangen, ging hy in een Soetekoeks winkel, daar hy zich Victualieerde, en met dien voorraat na de Groote Kerk marcheerde, daar hy zich zeer devotelyk posteerde onder den Orgel, om onder 't faveur van deszelfs Muziek te Avondmaalen, en zich dan verder te beraaden. Aldaar wierd hy by een Perzoon bekent, die dikmaals quam aan het huis van zynen Meester *Frans*, die, ziende dat den radeloozen *Adriaan* aldaar zat te kyken, als of hy de kaart had vergeven, hem vroeg: „ Wat 'er aan scheelde? *Brouwer* sprak daar op een ongeblankette biegt, beklaagde zich over de mishandeling van zynen Meester, en over de Spaansche Keuken van 's Meesters Huisvrouw, toonde dat hy zo naakt was als een Liedjeszangers Poeët, dat hy omtrent zo veele Hemden als hy lichaamen, en zo veele Dassen als halzen bezat, enz. Maar inzonderheid doleerde hy over zyn mishandelde

Maag,

Maag, die meerder kreuken en plooyen had als de Goudbeurs eens Muziekmeesters van een Kastiliaansche Kapel; en hy voegde 'er by, by wyze van een reden en zedekundig sieraad, dat al immers zo slim is met een ledige Maag te zitten schilderen, als met een ylen buik te vegten of te lieven. Die Bemiddelaar wierd met den Jongen bewogen, bood zich aan om hem te introduceeren onder zyn Meesters Huisdak, zonder dat hy zou behoeven te gaan door het pynlyk onderzoek van stokslagen; met welk examen *Frans* vry openhartig was; en dat hy daar op een vaste pyl kon trekken, en 'er fluks een proef van neemen. Ook liet hy 'er noch invloeijen, dat zyn Meester hem in alle de Herbergen liep opzoeken; een artykel die makkelyk was om aan te neemen, dewyl zulks dagelyks geschiede; en hy gebruikte zo veele krachtige beweegredenen, dat den bedrukten *Adriaan* zich liet overreden, en met dien Leidsman, als den verlooren Zoon, na huis slenderde.

Hy trad dan met hangende wieken in het huis van *Frans Hals*, die den kreupelen Duivel speelde, en zich gansch ongalyk aanstelde, met belofte van hem een arm of been af te zetten, by aldien hy zich op nieuws door de vlucht quam te bezondigen. Den Leidsman liet *Frans* eerst uitbulderen, en vermaande hem doe op zyn beurt, na dat *Brouwer* na boven was vertrokken; waar op die beloofde: „ Dat hy den „ Jongen in het toekomende zou spyzen, als een Prins, en kleeden „ trots een rist met Uyen. Ook quam hy die beloften na ten deelen, want daags daar aan trok hy met *A. Brouwer* na de Voddemarkt, kogt hem aldaar een Rok, Broek en Kamisool, een pakje zo nieuwmodesch, als den grooten *Rembrant van Ryn* gebruikte, om 'er een Pagie van *Haman* meê op te schikken, en alhoewel dat Kleed den Jongen paste, als een stormmuts zou sluiten op het hoofd van een Winterkoningkje, echter zwoer *Frans Hals*: „ Dat het Pak hem „ zo wel stond, als of het aan zyn lyf was geschildert: en met die beëdigde Certificatie moest zich de Jongen vergenoegen.

Dat heerlyk Pak was een spoorslag die onzen Meester *Adriaan* noopte om naarstiglyk te schilderen; van welke naarstigheid den Meester zich meesterlyk bediende, zynde alle Kunstkenners even graag om een Stukje van dien onbekenden Kunstenaar te mogen erlangen. Doch dat mooi weêr duurde niet lang, alzo sommige Mede-leerlingen, die achter het geheim der Misse van dien geheimen handel waren geraakt, *Adriaan Brouwer* opstookten, met hem gestadiglyk

te zeggen: „ Dat hy een al te grooten Meester was, om zich aldus „ te laaten ringeloren als een Bengel, en dat hy zyn Meester al te „ veel bevoordeelde, om op zo eene verachtelyke wyze behandelt „ te worden. Zy raaden hem alle gezamentlyk, van op nieuws die Haarlemietische slaaverny te ontvluchten, en zich te begeven na de groote Waereldstad Amsterdam, alwaar hy Eer, Geld en Vrinden overvloediglyk zou oploopen. Den jongen Schilder liet zich overreden voor de tweden maal, en voer op Amsterdam, alwaar hy zich vervoegde by een Waard, genaamt *van Someren*, op die tyd Kastelein in het Schild van Vrankryk, die zelfs een Schilder was geweest in zyn eerste jeugd, en ook een Zoon had die een goed Schilder was in Historien, Bloemen en Landschappen. By dien Kunstkooper vond Meester *Brouwer* een vetter Keuken, als hy by zyn voorgaanden Meester had aangetroffen, en daar by begon hy de waarde van zyn Penceel beter te kennen; dat niet quaad is om te weeten, want een Schilder behoort te weeten, wat dat hy aan zich zelve zo wel als aan anderen is verschuldigt.

By dien Waard schilderde hy eenige kleine geestryke Stukjes; die, ziende dat zulks zo maklyk toeging, daar uit een besluit opstelde, dat hy bequaamheid genoeg bezat om een Kapitaal Stuk te ondernemen, en ook te volvoeren. Hy gaf hem dan een kopere Plaat, en zei tegen *Adriaan*: „ Dat hy daar op eens zou doen zien, wat dat „ hy vermogt in de Schilderkunst. Die zulks met blydschap ondernam en met kunst uitvoerde. Hy ordonneerde daar op een Gevegt tusschen eenige Boeren en Soldaaten, ontstaan, na 't scheen, uit het speelen met de Kaart, waar van de bladen zo overvloedig, als de dorre bladen in den Herfst, verspreid lagen over de vloer. Daar kreeg 'er een een klap op de kop met de kan, gins lei 'er een twede op de grond te spartelen, die reeds de doodverf had gezet, en zich echter noch scheen te willen wreeken door zyn half ontschede degen, onderwyl dat 'er een ouden Boer met de bloote knyf in de vuist opsprong, die zo hartiglyk van een Ruiter met een uitgetogen sabel wierd onderschept, dat hy met de pooten in de lucht moest buitelen. In het verschiet quam een Boer, die op zyn tanden scheen te byten, met een tang in de hand, van de trap neerwaards springen, en om zyn Natie te verdedigen, en om den Soldaat, dien erfvyand van den Landman, te beledigen; kortom, de Hartstochten dier krakkeelers waren 'er kunstiglyk in waar genomen, de Beelden wonderlyk vast

ge-

getekent, en alles vrolyk gecoloreert en uitvoeriglyk geſchildert.

Ondertuſſchen begon het ruchtbaar te worden, wie dien nieuwen Kunſtſchilder was, die zo lang had geroeit op de galei des hongersnoods by *Frans Hals*, des begonnen de Kunſtbeminnaars 'er jagt op te maaken, en na een lang en verdrietig zoeken, wierd *Adriaan Brouwer* ontdekt en gevonden in het Schild van Vrankryk, by den Kaſtelein *van Someren*. De Heer *du Vermandois*, een groot Liefhebber, quam hem aldaar opzoeken, om een Stuk van hem te bedingen, en dat voornoemd Tafereel geſchildert op de kopere Plaat ziende, vroeg hy daar van den naaſten prys. Nu had den Waard reeds onzen Schilder onderrecht, dat 'er zo een Heer zou komen om zyn Kunſt te zien, en dat hy, na de prys van die kopere Plaat gevraagt wordende, 'er geen ſpeld minder zou voor eiſſchen als 100 Zilvere Ducatons, en dat hy 'er waarſchynelyk die geëiſchte zomme voor zou krygen. Zo dra had nu dien Heer den prys van dat Stuk niet gevraagt, of *Brouwer* begon zyn knevels op te ſtryken, en te zeggen: „ Dat hy 'er veele tyd en een grooten arbeid aan had te koſte „ gehangen; eer hy 'er het hooge woord van 100 Ducatons durfde laaten uit komen; maar eindelyk noemde hy die zom: die hem den Heer *du Vermandois* aanſtonds inwilligde, en hem benevens het Stuk mee nam na zyn huis, om aldaar die Penningen te ontvangen. *A. Brouwer* ſtond verſtelt te kyken, doe hy zich zo verzilvert zag, vloog met die Zilverlingen na zyn Logement, ſtorte den zak uit op zyn bed, en ging zich in die geliefde Medailles leggen wentelen.

Maar nu komt den ſlegtſten artykel te voorſchyn, en dat is, dat hy die Ducatons weer opzamelde, in de zak ſtak, en 'er mee ten huis uit ging ſtryken, zonder dat iemand wiſt waar dat *Adriaan Brouwer* was verſtoven. Na verloop van negen dagen quam hy zingende en fluitende na zyn Logement aanzetten, op den laaten avond, en gevraagt zynde: „ Hoe hy zo vrolyk en luchtig van harte was, en „ of zyn Penningen noch in behouden haven waren? Gaf hy tot antwoord: „ Neen, den Hemel zy gedankt, ik heb my van dien bal„ laſt ontſlagen. Op die wyze gedroeg zich dien grooten Kunſtenaar; een voorbeeld dat veele Navolgers heeft gehad, en noch heeft.

Den beruchten Ridder *Karel de Moor* heeft gelieven te verhaalen, dat dien *Adriaan Brouwer* eens een Hiſtorieſtukje ſchilderde, beſtaande in de Conterfytzels van *Jan David de Heem*, *Jan Koeſſiers*, en in zyn eigen Pourtrait, zittende die Heeren te rooken en een

glaas-

glaasje te drinken. Den voornoemden Ridder, die *J. D. de Heem* heeft gezien te Antwerpen, zegt, dat deszelfs Conterfytzel wonderlyk wel was getroffen. Het luſt ons ook om alhier het geval, dat *P. P. Rubbens* met dien oubolligen Kunſtenaar heeft gehad, den Lezer te verhaalen.

Adriaan Brouwer woonde te Amſterdam, gelyk als wy hier voor hebben gezegt, doch hoe groot die Waereldſtad ook was, echter wierd hem die te benaauwt door de vervolging van zyne Schuldeiſſchers, des nam hy de gang op, en verkoor tot zyn wyk de Stad Antwerpen, alwaar het geen ſchande voor een Schilder was en noch is van maar een hemd te hebben, dewyl 'er de meeſte Penceeliſten zonder Lynwaad in de zomer, en zonder Mantel in de winter liepen ianterſanten. Dewyl nu den Heere *Brouwer* min ſtaatkunde bezat als *Machiavel*, en min de Courant beſtudeerde als een Koffyhuis-Nouvelliſt, wiſt hy niet dat de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden ingewikkelt waren in een oorlog met Spanje, zo dat hy zich niet eens had gewapent met een Paspoort; waar door het gebeurde, dat hy aan de Roode Poort te Antwerpen wierd aangehouden by den Spaanſchen Officier, die aldaar de wacht had; en na dat hy behoorlyk was ondervraagt, en waarſchynlyk onbehoorlyk zal hebben geantwoord, logeerde hem den Gouverneur in het Kaſteel, op 's Koningks koſten. Den roekeloozen Schilder proteſteerden in der minne tegens die Spaanſche beleeftheden, en betuigde die eere onwaardig te weezen, hy verklaarde van niet gewoon te zyn te huisveſten in diergelyke Kaſtelenyen, en betuigde van liever een gebraaden Kapoen te willen eeten met een Bedelaar, dan op een halve Duif te avondmaalen met drie Spaanſche Officieren, enz. Doch den Gouverneur van die Veſting des hongersnoods ſloeg die betuigingen in de wind, en luiſterde al immers zo min na de klachten des Schilders, als na de Verzoekſchriften van zyne gediskarteerde Maitreſſen.

Op die zelve tyd viel dat eige lot te beurt aan den Hertog van *Aremberg*, die insgelyks gelogeert wierd, door de order des Koningks, in dat Kaſteel, maar die echter een beter apartement kreeg als *Adr. Brouwer*; ook ſtond het dien Prins vry, van, door een paar Soldaaten verzelt, te mogen gaan wandelen binnen den omtrek van de Werken des Kaſteels. Het gebeurde nu dat dien Hertog op een namiddag eens wandelde naby de gevangkenis des Schilders; die dien Vorſt aan zag voor den Gouverneur, en hem démoedig ſmeekte om ontſla-

ſlagen te mogen worden, zeggende: „ Een Schilder en geen Spion „ te zyn, van welke waarheid hy bewys kon geven ten allen tyden, „ mids voorzien wordende van Doek, Verf en Penceelen. Den Hertog van *Aremberg*, die op die tyd een goede luim had, antwoorde hem aartiglyk: „ Dat hy van het eerſte de proef zou neemen, de- „ wyl het tweden artykel niet hem maar den Gouverneur raakten, en „ dat hy hem Doek, Verf en Penceelen, en inzonderheid Olie voor „ de lamp des levens zou verzorgen, en dat hy dan, zo zulks hem „ beviel, aan het ſchilderen kon tyen.

Den Hertog zond noch dien zelven dag een Soldaat na de Wooning van den Kunſtſchilder *P. P. Rubbens*, met een verzoek: „ Van „ alles dat 'er onder het Gereedſchap van de Schilderkunſt ſorteerde „ te laaten brengen in het Kaſteel, dewyl zich aldaar een boetvaar- „ dig Kunſtenaar uit het gewoel des waerelds had vertrokken, en „ van zins was om het overige deel zyns levens in een geſtrenge ge- „ vangkenis en boete te zien afloopen, indien 'er geen kans voor „ hem was om 'er uit te geraaken, en zich op den Nederlandſchen „ bodem te retireeren. Den grooten *Rubbens* begon hartiglyk te lachen over dat compliment, doch hy dacht niet eens op *Adr. Brouwer*, wiens Kunſt hy had gezien en hooglyk geprezen; maar hy liet zonder verder nabedenken de verzogte Gereedſchappen na het Kaſteel vervoeren; dewelke den Hertog aanſtonds aan den Schilder deed behandigen.

Den vroomen *Adr. Brouwer* was niet traag om zich te begeven tot het ſchilderen, ook niet lui om te drinken; want den Hertog had hem links en rechts geproviandeert, en het geval was hem daar by zo gunſtig, dat hy de behoorlyke Perzoonagien kreeg om te conterfyten. Eenige Spanjaarden kipten de plaats uit, vlak tegens over zyn tralien, tot een Pasbaan, en begonnen louter te tuiſſchen en te dobbelen met Kaart en Steenen; van welke gelegentheid *Brouwer* zich wonderlyk bediende in de Ordonnantie van zyn Tafereel. Hy drukte aartiglyk de winzuchtigen iever uit van de geldelooze Speelers, die de Teerlingen ſcheenen na te vliegen met hunne holle blikken, wier muisvaale kuikendiefs klaauwen beſturven waren om de bemorſte Kaarten, en die van tyd tot tyd die Bedelaars Inſecten van plaats en geſtalte deeden veranderen, die zo wel op hunne ontvleeſte ſpieren en bonken aasden als de Armoede. Maar onder andere aartige Beeldjes, had hy op dat Stukje eenen ouden ſchraalen Span-

jaard geconterfyt na het leven, die, neêrgedooken op zyn hurken, gezeten was achter de Speelers, en op de ſtompen van drie a vier overgeblevene groene tanden ſcheen te knarſſen, om de Natuur, die de Hongerbaſten zo ſtiefmoederlyk ſpyſt, te baat te komen. Dat laatſte poſtuur behaagde den Hertog zo wonderlyk wel, dat hy 'er meer dan een groot half uur om ging zitten lachen, (dat al iets ongemeens is in een Staatsgevangen) en hy liet aanſtonds den beruchten *Rubbens* by hem komen, om zyn vonnis over dat Tafereel te hooren.

Die Kunſtſchilder vloog na het Kaſteel, nieuwsgierig wat St. *Lucas* Gezel had gepenceelt, en hy vroeg aan den Hertog: „ Wat dat dien „ gevangen Schilder doch had uitgevoert, en of 'er de Matriaalen „ van de Schilderkunſt niet op waaren verſpilt? Doch hy ſtond als opgetogen te kyken, doe die Prins hem dat Stukje liet zien, dat waarlyk alles overtrof wat 'er ooit van dat zoort van ſchilderwyze was gezien; en na het door en door te hebben beſtudeert, riep hy eensklaps uit: „ Zo waarachtig als ik *P. P. Rubbens* ben, zo waarachtig „ is dat geſchildert by *Adriaan Brouwer!* Den Hertog begon op nieuws te lachen, en vroeg aan *Rubbens*, na de waarde van dat Stuk: die 'er hem aanſtonds 300 Ryxdaalders voor bood: waar op die Prins hem repliceerde: „ Dat 't hem niet veil was voor 1000 Ryxdaalders; „ maar het in zyn Kunſtkabinet zou bewaaren, tot een gedachtenis „ van die wonderbaare avontuur. Ook is dat Stukje noch te zien onder de Kunſt-ſchilderyen van die overoude Prinſelyke Familie.

Rubbens ging daar op na den Gouverneur van het Kaſteel, en beſolliſiteerde de ontſlaging van *Brouwer*; wiens karakter hy met zulke natuurlyke verwen krayonneerde, dat 'er die Gouverneur om begon te grimlachen op zyn Spaanſch, dat is, door het opſchorten van de bovenſte lip, en den Schilder deed voor zich komen, om hem noch eens ten overvloede te examineeren. Die loſſe Knaap quam voor het licht, beleed openhartiglyk ſchuld van binnen Antwerpen gekomen te zyn zonder Paspoort, beloofde beterſchap, verzogt vergiffenis, en bood zyn Religie aan tot een onderpand van zyn toekomend gedrag en goede intentie. Na dat 'er noch wat gepraat en gelachen was over dien kluchtigen Baas, bleef *Rubbens* borg voor *Brouwer*, en daar op wierd hy op vrye voeten geſtelt, en ging na *Rubbens* wooning, hoewel eenigzints ſchoorvoetende, dewyl hy onderwegen eenige kroegen wilde aandoen, om zich aldaar eenige uuren

te

te verledigen, ter eere van onze lieve Vrouwe van de goede Verlossinge.

De welmeenende *Rubbens* docht den ligtvaardigen *Brouwer* op den goeden weg te brengen, doch met een beter voorneemen als gevolg; zynde de Natuur een Vogel, die zich zo min wil laaten bedwingen, als een vrygevogten Nederlander. Den voornoemde Kunstschilder bestelde aanstonds een paar pakken Kleders voor den naakten Kunstenaar, voorzag hem van Lynwaad en vordere toebehoortens, zette hem aan zyn Tafel, en gaf hem een Slaapkamer als aan een Prins; doch hy kon dat quikzilver door geene weldaaden fixeeren. Hy was en bleef *Brouwer*, hy moest Brandewyn drinken en Tabak-rooken, van den ochtend tot den avondstond, en dewyl *Rubbens* hem zo zeer als 't doenlyk was speende van Zakgeld, bragt hy zyn Fluweele Zondagspak in den Berg van Barmhartigheid, en vierde daar op een dubbelden Jonas van tweemaal drie dagen en nachten, en quam niet eer na huis om zien, voor dat alles was verdronken en verklonken. Dat beestachtig gedrag verveelde aan *Rubbens* en zyne zedige Huisvrouw, die zich zo lang over dien Lichtmis beklaagde tegens haar Man, dat hy hem buiten de deur stiet: waar mede hy wel in zyn schik scheen te zyn, zeggende: „ Dat de gereguleerde „ Wooning van *Rubbens* hem een slimmer Gevangkenis verstrekte, „ als het Kasteel van Antwerpen.

Hy kroop in by een Bakker, genaamt *Joost van Kraasbeek*, die een hups Antwerpsch Bazinneke tot wyf had, een knaap van zyn humeur, en vogels van eener veders, die hy in zyn Kunst onderwees, en met 'er haast 'er een braaf Schilder van maakte. De Antwerpsche Chronyk zegt, dat *A. Brouwer*, die niet vies was op een handje vol doodzonde, nu en dan wel een overspeelig broodje schoot in *J. van Kraasbeeks* Huwelyks-oventje; doch dat die, in navolging van veele Antwerpsche Hannekes, zich 'er niet veel aan stoorde.

Cornelis de Bie verhaalt, dat *A. Brouwer* eens naakt en bloot uit Zee belande te Amsterdam, en fluks zyn toevlugt nam tot de Schilderkunst; die haar Beleiders vry beter kleed en voed, als eenige Regenten der schatryke Hospitaalen. Om zich een naam te maaken, bestelde hy een Kleed en Mantel, t'zamen gestelt uit grof Linnen, beschilderde die met vreemde Bloemen en Parterres, en na die Gevernist te hebben, om 'er een schoone glans op te brengen, marcheerde hy na het Amsterdams Schouwburg, en ging in een Logie

zitten pryken. Dat ongemeen Kleed trok fluks alle de oogen der Kykers na zich, en inzonderheid ſtaroogden de ſchoone blikken der Juffers op die ongemeene Stof, wiens gelyk zy beleeden nooit te hebben gezien, en waar na zy zo eenpaariglyk begonnen te watertanden, als na de Liefdens-declaratien der veelſpreekende Saletjonkers en Poppen-pronkers. Ondertuſſchen draaide en keerde zich den opgeſmukte Schilder om en om, als een Paauwſtaarts Doffer, en na dat hy oordeelde dat de Heeren en Dames hem volkomentlyk hadden bekeeken, ſprong hy op het Toneel, met een natte Spons in de hand, en liet zich aldus hooren: „ Heeren en Dames! het ſchynt dat „ alle oogen vallen op myn Kleed en Mantel, en dewyl ik voorzie „ dat de Juffers de Winkels van deze Waereldſtad zullen laaten door- „ zoeken, om dit zoort van Stof te bekomen, zal ik die uit den „ droom helpen, met te zeggen, dat ik 'er den Fabrikeur van ben, „ doch dat 'er geen lapje van te bekomen is groot genoeg om 'er een „ Speldekuſſentje mee te bekleeden. Ook is het niet dat het ſchynt „ te zyn, en als gy het kende, zoud gy 'er niet eens na taalen. Dat gezegt hebbende, veegde hy alle die ſchoone Bloemen en Parterres uit met zyn natte Spons; en dat gedaan hebbende, vervolgde hy zyn vertoog op deze wyze: „ De pracht der Begraaffeniſſen voldoet meer „ de Ydelheid der Levenden, als de Eere der Dooden; en de Kleeders worden thans niet gemaakt om de Lichaamen te dekken voor „ de ongemakken der vier Getyden, maar om die te fieren en om „ die te belaſten. Het uitterlyk baard doorgaans een grooter achting, als een innerlyke wezendlykheid. Het gevraag, wat is dat? „ maakt het beſte deel aller zaaken op, en een zekere zwier, die „ men daar aan weet te geven, verguld, helpt en verzagt de nutteloosſte voorwerpen. Het Heelal beſtaat uit een ſtuk ruw Lynwaat, „ geblanket, geſchildert en geverniſt door het Bedrog en de Ydelheid, doch afgewaſſchen door de Spons des Tyds, walgt zich een „ iegelyk van zyne eerſte Begeerte, en verſchopt het geen hy weleer plagt te lieven, te eeren en te aanbidden.

Des Waerelds ſchoonheid is maar ſchyn,
Uitwendig is 't al goud, inwendig ſnood fenyn.

Noch verhaalt dien Lierſche Rymchronyk-ſchryver, dat *A. Brouwer*, traag in het ſchilderen, en mild is geweeſt in het verteeren,

en

en dewyl wy daar dagelyks noch veele voorbeelden van zien in andere Kunstschilders, kan men dat gemakkelyk gelooven. Doch het ander Sprookje, dat dien zelve Kunstenaar opgedrongen word, kunnen wy zo gemaklyk niet aanneemen, hier in bestaande, dat als *A. Brouwer* hier of daar in een Kroegje by den Waard gearresteert was over een schuld van 50 Ponden Vlaams, hy maar een Tekening maakte, en daar voor 100 Ryxdaalders vorderde. Gebeurde het nu dat men iets poogde af te dingen op die Zom, dan, zegt hy, wierd die Tekening op 't vuur gesmakt, en dat spel duurde tot hy zynen vollen eisch kreeg, waar mede dan dien Kroegenier wierd bevredigt en den Schilder ontslagen.

A. Brouwer maakte het zo bont te Antwerpen, gelyk weleer te Amsterdam, zo dat hy van daar moest verkassen, bevreest dat het Gerecht een voorbeeld aan hem mogt komen te statueeren op het Strafstoncel, des stoof hy na Parys, met een goudbeurs vol Tabak, en op de postpaarden van zyne hoeven. Aldaar ontstak hy de kaars des levens, volgens gewoonte, aan beide de enden te gelyk, en hy diende de God des Wyns en de Moeder der Liefde zo getrouwlyk, en zonder de minste tusschenpozing van rust, dat hy het spel ten laatsten moest opgeven. Hy keerde dan wederom met een vle beurs en een krank lichaam na Antwerpen, en aldaar nam hy uit een schilderlyke ootmoed zyn logement in een Gasthuis; waar in hy, na een verblyf van een paar dagen, stierf, en by de van de pest gestorven Armen in een put geworpen, en met kalk en stroo wierd onder gedekt, in het jaar 1640. De Historie zegt, dat een Leerling van *Rubbens* de dood van *A. Brouwer* aan zyn Meester verhaalde: die aanstonds dat Lyk liet opgraven, en op een eerlyke wyze ter aarde bestellen by de Paters Carmelieten. Ook word 'er by verhaalt, dat dien edelmoedigen *Rubbens* hem een deftige Tombe zou hebben doen opregten, waar van hy reeds zelfs het Model had opgestelt; doch dat de Dood, die korts daar aan hem ook mee sleurde, zulks verhinderde.

Adriaan van Ostade, in den jaare 1610 te Lubek gebooren, was ook een Discipel van *Frans Hals*, en woonden meesttyds te Haarlem. Hy en *A. Brouwer* waren op eenen en dezelven tyd Leerlingen, en ook beiden niet zeer verschillig in schilderwyze.

A. van Ostade schilderde meestentyds Boerenhutten, Stallen, en voornamendlyk Binnenhuizen, benevens alle derzelver nietwaar-

dige, doch aartiglyk verbeelde Potten, Pannen, Kruiken, Manden, en al zulke meubilaire Goederen en Huiscieraaden. Ook ordonneerde hy veeltyds Kroegen met alle derzelver toeſtel van Pinten en Kannen, Drieſtalletjes, Banken, en Stoelen, alles zo geeſtryk en natuurlyk uitgevoert, dat weinige Schilders het zullen verbeteren. Daar by zyn de Beeldjes wonderlyk fiks getekent, zeldzaam toegetakelt, en zo natuurlyk boers van beweegingen, dat men zich moet verwonderen, hoe hy die zo wel gelykende Karakters heeft weeten te bedenken. Het heugt ons, dat wy over eenige jaaren een Kerkje zagen hangen te Rotterdam, geſchildert door *A. van Oſtade*, waar in een Boeren-Schoolmeeſter over 6 a 7 kleene Jongens heerſchte, in welke Ordonnantie de Karakters zo wonderlyk waren waargenomen, dat geen Nederlands *Heraklict* het kon beſchouwen zonder te lachen. Daar by was het Kerkje zo natuurlyk verbeeld, dat het ſcheen als of men de kalk tegens de muuren en pylaaren zag blinken. Uit zyn Conterfytzel is wel af te neemen, dat hy mede een kluchtige Snaak is geweeſt. Hy overleed in den jaare 1685.

Cornelis Bega, een Haarlemiet, was een Zoon van den Beeldſnyder *Pieter Janſz. Begyn* en *Maria Cornelisſe van Haarlem*, eene Dochter van den vermaarden Kunſtſchilder *Cornelis Corneliſz. van Haarlem*. Hy was een braaf Schilder, en ter zelver tyd een grooten Lichtmis, die het zo bont maakte, dat zyn Vader hem niet langer voor zyn Kind wilde erkennen; daar hy zich weinig aan ſtoorde. Daar word van dien *Cornelis* verhaalt, dat hy doodelyk verlieft was op een aartig Meisje, welk Schaapje de Peſt kreeg, doch dat *Bega* zich daarom niet liet gezeggen van zyn Beminde te laaten, maar in ſpyt van de Doctoren en Chirurgyns haar onophoudelyk vergezelſchapte. Doe zy verlaaten was van de Doctoren, en lei te zieltoogen, begeerde *Bega*, die zich als een dol en wanhoopend Menſch gedroeg, haar noch den laatſten kus des afſcheids te geven; dat de Vrinden echter niet wilden dulden. Daar op greep hy een Raagbol, en ſtak haar die toe, wiens eene end zy en hy het ander driemaal kuſte, en daar mede was 't: „ Vaar wel in alle eeuwigheid! Korts daar aan wierd hy door dezelve quaal beſmet, en door de Peſtdood weggerukt in 't prilſte van zyn levensloop, op den 27ſten van Auguſtus 1664.

Thomas Wyk, een braaf Kunſtſchilder van zynen tyd, was gebooren te Haarlem, in den jaare 1616. Men ziet veele van zyne Penceelwerken, verbeeldende geeſtige Italiaanſche Zeehavens, vol gewoel

woel van Beeldjes, Koopmanſchappen, Schepen, enz. ook Roomſche Markten, waar op zich een potzig Zalfverkooper met al zyne aangaapers, Italiaanſche Poſtuurmaakers, Kunſtſpeelers of Guichelaars, Fruit- en Groenſtallen, en achter dezelve grootſche Gebouwen en Paleizen deeden zien, door hem zelve in Italien na 't leven afgetekent. Geeſtig wiſt hy ook Zeeſtrandjes, en daar by Vrouwtjes, die de Viſch in Korven op haar hoofd, of anderzints na de markt torſſen, te verbeelden; ook Laboratorien of Goudmaakeryen, met hunne Fornuizen, Kroezen, Pannen, Glazen, en eene onbedenkelyke meenigte van Gereedſchappen, tot de ſtookery behoorende, en diergelyke voorwerpen, die alle zo geeſtig van hem bedacht, kunſtig geſchikt, vaſt getekent, vet, toetzende, en gloeijende geſchildert zyn, dat dezelve Kunſt een hooger prys verdient, dan zy thans mag gelden. Zyne Kunſtluſt heeft den Prentlievenden eenige kleene ſtaalen van zyn vernuft, door eige wyze van Etzen in 't koper, nagelaaten. Deze *Thomas* liet een Zoon na, met naame *Jan van Wyk*, die een braaf Bataıljeſchilder was, wiens bloeityd zyn Vader met verheuging heeft gezien, aangezien hy 70 jaaren bereikt heeft, voor dat hy quam te ſterven, in den jaare 1686. *Jan van Wyk*, die wel zyn beſten levenstyd in Engeland heeft doorgebragt, ſchilderde ook Jachteryen te paard, inzonderheid Hartejachten. Men weet, dat hy het levensgroote Paard, waar op het Beeld van *Frederik*, Hertog van Schomberg, zit, en het plan van de Batailje in 't verſchiet, ('t welk door *J. Smit* kunſtig geſchraapt in prent uitgaat) ten dienſte van *Godfr. Kneller*, (die alleen 't Portrait van gemelden Hertog gemaakt heeft) met veel roem heeft geſchildert. Hy was te Londen gehuwt, en is daar ook geſtorven.

Leendert van der Koogen, die ſtil gehumeurde Schilder, was ook een Haarlemiet. Hy was een Leerling van *Jacob Jordaans*, die een fraaije vlakke handeling van tekenen had, en daar by welgeſteide en gecouleurde Beelden ſchilderde, meeſtentyds levensgroote. Ook zyn 'er eenige Prenten by hem geëtſt, redelyk kloek en fraay, maar wat ruw behandelt.

Dewyl hy nu tamelyk met het ſlyk en modder des waerelds, Goud en Zilver, was gezegent, en niet om den broode behoefde te ſchilderen, zyn 'er niet veele Schilderyen van *L. van der Koogen* bekent buiten de Stads muuren van Haarlem, gevolglyk kunnen wy 'er niet van belang over ſchryven. Echter moeten wy een kluchtig voorval

van-

van deze Kunstschilder verhaalen, hem met eene trouwzieke Juffer bejegent.

Hy was al een tamelyk ryp oud Jongkman, en woonde te Haarlem in de Schaggelstraat by een Bloedverwant, daar hy zyn Kost kogt, en wierd gemeenlyk by de Huisgenooten met de naam van *Leendert Oom* begroet; zynde den naam van Oom zo toepasselyk op bedaagde Vryers, als den eertytel van Tante applicabel is op vryerlooze bedaagde Juffers; derhalven zal het ons ook lusten van hem *Leendert Oom* te noemen.

Het gebeurde op een zekeren avondstond dat een welbekende Juffrouw, gebooren en woonachtig binnen Haarlem, aanschelde, en vroeg: „ Of den Heer *Leonard van der Koogen* t'huis was, en te spree„ ken? Waar op de Meid antwoordde, na alvoorens de Juffer in het Zytalet te hebben laaten gaan: „ Dat zy het aan dien Heer zou gaan „ vraagen. Zo dra had de Meid haar boodschap niet overgelevert, of het oog van de geheele Familie viel op den vroomen *Leendert*, en het eenpaarig besluit was: „ Dat die Juffrouw haar hart had gezet op „ *Leendert Oom*, en zekerlyk quam om hem het Aalsfuikje des Hu„ welyks aan te bieden. Den vroomen Schilder stond wat verzet, en hoorende dat de Juffrouw zo netjes was opgetraliet als een Pinxterbloem, wilde hy ook niet ongehavent te voorschyn komen, maar kamde zyne lokken zo wat by den rous uit de war, haalde zyne gefronste Koussen op, streek met zyn duim en voorste vinger de kreuken uit zyn breede Bef, en trad doe na vooren, om de Juffrouw op zyn oud Vryers te begroeten. De Juffer ontstelde ook op haar beurt; want het Voorneemen en de Uitvoering zyn twee onderscheide zaaken; doch na hem alvoorens een belofte van geheimhouding afgevordert, en haar perzoon over de toekomende Boodschap verontschuldigt te hebben, (welke Komplimenten *Leendert Oom*, met onderscheide lichaamsbuigingen, dewelke niet na de dansschool rooken, beantwoorde) begon zy te oreeren op deze of diergelyke wyze: „ Myn Heer zal vreemd ophooren, dewyl myn Boodschap zo onge„ meen is, als u waarschynlyk ooit is te vooren gekomen. Veelligt „ ook zult gy, die geen groot Hoveling zyt, die Boodschap beschou„ wen als een ongerymde aanbieding, alhoewel ik 'er niet in kan „ zien, tegenstrydig tegens de aldergestrengste Betaamlykheid; te „ meer, daar het spreekwoord zegt: *Het is al eens wie dat het vraagt,* „ *als het maar slaagt.* Gy zyt een Jongkman, die over jaaren en da-

„ gen

„ gen wel berucht by het Gemeen, en wel gezien zyt geweest by
„ myne Bloedverwanten. Wie dat ik ben, is u ook niet onbekent,
„ en ik vertrots de quaadaardigste Nyd, van myn Gedrag te kunnen
„ bekladden met de aldergeringste schyn van Quaad, dat is vry wat
„ anders als met eenig quaad zelve. Wy leven beide gerust en ver-
„ genoegt van die Middelen, dewelke onze Ouders ons hebben na-
„ gelaaten; wy trachten niet om die te zien uitdyen, noch gy
„ door het Kunstpenceel, noch ik door de Koopmanschap; en ik stel
„ vast, dat de doordringenste Heerschzucht onze algemeene maat-
„ regels niet zou kunnen verwrikken.

„ Maar, myn Heer *Leonard*, onze dagen glyden echter heenen
„ als vlugge Schaatsryders, en wy verouderen jaarlyks, zonder dat
„ wy verbeteren. Ondertusschen is het leven een groot Goed in
„ zichzelven, ja het grootste Goed des Waerelds; want den Mensch
„ vermag zich niet te beklaagen over het leven, maar wel over de
„ ongerymtheden van het Levensgedrag, en over de quaade Bestie-
„ ring van onze Hartstochten. Doch onder alle de Levensbewyzen
„ keur ik voor de alderbeste de Levenswyze der Getrouwden. Niet
„ dat ik een Huwelyk goedkeur, waar in dat den Man scheep komt
„ met een Normandys kapitaal, een half hondert Processen, en den
„ Vloek zyner Gebuuren, en waar in de Vrouw den Man verschalkt
„ met een Abderietsche bruidschat, een trommel vol wind, en een
„ Goudbeurs vol Suikerpeeren. Een Paar, dat zich zonder Geld
„ waagt op den Huwelyks Oceaan, is gelyk aan een Jager, die een
„ Hert poogt te vangen zonder Honden, en die vergelykenis kan
„ altoos op ons niet toegepast worden. Doch, myn Heer, het meeste
„ dat my aanzet tot het Huwelyk, bestaat in deze punten: onze
„ Vrienden sluipen uit deze Waereld, den een voor en den ander
„ na, en wy kunnen het gezelschap der Overledenen niet genieten;
„ ook verlaaten de besten ons het allereerst, onderwyl dat de slim-
„ sten overblyven, om ons te plaagen. Onder die overgebleven
„ Vrinden zyn de zommige te grootsch om met ons te verkeeren,
„ onderwyl dat wy andere al te lang leven, die dag en nacht rekhal-
„ zen om te roesemoesen onder onze Goude en Zilvere Munten.
„ Dewyl ik dit zo klaar zie, als ik de Zon op den hellen middag zie
„ schynen, trek ik myn hart van hun af hoe langs hoe meer, en al-
„ zo ik voor my zelve poog te leven, word myn leven hoe langer
„ hoe eenzaamer. Dus zou ik wel kunnen besluiten, om een ge-

„ zelliger levenswyze aan te vangen, en indien gy daar toe mogt „ overhellen, zoud gy my niet ongenegen bevinden voor uw Per- „ zoon; en meer heb ik niet te zeggen.

Leendert Oom ſtond te kyken, als of hy mal was geworden; want hy nooit een diergelyke Predikatie gehoort, of een Declaratie van die natuur had ontvangen; doch hy rukte alle de hulptroepen van zyne verwarde zinnen by een, en liet zich doe uit in deze welſpreekende termen: „ Wel, Juffrouw! wel, Juffrouw! dat klinkt my te „ byſter vreemd in de ooren.

„ Dat heb ik vooraf wel gedacht, myn Heer, (repliceerde die „ Juffer al lachende) dat u dat voorſtel onverwagt zou voorkomen, „ en daarom gaf ik u zulks te verſtaan in het begin van myne reden- „ voering. Maar neem uw beraad; de zaaken behoeven zo ſchie- „ lyk niet afgedaan te worden; ik zal daar omtrent uw beſluit, als „ het u gelegen komt, afwagten. Ik erinner u nochmaals, dat uw „ en myn fatſoen op een hoogte zyn, en, na ik geloof, zal ons on- „ derling Kapitaal ook geen half Millioen verſcheelen. Ik heb u nu „ myne meening geopenbaart; gaa nu eens te raade met u zelven, „ en hoe het by u ook opgenomen word; wy zullen echter als voo- „ ren goede Vrinden blyven.

Zo dra als *Leendert* achter quam, ging de klucht aan; want zy hadden die t'zamenſpraak beluiſtert, en lachten dan eens met den aanſtaanden Bruidegom, en dan eens met de voorbaarige Bruid, zonder dat zich den Schilder verklaarde, wat hy zou doen of laaten. Hy zat dien gantſchen avond te kyken als het ſteene Beeld van *Harpocrates*, den God der Stilzwygentheid, en kon, hoe hy ook tobde of woelde, den geheelen nacht niet een oog toe doen; des nam hy voor, om 'er geen eyers in te ſlaan, en het echter kort en goed te maaken.

Daags daar aan ſtond hy op voor dag en voor dauw, en ging zich wat vertreden op de Groote Markt, daar hy gevallig, na een uur twee a drie wandelens, die zelve Juffer zag komen aanſtryken. Hy nam ſluks een korte reſolutie, en hemde haar dus: „ Hem! hem, „ Juffrouw! een woordje met u believen! Daar op bleef de Juffer ſtil ſtaan: en den onthutſciden *Leendert Oom* gaf aan de Juffer haar afſcheid met deze woorden: „ Juffrouw, Juffrouw, daar wy giſteren „ van hebben gepraat, zal niet in gedaan worden. De Juffer groete *Leendert Oom* met een bevallige zwier, en antwoorde: „ Zeer wel, „ myn Heer, ik ben wel te vreden. Daar mede wierd dit Klucht-

ſpel

ſpel beſlooten, en 't zedert is het in een Spreekwoord veraart onder die Familie: „ Daar wy giſteren avond van hebben gepraat, zal niet „ in gedaan worden.

Philip Wouwerman, die blinkende Diamant aan de Kroon der adelyke Schilderkunſt, is gebooren te Haarlem, in den jaare 1627. Zyn Vader was een gemeen Hiſtorieſchilder, en het algemeen zeggen is, dat hy de eerſte beginzelen van die Kunſt by zyn Vader heeft geleert, en naderhand zyn eigen Meeſter is geworden; waarſchynlyk door geen minder Oordeel als Naarſtigheid.

Het komt ons onbegrypelyk voor, die zo veele honderde Kunſttafereeien hebbe gezien van dien *Philip Wouwerman*, hoe dat eene regterhand zo veele Kunſttafereelen, en die alle zo verſcheiden van Ordonnantien, heeft kunnen uitvoeren. Dan zien wy Jachten, Pleiſterplaatzen, Pikeurbaanen, Bataiijes, Strooperyen, Struikrooveryen, Paardenmarkten, het vliegen met de Valk, enz., en het zelfde Voorwerp, hondertmaal mogen wy zeggen, geſtadiglyk op een andere trant of wyze geordonneert en gepenceelt. Het eene Kunſtſtuk gelykt nooit aan het andere, ja zelve verſcheelen de Voorgronden, de Boomen, de Luchten, met een woord alles verſcheelt, en echter is het alles ſchoon en heerlyk. Die Man moet een byzondere Geeſt hebben gehad, wiens model thans zo min is bekent, als *Krabeths* Coleuren in het Glasſchryven; en hy wiſt gewislyker meerder voorwerpen op het panneel te brengen, als een zeker Engelſch Schilder, die altoos de Luiden raade, om een witte Britſche Roos te laaten ſchilderen op hunne Uithangborden, dewyl hy niets anders had leeren maaken.

Daar en boven wiſt dien grooten *Philip Wouwerman* alle zyne voorwerpen zo verſtandig, en in dien natuurlyken aart te verbeelden, dat men met den eerſten opſlag kon zien en taſten, wat dat die Beelden wilden zeggen. Ja in het ordonneeren van byzondere gevallen, wiſt hy de zeldzaamſte hartstochten zo kunſtiglyk uit te drukken, als of hy een dagelykſche Ooggetuigen was van diergelyke ontmoetingen; als by voorbeeld: op zyne Tafereelen van Strooperyen, en in het plonderen van Boeren Dorpen en Gehuchten, conterfyte hy zo krachtig den moordzuchtigen moedwil der Soldaaten, en de doodelyke vreeze der overrompelde Buitenluiden, dat de zielen der Beſchouwers, aangedaan door die zo natuurlyk uitgebeelde rampen dier ongelukkigen, fluks party koozen, als of zy tegenwoordig waren in het midden van die treurſpelen.

Ook gaf dien *Philip* geen geringe blyken van een goed oordeel in de verftandige fchikking zyner Werken; in een kunftige verdeeling van bruine tegens lichte, en wederom lichte voorwerpen tegens bruine gronden, niet hier en ginds verfpreid met dobbelfteene vlakken, gelyk als Mofaifche Schilderyen, maar in breede partyen, die het oog vaft hegten op de voornaamfte voorwerpen. Zyn Penceel was mals en aartiglyk als met de punt getoetft. Met een woord, hy bezat een zeker iets, dat wy by niemand van zyn ftyl hebben zien opdaagen, 't zedert zyn overlyden.

Wy zullen ons niet begeeven, om omftandiglyk alle die heerlyke Tafereelen te befchryven, dewelke het ons heeft mogen gebeuren te befchouwen, zo hier in de Nederlanden, als in Duitfchland, Engeland, Vrankryk, Braband, Vlaanderen, Zeeland en elders. Wy zullen die welfpreekende Tafereelen de verdienften des Kunftryken Maakers laaten bepleiten, om een zekere byzonderheid, die veel fpeculatie heeft gegeven aan de Kunftbeminnaars, ter loops aan te raaken.

Daar word eenpaariglyk getuigt, dat hy, op zyn doodbed leggende te zieltogen, beval, om alle zyne Schetzen, Tekeningen en Krabbelingen te verbranden; dat ook noch by zyn leven wierd achtervolgt; en over den daarom van dat vernielend bevel redeneeren de Kunftlievenden op verfcheide wyzen. De zommigen zeggen, dat die Kunftfchilder een Zoon naliet, die hy vreesde dat in de luiheid zou vervallen, by aldien hy hem meefter maakte over die fchoone Modellen: doch dat bewys komt ons zo onbewyslyk voor, dat wy 'er niet eens na kunnen luifteren. Andere Beterweters onderftellen, dat hy in onmin leefde met zynen Broeder *Pieter Wouwerman*, en dat hy hem die fchoone Vrugten van zyn Iever- en Kunftboom niet gunde: maar dat argument is ook te lam. En een derde zoort beweerd, dat het geen koekjes van zyn eigen deeg waren, die hy deed verbranden; en die geheim beduidende Noot dient wel ontbolftert te worden, zal den Lezer de kern fmaaken, en daarom zullen wy ons daar over wat omftandiger uitlaaten.

Doe de Gelukzon van *Philip Wouwerman* het hoofd boven de kimmen begon te fteeken, moeft de Schildermaan van *Bamboots* haare hoorns intrekken, niet wegens de minderheid van Kunft in den laatften, maar, na het ons toefchynt, wegens de meerderheid van gunft in den eerften Kunftfchilder. De manier van *Bamboots*, viel wat

droef-

droefgeeſtig, en de ſchilderwyze van *Wouwerman* was in tegendeel vrolyk, alhoewel de Kunſt van *Philip* op die tyd de Kunſt niet kon overkraaijen van *Bamboots*. Doch het ongeluk van *Bamboots* beſtond hier in, dat hy zyn Kunſt tegens geen appel of ei wilde verruilen; dat hy niet veel Vrienden had om hem door de ſchulpzee der behoeftigheid te rollen; en dat hy dat zoort van Kunſtkoopers, die de Antwerpenaars Keelbeulen hebben gedoopt, zo min voordeel als zy hem gunden; dewelke hem gevolglyk lieten dryven. De Hiſtorie zegt, dat *Bamboots* zich in zyn wiſſelvalligheden gedroeg als een Dichter, dat hy vloekte, ſtampte, ſchold, en zyne nagels beſchroeide, doch dat hy 'er niet een onze Gouds by overwon, en dat is het natuurlyk karakter der tegens de Lukgodes wrokkende Poëeten. Maar eene ſpyt, die hem wierd aangedaan by den Kunſtkooper *Jan de Wet*, kon den mismaakten *Pieter van Laar*, alias *Bamboots*, niet verkroppen; hier in beſtaande, *Jan de Wet* had aan *Bamboots* gebooden een zomme van 200 Guldens voor een Stuk van zyn maakzel, en den Schilder had hem voor dat Bod bedankt, en hem afgewezen.

Een Mans hart kropt van ſpyt, die uitbarſt by die Beulen,
By die verſtoorders van 't Kunſtſchilderachtig luk;
Des Jan de Wet, *toen* Piet *by hem om 't geld quam heulen,*
Den Schilder roeſten liet, en wars keek van het Stuk.

Die *Jan de Wet* wette zyn brein om *Bamboots* die weigering betaalt te zetten; en om daar toe te geraaken, gebruikte hy tot een inſtrument de aankomende Kunſt van *Philip Wouwerman*. Hy beſtelde aan dien *Wouwerman* een diergelyk voorwerp, als het Stuk van *Bamboots*, en dat gedaan zynde, ſleurde *J. de Wet* alle de Liefhebbers die hy kon grypen en vangen na het huis van *Wouwerman*, pryzende zyn Tafereel boven dat van *Bamboots*; waar toe hy zich meeſtentyds, als die niet veel verſchot van ſpreekwyzen had, bediende van deze woorden: „ Zie daar, Heeren, dat is een Stuk! „ men behoeft na geen Roomſche Schilders te loopen, als men zulke „ Kunſt kan bekomen by de Nederlandſche Kunſtſchilders. Kortom, die *J. de Wet* ſpeelde zo Kunſtkooperlyk zyn rol, dat *Bamboots* van enkel hartzeer quam te hemelen.

Zo dra als dien wraakgierigen Kunſtkooper hoorde, dat *Bamboots* overleden was, vloog hy na zyn Sterfhuis, en bemachtigde voor een

gering zommetje alle de Schetzen, Tekeningen, en Prenten van dien Kunftfchilder, die hy wederom overzette aan *Philip Wouwerman:* die zich wonderlyk wift te bedienen van dien Schat der Kunften. Deze waren nu de Modellen, zeggen de Onderzoekers dier Oudheden, die hy beval te verbranden by zyn leven, op dat hem niemand met dievery zou kunnen betichten, na zyn overlyden.

Op die wyze heeft den Schilder *N. Roeftraaten*, die *Bamboots*, *Wouwerman*, en *J. de Wet* gemeenzaamlyk heeft gekent, dat geval in Londen verhaalt aan *Michiel Caree*; en dewyl wy niets trachten te profiteeren by diergelyke vertellingen, geven wy het den Lezer over voor die zelve prys, die het kan aanneemen of laaten blyven.

Philip Wouwerman had noch twee Broeders, beide Kunftfchilders, die benevens hem de Schilderkunft oeffenden, doch met min geluk, en ook met minder verdienften. *Pieter Wouwerman* fchilderde Stalletjes, Pleifterplaatzen, Valkenjachten, met aartige kleene Beeldjes van wel getekende Heeren, Juffers en Knegten. De Paarden zyn niet quaad van omtrek, en kragtiglyk gefchildert, doch niet zo vrolyk getoetft en behandelt, als de Kunftftukken van zynen Broeder *Philip*. Den jongften Broeder, *Jan Wouwerman*, was een Landfchapfchilder, die te Haarlem woonde; doch van wiens Kunft 'er niet veele Stukken worden gezien, dewyl hy in zyn groene jeugd verdorde, en zyne levensbladers liet afvallen. *A. Houbraken* zegt, een Stukje van hem, by *L. van der Vinne*, te Haarlem, gezien te hebben, zynde een bergachtig Landfchap: den voorgrond was vry bruin, begroeit met ruigte en onbefnoeide Boomen, waar tegen zich het verfchiet, klaar en helder gedaagt, in een Valei vertoonde: den voorgrond inzonderheid was aartiglyk brokkelig in die zelve coleur gepenceelt; op welke trant *Philip Wouwerman* in zyn vroege tyd ook fchilderde. *Philip* overleed in den jaare 1668.

Nicolaas van Berghem is gebooren te Haarlem, in den jaare 1624; zyn Vader was genaamt *Pieter Klaafz.*, van Haarlem, die in den beginne Viffchen, en naderhand Stukjes fchilderde, waar op hy meeftentyds een Tafeltje te pas bragt, voorzien met allerlei zoort van Banquetzuiker, en verzelt met een Zilvere Schaal, of met een Porcelyne Schotel, Kom, en zulk zoort van fnorrepypen. Die Vader onderwees hem in de eerfte beginzels der Schilderkunft; doch naderhand kreeg hy verfcheide Kunftfchilders tot zyne Leermeefters, als *Jan van Goyen*, *Nicolaas Moojaart*, *P. F. de Grebber*, *Jan Willis*,

lis, en ook onder meer andere den Kunstschilder *J. B. Weeninx*, zyn Neef; dewelke alle zich hebben beroemt, dien Fenix te hebben voortgebragt; daar hy aan den anderen kant zich heeft kunnen beroemen over een groot getal Leerlingen, die wakkere Kunstschilders onder zyn opzicht en bestier zyn geworden.

Aangaande den Bynaam van *Berghem*, die, zegt men, heeft hy gekregen, van dat hy 't by zynen Vader eens grof verkorven had, die hem na liep tot in het huis van *Jan van Goyen*, en hem dreigde den hals om te draaijen; dien voornoemde Meester tegens de andere Leerlingen riep: „ Berg hem! onderwyl dat hy den Vader tegen hielt; die 'er anders misselyk mee zou hebben omgesprongen.

Hy is een heerlyk Landschapschilder geweest, en een Man die daar by genoegzaam alle de andere deelen van de Schilderkunst bezat, en zich zeer zelden van een ander Penceel bediende, als van zyn eigen; een bekent Kunsttafereel uitgezondert, zynde het geval van den Apostel *Mattheus*, daar hy voor zyn Tollenaars ampt vereert word met die heilige Waardigheid, op welk Stuk hy zich van *J. B. Weeninx* heeft bedient in het schilderen van 't dood Wild, en van eenige doode Vogels.

Maar het is ten hoogste verwonderlyk, dat dien *Nicolaas Berghem* zo veele Stukken geschildert, en daar op zo veele onderscheide en verschillige Schikkingen heeft weeten te brengen, waar door zyne Kunsttafereelen malkanderen niets gelyken in Ordonnantien; een Kunst waar toe geen gemeene kennis, en een ongemeene vrugtbaarheid van Vindingen word vereischt. Een van zyn beste Stukken schatten de Kunstkenners een zeker Tafereel te zyn, dat den Heere *N. van der Hulk*, Burgemeester te Dordrecht, hem aanbestelde te schilderen, welk Stuk een bergachtig Landschap verbeeld, gestoffeert met Beelden, Ossen, Koeyen, Schaapen, Kruiden, enz., alle om het heerlykst geschildert, en wonderlyk schoon van tegenstelling van Lichten en Schaduwen. Die zelve Burgemeester bestelde ter zelve tyd een Stuk van de eige groote aan *Jan Both*, waar voor elk voor zyn hoofd, te weeten, *N. Berghem* en *J. Both*, zou hebben een zomme van 800 Guldens, benevens een Geschenk voor die zich het best daar in quam te kwyten. Het is gemaklyk te begrypen, dat elk om 't zeerst zich beyverde om met dat Geschenk te gaan stryken; doch doe zy hunne Kunstschilderyen den Heere Burgemeester voorstelden, prees die hunnen wederzydschen yver, en gaf aan ieder het

voor-

voorgesteld Geschenk, met deze woorden: „Daar, Heeren, is een „ Geschenk voor elk; want ieder in het byzonder heeft zyn best ge- „ daan. Waarlyk, dat is het regte middel om het Kunstvuur te doen vlammen; maar dat middel is zo t'eenemaal buiten de mode geraakt, als het Glasschryven.

Daar word getuigt, dat hy by uitneementheid lieftalig was tegens zyne Leerlingen, wier yver hy door onderscheide Vaersjes en Zinspreuken wist op te wekken; onder welk zoort dit onderstaande wel de grootste neering had by dien vriendelyken Leermeester:

Nimmer moetge u zelf, Gezellen,
Schoon in 't leeren moeite steekt,
En ge 'er veeltyds 't hoofd meê breekt,
Wyl een ander leegloopt, quellen,
Of het yvren laaten staan.
Denk, ik zal weêr loon ontfangen,
Voor myn moeite, en roem erlangen,
Als, die lui zyn, bed'len gaan.

Doch hoe naarstig dien groote Schilder ook was, echter kon Mejuffrouw zyne Gemalin, die de Dochter was van *Jan Wils*, dien braaven Landschapschilder, wel eens met de stok van een Raagbol van onder tegens de zoldering stooten, wanneer zy geen geritsel hoorde, om hem daar door op te wekken, indien hy een uiltje mogt zitten te vangen voor den Schilder-ezel. Daar by hield zy hem zo kort van penningen, dat hy zomtyds, eenige fraaije Prenten ziende, het Geld, om die te bekostigen, moest gaan leenen by zyne Leerlingen; waar door hy ook meestentyds in het verkoopen van een Schildery van zyn maakzel, wanneer 'er die zuinige Dame niet tegenwoordig was, 'er altoos zo veele Zilverlingen wist achterbaks af te knypen, om die verschooten Penningen te restitueeren, en om een Prentje, daar hy zeer op gestelt was, te kunnen snoepen. Zo groot eene zucht bezat hy voor alle kunstige Tekeningen en Prenten, beide van Italiaansche als Inlandsche Kunstschilders, dat hy niet kon rusten noch duuren, voor dat hy die papiere Kunst meester was, waar op hy het oog had laaten vallen. Tot een staaltje daar van, plagt den Kunst-maaklaar *Jan Pietersz. Somer* te verhaalen: dat hy eenmaal voor de Kindermoord met den Sparreboom, van *Rafaël d'Ur-*

d'Urbyn, gesneden by *Mark Antonio*, 60 Guldens dorst besteden; geen geringe zom voor een Kunstprent: alhoewel die ziekte zedert eenige jaaren weder is verreezen in Grootbrittanje, daar wy 4 Guinees voor eene Prent van dien *Rafaël*, en 30 Ponden Sterlings voor eene niet zeer groote Tekening van dien zelve Kunstschilder hebben zien besteden. *Nicolaas Berghem* overleed te Haarlem op den 18den van February 1683.

N. Roestraaten, wierd mede te Haarlem gebooren, in den jaare 1627, en is een Leerling geweest by den grooten Conterfytschilder *Frans Hals*, wiens Dochter hy ook trouwde, met een Schilders Uitzet of Bruidschat, een houten Schilder-ezel, een blikken Oliebak, en een dozyn sakerdaane Penceelen. Die *Roestraaten* was een braaf Kunstschilder in Conterfytzels en Stille Levens, byzonderlyk conterfyte hy natuurlyk goude en zilvere Schotels, Drinkvaten, Vaazen, en Schaalen, die men naauwlyks uit de verbeelde Metaalen kon onderscheiden. Hy schilderde meer Stille Levens als Conterfytzels, dewyl den Conterfyter *Pieter Lely*, die niets anders kon schilderen als Pourtretten, en daar door zyn fortuin zogt te bejaagen, gelyk als 't ook gebeurde, hem het conterfyten afraade, op dat zy malkanderen niet mogten komen te dwarsboomen, onder belofte, van hem in alle voorvallende gelegentheden te zullen verpligten; gelyk als ook geschiede; want *Roestraaten* kreeg zomtyds 40 a 50 Ponden Sterlings voor een Stuk Stil Leven, en dat langs de recommandatie van Sir *Pieter Lely*.

Na het overlyden van zyne eerste Vrouw, trouwde hy met een jong Meisje; dat den ouden *Roestraaten*, die reeds het stil leven gewoon geworden was by zyne oude Vrouw, zodanig afmatte, dat hy het spel moest opgeeven, zo dra als zy maar begon te roepen: „ Ik schut! en daar op verhuisde hy uit dit woelig leven na het stil grafleven, in den jaare 1698, en wierd te Londen begraven.

Job en *Gerard Berkheyden*, Broeders, en beide te Haarlem gebooren: den oudsten, *Job*, wierd bestelt op het Boekbinden; maar dat duurde niet lang, den Jongen kreeg een weerzin in het boekwurmen, en hy wouw en zou een Schilder worden; zo dat zyne Ouders gedwongen wierden om hem by een St. *Lucanist* te bestellen, om de grondbeginzels van die Kunst te leeren. *Job* gedroeg zich zo vlytig, dat hy binnen korte jaaren een fraai Stuk kon maaken; waar door hy zyn Broeder *Gerard* bekoorde, om insgelyks de hand

aan de ploeg te flaan en die Kunſt te leeren. En nu was hy de roede ontwaſſchen, derhalven nam hy zyn afſcheid van zyn Meeſter, om eens te beproeven of hy kon flodderen op zyne eige wieken. Hy zette zich neder aan den Rynkant, en maakte zich bekent by de Dorpelingen tuſſchen Leyden en Utrecht, alwaar hy veele Boeren conterfyte voor een geringe prys; doch volgens 't ſpreekwoord: „ Kooper geld, een kopere Zielmis. Na dat alles daar om ſtreeks was afgegraaſt, begaf zich *Job Berkheyden* op nieuws tot het ſchilderen van moderne Gezelſchapjes, Boertjes en alzulke voorwerpen; doch zyn Broeder *Gerard Berkheyden* ſchilderde aangenaamer Kunſttafereelen, als grootſche Gebouwen, Kerken, en onder andere eenige doorzigten van de Amſterdamſche Heeren en Keizers Graſten, aan weerskanten beplant met Boomen, en geſtoffeert met allerhande welgetekende en uitvoeriglyk geſchilderde kleene Beeldjes, alles na het leven gemodelt of getekent.

Ondertuſſchen kreeg *Job* de reisluſt in het hoofd, en hy wiſt zyn Broeder *Gerard* zo wel te bepraaten, dat die zyn woord gaf van mee te zullen ſlenderen, en daar op ſtoven zy na Duitſchland, en belanden te Keulen; een Stad, die zo vermaard is wegens haar heilige doodbeenders, als Bologne berucht is wegens haare lekkere Saucyſſen. Aldaar verruilden zy eenige Stukjes tegens gereede Penningen, en kreegen ter zelve tyd kennis aan een Geeſtelyke Dochter, wiens Broeder, die een Prieſter was geweeſt, onlangs was geſtorven en begraven. Die Geeſtelyke Dochter beklaagde zich tegens de Schilders, dat zy geen Conterfytzel had van haaren afgeſtorven Broeder, en zy vroeg aan de twee *Berkheydens*: „ Of zy deszelfs Pourtrait niet „ zouden kunnen maalen, op het berigt van het wezen en geſtalte „ des overleden Prieſters, die zy hun naauwkeuriglyk zou geven? *Job* en *Gerard* beraadſlaagden met malkanderen, hoe zy zich zouden gedraagen in dat wonderlyk voorſtel, en na eenige woordenwiſſelingen voor en tegen, antwoorden zy ja, en bedongen een brave prys voor dat Conterfytzel. Het goelyk Klopje gaf hun een hemd van haar vergoden Broeder; waar van zy een paar doeken bereiden, op raamen ſpanden en aan het conterfyten vielen; en portretteerden den dooden Prieſter tot volkomen genoegen van deszelfs Zuſter op de voorſlip van het hemd, en het Klopje wierd geconterfyt op de achterſlip.

Zy vertrokken van Keulen op Heidelberg, op die tyd de Hofhouding

ding van den Keurvorst van de Palts; alwaar zy dagelyks dien Vorst, verzelt met zyne Hovelingen, ter jacht zagen ryden. Dien Hoogduitschen swier bestudeerden die Kunstschilders, en zy maakten daar van twee Schilderyen, waar op zy het Conterfytzel van den Keurvorst, van de voornaamste Hovelingen, en van den Opperjager te pas bragten; welke Conterfytzels, of noch zo kleen, zeer kennelyk en wel getroffen waren. Die Stukken bonden zy op malkander, en stelden die in een Gallery, die den Vorst, van de Jacht komende, moest doorgaan, en gaven last aan een perzoon, dat, als 'er gevraagt wierd: „ Wie dat die Stukken daar had neergezet? hy dan zou antwoorden: „ Dat het twee Maalers waren, die t'huis lagen in zodanige Herberg. Daar op trokken zy af, en redenkavelde onder het gaan na hun Logies wat zy te wagten hadden, geld of stokslagen. Den Vorst zag die twee Stukken daar staan, liet die losmaaken en stond verwondert te kyken, ziende daar op zyn Conterfytzel zo natuurlyk verbeeld, benevens de Conterfytzels van zyne voornaamste Hovelingen. Den Keurvorst ontbood aanstonds die Maalers, prees hun Kunst, betaalde die rykelyk, beschonk ieder daar en boven met een Goude Medaille, en deed hun in het Hof een paar Kamers geven, om voor hem te schilderen.

Doch *Job* noch *Gerard Berkheyden* konden geen smaak krygen in het Hofleven; dat al immers zo gevaarlyk is als de Zee; en zy voorzagen veel ligt in hun verheffing te gemoet, dat geen, waar op den Puikdichter *Jacob Zeeuws* doelt, daar hy zingt:

't Geval, dat in verwisselingen
Nooit is getemt,
En dat in staatsverwisselingen
Te dartel zwemt;
En ryken, landen, steden, volken,
Door Vorsten gonst,
Verheft aan 't toppunt van de wolken,
Of nederbonst.

Job dan, zei op een zekere ochtenstond tegens zyn Broeder: „ Ja
„ wel, Broeder *Gerard*, het verdrietme van langer de Hoogduitschen
„ na de oogen te zien, en 's Vorsten luimen waar te neemen. Laat
„ ons hoe eerder hoe liever wederkeeren na Holland; aldaar kunnen

„ wy ons vervrolyken met onze Kunstgenooten onder een praatje „ van de Kunst, en onder het rooken van een pypje. Zo gezegt zo gedaan, zy verzogten hunne ontslaging, en daalden weder af na de Nederlanden; alwaar zy te zamen by eene Zuster, die te Haarlem woonde, huishielden, en als zy eenige Stukjes hadden opgemaakt, reisden zy na Amsterdam om die te verkoopen, om met de Kunstenaars een vrolyken avond te houden. Den vroomen *Job* had een *Jobs* sterflot, alhoewel hy geen *Jobs* leven had gevoert, want tot den ouderdom van 70 jaaren gekomen zynde, liep hy in den jaare 1698, na het Gezelschap goede nacht te hebben gewenscht, in de Brouwersvaart en verdronk, na dat hy vyf jaaren te vooren de oogen had gelooken van zyn Broeder *Gerard*.

Den Dichter *J. Snellinx* heeft de Conterfytzels dier kunstryke Broeders met de volgende Vaersjes vereert, als eerst op *Job Berkheyden*:

Dit 's Job Berkheyden, *wiens gelyk men in Gebouwen*
En Tempelschildren niet zal vinden noch aanschouwen.
Hy maald ook wat hy wil op 't kunstigste van alls:
Dat tuige Heidelberg, en Manheim in de Pals.
Hoe eert men best dien Geest, om na waardy te pronken?
Aan wien den Keurvorst heeft zyn Beeld uit Goud geschonken.

En op dat van *Gerard Berkheyden*:

Dit is Berkheyden, *die de Bouwkunst na het leven*
In kragt kan zetten, en haar regten welstand geven:
En door d'Inbeeldingkunde elks weezen zo verbeeld,
Dat aan het werk in 't minst van 't leven niet verscheeld.
Den Paltsgraaf gaf hem, in de plaats der Schilderkroon,
Een Gouden Borstsieraad, het Beeld van zynen Zoon.

En *Vondel* zingt, op het Gezicht van de Heeren Graft t'Amsterdam, door *Gerard Berkheyden* geschildert in dat bedroefde jaar 1672:

Berkheyden *maalt de Heerengragt*
Na 't leven, waardig om t'aanschouwen.
Koop Schilderkunst! vermy het bouwen.
Waarom? 't is Fransche middernacht:

Den

Dus wacht op eenen heldren morgen.
In huisbouw steeken moeite en zorgen.

Vincent van der Vinne, een Haarlemiet, is gebooren in den jaare 1629; hy was al van kindsbeen af geneigt tot het tekenen na Tekeningen of Prenten, en dat geestryk en losjes, dat men wel kon zien, dat de Natuur hem gunstig, en 'er wat goeds te hoopen was van onzen jongen *Vincent van der Vinne.* Die lust groeide met hem op, en zo veel te meer, doe hy met de Zoonen van den Kunstschilder *Frans Hals*, die in zyn Buurt was komen woonen, begon te verkeeren; het welk zyne Ouders beweegden om hem te bestellen aan 't Huis van *Frans Hals*; by wien hy binnen een korten tyd zodaanig vorderde, en zich deszelfs stoute en meesterachtige handeling zo eigen maakte, dat hy oordeelde vlug genoeg te zyn om het nest te verlaaten, en eene tocht te onderneemen op zyne eigen wieken. Hy bezogt Duitschland, de Zwitzersche Kantons, en Vrankryk, vindende allezints gelegentheid om zyn Kunst voort te zetten, en om vermaaklyk te leven; en die luchtstreeken bezigtigt hebbende, keerde hy te rug na het Vaderland, en belande in zyn Geboortestad, op het jaar 1655; alwaar hy by alle de Liefhebbers der Schilderkunst wierd verwelkomt; zynde hy aangenaam by Grooten en Kleenen, wegens zyn vrolyk humeur, en aartige Dichtkunde.

Hy was een Kunstenaar, die alles wat men hem vergde schilderde, en geen onderscheid maakte tusschen het schilderen van Kamers, Plafons, Schoorsteenstukken, Uithangborden, en Deuren of Vensters; alhoewel hy echter de Natuur navolgde in het verbeelden van Landschappen, Gebouwen, Boeren, Menschen, Vogels, Dieren, en Stil Leven, alle welke voorwerpen hy kunstiglyk in het groot of kleen nabootste. Daar en boven was hy een goed Conterfytschilder, gelukkig in goede Gelykenissen te maaken, en zyne Tronien meesterlyk, na het voorbeeld van zyn Meester *Frans Hals*, aantaste en behandelde; speelende tegens zyne Leerlingen voor een Echo van zyn Meester; die gewoonlyk zei tegens zyne Discipelen: „Gy moet „ maar stout toe smeeren, als je de Kunst fix hebt, zal de netheid „ wel uit haar zelve komen.

Door die stoute manier kon hy alles, wat uit de hand moest worden gezien, welstandiglyk vertoonen, en tot zyn profyt vaardiglyk schilderen. Dewyl hy nu den meesten penning beoogde, quamen

de Uithangborden hem langs alle kanten toevliegen, waar door de Stad Haarlem op die tyd zo wezentlyk kon roemen op haare zinryke Uithangborden van *Vincent van der Vinne*, als de Stad Antwerpen noch hedendaags kan brommen op haare kunſtryke Altaarſtukken van *Pieter Paulus Rubbens*; waar door den kluchtigen Kunſtſchilder *Job Berkheyden* gewoon was te ſchertzen, zeggende: „ *Vincent van der* „ *Vinne*, is den Haarlemſche *Rafaël*, in het ſchilderen van Uithang- „ borden.

Hy was een zedekundig Kunſtſchilder, en een goed Poëet na die eeuw en in zyn zoort, die in navolging van *Octavio van Veen*, *Goltzius*, *Ketel*, *Heemskerk*, en andere fraaije Geeſten, zinryke Zinnebeelden heeft gedicht, en ook getekent en geſchildert; voor de reſt had hy de Natuur te baat, en was een kloek en welgeſteld Man van leeſt, die noch zo rad als een vogel was tot omtrent 7 a 8 jaaren voor zyn overlyden, dewyl hy door een beroerte wierd overvallen, die hem de middelen benam van langer te kunnen ſchryven of ſchilderen. Hy ſtierf aan een ſlaapziekte in den jaare 1702, oud 73 jaaren, en liet drie Zoonen na, *Laurens*, *Jan* en *Izaak van der Vinne*, alle drie Kunſtſchilders.

Jan de Baan, een beroemd Schilder, geboorenen te Haarlem den 20ſten van February 1633: hy verloor zyne Ouders pas drie jaaren oud zynde, van welken tyd af zyn Oom *Piemans*, Hopman en Veertig te Leyden, die ook de Schilderkunſt oefſende, op de wyze van *Jan Breugel*, gebynaamd de Fluweele, hem in zyn Huis nam, en in de beginzelen der Kunſt onderwees. Dezen Oom verloor hy in den jaare 1645. Des hy te Amſterdam beſteld wierd, om de Kunſt verder te leeren, onder 't opzicht van *Bakker*; daar hy zich naarſtig queet. Hier nam hy zo ſterk in 't ſchilderen toe, dat zyne Mede-leerlingen het niet geduldig konden opneemen: waarom zy hem allen ſmaad deeden, dien hy enkel uit hoop van meerder vordering opkropte. Zyn Meeſter, dit ongelyk niet willende dulden, hield hem de hand boven 't hoofd, en zette hem op alle wyzen voort, pryzende zyn Kunſt waar hy quam, en hem zelf met zich neemende in Gezelſchappen, om hem verder bekend te maaken.

In dien tyd was de Kunſt van *Anthony van Dyk* in hooge achting, en die van *Remlrant* vond niet min veele aanhangers. Dit hield hem op dezen tweeſprong, niet weetende wat weg hy beſt zou inſlaan, tot dat hy na lang beraad den weg des eerſten verkoos, als zynde van veel duurzaamer aart.

In

In den jaare 1660, wierd hy door een kunstlievend Heer van Amsterdam na 's Gravenhaage gelokt; daar hy ten eerste veel te doen kreeg onder Lieden van den eersten rang; waar onder waren de Prins van Tarente, de Graaf van Hoorn, en andere Grooten, waar door de roem zyner Kunst zich verspreide tot in het nabuurig Engeland; zo dat de Koning hem met een Jacht liet afhaalen, om van hem geschildert te worden. Hy schilderde dien Vorst, nevens de Koningin, en andere Grooten van 't Hof; het geen nyd verwekte in het hart van *Pieter Lely*, die doe daar in aanzien was. Uit Engeland keerde hy weder na 's Gravenhaage; daar hy welkom was, en straks gelegentheid kreeg van de Beeldtenis des Hertogen van Zel, en van eenige schoone Vrouwen van zyn Hof te schilderen. Hy maakte ook op den zelven tyd de Beeldtenis des Groothertogs van Toskaanen; waar voor de Hertog hem 100 Ducaaten gaf. Op den zelven tyd maakte hy ook de Beeldtenis der Heeren *Cornelis* en *Jan de Wit*, twee voornaame Staatsheeren in Nederland. Die van *Cornelis*, doe Ruwaart van den Lande van Putten, schilderde hy noch in 't byzonder levensgroote ten voeten uit in een groot Stuk, hebbende ten zetel een opgestapelde hoop van Krygsgereedschappen, en rustende met zyn eenen arm op de tromp van een zwaar Geschut. In de bovenlucht van 't Stuk zag men eenige vliegende Kindjes, die zyn Hoofd lauwrierden. Daar nevens vloog de Faam, bazuinende zynen lof. Nevens hem was een Vrouwenbeeld, aan de slinke zyde met eenige Kindertjes, stortende eenen Hoorn van Overvloed aan zyne voeten uit. Aan den anderen kant in 't verschiet vertoonde zich de verovering van Chattam, nevens het verbranden der Oorlogschepen. Andere Schepen vertoonden zich ook, waar van de Hollandsche Vlag waayde. Dit Stuk wierd geplaatst op het Raadhuis te Dordrecht, ten gedenkteken zyner dapperheid. Doch dat Stuk was (zo men voorgeeft) een doorn in de oogen der Engelschen, dewyl die voorgaven, dat de Britsche Kroon daar op was afgemaald onder de voeten van den Ruwaart van Putten; waar door dat ook tot een artykel verstrekte in de tegens de vrygevochte Nederlanden aangehaalde grieven. Ook wierd gezegt, dat het aldus in den beginne was geschildert; maar dat zeker Heer van aanzien zulke gewigtige redenen bybragt, dat den Schilder order kreeg, om het uit te veegen.

Maar in den jaare 1672, dat noodlottige jaar, vergaderde het

Graauw

Graauw van 's Gravenhaage voor het huis van *de Baan*, om de Schilderyen van *de Witten* machtig te worden, (want een der Leerlingen, misschien uit eenigen toegedreven hoon op zyn Meester gebeeten, had verspreid, dat de Stukken daar in huis waren) dreigende, zo men ze niet over gaf, die met geweld daar uit te zullen haalen. Des moest *de Baan*, die de Stukken tydig uit den huize gezonden had, gedogen dat men zyn huis, van boven tot onder, en alle kasten en kisten doorzocht.

Deze drift van Beeldeschennis sloeg voort tot Dordrecht, daar het Graauw het Kunststuk, boven gemeld, aan stukken scheurde, tot verdriet van alle Kunstkenners. Het eerste Model is noch te zien by de Erfgenaamen des Heeren *Muys van Holy*, Raad der Stad Dordrecht, die de Dochter des Ruwaarts in huwelyk had.

In dit jaar ontmoete *de Baan* noch een merkelyk voorval. Wanneer de Koningk van Vrankryk met zyne Krygsmacht te Utrecht gekomen was, ontfing *de Baan* een Brief, getekend door den Hertog van Luxenburg, doe tot Voogd dier Stad aangesteld, benevens een vryen Geleibrief, door den Kommandant *Stoupa* onderschreven. Hier in wierd hy te Zeist, buiten Utrecht, ontbooden, om 's Koningks Beeldtenis te maaken, met belofte van rykelyke belooninge. De aanbieding geviel hem, maar de vrees van in quaad vermoeden te zullen vallen wederhield hem; want de bevinding had hem al doen zien, dat een quaade naam of achterdogt genoeg is om iemand van kant te helpen, laat staan te benadeelen. Hy pleegde raad met den Vorst van Waldek, die hem wel verzekerde van een goed onthaal en betaaling, maar hem in bedenking gaf, of hy daar door niet in eenig quaad vermoeden zou vallen by 't onbezonne Graauw, in aanmerking van den tyd, te meer dewyl hy zelf een der Hopluiden van 's Gravenhaage was. Hier op liet hy den Hertog bedanken, en bleef t'huis. Evenwel wierd hy in Vrankryk geacht als de voornaamste Beeldschilder van Nederland: zo dat de Koningk, den Graave d'Avaux, zynen Gezant in Nederland, dien hy bevel gegeven had, van Kunststukken voor hem te koopen, gelaste zich in dien handel van *de Baans* raad te bedienen.

Veel eer en voordeel genoot hy ook van *Frederik Willem*, Keurvorst van Brandenburg, wiens Beeldtenis hy verscheiden maalen schilderde, en nevens hem veele Vorstelyke Grooten. De Keurvorst eindelyk verkoor hem tot zynen Opper-Hofschilder en Opziener zyner

ner Kunſtkamer en Kunſt-Academie, op een Jaargeld van 6000 Guldens. Doch zyne Vrouw, burgerlyk en ingetoogen van aardt, had geene genegentheid tot het Hof en hoffelyk leven; waarom hy gedwongen was den Keurvorſt te bedanken, en in zyne plaats een anderen beſtelde.

Hy ſchilderde 4 a 5 maalen den *Prins van Oranje*, nevens de *Prinſes*, naderhand Koningk en Koningin van Engeland; ook den Hertog van Jork, hier te lande zynde, met veele andere aanzienlyke Heeren.

Onder zyne groote Penceelwerken word geteld, het Stuk gemaakt voor de Regenten van het Tuchthuis te Amſterdam: ook de Afbeelding der vier Staalmeeſteren in het Stuk op de Lakenhal te Leyden, gemaakt in den jaare 1675: gelyk ook een Stuk voor de Overigheid van 's Gravenhaage; waar voor men hem 1000 Ducatons betaalde. Te Hoorn maakte hy ook twee groote Stukken, 't een voor de Bewindhebberen der Ooſtindieſche Maatſchappye, en het andere voor den Burgerlyken Krygsraad. Maar daar zyn grootſte kunſt in uitſtak, was de Beeldtenis van den Prins van Naſſau Ziegen, die zo meenigmaal daar voor zat, als de Schilder begeerde, die hier door de ruimte van tyd had om het Stuk op zyn volmaaktſte te voltooijen. Doe het afgedaan was, behaagde het aan alle de waereld, inzonderheid aan den Vorſt, die, verwondert over des Maakers vernuft, zedert veel werks van hem maakte, ja de Schildery voor zyn overlyden by Uitterſte Wille weder aan hem ſchikte: gelyk hy na 's Vorſten dood het zelve ook weder machtig wierd, en dus de gedachteniſſe des Overleden niet alleen vernieuwde, maar met vermaak de edele volmaaktheid beſchouwde, die in het Stuk te beſpeuren was. Hy belaſte zyne Kinderen ook op zyn doodbedde met nadruk het Stuk niet te vervremden of te verkoopen, dan alleen aan 't Hof van Brandenburg: gelyk zyne Dochter dan ook het zelve in den jaare 1702 aan den Keurvorſt, doe Koningk van Pruiſſen, als hy in 's Gravenhaage was, aanbood, en voor 400 Ryxdaalers verkogt.

Zyne Geldwinning, doe hy in bloei was, ging de maat te buiten; maar hy leefde 'er te rykelyk van, zynde al wie hem bezogt welkom: „ Een nieuwen Hoed, (was zyn zeggen) en een Oxhoofd Wyn te „ meer op een jaar, daar maak ik veele goede Vrienden mede. Hy kreeg 'er ook veele, daar onder ook veele Tafelſchuimers, en onder hen den Landſchapſchilder *B. Appelman*, die weeken lang voor ge-

woonte had zyne voeten onder een ander mans tafel te steeken. Dus had hy veele maagen te voeden, zynde daar by bezwaard met zes Kinderen, waar by quamen drie van zyne Zuster, en vyf van de Zuster zyner Vrouwe, die hem zo binnen als buiten zyn huis tot een last waren; want de star zyns geluks was al eenige jaaren voor zyn sterven ondergegaan.

Hoe grooter Kunstenaar, hoe meerder afgunst onderworpen. *De Baan*, wiens roem overal opging, en in de Vorstelyke Hoven klonk, wierd ontboden aan dat van Vriesland, om de Prins van Nassau en zyne Gemaalinne te schilderen. Zekere Hofschilder, vatte hier over een grooten haat op tegen onzen Kunstenaar, dien hy echter een tydlang bedekte, tot dat hy zich niet langer kon inhouden. Doe begreep hy by zich zelven een schendig stuk, door een voorneemen, om *de Baan* van kant te helpen. Tot dien einde reisde hy na 's Gravenhaage; maar vond geen gelegentheid tot aantasten van zyn Perzoon, dewyl *de Baan* verzeld ging van zynen Hond, waar op hy zich verlaaten mogt. Des nam deze Booswigt voor, onder schyn van vriendschap, den moord in zyn huis te pleegen. Hy gaat daar op *de Baan* bezoeken, onder schyn van zyne Kunst te willen zien. Hy word beleeft ontvangen, en op de ruime Schilderzaal, die vol Stukken stond, gebragt. *De Baan* zette het eene Stuk voor en 't andere na op zynen Ezel; als de ander, haalende het scherp van uit zyn rok, gereed stond om hem van achteren te priemen; wanneer schielyk de Heer *Bruininks*, een der beste Vrinden van *de Baan*, onverwagt, zonder zich te vooren aan te geven, gelyk hy gewoon was, ter Kamer intrad, en een onbekent Man met ontbloot geweer verneemende, een grooten schreeuw gaf; waar op al het gezin toeschoot. De Moorder, vindende zich verzet van zyn toeleg, neemt hier op schielyk de vlucht, zonder dat men hem kon achterhaalen.

Uit zulk een zelve oorzaak van nyd heeft hy noch eenen aanval geleden, waar door hy den middelsten vinger van zyne regterhand verloor.

Die tot zulken gruwel niet durfden overstappen, speelden echter hun rol met lastren en liegen, strooijende aan verscheide buitenlandsche Hoven de maare, dat *de Baan*, uit blindheid, hem overgekomen, niet meer schilderen kon. 't Gerucht ging zelve in 's Gravenhaage op: maar de Prins van Anspach Brandenburg, daar aan geen geloof slaande, wilde de waarheid daar van onderstaan; want hy had

zich

zich voorheen van *de Baan* laaten schilderen. Hy reed na zyn huis, vond hem in gezonden lyve, en liet zich andermaal van hem schilderen.

De Baan had een Zoon, genaamt *Jacobus*, die zich mede in de Schilderkunst oeffende; doch die maar 27 jaaren oud zynde, door de dood weggerukt wierd, tot groote droefheid zyns Vaders, en die hem maar twee jaaren overleefde.

N. Bleekers, was mede een Haarlems Kind; een kunstig Beeldenschilder. Den grooten *J. van Vondel*, gedenkt een paar Stukken van dien Kunstenaar; een triumpheerende *Venus*, die hy had geschildert voor zyn Hoogheid den *Prins van Oranje*; en eene *Danaë*, gepenceelt voor den Heere *van Halteren*, Bailjuw van Kennemerland; over welke laatste Schildery hy zich aldus liet hooren:

Dees naakte kan een God bekooren,
En 't godlyk goud haar hart en oog.
Hoe vlamtze op 't goud, dat van om hoog
Door 't koopren dak van 's Vaders tooren
Gedroopen komt in haaren schoot!
Wat mogen doch de blinde menschen
Zo blind om schoone kinders wenschen!
De schoonheid is in last en nood.
Wat sluit geen goude sleutel open?
De snoeplust vreest geen scherpe wacht,
Metaale poort, noch diepe gracht.
Hy komt van boven ingesloopen,
Maar vind 'er niets dan verf en doek;
En zy een schyn van roode schyven:
Zo laat de Maagd den handel dryven;
Zo valt de Kunst een God te kloek.

Frans Post, is ook een Haarlemmer geweest, een fraai Landschapschilder; die bekent wierd by den Graaf *Maurits*, die dat schoone Huis in 's Gravenhage heeft doen bouwen. Die Vorst, de bequaamheid van *F. Post* ziende, nam hem mede na de Westindien; daar hy zich verscheide achtereen volgende jaaren ophield, om een onnoemelyk getal Landgezichten na het leven te tekenen en te schilderen. Hy quam met dien Vorst te rug in 't Vaderland, en bediende zich

doe van die Schetzen en Tekeningen, waar door hy toenam in naam en middelen. Hy overleed in zyn Geboortestad Haarlem, in den jaare 1680.

Jacob Ruisdaal, was mede een Haarlemmer van geboorte; doch die het grootste gedeelte van zyne levensjaaren doorbragt te Amsterdam. Zyn Vader, een Ebbenhoute Lystemaaker, had hem opgetrokken in de Geneeskunde, en *A. Houbraken* schryft, dat hy verscheide Manuaale Operatien heeft gedaan te Amsterdam; dat wy zo gemaklyk kunnen gelooven, als onderzoeken. Zyn voornaamste Kunst was overeenkomstig met zyn naam, want hy schilderde meestentyds in zyne Landschappen Watervallen, en ruisschende Beeken, en wist de sprenkelingen en het schuimend water zo natuurlyk na te bootsen, dat 't geen verf, maar natuurlyk water scheen te wezen. Ook had hy het kunstje fix, om alzo natuurlyk een onstuimige Zee te verbeelden, die tegens de klippen of banken breekt; zo dat hy geen der minste St. *Lucas* Broeder is geweest in die styl van schilderen. Hy bleef tot het einde zyns levens ongehuwt, zo men zegt, om zyn ouden Vader te onderhouden; en overleed in zyne Geboortestad 1681.

Pieter Molyn, gebendnaamt *Tempeest*, was mede een Haarlemmer, gebooren omtrent den jaare 1640; wiens Kunstpenceel allerhande voorwerpen kon verbeelden, alhoewel zyn voornaamste beroep bestond in het schilderen van wilde Zwynejachten. Hy vertrok, gelyk alle zyns gelyken, na Italien, en floeg, na eenige tyd omzwervens, zyn schildertent neêr te Genua; in welke Zeestad hy min vermaak, als wel verdriet heeft geleden. Hy had aldaar een Vrouw getrouwt, als zommige voorgeven; doch andere zeggen, dat hy aldaar zich ophield met een Byzit, gelyk als een Laplander, welke *Donia* hy door drie omgekogte moordenaars liet omhals brengen; waar op hy gevangen, verhoord en veroordeelt wierd in een eeuwige gevangkenis; zynde de proeven niet voldoende genoeg, om hem ter dood te brengen. Aldaar had hy reeds 16 jaaren zitten roesten, doe Koningk *Lodewyk* de veertiende die Stad liet bombardeeren; in welke algemeene verwarring den Doge en den Senaat van die Republiek ordonneerden, van de Gevangens op vrye voeten te stellen. Maar hy vertoefde niet lang in die Stad, na zyne ontslaging, bevreest dat de Duivel een schelm mogt worden, of dat de Rechters hun woord mogten komen te herroepen, en vertrok na Placenze, onder het gebied van den Hertog van Parma; in welke Stad hy de overige dagen

zyns

zyns levens doorbragt. De Schilderkunst verliet hem niet op zyn gryze jaaren, want hy schilderde zo lang, tot dat de oogen hem begonnen te begeven; maar daarom gaf hy de levensklucht niet op, want doe hy niet langer zien kon langs eene Bril, zette hy 'er een twede Vergrootglas boven op.

Jan van Hugtenburg, die beruchte Kunstschilder, is ook gebooren te Haarlem; hy kreeg by tyds kennis aan den Kunstschilder *Jan Wyk*, die pas drie jaaren ouder was als hy, en reeds vry verre was gevordert in de Kunst, zo dat hy hem dagelyks ziende schilderen, hy eerst de Tekeningen en naderhand het Penceel aangreep, waar in hy zo een groote sprong deed, dat hy zich sterk genoeg bevoelde om eene Italiaansche kunstvaart te onderneemen op zyn Penceel, te meer, dewyl zyn Broeder *Jacob van Hugtenburg* zich ophield te Romen, die de Schilderkunst had geleerd by den beruchten *Nicolaas Berghem*. Maar die Broeder was door een ontydig sterflot weggerukt op zyn 30ste jaar; derhalven trok *Jan van Hugtenburg* na Parys, daar hy geraakte by den beroemden Batailjeschilder *van der Meulen*, onder wiens opzicht hy wonderlyk vorderde; doch de Fransche lucht wars zynde, zakte hy wederom af na de Nederlanden, in welk Gemeenebest hy zich heeft opgehouden t'zedert het jaar 1670. In den jaare 1708, maakte hy een verding met den Prins *Eugenius* van Savoyen, om voor dien Vorst te schilderen; een waardigen *Homeer* voor dien grooten *Achilles*; in wiens dienst hy die 10 beroemde Batailjes heeft geschildert, die den Held en den Schilder eeuwiglyk zullen doen leven by de Nakomelingen.

Het eerste Tafereel vertoont de Batailje by Zenta, tusschen de Keizerschen en Ottomannen, op den 11den van September 1697. Op het twede ziet men den Veldslag van Chiari, tusschen de Fransche en Keizersche Heyrlegers, op den eerste September 1701. Het derde Kunststuk verbeeld de Batailje van Luzara, tusschen de Keizerlyken en de Franschen, op den 15den van Augustus 1702. Op het vierde Tafereel heeft den Kunstschilder den Veldslag van Hogstedt gemaalt, die loffelyke Overwinning behaalt op de Fransche en Beyersche Troepen, op den 13den van Augustus 1704. Het vyfde Stuk vertoont de Batailje en Overwinning van Cassano, behaalt by den Prins *Eugenius* van Savoyen, op Monsieur de *Vendome*, op den 16den van Augustus 1705. Den Kunstschilder heeft voor zyn zesde voorwerp genomen den Veldslag van Turin, op den 16den van Sep-

tember 1706. Op het zevende Kunsttafereel ziet men de glorieryke Overwinning, die de Troepen der Geallieerden behaalden op de Franschen by Oudenaarde, onder het gebied van den Prins *Eugenius*, op den 11den van July 1708. Het achtste voorwerp is de Batailje van Mons of Malplaquet, gewonnen op de Franschen den 11den van September 1709. Het negende Kunststuk vertoont de heerlyke Overwinning, bevochten by het Keizerlyk Heirleger, onder 't gebied van den Vorst *Eugenius* van Savoyen, by Peterwaradyn, op den 5den van Augustus 1716. En op het tiende Tafereel heeft den Batailjeschilder afgemaalt de Batailje van Belgrado, welke groote Victorie de Keizerlyke Troepen op den Erfvyand behaalden, onder het bevel van den voornoemden Prins, op den 16den van Augustus 1717.

Die beroemde Kunsttafereelen schilderde *Jan van Hugtenbug* voor den Prins *Eugenius* van Savoyen, en naderhand schilderde hy die noch eens in een kleender formaat, doch niet minder in kunst als de voorige 10 Kunststukken; gelyk als de Kunstkenners eenpaarig getuigen. Die laatste 10 Batailjes waren in den jaare 1729 in de bezitting van *Johannes Staats*, Maakelaar te Amsterdam, alwaar zy t'allen tyden konden gezien worden by luiden van fatzoen en echte Kunstkenners, wezende derzelver Bezitter een openhartig en vriendelyk Perzoon, die zich vereert achte door diergelyke Bezoeken, en wel wist dat men de Kunst niet moest opsluiten, gelyk als de Gierigaarts leven met hunne Goude en Zilvere Munten; maar dat een galant Man die behoord te laaten zien aan die geenen, die bevoegt zyn om te kunnen oordeelen over derzelver wezendlyke waarde.

Wy zullen ons niet inlaaten in de beschryving van die 10 alom beruchte Kunstschilderyen, maar alleenlyk ter loops zeggen, dat het Kunstwonderen zyn, waar in alle de tot de Batailjes vereischte eigenschap kunstiglyk en natuurlyk zyn waargenomen. Inzonderheid zyn de Paarden zo wonderlyk fix getekent in honderde onderscheide gestaltens, dat de Kykers niet weeten wat dat zy eerst zullen onderneemen om te pryzen; en men kan met waarheid zeggen, dat die oorlogshaftige dieren vry vaster in hun schoenen staan, als zommige Schilders, wiens beelden men wel gelyk als bouwvallige huizen diende te onderstutten met balken en krukken voor het vallen. Ook heeft dien vermaarde *Jan van Huchtenburg* niet alleen de Hartstochten naauwkeurig geobserveert, maar zelfs de Gelaatstrekken der Bevelhebbers en Krygsluiden zo kunstiglyk waargenomen, dat men met

een

een opſlag van 't oog Keizerlyken uit de Franſchen en uit de Turken kan bekennen.

De 10 Kunſttafereelen, benevens noch eenige andere Ordonnantien, verzelt met een naauwkeurig relaas van die Bataijes, gaan uit in prent, en zyn zo heerlyk nagevolgt, dat het een vermaak is die te beſchouwen.

Die Kunſtſchilder wierd in den jaare 1711, van *Frederik Willem*, Keurvorſt van de Palts, met een Gouden Keten en Medaille van het eigen Metaal, beſchonken.

Romein de Hooge, die Kunſtenaar is een Man geweeſt, gelyk als zekere Romein, van wien de Schryvers getuigen: dat hy zo veele goede als quaade eigenſchappen bezat. En het zelve kunnen en mogen wy zeggen van dien *Romein*, die zo verſtandig was als godloos, derhalven zullen wy zyn Geboorteſtad verzwygen; zynde het een zoort van verwyt voor die Stad, een diergelyk Monſter uit haaren ſchoot te hebben zien voortkomen, doch alleenlyk verhaalen, dat hy als Kunſtenaar, binnen Haarlem heeft gewoont. Zyn gedrag was zo voorbeeldelyk in zyn lentejaaren, dat zyne Voogden hem deze drie propoſitien voorſtelden: Of hy zich wilde zien handen en voeten aan malkanderen binden, en op een Schip gooijen na het Ooſten of na het Weſten? Of dat hy zich voor altoos wilde zien tranſporteeren in een ſtreng Beterhuis? Dan of hy zich wilde ſtellen om een Beroep te leeren? Waar op hy de laatſte verkoos van die drie voorſtellingen, en beſloot om het ſchilderen te leeren.

Dat hy zich in die keuze niet heeft vergiſt, maar een kunſtryk Schilder en een uitmuntend Plaatetzer is geworden, getuigen zyne Schilderyen en Prenten; en dat hy alzo geeſtryk geweeſt is in zyne Ordonnantien, als vrugtbaar in allerhande godloosheden, kan niemand ontkennen. De by hem beſchilderde Zaal op het Raadhuis der Stad Enkhuizen, en de Krygskamer in de Doelen te Rotterdam, waar op hy verſcheide volgeeſtige halfronde Beelden heeft geſchildert, zyn niet te mispryzen. Ook teld men onder zyn voornaamſte Kunſt het Lusthuis van den Heere *Mattheus van Broek*, buiten Dordrecht, dat hy bemaalde met de Hiſtorie van den beruchten *Claudius Civilis*, een der eerſte Hollandſche Edelen, die, na dat de Romeinen zynen Broeder onrechtvaardiglyk hadden gedood, de voornaamſte Edelluiden en machtige Burgerheeren by nacht onthaalde in het Schaakerwoud; op welk feeſt hy hun overhaalde, om de wapens op te neemen en

de

de Romeinen onvoorziens op den hals te vallen, enz., zynde dien bitteren Oorlog wyd en breed beſchreven by den beroemden en ſtaatkundigen Geſchigtſchryver *Cornelius Tacitus.* Zo in Haarlem, als elders, vind men noch verſcheide van zyne Kunſttafereelen en beſchilderde Kamers; maar het getal zyner geëtſte Prenten overtreft zyne Schilderyen, waar van de oneindige drukken, zo in Boeken, Pasquillen, Tytels, vuile bedryven, en meer anderen, overtuigende blyken geeven.

Maar zo geeſtryk als hy was in de Etskunſt, zo eerloos was hy in zyn gedrag; dat al vry aanſtootelyk moet zyn geweeſt, dewyl de Overigheid van Amſterdam hem die Stad ontzei, om dat hy de Jeugd vergiftigde door zyne verfoeijelyke *Aretynſche* Prenten, als blykt uit zeker Gomoraas Boekje, getytelt de *D.... H....*, en meer andere Plaaten van dat zoort; die beter het dwarshout of gloeijend zwaard verdienen, als een krans van onverwelkbaare lauwerieren. Daar by ſlachte hy den Wolf, die hoe ouder hoe boozer word; want hy wierd hoe gryzer hoe goddeloozer; zo dat men met recht het elfde Gezang van *Anacreon* kon toepaſſen op dien welluſtigen *Sardanapaal*, zingende:

De Juffers gillen dat het klinkt:
Laat af, *ô* Theos *Zoon! ons blanke borſt te ſtreelen*,
Dione *kan geen ysſchots veelen*;
De Liefde ontſteekt geen toorts aan hem wiens hoofdhair blinkt
Door witte kerkhofs bloemen.
Zal men het zilver hair dan tot de knipſchaar doemen
Der Schikgodinnen? Vraagt Anacreon. *De kruin*
Van Katwyks hooge duin,
Hoe zeer bedekt met wintervlokken,
Met ſneeuw en ys betrokken,
Groent die niet onder 't kille vogt?
Ha! 'k zal de Juffers nooit verzaaken,
Maar 't bed en ledekant doen kraaken,
Als ik myn Rooſemond *verzel op* Venus *tocht.*
De welluſt is het puik der Deugden;
Des wil ik, *ſchoon de ſchyndeugd bromt*,
My daaglyks des te meer vervreugden,
Hoe nader dat de dood my komt.

Zulk

Zulk zoort van valſche paarlen zet de Schilderkroon weinig luiſter by; ook moet dien Kunſtryken *R. de Hooge* het al vry bont hebben aangeſtelt en meer als gemeen den beeſt geſpeelt, dewyl een zeker Heerſchap hem met geen voordeelige coleuren afſchildert in een bekent Boekje, getytelt 't *Boulonees Hondje.* Doch boven al ſchreeuwde zyn godslaſterlyk bedryf door de beide Nederlanden, doe hy op een Delfſche Kermis zo een vervloekte taal uitſloeg, ſtaande op een Quakzalvers Theater, dat de alderbefaamſte Godverzaakers nooit beticht zyn geworden, van zich diergelyke uitdrukkingen te hebben laaten ontvallen. Maar wy zullen ons papier niet verder bekladden met de ſnoode byzonderheden van dat Ondier aan te haalen; alleenlyk zullen wy noch een aartig zegswoord pennen van dien *Romein*, en hem dan laaten dryven. Eenmaal wierd hy geſiteert, om te compareeren voor de Overigheid van zekere Stad, daar hy op die tyd woonde; en aldaar verſchenen zynde, wierden hem eenige *Aretynſche* Prentverbeeldingen voorgehouden, en gevraagt: „Of hy die „goddelooze Plaaten niet had geëtſt, en onder den duim liep uitventen? Hy bedacht zich een poos, en antwoorde doe vrymoedig: „Ja, Achtbaare Heeren, die Plaaten heb ik, veele jaaren geleden, „geëtſt, doch ik verkoop die Prenten niet; die koopmanſchap gaat „myn Vrouw aan, en ik laat haar daar mede omſpringen. Hy is overleden in den beginne van de achtiende eeuw.

Jan van Nikkelen, is een Haarlemmer geweeſt, wiens Vader een braaf Kerkſchilder was, op de wyze van *van Vliet*; welke Vader hem in den beginne de Franſche en Latynſche Taalen liet leeren; waar in hy dan, gedreven door een natuurlyke zucht, grootelyks vorderde. Die Taalen hielpen hem merkelyk in het doorgronden der aloude en hedendaagſche Geſchigtboeken, in de Natuurkunde en Bybelſche Schriften; waar door hy gelegentheid kreeg om dagelyks te verkeeren met dat zoort van fyne Diſputanten, genaamt *Sociniaanen*, die zyn verſtand ſcherpten; doch die de gronden van zyn Godsdienſt bedorven. Naderhand onderwees hem de Vader in de Bouw- en Doorzichtkunde, en eindelyk in de handeling van het Penceel; waar in hy een grooten opgang zou hebben gemaakt, by aldien hy zich niet had bemoeit om alles te willen weeten.

Eerſt vond hy een harde Vernis uit, met dewelke hy Kabinetten, Gerridons en Doozen zo keurlyk verlakte, als of die uit de Indiën waren overgekomen. Naderhand ontdekte hy een voordeelig ge-

heim in de Fabryk van het weeven, en hy bewoog hemel en aarde om schatryke Partisipanten op te zoeken, als wanneer men Octroy zou verzoeken aan den Staat; doch dewyl hy geene Nederlanders kon oploopen, die zulke aanmerkelyke sommen wilden verschieten, wierd de uitvoering van dat geheim opgeschorst tot aan de Griekſche Kalenden, dat is, tot op den feestdag van sint nimmermeer. Doe begaf hy zich tot het schilderen van Landschappen, Bloemen, Vogels en andere Sieraaden op dunne zyde Gaas tot Chassenetten, en moede zynde, begaf hy zich na het een of ander Wynhuis, daar hy dan het Gezelschap wist te vermaaken met voor Quaker te spreeken, en diergelyke snaakeryen. Daar en boven had hy het geluk van zich zo diep te wikkelen in de gunst van den Kunstschilder *van der Meyn*, op die tyd woonachtig te Amsterdam, dat die hem naderhand op fortuin of voor ballast mee nam na Dusseldorp, daar hy opontboden was door den Keurvorst van de Palts; alwaar hy aanstonds kennis maakte met den Hofschilder en Kunstbewaarder *Jan François Douven*, en zyn Weldoener liet dryven. Op de aldereerste maal dat hy met dien Hofschilder sprak, wist hy zyne belangens zo wel voor te stellen, dat die hem eenige Chassenetten beval te schilderen, dewelke geplaatst wierden in een Gallery, die den Keurvorst noodzaakelyk moest door gaan; dewelke dien Prins zodanig bevielen, dat hy *Jan van Nikkelen* beval, om eenige van zyne Buitenpaleizen, benevens derzelver groene Dreeven, Fonteinen en andere Sieraaden af te tekenen, en dan op die wyze tot Chassenetten te schilderen met coleuren.

Die Kunstenaar betoonde korts daar aan, dat hy niet minder geconterfyt was in de Staatkunde, als in de Schilderkunst, en hy bewees meerder dankbaarheid door een staatkundig antwoord, dat hy ten voordeele van den Conterfyter *Douven* gaf aan den Keurvorst van de Palts, dan hy ooit had bewezen aan zyn Overvoerder na Dusseldorp, den Historieschilder *van der Meyn*. 't Gebeurde dat den voorgemelde Vorst hem een uitvoerig Kabinetstukje liet zien van den Ridder *Adriaan van der Werf*, benevens een Conterfytzel van *Douven*, om daar over zyn oordeel te hooren. Hy prees het Kabinettafereeltje volgens deszelfs zuivere waarde; doch hy voegde 'er staatkundiglyk by, dat men dat Kunstjuweel des Ridders verongelykte, met 'er het heerlyke Conterfytzel van *van Douven* nevens te stellen, het welk zo krachtiglyk was geschildert, dat het alle de Kunst daar het omtrent quam overkraaide. Na de dood van dien Keurvorst, geraakte

hy

hy aan het Hof van den Landgraaf van Hessenkassel; alwaar wy hem zullen laaten blyven, 't zy dat hy leefd of reeds dood is.

Barend Gaal, was mede een Haarlemiet van geboorte, en een Leerling van den alom beroemden Kunstschilder *Philip Wouwerman*; wiens manier hy al vry wist na te bootsen; ook bestaan meest alle zyne Schilderyen in Batailjes, en in Pleisterplaatzen. Voor de rest was hy zo eigenzinning als een Schoolmeester, en dat ezels gebrek koesterde hy tot zyn nadeel; als uit het volgende geval zal blyken: het gebeurde eens dat een Heer, voor wien hy een Tafereel schilderde, hem ging bezoeken, om te zien of hy 'er wat mee vorderde; doch den Schilder stond de muts niet wel, om dat bezoek af te wagten. Hy beval dan te zeggen tegens dat Heerschap, dat hy niet t'huis was, en hy gaf die ordre in zulke luide termen, dat dien Heer die gemaklyk kon hooren; die daar op vertrok, doch met een vast voorneemen, om hem die onbeleefstheid betaald te zetten. Zo dra als het Stuk opgeschildert was, ging hy daar mee na het huis van dien beledigden Heer; die, hoorende dat 'er wierd aangeschelt, het hoofd uit de venster stak, en den Schilder, nevens zyn Jongen, die de Schildery droeg, ziende, riep hy hem toe: „ Ik ben niet t'huis. *Barend Gaal* begon eens te lachen, denkende dat dien Heer dat zei om te spotten; en antwoorde op een vrolyke toon: „ Ja, ja, myn Heer, ik zie „ wel dat je t'huis zyt, laat de deur maar openen, ik kom je het be- „ wuste stuk Schildery brengen. Doch den Heer beet dien eigenzinnigen Schilder toe: „ Dat ik t'huis ben is waar; doch doe ik de „ laatste maal aan uw huis quam, was ik genoodzaakt heen te gaan, „ zonder u te mogen zien; nu kanje insgelyks met uw Schildery, „ want de wraak is zoet, gaan aftrekken. Dat gezegt hebbende, sloot hy het venster, en *Barend Eigenzinnig* moest troosteloos met zyn opgemaakte Schildery verkassen.

Cornelis Holsteyn, quam voor den dag springen te Haarlem in den jaare 1653. Wy kunnen voor de waarheid niet zeggen, of hy de Schilderkunst leerde by zyn Vader, die een goed Glasschryver was en veel met waterverf tekende, dan of hy zyn eigen onderwyzer is geweest. Altoos het is zeker, dat hy geboekt staat voor een wakker Kunstschilder; als blykt uit dat Kunststuk by hem geschildert tot een Schoorsteenstuk op de Weeskamer te Amsterdam, op welk Tafereel *Lycurgus* staat verbeeld, daar hy zyn Neef verklaart tot Erfgenaam. Dat Schoorsteenstuk is door den verglaasden Poëet *Jan Vos* beltooken met het volgende:

Lycurgus *houd zyn Neef voor wettige Erf van 't land.*
De hulp der Voogden ſtrekt den Wees een mond en hand.
Hier leert men de Eigenbaat den Wees zyn Erfrecht geven.
Zo blyft des Vaders zorg, als 't lichaam ſterft in 't leven.

Dirk Maas, is gebooren te Haarlem op den 11den van Herfſtmaand 1656. Zyn eerſte Leermeeſter in de Schilderkunſt was *Hendrik Mommers*, die gemeenelyk Italiaanſche Groenmarkten ſchilderden; doch naderhand geraakte hy by *Nicolaas Berghem*, wiens Landſchappen hem beter bevielen, als alle de Italiaanſche Groenkraameryen van zyn eerſte Meeſter. Eindelyk wierd hy bekent by den grooten Kunſtſchilder *J. van Huchtenburg*, onder wiens opzicht hy een braaf Schilder is geworden van Batailjes en Paarden. Ten huize van zyn Zoon, *Jacob Maas*, een geacht Liefhebber van 's Vaders Penceelwerken, zyn gantſch niet van zyne minſte Stukken in deszelfs Kunſtkabinet te zien, en wel van zyn beſten tyd geſchildert. Hy is in zyn Geboorteplaats overleden en begraven.

Laurens van der Vinne, *Vincentszoon*, die zyn Vader ſlachte, en alles ſchilderde wat hem voor quam, doch het meeſte uitſtak in Bloemſtukken, is gebooren te Haarlem, den 24ſten van Maart 1658, en heeft geen ander onderwys gehad als van dien Vader. Zyn meeſte bezigheid beſtond in het uitſchilderen van de geachtſte Tulpen, Hyachinten, Auriculaas, en andere Bloemen voor de Heeren Floriſten. Inzonderheid heeft den Heere *Philip de Flines* hem de raarſte en zeldzaamſte Gewaſſchen laaten conterfyten. In zyn afgaanden tyd hield hy zich op met Patroonen voor de Fabrikeurs te tekenen. Hy is mede in zyn Geboorteſtad overleden en ter aarde ondergedompelt. Deze *L. van der Vinne* heeft nagelaaten, behalven andere Kinderen, een Zoon, *Jan van der Vinne*, heden een geacht Kunſtſchilder.

Jacob van Kampen, Heer van Ramsbroek, was mede een Haarlemmer van geboorte, wiens ſchilderwyze grootſch was en breed, zo in zyne Hiſtorieſtukken als byzondere Beelden, ſterk en trots, op de manier van de kunſtryke Schilders *Jan Bylaart*, en den beruchten *Bronkhorſt*. Te Breda, in een Koffyhuis, hongen eertyds twee Kunſttafereelen, die wy dikmaals hebben beſtudeert, onder het drinken van een kopje Koffy; beide deze Conterfytzels verbeelden eene Dame, rykelyk gejuweelt, en eene Harderinne, zedigjes opgeſchikt, zynde het eene geſchildert by *Rembrant van Ryn*, en het ander by *Ja-*

Jacob van Kampen; waar van dat den Koffyhuishouder het volgende relaas gaf aan de Gasten: „ *Rembrants* grooten naam ſtak *van Kam-* „ *pen* in de oogen, (vertelde hy) en daarom heeft hy die Harderin „ geſchildert, die zo ſtemmig is toegetakelt met een ſtrooije Hoed „ op 't hoofd, waar op een Roos, het zinnebeeld van ſchaamte, is „ vaſtgehegt, gekleed in een ſtyf keurslyf, bloedrood gecoleurt, en „ een geele bovenrok, beide forſſe coleuren. Zo dra had dien be- „ ruchten Bouwheer en Kunſtſchilder die ſchoone Veldnimf niet ge- „ maalt, of hy noode alle de beſte Kunſtkenners, en verzogt aan die „ Heeren, van hun oordeel te geven over dat Tafereel, die het een- „ paariglyk preezen, en tot den Hemel toe verhieven, zeggende, „ nooit ſchooner Stuk van zyn hand gezien te hebben. Daar op „ verzogt hy hun, van de oogen voor het grootſte gedeelte toe te „ nypen, en het dan in het geheel te beſchouwen; het geen zy dee- „ den; en daar op vroeg hy: En wat ſpeelt nu de Meeſter of is het „ krachtigſte op dat Stuk? Waar op zy zo dra niet hadden gerepli- „ ceert, het Aangezicht en de Handen: of hy ſprak, daar in beſtaat „ de kunſt, Heeren, maar niet in alles te overtaanen of zwart te maa- „ ken, om een Tronie of Halsjuweel te doen afſteeken, gelyk als „ den beroemden *Rembrant* doet. Ik heb de twee Coleuren uitge- „ kipt, die alle andere coleuren overkraaijen, en des niet tegenſtaan- „ de triomfeert het Hoofd van myne Harderin, en haare Handen; „ ook is 'er bloed in de wangen en handen; daar de Beelden van „ *R. van Ryn* 'er meeſtendeels uit zien als bloedelooze ſchimmen.

Wy willen wel bekennen dat hy ten deele gelyk had, en ten deele ongelyk; want het was waar dat men het bloed zag ſpelen door de wangen van zyne bevallige Herderin, en dat alles aanvalliglyk was behandelt; maar het Conterfytzel van *Rembrant van Ryn* was zo krachtig en verſtandig van lichten en ſchaduwen, en de houding had hy zo zonderling in acht genomen, dat men fluks in het intreden van de Koffyzaal het Stuk van *Rembrant* zag, en naderhand de Schildery van den Kunſtſchilder *J. van Kampen* moeſt gaan opzoeken.

Daar word verhaald, dat hy in zyn tocht, die hy deed naar Italien, voorneemens was zich in die luchtſtreek te oeffenen na de Schilderkunſt der alderberuchtſte Kunſtſchilders. Doch, zeggen de Chronykſchryvers, hy ontmoete by de weg een Waarzegſter, die hem om een aalmoes vroeg, en zich aanbood om hem goedergeluk en zyn toekomend fortuin te voorzeggen. *Jacob van Kampen* gaf haar eenig

 Geld,

Geld, en liet haar zyn hand kyken; waar op zy hem aanstonds zei: „ Dat hy een Schilder was, die na Italien trok, om aldaar zyne Kunst „ voort te zetten. Doch, vervolgde zy, gy gaat als Schilder daar na „ toe, maar zult voor Bouwmeester wederkeeren, en in uw Vader- „ land worden gebruikt tot heerlyke Werken. Ook voorzeg ik u, „ dat het oud Raadhuis van Amsterdam zal afbranden; maar gy zult „ uit deszelfs assche een heerlyker Gebouw doen opreizen, waar „ door uw naam tot aan het gestarnte zal steigeren, en eeuwiglyk „ gelyk als een Ceder van Libanon groenen by de naneeven. Den jongen Kunstenaar lachte eens met die Voorzegging; die echter in alle deelen op tyd en wylen is vervult geworden, wyl hy te Romen belande, en aldaar zich inwikkelde in de gunst van een Kardinaal, die hem aanleiding gaf om de Bouwkunde te leeren; waar in hy zo een Overvlieger wierd, dat die zelve Prins van de H. Kerk hem naderhand gebruikte in het opregten van onderscheide heerlyke Gebouwen.

Hy was de voornaamste Bouwheer die gebruikt is geworden in het stichten van het Stadhuis van Amsterdam, geschat, en by de gantsche waereld goedgekeurt voor het achtste Waerelds wonder. Ook heeft hy dat overheerlyk Gebouw gesticht in 's Gravenhaage, genaamt het Huis van Prins *Maurits*, zo ongelukkig eens afgebrand, uit wiens assche wel een jonge Fenix, doch min schoon als den oude, is herbooren. Daar by heeft hy dat kunstig Gebouw geordonneert 't Amsterdamsche Schouwburg, dat voor geen Schouwburg in Bouwkunst (wy spreeken van geen groote) behoeft te wyken. Noch is dien beroemden *Jacob van Kampen* den Bouwmeester van het Huis van den Heer *van Zuilichem*, te Voorburg, naby 's Gravenhaage; als van 's gelyken van den Heer *Dedel*, te Lis; en van een groot getal andere weêrgalooze Gebouwen. Hy is overleden op zyne Heerlykheid van Ramsbroek, en te Amersfoort begraven. Zyn Grafstede pronkt met het volgende Vaersje:

d'Aartsbouwheer, uit den stam
Van Kampen, *rust hier onder;*
Die 't Raadhuis t'Amsterdam
Gesticht heeft, 't achtste wonder.

Eindelyk, *Frans Dekker*, een kunstig Conterfyter, heeft zich mede

de te Haarlem opgehouden, en Meesterlyke Stukken voor verscheidene Liefhebbers geschildert; doch aan een sleepende ziekte zukkelende, heeft de Dood hem ten laatsten onlangs zyn Kunstpenceel ontweldigt, en overleden, is mede alhier ten grave gedaalt. Zyne Discipel, den kunstryken *Taco Jelgersma*, die veele jaaren by hem gewoont heeft, om van zyn Onderwys te profiteeren, toont noch dagelyks door zyne Kunstwonderen, hoe hy van zynen overledene Meester is onderwezen, en geeft nu zelve alomme zyne Kunstlessen zo aan leergierige jonge Juffers, als naarstige Jongelingen.

(*Dus verre Byvoegzel, zo uit Weyerman, als andere.*)

Tot hier toe heb ik breedvoerig verhaalt van de voornaame en uitmuntende Lieden, die of in Geleertheid vermaard zyn geweest, of uitsteekende in Kunst, van alle zoorten. De naaste eer komt nu de Kooplieden toe, die den handel dryven van allerleije Waaren, die des menschen behoeftigheid niet kan missen. In ordre van de Kooplieden zyn de eerste en voornaamste wel de Grossiers, die allerhande Waaren in 't gros verkoopen; die geen wet van prys gezet is, die alle byna van een gezinte en vlyt zyn, te weeten, om goedkoop in te koopen, en duur uit te verkoopen; en die wel de machtigste zyn. Hier aan volgen, die Webben, Lynwaat, en allerhande Dundoek inkoopen en verkoopen; die gewoon zyn dat te verzenden na Vrankryk, Engeland, en andere Gewesten der Waereld. Kooplieden.

Daar aan volgen de Wisselaars, Tafelhouders, ook die Panden neemen van alle Waaren, Wolle, Lynwaat, Zilverwerk, Verguld Werk, en Juweelen, en hun profyt doen met een gereguleerde woeker, tot dienst van armen en ryken, die benaauwd om Geld zyn; deze meest alle, op dat zy de maat niet zouden te buiten gaan van onbehoorlyke woeker, plachten met de Magistraaten van de Steden te accordeeren, op billyke conditien. Wisselaars.

Behalven deze zyn 'er Kooplieden van Garen en Lynwaat, voornamentlyk in deze onze Stad, die sterk handelen op Silesien, Vriesland, en andere quartieren; waar van daan komt een groote quantiteit Garen, gepakt in groote Vaten, van daar over gezonden in meenigte; die verkogt en gevent worden aan andere mindere Kooplieden, die Garenmolens houden, Twynders genaamt; die door Molens 't Garen twynen, in Vaten pakken, en verzenden in allerhande buitenlandsche quartieren, maar meest na Engeland. Lynwatiers.

De

Trapeniers.

De naaste aan de Kooplieden van 't Garen, komen die handelen in Wol; die altyd van ouds meest in eere gehouden zyn, ook voor andere Koopmanschap wel geacht waren by onze Voorouders, want de handeling van Wol hier binnen Haarlem al van een oude herkomst is. Hier uit ontstonden groote Conquesten voor de Burgers en Ingezetenen, 't spinnen van de Vrouwen, van Mans, die de Wol kamden, de Wevers boomen en op 't getouw zetten, en tot Laken maakten. Noch komen 'er aan te vat, Volders, Droogscheerders en Verwers; na 't oordeel van de Waardyns, die 't Verfwerk opneemen. Alzo is de naam van 't Haarlems Laken tot in Spanje gekomen. In hoe groote achting de Wolle Neering by onze Voorzaaten gehouden is geweest, geeft ons het Waardynschap noch heden te kennen; hier nevens noch den ouden Eed, waar by Burgemeesteren en Schepenen geboden word te zweeren: „ Dat zy de „ Statuten en Ordonnantien van dien, die voor deze gemaakt of noch „ te maaken waren, zouden maintineeren en handhaven; hier en „ boven, dat zy die zouden onderhouden en versterken met dit be„ sluit, dat alle die geene, die zoude weigerig of onwillig zyn, dat „ die in de boete zou vervallen van 60 onzer Ponden, een derde „ voor de Fiscaal, en twee derde deelen aan de Thesaurie. De Handel en Koopmanschap van Wolle-neering heeft hier in haar meeste kragt geweest voor omtrent 145 jaaren; want in den jaare 1501 is deze Wet gestelt: „ Dat alle Verkoopers de Laken-neering moesten „ doen in 't reden van Lakenen. En in 't jaar daar aan: „ Dat nie„ mand vermogt andere Lakenen te verkoopen of by de elle uit te „ snyden, dan die te Haarlem geweven, gevuurt en bereid waren. En dat noch meer, alle uitheemsche Lakenen, die van buiten quamen, wierden op den 10den van October by publyk Edict verboden. Wederom, in den jaare 1522, op dat de Magistraat de Handel der Laken-neering zoude bevorderen, en de naarstigheid van de Kooplieden opwekken, zo hebben zy op 't Lakenbereiden pryzen gestelt; om die Handel in eere te houden, en te doen vermeerderen. Op dit zelve jaar heeft ook 't gebruik van 't Perssen eerst begonnen. Hier en boven, op den 10den van December 1524, is 'er een Compagnie opgeregt onder de geene die in Lakenen handelde; daar de Voorstander van geweest is *Joris Ajala*. Hier door is 'er nieuwe en vermaarde handel gekomen van Haarlemsche Lakenen, tot in Spanje toe, en elders.

Maar

Maar de voorſpoed en eere van Laken-neering is met 'er tyd verloopen ;* daar ondertuſſchen de Brouw-neeringe dagelyks toenam. Hier moeten ook de Brouwers onder de Kooplieden gerekent worden, die mede hun Handel dryven, als in Tarwe, Garſt, en Boekwyt, om het Bier te kooken, en in groote meenigte koopen, om hun profyt daar mede te doen, wel lettende op winſt. Maar, gelykerwys van ouds de Lakenkoopers hunne Waardyns hadden, die de Wol, en Wolle Garen na zagen en de gewevene Stukken over de rol haalden: zo zyn ook van oude tyden Opzienders geſtelt op de Brouw-neering en Brouwers; die 't vry ſtond aan 't Geil te gaan, en de Drank te proeven, van Garſt en Meel gemaakt. Voortyds is de Brouwers ook vergunt, dat ieder 112 maalen in 't jaar mogte brouwen. 't Vertieren en de conſumptie van de Bieren hebben zo toegenomen in korten tyd, dat 'er meer als 50 Brouwers zyn. Want de Bieren van onze Brouwers zyn overal wel gewild, om datze wel gezoden zyn, en goede reuk en ſmaak hebben; ja zo begeert, dat geheel Noordholland, Vriesland, Groningerland, Overyſſel, Twent en Drent, van de Haarlemſche Bieren meer houden, dan van eenige anderen. 't Is niet te zeggen wat de Stad al voor profyt uit de Brouw-neering en Conſumptie van de Bieren heeft. En dit is de reden, waarom de Magiſtraat dezer Stad, na vermogen, zo veele zorge draagt, dat de Brouweryen en Brouw-neeringe gehandhaaft word, dat zy haare Rechten bevordert, zo veel de billykheid kan lyden, tegen de Bierſteekers, Pachters en Verklikkers. Daar is een Stad aan gelegen, dat 'er veele Brouwers zyn, die genoodzaakt zyn tot hulp te gebruiken veele Menſchen, en geringe Lieden, om hun koſt te winnen, als Molenaars, Kuipers en Koperſlagers; nevens Knegts die waaken by de Brouwketels, andere die Bier vaten, en uitzetten: noch Zakkedraagers, Turfdraagers, Sleepers, en Waterhaalders; tot trooſt van die geene, die geen ambacht geleerd hebben. Hier en boven dienen ook tot de Brouw-neering Moutmaakers, dat eerlyke en welgeſtelde Lieden zyn, welks hulpe de Brouwers niet kunnen

* Wat de Fabrieken der Haarlemſche Wolle Lakenen en Lynwaaten aangaan, die ſchynen heden geheel alhier verſtorven, alzo ons niet is bekent, dat 'er eenige Fabrikeuis of Negotianten meer van zyn; en ook al voor veele jaaren de Waradyns der zelve vernietigt. Maar in tegendeel, de Fabrikeurs in Zyde en Wolle Stoffen, Twynders in Garen, Lintiers, Reders in Kanten, Tafelgoed en Bonte Lywaaten, enz. zyn hun aantal alhier zedert vermeerdert, en geven aan veele gemeene Stads Inwoonderen voor arbeid de Koſt.

nen miſſen; die hoopen maaken van geweekte Garſt, ten dienſte der Brouwers. *

De Verwers moeten ook niet geſteld worden op de laatſte plaats, vermaard zelve by uitheemſche, die de Wolle en Wolle-lakenen met koſtelyke Coleuren verwen, op alle Verwen afgericht, en zéer vernuftig. De ruige Lakenen zyn by de Spaanſche en Italiaanſche zeer begeert, zo om de ligtheid, als om de glans van 't zwart.

Men moet ook niet van Kooplieden uitſluiten Korenkoopers, en Wynkoopers; die hun profyt doen uit het zaizoen van 't Gewas.

Ambachts-luiden.

Nu koome ik tot de Ambachtslieden, en vernuftige Werkbaazen; onder welke de prys wel verdienen de Wevers, die uitmunten in de Weefkunſt; die door de ſubtielheid van hun geweef de Spinnekoppen wel zouden uittarten; welks Lynwaad de geheele Waereld door bekent is. Dit is 't vermaak van Koningen en Prinſen, Koninginnen en Vorſtinnen. De witte glans van 't Laken is gelyk als de Sneeuw, de fynte als Dundoek, en de zagtheid als Zyde in waarde. Als nu de pryzen van Webbens en Lynwaat meer en meer toenam, zo zyn 'er in May 1586 Impoſten op de Stukken geſtelt. Italien roemt, dat zy de Zyde Damaſten gevonden heeft: Haarlem heeft die kunſt gevolgt in Lynwaat; dat Italien zelve meer acht. De kunſtige Wevery heeft Koningen en Prinſen, Hertogen en Hertoginnen in verwondering gebragt; ook zo verre, dat 'er geen Hof is, of geen Doorluchtige Familie, daar niet is Lynwaat van Damaſtwerk of in Zaletten, op Tafels, of Banquetten. Des heeft de prys van Lynwaatwebbens dagelyks beginnen toe te neemen, alzo de zinnelykheid der Grooten meerder en meerder wierd: het heeft my ongelooffelyk geſchenen, dat eenen *Jacob Viverius* verhaalt, dat een Webbe van 75 Hollandſche ellen, van drie ponden in gewigt, ieder Elle verkogt is voor 14 Guldens, in den jaare 1598.

Tien jaaren daar na heeft de Handel van Lynwaat en fyne Lakenen alzo toegenomen, dat *Reinier Gysbertſz. Breemt*, een Stuk heeft geweven, ſtaande in een 32 Kam, de eerſte in Haarlem; dat de Heeren van de Magiſtraat hem aanbeſteed hadden, en gezonden wierd aan den Grooten Heer, in Turkyen.

Maar

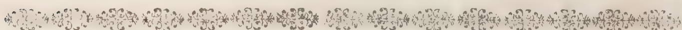
* Onze Schryver heeft in zyn tyd het getal der Brouweryen binnen Haarlem begroot op 50 ſtuks; wat zyn 'er tot heden dan niet al geſloopt! denkelyk door vermindering van Brouw-neering: alzo 'er nu maar vyf zyn, namentlyk, de Brouwery van 't *Scheepje*, de *Oranjeboom*, de *Paſſer*, het *Anker*, en 't *Hoefyzer*, die noch brouwen, derhalven vermindert tot op een tiende gedeelte.

Maar 't gaat alle geloof en verſtand te boven, dat *Ampzing* verhaalt, van een eerlyk Burger, genaamt *Jacob Smuizer*, die dier tyd op de hoek van de Warmoesſtraat woonde, by de Hal; deze, op den 16den van Auguſtus 1610, vermangelde in handeling een Webbe van 50 ellen, dat ongemeen fyn was, en diergelyke nooit voorheen gezien, voor 45 Vaten Bordeeuwſche Wyn. Dit wierd voor een mirakel gehouden; de naam van de Werkmeeſter word ook niet verzwegen, zynde eenen *Govert Willemſz.*, die te dier tyd woonde in de Barrevoetezuſter-ſtraat; dat ter eeuwige gedachteniſſe van hem is aangetekent. Noch heb ik het uitterſte niet gezegt in deze materie, een Webbe Damaſtwerk, drie ellen breed, verſiert aan weerzyden met gelyke glans en kunſtig Werk, dat men aan Koningen of groote Potentaaten zoude vereeren, zyn van de Heeren Staaten gekogt ieder Elle voor 50 Guldens, contant geld. In de Twyndery is dit ook wat vreemds, dat een Loot van Twyn of Garen verkogt is voor een Pond Vlaams, draaden van een ongemeene fynte, en daar de Spinſters van een Pond 80 Guldens Arbeidsloon gehad hebben. Daar zyn ook andere Wevers, die met gecouleurde Webbens de Schilders zouden kunnen tarten. Andere ook die Smallen en Noppen werken met zonderling vernuft, en weeten die uit te venten in alle Landen. In deze Claſſe komen ook de Caſſa-werkers, die uit Zyde en Fluweel Stukken maaken van allerhande Bloemwerk. Maar Ambachtslieden, die zittend werk doen, zyn 'er veele, als Goudſmeden, Tapytwerkers, Borduurders, Bontwerkers, Kleermakers, Schoenmakers, en diergelyke meer. Hier en boven zyn 'er ook van de Ingezetenen die Winkels houden, als Apothecars, die Confituuren verkoopen, Paſteibakkers, en Braderyhouders. Van Ambagtslieden en Werkbaazen zyn 'er een meenigte; want daar zyn 'er die in 't Koper werken, Ketelboeters, en Smits, Timmerlieden, Schrynwerkers en Metzelaars; alzo zyn 'er veele naamen van Ambachtslieden: het waare te lang om van die alle te verhaalen: deze alle hebben hunne Gildens en Statuten, daar zy na moeten leven, aanſtellen en hunne zaaken verrichten. Alzo zyn voor ieder in zyn Beroep Wetten geſtelt, tot behoudenis van de Burgerlyke handel. Noch heb ik 't niet al gezegt, want in dezelve Stad is ook gering Volk, als Oude-kleerkoopers, Schoenlappers, Lykdraagers, Cellebroers, Vullislieden, Schoorſteenveegers, Stilleveegers, die Prevaaten ledigen, vuile Gooten ſchoon maaken, en baggeren; welkers hulp en

dienſt de gemeenſchap en ſocieteit van de Burgerſchap niet kan miſſen: uit deze dan beſtaat het geheele Corpus van de Republiek, als uit regtſtrydige Elementen; dat nochtans om haare ſtrydige qualiteiten en werkinge niet ligt ontbonden of losgemaakt kan worden; God dat zo beſchikkende.

Derhalven word het lichaam van een Stad de Republiek een Corpus genaamt, beſtaande en te zamen gevoegt uit veele ongelyke leden en deelen, dat levendig gemaakt word door de kracht van God, en word gedreven als met een wenk van billykheid, en geregeert door een hooger Licht van verſtand en redelykheid. En gelyk onze Lichaamen, zonder verſtand, niets ordentelyks kunnen doen; alzo eene Stad zonder Wet, kan haare deelen, leden, zenuwen, en bloed niet gebruiken; let hier wel op, dat dit Corpus of Lichaam een Ziele heeft, zyn bewegen van God, en dat het zelve geſchikt word, na een wenk van de meeſte billykheid, en geregeert word door 't licht van redelykheid.

God zy lof, prys, eer en dankbaarheid! die Eenige, Eeuwige en Drievuldige! die alles regeert in Hemel en op Aarde! dat hy ons die genade gedaan heeft, dat ik in deze myne hoogen Ouderdom de Hiſtorie en Beſchryving van Haarlem ten einde hebbe gebragt, van den jaare 506, dat de Stad gebouwt is, tot den jaare 1646! die ik byeen gebragt heb in 6 Boeken; waar by ik het nu zal laaten beruſten.

Eenige gedenkwaardige en vreemde Geſchiedeniſſen, binnen of omtrent HAARLEM gebeurt.

Tot vermaak der Lezer, heb ik goed gedacht achter deze Beſchryving te voegen eenige gedenkwaardige, monſtereuſe en vreemde Geſchiedeniſſen, die gebeurt zyn omtrent Haarlem. Waar van dit de eerſte is: omtrent den jaare 1268, is 'er een Zoone *Enakims* geweeſt, een Reus, te Spaarwoude gebooren, zyn naam was *Klaas van Kirten*, zynde zo groot en grof, dat als hy zyn wasdom had, alle Mannen van zyn eeuwe in zwaarte van lyf en leden

den verre te boven ging, en overtrof, als de zwaarste van geheel Nederland; de grootste van 't Land ging onder zyne armen door, zonder te raaken. Zyne Schoenen waren een vierde grooter, dan ordinaire. Om zyne zwaarte en ruig Hoofd, was hy een schrik voor Kinderen, die voor hem heen vlooden, of zy den Droes gezien hadden; echter was hy goedaartig, en gantsch niet straf.

In den jaare 1347, op St. *Olofsdag*, is 'er zulken Brand ontstaan, dat 'er byna geen quartier van de Stad ongeschonden bleef van het vuur. En vier jaaren daar na, in de maand July, op den dag van de Zendinge der Apostelen, was 'er ook een verschrikkelyke en gevaarlyke Brand; zo dat 'er een groot gedeelte van de Stad afbrande; en de Burgers in groot gevaar waren, die dezelve wilden blusschen.

In den jaare 1402, is te Zandvoort een groote Walvisch van 50 voeten lang gestrand, met een verschrikkelyk gebalk.

In den jaare 1403, is 'er op eene nacht, door tempeest, te Zandvoort, nochmaals een groote Walvisch gestrand, met een verschrikkelyk gebalk, tot schrik van alle die daar omtrent woonden.

In dat zelve jaar, een weinig voor de dood van *Aalbregt*, Hertog van Beyeren, als 'er een zwaar tempeest in Zee ontstaan was, waar door veele Schepen bleven, de Boomen met wortels en aarde omsloegen, de Huizen omvielen, en door de hooge vloed Dammen en Dyken doorbraken; daar de eeuw van *Pyrrha* ons scheen te drygen; als alle Meeren en wateren verbolgen waren; in dit onweer is op de Zuiderzee eene Meerminne gezien, die daar in 't ruime zop zwom; maar wat verre gezwommen zynde, is ze eindelyk in de Purmer geraakt, daar gebleven, en heeft 'er voor eenige tyd onthouden. Middelertyd de Dyken aangevult en geboet zynde, heeft zy niet kunnen in de ruime Zee komen; en als zy aldaar zich in de moerassige plaatzen in 't water onthield, als een Beest dat schubben had, met het hoofd om hoog buiten 't water, hadden alle oogen van de Huislieden op haar gewend. De Boere Meisjes, die daar alle dagen te melken gingen, nu aan dit Monster gewend zynde, neemen couragie, om dit van naby te zien; en de vrymoedigheid, om met hulpe der Visschers, dit Monster gevangen te neemen; dat een groot gebaar en vrouwegebalk maakte; bragten haar op 't land, en daar na in een Schuitje gezet hebbende, voerde ze na Edam, mismaakt van de groene Mosch. Als zy aldaar gezuivert was van slyk en slym, is het gebleken, dat zy een Vrouw geleek tot over haar navel; dus zatze

Een Zee-monster, Meer-minne.

 naakt,

naakt, als een wild schepzel en stomme Visch: zy, om datze in 't water geteelt en opgevoed was, poogden ettelyke maalen na haar element te keeren; maar te vergeefs. Hier door is ontstaan groote verwondering by de menschen, die in meenigte quamen om haar te zien. Deze Meerminne is eindelyk in de kleeren gestooken, en door den tyd gewend Brood met Melk te eeten. Eindelyk, die van Edam, op het verzoek van die van Haarlem, (want het word voor een mirakel gehouden) hebben die van Haarlem deze monstereuse Vrouw, die van boven een Vrouw en onder een Visch was, t'huis gezonden: te Haarlem gebragt zynde, en verslagen door 't geloop van de Lieden, doch verheugd door 't aanzien van Vrouwen, heeft ze beginnen te bedaaren en tammer te worden, en haar te vermaaken door de conversatie van menschen. Als zy nu tammer geworden was, alhoewel stom, heeft ze geleert, na de manier van 't vrouwvolk, Garen te spinnen van Vlas, en 't Rokken te handelen. Alzo heeft zy een geruime tyd te Haarlem geleeft, en is aldaar overleden. Deze, om dat zy 't Beeld van 't Kruis reverentie bewezen had, zegt men, dat op 't Kerkhof, als een geweide plaats, is begraven.

En die moet niet vreemd gehouden worden, dewyl 'er groote en Triton. geleerde Lieden zyn geweest, die voor zeker verhaalen, dat omtrent voor 40 jaaren geleden, in de Vriessche Zee gevangen is een *Triton* of Meerman, ons gelyk van de geheele gestaltenis des lichaams; behalven dat hy ruiger van baart en hair was op het hoofd en borst, zo digt als borstelen. Deze was ook al gewent Brood en andere spys te eeten. Hy leefde veele jaaren onder de menschen; maar de wildheid kon hy niet afleggen, dan met de dood.

Onze Stad is ook niet vry geweest van Factie of Oproer; want in Factie. den jaare 1404, is *Simon van Sanen*, en noch vyf andere met hem, overvallen en vermoord: en op die zelve tyd 300 en meer uit de Stad gedreven.

In den jaare 1444, is 'er een oploop geweest, en beroerte van moedwillige Burgers, om de zwaare lasten hen opgelegt: op welke tyd *Nicolaas van Adrichem*, Burgemeester, is in zyn eigen huis gevangen gezet; als die vervloekte Factie van Kabeljauwsgezinde de hand aan hem hadden geslagen. De Hertoginne *Isabella* dit verstaan hebbende, is tegen den avond, op St. *Willebrordsdag*, schielyk te Haarlem gekomen; alwaar zy de muitineerende eerst gestild heeft, en *Mr. Gooswyn de Wilde*, Groot-President van Holland en Zeeland, tot Gouverneur aanstelde.

In den jaare 1445, als de Beroerte noch niet ophield, en de haat, nyd, en verbittertheid noch dagelyks toenam, is 'er wederom een nieuwe Factie uitgebarsten; als *Philip*, Hertog van Bourgondien, de zaak nochmaals in stilte gebragt heeft; waar tusschen quamen *Johan*, Graaf van Nassau, en *Johan Hensberge*, Bisschop van Luik. Oproer.

Maar de bloedige en vervloekte aanslag van den jaare 1457 is niet te verschoonen: want als de Magistraat van Haarlem eenige Imposten zogt in te voeren met ongemeene manier van doen over de Cleresie; hier uit zyn ontstaan klachten aan Burgemeesteren, onwaardigheid van de Burgers, heimelyke raadslagen, en stil morren. Burgemeesteren, op dat zy de razerny van het Volk zouden te gemoet komen, hebben tot een Bezending geordonneert *Nicolaas van Yperen*, Burgemeester, *Gerard van Noordwyk*, Schepen, en *Willem Paats*, Secretaris, aan *David*, dier tyd Bisschop van Utrecht, om te verzoeken Mandament van verbod. Als *Walraven*, een natuurlyke Zoon van de Heer van *Brederode*, dit euvel genomen had, en ten quaadsten geduid, een laage gelegt hebbende by de Bilt, heeft hy met de zyne de Burgemeester, Schepen en Secretaris, als moordenaars overvallen en gemassacreert. Dit moorddaadig stuk heeft zynen Vader, en de Heeren Staaten, als Vaderen des Vaderlands, zodanig verbittert, dat deze versoeijelyke moord in geen 10 jaaren konde verzoent worden. Aanslag van Walraven.

In den jaare 1482, is te Haarlem wederom nieuwe zwaarigheid ontstaan, als de Heer *Joost Laleyn*, dier tyd Gouverneur van Holland, den Eed van getrouwigheid in de wind slaande, de Stad Hoorn door een looze aanslag verraste; daar op na Haarlem trok, op hoop van groote Buit: maar, als die van Haarlem met dappere moed zich te weer stelden, hebben ze wel 50 Mannen van zyn Soldaaten ter neer geslagen, zouden ook de Kapiteinen en Bevelhebers niet gespaart hebben, indien zy dezelve hadden kunnen bekomen. Maar als deze Beroerte cesseerde, en de Hooge Machten zulks qualyk namen, dat zy geene moedwil meer zouden doen, zo zyn de rebellige Burgers een zwaare boete opgelegt, namentlyk van 12000 Guld. De aanslagen van Laleyn.

Men heeft nu en dan vernomen, dat 'er Zeemonsters en groote Walvisschen aangespoelt zyn, die, zo men zegt, gemeenlyk plaagen en onheil beduiden, als zwaare Oorlogen, Plonderingen, dieren tyd, en wat des meer is. In den jaare 1500, in July, is 'er wederom een groote Zeevisch aangekomen, ruim 24 Voeten lang. En in het naaste Ao. 1500.

ste jaar daar aan, ook in July, noch eene Walvisch, 50 voeten lang.

't Is ook wat vreemds, dat in het zelve Jubeljaar, te Wyk op Zee
Ao, 1500. gebeurd is, dat een Vrugt in 's Moeders Lichaam geweent en gesteent heeft; want in dat Dorp was een gemeen Vrouwtje, die verklaarde, als zy op het uitterste ging, dat haare Vrugt, in 't Lichaam besloten, wel 14 dagen lang gezugt en gekerm had gemaakt.

Dit is ook gedenkwaardig, dat in den jaare 1503, in Maart, gebeurd is, dat op de komst van de Prins van Spanje, die al op weg was, gezonden zyn, om hem welkom te heeten, *Gerard van Berkenrode*, Oud-burgemeester, te paard, met noch twee Ridderlyke Perzoonen; uit eenvoudigheid, en zonder pracht. Insgelyks 't jaar daar aan, andere Burgers, die gecommandeert waren, die Prins, die verwagt wierd, te gemoed te ryden, in te haalen, en welkom te heeten: als hy te Haarlem gekomen is, en eerlyk onthaald, word 'er gezegt, vereerd te wezen met een vetten Os, en een Aam Rynsche Wyn, uit een Hollandsche eenvoudigheid.

In den jaare 1509 zyn 'er verscheide Pestyden geweest, na de be-
Pestyden. stiering van God; want in dit jaar zyn 'er duizende Menschen weggerukt, byna tot ondergang der geheele Stad.

In den jaare 1512, gelyk de Stad Haarlem veeltyds Brand onderhevig is geweest, alzo is zy ook berucht van inbreuk van water, om de naby gelegene Meeren ter wederzyden; want in dit jaar, in September, op St. *Jeroensdag*, was 'er een algemeene Watervloed door geheel Holland; doch voornamentlyk te Spaarendam, daar ons scheen te dreigen eene generaale overstrooming, alzo 'er veele Huizen en Hofsteden verzonken, en de geheele Dyk in groot gevaar was.

In den jaare 1520, en volgende jaaren, zyn 'er ook eenige Zeemonsters gestrant; want in dit jaar, in April, is 'er een gruwelyk Monster gestrant, zynde 80 voeten lang, ter verwondering van veele Menschen: en twee jaaren daar na noch een, omtrent de Beverwyk, mede zeer groot.

In den jaare 1522, dat ook vreemd is, zyn 'er twee Dieven geweest, die vyf Schellingen gestolen hadden; waar over zy gevangen en gecondemneert wierden om te moeten sterven, en de kop afgehouwen: maar den Scherprechter, geen goed recht doende, haalde den haat en vloek der Burgery op zynen hals, en wierd met steenen te keer gegaan: waar op den Officier daar en boven noch bevolen wierd, dat hy de moedwilligen, als Oproermaakers, in een gat zou smyten.

Om-

Omtrent deze tyden, heb ik mynen Vader wel hooren verhaalen, dat 'er een Burger, die beſchonken was, aan een Wyn-herberg gekomen, wat laat in den avond, begeerde dat men hem een Kan Wyn zoude tappen; en als de Waardinne zulks weigerde; dat hy met geweld in huis is gekomen, en in de kelder gekomen zynde, daar een pints Roemer Wyn getapt en uitgedronken heeft, en 't Geld daar voor op 't Vat gelaaten hebbende, na huis is gegaan. De klachte hier van is aan den Schout gekomen; en als hy beklaagt wierd van geweld, heeft hem den Schout doen vatten; en niet lang daar na is hy van de Rechters ter dood verwezen.

In den jaare 1529, waren 'er Engelſche zweetende Ziektens, die regeerde in deze Stad, en naauwlyks was 'er een huishoudinge vry; meeſt alle die 'er ziek aan waren ſtierven binnen 24 uuren; geen remedie of hulpe van menſchen kon hen uit die nood helpen; ook moeſt men 'er in de maand Maart veele tuſſchen twee Beddens ſmooren. Daar na is 'er ontzet gekomen, als 'er aan den Hemel een heilzaame Sterre is verſchenen, en eenen *Æſculapius* of Geneesmeeſter van God gezonden, die van huis tot huis de Zieken bezogt en genas, door een zonderlinge Remedie, die niet manqueerde, en daar God zynen zegen toe verleende, tot verquikkinge der Ingezetenen.

In den jaare 1549, was op 't Heilige-land een zwaare Brand, by nacht; maar wierd noch gelukkig en ſpoedig gebluſt.

In den jaare 1555, is 'er eene zwaare ſterſte geweeſt, zo van Menſchen als Vee, als Oſſen, Koeyen, en heele kudden Schaapen, door de ongetemperde lucht. In dit jaar is 'er ook eene groote dierte en benaauwtheid geweeſt, door de geſtadige regen; het Aardryk wierd onbequaam om te teelen, de Boomen droegen geen vrugten, en daar was van Eetbaare Waaren maar van alles gebrek. Maar in het volgende jaar, als den Hemel door hitte ſcheen te gloeijen, is 'er noch meer kommer en benaauwtheid geweeſt. Doch de Heere wierd ons genadig, en veranderde het weder ten goede, dat het een vrugtbaar jaar wierd, en alle Spyzen goede koop.

In den jaare 1556, heeft de Koningk van Spanje in Ambaſſade na Nederland gezonden de Heer van *Brederode*, met Brieven van credentie, dat hy de Heeren Staaten zoude bewilligen tot zyn petitie.

Is den jaare 1558, is Keizer *Karel* de vyfde, hoogloffelyker memorie, overleden.

In den jaare 1564, was 'er een ſtrenge koude, dezelve begon den

17den van December, en duurde 11 weeken en drie dagen. Op die tyd was 'er zo een scherpe lucht, dat de Schelde, bevrooren zynde, Paarden kon draagen, ja Kraamen en Tenten op 't ys geslagen waren, daar alle dingen te koop was; dat voor die tyd nooit gebeurt is.

In den jaare 1566, den 11den van Maart, is 'er gestrant, tusschen Zandvoort en 't Huis te Brederode, eene Zeevisch, 41 voeten lang en 45 voeten dik, die 't zeewater noch uit de neusgaten blies.

In den jaare 1568, den 23sten van April, 't is verhaalens waard, zyn 'er twee vette Ossen door onze Stad geleid na Brussel, met dewelke de Heeren Staaten den Hertog van *Alva* zouden vereeren; de eene was 10 Voeten lang en 11 dik, wegende meer als 3000 Ponden, en de andere 2000 Ponden; die dien tyd geschat wierden waardig te zyn 500 Guldens.

In den jaare 1570, in Juny, twee dagen lang, was 'er een geduurige tempeest uit het noorden, met uittermaate groote schade van Dammen en Dyken, Huizen en Boere Wooningen; als wel af te neemen was uit het gebalk van Ossen en Koeyen, Schaapen en Bokken, die met haar geblaat als om hulp van Menschen riepen: 't scheen dat de Stad Haarlem een eiland was, daar men niet konde aankomen, als te scheep.

In dat zelve jaar en die maand, is *Mr. Jan van Zuyren*, gedeputeert van de Vroedschap, om na Romen te reizen; alwaar hy den Paus zoude salueeren: de reden van zyn bezending was deze: dat hy aan de Pausselyke Heiligheid zou verzoeken, Copy van 't Accord, gemaakt tusschen een bekende Abt, en de Vaders van St. *Elizabeths* Gasthuis, over de Domeinen van de Witte Heeren; welks Goederen geconfisceert waren van gemelde Paus, om hun ongebondene leven.

In den jaare 1574, in January, is 'er te Haarlem een verschriklyk Monster gebooren, ten huize van *Laurens Jansz.*, Factor van de Kamer Liefde boven al: Een Soldaate Vrouw verloste hier van, en was nooit van een Vrouw zo gezien.

In het zelve jaar, na de Stad overgegaan was, is 'er ook een gruwelyke Pesttyd geweest. Op welke tyd de Pater van de Cellebroers, alzo de besmettelyke Ziekte dagelyks toenam, (dat ik zo mag spreeken) is als banqueroet gespeelt, en heeft zyn Klooster verlaaten. Men zegt, dat 'er door die Pest 3355 Menschen stierven, en dat 'er naauwlyks zo veele gezonde waren, die de Lyken ter aarde konden brengen.

In

In den jaare 1577, in Juny, was 'er drie dagen lang tempeest uit het noorden, met groote schade van Dammen en Dyken, Hoven, Huizen, en allerlei Vee, die in nood waren, als Haarlem nochmaals een Eiland geleek te wezen.

In dit zelve jaar was 'er ook hongersnood; maar 't duurde niet lang: dat my noch gedenkt, als den Burger zich moest behelpen met een weinig Garstebrood; en duurde zo lang, tot dat de Spaansche Garnisoenen de Stad uittrokken; om dat het Prinse Volk Spaarendam in hadden, die alle het Koren, dat na Haaalem gevoert wierd, gestroopt hadden.

In den jaare 1580, waren 'er tekenen van Aardbeving, die schielyk en onverbolgen was, zonder wind en 't water troebel; alzo zyn 'er eindelyk onder de aarde windige buiten-perssingen geweest, die eindelyk uitbarsten; waar uit ontstaan is door geheel Holland Aardbevinge, tegen den avond, omtrent 6 a 7 uuren.

In den jaare 1588, heb ik voor Katwyk op Zee een Zeemonster gezien, dat daar gestrant was, en in het zand gesmoort.

In den jaare 1601, in January, is 'er noch eene monstereuse Visch aan onze Stranden aangespoelt, verschrikkelyk om te zien; en ik, staande op Strand, had my niet genoeg te verwonderen over de zwaarte van 't Monster, zyn verschrikkelyke Schaft, lelyk fatzoen, diepe Balk, en Kaaken, die droopen van bloed en etter. In dit zelve jaar waren 'er ook veele inbreuken van water, daar ter weerzyden 't hooge water uit de Meer in de Stad door een hooge stroom tot aan de Huizen stond; doch zonder ongeluk. Deze overvloed van water heeft niet lang geduurt; want korts daar aan hebben de Dykgraaf en Heemraaden daar in voorzien, die door een breeden en afgaanden Dyk de kracht van 't water gestuit hebben.

In den jaare 1611, als de Ambassadeur *Spinola* met zyne Suite in den Haag was, is 'er ook eene langduurige en scherpe koude geweest.

In den jaare 1614, den 18den van December, is wederom aan Strand gespoelt een verschriklyke Walvisch: die men zeide dat iets vreemds beduide.

In den jaare 1618, den 29sten van November, heeft 'er aan den Hemel een groote Comeet geschenen, met een verschriklyke Staart, welks Roede zich uitspreide tot 64 Graaden: dat (zo men vermoede) oorlog beduiden of andere onheilen en zwarigheden. Hier op zyn

gevolgt in Nederland, scheuringe in de Kerke, haat onder de Broederen, en factie in de Politie; als mede oorlog in Duitschland, moorden en plunderen, verwoesting van Steden en Dorpen, Ballingschappen, en verjaagen van Menschen.

Maar, alzo door het eene en 't ander dagelyks wat vremds en wat nieuws gebeurd, die ik nu wil voorby gaan, als geringe dingen; zo is nochtans gedenkwaardig de koude van voorgaande jaar, dat ons noch heugt, een koude hoedanig onze Ouders niet beleeft hebben; een felle koude, die door vel en vlees passeerde; deze koude begon met den 8sten van December, en duurde omtrent 14 weeken, tot den 18den van Maart, als de Rivieren en Wateren met Ys beslooten waren: men liep over de Zuiderzee met Paarden en Sleên: alzo was 'er eene groote benaauwtheid, dat 'er geene Graanen, noch Garst, noch Hop, noch Boekwyt waren; ja dat meer is, Turf, Hout, en Koolen waren 'er ook gebrek, om 't Bier te kooken: zo dat in het Noorder-quartier, in Steden en Vlekken op 't platte Land, door gebrek van Bier, de Lieden genoodzaakt waren water te drinken.

En tot besluit van dit Werk, 't is ook wat wonders, dat de Autheur, die gebooren is een weinig tyds voor 't Beleg, 't welk geschied is in den jaare 1572, onder 't beleid van Don *Frederico van Toledo*, Zoon van den *Hertog van Alva*, niet lang na de eerste beginzelen van den Oorlog, onder welke ik door Gods genade in goede gezondheid en voorspoed geleeft en beleeft hebbe, dat de lang gewenschte Vrede op den 5den van Juny alhier en elders met alle solemniteiten gepubliceert is. Waar by de Koningk van Spanje op de Conqueste by de Hoog Mogende Heeren Staaten dezer Vereenigde Nederlanden gedaan, renuntieerende alle pretensie op de voornoemde Landen, voor hem en zyne Erfgenaamen. God geve, dat 't zelve mag onverbroken blyven, gedyen tot grootmaakinge van zyn Heilige Naam, en tot zaligheid van alle vredelievende Christenen! Amen, 't zy zo.

Hi-

Historiesche Aantekeningen,

ter aanvullinge van de

BESCHRYVING

der STAD

HAARLEM,

loopende tot den jaare 1750.

In den jaare 1436, is St. *Jacobs* Gasthuis gesticht, staande in de Hagestraat; alwaar de arme Passagiers hier een Rustplaats hadden, kreegen ook goed eeten en drinken, en mogten des winters eene nacht vertoeven Zie *Leegwaters* korte Beschryving der Stad Haarlem. Doch gemelde Gasthuis is nu verandert in een Roomsch Weeshuis, enz., genaamt *St. Jacob*.

Omtrent deze tyd, meent men, dat de Haarlemmers den dag van vry jaagen, die zy Hartjesdag noemen, zouden verkregen hebben; die zy noch heden op den eersten Maandag na Maria Hemelvaart, in Augustus, jaarlyks vieren: alzo men acht dat doemaals de Graaven gewoon waren te jaagen, die ook ongetwyffelt een groot getal van Burgers volgden; en die uit goede gunst als dan vryheid van jaagen wierden vergunt. Zie als boven.

In den jaare 1479, is het Klokhuis volbouwd, staande achter de Groote Kerk. Zie als boven.

In den jaare 1515, wierd Keizer *Karel* den vyfden binnen Haarlem, op 't Stadhuis, voor Heere van den Lande gehuld, 's middags ten 12 uuren. Zie als boven.

In den jaare 1566, is 'er te Haarlem een eerlyk Burger geweest, genaamt *Heynzoon Adriaansz.*, alhier gebooren, en een Schoenmaker van zyn Ambagt, ook afkomstig van een eerlyk Geslacht, en Factor van de oude Kamer der Pellikaanisten: deze heeft zich begeven de Heilige Schrift naarstig te onderzoeken, waar uit hy verstond, hoe verre die van 't Pausdom afgeweken waren van de rechte en waarachtige kennisse van *Jezus Christus*, die ter zaligheid is benodigt, en heeft daar uit oorzaake genomen om het wangeloove der Roomschgezinde te verlaaten, en te luisteren na de stemme van de Heere *Jezus Christus:* hy ging zeer naarstig ter Predicatie, die doe ter tyd gedaan wierd in de Duinen, daar na by het Sieken en in het Haarlemmer Bosch: maar weinig tyd daar na heeft de verdrukte Gemeente zo veel vryheid verkreegen, dat zy een Huis hebben mogen bouwen buiten de Stads Poort, op een Veld, genaamt de Baan. Dit Huis wierd van de Papisten het Geuzen-huis genaamt. Daar wierd Gods Woord zuiver geleerd; en de Sacramenten na de instellinge van *Christus* bedient: en daar heeft deze *Heynzoon* meer en meer in de Goddelyke kennisse toegenomen; invoegen dat hy eindelyk verworpen heeft alle des Paus Brieven en Bullen, alle Decreeten en Ordonnantien die van de Roomsche Kerk verdicht en versiert zyn, als de Beeldendienst, de aanroepinge van verstorvene Heiligen, en Afgodische Paapsche Misse, het Vagevuur, de Bedevaarden, enz. Heeft veele Referynen en Liederen gemaakt tegen de dwaalingen des Pausdoms. Onder anderen ook eenen Echo, bestaande in vraagen en antwoorden; die wel waardig is geweeten te worden, luidende als volgt:

Wat zyn nu de Paapen en Monniken, die zongen als een Lyster? Byster.
Wat zullen zy nu moeten doen, die geleerde Klerken? Werken.
Hoe zouden zy werken, zy kunnen niet, deze Heeren? Zy mogen 't leeren.
Is hunne leeringe van God dan iet? Gansch niet.
Komt hunne leeringe wel met Gods Woord overeen? Neen.
Wat zal men dan doen met hunne geboden? Uitroden.
De Zielmissen, wat doen zy de zielen profyt? Niet een myt.
Waarom zyn dan de Zielmissen van de Paapen bereid? Uit gierigheid.
Waarom doen zy de Zielmissen, my dit verteld? Om Geld.
Wat zullen de Zielmissen doen in 't Oordeel? Geen voordeel.
Wat zyn Paapen, Monniken, en ook Jezuwyten? Hypocryten.

Hoe

Hoe is 't met hun Vagevuur, ik woude dat ik 't wist? Uitgepist.
Die hun boevery uitbragt, wat was 't voor een Ruiter? Martinus Luither.
Waar mee bewees hy hun boevery, zegt my dat puur? Met de Schriftuur.
Waar was 't laatste Consilie, wil my dat in 't harte prenten? Te Trenten.
Wat besloten zy daar, zeg 't my geringe? Veel beuzelingen.
Wat was 't prinsipaalste, zeg my de conditie? De Inquisitie.
Wie will' d'Inquisitie tegenstaan, als vroome Reuzen? De Geuzen.
*Wie wil deze voorstaan, Hertog Frederik?** Neen, Ederik.
Wat brengen de Predikanten, die daar buiten prediken, voort? Gods Woord.
Van wien zyn ze gezonden, zeg het zonder spot? Van Godt.
Dit is ter eere van God en de Geuzen gedaan:
Maar ik zal 'er van de Paapen weinig dank af ontfaan.

* Hertog van Brunswyk.

Dezen Echo deelde hy een iegelyk mede, om de Menschen het bedrog der Paapen en Monniken bekent te maaken. Zyn jongste Zoon, die hy meest altyd by zich had, vraagde hy altoos den eersten regel van dezen Echo: die hem dan daar op den weerklank antwoorde. Dit heeft de Geestelykheid niet langer kunnen verdraagen, maar hebben gestadig na de Overigheid geloopen; tot dat zy *Heynzoon* door hunne Onderschout, *Puist* genaamt, hebben doen vangen; 't welk geschiede in de maand November, weinig dagen na Alderheiligen. Deze gemelde Onderschout had verscheidene maalen tegen *Heynzoon* gezegt, en ter goeder trouwe belooft: „ Als het daar „ toe zoude komen, dat hy last kreeg om hem te vangen, dat hy „ hem dan eerst zou waarschuwen, voor hy hem quam haalen. Hier in was *Heynzoon* gerust, dat hy zich daar op verlaaten heeft, en noch te meer, overmids hy met gemelde Onderschout heel familiaar was: maar hy heeft op zyn voorige woorden en beloften, die hy *Heynzoon* gedaan had, niet veel acht genomen, en die in den wind geslagen: want als hy last ontvangen had, om *Heynzoon* te vangen, zo heeft hy 't hem niet laaten weeten, maar is geheimlyk en stilzwygende by hem gekomen; en, om noch eenigzints zyn belofte te houden, zeide hy tot hem: „ *Heynzoon Adriaansz.*, gy moet u voorzien, myn „ goede Vriend. Wel, zeide *Heynzoon*, en lei haastig zyn Werk neêr, om uit de Stad te gaan: maar op straat gekomen zynde, heeft hy hem gegreepen, zeggende: „ Geeft u gevangen. *Heynzoon* ziende, dat hy van hem bedrogen was, heeft zich ootmoedig gevangen gegeven, zonder iets daar tegen te zeggen. Zie, beminde Lezer,

hoe dit arme Schaap den vetten luipenden Wolf in den muil is geloopen. ô Verraader! ô Judas! had gy dit den Man belooft? Was dit uwe manlyke trouwe? Ja, na den aart en gewoonte der Jezuwytische Secte. *Heynzoon*, nu gevangen zynde, wierd van den Onderschout op het Stadhuis gebragt, en daar van de Magistraaten ondervraagt van zyne Religie: die hy vrymoedig voor hen bekent heeft: en als het onderzoek gedaan was, hebben zy hem op de St *Jans-poort* gevangen gezet, by eenen *Barend van Utrecht*, zynde een Jongkman; de oorzaak van zyne gevangkenis was, om dat hy een houte Beeld afgeworpen en verbroken had.

Korts hier na wierd noch een Burger van Haarlem gevangen, genaamt *Jan Heyman*, zynde een Lynwaat-wever; d'oorzaak was, om dat hy de Heer van *Brederode* voor Soldaat gedient had: hy wierd ook gebragt by de twee andere op de St. *Jans-poort*. Daar zaten zy den geheelen kouden winter, lydende groot gebrek en ongemak. Een ding verwonderde *Heynzoon* zeer, den Jongkman zag hy nooit droevig, maar altyd blyde; en als hy zag dat zyne Mede-gevangenen bedroeft waren, en inzonderheid *Heynzoon*, die acht levendige Kinderen had, zonder Moeder, zo heeft hy hen getroost en gesterkt uit Gods Woord.

Rusje Jans, Moeder van *Heynzoon*, eene Vrouw van omtrent de 80 jaaren oud, wezende Stads Vroedvrouwe, is verscheidene maalen by den Burgemeester *Mr. Quiryn Dirkszoon* gegaan, en heeft hem zeer vriendelyk gebeden: „ Dat hy doch wat medelyden met haaren „ Zoon wilde hebben, en zo hy het niet om zyn Perzoon wilde „ doen, dat hy 't dan om zyne acht kleene moederlooze Kinderen, „ en om haaren zwakken ouderdom doen wilde: want, zeide zy, „ veele dingen zyn geschied in den vryen tyd. Hier op antwoorde hy haar zeer spytig, als een Vyand der Waarheid ooit gedaan heeft, zeggende: „ In den vryen tyd? doe was 't eene tyd om door de vin„ geren te zien: maar nu is 't een tyd van Justitie. Alzo is zy troosteloos van hem gescheiden, niets goeds verwagtende van de langduurige Gevangkenisse haarer Zoone.

Ten laatsten zyn zy alle drie veroordeelt, om gehangen te worden, dat 'er de dood na volgt: eerst hebben zy voortgebragt *Jan Heyman*, en daar na *Barend van Utrecht*; en deze gedood zynde, bragten zy ook voort *Heynzoon Adriaansz.*, en gekomen zynde, daar hy zyn offerhande zoude doen, heeft hy vrymoedig tot de Omstaanders

ders gesproken, en hen vermaand: „ Dat zy de Afgodery verlaaten, „ en zich tot den oprechten en waaren Godsdienst begeven zouden. Als hy nu zyn Gebed gedaan had, heeft hy zich ter dood bereid. Den Beul wilde dat hy van achteren ter Galge opklimmen zoude: maar hier tegen heeft hy geprotesteert, zeggende: „ Ik sterve niet „ als een Doodslager, of Dief, of Quaaddoender, of als eene die na „ andere Lieden 'er dingen ziet, 1 *Petr.* 4: 15. maar ik sterve als een „ Christen. Als hu nu in zyn uitterste nood was, zeide hy: „Hee- „ re! doet nu uwen Knegt, gelyk gy hem belooft hebt: want gy „ hebt gesproken in uw Heilig Evangelium: wie volstandig blyft tot „ den einde, die zal zalig wezen!

Als hy deze woorden uitgesproken had, heeft de Almachtige God een teken laaten geschieden: want daar wierd in de Lucht een groot geruchte gehoort, zo dat de aarde schudde en beefde; waar door de Omstaanders overhoop liepen, niet weetende wat 'er te doen was: want die in het oosten stonden, meenden dat het uit den westen quam, en die in het westen stonden, meenden dat het uit den oosten quam: waar door de Burgers alzo verschrikt wierden, dat zy deuren en vensters toeslooten. Om kort te zyn, dit Wonderteken was zodanig, dat zy daar door verhindert wierden, hunne tirannye op die plaats aan den Patient te volbrengen; want de Beul liep door verbaastheid van de Galg, en liet *Heynzoon* daar alleen op de Ladder staan: *Heynzoon* ziende dat hy daar alleen stond, is ook afgekomen: maar als nu het onweder en beroerte onder het Volk wat gestild was, zo hebben zy hem zeer nydig van 't Schavot in Burgemeesters Kamer getrokken, even als of hy een Beest ware, waar door hy zyn Hoofd ergens tegen een post zeer gequetst heeft. Als hy nu in Burgemeesters Kamer was, hebben zy hem aan een Ladder doen verwurgen, tegen recht en Justitie: 't welk gedaan zynde, hebben zy het doode Lichaam by de twee andere voorgenoemde Lyken op 't Schavot gebragt, en daar nevens mede opgehangen; terstond daar na alle drie afgedaan, en buiten Stads Poorte gevoert, en aan de Galg, die daar opgeregt was, opgehangen.

Dus hebben deze vroome Martelaaren hun leven volstandig in den Heere geëindigt: *Heynzoon* was 50 jaaren oud; en 't is geschied in den jaare 1568, den 29sten van Juny, onder den Schout *Gerrit Pietersz. Berkhout* en de Burgemeesteren *Mr. Quiryn Dirkszoon*, *Mr. Dirk Ramp*, *Mr. Jan van Zuyren*, en *Arent Jansz. van Dordrecht*.

En deze Historie is opgetekent uit de mond van *Heynzoons* eigen Dochters Zoons Zoonen, en andere oude Burgers der Stad Haarlem, die 't zelve gezien en gehoord hebben. Zie *J. Gysius*, Martelaarsboek.

In den jaare 1571, wierd de Kleine Hout-poort gesticht, zynde een fraai Gebouw. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1590, is de St. Jans-poort, Groote Hout-poort, en Fransche Kerk gebouwd. Als mede in den jaare 1594 de Kruis-poort. Zie, als boven.

Omtrent deze tyd heeft *Jan Huigensz. van Linschoten*, Haarlemmer, en voornaam Reiziger, aan de Stad vereert, een groot Kakebeen, van zekere Visch, zynde 26 Voeten lang, door hem by de Waygats gevonden; het welk noch heden op het Stadhuis ten toon hangt. *S. Ampzing*, in zyne Beschryving dezer Stad, steld hem onder de vermaarde Inboorlingen, en zingt tot zyn lof:

Linschoten, zo zal ook dyn naam in zegen rusten,
Zo lang het stoute Schip de wydvermaarde kusten
Van Indiën bezeilt. . . . .
Het Kakebeen, dat gy by Waygats hebt gevonden,
En dyne Vaderstad vereerd, en toegezonden,
Hangt hier noch in de Zaal van 't Koningklyk Paleis,
Ter eeuwigen getuige en lof van dyne reis.

Hy is overleden te Enkhuizen, zynde aldaar Thesaurier geweest, in den jaare 1611.

In den jaare 1613, is de Zeyl-tooren opgemaakt; maar aangaande de Kerk, is my onbewust, die ontwyffelbaar heel oud is, en voor lang der Zielen Klooster genaamt wierd. In gemelde Tooren zou een Klok hangen, die noch in wezen is, welke in den jaare 605 zou gegooten zyn. Zie *Leegwater*, als boven.

In dit zelve jaar is den Tooren van de St. *Anna-kerk* mede opgemaakt: alwaar nu de Nieuwe Kerk tegen aan staat. Zie, als boven.

In den jaare 1618, den 25sten van September, plukte men te Haarlem noch rype Kerssen van de Boomen. Zie, als boven.

In den jaare 1620, is de Bakenesser Kerk vernieuwd, en tot den Godsdienst bequaam gemaakt. Zie, als boven.

In den jaare 1622, als de Marquis *Spinola* Bergen op Zoom belegert had, trokken de Burgers van Haarlem uit, om Hasselt te bewaaren,

DE NIEUWE KERCK.
ANNO
MDCXLIX

ren, terwyl Prins *Maurits* met de Soldaaten te velde trok, en Bergen op Zoom ontzette. Zie, als boven.

In het zelve jaar is het nieuwe Gevangenhuis gebouwd. Zie, als boven.

In den jaare 1624, als *Spinola* Breda belegerde en innam, trok de Burgery van Haarlem na Heusden, om 't zelve te bewaaren. Zie, als boven.

In den jaare 1628, is de Zeyl-poort gebouwd, die een uitsteek is van alle de Poorten der Stad Haarlem, door het vast en sterk Bolwerk. Zie, als boven.

In den jaare 1631, wierd de Trekvaart na Amsterdam gemaakt; en 't jaar daar aan begon men met Trekschuiten te vaaren. Zie, als boven.

In den jaare 1633, is het nieuwe of tegenwoordig staande Schavot gebouwd, ondersteunt met 10 witte Arduinsteene Pilaaren. Zie, als boven. Door de Justitekamer opgaande, vertoond boven in de Gevel, in een Nis, mede uit witte Arduinsteen gehouwen, het Beeld der Gerechtigheid, geblind, in de eene hand een Zwaard en in de ander een Weegschaal houdende. Ook is voor eenige jaaren aan 't Stadhuis eene nieuwe blaauwe Arduinsteene Opgang gemaakt, met Yzere Leeningen.

In den jaare 1641, den 12den van January, is eenen *Jacob van Aalsmeer* binnen Haarlem levendig gerabraakt, om dat hy zyne Vrouw uit zyn Schuit over boord had geworpen, en een Hoer had, daar hy mede boeleerde. Zie, als boven.

In den jaare 1642, den 19den van May, is de Koningin van Engeland, den Prins van Oranje, Prins *Willem* en zyne getrouwde Prinsesse Rojale, nevens veele andere Edele Heeren en Mevrouwen, binnen Haarlem heerlyk ingehaald. Zie, als boven.

In den jaare 1645, den 6den van April, is binnen Haarlem een drie jaarigen Os geslagen, wegende schoon 1734 Ponden, waar van het Smeer alleen op Stads Waage zwaar was 165 Ponden. Zie, als boven.

In den jaare 1648, is de eerste Predicatie in de Nieuwe Kerk gedaan; en in den jaare 1649 is dezelve volbouwt; deze is fraai en luchtig. De oude Kerk, voorheen hier staande, had de naam van *St. Anna*. Zie, als boven.

In den jaare 1650, den 24sten van Juny, 's avonds ten 7 uuren,

quam Prins *Willem* de twede, met zyn byhebbend Gezelschap, in bezending, van Amsterdam, binnen Haarlem, na dat de Amsterdamsche Ruitery hem langs den laagen Dyk een stuk weegs geconvojeert had: binnen Haarlem was de Burgery op zes plaatzen verdeelt, en passeerde zyne Hoogheid met saluatie dezelve: hy logeerde in 't Prinsenhof; alwaar door de Magistraat Prinselyk opgedischt zynde, heeft het echter zyne Hoogheid niet behaagt als van zyne eigene Tafel te spyzigen, gelyk hy te Amsterdam mede gedaan had; en vertrok daags daar aan na Leyden, 's morgens ten 8 uuren. Zie *A. Casteleyns* Hollandsche Mercurius.

Als gemelde Prins Amsterdam met Staaten Volk belegert had, quamen eenige Soldaaten hunne Vivres binnen Haarlem koopen, en vermids zy by groote en kleene troepen binnen quamen, zo wierd geordonneert de Schalkwyker-poorts Brugge af te werpen, en alleen door de Spaarwouder-poort uit- en in te laaten. De Boeren van over 't Y quamen met Schuitjes aan 't Huis ter Hart, brengende aldaar allerhande Eetwaaren te koop, en van Haarlem quam het Bier. De Soldaaten, by de Boeren hier en daar verdeelt, convojeerden t'elkens dezelve als die met Melk ter markt na Haarlem voeren; ja, 't geen belachlyk was, gingen met de Boeren langs de huizen der Burgers, daar ze hun Melk bragten; bevreest zynde, dat gemelde Huisluiden niet zouden willen wederkeeren en in de Stad blyven, dat de Soldaaten by deze gelegentheid niet zouden hebben aangestaan. Verscheide Haarlemsche Burgers, nieuwsgierig zynde, quamen ook te paard en te voet in hunne Quartieren, daar ze, zonder eenige tegenstand, door de Schildwachten uit- en ingelaaten wierden; doch niemand vermogt na Amsterdam. Zie, als boven.

In het zelve jaar, den 21sten van Augusty, quamen van 't Huis Loevestein binnen Haarlem weder den Heere Burgemeester *Johan de Waal*, en Pensionaris *Ruil*. En wierden gemelde Heeren, na 't overlyden van Prins *Willem* de twede, den 15den van November, weder in hunne voorige digniteiten hersteld. Zie, als boven.

In het zelve jaar, den 14den van November, zynde acht dagen na 's Prinsen overlyden aan de Kinderziekte, beviel zyne Weduwe, de Prinsesse Douariere van Oranje, in 's Hage van een Zoon, zynde *Willem* de derde, naderhand Koningk van Engeland. Zie *L. Smids* Oorlogend Europa. Van wien *J. de Dekker* dus zingt:

In-

Indien men in 't gemeen van Vorftelyke Looten
Iets Vorftelyks, iets hoogs, iets ongemeens verwagt,
Wat mag men dan van u, die, Willem, *zyt gefprooten*
Uit Keizerlyken Stam en Koningklyk geflagt?
Waar zal, Naffaufche Telg, uw faam niet heene ftreeven?
Wien zal uw lofgerucht niet vliegen te gemoet,
Indien hier namaals eens uw hoog bedryf en leven,
U zo doorluchtig maakt, als uw doorluchtig bloed?

In den jaare 1651, den 5den van Maart, was 'er een zwaare Watervloed in Holland, met een Noordwefte wind, en Springvloed by volle Maan, ruim zo hoog als in den jaare 1570, waar door veele fchade gefchiede. Zie, als boven.

Dit jaar, van den 18den van January af tot den 31ften van Augustus, namen de Staaten der Vereenigde Provintien, zonder Stadhouder zynde, een algemeene Zitting; en wierd de amneftie over het gepaffeerde van verleden jaar geconfirmeert, door een nieuwe Unie der zeven Provintien. Zie, als boven. Hier van zingt *Dekker:*

Nu heeft de Leeuw weêr klem in zyne klaauw gekreegen,
Nu voelt hy weêr zyn kracht in haaren ftand herfteld,
En zyne bundel weêr van ftyver band gekneld:
Zo, vry vereenigd Land, blyf eeuwig eens genegen!
Zo zal uw vryheid u tot heil gedye en zegen!
Zo zult gy en ter zee ftaêg bloeijen en te veld!
Zo zal nooit blinde lift, nooit openbaar geweld,
U fcheiden door bedrog, u fchenden door den degen!
Gy hebt weleer, om winft op vyanden gehaald,
(Den Hemel dank gezegt) gevierd, gezegepraald:
Op, op! bedankt hem nu met harte, ziel en zinnen!
Toon, dat u de Eendragt is een duur en waardig goed,
En dat gy nooit gewin geächt en hebt zo zoet,
Als, om 't genot van haar u zelven te overwinnen.

In den jaare 1655, was 'er een hevige fterfte te Haarlem, Leyden en Amfterdam, zynde Auguftus, September, October en November wel de zwaarfte maanden. Zie, als boven.

In den jaare 1656, is het Kinderhuis geftickt; en in den jaare 1662

 veel

veel vergroot; waar in omtrent de 300 Kinderen zyn. Zie *Leegwater*, als boven.

In dat zelve jaar, den 22sten van May, wierden de eerste Bakens gestelt tot de nieuwe Trekvaart tusschen de Steden Haarlem en Leyden, van welke de eene lenieregt op Leyden aanliep, en de andere tot den Aardenhout, door de Oude Delft loopende, wierd, om verscheidene redenen, (gelyk ook aan de laage zyde, door Heemstede, eerst voorgedraagen) insgelyks verworpen. Na de goedkeuringe, geschiede de Aanbesteeding op de Nieuwe Doelen. En op Dingsdag, den 26sten van September, 's morgens omtrent acht uuren, hebben *Hugo* en *Johan Steyn*, beide Zoonen van den Heere en *Mr. Mattheus Steyn*, Ontvanger van de Gemeene Middelen te Haarlem, mitsgaders Mede-Commissaris van de gemelde Trekvaart tusschen de Stad Haarlem en Leyden, in presentie van de andere Heeren Commissarissen, het eerste Spit gestooken van de gemelde voorgenomene Trekvaart, omtrent het Quaade Laantje, in de Duinen; zynde de voorschreve twee Zoonen voorzien ieder met een nieuw Spaadje, en te zamen met een nieuw Kruiwagentje, daar toe verordineert; het gemelde Gereedschap en zy zelve gestrikt en versiert met verscheide Roode en Witte Zyde Banden en Snoeren, als het Couleur of Leverye van beide de respective Steden: en zyn alzo by hun de twee eerste Wagentjes zelve gevuld, en buiten de Bakens gekroon: waar na de verdere Arbeidsluiden, zo van Spitters, Kruijers, als Karreluiden, het gemelde Werk aanstonds hebben vervolgt. En voltrokken zynde, heeft men met Trekschuiten voor Passagiers op den eerste November 1657 beginnen te vaaren; dat tot heden op gezette uuren, zo by dag als nacht, noch achtervolgt word. Zie *Castelyns* Mercurius, en *Leegwater*, als boven.

Ter gedachtenisse van dit nutte Werk, hebben de Heeren Burgemeesteren der Stad Haarlem een sierlyke Gedenkpennig laaten munten, welkers Opschrift, vertaald zynde, dus luid: *Ter gedachtenis van den gebaanden weg en de gegraave Vaart voor de Trekschuiten, tot 't gebruik van 't Gemeen en gemak van de Reizigers*, Huig *en* Johan Steyn *het werk aanvoerende, en de vier Heeren*, Cornelis Guldewagen, Gaaf Fabritius, Mattheus Steyn, *en* Frans Wouterſz. *het van Stads wegen bestierende, hebben Burgemeesters des jaars 1659 dezen Penning laaten munten.* Zie dezelve kunstig afgebeeld by *G. van Loon*, in zyn Penningwerk. En *C. Gravesteyn* dit volgende opgezongen:

Op

Op de nieuwe Trekvaart tuſſchen Haarlem en Leyden, by de Ed: Gr: Achtb: Heeren Burgemeeſteren en Commiſſariſſen der beider Steden op den eerſte November des jaars 1657 bevaaren en ingeweid.

Veniunt ſpectacula manè,
Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.

Men roem nu Hannibal, *noch zyne daaden niet,*
Die 't onbeweeglyk ſteil kon zagt en murruw maaken.*
Noch Belliſarius, *die Napels Steenrots ‡ liet*
Beſchuuren door en door, om zo in Stad te raaken:
Dien Helden Lauwerkrans, haar luiſter, en haar lof,
Is nu genoeg verbreid, verheerlykt, en gepreezen.
Men geef de Zangkunſt nu op nieuws weêr nieuwe ſtof,
Die voor de Nazaat zal als onbegryplyk wezen.
Men neemt de Bergen weg, dat eer onmooglyk ſcheen;
Men ſloopt de Duinen af, en doet daar Schepen vaaren;
Men doet, 't geen water was, bereijen en betreên,
En laat den Reiziger veel koſte en moeite ſpaaren.
ô Burgemeeſteren, en Meeſters van dit Werk!
Gy doet den Vreemdeling ſtaroogend zinneſpeelen,
Op 't ſchrander overleg, op 't kunſtig oogenmerk,
Van zulk een machtig ſtuk uit zo veel kleine deelen.
Hy, die van 't Stargewelf deez' wonderen beziet,
En u de kragten gaf om zo een laſt te ſchraagen,
Die meerder uwe macht, die zegen uw gebied,
En laat uw Onderdaan uw lof ten Hemel draagen!

In den jaare 1660, den 29ſten van Juny, wierd de Prinſeſſe Rojaale, Weduwe van *Willem* de twede, nevens haaren Zoon *Willem* de derde, Prins van Oranje, enz., op 't verzoek van de Magiſtraat van Haarlem, genodigt: zy quamen twee dagen daar na, 's avonds ten half zeven uuren in de Stad, zynde opgetreden aan den Aardenhouts

* *Hannibal*, met zyn Leger de Alpes naderende, welkers ſteil gebergte een nooit betreden en onmogelyke weg vertoonde, liet de Spitzen derzelver geſtadig met Azyn begieten; waar door die harde Rotzen zodanig veranderden, dat hy met het geheele Heir daar over getrokken, en in Italien gevallen is.

‡ *Belliſarius*, wegens Keizer *Juſtiniaan* Napels belegerende, gebood het Hol van een Klip, welkers einde de Stads Veſten geraakte, om geen geluid te maaken, in 't ronde uit te ſchuuren, tot dat 400 van de zyne daar door binnen quamen, en hy die Koningklyke Wallen veroverde.

houts Brugge in een Koets, rydende langzaam, wordende door 24 Burger-Sergeanten, met ontdekten hoofde, en 21 Koetzen geleid door 8 Vendelen Burgers, tot op het oude Graaffelyk Stadhuis, oudtyds de woonplaats van Heer *Willem*, Koningk der Romeinen: van hier op een Theater van Damiate met Feſtonnen van Oranje, Klimop, Laurier, en aangenaam riekende Bloemen gebragt zynde, deed de geheele Burgery, als een kleen Veldleger in batailje, driemaal Salvo voor haare Hoogheid, in goede order op het Marktveld: den Prins van Oranje op het gemelde Stadhuis, en zyne Moeder in het Prinſenhof gelogeert zynde, nevens 266 Perzoonen van hun Gevolg, waren by de vermogenſte Burgers gebiljetteert: op de Vroedſchapskamer wierden hunne Hoogheden met Maaltyden, op de Zaal met een Comedie, en in het Pantheum, alwaar onder de Prinſeboom een Bottelary was opgerigt, en van waar men van achteren met gemaakte Trappen op 't gemelde Stadhuis quam, Prinſelyk met allerhande Rarieteiten en Lieflykheden onthaalt. Des Dingsdags, met 13 Koetzen, op het nooden van den Heere *Gabriel Marcelis*, te Overveen, zyn ongemeene Reſidentieplaats bezoekende, wierdenze op het vriendelykſte onthaalt met een heerlyk Collation, beſtaande in koſtbaar Servies van raare Confituuren, een Schotel Meloenen, raar Banquet, deſtige Fruiten, en alles wat nieuw, delicaat en aangenaam was: beneden aan de Fontein wierd de Prins door 't lieffelyk ſpringen van het natuurlyk Duinwater verraſt; deswegen was in de beſloten Warande een Jacht aangeſtelt, en een jonge Haas los gelaaten; die met iever aanſtonds door den Prins wierd vervolgt en gevangen: en ſchoon deze Luſtplaats wel verſiert en curieus was, den gemelden Heer *Marcelis* gaf echter alles ten beſten, onaangezien het gerit der Jagers en Honden; doch het was voor de Prins. Op den eerſte July wierden hunne Hoogheden ongemeen deſtig te Haarlem op het Stadhuis getracteert; rydende 's namiddags met veele Koetzen en Gevolg na Hertog *Aalbregt* van Beyerens Juriſtie, op de plaizante Lynwaat-bleekerye van de Heer Preſident-Burgemeeſter *Mr. Mattheus Steyn*: hier manqueerde ook geen ſchoon Onthaal: de Waterlandſche Boerinnetjes, op 't Muzyk, haar geleert, danſten hier vermaakiyk voor de Prins, en bedreven veele klugtigheden. Des avonds ten 9 uuren quamen hunne Hoogheden weder in de Stad, hunne Koetzen geleid wordende door Flambouwen, en rydende tot voor de Groote Kerk; daar was een koſtelyke Geülimineerde Kroon be-

bereid; wanneer hunne Hoogheden aldaar, zynde de grootste Kerk van Nederland, waren gezeten, hoorde men de beste Stukken van *Madrigal*, *Orpheus* en *van Dyk*, enz. speelen. Dien nacht wierd doorgebragt met fraaije Vuurwerken uit drie Schuiten, met water op de Markt in een Tuin geplaatst; de Ordre van den H. Geest vertoonden zich uittermaaten kragtig, nevens veele andere fraaiheden. Daags daar aan, 's morgens ten 9 uuren, wierden hunne Hoogheden door de Burgery weder uitgeleid, met het Jagt der Stad Haarlem, en zyn, na veele bedankingen, en hun Hoogheden een goede Reis toegewenscht te hebben, na Leyden vertrokken. Wanneer de Haarlemsche Kermis half ten einde, ieder deed wenschen zich tot slaapen en rusten, mids de geledene woelery, te begeeven. Zie *A. Casteleins* Mercurius.

In het zelve jaar, den 19den van December, des nachts, woey het een vreesselyke sterken Stormwind; waar door groote schade geschiede zo aan Kerken, Toorens als Huizen; ja, dat meer is, groote zwaare Boomen wierden door gemelde Storm uit de aarde gerukt, en weinige Huizen waren 'er of wierden beschadigt: zo dat byna niemand van zo een wind geheugenis had. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1661, wierd de Weg van de Paardemarkt, tot de Blaauwe Steen aan den Hout, weder nieuw met Boomen beplant. Zie, als boven.

Dit jaar was alomme zeer vrugtbaar; buiten Haarlem, in Heemstede, zag men uit een Korenakker tweemaal Garst wasschen, te weeten, dat het Zaad van 't eerste Gewas nedergevallen, weder nieuwe Garst voortbragt; waar van wy de Vrugten gezien hebben, zegt *A. Casteleyn*, in zyne Hollandsche Mercurius.

In den jaare 1662, wierd in den Tooren van de Groote Kerk een Accoord van Speelklokken gebragt, weegende omtrent 20000 Ponden. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1664, wierd in den Tooren van de Bakenesser Kerk, mede een Accoord van Speelklokken gebragt, weegende omtrent 10000 Ponden. Zie, als boven.

In dit zelve jaar is de nieuwe Wandelweg aan 't groote Kolfveld met Boomen beplant. Zie, als boven.

En den 20sten van December regende en vroor het te gelyk, met een stillen Oostenwind, waar door op de takken der Boomen zeer

zwaar Ys groeiden, dat dezelve door de zwaarte affcheurden: den Haarlemmer Hout was zeer befchadigt: de Zon 's namiddags fchynende, zo vertoonde deze zwaar met Ys beladene Boomen zich of alles blinkend Kriftal was: het groote Kerkkruis en den Haan op den Tooren te Haarlem waren zo geeftig van dit Ys omzet, en nevens alle de andere Tooren-haanen omvlochten, dat wanneer als de Zon 's middags daar op fcheen, geen Schilder op zyn Panneel zo zou kunnen verbeelden. Zie *Cafteleyns* Mercurius.

Ook zag men te Haarlem veel Vuur aan de Lucht, verfcheidene Staartfterren, doch de eerfte zeer lang en vreeffelyk; waar op den Engelfchen Oorlog volgde. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1667, den 16den van Maart, voeren de Schepen noch door 't water; maar den 20ften had het zo hard gevrooren, dat men met Paard en Slede over het Ys reed: het Ys lag tot den 28ften in 't water; ook liepen noch verfcheide Perzoonen voor de middag op het Ys over 't Binnen-fpaaren, maar 's namiddags dooide het zo fchielyk, dat het meefte Ys weg was. Zie, als boven.

In 't zelve jaar, wierd, ter verwondering van honderde Menfchen, de Molen, buiten de Groote Houtpoort ftaande, aan de Baan, verkroon, en buiten de Raampoort gezet. Zie, als boven.

Als de Almachtige God de Vrede met Engeland, ten vreugde van byna geheel Europa, had ten effecte laaten komen, zag men byna overal de volgende Vreugdetekenen, zynde het verhaal daar van aldus: Op den 7den van September, is in de Vereenigde Provintien over de gewenfte Vrede te Breda 's morgens God gedankt, om dat God de Heere zo genadelyk dien wreeden en bloedigen Oorlog had verbannen, en beide Natien herfteld in onderlinge Vrede en Eendragt: en vervolgens gebeden, dat gemelde Vrede mogt gedyen ten befte van beide, en Gods Kerke, enz. 's Middags heeft men, gelyk te Haarlem, de Publicatie meeft eenerlei gedaan, te weeten, op een overdekt Theater, van Tapyten en gevlochte Feftonnen, onder 't geluid van Trompetten, loffinge van 't Gefchut, enz. De Publicatie was van dezen inhoud:

Men laat een iegelyk mits dezen weeten, dat tot lof en eere van God de Heere Almachtig, welftand en vorderinge van 't Gemeenebeft van deze Vereenigde Nederlanden in 't generaal, en van de goede Ingezetenen van dien in 't byzonder; den 31ften van July dezes loopende jaars

1667

1667 *binnen de Stad Breda gemaakt en geslooten is een goede, vaste, getrouwe, en onverbreekelyke Vrede, tusschen den hoogst-gemelden Koning van Groot-brittannien ter eenre, en de hoogst-gemelde Heeren Staaten Generaal ter andere zyde, daar op wederzyds Ratificatien in behoorlyke forme den 24sten dezer loopende maand Augusty binnen Breda voorn. zyn uitgewisselt: en dat zo ter Zee, versche Wateren, als te Lande, in alle de Landen, Landschappen en Steden onder wederzyds ressort, zonder onderscheid van Plaatzen, gelegen, mitsgaders tusschen haare Volkeren en Ingezetenen, van wat staat of conditie die ook zouden mogen wezen, zulks dat alle Actien van hostiliteit en Vyandschap moeten cesseeren en ophouden na expiratie van de respective termynen, hier onder geëxpresseert, te weeten: na den 5den van September in 't Canaal en de Noordzee; na den 5den van October van de mond van 't voorsz. Canaal af tot aan de Caap van St. Vincent; na den 2den van November aan geene zyde van de voorsz. Caap en aan deze zyde van de Linie Æquinoctiaal of den Æquateur, zo in den Oceaan en in de Middelandsche Zee, als elders, alle dezes loopende jaars* 1667, *nieuwe styl; en eindelyk na den* 24*sten van April des toekomenden jaars* 1668, *aan geene zyde van de voorsz. Linie door de geheele Waereld, zonder eenige exceptie of andere distinctie van tyd of plaatze. Derhalven last en beveelt men dienvolgens expresselyk mids dezen allen en een iegelyk, zo Onderdaanen en Ingezetenen van de respective Vereenigde Nederlandsche Provintien, als die geene die onder haar Hoog Mogende onderdaanigheid en gehoorzaamheid zyn gezeten, den voorsz. Vrede in conformité van den voorsz. Tractaate onverbreekelyk te onderhouden, zonder daar tegens iets te doen, op pœne van gestraft te worden als Perturbateurs van de gemeene ruste, zonder eenige genade, faveur, verdrag, of dissimulatie.*

Aldus gearresteert en beslooten ter Vergaderinge van de hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal, in den Haage, op den 25sten van Augusty 1667. *Was geparapheert*, Jacob van Coeverden. *Onder stond, Ter Ordonnantie van dezelve. Getekent*, N. Ruysch. *Zynde op het spatium gedrukt het Cachet van haar Hoog Mogende, op een Rooden Ouwel, overdekt met een Papiere Ruite.*

's Avonds wierd alomme heerlyk gevuurt, de Klokken geluid, allerhande Muzyk gehoord, op Trompetten geblaazen, enz. Te Haarlem, op 't ruime Marktveld, was tusschen 70 Piktonnen, een Piramide opgericht, waar aan men zag gehegt de versletene Wape-

nen van den Krygsgod Mars, nevens gescheurde Vendelen en Trommels: den Tooren der Groote Kerk, als den Haan, 't Kruis, den Appel, Stylen, de drie Omgangen, enz. tot beneden, stond tot 's morgens toe heerlyk geïllumineert. Op het Spaaren, aan de Graavesteene Brug, zag men aan twee Schuiten admirable Actien, en de Arteficieurs daar lang over 't vuur gedommineert hebbende, ridderden in 't gezicht van een meenigte Menschen uit hunne Schuit in 't Spaaren. Elders zag men een Schip aansteeken: op een andere plaats een papiere Mars: en zelf de Wevers branden Vreugdevuuren met hun oud Gereetschap, vergaan door den Oorlog, om nieuw te koopen en te gebruiken in de aanstaande tyd van Vrede. Zie *Casteleyns* Mercurius.

In den jaare 1669, den 28sten van Juny, wierd den Ridder *Temple*, Ambassadeur van den Koningk van Groot-Brittannien, ter gelegentheid der Kermis als anders, binnen Haarlem beleefdelyk geresipieert: de Markt en de Straaten waren afgeschut met Balien, de Burgery stond in de Wapenen, zo binnen als buiten de Stad, en wierd zyn Excelentie door de Heeren Burgemeesteren buiten aan de Poort met 14 a 16 Koetzen een goed einde ontvangen, en alzo op het Stadhuis geleid; van waar zyn Excelentie de generaale Exercitie van 8 sterke Vendels Burgery zag, en wierd op het Prinsenhof getracteert: des avonds deed hy een keertje na het Vorstelyke Landhuis van den Deenschen Minister de Heer *Gabriel Marcelis*, in Brederode: en vertrok des daags daar aan, 's morgens ten 6 uuren, door de Trekvaart, met het Jagt der Stad Haarlem, op Leyden; werdende, gelyk als ingehaald was, weder door den Hout met 18 a 20 Koetzen uitgeleide gedaan. Zie, als boven.

In den jaare 1671, in May, vertrok uit den Haag, als Envoje, den Heere *Ascanius van Sypesteyn*, Baljuw van Brederode, na Keulen, om aldaar de Mediatie wegens dezen Staat, over de differenten tusschen die Stad en den Bisschop, aan te bieden. Zie, als boven.

In dit zelve jaar 1671, wierd door de Heeren van de Vroedschap besflooten, het laatste uitleggen der Stad Haarlem; luidende hunne Notificatie van den 6den van April 1671, doch eerst den 18den gepubliceert, aldus:

De Heeren van de Vroedschap der Stad Haarlem, aandagtelyk hebbende overwogen, dat een groot gedeelte van de Burgeren en Inwoon-

woonderen der zelver Stad, tegenwoordig buiten de Poorten en Muuren van dien is woonende, dat over zulks de zelve buiten woonende Burgeren en Inwoonderen, zo wanneer eenige ongelegentheid komt voor te vallen, niet kunnende genieten zodanige beschermінge, hulpe en adsistentie, als wel geschieden zoude, indien zy-luiden binnen de voorsz. Muuren en Poorten woonachtig waren: dat ook daar en boven niet alleen tot groot ongemak van de goede buiten woonende Burgeren en Ingezetenen, maar ook tot nadeel en schade van 't gemeene beste, de licentie en ongebondentheid der quaden, van dag tot dag aldaar meer en meer komt toe te neemen, om dat de meesten tyd de gelegentheid ontbreekt, van daar tegens, by authoriteit van de Magistraat, promptelyk te kunnen voorzien: dat boven dien by veele en verscheide Resolutien (al van over veele jaaren by de Heeren van de Vroedschap genomen, en van tyd tot tyd vernieuwd) geordonneert zynde, dat niet alleen geene nieuwe Getimmertens buiten de voorsz. Stad zouden mogen gemaakt, maar dat ook de oude Gebouwen, aldaar by gedogen staande, geenzints zouden mogen gerepareert worden: en dat niet te min de Heeren Burgemeesteren en Regeerders der voorsz. Stad dagelyks moeijelyk gevallen en geimportuneert wierden van de Burgeren en Ingezetenen, zo binnen de Muuren van de voorsz. Stad als daar buiten woonende, om haar daar toe permissie en consent te willen vergunnen: en dat mits dien de voorsz. buiten woonende Burgeren en Ingezetenen moesten worden ontbloot van alle Wooninge en Huisvestinge buiten de voorsz. Stad, en insgelyks ook de voorsz. inwoonende Burgeren van de Gelegentheden, noodig tot haare Koopmanschap en Handelinge: of dat anderzints de Muuren en Vesten van de voorsz. Stad moesten vergroot en verder uitgelegt worden: hebben derhalven de gemelde Heeren van de Vroedschap, om de voorsz. en andere redenen, tot gerief, commoditeit en ook ten besten, zo van de voorsz. buiten als binnen woonende Burgers en Ingezetenen, zonder ook te ontzien de groote en excessive Kosten, die de gemelde Stad ter oorzaake van dien zal moeten draagen en supporteeren, by rype deliberatie van Rade eenpaariglyk goed gevonden en geresolveert, de Muuren, Vesten en Poorten der voorsz. Stad uit te leggen en te vergrooten van het Garenkookers Sluisje, Noord-oostwaards aan na het Leprooshuis, en zo Oostwaards op tot aan het Spaaren, en van daar tot aan de Paapen-tooren, volgens de Afbaaking diensthalven alrede gedaan: en om aan den geenen, die genegen of gezint zouden mogen zyn binnen de voorsz. Muuren, Omtrek en Vergrootinge eenige Huizen, Pakhuizen of andere Gebouwen, t'zynen nutte en gerieve te timmeren, daar toe bequaame oc-

casie en gelegentheid te geeven: ZO IS 'T, *dat myne E. E. Heeren van de Vroedschap voornoemt, geordineert en bevolen hebben, als haar E. E. ordonneeren en beveelen by dezen, dat alle en een iegelyk (van wat staat of conditie hy ook zoude mogen zyn) die omtrent de voorsz. Bakens, 't zy als Eigenaar of Huurder, gehuist of geland is, alle de voorsz. Gronden te demolieeren, slegten en op te ruimen voor Pinxter aanstaande, wezende den* 17*den van May* 1671, *ter breete en wyte, als een iegelyk noch nader door de Landmeeters distinctelyk zal werden aangewezen: als mede omtrent de twede Gragt, zynde alrede ook afgebakent, en beginnende in 't Warmoes-land, toebehoorende het Weeshuis dezer Stad, Oostwaards aangaande tot in 't Spaaren, en zulks ter breete van vyf Roeden buiten de wederzydsche Bakens: welke opruiminge zal moeten geschieden voor den laatsten Juny aanstaande, op pæne, dat de voorsz. tyd (zo ten reguarde van de voorverhaalde uitterste Bakens, dienende tot de Circumvalatie, als de gemelde twede Gragt, respectivelyk) overstreken zynde, de Heeren van de Vroedschap voornoemt de demolitie en ontruiminge van de overgeblevene en ongeslegte Timmeragies, Opstallen en verdere beletzelen, evenwel terstond, tot kosten van de nalaatige en wederhoorige, zullen besteden.*

Deze Notificatie gedaan zynde, zo is op den 2den van Juny in de nieuwe Doele de Aanbestedinge van het Aardewerk geschied, bestaande in het uitschieten en graaven van de Buiten-gragten, mitsgaders het maaken van de Wallen, buiten en om de voorschreve Vergrootinge: de Conditien hier toe waren publyk in de gemelde nieuwe Doele te zien, als ook de Kaart, begrypende vier Nommers, als No. 1, zynde aan de Pinkmolen, by het Garenkookers Sluisje, heeft twee Bolwerken. No. 2, is over 't Spaaren, begint aan de Paapentooren, en omtrekt daar de nieuwe Scheepmakers Dyk, loopt West op na 't Spaaren, heeft twee Bolwerken. No. 3, van het Spaaren ten Westen op na de St. Jansweg, heeft twee Bolwerken. En No. 4, strekt van den Hoek Noordwest voorby het Lazarus-huis, tot na de St. Jansweg, met twee Bolwerken.

De Stads Gragten moesten 132 Voeten breed en 6 Voeten diep zyn; de Wallen 3 Voeten ingestampt, en met groene Zooden op den kruin gedekt, waar toe de Spyze te haalen was uit de naaste Weiden.

Daar op zyn veele Brabanders en andere overgekomen, en aan het

het graaven beginnende, waren eenige op hunne Baazen om kleen Loon wat onvergenoegt; echter 't ging noch wel, alzo de Burgery met geheele Corporaalschappen, en een Compagnie van de Heeren Staaten van Holland quamen waaken, die alles in goede ordre hielden.

Daar op is tot voortzettinge van de nieuwe Getimmertens, welke in den nieuwen Uitleg en Vergrootinge van de Circumvalatie omtrent het Noorder gedeelte van de Stad daar ter plaatze zouden mogen worden gebouwt en aangesteld, ieder bekent gemaakt: „ Dat „ een ieder die eenige genegentheid mogte hebben op de ontruimde Erven eenige Huizen of Wooningen te bouwen, waar van volgens gedaane Afbaakingen, eerstdaags een gedeelte van de achterste Erven publykelyk uitgegeven en verkogt zullen worden, „ hun volkomen vryheid en permissie gegeven word, om hunne Timmeragies en Gebouwen aan zodanige vreemde en buiten woonende Metzelaars en Timmerlieden te besteden of doen maaken, als „ zy daar toe zullen willen verkiezen of gebruiken, zonder aan eenige Meester-baazen of Knegts binnen deze Stad gehouden of gebonden te zyn, zulks dat daar in allenthalven de vrye hand gegeven wordende, ook alle Werkluiden, zo uit andere Steden als ten „ platten Lande woonende, gelyke vryheid zullen hebben, om alzulk Timmer- of Metzelwerk aan te neemen, maaken, of voor „ hunne eigen rekeninge te bouwen, als 't hun goeddunken zal: „ wordende provisioneel toegestaan alle Materiaalen tot den Aanbouw van Huizen vereischt, speciaal het Yzerwerk en Spykers, „ enz. zo wel elders als binnen deze Stad publykelyk zullen mogen „ gekogt, en alhier verkogt en verbezigt worden, zonder onderscheid waar of op wat Plaatze de zelve gemaakt zouden mogen „ zyn. Geresolveert den 12den van Augusty 1671. En by Resolutie van den 2den van September 1671 daar aan, is gevolgt de onderstaande Resolutie en Waarschouwinge, om voor den jaare 1675 hunne Huizingen rondom de Stad te moeten afbreeken, luidende als volgt:

Also de Heeren van de Vroedschap der Stad Haarlem, op het continueel aanhouden van verscheide Burgeren en Ingesetenen deser Stad, (klaagende dat sylieden niet en konden geaccomodeert of gerieft worden, om tot haar commoditeit binnen de Muuren deser Stad te mogen timmeren.

ren, versoekende derhalven permissie, om buiten deselve eenige Timmeragies te mogen setten) mitsgaders tot weeringe van alle disordres en ongeregeltheden, die buiten deses Stads Muuren van dag tot dag meer en meer worden gepleegt, eindelyk hebben geresolveert de Muuren of Vesten van de voorsz. Stad tot seer groote en excessive Kosten, te vergrooten en verder uit te breiden: en dat haar Ed. Achtb. van 't voorsz. so salutairen oogmerk soude zyn en blyven versteken, indien de Getimmertens, tegenwoordig buiten de voorsz. Stad staande, noch langer wierden getolereert, also deselve aldaar maar by gedoogen of precario syn gebouwt, met speciale intentie en aanseggingе, van t'allen tyden gedemoliеert en geslegt te moeten worden, so haast eenige gelegentheid om te timmeren binnen dese Stad soude mogen voorkomen, volgens de formeele Resolutien dienshalven van tyd tot tyd, en voornamentlyk in den jaare 1665 genomen, expresselyk dicteerende, dat sodanige Getimmertens binnen sekeren tyd, nu al lange geëxpireert en verstreken, reëlyk en metter daad souden moeten geamoveert en weggenomen wesen. SO IS 'T, *dat myne E. E. Heeren van de Vroedschappe voornoemt, by desen willen notificeeren en bekent maaken, dat alle en een iegelyk, die buiten de Muuren van dese Stad en in de vrydom van dien, (te rekenen van de Paapen-tooren af, en van daar draaijende ten Zuiden, Westen en Noordwesten tot het Garenkookers Sluisje toe, en sulks buiten de Spaarwouder-, Schalkwyker-, Leydsche Water-, Kleine Hout-, Groote Hout-, Raam- en Zyl-poorten, mitsgaders de Districten van dien) eenige Huisen of Wooningen syn besittende, gehouden sullen zyn de selve Huisingen en Wooningen metter daad te ontruimen, demolieren en slegten voor den eerste May 1675 toekomende, op pœne dat na expiratie van de voorsz. tyd alle de voorsz. Huisen aanstonds de plano sullen worden gedemoliеert en geslegt, tot kosten van de Eigenaars of Possesseurs van de selve, uitgesondert alleen dat de Huisen of Wooningen, dienende tot de Huishoudinge van Blekers, Pannebakkers, Zoutsieders, Enters, Tuiniers, Warmoesiers, en Koehouders, sullen mogen blyven staan, voor so veel de voorsz. Huisen of Wooningen waarlyk en effectivelyk sullen syn gemaakt of gedestineert voor of ten dienste van Luiden, hun daar mede alleen geneerende, en sonder dat iemand van de voorsz. Persoonen, sich met een der voorsz. Hanteeringe geneerende, eenige andere Neringe sal mogen doen of exerceeren, directelyk of indirectelyk in eenigerlei manieren. En hebben de gemelde Heeren van de Vroetschap alle en een iegelyk by desen wel willen waarschouwen, dat na het verloop van de voorsz. tyd, omtrent 't geene voorsz. staat, geene oogluikin-*

kinge, conniventie, of dispensatie sal mogen worden gebruikt, om wat redenen en allegatien het ook soude mogen zyn, op dat een ieder op syn hoede wesen, en sich voor schade soude mogen wagten.

Hier op volgde een Advertentie van den 8sten September 1671, van inhoud als volgt:

De Heeren Commissarissen tot het uitleggen en vergrooten van het Noorderste gedeelte der Stad Haarlem, willende (ingevolge van de Resolutie van de Heeren Raaden en Vroetschappen der zelver Stad, op den 8sten dezer maand September in haare E. E. Vergaderinge genomen) in tyds en minsten kosten van de Geintresseerdens, preparatie doen maaken tot het ontruimen der Plaatzen, die tot het schieten van de twee eerste Gragten zullen worden geappliceert, aan een iegelyk, die 't aan gaan mag, nochmaals willen notificeeren en bekent maaken, dat wie gebuist, getuint of geland is, tusschen dezes Stads Singel, beginnende van het Garenkokers Sluisje ten Oosten na het Spaaren, en zo ten wederzyde Noordwaards opgaande, ter distantie van 125 Voeten buiten de Noorderste Bakens van de zelve twede Gragt, by dezen word gewaarschouwt, op zyn hoede en verdagt te wezen, geene reparatie ter voorsz. Plaatze te laaten doen, of ook met het verplanten van Bloemen, Kruiden en andere Gewassen eenige onkosten te maaken, alzo dezelve Gronden, tot het schieten van de voorsz. twee Gragten, in 't begin van het aanstaande jaar 1672 zullen opgeruimt, en alle Opstallen, tusschen de voorsz. spatie begrepen, als dan gedemoliceert en geslegt moeten worden, zonder onderscheid van wat natuure zodanige Opstallen en verdere beletzelen zouden mogen zyn: tot welken einde ter Plaatze voorsz. een nadere Afbaakinge zal worden gedaan, tot ieders narichtinge.

Daar op zyn den 15den van September, volgens Resolutie van hun Ed. Achtbaare, een party Erven aan de meestbiedende te koop gezet, en was van dezen inhoud:

De Heeren Commissarissen tot het uitleggen en vergrooten van het Noorderste gedeelte der Stad Haarlem, zyn van meeninge (in conformité van de Resolutie van de Heeren Raaden en Vroetschappen, op heden in haar E. E. Vergaderinge genomen) publykelyk aan de meestbiedende by provisie te verkoopen, een party Erven, tot aanbouw van gemeene Huizen, gelegen buiten de St. Jans-poort dezer Stad, tusschen de St. Jans-weg en het Spaaren, volgens de gedaane afpaalinge met Nommers gedistingueert, midsgaders de Kaarte daar van gemaakt: welke Kaarte, nevens de Voorwaarden, aan een iegelyk zo tot het koopen van de voorsz. Erven als aanneemen van de Timmeragies, twee dagen te vooren in de Herberg

van den Ouden Haan zullen worden vertoont, om zich daar na te kunnen reguleeren.

En eindelyk is ook voortgekomen een Waarschouwing, by veele niet onverwagt, van den 2den van December, luidende aldus:

De Heeren Commissarissen tot het uitleggen en vergrooten van het Noorderste gedeelte der Stad Haarlem, willen (in conformité van de Resolutie van de Heeren Raaden en Vroetschappen der zelver Stad, op den 8sten van September laatstleden in haare E. E. Vergaderinge genomen, mitsgaders de Publicatie en affictie van Biljetten daar op gevolgt) een iegelyk by dezen nochmaals en voor het laatste bekent maken, dat wie eenige Thuinen, onbewoonde Thuin en andere Huisjes, mitsgaders Heiningen en Opstallen van diergelyke natuure, tusschen dezes Stads Singel (beginnende van het Garenkokers Sluisje ten Oosten na het Spaaren, en zo ten wederzyden Noordwaards opgaande ter distantie van 125 Voeten buiten de Noorderste Bakens van de zelve twede Gragt) alle de voorsz. Opstallen en Beletzelen tusschen dit en den laatsten dezer maand December 1671 incluis, zal hebben te demolieren, slegten en te ontruimen, op pœne by de voorsz. Publicatie gestatueert, en dat daar en boven al 't geene buiten vermoeden, na de voorsz. tyd, noch overig en ongeslegt bevonden zouden mogen worden, tot koste van de Eigenaars besteed, en 't zelve haar in betaalinge van de respective Gronden ook afgekort zal worden. Zie, als boven.

Met deze laatste Vergrootinge, waar van de betimmering tot heden, met twee Gragten doorsneden, en de eerste met prachtige Gebouwen, van tyd tot tyd is aangegroeit, heeft de Stad nu in haaren omtrek tegenwoordig acht Poorten, voor 't meerendeel deftig gebouwd, namentlyk, de Spaarwouder-poort, Schalkwyker-poort, Kleine Hout poort, Groote Hout-poort, Raam-poort, Zeil-poort, Deymans poort, en Kennemer-poort; nevens twee Water-poorten, als de Eendjes of Leydsche Water-poort, en de Amsterdamsche Water-poort. Zie de Poorten zelve, van welke wy 'er zes der voornaamste door den Kunstenaar *T. Jelgersma* hebben laaten aftekenen, en op de Tytelprint geplaatst.

In den jaare 1672, in May, wierden eenige Haarlemsche Burgers, onder hunne Kapiteinen *Mr. Cornelis van Gravesteyn* en *Geldof van Vladeracque*, na Heusden gezonden, om gemelde Plaats voor Fransche overvallen te bewaaren. Ook trokken door de Stad Haarlem 14 Schepen met 1500 Hoogduitsche Soldaaten, die na Antwerpen voeren, ten dienste der Catholyke Koningk. Zie *A. Casteleyns* Mercurius.

Haar-

Haarlem had in dit troebeljaar nu, en al eenigen tyd te vooren, met een deel Wyven en ander Geſpuis het ſpel op den wagen gehad, niet kunnende dit Volk veelen, dat 'er van buiten zo veele Wagens met gevluchte Goederen door quamen, van de welke zy niet te goed zouden zyn geweeſt eenige aan te taſten: doch dit redderde zich by tyds. Maar op den 30ſten van Juny raakte men weder op de been, onder anderen, als *E. van der Hoeven* zegt, het Graauw malkander wys maakende, dat den Heer Raadpenſionaris *Jan de Wit*, ten huize van den Heer *Cornelis Aſcanius van Sypeſteyn*, Bailjuw van Brederode, op de Krayenhorſter-gragt, zich verborgen hield; dat met een grouzaam getier daar na toe trok, en hem willende daar uit haalen, ſchoon genoegzaame verzekering gegeven wierd aldaar niet te wezen, plunderende ondertuſſchen het Huis, dat overvloedig met koſtelyk Huisſieraad en Meubilen voorzien was: waar op de Burgers in het Geweer quamen, en zonden eenige Perzoonen aan de Vroedſchap, die aanbragten, dat de geheele Burgery genegen was, zyn Hoogheid, *Willem* de derde, tot Stadhouder, en in zyner Voorvaderen waardigheden gevordert te zien; wenſchende dat de Achtbaare Overigheid daar mede toe geliefde te neigen. Dewelke daar op, met het ontſteeken van Trompetten, van het Raadhuis te kennen gaven, dat het zelve beſluit al by hun Achtbaare was genomen, volgens onderſtaande

Extract uit de Reſolutien van de Heeren Raaden en Vroedſchappen der Stad Haarlem, in haar E. E. Vergaderinge genomen op Donderdag den 30ſten van Juny 1672, na de middag de klok vier uuren.

Is, na voorgaande deliberatie, met eenparigheid van Stemmen, goed gevonden en gereſolveert, dat zyn Hoogheid den Heere Prinſe van Oranje, by of van wegen deze Stad is aangeſtelt en verkoren tot Kapitein en Admiraal Generaal, mitsgaders Stadhouder van de Provintie van Holland en Weſt-Vriesland: laſtende allen en een iegelyk Ingezeten der Stad zyn gemelde Hoogheid in de voorſz. qualiteit te reſpecteeren en erkennen.

Is mede, invoegen als vooren, goedgevonden en verſtaan, dat zyn Hoogheid den Heere Prinſe van Oranje, van deſe reſolutie aanſtonds notificatie gegeven, en daar over, in ſerieuſe en beleefde termen, begroet zal werden, door de Heeren Dr. Willem van Teffelen, *regeerende,* Mr. Mattheus Steyn, *Oud-Burgemeeſter,* Mr. Cornelis Graveſteyn, *regeerende Schepen, en* Mr. Willem Fabritius, *Raad en Vroedſchap, met aſſumptie van de Heeren* Balthazar Coyman, *en* Abraham Loreyn, *beide*

 Bur-

Burgeren dezer Stad, ten einde, zyn meergedagte Hoogheid de voorsz. Promotie voor aangenaam zoude gelieven te houden, dezelve ook te accepteeren, en een keer na deze Stad te komen doen, als naar wiens presentie en tegenwoordigheid alle goede Ingezetenen, met een ongemeene zugt en opene armen verlangen.

Aldus gedaan, verstaan en geresolveert, ter Kamere van de Heeren Raaden en Vroedschappen der Stad Haarlem voornoemt, ten dage, jaare, maand en uure als boven. My present,

DAMMAS GULDEWAGEN.

Zie, *A. Casteleyns* Mercurius.

Waar op aanstonds een Oranje-vlagge, zo van het Stadhuis als des Grooten Kerks-tooren afwoei. Men zond ook met den eersten bovengemelde Heeren uit de Regeering en Burgery na zyn Hoogheid in het Leger te Bodegrave, om denzelve hun besluit bekent te maaken; met verzoek van zyne tegenwoordigheid binnen Haarlem. Maar als deze tegen den avond zouden uitryden, vondenze de Poorten geslooten, en een van de driftige Burgers wel zo stout, hen toeroepende: „Gylieden gaat nu heen, maar ik zou u raaden, zonder „zyn Hoogheid niet weder te komen, of het zal u qualyk vergaan, enz. Zy eindelyk buiten geraakt, en by zyn Hoogheid gekomen, deeden hun berigt en verzoek. Maar dewyl zyn Hoogheid, ter oorzaake van het vereisch zyner Perzoon in het Leger, zulks van de hand sloeg, zyn zy maar door een Trompetter, met een Rok van Sauvegarde bekleed, weder te rugge gekomen. Deze Trompetter stilde de op nieuws ryzende toorn van de Burgers, wanneer hy, na Trompetten geklank, van het Stadhuis af riep: „Dat zyn Hoogheid „de Burgers voor hunne genegentheid bedankte, doch konde, mits „den dringende nood, in Perzoon niet verschynen, maar zulks zou- „de ter bequaamer tyd geschieden: ondertusschnn zoudenze stil en „eendragtig zyn. En dus wierd d'eene meer en d'ander min te vrede gestelt. Zie *L. Sylvius*, Historien onzes Tyds.

De Stad vond zich in deze tyd niet weinig verlegen, alzo men (als boven reeds is gezegt) met een merkelyke nieuwe Uitlegging bezig was, aldaar onbeslooten, en aan de andere zyde alleen maar met ouwerwetsche Wallen voorzien, die, noch tot beschermînge, noch tot verhinderinge van eenigen Vyand bequaam waren: ook kon de hooge grond aan den Duinkant niet onder water worden gezet: dus moest het op Gods genade alleen berusten: en noodzaakte de

Bur-

Burgers, hoe oneenig, echter wel op hun hoede te zyn. Zie, als boven.

In navolging van alle ſtemmende Steden in Holland, wierd hier mede de volgende Acte, ter mortificeering van 't Eeuwig Edict, raakende de *Prins van Oranje*, om hem in zyn Vaderlyke Waardigheden te verheffen, geaccordeert:

Extract uit de Reſolutien van de Heeren Staaten van Holland en Weſt Vriesland, in haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge, genomen op Zondag den 3den van July 1672.

Op 't gemoveerde van de Heeren Gedeputeerden der Steden Haarlem, Rotterdam en andere Leden van haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge: hebben de Heeren van de Ridderſchap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de Steden, uit den naame en van wegen de Heeren haare Prinſipaalen, goed gevonden en gereſolveert, gelyk by haar Ed. Gr. Mog. goed gevonden en gereſolveert word by dezen, dat om by deze bekommerlyke conſtitutie van tyden en zaaken, de Leden van deze Vergaderinge te bequamen tot het aanſtellen van een Stadhouder, de zelve Leden malkander zullen diſpenſeeren, gelyk zy malkander, en alle die 't zelve Eeuwig Edict ſucceſſivelyk hebben bezwooren, diſpenſeeren uit dezen van den Eed by henluiden gedaan op 't Eeuwig Edict, by Reſolutie van haar Ed. Gr. Mog. in dato den 5den van Augusty 1667 gearreſteert: ſtellende malkander in de zelve vryheid en faculteit, die haar tot het aanſtellen en eligeeren van een Stadhouder voor dato van het voorſz. Eeuwig Edict heeft gecompeteert. Accordeert met de voorſz. Reſolutien. Zie, als boven.

Noch wierd dien zelven dag zyn Hoogheid, *Willem* de derde, Prins van Oranje, in Holland alomme tot Stadhouder gemaakt, als de volgende Acte meld:

Extract uit de Reſolutien van de Heeren Staaten van Holland en Weſt-Vriesland, in haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge, genomen op Zondag den 3den van July 1672.

By de Leden generaale en eenpaarige inclinatie getoont zynde, om den Heer Prinſe van Oranje, nademaal by Reſolutie van den eerſte dezer loopende maand July, op huiden by reſumtie ter Vergaderinge van haar Ed. Gr. Mog. gearreſteert, goed gevonden en verſtaan was, dat om by deze bekommerlyke conſtitutie van tyden en zaaken de Leden van deze Provintie te bequamen tot het aanſtellen van een Stadhouder, de zelve malkanderen, en alle de geenen die den Eed op 't Eeuwig Edict gedaan hadden, volgens Reſolutie van den 5den van Augusty 1667, van den zelven

Eed gedispenseert, en malkanderen gestelt hadden in de zelve vryheid en faculteit, als haar tot het aanstellen en eligeeren van een Stadhouder, voor dato van 't voorsz. Eeuwig Edict hadde gecompeteert, aan te stellen en te eligeeren tot Stadhouder dezer Provintie; hebben de Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de Steden uit den naam en van wegen de Heeren haare Prinsipaalen, goed gevonden en geresolveert, den hooggem. Prinse van Oranje aan te stellen en te eligeeren, gelyk zyn Hoogheid by haar Ed. Gr. Mog. aangestelt en geëligeert word by dezen, tot Stadhouder, Kapitein Generaal en Admiraal over de Militie van deze Provintie te Water en te Land, met alle zodanige digniteiten en waardigheden, als de zelve voor dezen by de Prinsen zyne Voorouderen, hoogloffel. gedachtenis, bekleed zyn geweest: dat mede van wegen deze Vergaderinge aanstonds een aanzienlyke Staatsgewyze Deputatie aan zyn hooggem. Hoogheid zal afgaan, om aan den zelven de voorsz. digniteiten en waardigheden op te offeren; ten welken einde verzogt en gecommitteert zyn, gelyk verzogt en gecommitteert worden by dezen, uit de ordre van de Ridderschap de Heer van Duivenvoorde*; de Heeren* Halling, Deyman, Onderwater, van Zanen, de Graaf, van der Tocht, Peffer, van der Lyn, de Groot, *en* Admiraal, *Burgemeesteren van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delf, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen: en werden mede de voorsz. Heeren Gedeputeerden geauthoriseert, om uit den naam en van wegen haar Ed. Gr. Mog. zyn hooggem. Hoogheid te dispenseren en te ontslaan, gelyk den zelven gedispenseert en ontslagen word by dezen van den Eed, die den zelven tot het niet ontfangen en aanneemen van't Stadhouderschap gedaan heeft. Is laatstelyk mede goed gevonden en verstaan, dat van wegen haar Ed. Gr. Mog. ter Generaaliteit de zaake daar heenen zal worden gedirigeert, ten einde hooggemelde Heer Prinse van Oranje tot Kapitein Generaal en Admiraal over de Militie te Water en te Land van de Vereenigde Nederlanden aangestelt en geëligeert mag worden; en dat by ampliatie van des zelfs Instructie moge worden geconfereert op zyn hoog gemelde Hoogheid (tot kennelyk wederzeggen toe) zodanigen vryen macht en authoriteit over de Patenten, en andere zaaken tot de voorsz. Militie specteerende, als de voorgaande Prinsen van Oranje, zyn loffel. Voorouders, als Stadhouders en Kapiteinen Generaals, ten respecte van de voorsz. Militie hebben geëxerceert: dat mede zyn Hoogheid van den Eed, die den zelven ter Generaaliteit gedaan heeft tot het niet ontfangen en aanneemen van 't voorsz. Stadhouderschap, by haar Hoog Mog. mag werden gedispenseert en ontslagen. Accordeert met de voorsz. Resolutien.* Zie, als boven,

Daar op wierd den 4den, zynde daags daar aan, door gedagte Heeren, zyn Hoogheid de zelve Digniteiten en Waardigheden geöffereert: die het zelve met dankbaarheid aannam, en eene uitneemende genegentheid toonde om het Vaderland met goed en bloed

te

te beschermen. En, na zyn Hoogheids hooge Caracter ter Generaliteit den 8sten was afgedaan, quam hy den 10den vroegtyds in den Haag, wordende opgehaalt door Gedeputeerden van haar Hoog Mog., ontfing aldaar zyn Commissie, en leide den Eed af: 't welk ter Vergaderinge der Staaten van Holland mede geschiede, zittende ten zelven dage als Stadhouder ter Rolle. Zie *A. Casteleyns* Merc.

Gemelde Prins weder na het Leger te Bodegrave vertrokken zynde, schreef van daar, ter gerustelling van de Gemeente, aan die van Haarlem, als andere Hollandsche Steden, deze volgende Brief:

Erentfeste, eerzaame, wyze, zeer discreete, byzondere goede Vrienden.

Na dat de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland ons door een aanzienlyke Staatsgewyze Deputatie hebben doen bekent maaken, dat haar Ed. Gr. Mog. ons hadden believen aan te stellen en te eligeeren tot Stadhouder van de Provintie van Holland en West-Friesland, mitsgaders tot Kapitein Generaal en Admiraal Generaal over de Militie van de zelve Provintie te Water en te Land, met alle zodanige digniteiten en waardigheden, als de zelve voor dezen by de Prinsen onze Vooronderen bekleed zyn geweest, hebben wy gemeint van onze eerste en voornaamste voorzorge te zyn onze gedachten te laaten gaan hoe en in wat voegen het respect van de Regeeringe, en de rust van de goede Ingezetenen van het Land, door bequaame middelen herstelt, en voortaan behoorlyk gemaintineert zal konnen worden; en als wy die zaake in den grond wel hebben ingezien, en bevonden, dat de ongelukken, de welke het God de Heere belieft heeft aan den Staat van het lieve Vaderland te doen overkomen, door de progressen, de welke den Koning van Vrankryk met zyne Wapenen onverwagt gedaan heeft tot in het harte van 't Land, voor een groot gedeelte veroorzaakt door de trouwloosheid en de lacheteit van zodanige Bevelhebberen, Officieren en Soldaaten, de welke de eerste en prinsipaalste Posten op de Frontieren van 't Land waren aanbevoolen, daar door eerst een groote ontsteltenis en vervolgens een generaale impressie in de gemoederen van de Menschen hebben veroorzaakt, als of de goede Regenten van de Provintie van Holland, en van de Steden van dien, de zaake van het Gemeen niet en hadden doen handhaven, met zo veel ernst en trouwe als het behoorde; en dat die verkeerde impressien aanleidinge hebben gegeven tot verscheide commotien en beweegingen van het Volk in eenige Steden van Holland, daar door het respect en de gehoorzaamheid, de welke de Onderdaanen aan haare hooge en wettige Overheden schuldig zyn, vervallen en gevilipendeert is; zo hebben wy tot bereikinge van onze voorsz. salutaire intentie, geoordeelt zeer dienstig en ook noodzaakelyk te zullen zyn, dat wy voor eerst die zorge op ons neemen, om na verdiensten en met rigeur te

doen

doen straffen alle die geenen, dewelke schuldig zullen bevonden worden aan de voorsz. lacheteit en trouwloosheid, om aan een ander te dienen tot exempel voor het toekomende.

Dat wy ook aan alle de Waereld betuigen, dat wy geene kennisse ter waereld, ook zelfs geen opinie en hebben, dat 'er eenige Regenten van de Provintie van Holland, of van de Steden der zelver, zouden zyn, de welke tegens Eer of Eed haar zouden hebben vergeeten, om door verraad, correspondentie met de Vyanden van den Staat, of met eenige andere onbehooriyke middelen, iets te hebben gedaan of ondernomen, 't welk tegen de pligt zoude zyn van een eerlyk en getrouw Regent, en dat wy by gevolge moeten verklaaren, dat wy niet alleen niet en konnen toestaan, maar absolutelyk disavoueren alle de licentieuse menees, deweike in verscheide Steden noch tegenwoordig ondernoomen worden, en dat wy de aanleiders en fauteurs van de zelve strafbaar houden in den hoogsten graad, als Perturbateurs van de gemeene ruste: maar evenwel, gelyk ons oogmerk is, de authoriteit en de macht, dewelke UEd. competeert, aan de eene zyde, zo veel in ons is, te herstellen en te maintineeren; en aan de andere zyde de ruste en welstand van de Gemeente te bevorderen, 't welk beide in deze perplexe constitutie van tyden en zaaken ten uittersten schynt gerequireert te zyn, zo zouden wy wel meenen, dat met vigoureuse Placcaaten voor het toekomende, tegens alle zodanige moedwilligheden, ongehoorzaamheden en tumulten, op nieuws zoude behooren voorzien te worden met zwaare pecunieele en corporeele straffen, tegen de Contraventeurs, en mogen UE. zich verzekeren, dat wy de hand daar aan zullen houden, dat de zelve met alle ernst en promptitude worden gemaintineert en ter Executie gestelt; en dat wy in der daad daar toe zullen gebruiken de authoriteit en macht, de welke de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland op ons in de voorsz. qualiteit hebben believen te confereeren, daar door dan onder Gods genadigen zegen de Troublen geweert en gehoorzaamheid herstelt, en de Onderdaanen weder gebragt tot het betaalen van ordinaire en extraordinaire Lasten, de welke tot verval van de excessive onkosten van den Oorlog albereits uitgeschreven zyn, en noch van tyd tot tyd uitgeschreven zullen moeten worden, met een volkomen eendragt, en met een mannelyke couragie, de verdere gedreigde Invasien van den Vyand geweert, en het lieve Vaderland, onder Godes genadigen zegen, tot zynen voorigen florisanten staat herstelt moge worden, daar toe wy alles zullen toebrengen wat in onze macht of vermogen is. Wy beveelen hier mede, U Erentfeste, eerzaame, wyze en discreete bezondere goede Vrienden, in de bescherminge van God Almachtig. In 't Leger by Bodegrave, den 8sten van July 1672. UE. goedwillige Vriend,

G. H. Prince d'Orange.

Behalven de reeds voorheen gemelde oneenigheid in deze Stad, rees weder een vonkje van murmureering onder de Burgery over haa-

haare Regeering, het welk door zekere aanzienlyke Perzoonen (zegt de Heer *Valkenier*) aangeblazen wierd, zo dat het tot een lichte vlam uitbarste; want de Burgers daar op zo gaande wierden, dat zy 7 Articulen op 't papier bragten, die zy met een Request (zo als dezelve hier volgende te lezen zyn) op den 31sten van Augusty 1672, aan de Heeren Burgemeesteren en Regeerders van haare Stad presenteerde, verzoekende daar op favorable apostilla, in forma.

Request of Verzoek, op de naam van de algemeene Schuttery der Stad Haarlem.

Aan de Edele Groot-Achtbaare Heeren Burgemeesteren en Regeerders der Stad Haarlem.

Geven met behoorlyke Eerbiedigheid te kennen, d'algemeene Schuttery der opgemelde Stad, hoe dat zy Supplianten by deze Conjuncturen van tyden, en gevolglyk gaarne zoude zien, dat de wanordres van haare Compagnien, wierden geredresseert en herstelt, in een goede en ordentlyke Regeeringe van de zelve haare respective Compagnien, en dat haar Supplianten onder Reverentie dunkt, dat daar toe om de confusie en wanordre ontstaande uit de al te grootheid van haare Compagnien voor te komen, wel gerequireert zoude werden, dat de zelve van het getal van acht Vendels zoude gebragt werden tot het getal van twaalf. Als mede dat der zelver Collonellen, Fiscaalen, Kapiteinen, Luitenants en Vendrigs, wierden verkoren uit en by Stemminge der zelver Burgery, ieder in zyn Vendel, mitsgaders dat de zelve Kapiteinen, Luitenants en Vendrigs, als ook andere hooge Officieren, boven gemeld, niet zoude werden geëligeert, uit eenige van de Heeren Politieque Regenten, om dezelve Heeren Regenten te ontlasten van een dubbelde Bedieninge, en geen Empechement te contribueeren in haar Politique affairen: en dat ook van de zelve Militaire Officien zoude zyn geëxcuseert alle de geene, die, of Zoonen, Schoonzoonen, Broeders, Swagers en Oomen van iemand der hooggemelde Regeeringe zoude mogen wezen, op dat een ieder zyn Ampt, met volle liberteit zonder Empechement, tot contentement van de Burgery zoude komen bedienen: waarom zy Supplianten dan te rade zyn geworden, haar te keeren tot UE. Groot-achtbaarheden, reverentelyk verzoekende dat UE. Groot-achtbaarheden, ter oorzaake, en om redenen voorsz. haar Supplianten gelieven te consenteeren, dat in conformité als hier vooren, hare respective acht Vendels werden gebragt tot het getal van twaalf. De Heeren Vroedschappen reeds in de Krygsraad dezer Stad zynde, mitsgaders der zelver Geparenteerden, ter Namaagschap, als hier vooren genoemt, nu en gevolgelyk van alle Bedieninge, in de opgemelde Krygsraad, met alle reverentie werden geëxcuseert, en de Supplianten geadmitteert, om voor nu, en gevolgelyk uit hare respective Vendels, haare eigene Collonellen, Fiscaals, Kapi-

teins, Luitenants en Vendrigs te verkiezen: het welk doende, zo zyn de respective Supplianten geresolveert, door Gods Zegen, onder het beleid van zyn Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, haar Goed en Bloed ten dienste en voor de Vryheid, en Algemeene Rust van deze Staat en Stad, ten uittersten by te zetten, of &c.

Volgen noch eenige Artykelen, waar op de algemeene Schuttery der Stad Haarlem, onder behoorlyke reverentie verzoekt, dat de Edele Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren en Regeerders der zelver Stad, zodanig gelieven te disponeeren als haar Ed. Groot Achtbaarheden ten meesten Vrede, Ruste en Benefitie van de Gemeene Zaake en Burgery der opgemelde Stad zullen verstaan te behooren:

1. *Dat alle de Ontfangers van de Geestelyke en Waereldlyke Goederen deze Stad concernerende, zoude mogen zyn en blyven buiten de Vroedschappen dezer Stad, en jaarlyks van haar Ontfang en Uitgift, aan de Magistrature publyque Rekening doen.*

2. *Dat geene Bewindhebberen van d'Oost- en West-Indische Compagnie zoude mogen werden geëligeert, uit de Vroedschap dezer Stad, maar uit de voornaamste Koopluiden.*

3. *Dat geen Hoofdofficier dezer Stad, mitsgaders geen Bailjuw van Kennemerland of Brederode, mede zou mogen zyn of blyven in de hooggemelde Vroedschap.*

4. *Dat niemand tot eenige Officien, profitable Ampten, of Beneficien dezer Stad, zoude mogen werden gepromoveert, als een Ingeboorne van deze Stad, of van de Provintie van Holland en West-Friesland.*

5. *Dat niemand, wie het ook zoude mogen wezen, meer als een Ampt of Officie dezer Stad concernerende, zoude mogen bedienen, ten ware hy van 't zelve Ampt of Officie 's jaarlyks geen 400 Caroli Guldens zoude konnen profiteeren.*

6. *Dat niemand in de hooggemelde Vroedschap dezer Stad zoude mogen zyn, of daar toe zoude mogen werden geëligeert, als die geene, dewelke is van de Aanzienlykste, Vermogenste en Wyste dezer Stads Burgery, en een oprecht Lidmaat van de waare Gereformeerde Religie; mitsgaders een getrouw Voorstander van deze Staat en Stad, als mede een oprecht en van lange tyd getrouwe Liefhebber van zyn Hoogheid den Prinse van Oranje, genegen zynde de Privilegien te helpen maintineeren.*

7. *Dat overmids de Burger-schuttery dezer Stad, onder solemneelen Eede moet belooven, de Handvesten en Privilegien dezer Stad te helpen maintineeren, ook aan dezelve Burger-schuttery, door den Druk zoude mogen werden gecommuniceert, en uitgegeven, alle de Privilegien, Handvesten en Voorrechten die haar zyn verleent, door de Graaven en Regenten van Holland en West-Vriesland, t'zedert de eerste Grondvest van deze*

Stad

Stad en Burgery, tot op den tegenwoordigen dag toe, behoudens (onder 't Beleid van zyn Hoogheid den Prinse van Oranje) haar Vryheid, haarlieder uit het Recht der Natuure en 't Recht der Volkeren, mitsgaders het Recht des Oorlogs competeerende.

Additien en nadere Consideratien, dienende tot het Request by de algemeene Burger-schuttery der Stad Haarlem, noopende de Electie van henlieden eigen Hoofden, aan de Ed. Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren der zelver Stad gepresenteert. Te kennen gevende,

1. *Dat de Burger-schuttery, tot het pareeren van Militaire Ordres, gevoeglyker zoude werden gebragt, door de gunst en het beleid van Hoofden, tot hun genoegen by henluiden uit henluiden geëligeert; als door het quasi Respect en Commando van Hoofden, die hen door de Magistrature zomtyds tot henlieden ongenoegen zoude mogen werden geobtrudeert.*

2. *Als mede, dat de meening en intentie van de Burger-schuttery niet is, om, hun eigen Hoofden geëligeert hebbende, door dezelve de Heeren Politieque Regenten, met seditieuse voorslagen uit den naame van de Burgery te doen, zomtyds te incommoderen, of haar E. Respect en Authoriteit eenigzints te besnoeijen; maar om dezelve Heeren Regenten in haar E. volle Respect en Authoriteit tegens alle quaadwilligen te beter en veiliger te helpen maintineeren.*

Waarom dan dezelve Burger-schuttery met alle reverentie zich keerende tot zyne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, (alzo aan zyne Hoogheid de dispositie van het bovengemelde Request is geoffereert) ootmoediglyk als noch verzoekt, dat zyne Hoogheid hen Supplianten gelieve te admitteeren tot het nomineeren van een dubbeld getal van hunlieden Hoofden, conform het voorsz. Request, om by zyne Hoogheid als Stadhouder, Gouverneur en Kapitein Generaal, mitsgaders Hoofd van de Militie dezer Landen, daar uit dan een enkel getal te werden geëligeert, op dat zyn Hoogheid en de welgemelde Heeren Regenten, best verzekert zouden mogen zyn, dat de gemelde Hoofden waren bequaam tot haarlieder respective Chargien, en getrouwe Patriotten van dit Vaderland, mitsgaders ware Liefhebbers en geen Flatteurs van zyne hooggedachte Hoogheid: 't welk doende, &c. ut in Principali.

De Heeren Burgemeesteren het Request en Articulen gelezen hebbende, bevonden dezelve van zulken gewigt en consequentie, dat zy begeerden de zaak in advys te houden tot den volgenden dag, als wanneer zy, na veel tumults, de Supplianten contenteerden met een mondelinge Publicatie van de puye, en met aanplakken van Biljetten op alle publyke plaatzen: „Dat zy gezint waren de goede Bur-

„ gery by haare Privilegien te maintineeren, en voorts de geheele „ zaak aan zyn Hoogheid op te draagen, op dat dezelve daar in zou „ disponeeren na zyn welgevallen, nomineerende eenige Heeren, „ om deze zaak aan hooggedachte zyn Hoogheid op te draagen, en „ gevende aan de Burgery licentie, dat zy mede eenige uit den haa- „ ren ten zelven einde wilden deputeeren. Gelyk geschiede.

Zyn Hoogheid inmiddels van deze Burgerlyke commotie kondschap krygende, zond derwaards een Compagnie Paarden onder den Collonel *Almelo*, en een Compagnie te Voet. Voor de welke de Burgers de Poorten toeslooten, en hun ophielden, om niet binnen te mogen komen.

De Stads- en Burger-Gecommitteerdens de Commissie van hunne respective Principaalen by zyn Hoogheid afgelegt hebbende, vond hooggemelde zyn Hoogheid goed, om op de aangeboden Articulen en Requeſt, het Advys van de Vroedschap der Stad Haarlem te hooren, en gaf een ernstig bevel aan de Burgeren: „ Dat zy hunne O- „ verigheid alle gehoorzaamheid zouden bewyzen, en zyne Paten- „ ten op de twee voorsz. Compagnien beter respecteeren.

Hier op ontbood de Burger-krygsraad, op den 8sten van September, 's voormiddags, de Burgers na hunne respective Doelens, hen afvraagende: „ Of zy de voornoemde Patenten van zyn Hoogheid „ wilden pareeren, of niet? Zommige stonden toe, dat men de twee voorsz. Compagnien zouden laaten binnen komen; doch andere, die wat heeter gebakert waren, wilden daar toe geenzints verstaan, maar vermaanden zich onder malkanderen, dat de geheele Burgery behoorden in de Wapenen te komen; waar van de meest Oproerige na den middag een begin maakten, die de andere Burgers met derzelver Officieren met veele bedreigingen dwongen, om in hun volle monture op de Doelens te compareeren; alwaar zy in die confusie verkooren 24 Perzoonen, of uit ieder van de 8 Compagnien 3 Burgers, dewelke terstond den oude Krygsraad excuseerden; waar op zy alle onder hunne Vendels, omtrent 6 uuren, na de Markt trokken, daar zy confuselyk onder malkanderen zworven, tot omtrent 11 uuren 's nachts, wanneer zy hun met troepen van 8 a 10 begaven na de huizen van alle de Regenten, die zy, tegen alle protestatien, met dreigementen en bespottingen dwongen, om en corps op 't Stadhuis te vergaderen; alwaar de voorsz. 24 Burger-mannen, uit naame van de geheele Burgery, van de Regenten begeerden: „ Dat zy hun-

„ ne

„ ne reſpective Employen van Regeeringe zouden quiteeren, de
„ Stads Sleutels aan de Burgers overgeven, en bekennen, dat zy
„ niet meer te zeggen hadden, als de minſte onder de Burgeren.
't Welk zy ook alle deeden, zeggende in het afgaan van het Stadhuis aan de meenigte der Burgers: „ Mannen, nu zyn wy altemaal
„ gelyk, en wy hebben nu niet meer te zeggen als gy.

Hier mede nam deze commotie in de nacht om twee uuren een einde, en met den aankomenden dag weder een aanvang; want als de Burgers doe hunne bedryven overdachten, oordeelden zy noch een groote misſlag begaan te hebben, door dien zy de Secretariſſen noch in hunne Bedieningen, en de Secretarye onverzegelt hadden gelaaten, waarom zy hen in een goed getal weder begaven na het Stadhuis, deeden de Secretariſſen de Secretarye quiteeren, met intentie om dezelve te ſluiten, en van buiten met een Stads Zegel te verzekeren tegen allen acces van iemand, die daar van een Sleutel mogt hebben, behalven ordinaire Sleutels, die zy op de Hoofdwagt in bewaaringe bragten. Maar dewyl de Stads Zegels niet voor de hand waren, en de Burgers geen kennis hadden om die te vinden, wierden zy te rade het Stads Wapen op de Deur van de Secretary te zetten met het Yzer, daar mede men de Dieven brandmerkt.

Kort daar na quam de Burgery weder in de Wapenen, met voorneemen, om de twee Patenten van zyn Hoogheid na te komen, en de twee voorſz. Compagnien in te laaten, ten welken einde zy hen van de Groote Houtpoort af, tot op de Markt, in twee reijen ſtelden, tuſſchen dewelke zy de voorſchreve twee Compagnien deeden door marcheeren tot op de Markt: maar dewyl inmiddels eenige der Burgers een valſche argwaan opvattede, als of die twee Compagnien wel Franſche of Sauvegardens van dien Koningk mogten zyn, leiden zy dezelve eens de Markt rondom, en dezelve weg en Poort weder uit, die zy ingekomen waren, werdende hun door de 24 Burgermannen buiten de Poort aangewezen ſtallinge en voeder, daar mede zy hen konden vrolyk maaken, en moeſten aanzien, dat de Poorten weder voor hen geſlooten wierden: trekkende de Burgers weder na de Doelens, alwaar de voorſchreve 24 Mannen eenen nieuwen Krygsraad aanſtelden, en een Nominatie maakten tot een nieuwe Vroedſchap, ſtellende boven aan alle de 32 oude Heeren, en tot een dubbeld getal noch 32 nieuwe uit het midden van hen, waar mede zy 8 Perzoonen uit de voorſchreve 24 deputeerden aan zyn Hoogheid:

heid: dewelke antwoorde, daar op Commissarissen na Haarlem te willen zenden. Onderwylen was 'er in de Stad een volkomene Anarchie, of eene Gemeente zonder Regeering, ten zy men de overige 16 Burger-mannen voor de Regeering wilde neemen. Zie *Sylvius*, *Casteleyn*, enz.

De meeste der 24 Mannen, zo niet alle, maakten staat, om zelve tot de Regeeringe door zyn Hoogheid geavanceert te worden, dat hun geheel mislukte: want als op den 12den van September de Heeren *Albrecht Nierop*, oudste Raad in den Hove van Holland, en *Johan Wierts*, Raad en Rekenmeester van zyn Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, in de Stad waren gekomen, hebben dezelve, na examinatie van zaaken, op den 16den, van 't Stadhuis doen publiceeren, niet alleen de volgende Generaale Amnestie, maar ook een Acte van zyn Hoogheid, daar by den nieuwen Krygsraad wierd vastgesteld, en de geheele oude Regeering gecontinueert, uitgenomen alleen een eenig Heer, namentlyk, Mr. *Johan Everswyn*, President-Schepen, in welks plaats gesteld wierd *Balthasar Coymans*, Ridder, Heer van Streefkerke; luidende gemelde Acte dus:

WILLEM HENRIK, by de gratie Gods, Prinse van Oranje en Nassau, Grave van Catzenellebogen, Vianden, Dietz, Lingen, Meurs, Buren, Leerdam, enz. Marquis van Ter Vere en Vlissingen, Heere en Baron van Breda, enz. Gouverneur en Stadhouder van Holland, Zeeland en West-Vriesland, Kapitein Generaal en Admiraal der Vereenigde Nederlanden:

Doen te weeten: Dat wy in deze bekommerlyke tyden niet meer ter harte neemende, als dat de respective Steden en Provintien, onder ons Stadhouderschap resorteerende, mogten werden gebragt in zodanige ordre en Regeeringe, waar door der zelver ruste en voorspoed werde gestabileert, en ons door eenige Afgezondene voorgedragen zynde, dat in de Stad van Haarlem, tusschen de Regenten en Ingezetenen, zodanige diffidentie was ontstaan, waar door ons goed oogmerk niet kan werden bereikt: en vorders uit het rapport van Commissarissen Aalbrecht Nierop, *oudste Raad in den Hove van Holland en West-Vriesland, en* Johan Wierts, *onzen Raad en Rekenmeester, die wy (door pressante affaires ons Persoonelyk in de voorsz. Stad niet kunnende laaten vinden) aldaar tot wegneeminge van de voorzeide diffidentie hadden gezonden, dat verscheide onordentelykheden van wegen de Ingezetenen tegens de Regenten aldaar waren gepleegt, hebben wy, naar ingenomen rapport van gemelde Commissarissen,*

die

die haar binnen de voorsz. Stad op alles hadden laaten informeeren, op de Requeste, mitsgaders de zeven Artykelen, uit den naame van de algemeene Schuttery aan ons overgelevert, gedisponeert in maniere als volgt:

Eerstelyk, raakende de Officieren in den Krygsraad, hebben wy tot Collonel van den Ouden Doelen gesteld, gelyk wy stellen mids dezen, Dirk Deyman, *Raad en Vroedschap der voorsz. Stad. Tot Kapitin van het Oranje Vendel,* Gillis van Hoornbeek: *en tot Luitenant,* Frederik Kouseband. *Tot Kapitein van het Witte Vendel,* Mattheus Everzwyn: *en tot Luitenant,* Christoffel van Beek. *Tot Kapitein van het Blaauwe Vendel,* Mr. Jacobus Wallis: *en tot Luitenant,* Mr. Christoffel van Valkenburg. *Tot Kapitein van het Gecouleurde Vendel,* Doctor Godin: *en tot Luitenant,* Cornelis Cloribus. *Vorder tot Collonel van de Nieuwe Doelen,* Floris Swan, *Raad en Vroedschap der voorsz. Stad. Tot Kapitein van het Oranje Vendel,* Pieter Kluyskens: *en tot Luitenant,* Hans Baelli. *Tot Kapitein van het Witte Vendel,* Dirk Damius: *en tot Luitenant,* Abraham van Gelder. *Tot Kapitein van het Blaauwe Vendel,* Cornelis van Loon: *en tot Luitenant,* Francois Palm. *Tot Kapitein van het Gecouleurde Vendel,* Eduard van Cralen: *en tot Luitenant,* Arnout Gudde. *En eindelyk tot Fiscaal van de voorsz. acht Compagnien,* Geldof van Vladrakke.

Welverstaande, dat deze Keuze alleenlyk zal wezen voor deze reize, zonder te trekken in consequentie: maar dat in toekomende by den Krygsraad zullen werden genomineert vier Perzoonen uit de Vroetschap, om daar uit by de Heeren Burgemeesteren twee tot Collonels te werden verkozen.

Van gelyken zullen by den zelven Krygsraad uit ieder Compagnie werden genomineert twee Kapiteinen en twee Luitenants, om daar uit by Burgemeesters een Kapitein en Luitenant voor ieder Compagnie gekozen te werden.

Zullen ook twee Fiscaalen by den Krygsraad werden genomineert, om by gemelde Burgemeesteren daar uit een gekozen te werden, en dat alles van drie tot drie jaaren.

Komende wyders tot de boven-gementioneerde Articulen, verstaan wy, dat op de drie eerste, meldende, dat de Ampten van Ontvangers, Bewintbebberen, den Hoofd-Officier en den Bailjuw van Kennemerland behoorden te werden gesepareert van de Vroetschappen, voor als noch niet en kan werden gedisponeert.

Het vierde Artykel, als strydig tegen de Privilegien van den Lande, en prejudiciabel zynde zo wel aan den Staat in 't gemeen, als aan de Stad in 't particulier, kan niet toegestaan werden: des niet te min zullen alle de gene, die tot eenige Officien, profitable Ampten of Beneficien der voorsz. Stad zyn, of noch zouden mogen werden gepromoveert, gehouden zullen wezen aanstonds, of by de aanvaardinge van dien, Poorteren der voorsz. Stad te worden, en te voldoen de rechten tot het voorsz. Poorterschap staande, of zullen by faute van dien genoodzaakt wezen haar voorsz. Officien, Ampten of Beneficien te verlaaten.

Op

Op het vyfde Artykel verstaan wy, dat niemand, wie het zoude mogen wezen, meer als een Ampt of Officie, de Stad Haarlem concerneerende, zal mogen bedienen, ten ware hy van het zelve Ampt of Officie geen 600 *Guldens 's jaars Tractement zoude proffiteeren: en iemand bevonden werdende meer als een Ampt of Officie te bedienen, waar toe een vast Tractament van* 600 *Guldens of daar boven is staande, zal gehouden wezen dezelve andere of meerdere Ampten te verlaaten tot zyn keure en optie.*

Het zesde Artykel, namentlyk, dat die geene, die tot Vroetschap zullen werden geëligeert, zullen moeten wezen de Aanzienlykste, Vermogenste en Wyste van de Burgery, Lidmaaten der Gereformeerde Religie, getrouwe Voorstanders van den Staat en Stad, onzen Perzoon oprecht geaffectioneert, en genegen de Privilegien te maintineeren, word absolutelyk toegestaan.

Eindelyk, ordonneeren wy, dat aan de Burger-schuttery door den Druk zullen werden gecommuniceert alle, zo oude als nieuwe, Privilegien, Handvesten en Voorrechten, de voorsz. Stad competeerende, voor zo veel dezelve dienstig en nut zullen bevonden worden.

Verders wat belangt de Nominatie van 32 *Perzoonen, die de* 24 *Gecommitteerden van de Burgery der Stad Haarlem, zo by haar Schriftelyke Request, als bygevoegde Memorie, beide by dezelve* 24 *ondertekent, verzogten dat mochte dienen benevens de Nominatie der oude Regenten, als een dubbeld getal, om daar uit by ons een nieuwe Vroetschap geformeert te werden, en zekerlyk bericht zynde, dat aan de eene zyde deze nieuwe Nominatie zeer informeel was, ja zo verre, dat de Vertoonders in presentie van onze Commissarissen, meer als de helft van de nieuw genomineerde Perzoonen hadden gerecuseert; en aan de andere zyde, dat tegen de oude Regenten niets reprochabels en wierde ingebragt, de Religie, Politie of eenige Factie rakende; maar ter contrarie, dat dezelve Regenten van ouds bekent waren als singuliere Yveraars tot voordeel van den Staat, Stad en onzen Perzoon, zo hebben wy goed gevonden, zo uit de Nominatie van de voorsz. oude Regenten, als uit die geene, die van nieuws opgestelt en genomineert zyn, tot Vroetschap te stellen, gelyk wy stellen mits dezen deze navolgende Perzoonen:*

Andries van der Horn,
Jacob Steyn, Augustynsz.
Mr. Jacob Druyvesteyn,
Mr. Mattheus Steyn,
Cornelis Duyvens, de jonge,
Mr. Johan van Thilt,
Dr. Willem van Teffelen,
Mattheus Schatter,
Dr. Mahu le Febure,
Jonas de Jong,
Jacob Pietersz. de Ram,
Dirk Cornelisz. Deyman,
Gillis Bouchellion,
Mr. Adriaan Bakker,
Floris Swan,
Mr. Adriaan van Bosvelt,
Jan Bartholomeusz. Veer,
Mr. Cornelis Gravesteyn,
Mr. Cornelis Loo,
Cornelis Sylvius,
Ysbrant Schatter,
Willem Turk,

Mr.

Mr. Johan Ruyl,
Gillis van Clarenbeek,
Paulus Vermeulen,
Mr. Meynard Vianen,
Mr. Salomon van Echten,
Mathys Haaswindius,
Mr. Willem Fabricius,
Ysbrant Diks,
Anthony Koning,
Balthasar Coymans, *Heer van Streefkerke.*

Lastende onze Commissarissen de zelve in onze Naam den behoorlyken Eed af te neemen.

Gedaan in 's Gravenhage den 14*den van September* 1672.

G. H. Prince d'Orange.

Ter Ordonnantie van zyn Hoogheid, C. HUYGENS.

En de Amnestie-Publicatie, mede als volgt:

Aan ons Aalbrecht Nierop, *Oudste Raad in den Hove van Holland, en* Johan Wierts, *Raad en Rekenmeester van zyn Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, als specialyk van dezelve zyne Hoogheid gecommitteert, om de Regeeringe der Stad Haarlem wederom in goede Ordre te brengen, by de Heeren Regenten derzelver Stad openhartelyk verklaart zynde, gelyk zy als noch verklaarden, dat zylieden alle in 't gemeen en ieder in 't particulier, niet meer wilden gedachtig wezen de Ongeregeltheden, t'zedert weinige dagen herwaarts by eenige Ingezetenen binnen deze Stad gepleegt: maar al het zelve meer toeschryvende aan een verkeerden Drift, als aan eenen gepremediteerde Malitie, geerne wilden vergeven en vergeeten; zonder daar over eenige recherche of onderzoek te laaten doen, of gedoogen gedaan te werden: Zo hebben wy, uit de Naame van hoog gedachte zyn Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, pryzende voor eerst in de gemelde Heeren Regenten haare Vaderlyke genegentheid en affectie tegen haare Burgers en Ingezetenen, goedgevonden dezelve Ingezetenen te vermaanen en belasten mits dezen, schuldige weder-liefde en gehoorzaamheid aan haare respective Overheden te bewyzen, dezelve met alle behoorlyke eerbiedigheid en respect te bejegenen, d'eene Burger den anderen over het gepasseerde niet te injurieren, en verder alles te doen, dat de plicht van een goed Burger en Onderdaan is medebrengende.*

Verstaan wyders, dat alzo mids de verandering der generaale Regeering, ook eenige veranderinge is gevallen in den Eed, die de Burger-Schuttery gewoon is te doen in handen van de Krygsraad, den zelven Eed met den eersten by de Schutters zal werden vernieuwt, ordonneerende de gemelde Krygsraad de voorsz. Schutters den inhoud van den zelven Eed wel te doen begrypen.

Ordonneeren verders, dat van nu af aan de Dagwachten, als tot noch toe onnoodig, ja ondienstig aan de Stad, en al te lastig voor de goede Burgers, in toekomende en tot nader ordre zullen cesseeren en ophouden.

Met alle het welke voorschreven wy vastelyk vertrouwen, dat de Heeren Regenten in haar Eer en Reputatie, de Burgers in haar Ruste en Vrede, en de Stad in haaren ouden Luister, zal wezen en blyven gesteld.

Aldus gedaan, ten overstaan van ons Commissarissen hier onder geschreven, binnen de Stad Haarlem, den 16den van September 1672.

En was getekent,

A. NIEROP en J. WIERTS.

Zie *Sylvius*, als boven.

In den jaare 1674, den 14den van Maart, na dat de Vrede tusschen hun Hoog Mogende en den Koningk van Grootbrittannien weder gesloten was, wierd te Haarlem, als mede alom in de Nederlandsche Steden, volgens hooge order, eene Dankdag over dezelve gehouden, en veele Vreugdetekenen aangeregt, zo met het lossen van Kanon, luiden der Klokken, 't branden van Piktonnen, enz. Zie *A. Casteleyns* Mercurius.

In den jaare 1675, tusschen den 4den 5den van November, stormden 't uit den noordwesten in Holland zo hevig, dat de Ydyk tusschen Haarlem en Amsterdam, tegen alle aangewende arbeid, door een hevige perszing van 't Water doorgespoelt, en aan de 18den Paal aan geene zyde halfwegen na Amsterdam, tusschen de 30 en 40 Roeden in de breedte, en 33 Voeten in de diepte, doorbrak: en vermids de Slaaperdyk, by Spaarendam, door 't hooge Water overgespoelt was, en vervolgens mede op verscheide plaatzen doorbrak, wierd het omleggende Land tot Duin toe onder water gezet. Daar geschiede zeer veele schade zo aan Menschen, Huizen, Beesten, en Schepen. Ook zeide men, dat het Water eenige Duimen hooger had gestaan, als weleer in die vreesselyke Alderheiligen Vloed. Zie, als boven.

In den jaare 1678, wierd by hun Ed. Groot Mogende de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland gerezolveert, om de Maat van de Turf door de geheele Provintie op eene voet te brengen, alzo daar omtrent groote ongelykheid in zwang ging; zommige en wel de meeste maaten met Tonnen, maar van ongelyke groote, en andere met Manden, mede zeer verschillende, en alzo niet billyker is, als dat de eene Ingezeten van een Land word getracteert en gehandelt als de andere, zo hadden hunne Ed. Groot Mogende nu goedgevonden, alle de Turf geheel Holland door met de Turfton, op de groote van de Leydsche Maat, te doen meeten; op welke con-

conditie dan de Verpachtinge van de Turf tegen April alomme was geſchied: maar omtrent het invoeren van dien heeft het overal niet eveneens voort gewilt, en wel inzonderheid te Zaardam, alwaar men voorheene met Manden had gemeeten, en de Inwoonders hun verbeelden, dat twee van dezelve tegen eene Ton gerekent, veel meer konden uitleveren als de nieuwe Tonnen; eenen *Jan van der Steng* was Secretaris te Ooſt-Zaardam en Ooſtzaanen, als mede Collecteur van de Turf-impoſt, gelyk dat ordinair van meer Impoſitien by de Secretariſſen van de Dorpen wierd waargenomen; en men had dan na Haarlem eenige Tonnen, op de Leydſche Maat te Zaardam gemaakt, gezonden, om die aldaar te Yken; maar zulks, als ſtrydig tegen het Kuipers Gild, om dat elders als binnen Haarlem gemaakt waren, geweigert zynde, zo waren voorſchreve Tonnen ongeëikt wederom gekomen, 't welk by het gemeene Volk veel gezeg heeft gegeven, even als of men een Turfmaat had willen invoeren tegen of buiten de intentie van de hooge Regeering, 't geen in effecte onwaarheid was; maar wanneer nu andere en Geykte Tonnen vaardig waren, heeft men die volgens de Ordonnantie willen gebruiken. Het was den 18den van May, als de gemelde Secretaris *van der Steng* na Haarlem vertrok, om eenige zaaken aldaar te verrigten, als onderwylen door zyne Klerken Ceelen geweigert wierden, om als voorheen met Manden Turf te meeten; 't geen by de Turfſtonſters, Turfboeren en Gemeente qualyk wierd opgenomen, en over gemurmureert, voornamentlyk, zo zy zeiden, om dat Burgemeeſter *Meindert Jochemſz. Kat* uit het zelve Schip, daar nu Ceelen toe geweigert wierden, eenige dagen te vooren met Manden Turf opgedaan had, rottede daar over op de Zuiddyk te zamen, en malkanderen ophitzende, kreegen zy een Trommel by de hand, die zy eene *Anna* de Turfvolſter om den hals hongen, en wierd doe door eene van de Wyven, die t'zamen gerot waren, de Trommel roerende, geroepen: „ Die Kapitein Rondhemd om Kaas en Brood wilden dienen, „ dat die zouden voor den dag komen. Waar op meer Jongens en Wyven als andere vergaderende, zyn zylieden al trommelende na de meergemelde Burgemeeſter *Kat* in de Noord gegaan, om de gemelde Tonnen af te vorderen en te verbranden, of aan ſtukken te ſmyten; waar toe een van de Wyven, *Bregt Zegers* genaamt, gaande voorby een Schrynwerker, een Byl op haar ſchouder had medegenomen, ſpreekende de Wyven in 't voorby gaan van des Secreta-

ris Huis zyn Klerk toe met deze woorden: „ Dat gaat 'er na toe; „ wy zullen jou ſtraks by komen. Zy ontmoeten den Burgemeeſter omtrent het Weeshuis, waar binnen de voorſz. Tonnen waren, en die om dezelve aanſpreekende; zo weigerde hy zulks, en beriſpte hen over dit doen, zeggende: „ Dat zy t'huis zouden gaan ſpinnen, „ en dat men zulk Volk wel zouden kennen, als zy om Brood van „ de Schaal quamen. Waarom zy verſtoord zynde, zyn met grooten toeloop gekomen voor 't Huis van den Secretaris, (hebbende nu eene *Lys Kattevangers* en dan een Jongen den Trommel om den hals, alzo *Anna* de Turfvolſter, ziende dat het werk zo hoog ging, die van de haare had afgedaan) en hebben tegen eenen Waaghals, Dienaar van den Secretaris, die met deszelfs Huisvrouw over de deur lag, dus uitgeborſten: „ Jou Duivelze Verklikker! koom beſchaart „ ons de Tonnen! Waar op denzelven Waaghals, als ook de Huisvrouw antwoorden: „ Dat zy na Burgemeeſteren moeſten gaan. Maar zy zeiden: „ Dat die dezelve niet wilden geeven. Waar op zylieden begonden te ſchelden en te raazen, en de Jongens met ſteenen op en door de Glazen te gooijen; zo dat het zo hard aanging, dat Waaghals tegen des Secretaris Huisvrouw zeide: „ Koom, laat „ ons in huis gaan, wy zyn ons lyf nu niet zeker. Waar op zy te zamen zyn na binnen gegaan, ſluitende de Deur toe: maar de Jongens volharden met gooijen tot omtrent 12 uuren, als wanneer het ophield.

Ondertuſſchen murmureerende en rottende, zyn zy des avonds omtrent 8 uuren weder gekomen, namen de Brandladder van de Kerk, welke voor de deur ſtond, en ramden, zo Jongens als Wyven, de Deur open en op de vloer, breekende de Ladder in drie ſtukken; en daar op in huis trekkende, begonden te rooven en te plonderen, en voornamentlyk in de Kelder, daar zy Wyn en Bier tappende en ſcheppende, dronken, vol en raazende wierden.

De Vrouw van den Secretaris had, met behulp van haar goede Vrinden en Buuren, in de ſtilſtand veel van haare Inboel en van het Comptoir geborgen, en een Expreſſe na Haarlem gezonden, om van 't gepaſſeerde voor 's middags aan haar Man berigt te geeven: die 't zelve aanſtonds aan den Heer *Mr. Jacob Druiveſteyn*, Bailjuw van Kennemerland, als onder wiens Diſtrict dit geſchied was, te kennen gaf: dewelke zyn Stedehouder, *Dr. Johannes Angils*, nevens twee Heeren Leenmannen, *Francois Palm* en *Dr. Nicolaas le Febu-*

re, een Klerk van den Secretaris van Kennemerland, de Bode en 4 Dienaars van de Justitie, om hun te informeeren, heen heeft gezonden; dewelke, reizende over Halfwegen, door stilte als anderzints, niet voor 's avonds over 10 uuren te Zaardam eerst aanquamen.

De Secretaris *van der Steng*, na huis trekkende en komende op den Hoogen Dyk, aan de Westzyde omtrent den Overtoom, quamen hem aldaar eenige Vrouwen tegen, van goede wille, hem waarschouwende: „ Dat hy niet verder wilde komen, of dat hy een dood Man „ zoude zyn, en dat zy (de Plonderaars) hem levendig zouden ver- „ scheuren. Waar op den Secretaris resolveerde, (mede verstaan hebbende, dat het met zyne Huisvrouw en 9 levendige Kinderen noch wel was) tot eenen *Pieter Vink*, Apothecar aan de Westzyde, in te gaan, en aldaar tot de nanacht te verblyven; van waar hy weder na Haarlem is vertrokken, en zo voort na den Haag, om van het gepasseerde aldaar kennisse aan de Hooge Overigheid te geven.

Onderwylen waren de Stedehouder, Leenmannen, enz. gekomen by eenen *Jan Adriaansz. Boter*, Kastelein in het Moriaanshoofd, aldaar verstondenze de regte geschapentheid van de zaak, en dat het geheele Huis door duizende Menschen geplondert, overal geraseert, en noch vol dronken en vol gezopene Menschen was, die als dolle Lieden aangingen; en wierd den Stedehouder mede gewaarschouwt, dat hy zich met zo weinige Assistenten in 't Huis van den Secretaris by de donkere nacht niet zoude begeven, onder die dolle en razende Menschen, of dat hy een Man des doods was.

Ondertusschen was het gerucht in 't Huis gekomen, alwaar zy plonderden en roofden, dat den Bailjuw met zyn Dienaars gekomen waren, om hun te weeren, en 't plonderen te beletten; dan zy gingen daar op te sterker aan, en riepen: „ Waar is hy? Laat hem ko- „ men, zo is hy op zyn laatste gras, en een dood Man. Houdende voorts hunne Messen gereed, om hun voorneemen uit te voeren.

Den Stedehouder begaf hem echter, nevens de Heer *Palm*, en zyn Dienaars, in Huis, vonden een groote meenigte Plonderaars, meest Turfboeren, hun Knegts en vreemde Jongens, dewelke voor 't meeste gedeelte van de goede Lieden met Aalmoessen onderhouden wierden, en waar by ook eenige Ingezetenen hunne Kinderen gevoegt hadden, veele noch bezig zynde met 't spoelieren en plonderen, en andere hun vullende met Wynen en Bieren, die in de Kelder van den Secretaris in goede quantiteit lagen, en schandelyk

misbruikt wierden, waar van veele zo veel al hadden ingenomen, dat zy door dronkenſchap naauwlyks wiſten wat zy deeden: 't welk de Stedehouder, (wordende, zo dra in huis quam, van zyne Dienaars afgeſneden) nevens den Heere *Palm* hebben moeten aanzien; en was het voorſz. Volk zodanig aan 't hollen, dat als doe geen middel by der hand konde genomen worden, om het zelve te beletten.

Den Stedehouder begaf hem weder na *Jan Adriaanſz. Boter*, alwaar verzogt wierd van eenige Buuren en goedwilligen tot den Secretaris *van der Steng*, dat hy hun wilde aſſiſteeren, om eenige Papieren van belang te bergen, die in een Kaſtje, ſtaande in het Comptoir, beſlooten waren: 't geen wierd uitgevoerd. En 't was aanmerkelyk, dat terwyl de raazende Menſchen plonderden en zich vol zoopen, door de Goedwilligen een Kiſt met Geld, nevens een Zak met Geld, uit de Kolk van den Haart gehaalt, uit het Huis droegen, en in 't Veld verborgen; dat daar na voor den dag quam. Veele Moedwilligen, afgeſlooft en dronken zynde, vertrokken ondertusſchen, en de verdere overblyvende wierden door den Stedehouder en zyn Dienaars uitgedreven. Terwyl brak den dag aan, als wanneer de Dienaars van den Baljuw in huis wierden gelaaten; die met behulp der Goedwilligen de Deur en Venſters met Planken hebben toegeſpykert.

Des Donderdags quamen noch twee Leenmannen, als de Heeren *Willem van Wiſſelt* en *Cornelis van Loon*, met *Pieter Baas*, Secretaris van Kennemerland, van Haarlem, welke met den anderen, na dat den Stedehouder aan hun rapport had gedaan, goedvonden, by hun te ontbieden de Heeren van de Regeeringe van de Ooſtzyde van Zaardam, om met malkanderen te delibereeren op de middelen, tot ſtuitinge van de verdere ſpoelieringe en plonderinge: maar quamen alleen de Burgemeeſter *Hals*, en *Frederik Franſz. Jonker*, Schepen en Kapitein, aan welke wierd voorgehouden: „Of de gemelde plon„dering en ſpoeliering niet had kunnen geſtuit worden? Immers dat „het als doe noch tyd was om het voor 't toekomende te doen. Maar wierd geantwoord: „Dat zy het niet konden helpen, dat het hun „leed was, en dat de Burgery niet wel in 't Geweer konde worden „gebragt; dan, dat zy hoopten, dat het nu wel zoude gaan. En zyn zo geſcheiden, aanneemende den Burgemeeſter *Kat* te ſpreeken: dewelke al gerucht gehoort hebbende, dat het hem wel mede mogt gelden, op middelen dagt, om 't zyne te ſalveeren.

Kort

Kort daar na, zynde de klok omtrent half 12 uuren, en de Gemeente uit de Kerk, alzo het Hemelvaarts-dag was, zo wierd de Klok getrokken, en na dezelve wat geluid had, het volgende uit een der Venſters van de Kerk gepubliceert, op den naam van Burgemeeſteren, Schepenen en Vroedſchappen, hoewel het niet door alle was beſtelt:

Burgemeeſteren, Schepenen en Vroetſchappen aan de Ooſtzyde van Zaardam hebben geresolveert en vaſt geſtelt, zo gedaan word by dezen, dat de Volſters van de voornoemde Ooſtzyde de Turf met Manden weder zullen meeten, als van alle tyden gebruikelyk is geweeſt, zonder eenige Tonnen te gebruiken. Actum in 't Dorps Weeshuis tot Zaardam voorſz. den 19 *van May* 1678.

't Geen van een groote meenigte Menſchen, oud en jong, op 't kleppen van de Klok toegevloeit, wierd gehoord; die daar op begonden te roepen: „ Victorie! Victorie! nu zyn zy (meenende daar „ mede de Regeering) de klem al kwyt; nu ſchytenze 'er voor; nu „ moeten meer Pachten af. En wierd aanſtonds het gepubliceerde aan de Kerkdeur geplakt.

Alle het welke by de Heeren Leenmannen qualyk wierd opgenomen, niet alleen om dat het zonder hunne kenniſſe was gedaan, maar ook om dat zy oordeelden, dat daar mede de Seditie wierd gevoed, en dat in allen gevalle Burgemeeſteren, Schepenen en Vroetſchappen daar toe niet waren gequalificeert, als zynde een zaak, die de Hooge Overigheid conſerneerde; zo dat daar op den Stedehouder en Heeren Leenmannen de Regenten van de Ooſtzyde by hun hebben ontboden; doch quamen niemand als Burgemeeſter *Hals*, en een Schepen; welke voorgehouden wierden: „Het groot abuis, dat „ 'er begaan was met de gedaane Publicatie, en de quaade conſe- „ quentien, die men daar uit had te vreezen. Toonende een groot misnoegen en reſſentiment, en proteſteerende daar tegen wel ſcherpelyk. Waar op den voornoemden Burgemeeſter *Hals* antwoorde: „ Dat zy het om beſt wille hadden gedaan, meenende daar door het „ Volk te ſtillen. En wierd dien dag voort door gebragt, om de Regenten te beweegen tot de Burgery in de Wapenen te brengen, om alle verdere ongemakken daar door voor te komen: en zyn de Heeren Leenmannen met de Secretaris wederom na Haarlem gekeert, blyvende den Stedehouder met vier Dienaars te Zaardam. 't

't Graauw of de Oproermaakers nu de voorsz. Publicatie gehoort hebbende, liepen na 't Weeshuis, en eischten de Tonnen: welke hen door den Weesvader toegelaaten wierden te krygen of gegeven; waar van zy eenige op Mookenburg bragten, die zy al juichende verbranden, en smeeten de andere aan stukken; daar van eenige ter memorie een stuk na huis droegen. Ondertusschen groeide het zeggen, dat het den Burgemeester *Kat* zoude gelden, die zy voorgaven, dat mede aan de Pacht of Pachters vast was, en noch met Manden had geturft, enz. gelyk ook daar na geschiede.

Het geruchte nu al in de naaste Dorpen verspreid zynde, zo waren 'er veele daar van daan gekomen, welke hun by die van Zaardam voegende, in den laaten avond trokken na het Huis van den voorsz. Burgemeester *Kat*, met voorneemen, zo het scheen, om daar mede te rooven en te plonderen: maar wierden door den Burgemeester en de zyne met goede woorden, en belofte van Bier en Tabak, ook dat zy in zyn Huis niet of weinig zouden vinden, (alzo meest alles weg gedaan was) verhindert en afgewezen; hun aanwyzende een Biersteeker, daar zy genoegzaam Bier konden haalen, en een open Veld van *Meyndert Arentsz. Meyn*, in de Noord, daar zy het zouden drinken. Waar mede zy voor die tyd gediverteert zynde, daar na toe trokken, haalden Bier en Tabak, dronken en joelden op het Veld tot in den laaten nanacht, als wanneer zylieden weder by den Burgemeester quamen, klaagende over het Bier, 't geen zy hadden: die hun, onder 't verzoek, van dat zy hem wilden helpen voor spoelieringe bevryden, ander Bier toestond: onder welke Verzoekers van Bier een Westzaander was, welke vry veel gezach onder hun scheen te hebben, en voor Kapitein of Luitenant speelde: nu dronken en vol wordende op het Veld, begeerden zy Wyn te hebben, en zonden eenen *Boonzak* (die daar na is opgehangen) tot zekere *Dirk Jan Tymesz. Schotvanger*, op de welke zy het mede gemunt hadden, om een Oxhooft Wyn, met voorgeeven, dat zy dan zyn Huis niet zouden beschadigen, en dat gemelde *Boonzak* zorg zoude draagen, dat hem niets quaads geschiede. *Schotvanger* stond hun het Oxhooft Wyn met een pond Tabak toe, en zond hun tot *Daniel Leyts*, Wynkooper aan de Oostzyde; daar zy het al mede op gemunt hadden; dewelke hun een Oxhooft leverde: zy bragten 't zelve op het Veld, smeeten het den bodem in, en roerden (of door dronkenschap, of met voorneemen, om het Volk dol en razen-

zende te maaken) de Tabak onder de Wyn: onder welke hoop hun verſcheide Ingezetenen vermengden, die (indien men ze noemden) zichzelven zouden moeten ſchaamen, en niet zo zeer om te plonderen, als wel om te drinken en zuipen gekomen waren. De morgenſtond gekomen zynde, zag men het Volk, zo oude als jonge, als verſlagene op 't Veld leggen, den eenen hier en den anderen op een andere plaats, en was die nacht zo veele ongebondenheid geſchied, dat het te ſchandelyk is om te verhaalen.

De Secretaris van Kennemerland te Haarlem gekomen zynde, deed aan den Heer Bailjuw van Kennemerland rapport: welken Heer de Secretaris met de Nachtſchuit na den Haag zond, om daar van, daar het behoorde, kennis te geven; gelyk geſchiede, en 't verdere door den Staat daar op gevolgt is.

Ondertuſſchen de Oproermaakers en Plonderaars van alle kanten vermeerderende, vloeiden zy na het Huis van *Simon Ooſterhoorn*, Onder-Secretaris van de Weſtzyde, en mede Collecteur van verſcheide Impoſten, woonende aan den Overtoom; dewelke alvoorens, door het quaad geruchte, een goed getal Mannen van de Burgerwacht gehuurt had, om het te beletten: maar de Oproermaakers aankomende, gingen gemelde Wachters door.

Den Bailjuw van Bloys, kenniſſe van dit werk gekregen hebbende, was daar mede gekomen, om met zyn preſentie, zo veel doenlyk was, de verdere oproeren te hinderen, en had zich, nevens *Simon Ooſterhoorn* en andere, in en omtrent het Huis begeven, en deeden met woorden, dreigen en beloften alle devoir, om het te ſtuiten; maar konden omtrent het woedende Volk geen ſtilſtand krygen; 't Huis moeſt mede onder de voet; 't was mede een Pachter; zo datze het Huis moeſten verlaaten, en aan de moedwil van dit oploopende en toomelooze Graauw overgeven: de Jongens begonnen eerſt met Steentjes in de Glazen te gooijen, en allengskens met wat grooter, tot dat, de furie nu hooger wordende, de groote, welke al meer en meer van andere Plaatzen toevloeiden, een Plank namen, waar mede men 't Water op den Overtoom ſchut, (daar onder mede de gemelde *Boonzak* was) en ramden de Deur open, vloeide in huis, ſpoelieerden wat zy vinden konden, en braken de Voormuur van het Huis af, met verwondering, dat 'er geen ongelukken geſchieden met het neêrvallen van de Ruinen. *Simon Ooſterhoorn* had mede alvorens, vreezende voor 't geene daar na geſchiede, zyn meeſte Goed geborgen en weggedaan.

In alle deze plonderingen ſcheenen zy ordre te houden, en na een Leidsman of Kapitein om te zien; den eenen deze, en den anderen een ander voor een Kapitein aanziende, daar het te gelooven is, dat die de meeſte drift en voortgang maakte, voor Kapitein gehouden wierd, zonder eenige ordentelyke beſtellinge: daar was 'er onder anderen een, die met een Stokje aanwees, waar beſt en geraadzaamſt moeſt gebroken worden; zy gaven voor, dat zy van hooger hand quamen, en dat de geene, die zy dienden, (op het preſenteeren van Geld en Bier, dat zy het plonderen zouden nalaaten) hun beter konden betaalen en houden als zylieden; zy hadden ook een oude bezegelde Brief, na alle waarſchynlykheid uit des Secretaris *van der Stengs* Comptoir verkreegen, maar van anderen inhoud, de welke zy vertoonden, daar by valſchelyk voegende: „ Dat het de „ laſt van zyn Hoogheid was, om de Pacht en Pachters uit te roei- „ jen. 't Geen wel aan de man wilde, en van ieder, ja zelve van Lieden, anders goed van oordeel en wille, gelooft wierd; zo dat zeker Regent van een ander Dorp, dat anders een eerlyk Man was, aangeſproken zynde, om dit woeden te helpen weeren, zeide: „Wel „ hoe! wat zullen wy doen? Zy zeggen, dat het van zyn Hoog- „ heid komt. Zo raakten deze nacht door.

Ondertuſſchen hadden die van de Weſtzyde, meeſt Vrouwluiden, een kring geſlagen, en geteld wie voor aan zoude gaan, om de Tonnen mede uit het Weeshuis te haalen, en aan ſtukken te ſlaan of te verbranden; 't lot viel dan op een Vrouwmenſch, die daar na gegeeſſelt is, de Trommel te ſlaan; een ander de Byl te draagen; en een derde 't Vendel van een Schortekleed te voeren; en trokken zo alle heen, haalden de Tonnen uit het Weeshuis, bragten die op een Erf aan de Weſtzyde, braken dezelve aan ſtukken, en verbrandenze; de yzere Hoepen verkogtenze, en gingen 'er mede te werk even of zy een grooten Buit bekomen hadden: maar veele brak het daar na zuur op.

Den Bailjuw van Blois en Stedehouder van Kennemerland ſpraken des Vrydags morgens malkanderen, ontbooden die van de Regeeringe van de Ooſt- en Weſtzyde in het Weeshuis aan de Ooſtzyde by malkanderen, en wierd door den Stedehouder hun te vooren gehouden: „ In wat zwaarigheid dat zy ſtaken; dat het tyd was, om „ de plonderingen te weeren: dat het onverantwoordelyk voor de „ geheele Waereld was: dat de Ingezetenen in de Wapenen moe-

„ ſten

„ ſten komen, of dat zylieden by nalaatigheid hun en hunne Nako-„ melingen in byzondere ſmerten zouden inwikkelen. 't Welk van den Bailjuw van Blois geadvoueert wezende, en 't zyne daar by voegende, preſenteerden zylieden beide na Amſterdam te gaan, en aldaar van de Heeren Burgemeeſteren eenige Militie te verzoeken, met dewelke zylieden het meenden te zullen kunnen ſtuiten; of zo zylieden Ingezetenen wilden werven, dat zylieden vooraan zouden gaan, en daar eerſt onder ſchieten. 't Welk aanmerking in de Regenten verwekten; want zylieden nu begonden te zien, dat het de Oproermaakers niet alleen om de Pachters te doen was, maar dat het ook daar na hunlieden, de Ryke en Meeſtgegoede zoude gelden. Daar wierd dan met gemeene ſtemmen gereſolveert, (niet dervende om de Gemeente Militie in brengen) dat ieder zoude aan zyn zyde, 't zy Vrywillige, of om 10 Stuivers daags, met of zonder Trom, 150 Mannen werven, gedeelt onder vier Compagnien, den Bailjuw en Stedehouder zouden als Collonellen (zo noemde men hun) voor trekken. Het gereſolveerde in 't werk geſtelt zynde, quamen die geene die geworven waren in beider zyds Weeshuizen te zamen, wierden Geweer, Kruit en Lood gegeven aan die het niet hadden, en het zelve begeerden, hunne Naamen opgeſchreven, en quaſie gemonſtert. Den Stedehouder vorderde van zyn kant van de Officieren belofte, dat zy hem en malkanderen trouw zouden byſtaan; dat geſchiede: maar willende het zelve mede van de Aangetekende hebben, begeerden veele het zelve niet te doen, zeggende: „ Wy zyn „ wel voor de Burgers, maar niet voor de Pachters en Verklikkers. 't Welk ook geſchiede aan de Weſtzyde, alwaar zy niet wilden optrekken, als onder belofte, dat men de Pachters noch Verklikkers niet zoude beſchermen: gelyk daar na in 't plonderen van de Huizen van *Jan Jochemſz. Leenen*, *Cornelis Emaus*, *Dirk Schaap* en *Klaas van Wormer* gebleeken is. Zy zyn dan opgetrokken, en elk na zyn gediſigneerde rendevous geſchikt: in 't marcheeren de Gemeente vermaanende: „ Dat zy hen ſtil zouden houden, dat het ter beſcher-„ minge van de Goeden was; en dat zy in de nacht een Lantaarn met „ een brandende Kaars zouden hangen. Voorts wierd ordre geſteld, zo door Patrouljes als andere voorzorgen, dat 'er geen meer onheil mogt geſchieden.

Inmiddels was 'er meer en meer Volk van alle kanten toegevloeit, welke veele alleen (na 't ſcheen) maar op den roof zagen, en daar

zy niet te plonderen vonden, dan het aan de Ingezetenen ten besten te geven. Dien Vrydag avond vergaderden allengskens die geene, zo Vreemde als Ingezetenen, oude als jonge, Mannen als Vrouwen, die 't plonderen in den zin hadden, nevens de Toekykers, door de Wacht doordringende, op 't Zilverpad, voor de Huizing van *Jan Jochemsz. Leenen:* welke wel vreezende voor 't geen hem over quam, zogt dezelve met het geven van Bier en Geld, 't welk zy naast de deur in een Herberg verdronken, en daar na met Wyn en goede woorden, te stuiten; maar te vergeefs, hoe zy meerder ingevolgt wierden, hoe zy meerder begeerden: zy verkreegen van *Jan Jochemsz. Leenen*, dat zy een Oxhooft Wyn mogten haalen tot *Daniel Leyts*, aan de Oostzyde, (daar zy het al mede op gemunt hadden, om dat hy, Notaris zynde, zomtyds de Pachters dienden;) maar vonden, daar na toe gaande, de Sluis door de Compagnie van Kapitein *Frederik Fransz. Jonker* (een Man van goede wille, en die zich overal yverig ten beste toonde) bezet, en de overgang toegesloten; zo dat zy met bedreiging zonder Wyn te rugge moesten keeren: waarom zy, nu vertoornt zynde, en weder op het Zilverpad voor 't voorsz. Huis komende, begonnen de Glazen in te gooijen, in Huis te loopen en te plonderen.

Cornelis Emaus, aan die zyde woonende, en geen gedachten hebbende dat het zyn Huis en Meubilen mede zoude gelden, alzo men hem, als nu geen Pachten hebbende, wys maakte, dat hy geen nood had, moest 'er ook aan; en quamen daar toe mede helpen plonderen *Cornelis Kip*, die eenige jaaren in zyn huis verkeert en door hem de meeste Kost genooten had, nevens zyn Stiefvader *Kees Buys*, die beide hun Geweer (dat zy om te beschermen hadden aangenomen, en loon daar voor trokken) neder smeeten; maar wierden ook beide daar na opgehangen. Deze Huizen, voornamentlyk dat van *Emaus*, tot de grond toe nedergeworpen en geplondert zynde, gingen zy voort op het einde van 't Pad, na *Dirk Schaap* en *Klaas van Wormer*, daar zy de Deuren opbonsden, de Glazen uitsmeeten, 't Huisraad plonderde, en alles met 'er haast omverre haalden. Na dit gedaane werk, trokkenze na eenen *Kardinaal*, Collecteur op de Zaandyk, alwaar zy met een stuk van een Balk het Huis open ramden: maar ziende dat daar niet veel te plonderen was, alzo gemelde *Kardinaal* zyn Goed geborgen had, zo gavenze het Huis ter ruïneeringe aan die van Zaandyk ten besten, dewelke het ook tot de grond toe rafeerden,

den, en veel van t'huis bragten, meenende dat het hun geöorlost was: en keerden de Beihamels, met een Schelle voor hun, door iemand, die men al mede Kapitein noemde, gedraagen, na den Dam en groote Sluis, met voorneemen, om het Huis van *Daniel Leyts*, Wynkooper aan de Oostzyde, te plonderen: maar wierden daar wederhouden, gestuit, en te rugge gedreven. Ondertusschen hadden zy al 's morgens de Thuin van den Secretaris *van der Steng* aan de Oostzyde aangetast, en die zodanig gespoelieert en geraseert in korten tyd, dat het byna ongeloosselyk scheen, ieder daar van het zyne als een roof t'huis draagende: en deeden ook zo met een Schuitenhuis, dat daar omtrent stond. Dit moesten de Bailjuw en Hoofdofficieren met goede oogen aan zien, alzo de aangenomene Soldaaten daar behaagen in hadden, en zelve tegens de Plonderaars riepen: „ Zo, Mannen! dat gaat wel: deed gy het niet, zo zouden „ wy het doen. Gelyk gezegt word, ook geschiede.

Byzonder was het, dat de meeste en grootste Oproermaakers hun des daags verschoolen, om een speelreisje reden of voeren, en des avonds vermomd, den eene met een Paruik, den ander met een aangezette Baard, en divers toegemaakt, voor den dag quamen. Ondertusschen wierd aan de Oostzyde goede wacht gehouden.

Den Stedehouder reisde Vrydag-nacht met de Vrouw van de Secretaris na Haarlem, (alwaar zy haaren Man vond) om rapport van de geschapentheid der zaake aan den Heer Bailjuw van Kennemerland te doen; en vernamen aldaar, dat 'er drie Heeren Gecommitteerde Raaden van de Heeren Staaten van Holland, nevens den Comcies-Fiscaal *du Boys*, te Haarlem gekomen waren, als den Heer *Schatter* van Haarlem, den Heer *Maas* van Leyden, en den Heer *Weering* van Gouda, expresselyk op de klagten afgezonden van haar Ed. Gr. Mog. en den Heere Prins van Oranje, om alle noodige ordre te stellen tot voorkominge van gezeide Beroerte, dewelke het Noorderquartier, en dat daar aan gelegen was, bedreigde: van dien dag na Amsterdam gereist zynde, hadden daar bezorgt 't geen hun Ed. Mog. van nooden hadden tot medewerking van hun voorneemen; gelyk ook prinsipaalyk in den Haag ordre was gestelt tot het voortpressen van twee Compagnien Militie uit den Briel, een van den Major *Ruytenburg*, en de andere van den Kapitein *le Fevre*: en was te verwonderen en met genoegen aan te merken, dat deze expeditie zo schielyk voort ging, dat, daar de tyding op Donderdag eerst in den Haag

gekomen was, de Militie in de Schepen op Saturdag al te Haarlem waren, vaarende zo voort door Spaarendam na Zaardam, daar zy op Zondag omtrent de namiddag aanquamen.

Op Saturdag, den 21ſte van May, was den Stedehouder met den Commies-Fiſcaal *du Boys* te Zaardam gekomen, (daar zy al gerucht van de Militie hadden) en onderſtonden hoe de gemoederen waren; bevonden wel, dat 'er, voornamentlyk aan de Ooſtzyde, goede wacht wierd gehouden, maar dat 'er by de gemeene Man en Oproerigen noch ſtoute woorden omgingen, en dat het deze en geene noch zoude gelden. Hier van door den Commies-Fiſcaal *du Boys* rapport aan hun Ed. Mog. gedaan wordende, zyn de Heeren Gecommitteerde Raaden, nevens den Heer Bailjuw van Kennemerland, twee Heeren Leenmannen, *Palm* en *van Wiſſelt*, de Secretaris en Bode, op Sondag den 22ſten van May, in een Jagt na Zaardam gekomen, alwaar zy op den middag arriveerden.

Ondertuſſchen verſpreiden zich het vuur van dit Oproer in de naaſtgelegene Plaatzen, als Wormer, Wormerveer, Weſtzaanen, Asſendelft en Crommenie, en zoude noch verder gegaan hebben, ten waare het geruchte, dat 'er Militie op handen en het te Zaardam geſtuit was, 't zelve verhindert had. Te Wormer ſpoelieerden en beroofden zy het Huis van de Secretaris *van Zanten*, dewelke, Collecteur van verſcheide Impoſten, met zyn Broeder (die getrouwt en Schout van dezelve Plaats was) in een Huis te zamen woonden; deze hadden, tot voorkominge van het ongeval, 't geen hun dreigden, een a twee Laſten Bier uitgeloofd; daar deze wel, maar geene niet na luiſterden, en gingen niet alleen met de plonderinge voort, maar waren zeer onbarmhartig omtrent de Vrouw van den Schout, welke, op 't uitterſte zwanger zynde, met een Schuit, waar in haare Meubile goederen waren, vluchtende, ſmaadelyk en verſoeijelyk bejegent wierd: in het plonderen was wel een van de voornaamſte eenen *Pieter Dirkſz.* Gravemaaker, (alias *David* de Gravemaaker) met zyn Zoon *Jan Klink*; welke *David* voorheen van den Schout over een zekere zaak bekeurt zynde, en een Ducaton hebbende moeten geeven, nu op het Huis van de Secretaris zittende, de Pannen van boven werpende, t'elkens riep: „ Dat is voor de Ducaton. Ook wierd in die zelve furie aangetaſt 't Huis van eenen Collecteur *Cornelis Ykels*, 't welk mede, onder de indruk dat het Pachters waren, en voort moeſten, meeſt onder de voet wierd gehaalt. Van daar

daar gingenze na 't Huis van eenen *Klaas Jasperſz. Viſſcher*, Zoon van een Pachter, die zy mede dreigden; alwaar een van de Oproermaakers, namentlyk *Jan Dirkſz. Kneepje*, een Beitel en Hamer in de handen hebbende, zeide: „ Die dien Man wilde beſchermen, „ zoude hy met die Beitel de teenen van de voeten kappen. Maar 't ging niet voort. Ondertuſſchen was 'er een Man (die 't in 't hoofd ſchorte, en zich inbeelde dat hy groote koopmanſchappen en zaaken te verrichten had) van Crommeniedyk mede onder deze Oproerigen gekomen, dewelke te Wormer komende, ſcheen tot het plonderen ordre te willen ſtellen, en de Lieden, die genoegzaam in ſtilte waren, weder op te wekken: hy was afzonderlyk met een Star op de borſt, en ander zot gewaad toegemaakt; hem wierd veel toegeſchreven, eer men genoegzaame informatie kreeg: maar werd daar na als niets bevonden, zynde enkeld een uitzinnig Menſch.

De Regenten van Wormer, na 't gepaſſeerde, ſtelde mede goede ordre, merkende, dat op die opgeraapte naam van Pachters, het hun niet anders als aan plonderen ſchorte, en deeden hunne Ingezetenen in de Wapenen komen; waar mede zy de Oproerigen ſtuitede. Die van Jiſp, zo na aan 't vuur, zouden mede in brand hebben geraakt; maar 't wierd mede aldaar voorzichtig belet. Te Wormerveer dreigden zy mede een Pachter of Collecteur *Cornelis Jasperſz.*; maar deeden daar niet veel ſchade: zo ook tot noch eenen anderen, *Jan Alewynſz. Zeylemaaker*, die met het opneemen van zyn vloer als anders, uit vreeze van ruïne, zichzelve byna van binnen zo veel ſchade had aangedaan, als van buiten geſchiede. Het vuur ging ook op te Weſtzaanen, alwaar de Ingezetenen van die Plaats trachten te plonderen eenen ...... Collecteur en Notaris, en zouden ook 't Huis geſpolieert hebben, ten waare den Predikant aldaar, *Do. Hajius*, 't zelve, zo door zyne woorden, hun op een Chriſtelyke wyze aanſpreekende, als door dreigementen, dat by aldien zyne woorden niet helpen mogten, hy het zelve met alle zyne macht mede zoude weeren, had geſtuit: waar door zy van 't verdere aflaatende, weder na huis gingen; hebbende echter gemelde Huis vry wat beſchadigt. Te Aſſendelft hadden de Ingezetenen mede doende geweeſt, meer met bedreigen als met 'er daad, waar door meer ſchade tot *Jochem Jacobſz. Leenen*, *Wildeboer*, als *Jan Peet*, alle Pachters, door het afbreeken en afneemen in hun eigen Huizen was geſchied, als wel door de Quaadwilligen. Te Crommenie

nie had eenen *Willem Gavesz.*, mede Pachter, vreezende voor onheil, dat hem mogt over komen, alles wat hy sloopen konde in zyn Huis ordentelyk gesloopt; waar door die geene, welke quamen om hem te beschadigen, bewoogen wierden hem niets aan te doen, als niets kunnende uitvoeren.

Zo als het vuur opgegaan was, zich alom verspreidende, zo verspreide ook het gerucht, dat 'er Soldaaten op de been quamen, en dat de Oproermaakers niet van hooger hand, maar alleen uit een booze moedwil om te plonderen quamen. Dit is eigentlyk 't berigt van de Huizen die geplondert of beschadigt zyn: wat belangt de Meubilen, Geld en Goederen, had meer geroeps als 't wel in der daad was, (evenwel genoeg voor die het kwyt waren) 't welk of ten meesten deele weder quam, zynde geborgen door de Eigenaars en Vrienden, of stond daar na, nevens de Huizen (door hun Ed. Mog. ten byzyn van de Regenten getaxeert) vergoed te worden.

Op Zondag na de middag dan arriveerden de Schepen met Soldaaten, geleid door den Major *Ruytenburg*, waar onder een was met 40 Soldaaten van Amsterdam, geleid door Kapitein *Outshoorn*, na dat alvoorens de Heeren hun Ed. Mog., den Bailjuw van Kennemerland, enz. als boven gezegt is, waren aangekomen; welke uit hun Jagt de klok halftwaalve aan land komende, al vreemde en harde bejegeningen ontmoetede, als, dat de Inwoonders niet begeerden dat de Soldaaten aan land zouden komen; dat zy dezelve daar uit zouden houden, en diergelyke; niet door de bescheidene, maar door eenige qualyk opgevoede en losse Menschen; zo dat, by aldien door hun Ed. Mog. niet alles, wat tot behoud en voorstand van de Ingezetenen was, ware aangewend, het met verscheide slegt zoude afgeloopen hebben: de Heeren traden gezamentlyk aan land, en gingen tot *Jan Adriaansz. Boter*, Kastelein in 't Moriaanshoofd; alwaar zy door de Regenten van de Oost- en Westzyde wierden verwelkomt. Wat 'er om ging tusschen hun Ed. Mog. Gedeputeerden en de Regenten, de eene in het berispen, bestraffen en overtuigen van qualyk toegezien te hebben, en 't verdere daar aan dependeerende; de andere met hun te verontschuldigen, en in de goedertierentheid van den Staat en deszelfs Gecommitteerden te recommandeeren, weeten wy niet naauwkeurig: althans de zaak wierd door wederzydsche overleggingen daar heenen gedirigeert, gelyk daar gebleken is, dat de Soldaaten des Maandags 's morgens de klok 3 uuren zouden aan

land

land ſtappen, wanneer de Burgerwacht al ſchietende moeſt aftrekken, dat het zein of teken zoude zyn; gelyk ook met alle goede ordre en in ſtilte geſchiede, en op ordre van hooger hand door den Stedehouder van Kennemerland ontvangen wierden, geleid wordende door den Major *Ruytenburg* en de onderhebbende Kapiteinen *Outshoorn* en *le Febre*, tot op den Dam aan de Weſtzyde. Veele waren over deze ſtille opkomſt ontzet, en vreesden voor ſtraffe; en andere waren verblyd. Onder de Ingezetenen, die de Wacht hadden, waren 'er, die meenden, men had het hun behooren bekent te maaken, 't was niet wel gedaan, de Regenten hadden 't verkorven, ja wierden eenige, dat anders goede Ingezetenen waren, en maar eens gedronken hadden, zo onvergenoegt en uitvaarende, dat zy zichzelven (ten waare dat zy door die geene, die hun morren hoorden, verſchoont hadden geworden) in ongelegentheid zouden hebben gebragt.

De Soldaaten, op den Dam ſtaande, wierd ordre gegeeven, om Barakken te maaken, tot hunne inlogeeringe, als eenige op den Dam, en een by de Kerk aan de Ooſtzyde; ook wierd 'er ordre geſtelt, zo voor den Major *Ruytenburg*, Kapiteinen en andere Officieren, als 't behoorde: waar mede wy hun laaten geworden, met die geene, die daar toe geſtelt waren. De Heeren hun Ed. Mog., nevens den Heer Bailjuw van Kennemerland, en die 'er verder aan dependeerde, wierden mede plaatzen ter verblyf verzorgt.

Dingsdag den 24ſten van May, op alles voor de Militie ordre geſtelt zynde, wierden, na voorgaande onderzoeking en ondervraaging, door hun Ed. Mog. ordre gegeeven aan de Bailjuw van Blois en de Stedehouder van Kennemerland, om de meeſtſchuldige en handdaadige die nacht by de kop te vatten in beide de Jurisdictien, zonder onderſcheid te maaken; ten welken einde, tot behulp van de voorſchreve Officieren, te Zaardam mede gekomen waren de Landdroſten van Haarlem en Gouda, met hunne Dienaars, welkers getal van den Droſt van Gouda al vry groot was. Deze laſt aangenomen zynde, om uit te voeren, hebben de maniere daar van te zamen, in preſentie van den Major *Ruytenburg*, overlegt, en elk zyn gedeſigneerde Perzoonen, om te vangen, aangeweezen; 't geen ook wel gelukte; hoewel 't wonderlyk was, dat de Delinquanten niet waren gevlucht, daar zy zo veele uitvoeringen zagen, 't geen hun nabedenken had behooren te geven: maar in plaats van dit, qua-

men ze de Soldaaten mede bezien, wandelende op den Dam; waarom men hun by den dag wel zoude kunnen gevangen gekregen hebben, had men niet bevreest geweest andere daar door wakker te maaken. Hun Ed. Gr. Mog. lieten verscheide Publicatien, met het kleppen van de Klok, door de Secretaris van Kennemerland, ten overstaan van derzelver Stedehouder en der Heeren Leenmannen *Palm* en *van Wissel*, publiceeren: als van alle geplonderde Goederen, of die ergens geborgen en ter bewaaringe gebragt waren, te brengen in het Weeshuis aan de Oost- en Westzyde van Zaardam respective. Maar quamen weinig (of door vreeze van daar door bekent te worden, of de Buit niet te willen missen) wederom. Ook wierd mede gepubliceert, in maniere als boven: dat de Waarden na 10 uuren aan de Soldaaten niet mogten tappen; waarom de Trom alle avonden Taptoe sloeg. Ook dat men, buiten de Soldaaten, met geen Geweer na 10 uuren langs de straaten mogt gaan. Voorts, dat geen Schippers eenige Soldaaten (zonder daar toe Paspoort te hebben) van Zaardam na Amsterdam mogten voeren. Als mede, dat men weder met de Tonnen zoude moeten Turf opdoen, luidende aldus:

De Ed. Mog. Heeren Gedeputeerdens van haar Ed. Gr. Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, in den naame en van wegen hooggem. Heeren Staaten, mitsgaders van zyn Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, lasten en beveelen alle en een iegelyk, die eenige Turf zal willen laaten vullen, en op doen, dezelve Turf niet anders te laaten vullen en op te doen dan in Tonnen, volgens het Plakkaat dien aangaande by haar Ed. Gr. Mog. jongst geëmaneert, op pœne en boete als in 't zelve Plakkaat: gelyk mede haar Ed. Mog. in den naame en van wegen als vooren, noch lasten en beveelen, aan allen en een iegelyk, die zedert Woensdag lestleden, zynde geweest den 18*den der loopende maand May, in haare Huizen, Kelders, of Pakhuizen, eenige Koopmanschappen of Waaren hebben opgedaan, of ingeslagen, den Impost subject zynde, alle dezelve Waaren en Koopmanschappen, binnen den tyd van* 24 *uuren, aan te geeven, en bekent te maaken, ten Comptoire van de respective Impostmeesters of Collecteurs van den Impost, die de voorsz. Waaren en Koopmanschappen subject zyn, en dat met de oprechte quantiteit en qualiteit van dien, alles op pœne, dat de voorsz. tyd van* 24 *uuren verschenen, de voorsz. aangevinge of bekentmaakinge niet gedaan zynde, den zodanigen gehouden zal worden de voorsz. opgedaan en ingeslagen Waaren*

ren en Koopmanschappen te hebben gefraudeert, en mits dien vervallen in alle de straffen en boetens, zo in de particuliere Ordonnantie op ieder Specie, als in het generaal Plakkaat, gestatueert.

't Geen ook zeer noodig was, zo ten reguarde van de Publicatie, die door de Regenten was geschied, van niet met de Ton te turven, als voor die geene, die hun inbeelden, dat alle Pachten een einde hadden, en ook niet behoefden aan te geeven. 't Gevangen neemen wierd dan, als gezegt is, in 't werk gesteld, en wierden 'er zeven, met hulpe der Soldaaten, van hunne bedden geligt, namentlyk vier Mans- en drie Vrouwsperzoonen, alle van de Westzyde, om dat daar de grootste en bekendste Delinquanten woonden: de Gevangenen waren *Cornelis Kip*, en zyn Stiefvader *Cornelis Buys*, (die een dag a twee daar na gekregen wierd,) *Boonzak*, *Cornelis Blaauw*, alias *Cornelis uyte Jaspers*, *Hillegond Tryn Sybes*, alias *Admiraal*, *Poepse Mary*, en *Dikke Jaapje*; waar by daar na noch quamen *Anna de Turfvolster* en *Jan Dirksz. Kneepje* van Wormer; welke Gevangenen in de Corteguarde wierden gebragt, gebonden, en opgehouden tot den dag aanbrak, als wanneer den Stedehouder van Kennemerland hun vervoerde en na Haarlem bragt.

Op Woensdag, zynde den 25sten, zyn de Heeren Gedeputeerden met de Stedehouder, Leenmannen en Secretaris van Kennemerland na Wormer vertrokken, alwaar waarschynlyk met de Regenten is gesprooken, gelyk te Zaardam, en wierd ook aldaar gelyke Publicatie, als te Zaardam, gedaan, uitgenomen 't geen de Soldaaten aanging; en vorder op alles ordre gestelt hebbende, zyn weder na Zaardam gekeert; en aldaar mede alle het geene geordonneert hebbende, dat noodig was, zyn hun Ed. Mog. wederom vertrokken.

Inmiddels waren noch gekregen *Kees Buys* en *Anna de Turfvolster*, die den voorn. Stedehouder mede na Haarlem bragt; alwaar die, nevens de andere, op den 28sten van May, des nachts, aan den Heere Fiscaal *Ruysch* zyn overgelevert, en met het openen van de Poort op drie Wagens na den Haag gevoert en op de Voorpoort gebragt: alwaar over de Wyk, langs Strand, den hier voorgemelden Koopman, door den Landdrost van Haarlem, gevangen mede aangekomen was, alzo men niet zeker wist, of zyne uitspoorigheid zyne zwakke herssenen of moedwilligheid moest toegeschreven worden: en zyn daar op alle deze Gevangenen te Recht gevordert voor hun

 Ed.

Ed. Mog. de Heeren Gecommitteerde Raaden van Holland, en hebbende den Heer Fiſcaal de Informatie by den Stedehouder en Leenmannen van Kennemerland beleid, overgenomen, is daar na op den 5den van Juny, zynde Zondag daar aan volgende, met de Secretaris *Boot*, en een Deurwaarder, zelve te Zaardam gekomen, om zich noch nader te informeeren tegen deze en andere Delinquanten zo te Zaardam aan de Ooſt- als Weſtzyde, Zaandyk en Wormer, waar mede drie dagen met den Bailjuw van Blois en Stedehouder van Kennemerland wierden doorgebragt.

Den Heer Fiſcaal weder in den Haag gekeert zynde, is ordre aan den Heer Bailjuw van Kennemerland en den Heer Bailjuw van Blois gekomen, om noch eenige gedeſigneerde Perzoonen, zo te Wormer als op de Zaandyk, te apprehenderen, en gevangkelyk na den Haag te voeren: 't geen door dezelve wierd in het werk geſteld, voorzien zynde, boven hunne Dienaars, met eenige Soldaaten: doch te Wormer in de nacht, zynde den 19den van Juny, verſcheidene Huizen opſlaande, vondenze maar alleen *Jan Dirkſz. Kneepje*, een oud Man, welke, na het gebleken is, al vry ſchuldig bevonden wierd. Voorts wierden op de Zaandyk verſcheide Huizen bezogt; maar bequamen niemand, alzo de Schuldigen op 't gerucht zich alle op de vlucht hadden begeeven; zo dat alleen de voorn. *Jan Dirkſz. Kneepje* na Zaardam wierd gevoert, en van daar na den Haag, alwaar dezelve noch dien avond aan den Heer Fiſcaal wierd overgegeeven: waar op Vrydag daar na, zynde den 24ſten van Juny, de Juſtitie volgde, en wierden vier Mansperzoonen, namentlyk, *Evert Pieterſz. Boonzak*, *Cornelis Pieterſz. Kip*, *Cornelis Buys* van Sardam en *Jan Dirkſz. Kneepje* van Wormer opgehangen; en daags daar na een Mansperzoon, *Cornelis Blaauw*, alias *Uyte Jaspers*, en drie Vrouwsperzoonen, namentlyk, *Tryn Sybes*, alias *Admiraal*, *Dikke Jaapje*, en *Anna Pieters*, welke beide de eene aan de Ooſt- en de andere aan de Weſtzyde de Trommel geroert hadden, gegeeſſelt, *Poepſe Mary* het aan ziende; en wierden t'zamen uit Holland en Weſt-Vriesland gebannen: den krankzinnigen Koopman wierd om zyn gebrek van verſtand alleen verſchoont en vry gelaaten. De Lyken van de Opgehangene waren geordonneert voor aan de Zaan weder opgehangen te worden, gelyk op den 26ſten geſchiede, tot een exempel voor alle oproerigen, aan een nieuwe Galg, en met Ketenen wel vaſt gemaakt, met verbod, dat niemand zich zoude onderſtaan, die

daar

daar van af te haalen, of dat men de handdaadige in de plaats zoude ophangen.

Dit zagen de Zaardammers heel ongaarne: maar het verhuizen der Militie, die hun tot groote last was, hebben zy in het kort daar na verkreegen: en, niet tegenstaande het gemelde verbod, is namaals de Galg by nacht, tusschen den 19den en 20sten van Augusty, zo verre aan de stylen doorgezaagt, zonder dat men weet van wie, dat den wind die voort heeft omgeworpen, en de Lyken zyn ook by nacht door onbekende Lieden begraaven. Dit is 't voornaamste van dit oproerig voorval, blykende daar uit, dat de Secretaris *van der Steng* aldaar zeer in haat was, anders een Man zynde, by veele Lieden bemind en welgezien; maar de quaaden voerden 't uit, en de goeden zagen 't aan: en 't was wonder, dat 'er geene ongelukken in alle deze plonderingen geschiedden, als alleen was een Vader en Zoon in het Huis van *Cornelis Emaus*, door het vallen van een Schoorsteen of Zolder, gequetst.

Na dit alles, zyn op zekeren tyd eenige Heeren Gedeputeerden van hun Ed. Mog. te Zaardam gekomen, en hebben overal oculaire inspectie van het beschadigde genomen, de schade, in presentie van den Bailjuw van Kennemerland, met communicatie van de Regenten, getaxeert, en ordre gestelt tot vergoedinge van de zelve, als ook van de onkosten, zo van de Militie als Justitie, daar door gevallen. Zie, als boven.

In dit zelve jaar, de Vrede tusschen hun Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal en den Koningk van Vrankryk geslooten zynde, wierd hier over, op hoog bevel, mede eene plechtige Dankdag gehouden; en 's avonds, na afkondiging van dezelve, veele Vreugde bedreven, als de Klokken geluid, 't Geschut gelost, Vreugdevuuren aangestoken, enz. Zie, als boven.

In den jaare 1680, ter verwondering en verschrikking van geheel Europa, vertoonde zich mede hier in 't laatst van 't jaar een geweldige Comeet-star: wy zullen nu niet bedisputeeren of dezelve uit natuurlyke oorzaaken voortkomen, gelyk zommige willen, of dat het byzondere Roeden van God de Heere zyn, gelyk het algemeen gevoelen is; zo veel is 'er af, dat men den meesten tyd heeft gezien, wanneer zich zulke Tekenen vertoonden, dat daar op of Waternood, Duuren Tyd, Pest, Oorlog, Brand, Aardbeving, verandering van Regeering, of afsterven van groote Heeren is gevolgt. Ge-

melde Staart-sterre vertoonde zich eerst den 26sten van November, en wierd doe te Straatsburg het allergrootst gezien, staande 4 Graaden van de Spica Virginis en 2 Graaden van de Ecliptica, tegen 't Zuiden. Den 28sten zag men die ook te Dresden, tusschen de Corvus en de Spica Virginis, doch de Staart, door de meenigte van Wolken, was niet wel te onderscheiden. Den 29sten verliep hy wat, zo dat men doe zyn Staart op 36 Graaden kon oordeelen. Den 30sten vertoonde hy zich 's morgens ten 5 uuren, in 't Zuidoosten ten Oosten, ook in Holland, staande 6 Graaden over den Horisont, in 21 Graaden van de Waag, en 3 en een halve van de Spica Virginis; zyn streek als doe houdende na 't Zuidelyk America, na de Eilanden tusschen Oostindien en Africa, en na de stille Zee tusschen Asia en America. Na dien tyd was hy voor 14 a 16 dagen weg, en het is gelooffelyk, dat hy dat gedeelte heeft omgeloopen, wyl men den 21sten van December, 's avonds ten 5 uuren, eerst in het Westen een helder Licht als een Staart zag; 't welk allengskens hooger komende, zo vertoonde zich den 26sten van December, wyl het als doe zeer bequaam weder daar toe was, een zo lange Staart, dat men na de observatien, die daar van gedaan zyn, oordeelde, dat hy het vyfde deel van het Firmament in had, want hy was 68 Graaden lang, en elke Graad word op 1000 Mylen gerekent: de Sterre, onder aan, was niet grooter als een gemeene vaste Sterre, zo dat men dezelve in 't eerst naauwlyks konde zien: zyn Staart, welks begin van de Sterre omtrent den Horisont stond, strekte zich van 't Zuidwesten na 't Noordwesten, en besloeg byna de hoogste top van de Lucht: de Staart was klaar, doch bleek, zo dat men de vaste Sterren, die daar onder waren, wel konde beschouwen; hoewel de Astrologisten oordeelden, dat dezelve als een oven stond, die vlammen uitgaf: omtrent 's avonds ten 6 uuren quam hy gemeenlyk op, en verdween 's nachts ten 10 a 11 uuren: de Sterre stond als doe van de heldere Sterre in de Lier 46 Graaden, van de Staart der Zwaan 50 Graaden, en van den Hals van 't Paard Pegasus 55 Graaden, doch de Staart zich opwaards na Cassiopeja, nevens 't Hart van den Adelaar, en de zuidelyke Vleugel van de Zwaan; hy roerde de zyde van den Dolfyn, en zyn hoogste spits of uitterste einde quam tot aan de hoek van Andromeda. Drie dagen gingen 'er doe weder voorby, zonder dat men iets van dezelve konde zien; maar den eerste January 1681 vertoonde hy zich weder 11 Graaden 15 Minuten van 't Hart des Adelaars,

39 Graaden van de Lier, en ook zo veel van den Hals van Pegasus, zo dat hy doemaals wel 11 Graaden verloopen was; zyn Staart was echter weinig vermindert, maar bestond noch wel uit 67 en een halve graad, omtrent Cassiopeja. 's Anderen daags vertoonde hy zich wel weder, maar was doe 5 Graaden meer verloopen. Om de donkere Lucht kon men hem in geen drie dagen zien; maar den 7den was hy weder 24 Graaden van zyn voorige plaats geweeken, en bevond zich doe tusschen den Hals en de linker Voet van Pegasus, in de achtste Graad van den Dolfyn, zynde 50 Graaden 40 Minuten van de Lier, 32 en een halve Graad van de Staart van de Zwaan, en 27 Graaden 15 Minuten van 't Hoofd van Andromeda: de Staart was veel helderder als van te vooren, doch die was doe alleen op 56 Graaden, omtrent de linker Voet van Andromeda, en de middelste Ster van Cassiopeja, tot aan 't Hoofd van Perseus: en vervolgens is hy hoe langer hoe meer vermindert, zo dat men ten einde van January denzelve in Holland niet meer konde zien, hoewel hy noch tot in het laatst van February in zommige Plaatzen van Duitschland, Denemarken, Zweden, Polen en Moscovien zich heeft vertoont: en is remarkabel, dat 'er byna niet een Plaats in Europa heeft geweest, of gemelde Comeetsterre is aldaar gezien, en wel inzonderheid in Italien, Spanje, Portugaal, Engeland, Vrankryk, Nederland, Duitschland, Denemarken, Zweden, Poolen en Moscovien. Zie zyne Afbeeldinge by *A. Casteleyn*, in zyne Hollandsche Mercurius, enz.

In den jaare 1684, gebeurden alhier 't volgende geval: eenen *Izaak Hendriksz.*, een Korendraager, woonende te Haarlem, wierd krankzinnig, en op ordre van de Ed. Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren gebragt zynde in het Dolhuis der Stad, heeft aldaar in zyn krankzinnigheid 40 dagen gevast; en alhoewel dit schynt de natuur te boven te gaan, en een onmogelyke zaak te wezen, (gelyk wy gaarne mede willen oordeelen) dat een Mensch van een gezond Lichaam, zonder ziekte en wel gedisponeert wezende, zoude kunnen vasten en buiten eeten wezen eenen tyd van 40 dagen en nachten, gelyk uit alle omstandigheden vermeind word by gemelde *Izaäk Hendriksz.*, omtrent 40 jaaren oud, leggende als krankzinnig in bovengemelde Huize, gedaan te wezen; zo hebben wy om het remarcable gepasseerde, ter verwonderinge van duizende Menschen en variable Discoersen daar over vallende, niet kunnen nalaaten het waare gepasseerde alhier te noteeren, namentlyk: Dat den zelven

Iza-

Izaäk Hendriksz., zich verbeeldende niet alleen, na 't exempel van onzen Zaligmaaker, 40 dagen te moeten vasten; maar zeide in deze zyne Dolheid, den Zaligmaaker zelve te wezen, en zulks hem door een gezichte geopenbaart te zyn; daar van op den 7den van December 1684 een begin gemaakt, en voor den 16den van January 1685, 's middags ten 11 uuren, geen Eeten van iemand begeert heeft; maar geduurende dien tyd, voor zo veel wy niet anders hebben kunnen bespeuren, zich maar alleen met rooken van Tabak, en drinken van schoon Water heeft geneert, niet tegenstaande de Regenten en Bedienden van dezen Huize alle devoiren hebben aangewend, om hem van deze fantasie te diverteeren, en ware het mogelyk tot eeten van eenige Spyze te brengen, uit vreeze van zich zo obstinatelyk te zullen dood hongeren; maar niet hebben kunnen optineeren; daar toe eerst gepractiseert om hem te bedriegen, dewyl hy zeide, hem zulks by nacht aangezegt te wezen, ook by nacht op het onverwagtste, een Perzoon met een wit Hemd over zyne Kleederen aan, in de gedaante van een Engel, in zyn Huisje (stil open gedaan) te laaten zeggen en roepen met een groote stemme: „ *Izaäk*, myn Zoone, gy „ moet eeten! Van 't welke hy, zo het daags daar aan scheen, wel eenige alteratie had gehad, zonder nochtans in 't minste te weeten gekomen te zyn, dat dit maar gemaakte figuuren waren, doch echter niet begeerde te eeten.

Dat daar na, als ook voorheen, verscheidene maalen, ja continueel, hem niet alleen allerhande aangenaame Spyzen zyn gepresenteert, maar ook buiten zyn kennisse, het een en 't ander met behendigheid in zyn Huisje gezet, en zo nu en dan wel eenige stukjes Koek gestrooid zyn, om te zien of hy dezelve mogt eeten; doch nooit vernomen dat hy van dezelve iets genuttigt had; maar t'elkens het zelve zo goed en groot uit zyn Huisje gehaalt, als 't daar in gestrooit was.

Dat ook verscheidene Perzoonen, van buiten inkomende, alle praktyk hebben aangewend, om hem het een of ander te doen nuttigen, en onder anderen vier Mannen van zyne Confraters, Korendraagers, welke hem zogten tot het drinken van eenig goed Bier, of Brandewyn met Beschuit, te disponeeren; maar al mede te vergeefs, hebbende niets kunnen uitwerken, op wat zagte manieren zy zulks hem voorstelden. Gelyk mede een van de Moeders van dezen Huize, geheel buiten zyn kennisse of eenige de minste gege-

ve-

vene ſuſpitie, hem bezogt heeft, om onder zyn drinkend Water een weinig Weerenat te doen drinken; als mede op een andere tyd, en wel verſcheidene maalen is in 't werk geſteld, om wat Brandewyn 'er onder te mengen: maar by hem daar aan gerooken of getwyffelt, dat 'er iets onder zyn Water mogt wezen, t'elkens met een groote vehementie van hem geſmeeten heeft, en met ſchelden en vloeken geroepen: „ Gy zoekt my te bedriegen; en al quamen alle de Dui„ velen uit de Helle, zo zal ik noch eeten noch drinken voor myn „ tyd, die my myn Hemelſche Vader geordonneert heeft.

En om te weeten, of dezen Krankzinnige ook wel iets by hem of in zyn Huisje mogte verborgen hebben, zo hebben de Bedienden van dezen Huize denzelve niet alleen tot verſcheiden maalen in alle zyne Kleederen, tot op het Hemd toe, onderzogt en geviſiteert, (dat hy gewillig liet doen) maar ook zyne Huisjes, waar in hy t'elkens onverwagt omtrent de 14 dagen verplaatſt wierd, op het allernaauwſte, zo onder 't Stroo van zyne Slaapplaats, als zelve tot onder de Vloer doorzogt, maar nooit iets ter waereld gevonden; zynde ook geen gelegentheid buiten dien in de voorſz. Huisjes om iets te kunnen verſteeken, alzo dezelve boven overwulft en onder digt gevloert zyn.

Dat de Knegt van dezen Huize, om te weeten, of hy niet eetende wel eenige Afgang maakte, in 't Secreet van een Huisje daar hy ſtond in te komen, in alle ſtilheid en zo bedektelyk dat hy zelve daar van geene de minſte ſuſpitie konde hebben, een bos Stroo laag en buiten 't gezicht geſtopt heeft, en daar in den tyd van 40 dagen laaten ſteeken, tot dat hy daar weder uitgegaan ware, en 't zelve als doe daar uit gehaalt hebbende, wel eenig Water, maar geene de minſte Afgang daar aan vernomen heeft; ſchynende daar uit klaar te bewyzen, dat hy in dien tyd niet afgegaan had; gelyk buiten dien, in dien tyd, en ook daar na 't zelve van hem niet vernomen is: als de Bedienden hebben verklaart.

Dat de Regenten, ziende dat men met geene devoiren ter waereld hem tot het minſte eeten konde brengen, als roepende geſtadig: „ Myn tyd is niet vervuld; en voor dien tyd zal ik het doch niet „ doen! en ondertuſſchen zeer mager en afgemat wierd, hebben gereſolveert, om tot ſoulaas van zyn leeven zo veel mogelyk ware te contribueeren, hem geduurende deze dagen van de beſte Tabak te beſchikken om te rooken, om dat geoordeelt wierd, daar in de

 mee-

meeſte ſubſtantie tot voedzel te ſteeken; gelyk hy genoeg gedaan, en ſchoon Putwater daar toe gedronken heeft, tot den voornoemde dag de klok 11 uuren toe, als wanneer hy zeide: „ Begeerig te we„ zen om te eeten gekookte Waterenbry in de Pan gebakken. Waar van hy geduurende deze dagen geſproken had, dat hy als dan zoude eeten, en door zyne Vrouw geprepareert moeſt worden; gelyk gedaan en hem gegeven is: doch alvoorens, met veele woorden geperſuadeert, om een kopje Weere- of Schaapenat, met een Ey geroert, te drinken: 't geen hy, na veel ſtribbelings, deed, en eenige Gebakken Bry gegeeten heeft, in preſentie van veele Menſchen, die als het Huis overpropten, op 't gerucht, van dat hy op dat uur zoude eeten, aldaar gekomen waren; waar onder mede waren Doctor *Galenus* en *Ruyſch* van Amſterdam, welke deze zaake examineerende, en het gepaſſeerde als met verwonderinge ſcheenen aan te hooren, zo antwoorde Dr. *Galenus:* „ Dat voor zo veel hy zo geſta„ dig Tabak gerookt, en ſchoon Water gedronken had, dit waar „ was, dat de Tabak den honger verſtompte en het Water voede.

Is ook omtrent twee dagen na dit gepaſſeerde met opmerkinge geremarqueert, dat deze Krankzinnige, na verſcheiden gedaane eetinge van Spyzen, door de natuur tot afgang gedrongen of geperſt wordende, byna tot geen afgaan heeft kunnen geraaken; en daar toe gekomen zynde, met zeer groote pyn, na het uitterlyk kermen, ſteenen en ſchreeuwen, dat van hem gehoord wierd, een zeer zwaare, harde, zwarte en als verbrande Drek geloſt heeft.

Dit is het waare gepaſſeerde van den gemelde Krankzinnige, voor zo veel de Regenten daar van bekent was; waar uit zou ſchynen afgenomen en beſloten te kunnen worden, dat den zelve geduurende de voorſz. tyd van 40 dagen niets gegeeten heeft, gelyk zy aan geen ding ter waereld, of uit eenige de minſte raporten, na alle gedaane onderzoeking, hebben kunnen bemerken; nochtans dat hy niets gegeeten zoude hebben, zy alhier voor geen vaſte waarheid wilden affirmeeren, maar zulks aan den Alweetenden moeſten overlaaten. Eindelyk, in den jaare 1693, den 26ſten van Maart, is dezen wonderlyken *Izaäk Hendrikſz.* in dezen Huize overleden; en den 28ſten op het Kerkhof van 't Peſthuis begraven, in preſentie van zyne Vrouw, Kinderen en eene meenigte Menſchen. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1689, na dat de Prins en Prinſeſſe van Oranje, *Willem* de

De Kroon word de Prins en de Princes Aangeboden.

De Prins en de Princes worden tot Koning en Koninginne gekroont.

de derde, en *Maria*, onder 's Hemels bestieringe, tot Koningk en Koninginne van Grootbrittanje verheven en gekroont waren, wierd alomme, zo in 't gemelde Koningkryk als Nederland veele vreugde bedreven. Hunne Hoog Mog. schreven tegen den 30sten van Maart eene algemeene Dank-, Vast- en Bededag over hun geheele Gebied uit, en hielden onder de Krooning van den 21sten van April eene Vierdag. Te Haarlem, op de Markt, rees een Zegen-Standaart, Pirimidaal ter hoogte van 75 Voeten opgeregt, met twee Circulen Piktonnen, van onderen opgetooit met Festonnen van allerhande Levendige en Kunst-bloemen. Van boven, waar uit een Oranjeboom sproot, woei een Koningklyke Engelsche Vlag, met zyne Majesteits Devis, *Je maintiendrai:* dat is, *Ik zal beschermen.* De Religie en Vryheid pronkten in Oranjetakken, met dit Opschrift, *Reddebat Avita:* dat is, *Hy gaf ons de Goederen van onze Voorvaderen wederom.* Hier onder stond de Keizerlyke Kroon van Grootbrittannien, op het Cyffer van hunne Majesteiten, boven de Waereld verheven. Daar beneden een groote Inscriptie met sierlyke Festonnen, *Donec vertantur in unam:* dat is, *Tot dat alle vier de Kroonen tot een worden.* Wat laager, de vier Scepters van zyn Majesteit, met het Byschrift, *Juncta quis enervet?* dat is, *Wie kan deze, t'zaam verknogt, verkragten?* Rondom de Standaart vertoonden zich vier afhangende Standaarts: de eerste voor Engeland, met roode en witte Roosen, en de woorden, *Intumuêre Rosæ Hujus ab Intuitu:* dat is, *Met een Opslag van zyn Majesteits Oog herstelden haar de Roosen.* De twede voor Vrankryk, met de drie doode Padden, het oude Wapen, drie verslenste Lelien, en daar by, *Nec Vires nec Virus habent:* dat is, *Haar Kragten en Gift zynze kwyt.* De derde voor Schotland, met een Distelbloem, en, *Si quis me forte lacessat, non impune feret:* dat is, *Wee, die my tornt.* En de vierde voor Ierland, met een byna ontstelde Harp, nevens de woorden, *Dissona concordet!* dat is, *Och of zyn Majesteit de quaade Snaaren verstelde!* Rondom ontdekten zich vier andere Vreugde-standaarts, elk met een Kroon van de vier Ryken opgetooit, en mede Pirimidaals wyze met Piktonnen opgesiert. Boven ieder dezer Kroonen woei eén Vlag, geschikt na de groote der Victorie-staaken: de eerste van Engeland, met dit Byschrift aan het Wapen, *Focos servabat & Aras:* dat is, *Zyn Majesteit bewaard onze Godsdienst en Have.* Aan die van Vrankryk, *Sic nostrum pelle Tyrannum:* dat is, *Dryft ook zo onzen Tyran uit.* Aan die van Schotland,

land, *Causa Populi & Dei est:* dat is, *Hier staan schrap de Zaake Gods en het welzyn van het Volk.* En boven die van Ierland, *Frustra, si Numina tentant:* dat is, *Het is al vergeefs, wat zy tegen God ondernemen.* Daar by waren twee groote halve Circuls Piktonnen, in 't midden en einde met zeer hooge en rykelyke Pikton-piramiden opgeregt. Ook wierden, na het verbranden dezer Piktonnen, veele kunstige en sierlyke Vuurwerken afgestooken. En hier onder hoorde men het lossen van 't Geschut, en Musquetten, 't steeken der Trompetten, 't slaan der Keteltrommen, 't luiden der Klokken, enz. Den Tooren van de Groote Kerk was met ontelbaare Lantaarns van buiten, en van binnen met het aansteeken van alle de Kaarssen in gemelde Kerk, onder een lieffelyk Orgel- en verder Muzyk-geluid, opgesiert, en de geheele Stad met allerhande uitmuntende Kunst- en Lustvuuren vervult. Zie *Casteleyns* Mercurius.

In den jaare 1691, ontstond 'er te Haarlem een onverwagt Oproer op, wegens invordering van zekere Boete, gesteld op het rooken van Tabak langs de straaten; doch was van weinig gevolg. Daar wierden wel eenige Glazen uitgesmeten en moedwil gepleegt; maar de Stad geraakte haast weder in rust, alzo 'er omtrent 700 Soldaaten en een goed getal Ruiters uit den Haag waren binnen gekomen. Volgens 't verhaal van *Ooggetuigen.*

In den jaare 1695, den 28sten van September, zynde eene Dankdag over de verovering der Stad Namen, wierd hier weder veele vreugde bedreven: op de Markt stond een Piramide, van ruim 80 Voeten hoog, als van rood Marmer gehouwen, aan de eene zyde het attaqueeren en veroveren der Stad Namen vertoonende; aan de andere zyde de Aproches, Batteryen en 't Stormen op het Duivelshuis, en andere Voorwerken van het Kasteel; de derde zyde vertoonde de Linien met alle haare Strykweeren, langs de Mehaigne tegen *Villeroy*, en zyn Leger van 100000 Mannen, gemaakt, en hoe hy gedwongen wierd te retireeren; en de vierde zyde vertoonde de overgaaf van 't Kasteel, 't uittrekken van 't Garnisoen, en het arresteeren van *Bouflers:* op de vier voorgronden zag men, de Sambre, biddende Koningk *William* haar verder te bevryden: de Maas met de Stad, den Koningk als haar Verlosser dankende: de Mehaigne, het Fransch geweld afkeerende: en de Armee, bezig om *Villeroy* in zyn vlugt te belemmeren. Digt aan deze Voorgrond-beelden, zag men de Batteryen van *van Kessels* Bomben, Mortieren, en

al-

alles wat in de Veldſchanſen en Aproches gedaan word, pronkende met de volgende Vaerzen:

Met hondertduizend Man moeſt Villeroy *getuigen,*
Dat Namen, trots en grootſch, voor William *moeſt buigen.*
Bouflers *gevat; het Slot, onwinlyk, overmand;*
Dwingt Vrankryk, dat het bukt voor Naſſaus Oorlogshand.
Oranje zegeviert. Wie wederſtaat de zynen?
Noch dondren van 't Geſchut, noch Staal, noch 't Vuur der Mynen.
Moord, Brand, Verwoeſting, vlugt, vlugt Monſters, vlugt, verhuiſt.
Hier geld verraad noch liſt, maar vegten voor de vuiſt.

Op de vier hoeken van dit Vierkant zag men de Wakkerheid met een Haan en een Gans, en daar onder, *Vigilanter:* dat is, *Wakker.* De Dapperheid met *Perſeus*, en daar onder, *Fortiter:* dat is, *Dapper.* De onvermoeide Arbeid met *Hercules*, en daar onder, *Indefeſſo:* dat is, *Onvermoeit.* En de Voorzichtigheid te veld, en daar onder, *Prudenter:* dat is, *Voorzichtig.* Alle met Palmen en Lauwrieren op Standaarden gehegt. Boven dit Werk reezen het verquikt Batavien, de eerſteling van zyn Majeſteits arbeid, met de Oproer en Lafheid geboeit; en beneden in een Guirlande van Palmen, *Reſtaurata Batavia:* dat is, *Batavien herſtelt.* De weder zamen verknogte Landen met de Schrik en Jalouzy geketent, en daar by, *Reunita Belgica:* dat is, *Nederland vereenigt.* Engeland bevryd, met uitgeworpen Harpyen en Jacobieten, en voor toeſchrift, *Liberata Brittannia:* dat is, *Engeland verloſt.* En Europa's algemeene Vreugde, met, *Reſpirante Europæ:* dat is, *Europa adem ſcheppende.* Nevens danſende Satyrs en Najaaden, enz. Hier boven een vier-dubbelde Zegen-trophé van allerlei Wapenen, zo te voet als te paard, als Vaanen, Standaarden, enz.; als mede vier Hoofd-ſtandaarden, de eerſte, met een *Hercules* in de wieg, tot Byſchrift hebbende, *Etiam ipſa infantia vicit:* dat is, *In zyn Kindsheid heeft hy zelve overwonnen.* Te Oranje gebeurt. De twede, met drie Kroonen in de Lucht, tot Byſchrift hebbende, *Tanta ſuperat præſagia:* dat is, *Hy gaat zo groote Voorbeduidzelen te boven.* De derde, zeven Pylen in een gewapende Hand gehouden, en de andere Gekroont, tot Byſchrift hebbende, *Tennit decoratque revinctas:* dat is; *Hy houd en ſiert de weder verknogte.* En de vierde, een Balans met Schaalen, waar in verſlen-

ste Lelien tegens een Oranjetak te ligt bevonden worden, met dit Byschrift, *Periit pondusque vigorque:* dat is, *Haar gewigt en kragt zyn weg.* Voorts de Monarchaale Kroon van Grootbrittanje, het Cyffer van zyn Majesteit boven deszelfs vier Scepters en Stadhouders-staf; en hooger den triumfanten Koningk *William* de derde, met een Sterren-hemel, die hy als eenen *Atlas* onderschraagde, boven 't Hoofd; nevens de Bazuinen en Vleugelen der Faam, waar boven deze alle stond, *Vicit Namurcum, vim Galli, Aurasia virtus:* dat is, *De Deugd van Oranje heeft Namen, de Kragt van Vrankryk, overwonnen.* Dit was omzet met de vier Hoofd-standaarden van zyn Majesteits Ryken en Kroonen; op de eerste stond, *Optimo Principi:* dat is, *Den besten Prins.* op de twede, *Regi Augusto:* dat is, *Den doorluchtigen Koningk.* Op de derde, *Semper Victori:* dat is, *Altyd Verwinnaar.* En op de vierde, *Patriæ Patri:* dat is, *Vader des Vaderlands.*

Alle deze Werken waren zodanig toegesteld, dat dezelve by den dag een zeer kragtig en prachtig Werk vertoonden, en dat de Verwen by den avond niet minder praalden by de ontstookene Toortzen en 't flikkeren der brandende Piktonnen, welke met een groot halfrond, als een Amphitheater, de resteerende opening van de Groote Markt besloeg; gestadig met Trompetten en Keteltrommen op het Stadhuis melodieus en martiaal vervrolykt; alwaar de Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgemeesteren, nevens de Ed. Achtb. Heeren van de Vroetschap, met hunne Vrouwen heerlyk onthaald wierden, onder het donderen van Stads Kanon, en luiden der Klokken. De Groote Kerk van binnen was met veele brandende Kaarsen verlicht, en deszelfs Tooren met een meenigte Lantaarnen behangen. Maar wanneer alle de Vuurwerken, in de Illuminatien verborgen, haare praal tot aan de Sterren hadden doen zien, en de Vreugdevuuren nu uitgebrand waren, wierd de duisterheid van die aangenaame nacht wonderlyk opgeheldert, door de zeldzaame manier, op welke men alle de boven verhaalde Fraaiheden had bereid; want schoonder, als op den helderen dag, schitterden alle de Beelden voor des Aanschouwers oogen, dewylze als Chassenetten geschildert, op gefirniste Doeken, van binnen door veele Lampen verlicht, die groot Gevaarte als een Vuurtooren deeden flikkeren. Dit geheele Werk was door den kunstryke *Mr. Romein de Hooge* toegestelt en uitgevoert. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1696, wierd door hun Ed, Groot Achtb. de Heeren

Bur-

Burgemeesteren, in de nieuwe Vergrootinge, de *Hortus Medicus* of Kruidhof aangelegt, en beplant met allerhande voornaame Gewaszen. Zie, als boven. Doch dezelve is aldaar naderhand weder gesloopt, en nu verplaatst in de Thuin van het Prinsenhof.

In den jaare 1697, den 6den van November, wierd alhier weder over de generaale Vrede, te Ryswyk geslooten, eene ongemeene Vreugde bedreven: op de groote Markt waren geplaatst 24 hooge Pikton-staaken, viermaalen met verscheidene omgangen bezet, en alle naaldswyze sluitende; doch met dit onderscheid, dat 6 grootere Hoofdstaaken van 6 dubbelde Marsen na boven allenks inkrimpende, deze wederzydsche Vuurbakens slooten, met Kransen en Vendelen, waar in veelerhande Zinschriften, op de rampen des Oorlogs slaande, geleezen wierden; welke sloegen op die Gruwelen, die onder de grootste Tonmarsen, als Thermen, geboeit waren: hier zag men de Roovery, Kapery, Moorden, Brandstichting, Vrouwenschending, Dorpverdelging, Raseering, Rantsoeneering, Gevangkenis, Honger, Kindermoord, Kerkschending, Armoede, Banqueroet, Bedelary, Boerenplaag, en andere rampzalige nasleep der alverdervenden Oorlog, die te pronk stonden, met hunne allerkragtigst verbeeldende Eigenschappen sterk geschildert; en dewyl de Beelden grooter als het leeven waren, zo staaken zy, zo wel by den dag, als by de vuuring, met een allerkragtigste voldoening voor der Toezienders oogen af; die ook by duizenden, zo uit den Haag, Leyden, als Amsterdam, met allerlei Ry- en Vaaruigen, hier na toe waren gevloeit. Uit deze twee reijen van Beeld- en Pikton-staaken was een Toog getrokken na de Kerkzyde, welks middenpunt een groot Achtkant besloeg, waar in men zag opreizen een overprachtigen Tempel, heerlyk Gemarmerd met allerlei Egyptische, Phenisiche, Italiaansche en Griekshe zoorten geschakeert; de Sottobase was van blaauwe Steenen, en daar op een hooge achtkante Voet, op welke men, tusschen aangenaame Compartementen, acht plaatzen van Ryswyk, welke tot de Negotiatie en de Byeenkomsten der strydende Ryken, zo wel als tot de Uniekamer en 't Congres der Geallieerden, in wit Marmer gewerkt, zeer net te zien waren, met onderschryvingen ter stoffe gepast; dit Onderwerk wierd geslooten met een Trans van Pilasters, welke de zoetheid der Vrede deeden zien; acht hooge Poorten, en zo veele trotsche Kolommen van Porphyrsteen, na de Corintische Bouwordre, slooten het lichaam van den Tempel; op welke men zag

han-

hangen acht kostelyke Vergulde Wapenen, van zo veele Heeren, als aan wederzyden groot deel in het sluiten der Vrede gehad hebben; als van de zyde van hun Hoog Mogende, de Wapenen van den Heer Graave van *Portland*, tegen die van den Marschal van *Bouflers*, als de geheime Vredehandelaars; en verder aan onze zyde, die van den Ed. Gestr. Heer Raadpensionaris *Heinsius*, en de Hoog Ed. Heeren *Weede van Dykvelt* en *van Haren*, tegen deze drie Fransche Gevolmachtigden, de Heeren *Harlay*, *Crecyverjus* en *Calliere*. Een zeer groot Beeld van de generaale *Vrede*, met alle haare Eigenschappen en wezentlyke Sieraadien, stond in het middenpunt van den Tempel; boven welke uit den Hemel daalde de Gerechtigheid, aan alle Vorsten ieder het hunne weder geevende, met de oude en vernieuwde Vriendschap, mengelende de Belangens en het Welvaaren der wederzydsche Onderzaaten met gelyke liefde, zo te water als te land, en zo hier als in de nieuwe Waerelddeelen. De hooggeachte Vorstelyke en Christelyke Deugden van den onvergelykelyken Koningk *William* den derden bestraalden alle deze Zegeningen uit den Hemel, die het Binnen- en Buitenlands Welvaaren aan de Ingezetenen liet toevloeijen: en alles door Latynsche en Duitsche Vaerzen verklaart. De Koepel, die de Tempel dekte, deed op haar Middennaald zien de Gulde Vryheid, met de verzekering van 's Lands Hoofdbestier, de vaste stand van de Godsdienst, de achting en roem van het Vaderland, het bloeijen der Zeehandel, en andere Zegeningen: deze alle schuilden onder het Beschermschild en Kroon van den grooten *Willem*: waar tegen over men zag een Gruwelkot van den alverdervenden *Mars*; dien yzeren God lag geboeit en ten vuure gedoemd, met alle zyne menschmoordende en heillooze Gereedschappen, vuurbraakende Bomben, Carcassen, Houbitsen, Sabels, Moordhamers, Pooken en Dolken: zyne Musquetten, Karabynen en Pistoolen sprongen in weinig oogenblikken door een Vuurwerk alle weg, welke eerst Hemel en Aarde dreigde: en kort daar na, alle zyne Razernyen uitgebraakt hebbende, op een wondere behaaglyke manier, met duizende veranderingen, sloopte men dien Alverderver met alle zynen aanhang en toestel. Waar op aan wederzyden van de Vredetempel zeer bekoorlyk opquamen *Vesta*, *Amphitrite*, *Flora*, *Pomona* en *Pales*, dansende met Boxvoetjes door malkanderen heen, den Landman en Burger verquikkende. Dit alles wierd zonder eenige verhindering van het begin tot het einde

uit-

uitgezien, en zo zorgvuldig behandelt, dat 'er zelfs niet het geringſte geſchonden was van alle de Beelden of andere Werken; die alle te heerlyker werking deeden; zynde geholpen van een heerlyk Muzyk en Feſtyn, met veele Ornamenten aan het Raadhuis, en den Tooren der Groote Kerk, die de geheele nacht met 200 Lantaarns eenige mylen verre flikkerden. Alle deze Vredeſieraaden waren nochmaals door *Mr. Romein de Hooge* byeen geſteld en in ordre gebragt; die ook voor zyne genomene moeite wierd bedankt. En dus eindigde deze Vredevreugd, ten genoegen van Burgeren en Vreemdelingen. Zie, als boven.

In den jaare 1698, den Oogſt mislukkende, door een ſlegt Gewas, zo dat allerhande Eetwaaren en Graanen door geheel Europa zeer hoog in prys reezen; wordende niet alleen andere Landen, maar ook Nederland door een zwaaren hongersnood gedrukt; zynde de prys der Graanen na den Oogſt in dit jaar, en tot na den Oogſt van den jaare 1699, op de Amſterdamſche Beurs,

Een Laſt Pruiſſiſche Rogge, - -	*f* 392	0	0
Een Laſt witte Zeeuwſche Tarwe, - -	560	0	0
Een Laſt Boekwyt, - - -	250	0	0
Een Laſt Garſt, - - -	176	0	0
Een Laſt Haver, - - -	120	0	0
Bedragende deze 5 Laſten, -	*f* 1498	0	0

Tot vermindering van die elendige quaal wierden door de wyze en zorgdraagende Overheden verſcheide heilzaame beſluiten genomen; verbiedende de algemeene Heeren Staaten, niet alleen allen uitvoer buiten het Land van Tarwe, Garſt, Rogge, Boekwyt, Haver, Spelt, Erreten, Boonen, Hop en Ryſt, maar ook het opvullen van 's Lands Voorraadhuizen, in den Lande van Overmaas, de Meyery van 's Hertogenboſch, het Land van Kuik, het Markgraafſchap van Bergen op Zoom, en voorts in alle Landen van de Generaliteit. Het ſtooken van allerhande Moutwyn, door dien zulks een groote meenigte Koren verſlind, wierd zo wel als het Styfzel maaken, opgeſchort, en moeſten de Helmen der oude Ketels onder de bewaaring van de Burgemeeſters en Wethouders der Steden geſteld worden. En dewyl door de onverwagte ſtygering der Graanen, veelvuldige Rechtsgedingen en ſchadelyke banqueroeten uit kracht

van de geslootene verkoopen alomme voorvielen, gaven zy op den voorslag der Gemachtigden van Holland ook een Plakkaat in 't licht, waar by de betaaling der voorheen waarlyk gedaane voorverkoopingen wierd geregelt, en voorts ieder gelast, geen Graan, dan 't geene hy wezentlyk bezat, het zy voor zich of voor zyn Meester te verkoopen. Maar, door de goedheid des Hemels, veranderde de duurte met den Oogst zodanig in een goedkoop tyd, dat men in den jaare 1700, voor de boven gemelde Zomma van 1498 Guldens, dat van te vooren, gelyk wy zagen, 5 Lasten Graan bedroeg, nu konde koopen,

Een Last Rogge, - - - -	f 126	0	0
Een Last Tarwe, - - - -	240	0	0
Een Last Boekwyt, - - -	60	0	0
Een Last Garst, - - - - - -	42	0	0
Duizend Ponden Zoetemelks Kaas, -	60	0	0
Duizend Ponden Komynde Kaas, -	25	0	0
Een Ton Leydsche Boter, - -	80	0	0
Een Oxhooft Fransche Wyn, - -	30	0	0
Een Anker Brandewyn, - -	12	0	0
Een Anker Genever, - - -	8	0	0
Een Anker Sek, - - - -	12	0	0
Een Pak nieuwe Kleederen, - -	20	0	0
Een vette Os of Koe, - - -	70	0	0
Een vet Varken a 200 Ponden, - -	20	0	0
Een paar vette Schaapen, - - -	14	0	0
Twaalf Hoenders, - - - -	6	0	0
Twaalf Kalkoenen, - - - -	9	0	0
Twaalf Ganzen, - - - - -	6	0	0
Vier Haazen, - - -	6	0	0
Vier Speenvarkens, - - -	5	0	0
Twaalf Conynen, - - -	4	4	0
Hondert Ponden Baars, - -	15	0	0
Hondert Ponden Voorn, - -	3	0	0
Hondert Els Snoeken, - -	3	0	0
Tien Zakken Graauwe Erreten, -	22	10	0
Tien Zakken dito, beter zoort, -	27	10	0
Duizent Koolen, - - -	5	0	0

Hon-

Hondertduizent Groene Turkſe Boonen, -	18	15	0
Vyfhondert Boſſen Wortelen, - -	2	10	0
Tien Kabeljauwen, - - -	3	0	0
Twintig Snees Scheep-viſſchen, of 400 ſtuks,	5	0	0
Tien Schepels Peeren, - - -	7	10	0
Tien Schepels Appelen, - -	4	0	0
Tien Schepels Winter-Appelen, - -	9	0	0
Tien Manden Pruimen, - -	1	0	0
Duizent ponden Kerſſen, - -	10	0	0
Een Bok van 50 Ponden, - -	3	3	0
Een Laſt Haring, - - - -	60	0	0
Een Laſt Gezoute Viſch, - -	60	0	0
Een Paard, - - -	50	0	0
Een Chaiſe, - - -	30	0	0
Vyfhondert Ponden Paling, - -	43	15	0
Duizent Ponden Aal, - -	50	0	0
Dan voor 48 Menſchen ieder vier Guldens te verteeren, - - -	192	0	0
Schiet over voor de Bedienden, -	17	3	0
Maakende de zelve Zomma van *f*	1498	0	0

Dus betoonde de barmhartige God, dat zyn Vaderlyke hand ons zo wel kan zegenen, als kaſtyden. Zie Duure Tyden.

In den jaare 1701, den eerſte Auguſtus, trok zyne Majeſteit *Willem* de derde, Koningk van Grootbrittanje, door deze Stad, gevolgt van zyne Zwitzers, enz. na de Kruitberg. Zie de Poſtryder.

In den jaare 1702, heeft men den Haarlemmer Hout beginnen te vergrooten, waar toe diende een welgelegen Stuk Land, by de naam van het Hobbelig Bobbelig Veld bekent, (waar van men voorgeeft, de Hoogduitſchers ten tyde der Spaanſche Belegering gelegen te hebben) dat eerſt gelyk gemaakt, omgeſpit, en in dreeven verdeelt is, en wierd, na het eerſt met Willigen, Garſt en Haver beplant waare geweeſt, den 10den van November 1703, door den Heere *Cornelis Sylvius*, Zoon van den Burgemeeſter, met de eerſte Boom beplant, en met den tweden door den Landmeeter *A. Velzen*. Zie Aantekening.

In 't zelve jaar, den 13den van December, zynde Dankdag, over de groote Zee-victorie van Vigos, wierden hier mede wederom

Vreugdevuuren aangestoken, 't Geschut gelost, Piktonnen verbrand, Klokken geluid, enz. Op de Markt had men een groot Werk gemaakt, als eene Vesting, verbeeldende een Vyfhoek, met zyne Bolwerken, bezet in zyne Flanken, Facen en Gordynen, welke alle rondom met Fonteinen, Zwermpotten, Moordslagen, enz. bezet stonden. Boven op ieder Bolwerk was een Kas, welke met zwaare Vuurpylen opgevuld waren; in 't midden stond een groote Pedestal met een sierlyke verheven Piramide; onder aan de Pedestal zag men 't ruïneeren der Fransche en Spaansche Vloot te Vigos afgebeeld, en hooger op de Piramide de veroveringe der overwonne Vestingen. Van binnen was de Piramide met kunstige Vuurwerken gevuld, door welke zy op 't laatste geheel verslonden wierd; rondom de Fortificate was een Buitenwerk, waar van het Hek kunstige en zwaare Vuurpylen waren; die onder 't Klokgespeel, lossen van 't Kanon, enz. gestadig na de lucht wierden opgeschooten. Zie de Postryder.

In den jaare 1707, wierd binnen de Stad Haarlem de hoe veelheid der Huisgezinnen opgenomen, en men bevond 5256 Gereformeerden, 41 Remonstranten, 242 Lutherschen, 917 Mennoniten, 2175 Roomschen, en 31 Onverschilligen, maakende zamen 8662 Huisgezinnen in 't geheel. Zie Aantekeningen.

Omtrent deze tyd, is de St. *Joris* Doele, staande in de Groote Houtstraat, niet verre van de Poort, volbouwd tot een Proveniershuis, hebbende veele vermaakelyke Wooningen, waar in, onder de Regeering van vyf Regenten en vier Regentessen, allerhande bejaarde Lieden voor hun Geld wel onthaalt worden; en werd dit Huis, ook om de vermaaklyke Wooning en Plaiziertuin, door de toevloed van Proveniers, zedert eenige jaaren noch meer en meer vergroot. Zie, als boven. Dit Huis is ook noch opgeschikt met eenige fraaije Stukken geschilderde Corporaalschappen van de loffelyke Burgery, door braave Meesters geschildert, ten bewyze dat dit gewezene St. *Michiels* Klooster, daar na een Schutters Doele is geweest. De alom beruchte Heer *Daniel Cajanus* heeft hier mede als Provenier gewoont, welkers wonderbaare lengte in Schildery hier ook vertoond word. Hy is den 28sten van February 1749 overleden, in den ouderdom van ruim 46 jaaren: gezond zynde, was zyne lengte acht Voeten en vier Duimen; en konde negen Voeten en twee Duimen wyd vademen, en een Knop boven op een Kaarskroon, ruim elf Voeten hoog,

hoog, met zyne Hand omvatten; de Leest, waar op zyne Schoenen gemaakt wierden, waren veertien en een halve Duim lang; de lengte van zyne Doodkist was 9 Voeten en zeven Duimen, en de breete twee Voeten en negen Duimen: den 3den van Maart, in de Groote Kerk begraven wordende, was de Ceremonie van zyne Begraaffenis (voor zo verre het gebruik hier aangaat) ongemeen; de zwaarte van de Kist en 't Lyk deed de Verzorgers van zyne Begraaffenis resolveeren, dat men niet de ordinaire Dubbelde Doodbaar gebruikte; werdende de Kist gezet op eene daar toe geappropiceerde Wagen met vier Wielen (de Rouwkoets te kleen zynde) en dus met twee Paarden, met Rouwkleeden behangen, bespannen, na de Kerk gereden: de Heeren Kerkmeesteren hadden alvoorens ten dien einde een Roef op de Kist laaten maaken, die, gelyk de Kist, negen Voeten en zeven Duimen lang was: boven op het Roeven-kleed was aan de eene zyde geplaatst deszelfs groote Zwaard of Houwer met een zwaar Zilver Gevest in de Schede, en aan wederzyden de Porte Epée en zyne groote Ledere Handschoenen. Hy was in zyn leven Kornet geweest in dienst van den Koningk van Poolen, *Augustus* de twede; en daar na by de meeste Hoven in Europa, als mede in de Nederlanden, om zyne ongemeene lengte, te zien geweest. Eindelyk is zyn Lyk in het Choor bygezet; de Lykstatie was deftig, en bestond in 65 Paaren Volk; duizende Aanschouwers waren op de been, om die ongemeene Lykstatie te zien. Zie Aantekeningen. Ook heeft zekere Dichter hem dit Grafschrift toegepast:

Hier rust Kajaan, *een Reus; weleer Kornet in Poolen;*
Te zien voor Geld: en na hy lang had om gaan doolen,
Besloot, als Provenier te leeven: tot den Doodt
Hem velde, en 't grove Lyk in 't Choorgraf eindlyk sloot.

In December van den jaare 1708, kreeg men hier al nypende Vorst, die door den tyd strenger wierd, verzeld met veele Sneeuw, welke tot Maart 1709 duurde, zo dat 'er, volgens *N. Duins* Strenge Winters, 61 Vriezende Dagen waren; ja dat de Vorst in eenige Etmaalen zo fel was, dat het binnen 24 uuren tyds wel vier Duimen dik vroor. Alhier te Haarlem, op de Groote Markt, enz. moest, volgens Publicatie, de meenigvuldig gevallene Sneeuw gebragt worden, die de passagie alomme belemmerde; en die men aldaar ook

aan Straaten afdeelden, op dat ieder zynen weg kon gebruiken. Deze harde Winter veroorzaakte mede alomme een groote duurte in byna alle Eetbaare Waaren. Zie Aantekeningen.

In den jaare 1713, na dat het brandende Oorlogsvuur, tusschen den Koningk van Vrankryk en de Heeren Staaten Generaal, op den 11den van April te Utrecht, uitgebluft was, door een Vrede-tractaat, en den 12den van May bekrachtigt, zo wierd dezelve Vrede alomme en ook hier te Haarlem dus afgekondigt:

De Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, allen den geene, die dezen zullen zien of hooren leezen, salut, doen te weeten: dat tot lof en eere van God de Heere almachtig, welstand en bevorderinge van het gemeene beste van deze Vereenigde Nederlanden in het generaal, en van de goede Ingezetenen van dien in het byzonder, den 11den van April dezes loopenden jaars 1713 te Utrecht gemaakt en gesloten is een goede, vaste, getrouwe en onverbreekelyke Vrede, tusschen den Koningk van Vrankryk ter eenre, en Ons ter andere zyde: daar op wederzyds Ratificatien in behoorlyke forma den 12den des loopende maands May tot Utrecht voornoemt zyn uitgewisselt, en daar by op den zelven dag een Acte gepasseert tot verkortinge van de termynen in de derde Articulen zo van het Tractaat van Vrede als van de Commercie uitgedrukt; dat dien volgende, zo ter Zee, versche Wateren, als te Lande, in alle de Landschappen en Steden, onder wederzyds ressort, zonder onderscheid van plaatzen, waar die gelegen zyn, mitsgaders tusschen de wederzydsche Volkeren en Ingezetenen, van wat staat of conditie die zoude mogen wezen, alle acten van hostiliteit en vyandschap moeten cesseeren en ophouden, na expiratie van de respective termynen, hier onder uitgedrukt: te weeten, na expiratie van vier weeken, te rekenen van den 11den van April 1713, zynde den dag van de ondertekeninge der Tractaaten, en zulks na den 9den van de loopende maand May, in de Oost- en Noordzee, van Terneuse in Noorwegen af tot het einde van het Canaal; en na den tyd van zes weeken, en zulks na den 23sten van dezelve maand May, van het einde van het Canaal tot aan de Kaap van St Vincent; en na den tyd van 10 weeken, en zulks na den 20sten van Juny eerstkomende, van Kaap St. Vincent, in de Middelandsche Zee en tot aan de Linie; en eindelyk na den tyd van 8 Maanden, en zulks na den 11den van December dezes jaars, van en over de Linie in alle plaatzen van de Waereld.

Der-

Derhalven laſten en beveelen Wy expreſſelyk mits dezen allen en een iegelyk, zo Onderdaanen en Ingezetenen van de geunieerde Nederlandſche Provintien, als die geene, die onder Onze onderdaanigheid en gehoorzaamheid zyn gezeten, de voorſchreve Vrede in conformité van de voorſchreve Tractaaten onverbreekelyk te onderhouden, zonder daar tegen iets te doen, op pœne van geſtraft te werden als Perturbateurs van de gemeene ruſte, zonder eenige genade, faveur, verdrag of diſſimulatie.

Aldus gedaan en beſlooten ter Vergaderinge van de hoogſtgemelde Heeren Staaten Generaal, den 13den van May 1713. Was geparapheert, J. v. Welderen, vt. *Onder ſtond, Ter Ordonnantie van dezelve. Getekent,* F. Fagel. *Zynde op het ſpatium gedrukt het Cachet van haar Hoog Mog. op een rooden Ouwel, overdekt met een papiere Ruite.*

Hier op volgde de algemeene plechtige Dank en Bededag den 14 den van Juny, die alomme geviert wierd door de Vereenigde Provintien, en in deszelfs Steden, met veele vreugde; doch om dat de Kunſt-Vuurwerken, op ordre der Heeren Staaten Generaal, en der Heeren Staaten van Holland en Weſtvriesland, in den Haag, als voor de geheele Republiek, wierden afgeſtooken, zynde de luiſterrykſte, zullen wy die alleen beſchryven: De Kunſtwerken, en andere Kunſtſtukken van deze twee Vuuren, waren op twee groote in 't water van den Vyver gepaalde Theaters, het eene tegen over de Kamers, alwaar gemeenlyk de Heeren Gedeputeerdens van de Staaten Generaal en Raad van Staaten vergaderen, en het andere tegen over de groote Zaal gedeſtineert tot de Generaale Vergadering van de Staaten van Holland en Weſt-Vriesland, alwaar ook de Vertrekken zyn voor de Gecommitteerde Raaden, en andere Vergaderingen, die aan het Hof gehouden worden. 't Eerſte, opgericht door ordre van hun Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal, had 160 Voeten in de lengte, en 90 in de breete, draagende verſcheide ſchoone Kunſtwerken; den top van het allerhoogſte, zynde 50 Voeten hoog, was op de midden van dit Theater. Het voornaamſte Sieraad, zo men ter zyde van 't Hof en aan de overzyde zag, was een dubbeld Amphitheater, het geene in 't midden een heerlyke Arke Triumphaal omſingelde, zo wel door de vier groote Poorten, waar door dezelve geformeert was, als door de ſchoone verlichtende Schilderyen, die daar van het Sieraad maakten in de geheele wyte van de vier zyden.

den. De zyde, die haar groote Schildery gekeert had na de kant der Kamers van hun Hoog Mog., vertoonde de *Vrede*, de *Overvloed* aan de hand houdende, en onder zich hebbende *Cybele*, Godinne der Aarde, met *Minnegoodjes*, die haar Vrugten van diverse Jaargetyden toereikten. De groote Schildery van de twede zyde der Arke Triumphaal, ter zyde de voorgaande, vertoonde de Godinne *Ceres* op Wolken, gevolgt van kleene *Cupidootjes*, dewelke op gewiede Landen Zaad strooiden; daar Werklieden waren, die dezelve bearbeiden met Ossen, aan Ploegen gespannen. In de derde Schildery der Arke, na het oosten, zag men de *Triumph der Vrede*, vertoont door de negen *Zanggodinnen*, in eenen kring gesflooten staande, met alle haare verscheidene Eigenschappen, en *Apollo* boven aan, ontvangende de Aanspraaken van *Polehymnia* over deze zaak. De Schildery van de vierde zyde der Arke, na het westen, pronkte met eenen *Nepthuin*, getrokken door zyne vier Zeepaarden, belastende aan mindere *Zeegoden*, welke voor op deze Schildery verschenen, de Rykdommen der Zee aan strand te zetten: welke Rykdommen, onder verscheide Zinnebeelden, ook aldaar vertoont wierden. Daar waren Nissen of Holligheden ter zyden van deze groote Schilderyen, alwaar de vier gedeeltens der Waereld door Beelden van wit Marmer, op rood Marmere Pedestallen, op een geestige wyze vertoont wierden. De Architectuur van deze Arke Triumphaal was een zamengestelde Bouworder, met Kornissen, en alle de Kolommen hadden boven op verlichtende Pronkvaten. De vier groote Schilderyen, die mede verlicht waren, stonden rond in 't verschiet, en hadden op den top van haare Kornissen eene Band van acht hoeken, daar de particuliere Wapens van de zeven Vereenigde Provintien, en die van de Staaten Generaal in 't gemeen vertoont wierden, met hunne Blazoenen en Kroonen op Wapenschilden; tegen over dewelke hunne Vendels tot om laag van de verlichtende zyden van deze achthoekige Band los waaijende hongen, daar alle de Wapenen met ryke Campaanen overdekt waren. Het groot Kunstwerk, met deze Versierselen opgepronkt zynde, had tot zyne voltooijing een stompe Kap, waar op de *Vrede* verbeeld stond, met den Hoorn des Overvloeds, en andere Eigenschappen. Het Amphitheater, was met Godheden, over de Landpaalen waakende, vervult, met Manden op hunne Hoofden, en fraai geschildert; onder de welke verlichte Boogen waren en Latwerk, met geschilderde Prieelen, vertoonende

Hoveniers of Thuinmans Werk. Daar was in 't midden der Voorgevel van 't Theater, na de Kamers van hun Hoog Mog. toe, een Waterval, maakende een driedubbelde Cascade van 20 Voeten breetens, verzeld van twee Stroomen, welks Wateren door een verborgen kunst uit de Vyver getrokken, en vooraan de Arke Triumphaal verheven wierden, en daar van daan wederom in de groote Vyver zagtjes nederdaalden. Men zag een grooten *Zeegod* beneden deze Waterval, welke geduurig als gooijender wyze 't Water perste in de hoogte van 40 Voeten, terwyl een andere Straal voortquam, welke even hoog sprong uit het midden van een Kom, gezet boven op dezelve Waterval; dewelke zo veel te aangenaamer om te zien was, als deszelfs klaare Wateren doorschynende wierden gemaakt, door de groote Lichten, die achter dit Kunstwerk geduurende de duistere nacht waren. De twee Hoeken of Uitsteekzels aan de zyde van het Theater, hadden twee schoon geschilderde Marmere Beelden, van negen Voeten hoog, dewelke gekeert waren na de Kamers van hun Hoog Mog., verbeeldende *Pallas* en *Mercurius*. Het geheele Theater scheen geplaatst te zyn op een Rots, midden in de Vyver, waar rondom van 't vuur doorschynende Visschen schenen te zwemmen; dewelke door Zeemonsters vervolgt wierden, ook van vuur komende, tot de Groente toe, waar mede de andere zyden van het Theater tot op het Water bekleed waren; en men zag te gelyk ook een meenigte andere Vuuren in 't zelve Water zweeven, welke verscheidene uitwerkzelen deeden. Daar waren van alle kanten op het Theater een groot getal van schoone Pronkvaten, doorschynende en aartig verlicht; en alle het overige van het zelve Theater was voorzien van verscheide Kokers met veele Vuurpylen, alle beschildert met diverse Couleuren, gelyk ook derzelver Kokers, onder welke 'er waren van 16 tot 50, ja 6 van 100 Vuurpylen, dewelke verscheide maalen verdubbeld wierden, terwyl men de andere van de drie Tralie-hekken afschoot, zynde geformeert met hunne Pylstokken rondom het Theater, welks Uitsteekzelen zy aan alle zyden bepaalden, even als zo veele geverwde Tralie-hekken, en net gerangeert even wyd van den anderen. Zy deeden alle zo wel schoone als verscheidene Uitwerkzelen, dewelke de beste Vuurwerkers, of allergaauwste Kunstenaars in deze ongemeene occasien kunnen doen zien, wanneer de lucht vervult moet worden met veele zo verscheidene als aangenaame Vuuren, en daar men moet doen opgaan tot buiten

het gezicht ontſtokene Kunſtwerken, van welke zommige voortbrengen beeken van Lichten, als die van de Komeetſterren, of een zo glinſterend Vuur, als Blixemſtraalen, gevolgt van een geraas als van alle de Snaphaanſchooten van eene groote Armee, door hunne losbranding, zou kunnen maaken, en verſcheidene maalen herhaalende.

Het twede Vuurwerk, dat mede dien nacht wierd afgeſchooten, door ordre van hun Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en Weſt-Vriesland, was mede in de Vyver, 200 Schreden van het eerſte geplaatſt, op een Theater van 150 Voeten lang en 109 breed, en in 't midden zag men een prachtig Gebouw van 185 Voeten hoog opgericht. Het zelve repreſenteerde de Tempel van *Janus*, welks vier Poorten de oude Romeinen geſlooten hielden, zo lang de Vrede in hun Gebied regeerde; gelyk dezelve doe in de Staaten hunner Hoog Mog. en Ed. Groot Mog. heerſte. De Tempel was gebouwd boven op een vierkanten Opgang van ettelyke Trappen, Blaauw geſchildert, en geplaatſt op een gelyke wyze van 't middenpunt van het Theater. Het geheele lichaam van dit Gebouw was wit Gemarmert, en deszelfs vier evenwyde zyden wierden bepaalt door vier kleendere, op de hoeken ſchuins gedraait, van welke ieder twee Kolommen had, na de Doriſche Bouworder, verſiert met ſchoone Feſtonnen. Men had ook op de Korniſſen van deze vier Kolommen gezet een groote Kap met veele Leuningen, welke op eene plaats vierkantiger wyze uitquam, repreſenteerende eene Thuin, daar in de midden van dezelve geplaatſt was een Vrouwebeeld, verbeeldende de *Vryheid*, met eene Lans, en op de punt een Hoed, die zy verheven in haare regterhand vaſthoudende voerde, en in de linkerhand eenen Hoorn van Overvloed. Deze Thuin had eene Haag, dewelke een zoort van een Kroon formeerde op het uitwendig eind des tops van de Kap, omſtrengelt van 19 Wapenſchilden, afbeeldende de Wapens van 18 Steden, waar van de Gedeputeerden zitplaats hebben in de Vergadering der Staaten van Holland, daar de Edelen ook hunnen rang hebben: waarom deze Kroon geformeert was van 19 Wapenſchilden, onder welke Devizen waren, paſſende op de Wapens in de Wapenſchilden van iedere Stad, dewelke ook alle hunne byzondere Kroonen hadden. De vier groote zyden van deze Kap en de vier kleendere van de afgebrookene hoeken, waren bekleed met acht verlichte Schilderyen, gelyk de vier Poorten des Tempels, alwaar

waar 'er heel groote waren, die dezelve geheel beſlooten; maar de eene en andere waren zeer doorſchynende, en alle verlicht door 2000 Lampen, die in de Tempel gezet waren, van de Trappen dezer Poorten af tot aan de top van haare Kap; alles voorzien met Feſtons en andere Sieraaden, met Goud verheven, gelyk die van het lichaam van het zelve Gebouw. De Wapens der Republiek van Holland, onderſteunt door Vergulde Leeuwen, waren geſchildert in vier groote Wapenſchilden, geplaatſt met hunne Kroonen op het gebind van de vier zyden des Tempels, boven ieder van haare Poorten, in dier voegen, dat de Kroonen dezer Wapenſchilden uitquamen met het onderſte gedeelte der vier grootſte zyden van de achthoekige Kap. Het Cyffer van hun Edele en Groot Mog. ſcheen geheel verlicht voor een grooten Rooden Leeuw, regt op zyn achterpooten zittende, om laag op de Trappen van eene der Poorten des Tempels, dewelke tegen over de Kamers van hun Edele en Groot Mog. was, waar van daan men een geduurig vuur uit den yszelyken muil dezes Leeuws zag komen, dat hy in 't water van de Vyver uitbraakte; waar in het gelyk als van brandende Serpenten wierd uitgebluſt, en elders komende mede geſmoort. Veele andere Vuurwerken quamen met geweld uit twee Wapen-tropheen, geplaatſt ter regter en linkerzyde van dezen verſchrikkelyken Leeuw. Het Theater had zyne Vierhoeken, uitſteekende in 't water, op de manier van Bolwerken, van uitgehouwen Steen, op dewelke men van verre vier groote uitgeholde Bekkens zag, onderſteunt met Pedeſtallen, driehoekig, van 30 Voeten hoog, en wit Gemarmert, eveneens als de Bekkens, welkers randen in ieder van haare holligheden Buizen hadden, die een geduurig vuur uitwierpen, repreſenteerende ſchoone Fonteinen, waar uit ſchitterende ſtraalen verheven wierden, die de geheele Lucht verlichtede, terwyl dat de Katrollen van de Bekkens donkere vlammen, met eenen zwarten rook vermengt, onophoudelyk na beneden uitbraakten. De opgaande ſchuinte der Gordynen van het Theater, uitkomende met de vlakke zyde van deze Bolwerken, waren met doorſchynende Schilderwerken overdekt, die door een onderaards vuur wierden verlicht, onder welkers voordeel men veele Deviſen ontdekte, die op deze Schilderyen toepaſſelyk waren. Boven dien, zag men onder de overgeblevene Verbeeldingen, vier groote Beelden op de vier hoeken van de Trappen des Tempels zitten, repreſenteerende de *Religie*, de *Vryheid*, den *Koophandel*, en de

Weetenschappen en *Kunsten*; verscheidene Zinnebeelden waren tegen over ieder van deze Beelden in driehoekige en verlichte Schilderyen, dewelke de vier Pedestallen van de Bekkens, die op de vier hoeken van het Theater stonden, versierden. De Gerechtigheid wierd aldaar verbeeld door eene Hand, houdende een Weegschaal in den Evenaar, met dit Devis, *Æqui Servantissima:* dat is, *Godvruchtige Nakomsters van de Billykheid.* Op de twede plaats door een Spiegel, met dit Devis, *Cuique suum reddit:* dat is, *Hy geeft ieder het zyne.* En in de derde Schildery, door een Winkelhaak, met deze woorden, *Arguit obliquum:* dat is, *Zy maatigt alle schuinsheid.* De Liefde had drie Zinnebeelden, in de zyde van 't Pedestal van de twede Bekken, waar op geschildert stond een volle Beurs, met dit Devis, *Non sibi dives:* dat is, *Zy is voor haar niet ryk.* Een Fontein, hebbende verscheide Buizen, en het Devis, *Languentes refocillat:* dat is, *Zy verquikt de kwynende.* En een Stok, dienende tot een steunsel voor een oude Vrouw, met deze twee woorden, *Fultura ruentis:* dat is, *De stut der zwakke.* De Wysheid had in het derde Pedestal tot Zinnebeeld, een Slinger van een Uurwerk, en tot Devis, *Ponderibus, modulisque suis:* dat is, *Alles door gewigt en maat.* Een Hand, die het Compas draait, en tot Devis, *Nil molitur inepte:* dat is, *Zy doet niets met onbedachtheid.* En een Mieren Nest, daar Mieren uitkomen, en andere belaaden wederkeeren, met dit Devis, *Non incauta futuri:* dat is, *Zy draagt zorg voor het toekomende.* De Dapperheid in den Oorlog, had in 't Schildery van den Drievoet, dewelke het vierde Bekken droeg, een Leeuw, en tot Devis, *Ad nullius pavet Occursum:* dat is, *Hy vreest niemands ontmoetinge.* Een Battery, met Geschut tegen Geschut, en tot Devis, *Fatis contraria fata rependit:* dat is, *Zy keert geweld met geweld.* En een Man, gewapent met alle Stukken, met een Sabel in de hand, met dit Devis, *Adutrumque paratus:* dat is, *Gereed om zich te verweeren, en aan te vallen.* Daar waren ook vier andere Beelden, op de vier hoeken van de hoogte der Kolommen des Tempels, verbeeldende de *Religie*, de *Vryheid*, den *Koophandel*, en de *Weetenschappen*, met de *Kunsten*; deze waren mede heel sierlyk verbeeld in 't Schilderwerk van deze vier groote verlichte Schilderyen aan de Poorten des Tempels, en noch bizonderlyker in 16 Wapenschilden van vier andere geïllumineerde Schilderyen, op de voornaamste zyde van de reijen der Kap. De algemeene Devisen van dit alles,

wa-

waren met groote Letteren geschreven boven op de vier hoogste Trappen van de Poorten des Tempels, onder de groote Schilderyen van de vier zyden dezes Gebouws, daar ieder eindigde tusschen twee Kolommen. Het Devis van de Religie, was uitgedrukt door deze kortbondige stelling van de Heilige Schrift, *Omnia prospere eveniunt Deum timentibus:* dat is, *God doet der geener voorneemens voorspoedig zyn, die hem vreezen.* Het Devis van de Vryheid, was vervat in deze woorden, *Libertas artium genetrix, divitia nutrice:* dat is, *De Vryheid is de moeder van de Kunsten, de Rykdom voedster zynde.* Het Devis van den Koophandel van de Provintie van Holland, zinspeelde op het geene het Gemeenebest van al haare Inwoonders meest raakt, uitgedrukt in deze politique Zetregel, *Mortalia cunctavint at Amor Patriæ:* dat is, *De Liefde tot het Vaderland moet die tot alle andere dingen ter waereld te boven gaan.* Het Devis van de Weetenschappen en Kunsten, beoogde de Macht van de Behendigheid der geenen, die verstandig genoeg zyn, om de Waereld te doen zien, het geene zich 't doorstraalenste aan den Hemel vertoont, waar van dit Vuurwerk de Sterren en Schoonheid scheen ontleent te hebben, na den Allegorischen zin dezer woorden, *Terram in Cœlum hæc lumina vertunt:* dat is, *Deze verlichtingen veranderen de Aarde in den Hemel.* De andere voornaame Zinnebeelden der vier Schilderyen van de verlichte reijen der Kap, zynde verdeelt in 16 gedeeltens, representeerde ieder in 't bizonder een van deze voornaamste Onderdaanen, door vier onderscheiden Figuuren, te weeten, de Religie door de Pool-Star, straalende op een Schip, op de Baaren der Zee zynde, met dit Devis, *Fax in mundo fluctu antis:* dat is, *De fakkel des geenen, die in de waereld dobberd. Pax:* dat is, *De Vrede*, zynde een Vrouw, haare hand op de Bybel houdende, met dit Devis, *Illius in verba:* dat is, *Ik houde my aan dit Boek.* Door een Zeecompas, en tot Devis, *Sine haccæ a freta:* dat is, *Buiten dezelve is men blind in de Navigatie.* Door een Anker, geworpen op een plaats daar ze vast haakt, met dit Devis, *Mereligat solido:* dat is, *Zy maakt my vast aan 't onbeweeglyke.* De Vryheid had tot Zinnebeelden, een Merri-paard, in de weide van blydschap opspringende, en tot Devis, *Potens sui læta degit*: dat is, *Vry zynde, verheugt zy zich.* Een Arent, uit een kooy wegvliegende, met dit Devis, *Non erit liberæ reditus*: dat is, *Die eens in vryheid is, keert niet wederom na de gevangkenis.* Een Lans, met de Hoed der Vryheid daar op, en dit

 De-

Devis, *Potior Corronis*: dat is, *Dit gaat boven Kroonen.* Een Leeuw, met de Sabel in de regter poot, en een Hoed 'er op, met dit Devis, *Hic Tuebitur*: dat is, *Deze zal ze beſchermen.* Den Koophandel, was verbeeld door een groote Rivier, vol Scheepen, met dit Devis, *Divitit as pelagie impertit terris*: dat is, *Hy maakt de landen deelachtig van de goederen der zee.* Door een ander Schip, alleen op de hoogte der Zee zynde, met dit Devis, *Quas Sol habitabiles illuſtrat oras, illuſtro*: dat is, *Ik doorkruize alle bewoonbaare ſtroomen, die de Son beſchynt.* Door een Retour-vloot uit Indiën, met dit Devis, *Hic plus quam vellus aureum:* dat is, *Hier is meer als een Goude Vlies.* En door een Hoorn van Overvloed, met dit Devis, *Apparet que beata pleno copia cornu*: dat is, *Zy verſchynt gelukkig met haar Hoorn vol van Overvloed.* De Weetenſchappen en Kunſten hadden tot haare zinverbeeldende Figuur den berg Parnaſſus, met dit Devis, *Hæc doctarum ſororum ſedes*: dat is, *Dit is de Throon der Geleerde Zangnimphen, of Beſcherm-Godinnen der Kunſten.* Pallas, met den Helm op 't hoofd, en het Wapenſchild in de hand, met dit Devis, *Arte & marte potens*: dat is, *Zy is machtig door haare Kunſten en Krygswapenen.* Eene Bibliotheek, opgevuld met Gereedſchappen tot de Wiskunſt, met dit Devis, *Omni ſcibili & arte inſtructa*: dat is, *Voorzien met alle Kunſten en Weetenſchappen.* En ledige Beurzen, met dit Devis, *Nummi nobis animæ*: dat is, *Gemunt Geld is ons leven.* De Republiek van Holland wierd vertoont in een byzondere Schildery, waar in men op een kunſtige wyze geſchildert had een Byenkorf vol met Byen, maakende haaren Honingraat, en daar onder dit Devis, *Tibi laborant & orbi*: dat is, *Zy werken voor haar en ieder een.* De vier kleene zyden der ſtompe hoeken van de Kap hadden andere verlichtende Schilderyen, waar in men zag onderſcheidene Zinnebeelden van de Vrede. De eerſte had vier Kroonen, waar van de eerſte was van Klimopbladeren, de twede van Mirthe, de derde van Lauwrier, en de vierde van Olyfbladeren, met nieuwe Olyven, en dit Devis, *Frugifera præſtat in anibus*: dat is, *Die nieuwe vrugten heeft, is beter als alle de andere.* De twede drukte uit de Voortreffelykheid van de Vrede, vertoont wordende door een groote Olyfboom, vrugtbaar wordende in het midden van veele onvrugtbaare Lauwrierboomen, en men las deze woorden boven op dezen ſchoonen Boom, *Pax una triumphis innumeris potior*: dat is, *Eene Vrede overtreft oneindige Overwinningen.* De derde had eenen anderen Boom van dezelve ſpecie, die ook

ook belaaden was van zyne eigene Vrugten, met deze Spreukwoorden, getrokken uit de H. Schrift, *Fructus ejus faciem exhilarant*: dat is, *Zyn vrugten verheugen des menſchen aangezicht.* De vierde begreep verſcheide Wapens, aan een Haak hangende, met Kanonnen en Mortieren, zonder Affuiten van onderen, alwaar deze woorden geſchreven waren, *Nunc compoſta Quieſcunt*: dat is, *Zy ruſten tegenwoordig alle te zamen.* Alle deze Schilderyen, die verlicht waren, hadden noch andere Verſierzelen, onder dewelke men om hoog zag van de Forme der Kap vier Vendelen met Goude Franjes buiten hunne zoomen hangende, op welke de *Religie* en *Vryheid*, te zamen vereenigt, geprezenteert wierden, onder het Zinnebeeld van een Roer van een Schip, hebbende tot een Devis, *Alterius altera poſcit opem*: dat is, *De een heeft de hulpe van d'andere van doen.* Het Zinnebeeld van het twede Vendel, op dezelve zaak, was gemaakt van de Hoed der Vryheid, een Beurs vol Goud, een Boek en Winkelhaak, met dit Vaers, *Tantum Religio potuit conferre bonorum*: dat is, *Alle deze Goederen zyn van de Religie voort gekomen.* Het derde Vendel had een Byekorf, natuurlyk geſchildert, door Byen bewoont, en met deze woorden, zinſpeelende op de Zindelykheid der Hollandſche Vrouwen in haare Huizen, *Degunt inter renidentes lares*: dat is, *De Haarden haarer Huizen, en hare Gebedenhuisjes zyn blinkend.* En de vierde had een ſchoone Tempel, welks Poorten open ſtonden voor de Aanbidders van den alleen waarachtigen God: hier van door deze drie woorden gewaarſchouwt zynde, *Patet Deum quaerentibus*: dat is, *Hy ſtaat open voor de geene die God zoeken.* Alle de andere tuſſchenſpaatſien van het Theater, die met dergelyke Verſierſelen niet verſiert waren, ſtonden met ſchoone Kokers gevuld, voorzien van veele honderden vliegende Vuurpylen, welkers uitwerkingen verſcheide waren van de geene die op een ſchoon Traliehek gerangeert ſtonden, geformeert rondom het Theater, en door haare geſchilderde Pylſtokken en Kruitkokers onderſcheiden; welkers verſcheidenheid van Couleuren, met het Verguldzel vermengt zynde, maakte den omtrek van dit Theater zeer aangenaam om te zien. Een groote quantiteit Vuurdoozen, en nieuwe inventien van Vuurwerk, vermengt met de andere Kunſtwerken van dit Vuur, maakten deze Verſierſelen voltooit, en de uitwerkzelen verwonderlyk; zo wel door de aangenaame, vreemde, en vervaarlyke Hemelverſchynzelen, die dezelve voort bragten in de ſtilte der wateren, als in de

ruim-

ruimte der heldere Lucht, daar men gestadig een oneindig Vuur zag opgaan met differente Sterren, die scheenen aan 't Firmament slag te willen leveren, en na beneden te werpen, gelyk als stormende daar na toe klimmende, van 's avonds ten 10 tot 11 uuren, met verscheidene Compagnien Granadiers, nevens Batailjons Musquettiers, welkers schermutselingen de Lucht deed weêrgalmen; terwyl dat Esquadronnen door kunst gemaakte Curassiers, zittende op differente Machinen, in de Retrenchementen van 't Theater vuur gaven; waar achter men het gedonder hoorde van de verdubbelde Salvo van 24 Stukken Kanon, zynde geplant tusschen dit Theater, en dat van 't bovengemelde der Heeren Staaten Generaal, dat de helft van deze Artillery had.

Dat van de Staaten van Holland en West-Vriesland was onder het opzicht van *P. Roman* en *P. Loofs* opgericht; maar de Opschriften en Devisen byna alle door de Heer *de Urigini*, Kleinzoon van den beroemden *Duplesſis Mornay*, opgestelt. En dat van de Staaten Generaal was geordonneert door den Heer *Daniel Marot*, Architek van wyle zyn Majesteit *Willem* de derde, Koningk van Grootbrittanje. Zie, Aantekeningen, enz.

In dit zelve jaar, terwyl ons Land met een zwaare smertende Veeplaag gestraft wierd, en men alomme na heilzaame Geneesmiddelen omkeek, zo deed zich voor de Roomsche een Mirakel op, en wel op of omtrent haare groote Heiligedag *Maria's* Ontfangkenis, dat dus word verhaalt: In deze dagen is in Holland een geval geschied, dat onder die van de Roomsche Godsdienst veel gerucht maakt, en by hen als een zeldzaam Mirakel word te boek gesteld: zy verbreiden dit zelve dus, (en van hunne domste zouden dit met eeden wel willen bevestigen:) dat op zekere nacht, omtrent 12 uuren, op eene by hen heilig genaamde Grond, ter plaatze daar voor veele jaaren een oude vervalle Kapel gestaan heeft, en men voorgeeft verscheidene Mirakelen zyn geschied, als onder andere ook eene verscheining van de H. Maagd *Maria*, welke tusschen de muurbrokken zich vertoonde, en waar zedert jaarlyks en dagelyks noch veele Menschen na toe gaan om hunne devotie te pleegen; dat op dezen grond, zeer onverwagt een Fontein is ontsprongen, vergezelt van eenig buitengewoon gerucht, en gelyk veele willen, als van verscheidene Stemmen, even of 'er eene aanwyzing van deze nieuwe Springbron gedaan wierd. De Grond van deze Kapel is gelegen tusschen Limmen

en

en Heilo, beide bekende Dorpen naby Alkmaar, waar by alleen 3 a 4 Huizen staan, dat Herbergen zyn, en meerendeels van de Menschen die hier komen om hunne devotie te doen, hunne kostwinning hebben. Deze Waarden des nachts in donker die nieuwe Waterfontyn vindende, waar van men voorgaf, dat met verscheide Straalen verre boven den grond uitsprong, riepen dit uit, en verbreiden het aan de Devotaristen als een Mirakel! voegende daar voort by, dat dit een gebenedyt Water was, en voortreffelyk goed ter geneezing van de thans heerschende Ziekte der Koeijen: en de meerdere waarschynlykheid van 't Mirakel wierd hier uit by de Roomschgezinde Boeren bevestigt, om dat het zich zou geopenbaart hebben op de nacht van de ontfangkenisse der H. Maagd *Maria*, namentlyk tusschen den 8sten en 9den van December.

Eene dezer Waarden, mogelyk van zyne Buuren geholpen, als een en 't zelve belang daar in hebbende, dit Mirakel met stoute kaken en krachtige bevestingen van dit ontspringen 's morgens voort vertellende, vond aanstonds zo veel geloof, dat het gerucht overal verspreid wierd, en voornamentlyk, dat dit Water, van een Heilige plaats komende, iets Goddelyks en eene verborgene kracht in zich had, en volstrekt heilzaam was ter geneezing voor de Koeijen. Vermits nu bekent was, dat deze ziekte onder 't Hoornvee algemeen ware, en ieder gaarne eenig Middel tot herstelling en bewaaring zyner Beesten zouden trachten te verkrygen, zo vond dit gerucht by de Roomsche Boeren aanstonds ingang, en men zag van dezelve in een groote toevloed met Kruiken, Kannen, Vaatjes, enz. derwaarts vloeijen, om van dit heilig Water, ter herstelling van hunne Beesten, te haalen. 't Is onbeschryffelyk, met wat yver die Menschen derwaarts trokken, en derzelver getal in de eerste dagen was ongemeen groot; maar om het weinige effect veel verminderde. Behalven nu dat dit Water goed was voor de Beesten, zo gaf men mede voor, dat het ook goed ware voor de Menschen; ja men roemde, dat 'er lamme, stomme, gebrekkelyke, en zelve die zwaare accidenten hadden, alleenlyk door 't drinken van dit Water, en 't pleegen van de gewoone devotie en bedevaart aan de grond van deze gewezene Kapel, genezen zyn.

Doch vermits dit voorgewend Mirakel meest uit een domme bygeloovigheid door kleinverstandige Menschen staande gehouden wierd, en niet als een streek was, door de bovengemelde Waarden bedacht,

om hunne neering, die in deze tyd weinig is, op te wakkeren; zo wierd door een zekere Ontdekker de moeite gedaan, om na de waarheid van dit voorgewend Mirakel te zoeken: en eindelyk bevonden, dat het een Put ware, die door Menschen gegraven was.

Ten bewyze hier van strekte niet alleen dat men zulks klaarblykelyk met het oog heeft kunnen zien, en uit de verschynzelen afneemen, dat het met voordacht gegraven was; want men 's morgens de gegravene spetie rondom verspreid zag; maar ook uit het gespitte Gat zelve, dat met de Spade schuins nederwaards gestoken, en ter diepte van ruim twee Voeten, en omtrent een en een halve Voet wyd was uitgegraven. Ten anderen strekt tot bewys, dat zekere Paardenkooper, mede van de Roomsche Kerk, die zelve nacht met twee Paarden omtrent 12 uuren voorby dit zogenaamde Kapelletje rydende, ter plaatze daar de Devotarissen kruipen en bidden, eenig gerucht van Menschen verneemende, uit nieuwsgierigheid derwaarts reed, om te zien wat daar zo laat in de nacht te verrichten was; doch wat nader by komende, wierd hem een schop met Zand op het lyf geworpen, ten teken dat zyn Perzoon daar onnoodig was; en vermits de Paarden ook iets van dit Zand kreegen, en daar door schigtig wierden, zo benam hem dit de gelegentheid, om verder iets te kunnen ontdekken.

Doch wanneer daags daar na het gerucht van dit Mirakel te Alkmaar quam, zo deed dezen Paardenkooper aanstonds van 't voorgevallene een verhaal, en vertelden zyn wedervaaren aan veele Menschen, gevende klaare blyken, dat de Verbreiders van dit Mirakel als doe doende geweest zyn, om dat Mirakel te bewerken.

Na dat nu de toevloed der Menschen vermeerderden, zo hebben deze Boeren het Gat verwydert, en in 't zelve een bodemloos Vat, ter groote van een Wynanker, gestelt, zynde als doe omtrent twee en een halve voet diep. Op dat nu dit Mirakel te meer zou bevestigt worden, zo gaven de Roomschgezinde voor, dat de Regeering van Haarlem en Alkmaar deze zaak zouden onderzogt hebben, en getuigenis gegeven, dat het iets Goddelyks was: doch dat dit een uitgestrooit verdichtzel was, is by onderzoek gebleeken, vermits niemand van deze Heeren, uit bevel van hunne Regeeringen, ter onderzoek derwaarts zyn geweest; als blyvende by hen een verdichtzel.

Zeker bekent Roomsch Priester te Alkmaar, heeft ook met ernst de

de driſtigheid van die van zyne Kerk beriſpt, en zelve geklaagt, dat zy zo onvoorzichtig en zwakgeloovig waren, om aan een uitſtrooizel van zo een geringe zaak dus veel geloof te geven; betuigende zelve, dat dit Mirakel uit zichzelve wel zoude verdwynen.

Wat nu het toevloeijen van dit Water in dat Gat betrof, dit wierd echter voor een Wonderwerk gehouden, alſchoon toegeſtaan werd dat het eerſt was opgedolven: en men gaf hier deze rede van, om dat het omgelegene Land geen Watergragten, Meeren, of ſtaande Wateren naby had. Doch hier tegen was bekent, dat het omgelegen Land veel hooger legt, als ter plaatzé daar deze Put is; nu is ook bekent, dat de grond oneindige Waterſtraalen en Spruiten in zich heeft, en dezelve zomtyds hoog naby de bovengrond, zomtyds dieper in de aarde verborgen leggen, en wanneer nu met een Schop gegraven en zo eene Ader getroffen werd, zo is 't zeker dat het zoet en helder Water zal voortbrengen; voornamentlyk in zandige Gronden, welke niet verre van Duinen gelegen zyn, en voor een gedeelte daar voormaals uit beſtaan hebben, gelyk deze Grond. Behalven dit, zo bevond men, dat dit Water niet by opborling, maar by ſypering te voorſchyn quam: een onwederſpreeklyk bewys, dat het zyn oorſprongk uit de toevloeijingen van de naby gelegene Landen heeft, die wat hooger leggen. Volgens een oud Kaartje, voor veele jaaren te Amſterdam by *F. de Wit* gedrukt, waar in de de platte Grond van deze vervalle Kapel vertoond word, ziet men ook een Put aangewezen, die als doe bekent en als andere Putten gebruikt wierd; doch deze door den tyd vervallen en eindelyk geheel digt geraakt, zo is 't niet onwaarſchynlyk, dat dit Gat in deze Put gegraven is, of wel naby dezelve, en daar als nu het Water uit trekt. Doch alſchoon het nu een natuurlyke Wel was, zo is zulks echter geen Wonderwerk; want dusdanige Wellen vind men op hondert en meer plaatzen, zelf in broekige en moerasſige Landen, gelyk by voorbeeld in de Diemermeer, dat een uitgemaalen laagte is, daar men meer dan eene van die Wellen heeft, die helder en zoet Water opgeeven. Maar het bleef echter een Mirakel; om dat het juiſt op die nacht van *Maria's* ontfangkeniſſe geopenbaart was; en ſchoon het gegraven, of een natuurlyke Wel was, of by uitſypering uit de grond quam, zo was het en bleef 't by de domme meenigte evenwel een Mirakel.

Maar nu bleef de proef noch over, of het de zieke Beeſten her-

ſtelden: dit betuigden eenige van ja, andere van neen: maar de meeſte hebben het tegendeel bevonden, indien niet alle; want men bevond (dat in opzicht van de verarming van veele Menſchen te beklaagen is) dat de meeſte Stallen ledig waren, en dat zo wel die Beeſten ſtierven die van dit Water gedronken hadden, als die 't niet hadden geproeft: en wanneer men een Boer ernſtig afvroeg, of hy 'er hulpe by gevonden had? zo betuigden veele tot hun leedwezen het tegendeel. Zie Nieuwspapieren.

Onder alle de Landſchappen die in Europa opgeteld worden, is 'er geene dat van onheugelyke tyden af de overſtrooming der Zeegolven meer onderhevig is geweeſt, dan Neder-Duitſchland; en onder dit gedeelte voornamentlyk Zeeland, Holland, Vriesland, Groningerland, en de Landſtreeken langs de Eems-, Wezer- en Elveſtroomen. De Geſchiedboeken zyn hier vol van, en men leeſt van zo veele gevallen, dat men met verwondering als verrukt word, als men ziet dat deze Landſtreeken, niet tegenſtaande zo dikwyls met haaren ondergang gedreigt, noch in wezen zyn: hoewel de vreeze, dat zulks noch t'eeniger tyd zal geſchieden, ons niet als met ontzettinge aan dat gevaar doet denken. Eenige der voornaame Vloeden, door de Hiſtorieſchryvers aangetekent, zyn zo oud, als de geheugenis van ons Land: onder welke inzonderheid de zo genaamde Cimberſche Vloed gedagt werd; die eenige 3 a 400 jaaren voor de geboorte van onzen Zaligmaaker ſtellen; door welke de zwaare Zand-Duinen, die wy heden noch rondom ons Land zien, zoude veroorzaakt, de uitſtrooming der Ryn in de Noordzee geſtremt, en de zwaare Boomen, die noch dagelyks uit de diepſte gronden worden opgedolven, ter neêr geworpen zyn. Onder de gedenkwaardigſte Vloeden van laater tyd, vind men als de ſchadelykſte aangemerkt die welke *St. Marcellus* Vloed genaamt werd, en in den jaare 1219 geheel Vriesland deed beeven. Omtrent 50 jaaren daar na, in den jaare 1277, ſlokten een geweldige overſtrooming in Ooſtvriesland 33 Dorpen weg, en maakten plaats voor die groote Waterplas den Dollaart, die tusſchen Delfziel en Emden nu zwaare Schepen op haaren rug voert, en by felle ſtormwinden noch dol genoeg woed. Een andere Vloed op *St. Pontiaans*-dag, in den jaare 1497, dreigden nochmaals geheel Vriesland te overſtroomen; van welke ook het nabuurig Vlaanderen en Zeeland in die tyd haar ruime rampdeel mede kreegen. Echter vind men de zo genaamde Allerheiligen Vloed by de Geſchiedenisſchry-

ſchryvers van Vriesland byzonder opmerkelyk: en geheel Vriesland ſcheen als doe geen ander uiteinde te verwagten: deze viel voor in den jaare 1570, en veroorzaakten de dood aan duizende Menſchen en allerlei Vee. Zo ziet Enkhuizen noch die groote Zee haaren Muur beſpoelen, welke door een vreeſſelyken Storm, in den jaare 1395, de Zeegaten tuſſchen 't Vlie en Teſſel veroorzaakten, 't vaſte Land van Vriesland afſcheurden, en de groote Wilderniſſen en Bosſchadien tot een vaarbaare Zee maakten. Zeeland trof een zwaaren ramp in den jaare 1304, welkers overſtrooming bekent blyft met de naam van *St. Cataryne* Vloed: en geen minder ongeval trof haar in den jaare 1530, op *St. Michiels*-dag, wanneer de Stad Romerswale ten gronde ging: en het jaar 1597 dreigden nochmaals haaren ondergang. En deze laatſte ſpreide zich ook uit over een gedeelte van Noordholland; alwaarze den nieuwen Dyk, die rondom de Zyp gelegt was, ſloopten. In 't bovengemelde jaar 1530, op *St. Felix*-dag, telde men 404 Parochien, die in Braband, Vlaanderen, Zeeland en Holland door 't water overſtroomt wierden; van welke verſcheide nooit weer gezien zyn. Zuidholland ſchrikt noch, als het die groote waterſtroomen ziet, die dien afgryſſelyken Vloed in den jaare 1421 veroorzaakten, bekent met de naam van *St. Elizabeths* Vloed; waar door op eenen tyd, omtrent Dordrecht, Geertruidenberg, enz. 72 Dorpen wierden ondergedompelt, en byna 100000 Menſchen, behalven eene ontelbaare meeningte van allerlei Vee, deerlyk omquamen. Alle deze rampgevallen zyn voor onzen tyd geſchied: doch veele heugt noch hoe deerlyk dit Land in den jaare 1682 met dit woedende Element moeſt worſtelen, waar van Holland, Zeeland, Braband, Vriesland, doch inzonderheid Groningerland, deze ſmerte te deerlyk overquam. Men ontzet zich noch, als men de Lyſten der ondergeloopene Poiders, afgeſleetene Dyken, verwoeſte Dorpen, en verdronkene Lyken van Menſchen en Vee na ziet. Zo dat uit deze korte herhaalinge blykt, dat deze Landſchappen, zo lang 'er Menſchen gewoont hebben, met deze ſtraffe zyn gekaſtyd: en die de Geſchiedenisſchryvers nagaat, inzonderheid het beknopt Traktaat van den Hiſtorieſchryver *Gabbema*, met Aantekeningen van den Heere *Gutberleth* opgeheldert, daar genoegzaam alle de Nederlandſche Watervloeden worden opgetelt, zal bevinden, dat 'er weinig jaaren verloopen zyn, in welk niet het een of ander gedeelte van ons Vaderland deze ramp is gewaar geworden.

En och of het hier noch by gebleven waar; maar, helaas! deze straffe scheen noch niet hoog genoeg, en de Kersdag van 't jaar 1717 heeft weer nieuwe blyken van Gods slaande hand doen gevoelen: en dezen dag, die door veele ter heugelyker gedachtenisse van de geboorte des Heilands wierd geviert, was voor duizende doodelyk, die dezelve met een geheiligde vreugde zagen aanlichten, was hunne avondstond en nacht smertelyk; en die 's morgens uit zyn bedde opstond, en meester van Huis en Hof was, zag zich eer het Zonlicht weder op quam berooit van alles. Deerlyk ja al te deerlyke toestand van duizende elendige; die schoon het leven wel geborgen, berooft zyn van middelen, om het leven te behouden. Andere, op hoop van 't leven te redden, raakten 't kwyt, daar ze 't zogten te ontvlieden: alle hoogtens waren 't voorwerp der vluchtelingen, en men trooste zich zo men een Boom of 't Dak van een Huis kon beklimmen, daar men eerlang van koude verstyfden, door gebrek versmagten, of 't riete Dak door de golven opgebeurt, hen onder 't lyf weg dreef. 't Geloei der Beesten, 't gekerm der Vrouwen en Kinderen, 't geruisch van 't Water, de Stormbuijen, 't kleppen der Noodklokken en de flaauwe vlammen der Noodvuuren, hebben de ysselykheid der noodlydende noch vermeerdert; de manmoedigheid der Mannen weekhartig gemaakt; en veele die Vrouw noch Kinderen kon verlaaten, het leven in 't zoute water zien afleggen. Dus zyn 'er veele heerlyke Dorpen, ryke Stallen met het overschot der afgestorvene, of nieuw aangewonne Beesten, de hoope der Landman, weggespoelt; de Huizen gesloopt, en 't vrugtbaare Weiland tot een zoute poel gestelt: en deze overstrooming is niet gevallen op een eenig Landschap alleen, maar heeft haar woede wyd en verre uitgebreid, en geheele Landstreeken, nooit met deze plaag bezogt, aangetast.

Het laatste gedeelte van de maand December veel storm en zwaare winden uitgelevert hebbende, en den 23sten de geheele Spaansche Kust deerlyk bezogt, joeg het Water uit den grooten Oceaan met zo veel kragt in de Noordzee, dat deze boven haare gewoone pyl was opgevult. De sterke Zuidweste Winden dreeven in die tyd het Water zodanig van deze Landen af, en vulde de Noordzee noch meerder op, dat het Y, Zuiderzee en alle de groote Rivieren van ons Land als van Water ontbloot waren; ja de beruchte Rivier de Theems, in Engeland, was voor Londen zo laag van Water, dat men

men genoegzaam door dezelve, zonder nat te worden, gaan kon, en geen Schuit of Boot kon in dezelve vlotten. Maar een schielyke verandering van Wind, die eerst Westelyk en Noordwest wierd, veroorzaakten in veele geen geringe vreeze; wyl de omkeering der Wind 't weggedrevene Water weerom joeg, en plaats maakten voor dat den grooten Oceaan voortstuwden, en tot een buitengewoone hoogte opzette, waar mede deze Wind voornamentlyk den 25sten en 26sten aanhield. Wat de droevige uitwerkzelen van deze naare Watervloed aangaan, daar van vinden we deze Aantekeningen: de Stad Amsterdam heeft voor haar geen schade van belang gehad: alleenlyk bevond men, dat den Dyk aan de oude Teertuinen, by het zo genaamde Kamperhooft, in gevaar was, doch alzo dit binnen de Stad was, wierd daar haast goede zorg voor gedraagen. Den Dyk buiten de Haarlemmer-poort was in meer gevaar, werwaards de Heeren van de Regeering zich begeven hadden, en veel Volk aan 't werk bragten, om de gevreesde deurbraak te beletten, wyl dezelve alrede was uitgeweeken, en dus met veele moeite noch wierd behouden. Deze Poort bleef de geheele nacht open, loopende ieder uit en in, en aanbrengende het geene tot hulpe benodigt was. Op verscheidene plaatzen vloeiden het Zeewater over den Dyk heen, waar tegen ook de noodige voorzorge met Paalen, Planken, Klei en andere Stoffen gedraagen wierd; zo dat dezen Dyk, door de goede voorzorge der Regeering, bleef behouden. In de Stad stond het Water ook heel hoog, en alle de Buitendykse plaatzen waren met het zelve bedekt: namentlyk, geheel Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg, enz.; aan de andere zyde het Bikkers-, Reaalen- en Prinsen-eiland, daar veele Pakhuizen zyn, welkers benedenste verdiepingen vol liepen, en geene geringe schade moesten lyden. Uit de Ooster Kerk moest men de Menschen met Schuiten afhaalen, of door 't Water draagen, alzo het zelve geduurende de Kerktyd zeer hoog opliep. Alle de Wooningen, van de Spaarendammer-brug tot aan de Haarlemmer-poort, waren vol, en aan de eene zyde van 't Haarlemmer-plein voer men met Schuiten.

Ter ontlasting van 't hooge Water in 't Y, legt 'er een zwaaren Dyk tusschen Spaarendam en de Zantpoort, de Slaaper genaamt, deze vloeiden zo sterk over, dat het Water alle omleggende Landen overstroomden, en plaatzen die voormaals vry zyn geweest, nu met zout Water bedekten. Zelf heeft men 't op verscheide plaatzen op

de

de Straaten en in de Huizen hier binnen Haarlem gehad. Deze zwaare aanperszing heeft de lange Lie-brugge, welke op de Amsterdammer Trekweg legt, omtrent een halfuur van de Stad Haarlem, voor een groot gedeelte gesloopt, en de Trekvaart daar eenige tyd door belemmert. Veele Hofsteden, Plantagien en Blekeryen wierden overstroomt; wyl het Water zich van Haarlem, tot aan Bloemendaal, Velzen en de Beverwyk uitstrekten: doch deze wierden hier spoedig van ontlast, alzo de verandering van Wind dit opgeloopene Water weder weg joeg.

Dus gelukkig was het in Noordholland niet gestelt, alwaar de nood vry zwaarder is geweest, welke honderde van Huisgezinnen noch deerlyk drukt. Het gevaar waar in de omleggende Dyken van deze Landstreek zich bevonden, deed des morgens ten 4 uuren op den 26sten de Noodklokken der nabuurige Dorpen hooren; en deze bedroefde waarschouwing bragt ieder op de been, om zichzelve of zyne Gebuuren te hulp te komen. Dit geklep der Klokken wierd veroorzaakt door het doorbreeken van den Assendelver-dyk, waar in, op verscheidene gedeeltens, zes openingen raakten, behalven noch overstroomingen en afkabbelingen in den *St. Aagten*-dyk. Hier door stoof het Water met zodanig een geweld het Land in, dat het veele Menschen op hunne bedden verrasten, die in 't duister, ongekleed, en met het uitterste gevaar, 't leven moesten redden. In weinige uuren zag men Assendelft, Krommenie, Krommenie-dyk, Westzaanen, Westzaan-dam, de Koog, Zaandyk, Wormerveer, Akersloot en Uitgeest, voor de woede van de Zee bloot gestelt. Hier bleef het niet by, maar het Zeewater de Zaan en andere Stroomen opgevuld hebbende, borste uit in de Schaals-meer, een droog gemaakte leegte, en overstroomde Knollendam, drong verder door na Jisp, Wormer, Nek, Purmerland, zelf de Stad Purmerent, Ilpendam, Watergang, Lansmeer en Holysloot. Alle de Dorpen langs den Dyk van 't Y gelegen, bevonden zich van achteren door dezelve overstrooming benaauwd, en verscheide van derzelver Kerken, die in de laagte staan, onbruikbaar tot den Godsdienst: en eenige dezer Kerken moesten plaats maaken tot huisvesting der Beesten, die met het uitterste gevaar in dezelve geborgen wierden. Noch bleef het hier niet by: maar de sterke aanperszing van 't ingeloopene Water overstroomde of verbrak de Dyken van de Broeker-, Buiksllooter- en Belle-meeren; alle uitgemaale en droog gemaakte laagtens, met schoo-

ne

PRINSEN HOF.

ne Huismans Wooningen voorzien, en bequaame Dyken omringt. Dus kon men, deze Landstreek overziende, niet als een volkomen Zee bekennen: en alles van Zaandam af Noordwaarts aan, tot aan Avenhorn, was met de Zee gemeen. Echter is van deze overstrooming die Landstreek, welke men het Eiland noemt, en waar op de schoone Dorpen de Ryp, Graft, Schermer en Schermerhorn gelegen zyn, bevryd gebleven; zo door de yver van de Magistraat, als de getrouwheid der Burgers, die ten getale van 4 a 500 Mannen handen aan 't werk sloegen, en door versterking der Dyk, het Zeewater, dat hunne Nabuuren reeds overstroomt had, afkeerden: alleen heeft een Bedykte Meer, de Noorder-meer genaamt, de overstrooming niet kunnen wederstaan. De zwaaren Dyk by Edam en Monnikendam stroomden over, en omtrent Durgerdam was dezelve mede in geen kleen gevaar. Het Water verspreide zich noch al verder uit, en stroomden tot in Alkmaar, daar het op verscheide plaatzen tot op de Straaten stond, waar door alle daar omtrent gelegene Buitenplaatzen met zout water bedekt wierden. De beroemde droog gemaakte Meeren, als de Beemster, Schermer, Purmer en Wormerveer zyn droog gebleven, en daar door eene groote schade verhoed.

Andere Provintien, en inzonderheid Vriesland, leeden mede veele schadens: en alle verdere Landstreeken, aan de Noordzee gelegen, hadden elendige en ten uitterste beklaagenswaardige rampen. Zie Aantekeningen, enz.

In den jaare 1720, zyn de Plantgewassen, enz. uit de *Hortus Medicus*, in de Tuin van 't Prinsenhof overgebragt: en daar na, in den jaare 1722, hebben de Leden van 't *Collegium Medicum* een zwaar steenen Standbeeld van *Laurens Jansz. Koster*, eerste Vinder der Boekdrukkunst, kunstig uitgehouwen, hem ter eeren opgericht, staande in 't midden der Tuin; waar op aan de Zuidzyde der Pedestal te leezen is:

Æ. M. S. Laurentio Costero Harlemensi viro Consulari, Typographiæ Inventori vero, monumentum hoc erigi curavit Collegium Medicum Anno CIↃ IↃ CCXXII.

Aan de Noordzyde leest men:

Costerus claria redimitus tempora lauro

DDDD *Quis-*

Quisquis ades quare conſpiciatur, habe:
Hæc propria heroum fuit olim gloria, quorum
Vel geſtis celebris vita vel arte fuit.
Inventa qui geſta ſuo ſervavit & artes,
Quis neget hunc tantum his meruiſſe decus?

J. van ZANTEN, M. D.

Aan de Ooſtzyde, in Basrelief, ziet men uitgehouwen een Boekdrukkery, alwaar een Pers aan de gang, en de Uitvinder bezig is met Letteren te zetten. En aan de Weſtzyde, *Koſter* in den Haarlemmer Hout wandelende, ſnydende Letteren in een Beukeſchors. Zie het uitgehouwene Kunſtbeeld zelve. Van deze Goddelyke uitvinding zingt men noch tot 's Mans lof:

Wie ooit op Kunſten roemt, ô Koſter! gy ſtreeſt boven;
Terwyl uw edle Kunſt het al te boven gaat;
Want 't geen gevonden werd, en in veel Kunſt beſtaat,
Brengt uwe Kunſt in 't licht, om 't nimmer uit te dooven.
Wel wie moet Laurens Kunſt dan niet voor eeuwig looven!
's Mans Lof dient nooit geſnuikt, ſchoon Ments vol nyt en haat,
Betoverd door den Dief van Koſter, daar na ſtaat,
En zoekt zyn Lauwerkrans ſchanddaadig hem t'ontrooven.
Neen, Koſter is dien Held! Oud-Haarlems eeuwige Eer!
Die de eerſte Lett'ren vond, en Inkt, en 't geen hy meer
Benoodigt was; en lag zo 't ſundament van 't Drukken.
Bazuint zyn roemb're Lof, ô ſnelgevlerkte Faam!
Hy praalt aan 't Stergewelf met zyn vergoden Naam,
Tot ſpyt van 't nydig Ments, dat voor hem neêr moeſt bukken.

Achter deze Tuin houd nu ook gemelde Collegie hunne Vergaderingen.

In den jaare 1728, wanneer *George* de twede, Koningk van Grootbrittanje, en Vader van thans onze Koningklyke Gouvernante *Anna*, bezit van zyne overledene Vaders Troon genomen had, en wegens hun Hoog Mogende een buitengewoon Gezantſchap na dien Vorſt ter felicitatie zoude afzenden, zo had onze Stad de eere om een waardig Lid uit haare Vroedſchap daar toe mede te zien benoemen, namentlyk de Heer *Mr. Cornelis Sylvius*, Oud-Burgemeeſter; die, nevens

vens den *Graaf van Welderen*, den 15den van Maart, te Londen prachtig hunne intrede deeden. De uitrufting van hunne Excelentien en derzelver Gevolg was zindelyk en tegelyk prachtig, en wierd dezen March met de uitterfte ordre en zonder eenige verwerringe uitgevoert. De dag voor de Intrede begaven zich de Heeren Gezanten met hun Gevolg na Greenwich, daar ze overnachte: des morgens wanneer alles gereed was, quam de Graave van *Radnor*, nevens de Ceremoniemeefter *Cotterel*, ter gemelde plaats, om hunne Excelentien met des Koningks Barken af te haalen, brengende hen tot aan den Tour, daar vyf Koetzen van den Koningk, ieder met zes Paarden befpannen, hen opwagteden. De Bezetting van den Tour ftond in de Wapenen, de Ambaffadeurs wierden met de Vendels gefalueert, en het Kanon op het afryden van de laatfte Koets geloft. Eenig Volk vooruit gaande, om den weg op te ruimen, volgde daar op de Koets van den Graave van *Radnor*. Deze wierd gevolgt van 46 Lakyen der Ambaffadeurs, gaande twee aan twee. Daar na 2 Stalmeefters te Paard, gekleed in zwart Fluweel, met zwarte Pluimen op de Hoeden, en hunne Paarden met zwarte Fluweele Chabrakken. 8 Pagies te Paard, mede in zwart Fluweel, doch met Zilverlakenfe Veften, en witte Pluimen op de Hoeden; zynde de Monteering der Paarden mede zwart Fluweel, doch met Zilvere Galonnen belegt. Vervolgens quamen de boven gemelde vyf Koetzen des Koningks, ieder met 6 Paarden befpannen: en daar achter 5 Koetzen van de Ambaffadeurs, ieder met 8 Paarden befpannen, rykelyk met Zilver bedekt, in welke hunne Excelentien, de Edellieden, Secretariffen, en Officieren van hun Gevolg zaten. Deze wierden gevolgt van 26 Koetzen van den Adel, ieder met 6 Paarden befpannen. De toeloop van het Volk was ongemeen: en in deze order wierden ze geleid na het Paleis van Sommerfeth, daar ze drie dagen lang op de heerlykfte wyze Vorftelyk wierden onthaald. Kort na hunne aankomft in 't gemelde Paleis, zond zyn Koningklyke Hoogheid den Hertog van *Cumberland* de Heer *Charles Fielding* derwaarts, om hunne Excelentien van zynentwegen te verwellekomen. Den 18den, namiddag ten 2 uuren, den geheelen train weder in die order gebragt, als by de Intrede, zo begaven hunne Excelentien zich uit het Paleis van Sommerfeth na dat van St. James, om hun openbaar gehoor by den Koningk, de Koninginne, en verdere Koningklyke Familie te genieten. De Graaf van *Denbich*, en de Inleider der Am-

bassadeurs, quamen hen aan de Trappen te gemoet, en geleide hun in 't Vertrek, daar den Koningk gereed stond om hen te ontvangen. Hunne Aanspraaken wierden in 't Fransch gedaan, en vertolkt zynde, van deze bewoordingen:

Aan den KONINGK.

SIRE,

I*ndien hun* Hoog Mogende *de* Heeren Staaten Generaal, *onze Meesters, over de dood van* George den eersten, *hoogloflyker memorie, gevoelig zyn geraakt geweest, indien zy betreurt hebben deszelfs standvastige en dierbaare Vriendschap voor haaren Staat, hebben zy, in zynen doorluchtigen Opvolger de allergunstigste gevoelens voor hun en voor de Republiek vindende, de krachtigste en de oprechtste Vreugde gevoelt.*

Hun genoegen is verdubbeld geworden, wanneer zy in Uwe Majesteit gezien hebben een oplettend Vorst, alleenlyk overgegeven tot het welzyn zyner Volkeren, en vergolden door rechtmaatige toejuichingen, die dagelyks met het duuren zyner Regeering vermeerderen; een Vorst, die voor Overwinningen gebooren, maar een Vriend van de Vrede, aantoont, dat hem de waare plichten en de waare glorie der Souverainen bekent zyn: in een woord, een Vorst, die door een zeldzaame kragt van Geest, de eenige Leidsman van zyn gedrag in een hoogverlichte deugd gevonden heeft.

Onze Heeren en Meesters feliciteeren Uwe Majesteit en deszelfs Onderdaanen daar mede, en zy feliciteeren zich zelfs; van alle tyden hebben zy voor zich het heiliglyk onderhouden der Tractaaten een standvastige Eer geacht: maar in de groote en schoone Inborst van George de tweeden *ontdekken zy nieuwe beweegredenen, om alle hunne Verbintenissen met deze Kroon te vervullen, en met eene achterdenkende naauwkeurigheid te voldoen aan die Alliantien, die voor het geluk der twee Natien en voor de Rust van Europa den grondslag leggen.*

Uwe Majesteit is buiten twyffel in dezelve gesteldheid; hun Hoog Mogende zyn daar ten volle van overtuigt, en zo hunne geloften verhoort zyn, zal Uwe Majesteits Regeeringe al zo lange als heerlyk zyn, en deszelfs geluk evenmaatig met zyne hooge Wysheid en heerlyke Verdiensten.

Dit is, Sire, *dat wy gelast zyn in den Naame van hun Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal, onze Meesters, die onverbreekelyk aan het belangen van Uwe Majesteit en deszelfs doorluchtig Huis verbonden zyn, aan Uwe Majesteit voor te draagen.*

Wat

Wat glorie, wat verrukking voor ons, indien Uwe Majesteit zich verwaardigt de verkiezinge, die zy van onze Perzoonen gedaan hebben, om by deze gelegentheid de plechtige Uitleggers van hunne gevoelens te zyn, goed te keuren!

De Aanspraak aan de Koninginne, luide dus:

MEVROUWE,

Het geene krachtig contribueert tot verlichtinge der rechtmaatige smerte, dewelke de dood van George den eerste, *hoogloffelyker memorie, aan hun Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal, onze Meesters, veroorzaakt heeft, is Uwe Majesteit te zien alleen waardig, om nevens haaren grooten Gemaal den Troon te beklimmen.*

Zy feliciteeren U, Mevrouwe, dat die edele verachtinge, dewelke Uwe Majesteit voor een apparente Kroon gehad heeft, met die van Grootbrittannien is vergolden, en dat Uwe Godvruchtige Grootmoedigheid niets verlooren heeft door een zo zeldzaame Offerhande.

Zy kennen, Mevrouw, de geheele uitgestrektheid van Uw verlicht Oordeel en hooge Hoedanigheden, en zy betwisten aan het geheel Al die Eer, dewelke hun na recht en reden, door het respect en eerbied toekomt: in de Hoedanigheden van Uwe Majesteit zien zy met verwondering die Edele Hoogverhevenheid aan; daar in beminnen zy die zoete zagtmoedigheid, en daar van belooven zy zich een sterk steunsel en een zekere bescherminge.

Wy hebben een klaare Last, om daar van Uwe Majesteit de kragtigste Verzekeringen te doen. Gelukkig wy, indien wy deze zo glorieuse Commissie waardiglyk uitvoeren. Gelukkig, zo wy niet vergeefs betragten dit dierbaar Voordeel, van eenig deel te hebben in de goedwilligheid van de ontzachchelykste aller Koninginnen.

En die aan den Hertog van *Cumberland*, de *Prinsesse Rojaal*, en de verdere Koningklyk Familie, dus:

Myn HEER, MEVROUWEN,

De Heeren Staaten Generaal, onze Meesters, die zeer gevoelig over de dood van George den eerste, *hoogloffelyker memorie, zyn geweest, verblyden zich met U, over de komste van Uwen doorluchtigen*

Vader tot den Troon van Grootbrittannien: hun Hoog Mogende belooven zich van Uwe Koningklyke Hoogheden op een welgegrond vertrouwen, dezelve Deugden die dezen Troon bekleeden, en dezelve gunstige gevoelens voor dezen Staat.

De Koningk had by de Audientie een Kleed aan van zwart Fluweel met Diamante Knoopen. Het Onthaal en de Eer, die men aan gemelde Ambassadeurs geduurende drie dagen in het Paleis van Sommerseth gedaan heeft, is zo heerlyk geweest, als ooit in diergelyke occasie gezien is: hunne Excelentien wierden aan Tafel geplaatst op twee groote Stoelen met karmozyn Damast bekleed, onder twee Verhemeltens van gelyke Stof, wierden in Goud gediend, en het verdere Gezelschap in Zilver. Daar wierden tweemaal 25 Schotelen opgedischt, behalven een keurlyk Nageregt. Men zag 'er noch drie andere Tafels voor hun Gevolg: doch de Lakyen wierden daags ieder 20 Schellingen Kostgeld gegeven, enz. Zie de Postryder.

In den jaare 1730, heeft men uit de nagelaatene Goederen van den Heere *Ysbrand Staats*, in deszelfs leven voornaam Koopman in Garens alhier, in de Nieuwe Vergrooting, op de Jansweg, een aanzienlyk Hofje gesticht; het zelve heeft 30 Wooningen, voor zo veele bejaarde Weduwen of Vrysters, Ledemaaten der Gereformeerde Kerke zynde; dezelve hebben voor haar geheele Leeftyd vrye Wooning, een Gulden 's weeks, en 's jaarlyks eenige Boter en Turf; en kunnen over haare na te laatene Goederen disponeeren, als mede vrye Graven in de *Jans* Kerk: 't zelve Liefdegebouw voert den naam van 't *Hofje van Staats*, en pronkt met een Koepel-tooren, Uurwyzer en Slagklok, nevens twee Vleugels aan weêrzyden van het Middengebouw. Op dit Hofje, een Sieraad der Nieuwe Vergrootinge, heeft men deze Regelen toegepast:

Dit 's 't Hofje van Heer STAATS, *dat hy besloot te bouwen;*
En maakte een Onderhoud voor dertig Weduwvrouwen
Of Vrysters, ruim bejaart, en van Gods waare Kerk:
d'Uitdeelers zyner Wil van dit groot Liefdewerk,
Zyn noch gereed om haar die Erffenis te schenken,
Na 's Stichters Testament. ô STAATS! *dat zy gedenken*
Uw Daad! Dat elke tong uw waare Lof verbreid,
Zo lang het Haarlems hart toont waare dankbaarheid!

In

In den jaare 1734, heeft het zekere Liefhebber gelust eene Lyst op te maaken van het getal der Huizen en Gebouwen in de Steden van Holland en West-Vriesland, met de vermeerdering en vermindering zedert 100 jaaren, beginnende 1632 tot 1732, zynde in het

ZUIDER QUARTIER,

Te Dordrecht	3386 Huizen,	vermeert	568,	nu 3954
Haarlem	6490		1473,	7963
Delft en Delfshav.	4842		28,	4870
Amsterdam	16051		9984,	26035
Leyden	8374		2517,	10891
Gouda	2452		1522,	3974
Rotterdam	5048		1573,	6621
Gornichem	1609	vermindert	211,	1398
Schiedam	1383	vermeert	121,	1504
Schoonhoven	661	vermindert	73,	588
Briel	1082		140,	942
's Gravenhage	3160	vermeert	3004,	6164
Woerden	675	vermindert	278,	397
Oudewater	618		56,	562
Geertruydenberg	433	vermeert	23,	456
Heusden	652	vermindert	79,	573
Naarden	474	vermeert	273,	747
Weesp	347		147,	494
Muyden	163		27,	190
Vianen				483
Asperen	180	vermindert	33,	147
Heukelom	107	vermeert	6,	113
Woudrichem	166	vermindert	8,	158
Goere	206		44,	162
Nieuwpoort	154		12,	142
Vlaardingen	548	vermeert	143,	691
's Gravesande	107	vermindert	4,	103
Geervliet	169		73,	96
Heenvliet	113		1,	112
Beverwyk	333	vermeert	107,	440
Dus te zamen	59983,	maar nu vermeerdert tot		80970

En

En in het NOORDER QUARTIER,

Te Alkmaar	2795 Huizen,	vermindert	214,	nu 2581
Hoorn	2715	vermeert	102,	2817
Enkhuizen	3895	vermindert	1290,	2605
Edam	1267		211,	1056
Monnikendam	828		149,	679
Medenblik	815		104,	711
Purmerent	457	vermeert	173,	630

Dus mede te zamen 12772, maar nu vermindert tot 11079.

Noch zegt hy, dat Zuid-Holland doe bedroeg *f* 949658-12-0, en Noord-Holland *f* 140372-7-6, monteerende zamen *f* 1090030-19-6; maar nu van Zuid-Holland vermeerdert tot *f* 1224845-17-6, en Noord-Holland vermindert tot *f* 94535-0-3, monteerende te zamen een zomma van *f* 1319380-17-9; zo dat Zuid-Holland heeft aangewonnen in gemelde 100 jaaren *f* 275187-5-6, en Noord-Holland *f* 45837-7-3 verlooren. Zie de Postryder.

Omtrent deze tyd herrees in Holland, en wel inzonderheid te Haarlem, *Flora's* Bloemnegotie weer zeer hoog by haare Naloopers; haar Bloemgewas, bestaande nu in geen Tulpen, maar Hiacinthen, daar de minste aangenaame reuk aan is, wierden byna onschatbaar geacht; men kogt nu weer Afzetzels of Jongen dier Bloembollen tot een prys veel duurder dan 't Goud, tot een Zilvere Ducaton, ja een Goude Pistolet het Aas: een zekere Blaauwe Hiacinth, gebentnaamt *Passé Non plus Ultra*, met 8 Jongen, mogt in Veilinge gelden 1850 Guldens, behalven 't Rantsoen, doch wierd noch 150 Guldens daar boven opgehouden, om dat die Zomme daar voor te min was; een Jong van de *Gloria Mundi* 650 Guldens; de *Tempel Salomons* 430 Gl; *Praalsieraad* 300 Gl. enz.: zo dat het alomme weêr dolheid scheen te worden: waarom zeker Dichter, als ter waarschuwinge, voor Onnozele Bloem- of Goudzoekers, hun toezong:

Dus word die Afgodes, de geile Flora, weêr
Verheft, ten koste van veel Goude en Zilvre Schyven:
Weg Rouwband, hang het Lint, men zal hier handel dryven!
Roept eene Bloemnar, en noch veele andere meer.
Zy gaan ter feest, op 't zien dier broosche Kostlykheden;

En

En kruipen met de Bril by 't Bloembed, om te ontleden
De Nagels, Netheid, 't Pluis, en andre fraaijigheên;
Die niemand zien kan, als een Flora's Nar alleen.
Waar wil 't noch heen, Bloemist? denk, denk om uwe Schyven:
Denk op dat Zotkaps jaar: denk op uw Huisgezin.
Maar, is 't wel om 't vermaak? Neen, om het groot gewin
Van harssenlooze, daar zy handel mede dryven.
Keert, keert, Onnooslen! want het is alleen te doen,
Ik zeg het rond uit, om uw Goude en Zilvre Poên.

Zie Waarmond en Gaargoed, laatste druk.

In den jaare 1736, heeft men in het Westen van de alom beroemde Groote Kerk beginnen te bouwen een fraai, grootsch en kostbaar Orgel, dat in geheel Nederland byna geenen weêrga heeft: het zelve is voorzien met 60 Registers. Den kunstryken Beeldhouwer *J. B. Xavery* heeft het Beeldwerk onder het zelve gemaakt: men ziet, nevens een Altaar, eene Vrouw in deftig gewaad, in een gebiedende gestalte, met een Offerschaal in de hand, verbeeldende de Godsvrucht der Haarlemsche Regenten; twee andere Vrouwen, afbeeldende de Heilige Dicht- en Zangkunde, toonen aan haar haare dankbaarheid voor het bouwen van dat heerlyk Kunststuk: de Eeuwigheid, zweevende boven gemelde drie Beelden, houd een Kleed, waar in men deze woorden leest: *Consulares viri quique iis a Consiliis & ab actis poni jusserunt, & sacris publicis consecrarunt, ex S. C. pridie idus Martias* MDCCXXXV. Dat is: *Burgemeesteren, Pensionarissen en Secretaris hebben dit doen oprechten, en toegeheiligt den openbaaren Godsdienst, volgens Raadsbesluit van den 14den van Maart* MDCCXXXV. Op het Voetstuk ziet men afgebeeld de Wapens en Naamen der Heeren Oude Wethouders, zynde regeerende en Oud-Burgemeesteren, dien tyd in leven, nevens twee Pensionarissen en Secretaris van Burgemeesteren, als de Heeren *P. van der Kamer*, Mr. *C. Sylvius*, Mr. *J. van Dyk*, Mr. *J. van Schuylenburg*, *W. Gerlings*, Mr. *G. de Glarges*, *P. Akersloot*, Mr. *A. van Styrum*, Mr. *J. Gillis*, Mr. *C. Gerlings*, en Mr. *D. Guldewagen.* Dit Kunststuk is door een yzer Hek afgeslooten, om dat geen vernielende handen het zou beschadigen. Op bovenstaande Orgel, nu volbouwd zynde, en dat van onder den Tooren ongemeen fraai vertoont, heeft *A. van Beaumont* deze Dichtkundige Uitlegginge zyne Stadgenooten toegezongen:

Lauwerkrans, gevlochten voor het ongemeen kunstig ORGELWERK, gebouwt in de wydvermaarde Groote Kerk binnen Haarlem, en voltooit in den jaare 1741.

Wie roemt in Nederland op trotsche Kerkgewelven,
Of kunstig Orgelwerk?
Stryk hier uw vlag en zeil, uw roem vervalt van zelve
Voor Haarlems Bavo's Kerk.
Komt, Kunstbeminnaars, die, verlieft op Praalgebouwen,
Door Land en Steden reist,
Hier zal uw keurig oog een Wonderstuk aanschouwen,
Dat zelfs Minerva pryst.
Dit roemryk Kruisgebouw verlokt veel duizend oogen;
Wie toont my haar 's gelyk?
Doch, daar myn Zangnimf thans byzonder op wil boogen,
Is 't proefstuk der Muzyk;
Wiens lof de blyde Faam uitgalmt door alle Staaten
Op haaren Lofbazuin.
't Stads Wapenschild, weleer gehaalt van Damiaten,
Staat boven op den kruin,
Wiens Sterren, Kruis en Zwaard, omringt van fiere Leeuwen,
Roemruchtig toonen aan,
Hoe Haarlems Burgery, door 't Zaagschip, voor veele eeuwen,
Met Krygstropheên belaên,
Weerkeerden van de Nyl, met lauwren overlaaden.
Hier nevens word vertoont
Dien Vorst in Israël, die, na veel heldendaaden,
Tot Koning wierd gekroont,
Held David, die Gods lof zo geestryk wist te galmen
Door Harp- en Snaarenspel:
Verzelt aan d'andre zy van Asaph, door zyn Psalmen
Berugt in Israël;
In wiens ontrolde Rol een proefstuk van zyn Dichten
Word voor 't gezicht vertoont.
Hoe is de Poëzy door deze Hemellichten
Met lof en heil bekroont!
Wat laager word zeer fraai verbeelt ter wederzyden,
Hoe God van Sions kruin

Het

Het Evangeliewoord zeer lieflyk uit kan breiden,
Door Lof- en Vreêbazuin.
Men ziet dit ſierlyk Stuk zeer net in al zyn deelen
Verſiert met Bas en Fluit,
Met Hobois, Harp, Viool, ja wat het oog kan ſtreelen,
Blinkt hier volgeeſtig uit.
Men ziet dit Kunſtſtuk op vier blaauwe Zuilen pronken,
Wier Capiteelen, met
Haar Baſementen, uit wit Marmer zyn geklonken.
Nu ſteekt myn Loftrompet
Een hooger toon, hier doet de Kunſt het oog verwondren:
Een geeſtryk Tafereel
Van kunſtig Marmerwerk verſiert dit Stuk van ondren;
Waar van ons ieder deel
Toont, hoe de Chriſtenkerk, de vrugt der Poëzye,
Door Orgel, Snaar en Keel,
In Gods geweide Choor de Godsdienſt toe gaat weijen,
Met lieffelyk gequeel:
Men ziet de Godsvrugt van de Poëzy begroeten,
Met Muſica, die daar
Het pit van haare Kunſt opoffren aan haar voeten;
Die zy op 't Brandaltaar,
Door 't vuur des Geeſtes, haar Verbondsgod op gaat offren
Met een verrukt gemoed,
Terwyl den Hemel haar ontſluit zyn milde koffren.
Den Hoorn vol Overvloed
Vertoont zinbeeldig hier de Geeſtelyke gaaven,
Waar door de Godsvrugt bloeit;
Waar door des Hemels gunſt zyn Erfdeel komt te laaven
En mildelyk beſproeit.
Doch, om Gods goedheid noch veel klaarder af te maalen,
Ziet men van 's Hemels trans
Een Engel Gods, als een Beſchermer, nederdaalen,
Die met veel Hemelglans,
Ja met Gods Liefde kleed, tot in alle eeuwigheden,
Het welk de Slang verbeeld,
Zyn Kerk, als met een Schild, zeer heilryk komt bekleeden,
En vol vertrooſting ſtreelt.

Wie doet dit Kunſtſtuk niet en hart en oog verrukken,
Wanneer men Zingt en Speelt?
Als men den Scheppers lof zeer heerlyk uit hoort drukken,
Wiens ziel word niet geſtreelt?
Als men de Godsdienſt ſluit of opent door het zingen
Van Lof- of Boetpſalm?
Als men zyn zugten doet door Sterrenkreitzen dringen,
Met een verheven galm?
Dan komt een ziel vol vreugd tot zyn Verbondsgod nadren,
Ver boven lucht en zwerk.
Men ziet de Wapens van onz' Stads- en Burgervadren,
Als Stichters van dit Werk,
Zeer kunſtig uitgewrogt, hier aan de Voorgrond pronken.
Looft Gods Voorzienigheid,
Die uw Regeerders door zyn Geeſt zo doet ontfonken,
Dat zy hun heerlykheid
Opoffren in den ſchoot van Gods geweide Kerke,
In weêrwil van de Nyd!
Wilt hun, Heer, door uw Geeſt geleiden en verſterken
Tot in de eeuwigheid!

In den jaare 1739, in November, begon men hier al vriezend Weder te krygen, dat ſtrenger en ſtrenger wierd, maar allerſtrengſt in January 1740; zo dat men, volgens *N. Duyns* ſtrenge Winters, 77 dagen Vorſt had: ieder ſchrikte voor de ſcherpbytende wind en koude; men zag geene Menſchen op het Ys, ſchoon dat het zelve zo vaſt was als 't bevroore Land. Maar, na den wind wat bedaarde, en door dat het Ys met geen Sneeuw bedekt was, zo geleek het in 't laatſt alle dagen daar op wel kermis, door de meenigte Menſchen die 'er op quamen; by geen geheugen hebben de Narrenſleden en Schaatsryders zo veel vermaak gehad, als deze Winter. De teêrſte Sexe, ja zelve de Predikanten, die anders gewoon zyn hunne Toehoorders van alle gevaar af te maanen, volgens hunne plicht, die ſchroomden zich niet, om met Koets en Paarden, even als op 't vaſte Land, over het Ys in het Spaaren, onder de Bruggen door, uit wandelen te ryden, om het gemelde vermaak met genoegen te aanſchouwen. Men quam met geladene Sleden over de Zuider Zee, in 't gezicht van duizende Menſchen. Maar die ſtrenge Winter verwekte ook eene hooge ſtygering in de Eetwaaren. In

In den jaare 1740, wierd alhier te Haarlem eene derde Eeuw-gedachtenis geviert ter eere van *Laurens Jansz. Koster*, Uitvinder der Boekdrukkunst: ook Gedenkpenningen gemunt. Behalven verscheide andere Medailles, ter dier gelegentheid, zo zal men de uitlegging van die, welke te Haarlem uitgekomen is, laaten volgen: deze vertoont op de voorzyde *Laurens Jansz. Kosters* Beeldtenis in profil, met de linker wang na buiten, en dit omschrift: *Laurentius Costerus, Jani Filius, Senator Harlemensis, Typographiæ Inventor:* dat is, *Laurens Jansz. Koster, Raad der Stad Haarlem, Uitvinder der Boekdrukkunst.* En onder het zelve, *Gerardus Marshoorn, Harlemensis, Fecit.* Op de tegenzyde ziet men een Drukpers, boven aan versiert met het Wapen der Stad Haarlem, als mede dat van gemelde Uitvinder, zynde een Duifje (zo gedacht word;) aan de voet van dezelve legt een geopend Boek, met deze Tytel: *Speculum Humanæ Salvationes*, zynde het eerste Boek, dat zo wel in 't Latyn als Nederduitsch, onder den Tytel van *Spiegel onzer Behoudenis*, te Haarlem gedrukt is; alwaar van beide Drukken een Exemplaar op het Stadhuis bewaart word. Onder om den rand leest men: *Typographia Harlemi Inventa* 1428. *Pervulgata* 1440. *III. Jub.* 1740. Dat is, *De Boekdrukkunst te Haarlem uitgevonden* 1428, *gemeengemaakt* 1440, *en het Jubeljaar voor de derdemaal geviert* 1740. Op welke Medailje den Dichter *P. Langendyk* zich dus heeft uitgedrukt:

Ziet Kosters *beeld na 't leven,*
Zo kunstig en verheven
Gestempeld op deez' plaat,
Dat elk verwondert staat,
Hoe dat het edel Spaaren
Een Kunstenaar kon baaren,
Die buiten onderwys
In kunst, streeft na den prys
Met de eerste Stempelsnyders.
Maar zwygt nu, kunstbenyders!
Klopt Koster *door zyn vond*
U zelf niet op den mond?
Laat Mentz, laat Straatsburg schreeuwen:
Hier ziet de volgende eeuwen
Den Letterheld vergood,

 Door

Door zynen Stadgenoot;
Hy ciert Minerva's tempel
Door zynen eersten Stempel,
Daar Kosters *schild op staat,*
De Drukpers tot cieraad.
Drie Eeuwen zyn verloopen,
Het Spiegelboek legt open,
Dat Haarlem noch bewaard.
De Pers heeft geen laurieren.
Marshoren *wil haar cieren*
Met Sterren, Kruis en Zwaard.

Zie Staatssecretaris.

In den jaare 1742, van den 6den tot den 26sten van Maart, zag men hier weder eenen Comeet of Staartsterre, volgens Observatien der Liefhebbers, op differente uuren. Als mede noch een in de maand December 1743, zich vertoonende tot in February 1744; waar van de Sterre veel grooter geoordeelt wierd, dan die van den jaare 1680, zynde deszelfs loop heel zeldzaam. Zie, als boven.

In den jaare 1747, na den Koningk van Vrankryk zyn Oorlogsvuur op den Staaten bodem had aangestooken, en zyne overmachtige Wapenen tot in het harte van 't Vaderland trachte door te booren, dat alomme een groote verslagentheid zo onder Grooten als Kleenen veroorzaakte, te meer, wyl men van Veldtocht tot Veldtocht had moeten zien, dat alles voor zyn overwinnende Wapenen bukte: als mede dat, door eene Hemelsche schikkinge, zyne Vorstelyke Doorluchtigheid *Willem Karel Hendrik Friso*, Prins van Oranje, enz. enz. enz. eenigste Mannelyke Nazaat van dat Doorluchtige Huis, zich zelve, als Leenman van Zeeland, met Goed en Bloed had aangepresenteert, op 't zelve moment des tyds als hy te Ter Veere aldaar voor Stadhouder wierd verkooren; dat als eenen blixem voort liep door alle Zeeuwsche Steden, tot ongemeene vreugde van alle waare Patriotten; ja zelve tot alle Steden van Holland.

Deze groote omwenteling, als mede de naare toestand van 't Vaderland, door de Heeren Regenten der Stad Haarlem overwogen zynde, deed hun op den laatsten van April in hunne Vroedschapsvergadering besluiten, ten blyke van eene Patriottische zugt voor de bewaaring van alles wat dierbaar is en 't Vaderland, ook gemelde

zy-

zyne Doorluchtige Hoogheid daags daar aan, zynde den eerſte van May, tot Stadhouder, enz. aan te ſtellen, voor zo verre hunne Stad betreft, volgens deze Publicatie:

De Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, overwogen hebbende de Reſolutie, by de Heeren Raaden en Vroedſchappen dezer Stad, op giſteren genomen, waar by met eenpaarigheid van alle de præſente Leden is goedgevonden en verſtaan, zyne Hoogheid Willem Karel Hendrik Friſo, *Prinſe van Orange en Naſſau, enz. enz. enz. voor zo verre deze Stad aanbelangt, te verklaaren tot Stadhouder, Admiraal en Kapitein Generaal van deze Provintie, hebben noodig geoordeelt, de Burgeren en Inwoonderen dezer Stad daar van kenniſſe te geven, om zich daar na te konnen reguleeren, enz.*

Aanſtonds wierd het Oranje Vendel van de Stadhuis- en Groote Kerks-tooren uitgeſtooken, en de geheele Stad met vreugde vervult, de Klokken ſpeelden, 't Geſchut wierd geloſt, Vreugdevuuren aangeſtooken, en veele toepaſſelyke Decoratien en Illuminatien vertoont, onder een algemeen genoegen.

Den 2den dezer, namiddags omtrent 6 uuren, arriveerden de Heeren Gedeputeerden der Stad Haarlem in twee hunner Stads Jachten in den Haag, ieder een Oranje Vendel voerende, en de Heeren, als mede derzelver Bode en Bedienden waren alle met Oranje Cocardes verſiert. Op derzelver aankomſt ontſtond een groot gejuich; en den Heer Burgemeeſter *P. van der Kamer* het eerſte uit het Jacht ſtappende, wierd door een ieder, die zyn Grootachtbaarheid maar naderen kon, met vreugde verwelkomt: waar op zyn Wel-Ed: zich tot de omſtaanders keerende, hen op een deftige, beweeglyke en zielroerende wyze, met de volgende of dergelyke woorden aanſprak:
„ Vrienden! ik ben een Man van 81 jaaren; ik hebbe eens beleeft,
„ dat een Stadhouder van Holland wierd gemaakt, en gelyk zulks
„ eerſtdaags weder ſtaat te geſchieden, in hoope en verwachtinge,
„ dat God Almachtig zulks tot heil van 't Vaderland zal laaten ge-
„ dyen, zo hebbe ik niet kunnen nalaaten, of ſchoon ik in veele jaa-
„ ren niet in den Haag ben geweeſt, my hier te laaten vinden als
„ oudſte Regent van de Stad Haarlem, tot het bywoonen van die
„ plechtigheid; alleenlyk biddende, dat de goede Gemeente zich
„ ſtil en zedig gelieve te houden.

Dit

Dit wierd met algemeene Huzza's en het opgooijen der hoeden door het Volk beantwoord, die zyn Wel-Ed:, te voet gaande, tot aan het Logement der Stad convojeerde, gevolgt wordende door de verdere Heeren Gedeputeerden en Koetzen, staande de Knegts met de Oranje Vendels achterop, die zy fierlyk wisten te zwaaijen, en dewelke vervolgens op het Balcon van het Logement wierden geplant; dat veel genoegen aan 't Volk veroorzaakte.

Den 3den, 's morgens voor drie uuren, quam het geheele Haagse Garnisoen, als ook eenige Compagnien van de Schuttery in de Wapenen, en wierd ingevolge de genomene Resolutie van de Heeren Gecommitteerde Raaden, om het Binnenhof voor allen toeloop van volk vry te houden, de volgende schikkingen gemaakt: op het Buitenhof stonden op verscheidene hoogtens vier byzondere Detachementen Kavallerie, en een vyfde omtrent hondert passen van de Poort van het Binnenhof; achter welk laatste Detachement geposteert stond een gedeelte van de Compagnie Schutters van 't Oranje Vendel onder den Kapitein *Heemskerk*, aan het hoofd hebbende den Heer Burgemeester en Collonel *Jan ten Hove*; aan Prins Maurits poort stonden twee reijen Kavallerie, en meer voorwaarts na het Hof een gedeelte van de Compagnie Schutters van het Witte Vendel, onder Kapitein *Roepel*, zynde ter halver wege een Barriere gemaakt, om den doorgang te moeijelyker te maaken; en in de Hofstraat, als de derde avenuë tot 't Hof, stond insgelyks een sterk Detachement Kavallerie, en achter het zelve de Compagnie Schutters van het Blaauwe Vendel onder Kapitein *Peers*, wordende de binnen-posten van het Hof door sterke Wachten van de Switzers bezet. Op deze wyze wierd verhindert, dat niemand anders op het Binnenhof mogte komen, als alleen de Heeren van de Collegien en verdere Officianten, waar van de kennisneeming alleen was gedemandeert aan de Kapiteins van de Schutterye, aan dewelke tot derzelver instructie dienaangaande waren toegevoegt de Bodens van de hooge Collegien. Het overige van het Garnisoen was verdeelt; namentlyk, omtrent 500 Mannen met de Bajonet op de Snaphaan op het Plein, een Esquadron Kavallerie op het Leydsche Wagenveer, en eenige Pikets op andere plaatzen.

Omtrent 9 uuren quamen alle de Leden van de hooge Collegien (na dat alvoorens de Oranje-vendels voor alle de Hotels van de Stemmende Steden waren uitgestoken) op het Hof, en om van die tyd af het

het Gemeen wat divertissement te geven, wierden voor de Vensters boven de groote Poort van het Buitenhof de Trompetters en Paukers van den Staat geplaatst, die weergaloos bliezen het bekende Airtje, *Wilhelmus van Nassouwe, enz.*; 't welk telkens van beneden beantwoord wierd door de Trompetters en Paukers van de daar geposteert staande Kavallerie. Dit vermaak eenige tyd tot groot genoegen van het Gemeen geduurd hebbende, wierd omtrent ten elf uuren uit een der Vertrekken (voor deze gedient hebbende tot het verblyf van de Stadhouders van Holland) een fierlyk Oranje vendel uitgestoken, en immediaat daar na vervoegden zich in de Vensters van de benedenste verdieping der voorsz. Stadhouderlyke Appartementen alle de Leden van de Ridderschap en Edelen van Holland, mitsgaders de Gedeputeerdens van alle de Stemmende Steden, zo als in de Vensters van de hoogste verdieping deeden alle de Leden van hun Hoog Mogende, de Raad van Staaten, en andere Hollandsche en Generaaliteits Collegien; waar na zich in het middenste Venster van de beneden verdieping vertoonde den Hoog Edel Gebooren Heere *Karel Lodewyk*, Baron van Wassenaar, Heere van Doveren, en Lid van de voorsz. Ridderschap, doende aan de t'zamen gevloeide Gemeente in substantie de volgende aanspraak: „ Dat hy het geluk had, door hun Ed. Groot Mogende verkozen te zyn, om publyk uit te roepen, dat in gevolge van zyn Ridderlyk woord, (de hand op de borst staande) door hem en andere Heeren voorleden Saturdag aan de Gemeente gegeeven, de Edelen en Steden van deze Provintie met één hart en mond beslooten hadden, den Doorluchtigen Vorst WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, *Prince van Oranje en Nassau, enz. enz. enz.* te eligeeren tot Stadhouder, Admiraal en Kapitein Generaal van Holland en Westvriesland, dat, gelyk hun Ed. Groot Mogende zagen, dit importante werk alleen door Gods Hand was bestiert, zy niet alleen hoopten, maar ook verzekert waren, dat die zelve God zulks ook door zynen Zegen zoude bekroonen; dat van hunne kant niets zoude worden nagelaaten, Goed en Bloed tot het uitterste toe op te zetten, om de dierbaare panden van Godsdienst en Vryheid, die de Voorvaderen zo duur hadden gekogt, te conserveeren, de dezelve onze Nakomelingschap na te laaten; verwagtende van hunne Ingezetenen hen daar in te ondersteunen, en dat hy zich verder was refereerende aan de Acte van Aanstellinge, die zo aanstonds zoude

„ worden voorgeleezen. Waar op de Heer *Willem Buys*, Secretaris van hun Ed. Groot Mogende, de volgende Publicatie las:

De Staaten van Holland en Weſtvriesland: alle de geenen die deze zullen zien of hooren leezen, ſalut: doen te weeten, dat wy, uit conſideratie van de bekommerlyke conſtitutie van tyden en zaaken, en om, onder Gods zegen, den ſtaat dezer Landen des te beter te redden uit den zorgelyken en gevaarlyken toeſtand, waar in die zich bevind, op huiden in onze Vergaderinge, met eenpaarige bewilliginge van alle de Leden dezelve compoſeerende, hebben geëligeert en aangeſteld zyne Hoogheid den Heere WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, Prince van Oranje en Naſſau, enz. enz. enz. *tot* Stadhouder, Admiraal, *en* Kapitein Generaal, *over de Militie van deze Provintie te Water en te Land: laſtende onzen eerſte Secretaris, om het zelve van ons Hof alhier in den Hage, als mede aan de Magiſtraat van 's Gravenhage, om het zelve van de Puye van het Stadhuis aan den Volke te verkondigen. Gedaan in den Hage den* 3 *May* 1747.

Die Afleezinge wierd door dien Heer beſlooten met een ſierlyke aanſpraak ter materie dienende: 't welk geëindigt zynde, en den Baron van *Waſſenaar* het Oranje Vendel daar op zwaaijende, is met geen pen uit te drukken, op wat wyze zulks door de Gemeente wierd beantwoord, weêrgalmende de lucht van de toejuichingen en huzzas, ja men moet zeggen, dat duizenden van menſchen elkander met traanen in de oogen kuſteden, in een oprechte betuiging, om in navolging van hunne Overigheid, en onder de beſtieringe van hunnen nieuwen Stadhouder, Goed en Bloed voor het Vaderland te zullen opzetten.

Immediaat daar na wierd dezelve Proclamatie van het Raadhuis gedaan, ten overſtaan van alle de Leden van de Magiſtraat, de Vendels van de Schuttery boven het Baluſter uitgeſtoken, zo als te vooren van den Tooren der Groote Kerk was geſchied. Hier op begon de vreugde zich den geheelen Haag door te verſpreiden. De Baron van *Waſſenaar* had voor zyn Huis op de Vyverberg veele Moordſlagen doen ſtellen, die na het afleezen van de eerſt boven gemelde Proclamatie wierden afgeſtooken, en die beantwoord wierden door veele andere, die hier en daar geplaatſt ſtonden, inzonderheid voor den Nieuwen Doele; alwaar een Compagnie Schutters mede de wacht had-

hadden, al het welke verzelt was door allerlei zoort van Krygs- en andere Muziek, 't ſpeelen op de Klokken, enz.

Omtrent 12 uuren (wanneer reeds een Expreſſe na Leeuwaarden was afgezonden, om aan zyne Doorluchtige Hoogheid van zyne Aanſtellinge kenniſſe te geven) wierd op de Rolle van den Hove van Holland afgelezen:

De Præſident en Raaden over Holland, Zeeland en Vriesland, alle de geene die deze zullen zien of hooren leezen, ſalut: alzo op heden de Heeren Staaten van Holland en Weſtvriesland zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prince van Oranje en Naſſau *hebben aangeſteld tot* Stadhouder, *mitsgaders* Kapitein *en* Admiraal-Generaal *van deze Provintie: Zo is 't, dat het Hof van Holland heeft goedgevonden, alle de Edelen en Suppooſten te adverteeren en waarſchouwen by dezen, hunne Huizen over deze zo hoogſt aangenaame en heugelyke Aanſtellinge van hooggemelden* Heere Prince van Oranje en Naſſau *dezen avond te Illumineeren.*

En op dat niemand hier van ignorantie zoude pretendeeren, laſten wy dat deze in de Audientie van de Rolle zal worden gepubliceert, en voorts ter plaatze daar zulks gewoon is te geſchieden geaffigeert. Gedaan in den Raade den 3 May 1747.

Daar op was die namiddag alles in beweeging tot het maaken van de noodige preparatien, om aan dat verzoek te voldoen. Op wat een heerlyke, deftige en briljante wyze den geheelen Haag zich tegen den avond opdeed, is niet mogelyk te beſchryven; men kan niet zeggen, wat wyken van deze vermaakelyke Stede zich in deze het meeſte diſtingueerde; maar de vrolyke ſituatie van de Lange en Korte Vyverberg, Kneuterdyk, het Plein, Lange Voorhout, en inzonderheid de Nieuwe-, zo ook de Prinſe-, Prinſeſſe en Heeregragten, verrukten de oogen der menſchen, zynde niet alleen, behalven de prachtige Illuminatien, ook een groot gedeelte van de aldaar ſtaande aanzienlyke Gebouwen met veelerhande Decoratien en Zinnebeelden verſiert, in zulker voegen, dat alle Vreemdelingen, die diergelyke Vreugdebedryven in andere Landen hadden bygewoont, eenpaarig moeſten betuigen, nooit iets zo uitmuntende gezien te hebben. Behalven de Logementen van de Stemmende Steden, daar dat van de Stad Haarlem niet van de minſte onder was, en

andere publyque Gebouwen, waren alle de Hotels van de Ambassadeurs en verdere buitenlandsche Ministers mede ieder op een differente wyze van binnen, en met een groot getal Flambouwen van buiten geïllumineert; dat van Vrankryk was ook aanzienlyk, doch gelyk het zelve staat naby het prachtige Gebouw van den Keur-Hanoverschen Extraordinaris Envojé, Baron van Sporke, dat zeer briljant was, vermeende de Patriottische Aanschouwers, dat zulks de oorzaak was dat het Fransche Licht niet half zo sterk afstraalde. Om kort te zyn, in alle de Straaten en op opene Pleinen zag men het afsteeken van Vuurwerken, branden van Piktonnen, enz. ja de vrolykheid was onder alle rang van Menschen zo uittermaten, als mogelyk nooit gehoort of gezien is geweest; die 's morgens eerst ten deele een einde nam: en 't was als iets zonderlings aan te merken, dat in zo eene omstandigheid geene de minste ongelukken gebeurde, noch eenige buitenspoorigheden wierden gepleegt.

Onder de Decoratien, die voor het Huis van Jonkheer *Willem van Haren* gevonden wierden, zag men onder anderen het volgende Vaersje:

De fiere Leeuw ontwaakt en brult,
De Franschman is met schrik vervult,
En zal nu bevend' rugwaarts ylen,
Nu FRISO *pronkt met zeven Pylen.*

Ten zelven dage wierd ook ter vergadering van de Heeren Staaten Generaal in voorslag gebragt en gepasseert, om den Doorluchtigen Prins van *Oranje* en *Nassau*, onzen Stadhouder, aan te stellen tot Admiraal en Kapitein Generaal van de Unie. De Heeren Leden, wegens hun Hoog Mogende benoemt, om hoogstgemelde zyne Doorluchtige Hoogheid over zyn Aanstelling tot Stadhouder, enz. van deze Provintie te feliciteeren, waren wegens de Ridderschap, de hoog Edele Heer *van der Duyn*, Heere van 's Gravemoer; en de Heeren Burgemeesteren uit de volgende Steden, als van Dordrecht, de Heer *Johan Gevaarts*; Haarlem, de Heer Mr. *Pieter van den Broek*; Delft, de Heer Mr. *Arent van der Dussen*; Leyden, de Heer Mr. *Dirk de Raat*; Amsterdam, de Heer Mr. *Nicolaas Geelvink*, Heere van Kastricum; Gouda, de Heer Mr. *Govert Suys*; Rotterdam, de Heer Mr. *Theodore Francois de May*; Alkmaar, de Heer

Mr.

Mr. *Christoffel van Akerlaken*; Enkhuizen, de Heer Mr. *Jacob van Ramhorst*; en den Heer Raadpensionaris Mr. *Jacob Gilles*.

Ook hadden hun Hoog Mogende, zo tot het afleggen van het Compliment aan zyne Hoogheid, wegens deszelfs aanstelling tot Kapitein-Generaal en Admiraal van de Unie, als om die aanzienlyke Commissie, beslooten in een superbe Goude Doos, ter waarde van 1800 Guldens, in handen van zyne Hoogheid over te leveren, gecommitteert uit het illustre Collegie zeven Heeren Gedeputeerdens der respective Provintien, namentlyk, den Graave van *Randwyk*, wegens Gelderland; den Graave van *Bentink*, Heere van Rhoon en Pendregt, wegens Holland; den Heer *Bateux*, wegens Zeeland; den Heer *van Bottesteyn*, wegens Utrecht; Jonkheer *Willem van Haren*, wegens Vriesland; den Graave van *Bentink tot Neyhuys*, wegens Overyssel; en den Heer *Tamminga*, Heere van Maasbergen, wegens Stad en Lande; mitsgaders den Heer *Gilles*, Raadpensionaris van Holland, en den Heer Griffier *Fagel*: zynde hooggemelde hun Hoog Mogende Gedeputeerdens wyders insgelyks gecommitteert, om de Complimenten van Felicitatie af te leggen by haare Koningklyke Hoogheid de Kroonprincesse van Groot Brittannien, Gemalinne van zyne Doorluchtige Hoogheid; gelyk ook by de Prinsesse Douariere van Oranje Vriesland, zyne Hoogheids Vrouw Moeder. Wyders was by speciaale Resolutie geresolveert, alle Gouverneurs, Commandeurs en Commandeerende Officieren in zo verre van hunne gedaane Eeden te ontheffen in het obedieeren der Patenten, en uit dien hoofde gelast, zyne Doorluchtige Hoogheid in deszelfs bovengemelde Waardigheid te erkennen, en zyne te gevene Ordres te respecteeren en gehoorzaamen. Zie, Nieuwspapieren.

De ongemeene vreugde eenige dagen van alle Welmeenende achtervolgt zynde, als mede het draagen van Oranje Cocarden, en roepen van *Vivat Oranje!* zo waren 'er evenwel noch eenige Nydige, die het anders meenden, en mogelyk liever verdere Fransche Triumfen zagen: want 's nachts tusschen den 6den en 7den van May ontstond alhier te Haarlem eene geweldige confusie, veroorzaakt door de Vrouw van zekere welbekende Hospis, woonende op den hoek van de Groote en Kleene Krogt, die met de Knegt zich schandelyk had uitgelaaten, in schimpende woorden tegen de Protestanten, enz. De geest der Vervolging, zo eigen aan domme Roomschgezinden, had deze twee tot vermeetele taal aangezet, dat 'er ieder even zeer

over gemoeit was. Men vergaderde dan 's avonds omtrent ten 11 uuren voor het voornoemde Huis, en door eene niet pryswaardige yver gedreven, begon men de Steenen uit de Straat te graaven, en dezelve in de Glazen te werpen, voorneemens om het geheele Huis van onder tot boven te plonderen en te vernielen: maar de Burgers, op ordre der Ed: Magistraat, schielyk in de Wapenen gekomen, noodzaakten de Vergaderde half verrigter zaake te moeten scheiden.

's Morgens ten 6 uuren, poogde de Knegt, zyn lyf niet zeker oordeelende voor het verbitterde Volk, zich door eene vlucht te salveeren: maar op straat komende, en door eenige gezien, wierd hy voor de Damstraat door een woedende meenigte aangevallen, en voortgedreven tot aan het Spaaren, daar hy zonder eenige genade wierd ingesmeeten, en niemand hem daar weder begeerde uit te haalen, voor en aleer hy had geroepen, Vivat Oranje! Maar hy in zyn dwaazen yver tegen zyne Doorluchtige Hoogheid door 't water noch niet verkoelt zynde, weigerde zulks hardnekkig: 't welk de raazende meenigte zodanig deed vergrammen, dat zy hem tot driemaalen toe geheel onder dompelde: dit hem evenwel te benaauwd wordende, riep hy eindelyk met een flaauwe stem het begeerde, *Vivat Oranje!* doch denkelyk met een Franschgezind harte: waar op hy by 't Hair doe weder uit het water wierd opgehaalt, en door een meenigte Volks na de Spaarwouder-poort uitgeleid; daar hy verder met het compliment van schoppen tegen zyn achterste, als Verstoorder der rust, de Stad wierd uitgejaagt.

Men hoopte nu, dat alles weder in stilstand zoude geraakt hebben; doch 't was 'er verre van daan: dien zelven dag, zynde Zondag, 's namiddags onder 't aangaan der Kerk, begon men nochmaals voor bovengemelde Huis te vergaderen, de Glazen, by den eersten aanval geheel gebleven, wierden nu mede met Steenen verbryzelt: het woedende Volk begeerde noch na raad of reden te luisteren, ten zy de Bewoonders uit de Stad wierden gezet: doch hunne verdere moedwil, door 't spoedig opkomen der Burgery met hunne Wapenen, wierd nochmaals verhindert: en de Ed: Magistraat ziende dat 'er geene stilstand te hoopen was, dan het begeerde voor ditmaal toe te staan, deed, op hooge order, tusschen 4 en 5 uuren, dit paar Volks, de Hospis en zyn Wyf, de Stad mede ruimen; wordende uitgeleid door den Onderschout *Kleynenberg* en zyne Dienaars, tusschen twee Vendelen Burgers, mede na de Spaarwouder-poort; van waar zy op een Wagen na Amsterdam vertrokken.

Na

Na dat mede door de Ed. Groot Mog. Heeren Staaten van Holland alomme was bekent gemaakt, de Aanstelling van zyne Doorluchtige Hoogheid tot Stadhouder van Holland, enz. zo wierd den 9den van May 1747 bepaalt, om over die gelukkige Gebeurtenis Vreugde door 't geheele Land te bedryven, en gelast alle de Huizen 's avonds te Illumineeren: 't welk door de Ingezetenen van Haarlem, na dat dien dag het Kanon gelost, speelen en luiden der Klokken, en gepermitteerde vreugde bedreven was, luisterryk is verrigt, zo dat men de geheele Stad des avonds, als mede de Groote Kerks Tooren met Lantaarnen, geïllumineert zag; dat een fraaije vertooning was; de Decoratien, Zinnebeelden, enz. die men alomme vertoonden, waren superbe; de duizenden brandende Lichten verdreven de duistere nacht; zo dat de verheugde Haarlemsche Patriotten, zo groot als kleen, alles wandelende, als by den dag, met vermaak konden beschouwen, geduurende tot den dag aanbrak. Zie, als boven.

Den 12den van May, 's morgens omtrent 9 uuren, vertrok zyne Doorluchtige Hoogheid, Koningklyke Gemalinne en Dochter *Carolina*, met hun Gevolg, in verscheide Koetzen, van Amsterdam na Haarlem: deze Stad omtrent ten elf uuren genadert zynde, wierden eenige Stukken Kanon, op de Wal naby de Spaarwouder-poort staande, gelost; de geheele Burgery, bestaande in 8 Vendelen, met Oranje Escharpen, Cocarden en Strikken pronkende, stond in de Wapenen gerangeert van buiten de Spaarwouder- tot buiten de Groote Hout-poort, door welke hunne Hoogheden passeerden: voor het Huis van den Heer President-Burgemeester *van Stryen* gekomen zynde, wierd zyne Hoogheid (na verkregen permissie) aldaar eene weinige tyd opgehouden: zyne Hoogheid uit de Koets getreden, en geleid zynde in het Huis van gemelde President Burgemeester, deed den Wel-Ed. Gestrengen Heer Hoofd-Officier Mr. *Justis Witte*, uit naam der Heeren van de Magistraat, (die aldaar vergadert waren) de volgende Aanspraak:

Doorluchtigste Hooggeboore Vorst en Heer!

Het is niet als met de uitterste Hoogachting en de nedrigste Eerbiedigheid, dat ik de vryheid neeme, om tot Uw Hoogheid toe te treden, en Uwe Hoogheid over derzelver arrivement alhier te complimenteeren. Ik hebbe dan by deze als Hoofd-Officier d'eere en het geluk, omme

me uit naame van de Regeering, en goede Burgery dezer Stad Uwe Hoogheid hertsgrondig als onze Stadhouder, Admiraal en Kapitein-Generaal van de Zee- en Landmacht van deze Provintie te feliciteeren; zo dra deze heuglyke en niet min hoogst aangenaame tyding alhier bekend is geworden, heeft een ieder zo groot als klein hunne waare vergenoeging en oprechte blydschap daar over doen blyken; het is waar, dat deze Uwe Hoogheids Electie is geschied in een tyd, dat een van onze nabuurige Provintien reeds vyandlyk was aangevallen, en wy ook niet minder daar voor bekommert zyn; Uwe Hoogheids Voorvaderen hebben deze Republyk menigmaalen met de hulpe van den Almachtigen uit groote gevaaren en benaauwdheden gered; ons vertrouwen is derhalven naast God alleen op Uwe Hoogheid gevestigt, als uit dat Doorluchtige Bloed gesprooten, waar door ons lieve Vaderland uit deze bekommerlyke en gevaarlyke omstandigheden kan worden gered, en onze dierbaare, doch thans zeer pericliteerende Panden van Godsdienst en Vryheid behouden konnen blyven: wy bidden en smeeken dierhalven vuuriglyk, dat het den Almachtigen en Algenoegzaame God behagen mag, Uwe Hoogheids Regeering in 't begin gelukkig en in het vervolg voorspoedig te maaken; de Goddelyke Voorzienigheid zy Uwe Hoogheid tot Leidsman, en verstrekke Uwe Hoogheid tot een Voormuur tegens den Vyand van dezen Staat; de Jehova onze God storte rykelyk en in eene dubbelde maate over Uwe Hoogheid, haare Koningklyke Hoogheid Mevrouwe de Princesse, Uwe Hoogheids Gemalinne, en de jonge Princesse zyne dierbaarste Zegeningen van den Hemel boven en de Aarde hier beneden, uit; Hy conserveere Uwe Hoogheden een geruime reeks van Jaaren in zyne Gunste; Hy doe uit Uwe Hoogheids Huize voortspruiten een jonge Prince, die de Voetstappen van Uwe Hoogheid en deszelfs Doorluchtige Voorvaderen kome na te volgen, op dat onze Republyk haar Behoud en Welvaaren aan Uw Hoogheids Huis verschuldigt blyve! Wy beveelen onze Stad, Regeering en Burgery, en ik myn Perzoon in 't particulier in Uwe Hoogheids Protectie en Gunste ootmoedig aan; en dewyl Uwe Hoogheid van voorneemen is, om deszelfs Reize te vervolgen, hebben wy d'eer Uwe Hoogheid een voorspoedige en gelukkige Reize toe te wenschen, waar na toe Uwe Hoogheid staat te vertrekken!

Zyne Hoogheid beantwoorde dezelve zeer vriendelyk; en uitgeleid zynde, complimenteerde toen ook de Heer Hoofd Officier haare Koningklyke Hoogheid de Princesse Rojaal, die in de Koets was gebleven, met een fierlyke doch korter Aanspraak; dewelke van haare

Ko-

Koningklyke Hoogheid mede op een vriendelyke wyze beantwoord wierd. De Lucht weêrgalmde van het gejuich der Burgery: „*Lang* „ *leeven de Prins en Princes van Oranje!* enz. De Klokken ſpeelden, en de geheele Stad was vol vreugde. Hunne Hoogheden de Groote Houtpoort naderende, wierd door een zekere Burger-Sergeant, mede aldaar in de Wapenen, met eene nederige Eerbiedigheid, haare Koningklyke Hoogheid geprezenteert, en vriendelyk van die Prinſeſſe aangenomen, deze

Ter Inhaalinge van zyne Doorluchtige Hoogheid,

den HEERE

WILLEM KAREL HENDRIK FRISO,

door Gods genade, Prins van Oranje en Naſſau, enz. enz. enz.
als eenpaarig verkoorene Stadhouder, Kapitein-Generaal
en Admiraal over alle de Vereenigde Nederlanden.

W*ie nadert niet met Lofgezangen,*
Nu Neêrlands Blydſchap is vervuld,
Oranjes Prins *word Ingehuld,*
Voor lang gewenſcht met groot verlangen?
Dat 's Vorſten *komſt gezegent zy!*
ô Wonderzoon* *van 't Huis* Oranje!
En wakkren Naneef, van die Spanje
Beteugelde in haar tiranny!
Zyt driemaal welkom hier gekomen,
Als Stedehouder *van het Land,*
Nu ieder offert harte en hand!
Geen tweeſpalt hebt gy meer te ſchroomen.
Wy roemen 's Helds *gehoorzaamheid,*
Die, door Gods Stem, zich laat verbinden
Met dit zyn Volk, zyne Eensgezinden,
En tot Heldhaftigheid bereid!
Beſpiegel, groote Prins, *de Daaden*
Van Vader Willem, *en die geen',*
Uit zyn Geſlachte U voor getreên:

GGGG *Wat*

* Wonderzoon: Om dat zyne Hoogheid eenige weeken na het verongelukken van zyn Heer Vader is gebooren.

Wat vind Gy daar al Lauwerbladen! *
Wy twyfflen nimmer uw Beleid; †
Gy hebt 't Oranje-zog *gezogen;*
Der Vorſten Daaden overwogen,
En, op hun ſpoor, u toebereid.
Zwaay, zwaay nu 't Zwaard met Neêrlands Helden,
Wyl Vrankryk looze vonden zoekt,
Haar woord verbreekt, Gods Kerke vloekt,
Op dat men uwe Daên moog' melden;
In navolg van die groote Daên
Der Vaderen, u voorgetreden;
Voor lang geboekt by Neêrlands Leden,
Op veelerlei Hiſtorieblaên! ‡
Bewaakt de Vryheid, Eendragtsbanden,
Dat waare Godsdienſt zegepraal,
En Welvaart van den Heere afdaal,
Als onafſcheidb're Hemelpanden!
Wat Patriot, wat Neêrlands Bloed,
Zal u, ô Prins! *nu Eerbied weigren?*
Men ziet de Vreugd § *ten toppunt ſteigren,*
Met Eensgezinden Heldenmoed.
Stryd, Vorſt, *in 's Hemels mogentheden,*
Omringt van Englen, als een ſchild,
Daar 's Vyands macht door word verſpild,
En ruſt niet als in wensbre §§ *Vrede!*

Vervolgens deed de geheele Burgery hunne Hoogheden uitgeleide tot buiten de Groote Houtpoort, als wanneer het Geſchut daar mede wierd geloſt, enz.

In den Haag met veele ongemeene Toejuichingen gearriveert zynde, en zyne Doorluchtige Hoogheid in de Vergadering van hunne Hoog Mogende gekomen, deed hy aldaar deze zyne wyze en welgepaſte Vaderlyke Aanſpraak: HOOG

* Lauwerbladen: Dewelke bovengemelde Prinſen, door hunne Daaden, ten dienſte dezer Landen gedaan, hebben verdient en verkreegen.

† Beleid: Als wel geoeffent zynde in de Wis- en Oorlogskunde, enz.

‡ Hiſtorieblaên: Als te zien is by Bor, Hoofd, van Meteren, en veele anderen.

§ Vreugd: Als men heden alomme door allerlei welmeenende Inwoonderen van Nederland hoord en ziet uitvoeren.

§§ Vrede: Dat is, tot dat een eerlyke Vrede voor 't van ouds gezegende Vaderland word geſloten of verkregen.

HOOG MOGENDE HEEREN!

Eergisteren heb ik de Eer gehad door Gedeputeerden uit uw Hoog Mogende illustre Collegie te verstaan, dat uw Hoog Mogende my tot Kapitein en Admiraal-Generaal van de Unie had benoemd, welke gewichtige Post my voor quam zwaar te zyn voor myne zwakke Schouderen om te draagen, doch schoon het waar is, dat ik my noch niet veel in Krygsdienst gevonden heb, om die waar te neemen, alzo tot hier toe de occasie ontbrooken heeft, weest echter verzekert, Hoog Mogende Heeren, dat ik my al voor lang in de Theorie van dezelve wel heb geoeffent, welke oeffening ik nu zal verdubbelen.

Terwyl uw Hoog Mogende in myn Perzoon zo veel vertrouwen gelieven te stellen, zal ik my altoos trachten te bevlytigen, om aan uw Hoog Mogende verwagting te beantwoorden: Ik zoude die Bediening niet hebben durven accepteeren, indien ik niet vertrouwde op den bystand van God Almachtig, en tessens gezien had, dat de alhestierende Voorzienigheid in deze Post en in die van het Stadhouderschap al te doorstraalende werkzaam geweest was, dan dat ik my zoude hebben willen onttrekken, en ook om dat de eenpaarige aanstelling van uw Hoog Mogende my die te aanneemlyker maakt, schoon het gevaar, waar in de Republyk zich bevind, als wordende aangevallen door een machtigen en listigen Vyand: Terwyl verslapping van Negotie, en eenigzints bedorve Discipline onder de Krygsbenden, benevens verval in de Godsdienst, in deze dagen, my de aanvaarding van deze hoogwigtige Charge noch zwaarder deed voorkomen; maar my herinnerende, dat dezelve God noch leeft, die het onwrikbaar steunzel myner Losselyke en Roemruchte Voorouderen is geweest, zo geeft my zulks vrymoedigheid, om ook te hoopen op den bystand van den God myner Voorvaderen, welker voetspoor ik zal trachten te houden.

Biedende dan myn Perzoon, Goed en Bloed aan, gelyk myn Voorvaderen, die zich meer dan eens hebben aangegord, om in de Mogentheden des Heeren heen te gaan, en dit Gemeenebest uit de gevaaren, waar in het zich bevond, te verlossen.

Ik had wel gewenscht eerder gelegenheid gehad te hebben, om nevens uw Hoog Mogende een Werktuig in de Hand des Heeren der Heirschaaren te zyn, ten beste van dezen Volke, waar toe ik myn Perzoon nu verbonden heb, om onder Jehovâs zegen, tot een Redder te mogen bevonden worden, ten einde deze Republyk weder gebragt mogt worden in een staat van haar aloude luister en aanzien by alle Volkeren van Europa; maar waar in dezelve nu tot myn innig leetwezen zich niet bevind, schoon meer dan dertig Jaaren Vrede te hebben genooten; wenschende vuuriglyk, dat het den goeden God behaagen zal, ons te verlossen van den overlast onzer Vyanden, en deze Republyk te bewaaren by haare dierbaare Panden van Vryheid en Hervormde Religie, zo lange Koningkryken en Gemeenebesten op deze Aarde zullen gevonden worden! Zie, als boven.

In navolging van de Steden Amsterdam en Rotterdam, wierd hier mede door verscheidene Vaderlandsche Patriotten een geheele Scheepslading met allerhande Ververschingen, op den 29sten van Augusty, na 't belegerde Bergen op Zoom afgezonden, om deszelfs Garnisoen aan te moedigen tot een dapperen weerstand, en, zo 't de God der Heirschaaren behaagen mogt, deze Vesting voor de woede der Vyand te bewaaren.

Maar weinige tyd hier na moest die sterke Voormuur in 's Vyands handen vallen; dat alomme een naare verslagentheid baarde; ook ontstonden hier weder eenige Oproerigheden, en wel, dat het gevaarlykst scheen, in de Groote Houtstraat, zo men zeide, over vermeetele taal, enz. voor de Huizen van eenen Bakker, Kaasverkooper en Distelateur; doch men had het voornamentlyk op den laatstgenoemden gemunt, en gooyden aldaar ook eenige Glazen uit: den Bakker, vreezende dat het mede zyne beurt zoude worden, deelde alle zyn in voorraad hebbende Brood aan het raazende Gemeen uit: dat uit erkentenis, en na hy mede een Oranje Vlag had uitgestooken, hem beleefder handelde. Doch de vigilantie der Burgers, die schielyk in de Wapenen quamen, en dwars door het plonderziek Gepeupel heen trokken, en alomme de toegangen bezetten, deeden hun spoedig vertrekken.

Volgens Publicatie van de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, en Advis van zyne Doorluchtige Hoogheid, wierd alhier mede de Burgery geordonneert zich in den Wapenhandel te oeffenen, waar toe expres een Adjudant en twee Assistenten wierden aangenomen; en ieder der Schutters moest zich voorzien van een Snaphaan, Bajonet, Patroontas en Degen. En daar na, op den 24sten van October, wierd op de Cluveniers Doele begonnen eene Wapenschouwing, en dat by Corporaalschappen: by welke gelegentheid, door de Wel-Ed: Gestrenge Heeren van de Krygsraad, aan ieder Onder-Officier en Schutter eene Zilvere Medaille wierd geschonken, ter gedachtenisse, datze zyne Doorluchtige Hoogheid, als Stadhouder hadden ingehaalt: dezelve Medaille heeft omtrent de groote van een Vroedschaps-penning, op de voorzyde leest men rondom het Borstbeeld van zyn Hoogheid, *W. C. H. F. Pr. van Oranje en Nassau*; en onderaan des Meesters Naam, *G. Marshoorn:* op de tegenzyde staat het Haarlemsche Wapen, wordende door twee Leeuwen vastgehouden, en daar onder leest men:

Voor

Voor Haarlems Burgery,
Die Friso, *vry en bly,*
Stadhouder van ons Land,
Ontfing met hart en hand.

P. M.

17$\frac{5}{12}$47.

G. M.

Na 't voorbeeld van andere Steden, nam men hier mede voor dit volgende in te leveren:

Request aan de Edele Achtbaare Heeren van de Vroedschap der Stad Haarlem.

Geeven met alle schuldige eerbied te kennen de ondergetekende getrouwe en welmeenende Burgers van deze Stad, dat de Suppilanten, weetende dat volgens bevel van haar Ed: Groot Mog: de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, een iegelyk van zyne Goederen en Bezitting moet geven een Vyftigste Penning, zylieden in geenen deele daar van zich willen onttrekken, maar zommigen van hun met alle bereidwilligheid noch wel tot meerder zouden willen resolveeren, indien van de eene kant de Burgery dezer Stad mede tot hun welzyn eenigzints konde werden gebenificeert, en aan de andere zyde het ook eenigzints konde werden gericht, dat het lieve Vaderland niet verder in gelyke beklaagelyke toestand geraakte, dat het dien Geldheffing mogte noodig hebben.

En derhalven zo keeren de Supplianten hun gezamentlyk tot U Edele Achtbaare met alle eerbiedigheid, verzoekende dat U Edele Achtbaare gelieven goed te vinden, om de Stads Excynsen op de Ronde Maat en op de Waag, dewelke voor de Burgery dezer Stad zo drukkende zyn, te vernietigen, of ten minsten denzelven zodanig te verligten, dat die alzins conform mogten wezen aan het gunt in andere Steden daar omtrent bepaalt is.

En dat U Edele Achtbaare mede gelieven goed te vinden, dat alle Ampten, Officien en Beneficien, dewelke in deze Stad en Jurisdictie van dien na dezen zullen komen te vaceeren, onder de Burgers dezer Stad publyk aan de meest daar voor biedende zullen werden verkogt; mits het den Kooper zal vrystaan om zyne Bediening zelve waar te neemen, of ten zynen keuze door een ander te laaten bedienen; doch alvoorens die Bediening werde aanvaart, de daar voor uitgeloofde Penningen werden gefourneert ten Comptoire van de Gemeene Lands Middelen dezer Stad, om ten nutte van den Lande te werden besteed, volgens het loffelyk Voorbeeld van zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, onzen

zen zeer geliefden Stadhouder, die de aan hem opgedraagen Posteryen ten nutte van den Lande heeft overgegeven.

En laatstelyk, dat U Edele Achtbaare mede zal gelieven goed te vinden om hier, tot welzyn van de Stad en der Inwoonderen, te stellen en te favoriseeren diverse gereguleerde Vrye Markten, als Kaasmarkt, Botermarkt, Leermarkt, Beestenmarkt, Zaadmarkt, en verders zo als het U Edele Achtbaare ten welzyn mogte goedvinden.

't Welk doende, blyven wy ondergetekende, in verwagting van een korte en gunstige Resolutie, U Edele Achtbaare getrouwe en gehoorzaame Burgers en Ingezetenen dezer Stad. Haarlem den . . November 1747.

En was ondertekent door by na al hondert Burgers, in rang volgens het Alfabet. Maar in de Courant van den 11den van November door de Ondertekenaars gezien zynde, hoe flegt het die van Rotterdam was afgenomen, door hunne brutaale en dwingende uitdrukkingen, zo quam dit bovenftaande Requeft niet te voorfchyn, en de Ondertekenaars wierden zeer ieverig om zelve hunne Naamen weder uit te fchrabben.

Den 22ften van November, wierd in den Haag, door eene plechtige Deputatie aan hunne Hoogheden, uit de Ridderfchap, Edelen en der Provintie van Holland en Weft Vriesland, als den Heere *Adam Adriaan van der Duyn*, Vryheer van Gravemoer, wegens de Ordre van de Ridderfchap en Edelen dezer Provintie; de Heeren *de Wit*, Heer van Jaarsveld; *van der Kamer*; *van Berkhout*; *de Raat*; *Rendorp*, Heer van Marquette; *van den Kerkhoven*; *Meerman*; *van den Hemert*, Heer van Eeten en Meeuwen; *van der Heym*, Heer van Goudswaart; *van Beekesteyn*; *de la Bassecour*; *van Veen*; *Velius*; *Mossel van Straalen*; *Kroon*; *Houtting*; *van der Wolf* en *Pet*, Burgemeefteren, Penfionaris en Secretaris van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amfterdam, Gouda, Rotterdam, Gornichem, Schiedam, Schoonhoven, Briele, Alkmaar, Hoorn, Enkhuyfen, Edam, Monnikendam, Medenblik en Purmerend, met en benevens den Heer Raadpenfionaris *Mr. Jacob Gilles*, (die een fierlyke Redenvoering aan hunne Hoogheden deed) bekent gemaakt hunne onderftaande Refolutie van den 16den dito, raakende het Erf-Stadhouderfchap:

By Resumtie gedelibereert zynde op de Propositie door de Heeren van de Ridderschap en Edelen den 7 October laatstleden ter Vergadering gedaan,

daan, om op den voet daarby breeder gemeld, het Erf-Stadhouderschap en Kapitein- en Admiraalschap Generaal van deze Provintie, mitsgaders het Kapitein- en Admiraalschap Generaal der Vereenigde Nederlanden, te defereeren aan zyn Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, den jegenswoordigen Heere Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal, en aan dezelfs zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten, in wettige Huwelyken geprocreëert.

Hebben de Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de respective Steden, uit den naam en van wegens Burgemeesteren en Vroedschappen van dezelve Steden, eendragtelyk verklaard, zo als by haar Ed. Gr. Mog. verklaard word mits dezen, dat dezelve in ernstige overweeginge genomen hebbende de constitutie en staat van de Regeering dezer Landen, begreepen hebben, dat de ondervinding van vroeger en laater tyden klaarlyk heeft doen zien, dat de Republyk onmogelyk kan bestaan en behouden blyven, zonder te wezen voorzien van een eminent Hoofd, zodanig, dat dezelve daar van ontbloot geweest zynde, tot op den oever van haaren totalen ondergang meer als eens gebragt is geweest, waar uit dezelve door geen andere middelen heeft konnen worden gered, als door de Verkiezing van een Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal.

Dat onder die gelukkige Regeeringsform de Republyk van haare primitive oprechting af aan, zodanig in macht en welvaart is toegenomen, dat dezelve door haare Nabuuren aangezogt en ontzachelyk is geworden, en zulks onder het loffelyk Beleid en Bestuur van de Heeren Prinsen uit den Huize van Oranje en Nassau, aan welkers Afstammeling nu wederom, uit dezelve consideratie, het Stadhouder-, Kapitein- en Admiraalschap Generaal zynde opgedraagen, de goede uitwerkzelen daar van reeds zich oogenschynelyk openbaaren.

Dat alle goede, yverige en welgeïntentioneerde Regenten en generaalyk alle Ingezetenen van den Staat, niet als met schrik konnen gedenken en overwegen de perplexiteit, waar in de Republyk by manquement van zodanig een eminent Hoofd zoude komen te vervallen: en boven al, wanneer in deze tyds omstandigheden aan zyn Hoogheid den jegenswoordigen Heere Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal ietwes Menschelyks mogte overkomen, het geen God genadiglyk verhoede; byzonderlyk reguard genomen zynde, dat hooggemelde zyn Hoogheid door God Almachtig wel gezegend is met een Vrouwelyk Oir, maar tot noch toe met geen Mannelyk Oir, en dat het Vrouwelyk Oir zich tot noch toe alleen bepaald in eene Prinsesse, welke noch jong van jaaren is: en dat derhalven ten alleruiterste noodzaakelyk is, dat alle de bequaame middelen met vooruitzicht by der hand genomen worden, om zo groote onheilen, zo veel als Menschelyker wys bedacht kan worden, voor te komen; waar toe niet anders uit te denken is, als de Stadhouderlyke Waardigheid van zyn Hoogheid voor deszelfs zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten te doen continueeren, onder zodanige præcautien, als met den dienst van

dezs

den Lande meest overeenkomstig konnen worden te wezen; waar door de jegenswoordige Regeeringsform, zo veel na den Menschelyke geschieden kan, vastgesteld zynde, ook teffens het vertrouwen tusschen zyn Hoogheid en de Regenten, en tusschen de Regenten onderlinge, meer en meer gevoed, aangequeekt, en op een vaster voet dan ooit gebragt zal worden, zo noodzaakelyk om de zaaken van de Republyk tot een goeden uitkomst te brengen, en deszelfs altoos geduurzaam welzyn te bevorderen.

En hebben vervolgens hooggemelde Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders Gedeputeerden van de respective Steden, uit den naam en van wegens Burgemeesteren en Vroedschappen van dezelve Steden, eendragtelyk aan hooggemelde zyn Hoogheid gedefereert, gelyk haar Ed. Groot Mogende desereeren by dezen, het Erf-Stadhouderschap en Kapitein- en Admiraalschap Generaal van de Provintie van Holland en West-Vriesland: Ten dien effecte, dat de Chargies, Digniteiten, en Waardigheden van Stadhouder, Gouverneur, Kapitein en Admiraal Generaal van hooggemelde Provintie, na het overlyden van hooggemelde zyn Hoogheid, die haar Ed. Groot Mogende wenschen en bidden, dat God Almachtig zeer veele Jaaren voorspoedelyk wil bewaaren en zegenen, zullen erven, succedeeeren en devolveeren op de Mannelyke Descendenten van hooggemelde zyn Hoogheid, in wettige Huwelyken geprocreëert: Dat wyders, in gevalle hooggemelde zyn Hoogheid mogte komen te overlyden, nalaatende een Zoon, in wettig Huwelyk geprocreëert, op welke de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden waren gedevolveert, en dezelve mogte komen te sterven zonder wettig Mannelyk Oir na te laaten, en zonder dat eenig verder Mannelyk Oir van hooggemelde zyn Hoogheid, in wettig Huwelyk geprocreëert, mogte exteeren, doch nalaatende eene Erf-Dochter, insgelyks in wettig Huwelyk geprocreëert, als dan de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zullen erven, succedeeren en devolveeren op dezelve Erf-Dochter, en by haar overlyden op derzelver Mannelyk Oir, en verdere Mannelyke Descendenten, mede in wettige Huwelyken geprocreëert; en dat by gebreeke van dien, als mede in gevalle hooggemelde zyn Hoogheid mogte komen te overlyden zondes eenig Mannelyk Oir, in wettig Huwelyk geprocreëert, na te laaten, als dan de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden zullen erven, succedeeren en devolveeren op de Prinsesse Carolina, *Dochter van hooggemelde zyn Hoogheid, althans in leven zynde, en by haar overlyden op deszelfs Mannelyke Oir en verdere Mannelyke Descendenten, insgelyks in wettige Huwelyken geprocreëert: Dat voorts in gevalle hooggemelde zyn Hoogheid mogte komen te verwekken en na te laaten noch een of meer Prinsessen Dochteren, en de Prinsesse* Carolina *mogte komen te overlyden, zonder eenig Mannelyk Oir na te laaten, als dan de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zullen erven, succedeeren en devolveeren op die geene van de Prinsessen Zusters van de Prinsesse* Carolina, *die by haar overlyden noch in leven zal of zullen zyn, en op derzelver Mannelyk Oir, en verdere Mannelyke Descendenten, mede*

in

in wettige Huwelyken geprocreëert: De oudere Zuster en derzelver Mannelyke Descendenten altoos gepræfereert wordende voor de jongere Zuster en derzelver Mannelyke Descendenten: Alles nochtans met dien verstande, dat de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, niet zullen mogen devolveeren, noch bekleed worden, op noch by iemand van de voorschreve zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyne Hoogheid, die met de Koningklyke of Keurvorstelyke Waardigheid bekleed zoude mogen worden; dat mede de voorschreve zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyne Hoogheid zullen moeten professie doen van de waare Christelyke Gereformeerde Religie, zodanig als die in de publyke Kerken dezer Landen geleerd word: Dat insgelyks die geene van de voorschreve zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyne Hoogheid, op welke de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zouden mogen zyn gedevolveert, of op welke dezelve zouden staan te devolveeren, geduurende derzelver minderjaarigheid, zullen moeten worden opgevoed binnen deze Provintie: Dat wyders de Successie en devolutie van de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, op het Mannelyk Oir van de voorschreve Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyn Hoogheid, geen plaats zal hebben, dan alleen in gevalle dezelve Vrouwelyke Descendenten met speciaal consent en goedvinden van haar Edele Groot Mogende, zullen komen te trouwen met een Prins, professie doende van de waare Christelyke Gereformeerde Religie, zodanig als die in de publyke Kerken dezer Landen geleerd word, en niet bekleed zynde met de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, mogten komen te devolveeren op een van de voorschreve Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyn Hoogheid, dezelve die Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zelfs zal waarneemen, en bekleeden onder den Tytel van Gouvernante, en uit dien hoofde ook sessie zal hebben in de respective Collegien, waar in de Stadhouders dezer Provintie gewoon zyn sessie te hebben, en vervolgens mede in den Raad van Staate; en dat dezelve mede Kapitein en Admiraal Generaal van de vereenigde Nederlanden zynde, die Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zo ten aanzien van de sessie in den Raad van Staate, als ten opzichte van de sessie in de respective Admiraaliteits Collegien, insgelyks zelfs zal waarneemen en bekleeden, en voorts, in cas van Oorloge, en by het uittrekken van de Troupen van den Staat te Velde, de Faculteit hebben, om te benoemen en voor te draagen een geëxperimenteert Hoofd over de Militie, mits mede professie doende van de waare Christelyke Gereformeerde Religie als boven, en niet bekleed zynde met de Koningklyke en Keurvorstelyke Waardigheid, en daar benevens aangenaam zynde aan haar Edele Groot Mogende, om het Commandement en Chef over de gemelde Troupen, in haar plaats te voeren: behoudens echter, dat dezelve alvoorens den Eed van getrouwigheid aan dezen Staat zal moeten afleggen, en zich reguleeren na zodanige Instructie als hem zal worden medegegeven, en daar toe door haar Hoog Mogende, met overleg en Advys,

 zo

zo van de Vrouwe Gouvernante, als van den Raad van Staate, zal worden beraamt en vastgesteld; en dat in gevalle de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden mogten komen te devolveeren op een van de voorschreve Mannelyke of Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyne Hoogheid, noch minderjaarig zynde, dezelve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, geduurende de voorschreve minderjaarigheid, zullen worden waargenomen en bekleed, door de Vrouwe Moeder van dezelve minderjaarige, zo dezelve noch in leven is, en zulks zo lange dezelve geduurende de voorschreve minderjaarigheid Weduwe zal zyn, en in de Vereenigde Provintien zal resideeren, als Voogdesse, en onder den Tytel van Gouvernante, alles op zodanigen voet en wyze, en met gelyke Faculteit, ten reguarde van het benoemen en voordraagen van een geëxperimenteert Hoofd over de Militie, in cas van Oorlog, en by het uitrekken van de Troupen van den Staat te Velde, en onder gelyke Restrictien, als hier boven, ten aanzien van de voorschreve Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyn Hoogheid, op welke de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, mogten komen te devolveeren, zelve is gezegt; en dat by gebreeke van de Vrouwe Moeder van zodanige minderjaarige, of in gevalle deszelfs administratie uit hoofde van een van de voorschreve oorzaaken mogte komen te cesseeren, haar Edele Groot Mogende in opzichte van de Voogdye van dezelve minderjaarige, zodanige voorzieninge zullen doen, als zy ten meesten dienste van den Lande zullen oordeelen te behooren.

En is voorts by de gemelde Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders Gedeputeerden van de respective Steden, uit den naam en van wegens Burgemeesteren en Vroedschappen van dezelve Steden, goedgevonden en verstaan, gelyk haar Edele Groot Mogende goedvinden en verstaan mits dezen, dat hier van Brieven in behoorlyke forme, onder het Groot Zegel van den Lande, ten behoeve van hooggemelde zyn Hoogheid, en zyn Hoogheids voorschreve zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten, in wettige Huwelyken geprocreëert, zullen uitgegeven en gedepecheert worden, en Copie authenticq van dien gezonden aan de Gecommitteerde Raaden, den Hoogen Raad en aan het Hof Provinciaal, om aldaar geregistreert te worden.

Dat wyders van wegens haar Edele Groot Mogende de zaake ter Generaliteit daar heen op het kragtigste zal worden gedirigeert, ten einde by haar Hoog Mogende de successie en devolutie van het Kapitein- en Admiraalschap Generaal der Vereenigde Nederlanden, op de voorschreve zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyn Hoogheid mede vastgesteld moge worden, mutatis mutandis, *in gelyker voegen, en onder dezelve præcautien en restrictien, als hier boven zo ten aanzien van het Stadhouder-, Kapitein- en Admiraalschap Generaal van deze Provintie, als ook reeds ten opzichte van het Kapitein- en Admiraalschap Generaal der Vereenigde Nederlanden, ter nedergesteld is; en daar van mede ten behoeve van zyn Hoogheid, en zyne Hoogheids voorschreve zo Man-*

Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten, in wettige Huwelyken geprocreëert, gelyke Brieven in behoorlyke forme, onder het Groot Zegel van de Generaaliteit moge worden gedepescheert en uitgegeven.
Accordeert met de voorschreve Resolutien.

Daar op volgde de andere Provintien, als Zeeland, Overyssel, Utrecht en Gelderland, die zyne Doorluchtige Hoogheid tot het Erf-Stadhouderschap, enz. en in de Mannelyke en Vrouwelyke wettige Descendenten, mede verklaarden; zo dat de gezamentlyke zeven Vereenigde Provintien, onder 't bestier van één Erf-Stadhouder, nu als zamengebonden en verknogt zyn; en het jaar 1748, als een nieuwe Tydstip dezer Republyk begon; zynde dat het eerste Jubeljaar, waar in, voor een Eeuw geleden, de verkreegene Vryheid, door een geslootene Vrede met den Koningk van Spanje, quam aanlichten.

Ter bewaaringe voor het Diploma van 't Erf-Stadhouderschap der Unie, is ook eene kunstig gewerkte Goude Doos aan zyne Doorluchtige Hoogheid gepresenteert, van drie Ponden zwaar: vertoonende op het midden van het Dekzel, in een Banderol, de woorden, *Concordia res parvæ crescunt.* Boven aan, ter regter zyde, ziet men de Godsdienst, met den Bybel in de regter- en een brandende Lamp in de linker hand; en aan de andere zyde de Gerechtigheid, met de Weegschaal in de linker- en het Zwaard in de regter hand: beneden, ter linker zyde, word vertoond, 's Lands Welvaaren, met de Hoorn des Overvloeds in de eene en de Slangestaf in de andere hand; en ter regter zyde de Vrede, met de Bondelstokken in de regter- en een Palm- en Olyftak dooreen geslingert in de linker hand; alles zeer fraai gewrocht, ter waarde met het Fatzoen van 3000 Guldens. Zie, als boven.

Den 12den van December dezes jaars, had men over deze Stad zwaar Weder, eerst eene Donderbui, en daar op een zwaaren Storm uit den Zuidwesten, als in veele jaaren niet was gehoord of gezien, en die alomme aan Huizen, Daken, Schuttingen, enz. veele schade heeft gedaan.

In den jaare 1748, den 8sten van Maart, behaagde het de Almachtige God, gelyk te meermaalen, doch wel inzonderheid als het den Vaderlande bange was, en het water (om zo te spreeken) op de lippen stond, den vinger zyner mogentheid door handtastelyke wonderen op de kenbaarste wyze tot heil en redding van de Republyk te openbaaren; 't behaagde hem, schoon weinig maanden geleden,

de Hulk van Staat als weder in gevaar van stranden gebragt scheen, op eene zo wonderbaare als onvermoede wyze een Palinuur te schenken, door wiens wys beleid en bestier onder zyne krachtdaadige bystand 's Lands Inwoonderen by vooruitzicht gegronde hoope konnen hebben, de dierbaare Panden van Godsdienst en Vryheid weder gelyk voortyds van het dreigend gevaar gered te zien; ja het behaagde hem ook in deze dagen, de vuurige wenschingen van alle Welmeenende, de reikhalzende verlangens van hen alle, die 's Lands heil ter harte gaat, en de yverige zuchtingen en gebeden van geheel Nederland goedgunstig te verhooren, door het doen gebooren worden van een PRINS uit den Doorluchtigen Stam van *Oranje* en *Nassau*; uit dien Stam, wiens Telgen de Republyk gevestigt en geveiligt, en ten kosten van hun goed en bloed ons Gemeenebest in dien luisterryken staat gesteld hebben, waar in het zich zedert bevonden heeft en tot op heden dezen dag noch bevind. Den 8sten dezer, zegge ik, 's morgens ten 4 uuren, verscheen, voor 't opgaan der Zon, dat heugelyke tydstip, en oogenblik, waar in haare Koningklyke Hoogheid, Mevrouwe de Prinses van *Oranje* en *Nassau*, dat gewenschte Voorwerp onzer hoope en van het gantsche Protestantendom, gelukkig, en na slegts een quartier uurs in arbeid gezeten te hebben, ter waereld bragt: een oogenblik te merkwaardiger, als het ten eeuwigen dage de Epocha zal zyn der jaartekening van het Erf-Stadhouderschap van het Vereenigd Nederland, en in de Gedenkboeken praalen als het aanbegin van de totale vernieling en destructie der beweeg-oorzaaken van alle 's Lands rampen en ongevallen.

Onmiddelyk na die groote Gebeurtenis, en zo dra de Doorluchtige Vader van dien Doorluchtigen Zoon bekent geworden was, begaf zich zyne Hoogheid na deszelfs Cabinet, dankte den Hemel voor dien Zegen en dat zo kenbaare blyk zyner onwaardeerbre goedgunstigheid; en vervolgens naar de Kraam-kamer van de Prinses, zyne dierbaare Gemaalin, die hy teder en met vreugde-traanen omhelsde en feliciteerde: 't geen door haare Koningklyke Hoogheid op eene niet min tedere en aandoenende wyze beantwoord wierd. Naauwlyks was die blymaare ruchtbaar geworden, 't geen in weinig oogenblikken geschiede, of de slaap verliet een ieder, de zorgelooze nacht verkeerde in een onbezorgde en vreugdryke dag, en het aanbreeken van het Zonnelicht ging met een gestadig en herhaalt *Vivat* geroep

roep en gejuich verzelt; waar op wel haast het gelui van alle de Klokken volgde, 't geen by tusschenpoozen door het bekende Air, *Wilhelmus van Nassouwe*, op het Klokkenspel vervangen wierd. Aanstonds zag men Couriers zo na de respective Provintien der Unie als elders vertrekken, om van dat heuchelyk geval alomme tyding te brengen; waar van de Heeren Gecommitteerde Raaden niet zo dra kennisse bequamen, of vergaderden terstond, ten einde, de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland tegen den 12den te beschryven, voorts het noodige in dat tydgewrigt te beraamen, en tot het een en ander vereischte ordres te geven, als onder anderen, om eenige Stukken grof Geschut van Delft te doen haalen, die 's avonds gelost wierden, gelyk weleer op publyke Dankdagen over groote Overwinningen en by het eindigen van glorieryke Campagnes in voorige Oorlogen pleeg te geschieden.

Deze aangenaame Blymaare, die zelve voormiddag alhier in de Stad komende, ordonneerde de Ed. Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren aanstonds, dat over deze gelukkige Gebeurtenis noch dien zelven dag het Geschut van Stads Wallen zoude worden gelost: 't welk 's namiddags drie maalen wierd herhaald; terwyl onderusschen de Trompetters van de Groote Kerks Tooren, als mede de Klokkenist braaf *Wilhelmus van Nassouwe* speelden, en veele vreugde wierd bedreven.

De dag daar aan, volgens eene Publicatie van hun Edele Groot Achtbaare, wierd bepaalt, om alle de Huizen der Burgers en Inwoonderen te Illumineeren, en wierd daar mede begonnen ten half zeven uuren, met de eerste Decharche van het Geschut, dat driemaal gelost wierd. Op den middag en 's namiddags wierden alle de Klokken van de Kerken en Toorens geluid, en de Klokkenspeeler liet de Nassouwsche Melody nochmaals wakker hooren: zynde de Groote Kerks Tooren op eene fraaije wyze met een groot getal Lantaarnen tot aan den Weêrhaan behangen; welke Illuminatie eene superbe en overheerlyke vertooning gaf: het Stadhuis was mede Geillumineert, en op de groote Markt brande vyf Stellingen van étages Piktonnen, wordende eene meenigte Vuurwerken afgeschooten, enz. Ook zag men alomme veele zinryke Decoratien en Devisen: en dewyl alomme goede wacht en toezicht wierd gehouden, kon men alles al wandelende in vreugde en geschiktheid beschouwen, en deze Vreugdedag en Nacht eindigde eerst met de aannaderende morgenstond.

 Den

Den 11den van April, dien plechtigen Doopdag van de Graaf van *Buren*, of Erfprins van Oranje, wierd nochmaals mede alhier geviert, volgens Publicatie, met het affchieten van Stads Geſchut, luiden en ſpeelen der Klokken, Illumineeren der Huizen, en 't branden van Piktonnen, Vuurwerken, enz. met ongemeene vreugde. Maar het verhaal van deze Plechtigheid in den Haag, is te merkwaardig, onze Leezer die niet mede te deelen: 's morgens omtrent 10 uuren vergaderde de Haagſche Burgery, treffelyk uitgedoſt, in het Voorhout op de paradeplaats in de Wapenen, daar de Quartier-vendels der 6 Compagnien geplant ſtonden; na de Compagnien geformeert waren, trokken de drie eerſte Gelederen der Vendel diviſien van ieder Compagnie uit, met hunne Vendrigs aan 't hoofd, om Vendels te haalen van het huis van hunnen Collonel, de Heer Burgemeeſter *Dierkens*; en wanneer de gemelde Manſchap zich weder by hunne reſpective Compagnien gevoegt had, begon de marſch, gaande 7 ſpeelende Muziekanten vooraf, uit het Voorhout langs de lange Houtſtraat, het Plein, de korte en lange Vyverberg, de Plaats, de Hoogſtraat en Groenmarkt, tot aan de Groote Kerk, poſteerende zich daar by het Witte Vendel, het Oranje Vendel op de Markt, en een gedeelte in de Hoogſtraat; waar achter het Blaauwe Oranje Blanche Bleu, het Groene en Columbine Vendel volgde, zich uitſtrekkende tot op de korte Vyverberg, ſtaande de geheele Burgery in twee reijen over malkanderen geſchaart, waar door de Cavalcade zoude paſſeeren. Het Garniſoen ſtond mede in de Wapenen, zo op het Binnenhof, het Plein, als andere wyken en loopplaatzen, en een gedeelte der Garde du Corps, in magnifique nieuwe Monture uitgedoſt, op het Buitenhof. Tuſſchen 12 en een uur begaven zich de gezamentlyke reſpective Heeren Gedeputeerdens van de hooge Collegien, dewelke by deze plechtige Ceremonie zouden aſſiſteeren, ten Hove, zynde wegens hunne Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal daar toe gecommitteert wegens de Provintie van Gelderland, den Burggraave *Adriaan*, *Graave van Lynden*; wegens Holland, den Heer *Schellinger*; wegens Zeeland, den Heer *Petrus Beuteux*; wegens Utrecht, den Heer *Jan Daniel d'Ablaing*, Heere van Gieſenburg; wegens Vriesland, den Heer *Jan Sirtema van Groveſtins*; wegens Overyſſel, den Heer *Hendrik van Yſſelmuyden*; en wegens Groningen en Ommelanden, den Heer *Eger Tamminga*, met en benevens den Heer Griffier *Fagel*: wegens hunne Edele

Groot

Groot Mogende de Heeren Staaten van Holland, als mede der Ridderſchap, de hoog Edele Heeren *Adam Adriaan van der Duyn*, Vryheer van 's Gravemoer, enz.; *Karel Lodewyk*, Baron van Waſſenaar, Heer van Doveren, enz.; wegens de Stad Dordrecht, den Heer Burgemeeſter Mr. *Paulus Gevaarts*; wegens Haarlem, den Heer Burgemeeſter Mr. *Iſaak Laurens van Dielen*; wegens Delſt, den Heer Burgemeeſter *Willem van Schuylenburg*; wegens Leyden, den Heer Burgemeeſter Mr. *Dirk de Raat*; wegens Amſterdam, den Heer Burgemeeſter *Sautyn*; wegens Alkmaar, den Heer Burgemeeſter Mr. *Theodorus Saskerus*; wegens Hoorn, den Heer Burgemeeſter Mr. *Herman Berkhout*; wegens Enkhuyſen, den Heer Burgemeeſter Mr. *Jacob van der Ramhorſt*, en den Heer Raad penſionaris Mr. *Jacob Gilles*: noch wegens de Steden in 't byzonder, als van Dordrecht, de Heeren Burgemeeſteren Mr. *Johan Diederik Pompe van Meerdervoort*, Heere van Meerdervoort, enz. *Mattheus Rees* en Mr. *Jeronimus Kerſſeboom*, Oud-Raaden; wegens Haarlem, de Heeren Burgemeeſteren *Hendrik Crommelin* en Mr. *Pieter Steyn*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Paulus Abraham Gilles*; wegens Delft, de Heeren Burgemeeſteren *Dirk Ingelby* en Mr. *Arent van der Duſſen*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Johannes van der Gragt*; wegens Leyden, de Heeren Burgemeeſteren Mr. *Johan van den Berg* en Mr. *Johan van Groeneveld*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Adriaan van der Straaten*; wegens Amſterdam, de Heeren Burgemeeſteren Mr. *Pieter Rendorp*, Heer van Marquette, enz. en *Willem Gidion Deutz*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Joannes Staal*; wegens Gouda, de Heeren Burgemeeſteren Mr. *Willem van Stryen* en Mr. *Tieleman van Zeeberg*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Jacob Snels*; wegens Rotterdam, de Heeren Burgemeeſteren *Theodore Francois de Mey*, Mr. *Pieter Schoonhoven* en Mr. *Herman Vingerhoet*; wegens Schiedam, de Heeren Burgemeeſteren Mr. *Johan van der Heym*, Heer van Goudswaart, enz. en *Adriaan Doom*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Karel Boſſchaart*; wegens Nymwegen, de Heeren Burgemeeſteren Mr. *Jan Swaan* en Mr. *Jacob Vos*, de Heeren Schepenen Mr. *Jan Chriſtiaan Swaan*, Heer van Pouderoyen, en Mr. *Johan Michiel Roukens*, benevens den Heer Raad-Secretaris *Vos*, enz. De Deputatie van de Staaten van Zeeland wierd bekleed, wegens de Edelen, door Jongkheer *Jan van Borſſelen van der Hooge*; wegens Middelburg, den Heer Burgemeeſter Mr. *Jacob van Citters*; wegens

gens

gens Zierikzee, den Heer Burgemeeſter *de Jonge*; wegens de Stad Goes, den Heer Schepen en Raad Mr. *Pieter Parker*; wegens Tholen, den Heer Burgemeeſter Mr. *Michiel Karel van Lichtenberg*; en wegens Ter Veere, den Heer Burgemeeſter *van Hoorn:* en de Deputatie van de Staaten van Vriesland beſtond in den Jongkheer *Willem van Haren*, Jongkheer *Jan Syrtema van Groveſtins*, de Heeren *Hermanus Ulricus Hamerſter*, *Onno Zwier van Haren*, *Adrianus Bergsma* en *Jan Jacob de Blok van Knuffelaar*.

Na dat alle de bovengemelde Heeren aan het Hof gekomen waren, begon ten twee uuren de Cavalcade, en zo dra zyne Doorluchtige Hoogheid den Prinſe Erf-Stadhouder zich vertoonde, om in de Koets te treden, deeden duizenden Menſchen de lucht weêrgalmen van het geroep, Vivat de Prins van Oranje! terwyl de Staaten-Trompetters en Paukers het bekende Airtje, *Wilhelmus van Nasſouwe*, enz. ſpeelden. De Cavalcade geſchiede daar op van het Binnenhof, voorby het Huis van Prins *Maurits*, door de paradeerende Burgery, over de korte en lange Vyverberg, enz. in de volgende ordre: Vooraf reed den Heer Stalmeeſter *Bartoldi* te paard, waar achter volgde een Officier met 16 Zwitzers of Trawanten van de Compagnie van de Heer *la Sarras*, dewelke zich in het inkomen van de Kerk regts en links langs de Banken rangeerden. Hier op volgde een Koets, beſpannen met 6 Paarden, waar in zaten de Heeren *Wulknitz*, *Voigt* en *Bentink*, Edellieden van zyne Doorluchtige Hoogheid; in de twede Koets, beſpannen als de voorige, zaten de Heeren *Ramboillet*, *Dalwig* en *Unger*, insgelyks Edellieden van zyn Hoogheid; hier op volgde de Koets van zyn Hoogheids Opper-Stalmeeſter de Baron van *Groveſtins*, mede als vooren beſpannen, en daar in de Heeren *Bigot* en *Harinxma*; daar na wederom een Koets met 6 Paarden, en daar in den Heer Opper-Jagermeeſter Baron van *Hamerſteyn* en den Kamer-heer Baron van *Heyden*; daar by een Onder-officier van de Garde du Corps, met vier Mannen en vier Loopers; hier op volgde zyne Doorluchtige *Hoogheid*, in een magnifique Koets, beſpannen met acht Moorkoppe Hengſten, ſtaande voor op dezelve twee Pages, uitmuntend gekleed; over zyne Hoogheid zaten in deszelfs Koets zyne Opper-Stalmeeſters, de Baronnen van *Burmania* en *Groveſtins*, gaande aan ieder zyde van dezelve twee Hydukken, en achter zes Lakeijen; daar na volgde een Trompetter van de Garde du Corps, een Officier en 16 Mannen van dezelve: hier

hier op volgde de Heeren Gedeputeerden van de Heeren Staaten Generaal van iedere Provintie, in vier Koetzen, gaande vooraf derzelver Bodens, en omringt door hunne Levery-bediendens; in zeven Koetzen de Heeren Gedeputeerden van de Heeren Staaten van Holland en Weſt-Vriesland; een Koets, waar in gezeten was den Hoog Ed. Heer *van Borſſelen*, Premier Noble van Zeeland; vier Koetzen met Heeren Gedeputeerden van de Provintie Vriesland; omtrent 20 Koetzen met Heeren Gedeputeerden van byzondere Steden, gaande derzelver Bodens voor ieder eerſte Koetzen; en eindelyk wierd den geheelen train door een Detachement van de Garde te paard geſlooten.

Na dat de geheele train aan de Kerk gekomen, en zyn Doorluchtige Hoogheid, deszelfs Edellieden, en Heeren Gedeputeerden, aan den Ingang, die achter den Predikſtoel is, uit de Koets getreden, en in de Kerk, die met een Fluweel en Goud Tapyt was belegt, gekomen was, plaatſte zich zyne Doorluchtige Hoogheid in de aldaar gebragte Stadhouderlyke Stoel, zettende zich de Heeren Gedeputeerden ter regter en linkerzyde van dien Vorſt in voor hen geappropriëerde bekleede Geſtoeltens, zynde het Doophekje opgeruimt: waar op de oudſte Predikant, Do. *van Utrecht*, vooraf een Pſalm hebbende laaten zingen, zyne Leerrede begon over 1 *Sam.* 1: 27, 28. *Ik bad om dit Kind, en de HEERE heeft my myne bede gegeven, die ik van hem gebeden hebbe: daarom hebbe ik hem ook den HEERE overgegeven alle de dagen die hy wezen zal; hy is van den HEERE gebeden.* Kort na den aanvang van deze Leerrede, begaven zich de Heeren *Bigot* en *Harinxma* uit de Kerk, en ſtapten in de Koets van den Heer Opper-Stalmeeſter, met zes Paarden beſpannen, voor hen hébbende den Heer Onder-Stalmeeſter *Groos* te paard, en reden na 't Hof, om den jongen *Erfprins* af te haalen; dat in volgende ordre geſchiede: vooraf reed de gemelde Heer Onder-Stalmeeſter te paard; daar op volgden die Heeren in hunne Koets; daar op de Koets van de Prinſeſſe *Carolina*, beſpannen met zes Paarden, waar in zaten Mylady *Heyndfort*, en de Zuſters *Cottrel* en *Gry*; in een twede Koets, mede met zes Paarden beſpannen, zaten Jongkvrouwe *van Waſſenaar*, Mevrouwe *Saumaiſe* en de Juffer *Jennings*; daar na een Officier van de Garde du Corps te voet, vier Mannen van dat Corps en twee Pages; en eindelyk de Koningklyke Draagkoets, waar in zat een voornaame Dame, hebbende den *Erfprins*

op haare ſchoot, waar nevens gingen twee Garde du Corps, twee Hydukken, en achteraan zes Lakeijen.

Zo dra Mylady *Heyndfort* met den Erfprins op de handen in de Kerk gekomen was, beſloot Do. *van Utrecht* zyne Leerrede, en las het Formulier van den H. Doop: waar op gemelde Dame den Erfprins aan den Prins Erf-ſtadhouder, zynen Vader, over gaf; die daar op in perzoon den Erfprins ten Doop preſenteerde; wanneer het H. Bondzegel door Do. *Ludovicus Timon Pielat* met den naam van Willem aan den jongen Prins wierd toegedient; na 't verrichten van deze plechtigheid Do. *van Utrecht* een kort en zaaklyk Gebed deed, en vervolgens den Zegen uitſprak.

De Cavalcade geſchiede daar op wederom op dezelve wyze na het Hof, terwyl het Kanon geloſt en de Klokken geluid wierden, defileerende de Burgery door de Stadhouderlyke Poort over het Binnenhof; 't welk haar Koningklyke Hoogheid en de Prinſeſſe *Carolina* uit 's Prinſen Geheimvertrek bezigtigden.

Op deze Plechtigheid heeft het de Dichter *J. Houtman* geluſt dus zyne vreugde uit te drukken:

NEERLANDS LUISTER,

uitgeblonken in den plechtigen

VORSTELYKEN DOOP

zyner Doorluchtige Hoogheid

WILLEM,

GRAAVE van BUREN, enz. enz. enz.

Zo juicht 's Lands Luſthof der Stadhoudren, 's Gravenhaag'
Op nieuw van vreugde, en vreeſt geen ramp der Oorlogsplaagen,
Nu deez' een wieg verſtrekt des Helds, die d'onheillaagen
Van 't Vyandlyk Bourbon (op dat 't van hem gewaag')
Op Naſſaus Heldenbaên dwarsboomen zal geſtaêg,
En Vryheids Staatzuil als 's Lands Atlas onderſchraagen.
Dus werd die purpre vrugt als van om hoog gedraagen
In Neêrlands Schoot, van deez' gekoeſterd als haag Maag.
Wat blydſchap ſtreelt nu 't hart der yvrige Onderzaaten?

Nu

Nu zy Vorſt FRISO, *van 't Gevaderſchap der Staaten*
Verzeld, vol ſtaatzi zien ter Haagſche Kerk in treên,
Langs 't prachtig Koortapeet: daar men den Prins komt Doopen,
Met Naſſaus WILLEMS *Naam, des Vyands ſchrik, 's Lands Hoope,*
Dien 's Naam, welke aan 't Gebouw van Staat lag d'eerſte Steen.

Men kan niet genoeg uitſpreeken den grooten toevloed van Vreemdelingen, die herwaarts gelokt waren, om de plechtigheden van dien dag te aanſchouwen, en ook niet genoeg verwonderen over de magnificentie en pracht, zo van klederen, als goede order, die in alles geobſerveert is. 's Avonds zyn de Heeren, die by den Doop geaſſiſteert hebben, door den Prins Erf-Stadhouder op Prins *Maurits*-Huis prachtig geregaleert, en alles aldaar op eene ſuperbe wyze geillumineert geweeſt. De Decoratien en Zinnebeelden te melden, en de wyze waar op zich een ieder heeft zoeken te diſtingueeren, is mede ondoenlyk, hebbende zulks verre overtroffen alles wat by de voorige Illuminatie gezien is, vertoonende zich aan het Stadhuis, als mede op het Binnen- en Buitenhof, de Plaats, korte en lange Vyverberg, het oude en nieuwe Voorhout, Prinſeſſe-gragt, en andere Gragten en Straaten, veelerlei Illuminatien van eene ganſch nieuwe vinding, terwyl op het Plein en andere plaatzen prachtige Vuurwerken wierden afgeſtooken.

Na deze Doopplechtigheid, wierden door 's Prinſen hooge Peeters de volgende aanzienlyke Pillegiften aan de Prinſeſſe Rojaale behandigt: als van wegens hun Hoog Mogende, een Lyfrente-brief van 10000 Guldens jaarlyks, leggende in een Goude Doos, waardig 2000 Guldens. Van hun Edele Groot Mogende, een Lyfrente-brief van 7000 Guldens jaarlyks, leggende in een Goude Doos, waardig 1800 Guldens. Van de Stad Nymwegen, een Lyfrente-brief van 1000 Guldens jaarlyks. Van de Stad Dordrecht, een Lyfrente brief van 800 Guldens jaarlyks, leggende in een fraaije Zilvere Doos. Van de Stad Haarlem, een Lyfrente-brief van 1200 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. Van de Stad Delft, een Lyfrente-brief van 1000 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. Van de Stad Leyden, een Lyfrente-brief van 1200 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. Van de Stad Amſterdam, een Lyfrente-brief van 2500 Guldens jaarlyks, leggende in een Goude Doos, waardig 1800 Guldens. Van de Stad Gouda, een Lyfrente-

 brief

brief van 800 Guldens jaarlyks, leggende in een fraaije Zilvere Doos. Van de Stad Rotterdam, een Lyfrente-brief van 1500 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. Van de Stad Schiedam, een Lyfrente-brief van 800 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. enz. Zie Nieuwspapieren.

Maar deze vreugd wierd alhier, door een kort daar op volgende Tumult-orkaan, gestoort, volgens dit

Echt en Naauwkeurig Verhaal
Van 't geene binnen de Stad

HAARLEM,

aangaande de

BEROERTENS

over het afschaffen der

PACHTERS,

is voorgevallen;

Begonnen den 13de van Juny 1748.

Gedrukt na de Copy van Ooggetuigen, 1748.

Aan den LEEZER.

WAARDE LEEZER,

Het is myne gewoonte niet een Verhaal op het papier te ſtellen, (vermids myne onbequaamheid) of om in eene goede ſtyl en welgeſchikte ordre iets te kunnen voortbrengen; dat ook eene wezentlyke Rede is, waarom ik in dit geval my daar van behoorde te onthouden: maar, dewyl zekere Boekverkooper of Drukker een diergelyke Verhaal van 't gepaſſeerde in het licht gegeven heeft, dat met veele onwaarheden beklad is, dat den Opſteller daar van zich ſchaamen moet, en dat den Leezer, zo hier als in andere Plaatzen, die de Gevallen onbekent zyn, niet zoude misleid worden, en valſche denkbeelden formeeren, hebbe ik evenwel daarom (onder verbetering) dit volgende Verhaal U, waarde Leezer, moeten mededeelen, en Gevallen op te geven, die waarlyk alzo gebeurt zyn: hoewel 'er echter noch veele omſtandigheden zouden kunnen bygevoegt worden, die tot myne kenniſſe niet gekomen zyn; want alle omſtandigheden begeerende na te gaan, dan moeſt men zich onder het Plonderziek Volk hebben begeven, dat geen eerlyk Man ooit paſte. Vaar wel.

Per Amitié.

Haarlem, den 25*ſte*
van July 1748.

Echt en Naauwkeurig Verhaal

van 't geene binnen de Stad

H A A R L E M,

aangaande de Beroertens der PACHTERS, is voorgevallen.

anneer door de Goddelyke goedheid de Voor-Artikelen, na een wreede en al verſlindende Oorlog, van de meeſt oorlogvoerende Mogentheden getekent waren, en daar op de Stilſtand van Wapenen was afgekondigt, waar over de Heere der Heyerſchaaren zo aanhoudend waare aangeroepen, en van hem nu genadiglyk verleent, en een zekere hoope opdoet, dat een beſtendige Vrede binnen korten tyd zoude getroffen worden; heeft het Gemeene Volk alhier te HAARLEM, na dat de geruchten van de afſchaffinge der Pachten in Groninger- en Vriesland ingekomen waren, en door eenige Vrieſſe Schippers de Verhaalen verſpreid, als mede door dezelve en anderen het Gemeen in Herbergen of Kroegen en andere plaatzen alomme opgeroot hebbende, is het zelve aan het muiten geraakt; neemende eerſt gelegenheid, uit oorzaak dat den Impoſtmeeſter W. van Stammen, iemand van buiten komende met een Zak op 't lyf (met Groente geladen, tot ſpyze zyner Konynen, dat hy in de Haarlemmer-hout geplukt had) aanhield, om te onderzoeken wat 'er in was, dat morrende en byna vechtende afliep. Waar na (alzo de Aangerande dit alomme verſpreide) het Gemeene Volk, als ſpottende, verſcheide maalen na zyn Comptoir liepen, om een Ceeltje van Fluitekruid, enz. die van gemelde Impoſtmeeſter of de zyne dan daar over met qualyk ſpreken wierden afgewezen.

Maar, den 13de van Juny, 's avonds de klok omtrent halftien uuren, geraakte het alhier in volle vlam: eerſt quamen 'er een klein getal van Jongens, die by den Impoſtmeeſter en Collecteur Jan Verwey, woonende op het Spaarne, by de Graaveſteene-brug, eenige Glazen ingooyden; zy, geaſſiſteert met eenige Grooten of Karels, riepen: Pachters en Verklikkers zullen wy doen rollen als knikkers. De gemelde Verwey voor de deur komende, zeide: Mannen! wat wilt gy hebben?

Is het om my te doen, zo zal ik op morgen myne Demiffie verzoeken, en u alle genoegen geeven, enz. Waar op een uit de woedende hoop zeide: Nu gy ziet dat het u gelden zal, fpreekt gy zo: maar die D..... heeft een arm Karel om een half Aam Drank in het Rafphuis laaten zetten! Ondertuffchen, den Onderfchout met zyne Apoftelen daar by geroepen zynde, verdreefze, na eenige Rottingflagen uitgedeelt te hebben aan die van daar niet wilden wyken: zo dat daar door deze Pachter voor twee a drie uuren noch vry geraakten.

Daar na, de woedende meenigte gegaan zynde na het Huis van de Weduwe L. Meffchaart, Collectrice, woonende mede op het Spaarne, op de hoek van de Turfteeg, quamen eerft twee Jongens, die zeiden tegens de Zufter van gemelde Weduwe: (die in haare Onderklederen op de Stoep zat met de Buuren te praaten, vermits het dien dag heel warm weder was geweeft, en zy ook gantfch zo eene ontmoeting niet was afwagtende) Juffrouw, gy moet wat op uw Huis paffen; want de Jongens willen uw Glazen uitgooijen! Waar op zy terftond in huis vluchte. Die zelve Jongens gingen daar op aanftonds na de Steenftapel van Opmeer, die naaft de deur woond, en een Steenverkooper is, en zeiden tegen malkander: Jongens, hier hebben wy Steenen! en gooyden de eerfte in de Glazen: waar op een groote meenigte aan quam, en vervolgde dat verfoeijelyk werk; zo dat in 't kort alle de Glazen vernielt waren. Den Onderfchout met zyn Dienaars mede alhier gekomen, maar zag wel dat hy zulks niet konde te keer gaan, derhalven refolveerde met haaft hier van aan den Prefident-Burgemeefter kennis te geeven, en om door de Burgery geaffifteert te worden.

Dit verrigt hebbende, ging de Woedende Hoop na het Huis van den Impoftmeefter W. van Stammen, woonende op het Sleepershoofd, naaft de Waag, en beftormde het zelve mede zo vreeffelyk met zwaare Steenen, dat ieder, die het hoorden, en van een trouw gemoed was, de hairen te berge reezen, en het hart in de fchoenen zonk; daar ondertuffchen andere, die het gaarne zagen, als van vreugde opfprongen: in 't kort was dit Huis mede van alle haare Glazen en 't middelfte Paneel der Deur beroofd; dat deerlyk om te zien was.

Daar op gingenze na het Huis van den Impoftmeefter G. Verfluis, woonende in de Lange Begyneftraat, en volbragten daar mede haar voorige verfoeijelyk werk; zy vielen op dit Huis aan als briefende Leeuwen; alwaar zy ook in 't kort alle de Glazen en Deur hebben aan ftukken gegooyt: de Steenhoop, die zo in als voor het Huis lag, en die zy uit de Straat gebroken hadden, geleek wel een berg van Keijen.

Dit dus verrigt hebbende, verlieten zy 't Huis voor eenige uuren.

Daar op trok de hollende meenigte met veele verwoedheid weder na het Huis van de reeds genoemde Verwey; eerst wierden de Glazen verder uitgegooyt, en daar na het Huis geforceert, dat zy met geweld open, en alles wat 'er in was aan stukken braken, en in het water smeten: uitgenomen dat van de Dienstmaagd, alzo die bemerkte, datze ook aan haar Goedje het zelfde wilden doen, verzogt aan de alvernielende Plonderaars om het haare te mogen behouden: dat haar toegestaan wierd. Men gebood haar 'er Goed aan te wyzen: maar bevonden zynde, dat haar Linnengoed voor 't grootste gedeelte reeds verscheurt was, gaven zy aan haar drie Japonnen van haare Juffrouw, om haar verlies goed te maaken: nevens deze bedreiginge: Dat, zo zy bevonden dat zy iets van 't geen zy haar gaven, aan haar Juffrouw weder gaf, zy haar de D..... slaat zouden vernielen, daar zy haar maar vonden.

Ondertusschen wierden de Trommels geroert, en eenige Vendels verzogt in de Wapenen te komen, om het noch aangroeijende geweld te stuiten; daar wel eenige van de Welmeenende, die weinig in getal waren, op quamen, doch te zwak van manschap, om iets te kunnen uitvoeren, of 't woeden te keeren: andere bleven t'huis, en begeerde niet op te komen, zeggende: Niet te willen opkomen, om de Pachters te beschermen: vergeetende en verachtende alzo den plechtigen en dieren Eed, die zy in het voorgaande jaar noch aan zyn Hoogheid den Prinse van Oranje en Nassau, onze Erfstadhouder, en de Regeeringe dezer Stad hadden gedaan, waar over zy, tot zich zelve komende, moeten beschaamt, ja schaamrood worden: God vergeve hen deze ongehoorzaamheid!

Onder al dit woelen vergaderde den Raad ten huize van de Heer Vice-president-Burgemeester, om middelen te beraamen ter stillinge van 't steeds noch aanwassende Oproer; en wierd zeker Heer uit de haare afgedepecheert na zyn Hoogheid, om denzelve kennis van 't voorgevallene te geven.

Ondertusschen wierd het Blaauwe Vendel van de Sint Joris Doele noch op de been gebragt, onder de Heer Kapitein Schuilenburg, en van hem tot in de Koningstraat geleid zynde, deed aldaar de Heer Burgemeester Stein aan het zelve een treffelyke en recht vaderlyke Aanspraak, hen vermaanende tot hunne plicht en volbrengen van den Eed, die zy als getrouwe Burgers verschuldigt waren na te komen; verder hen beloovende, dat zy voortaan zouden gehandelt worden, als de minst bezwaarde Steden in Holland, enz. Waar op zy beloofden,

 hun-

hunne plicht te volbrengen. Hier op trok dit Vendel Burgers van daar, en marcheerden na het Huis van bovengemelde Impostmeester Verwey: maar, daar gekomen zynde, alwaar men wakker aan 't plonderen was, wierden zy door de woedende Hoop zodaanig met Steenen begroet, dat zy de vlucht over hals en kop genoodzaakt waren te neemen. Hier op wierden de woedende Plonderaars moedig en stouter in hun voorgenomene plonderwerk, daar zy als dolle in voortgingen. Na dat zy de Goederen van gemelde Verwey nu geheel en al, benevens Deuren, Vensters en Cosynen van het door hem maar gehuurde Huis vernielt en in 't Spaarne geworpen hadden, vertrokkenze van daar weêr na het Huis van de reeds gemelde Weduwe Messchaart, handelende op die zelve wyze als by de voorige, gooijende en vernielende alles aan stukken, en alzo in 't Spaarne, benevens alle het Geld, dat zy 'er vonden. De Heer Ravens, Kapitein van het Witte Vendel van de Sint Joris Doele, aldaar met zyne onderhoorige Burgers zynde, waagde het om met de woedende in een mondgesprek te komen, (vermits hier doch zeemanschap moest gebruikt worden) en vroeg aan hun: Of het niet beter was, dat het Goed, het geene noch overgebleven was, aan den Armen gegeven wierd, dan zo vernielt te worden? Dat door de Heeren Plonderaars wierd toegestaan, doch onder conditie, dat hy dan zorg moest draagen dat het vastelyk aan den Armen quam; of zy zouden 't aan hem vergelden. (Gemelde Kapitein, doe zyn Vendel voor de Heer Baron van Grovestein, de Heeren Burmania en Thieri, en Haar Ed. Groot Achtb. de Heeren Burgemeesteren verscheen, heeft ook op een nadrukkelyke wyze zyn belofte bekend gemaakt, die hy aan 't bovengemelde Volk genoodzaakt was geweest te doen, en daar omtrent gedaan dat in zyn macht was.)

Na de Plonderaars hier gedaan hadden, vertrokken zy weder na het Huis van de reeds bovengemelde Impostmeester van Stammen: men begon met een Slede de reeds geschondene Deur op te rammen, en die open zynde, het Goed, alles wat in huis was, te vernielen, en dan in 't water weg te werpen, benevens mede veel Geld; ja zelve tot de Pannen van 't Dak wierden mede afgebroken, en neêrgesmeten. De gebrokene en vernielde kostelyke Meubilen, die hier in overvloed waren uitgehaald, en niet konden zinken, dreven in een groote meenigte in het Spaarne. Iemand hier by staande, (dat wel een Molenaars Knegt geleek, en die by de Plonderaars verkeerdelyk voor een Verklikker wierd aangezien) zeide: 't Is immers jammer van dat fraaije Goed! Waar op de Plonderaars hem, om zyne jammerende uitdrukking, op een jammerhartige wyze in het Spaarne wierpen; daar hy ter

naau-

naauwernood weér uit quam. Onder 't vernielen, spottede zy zelve met ieder; onder andere met de laatstgenoemde Kapitein, alzo 'er een uit den hoop tot hem zeide: Myn Heer, ik zie dat uwe Paruik noch niet gepoeijert is; koom, ik moet dezelve eens poeijeren! en wierp gemelde Heer zo onvoorziens een opgesnede Kussen vol vederen om 't Hoofd, die alomme verspreiden, als of 't sneeuwde: dat op een andere plaats niet lachende zoude hebben afgeloopen. Maar, een zekere Serjant hier in huis geraakende, verlaaten zynde van die hem moesten gevolgt hebben, had met de in huis zynde Plonderaars, eene verbaazende ontmoeting, als gedwongen met hun te drinken, voortgestuwt van de eene plaats na een andere, als een ontitelde Beschouwer van alle die ysselykheden, enz. tot hy eindelyk by geluk weder op de Stoep geraakte, en door eenige Burgers van daar wierd getrokken, niet buiten gevaar van deszelfs leven.

Terwyl men dus alhier aan 't plonderen bezig was, ja zelve voor een gedeelte het Huis van 't Dak berooft had, quamen onder dit gewoel, 's morgens omtrent 4 uuren, voor het grootste gedeelte de Schutters van het Oranje Vendel van de Kolveniers Doele, met hunne Trommelslager vooruit, (de meeste 'er uitziende als verwoede of dolle menschen, in welkers aangezichten als de Helsche Furien te lezen waren) aan het Huis van den President-Burgemeester, om in het geheel de Pachten te hebben afgeschaft, en datze daar van terstond verzekering moesten hebben. Dezen Heer, nu eerst uit den Raad gekomen zynde, antwoorde: Dat hy zulks alleen niet konde doen: maar dat hy hen alle zoude trachten genoegen te geven: verder hun vermaanende, dat zy hunne plicht zouden betrachten, om de opgestaane Oproer te helpen dempen. Waar tegen zy zeiden: Datze ten eersten de Pachten wilden afgeschaft hebben, en voortaan geen Imposten meer begeerden te betaalen. Waar op de Burgemeester weder antwoorde: dat hy, voor zo veel hem aanging, hen dat toestond. Waar op aanstonds een als raazend gejuich opging, roepende als met eene stemme: Vivat Oranje! Vivat Oranje! Even of in dat uitterlyke roepen de getrouwheid van een Burger van Haarlem bestond.

Onderwyl dat de Plonderaars noch aan't bovengemelde Huis van Van Stammen werkelyk bezig waren, trokken een Troep zo Wyven als Jongens van daar nochmaals na het Huis van den Impostmeester Versluis; daar zy 't mede, als de drie voorige, alles op een erbermelyke wyze verwoesten; alles, wat 'er in huis wierd gevonden, hoe kostelyk of dierbaar, zo van Kasten, Kisten, Porcelynen, Schilderyen, Spiegels, Klederen, enz. wierden vernield; de Beddens met haar Toe-

 be-

behooren wierden opgesneden, en de Vederen in de lucht gestrooyt, zo dat die van verre onder de wind stonden door dezelve als bedekt, ja zelve over de gantsche Stad verstrooyt wierden; dat waarlyk een naare vertooning gaf! Men moet hier by aanmerken, dat het vernielde Goed hier niet in het water gegooyt, maar op de straat geworpen wierd, om dat dit Huis te verre van het water stond, en de Edele Heeren zo oude als jonge Plonderaars, nevens derzelver Mevrouwen Plonderessen of Rovers en Roveressen het gemelde vernielde Goed zo verre niet begeerden te draagen, om het in 't water te smyten. Hier komt noch by, dat gemelde Plonderaars zelve het Goud, Zilver, en zo v: na het Stadhuis bragten, mede voor de Diakeny-armen, als belooft was, en leverde het aan de Officieren van de Burgerwacht: die alles gewillig aannamen, om dat het aldaar in goede bewaaring was. Dus eindigde die rampzaalige nacht, na dat 'er zedert 's avonds de klok halftien uuren tot 's morgens 7 a 8 uuren vier Huizen geheel waren uitgeplundert.

Den 14de, 's morgens ten 7 uuren, wierden de Trommels weder geroerd, en verscheide Compagnien van de Burgers in de Wapenen gebragt. Onderwyle wierd de Klok van 't Raadhuis getrokken, en een Placcaat van de Gecommitteerde Raaden, enz. gepubliceert, dat den 12de dezer al gearresteert was geweest, behelzende dat de Pachten moesten in stand blyven, en het Land in deze gevaarlyke tydsomstandigheden niet bestaan kon, indien het zo een voornaame Tak van deszelfs Inkomste, als die van de Pachteryen, moest missen, enz.

Dit Placcaat afgelezen zynde, wierd het Gemeen zo brandende en verwoed, (als of men pik in 't vuur smeet) dat het aanstonds op nieuw weder aan 't muiten en vernielen ging, (en deze Afkondiging had een gansch andere uitwerking als Haar Ed. Groot Achtb. daar van verwagte) want de Heeren Plonderaars, nevens hunne helpsters de Mevrouwen Plonderessen, die met hunne roofzieke Arentsklaauwen als wilde Dieren aanvielen, trokken aan op het Huis van den Impostmeester N. de Nooi, staande op de Oude Gragt, by de Koningstraat, (toebehoorende zekere Wynverkooper) daar zy mede eerst alle de Glazen ingooyden; daar na zich meester van het Huis maakten, vernielende alles wat zy 'er vonden, snydende de Beddens open, en lieten de Vederen in de lucht vliegen, en gooyden alles, na zy 't verbroken en vernield hadden, in de gemelde Oude Gragt: wat het Huis zelve betreft, schoon 't hem niet toekomt, wierd mede van binnen tot zelve aan het Dak ongelooffelyk geschonden en gedemoljeert: maar alzo gemelde Pachter in tyds veele Goederen elders geborgen had, die zekerlyk

lyk de beste en meest van waarde zyn geweest, zo was de schade hier zo zwaar niet; alhoewel het verschrikkelyk genoeg om te zien was.

Ondertusschen liep men na de Bakkers en Brouwers om Brood en Bier zonder Impost te haalen: ja 't ging zelve zo verre dat verscheide van de Winkeldoende Luiden hunne Eet- en Drinkbaare Waaren voor zeer geringe pryzen wierden afgeknevelt. Ook wierden op dezen dag de Poorten en Boomen geslooten; eenige wierden door de Groote Hout- en Kennemer-poort maar uit en in de Stad gelaaten: onder anderen een aanzienlyke Vreemdeling, (zo gezegt word de alombekende Admiraal Anson) geleid door Burgers, enz. trachtende door de Spaarnwouder-poort zyne reize te vervorderen, maar wierd aldaar door de wachthoudende Burgers voor eenige tyd opgehouden.

Hier van daan gingen de Plonderaars na den Impostmeester W. Schouten, woonende mede op de Oude Gragt, het vyfde Huis van het voorgaande; een Man, van wien elk, die Waarheid en Godsdienst bemind, en zonder vooroordeel ingenomen zynde, moet zeggen, dat denzelve godvruchtig van leven was, en waarheid en deugd beminde. Deze Man, die zulks niet konde gelooven, dat het plonderziek Volk hem berooven zoude, en zich op God betrouwende, borg niets van zyne Goederen; had zich tot op het laatste moment in zyn Huis opgehouden, maar wierd genoodzaakt nu daar uit te vluchten, nevens zyne Huisvrouw en Kinderen, (waar van een ziek lag) die van goede Vrinden, byna naakt uit het bed opgenomen, en na elders gebragt wierden; dat droevig om te zien was. Hier op ging de muitende meenigte aan het gooijen in de Glazen, vernielende die in een korten tyd; de eerste die wierp was een Vrouwmensch, die de Steen niet gaauw genoeg na haare drift uit de grond kon krygen, dezelve met haare Tanden en Handen te gelyk daar uit trok. De Glazen alle vernielt zynde, ging men aan 't plunderen, verscheurende en breekende alles wat in het Huis was, zelfs tot de yzere Plaaten toe, en smeeten alles in de gemelde Oude Gragt; die zodanig met gebroken Meubilen vervuld was, dat men 'er met geen Schuit konde door vaaren: zy braken alles wat maar konde gebroken worden, tot zelve Vensters, Deuren en Cosynen: zy verscheurden de Behangzels; en de Beddens, opengesneden zynde, wierden mede aan het water opgeoffert. Hier alles te beschryven in zyne algemeene woede, is my onmogelyk, myne veder te zwak, en zou ook te veele bladen papier beslaan. Ons staat noch aan te tekenen, dat, na zy in dit Huis met plonderen gedaan hadden, in een vertrek, waar boven de Turf lag, een Pot met Vuur zetten, daar zy allerhande Brandstoffen oplagen: en byaldien de Buuren, na zy 'er

uit waren, op het rieken van dat 'er in 't geplunderde Huis iets brande of smeulde, en daar op toegeschooten en 't zelve geblufcht hadden, zoude het zelve Huis zekerlyk aan de vlamme opgeoffert geweest zyn. Dus verre ging deze raazende wreedheid.

Ondertusschen meer Vendelen Burgers in de Wapenen gekomen zynde, wierd 'er wel een van dezelve na de Oude Gragt gecommandeert, om 't verdere quaad voor te komen: maar daar omtrent gekomen zynde, trokken weder een andere weg af, en gaven alzo die reeds ten deele geplunderde Huizen als ten prooije over aan de alles vernielende Plonderaars; en die ook in hunne woede onverhindert voortgingen.

Ja de haat der meeste Burgeren was zo groot op de Impostmeesters en hunne Goederen, dat 'er veele in de Wapenen niet begeerden te komen. 't Ging zo verre, dat de Heer G. J. de Bruin, Kapitein van het Gecouleurde Vendel van de Sint Joris Doele, op de Groote Markt staande, om zyne Manschap te vergaderen, een Kapitein d'Armes van zyn twede Corporaalschap, dat vergaderen moest by de Sint Joris Doele, (of nu Proveniershuis) over gemelde Markt zag gaan, dus aansprak: Hoe, zyt gy noch niet in de Wapenen? Waar op de gemelde Kapitein d'Armes antwoorde: Myn Heer, ik zal komen zo dra als ik myne affairen verrigt heb. Waar op gemelde Heer Kapitein hem ordineerde: Dat hy 't spoedig moest doen. Daar gemelde Onder-Officier op antwoorde: Dat doe ik gantsch niet ten behoeve van de Pachters! Een zeker Serjant, van het zelve Corporaalschap, zich willende van zyn Eed en plicht kwyten, stond meer als een half uur alleen op zyn Verzamelplaats, (schoon last of order van gemelde Heer Kapitein hebbende om ten spoedigste met Manschap na de Markt by hem af te trekken, al was 't maar met 25 a 30 Mannen) voor dat 'er iemand van zyne mede Officieren of Schutters geliefden by hem te komen; ja de Buuren, daar omtrent woonende, hadden hem al diverse reizen aangeraaden, alleen te rug te gaan; doch, hy noch wagtende, quamen 'er evenwel noch eenige eindelyk schoorvoetende aan; waar van de meeste ronduit beleden, dat zy geen Eed voor Pachters hadden gedaan, en het Geweld niet begeerde te keeren. Zo dat alles in verwarring was, en de Welgeïntentioneerde, die weinig in getal waren, byna niets konden uitvoeren.

Ondertusschen vond de Magistraat goed eene Publicatie noch die zelve morgen te doen, daar toe strekkende, om de ontstelde Gemoederen tot bedaaren te brengen; waar in zy beloofde, het daar toe te schikken, om zo veel in haare macht was, de Pachten in het geheel voor

al-

altoos af te ſchaffen, en een zoort van Hoofdgeld in te voeren. Dat wel veele tot bedaaren bragt; maar niet het Gemeene Volk, dat van de Plonderziekte noch in geenen deele geneezen was.

Hier zag men de uitwerking van by den laatſte Impoſtmeeſter, zynde Jelle de Vries, woonende aan de ooſtzyde van het Spaarne, tuſſchen de Graaveſteene- en Melkbrug: hier trokken de Plonderaars met haaren naſleep na toe, en gooyden aldaar eenige Steenen in de Glazen; meenende hun voorgenomen woede mede alhier te verrichten, dat zy in de gepaſſeerde nacht niet volbragt hadden, uit barmhertigheid, (zo zommige voorgaven) om dat deszelfs Dochter, gehuwt aan eenen H. Keerwolf, aldaar tegenwoordig in 't Kraambedde lag; doch nu, als onredelyk oordeelende, eenen Pachter, en die zelve in geen goed gerucht was, verſchoont te laaten. Straks wierd hier een Vendel Burgers na toe gezonden, die de Heeren Plonderaars voor die tyd hunne woede belettede; alhoewel niet zonder tegenkantinge van die raazende meenigte, die nochmaals met Steenen op de aankomende Burgers wierpen: waar van 'er zelfs een getroffen wierd op de Borſt, die achterover viel, en als dood leggen bleef, doch weder bequam. Hier op gaf de Kapitein order, de Bajonet op de Snaphaan te ſteeken, en zo 'er op in te loopen. Waar door de raazende Plonderzieken wierden verdreven: hier wierd een der Muitelingen met een Bajonet getroffen door een der Burgers, (die zich als een yverende voor het welzyn vertoonde, maar die, zo word voorgegeven, 's nachts te vooren zich by de Plonderaars gevoegt had) die, weggebragt zynde, kort daar na is geſtorven. De Plonderzieke verdreven zynde, zo wierd by verwiſſeling voor dit Huis de wacht gehouden; waar door het zelve noch eenige tyd bevryd bleef: echter noch met tegenkanting van de Plonderzieken, die met Steenen op de Burgers wierpen, ſchoon dezelve aan de Melkbrug poſt hadden gevat: doch eindelyk wierden de Muitelingen nochmaals verdreven.

De Burgers omtrent 's avonds ten 7 uuren afgetrokken zynde, zo begon het muitend Volk het zelve Huis nochmaals aan te vallen, en te vermeeſteren. Men begon met op een Biervat te ſlaan, om de Plonderaars te werven en aan te voeren: 't eerſte beginzel was, dat zeker Vrouwmenſch aanſchelde, kwanſuis of ze iets zoude aangeeven: een ander rukte als een Verwoede het Kloppertje (zynde een Kenteken van Kant aan de Deur dat 'er een Kraamvrouw is) van de Deur af, en ſmeet het in 't Spaarne: in huis gedrongen zynde, wierd alles weêr geplundert, geroofd of vernield, en in 't gemelde Spaarne geworpen: zy verlichten ook de Voorgevel, om dat het duiſter was geworden; ja aaten

en dronken hier, even of het een Feſtyn was. Onder dit woeden en vernielen wierd ook een Plonderaar zelve in 't gemelde Spaarne geworpen, (om reden, zo word voorgegeven, dat hy iets van 't geplonderde wilde ſteelen) daar na weder uitgehaalt, nochmaals 'er ingeſmeeten en uitgehaald, en daar op braaf afgeteiſtert en weggejaagt.

Dus zyn hier 7 Huizen in de tyd van ruim 24 uuren uitgeplondert geworden: en hier mede hadden zy nu met de Pachters gedaan, neemende een einde met plonderen, vernielen en ſteelen, wyl 'er geen meerder te vinden waren.

Hier na wierden, door ordre van Haar Ed. Groot Achtb., alle de geplunderde Huizen door Stads Timmerluiden toegeſpykert en met Stads Sloten voorzien; doch door 't gemeen evenwel, by nacht, het Huis van Van Stammen weder opengebroken, om de Turf, die 'er noch in was, of te ſteelen, of te verbranden: maar wierd tydig geweert. Hier na wierd ook order gegeven, om het in 't water geworpen Goed weder op te viſſchen, ten behoeve der bovengemelde Armen; en 't Opgeviſchte, door Burgers geleid wordende, alle na het Stadhuis gebragt, ter veilige bewaaring: dat eindelyk alle op verſcheide Sleden, afgehaalt door Diakenen der Gereformeerde Kerke, en geleid door Burgers gewapend met hunne Pieken of Partiſaanen, na de Jans Kerk is gebragt geworden. Verder word verhaalt, dat uit zeker Huis aan de Paapen-toorn een zomme van 1100 Guldens aan Geld zoude gehaalt zyn, dat door nydige verknoeſt was geworden; en dat by Menſchen die voorheenen naauwlyks een ſtuk Brood om te eeten hadden. Noch andere, daar vreeze voor ſtraffe op quam, wagten niet af tot het geroofde of geſtoolene gehaald wierd, maar lagen die Goederen op Stoepens of Straaten by nacht of te ontyde neêr, ja zelve van noch andere in het water geworpen, om 't maar kwyt te wezen; dat dan quanſuis gevonden wierd, en ter bewaaringe als boven gehaalt.

Den 14de, des avonds quartier over 9 uuren, arriveerden hier de Heer Baron van Groveſtein, nevens de Heeren Burmania en Thiery (de eerſte in een Koets met 6, en de twee laatſte zamen in een met 4 Paarden beſpannen) in deze Stad; eerſt traden zy af aan 't Huis van de Vice-Preſident-Burgemeeſter Crommelin; doch na een weinig tyd hier hebbende geweeſt, reeden zy na 't Huis van de Heer Burgemeeſter Stein, alwaar gemelde Heeren hunne intrek namen. Dus eindigde hier mede dien fataalen dag, houdende een Vendel Burgers op het Stadhuis de Nachtwacht; die t'elkens de geheele nacht door met de Bajonet op de Snaphaan alomme door de Stad patrouljeerden, om op alles een waakend oog te houden.

Den

Den 15de, 's morgens vroeg, sloegen de Trommels, en wierden alle de 8 Vendelen Burgers op geroepen, om op het Stadhuis te verschynen: gelyk ook geschiede: eerst quam het Gecouleurde Vendel van de Sint Joris Doele op het Stadhuis, dat ook op dien dag en de volgende nacht de wagt had, (maar niet het Oranje Vendel, als in zeker valsch Verhaal van dit Oproer word gemeld) Het eerste Corporaalschap op het Stadhuis getrokken zynde, en het twede en derde in twee dubbele reyen geschaart staande, wierd zyn Exelentie den Heer Baron van Grovestein, nevens de Heeren Burmania en Thiery en Corps opgehaalt door de Heer Hoofd-Officier, de Heeren Burgemeesteren, nevens derzelver Pensionarissen, en Secretaris, (passeerende door de bovengenoemde geschaarde Reyen, wordende door de voor 't Front staande Officieren gegroet, en de Burgers presenteerden het Geweer; dat door de passeerende Heeren minnelyk wierd beantwoord) en tot in haar Vertrek of Kamer ingeleid. Na dat zyn gemelde Exelentie hier eenige tyd vertoefd had, quam dat illustre Gezelschap te voorschyn, en bleven staan op de hoogte achter de Baluster van voor Haar Ed. Groot Achtb. Vertrek, waar op zyne gemelde Exelentie eenigzints leunde: hier van daan wende hy zyne Aanspraak aan de loffelyke Burgery dezer Stad, en tot ieder Compagnie in het byzonder. Doch ik zal, waarde Lezer, u maar eene beschryven; waar uit zal konnen gezien worden, hoe wys en voorzichtig dien Heer te Haarlem de Burgery heeft aangesproken. Het eerste Corporaalschap van het Gecouleurde Vendel van de Sint Joris Doele had de wagt (als reeds boven gezegt is) op het Stadhuis, en wierd diensvolgens ook het eerste geroepen, en door dien Vriendelyken Heer Baron dus aangesprooken: Mannen, Burgers van de loffelyke Stad Haarlem! ik ben van zyn Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, Erfstadhouder van deze en de andere Provintien, hier gezonden, die, gehoort hebbende de Onlusten, die in deze Stad zyn ontstaan, ben ik gekomen om te verneemen, wat de begeerte der Burgery dezer Stad is; en UE. kan verzekert wezen, dat ik met alle getrouwheid het zelve zyn Hoogheid zal voordraagen: verzoekende dat UE. het zelve my in Geschrifte gelieft ter hand te stellen. Ik zal hier tot morgen na de middag blyven, en UE. Verzoeken ontvangen. Voorts hun vermaanende, tot standvaste getrouwheid aan de Wetten; aantoonende, datze dan staat konden maaken op de bescherminge en toegenegentheid van zyn gemelde Hoogheid. Waar op (na de Heer Pensionaris Gilles een zeker reeds ingekomen Request voorgelezen had, en gevraagt of 'er noch iets by te voegen was?) van alle Getrouwheid beloofd wierd. Eindelyk, beloofde zyn meergemel-

de Exelentie, uit naame van zyn gemelde Hoogheid, dat de oude Previlegien aan hen zouden beveſtigt, en de Gildens volgens de Wetten gemaintineert worden.

Dus quamen voor de middag 3 Vendelen Burgers voor zyne Exelentie, en wierden alle op dezelve wyze behandelt en aangeſprooken. Ondertuſſchen gebeurden het, dat twee Perzoonen, die om het ſluiken gevangen gezet waren, wierden losgelaaten; die, op het Stadhuis gekomen zynde, na dezelve voor den gemelde Heer Baron van Groveſtein en Haar Ed. Gr. Achtb. enz. verſchenen waren, (denkelyk om belofte te doen van voortaan zich eerlyk te gedraagen, en dankbaarheid te bewyzen) van daar afgekomen zynde, door den Vendrig het Vendel over hunne hoofden gezwaayt wierd, en alzo voor eerlyk verklaart. Daar op, zyne gemelde Exelentie dus verre de laſt van zyne Hoogheid verrigt hebbende, wierd op gelyke wyze, als opgehaalt was, weder van het Stadhuis door boven gemelde Heeren en Corps tot aan het Portier van zyne Koets uitgeleide gedaan, nevens de twee andere Heeren, om hun Middagmaal ten huize van de Heer Burgemeeſter Stein te houden.

's Namiddags, de Maaltyd gedaan zynde, quam zyn meergemelde Exelentie en de andere Heeren weder op het Stadhuis, opgeleid als boven. Daar op verſchenen de 5 reſteerende Vendelen Burgers, eenteffens, op de Burgerzaal van 't Stadhuis, alle op dezelve wyze als voor de middag: ook wierdenze met dezelve woorden door gemelde Heer Baron mede aangeſprooken, enz.: en hy door hun alle op gelyke wyze beantwoord. 't Was een luſt om te zien (dat ook duizende Aanſchouwers op de Markt lokte om deze groote Parade te zien, die geen Haarlemmer, hoe oud ook, ooit hier meer gezien had) en eene eere voor onze Stad, zo veele Vendelen Burgers, alle wel uitgedoſt, met Oranje Cocardes, enz. en nu ten deele bedrevene om het Geweer wel te behandelen, te zien, onder een geduurig roepen van Vivat Oranje! Den Heer Baron, zyn laſt verrigt hebbende, wierd, als boven, op een minzaame wyze, gelyk dien Heer wel verdiende, nevens de twee andere gemelde Heeren, van het Stadhuis tot aan het Portier van zyne Koets weder afgeleid: en dus ſcheide die illuſtre Vergadering.

Dit verrigt zynde, en de Vendelen Burgers mede geſcheiden, wierden daadelyk van verſcheidene Vergaderingen beleid, om hunne Requeſten of Verzoeken op te ſtellen; die zy daags daar aan des morgens overleverden; en alle op het vrindelykſte door bovengemelde Baron ontvangen wierden.

Hier op volgde, dat de Ed. Geſtrenge Krygsraad ordineerde of verzogt,

zogt, dat de Burgers dag en nacht by tourbeurten zouden waaken, om alle Zamenrottingen door patrouljeeren met de Bajonet op de Snaphaan te beletten; want het woedende en morrende Gemeen hield noch niet op hunne dreigementen uit te ſtrooijen van deze en geene Huizen te plonderen of te berooven.

's Maandags, doe het Blaauwe Vendel van de Kolveniers Doele in de zelve de wagt had, ontſtond 'er een gerucht als of 'er Ruiters in de Stad zouden komen, om de Burgery te dwingen: dat groot gemor onder dezelve veroorzaakte. Dit valſch gerucht ter gehoor van de Heer Kapitein Valkenburg gekomen zynde, communiceerden dit aanſtonds aan Haar Ed. Groot Achtb. de Heeren Burgemeeſteren: welke een van de haare, benevens den Heer Hoofdofficier, na gemelde Doele afzonden, die uit naam van gemelde Haar Ed. Groot Achtb. de Burgers aldaar verzekerden, dat zy nooit zouden gedoogen, dat 'er Militie of Ruiters in de Stad zouden komen, en waar op zy hunne levens te pande ſtelden! Dit geſchiede ook op de Hoofdwagt door dezelve Heeren, voor het Front van 't Vendel, dat doe de wagt had op 't Stadhuis. Zo dat dien dag (behalven dat 'er op de Botermarkt noch eenige geringe opſchuddingen over de prys der Boter ontſtond, doch door de patrouljeerende Burgers geſtild) daar door de ruſt weder ten deele herſteld wierd.

Edoch, men voer voort met dag en nacht te waaken; en doe het Witte Vendel van de Sint Joris Doele de Dagwagt had, wierd weder een Man, die om ſluiken gevangen gezet, en daar na voor eenige tyd uitgebannen was, na een Aanſpraak van den Heer Kapitein Ravens, door de Vendrig het Vendel driemaalen over het hoofd gezwaayt, en voor eerlyk verklaart.

Maar, des Vrydags, den 21ſte, wierd 's morgens in de Haagſe Courant een Placcaat gelezen van haar Ed. Mog. de Gecommitteerde Raaden, enz. gearreſteert den 19de dezer, waar in geordineert wierd, dat de Pachten moeſten blyven, de goede Ingezetenen vermaand zich daar na te ſchikken, en de quaade gedreigt. Hier over ontſtond weder geen kleine ontſteltenisſe onder de Haarlemſe Ingezetenen; goede en getrouwe Burgeren waren vol ſchrik en vreeze wegens het gevaar dat hun hier door over 't hoofd hing, by aldien Haar Ed. Groot Achtb. hadden goedgevonden het gemelde Placcaat te laaten afkondigen: de Qualykgezinde wierden als verwoed, ja ſchenen zelve als van de Helle aangeſtookt te zyn: zy vergaderden met groote Troepen, en trokken na het Stadhuis, zelve met Steenen in de ſchoot; ja, zo my bericht is, zelfs was 'er een onder, die, voorzien zynde met een met ſcherp gela-

laaden Piſtool, om den geenen, die het afleezen zoude, daar mede te doorſchieten. De Burgers, die op het Stadhuis de wagt hadden, wilden hunne poſt aldaar verlaaten, om het Gemeene Volk te helpen, en van het Stadhuis geen eenen Steen op den anderen te laaten; ja, alles wat 'er op was om het leeven te brengen. Helaas! een naare benaauwtheid! Zo dat dezen dag voor Haarlem en haar Regeerders fataal zoude geweeſt zyn, en veele jaaren de gedachtenis daar van by alle Vroome Lieden zal blyven! Maar, Haar Ed. Groot Achtb. (dit zwaar gemor in tyds verſtaande, en door een Hemelſche Beſtieringe geleid zynde, waren gantſch niet genegen om de Pachten tegens hunne belofte, weder in te voeren) beſlooten wyzelyk en zeer voorzichtig, het gemelde Placcaat niet te laaten publiceeren; maar, hebbende een andere Publicatie ſpoedig laaten vervaardigen, om die te doen afkondigen, welkers inhoud recht het tegendeel behelsde, als, dat de Pachteryen voor altoos in deze Stad zouden afgeſchaft blyven, en voortaan een zoort van Hoofdgeld betaald worden, als boven reeds is gemeld; als mede dat zy niet zouden gedoogen eenige Ruiters of Zoldaaten in de Stad te laaten komen, enz. Een gedrag van de Haarlemſe Overigheid, vol overtuigende Wysheid en Voorzichtigheid, die nooit genoeg van de Welmeenende Burgers kan geprezen worden. Derhalven, alzo wy hier zullen eindigen, beſluiten wy, dat zy, onze Heeren Regenten, gantſch niet als meineedigen, om hunne Burgery in ſlaap te wiegen, maar in tegendeel, als getrouwe Overheden, die alle eer en lof waardig zyn, hebben gehandelt. Verblyve UEd.

Per Amitié.

Het evengemelde Plakaat van den 19den van Juny, dat in de Haagsche Courant stond, en alhier zo veele ongerustheid veroorzaakte, was de volgende

PUBLICATIE.

De Staaten van Holland en West-Friesland: Allen den geene die dezen zullen zien of hooren leezen, Salut: Doen te weeten: Alzo tot onze kennisse gekomen is, dat veele van onze Ingezetenen in begrip gevallen zyn, als of het nuttig en tot welwezen van den Lande wezen zoude, dat de Verpagte Gemeene Middelen afgeschaft wierden, dat dezelve Ingezetenen, in plaats van de redenen van bezwaar, die zy vermeinen over de continuatie van den ophef van de voorsz. Middelen te hebben, en waarom de afschaffing van dezelve Middelen dienstig zyn zoude, op eene betaamelyke en respecteuse wyze, gelyk het behoord hadde, aan ons, of aan zyne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, onzen Erf Stadhouder, en onze Gecommitteerde Raaden, by Requeste voor te draagen, op dat zoude konnen werden onderzogt, of en in hoe verre de redenen gegrond of niet gegrond waren, en dezelve gegrond bevonden werdende, verder zoude konnen worden overwogen, welk ander bequaam Middel in de plaats van de voorsz. Verpagte Gemeene Middelen zoude konnen werden ingevoerd, om daar door het gemis van het inkomen van de voorsz. Verpagte Gemeene Middelen te vervullen, een zaak altoos en vooral in deze bekommerlyke tyden volstrekt nodig, om niet buiten staat gestelt te worden, van te konnen goedmaaken de Lasten die nodig zyn, tot onderstand van de gemeene zaak, tot betaalinge van de Militie, die tot bescherming van het Vaderland, en al wat daar in dierbaar is, dienen moet, en tot voldoeninge van de Interessen der Obligatien en andere Effecten, op het Gemeene Land, waar in alle de Ingezetenen, en onder die zelfs veele Weduwen en Weezen, belang hebben, door dien de Renteniers, en andere gequalificeerde Ingezetenen, geen Intressen van des Gemeene Lands Comptoiren ontfangende, buiten staat zouden zyn den Koopman, Leverancier en Ambagtsman, hunne geleverde Koopmanschappen, Winkelwaaren en Arbeidsloonen te voldoen, in tegendeel hebben konnen goedvinden verregaande beweegingen en feitelykheden te maaken en te pleegen, om den ophef van de voorsz. Verpagte Gemeene Middelen te verhinderen, te stremmen en te beletten, en zelfs zonder onze bewilliginge en authoriteit, te vernietigen of te doen ophouden, en zulks van de pligt van geschikte en gehoorzaame Ingezetenen af te wyken, het welk niet betamelyk is, en niet anders als de uitterste confusie en verwarring in 's Lands Finantie kan veroorzaaken, waar van een ieder de schadelyke gevolgen, vooral in een zo hachelyke tyds omstandigheid als deze ligtelyk kan opmaaken.

ZO IS'T, dat wy, na serieuse deliberatie met zyne Hoogheid den Heere

Prinse van Oranje en Nassau hier over gehouden te hebben, en conform het hoogwys Advis van hooggemelde zyne Hoogheid, goedgevonden hebben alle en een iegelyk van onze Ingezetenen op het allerernstigste en trouwhartigste te vermaanen en waarschouwen, zo als wy dezelve vermaanen en waarschouwen mits dezen, van zich zorgvuldiglyk van alle geweld en feitelykheden te onthouden, gelyk als getrouwe en gehoorzaame Onderdaanen en Ingezetenen betaamt, den behoorlyken weg, die aan hen open staat, in te slaan, met zodanige bezwaarnissen als zy over de voorschreve Verpagte Gemeene Middelen zouden mogen hebben, by Requeste te brengen aan ons, of aan hooggemelde zyne Hoogheid en onze Gecommitteerde Raaden, en daar by zodanige verzoeken, of ook voorslagen van andere æquivalente Middelen, die tot remplacement van de voorsz. Verpagte Gemeene Middelen zouden kunnen dienen, te voegen, als zy te rade zullen werden, om daar op by ons, met overleg en Advis van hooggemelde zyne Hoogheid, na vereisch en bevinding van zaaken gedisponeert te werden, als ten meesten dienste van den Lande, en de goede Ingezetenen van dien, zal werden bevonden te behooren; doch onderwylen en zo lange daar op niet geresolveert is, of geene andere bequaame en æquivalente Middelen uitgevonden zyn, den ophef van de voorsz. Verpagte Gemeene Middelen, zonder eenige verhinderinge zyn gang te laaten gaan, dewyl dezelve, zonder dat, geen moment stil kan staan, zonder het uitterste verderf van 's Lands Finantie, en de allergrootste confusie te veroorzaaken: zullende by onverhoopte weigering of belet van dien, tegen de zulke geprocedeert werden, na de Wetten en Placaaten van den Lande: Begeerende wyders wel ernstelyk, dat de Magistraaten van de respective Steden en Plaatzen hier aan de hand zullen houden, en dat mede de respective goede Burgeren en derzelver Hoofden, volgens haar eet en pligt, de Magistraaten daar in behulpzaam zullen wezen, en in het byzonder tot afweeringe van alle foute, overlast, en gewelt, die by iemand tot stooring van de gemeene ruste zoude mogen werden ondernomen.

En op dat niemand hier van eenige ignorantie zoude kunnen pretendeeren, zo begeeren wy, dat deze alomme zal worden gepubliceert en geaffigeert ter plaatze daar zulks te geschieden gebruikelyk is.

Gedaan in den Hage onder het klein Zegel van den Lande op den 19 Juny 1748. *(Onder stond)*

Ter ordonnantie van de Staaten.

(Was getekend)

WILLEM BUYS.

Waar op myn Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, dien zelven morgen lieten publiceeren:

Myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, verneemende de ongerustheid van de Burgers en Ingezetenen dezer Stad, ter zaa-

ke

ke van zeker Placaat, 't welk by haar Ed. Groot Mogende zoude zyn gearreſteert, en 't welke in de Haagſche Courant van heden word gevonden, waar by de invordering van des Gemeene Lands Middelen op den ouden voet zoude wezen vaſtgeſtelt; en dat daarenboven eenige bekommering ſchynt te werden gemaakt, als of de meening zoude zyn, Militie binnen deze Stad te doen komen, hebben na ſerieuſe deliberatie goedgevonden en verſtaan, de goede Burgeren en Ingezetenen by dezen op het krachtigſte te verzekeren: eerſtelyk, dat zodanig Placaat; als bevorens is gemeld, alhier niet zal worden gepubliceert, maar ook in geen train gebragt, en daar van geen gebruik zal worden gemaakt, dat daarentegen alle devoiren by de Regeering dezer Stad zullen worden aangewend, om voor altoos en ten eeuwigen dage alle invordering van des Gemeene Lands Middelen, door de Pachters, te doen blyven afgeſchaft, en om de Burgery by continuatie te doen genieten alle de voordeelen, dewelke dezelve tegenwoordig geniet, en verder om, in plaats van dien, zodanig ander Middel, by forme van Hoofdgeld of diergelyke, te doen invoeren, als het beſten tot minſte bezwaaring der Burgery zal konnen worden uitgedacht: ten anderen, dat de goede Burgery in Ingezetenen zich ten vollen geruſt en verzekert konnen houden, dat het nooit de intentie van de Regeering is geweeſt, om Militie alhier te doen komen, en dat ook alle geruchten, daar omtrent loopende, tegen de waarheid zyn, vertrouwende de Regeering veel liever op de aſſiſtentie, ingevalle van noodzaakelykheid, van hunne Mede-burgeren, dan op gewapende Militie, en te gelyk ook verwagtende, door dezelve hunne Mede-burgeren in hunne authoriteit en gezach te worden gehandhaaſt, en dat de Burgery ook zal medewerken, om de ruſt en eenigheid in deze Stad by continuatie te helpen herſtellen. Adverteeren laatſtelyk de goede Burgery, dat eerſtdaags Heeren Commiſſariſſen van zyn Doorluchtigſten Hoogheid, *onzen Erf-Stadhouder en Gouvernenr, alhier worden verwagt, om op de grieven en bezwaarniſſen, by de Burgery, vervat in de Requeſten, aan zyne Excellentie den Heere Generaal van* Groveſtins, *als Afgezondene van hoogſtgemelde zyne* Hoogheid, *overgegeven, te diſponeeren, als bevonden zal worden te behooren; niet twyffelende, of dezelve zullen tot genoegen van de Burgery worden geregulcert en afgedaan; waar toe de Regeering van deze Stad alles zal contribueeren, wat in hun vermogen is.*

Waar tegen men in de Haagſche Courant van den 24ſten van Juny las, (behalven die in de Stad Haarlem gezonden waren) deze volgende

 PU-

PUBLICATIE.

De Staaten van Holland en West-Vriesland: allen den geenen die dezen zullen zien of hooren leezen, Salut: Doen te weeten, Alzo ons voorgekomen is, dat in de Haarlemsche Courant van voorleden Saturdag den 22 dezer loopende Maand is geinsereert eene zo genaamde Publicatie, die op den naam van die van den Gerechte der Stad Haarlem binnen dezelve Stad zoude wezen gedaan, waar by onder anderen aan de Burgeren en Ingezetenen der zelve Stad op het kragtigste verzekering zoude wezen gegeeven, dat het Plakaat by ons gearresteert den 19den dezer, op het Subject van den Ophef van des Gemeenelands Middelen binnen Haarlem niet alleen niet zoude worden gepubliceert, maar ook in geen train gebragt, en dat daar van geen gebruik zoude worden gemaakt, dat daarentegen alle devoiren by de Regeering der gemelde Stad zouden worden aangewend om voor altoos en ten eeuwigen dage alle invordering van des Gemeenelands Middelen, door de Pagters, te doen blyven afgeschaft, en om de Burgery by continuatie te doen genieten alle de voordeelen, dewelke dezelve tegenwoordig zoude genieten, en verder, om in plaats van dien, zodanig ander Middel, by forme van Hoofdgeld of diergelyke te doen invoeren, als het best en tot minste bezwaaring der Burgerye zoude kunnen werden uitgedagt: En wy eene zodanige Publicatie, zo zeer strydig en aanloopende met en tegen ons gem: Plakaat, of eigentlyk onze Publicatie, en denoteerende eene zo verre gaande Ongehoorzaamheid aan onze Beveelen, niet anders konnen aanmerken, dan als een onecht, versiert en gefingeert Stuk, of wel, indien waarlyk eene zodanige Publicatie binnen Haarlem zoude mogen wezen gedaan, als een Stuk, het geen op een onwettige wyze, en met geweld aan de Regeering der gem: Stad is afgeperst en afgedwongen, en derhalven nul, nietig, en van onwaarde, nadien wy van ons zelve niet konnen verkrygen, om te gelooven of te vertrouwen, dat de Regeering der Stad Haarlem, of die van den Gerechte aldaar, vrywillig in zo verre zouden hebben vergeeten den dieren Eed, waar mede zy aan God en aan ons verbonden zyn, om alle Ordonnantien en Resolutien by ons Staatsgewyze gearresteert en genomen, naar hun vermoogen en weetenschap getrouwelyk te volkomen en doen volkomen: ZO IS 'T, *dat wy, met Voorkennisse, Advis en Goedvinden van zyne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, onzen Erf-Stadhouder, tot wegneeming van alle verkeerde Impressie en tot gerustelling van onze goede en getrouwe Ingezetenen goedgevonden hebben te verklaaren, zo als wy verklaaren mits dezen, dat wy de voorsz. zo genaamde Publicatie, zo als die in de Haarlemsche Courant van voorlede Saturdag is geïnsereerd, houden voor een onecht, versiert en gefingeert Stuk, of wel indien onverhoopentlyk eene zodanige Publicatie binnen Haarlem in der daad zoude mogen wezen gedaan, voor een Stuk, het welk op een onwettige wyze en door geweld aan de Regeering, of die van den Gerechte der gem: Stad tegens derzelver*

Eed

Eed en Pligt is afgeperst en afgedrongen, en het geen wy derhalven in dat geval verklaaren voor nietig, en van onwaarde, choqueerende daarenboven ons Hoog en Souverain Gezach en Authoriteit, en nooit zullende gedoogen, dat het zelve sorteere eenig effect: Maar dat in tegendeel een iegelyk van onze goede en getrouwe Ingezetenen kan wezen verzekert, dat wy, met overleg van hooggemelde zyne Hoogheid, alle onze vlyt en zorge zullen aanwenden, om by zo verre eene zodanige Publicatie waarlyk mogt wezen gedaan, en dezelve reets eenig Effect mogte hebben gesorteert, het zelve in zyn voorige staat conform aan onze Beveelen te doen herstellen: En dat wy mede in dat geval die voorziening zullen doen, dat by zo verre die van Haarlem uit hoofde van de voorsz. nulle Publicatie of anderzints, en tegens en in vilipendie van onze Beveelen, door het niet heffen van des Gemeene Lands Middelen, bereids eenige voordeelen boven andere van onze goede en getrouwe Ingezetenen, en tot nadeel van het Gemeene Land mogten genooten hebben, of noch zouden mogen komen te genieten, het zelve door haar op eene andere wyze aan het Gemeene Land zal moeten werden vergoed, op dat het Gemeene Land daar van schadeloos gestelt, en den eene Ingezeten boven den ander niet bezwaart moge werden.

En op dat niemand hier van eenige ignorantie zoude kunnen pretendeeren, zo begeeren wy, dat deze alomme zal worden gepubliceert en geaffigeert ter plaatze daar zulks te geschieden gebruikelyk is.

Gedaan in den Hage onder het klein Zegel van den Lande op den 22 Juny 1748. *(Onder stond)*

De Staaten van Holland en West-Vriesland.

Ter ordonnantie van dezelve.

(Was getekend)

WILLEM BUYS.

Hier op volgde den 25sten van Juny de Propositie van zyne Doorluchtige Hoogheid, als Stadhouder gedaan aan hun Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, luidende dus:

Propositie van zyne Doorluchtige HOOGHEID, aan de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland.

EDELE GROOTMOGENDE HEEREN,

Het is niet nieuw dat'er onder de Ingezetenen dezer Landen eene geneigtheid bespeurd is tot afschaffing van de Pachten der Gemeene Middelen van Consumptie, en dat Luiden van Verstand van begrip geweest zyn, en hun arbeid hebben te koste gelegt, om te toonen dat'er beter en bequaamer Middelen waren uit te vinden, om met minder omslag en bezwaar van de Ingezetenen dezelfde zo geen meerder Somme als de Pach-

ten rendeerden, in 's Lands Kasse te doen komen, maar nooit heeft zich die geneigtheid, en dat begrip zo algemeen doen zien, als in deze dagen, in welke dezelve zyn uitgebarsten tot een zo ongemaatigde drift, dat de aller overtuigenste reden, waar van in de Publicatie van Uw Ed. Groot Mog. in dato den 19 dezer gebruik gemaakt is, om namentlyk in zo hagchelyke tyds-omstandigheden als deze de zaake niet buiten zyn geheel te brengen, voor dat men andere Middelen gevonden en vastgesteld had, geen de minste indruk op de gemoederen hebben kunnen maaken, en veelen niet hebben kunnen wederhouden om tot Feitelykheden over te gaan, die zich verder uitbreidende, de allerdroevigste gevolgen zouden na zich sleepen.

In het midden van alle deze beweegingen en omstandigheden, en hoe zeer die ook te condemneeren zyn, is het echter merkwaardig dat deze groote drift en geneigtheid om de Pachten te hebben afgeschaft, in zo verre uit geen quaad grondbeginzel zyn oorsprongk heeft genomen, dat ze tot een doelwit zouden hebben eenige wil of begeerte om zich aan de lasten tot onderstand van de gemeene zaak te willen onttrekken, maar dat in tegendeel die in regtschapen Nederlanders van alle oude tyden heeft doorgestraalt, en waar in zy zich boven alle andere Natien hebben onderscheiden van het haare tot behoud van den Lande gewillig op te zetten in de gemoederen niet is uitgedooft, ja zo zeer als ooit is levendig gebleven, waar van geen kragtiger bewys kan worden bygebragt als de ongemeene en doorsteekende blymoedigheid waar mede een zo importanten last, als is de Liberaale Gift, reeds is en noch word opgebragt.

Het voorwerp zelfs van alle deze beweegingen zo wel als de gesteltheid van zaaken met dat oog beschouwende, heb ik, hoe weinig het myne kragten en zwakke Lichaams gestaltenisse ook toelaaten, als kortelings uit een zwaare Ziekte gerezen zynde, echter ziende aan de eene kant de gevaaren en onheilen die den Lande by verdere aanhouding en voortgang van de ontstaane onlusten zouden over het hoofd hangen, en aan de andere kant het niet minder als ondoenlyk oordeelende, om zonder nadeel van den Lande door het introduceeren van andere Middelen tot remplacement van de Pachten aan de Ingezetenen genoegen te geven, niet langer konnen uitstellen om in de Vergadering van Uw Ed. Groot Mog. te verschynen en aan dezelve op het aller nadrukkelykste voor oogen te stellen de zwaare gevolgen en onheilen die uit een verder retardement, om die Middelen by de hand te neemen, zouden konnen voortspruiten, gelyk ik dan U Ed. Groot Mog. op het ernstigste wil verzogt hebben, om van stonden aan de Pachten te willen afschaffen en haare deliberatien ten spoedigsten te laaten gaan over het uitvinden en in het werk stellen van zodanige andere Middelen, als zonder meerder bezwaar van de Ingezetenen in de plaatze van de Pachten zouden konnen worden ingevoerd, waar toe onder anderen myns bedenkens het formeeren van eenig Hoofdgeld zoude konnen in Consideratie komen; ook kan ik by deze gelegenheid niet langer voorby gaan van U Ed. Groot Mog. op het allerernstigste te verzoeken, dat doch eenmaal aan de Ingezetenen alle

wet-

wettige redenen van bezwaar over de Abuizen op het stuk van de begeving der Ampten ingekroopen mag worden weggenomen, door het spoedig introduceeren van de Middelen van Redres, die daar toe by U Ed. Groot Mog. Resolutie van den ..... zyn vastgesteld, en dat zonder eenig verder uitstel de Deliberatien om de Posteryen ten behoeven van het Gemeene Land te doen komen mogen worden gereëntameert en ten spoedigsten tot een gelukkig einde gebragt.

Overgegeeven den 25 Juny 1748.

Waar op hun Ed. Groot Mogende resolveerden, de Gemeene Middelen van Consumptie, voorheen aan Pachters betaalt, af te schaffen; en alomme, als hier mede wierd afgekondigt de volgende

PUBLICATIE.

De Staaten van Holland en West-Vriesland: Allen den geenen die dezen zullen zien of hooren leezen, Salut: Doen te weeten: Alzo wy ondervonden hebben, dat onder de Ingezetenen dezer Provintie eene ongemeene geneigtheid bespeurt word, tot afschaffing van de Pagten der Gemeene Middelen, en zo verre dat die zelfs uitgebarsten is tot eene zo ongemaatigde drift, dat de allerovertuigenste redenen, waar van wy in onze Publicatie van den 19 dezer gebruik hebben gemaakt, om, namentlyk in zo bachelyke tyds-omstandigheden als deze, de zaaken niet buiten zyn geheel te brengen, voor dat andere Middelen gevonden en vastgesteld waren, geen de minste indruk op de Gemoederen hebben konnen maaken, en veele niet hebben konnen wederhouden werden om tot feitelykheden over te gaan, die zich verder uitbreidende, de allerdroevigste gevolgen zouden konnen na zich sleepen: En wy nochtans vertrouwen, dat deze groote drift en geneigtheid, om de Pachten te hebben afgeschaft, in zo verre uit geen quaad grondbeginzel zyn oorsprongk heeft genomen, datze tot een doelwit zoude hebben, eenige wil of begeerte, om zich aan de Schattingen en Lasten tot onderstand van het Gemeene Best en van de gemeene zaak ten allerhoogsten noodig, te willen onttrekken, maar dat in tegendeel die zelfde zugt en iever, die in regtschape Hollanders van alle oude tyden heeft doorgestraalt, en waar in zy zich boven alle andere Natien hebben onderscheiden, van het haare tot behoud van den Lande gewillig op te zetten, in de Gemoederen niet is uitgedooft, ja zo zeer als ooit is levendig gebleven, waar van geen kragtiger bewys kan worden gevonden, als de ongemeene en doorsteekende blymoedigheid, waar mede eene

zo

zo importante last, als is de Liberale Gifte, reeds is, en noch word opgebragt.

ZO IS 'T, *dat wy, hoe bekommerlyk het ook is, byzonderlyk in deze tyds-omstandigheden, eene zo importante Tak van 's Lands Finantie te missen, zonder noch andere Middelen gevonden en vastgestelt te hebben, die dat gemis kunnen goedmaaken, nochtans om voor te komen de gevaaren en onheilen, die den Lande, by verdere aanhouding en voortgang van de ontstaane onlusten en beweegingen, zouden kunnen over het hoofd hangen, conform het geproponeerde van zyne* Hoogheid den Heer Prinse van Oranje en Nassau, *onzen Erf-Stadhouder, hebben goedgevonden, dat de Pachten zullen afgeschaft werden, zo als wy dezelve afschaffen mits dezen, zulks dat de invordering van dezelve Pachten van nu af aan alomme zal ophouden en cesseeren: waar toe wy onze Gecommitteerde Raaden in de beide Quartieren gelast en geauthoriseert hebben, de noodige ordres te stellen, daar het behoort: in dat vast vertrouwen, dat alle onze Ingezetenen met volkomen bereidwilligheid zullen draagen en opbrengen de andere Middelen, die wy met overleg en advis van hoog gemelde zyne* Hoogheid *genoodzaakt zullen wezen, tot remplacement van de Pachten, en om goed te maaken het important gemis, dat 's Lands Finantie daar door zal lyden, in te voeren en te introduceeren.*

En op dat niemand hier van eenige ignorantie zoude hebben, begeeren wy, dat deze alomme zal werden gepubliceert en geaffigeert ter plaatze daar zulks te geschieden gebruikelyk is.

Gedaan in den Hage onder het klein Zegel van den Lande den 26 Juny 1748.

(Onder stond)

Ter ordonnantie van de Staaten.

(Was getekend)

WILLEM BUYS.

Waar door de gemoederen van tyd tot tyd begonnen te bedaaren, en de Eet- en Drinkwaaren merkelyk afsloegen, zo dat Groot en Kleen dagelyks de vrugten daar van plukten. Maar!

Men dagt doe om geen Last; en die niets had te geeven,
Verteerden echter al hun Winning, als voorheen:

Wat

Wat baate goedkoop Brood en Drank aan 't wuſt Gemeen?
Het ſlempfeeſt zonder zorg was al hun luſt en leeven.
's Lands Geld wierd dus verquiſt, en 't Volk verwildert, dat
Als ongevoelig dus verteert een grooten Schat.
Maar als 's Lands Tax opdaagt, en vordert d' Achterſtallen,
Dan, vreeſt men, zal die Laſt op 's Burgers Goed 't meeſt vallen.

De Burgery ondertuſſchen in verlangen levende, na de wederkomſt van zyne Excellentie de Luitenant-Generaal Baron *van Groveſtins*, om op hunne overgegevene Requeſten, als gemeld is, een gunſtig fiat te erlangen, zagen dien Heer weder binnen de Stad komen den 19den van Auguſtus, 's namiddags omtrent 6 uuren, om eene Commisſie van wegens zyne Hoogheid, onzen Erf Stadhouder, alhier af te leggen.

Daar op wierd aanſtonds aan de geheele Burgery aangezegt, om den volgenden dag, zynde Dingsdag, in de Wapenen te verſchynen: dezelve in 8 Vendelen beſtaande, op hunne Vergaderplaatzen zich rangeerende in order, marcheerden na de Groote Markt; het Oranje Vendel van den St. Joris Doele had den voorrang, om 't eerſte op de Zaal van 't Stadhuis te trekken; aan 't boveneinde der Trappen van de Zaal ſtond zyn Excellentie den Heer Baron van *Groveſtins*, benevens den Heer Hoofd-Officier, regeerende Burgemeeſteren, Penſionariſſen en Secretaris: zyn Excellentie deed aan ieder Vendel, uit drie Corporaalſchappen beſtaande, een fraaije Aanſpraak: de Burgery ſalueerende en het Geweer preſenteerende, wierd door een der Heeren Penſionariſſen, of by beurte door den Heer Secretaris, het volgende van wegens zyn Doorluchtige Hoogheid, onzen Erf-Stadhouder, aan alle de Vendels voorgelezen:

WY WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, *by der Gratie Gods, Prinſe van Oranje en Naſſau; Graaf van Catzenellebogen, Vianden, Dietz, Spiegelberg, Buuren en Leerdam; Marquis van Veere en Vlisſingen; Heer en Baron van Breda, Beilſteyn, der Stad Grave en Lande van Kuyk, Liesveld, Dieſt, Grimbergen, Herſtal, Cranendonk, Warneton, Arlay, Noſeroy, St. Vith, Daasburg, Polaanen, Willemſtad, Niervaard, Yſſelſteyn, Bredevoort, Steenbergen, St. Maartensdyk, Geertruydenberg, Turnhout, Zevenbergen, de Hooge en Laage Zwaluwe, Naaldwyk; Heer van Ameland; Erf-Burggraaf van Antwerpen en Beſançon; Erf-Marſchalk van Holland; Erf-Stadhouder, Kapitein Generaal en Admiraal van de zeven Vereenigde Nederlanden; als mede Ka-*

pitein Generaal en Admiraal van de zeven Vereenigde Nederlanden, als mede Kapitein Generaal en Admiraal van de Unie; mitsgaders Ridder van de Kousseband, enz. enz. enz.

Doen te weeten, dat wy niets meer ter herte neemende als de conservatie van de goede ordre, de rust en tranquilliteit, mitsgaders de bevordering van den welvaart van de respective Provintien en Steden van dien, waar over wy tot Erf-Stadhouder zyn aangesteld, en derhalven vernomen hebbende, dat binnen de Stad Haarlem eenige onlusten en beweegingen ontstaan waren, derwaarts hebben afgezonden den Baron van Grovestins, *onzen Opper-Stalmeester, mitsgaders Luitenant-Generaal van de Cavallerie, om van onzentwegen zo veel doenlyk by minnelyke wegen van overreding en persuasie de gemoederen tot rust te brengen, en teffens te verneemen, of en welke redenen van beklag of bezwaar de goede Burgery zoude mogen hebben, die wy genegen waren te hooren, en haarlieden daar in te bezorgen behoorlyk redres, en dat ter bereiking van dat ons oogmerk, de voornoemde onze Gecommitteerde alle acht de Compagnien Burgers, die zich binnen Haarlem bevinden, successivelyk op de Zaal van het Stadhuis voor zich hebberde doen verschynen, en zich aldaar geacquiteert van het geene wy hem hadden bevoolen en opgelegt, by die occasie aan den zelven van wegens ieder der gemelde acht Compagnien Burgers zyn ter hand gesteld verscheid Requesten, inhoudende pointen, waar in zy vermeenden te zyn bezwaard, en waar omtrent dezelve van ons verzogten een behoorlyk redres en decisie, zodanig wy zulks zouden vermeenen te behooren, en alle welke Verzoeken by ons geëxamineert zynde, wy daar uit hebben bevonden, dat de voornaame zaaken daar in voorkomende, zodanig die by alle de Compagnien te zamen, of alleen by zommige in het byzonder zyn gedaan, ten meerendeele, en voornamentlyk zich bepaalen en uitkomen op de navolgende pointen en Artykelen.*

Art. 1. *Dat de Krygsraad binnen de Stad van Haarlem zodanig zoude mogen worden veranderd, dat dezelve geheel gesepareert zoude zyn van de Regeeringe en van de Leden van de Vroedschap, vraagende zulks de meeste van de Compagnien, doch waar van zommige Compagnien hebben uitgezonderd de twee Collonellen, als acquiesceerende, dat dezelve in het vervolg ook uit Leden van de Vroedschap zouden behooren te zyn.*

2. *Een afschaffinge van alle Pachten van de Gemeene Middelen, en in plaatze van dien een Hoofdgeld, of ander Fournissement te introduceeren; het geen mede door alle de Compagnien is verzogt geworden.*

3. *De Burgery in het generaal en de Gildens die zich binnen de Stad bevinden in het particulier, te doen verblyven en maintineeren by haare Rechten en Privilegien, mitsgaders alle de Vinders van de Gildens te doen zyn geboore Burgers van de Stad of het Land, als mede van de Gereformeerde Religie; het geene mede genoegzaam door alle de Compagnien is gevraagt.*

4. *Dat alle Ampten, Officien en Beneficien, binnen Haarlem openvallende, zullen worden gegeven aan geboore Burgers van dezelve Stad,*

of

of die aldaar 8 Jaaren gewoond hebben, of aan Burgers van eenige andere Stad in deze Provintie, en dat alle dezelve die Officien zelfs zouden moeten waarneemen, zonder eenige uitkeeringe daar van te doen, dan alleen aan het Gemeene Land; het welk ook genoegzaam door alle de Compagnien is gevraagt geworden.

5. *Dat voortaan geene Bewinthebbers van de Oost- en West-Indische Compagnien zouden mogen geëligeert worden uit de Leden van de Vroedschap, maar alleen uit de voornaamste Koopluiden van de Stad.*

Zynde gevraagt by drie a vier Compagnien.

6. *De Privilegien en Keuren van de Stad te doen drukken en gemeen te maaken, en dat aan de Burgers gegeven zoude mogen worden Copie van haare gedaane Burger-Eed.*

By alle de Compagnien gevraagt.

7. *Dat tot Geauthoriseerdens tot de Manufacturen, en zulks ook tot reguleeringe der Loonen, voortaan niet meerder zouden worden aangesteld de Koopluiden en Fabriqueurs, maar alleen die geene, dewelke zelfs Werkbaazen zyn.*

Gevraagt by twee a drie Compagnien.

8. *Alle Fabriquen, die in de Provintie konnen gemaakt worden, niet daar buiten, en die in de Stad gemaakt worden, niet buiten de Stad te laaten maaken, of van daan te doen komen, mitsgaders de Inboorlingen boven Vreemden in Handwerken te præfereeren.*

Gevraagt by twee a drie Compagnien.

9. *Dat geen Stads Lasten zouden worden geheven, ten lasten van de Burgers, als met consent van de respective Gildens.*

Alleen gevraagt by het Oranje Vendel van de Cluveniers Doele.

10. *Permissie tot stabileeringe van allerhande Neeringen en Handteeringen binnen de Stad van Haarlem, mitsgaders voorzieninge van alle vrye Jaarmarkten.*

En dat de Ingezetenen niet meerder zullen worden belast, dan in eenige andere Steden.

Alleen gevraagt by het Oranje Vendel van de St. Joris Doele.

11. *Alle het geene uit de geplunderde Huizen der Pachters geborgen is, publicq te doen verkoopen, en aan de Diaconie te geeven.*

Alleen gevraagt by het Witte Vendel van de St. Joris Doele.

12. *Aan de Burgers van Haarlem te vergunnen vryheid van de Visscheryen.*

Ut supra.

13. *De Officien, by overlyden van die geene op welkers naam zyn staande, te geeven aan die geenen, die dezelve voor zodanige hebben waargenomen.*

Alleen gevraagt by het Gecouleurde Vendel van de Cluveniers Doele.

14. *Dat alle Officien van Burgemeesteren en Kerkmeesteren dependeerende, buiten die tot het Stadhuis specteeren, publyk zouden mogen wor-*

den verkogt, mits de Koopers zouden moeten zyn van goed gedrag, Burgers van Haarlem, of acht Jaaren aldaar gewoont hebbende.

Alleen gevraagt by het Oranje Vendel van de Cluveniers Doele.

NB. 't Witte Vendel van de Cluveniers Doele het contrarie verzogt, maar belasten, zo noodig is, met Amptgeld of Annatis ten behoeve van het Land.

15. *Cornelis de Groot weder in zyn functie te herstellen by de eerste Vacature.*

16. *Dat aan de Burgery zoude mogen worden vergunt een ordentelyke en bequaame plaats tot verblyf van hunne ordinaris Hoofdwagt.*

Alleen gevraagt by het Witte Vendel van de Cluveniers Doele.

Op alle welke verzoeken en Articulen, wy, na ingenomen rapport van gemelde onze Gecommitteerde, die zich binnen de voorsz. Stad op alles heeft laaten informeeren, goedgevonden hebben te disponeeren in maniere hier na volgende:

1. *Op het eerste Artykel hebben wy goedgevonden aan ons voor de eerstemaal te reserveeren de aanstelling van een nieuwe Krygsraad, te weeten van twee Collonels uit de Vroedschap, en van de overige Officieren uit de fatsoenelykste Burgers, welke aanstelling wy doen zullen, zo haast als wy ons omtrent de daar toe bequaame en gequalificeerde Perzoonen zullen hebben geinformeert, en dat voor het toekomende zal worden geobserveert en nagekomen, het geene by wylen onzen Prædecesseur Koning* Willem de III, *hoogloffelyker gedachtenisse, op den 14 September 1672 dien aangaande is gedisponeert.*

2. *Op het twede Artykel, raakende de verzogte afschaffing der Pachten der Gemeene Middelen, verklaaren wy, dat by Placaat van haar Ed. Groot Mog. in dato den 26 Juny laatstleden, op onze Propositie gearresteert, daar aan zynde voldaan, geen dispositie daar op noodig is.*

3. *Op het derde Artykel verklaaren wy onze ernstige wille en begeerte te zyn, dat de Burgery by haare gefundeerde Rechten en Privilegien zullen worden gemaintineert; gelyk mede de respective Gildens, dewelke zich binnen Haarlem bevinden, en dat mitsdien de Abuizen, dewelke daar ingesloopen zyn, mits op eene behoorlyke en eerbiedige wyze aan de Heeren Burgemeesteren aldaar worden voorgedraagen, na bevind van zaaken zullen worden geredresseert en hersteld; gelyk mede, dat de noodige attentie zal worden gegeven, dat omtrent de aanstellinge van de Vinders der respective Gildens, de geboore Burgers en die van de Gereformeerde Religie zyn, zo veel zulks gevoegelyk geschieden kan, boven alle anderen zullen worden geprævereert.*

4. *Op het vierde Artykel vinden wy goed te persisteeren by de Dispositie van wylen zyne Majesteit van Groot-Brittannien, glorieuser memorie, van den 14 September 1672.* Zie boven bl. 546. *En*

En word omtrent de zelfswaarneeminge van de Ampten, en daar van geen uitkeering te doen als aan den Lande, gerefereert tot de Resolutien by haar Edele Groot Mog. met ons advis die wegens genomen, op den 11 November 1747 en 23 January 1748, mitsgaders tot de ordres daar by ten dien opzichte gesteld.

5. *Op den inhoud van Artykel 5, raakende het verkiezen van Bewindhebbers van de Oost- en West-indische Compagnien, buiten de Leden van de Vroedschap, verstaan wy, dat voor als noch niet kan worden gedisponeert.*

6. *Op het zesde Artykel ordonneeren wy, in conformiteit van de meergemelde Dispositie van Koning* Willem de III., *glorieuser gedachtenisse, dat aan de Burger-Schutterye door den druk zullen worden gecommuniceert, alle zo oude als nieuwe Privilegien, Handvesten en Voorrechten, de voorsz. Stad van Haarlem competeerende, voor zo veel dezelve dienstig en nut zullen bevonden worden; en dat voorts ten spoedig sten aan dezelve Burger-Schuttery zal worden gegeven Copye van haare gedaane Burger-Eed, en t'elkens by het aanneemen van nieuwe Schutters aan dezelve by het doen van haaren Eed daar van een Exemplaar zal worden ter handen gesteld.*

7. *Dat ten aanzien van het zevende Artykel, de aanstellinge van de Geauthoriseerdens van de Manufactuuren zal zyn en blyven op den ouden voet, en gelyk tot hier toe is geüseert.*

8. *Dat in het verzoek by het achtste Artykel gedaan, als strydig met de vryheid van Commercie, en niet strekkende tot het meeste nut van de Stad in verscheiden opzigten, zo als het legt, niet kan worden getreden; verstaande wy niet te min, dat alle mogelyke attentie zal worden gemaakt, om Inboorlingen boven Vreemdelingen in Handwerken te præfereeren.*

9. *Dat in het negende Artykel niet kan worden getreden, als strydig met de Regeeringsform van den Lande.*

10. *En aanbelangende het tiende Artykel, verstaan wy, dat alle Fabriquen, Neeringen en Handteeringen, gelyk van ouds binnen de Stad van Haarlem vry en onverhinderd zullen mogen worden gestabileert; mitsgaders, dat by aldien de Burgerye der Stad Haarlem zoude vermeinen meerder vrye Jaarmarkten noodig te hebben, en zulks met haare Privilegien en Rechten te konnen bestaan, daar toe verzoek zullen mogen doen, daar zulks behoord; gelyk mede ingevalle dezelve Burgerye tegens alle verwagtinge zich met fondament meerder bezwaart zoude oordeelen, dan in andere Steden.*

11. *Dat, geconsidereert, dat op de geborgene Goederen in dit Artykel vermeld, door het Gemeene Land prætensie zoude konnen worden gemaakt, en daar onder ook zodanige Goederen zich bevinden, die Minderjaarige en andere Particulieren sustineeren aan hun toe te komen, vervolgens in het verzoek, hier by gedaan, voor als noch niet kan worden getreeden; en worden derhalven Burgemeesteren der Stad Haarlem gelast, om van dezelve Goederen eene behoorlyke Inventaris te doen maken, en dezelve aan ons over te leveren.*

12. *Noopende den inhoud van het twaalfde Articul verstaan wy, dat de Visscheryen met eenige Netten in des Stads Wateren, niet kan worden toegestaan, maar dat alle dezelve Wateren, gelyk van ouds, ten profyte van des Stads Kasse zullen blyven verhuurt.*

13. *Omtrent het verzoek by het dertiende Articul geëxpresseert vinden wy goed, dat by vacature van zodanige Ampten of Officien, als by het zelve Articul gemeld, op die geene, dewelke dezelve hebben waargenomen, zal worden genomen behoorlyk reguard, zonder dat echter Burgemeesteren genecessiteert zullen zyn de zodanige Waarneemers absolutelyk daar mede te beneficeeren.*

14. *Aangaande het veertiende Articul wegens het publyk verkoopen der Ampten, alleen door een van de Compagnien Burgers gedaan, en waar tegens een andere Compagnie zelfs een contrarie verzoek heeft gedaan, refereeren wy ons tot het gunt op het vierde Articul is vermeld, en zulks op de voorzieningen, dewelke by haar Ed. Groot Mog. met ons advis omtrent de Ampten bereids zyn gemaakt, en noch verders gemaakt zullen worden.*

15. *Den inhoud van dit Articul hebben wy goedgevonden te laaten ter dispositie van de Regeeringe, aan wien den Suppliant vrygelaaten word zich te addresseeren.*

16. *Op Articul zestien vinden wy goed, dat aan de Burgerye zal worden vergunt en gegeven een ordentelyke en bequaame plaats tot haar verblyf op de Hoofdwagt, en daar toe by de Heeren Burgemeesteren de noodige schikkinge en voorzieninge zal worden gemaakt.*

En worden voorts alle andere of meerdere verzoeken, die in de voorschreve Requesten vervat, en van eenig aanbelang zyn, gehouden in advis, en de overige die van geen importantie zyn, gehouden als geweezen van de hand.

En hebben wy voorts goedgevonden, ten einde de Burgerye der Stad Haarlem voornoemt, van deze onze intentie en Decisie mogen zyn geïnformeert, deze te stellen in handen van den bovengemelden Baron van Grovestins, *onze Opper-Stalmeester en Luitenant-Generaal van de Cavallerie, met last, zich te begeeven na de voorschreve Stad, en aldaar deze voor ieder der Compagnien te doen afkondigen, en voorts deze onze Decisie te doen drukken, en aan ieder der voorsz. Compagnien een goed aantal Exemplaaren daar van ter handen te doen stellen tot haare narichtinge, en omme voorts zich daar na met alle getrouwigheit te reguleeren, gelyk zulks behoort. Actum in 's Gravenhage den* 10 *Augusty* 1748.

(Was getekend,)

PRINCE d'ORANGE en NASSAU.

(Onder stond,)

Ter Ordonnantie van zyne Hoogheid.

(L. S.) *(Gecontrasigneert,)*

J. de BACK. Na

Na dat zulks geschied was, deed gemelde zyn Excellentie de Baron van *Grovestins* weder aan ieder Vendel een Aanspraak, waar in hy betuigde: „ Dat aan zyn Hoogheid, onzen Erf-Stadhouder, niets „ aangenaamer was, dan alles te willen contribueeren tot eenigheid, „ bloei en welvaart dezer Landen, hy niet anders van de goede Burgery verwagte, en datze een volkomen genoegen zouden neemen in de schikking en Antwoord van zyn Hoogheid op hunne „ Requesten gedaan, enz. Zie, als boven.

Den eerste September, de Verjaardag van zyne Hoogheid, onzen Erf-Stadhouder, arriveerden denzelven 's namiddags omtrent ten 6 uuren alhier te Haarlem, en onder 't losbranden van 't Geschut deed hy deszelfs intrede. Vooruit reden eenige Heeren te Paard; daar op volgde den Onder-Schout *Jan van Kleynenberg*, als Majoor van de Stad: doe volgde zyn Hoogheid met deszelfs hooge Gevolg, in twee Koetzen met 6 Paarden bespannen, (wordende deszelfs Koets door den Heer Kapitein *Ravens*, en eenige oudste Burger-Sergeanten aan weêrzyden gevolgt) rydende aldus door de Burgery, die aan de Groote Hout-poort geschaard stond, door de Groote Houtstraat tot aan de groote Markt, alwaar een Compagnie Burgers onder den Heer Kapitein *Valkenburg* geposteert stond aan het Stadhuis, en waar door zyn Hoogheid passeerden.

Aan de Trappen van het Stadhuis stonden de Ed. Groot Achtb. Heeren Burgemeesteren, om dien Vorst te complimenteeren, wordende het woord gedaan door den Heer Mr. *Paulus Abraham Gilles*, oudste Pensionaris der Stad. Waar na zyn Hoogheid en Gevolg kort daar op vertrok, onder het losbranden van het Geschut, na halfwegen Amsterdam, ten einde om aldaar op het Rynlands-huis Zwaanenburg te vernachten. Zyn Hoogheid aldaar ter Tafel zittende, wierd verzogt, zich te willen onderwerpen aan de algemeene en oude Wet, ten aanzien dier Heeren, die nooit voorheen op dit Huis gegeeten hebben, ingevoerd? Zyn Hoogheid dit verzoek met een vriendelyk wezen geaccordeert hebbende, zo quam de Kastelein, die zyn Hoogheid een Servet voorspelde; waar na in een Zilvere Kom wat Rystenbry met Zuiker en Caneel aan zyn Hoogheid wierd aangeboden; waar van dien Vorst proefde, en vervolgens uit de Hensbeker dronk; en de andere Heeren, die aldaar nooit gespyzigt hadden, hebben op die zelve wyze mede gehenst.

Deze Geboortedag van zyn Hoogheid wierd alhier te Haarlem met

met vreugde gevierd: de Compagnie Vrywillige Liefhebbers van den Wapenhandel, (opgericht door den Heer *Daniël de Burlet*, thans Adjudant der Burgery) by deze gelegentheid, des voormiddags na Kerktyd, hebben op een plechtige wyze, met vliegend Vendel, Veld-muziek en slaande Trom, op de Groote Markt voor de Ed. Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren geparadeert, en hun nieuw Vendel, met het Vorstelyk Wapen van zyn Doorluchtige Hoogheid verciert, vertoond; wordende hun Ed. Groot Achtbaare, door derzelver Kapitein, Luitenant en Vendrig, de Heeren Mr. *Caspar Jacob Ravens*, *Jan Merkman* en *Everhard de Burlet*, *J. Z.*, wegens dezen blyde Geboorte-Verjaaringsdag, gefiliciteert: ook hebben die Liefhebbers des avonds in de Cluveniers Doele, onder een fraai Concert, door het afsteeken van Vuurwerken, en andere tekenen van Vreugde, die tot den morgenstond duurden, gevierd; en den Heer *Pieter Merkman* maakte by deze gelegentheid *ex tempore* het volgende Drinkvaersje;

Dit Glaasje zal ik U ter eere, ô FRISO, *leegen,*
En vieren met deez' dronk uw heuglyk Jaargety:
De Hemel kroon deez' dag, den Batavier tot zegen,
En rekke uw leven 't perk der menslykheid voorby;
Leef eeuwig in ons hart! zo moet, na lang verjaaren,
Uw sterflyk deel ter aarde, uw ziel ten Hemel vaaren.

Na eenige dagen verloopen, ontstond 'er nochmaals ongenoegen onder de Burgery, die door heet-gebakerde wierd aangehitst, voor reden gevende, dat hunne Requesten of niet direct voor zyne Doorluchtige Hoogheid waren gekomen, of in haar waare zin niet wel waren opgenomen, en dus niet na genoegen beantwoord: noch quam 'er een debat by onder eenige Heeren over zekere Propositie met haare Voor- en Tegenschriften: ja dit ging alhier zo verre, dat eenige Opgeworpene (door wat Authoriteit, is onbekent) de geheele Burgery verzogt, by Vendels te gelyk, op de Cluveniers Doele te komen, om het onderstaande Request te hooren leezen, goed te keuren, en te ondertekenen: dat door veele, als door den stroom gedrongen, gedaan zynde, aldus door Gecommitteerde aan zyne Doorluchtige Hoogheid in den Haag wierd behandigt:

Aan

Aan zyne Doorluchtigste Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nassau, Erf-Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden, enz. enz. enz.

Geeven met de diepste nedrigheid te kennen de Burgeren en Ingezetenen der Stad Haarlem, dat wel verre dat de Onlusten en Oneenigheden binnen de voorsz. Stad door den tyd zouden zyn gecesseert, dezelve in tegendeel zodanig zyn toegenomen, en tot zo hoogen top geklommen, dat niet anders dan een gansche Burgerlyke Opstand, die tot de uitterste rampen en onheilen zouden kunnen uitloopen, te wagten is, zo daar in niet ten spoedigste door uwe Doorluchtige Hoogheid *met hulpe van God Almachtig worde voorzien, dat de voorsz. Onlusten en Oneenigheden wel voornamentlyk tot oorsprongk hebben, het mistrouwen tusschen de Regeering, zo als die tegenwoordig is geconstitueert, en de gezamentlyke Burgerye, en dat deze laatste zich verbeelden dat hunne redenen van Bezwaar en Klagte, of niet direct tot uwe* Doorluchtigste Hoogheid *werden gebragt, ofte, indien zulks al mogte geschieden, dat dan echter dezelve geheel anders worden uitgeduid als der Suppl: waare meening is, of ook wel dat de Dispositien daar op door directien zo lange werden uitgerekt, dat de goede Burgeren het zelve als voor een weigering komen aan te zien, gelyk onder anderen de Suppliantcn daar van een blyk meenen te hebben daar inne, dat tot hier toe noch geen de minste verandering in de Krygsraad hunner Stad is gemaakt.*

Waaromme de Suppliantcn als nu de vryheid neemen door hunne Gecommitteerden, met byvoeginge van drie Heeren uit hunne Vroedschap, hier toe specialyk verzogt, zich by dezen direct te addresseeren aan uwe Doorluchtige Hoogheid *met alle onderdanigheid, en te gelyk op het allerernstigste smeekende, dat uwe* Doorluchtige Hoogheid *op de onderstaande Articulen gunstig en met alle mogelyke spoed gelieve te Disponeeren.*

Art. 1. *Dat het zyn* Doorluchtige Hoogheid *Vaderlyk gelieve goed te vinden, dat het aan de Ingezetenen dezer Stad, (ingevolge het allerernstigste verzoek, door zyne* Doorluchtige Hoogheid *in deszelfs Lands-Vaderlyke Propositie, den 25 Juny jongstleden aan haar Ed. Groot Mog. in den Hage gedaan) met alle mogelyke spoed moge werden weggenomen, alle wettige redenen van Bezwaar over de Abuizen op 't stuk van de begeevinge der Ampten ingekropen, door het spoedig introduceeren van de*

 Mid-

Middelen van Redres, die daar toe by haar Ed. Groot Mog. in derzelver Resolutien van den 11 *November* 1747, *en* 23 *January* 1748, *zyn vastgesteld, en dat de Ampten voortaan mogen begeven worden aan Ingeboornen en aan Genaturaliseerde, en hier vastgezeten zynde Burgeren en Inwoonderen dezer Stede.*

2. *Smeeken wy uwe* Allerdoorluchtigste Hoogheid, *dat de Burgerye, naar luid der Stede Handvesten, in hunne door den tyd vervallen Privilegien en Prerogativen, zo rakende het stuk der Gildens als anderzints, mogen werden hersteld, en door den Druk worden gecommuniceert alle zo oude als nieuwe Privilegien, Handvesten en Voorrechten dezer Stad, en dat wel op de allerspoedigste en getrouwste wyze, op dat het niet wederom komt achter te blyven, als het in 't jaar* 1672 *heeft gedaan, niet alleen die de Burger-schutterye als een Krygsraads-recht betreffen, maar ook die de Burgers als Ingezetenen van de Stad aangaan en toekomen: als mede dat uw* Doorluchtige Hoogheid *ter voorkominge van alle verdere morringe en verwyderinge gelieve goed te vinden, dat voortaan der Burgeren Colonellen en overige Officieren uit het Lichaam der goede Burgerye mogen verkooren werden, en dat de Burgerye een Nominatie van een dubbeld getal mag maaken, en aan zyne* Doorluchtige Hoogheid *presenteeren, om 'er een nieuwe Krygsraad uit aan te stellen, ende dat dezelve nooit nochte ten geenen dagen Lieden van Regeeringe zullen vermogen te worden, zonder zich alvoorens van hunne Ampten te hebben ontdaan, en verder als 't door zyne* Hoogheid *aan de Burgeren en Ingezetenen van Amsterdam is vergunt geworden.*

3. *Dat het Collegie van de Geauthoriseerdens voortaan niet meer mag bestaan alleen uit de Fabrikeurs, want dan komen de Werklieden, als 'er geschil is, by hunne Meesters, by hunne Rechters, en by hunne Partyen te gelyk, waar door zeer veele en groote Abuizen zyn begaan, als uit het Geschrift van* Lieve van Oudrieven *en Compagnons blykende is, die de noodzaakelykheid van Redres, waar van dit Articul meld, de Ed. Groot Achtb. zeer klaar getoond heeft, aan 't welk wy ons volkomen gedraagen in dit Articul.*

4. *Dat zyn* Hoogvorstelyke Doorluchtigheid *verzogt en bevordert mag werden ten spoedigste te komen in deze Stad, met zodanige Macht voorzien als noodig zy, ten dien einde ook alhier op het stuk van de Regeeringe, zo om dezelve te stellen op een getal van* 32 *Leden in de Vroedschap, als ook om over de gantsche Regeeringe, mitsgaders Pensionarissen, en Secretarissen te disponeeren, als zyn* Hoogheid *tot de meeste*

nut-

nutte en ruste van de goede Burgerye dezer Stad, en ten dienste van den Lande zal bevinden te behooren.

't Welk doende, enz.

Dit volgende was het eerste Hoofd van 't Request, zo als het de Burgery op den Doele is voorgelezen:

Aan de Wel-Ed. Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren en Vroedschappen der Stad Haarlem.

Geeven wy ondergetekende Burgeren en Ingezetenen van gemelde Stad met Reverentie en schuldige Eerbiedte kennen, hoe wy in overweginge genomen hebbende, aan de eene zyde, hoe min gunstig Fiat wy op de meeste en voornaamste Articulen van onze Requeste gekregen hebben, het welk de Burgeren en Ingezetenen tot groote droefheid en verslagentheid, maar de Vreemdelingen en Bywoonders tot groote vreugde is verstrekkende geweest, van welke waarheid u, Wel-Ed. Groot Achtb. benevens zyn Excellentie de Heer Baron van Grovestins, *zekerlyk ten vollen zyn overtuigt geweest; een stuk waarlyk niet wel te begrypen, daar uw Wel-Ed. Groot Achtb. zegt in de Publicatie, die myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem gepubliceert hebben den 21ste Juny 1748, niet te twyffelen of zyne* Hoogheid *zoude disponeeren tot genoegen van de Burgerye op hunne Requesten, waar toe ook de gantsche Regeering dezer Stad zich vrywillig verbind en belooft in de voornoemde Publicatie alles te zullen contribueeren wat in hunne vermogen is; en aan de andere zyde, hoe het de Burgeren van Amsterdam cordaat gelukt is, volkomen en geheel Fiat te krygen op hunne Requeste zonder eenige Reserve, daar nochtans hunne Articulen net accordeeren met de onze, except de Posteryen: waarom wy ons met recht verplicht gevonden hebben ter redres voor ons te moeten gaan mede werken, op dat wy cordaat in 't zelve geluk met de Amsterdamsche Burgerye mogen gesteld worden, waar over uw Wel-Ed. Groot Achtb. hooglyk geroemd en geprezen zult worden, als gy de Burgerye en Ingezetenen dezer Stad zo gelukkig maakt, (want wy zullen nooit gelooven dat het aan onze geliefden* Erf-stadhouder *zal manqueeren) als uw Wel-Ed. Groot Achtb. gelieft te doen, gelyk uw Wel-Ed. Groot Achtb. belooft in de voorn. Publicatie van 21 Juny 1748: in dit vertrouwen dan, hebben wylieden eenpaarig goedgevonden de volgende heilzaame Articulen u, Wel-Ed. Groot Achtb., onder 't oog te brengen, gelyk wy de eere hebben te doen by dezen, niet twyffelende of uw Wel-Ed. Groot Achtb. zult niet minder liefde en achting voor uwe Burgerye en Ingezetenen hebben, als de Heeren van Amsterdam voor de hunne: wy beroepen ons dienaangaande nochmaals op uw Wel-Ed. Groot Achtb. betuiging in de meermaalen genoemde Publicatie gedaan, alwaaromme wy schuldpligtig verzoekende deze onderstaande Articulen te willen billyken, gelyk dezelve*

zeer billyk zyn, en ons een gunstig Fiat daar op te willen verleenen: als, enz.

Hier op resolveerde zyne Doorluchtige Hoogheid, den 27sten van September, als Commissarissen na deze Stad af te vaardigen, de Hoog-Ed. Heer *Fredrik Hendrik*, Baron van Wassenaar, enz. en Raadsheer Mr. *Willem Pauw*, om eene Commissie uit zyn Naam af te leggen: die op de Cluveniers Doele, daar toe gereed gemaakt, logeerden, ten koste der Stad; alwaar by toerbeurten een Corporaalschap Burgers de Dagwacht moesten houden. Deze Heeren Commissarissen wierden aldaar door de Heeren van de Regeering gecomplimenteert, verleende Audientie aan de Leden van de Magistraat, en andere Heeren, als mede, volgens gedaane Waarschouwing, aan alle uit de Burgery en Gemeente. En hier konden nu, die oordeelden eenige klagten in te moeten brengen, zich voor deze Heeren Commissarissen addresseeren: dat ook door verscheidene geschieden. Gemelde Heeren Commissarissen hier eenige dagen vertoeft hebbende, zo vertrok de Raadsheer *Pauw* den 4den van October na den Haag, om aan zyne Doorluchtige Hoogheid de Erf-Stadhouder raport te doen van den toestand der zaaken alhier. Den zelven Heer weder gekeert zynde, met de Resolutie van zyne Doorluchtige Hoogheid, zo wierden 's Maandags, den 7den van October, 's morgens omtrent 9 uuren, alle de 24 Raaden door de Ed. Mog. Heeren Commissarissen in de Cluveniers Doele geconvoceert, en de gemelde Regenten aldaar ontslagen en ontlast van hunne functien, hunlieden bedankende voor den dienst aan deze Stad tot nu toe gepresteert: vervolgens reden de Ed. Mog. Heeren Commissarissen na het Stadhuis, en de 32 gedispicieerde Raaden in de Vroedschaps-Kamer geconvoceert zynde, wierden dezelve aldaar tot Vroedschappen aangesteld. Daar na namen hun Ed. Mog. sessie in Burgemeesters Kamer, en lieten door de Bode 4 Heeren uit de Vroedschap ontbieden, die tot Burgemeesteren wierden aangesteld: dit verricht hebbende, zo wierden 'er noch 7 Heeren uit de Vroedschap binnen geroepen, en tot Schepenen genomineert. En daar op wierden, na het luiden der Stadhuis-klok, de volgende 3 Publicatien afgekondigt, ten aanhooren van duizenden Inwoonderen:

WY WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, *by de Gratie Gods Prince van Orange en Nassau, Graaf van Catzenellebogen, Vianden, Dietz, Spiegelberg, Buuren en Leerdam; Marquis van Veere en Vlis-*

Vlissingen; Heer en Baron van Breda, Beilstein, der Stad Grave en Lande van Kuyk, Liesveld, Diest, Grimbergen, Herstal, Cranendonk, Warneton, Arlay, Noseroy, St. Vith, Daasburg, Polanen, Willemstad, Niervaard, Ysselstein, Breedevoort, Steenbergen, St. Maartens-Dyk, Geertruidenberg, Turnhout, Zevenbergen, de Hooge en Laage Zwaluwe, Naaldwyk, Heer van Ameland; Erf-Burggraaf van Antwerpen en Besançon; Erf-Marschalk van Holland; Erf-Stadhouder, Capitein Generaal en Admiraal van de zeven Vereenigde Nederlanden, als mede Kapitein Generaal en Admiraal van de Unie; mitsgaders Ridder van de Kousseband, enz. enz. enz.

Doen te weeten, dat wy in deze bekommerlyke tyden niets meer ter harte neemende, als dat de respective Steden dezer Provintie, onder ons Stadhouderschap resorteerende, mogten worden gebragt in zodanige ordre en Regeeringe, waar door derzelver rust en voorspoed werde gestabileert, en ons door Gedeputeerden der Stad Haarlem voorgedragen zynde, dat in dezelve Stad tusschen de Regenten en Ingezetenen zodanige diffidentie was ontstaan, waar door ons goed oogmerk niet kan worden bereikt, en waar door Burgemeesteren, Schepenen en verdere Regenten der voornoemde Stad Haarlem waren bewogen geworden, om liever vrywilliglyk hunne respective Bedieningen neder te leggen, dan door het continueeren in dezelve verdere onlust onder de Ingezetenen te occasioneeren: en verders uit het rapport van de Commissarissen, de Heeren Fredrik Hendrik, *Baron van Wassenaar, Heere van beide de Katwyken en 't Zandt, beschreven in de Ridderschap van Holland en West-Friesland, Minister-Plenipotentiaris op het Congres te Aken, mitsgaders Mr.* Willem Pauw, *Raad in den Hoogen Raade in Holland, die wy door presseerende affaires ons perzoonelyk in de voorsz. Stad niet kunnende laaten vinden, derwaarts hadden gezonden, van al het voorschrevene nader zynde geinformeert; hebben wy goedgevonden de voorsz. meeninge en intentie der gemelde Regenten met onze Approbatie te secunderen: dienvolgende houden wy mits dezen de meergemelde Regenten voor ontlast van hunne Functien, henluiden bedankende voor den dienst aan de Stad Haarlem tot nu toe gepresteert; interdiceerende wel strictelyk een iegelyk, wie het zoude mogen wezen, de meergemelde Regenten daar over te argueren, veel meer hunne Perzoonen of Goederen eenigzins te molesteren, beschadigen of incommoderen, dezelve Regenten, mitsgaders hunne Familien en Goederen tot dien einde neemende in onze speciale Protectie en Sauvegarde, alles in gevolge van de Resolutie ter Vergaderinge van de Edele Groot Mog. Heeren Staaten van Holland en West-Friesland genomen op den 21 September laatstleden. En vermits wy het tot welwezen van de voorsz. Stad nut en dienstig oordeelen, dat het getal der Leden van de Vroedschap worde geaugmenteert tot 32, waar toe de goede Burgerye ook haare genegenheid heeft te kennen gegeven, en welk getal in voorige tyden ook heeft gesubsisteert; hebben wy goedgevonden te stellen, gelyk wy stellen by dezen:*

Tot VROEDSCHAPPEN,

Mr. Jacob Deutz,
Mr. Pieter van den Broeck,
Mr. Isaac Laurens van Dielen,
Mr. Pieter Steyn,
Mr. Willem Fabricius, *Heer van Almkerk en Santhorst.*
Mr. Justus Witte,
Mr. François Aernoud Druyvesteyn,
Pieter Samuël Crommelin,
Jan Heshuysen,
Elbert Testart,
Mr. Arent de Raet,
Mr. Carel van Dyk,
Mr. Coenraad van Schuylenburch,
Mr. Gysbert Jan de Bruyn,
Mr. Pieter van Schuylenburch, *Heer van Moermont.*
Mr. Mattheus Willem van Valkenburg,
Mr. Remees Floris van Zanen,
Salomon van Echten,
Mr. François Benjamin Fagel,
Mr. Daniël Jan Camerling,
Mr. Christoffel Jan van Dam,
Antoni Kuits,
Jean Salomon la Clé,
Isaac Cliffort,
Mr. Cornelis Ascanius van Sypesteyn,
Mr. Antonis Slicher,
Mr. Abraham de Pape,
Mr. Caspar Jacob Ravens,
Mr. Jan van Styrum,
Mr. David van Lennep,
Mr. Jan van den Bergen,
Mr. Joost Huyghens.

BURGEMEESTEREN,

Mr. Pieter Steyn,
Mr. Justus Witte,
Pieter Samuël Crommelin,
Jan Heshuysen.

en SCHEPENEN,

Mr. Willem Fabricius, *Heer van Almkerk en Santhorst.*
Mr. Coenraad van Schuylenburch,
Mr. Pieter van Schuylenburch, *Heer van Moermont.*
Mr. Remees Floris van Zanen,
Mr. Zacharias Stenis,
Mr. Abraham de Pape,
Mr. Jan van den Bergen.

Lastende onze Commissarissen dezelven in onzen Naam den behoorlyken Eed af te neemen.

Verklaaren wy verders onze Intentie te wezen, dat het verkiezen der voorzeide Regenten in maniere als vooren gedaan, alleenlyk is geschied tot meerder rust en dienst der voorsz. Stad Haarlem, en tot wegneeming van de diffidentie en murmuratie onder de Ingezetenen aldaar ontstaan, en

en zulks zonder eenige prejudicie of consequentie voor het toekomende, ten aanzien van de Privilegien, Vryheden, of Gerechtigheden der voorzeide Stad en de goede Burgers of Ingezetenen der zelve competeerende, die wy verstaan, dat in haar oude kragt en vigeur zullen blyven.

Gedaan in 's Gravenhage, den 5 October 1748.

PRINCE D'ORANGE & NASSAU.

(L. S.) *Ter Ordonnantie van zyne Hoogheid.*

J. de BACK.

Op huyden, den 7 October 1748, na voorgaande Klokkengeslag van de Puye van den Raadhuyse gepubliceert en den Volke voorgeleezen, ten overstaan en in præsentie van de Edele Mog. Heeren Commissarissen boven gemeld.

By my,

D. GULDEWAGEN.

WY WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, *by de Gratie Gods Prince van Orange en Nassau, Graaf van Catzenellebogen, Vianden, Dietz, Spiegelberg, Buuren en Leerdam, Marquis van Veere en Vlissingen; Heer en Baron van Breda, Beilstein, der Stad Grave en Lande van Kuyk, Liesveld, Diest, Grimbergen, Herstal, Cranendonk, Warneton, Arlay, Noseroy, St. Vith, Daasburg, Polanen, Willemstad, Niervaart, IJsselstein, Bredevoord, Steenbergen, St. Maartensdyk, Geertruidenberg, Turnhout, Zevenbergen, de Hooge en Lage Zwaluwe, Naaldwyk; Heer van Ameland; Erf-Burggraaf van Antwerpen en Besançon; Erf-Marschalk van Holland; Erf-Stadhouder, Capitein Generaal en Admiraal van de zeven Vereenigde Nederlanden; als mede Capitein Generaal en Admiraal van de Unie; mitsgaders Ridder van de Kousseband, enz. enz. enz.*

Doen te weeten, dat wy, verstaan hebbende, dat door ons Reglement en Dispositie in dato den 10 Augusti 1748 op verscheide Articulen door de Burgerye en Ingezetenen der Stad Haarlem tot onze kennis gebragt, niet ten eenemaal waren weggenomen de onlusten en beweegingen, die binnen de voorschreve Stad waren ontstaan, en aan ons op den naam van de gantsche Burgerye aldaar zynde gepresenteert eene nadere Requeste, hebben wy goedgevonden derwaarts af te zenden de Heeren Fredrik Hendrik, *Baron van Wassenaar, Heere van beide de Katwyken en 't Zand, beschreven in de Ridderschap van Holland en West-Friesland, Heemraad van Rynland, en tegenwoordig Minister-Plenipotentiaris op het Congres te Aaken, mitsgaders Mr.* Willem Pauw, *Raad in den Hoogen Raade in Holland, om uit onze Naam nochmaals zo veel mogelyk by minnelyke*

Wee-

Weegen van Overreding en Persuasie de Gemoederen tot rust en tranquilliteit te brengen, en te gelyk te verneemen, of en welke nadere redenen van beklag of bezwaar de goede Burgerye zoude mogen hebben, die wy genegen waren te hooren en haarlieden daar in te bezorgen behoorlyke Redres; en dewyl wy bevonden hebben, dat alle de wezentlyke redenen van bezwaar zyn vervat in de voorzeide nader aan ons gepresenteerde Requeste, zo hebben wy na ingenomen Rapport van gemelde onze Gecommitteerdens, die zich binnen de voorschreve Stad op alles hebben laaten informeeren, goedgevonden te disponeeren in maniere hier na volgende.

Ten opzichte van het eerste Articul houdende, dat met alle mogelyke spoed mogen worden weggenomen alle wettige redenen van bezwaar over de abuizen op 't stuk van de begeevinge der Ampten ingekroopen, door het spoedig introduceeren van de Middelen van redres, die daar toe by haar Ed. Groot Mog. in derzelver Resolutien van den 11 *November* 1747 *en* 23 *January* 1748 *zyn vastgesteld, en dat de Ampten voortaan mogen begeeven worden aan ingeboorne en aan genaturaliseerde, en hier vastgezeeten zynde Burgers en Inwoonders dezer Stad; verklaaren wy ons te refereeren tot onze voorgemelde eerdere Dispositie Art.* 4, *begeerende nochtans wel serieuselyk, dat in het begeeven der Ampten de noodige reflectie op de Burgeren en Ingezetenen werde gemaakt, en dat dezelve daarinne, zo veel doenlyk is, werden geprefereert voor alle de geene, die geen Burgers of Ingeboorne der Stad Haarlem zyn.*

Wat betreft het twede Articul, voor zo ver het zelve relatief is tot de handhaving en herstelling der Burgerye by haare Privilegien en Prerogativen zo raakende het stuk der Gildens als anderzints, naar luid der Stede Handvesten en het door den Druk gemeen maaken van alle, zo oude als nieuwe Privilegien, Handvesten en Voorrechten der voorschreve Stad, refereeren wy ons tot het geene by onze voorschreve eerdere Dispositie en Decisie van den 10 *Augusti* 1748, *Art.* 6 *deswegens is vastgesteld, zynde tot het door den Druk gemeen maken der voorschreve Privilegien, Handvesten en Voorrechten, niet alleen der zulke, die de Burger-Schutterye als een Krygsraad betreffen, maar ook die de Burgers als Ingezetenen van de Stad aangaan, in conformiteit van het gemelde zesde Articul, reets de noodige Ordre gesteld, en zuliende daar mede alle mogelyke spoed worden gemaakt. En wat aangaat het verdere verzoek mede in het voorschreve twede Articul der Requeste vermeld, raakende de Officieren in den Krygsraad, waar van wy by het eerste Art. van onze voorgemelde eerdere Dispositie aan ons hebben gereserveert de aanstelling, te weeten van* 2 *Colonellen uit de Vroedschap, en van de overige Officieren uit de fatsoenelykste Burgers, welke aanstelling wy doen zouden, zo haast als wy ons omtrent de daar toe bequaame en gequalificeerde Perzoonen zouden hebben geinformeert, en dat voor het toekomende zoude worden geobserveert en naargekomen het geene by wylen onzen Prædecesseur Koning* Willem de III., *Hooglofselyker Gedagtenisse, op den* 14 *September* 1672 *dien aangaande is gedisponeert; hebben wy na de noodige Informatien deswegens bekomen te hebben, gestelt, gelyk wy stellen mits dezen: Tot*

Tot Collonel van de St. Joris Doele,
Mr. Gysbert Jan de Bruyn.

Tot Kapitein van het Orange Vaandel, Salomon Fokké; *en tot Luitenant*, Adriaan van Eeten:

Tot Kapitein van het Witte Vaandel, Salomon Krul; *en tot Luitenant*, Simon van Heereveen:

Tot Kapitein van 't Blaauwe Vaandel, Albertus Hodson; *en tot Luitenant*, Laurens de Beer:

Tot Kapitein van 't Gecouleurde Vaandel, Jan van Mater Godefroy, *en tot Luitenant*, Cornelis Hoofd.

Tot Collonel van de Cluveniers Doele,
Mr. Mattheus Willem van Valkenburg.

Tot Kapitein van 't Orange Vaandel, Pieter van der Windt; *en tot Luitenant*, Jan van Echten:

Tot Kapitein van 't Witte Vaandel, Jan Adriaan Bogaart; *en tot Luitenant*, Gerrit Langedyk:

Tot Kapitein van 't Blaauwe Vaandel, Jacobus Vermeulen; *en tot Luitenant*, Pieter Merkman:

Tot Kapitein van 't Gecouleurde Vaandel, Pieter van Woensel; *en tot Luitenant*, Jan de Haan.

En eindelyk tot Fiscaal van de voorsz. 8 *Compagnien,*
Mr. Joannes Dierkens.

Wel verstaande, dat deze Keuse alleenlyk zal wezen voor deze reize, zonder te trekken in consequentie, maar in 't toekomende by den Krygsraad zullen worden genomineert vier Perzoonen uit de Vroedschap, om daar uit by de Heeren Burgemeesteren twee Collonels te worden verkooren.

Van gelyken zullen by denzelven Krygsraad uit ieder Compagnie worden genomineert twee Kapiteinen en twee Luitenants, om daar uit by Burgemeesteren een Kapitein en een Luitenant gekoozen te worden.

Zullen ook twee Fiscaalen by den Krygsraad worden genomineert, om by gemelde Burgemeesteren daar uit een gekoozen te worden, en dat alles van drie tot drie Jaaren.

Aanbelangende het verzoek vervat in het derde Articul der gemelde Requeste, dat namentlyk het Collegie van de Geauthoriseerdens om redenen daar by gemeld, voortaan niet meer zoude mogen bestaan alleen uit de Fabriqueurs, verklaaren wy onze ernstige meening en intentie te zyn, dat alle abuizen en inconvenienten op het stuk der Fabriquen van tyd tot tyd ingesloopen, zullen worden geredresseert, en dat de middelen daar toe dienstig, zo by de Werkbaazen als by de Fabriqueurs terstond zullen worden te werk gesteld, ten einde die zaak, en particulierlyk het bezwaar in

het voorschreve derde Articul vermeld, ten meesten genoege van beide, zo spoedig als doenlyk zal zyn, mag werden geschikt en getermineert, beveelende wel expresselyk Burgemeesters en Regeerders daar aan de hand te houden, ten einde de Fabriquen weder mogen komen in haaren voorigen bloey, waar aan wy ons ten uittersten laaten gelegen leggen.

En wat eindelyk betreft het vierde Articul van de gemelde Requeste, nopens de voorzieninge op het Stuk van de Regeeringe, refereeren wy ons tot het geen by onze Acte op dat point op heden mede geëmaneert, hebben geresolveert en vastgesteld.

Gedaan in 's Gravenhage den 5 October 1748.

PRINCE D'ORANGE & NASSAU.

(L. S.) *Ter Ordonnantie van zyne Hoogheid.*

J. de BACK.

Op huiden, den 7 October, na voorgaande Klokkengeslag van de Puye van den Raadhuize gepubliceert en den Volke voorgeleezen, ten overstaan en in præsentie van de Edele Mog. Heeren Commissarissen boven gemeld.

By my,

D. GULDEWAGEN.

Aan ons Frederik Hendrik, *Baron van Wassenaar, Heer van beide de Catwyken en 't* Zand, *beschreven in de Ordre van de Ridderschap van Holland, Heemraad van Rynland, en* Willem Pauw, *Raad in den Hoogen Raade in Holland, als specialyk gecommitteert by zyne Doorluchtigste Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nassau, om de Rust en Tranquilliteit binnen de Stad Haarlem, zo veel doenlyk, te herstellen, by de Heeren Regenten derzelver Stad openhertelyk verklaard zynde, gelyk zy als noch verklaarden, dat zylieden alle in het gemeen en ieder in het byzonder niet meer wilden gedachtig wezen de ongeregeltheden, zedert eenigen tyd by eenige Ingezetenen binnen deze Stad gepleegt; maar al het zelve meer toeschryvende aan een verkeerde drift, als aan een gepremediteerde Malitie, gaarne wilde vergeeven en vergeeten, zonder daar over eenige recherche of onderzoek te laaten doen, of gedoogen gedaan te worden; Zo hebben wy uit den Naam van hooggedachte zyne Hoogheid, pryzende voor eerst in de gemelde Heeren Regenten hunne affectie en geneegentheid jegens hunne Burgers en Ingezetenen, goedgevonden, dezelve Burgers en Ingezeetenen te vermaanen en op het allerserieuste te belasten, gelyk wy mitsdezen vermaanen en belasten, schuldige wederliefde en gehoorzaamheid aan hunne respective Overheden te bewyzen, dezelve met alle behoorlyke eerbiedigheid en respect te bejegenen, de een Burger den an-*

anderen over het gepasseerde niet te injurieeren, en verders alles te doen, dat de pligt van een goed Burger en Onderdaan medebrengt.

Aldus gedaan ten overstaan van ons Commissarissen hier ondergeschreven binnen de Stad Haarlem, den 7 October 1748.

F. H. v. WASSENAAR. W. PAUW.

Op huiden, den 7 October 1748, na voorgaande Klokkengeslag van de Puye van den Raadhuize gepubliceert en den Volke voorgeleezen, ten overstaan en in præsentie van de Edele Mog. Heeren Commissarissen boven gemeld.

By my,

D. GULDEWAGEN.

Waar op alles in een volkomen rust, zo 't scheen, hersteld wierd: en hun Ed. Mogende vertrokken 's anderen daags.

Zyne Doorluchtige Hoogheid, den 16den van December, 's morgens omtrent half 7 uuren van 't Huis de Oranjezaal na Vriesland de reize hebbende aangenomen, arriveerden omtrent ten 10 uuren aan de Herberg de Dorstige Kuil, omtrent Haarlem, alwaar de twede verwisseling van Paarden moest geschieden: en vermits hun Ed. Groot Achtb. de Heeren Burgemeesteren dezer Stad verwittigt waren, dat zyne Hoogheid, om de meeste spoed, niet door de Stad zoude passeeren, zo wierd denzelven van wegens welgemelde Heeren Burgemeesteren door een Deputatie van hun Ed. Groot Achtbaare opgewagt, bestaande uit de Heeren regeerende Burgemeesteren *Steyn* en *Witte*, en den Heer Pensionaris *Gilles*, welke uit naam van deze Stad zyne Hoogheid Complimenteerden, en verder eene gelukkige en voorspoedige Reize toewenschten; verders waren van meergemelde Heeren Burgemeesteren aldaar in gereedheid gebragt eenige Ververschingen, om zyn Hoogheid daar mede te defrojeeren; die daar toe binnen getreden zynde, daar van zich liet bedienen: en vervolgens, na de Paarden verwisselt waren, in goede welstand zyn Reize voortzette, terwyl in 't passeeren van de Wallen der Stad, zo in 't aannaderen als afwyken, door 't Kanon wierd gesalueert.

Na dat den 18den van October, te Aken, de lang gewenschte Vrede geslooten was, zo wierd in het volgende jaar, den 13den van Juny, na een voorgaande Dankdag, mede alhier over die geslotene Vrede veele vreugde bedreven, als met het luiden en speelen

der Klokken, lossen van 't Geschut, 't branden van Piktonnen, en Illumineeren der Huizen: de Burgery en Ingezetenen hadden op verscheidene plaatzen Eerepoorten en een groot getal van Praalboogen opgericht, en veele schoone Decoratien vervaardigt: onder andere zag men aan 't Huis van de Stads Drukkers *Enschedés* 4 vierkante doorschynende Schilderyen, fraai en uitvoerig geschildert door den Kunstenaar *T. Jelgersma.* Aan de regterzyde van de Deur zag men de *Vryheid*, onder de gedaante van *Pallas:* in de linkerhand houdende de antique Hoed der Vryheid, zynde een Muts, die de Romeinsche Slaaven by het verkrygen hunner Vryheid gewoon waren te draagen, ten teken van ontworstelde slaaverny: met de regterhand hield zy de Speer, en rustende met de regter arm op het Hoofd van *Janus*, met twee Aangezichten, het eene oud en gebaard, en het ander jongk en baardeloos, als zynde een Zinnebeeld van de oude en nieuwe Regeering; van de oude en geëindigde Oorlog en de nieuw aangevangene Vrede; van het gepasseerde en van het tegenwoordige: het oude Aangezicht zag zydelings in een Spiegel, die door de wederom-kaatzende Lichtstraal deszelfs Beeldtenis vertoonde, zinspeelende op de verbreiding van de voorvallen door de weekelykschc Couranten, en de erinnering der voornaamste gebeurtenissen door den Maandelyksche Europische Staats Secretaris: onder dit Hoofd zag men de bekende Tafelen der Roomsche Wetten, draagende het Opschrift: *Lex XII. Tabularum.* Ter regterhand na omhoog zag men een *Duif*, rustende op een Wolk, met een Olyftak in haar bek; vertoonende hoe de liefdenryke Zagtzinnigheid de Vrede ons toegebragt heeft. Aan de Voeten der *Vryheid* lag de *Hollandsche Leeuw* in een vreedzaame gestalte. Bovenaan, in een ontwondene Rolle, las men deze Latynsche Zinspreuk: *Libertas Pacis soboles prudentia alumna*; dat onderaan in het Nederduitsch dus was nagevolgt:

Door Vryheid en door Vrede,
Zo bloeijen Land en Steden.

De twede Schildery vertoonde het Borstbeeld van zyne Doorluchtige Hoogheid *Willem Karel Hendrik Friso*, Prinse van Oranje en Nassau, Erf-Stadhouder, Erf-Kapitein en Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden, Hersteller onzer Vrede en Vryheid: het vrien-

vriendelyk Aangezicht, gekeerd na de *Hollandſche Vrede-Maagd*, ſteroogde op die Schoone, bereid met een wakker oog voor onze Welvaard te waaken, de Vryheid te beſchermen, en door de Vrede het Vaderland te doen bloeijen. De *Vrede-Maagd*, op een Wolk nederdaalende van den Hemel, met de Hoorn des Overvloeds in haar linker arm, beteekende de Vrugten, die dezelve zoude voortbrengen; en met de regter hand bekroonde zy het Hoofd van dezen Godvruchtigen, Wyzen en Vredelievenden *Vorſt*, met een Kroon van verſche ontlooke Olyfloof, ten teken, dat wy de Vrede en derzelver lieffelyke Vrugten aan dien beminden Prins, naaſt God, te danken hadden: daarom zag men boven zyn Hoofd een Zon verbeeld, met dit Omſchrift: *Unus inſtar omnium*, dat is, *Een gelyk aan allen.* De Pedeſtal, waar op het Boſtbeeld was geplaatſt, was behangen met de Wapenen van zyne Doorluchtige Hoogheid, en der Generaaliteit. En onderaan las men deze woorden:

De Ruſt herſteld
Door dezen Held.

Aan de linkerzyde van de Deur zag men de gewapende *Haarlemſche Maagd*, in navolging der Zinſpreuk van het Stads Wapenſchild, *Vicit vim Virtus*, dat is, *De Deugd overwind de Macht*, praalende, ten teken van haare zucht voor Waarheid en Godsdienſt, met de Zon op de Borſt: haar Hoofd was bedekt met den Helm der Dapperheid, verſierd met een Sphynx, het Zinnebeeld der diepzinnige Wysheid, en een Bos van Pluimen, ten teken van Overwinning: voor haare Voeten zag men de *Macht* of het *Geweld*, gewapend met een Stormhoed op het Hoofd, en een Knods in beide de Handen, leggende in een dreigende geſtalte, en poogingen doende om op te ſtaan; doch die fiere *Maagd*, houdende in haar regterhand een gevelde Speer, trad haar met de regter Voet ter neder, en drukte *Geweld* het Staal in de Borſt; betekenende hoe de Waarheid, Godsdienſt, Deugd, Vryheid en Moed onzer Vaderlanderen thans ontwaakte, de woedenden Oorlog, Geweld, Tiranny, Muitzugt, enz. verdelgt, en door de *Vrede* eindelyk triumpheert, en waarom haar Hoofd met Lauwerbladen omvlochten was. Met de linker arm ruſte zy op het *Haarlemmer Wapenſchild*, in de Overwinning der Haarlemmers op de Ongeloovigen te Damiate zo loffelyk verkreegen.

Aan die zelve zyde zag men ook een Colom, versierd met Gedenkpenningen, vertoonende de Borstbeelden van de Grondleggers, Herstelders en Voedsterheeren onzer Vryheid, als, *Willem den eersten*, *Maurits*, *Frederik Hendrik*, *Willem den tweden*, *Willem den derden*, en *Willem den vierden*, Prinsen van Oranje en Nassau. Boven aan de andere zyde praalde het Borstbeeld van *Kenau Simons Hasselaar*, zo berucht wegens haar meer dan mannelyke Dapperheid, betoond in het Beleg van Haarlem, tegen den Spanjaard; eene der aloude Stammoederen van den Ed. Groot Achtb. Heer Mr. *Gerard Aarnoud Hasselaar*, Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam, enz. In 't verschiet zag men de Groote Kerk en Haarlemmer Hout. En bovenaan vond men in een ontwondene Rolle deze Zinspreuk: *Pro Aris & Focis*; dat onderaan in 't Nederduitsch dus vertolkt is:

Voor Haardsteen en Altaaren,
Nooit Goed of Bloed te spaaren.

De twede Schildery, aan die zyde, vertoonde een aloude *Gedenknaald* of *Eerezuil*, pronkende met de Wapenschilden der oorlogende Mogendheden. Bovenaan, van vooren, hong het Wapen des *Keizers*; daar onder dat van *Vrankryk*, *Groot-Brittannien*, en van de *Unie der zeven Vereenigde Nederlanden*. Aan beide de zyden de Wapenen van *Spanje*, *Poolen*, *Pruissen*, *Sardinien*, *Sicilien*, *Beyeren*, *Genua* en *Modena*; doch welke Wapenschilden maar van ter zyden gezien en als uitpuilende vertoond wierden. *Mercurius*, als een Bode der Goden en Brenger van nieuwe Tydingen, met zyne Vleugelen het Zwerk klievende, en nu dit vrye Nederland, die Bakermat des Koophandels bereikt hebbende, stutte uit genegenheid, als zynde de Patroon der Kooplieden, zynen vlucht, en in eene rustende gestalte zweevende, ontwond hy de Rolle, die hy in zyn linker hand droeg, waar op geschreven stond: *Regna Pacata*; ons daar door bekend maakende, *Dat de Koningen bevredigd zyn.* In de regter hand voerde hy den Staf met Slangen omvlochten, betekenende, dat deze Vrede een Geschenk des Hemels is. In 't verschiet vertoonde zich een Bosch van *Olyfboomen*, en daar in twee *Genii* of goede *Gelei-Geesten*, als Cupidootjes afgemaald, bezig zynde met Loof en Vrugten te plukken; verbeeldende dat de Hemel, door middel der Vrede, den nyvren Handelaar, aldus genadig wederom

ge-

gelegenheid zal verleenen, om wandelende op den goeden Weg, de lieffelyke Vrugten der Vrede in te zamelen: en onderaan las men deze woorden:

God wil ons niet verdrukken;
Maar laat Olyven plukken.

Ons Kinderhuis munte boven alles uit, hebbende de Kinderen op eigen kosten en uit eigen beweeging de Binnen-plaatzen met Praalboogen, enz. versierd, en op de groote Plaats een schoone Berceau gemaakt, waar in de Prins en Prinsesse van Oranje, nevens de Vorstelyke Kinderen, en veele Zinnebeelden op de Vrede, vertoond wierden. Het Diacony- en voornamentlyk de Zaal van 't Werkhuis was op een ongemeen fraaije wyze versierd; om aldus aller Liefde voor het Doorluchtig Huis van Oranje, en de algemeene blydschap over de beveiliging der Godsdienst en Vryheid des Vaderlands, die wy naast God aan het wys beleid van zyne Doorluchtige Hoogheid, onzen Erf-Stadhouder, te danken hebben, op het prachtigste te vieren.

De Uitschryving dezer algemeene Dank- en Bededag van hunne Hoog Mogende, en de Brief van hun Ed. Groot Mogende de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, na de respective Steden gezonden, is te aanmerkelyk, om voorby te gaan, dus luidende:

Erentfeste, Wyze, Voorzienige, zeer Discreete Heeren,

Wy gedenken niet zonder aandoening de gevaarlyke toestand, waar in de Republiek zedert de Troubles, dewelke ontstaan zyn na de dood van wylen Keizer Karel de zesde, *haar bevonden heeft, en dewelke van tyd tot tyd zo verre is toegenomen, dat naauwlyks iets anders te wagten is geweest, als dat een machtig Vyandelyk Heirleger tot in het hert van dezen Staat zoude zyn ingedrongen, in welke regtmaatige vreeze wy des te meer geconfirmeert zyn geworden, als wy by het openen van de laatste Campagne, na dat den Staat een zo machtige Fortres, als was de Stad van Bergen op den Zoom, verlooren hadde, de Stad Mastrigt belegerd hebben gezien, by welkers overgaan met reden heeft kunnen worden te gemoet gezien het Onheil, dat daar uit noodwendig voor den Staat moeste profiteeren; maar gelyk God Almachtig in het midden*

van de voorschreve Rampen en Tegenspoeden zyner voorige ontferminge gedenkende, aan het lieve Vaderland de Genade bewezen heeft, van aan het zelve te schenken een Illuster en Eminent Hoofd, dewelke door deszelfs Wysheid, Oplettendheid en Voorzichtigheid een nieuwe hoope heeft verschaft, om, als een Middel in Gods hand, 's Lands vervallene Zaaken te redden, heeft zulks wettige aanleiding gegeven, om den moed niet te laaten vallen, maar in Gods Mogentheden alles aan te wenden, wat tot verdere afkeeringe van de Onheilen, dewelke over het Land hingen, dienen konde; en wy kunnen dien volgende niet nalaaten het als een byzondere Blyk van Gods nooit volpreeze Goedertierentheid aan te merken, dat onder de Vrugten van die heilzaame Verandering is geweest, dat op zo spoedige en de verwagting te boven gaande wyze de Vredes-Præliminairen getekend, en een Stilstand van Wapenen getroffen zyn geworden, waar door de Vredehandel *begonnen, en eindelyk zo verre gevorderd is, dat het finaale* Vredens-*Tractaat op den* 18 *October laatstleden gesloten, en binnen den gestelden tyd geratificeerd is geworden.*

Wy vinden in het voorschreve zo gelukkig Evenement regtmaatige Stoffen, om God den Heere daar voor te looven en te pryzen, en tegelyk te smeeken, dat de voorschreve getroffen Vrede *moge zyn in Gods gunst en bestendig voor de Republiek; doch wy zyn echter niet zonder bekommering, dat de heugelyke* Vrugten *daar van niet volkomen gesmaakt zullen worden, zo lange de aanhoudende ziekte en sterfte onder het Rundvee by continuatie blyft grassceren, en andere Zwaarigheden noch niet geheel uit den weg zyn geruimd; waaromme de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, na dat daar inne van wegen de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland was bewilligd, in deze toestand van Tyden en Zaaken goedgevonden hebben mits dezen uit te schryven een algemeene Dank- en Bededag over alle de geunieerde Provintien, geassocieerde Landschappen, Steden en Leden van dien, tegens Woensdag, die wezen zal den elfde van de maand Juny eerstkomende, om ten zelven dage in alle de Kerken dezer Landen God Almachtig van gantscher Herten te looven en te danken voor zyne onverdiende en nooit volpreze Goedertierendheid, waar door den Staat in* Vrede *gesteld, en tot dus verre by haare dierbaare Godsdienst en* Vryheid *geconserveerd gebleven is, met Bede, dat de voorschreve* Vrede *moge zyn een* Vrede *in Gods Gunst, dat het aan den Staat in de* Vrede *niet bitter gemaakt moge worden, dat de* Vrede *moge bestendig zyn, en dat de Ingezetenen van dezen Staat de daar van gewenschte* Vrugten *genieten mogen, en om voorts met eene oprechte verne-*

de-

dering en belydenisse van alle 's Lands hooggaande Zonden en Ongerechtigheden, die ons de minste van Gods Zegeningen onwaardig maaken, met een waare Boetvaardigheid en Bekeeringe ons voor God te verootmoedigen, en den zelven vieriglyk te bidden en te smeeken om zynen verderen Zegen en Bescherminge over ons lieve Vaderland, en dat de ziekte en sterfte onder het Rundvee eindelyk eens mogen ophouden, en alle andere wel verdiende plaagen en oordeelen genadelyk mogen worden afgewend: Alles tot grootmaaking van des Heeren Allerheiligsten Naam, voortplanting en aanwasch van de waare Gereformeerde Religie, conservatie van onze diergekogte Vryheid en onzer aller Zielen Zaligheid.

Wy verzoeken derhalven, dat UE. dezen Dank- en Bededag tegens den voorschreeven elfden Juny eerstkomende tydelyk willen doen publiceeren, ter plaatze daar men gewoon is zodanige Publicatie te doen, en daar benevens strictelyk te doen verbieden, ook met 'er daad te doen ophouden allerlei Handwerk en Neering, mitsgaders het Tappen, Kaatzen, Balslaan en diergelyke Exercitien meerder, op zekere groote pœnen, daar tegens te statueeren, op dat dit goede en heilzaame Voorneemen door geene onbehoorlykheden geturbeerd of verhindert moge werden; doende hier van advertentie aan de Walsche en Engelsche Kerken, die binnen de Stad Haarlem zouden mogen zyn.

Wyders verzoeken wy mede, dat UE. in den haaren ordres gelieven te stellen, en de noodige voorzieninge te doen, ten einde op Vrydag daar aan volgende, en zulks op den dertienden van de voorsz maand Juny eerstkomende, des avonds alomme Tekenen van blydschap over de Vrede moge worden getoont, met het luiden van Klokken, lossen van Kanon, en het branden van Vreugdevuuren, ter plaatze daar men gewoon is zulks te doen.

Op dat nu de voorsz. Dankzeggingen en Gebeden aan God des te aangenaamer mogen zyn, en des te eerder werden verhoort, hebben de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden geoordeelt, dat dezelve behooren gepaart te gaan met Werken van Liefde en van Barmhertigheid omtrent den desolaaten toestand en genoegzaame ruïne van de Kerk binnen de Stad Bergen op Zoom, gelyk ook van de Kerk van Zas van Gent, terwyl die Plaatzen in geen staat zyn, om haare Kerken weder op te bouwen, hoe menageus, eenvoudig en beknopt dezelve zouden worden gemaakt, en verder tot het doen van charitable Uitreikingen, dewelke aan deze en geene door den Oorlog geruïneerde Ingezetenen tot haar onderstand, en om haar weder tot nutte van het Land op de been te hel

pen, zouden behooren gedaan te worden, waarom meergemelde Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, met bewilliging van haar Edele Groot Mogende de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland voornoemt, goedgevonden hebben vast te stellen het doen van een generaale Collecte binnen de respective Provintien, en het Ressort van de Generaaliteit, en dat vervolgens (na voorgaande Publicatie op de gewoonlyke Plaatzen, mitsgaders op de Predikstoelen in alle Kerken dezer Landen) deze Collecte gedaan zal worden in een goede en exacte ordre van Huis tot Huis, zonder eenige exceptie, op Maandag na den voorschreven Dank- en Bededag, en zulks op den 16 Juny eerstkomende; dat de gecollecteerde Penningen zonder de minste detractie van de Dorpen in de Steden, waar onder die ressorteeren, van de Steden in de Provintiaale Comptoiren, en van daar ten Comptoire Generaal van de Unie zullen worden gebragt, zo als in gelyke Gevallen voor dezen te meermaalen is gedaan; dat ook niemand, het zy Ontvanger of anderen, voor die Collecte, Ontvang of Uitgave, eenig salaris zullen mogen pretendeeren, en dat de Penningen, op die wyze gecollecteert, zonder eenige de minste diversie, met goed overleg van Zaaken, ten fine voorschreve zullen worden geëmployeert.

Wy verzoeken vervolgens UE. zodanige ordres te willen stellen, dat de voorsz. Collecte 's Maandags na den voorsz. Dank- en Bededag, te weeten den 16 Juny eerstkomende, mogte werden gedaan, na voorgaande Publicatie, op de gewoonlyke plaatzen in de Steden en Dorpen, mitsgaders op de Predikstoelen in alle de Kerken dezer Landen, als mede om, zo op den voorsz. Dank- en Bededag, als op den eersten Zondag daar aan volgende, de voorsz. Collecte en het oogmerk van dien, door de respective Predikanten in alle de Kerken dezer Landen te laaten voordraagen, en de Gemeente te laaten opwekken en aanmaanen tot het oeffenen van milddaadigheid in de voorschreve Collecte.

Waar mede, Erentfeste, Wyze, Voorzienige, zeer Discreete Heeren, *beveelen wy UE. de bescherminge Gods. Geschreven in den Hage den* 14 *May* 1749.

Ter Ordonnantie van de Gecommitteerde Raaden.

P. S. UE. Gelieven verdagt te zyn, de noodige ordere ordre te stellen, dat van nu af aan en zonder den Dank- en Bededag zelve af te wagten, de weekelyksche Bedestonden komen te cesseeren en op te houden.

En,

En, om dat in 's Gravenhage, als de Zetel van 't Hof, op deze Vrede het algemeen prachtige Kunſtvuurwerk, tot 's Lands koſten wierd opgericht, daar duizende Nederlanders hunne nieuwsgierige oogen aan verzadigden, en is afgeſtooken, zullen wy het volgende daar van ter eeuwige geheugenis ter nederſtellen:

Het Theater, in de Vyver opgericht, waar op dit prachtig Vrede-Gebouw ſtond, ruſte op 3840 Paalen, ieder 16 a 18 Voeten lang, Bevloerd met 2 Duims Planken. De breedte van de eene tot de andere Vleugel was 330 Voeten, de diepte van vooren tot achteren 111 Voeten. Rondom de Vloer was een Leuning van 5 en 1 halve Voeten hoog, hebbende van vooren en achter een opening. Het Gebouw ſtond 6 Voeten boven het Theater verheven, en de breete van het regter tot het linker Paviljoen, buitens werks, was 268 Voeten.

De middelſte Tempel was 98 Voeten breed en 53 Voeten diep, ruſtende op 10 zwaare Colommen, draagende eene Kroonlyſt met eene Verdieping; en daar boven op noch een twede Verdieping trapsgewyze, dienende voor een Voetſtuk van het daar op zittende Beeld. Dit Gebouw van het Theater tot deszelfs Top was meer dan 100 Rynlandſche Voeten hoog.

Dit Hoofd-Gebouw verbeelde den Tempel des Vredes, zynde verſierd met Colommen, Beelden, Schilderyen, Inſcriptien, Basrelieven, enz.; zynde zelfs alle de Ornamenten met allerlei Vuurwerken rykelyk voorzien. Boven op den Top van dezen Tempel zat als op een Wolk een groot Beeld, betekenende de *Roem*, houdende in de Regterhand een Zwaard, en in de Linker de zeven Pylen, welkers Hoofd met een Zon van Vuurwerk omringd was.

Wanneer de Cachenetten niet waren ingezet, kon men van achteren en vooren door het geheele Gebouw en tuſſchen de Pilaaren en Poorten heen zien; maar in de groote Poort van vooren, na de zyde van het Hof, zag men een Stuk Schildery, 32 Voeten hoog en 16 breed, verbeeldende de *Vrede*, onder de gedaante van eene Koninginne in haar Plechtgewaad, daalende op Wolken neder, wordende haar Mantel door gevleugelde Kindertjes opgehouden; en in 't verſchiet zag men den Tempel van *Janus*, die door diergelyke Kindertjes wierd geſlooten. De *Vrede* hield een Olyftak in de eene en Korenairen in de andere hand. Bovenaan zag men *Apollo* in de Wolken, omringd met een helder ſchynend Zonnelicht, verjaagen-

de met zyne Pylen de Tweedragt en andere Wangedrochten. Het Byschrift, geplaatst in het Fries van het Gebouw, regt boven ieder Tafereel, behelsde deze woorden:

Sanguinis effusi satis est. Pax reddita Terris
Longa fores Jani patulas in Secula claudo,
Et Victrix, domito statuo de marte Trophæum.

Dat is,

Daar is reeds Bloed genoeg vergooten. Vermits ik, de Vrede, wederom op de Aarde ben gekomen, zo sluite ik de Deuren van den openstaanden Tempel van Janus voor lange toe, en de overhand bekomen hebbende over den getemden Krygsgod, regte ik een Zegeteken op van deszelfs Wapenen.

Boven dit Stuk zag men, Basreliefsgewyze in 't graauw geschilderd, de Wapenschilden van de Staaten Generaal, van zyne Hoogheid den Prinse en van haare Koningklyke Hoogheid de Prinsesse van Oranje.

Aan de regter zyde van deze groote Poort, byna op den uithoek van het halfrond van vooren, zag men een Beeld, 12 Voeten hoog, verbeeldende de *Stilzwygentheid* of het *Geheim*, leggende de voorste Vinger van haar regter hand op den mond, en houdende in haar linker hand een half geopende Rolle, daar twee Zegels aanhongen; en op het Voetstuk stond:

Merces tuta: dat is, *Haar Vergelding is zeker.*

Aan de andere zyde stond een Beeld van dezelve groote, verbeeldende de *Godsdienst:* zy hield in haar regter hand een Offerschaaltje, leggende de linkerhand op de Borst, en haare oogen na den Hemel geslagen: naast haar stond een brandend Autaar; en op het Voetstuk las men deze woorden:

Hac Nitimur: dat is, *Op deze steunen wy.*

Aan de regter zyde, aan het einde van het halfrond binnenwaarts, stond een Stuk Schildery, 22 Voeten hoog en 7 breed, verbeeldende eene Naalde, behangen met allerlei Musicale Instrumenten.

Aan de linker zyde, of na de zyde van de korte Vyverberg, mede aan het einde van het halfrond binnenwaarts, stond noch zo een Stuk, zynde insgelyks eene Naalde, met allerlei Krygstuig behangen.

In 't midden van de regter Vleugel van vooren na het Hof, zag men een Stuk Schildery, 22 Voeten hoog en 11 breed, verbeeldende haar Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal der zeven Vereenigde Provintien, onder het Zinnebeeld der *zeven Wyzen van Griekenland*, zittende aan een ronde Tafel, nevens zyne Hoogheid, onder de gedaante van een jongk Krygsheld, in Romeinſch Gewaad, en met malkander raadpleegende, zinſpeelende op de Eensgezindheid, waar door men eindelyk de herſtelling der Vrede en Ruſt verkreegen heeft: het Byſchrift luide dus:

Pacis in optatas cœamus fœdera Leges,
Et Patriæ unanimi tueamur mente ſalutem.

Dat is:

Laat ons een gewenſcht Vredes-Verbond ſluiten, en eenpaarig het Welzyn van 't Vaderland behertigen.

Boven deze Schildery ſtond Basreliefsgewyze geſchilderd de *Erfprins*, Graaf van Buuren, onder de Verbeelding van den jongen *Hercules*, bekeed met een Leeuwenhuid, leunende met zyn linker hand op een Knots, en drukkende met de regter hand twee Slangen dood, zynde voorts omringd met gevleugelde Kindertjes, die met allerhande Krygswapenen ſpeelden.

In 't midden van de linker Vleugel van vooren, zag men een Stuk Schildery, 22 Voeten hoog en 11 breed, verbeeldende *Nephtunus*, die by helder Weder geruſt met zyn Wagen op de ſtille oppervlakte der Zee ſpeelen ryd, zynde verzeld van Nymphen, Tritons en andere Watergoden, benevens eenige Schepen in 't verſchiet, zinſpeelende op de herſtelling van den Koophandel en Zeevaart; en bovenaan dit Byſchrift:

Dum mihi compoſitas pelago licet ire per undas,
Currite jam Batavæ pacata per æquora Claſſes.

Dat is:

Nademaal ik op de ſtille Wateren wederom kan gints en herwaarts vaaren, doorzeild dan ook, Nederlandſche Koopvaardy-Vlooten, de bevredigde Golven.

Boven deze Schildery ſtond Basreliefsgewyze mede in 't graauw geſchilderd de Prinſeſſe *Carolina*, onder het Zinnebeeld van een jonge *Pallas*, met Helm, Speer en Schild, en aan wederzyden gevleugelde Kindertjes, verbeeldende allerlei Kunſten.

Aan de regter zyde, byna op de hoek van de regter Vleugel van den Tempel van vooren, stond een Beeld, 12 Voeten hoog, verbeeldende de *Wysheid*, houdende in haar regter hand een Schaaltje met Vuur daar op, en in de linker hand een open Boek; en op het Voetstuk stond:

Dominabitur Astris: dat is, *Zy zal over het Gesternte heerschen.*

Aan de linker zyde, daar tegen over, zag men een Beeld van de zelve groote, verbeeldende de *Vryheid*, houdende in haare regter hand een Scepter, en in de linker een Speer, met den Hoed daar op; en onderaan las men:

Hanc tuemur: dat is, *Deze beschermen wy.*

In de groote Poort, van achteren na de lange Vyverberg, zag men een Stuk Schildery, 32 Voeten hoog en 16 breed, verbeeldende de Verheffing van zyne *Hoogheid*, door een jongk Krygsheld, in Romeinsch Gewaad, wordende, volgens de gewoonte der oude Batavieren, wanneer men een Legerhoofd verkoos, op een Schild staande, gedraagen: in het verschiet zag men eenige Schepen, die, ten Anker leggende, hunne Wimpels en Vlaggen laaten waaijen, om daar door het Kapitein- en Admiraal Generaalschap te betekenen; en bovenaan las men:

Omnis Arausiaco Duce gaudet & Auspice Miles,
Cunctaque Lætitia resonant; nunc Nubila Terris
Diffugiunt nostris, & blanda Aurora resurgit.

Dat is:

De Krygslieden zyn verheugd over de Verheffing van den Oranje-Vorst tot hunnen Leidsman en Aanvoerder, en alles weergalmd van Vreugde; thans verdwynen de donkere Wolken van boven ons hoofd, en maaken wederom plaats voor een aangenaame Zonneschyn.

Boven deze Schildery, mede in 't graauw geschilderd, zag men Basreliefsgewyze, het Borstbeeld van zyne *Hoogheid*, staande op een Voet, met Festonnen omhangen, en wordende door de Faam met een Krans bekroond: noch zag men tien gevleugelde Kindertjes, vyf aan iedere zyde, verbeeldende de veelvuldige Deugden en Roemwaardige Hoedanigheden van onzen Doorluchtigen Erf-Stadhouder.

In 't midden van de regter Vleugel van achteren, na de zyde van

de

de korte Vyverberg, zag men een Stuk Schildery, verbeeldende de Stad *Theben*, welkers vervallene Muuren zich van zelve herſtelden, op het zoet geluid en Snaarenſpel van *Amphion*; betekenende, dat door de zagtzinnigheid en gemaatigdheid van zyne Hoogheid alles wederom in ordre gebragt word; volgens dit daar bovenſtaande Opſchrift:

Alter ut Amphion, flectens dulcedine mentes,
Collapſu inſtaurat Batavorum mœnia Friſo.

Dat is:

Vorſt Friſo, *even als een tweden* Amphion, *buigt de Gemoederen door zyne Zagtzinnigheid, en herſteld Nederlands vervallene Muuren.*

Boven deze Schildery, zag men in Basreliefsgewyze in 't graauw geſchilderd, eenige gevlerkte Kindertjes, torſſende een groote Staf van Commando, als het teken van het Kapitein Generaalſchap.

In 't midden van de linker Vleugel van achteren, zag men in Schildery een groot Gekroond Wapenſchild, met de Wapens der Huizen van *Brunswyk-Lunenburg* en *Oranje-Naſſau*, in quartieren, wordende door vliegende Kindertjes opgehouden: omlaag zag men twee vereenigde Harten op een Autaar, waar uit een groote meenigte van allerlei Bloemen voortquamen, ſtaande de Huwelyks-God ter zyde van 't Autaar; alles zinſpeelende op den Echtenband en tedere Huwelyks-Liefde tuſſchen haare Doorluchtige en Koningklyke Hoogheden; met dit Byſchrift daar boven:

Non niſi ſera dies tam ſanctos rumpat amores,
Lætaque Poſteritas in Laudes creſcat avitas!

Dat is:

Dat deze heilige Huwelyks-Banden niet dan ſpade mogen verbrooken worden; en dat een heuchelyke Nakomelingſchap der Voorvaderen pryſſelyke Voetſtappen navolge!

Daar boven was mede Basreliefsgewyze geſchilderd eenige gevleugelde Kindertjes, waar van 'er een als een kleene Mercurius, benevens een ander, den Drietand van Nephtunus droeg, betekenende het Admiraal-Generaalſchap.

Achter iedere Schildery in de groote Voor- en Achter-Poort van den Tempel, ſtond een groote fraaije verlichte Piramide, om die

twee

twee Schilderyen, als mede die in de hoeken van 't halfrond van vooren geplaatst waren, te verlichten; achter iedere Piramide stonden Kokers met 200 Vuurpylen, en tusschen beiden in 't midden van den Tempel een groote Koker met 600 Vuurpylen.

Achter de Schilderyen, die in de regter en linker Vleugels, zo van vooren als van achteren, geplaatst waren, als mede in de Paviljoenen, stonden mede groote Piramiden, om die Schilderyen te verlichten, nevens Kokers met Vuurpylen.

Van beide de Vleugels dezer Tempel liep een halfronde overdekte Gaandery, na de zyde van het Hof uitspringende, zynde de twee Vleugels; ieder van deze Gaandery ruste op 20 Colommen, 10 van vooren en 10 van achteren, en aan beide de zyden open, zo dat men daar door konde zien: deze Colommen waren omslingert met Festonnen, die allerlei Vuurwerken uitgaven: de Ornamenten van deze Colommen waren Verguld, en derzelver Kapiteelen en Basementen, zo wel als de Colommen en het geheele Gebouw, waren met veelerhande Couleuren kunstig Gemarmerd.

In 't midden van deze Gaandery hongen 10 groote Vergulde Licht-Kroonen, ieder van 48 Lichten; dat is, in iedere Gaandery 5 van die Kroonen, voor de openingen tusschen de Pilaaren, zo dat men dezelve van vooren en achteren konde zien.

Boven deze overdekte Gaanderyen of Vleugels was noch een Gang, omringt met een hooge Balustrade of Leuning, en op dezelve, op een evenredige afstand, Vaazen, Kokers met Vuurpylen en ander Vuurwerk geplaatst.

Aan de beide einden van deze Vleugels of Gaanderyen zag men twee Paviljoenen, mede versierd met fraaije Schilderyen en Beelden, zynde alle derzelver Ornamenten en Colommen insgelyks vol Vuurwerk, als mede de Naalden, staande boven op de Paviljoenen, waar uit een oneindig getal Luchtballen voortquamen.

Beide deze Paviljoenen waren achtkantig, en hadden 29 Voeten Diameter, rustende ieder op 8 Pilasters en 2 Colommen, welke de Soldering droegen, als mede de Kroonlyst, loopende in eene lyn, zo wel om de Paviljoenen als de bedekte Gaanderyen: op iedere Paviljoen stond een Pedestal, en op dezelve eene Naalde ter hoogte van 46 Voeten, draagende een Vaas van 8 Voeten, zo dat de Paviljoenen van het Theater af, de hoogte hadden van 85 Voeten.

Aan de voorzyde van iedere Naald was een Uurwyzer, mede bestaan-

ſtaande in Kunſtvuurwerk, waar van eerſt derzelver Wyzers, en naderhand de Plaaten rond liepen; en aan de drie andere zyden zag men brandende Zonnen, ieder van omtrent 15 Voeten Diameter; ſtaande op iedere Naald een groote vierkante Vergulde Vaas, vol allerhande Vuurwerk.

In het Paviljoen op de hoek van de regter Vleugel, van vooren na het Hof, zag men een Stuk Schildery, hoog 22 Voeten en 11 breed, verbeeldende de Ruſſiſe Armee, haaren marſch ſtaakende, wordende ontmoet door *Mercurius*, die in de eene hand zyn Slangen-ſtaf, en in de andere een Banderol of Vendel hield, met de daar op geſchreven Woorden: *Pacem fero:* dat is, *Ik breng de Vrede:* komende hy uit de Lucht nederdaalen: bovenaan las men dit Byſchrift:

Extremis dum Moschus opem ſubmittit ab oris,
Ejus ad adventum Pacem Cyllenius adfert.

Dat is:

Terwyl Rusland haare Hulpbenden van de uitterſte eindens van Europa zend, brengt de Hemelbode dezen de Vredens-tyding op haaren marſch te gemoet.

Aan de regter zyde van dit Stuk Schildery ſtond een Beeld, verbeeldende de *Sterkte*, draagende met beide de handen een Pilaartje; en op het Voetſtuk las men:

Preſſa reſurgit: dat is, *Zy herſteld zich weder, al word zy gedrukt.*

Aan de linker zyde van dit Stuk Schildery zag men een Beeld, verbeeldende de *Billykheid* of goede Zaak, houdende in de regter hand een Maatſtok, en in de linker een Schietloot, met deze Woorden op het Voetſtuk:

Triumphat: dat is, *Zy Zegenpraald.*

Aan de buitenſte zyde van dit Paviljoen, na de Gevangen-poort gekeert, zag men Stuk Schildery van dezelve groote, verbeeldende het *Gulde Vlies*, zinſpeelende op de dierbaare Panden van Godsdienſt en Vryheid, hangende in 't midden van een fraaije *Tuin*, beplant met *Oranjeboomen*, waar van men 'er vier konde zien, verliezende de overige zich aan wederzyden. Twee van deze Oranjeboomen droegen Vrugten, de derde Bloeiſem, en de vierde Bladeren; dezelve waren te zamen gehegt door een breed Oranje-Lint, datze alle vier omvatte, en waar aan zeven vliegende Kindertjes de

Wapen-Schilden der Vereenigde Provintien hegten; en waar boven men las dit Byschrift:

Ipse licet veniat sociis comitatus Jason
Non feret Auriaco custode ak vindice Vellus.

Dat is,

Al quam Jason zelve met zyne Argonauten, hy zoude het Vlies niet weghaalen, zo lang de Oranje-Vorst het zelve bewaard en verdedigt.

Aan de regter zyde van dit Stuk Schildery zag men een Beeld, verbeeldende de *Deugd*, houdende in de regter hand verscheidene Takken van Palm-, Laurier- en Eike-boomen, en Kroonen in de linker hand: en op het Voetstuk las men dit Opschrift:

Ipsa pretium: dat is, *Zy beloond haar zelve.*

Aan de binnenzyde, in 't midden van dit Paviljoen, na den Tempel gekeert, zag men een Stuk Schildery, mede van 22 Voeten hoog en 11 breed, vertoonende zyne *Hoogheid den Heere Prinse Erf-Stadhouder van Nederland*, onder het Zinnebeeld der Vrugtbaarheid, staande tusschen een Nymph en een kleine Genii of Cupidootje, ontfangende het Diploma van 't Erf-Stadhouderschap der zeven Vereenigde Provintien, in een Doos, uit handen der Gedeputeerden, verbeeld door zo veele Gekroonde Maagden; hebbende tot Byschrift:

Auriaca nunquam desint de gente Nepotes,
Qui placido unitis præsint moderamine Belgis,

Dat is:

Dat 'er nimmer Afstammelingen van 't Huis van Oranje mogen ontbreeken, om de Vereenigde Nederlanders met zagtheid voor te staan.

Aan de linker zyde van deze Schildery zag men een Beeld, verbeeldende de *Hooge Geboorte*, met een Sterre op haar Voorhoofd, houdende in haar beide handen een Snoer, waar aan verscheidene Wapen-Schilden hongen; onderaan las men dit Opschrift:

Vix ea nostra puto: dat is, *Dit telle ik naauwlyks als myn eigen.*

Voor, in het midden van het Paviljoen, aan de hoek van de linker Vleugel, na het Hof gekeerd, zag men een Stuk Schildery, mede 22 Voeten hoog en 11 breed, verbeeldende de Fabriquen, zittende

de haare *Koningklyke Hoogheid*, de *Prinsesse van Oranje en Nassau*, onder de gedaante van *Minerva*, te borduuren, onder de schaduwe van een Oranjeboom, die Bloeisem en Vrugten draagt. Verscheide Kindertjes op de Voorgrond spreiden allerhande Stoffen uit; en bovenaan las men dit Byschrift:

Pace vigent artes, operique intenta Minerva
Ipsa præit, meritis & præmia digna rependit.

Dat is,

De Vrede queekt de Kunsten aan, de arbeidzaame Minerva *zelve geeft een treffelyk Voorbeeld, en deeld de Pryzen uit na Verdiensten.*

Aan de linker zyde van deze Schildery, op de hoek na het Huis van Prins *Maurits* gekeerd, stond een Beeld, of de *Kunsten*, verbeeld door eene *Vrouw*, leunende met de regter hand op een Borstbeeld, gesteld op een Voetstuk, waar op rondom allerlei Beeldhouwers Gereedschap gelegt was, houdende in de linker hand verscheidene Penceelen; en op deszelfs Voetstuk las men:

Pacis alumnæ: dat is, *Voedsterlingen des Vredes.*

In het midden van de linker zyde van dit Paviljoen, na de kant van de korte Vyverberg gekeerd, zag men een Stuk Schildery, van dezelve groote als het voorgaande, vertoonende een *danssend Gezelschap*, ter verbeelding van de Gulde Eeuw, waarom den Hoorn des Overvloeds, enz. daar by geplaatst was: in 't verschiet zag men den Berg *Etna*, en aan deszelfs Voet de *Ciclopen* lustig drinkende, dewyl 'er nu geen Blixem-schigten, door de herstelde rust, meer noodig zyn; zinspeelende op de heugchelyke gevolgen van het Erf-Stadhouderschap en den Vrede; en bovenaan las men dit Byschrift:

Aurea Saturni redeunt nunc Sæcula Belgis
Gaudiaque & risus & pleno copia cornu.

Dat is,

De Gulde Eeuw van Saturnus gaat thans voor de Nederlanders weêr herleeven, verzeld met Blydschap, Gejuich en Overvloed.

Aan de linker zyde van dit Stuk Schildery zag men een Beeld, vertoonende de *onsterffelyke Dankbaarheid*, houdende, met om hoog geslagene Oogen, in de regter hand een Zon, en de linker hand

 op-

opgeheven, hebbende een Oyevaar naast haar staan; en op het Voetstuk stonden deze woorden:

Haud abolescet: dat is, *Zy zal nimmer ophouden.*

In het midden van de binnenzyde van dit Paviljoen, zag men een Stuk Schildery, mede 22 Voeten hoog en 11 breed, vertoonende de *Lucht door zwarte Wolken verdonkert*, waar uit verscheidene Blixemstraalen nederschieten, zo dat de Rivier-Goden en Nymphen daar voor schrikten en beefden. Een groote *Eikeboom*, staande op den top van een Rots, wierd door de Stormwinden hevig aangevallen, zonder te bezwyken; zinspeelende op de zwaare Rampen, die den Staat hadden getroffen; en bovenaan las men dit Byschrift:

Publica Res Batavum sic inconcussa manebit,
Annosæ ut Boreæ rabiem quæ despicit ilex.

Dat is,

Dus zal het Nederlandsch Gemeenebest onverzettelyk stand houden, even als een zwaare Eikeboom, die zich weinig kreunt aan het onstuimig blaazen van den Noorder Wind.

Aan de linker zyde van dit Stuk Schildery, na de Hofkant, zag men een Beeld, verbeeldende de *Weetenschap*, houdende in de regter hand een Spiegel, en in de linker een ronde Kloot, met een omgekeerde Driehoek daar op, staande op de punt; en op het Voetstuk stonden deze woorden:

Vim insitam promovet: dat is, *Zy versterkt het natuurlyk Vermogen.*

Aan de regter hand van dit zelve Stuk Schildery, na den Tempel des Vredes gekeert, zag men een Beeld, verbeeldende 's *Lands Welvaaren*, zynde een Vrouw met een Bloemen krans op het hoofd, houdende den Hoorn van Overvloed en den Slangen-staf van *Mercurius* vast; op het Voetstuk las men:

Felicitas Sæculi: dat is, *De Gelukzaligheid der Eeuw.*

De buitenkant van het geheele Theater, behalven van vooren ter breedte van de voorste bovenste Trappen, en van achteren ter breedte van den Tempel des Vredes, was bezet met Moordslagen, Vuur-, en Zwermpotten, werpende hun Vuur in de Vyver uit.

Even binnen deze Moordslagen was een Balustrade, die even gelyk met die Moordslagen, enz. en ook niet verder, rondom het Thea-

Theater liep, behalven ter breedte van de voorſte Trappen en van de breedte des Tempels van achteren.

Aan wederzyden van de Trappen, waar door men uit de Vyver op het Theater kon komen, ſtond aan de Stoep een Hoek-Pedeſtal met leggende Leeuwen, die Vuur uitſpogen; en daar achter een zwaare Koker met Vuurpylen.

Aan weerskanten, in een regte linie na de beiden Paviljoenen geſtrekt, 28 Voeten van deze Hoek-Pedeſtallen af was wederom een Pedeſtal, en daar achter een Koker met Vuurpylen; noch 24 Voeten van daar een diergelyke Pedeſtal met Vuurpylen; en wederom 24 Voeten van daar een Hoek-Pedeſtal in deze Baluſtrade: hier op zag men een Groep-Kinderen, die groote Kandelaars hielden; boven op dezelve waren brandende Lampjes van diverſe Couleuren: en achter deze Hoek Pedeſtallen waren zeer groote Kokers met Vuurpylen.

Vierentwintig Voeten van deze Pedeſtal af, in een Winkelhaak na buiten uitloopende, was wederom een Pedeſtal, waar achter een Koker met Vuurpylen; hier kreeg men een half ronde Boog, 41 Voeten lang, eindigende aan een groote Hoek-Pedeſtal, waar achter een Koker met 600 Vuurpylen ſtond.

Op ieder van deze groote Hoek-Pedeſtallen ſtonden mede een Groep Kinderen, die groote Kandelaars vaſthielden, en verlicht zyn geweeſt met brandende Lampjes van verſcheide Couleuren.

Vierentwintig Voeten van deze groote Hoek Pedeſtallen, in een regte linie voorby de Paviljoenen heen loopende, ſtond wederom een Pedeſtal, en daar achter een Koker met Vuurpylen; 24 Voeten daar van daan wederom een diergelyke Pedeſtal en Koker; en 24 Voeten daar van daan een groote Hoek-Pedeſtal, gelyk de voorige; daar op een diergelyke Groep Kinderen, die groote Kandelaars vaſthielden, en met Lampjes van verſcheide Couleuren verlicht wierden.

Van deze groote Hoek-Pedeſtallen, waar achter Kokers met 600 Vuurpylen ſtonden, liep wederom en half rond van 48 Voeten, eindigende aan een Pedeſtal met een Koker met Vuurpylen daar achter, wordende in een regte lyn gevolgt door noch drie diergelyke Pedeſtallen en Kokers, ieder 24 Voeten van malkander ſtaande; waar na wederom een half rond van 48 Voeten volgde; daar na een Pedeſtal en Koker met Vuurpylen; 28 Voeten van daar een Hoek-Pedeſtal en Groep Kinderen, houdende groote Kandelaaren, die mede ver-

licht wierden met Lampjes van verscheide Couleuren; en achter deze Hoek-Pedestallen Kokers met Vuurpylen: alle deze Pedestallen waren versierd met fraaije Vaazen, waar uit een meenigte van Vuurwerken en groote Zwermen voortquamen: ook waren alle de Pedestallen, geene uitgezonderd, van buiten voorzien met Vuur-Raderen, draaijende of omloopende op drie verscheidene en tegenstrydige wyzen.

Van deze Hoek-Pedestallen af maakte de Balustrade een halfrond, evenredig met de beide Vleugels, tot aan de laatste Pilaar van iedere Vleugel, bezet met drie Pedestallen, en Kokers met Vuurpylen daar achter, en eindelyk een Hoek-Pedestal met een diergelyke Koker; en tusschen de Pedestallen in was Hekwerk, bestaande uit 600 Pilaartjes, die alle te gelyk een schoon rood Vuur, nevens een groote meenigte Vuurballen uitwierpen.

Op de vlakte van het Theater, achter den Tempel des Vredes, na de kant van de Palissaden, waar door men van de lange Vyver op het Theater ging, stonden verscheiden Kokers, waar in omtrent 1600 Vuurpylen waren.

Ter lengte van de Balustrade, tusschen dezelve en de Vleugels, stonden drie reijen groote Vuurpylen rondom het Theater, gaande door een loopend Vuur d'een na de ander op, zonder dat ieder apart aangestoken wierd: als mede op dezelve lengte rondom het Theater stonden 400 Mortiertjes, werpende van 16 tot 18 Ponds groote Luchtkogels uit, die van allerhande Vuurwerken te zamen gesteld waren, en in de Lucht zich verdeelende, een aangenaame uitwerking deeden: deze Mortiertjes stonden rondom in een enkelde reije, maar van vooren stonden vyf reijen achter den anderen; en op de Soldering van het Theater, zo voor als achter den Tempel, waren noch veelerhande Vuurwerken geplaatst.

De Trappen van vooren van het Theater tot in de Vyver, was eigentlyk een Cascade van Vuur, dat van boven tot in het Water nederdaalde.

Regt voor het Theater zag men drie groote Fonteinen van Kunstvuur, staande in de Vyver, een in het midden, en voor iedere Paviljoen een; dezelve waren van drie Kommen of Verdiepingen, pyramiedsgewyze, behalven de groote Sprong boven op in het midden, waar van al het Vuur, even als Water, uit de eene Kom in den andere en ten laatsten in de Vyver viel.

Tus-

Tusschen beide stonden op een gelyken afstand in een regte linie noch twee andere Fonteinen van een zonderlinge Figuur, werpende gestadig Luchtballen uit. En om te eindigen, behalven dit alles, dat voor alle aanschouwende oogen kunstryk vertoonde, zag men noch een groote meenigte van allerhande Water-Vuurwerken, die uit verscheidene Schuitjes geworpen wierden.

Dien plechtigen Vreugdedag dan geëindigt wezende, en na 's avonds ten 10 uuren het Geschut driemaalen van de Wal in 's Hage gelost was, lieten aanstonds de Staaten Trompetters van het Hof zich hooren, blaazende het bekende Airtje, *Wilhelmus van Nassouwe*, enz.: deze naauwlyks gedaan hebbende, zo begon het gemelde groot Kunst-Vuurwerk te speelen, wordende het begin gemaakt door 't afsteeken van een Koker met 600 Vuurpylen, die midden op het Theater voor den grooten Tempel geplaatst was. Deze wierd aanstonds gevolgt door een verbaazende meenigte Vuurpylen, Luchtkogels, Luchtballen, Zwermpotten, enz. van het Theater, als ook omlaag, uit verscheide Schuitjes, die in de Vyver geplaatst waren, overvloedig Waterwerken wierden geworpen. Vervolgens begon het Werk aan de twee Paviljoenen en de bovenste Gaanderyen, door het afsteeken van een onnoemelyke meenigte van Luchtballen en ander Vuurwerk, doende de drie Zonnen, achter het groote Beeld, dat boven op den Tempel geplaatst was, als mede die aan de beide Paviljoenen, eene zeer fraaije uitwerking. Daar na ging men de Vuur-Fonteinen in het Water aansteeken, als mede de Vuur Cascade, en de twee Leeuwen, die op de Pedestallen ter zyde van gemelde Cascade geplaatst waren, blyvende ondertusschen de Lucht altoos vervuld met Vuurpylen, enz. eindelyk deeden de Wyzers aan de Paviljoenen hun effect, en tot besluit wierd de achttiende en laatste Koker met Vuurpylen afgestoken, waar mede dit groot Kunst-Vuurwerk, zonder eenig het allerminste ongeluk, eindigde. Kunnende de goede ordres, door den Generaal Major *van Creuznach*, Directeur van het gemelde Kunstwerk, die zich altoos voor den Tempel midden op het Theater bevond, om op alles te letten, daar by gegeeven, als mede de iever en oplettendheid, waar mede dezelve door de Heeren Officieren en Gemeenen zyn uitgevoert, niet genoeg geroemd worden. Tot een blyk daar van dient onder anderen, dat haare Koningklyke Hoogheid Mevrouwe de Prinsesse van Oranje, voor het afsteeken van 't Vuurwerk, aan hem Generaal gevraagt hebbende:

„ Hoe

„ Hoe lang het zelve wel zoude duuren? Die Heer daar op antwoorde: „ Dat indien alles na zyn genoegen uitgevoerd wierd, het „ niet veel langer als een uur moest aanloopen. Het geen ook werkelyk zo is bevonden, hebbende haare Koningklyke Hoogheid, op 't Horologie ziende wanneer de eerste en laatste Koker opgingen, gezegt: „ De Generaal heeft zyn woord wel gehouden, want het „ Vuurwerk heeft niet langer als een uur en vier minuuten geduurt.

Zyne Doorluchtige Hoogheid, benevens haare Koningklyke Hoogheid, als mede de Leden van hun Hoog Mogende Vergadering, bevonden zich op de Treves Kamer, van waar het nu afgestokene Kunst-Vuurwerk zich het prachtigste vertoonde; de Leden van den Raad van Staate, van de Staaten van Holland, en van de verdere Collegien waren in derzelver respective Vertrekken, daar zy het gemelde Kunst-Vuurwerk hadden zien afsteeken: en na het zelve nu geeindigt was, bevonden zich alles in gereedheid om aan Tafel te gaan; zynde op de Vergaderkamer van hun Hoog Mogende een Tafel van 24 Couverts geplaatst, waar aan hunne Hoogheden, benevens den jongen Prins van *Anspach*, en de ordinaris Gedeputeerden van hun Hoog Mogende plaats namen; hebbende de Generaal van *Creuznach* de eere gehad, door een Biljet van den Heere Prinse Erf-Stadhouder, hem door een Vorstelyke Kamer-Dienaar behandigt, mede aan dezelve genodigt te worden; aldaar gekomen zynde, wierd dezelve door hunne Doorl. en Koningkl. Hoogheden, als mede door alle de Leden, aldaar prezent zynde, op het minnelykste verwelkomt, en gefeliciteert over de gelukkige en voldoende uitvoering van het groot Kunst-Vuurwerk; betuigende zyne Hoogvorstelyke Doorluchtigheid opentlyk aan gemelde Generaal, niet alleen zyn volkomen genoegen, maar gelaste hem te gelyk, uit deszelfs Naam, aan alle de Officieren en Gemeenen, die by deze gelegentheid waren geemplojeert geweest, te zeggen: „ Dat zyne Hoogheid volkomen „ voldaan was over hun gedrag, in dezen gehouden, enz.

Het boven gemelde hooge Gezelschap zich aan Tafel begeevende, en de overige Leden van de Regeering, in verscheide andere Vertrekken van het Hof, zo wel als de meeste buitenlandsche Gezanten op het Huis van Prins *Maurits*, het zelve gedaan hebbende, wierden de voornaamste Gezondheden, onder een aangenaam Muziek, gedronken; en het behaagde den Heere Prinse Erf-Stadhouder, die van den Generaal van *Creuznach* met een Bokaaltje in te stellen; hebben-

bende dit hooge Gezelschap tot laat in den morgenstond te zamen geweest.

Om van de overheerlyke en zinryke Dissserten, toegericht op de Tafels dezer hooge Gezelschappen, by deze Vreugde, mede iets te melden, zo beginnen wy met die geplaatst was in de Besoigne-Kamer van hun Hoog Mogende, naast de Treves-Kamer, op een Buffet, door ordre van gemelde Heeren vervaardigt, waar op mede of te vooren eenig koud Eeten was gesteld, tot ververszing en refraichissement van de Heeren ordinaris Gedeputeerden. Het Dessert alhier was geformeerd en aangericht op Planken met Spiegelglazen en Vergulde Randen, waar op aan het einde, voor een begin, zich vertoonde, het eerste Hoofdstuk, daar in geplaatst was het Beeld *Raadsbesluit*; hebbende aan deszelfs linker hand staan het Beeld *Rede van Staat*, en aan de regter zyde het Beeld van *Manhaftigheid*, met elkanderen zeer bedagtzaam overleggende, en eindelyk besluit neemende, ter ondersteuninge van derzelver Geallieerdens, een Leger te Velde te brengen, enz. Deze Beelden of Vergadering vertoonden zich in het verschiet te zien, staande om den ingang te maken, ten wederzyden antique Poorten, tusschen welkers twee voorste Colommen, aan een Oranje-band hangende of te zamen gevlochten, de *Wapens der zeven Vereenigde Nederlandsche Provintien*, na derzelver order en rang, hongen; boven op de Capiteelen van deze Colommen, stond op ieder van dezelve een *Tyd-Beeld*, met de eene hand de voorsz. Oranje-Band vasthoudende, onder met de andere de zeven Pylen bewaarende; en boven op de Poort stond het *Generaaliteits Wapen:* verder zag men door de Poort, perspectiefsgewyze, achter de voorsz. Beelden opgericht een Zuil, waar op was gesteld het *Drieëenig Oog*, tot een teken, dat alle derzelver Besluiten onder het Alweetend Oog geschieden: de buitenkant was omringt van groene Heggens, en op de voorgrond zaten twee Cupidootjes, in haare handen vasthoudende een Lint, waar op te leezen stond het volgende Vaers:

't Voorzichtig Raadsbesluit, verzeld met Reên van Staat,
Houd met Manhaftigheid hier Vorstelyken Raad,
Om onder opzien na 't Drieëenig Oog; 's Lands Benden,
Tot staving des Verbonds, na 't Oorlogsveld te zenden.

Het gemelde Stuk volgende, zag men een Leger van Kavallery en Infantery, met hunne benoodigde Veld-Equipagien, Wagens, Train-

Artillerye, en wat daar toe vereischt word, dat op marcheert, en vervolgens komt in een Landstreek die bergachtig is, en aan de eene kant een open en groen Veld heeft; op dezelve vertoonde zich, als nedergelaaten, het Zinnebeeld de *Godheid*, staande op de Wolken; onder de voeten, aan de Wolken, waaren gekluisterd de Zinnebeelden *Hoogmoed*, *Bedrog*, *Nyd* en *Vervolging*, zinspeelende op de getekende Præliminairen, waar door de uitwerkzelen van de gemelde gekluisterde Zinnebeelden komen op te houden, en de voortekenen van de aangenaame Vrede voor den dag beginnen te komen. In den ingang van deze Valeije was te leezen het volgende Vaers:

De Godheid daalt om laag, tot Heil van Neêrlands Volken;
Op Hemellichte Wolken,
En kluisterd hier 't Bedrog, Nyd, Hoogmoed, en 't Geweld.
Zo word 's Lands Macht hersteld.

Aan de andere zyde van dit Zinnebeeld, zag men een *Zee met verscheidene zeilende Schepen*, dewelke op die heuchelyke tyding hunne te rugreize na het Vaderland voortzetten, om daar door te vertoonen, dat den Staat zo wel ter Zee, als te Land hunne ondersteuninge en bystand aan derzelver Geallieerdens heeft gegeeven: het zelve voorby komende, zag men een derde Hoofdstuk, (wezende het zelve, in alles overeenkomstig, en gemaakt op dezelve wyze als het eerstgemelde Stuk, behalven het Zinnebeeldige daar in gemeld) waar in geplaatst stond, het Beeld *Liefde tot het Vaderland*, het oog gestadig gevest houdende op 't Beeld der *Vrede*, dat by het zelve was nedergezeten, hoopende met elkanderen alle voorspoed daar by te erlangen; zo als dan ook het Beeld *Voorspoed des Levens* by haar inkomt, met elkanderen een besluit neemende, om onder inwagtinge van Goddelyke hulpe en bystand, die voorgemelde voordeelen te bevorderen, en te handhaven, na vereisch van tyden en omstandigheden: en voor op de grond zaten mede twee Cupidootjes, in hunne handen houdende het volgende Vaers:

De Liefde tot het Vaderland
Aanschouwd de Vreê met vriendlyke Oogen,
En Voorspoed aan haar regter hand.
God schenkt den Staat weêr 't oud vermoogen!

Verders zag men ten wederzyden van het Dessert, aangenaame Landen met Lusthoven, en fraaije Tuin-Prieelen, en tusschen dezel-

zelve de vier Beelden der *Hoofd-Deugden.* Achter deze waren geplant Allées van Oranje- en vrolyk Bloeijende Boomen, omheint met groene Heggens. Voor in de Parterres waren geſteld de *God der Koopmanſchap*, en der *Zeën.* Zynde het Deſſert verder verſiert met Parterres, tuſſchen dezelve Tuin-Beelden, Bloemperken, Taxisboomen, en 't geen verder tot Sieraad konde bygebragt worden. Eindelyk was de Voorgrond Gegarneert, en gedreſſeert met de Beſte Confituuren, Compottes à la Glace, Gebakken, Gelyen, enz. mitsgaders met de allerfynſte en beſte Vrugten, en 't geen verder tot refraichiſſement konde aangedient worden.

Het twede Deſſert was geplaatſt in de Raad-Kamer van de Edele Mogende Heeren Raaden van Staate der Vereenigde Nederlanden, insgelyks op een Buffet, en mede met koude Spyzen aangericht. Dit Deſſert was geſerveerd op breede Spiegelglazen-Planken, als het voorige, en met Spiegelglaze Randen verſierd. Waar op het eerſte Hoofdſtuk zich vertoonde, onder een Triumf- of Eerboog, Perſpectiefsgewyze, zynde een fleurige en friſſe *Oranjeboom*, die door het Beeld *Voorzienigheid* in den Nederlandſchen Tuin wierd geplant, blyvende haare een hand daar aan vaſthouden, terwyl zy in de andere de Waereld-Globe houd, en ſtaande op een Wolk: het Beeld van de *Tyd*, dat met de eene voet op de Bybel ruſte, opende de Deur van de gemelde Tuin, om met het Beeld *Vrede*, die by haar was, daar in te gaan; zinſpeelende op het begin der Vrede; achter de voorſchreve Boom was de Zon opgerezen, ſchietende zyne Straalen op dezelve; en rondom buiten de Tuin ſtonden verſcheidene Oranjeboomen, verbeeldende het daar om vrolyk bloeijen van dezelve. En in de Triumf-Boog was Feſtonsgewyze te leezen dit volgende Vaers:

Voorzienigheid, die 't gantſch Heelal beſtierd,
Heeft Neêrland met de Oranjeſtam verſierd.
De Tyd, die alles na het Bybelboek moet ſchikken,
Brengt Vrede meê, die 't Land verblyd en doed verquikken.

Het zelve Stuk vervolgende, ging men door Allées, ter zyde hebbende Parterres, met Oranje- en Rooſeboomen beplant; aan het twede of middelſte Hoofdſtuk, opgericht van vier Colommen en Eere-poorten, wordende tuſſchen beiden bewaard door twee Leeuwen, op welkers Hoofden twee volwaſſene Oranje-Appelen ruſtede; boven op dezelve Colommen ſtonden de *Wapentuigen van het Gene-*

 raal-

raal- en Admiraalschap van zyne Doorluchtige Hoogheid, met derzelver Inscriptien, onder aan dezelve geplaatst, als, *Maximus ille Armis*, en *Maximus ille Toga.* In het midden van dit Stuk stond het Beeld *Hoogheid van Eer*, staande op een Pedestal, waar aan het Wapen van hooggemelde zyne Doorluchtige Hoogheid in het midden was gesteld, en rondom het zelve zag men de Wapens van de zeven Vereenigde Nederlandsche Provintien: zittende aan deszelfs regter hand het Beeld de *Hoop*, houdende in de eene hand het Anker, en in de andere een Oranjetak met Bloesems en Appelen, haare oogen met ootmoedigheid na boven slaande: aan de andere zyde stond het Beeld *Verbetering der Tyden:* en in de Poort hong Festons gewyze het volgende Vaers te leezen:

Zyn Hoogheid, die, vol Eer, den Lauwer waardig is,
Betragt geen ander wit, dan 's Lands behoudenis;
De Goddelyke Hoop slaat heilbegeerige oogen
Ten Hemel, en verwagt Gods Zegen uit den hoogen;
Terwyl Verbetering den Vryen Staat hersteld,
Die overvallen was van Buitenlandsch geweld.

Zynde het voorschreve Stuk verder versierd met fraaije Ornamenten, tot deszelfs Historie relatief. Van daar wederom gaande door Aleés, als gemeld is, en als aan de andere zyde geplaatst was, quam men aan het derde Hoofdstuk, opgericht op het zelve formaat, en in alles overeenkomstig met het eerstgemelde Stuk van dit Dissert, waar in vertoond wierd, een bloeijende en vrugtdraagende *Oranjeboom*, mede in de Nederlandsche Tuin geplaatst, dewelke door *zeven Beelden* omringt wierd, versiert met de Wapens der zeven Provintien; komende daar op mede in de Tuin het Beeld der *Voorzienigheid*, raad geevende, hoe men gezamentlyk met den anderen deze Tuin in deszelfs voorige bloeijende staat kan herstellen, en de aangenaame Vrede bestendig en duurzaamer maaken, om alle Oorlogs Rampen te doen verdwynen; zo als daar toe dan ook aan den wortel van de zelve Boom nederlag het Beeld van *Mars*, rustende op Oorlogs-wapenen en Banieren, willende daar mede verbeelden, dat alle tweedragt en twist is verdwenen, en hy van zynen arbeid uitrustede: ook stond by dezelve Boom een *Leeuw*, oplettend waakende, dat geen Onheil of Rampen aan gemelde Tuin wierd veroorzaakt. En boven in de Triumf was mede Festonsgewyze opgericht en te leezen het volgende Vaers:

Rust,

Rust, rust vry, Mavors, op de Wapens en Banieren!
Terwyl d'Oranjeboom vast Bloem en Vrugten draagt
In Neêrlands vryen Tuin. De Leeuw staat onvertsaagd
En waakt voor WILLEM, die d'Olyf kiest voor Laurieren.

Verder was dit Buffet versierd, en in alles aangericht, als het eerstgemelde Dessert.

Vervolgens was 'er een Tafel van 24 Couverts, voor hunne Doorluchtige en Koningklyke Hoogheden, geplaatst in de ordinaris Vergader-Kamer van hooggemelde hun Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal, toebereid met kostelyke en keurlyke Spyzen, en met een Dessert versierd, gemaakt op een modern Servies van Spiegelglas met Zilvere Randen: waar op in het midden zich vertoonde de kunstige en prachtige *Tempel der Vrede*, zo als dezelve in de Vyver opgerigt was, van Zuiker nagemaakt, met alle deszelfs Illuminatien, Decoratien, Inscriptien, Zinnebeelden, enz. als boven omstandig reeds beschreven is.

Verder zag men aan het einde, door Eerepoorten en Berceaus, zo wel op den voorsz. Tempel, als op zinnebeeldige Vertooningen van Terassen en andere fraaije Tuinsieraaden; wordende op de vier hoeken door Saxische Beelden vertoond de vier gedeeltens des Waerelds. En op de middelste Cordon-plank voor deze Tempel, wierd door twee Liefde beeldjes het volgende Vaers vastgehouden:

De Vrede-Tempel, voor 't Vereenigd Nederland
Op Staats bevel gesticht, ryst midden uit het water;
De Haagsche Vyver-Nimf duikt onder voor 't geklater
Van Lucht-, Vuur-, Waterwerk; de Vyver blaakt en brand!
Men juicht, men zingt, men drinkt Oranje bly ter Eeren!
Hy moet, als Salomon, den Staat in vreê regeeren!
Den Staat, vereenigd met dat wys Doorluchtig Hoofd,
Groeit aan in luister, die de nyd noch tyd verdoofd!

Op de overige Cordon-planken waren opgerigt acht van Zuiker gemaakte Perspectief-Poorten, ziende op het geheele Werk; waar van op de voorste Colommen waren geplaatst de Wapens van de drie Geallieerde Mogendheden, als van den *Keizer*, van zyn *Koningklyke Majesteit van Grootbrittannien*, en van de *Republiek der Vereenigde Nederlanden*; en op de Toog, tusschen de twee Colommen in de midden, het *Wapen van zyne Doorluchtige Hoogheid*, omhangen met de Wapens der *Zeven Provintien*, en ter wederzyden, op de eene

Colom het *Drieëenig Oog*, en op de andere een *Slang*, met de Staart in de Bek; daar mede te kennen willende geven, dat het Doorluchtig Huis van Oranje, tot aan het einde des Waerelds, onder des Heeren gunstryken Zegen bevestigt moog blyven.

Wyders was noch op gelyke Cardon-planken te zien, acht versierde Eere-Toogen, boven op dezelve geplaatst een ronde geslingerde Vrede tak, met het woord *Vivat* daar in gesneden; tusschen deze Poorten waren geplaatst de *Vier Getyden des Jaars*, en alle de Kunsten en Weetenschappen, van Saxische Beelden; zynde zo wel het gemelde Hoofdwerk, als de Cordons versierd met allerhande fraaije Ornamenten, en gedresseerd met de fynste Vrugten, beste Confituuren, enz.

En laatstelyk was 'er noch, op ordere van hooggemelde Heeren, op een der Kamers van het Huis van Prins *Maurits* geplaatst, een Buffet met allerhande Refraichissementen van Spyzen, als mede eenige Piramides met Confituuren, zo voor de Heeren Ambassadeurs, Ministers, als verdere Heeren van Distinctie. Zie, diverse Nieuwspapieren.

Maar, zedert de voorige onlusten, heeft men alhier byna geene bedaartheid van geest, noch behoorlyke onderwerping aan de Heeren van de Regeering onder het Gemeen gezien. Het twistvuur was tusschen beiden wel een weinig gedoofd, doch zo niet, of het minste voorval blies 'er de vlam straks weder in. Het geval, waar in wy waren, had zekerlyk invloed op de Zamenleeving, en men houde het ons ten goede, dat wy kortelyk deze aanmerkingen maaken, die wy denken dat ons den waaren staat onzer Stad zullen kunnen vertoonen.

Het verval onzer Handwerken heeft, buiten twyffel, de vermagering en verarming onzer Ambagtslieden verhaast. De Lasten des Oorlogs hebben Lieden van wat meerder Middelen, zo wel in uitgaaf als inkomen gedrukt, en die beide zoorten hadden van tyd tot tyd meer Vermoogenden, in hunne kostbaare Verteeringen, en gemakkelyk leeven zo verre op zyde gehaalt, en 't zeil zo hoog in top getrokken, als mast en kiel, om zo te spreeken, konden draagen. En deze manier van leeven is zeker zo nadeelig, dat, op dien trant voortgaande, eene Maatschappy met voorspoed met al moet te gronde gaan, om dat men gewoon zynde alles te verteeren, op den minsten

ſten tegenſpoed op zyn achterdeel gezet word, zodanig dat 'er dikwyls geen oprigten aan is. Boven dat, uit zulke omſtandigheden word natuurlyk nydigheid gebooren omtrent anderen, die het noch vol houden. Men word ligtelyk uit nood tot onrechtvaardigheid verlokt. Met één woord, daar komt een ſleep van ongelukken uit voort, die op bederf van eene geheele Maatſchappy uitloopt. Byzonderlyk is het gevolg ook hier van, dat alle vreugde en vergenoeging den menſch ontvalt, en hy in de plaats daar van geemelyk word; altoos denkt hy door machtiger verdrukt te worden, en al had hy zelve alle aanleiding gegeven, door de minſte hardigheid, welke hem treft, word hy zeer in zyne opvatting geſtyft.

Wie kon het dan verre gezogt of vreemd houden, dat in dien tyd, daar men nu 18 Maanden was vry geweeſt van Impoſitien, en met dat voordeel met al was achteruit gegaan, 'er nu merkelyk zwaar tegen aángezien wierd, om die Belaſtingen weder te betaalen, en dat niet alleen, maar zelve ook noch voor het reeds verteerde? Te meer, daar veelen door de Taxatie inderdaad bezwaard waren, en voor deze Stad te zwaarder, om dat zy voor dezen in haare proportie meer dan andere Steden had opgebragt, en zedert noch van tyd tot tyd veelen aan Schaal en Gemeente geraakt waren, die, niets in dezen, te vooren ongevoelig betaalden.

Wat wonder derhalven, dat in deze geſchapenheid der zaaken de Subordinatie vervalt, en ligtelyk het vuur van oneenigheid en verwarring blyft ſmeulen, en weder ontbrande?

Deze natuurlyke gevolgen hebben wy gezien. Het hef des Volks had noch de ſmaak van 't plunderen; de anderen, die by die gelegentheid en de gevolgen daar van de Regeering den Toom uit de handen trachten te wringen, meenden zich meeſter der zelve te zyn. Zy wiſten (quaſi) de wil van zyne Hoogheid, en hoe die gedwarsboomd wierd. Zy kenden den ſtaat der Landen, en wiſten 't beſte Middel van Finantie; 't welk in allen deelen daar op uitquam, dat zy zelve vry bleven, en Vermoogende bezwaard wierden.

De involging, die zy in de voorige Onluſten gezien hadden, maakte hen te meer ſtout en onverdraaglyk; men liep daar men Genever en Bier verkogt, en hield 'er Conferentien, ten koſte van hun beſtaan, en verderf van Vrouwen en Kinderen: men ſtyfde zich in allerlei uitzichten, en dreigde die tegenſtond. Dit ſleurde dus heen, tot endeling nu de tyd aanquam, dat men ſprak van Executeeren;

van

van de Collecte te doen ſtand grypen, enz. Doe verzamelde zich weêr de oude krachten.

In 't midden der Stad wierd 's morgens op den 31ſten van December 1749 een vuilaartig Pasquil aangeplakt; en op ordre der Heeren van de Regeering weder afgeſcheurd: zo men zyde, was het een nagebootſt Biljet van Verkooping, tegen Donderdag den 2den van January 1750, van roode en witte Wynen, aan de Huizen van zekere Heeren. 't Was eenigzints aanmerkelyk, dat zy onder de Verkoop-conditien gemeld hadden, *alles zonder Pacht:* men wilde waarſchynlyk de Gemeente daar mede te binnen brengen: „ In January „ zal ieder de Pacht, hoe gehaat, weder moeten betaalen.

Men beſchuldigde die Heeren, dat zy te veel Voorraads hadden ingeſlagen, enz. Doch de quaadaartigheid was hier mede noch niet verzadigt. Men zag noch een ander vuilaartig Pasquil aan de Damſtraat aangeplakt, dat dubbel onwaardig is om 'er een woord van te melden.

Maar vermids deze dingen nochtans, hoe onwaardig, dikwyls invloed hebben by veele laaghartige menſchen, en ook inderdaad in een Land van Juſtitie niet kunnen geduld worden, deeden die van den Gerechte den volgenden dag deze

PUBLICATIE.

Dewyl myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, tot groot ongenoegen en met verwondering, ter kennis is gekomen, dat eenige quaadwillige en baatzoekende menſchen zich niet hebben ontzien aan te plakken, of te doen aanplakken, zekere Pasquillen, quetzende de eer en digniteit van de Heeren van de Magiſtraat, en daarenboven zoeken tegen te gaan het goede oogmerk van de Collecte, in plaats van de afgeſchafte Pachten zullende worden geïntroduceerd, de goede Ingezetenen dezer Stad induceerende, als of de gemelde Collecte zoude zyn tegen het oogmerk van den Heere Prinſe Erf-Stadhouder. *ZO IS 'T, dat myne Heeren van den Gerechte voornoemd, daar inne willende voorzien, en daarenboven de Heeren Schout, Burgemeeſteren, en Schepenen daar toe op huiden ordre en recommandatie van hoogſtgemelde zyne* Hoogheid *ontfangen hebbende; by welke ordre hoogſtgemelde zyne* Hoogheid *op het nadrukkelykſt aanbeveelt, om volgens eed en pligt de hand te houden, dat de Taxatien, in plaats van de afgeſchafte Pachten, richtig geïnt, en de*

vaſt-

vastgestelde Middelen van Collecte naar behooren werden geïntroduceerd, en de noodige zorg gedraagen werde, dat tegen de Auteurs van zodanige oproerige handelingen en discoursen ten naauwkeurigste geïnquireerd, en tegen dezelve op 't rigoureuste geprocedeert werde; beloovende een præmie van 500 Guldens, die den zodanigen weet aan te wyzen, dat in handen van de Justitie geraake, en van het fait overtuigd werde, zullende des aanbrengers naam, des begeerende, worden gesecreteerd.

Aldus gedaan en gearresteert den 27 December 1749, by de Heeren Mr. Zacharias Steenis, *Hoofd-Officier*; Pieter Samuël Crommelin, Jan Heshuizen, *en Mr.* Jacob Deutz, *Burgemeesteren*; *Mr.* Abraham de Pape, *Mr.* Jan van den Bergen, Salomon van Echten, *Mr.* François Benjamin Fagel, Antoni Kuits, *en Mr.* Jan van Styrum, *Schepenen der Stad Haarlem: en ten zelven dage, ten overstaan van de Heeren, Mr.* Zacharias Steenis, *Hoofd-Officier*; Antoni Kuits, *en Mr.* Jan van Styrum, *Schepenen der zelver Stad, gepubliceerd,*

By my,

J. H. van DAM.

Ook ten zelven dage afgekondigt en aangeplakt deze

PUBLICATIE.

Myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem doen te weeten: dat hunne Ed. Achtb. de Heeren Raaden en Vroedschappen dezer Stad, niet alleen hadden overwogen den slegten toestand in het generaal, waar in zich bevind de Stads Finantie, maar specialyk ook de deplorabele Situatie, waar in zich bevinden de Diaconie, en de verdere Godshuizen binnen deze Stad, alles verocca̧sioneert door de vermindering van derzelver Inkomsten, zedert dat de Stads Exchynssen, mitsgaders de verdere Recognitien, die ten behoeven en tot onderstand alleen van dezelve Diaconie en andere Godshuizen geheven wierden, niet geïnnet zyn geworden: terwyl ondertusschen de Lasten van dezelve noch altoos zyn aangewasschen: dat ten anderen ook reflectie hadden gemaakt op de allerbeklaagelykste gevolgen en confusien, dewelke uit eene dusdanige gesteldheid van zaaken notoirlyk te wagten zyn, als wanneer men de noodlydende en behoeftige Luiden zoude moeten zien gebrek lyden, mitsgaders de Ouder-

looze Weezen ontbloot van de noodige behoeftens en onderstand, en zulks zonder dat van wegens dezelve Diaconie en Godshuizen daar in zal konnen worden voorzien, of van wegens de Stad, ter zaake van haar uitgeputte Finantie, eenige verdere Subsidien, die zedert eene geruimen tyd van Jaaren al zeer considerabel zyn geweest, zouden konnen gegeeven worden.

Dat ten derde insgelyks wel hadden geconsidereerd, dat omme aan het gunt voorsz. is te remedieeren, en daar in zo veel mogelyk te voorzien, by het ophouden van het innen en ontfangen der gemelde Stads Exchynssen en Recognitien, die de Diaconie en andere Godshuizen tot hunnen onderstand waren genietende, was geïntroduceerd geworden een Omslag of Tax over alle de Burgers en Ingezetenen van deze Stad, ten einde daar door het voorsz. Gemis goed te maaken, dan dat by de uitkomst is bevonden, aan de eene zyde, dat dezelve Tax was drukkende voor veelen, gelyk zulks met veele andere zwaarigheden en inconvenienten in alle Personeele Omslagen, vermits de onzekerheid waar mede dezelve geschied, altoos te verwagten is, en aan de andere kant, dat het zelve middel ook geenzints heeft beantwoord de verwagting, die men daar van heeft gehad, alzo tot dus verre dieswegens niet dan een gedeelte van 't geen behoorde is ingekomen, en over zulks des Stads Finantie daar van maar weinig heeft geprofiteerd, in dier voegen dat de Diaconie en Godshuizen daar uit geenzints na behooren hebben konnen worden voorzien en gesubsideerd; terwyl het daar benevens geenzints buiten verwagting is, dat, vermits het absoluut onvermogen van veele Getaxeerdens, de Stad de omgeslagen Quote nooit in verre na ten vollen zal konnen bekomen, en alzo in allen gevalle daar omtrent merkelyke schade zal moeten ondergaan.

Dat het dienvolgende noch raadzaam, noch voordeelig voor de Burgery en Ingezetenen van deze Stad zynde, omme op den voorsz. voet voort te gaan, en daarenboven in maniere voorsz. ook ten uittersten ruïneus voor des Stads Finantie, mitsgaders tot een totaal verval van de Diaconie en verdere Godshuizen, hunne Ed. Achtb. de Heeren Raaden en Vroedschappen dezer Stad, door dat alles genoodzaakt waren geworden te denken op andere Middelen, tot herstelling en redres van de zo zeer vervallen Finantie, en dat welgemelde hunne Ed. Achtb. op het exempel van het geen hunne Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, op het geproponeerde van zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, Erf-Stadhouder, *omtrent de Gemeene Lands Middelen hebben geresolveerd, ook niets beter hadden weeten*

ten uit te denken, dan de gewezene Stads Exchynsen, als mede de verdere Recognitien, die ten behoeven van de Diaconie en andere Godshuizen zyn geheven geweest, met primo January 1750 wederom te doen innen en ontfangen, doch niet anders, dan door daar toe gestelde Collecteurs of Gaarders, die alle dezelve Rechten direct van Stads wegen ontfangen, en onder een modicq Salaris voor hunne moeitens zullen verantwoorden, als waar door zal zyn geïntroduceerd eene volkomen æqualiteit, in diervoegen, dat niemand meerder zal behoeven te betaalen, dan hy waarlyk zal verschuldigd zyn, en deszelfs meerdere of mindere Consumptie en Inslag volgens de Ordonnantien komt mede te brengen; alles nochtans met deze expresse uitzondering, omme de goede Burgery zo veel mogelyk is te gemoed te komen in haare bezwaaren, hoe zeer zulks echter niet dan met nadeel voor de Finantie gemist kan worden, dat de gewezene Exchynssen van de Stads Waag en van de Stads Ronde Maat geheel zullen zyn en blyven vernietigd, en met de introductie van de verdere Stads Exchynssen en Recognitien dezelve nochtans in het geheel niet zullen worden geheven, of dieswegens ietwes zal behoeven te worden betaald.

En dat ten voorsz. einde hunne Ed. Achtbaare de Heeren Raaden en Vroedschappen dezer Stad ook hadden doen nazien en examineeren de respective Ordonnantien, die voor deze omtrent de Stads Middelen, die geheven staan te worden, hebben gevigeerd gehad, en daar in ook hadden gemaakt en vastgesteld alle zodanige veranderingen, als tot het verminderen en vernietigen der Vrydommen, waar van veelen jouisseerden, dienstig en verder met de tyds omstandigheden, en met het doen collecteeren van dezelve, overeenkomende en absoluut van nooden waaren, zonder echter die Exchynssen en Recognitien zelve ten laste van de Burgery en Ingezetenen van deze Stad eenigzints te hebben bezwaard.

En nademaal hunne Ed. Achtb. de Heeren Raaden en Vroedschappen dezer Stad, om alle voorgemelde redenen, tot het doen innen en ontfangen met primo January 1750 van de gewezene Stads Exchynssen en verdere Recognitien, door de daar toe gestelde Collecteurs en Gaarders in maniere voorsz., hebben geresolveerd, en daar toe hebben gedraagen derzelver volkomen Consent: ZO IS 'T, dat myne Heeren van den Gerechte voornoemt, conform en met Advis van welgemelde Heeren Raaden en Vroedschappen, niet hebben willen nalaaten van dit alles door deze kennis te geeven aan de goede Burgery en Ingezetenen van deze Stad, met ernstige recommandatie niet alleen, dat een iegelyk, omme voor gealleguëerde redenen, en ter zaaken van den dringende nood zo van de Diaco-

nie en verdere Godshuizen dezer Stad, als van derzelver verdere Finantie, zich met primo January aanstaande in het betaalen van de bovengemelde Stads Exchynssen en Recognitien kwyten naar behooren, maar ook met last en bevel aan allen en een iegelyk, ten einde zich met den voorsz. eersten January, en vervolgens daar omtrent zullen hebben te gedraagen naar de respective Ordonnantien, welke van de voorsz. Stads Middelen zyn gearresteerd, en die binnen korten tot kennis van een ieder zullen worden publyk gemaakt, als op de Pœnen en Boetens, daar by tegen de Contraventeurs en Fraudateurs gestatueert.

Aldus gedaan en gearresteert den 27 *December* 1749, *present de Heeren, Mr.* Zacharias Steenis, *Hoofd-Officier*; Pieter Samuël Crommelin, Jan Heshuizen *en Mr.* Jacob Deutz, *Burgemeesteren*; *Mr.* Abraham de Pape, *Mr.* Jan van den Bergen, Salomon van Echten, *Mr.* François Benjamin Fagel, Antoni Kuits, *en Mr.* Jan van Styrum, *Schepenen der Stad Haarlem: en den* 29 *derzelver Maand, ten overstaan van de Heeren, Mr.* Zacharias Steenis, *Hoofd-Officier*; Antoni Kuits, *en Mr.* Jan van Styrum, *Schepenen der voorsz. Stad, gepubliceert*;

By my,

J. H. van DAM.

Na dat de Publicatie tegen de Pasquillen was aangeslagen, scheen die stoutheid gestuit; immers men vernam 'er geene in 't openbaar; doch de uitwerkzels van eene ongelukkige geemelykheid, verval van alle Subordinatie, en tegenkanting om 's Lands Lasten te helpen draagen, bleeken tusschenbeiden zo klaar, dat 'er niemand aan twyffelen kon, of men gaf de tong eenen vryen loop in 't oneerbiedig spreeken van de Regeering. Het goed vertrouwen was ten deele weg, en daarom niet wel mogelyk om den smaak van 't Volk te treffen: men was vooringenomen tegen de Collecte, die was, zo zy dachten, niet na zyn Hoogheids verkiezing; dat zommige op openbaare Plaatzen met verzekering verhaalden. Veele wierden 'er gestyfd door 't leezen van een Maandelyks uitkomend Nieuwsboekje, genaamt de *Groninger Nouvellist*; dat van 't begin der opschudding veel heeft toegebragt om het Gemeen tegen hunne Regeering door het geheele Land te verbitteren. Deze Schryver scheen in zyn Stukje van November na de smaak te schryven van zulke Lieden: althans de

de kleene Gemeente hield het voor een Orakel, en beleide daar op, zo men zeide, terſtond Comparitie, om het hunne Broederſchap voor te leezen, en verder te delibereeren.

Om alles toe te brengen, wat men meende te kunnen doen, en het Volk in ruſt te houden, verleende Burgemeeſteren aan de Stads Drukkers, op hun verzoek, vryheid, om een origineele Miſſive van zyne Hoogheid na te drukken: 't welk noch dien namiddag gedaan zynde, zonden zy 'er ettelyke na publyke Plaatzen, enz. om die onder Lieden van allerlei ſtand te doen bekent worden. Ook wierden 'er eenige van wegen de Heeren Burgemeeſteren den Krygsraaden toegezonden. Doch het was al verkeerd: men had echter de ſtoutheid om te zeggen: „ Dat de Brief valſch was; of, zo die al echt „ waar, zyne Hoogheid 'er toe gedwongen was geweeſt, die te „ ſchryven.

Gemelde echte Brief was dus luidende:

Erentfeſte, Wyze, Voorzienige, onze Lieve Byzondere, den Schout, Burgemeeſteren en Schepenen der Stad Haarlem.

Dewyl wy tot ons overgroot ongenoegen geïnformeerd worden, dat 'er zommige qualyk geïntentioneerde Ingezetenen binnen UE. Stad zouden onwillig zyn om de proviſioneele Taxatie, in plaats van de afgeſchafte Pachten, te betaalen, ja zelfs zouden trachten tegen te gaan; en dat 'er wyders onbetaamelyke diſcourſen zouden gevoerd worden, om de vaſtgeſtelde Collecte haatelyk te maaken, met bygevoegde bedreigingen, om de Perzoonen, die tot de Collecte gedeſpicicert en aangeſteld zyn, af te ſchrikken, niettegenſtaande de Collecte onder andere door ons aan haar Edele Groot Mogende is geproponeerd, om op die wyze af te ſnyden de Vexatien, dewelke onder de Pachten veel plaats hebben gehad; zo hebben wy gemeend niet te moeten ſtille ſtaan van UE. op het allernadrukkelykſt by dezen te recommandeeren en aan te beveelen, om volgens Eed en Pligt de hand te houden, dat de Taxatie richtig geint en de vaſtgeſtelde Middelen van Collecte naar behooren geïntroduceert worden; en wyders de noodige zorg te draagen, dat tegen de Autheurs van zodanige oproerige diſcourſen, als hier vooren is gemeld, ten naauwkeurigſte worde geïnquireerd, en ten rigoureuſte geprocedeert.

Waar mede, Erentfeſte, Wyze, Voorzienige, onze Lieve Byzon-

dere, wy UE. beveelen in Gods Heilige Protectie, UE. Goedwillige Vriend,

(Was getekend,)

PRINCE D'ORANGE en NASSAU.

's Gravenhage den 26 December 1749.

Ter Ordonnantie van zyne Hoogheid.

(Was getekend,)

J. de BACK.

Tegen den Nieuwjaars nacht zou men Tenten op de Groote Markt opslaan, en den geheelen avond Sterke Drank, zonder Pacht, uitventen, als zynde noch in het jaar 1749; en dan zou de Muitzugt, even na het slaan van 12 uuren, schielyk de prys verhoogen: als, zeidenze: „ Nu is 'er de Pacht weder op. Dus zou men de dronke meenigte aan 't woelen helpen. Men zou nochmaals Huizen plunderen, enz. Deze voorgewende bedreigingen deeden de Heeren van de Regeering alle voorzorg gebruiken. Ter beveiliging der ruste zyn 24 Mannen, zo Onder-Officieren als Gemeenen, met 2 hunner Commandeerende Officiers, tegen dien tyd, in onbekend gewaad, in de Stad gekomen; welke zich vervoegden ter plaatze daar zy des noods hunne orders te verwagten hadden. Dit scheen een ysselyk Toneel te voorspellen.

Men had de Trommels van de Burger-Tamboers aan de Huizen der Kapiteinen gebragt. Men gebood aan alle Godshuizen: dat elk de zynen in huis zou houden: ook wierd de Nachtwacht van Klapluiden verdubbeld, en den Onderschout *Kleinenberg*, en Dienaars van den Gerechte Pistoolen gegeeven: terwyl men andere middelen by de hand nam, ter beveiliging der Huizen, die meest gedreigt wierden. De Burger-Officieren hadden ondertusschen alle hunne mindere Officieren en eenige Schutbroeders afgevraagt: „ Wat men „ in tyd van nood van hen te wagten had? Eenige scheenen hunnen Eed onder eenige conditien gedaan te hebben; doch het antwoord der Onder-Officieren was doorgaans voldoende; behalven die van één Vendel. Het een en ander had die uitwerking, dat veele eenigzints vreesde tegen dien nacht; en wierd dien anders geldverschietende en woeligen nacht met zo veel stilte gesleeten, als men niet weet immer gezien of gehoort te hebben, 't Scheen

'T Scheen dat men in den Haag, door 't gerucht van alle deze verwarringen, bedreigingen, enz. zelve was aangedaan; en niet zonder reden bedugt, dat men de Collecte zoude kunnen in train brengen, en het derhalven noodzaakelyk waare, dat 'er tegen den tyd, dat men aanvang maaken zoude met de Peiling, eenige Militie in de Stad was: zelfs verhaalde men elkander daar, dat reeds 3 Collecteurs, eenige Militairen en ettelyke Burgers gesneuveld, en een Burgemeesters Huis onder den voet gehaald was. Om verdere gevolgen te stuiten, vermoed men, dat eenig Voetvolk ter scheepe geschikt was, om de Haarlemmer-Meer door te vaaren, en Vrydag, den 2den van January 's morgens voor de Boom der Stad te zyn, terwyl ter zelver tyd een Corps Ruitery by het opengaan der Groote Houtpoort zoude inrukken. Die ter scheepe gingen, wierden door het Vriezend weder belet; waar van de Ruitery onkundig, dien morgen quartier over 7 uuren, op hunnen bepaalden tyd, zynde ruim 50 Dragonders, de Groote Houtpoort inrukten. Vernomen hebbende na het Huis van den Wel-Ed. Groot Achtb. Heer Mr. *Jacob Deutz*, eene der regeerende Burgemeesteren, reden zy derwaarts. Zyn Wel-Ed. Groot Achtb. scheen hen met aandoening te zien, en uit vreeze voor de gevolgen, raade hy hen terstond weder ter Stad uit te trekken; zo dat naauwlyks een half uur verliep dat zy in en weder uitrukten.

Dit maakte onderwyle een merkelyke confusie onder de Burgers, welke dien nacht wacht gehouden hadden, en noch niet waren afgetrokken. Een gedeelte van die gewaakt hebbende Schutters, nevens eenige andere, quamen aan 't Huis van den Heer Collonel Mr. *Mattheus Willem van Valkenburg*; welke zy verzogten te spreeken. Zyn Wel-Ed. Gestrenge lag met de Koorts te bedde, doch liet 'er 2 by zich komen. Hun verzoek was: „ Dat hy order zou geven, om „ de Poorten te sluiten. Doch hy wees hen na den Heer President-Burgemeester Mr. *Justus Witte*; aan wien het stond deze order te geven. Niets was te stuiten; zo dat zyn Wel-Ed. Groot Achtb. dit zyn gang moest laaten gaan. Het ty liep van stonden aan in de ongestuime hersenen van dit Volk zo sterk, dat zy reeds omtrent 9 uuren de Poorten slooten, en Wacht zetten by de Groote Hout-, Zyl-, Kennemer- en Spaarwouder-poort. Door de overige kon men in 't geheel niet, door deze bezwaarlyk nu en dan iemand door gaan. Zelfs Passagiers met de Postwagen van Amsterdam na den Haag, met

Sauve Garde voorzien, wierden niet dan met moeilykheid doorgelaaten. Aan de Groote Hout-poort had men de Schel losgemaakt, op dat van buiten geen gerucht kon gemaakt worden. Dus hield men, den geheelen dag door, Hekken en Poorten belemmert, terwyl in de Stad de beweeging van uur tot uur vermeerderde.

Men begon des morgens de Peiling; om dus de Collecte te doen doorgaan. Na dat men reeds by eenige Tappers daar mede aanvang gemaakt had, zonder eenige tegenkanting, en nu daar mede bezig was in de Herberg de Goude Leeuw, (daar men de Peilders bescheiden ontfing) staande in de Zylstraat, vergaderde voor dit Huis een groote hoop Volks, welke het zeer geladen hadden tegen deze Peilders. Zy eischten hen ten Huize uit, en dreigdenze met stokken en bitze woorden; zelve, zegt men, dat eenige doen aan dreigen hegten; welke indrukbaare vermaaningen zo veel invloed hadden, dat heel spoedig de Collecteurs, Deurwaarders, en hunne Medestanders de vlucht namen. Waar van dien dag met de Postwagen, die van Amsterdam na den Haag doorryd, kennis wierd gegeeven aan hunne Ed. Mogende, de Heeren Gecommitteerde Raaden.

De Burgers, die de wacht hadden, en anderen die zich by dezelve voegden, waren op het Stadhuis verzameld, en verwagten daar de komst der Heeren Burgemeesteren; wien zy 's morgens reeds aan hunne Huizen hadden lastig gevallen, en verscheidene onbetaamlyke woorden toegebragt; inzonderheid den gemelden Heer Burgemeester *Deutz*; die plechtig had moeten verklaaren, dat hy van de komst der Militie niets wist. Doe de Heeren vergaderd waren, riep men om gehoord te worden.

Burgemeesteren deeden hen verklaaren: „ Dat zy van de komst „ der Militie niet wisten, en zy allen raaden zouden in stilte te ver- „ trekken, en na hunne huizen te gaan. Dat hun Wel-Ed. Groot Achtb. dit met waarheid konden zeggen, houden wy zeker, alzo door een geloofwaardig Perzoon verhaald is, dat eenige dagen te vooren, uit voorzorge, buiten kennisse van hun Ed. Groot Achtb., door de Hooge Regeering in den Haag, in alle stilte, eenige Militaire zo Opper- als Onder-Officieren, alhier waren afgezonden, en in zekere Herberg logeerende, om een waakend oog op het gedrag der Muitzieke te houden; en per Missive daar van kennis hebbende gegeeven; en mogelyk dreigende woorden voor daadelykheden gebrieft hebbende, heeft de gemelde Hooge Regeering geoordeeld

het

het noodzaakelyk te zyn Militie herwaards te moeten afvaardigen.

Maar een uit den hoop gaf spoedig zyne begeerte voor allen te kennen: „ Men moest de Vendels laaten opslaan, en ieder gelegent-„ heid geeven, dat hy zyn bezwaar konde inleveren. 't Welk een ander toestemmende; en verder de Gemeente voorgesteld, wierd ja, ja! geroepen. Eenige gewapende Burgers, doch van een Vendel dat de wacht niet had, quamen van 't Stadhuis, en zo by den Heer Collonel Mr. *Mattheus Willem van Valkenburg*, begeerden dat zyn Wel-Ed. Gestrenge order zou geeven, om alle de 8 Vendels op te slaan. Doch dien Heer weigerde dit in den beginne: waar op zy zeiden: „ De Heeren Burgemeesteren hadden reeds daar toe verlof gegeeven. De Heer Collonel begeerde dit van hun Wel-Ed. Groot Achtb. zelve te hooren; gelyk hy ook verneemende, dat Burgemeesteren niet langer den stroom hadden kunnen tegen houden, order gaven, om alle de 8 Vendelen in de Wapenen te brengen.

Hier op deed men den Trom roeren, en ieder Vendel op zyn Vergaderplaats brengen. Waar na ieder Officier met den zynen na 't Stadhuis trok, en telkens een Vendel, 't een het ander volgende, zich op de Zaal gesteld hebbende, wierd door den Heer Pensionaris *Gillis*, ten bywezen der Heeren Burgemeesteren, die uit hunne Kamer gekomen waren, voor de Baluster die aan de Trappen is, waar langs men van de Zaal opgaat na de Kamer der Heeren, aan hen in 't zaakelyke gezegt: „ Dat hy uit naam en van wegen de Hee-„ ren Burgemeesteren hen zeide, dat hun Wel-Ed. Groot Achtb. „ verklaarden, dat zy altoos hadden vertrouwd, en noch vertrouw-„ den op de Assistentie hunner Goede Burgery; dat zy volstrekt en „ plechtig verklaarden op den Eed, die zy aan den Lande hadden „ gedaan, en al wat dierbaar was, geene Militie te hebben ver-„ zogt, en van derzelver komst niet te weeten: hadden zy bezwaar, „ men kon na den Doele trekken, en Gedeputeerden zelve na zyne „ Hoogheid schikken; vermits zy toch meenden, dat de maatrege-„ len van dien Vorst met de hunne verschilden. Wat hen Burge-„ meesteren betrof, zy zouden ook den volgenden morgen eene „ Deputatie zenden, om verslag dezer gebeurtenis te doen. Deze Aanspraak wierd van eenige, die zich stoutelyk vooraan gesteld hadden, gansch oneerbiedig en onheus beantwoord.

Hier op zyn alle de Vendels, een voor een, na den Doele getrokken. Daar zynde, hebben eenige uit ieder Vendel 6, dat is 48

 Per-

Perzoonen, benoemd, uit welke men daar na 8 zouden verkiezen of opwerpen, om als Gedeputeerden den volgenden morgen, als de Heeren, na den Haag te vertrekken.

Op den Doele zynde, waren de Heethoofden met allen yver bezig om Propoſitien te ontwerpen, Requeſten op te ſtellen, enz. Uit alle verwarringen ſchoot 'er eene uit den hoop, welke alle Officiers en Burgers verzogt, op de Zaal te komen. Hy, als Spreeker, zou zyne wel opgeſtelde Bezwaarniſſen voorleezen, zette zich ten dien einde in poſtuur, verhefte zyn ſtem, en deelde de Gemeente dus het Project mede van zyn Requeſt. „ Wat dunken, vroeg hy, de „ Burgers hier van? en voegde 'er by: „ Voor my, ik zeg 'er van „ harte ja op! kloppende op zyn borſt. Verſcheidene van zyn aanhang riepen met hem: „ Ja, ja: Vivat Oranje! Deze toejuiching ſcheen een ander Patriot, die van een beproefden yver tot Redres was, wat te na te komen; verzogt mede ſtilte, en las met betaamelyke deftigheid zyn ſtuk Werks mede voor: het was met alle de termen eens Praktizyns opgeſteld: doch kon geen tegenſpreeken of oploszingen veelen. Men kon uit hoofde van zo veele druktens, als 'er waren, niet al te wel over de zaak oordeelen: zo datze beide eenige aanhang kreegen; en endeling vielen de meeſte voor het eerſte Stuk, om dat het kort en duidelyk was, voor die niet verre konden zien, en min oordeel bezaten.

Dit zo genaamde Requeſt is dan door alle de Vendels, welke in vervolg op den Doele verzamelden, telkens voorgeleezen, en met weinig verandering, van die zulks toeſtemden, * goedgekeurt: maar vermits het veele oogen paſſeeren moeſt, waar van verſcheidene gaarne blyken van hunne ſcherpziendheid gaven, en 'er juiſt de beſte ordere niet kon gehouden worden, was het 's nachts omtrent een uur eer men klaar raakte, en het Stuk in order getekend was. De benoemde 8 Gedeputeerden gingen eindelyk na huis. Veele van die Lieden maakten zich een verbeelding van die Commisſie, dat dezelve maar weinig verſchilde met die der Heeren: zy beloofden zich niet

* *Goedgekeurt.* Den Schryver vergiſt zich hier grootelyks: deze Goedkeuringe moet hier alleen verſtaan worden van de zulke, of die niet gaarne 's Lands Laſten begeerden te helpen draagen; of die niet verſtonden wat het zogenaamde Requeſt al behelsde; te meer, alzo den Leezer op den Doele, die geen tegenſpreeken kon veelen, het zelve geleezen hebbende, daar mondeling byvoegde: „ En dat 'er noch aan manqueerde, „ zoude hy 'er wel by voegen! Zo dat geen Eedbetrachtend Burger, die omtrent weet wat hy doen of laaten moet, portie of deel heeft begeeren te neemen in dit Muitzieke Requeſt, veel min heeft helpen goedkeuren.

niet minder, dan het Logement van de Heeren van Haarlem in den Haag te zullen betrekken, dus in fatzoen zyne Hoogheid hunne Stukken over te geeven, en zyn Perzoon van naby te zien; waar toe zekere Boodschap, door deze Lieden verkeert verstaan, gelegenheid kan gegeven hebben.

's Nachts ten half 2 uuren wierden eenige van die gewapende Requestmaakers, of uit eigen authoriteit, of door noodzaaking van andere, gezonden na het Huis van de Stads Drukkers: deze bragten zy de Copy van hun Request, en gaven order: „ Dat het aanstonds „ moest gedrukt worden, en 's morgens voor 8 uuren gereed zyn, „ alzo de Heeren Gedeputeerde Burgers het zelve als dan mede na „ den Haag moesten neemen. De *Enschedé's* maakte eenige voorwendzels, om van dat werk ontslagen te zyn: „ 't Quam wat ontydig; zy hadden geen Letterzetters by de hand, enz. Doch die zwaarigheid namen zy aanstonds weg: „ Zeg ons, zeidenze, waar „ zy woonen, dan zullen wy hen wel ten bedde uithaalen, enz. Het Request noemdenze, met permissie der Heeren Burgemeesteren, en uit naame der gantsche Burgery: welk laatste onwaarachtig was.

Men zag, zo 't ons voorquam, 't een en ander aan, om dat men het voor een minder quaad hield, dan de gevolgen, die 'er te wagten waren, als men het trachten te beletten. Hoe 't zy, ons dunkt, 't was zo verre gekomen, dat dit Volk moest in beweeging gehouden worden, tot dat men gelegenheid over liet tot herhaalde Ordres, om de Militie te laaten aanrukken. Ondertusschen waren zommige dier woelachtige Burgers met hun spoorloos Request zo wel in hunnen schik, datze opentlyk uitriepen: „ Het zal nu wel gaan; het is „ 'er nu al door! enz. Hun Request was van dezen inhoud:

Aan zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere PRINSE van ORANJE en NASSAU, onze zeer geliefde Erf-Stadhouder, enz. enz. enz.

Geeven (met permissie van de Edele Groot Achtb. Heeren Burgemeesteren der Stad Haarlem) de ondergeschreve Gedeputeerden, uit alle de Vendels en in naame der gantsche Burgery, op het allerootmoedigste te kennen: Ten eersten, verzoeken en smeeken de Supplianten, dat zyne Doorluchtige Hoogheid zo goed gelieft te zyn, om te wezen Opper- en Generaal-Financier, voor zo verre deze Stad aangaat.

Ten tweden, dat de Collecte over de Middelen van Consumptie, enz. geheel mag worden vernietigd, en in deszelfs plaats mag worden gesteld een ander draaglyk Middel; zynde dit ingevolge de beloften van haar Ed. Groot Achtb. de Heeren Burgemeesteren en van zyne Excelentie den Heere Baron van Grovestins, *in den Naame van UE. Doorluchtige Hoogheid aan ons gedaan.*

Ten derden, dat de Executie geheel en al mag achter blyven, en een generaale Doleantie mag worden toegestaan, op dat een iegelyk als dan na zyn vermogen, en in consientie, zoude kunnen betaalen; het geen wy als getrouwe Onderdaanen en Burgeren zullen nakomen.

Ten vierden, dat de Officien mogten worden verkogt, of met zodanige lasten, ten behoeven van deze Stad, bezwaard worden, als UE. Doorluchtige Hoogheid tot deze Stads nutte en voordeel zoude gelieven goed te vinden.

Eindelyk verzoeken de Supplianten UE. Hoogheid zo goed gelieft te zyn, om ons het Antwoord hier op in Geschrifte tot hunne verantwoording over te leveren.

Haarlem den 2 January 1750.

En was ondertekend door 8 Gedeputeerden, uit iedere Compagnie of Vendel een.

Terwyl het dus op den Doele in geduurig woelen was, en het ieder stil Burger te benaauwd gemaakt wierd, was het hier onder de wacht houdende ook in geduurige verwarring. Dan hoorde men deze, dan geene tydingen. Dan waren 'er partyen Ruiters voor de Zylpoort, dan by de Groote Hout-poort gezien; dan hoorde men, dat 'er Ammunitie wierd aangevoerd, en in de Stads Stal, even buiten de Groote Hout poort, als een Magazyn aangebragt, enz. Omtrent 7 uuren trok eenige Manschap uit, die de Wacht hield, en hunne Officier te vergeefs om order tot dergelyke expeditie had gedrongen; zy rukten in 't wilde aan, en eischten de Stal open; daar onder en boven, en in en onder 't Hooi gezogt hebbende, zy, zonder iets te ontdekken, weder na binnen trokken.

Van gelyken verhaald men, dat 3 a 4 van die gewapende Heethoofden, dezen zelfden avond, in zekere Herberg instooven; daar zy eenige Officiers vonden, onder welke was de Heer Generaal-Major *Cornabé*, doch voor hen onbekend: hier vondenze nu die 't hen doen zouden, en hunne zotte drift bragt hen derhalven tot verscheidene onbetaamlykheden.

De

De meeste tyd der nacht wierd met arbeiden hier en gints aan de affaires der Stad doorgebragt: op Zaturdag, 's morgens omtrent 9 of half 10 uuren, kort na dat de Heeren waren uitgereden, reden ook deze 8 Gedeputeerden uit, met blymoedigheid en toejuiching hunner Medestanders. Hunne Naamen zullen wy, als niets ter zaake doende, om dat 'er noch verscheidene van in leeven zyn, en andere redenen, voorby gaan. Een oud Patriotje, toegeschooten zynde, zo als de Wagens afreden, riep met een ontroerden geest: „ Daar „ gaan onze Vaders, onze Vaders! Hy zwaaide het Hoedje over 't hoofd, en riep: „ Vivat Oranje! Dit Hoed over 't hoofd draaijen en geroep van Vivat Oranje, wierd ook gedaan door de Schutters van 't Blaauwe Vendel van de Cluveniers Doele, welke doe voor 't Stadhuis de Wacht hadden, en aldaar de Parade maakten.

Dezen Zaturdag voormiddag hield men de Poorten gesllooten en bezet, doch men liet een ieder door, na hem behoorlyk of onbehoorlyk onderzogt te hebben. Tegen den middag quam een Luitenant van de Militie, genaamt *Roepel*, te paard voor de Groote Hout-poort, (die naderhand voor deze en andere ontmoetingen, een Acte als Kapitein heeft gekregen;) welke binnen het yzere Hek wierd gelaaten, doch daar, tusschen Hek en Poortdeur zynde, ondervraagt wierd. Deze verantwoorde zich met Brieven te vertoonen van zyne Doorluchtige Hoogheid aan de Regeering, en begeerde dus niet opgehouden te weezen. Maar, neen, men geloofden, dat hy een Spion was: men deed hem van 't Paard klimmen, wierd binnen gelaaten, en zyn Paard buiten 't Hek geleid. Deze Officier wierd door een Kapitein d'Armes en 4 a 6 Schutters geëscorteert, eerst na den Heer Burgemeester *P. S. Crommelin*, en van daar na den Heer President-Burgemeester Mr. *J. Witte*, met een geschreeuw van Jongens achter hem: ieder was nieuwsgierig wat tyding hy brengen zoude; waar van zy het nette niet kundig wierden: niettegenstaande zy volstrekt begeerden, dat hen de boodschap der Luitenant bekend wierd gemaakt. Deze bragt mede het Patent zyner Doorluchtige Hoogheid, waar by de Magistraat wierd verwittigt van de aankomst der Militie. Deze Heer, zyne Brieven hebbende overgegeven, wierd door 't voorschreve Commando geleid na het Stadhuis. Hier raakte hy op de Justitie kamer, daar de wachthoudende Officieren van 't Blaauwe Vendel zich bevonden, daar hy van hen minnelyk behandelt, en eenige Ververschingen gegeeven wierd. Zy

 be-

beklaagden hem, wegens de hoon die hy had ondergaan; en nadien deze wachthebbende Officieren ten uitterste voor zyn Perzoon bekommert waren, bedachten zy alle wegen om hem te beschutten; na overleg vonden zy goed, eene der Stadhuisveegsters op te zoeken, en gevonden zynde, verzogtenze haar om de Deur van Burgemeesters Kamer te openen, en deze Luitenant te brengen op een Vertrek in zekerheid; welke dan door haar, over de Kamer van Burgemeesteren, geleid wierd by de Cipier van 't Gevangenhuis: alwaar hy zich zo lang heeft verborgen, tot dat de Militie in Ordre de Bataille op de Groote Markt stond, wanneer hy zich van daar by hen vervoegde.

Kort na dezen tyd vermeerderde het gerucht, en vervolgens kreeg men vaste tyding, dat het Krygsvolk naby was; welke voornaamste gebeurtenis quartier over 2 uuren met de daad bevestigt wierd.

Eenige Officiers quamen van den Heeren Weg af vooruit, en allereerst in 't gezicht dier stoute Burgers, die tusschen Hek en Poort hunne Wacht hielden. Welke doe bestonden in een Corporaal en 4 a 6 Schutters; dewyl de wachthebbende Officieren zorg droegen, dat de Posten weinig bezet en zonder ordre waren, om aan de Militie gelegenheid te geeven des te beter en zonder zwaarigheid binnen te komen; want men luisterde doe na geene goede ordres; de geringste Schutters waren doe Bevelhebbers, en niemand was machtig hen tot reden te brengen: deze Corporaal dan met zyne Schutters retireerden na binnen, liepen na het Stadhuis, en lieten de Poort voor hen, die ze wilden bewaaken of openen.

Deze Militie stond onder bevel van den Heer Generaal-Major *Cornabé*. De Officiers eenige weinige minuuten over 't Plein voor de Groote Hout-poort wandelende, trok het Voetvolk van den Heere Weg regts af, langs de Baan, in de breedte van het Plein, en de Dragonders (die daags te vooren waren in en weder uitgetrokken) zetten zich achter het Voetvolk: terwyl de Officiers de gelegenheid der Stad van daar waarnamen.

In deze order trok, na weinige oogenblikken, de Major *du Perron*, en 20 Mannen, met sterke schreeden tot voor de Poort. Tot aan het Hek genaderd zynde, riep hy driemaalen met een sterke Krygsmans Stem: „ Dat men de Poort zou openen! Op welk roepen, het Klinket of kleine Deur van de Poort geöpent wierd, en met eenen Snaphaanschoot op den Officier en zyn Volk losgebrand.

De

De Heer *du Perron* beval terstond dat men vuuren, en dus met 20 keelen prompt zou antwoorden. By deze 20 Mannen, waren 'er 4 met Bylen en Koevoeten voorzien, welke te werk gingen, met zo veel bedaartheid, als of 'er Vuur noch Volk meer te vreezen was. Zy forceerden met den Koevoet het Slot, 't welk aan het yzer Hek was, en kreegen 't spoedig open.

Ondertusschen was een der hooge Officieren, met eenige Gemeenen, gegaan in den Houttuin van *P. Voorhelm Simonsz.*, welke by de Poort is; zo verre men vernam, zagen zy rond wat Gereedschap daar was te vinden, en namen met zich eene Byl en 3 Dissels. Terwyl zy daar noch waren, scheen 't in overleg, als het met de Poort te openen niet schielyk lukken wilde, of men dan ook eene Brug over het Water slaan kon, om door behulp van eenige Molenroeden, die daar lagen, met Planken, die mede gevoerd wierden, gemaklyker het kleine of Waterpoortje te kunnen openhakken. Doch het gemelde Pelotton, 't welk het Hek had geöpend en voortgerukt was, kreeg ook in de Deur of Klinket eene opening; 't welk losgemaakt zynde by het Slot, men 'er door ging; dewyl 'er geen Ordres tot tegenstand was gegeeven.

Terwyl men bezig was van buiten deze Poort te forceeren, quam eenig verschrikt Volk, allerlei gering zoort, die zulke vreezelyke wezens vertoonden, als of 't gevleeste D...... waren, na het Stadhuis, tot de wachthoudende Burgers loopen, schreeuwende: „Waar „ blyfje nu met Kruit en Loodt! Komt af, jou Verraaders! enz. trekkende, als Verwoeden, het Hair uit hunne hoofden, smeeten de Hoeden en Mutzen op de grond, en stampten die met voeten, enz. Maar niet verhoort wordende van de Welmeenede, verdweenen zy allengskens voor 't aannaderende Krygsvolk, als Raazende, met een verward geroep: „ Gooit met Pannen van je daken op die „ D......!

Een naauwkeurig Ooggetuigen van dit alles, berigte, dat 'er, voor noch de kleine Deur der Poort was open gehakt, tusschen de opening, welke 'er was tusschen de groote Deuren, nu en dan een Schot van buiten na binnen gedaan is, om daar ruim baan te maaken. Een stoute en aankomende Jongen, die reeds by de Plundering zynen ongeschikten aard getoond had, en verscheidene maalen met Steenen by de Poort was geweest, was door dit schieten eenigzints verzet, en aan 't wyken: maar by de korte Houtstraat zynde, omtrent

trent 40 Roeden van de Poort, wierd door een Kogel getroffen, dat hy zyn linker Oog verloor; welke Kogel, na verloop van 3 a 4 maanden uit zyn Neus viel. Een ander, omtrent ter zelver plaats staande, wierd door eenen Kogel van vooren een stuk van den Schoen geschooten, zonder iets verder van den Voet te beschadigen. 't Welk de eenige Schooten zyn, die 'er by ons weeten, te dier plaatze emand quetsten.

Geen tegenstand ter waereld is 'er voorgevallen, ten zy men daar voor wilde rekenen, dat eenige Vrouwlui en Jongens, doe de Poort noch toe was, nu en dan met Steenen van binnen tegen de Deuren aangooyden, en men 3 ledige Genever-stukken van voor het Huis van eenen Distellateur nam, en roldeze voor de Deuren van de Poort. Uit welk gedrag veel eer kan opgemaakt worden, dat geen Lieden van eenige doorzicht zich met dien tegenstand bemoeid hebben. Het was voor alle ordentelyke Burgers gevaarlyk eenige raad te geeven, om dat de Burger-Compagnien vol slegt Volk waren, die de naam van Schutter onwaardig zynde, alle die onbehoorlykheden bedreven, hebbende zy het Schuim des Volks tot een rugsteun, en alle wie hen tegensprak, wierd by hun Verraader genoemt. Elk begaf zich in huis, en ontweek de gevaaren.

Zo dra de Militie de kleine Deur van de Poort inquam, zagen de voorste voorzichtiglyk na alle kanten, of 'er ook Gewapend Volk stond; doch geene verneemende, werd Vivat Oranje geroepen! Men ging terstond te werk, om door houte Wiggen, en ander Gereedschap de Slagboomen, die de groote Deuren geslooten hielden, los te wrikken; zo dat men omtrent quartier voor 3 uuren de Poort geheel open had, en dit Corps vooruit, en het ander Voetvolk vervolgens, de Stad inrukten. De Ruitery hield zich eenigen tyd achter, naby een quartier uurs.

Een Vrouwmensch, die ook met yver nu en dan eenen Steen tegen de Poort geworpen had, schoof, doe zy merkte dat het ernst begon te worden, achter eene der Vleugels van de Poort, by de Vest. Zo dra de Militie inquam, veranderde zy van toon, haalde de Muts van 't hoofd, draaide dezelve op de hand, riep: „Vivat Oranje! en pakte zich daar op aan eene zyde.

Byna alle Burgers hadden uit vreeze hunne Huizen gesloten; 't gerucht en die vreeze was terstond door alle straaten. De Burgers, die in confusie waren in de Wapenen gekomen, liepen gints en her-

waards,

waards, doch meest na huis; zelve onder die, welke van hunne dapperheid braaf hadden opgesneden. De Stad was in alarm, de Tamboers wierden gedwongen de Trom te roeren, 't welk de een kort, den ander langer deed, na hunne vreeze was voor de gistende gemoederen, welke hun aandrongen. Een van hen riep: „ Heb ik „ 'er niet de D.... van, ik slaa Alarm, en daar komt geen Mensch! Althans ieder hing weder de Trommel op den schouder, en liep na huis. Alles was buiten ordre, en als onder elks Commando. Daar waren 'er die met geweld zyn doorgedrongen in de Groote Kerk, en de Brandklok klepten, terwyl zy vervolgens in het Klokhuis de Doodklokken en alle andere Klokken luiden; als het uiteinde van allen tegenstand.

Ondertusschen was de Postwagen of wel twee aan, welke op den zelfden tyd van Amsterdam na den Haag waren afgereden, en na weinig tegenstands, in de Stad gekomen. Genadert zynde tot in de Anegang, naby de Houtstraat, wierd den Passagiers gezegt: „ Dat „ zy de Groote Hout poort niet zouden kunnen uitkomen, vermits „ de Militie reeds voor de Stad genadert was, en bezig met op de „ Poort te vuuren: wilden zy de Stad uit, best ware het om na de „ Zylpoort te ryden. Daar toe spoedig besloten hebbende, quamen zy op de Groote Markt, tot voor het Stadhuis. 't Scheen dat het Gezelschap op de Wagens in kleedy iets gemeens had met Militaire Officiers, en wat nieuwsgierig uitzag; althans het oog der ontstelde Burgers viel 'er op; en een kleen Detachement derzelve van 10 a 12 deed hen stil houden. Zy hadden de Bajonet op de Snaphaan, en hielden 't, dat deze Officiers waren; zy moesten in arrest; zelf een van hen dreigde den Heer Professor *Rukker*, die vooraan zat, zyn Bajonet in 't lyf te stooten. Dien Heer zeide: „ Gy zult „ het niet doen; wy zullen vrywillig van de Wagens gaan. Dit stonden zy zonder tegenspraak toe, en geleiden die Heeren na 't Stadhuis; alwaar zy eenigen tyd, geduurende de confusie, zich moesten ophouden. De Wagens wierden met eenig Geleide weder na de Spaarwouder-poort gebragt, van waar zy gekomen waren.

Onder alle deze verwarringen avanceerde de meergemelde Major *du Perron* met zyn kleene Pelotton vooruit. Komende aan het Verwulft, stond een onbezuist karel, welke hem toeduwde: „ Zo als „ je 'er ingekomen zyt, zal je 'er weder uit raaken! „ Links om, „ zeide de Heer *du Perron*, pakt hem. Hy, trachtende op een stoep

te wyken, raakte eer hy het dacht, in hunnen kring geſlooten, en moeſt tuſſchen de Gelederen mede voort; doch verder de Groote Houtſtraat door marcheerende, joegen zy hem aan de Anegang weg, onder bedreiging, zo hy weder quam.

Desgelyks zag men 2 a 3 Burgers, welke met hun Geweer na huis ſtapten over het zelve Verwulft, op de Stem: „ Met uw Geweer na „ huis toe! den draf opneemen.

Van meer belang was de nadering van dit Corps, doe zy aan 't einde van de Houtſtraat naby de Groote Markt quamen. Weinige, 4 a 6 meent men, van de dolſte en onverzettelykſte, die zich als raazende Menſchen gedroegen, verzetten zich tegen deze aannadering; zy vertoonden zich, telkens gaande en komende, voor 't Gat van de Groote Houtſtraat, ſcheldende en raazende op de Militie, enz. 't Aannaderend Pelotton onder hun bereik komende, loſte een van hun zynen Snaphaan, zonder nochtans iemand te quetzen. De Heer *du Perron* riep, met den Degen in de vuiſt, en herhaalde het verſcheidene maalen: „Mannen, legt het Geweer neêr, of je bent Mannen des doods! Dit niet helpende, gaf hy order om te vuuren; 't welk het eerſte Gelid deed; zynde zyn Pelotton in 3 Gelederen geſchaart. Niemand der Burgers wierd door deze ſchoot getroffen; zo dat men giſte, dat dezelve met los Kruit, om ſchrik te maaken, geweeſt is. Niettegenſtaande dit alles, bleven 2 a 3 in deze verſchrikkelyke woede, en vertoonden zich weder voor de opening der Straat, gereed om los te branden. *Du Perron* zich in de noodzaaklykheid ziende, gaf order, om onder den voet te ſchieten die tegenſtond; 't welk terſtond met de daad beantwoord wierd. Eenen *Cornelis de Nys*, welke weder avanceerde, om den hoek op de Markt, na de zyde der Groote Kerk, tot voor de Houtſtraat; doch zo als hy zich vertoonde, trof hem een Kogel in 't hoofd, dat hy dood ter aarde viel.

Verſchrikkelyk zyn de gevolgen, wanneer men zich aan zyne driften over geeft. Deze *C de Nys* was van een goede Familie. Hy zelve had te vooren een Zadelmaakers Winkel gehad, doch was 'er uitgeraakt, en werkte thans als knegt. Hy was veelmaalen vermaand, zich minder driftig te toonen; maar vrugteloos; byzonderlyk was hy dezen geheelen dag als een raazend Menſch, zyn leeven verſpreekende, zo 'er Militie inquam. Men verhaald, dat zyne Vrouw hem op de Groote Markt, korts voor zyn ongelukkig einde, noch aan-

aanfprak, en bad, dat hy doch met haar wilde gaan, en om haar en zyn Kind denken: doch alles te vergeefs. De Onderfchout *Kleynenberg* riep hen toe, die zich hier te weer ftelden, in gevaar van zyn leeven: „ Dat zy doch hun Geweer zouden nederleggen! Maar hunne driften werkten fterker, dan dit alles.

Doch, om 't verhaal te vervolgen, zo als de gemelde *C. de Nys* doodgefchooten was, avanceerden 2 zyner Spitsbroeders; een derzelver leide aan, doch zyn Snaphaan weigerde, en retireerden zonder getroffen te worden; doch den ander, genaamt *Frans Koenronk*, wierd door een Kogel in de buik gequetft; waar op hy neêrviel, en vervolgens op handen en voeten kroop op de ftoep van het Ooster Hoekhuis, alwaar hy met zyn hoofd op zyn regter arm en op de bank ruftende bleef zitten. De Heer *du Perron* geen tegenftanders meer ziende, gaf order aan zyne Sergeanten van de Markt te recognoffeeren; waar op zy fchoorvoetende om de Hoekhuizen der Markt quamen zien, en daar niemand vindende, rukte voorfchreve *du Perron* met zyn Pelotton, dat de Duim op den Haan had, op de Markt; zyn 4 a 5 Sergeanten volgden achter 't Pelotton, en komende op de hoogte der Goot, wierd op 't Pelotton regts en links van de hoeken der ftraaten gevuurd; *du Perron* liet ook regts en links vuuren, doch man voor man, zo dat als hy op zyn regter zyde befchooten wierd, dan wees hy met zyn Degen daar heen; waar op dan een der Soldaaten uit de Gelit-linie 2 a 3 paffen rukte, en fchoot na hem die gefchooten had; dit vuuren gefchieden al avanceerende, tot aan de overzeide der Markt, doe wierd halte gehouden, in welk marcheeren na giszing 8 a 10 Schooten zyn gedaan: onder dit vuuren is 'er een Man, genaamt *Michiel van Beyeren*, by zyn Huis zynde, ongelukkiglyk doodgefchooten, welke in de Schoolfteeg woonde, en met zyn Geweer na huis meende te gaan. Ondertuffchen dat de Heer *du Perron* met zyn Pelotton over de Markt marcheerde, wierd een zyner Sergeanten, achter het Pelotton en op de hoogte van de Goot der Markt zynde, van de zyde der Koningkftraat, met een Kogel door en door gefchooten; doe hem die door de borft vloog, viel hy met beide de beenen op de grond, doch zyne regter hand gebruikende, fprong hy byna zo fchielyk op als hy gevallen was, kuijerende noch 4 a 6 minuuten, maar doe ging hy tuffchen 2 Sergeanten na de Stads Chirurgyn *Jan Ledegang*, en liet zich verbinden. Doch voor dit gefchieden, gingen de Sergeanten na de Doode en Gequet-

 fte;

ste; den een raapten een Snaphaan op, die by 't Lyk van *C. de Nys* lag, welke hy met twee slagen de Kolf afsloeg, en vervolgens de twee stukken weg wierp: doe na *Frans Koenronk*, die in de voorige staat noch op de stoep ruste, welke hy de Degen van de zyde rukte en verbrak.

Een weinige tyd daar na, wierd gemelde *F. Koenronk*, door Lieden met holsblokken geschoeit, mede na de Stads Chirurgyn gedraagen; verbonden zynde, na zyn huis gebragt: maar quam den volgenden dag te sterven.

Dit zyn, behalven een der Soldaaten, die ligt in zyn been gequetst wierd, alle de dooden en gequetsten die in deze rencontre opgeteld zyn, en hier mede raakte de troubles ten einde.

De Heer *du Perron* met zyn Pelotton aan de Noordzyde der Markt halte gehouden hebbende, avanceerde de overige Infantery, zo Hollandsche als Zwitzerse Gardes, en posteerde hen naast het Peloton van de Heer *du Perron* in Ordere de Bataille in een regte linie; daar na posteerde de Garde Dragonders zich voor het Koffyhuis van de Weduwe *Jacob van Vaarle*, alle met 't front tegen 't Noorden; vervolgens wierd door een Detachement Voetvolk 't Gat van de Groote Houtstraat gestopt. Na dat nu 't Voetvolk zich op een linie geposteert had, ging de Heer Luitenant *Jan Merkman* by derzelver Officieren, een weinig daar na den Heer Kapitein *Jacobus Vermeulen*, en kort daar na zyn Ed. Zoon, als Vendrig, de Officieren verwelkomen: waar op de Militaire Luitenant, de Heer *Braakman*, met hen ter Hoofdwacht op de Justitikamer quamen; in 't passeeren over de Zaal van 't Stadhuis verzekerde hy de aldaar waakende Schutters, van de vreedzaame meening der Militie: doch hy wierd 'er maar passelyk vriendelyk ontvangen.

Vervolgens verzogt de Burger-Adjudant, de Heer *Daniël de Burlet*, aan de Heeren, die met de Postwagens aangehouden waren, hunne reis te vervolgen: dat zy op de eerste noodiging weigerden: doch hy hen verzekert hebbende, hen buiten zwaarigheid te zullen geleiden voor 't front der Militie, zynze hem gevolgt, en hebben zonder kommernis hunne reize voortgezet.

Men moet tot lof van deze Expeditie zeggen, dat dezelve met alle omzichtigheid en bescheidenheid is uitgevoerd. De Heer Commandant *Willemsdorf*, (die 't Jaar te vooren zyn Volk ook in Zaandam bragt) had allen den zynen gelast het Kruit van de Pan te blaa-

zen,

zen, om zo veel doenlyk was, behoudens de voorzichtigheid, alle ongelukken voor te komen.

Ondertusschen week elk op het gezicht dezer akelige, en voor ons ongewoone dingen. Het Corps nam het Geweer, dat door confusie als anderzints op de Markt wierd gevonden, en sloeg het aan stukken.

Om ons verhaal niet af te breeken, hebben wy tot noch toe onaangeroerd gelaaten de moeilykheden en onverdraagelyke uitwerkzels dier ontstelde hersenen, welke hier en elders hunne Officieren moesten verduwen, byzonderlyk op het Stadhuis: dat ons noch overig is.

Omtrent of even na den middag, gaven de Heeren Burgemeesteren berigt van het bewuste Patent aan de Wel-Ed. Gestrenge Heeren Colonellen Mr. *M. W. van Valkenburg* en *A. Kuits*, en tevens den last om na het Stadhuis onder de wachthoudende Burgers hier van berigt te doen, als ook om verder order te geeven, dat de Poorten voor de Militie geopend wierden, en zorg te draagen, dat de Luitenant *Roepel* op een bequaame wyze de Stad uitraakte. Het een en ander was den Colonellen ondoenlyk. Zo als hun Wel-Ed. Gestr. uit het huis van den Heer President Burgemeester *Witte* quamen, waren 'er reeds twee Schutters, welke, hen te gemoet komende, verzogten, dat zy op het Stadhuis op de Wacht wilden komen, en Kruit en Lood aan elk doen uitdeelen. Op het Stadhuis komende, wierd dit verzoek met zo veel onbezuistheid herhaald, dat 'er geen tegenpraaten aan scheen. De Colonellen toonden hen de order van zyn Hoogheid, eigenhandig ondertekend, om de Poorten voor de Militie te openen, en gebruikten alle redenen die zy konden: maar vrugteloos; zelfs wanneer reeds de Militie op de Markt verscheen, vroegen 'er: „ Of het dan nu noch geen tyd was om Kruit en Lood „ te geeven?

De Heeren Colonellen ziende, dat het nu niet noodig was om bevel te geeven, dat men de Poorten zou openen, en vernoomen hebbende dat de Luitenant *Roepel* in veiligheid was, vonden goed om weder na het huis van den Heer President-Burgemeester *Witte* te gaan, en berigt te doen van de tegenwoordige omstandigheden. Een goed gedeelte der Burgers volgden hen, en toonden als noch hun misnoegen over het weigeren van Kruit en Lood.

De Heer Colonel *van Valkenburg* aan de Heeren Burgemeesteren

rapport gedaan hebbende, kreeg last, om de Wacht van het Stadhuis te doen aftrekken: waar op zyn Wel-Ed. Gestrenge zich aanstonds derwaarts begaf, en de noch daar zynde Officiers allereerst hier van berigt deed. By dezelve vond hy de Overste *Kretschmar*; welke geen order tot aftrekken had gegeeven. De Heer *van Valkenburg* zeide aan allen: „ Dat zy voor ditmaal van de Wacht ontsla-
„ gen wierden, en elk na zyn huis konde gaan: recommandeerende
„ allen om zich stil en ordentelyk te gedraagen, als wanneer zy van
„ de Militie niets te vreezen hadden; zelf indien iemand derzelve
„ eenig het minste leed aan een der Burgeren bestond te doen, die
„ zou strengelyk gestraft worden. Hier op trad elk, min of meer schoorvoetende, af, en raakte het Stadhuis ontledigd. *

Daar

* Na de oude bedankte Burgery ruim 2 jaaren buiten functie had geweest, en de Nacht- en Brandwacht door de Militie was waargenomen, zo wierd op den 29sten van Maart 1752 by de Ed. Achtbaare Heeren van de Vroedschap der Stad Haarlem (met goedkeuringe van haare Koningklyke Hoogheid de Vrouwe Gouvernante) een Reglement gemaakt voor een nieuwe Schuttery, doch nu uit veel minder Manschap bestaande, en waar van de Opper-Officieren in April en May, en de Onder-Officieren en Schutters kort daar aan verkooren wierden, en hunne Nachtwacht begonnen den 30sten van November van dat zelve jaar. Het hoofdzaakelyke van dit Reglement (waar van ieder Schutter by zyne aanstelling een Exemplaar ontvangt) behelst: Art. 1. Dat dezelve Schuttery bepaalt word, als van ouds, in 2 Doelens en 8 Vendels of Compagnien, ieder in Wyken verdeelt, waar van de Cluveniers de voorrang zullen hebben voor 3 jaaren. 2. Worden de Vergaderplaatzen der Vendels bepaalt; doch kunnen door de Kapiteinen verandert worden. 3. Word ieder Vendel verdeelt in 4 Divisien, 't 1ste onder den Kapitein, 't 2de onder de Luitenant, 't 3de onder de Sous-Luitenant, en 't 4de onder de Vendrig, ieder evenveel Manschap; doch alles onder de Opper-Commando van den Kapitein.

Raakende de Krygsraad en verdere Officieren: Art. 1. Dezelve zal bestaan uit 2 Colonellen, 1 Fiscaal, 8 Kapiteinen en 8 Luitenanten, om de 3 jaaren veranderen, en uit een Nominatie van dubbeld getal door Burgemeesteren op nieuw verkooren worden. 2. Behelst den nieuwen Eed der Krygsraad, voor Burgemeesteren af te leggen. 3. Wanneer ordinaire Krygsraad zal gehouden worden, namentlyk de laatsten Donderdag van iedere Maand. 4. Buiten gemelde Krygsraad zullen noch aangesteld worden een Sous-Luitenant en een Vendrig, door de gemelde Krygsraad, op propositie van ieder Kapitein, zonder reguard te neemen of die gehuwd of ongehuwd zyn. 5. De Adjudant zal de rang hebben als jongste Vendrig, op order der Krygsraad de Burgery in den Wapenhandel oeffenen, na 't Reglement van de Exercitie, enz.; zal alle avonden, als de Wacht optrekt, op de Vergaderplaats zich moeten laaten vinden, en zynen dienst aan den Opper-Officier aanbieden: insgelyks by staatelyke Inhaalingen, Brand of Beroertens de Officieren moeten assisteeren, en opzicht houden, dat alles in goede ordre toegaat; ja zelve, als de Burgers, mede moeten uittrekken; en verder deszelfs Eed. 6, 7, en 8. By ieder Vendel zullen wezen 4 Sergeanten, 4 Kapiteins d'Armes, en 16 Corporaals, welke aangestelt zullen worden by Acte, getekent door Colonel, Kapitein en Luitenant: die verhuizen verliezen hunne Bediening, doch zyn in andere Vendels weder verkiesbaar.

Raakende wie vry zyn van de Schuttery: Art. 1, 2 en 3. De Heeren van de Magistraat, Vroedschappen, Oud-Schepenen, Pensionarissen, Secretarissen, Bailjuwen van Kennemerland en Brederode, de Raad en Rentmeester Generaal van Kennemerland, de Ontvanger der Gemeenelands Comptoiren, Commissarissen van de Kleine Bank van

Ju-

Daar op trok de Militie, omtrent 300 Mannen Zwitsersche en Hol-
land-

Justitie en derzelver Secretaris; voorts de Predikanten van de Gereformeerde Nederduitsche en Walsche, Luthersche en Remonstrantsche Gemeentens: als mede de Onderschout, Bodens van Rynland, Kennemerland en Brederode, de Dienaars van den Hoofd Officier, Bailjuwen van Kennemerland en Brederode, de Cipier van 't Gevangenhuis, Krankebezoekers en Voorzangers van bovengemelde Gemeentens: alle Levery-bediendens en verdere Knegts by Meesters of Vrouwen in huis woonende: en eindelyk alle die als Armen gealimenteert worden. 4. De Brandmeesters en Assistenten zullen mede bevryd blyven, die reeds in dienst zyn; maar zal geen plaats hebben, die in 't vervolg worden aangesteld, welke zullen in de Schuttery blyven, of op nieuws kunnen verkooren worden; behoudens dezelve ten tyde van Brand als Brandmeesters en niet als Officiers zullen fungeeren; dat ook plaats zal hebben omtrent de Bediendens aan de Brandspuiten, mits zy zelve in Perzoon by de Brand dienst doen, enz. 5. Aan de Diaconen der Gereformeerde Nederduitsche Gemeente, staande hunne lastige 4 jaarige Dienst, is mede vrydom vergunt; doch na die expiratie wederom gehouden als Officier of Schutter te fungeeren. 6. Als mede alle Vreemdelingen, hier komende woonen, zyn mede vry voor 2 jaaren.

Wie betrekkelyk tot de Schuttery zyn: Art. 1. Alle Poorteren en Inwoonderen boven de 18 en beneden de 60 jaaren, uitgezondert de hier boven geëximeerde, enz. 2. Om nieuwe Schutters te verkiezen, zullen de gezamentlyke Onder-Officiers 's jaarlyks een Lyst formeeren van Perzoonen daar toe verkiesbaar, ieder in zyn Vendel woonende, en die aan den Kapitein leverende; zullende hunne Verteering, niet boven de 25 Gl. loopende, door de Krygsraad worden goedgedaan. 3. Den Kapitein, de gemelde Lyst ontvangen hebbende, zal de Perzoonen daar op gesteld, ten minsten 24 uuren te vooren doen verwittigen door den Tamboer van zyn Vendel, om te compareeren voor een Commissie uit de Krygsraad; welke altoos zal bestaan uit den Kapitein en Luitenant van 't Vendel, waar by ten minsten 4 andere Heeren moeten assisteeren. 4. Dezelve Perzoonen niet compareerende, zullen door den Castelein worden gedagvaart voor de naaste ordinaire Krygsraad, op Boete; en noch niet compareerende, of wettige redenen kunnende geven waarom niet gekomen is, zal de Krygsraad daar van kennisse geven aan Burgemeesteren. 5. Uit de compareerende tot Schutters te verkiezen en te beëedigen, die gemelde Heeren de nuttigste en dienstigste zullen oordeelen, zonder gehouden te zyn iemand reden van hunne verkiezing te geeven, enz. 6. Eed der nieuwe Schutters, by derzelver aanstelling te doen; en na het afleggen van dezelve ontvangen hun Schutters-Biljet, nevens een genommerde Schutters-Penning, enz.

Raakende het Uitkoopen: Art. 1. Eenige Schutters, goedvindende uitkoop te willen doen van ordinaire Wachten, Exercitien en Brandwachten, zullen zich kunnen addresseeren aan die Heeren door welke zy zyn aangenomen; welke hen in zodanig een Classe van Uitkoop-geld zullen stellen als meenen te behooren, waar van de laagste 8 en de hoogste niet boven de 30 Gl. zal zyn, enz.: doch zullen de Schutters, die tot hunne 60 jaaren gewaakt hebben, zonder voorheen uitkoop te hebben gemaakt, tot het maaken van eenige Uitkoop niet gehouden zyn, en echter van de ordinaire Wachten bevryd zyn. 2. 't Gemelde Uitkoop-geld zal mede strekken ten behoeve van de Krygsraad, en door Corporaals, ieder in zyne Divisie, ingevordert worden; waar voor gemelde Schutters zullen bevryd zyn, als boven; maar by extraordinaire voorvallen van Zwaarigheden of Tumulten, gehouden mede op te komen. 3. Zullen de Vendels van alle Uitgaven bevryd zyn; en in tegendeel van Stadswegen op ordinaire en extraordinaire Wachten verzorgt worden van Vuur en Licht; door de Krygsraad op ordinaire Wachten, aan iedere Divisie een vierde Vat 4 Gl. Bier, en op extraordinaire zo veel als de Commandeerende Officier zal oordeelen genoeg te zyn.

Omtrent de Nachtwacht: Art. 1. Alle nachten zal op het Raadhuis dezer Stad door een Divisie van de Burgery by tourbeurten de Wacht gehouden worden, dat is om de 32ste nacht; 't welk door de Tamboers by Tromslag voormiddags te vooren, zo aan den Officier als Schutters zal bekent gemaakt worden; eerst na malkanderen de 8 Divisien der Kapiteinen, dan die der Luitenants, Sous Luitenants, en eindelyk die der Vendrigs. 2. De Opper- en Onder-Officieren, als mede de Schutters, zullen gehouden

zyn

landsche Guardes, gedeeltelyk op en voor het Stadhuis, bezetten hun-

zyn des avonds voor 't slaan der laatste slag van 10 uuren te verschynen op hunne Wachtplaats op het Stadhuis, ten welken einde, na 't slaan van 10 uuren, de Deur zal worden gesloten, en aanstonds de Rol geleezen, en de te laat komende worden genoteert: ook gemelde Wacht niet mogen aftrekken, als na het openen der Poorten; uitgenomen van den eerste October tot den eerste Maart, wanneer 't genoeg zal zyn, op de Wacht by loting te blyven een Onder-Officier, 6 Schutters en een Tamboer; en de overige Manschap mogen aftrekken. 3. Behelzende de Boetens voor de te laat komende Officieren en Schutters. 4. De Corporaals zullen om de 64sten nacht waaken, behoeven maar op de ordinaire Nachtwacht te komen met hun Zydgeweer en Rottings, ten waare anders geordonneert: maar in andere extra gevallen als Brand, enz. met hunne volle Toerusting. 5. Behelzende Boetens voor die in 't geheel niet te Wacht komen, zo voor Officiers als Schutters, en hoe die verdubbelen. 6. Doch die ziek, of om gewigtige redenen buiten de Stad geweest zyn, en binnen 8 dagen den Kapitein duidelyk na herstelling of t'huiskomst kennis geeft, zal bevryd zyn; maar laater komende, zal niet aangenomen, en gehouden zyn de Boeten te betaalen: gelyk ook vry zullen zyn, die door den Commandeerenden Officier, om redenen of omstandigheden, worden geëxcuseert; die zulks echter nooit zal mogen doen als om gewigtige redenen, onpartydig, zonder eenig voorrecht den eenen Schutter boven den anderen te geeven. 7. De Opper-Officieren, Sergeanten en Kapiteins d'Armes van een Vendel zullen permissie hebben om voor malkanderen te waaken, als ook de Corporaals; doch, raakende de Onder-Officieren, met kennisgeeving aan den Opper-Officier; en de Corporaals niet als voor die van hunne Divisie: moeten alle op de Wacht blyven; doch de Opper-Officier, als alles gerust is, kan ten een uur voor 30 St. na huis gaan. 8. Onder-Officieren en Schutters mogen niet van de Wacht gaan, op Boete als niet ter Wacht gekomen; doch de Commandeerende Officier is gepermitteert om gewigtige redenen iemand van dezelve te dimitteeren. 9. Wat voor Toerustingen zo Opper- als Onder-Officieren en Schutters moeten gebruiken. 10. De nieuw Schutters kunnen uit de Stads Artillery-kamer goede Snaphaanen koopen. 11. De Vendels niet te gebruiken als by Inhaalingen, Paradeeringen, enz. 12. De Kapitein d'Armes, moet aanstonds na 't leezen der Rol toezicht neemen, of Officieren en Schutters wel met behoorlyke Toerusting zyn te wacht gekomen; en Boete op ieder manqueerend Stuk. 13. Waar de Schutters hunne Snaphaanen moeten plaatzen; niemand mag een anders Geweer neemen of bederven, op Boete. 14. De Commandeerende Officier moet tegen 11 uuren, by lotinge, ten minste 2 Schutters na iedere Hoofd-poort detacheeren, om toe te zien dat dezelve behoorlyk gesloten worden, die ook de Bastert-Schutters zullen verzellen, om de Sleutels der Poorten op de Wacht te brengen: moeten deze last ten spoedigste verrigten, en voor half 12 uuren weder op het Stadhuis zyn, op Boete; ten waare door Burgemeesteren wierd gelast de eene of andere Poort laater open te houden, enz. 15. De Commandeerende Officier moet altoos zorg draagen om de helft van zyn Manschap op het Stadhuis te houden. 16. De Corporaals, na 't leezen der Rol, aanstonds Schildwacht uit te zetten, en by tourbeurten om 't half uur af te lossen. 17. De Schildwacht moet zyn eigen Geweer gebruiken, op Boete. 18. Geen Schildwacht op zyn Post te slaapen, of dezelve te verzuimen, op Boete. 19. Niemand mag met geweld door een Bezetting passeeren, of een Schildwacht te na komen, op Poene van na de Hoofdwacht gebragt en den Fiscaal overgelevert te worden, enz. 20. Het Woord, door Burgemeesteren gegeven, zal 's avonds voor 10 uuren door den Majoor in een beslooten Biljet op de Hoofdwacht worden gebragt, en aan de present zynde hoogste Officier behandigt. 21 Niemand der Officieren vermag het Woord aan een Schutter te geeven, op Boete. 22. Niemand, buiten de Wacht zynde, het Woord bekent te maaken, op Boete. 23. Zo de Commandeerende Officier goed vind te laaten patrouïlleeren, zullen de gecommandeert wordende dat moeten verrigten, en precies na deszelfs Ordres zich reguleeren, en onthouden van Tabak en Sterke Drank, op Boete. 24. Niemand vermag beschonken op de Wacht te komen, op Boete, enz. 25. Geen Wyn of Sterke Drank op de Wacht te gebruiken, op hooge Boete. 26. Geen Welkomst, of Geld te schenken, op hooge Boete: behalven op een eerstvolgende Wacht na publyque Vreugdebedryven, dan

hunne Wachten aan de Poorten, en maakten, zo wel Ruitery als Voetvolk, aanstonds Patrouilles.

XXXX Men

dan een maatige Verquikking mogen genieten. 27. Niemand een Snaphaan te lossen, of geluid op de Trom te maaken, op Boete: behalven, als boven. 28. De Schutters moeten hunne Officieren alle betaamlyke gehoorzaamheid bewyzen, op Boete. 29. Moeten met malkanderen betaamlyk omgaan, zonder vloeken of beledigen, op Boete. 30. Moeten, na de Sleutels der Poorten binnen zyn, op de Zaal van 't Raadhuis voor hunne Officier Exerceeren; daar onder geen Tabak rooken, op Boete. 31. De Sleutels der Poorten en Boomen moeten onder de bewaaring de Commandeerende Officier zyn. 32. 's Morgens, de Poorten noch geslooten zynde, en de Jaagschuiten aankomende of afvaarende, moeten de Schutters gewapend by die Poorten assisteeren, en zo lang blyven als de Poorten open zyn, (waar toe zy 's avonds by loting moeten gekozen worden) en na derzelver sluiting immediaat de Sleutels weder na de Wacht brengen, op Boete. 33. 's Nachts een Poort moetende geöpent worden, zal zulks ten spoedigste door een Commando Schutters, die 's avonds dezelve geslooten hebben, moeten geschieden, en daar voor genieten 24 Stuivers; moeten aanstonds weder op de Wacht komen: doch Heeren, van Stadswegen in Commissie, en hun Gevolg, zullen vry zyn. 34. 's Morgens de Schutters weder te loten, om de Poorten te openen. 35. De Commandeerende Officier vermag 's morgens geen Sleutels te geeven om Poorten te openen, voor de Poortklok begint te luijen, op Boete: de Schutters die ontvangen hebbende, zyn gehouden in een half uur dezelve weder op de Wacht te brengen, op Boete: en alle binnen zynde, zal de Commandeerende Officier de Wacht aanstonds laaten afslaan. 36. Tot het doen der Bekeuringen zyn gequalificeert alle Officieren op de Wacht zynde, enz. 37. De Boetens aanstonds te voldoen, of binnen 8 dagen, en by weigering dubbeld. 38. De Boetens zullen zyn ten profyte van de Schutters, ieder onder zyn Vendel; mogen niet verteert worden; maar met het Geld van de Poorten in een Bos werden bewaart onder de oudste Sergeant van ieder Vendel, en ten einde van 't jaar onder de gewaakt hebbende Schutters verdeeld, enz. 39. De Capitein d'Armes, die de Wacht waarneemt, zal acht geeven, dat de Ordres stipt worden geobserveert, volgens zyne Instructie, als, zorg draagen op het Geweer der Schutters, dat niets defect zy: in tyd van nood, op de uitdeeling van Patroonen en Kogels, en die niet gebruikt zyn weder in te zamelen: op de Wacht ordentelyk Wachtboek te houden, als daar in aantekenen de Naamen der Officieren en Schutters, alle voorvallen noteeren, en speciaal van de Bekeuringen; welk Wachtboek door de Officieren, ter wacht zynde, moet worden ondertekent, en verzegelt door de Tamboer aan den Fiscaal behandigt. Ten allen tyden zullen het de Colonelien en Fiscaal van de Schuttery vry staan de Wachten te mogen komen examineeren, om te zien of de Officieren en Schutters zich van hunne behoorlyke pligten komen te kwyten. En verder van de Exercitie, Brand, Oproer en Tumulten, en eindelyk van de Invordering der Boetens.

En wierden als eerste Officieren van deze nieuwe Schuttery aangesteld, tot Colonel van de Cluveniers Doele, *Mr. Daniël Jan Camerling:* tot Colonel van de St. Joris Doele, *Jean Salomon la Clé:* en tot Fiscaal, *Mr. Jan Theodorus Koek.*

Van de Cluveniers Doele, Oranje Vendel, eerste Divisie, tot Kapitein, *Willem Baart*; Sergeant, *George Wilhelm Mas*; Capitein d'Armes, *Cornelis van Eeken*; Corporaals, *Hendrik de Leeuw*, *Johannes Wilhelmus Brands*, *Gerrit Meesbergen*, en *Willem Nolet.* Twede Divisie, tot Luitenant, *Jaques de Graaf*; Sergeant, *Wynand Brands*; Capitein d'Armes, *Jan Bombaars*; Corporaals, *Cornelis van Brussel*, *Nicolaas van Bemmel*, *Jacob Schut*, en *Anthony van der Zeyl.* Derde Divisie, tot Sous-Luitenant, *Mr. Cornelis Oem*; Sergeant, *Jan Jongeling*; Capitein d'Armes, *Lodewyk van der Kreek*; Corporaals, *Jan van Kempen*, *Egbert van den Bremt*, *Johannes van den Bos*, en *Jan Cornelisz. Kant.* En vierde Divisie, tot Vendrig, *Willem van Vredenburg Baart*; Sergeant, *Jan van Kerkhoven*; Capitein d'Armes, *Jan van Varel Pietersz.*; Corporaals, *Bernardus van den Quinkelenberg*, *Hendrik de Lange*, *Johannes Ovink*, en *Hendrik Bretly.* Witte Vendel, eerste Divisie, tot Kapitein, *Pieter Denyssen*; Sergeant, *Hermanus Kolthof*; Capitein d'Armes, *Pieter Baggelaar*; Corporaals, *Pieter van der Werf*, *Karel Koekebakker*, *François Jacob Molenhoek*, en *Gerrit Ysermans.* Twede Divisie, tot Luitenant, *Pieter Pels*; Sergeant, *Antony Reuvens*; Capitein d'Armes, *Cornelis Blankert*; Corporaals, *Willem van Montfoort*, *Wynand van der Ten*, *Albertus Hoefhamer*, en *Abraham van Aaken.* Derde Divisie,

Men maakte met alle spoed gelegenheid, om de Militie behoorlyk ver-

sie, tot Sous-Luitenant, *Cornelis Baart Laurensz.*; Sergeant, *Jan van Aalten*; Capitein d'Armes, *Arent aan den Berg*; Corporaals, *Hendrik Dame*, *Wessel Duyts*, *Cornelis van den Helm*, en *Willem den Hengst*. En vierde Divisie, tot Vendrig, *Arnoldus à Roy*; Sergeant, *Adrianus Weldyk*; Capitein d'Armes, *Nicolaas Groen*; Corporaals, *Juriaan Sitterman*, *Hendrik Vryling*, *Jan van Aalst*, en *Paulus Groenewegen*. Blaauwe Vendel, eerste Divisie, tot Kapitein, *Hendrik Kroon*; Sergeant, *Pieter Tromp*; Capitein d'Armes, *Ysbrand Weldyk*; Corporaals, *Martinus van Erkel*, *Hendrik Mooje*, *Adrianus Bueding*, en *Benjamin Jossé*, Twede Divisie, tot Luitenant, *Nicolaas Gallé*; Sergeant, *Egbert Vos*; Capitein d'Armes, *Stephanus van Leeuwen*; Corporaals, *Cornelis du Tooy*, *Arent Hoogland*, *Jan Woortman*, en *Jacobus Smet*. Derde Divisie, tot Sous-Luitenant, *Jan Marchant Nicolaasz.*; Sergeant, *Hendrik van Mehen*; Capitein d'Armes, *Bernardus Cleynhens*; Corporaals, *Samuël van der Waarde*, *Jan de Gent*, *Hendrik Wysenburg*, en *Pieter de Buis*. En vierde Divisie, tot Vendrig, *Hendrik Radeker*; Sergeant, *Hendrik van den Hof*; Capitein d'Armes, *Simon Vrydag*; Corporaals, *Jan van Eysen*, *Jan van der Poel*, *Juriaan Brandhof*, en *Nicolaas Teysterman*. Gecouleurde Vendel, eerste Divisie, tot Kapitein, *Dr. Johannes Engelman*; Sergeant, *Pieter Kok*; Capitein d'Armes, *Jacobus Chevaal*; Corporaals, *Leendert Goeree*, *Wouter Doeble*, *Johannes van der Lichten*, en *Daniël le Febre*. Twede Divisie, tot Luitenant, *Petrus Smeding*; Sergeant, *Abraham de Laurier*; Capitein d'Armes, *Albert Steendyk*; Corporaals, *Willem Lotman*, *Jan van Itterson*, *Hendrik Sibras*, en *Laurens van Blankenburg*. Derde Divisie, tot Sous-Luitenant, *Pieter Böll Noppen*; Sergeant, *Jan Hofteman*; Capitein d'Armes, *Frans Arentsz.*; Corporaals, *Jan Wagner van Giesen*, *Dirk Duyndam*, *Jan Schermer*, en *Samuël Bol*. En vierde Divisie, tot Vendrig, *Dr. Adrianus Dieten*; Sergeant, *Daniël Langendyk*; Capitein d'Armes, *Hendrik Lippinkhof*; Corporaals, *Willem van Mehen*, *Hermanus Schuurman*, *Olivier de Wolf*, en *Leendert van der Elst*.

Van de St. Joris Doele, Oranje Vendel, eerste Divisie, tot Kapitein, *Mr. Gerrit Willem van Oosten de Bruyn*; Sergeant, *Mattheus Swart*; Capitein d'Armes, *Johannes Smyters*; Corporaals, *Hendrik Kroonenburg*, *Jacob Pauquet*, *Gerrit van der Meulen*, en *Juriaan Kroonenburg*. Twede Divisie, tot Luitenant, *Hermanus Klaarenbeek*; Sergeant, *Maarten de Swart*; Capitein d'Armes, *Pieter van Weggels*; Corporaals, *Jan Voorn*, *Reynier Huytink*, *Daniël Bender*, en *Hendrik Bruyns Klaarenbeek*. Derde Divisie, tot Sous-Luitenant, *Adolf Heshuysen*; Sergeant, *Augustus Sterk*; Capitein d'Armes, *Jan van Dyk*; Corporaals, *Jan Groeneweg*, *Jan de Vries*, *Jacobus Vervaaren*, en *Daniël Kerkhof*. En vierde Divisie, tot Vendrig, *Johannes Enschedé Izaäksz.*; Sergeant, *Christiaan Bender*; Capitein d'Armes, *Jan Horstman*; Corporaals, *Jacobus Elderbeek*, *Albert Gaillard*, *Jacobus Roozeboom*, en *Jan Huytink*. Witte Vendel, tot Kapitein, *Herman Draveman*: Sergeant, *Dirk Keun*: Capitein d'Armes, *Lucas Overveen*: Corporaals, *Godtfried Gebhard*, *Willem Bosch*, *Pieter van der Vaart*, en *Jan Bruimings*. Twede Divisie, tot Luitenant, *Pieter Pluymejoen*: Sergeant, *Cornelis Blankert*: Capitein d'Armes, *Pieter van Evsen*: Corporaals, *Hendrik Wytkamp*, *Abraham Parée*, *Hermanus van der Laan*, en *Daniël Renaud*. Derde Divisie, tot Sous-Luitenant, *Dr. Mauritius van Reverhorst*: Sergeant, *Rykus van Noorde*: Capitein d'Armes, *Adrianus Blankert*: Corporaals, *Gerrit Tydgaat*, *Gerrit van Dyk*, *Jacobus de Vos*, en *Willem Reul*. En vierde Divisie, tot Vendrig, *Pieter Eysenbroek*: Sergeant, *Jan van de Putte*: Kapitein d'Armes, *Jesaias van Cottum*: Corporaals, *Mattheus Voogt*, *Paulus Vermeulen*, *Lambertus Bouwhuysen*, en *Fredrik van Zee*. Blaauwe Vendel, eerste Divisie, tot Kapitein, *Cornelis de Beer*: Sergeant, *Cornelis van de Casteele*: Kapitein d'Armes, *Eduard van Gysen*: Corporaals, *Adolf ter Wengel*, *Hendrik Sadelaar*, *Jacobus van Gelder*, en *Dirk van de Velde*. Twede Divisie, tot Luitenant, *Adriaan du Val*: Sergeant, *Jonas Gaillard*: Capitein d'Armes, *Wynand Weeken*: Corporaals, *Frank Vermeer*, *Klaas de Koning*, *Pieter van den Burg*, en *Willem Vermeulen*. Derde Divisie, tot Sous-Luitenant, *Dr. Arnoldus Penning*: Sergeant, *Cornelis van de Casteele, Andriesz.*: Capitein d'Armes, *Jan Harkenbos*: Corporaals, *Jacobus van Hulle*, *Jan Stuyvenburg*, *Izaak van der Sluys*, en *Jan van Groeningen*. En vierde Divisie, tot Vendrig, *Jacob van Vaarle*: Sergeant, *Hermanus de Groot*: Capitein d'Armes, *Jan Vermeulen*: Corporaals, *Willem van Eyndhoven*, *Dirk Houniet*, *Jan Surendonk*, en *Jan de Koning*. Gecouleurde Vendel, eerste Divisie, tot Kapitein, *Dr. Nanning Berkhout*: Sergeant, *Jacobus Verwy*: Capitein d'Armes, *Pieter Santvoort*: Corporaals, *Assuerus Raveles*, *Johannes van Veen*, *Pieter Diepenbeek*, en

verblyf te bezorgen. Een gedeelte van 't Voetvolk wierd het Stadhuis aangewezen, tot plaatze van hunne Hoofdwacht; een ander gedeelte betrok de Jans-, en een ander de Wees kerk. Eenige van de Ruitery raakten in het Pand, achteraan 't Stadhuis, en de rest namen quartier by Stalmeesters. De overige, die men in de Stad vooreerst niet gevoegelyk plaatzen kon, wierden even buiten dezelve, en verder in de Districten van de naby gelegene Dorpen, by de Burgers ingequartiert.

Naauwlyks verliep 'er een quartier uurs, of een voornaame Belhamel, *Jan Huurton*, zo als hy bezig was met de Vensters van zyn huis te sluiten, wierd door het Gerecht gehaald en in hegtenis gebragt; desgelyks de doodgeschootene *C. de Nys*, welks lyk wierd opgenomen en in het Gevangenhuis gebragt. Deze aldaar bewaard zynde, tot zyne Sententie opgemaakt wierd, is met zynen ongelukkigen Medestander, *F. Koenronk*, den volgenden Woensdag, by uitdrukkelyke Sententie, op Sleden na de Galg gesleept, onder 't geleide van een Commando Ruiters en Voetvolk, en aldaar aan de Beenen opgehangen.

Dus week alle onrust, en was het Volk als van de Straaten gevaagd. 's Avonds by den weg gaande, vond men alles stil, en elk schikte zich tot onderwerping. Ook noch dien zelven avond wierd door den Stads Omroeper uitgeroepen: „ Dat niemand zich Gewapend op de „ Straat zou vertoonen, of by malkander vergaderen, enz. Dit wierd des Zondags van het Stadhuis afgeleezen by volgende

WAARSCHOUWING.

Myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem adverteeren en waarschouwen by deze alle Burgeren en Ingezetenen dezer Stad, zich niet Gewapend, het zy met Schiet- of ander Geweer, op de Straat te begeeven, op pœne van als quaade geïntentioneerden en Verstoorders van de gemeene rust te zullen worden aangezien, geäpprehendeerd, en ver-

en *Cornelis Veecken.* Twede Divisie, tot Luitenant, *Barend van Nooy*: Sergeant, *Hermanus van Nooy*: Capitein d'Armes, *Abraham van Eyndhoven*: Corporaals, *Abraham Schuurman*, *Jan Hoefman*, *Arie Smis*, en *Jacobus Schet.* Derde Divisie, tot Sous-Luitenant, *Jan Trioen*: Sergeant, *Johannes Marshoorn*: Capitein d'Armes, *Hendricus Vyf-hoeken*: Corporaals, *Bartel van Dommelen*, *Christiaan van Cottum*, *Aldert Wely*, en *Gerrit Stadman.* En vierde Divisie, tot Vendrig, *Johannes Westerwout*: Sergeant, *Johannes Marshoorn Gerritsz.*: Capitein d'Armes, *Jan de Boer*: Corporaals, *Jan Schoonaart*, *Abraham Nieuwenhuysen*, *Willem Schepping*, en *Jacobus van Aken.* En tot Adjudant en Drilmeester, *Daniël de Burlet.*

vervolgens naar exigentie van zaaken geſtraft; als mede, op pœne van Levensſtraf, geene zamenrottingen, byeenkomſten, of vergaderingen te houden.

Een ieder zy gewaarſchouwd en hoede zich voor ſchade.

Aldus gedaan en gearreſteerd den 27 *December* 1749, *preſent de Heeren*, *Mr.* Zacharias Steenis, *Hoofd-Officier*; *Mr.* Juſtus Witte, Pieter Samuël Crommelin, *en* Jan Heshuizen, *Burgemeeſteren*; *Mr.* Jan van den Bergen, *Mr.* Chriſtoffel Jan van Dam, Salomon van Echten, *Mr.* François Benjamin Fagel, *en* Antoni Kuits, *Schepenen der Stad Haarlem. En den* 4 *January* 1750, *ten overſtaan van de Heeren*, *Mr.* Zacharias Steenis, *Hoofd-Officier*; *Mr.* François Benjamin Fagel, *en Mr.* Jan van Styrum, *Schepenen der voorſz. Stad*, *gepubliceerd*,

By my,

J. H. van DAM.

Op deze gemuilbande Heethoofden, en inrukken der Militie onder den Generaal-Major *Cornabé*, heeft het den Heere *P. M.* geluſt dus zyne gedachten te uitten:

Daer ligt nu 't hoogſt' gezag van Haarlems laagſte Zielen!
Daer ligt nu 't hoogſte Woord der vuilſtgetongde Fielen!
Daer ſtort met eenen ſmak het woeſt geweld ter neêr!
Daer heeft onze Overheid heure Achtbaerheid eens weêr,
Het muitend Rot ten ſpyt, den beſten Ingezeten
Ter ruſte en veiligheid. Zoo duikt het woeſt vermeeten
Voor luttel Krygsvolk, dat van FRISOOS *oog en hand*
Gevloogen, ſchrik aanjaagt den Peſten van ons Land.
Zoo kuiſt die groote Ziel heur' naam van 't vuil verdenken,
Als of zy, door 't ontzich van 's Lands Gezag te krenken,
Haar eigen Hoogheid zocht ter bedel by het Graauw,
Dat, door dien waan verblind, tans machteloos, in 't naauw,
Vaſt knarſetant van ſpyt en dolle raazernye.
Dat dan elk Patriot met my zich nu verblye
In dit gewenſt ontzet van binnens-muurs geweld,
En roepe, ORANJE *leev', die 't monſter heeft geveld!*

En

En laat Haarlems Burger-Vaderen dus spreeken:

Den hoogsten Regter komt het hoogste Regterschap
Alleen; dat 's Regier in zyn eigen zaak te weezen.
Wie onzer zich, naast hem, vermeetel op dien trap
Dar zetten, had zyn val met Lucifer te vreezen.
In koelen bloede dan, ter veil'ging van 't Gemeen,
Gebruiken wy het zwaard, dat we in zyn naame draagen,
En laaten we ook de wraak hem dien ze komt alleen,
Die, wie zich zelven regt, voor zyn Gerigt zal dagen.
Maar was weérbarstig kroost ooit vader tot verdriet;
Onlyd'lyk is het leed, by ons geleeden, te achten:
Kastyden wy dan streng, het is uit weêrwraek niet,
Geen Burgervader laat den toorn by zich vernachten.

Een twede, mede doorhaalender wyze, zegt:

Vicit vim Virtus, vindex ustura rebelles.
I nunc & verbis Lugduno illude superbis.

Dat is:

Zo bukt Geweld voor Deugd, wier wraak de Muitzugt stuit.
Ga heen, en lach nu vry 't nabuurig Leiden uit.

En een derde, zingt:

Triumf! ORANJE *zegenpraalt!*
Het muitziek Volk, geheel verslagen,
Doet hy nu voor zyn Vierschaar dagen;
Daar ieder Loon na Werken haalt.
Den Patriot ziet dus weêr heden,
Dat FRISO *baant den weg tot vrede.*
Gedankt, geprezen, zyt g', ô Godt,
Die onzen Vyand steld ten spot!

Den volgenden Maandag morgen vernam men met zekerheid het ongelukkig lot van de 8 zogenaamde Burger-Gedeputeerden. Hunne Commissie was vreemd, de manier van aanstellen ongewoon, en zo ook de uitslag. Derhalven zullen wy den Leezer, als met één

 woord,

woord, noch eenige omstandigheden mededeelen, raakende het geene hen betreft; en dat verder betrekkinge heeft tot deze gebeurtenissen.

Zy zyn, gelyk wy gemeld hebben, Zaturdag 's morgens, even na dat de Heeren waren uitgereden, op 2 Rytuigen gevolgd. Nauwlyks een half uur buiten de Stad, zagen zy eenige Militaire Officiers, 't welk al eenig nabedenken by zommigen verwekte. Te Lisse komende, zou men eens ververssen. Daar waaren ook de Heeren, uit de Vroedschap gecommitteert. Zy plaatsten zich aan 't vuur, dronken een Kopje Koffy, enz.: maar terwyl zy daar noch waren, overviel hen geen kleene ontsteltenis, op het gezicht van de aanmarcheerende Zwitsers, welke na Haarlem trokken. Een van hun vroeg aan een der Heeren: „ Myn Heer! zou 't niet beter zyn dat „ wy wederom keerden? enz. Doch het scheen, dat 't de Heeren al zo veilig rekenden voor de rust der Stad, dat zy maar mede voortreisden. Althans hun antwoord, zegt men, was wat dubbelzinnig, en zo, dat zy (hoewel by allen niet zonder vreeze, en overleg om de reize te staaken) verder na den Haag voort reden.

Des avonds gingen zy, ten zelven tyde als de Heeren, na 't Hof van zyne Doorluchtige Hoogheid: maar, na den tyd van een uur daar gewagt te hebben, kreegen zy berigt, van des Zondags voormiddags ten 11 uuren, na den Kerktyd, weder om audientie te komen. In deze hoop vertrokken zy na hun Logement de Goude Leeuw, op de Singel. Zy hadden op nieuw wederom eenige vreeze gevat: want doe zy in eene der Apartementen van zyne Hoogheid wagten, kreegenze een zeer verontwaardigend compliment van een der Heeren, die, hen over zyde aanziende, als Hoofden der Haarlemsche Rebellen groette. Zy vreesden derhalven, dat zyne Hoogheid met gantsch geene gunstige gedachten voor hen zoude ingenomen raaken; doch dan weder op de rechtvaardigheid van de zaak ziende, na hun verdwaald begrip, greepen zy, de een min, de ander meer, weder moed. Schikten zich om te spyzen, en dronken de vreeze van 't hart. En verzadigd zynde, leiden zy zich ter ruste. Maar 's nachts, omtrent ten half twee uuren, quam de Drost van 's Hage met zyne Gerechts-dienaars hen opwekken, en na hunne naamen vernomen hebbende, declareerde hy hen voor zyne Gevangenen; dat zy zich hadden aan te kleeden, en met hem te gaan.

Dit maakte een algemeene verslagenheid onder deze nu verschrik-

te Reisbroeders; zy verzogten om Brandewyn en een Fles rooden Wyn; dat gegeeven wierd. Daar op greep elk der Dienaars zynen Man, knevelde dezelve, en bragtenze dus allen na de Gevangenpoort. Elk van hun wierd afzonderlyk geplaatst. Een derzelver vond in zyn verblyf den beruchten *Jaap Flippen* tot gezelschap, wien hy door goede woorden, en portie in zyne verfriszingen, te vriend trachte te houden. Den volgenden dag wierden zy voor den Heer President, twee Gecommitteerde Raaden, en een Secretaris verhoord; daar elk, zo goed hy konde, zyne eenvoudigheid en onschuld voordroeg. 't Gevolg was, dat 6 derzelver den 19den van January weder wierden ontslagen. Hen wierd gezegt, dat zyne Hoogheid niet weinig had toegebragt, uit zonderlinge gratie, om hunne vryheid te bevorderen; en zy kreegen gelegenheid, om den zelven avond Audientie by den Vorst te hebben; daar eenen van de twee Tabakverkoopers, uit aller naam, plechtig voor 't genadig Recht bedankte. Zyne Hoogheid behaagde het, hun meerder blyken van zyne Vaderlyke gunst, dan van zyne gestrengheid te doen gevoelen. En, zo men hen gelooven mogte, heeft de Erf-Stadhouder meer dan een half uur op de inneemelykste wyze tegen hen gesproken; hen zeer minnelyk voordraagende, den staat der Landen van den tyd zyner verheffinge, en zyne ernstige zugt en yver om het Vaderland in rust en welvaart te brengen: dat het hem zeer mishaagde, dat men elkander, tegen zyne uitdrukkelyke wil, van tyd tot tyd inboezemde, dat de Collecte te introduceeren tegen zyne meening was. Zyne Doorluchtigheid verklaarde, na alle onderzoek van Luiden, des kundig, niets beters te weeten. Wel waren 'er merkelyke inconveniënten in; maar dit was de zaak, dat men deze trachte uit den weg te ruimen. Voor 't overige wierden zy vermaand, altoos den pligt en betrekking, die 'er was tusschen Burgers en Overheden, voor oogen te houden; en te bedenken, dat dit volstrekt noodig was, om den staat der Landen geregeld en gelukkig te doen zyn. En het behaagde den Vorst daar by te voegen, dat hy te meer hunnen misslag van de zagtste zyde had beschouwd, om dat hy onderrigt was, dat verscheidene onder hen voornamelyk dien last hadden op zich genomen, om zyn Perzoon te zien, waar toe hy hen dan by dezen gelegenheid gegeven had.

Dus quamen zy des Dingsdags avonds t'huis, den Hemel dankende, dat zy van deze gewigtige Commisfie gezond waren weder ge-

ko-

komen. En schoon hun treurspel eenigzints bly-eindend was, na hunne gedachten, schynen zy echter voldaan te zyn, om nimmer weder met zodanige Requesten na den Haag te gaan.

De zevende dier Gedeputeerden heeft zyn ontslag eerst 14 dagen daar na gekreegen, zynde niet voor den 3den van February t'huis gekomen. Zo als hem in zyne detentie zyn ontslag berigt was, zegt men, dat hy zich noch een oogenblik verzogt op te sluiten, om in zyne eenzaamheid het ontroerd en verwyderd gemoed ruimte te geeven, en eenen Psalm aan te heffen, tot dank voor zyne verloszing. Hy vertrok noch den zelven avond, om, met behulp van een Rytuig, voor den nacht t'huis te zyn.

Dus verre 't geen de Historie der 7 Gedeputeerden betreft; wat den 8sten aangaat, die heeft op den 20sten van Maart 1750 zyne Sententie van hun Ed. Mogende de Gecommitteerde Raaden ontvangen, om voor den tyd van 10 Jaaren gebannen te worden uit den Lande van Holland, Zeeland en West-Vriesland. Vermits hy zich in de een en andere omstandigheden vry wat vuurig had gedraagen, vermoed men, dat dit veel meer daar uit, dan uit hoofde van zyne Commisfie zal gesproten zyn.

Ondertusschen verliepen 'er eenige dagen, eer de Heeren Gecommitteerden uit de Vroedschap audientie by zyne Doorluchtige Hoogheid verkreegen. Men zegt, dat de Vorst den 8sten van January des middags in de Vergadering van de Ed. Groot Mogende verscheen, en tot 's avonds ten 5 uuren zyn verblyf hield; waar op dien zelven avond noch audientie aan de genoemde Heeren wierd verleend.

Des Zondags, na dat 's Saturdags de Militie hier was ingekomen, quamen de Heeren Fiscaal *Wybo*, en twee der Heeren *Gecommitteerde Raaden*, enz. alhier. Dit aanzienlyk Collegie nam zynen intrek in de Herberg het Vergulde Vlies, aan de Noordzyde der Groote Kerk, en schikte zich terstond om elk te dagvaarden en te hooren, welke zich in woorden of daaden met de omstandigheden bemoeid hadden. Zelfs alle de zodanigen, welke men dacht by deze of geene gesprekken geweest te zyn, wierden gedrongen, om getuigenis der waarheid te geeven, en om, als 't nood deed, zulks met eede te sterken, dat men 'er niet meer van wist. Een Schilder, welke zich niet heeft kunnen verantwoorden, wierd in de Gevangkenis gebragt, na den Haag gevoert, en heeft op den 20sten van Maart 1750 mede zyn Sententie gekregen, om voor den tyd van 20 Jaaren uitge-

gebannen te worden. Eenige weinigen maakten zich t'zoek. Onder deze was 'er een, welke na zich eenigen tyd ſchuil gehouden te hebben, weder in de Stad quam. Deze wierd den 14den van Maart, des Saturdag avonds laat, gehaald, en in de Gevangkenis gebragt, en daags voor hy zyne Sententie ontſing, mede van hier na den Haag gevoert; en aldaar, als de voorige, den Lande uitgebannen, doch voor al zyn leeven, enz.

Ondertuſſchen heeft de Regeering wederom de klem gekreegen: men heeft terſtond de Collecte in den gang geholpen, en die hunne Taxatie noch niet betaald hadden, vervolgd. Dit maakte zo veele indruk op anderen, dat het werk zich ſpoedig tot ruſt en onderwerping boog. Om alle misverſtanden weg te neemen, in opzicht der zulken, welke meenden dat de Doleantie hen bevryde van de invordering, deeden myne Heeren van den Gerechte op den 26ſten van January publiceeren de volgende

WAARSCHOUWING.

De Heeren Burgemeeſteren en Regeerders der Stad Haarlem, in ervaaring zynde gekomen, dat veele Luiden en Ingezetenen binnen deze Stad, welke omtrent den aanſlag van den Tax van het proviſioneele Middel, in plaats van de afgeſchafte Pachten, waar op zy zyn geſteld geweeſt, hunne Doleantien hebben ingebragt, conform de Permisſie daar toe by het Plakaat van hunne Ed. Groot Mog. van den 29 July verleend, ondertuſſchen en hangende de Deliberatien over dezelve gedaane Doleantien, met het furneeren van de twee Derde Parten in de verdere Termynen van dien Tax, die zy albereids verſchuldigd zyn, blyven ſuperſedeeren, en daar van in 't geheel geene betaaling komen te doen; het welk nochtans niet behoort, en direct ſtrydende is met het gunt in het voorſz. Plakaat van hunne Ed. Groot Mog. is vermeld en geſtatueerd, als waar by den zodanigen Perſoonen abſolutelyk word geinjungeerd en opgelegd, om in de betaaling van de twee Derde Parten van alle de Termynen te continueeren: ZO IS 'T, dat hunne Ed. Groot Achtb. ten overvloede hier mede alle de geenen, die in voegen voorſz zouden mogen hebben gedoleerd, en vervolgens de twee Derde Parten van hunne verdere verſchuldigde Termynen niet hebben voldaan en betaald, als noch willen gewaarſchouwd hebben, dezelve twee Derde Parten van hunne verſchuldigde Termynen ten ſpoedigſte te komen voldoen en betaalen, op pœne, dat zy

anderzints mede, even als ten respecte van die geenen, welke in't geheel een of meer Termynen verschuldigd zyn, dagelyks geschied, by paraate Executie daar toe zullen worden geconstringeerd.

Aldus gedaan den 26 January 1750, present alle de Heeren Burgemeesteren,

In kennis van my,

J. J. van BERGUM van NIEUWENHUYSEN.

En den 27 daar op volgende, ten overstaan van de Heeren, Mr. Zacharias Steenis, *Hoofd-Officier; Mr.* Abraham de Pape, *en Mr.* Jan van Styrum, *Schepenen der Stad Haarlem, gepubliceerd,*

By my,

J. H. van DAM.

En om te verhoeden, dat geene der Burgers merkelyke schade mogt lyden aan Ruiters of Soldaaten, welke hunne Waaren kogten op Crediet, quam den volgenden dag deze

WAARSCHOUWING.

Myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, te gemoet ziende, dat mogelyk wel eenige Burgers en Ingezetenen dezer Stad, indien dezelve aan de Ruiters of Soldaaten, hier in Guarnisoen leggende, eenige Goederen of Waaren verkoopende, dezelve te veel mogten crediteeren, daar door in schade zouden konnen vervallen; en het zelve, zo veel mogelyk is, willende prevenieeren, en dus ook voorkomen de moeijelykheden, welke daar uit anderzints zouden mogen ontstaan; hebben, na deliberatie, goedgevonden en verstaan, alle Burgers en Ingezetenen dezer Stad by dezen te waarschouwen, zo als hun Ed. Achtb. doen by deze, om aan geen Ruiter of Soldaat by het verkoopen van eenige Levensmiddelen, of wat het ook zoude mogen weezen, meer crediet te geeven, als tot zes Stuivers, zonder meer; op pœne dat, zo wanneer iemand, tegen deze Waarschouwing aan, eenige meerder Penningen aan de voorsz. Ruiters en Soldaaten mogten komen te crediteeren, daar op en op zodanige handelingen geen Recht zal worden gedaan.

Een ieder zy gewaarschouwd en hoede zich voor schade.

Al-

Aldus gedaan den 27 January 1750, preſent de Heeren, Mr. Zacharias Steenis, *Hoofd-Officier; Mr.* Juſtus Witte, Pieter Samuël Crommelin, *en Mr.* Jacob Deutz, *Burgemeeſteren; Mr.* Abraham de Pape, *Mr.* Jan van den Bergen, *Mr.* Chriſtoffel Jan van Dam, Salomon van Echten, *Mr.* François Benjamin Fagel, Antoni Kuits, *en Mr.* Jan van Styrum, *Schepenen der Stad Haarlem: en ten zelven dage, ten overſtaan van de Heeren, Mr.* Zacharias Steenis, *Hoofd-Officier; Mr.* Abraham de Pape, *en Mr.* Jan van Styrum, *Schepenen der zelver Stad, gepubliceerd,*

By my,

J. H. van DAM.

Betreffende het Guarniſoen; de Detachementen Hollandſche Guardes en Guardes Suiſſe, welke Saturdags den 3den van January zyn ingerukt, bleven tot den 17den derzelver maand; en dus na een verblyf van 14 dagen, weder uitgetrokken: voor derzelver uittrekking, rukten binnen 6 Compagnien van het Zwitſers Regiment van *Hirſel*, komende van Breda en Bergen op den Zoom. Aan deze Manſchap wierd ook tot intrek gegeven de *Jans-* en Wees-Kerken, als ook zeker Huis in de Appelaar-ſteeg; voorheen geſchikt voor een Societeit van Dames, welke, na de herroeping van het Edikt van Nantes, om de Religie, uit Vrankryk hier gekomen waren, en ook hier een Koſtſchool van jonge Juffers plegen te houden. Den overigen gaf men de Zolder boven de Vleeshal, op de Groote Markt, tot verblyf.

Uit de ſchikkingen, konde men opmaaken, dat deze Manſchap hier eenigen tyd Guarniſoen zoude houden, met de 6 Compagnien Cavallery, uit het vereenigd Regiment van Graaf *Maurits van Naſſau* en *Rechteren*; welke hier daags na de Expeditie waren ingekomen. De Magiſtraat bezorgde hen Matraſſen en Dekens: maar bevindende, dat de *Jans-* en Wees-Kerken ſlegte en ongezonde verblyfplaatzen voor de Militie waren, (doordien de warmte der Kaggels de dampen der Lyken na boven haalden en groote ſtank veroorzaakte) heeft men alle ſchikkingen verhaaſt, om betere Logementen in gereedheid te brengen. In de Kruisſtraat was een Gebouw, het Vlaamſche Blok genaamd, 't welk voor dezen gediend had tot een Kerk voor Doopsgezinden, die daar vergaderden en hunnen openbaaren Dienſt deeden; doch zeder 3 jaaren reeds buiten gebruik was,

ter oorzaake dat die Gemeente zich met andere hunner Broederen vereenigde, en dit Gebouw reeds verkogt hadden. De Regeering, genegen zynde dit te huuren, is het hen door de Eigenaars ten gebruike aangeboden; en alles, dat tot de Godsdienst-oeffeningen geschikt waare, 'er uitgenomen, Kribben gemaakt, en verders bequaame Stookplaatzen vervaardigd. Ook wierd 'er gereed gemaakt een zeer uitgestrekte Huizing op den Koudenhorn, welke te vooren gediend had voor eene Kerk der Jesuiten.

Voor de Cavallery, die ten deele in, doch ten grootsten deele buiten de Stad, en op de naby gelegene Dorpen geïnquartierd was, heeft men in het Pand, achter het Stadhuis, eene Hoofdwacht en Stalling voor 12 a 15 Paarden gebouwd: als mede eene aanzienlyke Stalling op de Ossenmarkt, by de Nieuwe Graft, voor ruim 100 Paarden.

En aan de Zwitsers wierd des Zondags namiddags de Bakenesser-Kerk verleend, tot hunne openbaare Stichting, en aldaar door hunnen Predikant in 't Hoogduits gepredikt.

Dus brengen wy in 't kort eene aanmerkelyke Historie ten einde, vol ongevals: daar armoede, onvergenoegdheid, en wanhoop de gevaarlyke Raadslieden waren. Gods zegen, hoopen wy, brenge onze Stad- en Landgenooten tot beter staat en bedenkingen! 't Is niet vreemd in 's waerelds geduurige verwisselingen, dat een Staat, tot zyne grootste hoogheid verheven zynde, daalt; maar ook, dat uit haare diepste vernedering 't beginzel haarer verheffing gebooren word. Men hoope ook, dat zy, die van een eerlyk gemoed zyn, en zien dat zuinigheid en naarstigheid geduurig hun geleide zyn moet, uit dat beginzel wederom tot nutte Leden van de Zamenleving worden mogen, en elk onzer in zynen byzonderen stand, 't zy die in Regeering gesteld zyn, vermogende Kooplieden, als alle anderen, met nieuwe kragten het gemeene nut zullen trachten te bevorderen!

De Kleine Gemeente zal, hoopen wy, begrypen, dat achting voor de geenen die hen te werk stellen, en trouw- en naarstigheid te toonen, de beste beweegredenen zyn, om vermogende Fabrikeurs aan hunnen Handel te houden, en de meeste gunst en vriendelykheid, de meeste hulp voor zich en hun huishouden, te verkrygen. Dus, wenschen wy, dat Vermogende zich dikwyls het ongelyke lot hunner Werklieden met het hunne mogen voor oogen stellen, en ze

der-

derhalven met ontferming en medelyden behandelen; niet altoos hun eigen afzonderlyk belang, maar zo veel doenlyk is, hunner beider bevorderen!

De betrekking, die wy tot onze Regeering hebben, is zekerlyk zeer onderſcheiden van die eenes Werkmans omtrent zynen Meeſter: maar ontegenſpreeklyk is het, dat 'er eene onderwerping aan de Regeering altyd moet plaats hebben. Dit is de onderſcheiden rang, dien de Voorzienigheid, om dus te ſpreeken, zelve heeft ingeſteld, op dat de ruſt en goede order in eenen Burgerſtaat zou bewaard worden. De Vergaderplaatzen der Regeerders van Land en Steden zyn gewiſſelyk geſchikt, om 't bezwaar hunner Medeburgers en Landsgenooten te hooren: maar echter moet elk eerlyk en ſtil Burger zich aan de uitſpraak zyner Wettige Overheid met ſtilheid en onderwerping gedraagen.

Eindelyk, niemand onzer Landgenooten legge den blaam der wederſpannigheid op een groot deel der Burgery. 't Is zeker, dat een groot gedeelte over hunne Taxatie is onvergenoegd geweeſt; maar het getal der geenen, die direct oproeren hebben willen aanſtooken, is weinig, en van de geringſte zoort geweeſt. Weinige Moeitemaakers zyn bequaam, om veele beweeging te maaken. „ Ziet, „ een klein Vuur, hoe grooten hoop Houts het aanſteekt.

Aan

Aan de

BOEKBINDER,

om de Plaaten in het Werk tegen over haare Bladzyden te plaatzen.

NB. *De Letterdruk volgt* A *tot* DD, *dan de Handvesten* A *tot* O. *daar op* RR *tot* IIII, *dan 't Echt Verhaal, en daar op* MMMM *tot het einde.*